

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพัทธ์ ภาค ๓

๔. ปุบพวรรค เล่ม ๗

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์

ภาค ๓

๔.ปุပ္ผวรรค เล่ม ๗

พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโณ
แปลและสัมพันธ์

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๓
๔.ปุปพวรรค เล่ม ๗

ISBN : 978-616-590-601-2

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

แปลและสัมพันธ : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

ตรวจทาน : พระมหาพิเชษฐ เดชธมโม พระมหาวิเชียร ปภัสโร
พระมหาจรุณ จารุณโณ สามเณรอ่อนสา เม่อมะนีสอน
พระมหาเสกสิทธิ์ สารสุธิ พระมหานนวัช ช่วนปญโญ
คุณวิไล สีสรวิทย์ คุณกัญชพร เวชพาณิชย์
คุณมลฤดี สายสุด

ออกแบบปก : นายपालิต โชติเสน

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๔,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน
โดย... คุณแอนซี่ เตชากิตติ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด
และคณะศรัทธาสานุชนทั่วไป จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด

สถานที่พิมพ์ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด
๕๕๕ หมู่ ๑๒ ตำบลโรจิง อำเภอสามพราณ
จังหวัดนครปฐม ๗๓๒๑๐
555 Moo 12 Raiking, Sam Phran,
Nakhon Pathom 73210
โทรศัพท์ 0-2118-3555
Fax. 0-2119-4527

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปราภฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทฏจกถา” หรือ “ธรรมบทธรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบทธ โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและเค้าโครงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทธรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และไล่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกสัมพันธ ก็มีสัมพันธเป็นตัวอย่างไว้ให้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา (ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรืออัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูก

(ข)

ต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของสายกัจจายน์ไวยากรณ์ หรือคัมภีร์มูลกัจจายน์ และนำมาจากแหล่งอื่นๆ เช่น ธรรมปทฎกกาตาคาถาโยชณา ธรรมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาวัตถสังคหะ เป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะสำหรับผู้ศึกษาภาษาบาลีทุกกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ที่เริ่มเรียนแปลเบื้องต้น โดยได้ตัดตกแต่งประโยคและแปลยกศัพท์ให้ กลุ่มกลางที่เริ่มฝึกสัมผัสและแปลโดยอรรถ และท่านที่ได้เรียนมาบ้างแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อสงสัยในประเด็นต่างๆ เช่น การแยกธาตุปัจจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห์ของศัพท์กิตกั สมาส หรือตัทธิต

จึงหวังว่า หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมผัส” เล่มนี้ จะช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษาภาษาบาลีได้บ้าง หากจะมีข้อขาดตกบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความด้อยปัญญา หรือขาดสติสัมปชัญญะในการจัดทำ ก็ขอร้องและขอความเมตตาจากท่านผู้รู้ทั้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะ บอกข้อผิดพลาด บกพร่องต่างๆ ที่มีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในการจัดพิมพ์ในครั้งต่อไป จะขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญที่เป็นธรรมทานในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ที่กระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี้ และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุขด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิดิพงษ์ อุดตมปัญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

คำปรารภ

การปรารภของพระเดชพระคุณพระราชวังวชิรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺฒโณ) เจ้าอาวาสวัดป่าวชิรบรรพต จังหวัดชลบุรี ซึ่งต้องการจะหาคัมภีร์ลัทธทวิเสสและคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งในยุคที่ท่านกำลังศึกษาอยู่นั้น หาได้ยาก เพราะนักศึกษาที่ต้องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ กว่าจะได้มาแต่ละคัมภีร์แต่ละเล่มนั้น ลำบากแสนเจริญ ท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของคัมภีร์ลัทธทวิเสสและคัมภีร์อื่นๆ ว่า คำสอนของพระพุทธเจ้าถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาของชาวมคธ ที่เรียกว่า “มาคธี” เป็นภาษาที่มีแบบแผน มีรากศัพท์ ที่เกิดจากการสร้างคำอย่างชัดเจน เรียกว่า “ไวยาकरण” เมื่อนักศึกษาเข้าใจไวยาकरणอย่างแจ่มแจ้งดีแล้ว ก็ย่อมจะเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างลึกซึ้ง และไม่ผิดพลาด

เพื่อความดำรงคำสอนของพระพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ตั้งมั่นอยู่ยืนนาน จึงเล็งเห็นความสำคัญ ของคัมภีร์ลัทธทวิเสสต่างๆ เมื่อนักศึกษามีคัมภีร์ที่เข้าถึงได้ไม่ยาก สะดวกในการค้นคว้าหาความรู้ ก็จะมีอุปสรรคในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ต้องแสวงหาเหมือนกับตอนที่ท่านศึกษาอยู่ ประจวบเหมาะ กับเมื่อท่านมีโอกาสได้ไปศึกษาที่วัดท่ามะโอ โดยมีท่านพระอาจารย์ภททันตธัมมานันทมหาเถระ ธัมมาจริยะ อัครมหาบัณฑิต อดีตเจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ท่านมาเปิดสำนักเรียน เปิดสอนให้กับพุทธบริษัท ศึกษาพระไตรปิฎก ได้เข้าใจอย่างไม่เป็นที่เคลือบแคลงสงสัยในคำสอน ท่านได้นำคัมภีร์พื้นฐาน ๔ คัมภีร์ คือ ปทรูปลัทธิ คัมภีร์ไวยาकरण ๑ คัมภีร์อภิชานปปทีปิกา เกี่ยวกับคำศัพท์ ๑ คัมภีร์วุดโตทัย เกี่ยวกับกาพย์กลอน ๑ และคัมภีร์สุโพธาลังการ ประดับเสียงและอรรถ ๑ มาเป็นแบบเรียน เพื่อเป็นพื้นฐานในการที่จะศึกษาพระไตรปิฎก และในขณะเดียวกัน ก็ยังได้จัดพิมพ์คัมภีร์ต่างๆ เพื่อใช้เป็นหนังสือ ประกอบการเรียนการสอน และศึกษาค้นคว้าสำหรับครูและนักศึกษาขึ้นมาอีกหลายคัมภีร์

มาบัดนี้ คัมภีร์เหล่านั้น บางคัมภีร์ก็เหลือน้อย บางคัมภีร์ก็หมดไปแล้ว ท่านพระมหาธิพิงศ์ อุดตมปญฺโญ ท่านเคยศึกษาอยู่ที่วัดท่ามะโอมาหลายปี และมีความสามารถในการสั่งสมจดจำ นำมาถ่ายทอดจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อให้ให้นักศึกษาได้สะดวกในการศึกษาเล่าเรียนยิ่งขึ้น เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระลัทธธรรม จึงได้สนับสนุนให้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์ต่างๆ ขึ้น เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระศาสนาตราบนานเท่านาน

จิří ติฏฺจตุ สทุธมฺโม

แอนซ์ เตชากิตติ์

(ข)

คำอนุโมทนา

หนังสือธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๓ แบ่งเป็น ๓ เล่ม คือ เล่ม ๗, ๘, ๙ มีหลักในการจัดทำเพื่ออนุเคราะห์ผู้เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีทั้งประโยคบาลีเดิม ประโยคตัดตกแต่ง แปรยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ นอกจากนี้ ยังมีการแสดงรูปวิเคราะห์ของศัพท์กิต্তกั สมาส และตัทธิต และมีการแยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยาอาขยาตและกิต্তกั เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษาใหม่ โดยมีพระเดชพระคุณพระราชวชิรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺฒโณ) เจ้าอาวาสวัดป่าวชิรบรรพต จังหวัดชลบุรี เป็นผู้ปรารภว่าอยากให้ผู้สนใจศึกษาบาลี ได้มีหนังสือประกอบการเรียนที่เป็นประโยชน์ และได้เป็นสะพานบุญเชื่อมไปยังคุณโยมแอนซ์ เตชะกิตติ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่าน รับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และเจ้าภาพอื่นๆ ร่วมจัดพิมพ์อีก ๒,๐๐๐ ชุด รวมเป็น ๔,๐๐๐ ชุด

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่ขออนุโมทนาในกุศลเจตนาของท่านเจ้าภาพ มีพระเดชพระคุณพระราชวชิรธรรมวิธาน (พระอาจารย์มหาทอง ธมฺมวฑฺฒโณ) คุณโยมแอนซ์ เตชะกิตติ คุณโยมพัชร์ กิตตินุกุลศิลป์ คุณอุ้นเรือน เทียมศักดิ์ รศ.ดร. พรเพ็ญ เพชรสุขสิริ คุณกัณทพร เวชพาณิชย์ คุณอาภา ช่วงสุนิช์ คุณดวงรัตน์ ช่วงสุนิช์ และวัดสุทธาโกชน์เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิเชษฐ์ เตชธมฺโม พระมหาวิเชียร ปภัสสรโพระมหาจรรณ จารุวณฺโณ พระมหาเสกสิทธิ์ สารสุธี พระมหานนธวัช ชวนปญฺโญ สามเณรอ่อนสา เม่อมะนีสอน คุณวิไล สีสรรพ์ คุณกัณทพร เวชพาณิชย์ และคุณมลฤดี สายสุด ผู้ตรวจทานต้นฉบับ นายपालิต โชติเส้น ผู้ออกแบบปกถวาย

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภัททันตธัมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภัททันตันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัตติ ถาวรจิตโต โยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อพัก คุณโยมแม่ปุ่น เข็มสันเทียะ คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ และผู้มีส่วนช่วยในการจัดทำหนังสือธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ เล่ม ๓ นี้ ให้สำเร็จลุล่วงทุกท่าน ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ร่วมกันทำในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยอันตราย และได้มีปัญญาทั้งโลกียปัญญาและโลกุตระปัญญาด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญฺโญ

คำชี้แจง โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปัทฏฐกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค มี ๓๐๕ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑
๒. อัปปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๑. ชราววรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณกวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง วมมปทฎกถา ภาค ๘
๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง วมมปทฎกถา ภาค ๘
๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๔๐ เรื่อง วมมปทฎกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่แต่งโดยมีการนำตัวละครมาใส่ไว้ มีสถานที่รองรับ เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไป ตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อพระสูตร เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัจฉฐกุนทลีมาณพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกันไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหามาก เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนามากเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหามาก ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหามากเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “วมมปทฎกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต + กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัทธาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ ก็มี คัมภีร์ชาตวัตถสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาคาธาโยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยมีประโยชน์ตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์ให้
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของ คำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ ให้

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ตาม คัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายคัมภีร์กัจจายนะ หรือมูลกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน แต่ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัทธา ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางประเด็น ก็สามารถเรียกชื่อ ได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้ เห็นความหลากหลาย เช่นเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สยทกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิกัตตา บ้าง หรือ สยปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เรียกชื่อสัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” ใช้อธิบายเทียบเคียงกับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น สุโท โอทหน ปจติ. กัตตุวาจก

สยกัตตา อวุตตกัมมะ อาชยาตบทกัตตุวาจก

สุโท อ.พอครว ปจติ ย่อมहुง โอทหน ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิโก สุท โอทหน ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อวุตตกัมมะ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก

สามิโก อ.เจ้านาย สุท ยังพอครว ปาเจติ ย่อมให้हुง โอทหน ซึ่งข้าวสุก ฯ

(๔)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “สุทธกัตตา” ใช้เพื่ออธิบายในกรณีที่เกิดตามิใช่บุคคลหรือสัตว์ แต่เป็นวัตถุหรือนามธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตฺวาจก

เช่น สโยโค ชายเต. กัตตฺวาจก

สุทธกัตตา อาชยาดบทกัตตฺวาจก

สโยโค อ.การประกอบ ชายเต ย่อมเกิดขึ้น ๙

ประโยคนี้ คำว่า “สโยโค” เป็นกัตตา เป็นสักว่ากัตตา แต่ไม่สามารถที่จะทำ กิริยาการเกิดได้จริงๆ

เรียกชื่อสัมพันธว่า “ปกติกัตตา” ใช้เทียบในกรณีที่มีวิกติกัตตาอยู่ในประโยค เพื่อแยก ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บทไหนเป็นกัตตาเดิม บทไหนเป็นกัตตาที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว

เช่น ทารโก สามเณโร โหติ. กัตตฺวาจก

ปกติกัตตา วิกติกัตตา อาชยาดบทกัตตฺวาจก

ทารโก อ.เด็กชาย สามเณโร เป็นสามเณร โหติ ย่อมเป็น ๙

ตยา อารทฺฐวีริเยน ภวิตพฺพ. ภาววาทก

ปกติกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววาทก

/อนภิตกัตตา

ตยา อันท่าน อารทฺฐวีริเยน เป็นผู้มีความเพียรอันปรารถแล้ว ภวิตพฺพ พึง เป็น ๙

คำว่า “ทารโก” แปลว่าเด็กชาวบ้าน ส่วนคำว่า “สามเณโร” มาบวชเป็น สามเณรในพระพุทธศาสนา เปลี่ยนภาวะจากเด็กสามัญ เป็นนักบวชเณรน้อย และอีกหนึ่ง ตัวอย่าง คือ “ตยา” เป็นปกติกัตตา ส่วน “อารทฺฐวีริเยน” เป็นวิกติกัตตา ท่านคนเดิมอาจจะยังไม่ค่อยขยัน แล้วต่อมาเปลี่ยนเป็นคนขยันในการศึกษาหรือปฏิบัติธรรม เมื่อได้กำลังใจที่ดี

เรียกชื่อสัมพันธว่า “อภิตกัตตา” ใช้เทียบเพื่ออธิบายบทกัตตาที่ทำหน้าที่เป็น ประธาน กับมิได้ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค โดยประโยคกัตตฺวาจก บทกัตตาเรียกว่า “อภิตกัตตา” กัตตาที่ถูกกล่าวไปแล้ว ได้แกกิริยาอาชยาดหรือกิริยากิตกัที่ทำหน้าที่ เป็นกิริยากุมพากย์เป็นกัตตฺเสยเองแล้ว บทนามซึ่งทำหน้าที่เป็นกัตตา ซึ่งตามปกติจะต้อง ประกอบด้วยตติยวิภตติ แต่เมื่อกิริยากกล่าวกัตตาไปแล้ว บทนามเองก็ไม่ต้องทำหน้าที่ แต่ให้หลังวิภตติสำรอง คือปฐมวิภตติ เพื่อรักษาบท ในกรณีนี้จะเข้าใจชัดเจนได้ ต้องศึกษา กิริยา

อาชญาตหรือกิดัก และการกร ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตดินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สุโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สุโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สุเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สุเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สุทฺ โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สุทฺ ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สุโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สุโท อ.พ่อคร้ว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพ ฟิงเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคม หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตุถาริ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถาริ ทูลยังพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาดบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรุปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) นำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และนำบทที่ลงวิภัตตินามมาย่อกับปัจจัย มาแทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมปจฺวณียะ”

๔. **อาชยาดบท** เป็นบทกริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกริยาคุมพากย์ ส่วนใหญ่จะอยู่ท้ายประโยค คือที่จะระบุว่าเป็นประโยคอะไร กัตตุวจาก หรือกัมมวจากเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาดกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กริยาอาชยาด ชื่อสัมพันธของอาชยาดบท นำมาจากอาชยาดกัณฑ์
๔. กริยากิตก์ กลุ่มกริยากิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกริยาคุมพากย์ หรือกริยาในระหว่างกัตติ

นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธ์ในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสนามหลวง

สยกัตตา

ภินนาหาระ สัตตมวีรัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม
อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีรัตติ
อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”

ปทรูปสิทธิ

สุทฐกัตตา, ปกติกัตตา, อภินิตกัตตา,
สัปปชานกัตตา, สยกัตตา

อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาหาระ
อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาหาระ
สัมปาปุณียกัมมะ กรรมที่ถูกลงหรือ
ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุธิ, สม, นานา, วินา, อล และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิรัตติ
ด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กี เม ฆราวาเสณ.

กี (ปโยชน) อ.ประโยชนอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ฯ

กี วิเสสนะของ ปโยชนๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชน ฆราวาเสณ
ตติยาวิเสสนะใน ปโยชน ฯ

อล เต อิท วาเสณ.

อล อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อิท (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ฯ

อล ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อล อิท วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาหาระใน
วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อล ฯ

ในที่ประกอบด้วย อล และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถีวิรัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ
หนุทธาสปหารปีหุหิสโสสุยราธิกุขปัจจาสุณอนุปตติคิณปุพุกตตาราจจนตถตตตตตตตตตตตต
มตถมณณานาทรปภาณินิ คตยตถกมุนิ อาสีสตุถสมมุติภียยสตุตตมยตถเส จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กี เม ฆราวาเสณ.

ก็ (ปโยชน) อ.ปโยชนอะไร **ฆราวาเสน** ด้วยการอยู่ในเรือน **เม** แก่เรา ฯ
ก็ วิเสสนะของ ปโยชนๆ ลิงคัตถะ **เม** สัมปทานใน ปโยชน **ฆราวาเสน**
ตติยาวิเสสนะใน ปโยชน ฯ

อลั เต อธิ วาเสน.

อลั อ.พอละ **วาเสน** ด้วยการอยู่ **อธิ (จาเน)** ในที่นี้ **เต** แก่ท่าน ฯ

อลั ปฏิเสธลึงคัตถะ **เต** สัมปทานใน อลั อธิ วิเสสนะของ **จาเน**ๆ วิสยาธาระใน
วาเสนๆ ตติยาวิเสสนะใน อลั ฯ

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัติ สุตตราว่า “ยสุส วา
ปริคคโห ตัง สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น **ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.**

โรโค อ.โรค **ตสฺส (บุคคลสฺส)** ของบุคคลนั้น **อุปฺปชฺชติ** ย่อมเกิดขึ้น ฯ

โรโค สุทรกัตตาใน **อุปฺปชฺชติ**ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก **ตสฺส** วิเสสนะของ
บุคคลสฺสๆ สามิสัมพันธะใน **โรโค** ฯ

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลัคเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัติในอรรถ
สัตตมีวิภัติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมีนญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น **อคารี อชฺฌาวสติ.**

(บุคคลโล) อ.บุคคล **อชฺฌาวสติ** ย่อมอยู่ **อคารี** ในเรือน ฯ

บุคคลโล สุทรกัตตาใน **อชฺฌาวสติ**ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก **อคารี** ทุติยาวิสยา-
ธาระใน **อชฺฌาวสติ** ฯ

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคลโล) อ.บุคคล **อธิเสสฺสติ** จักนอนทับ **ปถวี** บนแผ่นดิน ฯ

บุคคลโล สุทรกัตตาใน **อธิเสสฺสติ**ๆ อาขยาตบทกัตตุวาจก **ปถวี** ทุติยาวิสยา-
ธาระใน **อธิเสสฺสติ** ฯ

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัติอยู่ ๓ วิภัติ คือ ทุติยา, ตติยา
และสัตตมีวิภัติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมีวิภัติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมีนญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า
๑๓๐) เช่น **เอกั สมยั ภควา ...**

เอกัม สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๗

เอกํ วิเสสณะของ สมยํ ๗ ทุตติยากาลสัตตมํ ภควา สุททกัตตา...๗

ลงตติยาในอรรถสัตตมํ หลังศัพท์ที่กล่าวกาลเวลา ระยะทาง ทิศ และสถานที่เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๗

เตน วิเสสณะของ สมเยน ๗ ตติยากาลสัตตมํ... ๗

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาคาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาคาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๗

ภควา สุททกัตตาใน วิหฺรติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เยน วิเสสณะของ ทิสภาคาเคน ๗ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, ปุคฺคโล สุททกัตตาใน อุปสงฺกมิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ทิสภาคาเคน ๗ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๗

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงฉฺฉฺฐึในอรรถบัญญัติ ด้วยสูตรว่า “ทุตติยาปญฺจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตา ๗ สุททกัตตาใน ตสนฺติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ทณฺทสฺส ๗ ฉฺฉฺฐึอุปาทานใน ตสนฺติ ๗

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตฺตา ๗ สุททกัตตาใน ภาณฺติ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มจฺจุสฺส ๗ ฉฺฉฺฐึอุปาทานใน ภาณฺติ ๗

ตฺวานาภิปัจจยํ ได้แก่ปัจจย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานาปัจจย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะ

ที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขฺपालํ อุปาคามิ. อุปคนฺตฺวา จ ปน เถรสฺสาวิฑูเร ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ตัขณน ในขณะที่นั้น อุปาคามิ ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว จกฺขฺपालํ ซึ่งพระจกฺขฺบาล, จ ปน ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น อุปคนฺตฺวา ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปทสทฺทํ ซึ่งเสียงแห่งเท้า อวิฑูเร ในที่ไม่ไกล เถรสฺส แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโกๆ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคมิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมิใน อาคนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคมิ จกฺขฺपालํ สัมปาปฺถึนย-กัมมะใน อุปาคมิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโกๆ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิๆ อาชยาต-บทกัตฺตฺวาจาก อุปคนฺตฺวา ลักษณะตถะ (ปรีโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิฑูเรๆ วิสยาธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา และ กิณฺติ ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยา-วิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “ภระ” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตํปัจจย เป็นปัจจยในอภัยยตฺทิตฺต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺรูปสัทธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของทุตติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจจันตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของ วิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว ปทกฺขิณฺ ซึ่งการประทักษิณ ติกฺขตฺตํ สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ปทกฺขิณฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาล-กิริยา ...

“จิสฺเสว” เป็นฉัญญีวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว”

สัมพันธ์ว่า “ฉฐฐิตติยาวิเสสนะ” บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธ์เป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏฺธิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปฺุณิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต อยู่อยู่ ปาปฺุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏฺธิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏฺธิสมฺภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว ๕

โส วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุทธกัตตาใน ปาปฺุณิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน อปฺปมตฺโตๆ วิเสสนะของ ภิกฺขุ วิหรนฺโต อํพกัณฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ นจิริสฺเสว ฉฐฐิตติยาวิเสสนะใน ปาปฺุณิ สหตฺพท์ ทัพพสมวายะใน อรหตฺตํ ปฏฺธิสมฺภิทาหิ สหัตถตติยา เข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปฺุณิยกัณฺมะใน ปาปฺุณิ ๕

บทที่ลง โตปัจจยฺย ลงไต้ ๓ วิภตฺติ คือ ตติยา, ปัญจมี และสत्ตมมีวิภตฺติ (ปทรุปลิทธิ หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺุจจยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาติกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ คือ ตติยา กับ ปัญจมี เช่นคำว่า “ปุโรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “เข้าพระพักตร์” เรียกชื่อ สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสนะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสत्ตมมีวิภตฺติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต สมฺมสฺติ.** (โตปัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพไม่
เที่ยง ๕

ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน สมฺมสฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสนะ
ใน สมฺมสฺติ ๕

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถปัญจมีวิภตฺติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํๆ ลิงคัตถะ อคฺคิภยํ สัณฺญาวิเสสนะของ อคฺคิโต ภยํ ๕

ปุโรโต อฏฺฐจาสิ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถสत्ตมมีวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐจาสิ** ได้ยื่นแล้ว **ปุโรโต** ในที่ข้างหน้า ๕

ปุคฺคโล สุทธกัตตาใน อฏฺฐจาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุโรโต วิสยาธาระใน
อฏฺฐจาสิ ๕

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมกฐิยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวาเย” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวาเย” ใช้รวบรวมสุทธนาม เรียกว่า “ทัพสมวาเย”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยวิภคตินั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปี อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปี แม้อ.สรีระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ฯ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริรี ๆ สุทธกัตตาใน คจจติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ ฯ ศัพท์ กิริยาสมวาเยใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ฯ

เช่น ปุตเตน สห ญฺโโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ญฺโโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ญฺโโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทธกัตตาใน โหติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สห ฯ ศัพท์ คุณสมวาเยใน ญฺโโล ฯ วิภคิกัตตาใน โหติ ฯ

เช่น มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสรณะสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุํ วิสุํ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนฺเต อาลปนํ มยํ สุทธกัตตาใน ยาจาม ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสุํ วิสุํ กิริยาวิเสสนะใน รกฺขณฺตถาย ฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สห ฯ ศัพท์ ทัพสมวาเยใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสนะของ สีลาณี ฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวาเย และ ทัพสมวาเย ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัพสมวาเย

บทที่ประกอบด้วย ตปัจจัย

ธาตุที่ลง ตปัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกิริยาก็มี เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น รูปสำเร็จเป็นนาม “โคโต, กโต” เป็นต้น รูปสำเร็จเป็นกิริยา สำหรับ ตปัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตุสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺติมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตฺ, จานํ. (จา คตฺนินฺวตฺติมฺหิ ในการห้าม การไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตปัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้ คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคตฺศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตุสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉนฺตีปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสิทธิติตั้งกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพุพฺพิตฺทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถินมิทฺเธ โอบุทฺทมนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถินมิทฺธิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ สุนฺนโตว อุปริมคฺคตฺตยกิจฺจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีฅาณสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

อก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากัลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพุพฺพิตฺทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถินมิทฺเธ ครั้นเมื่อถินะและมิทระ โอบุทฺทมนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อนพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถินมิทฺธิ ซึ่งถินะและมิทระ สุนฺนโตว ฟังอยู่เกี่ยว ธาตุกมฺมฏฺฐาณํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว **อุปริมคตตตยกิจจัม** ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคในเบื้องต้น **นิฏฐาเปตวา** ให้สำเร็จแล้ว **ปตฺโต** ถึงแล้ว **มตฺถกัม** ซึ่งที่สุด **สาวกปารมีฅาณสฺส** แห่งสาวกปารมีฅาณ ๗

อถ กาลกสัตตมี อายสฺมา วิเสสนะของ มหาโมคคฺคฺลลาโน๗ สุททกัตตาใน ปตฺโต๗ กิตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สตฺตเม ทิวเส สตฺตเม วิเสสนะของ ทิวเส๗ กาลกสัตตมีใน อุปนีสฺสาย มคฺชรฺภูเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกั๗ อวุตตกัมมะใน อุปนีสฺสาย๗ สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต๗ อัปภันตริกิริยาของ มหาโมคคฺคฺลลาโน, ถีนมิทฺเธ ลัทธิณะใน โอภกนุเต๗ ลัทธิณกิริยา, สตฺถารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิต๗ วิเสสนะของ มหาโมคคฺคฺลลาโน ถีนมิทฺธ อวุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺถนฺนุโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินฺนุ๗ วิเสสนะของ ธาตุกมฺมฏฺฐาณ๗ อวุตตกัมมะใน สฺถนฺนุโต เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ สฺถนฺนุโต๗ อัปภันตริกิริยาของ มหาโมคคฺคฺลลาโน **อุปริมคตตตยกิจจัม** การิตกัมมะใน **นิฏฐาเปตฺวา๗** ปุพฺพกาลกิริยาใน **ปตฺโต** **สาวกปารมีฅาณสฺส** สามีสัมพันธะใน **มตฺถกั๗** สัมปาปุณฺเญกัมมะใน **ปตฺโต** ๗

อาธาระ ๔

บาลีสนามหลวง

วิสยาธาร

อุปสิเลสิกาธาร

สมปีกาธาร

พฺยาปิกาธาร

ปทฺรูปสิทธิ

เวสยิกาธาร

โอปสิเลสิกาธาร

สามปีกาธาร

พฺยาปิกาธาร

ตามคัมภีร์ปทฺรูปสิทธิ มีการลง ฅนิกปัจจยัยท่ายคัพฺทนามทุกคัพฺท แล้วลบ ฅนุณฺพันธ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการวุทธิตันคัพฺท ยกเวณ “พฺยาปิกาธาร” เพราะที่ “พ” ไม่มีสระ จึงไม่สามารถที่จะวุทธิได้ แต่ตามคัพฺทในบาลีสนามหลวง มีการลง ฅนิกปัจจยัยท่ายคัพฺท เพียง ๒ คัพฺท คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปิกาธาร และไม่มีการวุทธิหลังจากลบ ฅนุณฺพันธทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสัชื่อว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร่ำครวญอยู่ นั้นเทียว, (**นารโท**) อ.ตาบสัชื่อว่านารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ฯ

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวศัพท์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สุกทกัตตาใน นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธนะใน นิกฺขมิ ฯ

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปุตฺตตฺเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามิ, อยิ เม ราชคเห ปิณฺทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺงฺกั กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการิ สรามิติ อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปุตฺตตฺเถโร อ.พระสาริปุตฺตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณนี้ (**บุคคล**) ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัฬหีหนึ่ง (**บุคคล**) **อภิหฺงฺกั** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามิ** ย่อมระลึก ได้ **อธิการิ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณนี้” **อิติ** ดังนี้ ฯ

สาริปุตฺตตฺเถโร สุกทกัตตาใน อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหิ สุกทกัตตาใน สรามิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, **อยิ** วิเสสนะของ พฺราหฺมณๆ เหตุกัตตา ใน ทาเปสิๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก **บุคคล** การิตกัมมะใน ทาเปสิ **เม** สัมปทานใน ทาเปสิ **ราชคเห** วิสยาธาธนะใน **จรฺนตสฺส** **ปิณฺทาย** สัมปทานใน **จรฺนตสฺสๆ** วิเสสนะของ **เม** **อตฺตโน** สัมปทานใน **อภิหฺงฺกัๆ** วิเสสนะของ **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิๆ** **อฺวฺตฺตกัมมะ**ใน **ทาเปสิ, อหิ**

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมสฺส วิเสสฺนะของ พุราหุมนฺสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อธิการฺย อวุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธเป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน(ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ภู และ อสชาตุ

หลักของ หู, ภู, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาชาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสฺ อิมินา นียาเมน เอกทิวสฺ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปริปากคตฺตฺตา ฌาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตฺตพฺพฏฺฐาเน หาโส วา สํเวคฺคฺฐาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตฺตฏฺฐาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาโส อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตฺตพฺพฏฺฐาเน ในที่- อันบุคคล - ฟัง หัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺคฺฐาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตฺตฏฺฐาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสฺ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนฺตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสฺ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปริปากคตฺตฺตา ฌาณสฺส เพราะความที่- แห่งฌาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่ง ความแสรบ ฯ

หาโส กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสฺ วิเสสฺนะของ ชานนฯ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสฺนะของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสฺนะ ใน ปสฺสนฺตานํ เอกทิวสฺ ทุตติยากาลสัตตมีใน ปสฺสนฺตานํ สมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺตานํ วิเสสฺนะของ ชานนํ ปริปากคตฺตฺตา เหตุใดใน อโหสิ ฌาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปริปากคตฺตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมีใน อโหสิ วยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตฺตพฺพ- หลิตฺตพฺพฏฺฐาเน วิสยาชาระใน หาโส วา สามศัพฺท ปทวิกัปปัตถะ

เข้ากับ หสิตพพภูจانه หาโส, สัเวคภูจانه สัเวโค และ ทายั ทาตุ่ ยุตุตฏจانه ทายั, สัเวคภูจانه วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวตุตตักัมมะไน ทาตุ่ๆ ตุมัตตสัมปะทานไน ยุตุตฏจانهๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏิสะระไน อโหสิ ฯ

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนानั” สามารถแปลและสัมพันธ์เข้ากับ ประชาน ก็ได้ ในฐานะเป็น “สามีสัมพันธ์ะ” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัมพันธ์เข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ ก็ได้ ในฐานะเป็น “สัมปะทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะเป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยชน์คณาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยชน์คณาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห้เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประชานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกกหา “สามีสัมพันธ์ะ” หรือ “ภาวาทิสัมพันธ์ะ”

เช่น อาวุโส ตูว์ มา เหว จินฺตยิ, อิเชว เม นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ ตูว์ อ.เชอ มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เหว อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชอ เม ของเรา นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ผู้กลิ้งเกลือกไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เหว ในที่นั้นนั้เทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

อาวุโส อาลปะนะ ตูว์ สุทฺธกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิสะระไน จินฺตยิ เหว กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัตถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทฺธกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูเฏฺนตฺสฺส เม สามีสัมพันธ์ะไน คมนั นิปะชชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส มรฺนตฺสฺส ก็ดี ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ก็ดี วิเสสนะของ เม อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ตยา สหัตถตตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ฯ

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส ความ คจจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภินทกัตตา สัมปาปฺณียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจจติ ย่อมไป ความ สู่หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺฉียเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภินทกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺฉียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสุส ความ คมฺห. ประโยคลึงคัตถะ
 สามีสัมพันธะ สัมปาปฺณียกัมมะ ลึงคัตถะ
 คมฺห อ.การไป ความ สู่หมู่บ้าน ปุริสสุส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฺฐกถา

- อาทยิตฺวา
- สฎฺฐี
- สมฺภาวน
- วาลิกา, วาลูกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา
- ชลิต
- อารณฺณโก

ไวยากรณ์ปทฺฐปสิทฺธิและอื่น ๆ

- อาทยิตฺวา
- สฎฺฐี
- สมฺภาวนา
- วาลิกา
- นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา
- ชลิต
- อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก
- อถ โข	- อถ โข
- สมابันนะ, ปริสมابันนะ	- สมापนะ, ปริสมापนะ
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทายั	- ทาโย
- สุปปฏิปนุโน	- สุปปฏิปนุโน
- สมุโห, สมุหะ	- สมุโห, สมุหะ

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

- กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
ฉา ธาตุ อวโพธเน ในความรู้
นี ธาตุ นเย ในความนำไป
- กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหาธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภคิตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินฺม” ถ้ามีลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมและทำการย่อไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป จึงทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็ดี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เต็มแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธพจน์ตามสูตรว่า “ลฺิงฺคณฺจ นฺิปฺจฺจเต” ซึ่งก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบว่าธาตุมีสระเป็นที่สุด และธาตุที่สระอิเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการฺนฺตฺมฺหิ ธาตุสฺมฺหิ นฺิจฺจํ นฺิคฺคฺหิตาคฺโม”

ธาตุที่ออิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคหิตอาคม แน่นอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมห้วนไหว เป็นต้น
คจจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจัย + ติวัตตมานาวิภัตติ (บาลีสนามหลวง)	คมุ คติมุหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัทท)		
นิกขมุม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตุนาทีปัจจัย (บาลีสนามหลวง)	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตุนาทีปัจจัย (รูปสัทท)		

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าอยู่หมวดไหนบ้าง หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุนั้น เช่น ภูชธาตุ ในความกิน บาลีสนามหลวง จะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัทท จะแสดงว่า “ภูช ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ” ภูชธาตุ ย่อมเป็นไปในอรรถการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน เพราะฉะนั้น ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทั่วไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคน้ำ” แต่สำหรับปทรูปสัทท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฏฺฐปาล” ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺหฺอุปฺปท + ภูช ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ฌวฺปัจจัย” เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสมาส ประเภททุตียาตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ภูชฺชติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ภูช + ฌว)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต ภูชฺชติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรณมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า

กมฺติ	ย่อangk้าวไป	กมฺ + อ + ติ
จกฺมฺติ	ย่อmจกกรม	กมฺ + อ + ติ
ปกฺกมฺติ	ย่อmหลักไป	ป + กมฺ + อ + ติ
ปรกฺกมฺติ	ย่อmปากบั้น	ปรา + กมฺ + อ + ติ
นิกฺกมฺติ	ย่อmออกไป	นิ + กมฺ + อ + ติ
สงฺกมฺติ	ย่อmเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ติ
อภิกฺกมฺติ	ย่อmก้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ติ
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อmก้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ติ
โอกฺกมฺติ	ย่อmก้าวลง	อว + กมฺ + อ + ติ

๒. หรฺ หรณฺ ในการนำไป

		+	+			
	,		+	+	+	
					+	++
					+	++
					+	++
					+	++
						+++
					+	++
					+	++
						++
					++	++

๓. ธา ธารทานไปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู

ทธาติ	ย่อmทรงไว้	ธา + อ + ติ
นิธฺติ	ย่อmฝังไว้	นิ + ธา + อ + ติ
วิทฺธาติ	ย่อmจัดทำ	วิ + ธา + อ + ติ

อาทชาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ฐา + อ + ติ
สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	สํ + อา + ฐา + อ + ติ
อภิทชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + อา + ฐา + อ + ติ
สททชาติ	ย่อมเชื่อ, ย่อมศรัทธา	สํ + ฐา + อ + ติ
ปีทชาติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทชาติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทชาติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโฏ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กณฺโฏ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺวปฺจจย” ในวิเสสตัดทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุทฺธิโลปาคม-
วารวิปริตาเทสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโฏ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺวปฺจจย” ในวิเสสตัดทิต โดยแปลง อปฺปศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทัญจกถา ใช้คำว่า “กณฺโฏ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺตุโต เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า “สาริยา ปฺตุโต สาริปฺตุโต” มาจาก “สารี + ปฺตุต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจาติมชฺฉตฺตฺรานํ ที่ขฺมรสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๓) แต่ในธัมมปทัญจกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺตุโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺุทีโป” มาจาก “ชฺมพฺุ + ทีป” (๑/๘/๘๒)

อชฺชตฺตมาสํ บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า “มาสฺส อชฺชตฺต อชฺชตฺตมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตปฺปฺริสฺสมาส ตามที่นิยมแปลกันว่า “เดือน ด้วยทั้งกึ่ง” ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อชฺชตฺต” หรือ “อชฺช” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่เป็นหนึ่งครึ่ง สองครึ่ง หรือ สามครึ่งเป็นต้น จะใช้จำนวน ห้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยชฺชตฺต ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มีเพียงแค่ ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) (อชฺชตฺตมาสมตฺต)

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พุยาปเน ในการแผ่กระจายไป + ยฺบัจจย” ถ้า ลง ตบัจจย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รฺสฺสํ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แปรลงนิกหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา สเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตบัจจย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ” ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชไซ ทิสฺวา อาห... (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทขยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทขยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าเป็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชไซ เถริ ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลัง การทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยฺบัจจย + ตฺวา บัจจย” ลง ยฺบัจจย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิต โย” เพราะยฺบัจจย ให้แปลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺปจฺยยานํ ทิววิปริตาเทสโลปาคมา จ” ฉะนั้น จึงมีรูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในธัมมปทฎฐกถา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยากรณ์ว่า “อนาทียนฺเตสฺ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียสฺสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกจลนภาวูปฺตฺติสฺทิสฺ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘๑๓๐) กับ “อุทกจลนภาวูปฺตฺติสฺทิสฺ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ข้างหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปลว่า การเกิดขึ้น ข้างหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า “การถึง” เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกจลนภาวูปฺตฺติสฺทิสฺ” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปล จึงเลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกุทฺเต เจตฺตํ สามีวณฺํ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเดียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉนฺฺฉวิภตฺติ ลงในอรรถบัญญัติ ฉนฺฺฉวิภตฺติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเดียว”

ตารางเปรียบเทียบตัทธิต

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรตยาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสิฏฐาทิเนกัตถตัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาตาทิตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ภาวตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	
เสฏฐตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสตัตถิตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสตัตถิตัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อภัยตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อภัยตัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว
วิภาคตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยิวาสมาส ๒	อภัยยิวาสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘

- วิเสสนบุพพบท
- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
 - อุปมานบุพพบท
 - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทุคีสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฐิตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาตุลยาธิกรณะ

- วิเสสนบุพพบท
- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานาบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นนินาตบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุติยาตปปริสະ
- ตติยาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉกฐิตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทิปรตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๘

- ทวิพทตุลยาธิกรณะ ๖
 - ทุติยาทวิพทตุลยาธิกรณะ
 - ตติยาทวิพทตุลยาธิกรณะ

- จตุตถียุทธยาธิกรณะ	- จตุตถียุทธยาธิกรณะ
- ปัญจมียุทธยาธิกรณะ	- ปัญจมียุทธยาธิกรณะ
- ฉกฏฐียุทธยาธิกรณะ	- ฉกฏฐียุทธยาธิกรณะ
- สัตตมียุทธยาธิกรณะ	- สัตตมียุทธยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิภทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพท	- นนินบาตบุพพท
- สหบุพพท	- สหบุพพท
- ฉกฏฐียุทธยาธิกรณะ	- อุปมาณบุพพท
-	- ปฐมยัตตะ อุปมาณบุพพท
-	- ฉกฏฐียัตตะ อุปมาณบุพพท
-	- วาสัททัตตะ สังขโยภยท
-	- ทิสันตราพัตตะ
-	- พยติหารลักขณะ
วันทสมาส ๒	วันทสมาส ๒
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมหาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยุตตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายๆประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นจากที่ต้องการให้การศึกษาศาสนาบาลีและพระพุทธพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่ที่สิ้นสุดไม่

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง ?

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมถึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านได้ถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสุจริต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยยิ่งขึ้น

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์ให้อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว มีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะ ความพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำปรารภ	(ค)
คำอนุโมทนา	(ง)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๔. ปุပ္ผวคควณณนา	๑
๑. ปจวีกถาปสุตปญจสตภิกขุวตถุ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๑๗
๒. มรฺรจิกมมฏจานิกตถรวตถุ	๓๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๑
๓. วิษุททวตถุ	๕๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๒๓
๔. ปติปฺปชีกาวตถุ	๒๕๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๓๒๔
๕. มจจนริโกสิยเสฏฐจิวตถุ	๓๔๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๐๕
๖. ปาฎีกาชีวกวตถุ	๔๓๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๔๖๗
๗. ฉตตปาณินุปาสกวตถุ	๔๘๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๕๑๘
๘. วิสาขาวตถุ	๕๓๗
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๘๐๑
คำศัพท์กิริยานำรู้	๗๓๓
บรรณานุกรม	๗๗๓
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	๗๗๕

๔. ปุ่ปพฤคควณณนา

ปุ่ปพฤคควณณนา (มยา วุจเต) ๗

ปุ่ปพฤคควณณนา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณนาซึ่งเนือความแห่งวรรค

อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยดอกไม้

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๗

ปุ่ปพฤคควณณนา วุตตกัมมะใน วุจเต๗ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๕. ปุ่ปพวรรควณณนา

๑. ปจวีกถาปสุตปญจสตภิกขุขุวตุถุ ๗ [๓๓]

ปจวีกถาปสุตปญจสตภิกขุขุวตุถุ (มยา วุจเต) ๗

ปจวีกถาปสุตปญจสตภิกขุขุวตุถุ อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้มีร้อยห่าเป็นประมาณผู้ชวนชวาย

ในวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๗

ปจวีกถาปสุตปญจสตภิกขุขุวตุถุ วุตตกัมมะใน วุจเต๗ อาชยาตบทกัมมวจาก

มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๑. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป

ผู้ชวนชวายในการพูดเรื่องแผ่นดิน

๑. “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ อิมं ฐมมเทสน์ สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปจวีกถา-
ปสุเต ปญฺจสเต ภิက္ขุ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปจวีกถापสุเต ปญฺจสเต ภิက္ขุ อารพฺภ “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ
อิมं ฐมมเทสน์ กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ สวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อารพฺภ ทรง
ปรารภ ภิက္ขุ ซึ่งภิက္ขุ ท. ปญฺจสเต ผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ ปจวีกถापสุเต ผู้
ชวนชวายเป็นในวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน กเถสิ ตรัสแล้ว อิมं ฐมมเทสน์ ซึ่งพระ
ธรรมเทศนาคือ “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ” ว่า “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี ทรงปรารภภิက္ขุจำนวน ๕๐๐ รูป ผู้ชวนชวายเป็น
ในการพูดคุยเรื่องแผ่นดิน ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ” ดังนี้
เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “โก อิมं ปจวี วิเชสุสตีติ” สรุปะใน
อิมं ฐมมเทสน์ อิมं วิเสสนะของ ฐมมเทสน์ฯ อวฺตตกัมมะใน กเถสิ สวตฺถิยํ
วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตุถา ปจวีกถापสุเต กิติ ปญฺจสเต กิติ
วิเสสนะของ ภิက္ขุฯ อวฺตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

๒. เต กิร ภควตา สหฺธี ชนปทจาริกํ จริตฺวา เขตฺวานํ อาคนฺตฺวา สายณฺหสมเย
อุปฏฺจานสาลาโย นิสินฺหา อตฺตโน คตคตฺถฺจฺจเณ “อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ
สมํ วิสมํ กทฺทมพฺหุลํ สกฺขรพฺหุลํ กาทฺมตฺติกํ ตมฺพมตฺติกนฺติ ปจวีกถํ กเถสุํ ฯ

เต (ภิက္ขุ) กิร ภควตา สหฺธี ชนปทจาริกํ จริตฺวา เขตฺวานํ อาคนฺตฺวา สายณฺหสมเย
อุปฏฺจานสาลาโย นิสินฺหา อตฺตโน คตคตฺถฺจฺจเณ “อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ สมํ (โหติ),
(อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ) วิสมํ (โหติ), (อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ) กทฺทมพฺหุลํ
(โหติ), (อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ) สกฺขรพฺหุลํ (โหติ), (อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ)
กาทฺมตฺติกํ (โหติ), (อสุกคามโต อสุกคามคฺมนฺถฺจฺจเณ) ตมฺพมตฺติกํ (โหติ)” อิติ ปจวีกถํ
กเถสุํ ฯ

กิร ได้ยินว่า เต (ภิက္ขุ) อ.ภิက္ขุ ท. เหล่านั้น จริตฺวา เทียวไปแล้ว ชนปทจาริกํ สูทึ

จาริกในชนบท สทุธิ กับ ภควตา ด้วยพระผู้มีพระภาค อาคนตุวา มาแล้ว เขตวนห์
 สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน นิสินนา หนึ่งแล้ว อุปฏจานสาลาย์ ในศาลาเป็นที่บำรุง
 สายณหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน กเถสุ่ กล่าวแล้ว ปจวิกถ์ ซึ่งวาจาเป็น
 เครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน อิติ ว่า “อสุกคามคณฏจานเ อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้านโน้น
 อสุกคามโต จากหมู่บ้านโน้น สม่ เป็นที่เสมอ (โหติ) ย่อมเป็น, (อสุกคามคณ-
 จานเ) อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้านโน้น (อสุกคามโต) จากหมู่บ้านโน้น วิสม์ เป็นที่มีความ
 เสมอไปปราศแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, (อสุกคามคณฏจานเ) อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้าน
 โน้น (อสุกคามโต) จากหมู่บ้านโน้น กทุทพพหุล์ เป็นที่มีเปือกตมมาก (โหติ) ย่อม
 เป็น, (อสุกคามคณฏจานเ) อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้านโน้น (อสุกคามโต) จากหมู่บ้าน
 โน้น สกขรพพหุล์ เป็นที่มีก้อนกรวดมาก (โหติ) ย่อมเป็น, (อสุกคามคณฏจานเ)
 อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้านโน้น (อสุกคามโต) จากหมู่บ้านโน้น กามตติกั เป็นที่มีดินดำ
 (โหติ) ย่อมเป็น, (อสุกคามคณฏจานเ) อ.ที่เป็นที่ไปสู่หมู่บ้านโน้น (อสุกคามโต)
 จากหมู่บ้านโน้น ตมพมตติกั เป็นที่มีดินแดง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ คตคตฏจานเ
 ในที่ที่เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้ว อตตโน แห่งตน ฯ

ได้ยินว่า พวกภิกษุเหล่านั้น เทียวไปสู่ที่จาริกในชนบทพร้อมกับพระผู้มีพระภาคเจ้า
 มาสู่พระเขตวัน หนึ่งในศาลาเป็นที่บำรุงในเวลาเย็น พุดคุยกันเรื่องแผ่นดินว่า “ที่ไปสู่
 หมู่บ้านโน้น จากหมู่บ้านโน้น เป็นที่เสมอ, ไม่เสมอ, มีเปือกตมมาก, มีก้อนกรวดมาก,
 มีดินดำ, มีดินแดง” ในที่ที่ตนทั้งไปแล้วทั้งไปแล้ว

กิริศัพท์ อนุสสวณัตถะ เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุทธกัตตาใน กเถสุ่ๆ อาชยาดบท
 กัตตุวจาก ภควตา สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิๆ กิริยาสมวาเยใน จริตวา ชนปทจาริก
 สัมปาปุณียกัมมะใน จริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนตุวา เขตวนห์ สัมปาปุณียกัมมะ
 ใน อาคนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินนา สายณหสมเย กาลสัตตมีใน นิสินนา
 อุปฏจานสาลาย์ วิสยาธาระใน นิสินนาๆ วิเสสณะของ ภิกขุ อตตโน สามีสัมพันธะใน
 คตคตฏจานเๆ วิสยาธาระใน ปจวิกถ์ “อสุกคามคณฏจานเ สัตตมีปัจจัตตะใน โหติๆ
 อาชยาดบทกัตตุวจาก อสุกคามโต อปาทานใน อสุกคามคณฏจานเ สม่ วิกติกัตตา
 ใน โหติ, อสุกคามคณฏจานเ สัตตมีปัจจัตตะใน โหติๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก
 อสุกคามโต อปาทานใน อสุกคามคณฏจานเ วิสม์ วิกติกัตตาใน โหติ, อสุกคาม-

คมนนฺจฺจาเน สัตตมปีจจัตตะเน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก อสฺสกคามโต อปาทานใน
 อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน กทฺทหมพหุสฺส วิกตีกัตตาใน โหติ, อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน
 สัตตมปีจจัตตะเน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก อสฺสกคามโต อปาทานใน อสฺสกคาม-
 คมนนฺจฺจาเน สกฺขรพหุสฺส วิกตีกัตตาใน โหติ, อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน สัตตมปีจจัตตะ
 ใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก อสฺสกคามโต อปาทานใน อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน
 กาทมตฺตีกํ วิกตีกัตตาใน โหติ, อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน สัตตมปีจจัตตะเน โหติฯ อาชยต
 บทกัตตฺวจาก อสฺสกคามโต อปาทานใน อสฺสกคามคมนนฺจฺจาเน ตมฺพมตฺตีกํ วิกตีกัตตาใน
 โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน กเถสฺสุ ปจวีกถํ อวุตตกัมมะเน กเถสฺสุ ฯ

๓. สตุถา อาคนุตฺวา “กาย นฺตุถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนนาติ ปุจฺฉิตฺวา,
 “ภานฺเต อมฺเหหิ วิจฺริตฺถฺจาเน ปจวีกถายาติ วุตฺเต, “ภิภฺชเว เอสา พาทฺรปจวี
 นาม, ตุมฺเหหิ อชฺฉตฺตีกปจวียํ ปริกมฺมํ กาทํ วณฺณตฺตีติ วตฺวา อีมา เทว คธา
 อภาสี

“โก อิมํ ปจวี วิเชสฺสติ
 ยมโลภยจ อิมํ สเทวํ ?
 โก ฐมฺมปทํ สฺเทสิตํ
 กุสโล ปุพฺผมิว ปเจสฺสติ ?
 เสโข ปจวี วิเชสฺสติ
 ยมโลภยจ อิมํ สเทวํ ฯ
 เสโข ฐมฺมปทํ สฺเทสิตํ
 กุสโล ปุพฺผมิว ปเจสฺสตีติ ฯ

สตุถา อาคนุตฺวา “(ตุมฺเห) กาย นฺตุถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “(มยํ)
 ภานฺเต อมฺเหหิ วิจฺริตฺถฺจาเน ปจวีกถาย (สนฺนินฺนนา อมฺห)” อิติ (วจเน เตหิ ภิภฺชฺหิ) วุตฺเต,
 “ภิภฺชเว เอสา (ปจวี) พาทฺรปจวี นาม (โหติ), ตุมฺเหหิ อชฺฉตฺตีกปจวียํ ปริกมฺมํ กาทํ
 วณฺณตฺตีติ วตฺวา อีมา เทว คธา อภาสี

“โก อิมํ ปจวี วิเชสฺสติ
 ยมโลภํ จ อิมํ (มฺนุสฺสโลภํ) สเทวํ (จ) ?
 โก ฐมฺมปทํ (มยา) สฺเทสิตํ

กุสโล (มัลกาโร) ปุพฺผิ (วิจินฺโตะ) อิว ปเจสฺสติ ?

เสโย ปจฺวี (จ) วิเชสฺสติ

ยมโลกํ จ อิมํ (มฺหุสฺสโลกํ) สเทวกํ (จ) ฯ

เสโย ฐมฺมปทํ (มยา) สุเทสิตํ

กุสโล (มัลกาโร) ปุพฺผิ (วิจินฺโตะ) อิว ปเจสฺสติ” อิติ ฯ

สดธา อ.พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตูก่อนภิกษุ ท. (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. สนฺนิสิฺนฺหา เป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้ว กถาฯ ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย ญฺ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรฺหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, (วจฺเห) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสิฺนฺหา) เป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้ว ปจฺวีกถาฯ ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน อมฺเหติ วิจฺริตฺตฺวาเน ในที่เป็นที่ อันข้าพระองค์ ท. เทียวไปแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตูก่อนภิกษุ ท. เอสา (ปจฺวี) อ.แผ่นดินนั้น พาหิรปจฺวี นาม ชื่อว่าเป็นแผ่นดินในภายนอก (โหติ) ย่อมเป็น, ตฺมฺเหติ อชฺฉตฺตฺกปจฺวียํ ปริกมฺมํ กาคฺตุ อ.อัน- อันเธอ ท. -กระทำ ซึ่งการบริกรรม ในแผ่นดิน อันเป็นไปในภายใน วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เทว สอง อีมา เหล่านี้ อิติ ว่า

“โก อ.ใคร วิเชสฺสติ จักฺรู้แจ้ง อิมํ ปจฺวี ซึ่งแผ่นดินนี้ (จ) ด้วย ยมโลกํ จ ซึ่งยมโลกด้วย อิมํ (มฺหุสฺสโลกํ) ซึ่งมนุษย์โลกนี้ สเทวกํ อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก (จ) ด้วย, โก อ.ใคร ปเจสฺสติ จักฺเลือก ฐมฺมปทํ ซึ่งบทแห่งธรรม (มยา) สุเทสิตํ อัน- อันเรา -แสดงไว้ดีแล้ว (มัลกาโร) อิว เพียงตั้ง อ.นาย มาลาการ กุสโล ผู้ฉลาด (วิจินฺโตะ) เลือกเก็บอยู่ ปุพฺผิ ซึ่ง ดอกไม้, เสโย อ.พระเสขะ วิเชสฺสติ จักฺรู้แจ้ง ปจฺวี ซึ่งแผ่นดิน (จ) ด้วย ยมโลกํ จ ซึ่งยมโลกด้วย อิมํ (มฺหุสฺสโลกํ) ซึ่ง มนุษย์โลกนี้ สเทวกํ อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก (จ) ด้วย, เสโย อ.พระเสขะ ปเจสฺสติ จักฺเลือก ฐมฺมปทํ ซึ่งบท- แห่งธรรม (มยา) สุเทสิตํ อัน- อันเรา -แสดงไว้ดีแล้ว

(มालกาโร) อิว เพียงดั่ง อ.นายมาลาการ กุสโล ผู้ฉลาด
(วิจินหโต) เลือกเก็บอยู่ ปุปผ ซึ่งดอกไม้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเป็นผู้หนึ่งพร้อมกันแล้วด้วยเรื่องอะไรกันหนอ ย่อมมีในกาลนี้”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นผู้หนึ่งประชุมกันด้วยเรื่องแผ่นดิน ในที่เป็นที่พวกข้าพระองค์เที่ยวไป” ดังนี้, จึงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แผ่นดินนั้น ชื่อว่าเป็นแผ่นดินภายนอก, การที่พวกเธอทำการบริกรรมในแผ่นดินที่มีอยู่ภายใน จึงจะควร” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถา ๒ พระคาถาเหล่านี้ว่า

“ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้ ยมโลก มนุษย์โลกพร้อมทั้งเทวโลก ใคร
จักเลือกบทรกรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว ดุจนายมาลาการผู้ฉลาด
เลือกเก็บดอกไม้ฉะนั้น

พระเสขะจักรู้แจ้งแผ่นดิน ยมโลก มนุษย์โลกพร้อมทั้งเทวโลก
พระเสขะจักเลือกบทรกรรมที่เราแสดงไว้ดีแล้ว ดุจนายมาลาการ
ผู้ฉลาดเลือกเก็บดอกไม้ฉะนั้น”

สตถา สุทธกัตตานิ อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปุจฺจิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนฺเน ตุมฺहे สุทธกัตตานิ อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
กาย วิเสสฺนฺขอ กถาย นุคฺคํ ปุจฺจณฺตถะ เอตฺรหิ กาลสํตฺตมฺเใน อตฺถ กถาย ภาวะ
ใน สนฺนินฺนนาฯ วิกตีกัตตานิ อตฺถ” อิตฺตํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
วตฺวา, “ภนฺเต อาลปนฺเน มยฺ สุทธกัตตานิ อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺเหหิ
อนภิตกัตตานิ วิจฺริต- วิจฺริตฺตฺวาเน วิสยาธาระใน ปจฺจิกถายฯ ภาวะใน
สนฺนินฺนนาฯ วิกตีกัตตานิ อมฺห” อิตฺตํ สฺรุปะเน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณ-
กิริยา เตหิ วิเสสฺนฺขอ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตตานิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนฺเน เอสา
วิเสสฺนฺขอ ปจฺจิวฺ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคฺคํ สํญญา-
โชตกะเข้ากับ พาทฺรปจฺจิวฺ วิกตีกัตตานิ โหติ, กาคฺคํ ตุมฺตถกัตตานิ วฏฺฏิตฺติฯ อาชยาต
บทกัตตฺวาจก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตานิ กาคฺคํ อชฺชตฺตติกปจฺจิวฺ วิสยาธาระใน ปริกมมฺฯ
อวุตตกัมมะใน กาคฺคํ” อิตฺตํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมา กิตฺติ
เทว กิตฺติ วิเสสฺนฺขอ คาถาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“โก สุทรกัตตานิ วิเชสฺสตี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ปจวี ๑ อุตตกัมมะใน วิเชสฺสตี ยมโลกํ อุตตกัมมะใน วิเชสฺสตี อิมํ กัตี สเทวกํ กัตี วิเสสนะของ มนุสฺสโลกํ จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ยมโลกํ และ อิมํ มนุสฺสโลกํ สเทวกํ, โก สุทรกัตตานิ ปเจสฺสตี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌมฺมปทํ อุตตกัมมะใน ปเจสฺสตี มยา อนภิตกัตตานิ สุเทสิตฺ๑ วิเสสนะของ ฌมฺมปทํ กุสโล วิเสสนะของ มาลาการุ ๑ อุปมาลึงคัตถะ ปุပ္ผํ อุตตกัมมะใน วิจินฺนุโต ๑ วิเสสนะของ มาลาการุ อิวศัพทํ อุปมาโชตถะเข้ากับ กุสโล มาลาการุ ปุပ္ผํ วิจินฺนุโต, เสโข สุทรกัตตานิ วิเชสฺสตี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจวี กัตี ยมโลกํ กัตี มนุสฺสโลกํ กัตี อุตตกัมมะใน วิเชสฺสตี อิมํ กัตี สเทวกํ กัตี วิเสสนะของ มนุสฺสโลกํ จ สามศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปจวี, ยมโลกํ และ อิมํ มนุสฺสโลกํ สเทวกํ, เสโข สุทรกัตตานิ ปเจสฺสตี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌมฺมปทํ อุตตกัมมะใน ปเจสฺสตี มยา อนภิตกัตตานิ สุเทสิตฺ๑ วิเสสนะของ ฌมฺมปทํ กุสโล วิเสสนะของ มาลาการุ ๑ อุปมาลึงคัตถะ ปุပ္ผํ อุตตกัมมะใน วิจินฺนุโต ๑ วิเสสนะของ มาลาการุ อิวศัพทํ อุปมาโชตถะเข้ากับ กุสโล มาลาการุ ปุပ္ผํ วิจินฺนุโต” อิติศัพทํ สรุปะไน อิมาทเวว คากา ๑

๔. ตตถ “โก อิมฺนฺติ: โก อิมํ อตฺตภาวสงฺฆาตํ ปจวี ๑

ตตถ (ปเทศ) “โก อิมฺนฺติ: (ปททวยสฺส) “โก อิมํ (ปณฺหิตฺเตน) อตฺตภาวสงฺฆาตํ ปจวี (วิเชสฺสตี) (อิตติ อตฺโถ) ๑

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “โก อ.ใคร (วิเชสฺสตี) จักรู้แจ้ง ปจวี ซึ่งแผ่นดิน (ปณฺหิตฺเตน) อตฺตภาวสงฺฆาตํ อัน- อันบัณฺหิต -กล่าวว่าอรรถภาพ อิมํ นี้” อิตติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศ) “โก อิมฺนฺติ: (ปททวยสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -หมวดสอง

แห่งบท ว่า “โก อิม” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า “โก อิม” ความว่า ใครจักรู้แจ้งแผ่นดินนี้กล่าวคือ
อัฐภาพ

ตตถ วิเสสนะของ ปทสฺสฺย นิทธารณะใน ปททวยสฺส “โก อิม” สฺรฺูปะใน อิติฯ ศัพท์
สรูปะใน ปททวยสฺสฺย นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “โก สฺุททกัตตานิ
วิเชสฺสตีฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อิม กัตี อตุตทภาวสงฺขาต กัตี วิเสสนะของ ปจวีฯ
อวฺุตตกัมมะใน วิเชสฺสตี ปณฺุทิตฺเตน อนภิทกัตตานิ -สงฺขาต” อิติศัพท์ สฺรฺูปะใน
อตุโถฯ ลิงคัตตะ ๕

๕. วิเชสฺสตีตี: อตุตโน ฅาณน วิชานิสฺสตี ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตี สจฺฉนิกริสฺสตีตี อตุโถ ๕

วิเชสฺสตีตี: (ปทสฺส) “อตุตโน ฅาณน วิชานิสฺสตี ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตี สจฺฉนิกริสฺสตีตี อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “**วิชานิสฺสตี** จักรู้แจ้ง **ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตี** คือว่า จักแห่งตลอด
สจฺฉนิกริสฺสตี คือว่า จักกระทำให้แจ้ง **ฅาณน** ด้วยญาณ **อตุตโน** ของตน” อิติ ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “วิเชสฺสตีตี ว่า “วิเชสฺสตี” ดังนี้ ๕

บทว่า “**วิเชสฺสตี**” ความว่า จักรู้แจ้ง คือ จักแห่งตลอด ได้แก่จักทำให้แจ้ง ด้วยญาณ
ของตน

“วิเชสฺสตี” สฺรฺูปะใน อิติฯ ศัพท์ สฺรฺูปะใน ปทสฺสฺย สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อตุตโน
สามีสัมพันธะใน ฅาณนฯ กรณะใน วิชานิสฺสตี ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตี และ สจฺฉนิกริสฺสตี
วิชานิสฺสตี กัตี ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตี กัตี สจฺฉนิกริสฺสตี กัตี อาขยาตบทกัตตฺวาจกของ โก
วิชานิสฺสตี วิวริยะใน ปฏฺิวิชฺฉิสฺสตีฯ วิวรณะและวิวริยะใน สจฺฉนิกริสฺสตีฯ วิวรณะ”
อิติศัพท์ สฺรฺูปะใน อตุโถฯ ลิงคัตตะ ๕

๖. ยมโลกญฺจาติ: จตุพฺพิธ อปายโลกญจ ๕

“ยมโลกญฺจาติ: (ปทสฺส) “จตุพฺพิธ อปายโลกญจ” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**อปายโลก** ซึ่งโลกคือออบาย **จตุพฺพิธ** อันมีอย่างสี่ **จ** ด้วย”

(อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยมโลกญจาติ ว่า “ยมโลก” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ยมโลกญจ” ความว่า อบายโลกมี ๔ อย่าง

“ยมโลกญจ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺถโถ “จตุพฺพิธฺ วิเสสนะของ อบายโลกฺฯ อวุตตกัมมะใน วิเชสฺสติ จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ จตุพฺพิธฺ อบายโลก” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๗. อิมํ สเทวกนฺฺติ: อิมํ มนุสฺสโลกญจ เทวโลเกน สทฺธิ โภ วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ สจฺฉิกิริสฺสตีติ ปุจฺฉติ ฯ

“อิมํ สเทวกนฺฺติ: (ปททวยสฺส) “(สตุถา) ‘อิมํ มนุสฺสโลกํ จ เทวโลเกน สทฺธิ โภ วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ สจฺฉิกิริสฺสตีติ ปุจฺฉติ” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “(สตุถา) อ.พระศาสดา ปุจฺฉติ ย่อมตรัสถาม อิตติ ว่า ‘โภ อ.ใคร วิเชสฺสติ จักฺรู้แจ้ง วิชานิสฺสติ คือว่า จักฺรู้วิเศษ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ คือว่า จักฺแห่ง ตลอด สจฺฉิกิริสฺสติ คือว่า จักฺกระทำให้แจ้ง อิมํ มนุสฺสโลกํ ซึ่งมนุษย์โลกนี้ สทฺธิ กับ เทวโลเกน ด้วยเทวโลก จ ด้วย’ อิตติ ดังนี้” (อิตติ) ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวด สองแห่งบท “อิมํ สเทวกนฺฺติ ว่า “อิมํ สเทวก” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “อิมํ สเทวก” ความว่า “พระศาสดาตรัสถามว่า ‘ใครจักฺรู้แจ้ง คือจักฺรู้วิเศษ ได้แก่จักฺแห่งตลอด จักฺทำให้แจ้งมนุษย์โลกนี้พร้อมด้วยเทวโลก’

“อิมํ สเทวก” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธ์ใน อตฺถโถ “โภ สฺทฺทกัตตาใน วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ และ สจฺฉิกิริสฺสติ วิเชสฺสติ กิติ วิชานิสฺสติ กิติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ กิติ สจฺฉิกิริสฺสติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะ ของ มนุสฺสโลกํฯ อวุตตกัมมะใน วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ และ สจฺฉิกิริสฺสติ เทวโลเกน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน อิมํ มนุสฺสโลกํ จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิมํ มนุสฺสโลกํ เทวโลเกน สทฺธิ วิเชสฺสติ วิวริยะใน วิชานิสฺสติฯ วิวริยะและวิวริยะใน ปฏิวิชฺฉิสฺสติฯ วิวริยะและวิวริยะใน สจฺฉิกิริสฺสติฯ วิวริยะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺถโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๘. โภ ฌมฺพทํ สุเทสิตนฺตฺติ: ยถาสภาวโต กถิตตฺตทา สุเทสิตํ สตฺตตฺตตีสโพรธิปฺกฺขิยธมฺม-
สงฺฆาตํ ฌมฺพทํ กุสลโ ล มาลาการโ ปุพฺผํ วิจฺฉินฺนโต วิย โภ วิเจสฺสตี วิจฺฉินฺนสฺสตี
อุปฺปริกฺขิสฺสตี ปฏฺวิวิชฺฉิมิสฺสตี สจฺฉนฺกริสฺสตีตี อตฺโถ ๫

“โภ ฌมฺพทํ สุเทสิตนฺตฺติ: (คาถาปาทสฺส) “(มยา ตสฺส ฌมฺพทสฺส) ยถาสภาวโต กถิตตฺตทา
(มยา) สุเทสิตํ (ปณฺทิตฺเตน) สตฺตตฺตตีสโพรธิปฺกฺขิยธมฺมสงฺฆาตํ ฌมฺพทํ กุสลโ ล มาลาการโ ปุพฺผํ
วิจฺฉินฺนโต วิย โภ วิเจสฺสตี วิจฺฉินฺนสฺสตี อุปฺปริกฺขิสฺสตี ปฏฺวิวิชฺฉิมิสฺสตี สจฺฉนฺกริสฺสตีตี อตฺโถ ๫

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “โภ อ.ใคร วิเจสฺสตี จักฺกเลือก วิจฺฉินฺนสฺสตี คือว่า จักฺกตฺตเลือก
อุปฺปริกฺขิสฺสตี คือว่า จักฺกไครฺครวณฺญ ปฏฺวิวิชฺฉิมิสฺสตี คือว่า จักฺกทงฺตลอด สจฺฉนฺกริสฺสตี
คือว่า จักฺกกระทํให้แจ้จ้ง ฌมฺพทํ ซึ่งบททงฺธรรม (ปณฺทิตฺเตน) สตฺตตฺตตีสโพร-
ธิปฺกฺขิยธมฺมสงฺฆาตํ อัน- อันบັณทิต -กล่าวแล้วว่ธรรมอันเป็นไปนฝักฝៃทงฺปัญญา
เป็นเครีองตรัสรู้ ๓๗ ประการ (มยา) สุเทสิตํ ชื่อว่อัน- อันเรา -แสดงไว้ดีแล้ว (มยา
ตสฺส ฌมฺพทสฺส) ยถาสภาวโต กถิตตฺตทา เพราะความทึ- ทงฺบททงฺธรรมนั้ -
เป็นบท อันเรา กล่าวแล้ว ตามความเป็นจริงอย่งไร มาลาการโ วิย รากวะ อ.นาย
มาลาการ กุสลโ ผู้ฉลาด วิจฺฉินฺนโต เลือกเก็บอยู่ ปุพฺผํ ซึ่งดอกไม้” อิติ ดังนั้
(คาถาปาทสฺส) ทงฺบาททงฺพระคาถา “โภ ฌมฺพทํ สุเทสิตนฺตฺติ ว่า “โภ ฌมฺพทํ
สุเทสิตํ” ดังนั้ ๫

บาทพระคาถาว่ “โภ ฌมฺพทํ สุเทสิตํ” ความว่ ใครจักฺกเลือก คือจักฺกตฺตเลือก ได้แก
จักฺกไครฺครวณฺญ จักฺกทงฺตลอด จักฺกทํให้แจ้จ้งบทธรรมกล่าวคือโพรธิปฺกฺขิยธมฺม ๓๗ ประการ
ชื่อว่เราแสดงไว้ดีแล้ว เพราะบทธรรมนั้ เรากล่าวไว้แล้วตามสภาวะ ดุจนายมาลา
การผู้ฉลาดเลือกเก็บดอกไม้อย่งนั้

“โภ ฌมฺพทํ สุเทสิตํ” สรรูปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรรูปะไน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน
อตฺโถ “โภ สุททกตฺตทาไน วิเจสฺสตี วิจฺฉินฺนสฺสตี อุปฺปริกฺขิสฺสตี ปฏฺวิวิชฺฉิมิสฺสตี และ สจฺฉน-
กริสฺสตี วิเจสฺสตี กิติ วิจฺฉินฺนสฺสตี กิติ อุปฺปริกฺขิสฺสตี กิติ ปฏฺวิวิชฺฉิมิสฺสตี กิติ สจฺฉนฺกริสฺสตี
กิติ อาขยาดบทกตฺตวาจก มยา อนภิทกตฺตทาไน กถิต- ตสฺส วิเสสนะของ ฌมฺพทสฺส๑
ภาวาทิสัมพันธะไน กถิตตฺตทา ยถาสภาวโต ตติยาวิเสสนะไน กถิต- กถิตตฺตทา เหตุไน
สุเทสิตํ มยา อนภิทกตฺตทาไน สุเทสิตํ ยถาสภาวโต กถิตตฺตทา สัณฺณู สุเทสิตํ สัณฺณู

สุเทสิต์ กิติ์ สดุดตตติสโพธิปกุขิยธมมสงฆาต กิติ์ วิเสสนะของ ธมมปทัง อวุตตกัมมะใน วิเจสสุติ วิจินิสสุติ อุปปริกขิสสุติ ปฏิวิชฺฌิสสุติ และ สจฺจนิกิริสสุติ กุสโล วิเสสนะของ มาลาการโรรุ อุมมาลึงคัตถะ ปุပ္ผิ อวุตตกัมมะใน วิจินนุโต วิเสสนะของ มาลาการโรรุ วิยศัพท์ อุมมาโชตกะเข้ากับ กุสโล มาลาการโรรุ ปุပ္ผิ วิจินนุโต วิเจสสุติ วิวริยะใน วิจินิสสุติ วิวระณะและวิวริยะใน อุปปริกขิสสุติ วิวระณะและวิวริยะใน ปฏิวิชฺฌิสสุติ วิวระณะและวิวริยะใน สจฺจนิกิริสสุติ วิวระณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๓ ๕

๙. **เสโยติ:** “อริสึลสิกา อริจิตตสิกา อริปณณาสิกขาติ อิมา ติสฺโส สิกา สิขนโต โสตาปตติมคคฺกุจฺ อาทิ กตฺวา ยาว อรหตฺตมคคฺกุจา สดฺตวิโร เสโย อิมิ อตฺตภาว-สงฆาต ปจฺวี อรหตฺตมคฺเคน ตโต จฺนฺทราคํ อปกทฺตฺนุโต วิเชสฺสุติ วิชานิสฺสุติ ปฏิวิชฺฌิสฺสุติ สจฺจนิกิริสฺสุติ ๕

“**เสโยติ:** (ปทสฺ) “อริสึลสิกา อริจิตตสิกา อริปณณาสิกขาติ อิมา ติสฺโส สิกา สิขนโต โสตาปตติมคคฺกุจฺ (อริยปุคฺคลํ) อาทิ กตฺวา ยาว อรหตฺตมคคฺกุจา (อริยปุคฺคลา) สดฺตวิโร (อริยปุคฺคโล) เสโย (ปณฺทิตฺเตน) อิมิ อตฺตภาวสงฆาต ปจฺวี อรหตฺตมคฺเคน ตโต (อตฺตภาวโต) จฺนฺทราคํ อปกทฺตฺนุโต วิเชสฺสุติ วิชานิสฺสุติ ปฏิวิชฺฌิสฺสุติ สจฺจนิกิริสฺสุติ” (อติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อติ) ว่า “(อริยปุคฺคโล) อ.พระอริยบุคฺคล สดฺตวิโร ผู้มีอย่างเจ็ด กตฺวา กระทำ (อริยปุคฺคลํ) ซึ่งพระอริยบุคฺคล โสตาปตติมคคฺกุจฺ ผู้ดำรงอยู่ในโสตาปตติมรรค อาทิ ให้เป็นต้น ยาว เพียงใด (อริยปุคฺคลา) แต่พระอริยบุคฺคล อรหตฺตมคคฺกุจา ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตมรรค เสโย ชื่อว่าพระเสยะ สิขนโต เพราะการศึกษา สิกา ซึ่งสิกา ท. ติสฺโส สาม อิมา เหล่านี้ อติ คือ ‘อริสึลสิกา อ.สิกา คือศีลอันยิ่ง อริจิตตสิกา อ.สิกา คือจิตอันยิ่ง อริปณณาสิกขา อ.สิกา คือปัญญาอันยิ่ง’ อปกทฺตฺนุโต คราไปปราศอยู่ จฺนฺทราคํ ซึ่งความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความพอใจ ตโต (อตฺตภาวโต) จากอัฐภาพนั้น อรหตฺตมคฺเคน ด้วยอรหัตมรรค วิเชสฺสุติ ชื่อว่าจักรู้แจ้ง วิชานิสฺสุติ ชื่อว่า จักรู้วิเศษ ปฏิวิชฺฌิสฺสุติ ชื่อว่า จักแทงตลอด สจฺจนิกิริสฺสุติ ชื่อว่า จักกระทำให้แจ้ง ปจฺวี ซึ่งแผ่นดิน (ปณฺทิตฺเตน) อตฺตภาวสงฆาต อัน- อันบ้นทิต -กล่าวแล้วว่าอัฐภาพ อิมิ นี้” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺ) แห่งบท “เสโยติ ว่า “เสโย” ดังนี้ ๕

บทว่า “เสโฆ” ความว่า พระอริยบุคคลมี ๗ ประจำพวก ตั้งแต่ผู้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติ-
มรรค จนถึงผู้ดำรงอยู่ในอรหัตมรรค เพราะยังต้องศึกษาสิกขา ๓ เหล่านี้ คือ “อธิศีล-
สิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา” ซึ่งว่าพระเสขอ เพราะนำจันทราคะไปปราศจาก
อัทภพนั้น ด้วยอรหัตมรรค จักรู้แจ้ง คือ จักรู้วิเศษ ได้แก่จักแทงตลอด จักทำให้แจ้ง
แผ่นดิน กล่าวคืออัทภพนี้

“เสโฆ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อธิศีลสิกขา
อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา’ สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน อิม่า ติสุโส สิกขา
สตุตวิโร วิเสสนะของ อริยบุคคล๑ สุกทกัตตาใน วิเชสสุตติ วิชานิสสุตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ
และ สจจณิกริสสุตติ วิเชสสุตติ กัตติ วิชานิสสุตติ กัตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ กัตติ สจจณิกริสสุตติกัตติ
อาชยาตบทกัตตวาจก อิม่า กัตติ ติสุโส กัตติ วิเสสนะของ สิกขา๑ อวุตตกัมมะใน
สิกขนโต๑ เหตุไฉน อริยบุคคล โสตาปัตติมคคภูจ วิเสสนะของ อริยบุคคล๑ อวุตต-
กัมมะใน กตวา อาทิ วิกติกัมมะใน กตวา๑ วิเสสนะใน อริยบุคคล ยาวศัพท์ กิริยา-
วิเสสนะใน กตวา อรหตุตมคคภูจา วิเสสนะของ อริยบุคคล๑ อปาทานใน ยาว เสโฆ
สัญญาวิเสสนะของ อริยบุคคล๑ สัญญี เสโฆ สัญญา อิมํ กัตติ อตุตทภาวสงฆาตํ กัตติ
วิเสสนะของ ปจวี๑ อวุตตกัมมะใน วิเชสสุตติ วิชานิสสุตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ และ สจจณิกริสสุตติ
อรหตุตมคเคน กรณะใน วิเชสสุตติ วิชานิสสุตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ สจจณิกริสสุตติ ตโต วิเสสนะ
ของ อตุตทภาวโต๑ อปาทานใน อปกกขุณฺโณโต จนุทราคํ อวุตตกัมมะใน อปกกขุณฺโณโต๑
อัพภันทรกิริยาของ อริยบุคคล วิเชสสุตติ วิวริยะใน วิชานิสสุตติ๑ วิวริยะและวิวริยะใน
ปฏิวิชฌิสสุตติ๑ วิวริยะและวิวริยะใน สจจณิกริสสุตติ๑ วิวริยะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑
ลึงคัตถะ ๫

๑๐. ยมโลกญจาติ: ตถา วุตตปฺปการํ ยมโลกญจ อิมํ มนุสฺสโลกญจ สห เทเวหิ
สเทวกํ เสว วิเชสสุตติ วิชานิสสุตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ สจจณิกริสสุตติ ๫

“ยมโลกญจาติ: (ปทส) “ตถา (มยา) วุตตปฺปการํ ยมโลกํ จ อิมํ มนุสฺสโลกํ จ สห เทเวหิ
สเทวกํ โส เอว (เสโฆ) วิเชสสุตติ วิชานิสสุตติ ปฏิวิชฌิสสุตติ สจจณิกริสสุตติ” (อติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โส เอว (เสโฆ) อ.พระเสขอ นั้นนั้นเทียว วิเชสสุตติ จักรู้
แจ้ง วิชานิสสุตติ คือว่า จักรู้วิเศษ ปฏิวิชฌิสสุตติ คือว่า จักแทงตลอด สจจณิกริสสุตติ

คือว่า จักกระทำให้แจ้ง ยมโลกิ์ ซึ่งยมโลก (มยา) วุตตปปรการิ์ อันมีประการอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ตถา อย่างนั้น จ ด้วย อิมิ์ มนุสฺสโลกิ์ ซึ่งมนุษย์โลกนี้ สห กับ เทเวหิ ด้วยเทวโลก ท. สเทวกิ์ ชื่อว่าอันเป็นไปกับด้วยเทวโลก จ ด้วย” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ยมโลกญจาทิ ว่า “ยมโลกญจ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ยมโลกญจ” ความว่า พระเสขะนั้นนั้นแหละจักรู้แจ้ง คือจักรู้วิเศษ ได้แก่จักแทงตลอด จักทำให้แจ้งยมโลกมีประการที่ถูกกล่าวแล้วอย่างนั้น และมนุษย์โลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก ชื่อว่าอันเป็นไปกับด้วยเทวโลก

“ยมโลกญจ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โส๑ วิเสสณะของ เส๑๑ สุกทกัตตทาใน วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ และ สจฺฉนิกริสฺสติ วิเชสฺสติ กิติ์ วิชานิสฺสติ กิติ์ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ กิติ์ สจฺฉนิกริสฺสติ กิติ์ อาขยาตบทกัตตวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน วุตต- มยา อนภิหิตกัตตทาใน วุตต- วุตตปปรการิ์ วิเสสณะของ ยมโลกิ์ และ มนุสฺสโลกิ์ ยมโลกิ์ กิติ์ มนุสฺสโลกิ์ กิติ์ อวุตตกัมมะใน วิเชสฺสติ วิชานิสฺสติ ปฏิวิชฺฉิสฺสติ และ สจฺฉนิกริสฺสติ อิมิ์ วิเสสณะของ มนุสฺสโลกิ์ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตถา วุตตปปรการิ์ ยมโลกิ์ และ อิมิ์ มนุสฺสโลกิ์ สห เทเวหิ, สหศัพท์ ทัพพสมวาเยเข้ากับ อิมิ์ มนุสฺสโลกิ์ เทเวหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สห สเทวกิ์ วิเสสณะของ มนุสฺสโลกิ์ อิมิ์ มนุสฺสโลกิ์ จ สห เทเวหิ สัญญิ์ สเทวกิ์ สัญญา วิเชสฺสติ วิวริยะใน วิชานิสฺสติ๑ วิวริณะและ วิวริยะใน ปฏิวิชฺฉิสฺสติ๑ วิวริณะและวิวริยะใน สจฺฉนิกริสฺสติ๑ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ฯ

๑๑. เส๑๑ติ: เส๑๑ว ส๑๑ต๑ต๑วิ๑โร เส๑๑๑ ฯ

“เส๑๑ติ: โส๑๑ เอ๑๑ว ส๑๑ต๑ต๑วิ๑โร เส๑๑๑ (อริย๑ป๑ค๑ค๑โล) ฯ

(อริย๑ป๑ค๑ค๑โล) อ.พระอริย๑ป๑ค๑ค๑ล เส๑๑๑ ผู้จัก๑ศึกษา ส๑๑ต๑ต๑วิ๑โร อันมี๑อย่าง๑เจ็ด โส๑๑ เอ๑๑ว นั้น๑เที๑ยว “เส๑๑ติ ชื่อ๑ว่าพระ๑เส๑๑ขะ ฯ

พระอริย๑ป๑ค๑ค๑ลผู้๑จัก๑ศึกษา ๗ อย่าง๑นั้น๑นั้น๑แหละ ชื่อ๑ว่าพระ๑เส๑๑ขะ

“เสโย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เสโย เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ โสฯ กิติ สตุตวิโร กิติ เสโย กิติ วิเสสนะของ อริยบุคคลๆ ลิงคัตถะ ฯ

๑๒. ยถา นาม กุสโล มาลาการโ ปุปผารามํ ปวิสิตวา ตรุณมกุลานิ ปาณกวิฑฐานิ จ มิลาตานิ จ คณจิกษาทานิ จ ปุปผานิ วชฺเชตฺวา โสภณานิ สุชาตานิ ปุปผานิ วิจินาติ; เอวเมว อิมํ สุกถิตํ สุนิหฺทิกฺกุจํ โพรธิปกฺขิยธมฺมปทํปิ ปญญา ย ปเจสฺสติ วิจินิสฺสติ อุปปริกฺขิสฺสติ ปฏฺวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉนิกริสฺสตีติ ฯ

“ยถา นาม กุสโล มาลาการโ ปุปผารามํ ปวิสิตวา ตรุณมกุลานิ (จ) ปาณกวิฑฐานิ จ มิลาตานิ จ คณจิกษาทานิ จ ปุปผานิ วชฺเชตฺวา โสภณานิ สุชาตานิ ปุปผานิ วิจินาติ; เอวเมว (เสโย) อิมํ (มยา) สุกถิตํ (มยา) สุนิหฺทิกฺกุจํ โพรธิปกฺขิยธมฺมปทํปิ ปญญา ย ปเจสฺสติ วิจินิสฺสติ อุปปริกฺขิสฺสติ ปฏฺวิชฺฌิสฺสติ สจฺฉนิกริสฺสตีติ (อตฺถอ ปณฺทิตฺเตน เวทิตฺตพฺโพ) ฯ

(อตฺถอ) อ.อธิบาย อิติ ว่า “มาลาการโ อ.นายมาลาการ กุสโล ผู้ฉลาด ปวิสิตวา เข้าไปแล้ว ปุปผารามํ สู้สวนแห่งดอกไม้ วชฺเชตฺวา เว้นแล้ว ปุปผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. ตรุณมกุลานิ (จ) อันอ่อนและตุมด้วย ปาณกวิฑฐานิ จ อันสัตว์เจาะแล้วด้วย มิลาตานิ จ อันเหี่ยวแห้งแล้วด้วย คณจิกษาทานิ จ มีปมเกิดแล้วด้วย วิจินาติ ย่อมเลือกเก็บ ปุปผานิ ซึ่งดอกไม้ สุชาตานิ อันเกิดดีแล้ว โสภณานิ อันงาม ยถา นาม ชื่อฉันใด; (เสโย) อ.พระเสขะ ปเจสฺสติ จักเลือก วิจินิสฺสติ คือว่า จักคัดเลือก อุปปริกฺขิสฺสติ คือว่า จักใคร่ครวญ ปฏฺวิชฺฌิสฺสติ คือว่า จักแทงตลอด สจฺฉนิกริสฺสติ คือว่า จักกระทำให้แจ้ง อิมํ โพรธิปกฺขิยธมฺมปทํปิ แม้ซึ่งบทแห่งธรรมอันเป็นไปในฝัก ฝ่ายแห่งพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้นี้ (มยา) สุกถิตํ อัน- อันเรา -กล่าวไว้ดีแล้ว (มยา) สุนิหฺทิกฺกุจํ อัน- อันเรา -ชี้แจงไว้ดีแล้ว ปญญา ยด้วยปัญญา เอวเมว ฉะนั้น นั้นเหี่ยว” อิติ ดังนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต (เวทิตฺตพฺโพ) ฟังทราบ ฯ

บัณฑิตฟังทราบอธิบายว่า “นายมาลาการผู้ฉลาดเข้าไปยังสวนดอกไม้ เว้นดอกไม้ทั้งหลายที่เป็นดอกอ่อนและตุม ที่พวกสัตว์เจาะ เหี่ยวแห้ง และที่เกิดเป็นปม เลือกเก็บดอกไม้เกิดดี ที่งามๆ ชื่อฉันใด; พระเสขะจักเลือก คือจักคัดเลือก ได้แก่จักใคร่ครวญ จักแทงตลอด จักทำให้แจ้งแม้บทแห่งธรรมที่เป็นโพธิปักขิยะที่เรากล่าวไว้ดีแล้ว แสดงไว้ดีแล้ว ด้วยปัญญา ฉะนั้นนั้นแหละ”

“กุสโล วิเสสณะของ มาลาการโระจ สุธกัตตาใน วิจินาติจ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยถา นาม อุปมาโชตกะ ปุพผาราม สัมปาปญญิกัมมะใน ปวิสิตวาจ ปุพพกาลกิริยา ใน วชเชตวา ตรุณมกุลานิ กัตติ ปาณกวิฑฐานิ กัตติ มิลาทานิ กัตติ คณจิกชาตานิ กัตติ วิเสสณะของ ปุพผานิจ อวุตตกัมมะใน วชเชตวา จ สีสัพพ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตรุณมกุลานิ ปาณกวิฑฐานิ มิลาทานิ และ คณจิกชาตานิ วชเชตวา ปุพพกาลกิริยา ใน วิจินาติ โสภณานิ กัตติ สุชาตานิ กัตติ วิเสสณะของ ปุพผานิจ อวุตตกัมมะใน วิจินาติ; เสโช สุธกัตตาใน ปเจสສຕິ วิจินิสສຕິ อุปปริกฺขิสສຕິ ปฏฺวิวิฑฐนิສສຕິ และ สจฺจนิกริສສຕິ ปเจสສຕິ กัตติ วิจินิสສຕິ กัตติ อุปปริกฺขิสສຕິ กัตติ ปฏฺวิวิฑฐนิສສຕິ กัตติ สจฺจนิกริສສຕິ กัตติ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวเมว อุปเมยโยชตกะ อิมํ กัตติ สุกถิตํ กัตติ สุนิฑฺฑิภูจํ กัตติ วิเสสณะของ โโพธิปฺกฺขิชฺชมมฺปทํ มยา สองบท อนภิทกัตตาใน สุกถิตํ และ สุนิฑฺฑิภูจํ อปิตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ โโพธิปฺกฺขิชฺชมมฺปทํจ อวุตตกัมมะใน ปเจสສຕິ วิจินิสສຕິ อุปปริกฺขิสສຕິ ปฏฺวิวิฑฐนิສສຕິ และ สจฺจนิกริສສຕິ ปณฺณาย ករណ៍在 ปเจสສຕິ วิจินิสສຕິ อุปปริกฺขิสສຕິ ปฏฺวิวิฑฐนิສສຕິ และ สจฺจนิกริສສຕິ, ปเจสສຕິ วิวาริยะใน วิจินิสສຕິจ วิวารณะ และวิวาริยะใน อุปปริกฺขิสສຕິจ วิวารณะและวิวาริยะใน ปฏฺวิวิฑฐนิສສຕິจ วิวารณะและวิวาริยะ ใน สจฺจนิกริສສຕິจ วิวารณะ” อิติสัพพํ สรรูปะใน อตฺโถจ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺโพจ กิตบท-กัมมวจาก ปณฺฑิตေန อนภิทกัตตาใน เวทิตพฺโพ ๗

๑๓. สตุถา สยเมว ปญฺหํ วิสฺสชฺเชสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิสฺสชฺเชสิ ทรงแก้แล้ว ปญฺหํ ซึ่งปัญหา สยํ เอว ด้วยพระองค์ เองนั้นเทียว ๗

พระศาสดาทรงแก้ปัญหาด้วยพระองค์เองที่เดียว

สตุถา สุธกัตตาใน วิสฺสชฺเชสิจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวตฺสัพพํ อวชารณะเข้ากับ สยํจ ករណ៍在 วิสฺสชฺเชสิ ปญฺหํ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชสิ ๗

๑๔. เทสनावसानะ ปณฺจสตา ภิกฺขุ สห ปฏฺวิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปฺญีเสสุ ๗

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปณฺจสตา

ผู้มีร้อยห้ำเป็นประมาณ ปาปุณีสู บรรลุแล้ว อรหตุตต์ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กัษ ปฏิสมุกิทธิหิ ด้วยปฏิสัมกิทธิหิ ท. ๗

เวลาจบพระเทศนา กิษุประมาณ ๕๐๐ รูป บรรลุพระอรหัตพร้อมกัษปฏิสัมกิทธิหิ หังหลาย

เทศนาวิสาเน กาลสัตตมีใน ปาปุณีสู ปญจสตา วิเสสนะของ กิษุขุ สุททกัตตานิ ปาปุณีสู อาชยาตบทกัตตวาจก สหศัพท์ ทัพสมวาเยใน อรหตุตต์ ปฏิสมุกิทธิหิ สหัตถตติยาเข้ากัษ สห อรหตุตต์ สัมปาปุณียกัษมะใน ปาปุณีสู ๗

.....

๑๕. สมุตตปริสายปี สาทุติกา เทศนา อโหสิติ ๗

เทศนา อ.พระเทศนา สาทุติกา เป็นเทศนาเป็นไปกัษด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว สมุตตปริสายปี แม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว ๗

พระเทศนา เป็นเทศนาเป็นไปกัษด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ได้มีแม่แก่บริษัทผู้ถึงพร้อม แล้ว

เทศนา สุททกัตตานิ อโหสิ อาชยาตบทกัตตวาจก อพิศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากัษ สมุตตปริสายปี สัมปทานใน อโหสิ สาทุติกา วิกิตกัตตานิ อโหสิ อิติศัพท์ สમાปนะ ๗

.....

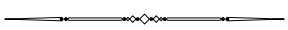
ปจวิกถापसुत्तपणजसत्तगिखुवत्तु ๗

ปจวิกถापसुत्तपणजसत्तगिखुवत्तु (นิกุจิตต์) ๗

ปจวิกถापसुत्तपणजसत्तगिखुवत्तु อ.เรื่องแห่งกิษุผู้มีร้อยห้ำเป็นประมาณผู้ชวนชวาเย ในวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน (นิกุจิตต์) จบแล้ว ๗

ปจวิกถापसुत्तपणजसत्तगिखुवत्तु สุททกัตตานิ นิกุจิตต์ กิตบทกัตตวาจก ๗

จบเรื่องกิษุ ๕๐๐ รูป ผู้ชวนชวาเยในการพูดเรื่องแผ่นดิน

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

ปุပ္พวคควณณา

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส โดยมิตติยาดปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วรรณณติ เอตยาติ วรรณณา. (วรรณ วิตถาเร ในการขยายความ + เณปัจจย + ยุปัจจย + อาปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ
(ปณชิตโต) อ.บัณฑิต วรรณณติ ย่อมพรรณณา เอตยา (วาจา) ด้วยวาจานั้น ติติ เพราะเหตุนี้ (เอส่า วาจา) อ.วาจานั้น วรรณณา ชื่อว่าวรรณณา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณณา)
๒. ปุပ္เพน สลลกชิตโต วคโต จิตตวคโต. (ปุပ္เพ + สลลกชิต + วคโต) ตติยาดปุริสสมาส
วคโต อ.วรรค (ปณชิตเตน) สลลกชิตโต อันบัณฑิต กำหนดแล้ว ปุပ္เพน ด้วยดอไม้
ปุပ္พวคโต ชื่อว่าปุပ္พวคต. (วรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยดอไม้)
๓. ปุပ္พวคคสส วรรณณา ปุပ္พวคควณณา. (ปุပ္พวค + วรรณณา) ฉฐฐิตปุริสสมาส
วรรณณา อ.วาจาเป็นเครื่องพรรณณา ปุပ္พวคคสส ซึ่งวรรคอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยดอไม้
ปุပ္พวคควณณา ชื่อว่าปุပ္พวคควณณา. (วาจาเป็นเครื่องพรรณณาวรรคที่บัณฑิตกำหนดด้วยดอไม้)

ปจวิกถาปลุตปณจสตภิกขุขุดตุ

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส โดยมีตติยาดปุริสสมาส สัตตมิตปุริสสมาส ฉฐฐิตวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปจวี กถา ปจวิกถา. (ปจวี + กถา) ตติยาดปุริสสมาส
กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ปจวี ซึ่งแผ่นดิน ปจวิกถา ชื่อว่าปจวิกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าว
ซึ่งแผ่นดิน)
๒. ปจวิกถายั ปลุตตา ปจวิกถาปลุตตา, ปณจสตภิกขุ. (ปจวิกถา + ปลุต) สัตตมิตปุริสสมาส
(ปณจสตภิกขุ) อ.ภิกษุผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ ท. ปลุตตา ผู้ชวนชวาย ปจวิกถายั ในวาจาเป็น
เครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน ปจวิกถาปลุตตา ชื่อว่าปจวิกถาปลุต, ได้แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป. ผู้ชวนชวายในการพูดเรื่องแผ่นดิน)
๓. ปณจ สตานิ มตตยา เยสนติ ปณจสตา, ภิกขุ. (ปณจ + สต + มตตยา) ฉฐฐิตวิปท-
ลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สตันิ อ.ร้อย ท. ปญจ ท้า มตดา เป็นประมาณ เยล (ภิกขุณี) แห่งภิกษุ ท. เหล่าไต่ (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุท . เหล่านี้ ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา, ไต่แก่ภิกษุ ทั้งหลาย. (ผู้มีประมาณ ๕๐๐ รูป)

๔. ปญจสตา จ เต ภิกขุ จาติ ปญจสตาภิกขุ. (ปญจสตา + ภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย สมาส

ปญจสตา จ อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.ผู้มีร้อยทำเป็นประมาณ ท. เหล่านี้ ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปญจสตาภิกขุ ชื่อว่าปญจสตาภิกขุ. (ภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูป)

๕. ปจวิกธาปสฺตดา จ เต ปญจสตาภิกขุ จาติ ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุ. (ปจวิกธาปสฺต + ปญจสตาภิกขุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปจวิกธาปสฺตดา จ อ.ผู้ชวนชวายเป็นในวจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน ท. ด้วย เต อ.ผู้ชวนชวายใน วจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน ท. เหล่านี้ ปญจสตาภิกขุ จ เป็นภิกษุผู้มีร้อยทำเป็นประมาณด้วย อิติ เพราะ เหตุนี้ ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุ ชื่อว่าปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุ. (ภิกษุมีประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้ชวนชวายในการ พุดเรื่องแผ่นดิน)

๖. ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุณี วตตุ ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุวตตุ. (ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุ + วตตุ) ฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

วตตุ อ.เรื่อง ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุณี แห่งภิกษุผู้มีร้อยทำเป็นประมาณผู้ชวนชวายในวจาเป็น เครื่องกล่าวซึ่งแผ่นดิน ปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุวตตุ ชื่อว่าปจวิกธาปสฺตปญจสตาภิกขุวตตุ. (เรื่องภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปผู้ชวนชวายในการพุดเรื่องแผ่นดิน)

ชนปทจาริกโก

เป็นสัตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชนปเท จาริกโก ชนปทจาริกโก. (ชนปท + จาริก)

จาริกโก อ.ที่จาริก ชนปเท ในชนปท ชนปทจาริกโก ชื่อว่าชนปทจาริก. (ที่จาริกในชนปท)

สายณทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทสฺส สายํ สายณท. (สายํ + อท) อมาทิปรตฺตปฺปฺริสฺสมาส

ส่าย อ.เป็นที่ลื่นไป อทสส แห่งวัน ส่ายณท ชื่อว่าส่ายณท. (เป็นที่ลื่นไปแห่งวัน)

๒. ส่ายณโท จ โส สมโย จาติ ส่ายณทสมโย. (ส่ายณท + สมโย) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

ส่ายณโท จ อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมโยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ส่ายณทสมโย ชื่อว่าส่ายณทสมโย. (สมโยเป็นที่ลื่นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

อุปปุจจนสาลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปปุจจนญจ ต์ สาลา จาติ อุปปุจจนสาลา. (อุปปุจจน + สาลา)

อุปปุจจัน จ อ.เป็นที่บำรุงด้วย ต์ อ.เป็นที่บำรุงนั้น สาลา จ เป็นศาลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปปุจจนสาลา ชื่อว่าอุปปุจจนสาลา. (ศาลาเป็นที่บำรุง)

คตคตฏจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส โดยมีวิเสสนในภพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คตญจ ต์ คตญจาติ คตคต, จาน. (คต + คต) วิเสสนโนภยทกัมมชารยสมาส

ต (ฐาน) อ.ที่นั้น คต จ เป็นที่ไปแล้วด้วย คต จ เป็นที่ไปแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตคต ชื่อว่าคตคต, ได้แก่ที่. (ทั้งที่ไปแล้วทั้งที่ไปแล้ว)

๒. คตคตญจ ต์ จานญจาติ คตคตฏจัน. (คตคต + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

คตคต จ อ.เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้วด้วย ต์ อ.เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้วนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตคตฏจัน ชื่อว่าคตคตฏจัน. (ที่เป็นที่ทั้งไปแล้วทั้งไปแล้ว)

อสุกคาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุโก จ โส คาโม จาติ อสุกคาโม. (อสุก + คาม)

อสุโก จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกคาโม ชื่อว่าอสุกคาม. (หมู่บ้านโน้น)

อสุกคามคณจानิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และทุดิยาตปุริสสมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. อสุโก จ โส คาโม จาติ อสุกคาโม. (อสุก + คาม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อสุโก จ อ.โนนด้วย โส อ.โนนนั้น คาโม จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกคาโม
ชื่อว่าอสุกคาม. (หมู่บ้านโนน)
๒. อสุกคาม คมนิ อสุกคามคمني. (อสุกคาม + คมน) ทุดิยาตปุริสสมาส
คمني อ.เป็นที่ไป อสุกคาม สู้หมู่บ้านโนน อสุกคามคمني ชื่อว่าอสุกคามคมน. (เป็นที่ไปสูหมู่บ้าน
โนน)
๓. อสุกคามคณจ ต จานญจาติ อสุกคามคณจानิ. (อสุกคามคมน + จาน) วิเสสนบุพพท
กัมมธารยสมาส
อสุกคามคمني จ อ.เป็นที่ไปสูหมู่บ้านโนนด้วย ต อ.เป็นที่ไปสูหมู่บ้านโนนนั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกคามคณจानิ ชื่อว่าอสุกคามคณจानิ. (ที่ไปที่ไปสูหมู่บ้านโนน)

วิสมิ

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า
วิคต สมิ เอตสุมาทิ วิสมิ, จานิ. (วิ + สมิ)
สมิ อ.ความเสมอ วิคต ไปปราศแล้ว เอตสุม (จानา) จากที่นั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(เอต จานิ) อ.ที่นั้น วิสมิ ชื่อว่าวิสมิ, ไตแกที่. (มีความเสมอไปปราศแล้ว, ไม่สม่ำเสมอ)

กทุมพหุล

เป็นจัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า
กทุม พหุล ยสสาติ กทุมพหุล, จานิ. (กทุม + พหุล)
กทุม อ.เปือกตม พหุล มาก ยสส (จานสส) แห่งที่ใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต
จानิ) อ.ที่นั้น กทุมพหุล ชื่อว่ากทุมพหุล, ไตแกที่. (มีเปือกตมมาก)

สักขรพหุล

เป็นฉัฏฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

สักขรา พหุลา ยลลลลลล สักขรพหุล, จาน. (สักขรา + พหุลา)

สักขรา อ.ก่อนกรวด พหุลา มาก ยลลล (จานลลล) แห่งที่ใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต จาน) อ.ที่นั้น สักขรพหุล ชื่อว่าสักขรพหุล, ได้แก่ที่. (มีก่อนกรวดมาก)

กาฬมตติกา

เป็นฉัฏฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

กาฬา มตติกา ยลลลลลล กาฬมตติกา, จาน. (กาฬา + มตติกา)

มตติกา อ.ดิน กาฬา ดำ ยลลล (จานลลล) แห่งที่ใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต จาน) อ.ที่นั้น กาฬมตติกา ชื่อว่ากาฬมตติกา, ได้แก่ที่. (มีดินดำ)

ตมพมตติกา

เป็นฉัฏฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ตมพา มตติกา ยลลลลลล ตมพมตติกา, จาน. (ตมพา + มตติกา)

มตติกา อ.ดิน ตมพา แดง ยลลล (จานลลล) แห่งที่ใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต จาน) อ.ที่นั้น ตมพมตติกา ชื่อว่าตมพมตติกา, ได้แก่ที่. (มีดินแดง)

วิจริตฎจान

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยลลลล มีวิเคราะห์ว่า

วิจริตฎจ ต จานฎจาทิ วิจริตฎจान. (วิจริต + จาน)

วิจริต จ อ.เป็นที่เที่ยวไปด้วย ต อ.เป็นที่เที่ยวไปนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วิจริตฎจาน ชื่อว่าวิจริตฎจาน. (ที่เป็นที่เที่ยวไป)

พาหิรปจวี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

พาหิรา จ ส่า ปจวี จาติ พาหิรปจวี. (พาหิรา + ปจวี)

พาหิรา จ อ.อันมีในภายนอกด้วย ส่า อ.อันมีในภายนอกนั้น ปจวี จ เป็นแผ่นดินด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น พาหิรปจวี ชื่อว่าพาหิรปจวี. (แผ่นดินอันมีในภายนอก)

อชฺฌตติกปจวี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อชฺฌตติกา จ ส่า ปจวี จาติ อชฺฌตติกปจวี. (อชฺฌตติก + ปจวี)

อชฺฌตติกา จ อ.อันเป็นไปในภายในด้วย ส่า อ.อันเป็นไปในภายในนั้น ปจวี จ เป็นแผ่นดินด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อชฺฌตติกปจวี ชื่อว่าอชฺฌตติกปจวี. (แผ่นดินที่เป็นไปในภายใน)

สเทวโก

เป็นสทบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

สท เทเวหิ โย วุตตติ สเทวโก, ยมโลโก. (สท + เทว)

โย (ยมโลโก) อ.ยมโลกิตา วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ เทเวหิ ด้วยเทวโลก ท. อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ยมโลโก) อ.ยมโลกนั้น สเทวโก ชื่อว่าสเทวโก, ได้แก่มโยโลก. (พร้อมเทวโลก)

ธมฺมปท

เป็นจฺฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ธมฺมสฺส ปท ธมฺมปท. (ธมฺม + ปท)

ปท อ.บท ธมฺมสฺส แห่งธรรม ธมฺมปท ชื่อว่าธมฺมปท. (บทแห่งธรรม, ธรรมบท)

อตุตทวารสงฆาตา

เป็นสัมภวณานบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อตุตทวาโว อิติ สงฆาตา อตุตทวารสงฆาตา, ปจวี. (อตุตทวาร + สงฆาตา)

(ปจวี) อ.แผ่นดิน สงฆาตา อันบัณฑิตกล่าวแล้ว อตุตทวาโว อิติ ว่าอตุตทวาร อตุตทวารสงฆาตา ชื่อ

ว่าอดตมารวสงฆาตา, ได้แก่แผ่นดิน. (กล่าวคืออัสถภาพ)

จตุพพิโต

เป็นจตุพพิโทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุตาโร วิธา ยสสาติ จตุพพิโต, อปายโลโก. (จตุ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. จตุตาโร สี่ ยสส (อปายโลกัสส) แห่งโลกคือออบายโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (โล อปายโลโก) อ.โลกคือออบายนั้น จตุพพิโต ชื่อว่าจตุพพิธ, ได้แก่โลกคือออบาย. (มี ๔ อย่าง)

อปายโลโก

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปายาเยว โลโก อปายโลโก. (อปาย + โลโก)

อปายา เอว อ.ออบาย ท. นั้นเทียว โลโก เป็นโลก อปายโลโก ชื่อว่าอปายโลก. (โลกคือออบาย)

ยถาสภาว

เป็นนิปาตบุพพทอภยยีภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โย โย สภาโว ยถาสภาว. (ยถา + สภาว)

สภาโว อ.สภาวะ โย โย ไตย ยถาสภาว ชื่อว่ายถาสภาว. (ตามสภาวะ)

กถิตตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

กถิตสส ภาวโ กถิตตต. (กถิต + ตตปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น กถิตสส (ธมมปทสส) แห่งบทแห่งธรรม อันเรา กล่าวแล้ว กถิตตต ชื่อว่า
กถิตตต. (ความที่ธรรมบทอันเรากล่าวแล้ว)

สตัดตติสโพธิกุกขิธมมสงฆาต

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และอสมมาทาทิศุสมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โปธิสฺส ปกุเข ภวา โปธิปกุชียา, ธมฺมา. (โปธิ + ปกุข + อธิปัจจัจย) สังสฺสฎฐาทิอเนกัตถตฺตทิตติ (ธมฺมา) อ.ธรรม ท. ภวา อันมีอยู่ ปกุเข ในฝักฝ้าย โปธิสฺส แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ โปธิปกุชียา ชื่อว่าโปธิปกุชีย, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (อันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้)
๒. โปธิปกุชียา จ เต ธมฺมา จาติ โปธิปกุชियธมฺมา. (โปธิปกุชีย + ธมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสฺมาส

โปธิปกุชียา จ อ.อันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ท. ด้วย เต อ.อันมีอยู่ในฝักฝ้าย แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ท. เหล่านั้น ธมฺมา จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โปธิปกุชियธมฺมา ชื่อว่า โปธิปกุชियธมฺม. (ธรรมอันมีในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, โปธิปกุชियธรรม)

๓. สตตตติสฺ โปธิปกุชियธมฺมา สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมา. (สตตตติสฺ + โปธิปกุชियธมฺม) อสฺมาทวาร
ทิสฺสมาส

โปธิปกุชियธมฺมา อ.ธรรมอันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ท. สตตตติสฺ สามสิบเจ็ด
ประการ สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมา ชื่อว่าสตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺม. (โปธิปกุชियธรรม ๓๗ ประการ)

๔. สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมา อิติ สงฺขาทํ สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมสงฺขาทํ, ธมฺมปทํ. (สตตต-
ติสฺโปธิปกุชियธมฺม + สงฺขาท) สัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

(ธมฺมปท) อ.บทแห่งธรรม สงฺขาทํ อันบัณฑิตกล่าวแล้ว สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมา อิติ ว่าธรรม
อันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ๓๗ ประการ สตตตติสฺโปธิปกุชियธมฺมสงฺขาทํ ชื่อว่าสตตตติสฺโปธิ-
ปกุชियธมฺมสงฺขาท, ได้แก่บทแห่งธรรม. (ธรรมอันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ๓๗ ประการ, กล่าว
คือโปธิปกุชियธรรม ๓๗ ประการ)

มาลาการโ

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสฺสณะ, กิตฺนตสฺมาส, ทุตฺติยาตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า
มาลํ กโรตีติ มาลาการโ. (มาลาสทฺทูปฺปท + กร กรณ ในกรกระทำ + ฌปัจจัจย)
(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรตี ย่อมกระทำ มาลํ ซึ่งระเหยบ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)
อ.บุคคลนั้น มาลาการโ ชื่อว่ามาลาการ. (ผู้ทำระเหยบ, นายมาลาการ)

อธิสึลสิฏฺษา

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมีปาติบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อธิกํ สึลํ อธิสึลํ. (อธิ + สึล) ปาติบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

สีล อ.ศีล อธิกั อันยั้ง อธิสีล ชื่อว่าอธิสีล. (ศีลอันยั้ง, อธิศีล)

๒. อธิสีลเมว สีกขา อธิสีลสิกขา. (อธิสีล + สีกขา) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล

อธิสีล เอว อ.ศีลอันยั้งนั้นเทียว สีกขา เป็นสิกขา อธิสีลสิกขา ชื่อว่าอธิสีลสิกขา. (สิกขาคืออธิลอันยั้ง, อธิสีลสิกขา)

อธิจิตตสิกขา

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล โดยมีปาติบุพพทกัมมธารยสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อธิกั จิตต อธิจิตต. (อธิ + จิตต) ปาติบุพพทกัมมธารยสมาล

จิตต อ.จิต อธิกั อันยั้ง อธิจิตต ชื่อว่าอธิจิตต. (จิตอันยั้ง, อธิจิต)

๒. อธิจิตตเมว สีกขา อธิจิตตสิกขา. (อธิจิตต + สีกขา) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล

อธิจิตต เอว อ.จิตอันยั้งนั้นเทียว สีกขา เป็นสิกขา อธิจิตตสิกขา ชื่อว่าอธิจิตตสิกขา. (สิกขาคือจิตอันยั้ง, อธิจิตตสิกขา)

อธิปัญญาสิกขา

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล โดยมีปาติบุพพทกัมมธารยสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อธิกา ปญญา อธิปัญญา. (อธิ + ปญญา) ปาติบุพพทกัมมธารยสมาล

ปญญา อ.ปัญญา อธิกา อันยั้ง อธิปัญญา ชื่อว่าอธิปัญญา. (ปัญญาอันยั้ง, อธิปัญญา)

๒. อธิปัญญาเยว สีกขา อธิปัญญาสิกขา. (อธิปัญญา + สีกขา) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาล

อธิปัญญา เอว อ.ปัญญาอันยั้งนั้นเทียว สีกขา เป็นสิกขา อธิปัญญาสิกขา ชื่อว่าอธิปัญญา-สิกขา. (สิกขาคือปัญญาอันยั้ง, อธิปัญญาสิกขา)

โสตาปัตติมคฺคฺกุโจ

เป็นกัตตรูป, กัตตุส่าณะ, กิตันตสมาล, สัตตมีตปปริสสมาล มีวิเคราะห้ว่า

โสตาปัตติมคฺคฺกุโจ ติฏฺฐติติ โสตาปัตติมคฺคฺกุโจ. (โสตาปัตติมคฺคฺกุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อปัจจย)

(โย อริยบุคคล) อ.อริยบุคคลใด ติฏฺฐติติ ย่อมดำรงอยู่ โสตาปัตติมคฺคฺกุโจ ในโสตาปัตติมรรค อิติเพราะเหตุนี้ (โส อริยบุคคล) อ.อริยบุคคลนั้น โสตาปัตติมคฺคฺกุโจ ชื่อว่าโสตาปัตติมคฺคฺกุโจ, ได้แก่อริยบุคคล. (ผู้ดำรงอยู่ในโสตาปัตติมรรค)

อรรถตมคคภูโจ

เป็นกัตตรูป, กัตตฺส่าณะ, กิตันตสฺมาส, สัตตมิตฺปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
อรรถตมคคภูโจ ติฏฺฐตีติ อรรถตมคคภูโจ. (อรรถตมคคคฺสฺทฺหุปฺปท + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการทํามการ
ไป + อปฺจจฺย)

(โย อริยบุคคล) อ.อริยบุคคลใด ติฏฺฐติ ย่อมตํารงอยู่ อรรถตมคคภูโจ ในอรรถตมรรค อิติ เพราะ
เหตุนี้ (โส อริยบุคคล) อ.อริยบุคคลนั้น อรรถตมคคภูโจ ชื่อว่าอรรถตมคคภูโจ, ได้แก่อริยบุคคล. (ผู้ตํารง
อยู่ในอรรถตมรรค)

สตุตวิธ

เป็นฉฺฐีทวิปทฺยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
สตุต วิธา ยสฺสํสํสํ สตุตวิธ, เสโข. (สตุต + วิธ)
วิธา อ.อย่าง ท. สตุต เจต ยสฺส (เสขสฺส) แห่งพระเสขะใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นี้ โส (เสโข) อ.พระเสขะนั้น สตุตวิธ ชื่อว่าสตุตวิธ, ได้แก่พระเสขะ. (มี ๗ จำพวก)

วุตตปฺปกาโร

เป็นฉฺฐีทวิปทฺยนาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
วุตตสฺส ปกาโร ยสฺสํ โส วุตตปฺปกาโร, ยมโลโก. (วุตต + ปกาโร)
ปกาโร อ.ประการ (มยา) วุตตสฺส (วจนสฺส) แห่งคำ อันข้าพเจ้า กล่าวแล้ว ยสฺส
(ยมโลกสฺส) แห่งยมโลกใด (อตฺติ) มีอยู่, โส (ยมโลก) อ.ยมโลกนั้น วุตตปฺปกาโร ชื่อว่าวุตตปฺปกาโร,
ได้แก่ยมโลก. (มีประการที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้แล้ว)

ปฺปผาราโม

เป็นฉฺฐีตฺปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า
ปฺปผานํ อาราโม ปฺปผาราโม. (ปฺปผ + อาราโม)
อาราโม อ.ส่วน ปฺปผานํ แห่งตอกไม้ ท. ปฺปผาราโม ชื่อว่าปฺปผาราโม. (ส่วนตอกไม้)

ตรุณมกุลานิ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตรุณานิ จ ตานิ มกุลานิ จาติ ตรุณมกุลานิ, ปุปุผานิ. (ตรุณ + มกุล)

ตานิ (ปุปุผานิ) อ.ตอกไม้ ท. เหล่านั้น ตรุณานิ จ อันอ่อนด้วย มกุลานิ จ อันตมด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ตรุณมกุลานิ ชื่อว่าตรุณมกุล, ได้แก่ตอกไม้ทั้งหลาย. (ทั้งอ่อนทั้งตม)

ปาณกวิธานิ

เป็นตติยาดัปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณเท วิธานิ ปาณวิธานิ, ปุปุผานิ. (ปาณ + วิธาน)

(ปุปุผานิ) อ.ตอกไม้ ท. ปาณเท อันสัตว์ ท. วิธานิ เจาะแล้ว ปาณวิธานิ ชื่อว่าปาณวิธาน, ได้แก่
ตอกไม้ทั้งหลาย. (ถูกสัตว์เจาะ)

คณจิกษาดานิ

เป็นจตุตถิตวิปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คณจิกา ชาดานิ เยสนติ คณจิกษาดานิ, ปุปุผานิ. (คณจิก + ชาด)

คณจิกา อ.ปม ท. ชาดานิ เกิดแล้ว เยสน (ปุปุผานิ) แก่ตอกไม้ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ตานิ ปุปุผานิ) อ.ตอกไม้ ท. เหล่านั้น คณจิกษาดานิ ชื่อว่าคณจิกษาด, ได้แก่ตอกไม้ทั้งหลาย. (มีปม
เกิดแล้ว, มีปม)

โพธิปุกขิชฌมมปท

เป็นจตุตถิตปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ใน วิวิเคราะห์ดังนี้

๑. โพธิสส์ ปกเข ภวา โพธิปุกขิชา, ธมมา. (โพธิ + ปกข + อียปัจจย) สัจจฐาติอเนกัตถัตถิต
(ธมมา) อ.ธรรม ท. ภวา อันมีอยู่ ปกเข ในฝักฝ้าย โพธิสส์ แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ โพธิ
ปุกขิชา ชื่อว่าโพธิปุกขิช, ได้แก่ธรรมทั้งหลาย. (อันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้)

๒. โพธิปุกขิชา จ เต ธมมา จาติ โพธิปุกขิชฌมมา. (โพธิปุกขิช + ธมม) วิเสสนบุพพบทกัมม
ธารยส์มาส

โพธิปุกขิชา จ อ.อันมีอยู่ในฝักฝ้ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ท. ด้วย เต อ.อันมีอยู่ในฝักฝ้าย

แห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ ท. เหล่านั้น ธมฺมา จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โภธิปกฺกชยธมฺมา ชื่อว่า โภธิปกฺกชยธมฺม. (ธรรมอันมีในฝักฝ่ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, โภธิปกฺกชยธรรม)

๓. โภธิปกฺกชยธมฺมานํ ปทํ โภธิปกฺกชยธมฺมปทํ. (โภธิปกฺกชยธมฺม + ปท) จฺญสฺสึตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ
ปทํ อ.บท โภธิปกฺกชยธมฺมานํ แห่งธรรมอันมีอยู่ในฝักฝ่ายแห่งปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ โภธิปกฺกชย
ธมฺมปทํ ชื่อว่า โภธิปกฺกชยธมฺมปท. (บทแห่งโภธิปกฺกชยธรรม)

เทสนาวสานํ

เป็นจฺญสฺสึตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะหฺตังนี้

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่า เทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้น
สุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

อรรถตตํ

เป็นภาวตฺตทิตฺต มีวิเคราะหฺว่า

อรรถโต ภาโว อรรถตตํ. (อรรถนุต + ตตฺตปฺจจฺย)

ภาโว อ.ความเป็น อรรถโต แห่งพระอรรถนุต อรรถตตํ ชื่อว่า อรรถตต. (ความเป็นพระอรรถนุต)

สมฺปตฺตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

สมฺปตฺตา จ สา ปริสา จาติ สมฺปตฺตปริสา. (สมฺปตฺตา + ปริสา)

สมฺปตฺตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วย สา อ.ผู้ถึงพร้อมแล้วนั้น ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สมฺปตฺตปริสา ชื่อว่า สมฺปตฺตปริสา. (บริษัทผู้ถึงพร้อมแล้ว)

สาตฺติกา

เป็นสทฺตบุพพททพฺพิทสมาสํ มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. อตฺถิ อสฺสา อตฺถิตฺติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิก) อัสสัตฺติตฺตทิตฺต

อตฺถิ อ.ประโยชน์ อสฺสา (วาจา) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา

วจา) อ.วจากันั้น อตถิกา ชื่อว่าอตถิกา, ได้แก่วจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สัท อตถิกาย ยา วุตตตีติ ส่าตถิกา, เทสนา. (สัท + อตถิกา) สัทบุพพทพหุพพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาโต วุตตติ ย่อมเป็นไป สัท กับ อตถิกาย (วจากันั้น) ด้วยวจากันั้นมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า เทสนา) อ.เทศนานั้น ส่าตถิกา ชื่อว่าส่าตถิกา, ได้แก่เทศนา. (อันเป็นไปกับด้วยวจากันั้นมีประโยชน์)

๒. มรฺรจิกมมฏจานิกตฺเถรวตฺถ ๗ [๓๔]

มรฺรจิกมมฏจานิกตฺเถรวตฺถ (มยา วุจฺเจต) ๗

มรฺรจิกมมฏจานิกตฺเถรวตฺถ อ.เรื่อแ่ห่งพระเถระผู้ยั้งกรรมฐาน

มีพยั้บแ่ดตเป็นอารมณั้ให้เจริญ

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสสะ) (วุจฺเจต) จะกล่าว ๗

มรฺรจิกมมฏจานิกตฺเถรวตฺถ วุตตกั้มมะใน วุจฺเจต ๗ อาขยาตบทกั้มมาจก

มยา อนภิทกั้ตตานิใน วุจฺเจต ๗

๒. เรื่อพระเถระผู้เจริญมรฺรจิกกรรมฐาน

๑. “**แผญฺปนฺนุติ** อิมั ฐมฺมเทสนั สตฺถา สาวตฺถิยั วิหรนุโต อญฺจตรั มรฺรจิกมมฏจานิกั ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตฺถา สาวตฺถิยั วิหรนุโต อญฺจตรั มรฺรจิกมมฏจานิกั ภิกฺขุ อารพฺภ “**แผญฺปนฺนุติ** อิมั ฐมฺมเทสนั กเถสิ ๗

สตฺถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ สาวตฺถิยั ในเมืองสาวัตถิ อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ มรฺรจิกมมฏจานิกั ผู้ยั้งกรรมฐานมีพยั้บแ่ดตเป็นอารมณั้ให้เจริญ อญฺจตรั รูปรูปหนึ่ง กเถสิ ตรัสแล้ว อิมั ฐมฺมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนา นี้ “**แผญฺปนฺนุติ** ว่า “**แผญฺปนฺนุ**” ดั้งนี้เป็้นดั้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในเมืองสาวัตถิ ทรงปรารภภิกษุผู้เจริญมรฺรจิกกรรมฐานรูปรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาคือว่า “**แผญฺปนฺนุ**” ดั้งนี้เป็้นดั้น

สตฺถา สุกฺกตตานิ กเถสิ ๗ อาขยาตบทกั้ตตวาคก “**แผญฺปนฺนุ**” สรุปะไน อิติ ๗ ศัพท์อาทยั้ตถะไน อิมั ฐมฺมเทสนั อิมั วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนั ๗ อวุตตกั้มมะใน กเถสิ สาวตฺถิยั วิสยาธาระไน วิหรนุโต ๗ อัพพันฺตรกิริยาของ สตฺถา อญฺจตรั กั้ดี มรฺรจิกมมฏจานิกั กั้ดี วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๗ อวุตตกั้มมะใน อารพฺภ ๗ สมานกาลกิริยาไน กเถสิ ๗

๒. โส กิร สตุถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา “สมณธมฺมํ กิรฺสฺสามีติ อรณฺญํ
 ปวิสิตฺวา ฃฏฺฐิตฺวา วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตํ อสฺสโกโณโต “วิเสเสตฺวา กมฺมฏฺฐานํ
 กถาเปสฺสามีติ สตุถุ สนฺติกํ อากจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค มรีจึ ทิสฺวา “ยถายํ
 คิมฺหสมเย อฏฺฐจิตฺตา มรีจึ ทูเร จิตานํ รุปคตํ วย ปณฺณายติ, สนฺติกํ อากจฺจนฺตานํ
 เนว ปณฺณายติ; อยํ อตฺตภาโวปิ อูปปาทวยตฺเถน เอวฺรุโปติ มรีจิกมฺมฏฺฐานํ
 ภาเวฺนโต อากนฺตฺวา มคฺคกิลฺโนโต อจิรวติยํ นหายิตฺวา เอกสฺมี จณฺทโสตฺตีเร
 ฉายาย นิสฺสินฺโน อุกทเวคาภิฆาเตน อฏฺฐจิตฺตา มหนฺเต เผณปิณฺฑเฑ ภิชฺชมาเน
 ทิสฺวา “อยํ อตฺตภาโวปิ อูปปชฺชิตฺวา ภิชฺชชนฺตฺเถน เอวฺรุโปเยวาทิ อารมฺมณํ
 อคฺคเหสิ ๕

โส (ภิกขุ) กิร สตุถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา “(อหํ) สมณธมฺมํ กิรฺสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา)
 อรณฺญํ ปวิสิตฺวา ฃฏฺฐิตฺวา วายมิตฺวา อรหตฺตํ ปตฺตํ อสฺสโกโณโต “(อหํ สตุถฺว) วิเสเสตฺวา
 กมฺมฏฺฐานํ กถาเปสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) สตุถุ สนฺติกํ อากจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค มรีจึ ทิสฺวา
 “ยถา อยํ คิมฺหสมเย อฏฺฐจิตฺตา มรีจึ ทูเร จิตานํ (ชนานํ) รุปคตํ วย ปณฺณายติ, สนฺติกํ
 อากจฺจนฺตานํ (ชนานํ) เนว ปณฺณายติ; (เอวํ) อยํ อตฺตภาโวปิ อูปปาทวยตฺเถน เอวฺรุโป
 (โหติ)” อิติ (มนสิกาเรน) มรีจิกมฺมฏฺฐานํ ภาเวฺนโต อากนฺตฺวา มคฺคกิลฺโนโต อจิรวติยํ
 นหายิตฺวา เอกสฺมี จณฺทโสตฺตีเร ฉายาย นิสฺสินฺโน อุกทเวคาภิฆาเตน อฏฺฐจิตฺตา มหนฺเต
 เผณปิณฺฑเฑ ภิชฺชมาเน ทิสฺวา “อยํ อตฺตภาโวปิ อูปปชฺชิตฺวา ภิชฺชชนฺตฺเถน เอวฺรุโป เอว (โหติ)”
 อิติ อารมฺมณํ (กตฺวา) อคฺคเหสิ ๕

กิร ได้ยินว่า โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น คเหตฺวา เรียบเอาแล้ว กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกรรมฐาน
 สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา
 กิรฺสฺสามิ จักกระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม” อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว
 อรณฺญํ สู่ป่า ฃฏฺฐิตฺวา เพียรแล้ว วายมิตฺวา พยายามแล้ว อสฺสโกโณโต ไม่อาจอยู่
 ปตฺตํ เพื่ออันบรรลู่ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ
 ว่า “(อหํ) อ.เรา (สตุถฺว) ทูลยังพระศาสดา กถาเปสฺสามิ จักให้ตรัสบอก กมฺมฏฺฐานํ
 ซึ่งกรรมฐาน วิเสเสตฺวา ให้พิเศษ” อิติ ดังนี้ อากจฺจนฺโต มาอยู่ สนฺติกํ สู่สำนัก
 สตุถุ ของพระศาสดา ทิสฺวา เห็นแล้ว มรีจึ ซึ่งพยับแดด อนฺตรามคฺเค ในระหว่าง
 แห่งหนทาง มรีจิกมฺมฏฺฐานํ ยังกรรมฐานมีพยับแดดเป็นอารมณ์ ภาเวฺนโต ให้เจริญ

อยู่ (มณสิกาเรณ) ด้วยการกระทำไว้ในใจ อิติว่า “อัยมรีจ อ.พยับแดดนี้ อุกฺกุจิตา อันตั้งขึ้นแล้ว คิมุหสมเย ในสมัยแห่งฤดูร้อน ปญฺญาติ ย่อมปรากฏ รูปคตํ วยราวกะว่าถึงแล้วซึ่งความเป็นรูป (ชานํ) แก่ชน ท. จิตานํ ผู้ดำรงอยู่แล้ว ทูเร ในที่ไกล, เหว ปญฺญาติ ย่อมไม่ปรากฏ (ชานํ) แก่ชน ท. อาคจฺจนฺตานํ ผู้มาอยู่สนิทใกล้ที่ใกล้ ยถา ฉนฺต; อัยม อุตตภาโวปี แม่ อ.อัตตภาพนี้ เอวรฺุโป เป็นสภาพมีอย่างนี้เป็นรูป อุปฺปาทวยตฺเถน เพราะอรรถว่าเกิดขึ้นและเสื่อมไป (โหติ) ย่อมเป็น (เอว) ฉนฺตํ” อิติ ดังนี้ อาคจฺจนฺตมา มาแล้ว มคฺคกิลฺโหติ เหน็ดเหน้อยแล้วในหนทาง นหายิตฺวา สรงแล้ว อจิรวตฺติ ในแม่น้ำชื่อว่าอจิรวตี นิสินฺโน นิ่งแล้ว ฉายาย ที่เงา จณฺทโสตตีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำมีกระแสน้ำเชี่ยว เอกสฺมิ แห่งหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว เณปฺปิณฺฑเต ซึ่งก้อนแห่งฟองน้ำ ท. มหฺนฺเต อันใหญ่ อุทกเวคาภิมาเตน อุกฺกุจิตฺวา ภิชฺชมาเน อันตั้งขึ้นแล้ว ด้วยการกระทบแห่งกำลังของน้ำ แดกไปอยู่ อคฺคเหสิ ได้ถือเอาแล้ว (กตฺวา) กระทำ อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ อิติ ว่า “อัยม อุตตภาโวปี แม่ อ.อัตตภาพนี้ เอวรฺุโป เอว เป็นสภาพมีอย่างนี้เป็นรูป อุปฺปชฺชิตฺวา ภิชฺชชตฺเถน เพราะอรรถว่า เกิดขึ้นแล้ว แดกไป (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เล่ากันว่าภิกษุผู้นั้นเรียนกรรมฐานในสำนักของพระศาสดาคิดว่า “เราจักทำสมณธรรม” ดังนี้แล้ว ก็เข้าไปสู่ป่า เพียรพยายามแล้ว ก็ไม่อาจจะบรรลุพระอรหัตได้ จึงคิดว่า “เราจักทูลให้พระศาสดาตรัสบอกกรรมฐานให้พิเศษ” จึงมาสู่สำนักของพระศาสดา เห็นพยับแดดในระหว่างทาง จึงเจริญมรณังกรรมฐาน ด้วยมณสิการว่า “พยับแดดที่ตั้งขึ้นในฤดูร้อนนี้ ปรากฏชัดเข้าถึงรูป แก่พวกชนผู้ดำรงอยู่ในที่ไกล ไม่ปรากฏแก่พวกชนผู้มาสู่ที่ใกล้ ฉนฺต, แม้อัตตภาพนี้ ย่อมเป็นสภาพเช่นนั้น เพราะอรรถว่าเกิดและเสื่อมไป” มาแล้ว เหน็ดเหน้อยในหนทาง จึงสรงน้ำในแม่น้ำอจิรวตี นิ่งที่ร่มเงา ริมฝั่งแม่น้ำที่มีกระแสน้ำเชี่ยว เห็นฟองน้ำฟองใหญ่ที่เกิดด้วยการกระทบแห่งกำลังของน้ำ แล้วก็แดกไปอยู่ ได้ถือเอาเป็นอารมณ์ว่า “แม้อัตตภาพนี้ ก็เป็นสภาพเช่นนั้นนั่นแหละ เพราะอรรถว่าเกิดขึ้นแล้ว ก็แดกไป”

กิริศัพทํ อนุสฺสนนฺตถะ โส วิเสสนะของ ภิกฺขุๆ สุทฺธกตฺตาใน อคฺคเหสิๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน คเหตฺวา กมฺมฏฺจาณํ อุตต-กัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺตเตตฺวา “อหํ สุทฺธกตฺตาใน กิริสฺสามิฯ

อาชยาดบทกัตตฺวาจก สมณธมฺมํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตฺตํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสฺตฺวา อรณฺณํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปวิสฺตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฃฎฺฐิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วายมิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺกโกนฺโต อรหฺตํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปตฺตํ ตุมฺตตสฺมปทานใน อสฺกโกนฺโตจ อัมภันฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ “อหํ เหตุกัตตฺวาใน กถาเปสฺสามิจ อาชยาดบทเหตุกัตตฺวาจก สตฺถาโร การิตกัมมะใน กถาเปสฺสามิ วิเสเสตฺวา กิริยาวิเสสฺนะใน กถาเปสฺสามิ กมฺมมฺภูจฺานํ อวุตตกัมมะใน กถาเปสฺสามิ” อิตฺตํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากจฺณฺโต สตฺถุ สามิสัมพันธฺะใน สฺนฺตํจ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อากจฺณฺโตจ อัมภันฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ อนฺตรามคฺเค วิสยาธารฺะใน ทิสฺวา มรีจํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภาเวนฺโต “อโย กิตฺติ อฺภูจิตฺตา กิตฺติ วิเสสฺนะของ มรีจํ สฺุทฺธกัตตฺวาใน ปณฺณายติจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ยถา อฺุปมาโชตกฺะ คิมฺหสมเย กาลสฺตตมฺีใน อฺุภฺจิตฺตา ทฺุเร วิสยาธารฺะใน จิตฺานํจ วิเสสฺนะของ ชนฺานํจ สัมปทานใน ปณฺณายติ รฺุปกตํ อฺุปมากิริยาวิเสสฺนะใน ปณฺณายติ วิยตฺตํ อฺุปมาโชตกฺะเข้ากับ รฺุปกตํ, สฺนฺตํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อากจฺณฺตฺานํจ วิเสสฺนะของ ชนฺานํจ สัมปทานใน ปณฺณายติ เอวตฺตํ อวฺุชารณฺะเข้ากับ นจ ตฺตํ ปฏฺิเสธฺะใน ปณฺณายติ, อโย วิเสสฺนะของ อตฺตภาโว อปิตฺตํ อเปกขตฺตะเข้ากับ อตฺตภาโวจ สฺุทฺธกัตตฺวาใน โหติจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวํ อฺุปเมยโยชตกฺะ อฺุปฺปาทวยตฺเถน เหตุใน เอวฺุโรไปจ วิกิตฺกัตตฺวาใน โหติ” อิตฺตํ สฺุรฺุปะใน มนฺสิกาเรนจ กรณฺะใน ภาเวนฺโต มรีจกมฺมมฺภูจฺานํ การิตกัมมะใน ภาเวนฺโตจ อัมภันฺตรกิริยาของ ภิกฺขุ อากนฺตฺวา สฺมานกาลกิริยาใน มคฺคกิลนฺโตจ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ อจิริวติโย วิสยาธารฺะใน นหายิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺนฺโน เอกสฺมํ วิเสสฺนะของ จณฺฺทโสตฺตีเร วิสยาธารฺะใน นิสฺนฺโน ฉายาย วิสยาธารฺะใน นิสฺนฺโนจ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ อฺุทกเวคาภิชาเตน กรณฺะใน อฺุภฺจิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภิชฺชมาเน มหฺนฺเต วิเสสฺนะของ เณณปฺิณฺฑเทจ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ภิชฺชมาเน วิเสสฺนะของ เณณปฺิณฺฑเท ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺคฺเหลสิ “อโย วิเสสฺนะของ อตฺตภาโว อปิตฺตํ อเปกขตฺตะเข้ากับ อตฺตภาโวจ สฺุทฺธกัตตฺวาใน โหติจ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อฺุปฺปชฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ภิชฺชนตฺเถนจ เหตุใน เอวฺุโรไปจ วิกิตฺกัตตฺวาใน โหติ เอวตฺตํ อวฺุชารณฺะเข้ากับ เอวฺุโรไป” อิตฺตํ อากาเรใน กตฺวา อารมฺมณํ วิกิตกัมมะใน กตฺวาจ กิริยาวิเสสฺนะใน อคฺคฺเหลสิ ๕

๓. สตุถา คณธกฺขิยํ จิตฺวา ตํ เถรํ ทิสฺวา “เอวเมว ภิกฺขุ เอวรูปฺวายํ อตฺตภาโว
 เผณปิณฺโท วีย มรฺรฺจึ วีย อุปฺปชฺชนภิกฺขชนสฺภาโวเอวาทิ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“**แผณฺูปมํ กายมิมํ วิทิตฺวา**
มรฺรฺจึธมฺมํ อภิสมฺพุธาโน
เจตฺวาน มารสฺส ปฺปฺปผกาหิ
อทสฺสนํ มจฺจุราชสฺส คจฺเจติ ๕

สตุถา คณธกฺขิยํ จิตฺวา ตํ เถรํ ทิสฺวา “เอวเมว ภิกฺขุ เอวรูปฺว เอว อยํ อตฺตภาโว
 เผณปิณฺโท วีย มรฺรฺจึ วีย อุปฺปชฺชนภิกฺขชนสฺภาโว เอว (โหติ)” อิติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาท

“(ภิกฺขุ) **แผณฺูปมํ กายํ อิมํ วิทิตฺวา**
(อิมํ กายํ) มรฺรฺจึธมฺมํ อภิสมฺพุธาโน
เจตฺวาน มารสฺส ปฺปฺปผกาหิ
อทสฺสนํ มจฺจุราชสฺส คจฺเจติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา จิตฺวา ทรงดำรงค์อยู่แล้วเที่ยว คณธกฺขิยํ ในพระคันธกฺขิ ทิสฺวา
 ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ตํ เถรํ ซึ่งพระเถระนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุ ดูก่อน
 ภิกฺขุ เอว เอว อ.อย่างนั้นนั่นเที่ยว อยํ อตฺตภาโว อ.อัตภาพนี้ เอวรูปฺว เอว
 มีอย่างนี้เป็นรูปนั้นเที่ยว อุปฺปชฺชนภิกฺขชนสฺภาโว เอว เป็นอัตภาพมีอันเกิดขึ้น
 และอันแตกไปเป็นสภานั้นเที่ยว (โหติ) ย่อมเป็น เผณปิณฺโท วีย ราวกะ อ.ก้อน
 แห่งฟองน้ำ มรฺรฺจึ วีย ราวกะ อ.พยับแดด” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ
 ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า

“(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ วิทิตฺวา รู้แล้ว อิมํ กายํ ซึ่งกายนี้ **แผณฺูปมํ**
 ว่ามีฟองน้ำเป็นเครื่องเปรียบ **อภิสมฺพุธาโน** รู้พร้อมเฉพาะอยู่
(อิมํ กายํ) ซึ่งกายนี้ **มรฺรฺจึธมฺมํ** ว่ามีพยับแดดเป็นธรรมดา
เจตฺวาน ตัดแล้ว **ปฺปฺปผกาหิ** ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ ท. **มารสฺส**
 ของมาร **คจฺเจ** ฟังถึง **อทสฺสนํ** ซึ่งที่เป็นที่ไม่เห็น **มจฺจุ-**
ราชสฺส แห่งพญามัจจุราช” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงดำรงค์อยู่ที่พระคันธกฺขินั้นแหละทอดพระเนตรพระเถระนั้นตรัสว่า“ภิกฺขุอย่าง
 นั้นนั่นแหละ อัตภาพนี้ มีสภาพเป็นอย่างนี้ มีการเกิดขึ้นและการแตกไปเป็นสภานี้ ดูจ

ก่อนพองน้ำ ดุจพยับแดด” ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“ภิกษุรู้กายนี้ ว่ามีพองน้ำเป็นเครื่องเปรียบ รู้กายนี้ ว่ามีพยับ
แดดเป็นธรรมดา ตัดพวงดอกไม้ทั้งหลายของมาร ฟังถึงการไม่
เห็นของพญามัจจุราช”

สตถุสา สุกธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก คนธกุฎิย วิสยาธาระใน จิโต เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ จิโต ๆ วิเสสณะของ สตถุสา ตัม วิเสสณะของ เถร์ ๆ อวุตตกัมมะใน
ทิสวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา “ภิกขุ อาลปนนะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ เหวร์ ๆ
ลึงคัตถะ, เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ เอวรูโป อัย กิติ เอวรูโป กิติ วิเสสณะของ
อตุตภาโว ๆ สุกธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เผณปิณฺโฑ กิติ มริจि กิติ
อุปมาลึงคัตถะ วิย สองศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ เผณปิณฺโฑ และ มริจิ เอวศัพท
อวธารณะเข้ากับ อุปชชนภิกขชนสมาโว ๆ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน
วตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสณะของ คาถ์ ๆ อวุตตกัมมะใน อาห

“ภิกขุ สุกธกัตตาใน คจฺเจ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เผณฺูปม
สัมภาวนาใน วิทิตวา อิม วิเสสณะของ กาย์ ๆ อวุตตกัมมะใน
วิทิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสมฺพุธาโน อิม วิเสสณะของ
กาย์ ๆ อวุตตกัมมะใน อภิสมฺพุธาโน มริจิมมัม สัมภาวนาใน
อภิสมฺพุธาโน ๆ อัพภันตรกิริยาของ ภิกขุ เจตฺวาน ปุพพกาล-
กิริยาใน คจฺเจ มารสฺส สามีสัมพันธะใน ปปุปฺผกานิ ๆ อวุตต-
กัมมะใน เจตฺวาน อทสฺสนํ สัมปาปฺณเียกัมมะใน คจฺเจ
มจฺจุราชสฺส สามีสัมพันธะใน อทสฺสนํ” อิติศัพท สรุปะไน อิม
คาถ์ ๆ

๔. ตตฺถ “**เผณฺูปมฺหุติ:** อิม เกสาทิสฺมุหฺสงฺฆาตํ กายํ ‘อฺพลฺทฺพฺพลอนทฺธนียตาวกาลีทฺถเณ
เผณฺปิณฺฑสฺริกฺขโกติ วิทิตวา ๆ

ตตฺถ (ปเทสุ) “**เผณฺูปมฺหุติ:** (ปทสฺส) “อิม เกสาทิสฺมุหฺสงฺฆาตํ กายํ ‘อฺพลฺทฺพฺพลอนทฺธนีย-
ตาวกาลีทฺถเณ เผณฺปิณฺฑสฺริกฺขโกติ วิทิตวา” (อิติ อตุโถ) ๆ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “วิทิตวา รู้แล้ว อิม กาย์ ซึ่งกายนี้ เกสาทิสฺมุหฺสงฺฆาตํ

คือว่า อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าประชุมแห่งอาการสามสิบสองมีผมเป็นต้น **อิติ** ว่า ‘**แผนพิณทุสริกฺขโก** อันเช่นกับด้วยก้อนแห่งฟองน้ำ **อพลทุพฺพลอนทุรณิยดาวากาลิกตฺเถน** เพราะอรรถว่าไม่มีกำลัง มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ไม่ควรซึ่งกาลนาน และเป็นไปตลอดกาลเพียงนั้น’ **อิติ** ดังนี้” **อิติ** ดังนี้ **ตตฺถ (ปเทศุ)** “**แผนฺฑปมฺหติ: (ปทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “แผนฺฑปมฺ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**แผนฺฑปมฺ**” ความว่า รู้กายนี้ กล่าวคือประชุมอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น ว่าเป็นเช่นกับก้อนฟองน้ำ เพราะอรรถว่าไม่มีกำลัง มีกำลังทรม ไม่ควรแก่การนาน และเป็นไปเพียงชั่วกาล

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทศุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “แผนฺฑปมฺ” สฺรูปะใน อิติๆ ศัพท์ สฺรูปะใน ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธ์ะใน อตฺโถ “อิมํ กิตฺติ เกสาทิสฺมุหฺสงฺขาตํ กิตฺติ วิเสสณะของ กายๆ อวฺตตกัมมะใน วิทิตฺวา ‘อพลทุพฺพลอนทุรณิยดาวากาลิกตฺเถน เหตุ ใน แผนพิณทุสริกฺขโกๆ สัมภาวนาใน อิติๆ ศัพท์ อาการะใน วิทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อภิสฺมฺพุชฺชานโน” อิติศัพท์ สฺรูปะใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๕. **มรฺริจฺฉมฺมฺหติ:** ยถา มรฺริจิ ทูเร จิตานํ รูปคตํ วิย คยฺหุพฺคตา วิย โหติ, สฺนฺติเก อุกฺคจฺจนฺตานํ ริดฺดา ตฺจฺจนา อคยฺหุพฺคตา สฺมปฺชชติ; เหวํ ขณฺิกอิตฺตรปจฺจุปฺภูจฺจานตฺเถน อยํ กาโยปิ มรฺริจฺฉมฺโมติ อภิสฺมฺพุชฺชานโน พุชฺฉนฺโต ชานนฺโตติ อตฺโถ ๕

“**มรฺริจฺฉมฺมฺหติ:** (ปทสฺส) “ยถา มรฺริจิ ทูเร จิตานํ (ชานนํ) รูปคตํ วิย คยฺหุพฺคตา วิย โหติ, สฺนฺติเก อุกฺคจฺจนฺตานํ (ชานนํ) ริดฺดา ตฺจฺจนา อคยฺหุพฺคตา (หุตฺวา) สฺมปฺชชติ; เหวํ ขณฺิกอิตฺตรปจฺจุปฺภูจฺจานตฺเถน อยํ กาโยปิ มรฺริจฺฉมฺโม (โหติ)” อิติ อภิสฺมฺพุชฺชานโน พุชฺฉนฺโต ชานนฺโตติ อตฺโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “**อภิสฺมฺพุชฺชานโน** รู้พร้อมเฉพาะอยู่ **พุชฺฉนฺโต** คือว่า รู้อยู่ **ชานนฺโต** คือว่า ทราบอยู่ **อิติ** ว่า ‘**มรฺริจิ** อ.พยับบแดด **คยฺหุพฺคตา** **วิย** เป็นราวกะว่าเข้าถึง ซึ่งความเป็นวัตถุอันบุคคลพึงถือเอา **โหติ** ย่อมมี **รูปคตํ** **วิย** ราวกะว่าเข้าถึงแล้ว ซึ่งความเป็นรูป (**ชานนํ**) แก่ชน ท. **จิตานํ** ผู้ดำรงอยู่แล้ว **ทูเร** ในที่ไกล, **ริดฺดา** เป็นธรรมชาติว่าง **ตฺจฺจนา** เป็นธรรมชาติเปล่า **อคยฺหุพฺคตา** เป็นธรรมชาติเข้าถึงซึ่งความ

เป็นวัตถุอันบุคคลไม่พึงถือเอา (หุตฺวา) เป็น สมฺปชฺชติ ย่อมถึงพร้อม (ชานาห) แก่ชน ท. อุปคจฺจนฺตนาหฺ ผู้เข้าถึงอยู่ สนฺติเก ในที่ไกล ยถา ฉนฺไต; อยํ กาโยปิ แม้ อ.กายนี้ มริจฺฉมฺโม ชื่อว่าเป็นสภาพมีพยับแดดเป็นธรรมดา ขณฺิกอิตฺตฺร- ปจฺจุปฺภูจฺานตฺเถน เพราะอรรถว่าเป็นไปชั่วขณะและปรากฏนิดหน่อย (โหติ) ย่อม เป็น เหว ฉนฺนํ อดี ดังนี้ อดี ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มริจฺฉมฺมฺนฺติ ว่า “มริจฺฉมฺม” ดังนี้ ๕

บทว่า “มริจฺฉมฺม” ความว่ารัฐพร้อมเฉพาะอยู่คือรัฐอยู่ได้แก่ทราบอยู่ว่า “พยับแดดเป็นดุจ เข้าถึงความเป็นของอันบุคคลพึงถือเอา ดุจเข้าถึงความเป็นรูป แก่พวกชนผู้ดำรงอยู่ ในที่ไกล, เป็นธรรมชาติว่าง เป็นธรรมชาติเปล่า เป็นธรรมชาติเข้าถึงความเป็นของอัน บุคคลไม่พึงถือเอา ย่อมถึงพร้อมแก่พวกชนผู้เข้าถึงในที่ไกล ฉนฺไต, แม้กายนี้ ชื่อว่า เป็นสภาพมีพยับแดดเป็นธรรมดา เพราะอรรถว่าเป็นไปชั่วขณะและปรากฏนิดหน่อย ฉนฺนํ”.

“มริจฺฉมฺม” สฺรูปะในอดี ๑ ศัพท์ สฺรูปะในปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะในอดี โหติ “มริจฺฉมฺม กตฺตาใน โหติ ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ทูเร วิสยาธาระใน จิตานํ ๑ วิเสสนะ ของ ชานาห ๑ สัมปทานใน โหติ รูปคตํ อุปมากริยาวิเสสนะใน โหติ ๑ วิยศัพท์ อุปมา- โชตกะเข้ากับ รูปคตํ คยหุปคา อุปมาวิกตีกตฺตาใน โหติ ๑ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ คยหุปคา, สนฺติเก วิสยาธาระใน อุปคจฺจนฺตนาหฺ ๑ วิเสสนะของ ชานาห ๑ สัมปทานใน สมฺปชฺชติ ๑ อดี กตฺติ ตฺจฺฉน กตฺติ คยหุปคา กตฺติ ๑ วิกตีกตฺตาใน หุตฺวา ๑ สมานกาลกริยา ใน สมฺปชฺชติ, อยํ วิเสสนะของ กาโย ๑ อปีศัพท์ ๑ เปกชตฺถะเข้ากับ กาโย ๑ สฺฐกตฺตา ใน โหติ ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เหว อุปเมยยโชตกะ ขณฺิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺภูจฺานตฺเถน เหตุใน มริจฺฉมฺโม ๑ วิกตีกตฺตาใน โหติ” อดีศัพท์ อากาเรใน อภิสมฺพุธาโน พุชฺฉนฺโต และ ชานนฺโต อภิสมฺพุธาโน กตฺติ พุชฺฉนฺโต กตฺติ ชานนฺโต กตฺติ ๑ อพฺภนฺตรกริยาของ ภิกฺขุ อภิสมฺพุธาโน ๑ วิวริยะใน พุชฺฉนฺโต ๑ วิวริยะและวิวริยะใน ชานนฺโต ๑ วิวริยะ” อดีศัพท์ สฺรูปะใน อดี ๑ ๑ ลิงคตฺถะ ๕

๖. มารสฺส ปปฺปผกานีติ: มารสฺส ปปฺปผกสงฺฆาตานิ เตญฺญิกานิ ๑ วฏฺฏานิ ๑ อริยมคฺเคน ฉินฺทิตฺวา ๑ ชีณาสโว ภิกฺขุ มจฺจุราชสฺส ๑ อทสฺสนํ ๑ อวิสยํ ๑ อมตํ ๑ มหานิพฺพานํ

คจฺเจยยาติ ฯ

“มารสฺส ปปฺปผกาณีติ: (คาถาปาทสฺส) “มารสฺส ปปฺปผกสงฺฆาตานิ เตภูมิกานิ วฏฺฏานิ อริยมคฺเคน ฉินฺหิตฺวา ชีณาสโว ภิกฺขุ มจฺจุราชสฺส อทสฺสนํ อวิสยํ อมตํ มหานิพฺพานํ คจฺเจยยาติ (อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ชีณาสโว ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ฉินฺหิตฺวา ตัดแล้ว วฏฺฏานิ ซึ่งวฏฺฏะ ท. เตภูมิกานิ อันเป็นไปในภุมิสาม ปปฺปผกสงฺฆาตานิ อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าพวกดอกไม้ มารสฺส ของมาร อริยมคฺเคน ด้วยอริยมรรค คจฺเจยย ฟังถึง อทสฺสนํ ซึ่งที่เป็นที่ไม่เห็น อวิสยํ คือว่า ซึ่งที่อันมิใช่วิสัย มจฺจุราชสฺส แห่งพญามัจจุราช มหานิพฺพานํ คือว่าซึ่งมหานิพพาน อมตํ อันเป็นอมตะ” อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “มารสฺส ปปฺปผกาณีติ ว่า ”มารสฺส ปปฺปผกาณี” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “มารสฺส ปปฺปผกาณี” ความว่า ภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ ใช้อริยมรรค ตัดวฏฺฏะที่เป็นไปในภุมิ ๓ กล่าวคือพวกดอกไม้ของมาร ฟังถึงที่เป็นที่ไม่เห็น คือที่มิใช่วิสัยของพญามัจจุราช ได้แก่อมตมหานิพพาน

“มารสฺส ปปฺปผกาณี” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ชีณาสโว วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทธกัตตาใน คจฺเจยย ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มารสฺส สามีสัมพันธะใน ปปฺปผกสงฺฆาตานิ ๑ กิติ เตภูมิกานิ กิติ วิเสสนะของ วฏฺฏานิ ๑ อวุตตกัมมะใน ฉินฺหิตฺวา อริยมคฺเคน ๑ ภาวะใน ฉินฺหิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺเจยย มจฺจุราชสฺส สามีสัมพันธะใน อทสฺสนํ และ อวิสยํ อทสฺสนํ กิติ อวิสยํ กิติ มหานิพฺพานํ กิติ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺเจยย อมตํ วิเสสนะของ มหานิพฺพานํ อทสฺสนํ ๑ วิวริยะใน อวิสยํ ๑ วิวริณะและวิวริยะใน อมตํ มหานิพฺพานํ ๑ วิวริณะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถ ๑ ลิงคัตถะ ฯ

๗. คาถาปริโยสาเน เถโร สห ปฐิสฺสมุภิทาหิ อรหฺตตํ ปตฺวา สตฺถุ สุวณฺณวณฺณํ สรีโร โถเมนฺโต วณฺณนฺโต วนฺทนฺโต อาคโตติ ฯ

คาถาปริโยสาเน ในกาลเป็นสิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา เถโร อ.พระเถระ ปตฺวา

บรรลุแล้ว อรหตุตฺ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมภิทาหิ ด้วยปฏิ-
สัมภิทา ท. โถเมหนุโต ชมเชยอยู่ วณฺเณหนุโต สรรเสริญอยู่ วนฺทนุโต ถวายบังคมอยู่
สรีร์ ซึ่งพระสรีระ สุวณฺณวณฺณ มีวรรณะเพียงดั่งวรรณะแห่งทอง สตุถุ ของพระ
ศาสดา อาคโต มาแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

เวลาจบพระคาถา พระเถระบรรลุพระอรหัตพร้อมกัปปปฏิสัมภิทาทังหลาย ชมเชย
สรรเสริญ ถวายบังคมพระสรีระที่มีวรรณะดุจทองของพระศาสดา มาแล้ว ดังนี้แล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมีใน อาคโต เถโร สุทธกัตตาใน อาคโต ๆ กิตบทกัตตุวาจก
สหคัพท์ ทัพพสมวายะใน อรหตุตฺ ปฏิสมภิทาหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สห อรหตุตฺ
สัมปาปุณเณยักมมะใน ปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน โถเมหนุโต วณฺเณหนุโต และ วนฺทนุโต
สตุถุ สามีสัมพันธะใน สรีร์ สุวณฺณวณฺณ วิเสสนะของ สรีร์ ๆ อวุตตักมมะใน โถเมหนุโต
วณฺเณหนุโต และ วนฺทนุโต โถเมหนุโต กัตี วณฺเณหนุโต กัตี วนฺทนุโต กัตี อัพภันตรกิริยา
ของ เถโร อิติคัพท์ สมานปะ ฯ

มรีจิกมฺมฏฺฐานิกตฺเถรวตฺถุ ฯ

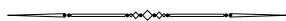
มรีจิกมฺมฏฺฐานิกตฺเถรวตฺถุ (นิฏฺฐิตํ) ฯ

มรีจิกมฺมฏฺฐานิกตฺเถรวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระเถระผู้ยังกรรมฐาน

มีพยับแดดเป็นอารมณ์ให้เจริญ (นิฏฺฐิตํ) จบแล้ว ฯ

มรีจิกมฺมฏฺฐานิกตฺเถรวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตํ ๆ กิตบทกัตตุวาจก ฯ

จบเรื่องพระเถระผู้เจริญมรีจิกกรรมฐาน

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

มรณิกมมฺพญานิกตเถรวตฺถุ

เป็นฉฺฐีตปฺปฺริสฺสฺมาส โดยฉฺฐีทวิปทฺลยาธิกรณพฺพทฺทิสฺมาส วิเสสนฺบุพฺพทกัณฺมธฺรยสฺมาส และ วิเสสนฺบุพฺพทกัณฺมธฺรยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรณิก อารมฺมณํ ยสฺส ตํ มรณิกอารมฺมณํ, กมฺพญานํ. (มรณิก + อารมฺมณ) ฉฺฐีทวิปทฺลยาธิกรณพฺพทฺทิสฺมาส

มรณิก อ.พฺยัปปตฺต อารมฺมณํ เป็นอารมฺมณํ ยสฺส (กมฺพญานํ) แห่งกรรมฐานใด (อดีต) มีอยู่, ตํ (กมฺพญานํ) อ.กรรมฐานนั้น มรณิกอารมฺมณํ ชื่อว่ามรณิกอารมฺมณ (มีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณ), ได้แก่กรรมฐาน.

๒. มรณิกอารมฺมณญจ ตํ กมฺพญานญจจติ มรณิกมมฺพญานํ. (มรณิกอารมฺมณ + กมฺพญาน) วิเสสนฺบุพฺพทกัณฺมธฺรยสฺมาส

มรณิกอารมฺมณํ จ อ.อันมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณํด้วย ตํ อ.อันมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณํนั้น กมฺพญานํ จ เป็นกรรมฐานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มรณิกมมฺพญานํ ชื่อว่ามรณิกมมฺพญาน. (กรรมฐานอันมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณ)

๓. มรณิกมมฺพญานํ วทฺตฺตมฺพญานิกโก, เถโร. (มรณิกมมฺพญาน + ฌกปฺจจฺย) สํกฺกฺฐาติ อเนกตตตัทธิต

(โย เถโร) อ.พระเถระใด มรณิกมมฺพญานํ ยังกรรมฐานมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณํ วทฺตฺตมฺพญานิกโก ย่อมให้เจริญ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น มรณิกมมฺพญานิกโก ชื่อว่ามรณิกมมฺพญานิก (ผู้ยังกรรมฐานมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณให้เจริญ), ได้แก่พระเถระ.

๔. มรณิกมมฺพญานิกโก จ โส เถโร จติ มรณิกมมฺพญานิกตเถโร. (มรณิกมมฺพญานิก + เถโร) วิเสสนฺบุพฺพทกัณฺมธฺรยสฺมาส

มรณิกมมฺพญานิกโก จ อ.ผู้ยังกรรมฐานมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณํให้เจริญด้วย โส อ.ผู้ยังกรรมฐานมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณให้เจริญนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มรณิกมมฺพญานิกตเถโร ชื่อว่ามรณิกมมฺพญานิกตเถโร. (พระเถระผู้ยังกรรมฐานมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณให้เจริญ)

๖. มรณิกมมฺพญานิกตเถรสฺส วตฺถุ มรณิกมมฺพญานิกตเถรวตฺถุ. (มรณิกมมฺพญานิกตเถโร + วตฺถุ) ฉฺฐีตปฺปฺริสฺสฺมาส

วตฺถุ อ.เรื่อง มรณิกมมฺพญานิกตเถรสฺส แห่งพระเถระผู้ยังกรรมฐานอันมีพฺยัปปตฺตเป็นอารมฺมณ

ให้เจริญ มรีจิกมมฏจानิกตเถรวตตุ ชื่อว่ามรีจิกมมฏจानิกตเถรวตตุ. (เรื่องพระเถระผู้เจริญมรีจิกกรรมฐาน)

อรหตต

เป็นภาวตัททิต มีวิเคราะห์ว่า

อรหตตสส ภาวโ อรหตต. (อรหต + ตต)

ภาวโ อ.ความเป็น อรหตตสส แห่งพระอรหนต์ อรหตต ชื่อว่าอรหตต. (ความเป็นพระอรหนต์)

อสกโกนโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สกโกนโต อสกโกนโต. (น + สกโกนโต)

สกโกนโต อาจอยู่ น ทาไม้ได้ อสกโกนโต ชื่อว่าอสกโกนโต. (ไม่อาจอยู่)

อนตรามคค

เป็นนนิบาตปุพพกอัพยยภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคสส อนตรา อนตรามคค. (อนตรา + มคค)

อนตรา อ.ระหว่าง มคคสส แห่งหนทาง อนตรามคค ชื่อว่าอนตรามคค. (ระหว่างทาง)

คิมทสมโย

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คิมทสส สมโย คิมทสมโย. (คิมท + สมโย)

สมโย อ.สมัย คิมทสส แห่งฤดูร้อน คิมทสมโย ชื่อว่าคิมทสมโย. (สมัยฤดูร้อน)

รูปคต, มรีจ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รูป คต รูปคต, มรีจ. (รูป + คต)

(มรีจ) อ.พยัคคต คต เข้าถึงแล้ว รูป ซึ่งความเป็นรูป รูปคต ชื่อว่ารูปคต. (เข้าถึงแล้วซึ่งความเป็นรูป), ได้แก่พยัคคต.

อุปาทายตโต

เป็นสัมภวานาบุพพทบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปาทโท จ วโย จ อุปาททวยา. (อุปาท + วย) อิตริตรโยคทวันทสมาส

อุปาทโท จ อ.การเกิดขึ้นด้วย วโย จ อ.ความเสื่อมด้วย อุปาททวยา ชื่อว่าอุปาททว. (การเกิดขึ้นและความเสื่อม)

๒. อุปาททวยา อิติ อตโต อุปาททวตโต. (อุปาททว + อตต) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส

อตโต อ.อรรถ อุปาททวยา อิติ ว่าการเกิดขึ้นและความเสื่อม อุปาททวตโต ชื่อว่าอุปาททวตต. (อรรถว่าการเกิดขึ้นและความเสื่อม)

เอวรูป, อตตภาโว

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอว รูป ยสส์ โส เอวรูป, อตตภาโว. (เอว + รูป)

เอว อ.อย่างนี้ รูป เป็นรูป ยสส์ (อตตภาวส) แห่งอตตภาพโต (อตติ) มีอยู่, โส (อตตภาโว) อ.อตตภาพนั้น เอวรูป ชื่อว่าเอวรูป. (มีอย่างนี้เป็นรูป, เห็นปานนี้), ได้แก่อตตภาพ.

มคคกิลนโต

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มคเค กิลนโต มคคกิลนโต. (มคค + กิลนโต)

กิลนโต อ.เห็นตเห็น้อยแล้ว มคเค ในหนทาง มคคกิลนโต ชื่อว่ามคคกิลนโต. (เห็นตเห็น้อยในหนทาง)

จณฺหาโสตตีริ

เป็นจัญญูตปุริสสมาส โดยมีจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. จณฺหา โสตี ยสสา ส่า จณฺหาโสตา, นที. (จณฺหา + โสตี) จัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

โสตี อ.กระแส จณฺหา อันเขียว ยสสา (นที) แห่งแม่น้ำ (อตติ) มีอยู่, ส่า (นที) อ.แม่น้ำนั้น จณฺหาโสตา ชื่อว่าจณฺหาโสตา. (มีกระแสอันเขียว), ได้แก่แม่น้ำ.

๒. จณฺทโสไตย ตีรํ จณฺทโสตตีรํ. (จณฺทโสตา + ตีร) ญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาส
 ตีรํ อ.ฝั่ง จณฺทโสไตย (นทียา) แห่งแม่น้ำ อันมีกระแสอันเชี่ยว จณฺทโสตตีรํ ชื่อว่าจณฺทโส-
 ตีร. (ฝั่งแม่น้ำที่มีกระแสเชี่ยว)

อุทกเวตคามิมาโต

เป็นญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาส โดยมีญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุทกสฺส เวโค อุทกเวโค. (อุทก + เวค) ญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาส
 เวโค อ.กำลัง อุทกสฺส ของน้ำ อุทกเวโค ชื่อว่าอุทกเวค. (กำลังของน้ำ)
๒. อุทกเวคสฺส อภิมาโต อุทกเวตคามิมาโต. (อุทกเวค + อภิมาต) ญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาส
 อภิมาโต อ.การกระทบ อุทกเวคสฺส แห่งกำลังของน้ำ อุทกเวตคามิมาโต ชื่อว่าอุทกเวตคามิมาต.
 (การกระทบแห่งกำลังของน้ำ)

ผณปิณฺโท

เป็นญฺฐิตฺตํปุริสฺสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผณสฺส ปิณฺโท ผณปิณฺโท. (ผณ + ปิณฺท)

ปิณฺโท อ.ก้อน ผณสฺส แห่งฟองน้ำ ผณปิณฺโท ชื่อว่าผณปิณฺท. (ก้อนฟองน้ำ)

ภิชฺชนฺตโต

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิชฺชนํ อิติ อตฺโต ภิชฺชนฺตโต. (ภิชฺชน + อตฺต)

อตฺโต อ.อรรถ ภิชฺชนํ อิติ ว่าแตกไป ภิชฺชนฺตโต ชื่อว่าภิชฺชนฺตต. (อรรถว่าแตกไป)

อุปปชฺชนภิชฺชนสฺภาโว

เป็นญฺฐิตฺตํวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส โดยมีสฺมาทรวนฺทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อุปปชฺชนญจ ภิชฺชนญจ อุปปชฺชนภิชฺชนํ. (อุปปชฺชน + ภิชฺชน) สฺมาทรวนฺทสฺมาส
 อุปปชฺชนํ จ อ.อันเกิดขึ้นด้วย ภิชฺชนํ จ อ.อันแตกไปด้วย อุปปชฺชนภิชฺชนํ ชื่อว่าอุปปชฺชน-
 ภิชฺชน. (อันเกิดขึ้นและแตกไป)

๒. อุปุปชฌนภิชฌนํ สภาโว ยสฺส โส อุปุปชฌนภิชฌนสภาโว, อุตตภาโว. (อุปุปชฌนภิชฌน + สภาว) จมฺภวฺสึทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส

อุปุปชฌนภิชฌนํ อ.อันเกิดขึ้นและอันแตกไป สภาโว เป็นสภาวะ ยสฺส (อุตตภาวสฺส) แห่งอรรถภาพ ใต้ (อตฺถิ) มีอยู่, โส (อุตตภาโว) อ.อรรถาฉะนั้น อุปุปชฌนภิชฌนสภาโว ชื่อว่าอุปุปชฌนภิชฌนสภาว. (มีอันเกิดขึ้นและแตกไปเป็นสภาวะ), ใต้แก่อรรถภาพ.

เฉณูปโม, กาโย

เป็นจมฺภวฺสึทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เฉณํ อุปฺมา ยสฺส โส เฉณูปโม, กาโย. (เฉณ + อุปฺมา)

เฉณํ อ.พองน้ำ อุปฺมา เป็นเครื่องเปรียบ ยสฺส (กายสฺส) แห่งกายใต้ (อตฺถิ) มีอยู่, โส (กาโย) อ.กายนั้น เฉณูปโม ชื่อว่าเฉณูปม. (มีพองน้ำเป็นเครื่องเปรียบ), ใต้แก่กาย.

มรฺจิชฺมโม, กาโย

เป็นจมฺภวฺสึทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรฺจิชฺมโม ยสฺส โส มรฺจิชฺมโม, กาโย. (มรฺจิชฺ + ชฺมม)

มรฺจิชฺ อ.พยับแดด ชฺมโม เป็นธรรมตา ยสฺส (กายสฺส) แห่งกายใต้ (อตฺถิ) มีอยู่, โส (กาโย) อ.กายนั้น มรฺจิชฺมโม ชื่อว่ามรฺจิชฺมม. (มีพยับแดดเป็นธรรมตา), ใต้แก่กาย.

อทสฺสนํ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ทสฺสนํ อทสฺสนํ. (น + ทสฺสน)

ทสฺสนํ อ.ที่เป็นที่เห็น น ทาไมได้ อทสฺสนํ ชื่อว่าอทสฺสน. (ที่เป็นที่ไม่เห็น)

เกสาทิสฺมุทสงฺขาโต, กาโย

เป็นสัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมีจมฺภวฺสึทวิปทตฺสยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส และจมฺภวฺสึทปฺปรีส สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. เกสา อาทิ เยสนฺหิติ เกสาทโย, ทฺวตฺตีสํการา. (เกส + อาทิ) จมฺภวฺสึทวิปทตฺสยาธิกรณ-

พทุพพีทิสมาส

เกสา อ.ผม ท. อาทิ เป็นต้น เยล (ทฺวตฺตีสาการาน) แห่งอาการสามลีสอง ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทฺวตฺตีสาการา) อ.อาการสามลีสอง ท. เหล่านั้น เกสาทโย ชื่อว่า เกสาทิ. (มีผมเป็นต้น), ได้แก่อาการ ๓๒.

๒. เกสาทินํ สมุโห เกสาทิสมุโห. (เกสาทิ + สมุท) ฌฎฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส

สมุโห อ.ประชุม เกสาทินํ (ทฺวตฺตีสาการาน) แห่งอาการสามลีสอง ท. มีผมเป็นต้น เกสาทิ-สมุโห ชื่อว่าเกสาทิสมุท. (ประชุมแห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น)

๓. เกสาทิสมุโห อิติ สงฺขาโต เกสาทิสมุทสงฺขาโต, กาโย. (เกสาทิสมุท + สงฺขาท) สัมภาวนา บุปพบทกัมมธารยสมาส

(กาโย) อ.กาย สงฺขาโต อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว เกสาทิสมุโห อิติ ว่าประชุมแห่งอาการสามลีสองมีผมเป็นต้น เกสาทิสมุทสงฺขาโต ชื่อว่าเกสาทิสมุทสงฺขาท. (กล่าวคือประชุมแห่งอาการ ๓๒ มีผมเป็นต้น), ได้แก่กาย.

อพลทพพลอนทุณียดาวกาลิกตโต

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพบทพทุพพีทิสมาส ฌฎฐิตฺตฺปฺริสฺสมาสทูลยาธิกรณ-พทุพพีทิสมาส นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส และอิตริตรโยควันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. นตฺติ พลฺ ยสฺสาติ อพฺโล, กาโย. (น + พล) นนิบาตบุพพบทพทุพพีทิสมาส

พลฺ อ.กำลัง ยสฺส (กายสฺส) แห่งกายใด นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กาโย) อ.กายนั้น อพฺโล ชื่อว่าอพล. (ไม่มีกำลัง), ได้แก่กาย.

๒. ทฺวุฏฺฐิ พลฺ ยสฺสาติ ทฺพฺพโล, กาโย. (ทฺ + พล) ฌฎฐิตฺตฺปฺริสฺสมาสทูลยาธิกรณพทุพพีทิสมาส

พลฺ อ.กำลัง ทฺวุฏฺฐิ อันโทษประทุษร้ายแล้ว ยสฺส (กายสฺส) แห่งกายใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กาโย) อ.กายนั้น ทฺพฺพโล ชื่อว่าทฺพฺพพล. (มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว, ทฺพฺพพลภาพ), ได้แก่กาย.

๓. อทฺธนํ อรทฺตติ อทฺธนโย, กาโย. (อทฺธน + อฺย) สันสฺสฎฐิตฺตฺยอเนกตตตฺตติ

(โย กาโย) อ.กายใด อรทฺติ ย่อมควร อทฺธนํ ซึ่งกาลนาน อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กาโย) อ.กายนั้น อทฺธนโย ชื่อว่าอทฺธนีย. (ควรซึ่งกาลนาน), ได้แก่กาย.

๔. น อทฺธนโย อนทฺธนโย, กาโย. (น + อทฺธนีย) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(กาล) อ.กาล อทฺธนโย อันควรซึ่งกาลนาน น ทามีได้ อนทฺธนโย ชื่อว่าอนทฺธนีย. (ไม่ควร

ซึ่งกาลนาน), ใต้แก่กาย.

๕. ดาวกาลล์ ปวดตติติ ดาวกาลลิโก, กาโย. (ดาวกาล + ฌกบัจจย) ลังลัญฐาทิอเนกัตตติติติ
(โย กาโย) อ.กายไต ปวดตติ ย่อมเป็นไป ดาวกาลล์ ตลอดกาลเพียงนั้น อิติ เพราะเหตุนี้
(โล กาโย) อ.กายนั้น ดาวกาลลิโก ชื่อว่าดาวกาลิก. (อันเป็นไปตลอดกาลเพียงนั้น), ใต้แก่กาย.

๖. อพโล จ ทุพพโล จ อนทุณโย จ ดาวกาลลิโก จาติ อพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิกา.
(อพล + ทุพพล + อนทุณย + ดาวกาลิก) อิตริตรโยคทวันทสมาส์

อพโล จ อ.อันไม่มีกำลังด้วย ทุพพโล จ อ.อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย อนทุณโย
จ อ.อันไม่ครซึ่งกาลนานด้วย ดาวกาลลิโก จ อ.อันเป็นไปตลอดกาลเพียงนั้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อพล-
ทุพพลอนทุณยดาวกาลิกา ชื่อว่าอพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิก. (ไม่มีกำลัง มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ไม่
ครซึ่งกาลนาน และเป็นไปตลอดกาลเพียงนั้น)

๗. อพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิกา อิติ อตุโธ อพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิกตุโธ. (อพลทุพพล-
อนทุณยดาวกาลิก + อตุธ) ลัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส์

อตุโธ อ.อรรถ อพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิกา อิติ ว่าไม่มีกำลัง มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว
ไม่ครซึ่งกาลนาน และเป็นไปตลอดกาลเพียงนั้น อพลทุพพลอนทุณยดาวกาลิกตุโธ ชื่อว่าอพลทุพพลอนทุณย-
ดาวกาลิกตุธ. (อรรถว่าไม่มีกำลัง มีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ไม่ครซึ่งกาลนาน และเป็นไปตลอดกาลเพียง
นั้น)

แผนปัญทสริกขโก

เป็นตติยาตปปริสสมาส์ โดยมีณัฐิตปปริสสมาส์อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. แผนนั ปณโท แผนปัญโท. (แผน + ปณท) ณัฐิตปปริสสมาส์

ปัญโท อ.ก่อน แผนนั แห่งพองน้ำ ท. แผนปัญโท ชื่อว่าแผนปัญท. (ก่อนพองน้ำ)

๒. แผนปัญเทน สริกขโก แผนปัญทสริกขโก, อตุตภาโว. (แผนปัญท + สริกข) ตติยาตปปริส-
สมาส์

(อตุตภาโว) อ.อตุตภาพ สริกขโก อันเช่นกับ แผนปัญเทน ด้วยก่อนแห่งพองน้ำ แผนปัญท-
สริกขโก ชื่อว่าแผนปัญทสริกขก. (อันเช่นกับด้วยก่อนแห่งพองน้ำ), ใต้แก่อตุตภาพ.

คยหุปคา, มรีจि

เป็นทุตียาตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คยหุ อูปคา คยหุปคา, มรีจิ. (คยห + อูปคา)

(มรีจิ) อ.พยับแดด อูปคา อันเข้าถึง คยหุ ซึ่งความเป็นวัตถุอันบุคคลถึงถือเอา คยหุปคา ชื่อว่า คยหุปคา. (เข้าถึงความเป็นวัตถุที่บุคคลพึงถือเอา)

อคยหุปคา, มรีจิ

เป็นทุตียาตปุริสส์มาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. น คยหุ อคยหุ, วัตถุ. (น + คยห) นิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส

(วัตถุ) อ.วัตถุ คยหุ อันบุคคลพึงถือเอา น ทามิได้ อคยหุ ชื่อว่าอคยห. (อันบุคคลไม่พึงถือเอา), ได้แก่พยับแดด.

๒. อคยหุ อูปคา อคยหุปคา, มรีจิ. (อคยห + อูปคา) ทุตียาตปุริสส์มาส

(มรีจิ) อ.พยับแดด อูปคา อันเข้าถึง อคยหุ (วัตถุ) ซึ่งความเป็นวัตถุอันบุคคลไม่พึงถือเอา อคยหุปคา ชื่อว่าอคยหุปคา. (เข้าถึงความเป็นวัตถุที่บุคคลไม่พึงถือเอา)

ขณิกอิตรปจจุปฏจानตโต

เป็นลัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส และอิตรียศทวันทส์มาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อิตรญจ ตํ ปจจุปฏจानญจาทิ อิตรปจจุปฏจानํ. (อิตร + ปจจุปฏจาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส

อิตรํ จ อ.นิตหน้อยด้วย ตํ อ.นิตหน้อยนั้น ปจจุปฏจานํ จ เป็นการปรากฏด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิตรปจจุปฏจานํ ชื่อว่าอิตรปจจุปฏจาน. (ปรากฏนิตหน้อย)

๒. ขณิ ปวตตติติ ขณิกิ, มรีจิ. (ขณ + ฌิกัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถตติ

(มรีจิ) อ.พยับแดด ปวตตติ ย่อมเป็นไป ขณิ ชั่วขณะ อิติ เพราะเหตุนี้ ขณิกิ ชื่อว่าขณิก. (เป็นไปชั่วขณะ), ได้แก่พยับแดด.

๓. ขณิกญจ อิตรปจจุปฏจานญจ ขณิกอิตรปจจุปฏจานานิ. (ขณิก + อิตรปจจุปฏจาน) อิตรียศทวันทส์มาส

ขณิกัง จ อ.อันเป็นไปชั่วขณะด้วย อิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานัน จ อ.การปรากฏนิตหนึ่งด้วย ขณิก-
อิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานานิ ชื่อว่าขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจาน. (เป็นไปชั่วขณะและปรากฏนิตหนึ่ง)

๔. ขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานานิ อิติ อตฺโต ขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานตฺโต. (ขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจาน +
อตฺต) สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส

อตฺโต อ.อรรถ ขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานานิ อิติ ว่าเป็นไปชั่วขณะและปรากฏนิตหนึ่งด้วย ขณิก-
อิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานตฺโต ชื่อว่าขณิกอิตฺตฺรปจฺจุปฺปญฺจานตฺต. (อรรถว่าเป็นไปชั่วขณะและปรากฏนิตหนึ่ง)

ปปุပ္ผกสงฆาตานิ, วมฺภวานิ

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปปุပ္ผกํ อิติ สงฆาตานิ ปปุပ္ผกสงฆาตานิ, วมฺภวานิ. (ปปุပ္ผก + สงฆาต)

(วมฺภวานิ) อ.วัมฺภวํ ท. สงฆาตานิ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว ปปุပ္ผกํ อิติ ว่าพวงดอกไม้ ปปุပ္ผก-
สงฆาตานิ ชื่อว่าปปุပ္ผกสงฆาต. (กล่าวคือพวงดอกไม้), ได้แก่วัมฺภวํทั้งหลาย.

เตมฺภิกานิ, วมฺภวานิ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ติสฺโส ภูมิโย ติภูมิโย. (ติ + ภูมิ) อสฺมาทาทิคุสมาส

ภูมิโย อ.ภูมิ ท. ติสฺโส สาม ติภูมิโย ชื่อว่าติภูมิ. (สามภูมิ)

๒. ติมฺภิสฺ ปวตฺตฺนตฺติ ตีมฺภิกานิ, วมฺภวานิ. (ติภูมิ + ฌิกปัจจัจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต

(ยานิ วมฺภวานิ) อ.วัมฺภวํ ท. เหล่าใด ปวตฺตฺนตฺติ ย่อมเป็นไป ติมฺภิสฺ ในภูมิสาม ท. อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตานิ วมฺภวานิ) อ.วัมฺภวํ ท. เหล่านั้น ตีมฺภิกานิ ชื่อว่าติภูมิ. (เป็นไปในสามภูมิ), ได้แก่วัมฺภวํ
ทั้งหลาย.

คาถาปริโยสานํ

เป็นฉนฺธิตฺตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

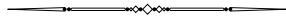
คาถาย ปรีโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปรีโยสาน)

ปรีโยสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน.
(เป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

สรวณณวณณํ, สรีริ

เป็นฉฐฐีอุปมาพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรวณณสส วณณํ วิย วณณํ ยสส ตํ สรวณณวณณํ, สรีริ. (สรวณณ + วณณ + วณณ)
 วณณํ อ.วณณะ วณณํ วิย รววกะ อ.วณณะ สรวณณสส แห่งทอง ยสส (สรีริสส) แห่งสรีริเต (อตุติ)
 มีอยู่, ตํ (สรีริ) อ.สรีรินั้น สรวณณวณณํ ชื่อว่าสรวณณวณณ แปลว่า มีวณณะดงสีทอง, ได้แก่สรีริ.

๓. วิชฺฐทภวตถุ ๗ [๓๕]

วิชฺฐทภวตถุ (มยา วุจเต) ๗

วิชฺฐทภวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเจ้าวิชฺฐทภะ (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมโห) (วุจเต) จะกล่าว ๗

วิชฺฐทภวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเต อาชยาดบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๑. เรื่องพระเจ้าวิชฺฐทภะ

๑. “ปุปฺพานิ เหว ปจันนุตฺตนิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต สปริสํ โอเขน
อชฺโฆตฺถริตฺวา มาริตํ วิชฺฐทภํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต สปริสํ โอเขน อชฺโฆตฺถริตฺวา มาริตํ วิชฺฐทภํ อารพฺภ “ปุปฺพานิ เหว
ปจันนุตฺตนิ อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ สวตฺถิยํ ในเมืองชื่อว่าสวตฺถิ อารพฺภ
ทรงปรารภ วิชฺฐทภํ ซึ่งพระเจ้าวิชฺฐทภะ สปริสํ ผู้เป็นไปกับด้วยบริษัท โอเขน
อชฺโฆตฺถริตฺวา มาริตํ ผู้ อันห้วงน้ำ ท่วมทับแล้ว ให้สวรรคตแล้ว กเถสิ ตรีสแล้ว
อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ปุปฺพานิ เหว ปจันนุตฺตนิ” ว่า “ปุปฺพานิ เหว
ปจันนุตฺต” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในเมืองสวตฺถิ ทรงปรารภพระเจ้าวิชฺฐทภะ พร้อมบริษัท ผู้ถูก
ห้วงน้ำท่วมทับให้สวรรคตแล้ว ตรีสพระธรรมเทศนาคือว่า “ปุปฺพานิ เหว ปจันนุตฺต”
ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิ อาชยาดบทกัตตวจาก “ปุปฺพานิ เหว ปจันนุตฺต” สรุปะใน อิติ ๗
ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํ ๗ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
สวตฺถิยํ วิสยาคาระใน วิหรนฺโต ๗ อัพภันตกริยาของ สตุถา สปริสํ วิเสสนะของ
วิชฺฐทภํ โอเขน อนภิตกัตตาใน มาริตํ อชฺโฆตฺถริตฺวา ปุพฺพกาลกริยาใน มาริตํ ๗
วิเสสนะของ วิชฺฐทภํ ๗ อวุตตกัมมะใน อารพฺภ ๗ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ๗

๒. ตตฺรารยํ อนุปฺพุพฺพิทฺธา: “สาวตฺถิยํ มหาโกสฺสรณฺโณ ปุตุโต ปเสนทิกุมารโ นาม, เวสาลิยํ ลิจฺฉวิกุมารโ มหาลิ นาม, กุสินารายํ มลฺลราชปุตุโต พนฺธุโล นามาติ อิเม ตโย ทิสปาโมกฺขสฺสาจริยสฺส สนฺติเก สิปปุคฺคหณตฺถํ ตกฺกสิลํ คนฺตฺวา พหิโนเร सालายํ สมากตา อณฺณมณฺณสฺส อาคตการณฺจ กุลฺลจ นามฺจ ปุจฺฉิตฺวา สหายกา หุตฺวา เอกโตว อาจริยํ อุปสงฺกमितฺวา น จิริสฺเสว อุกฺคหิตสิปปา อาจริยํ อาปุจฺฉิตฺวา เอกโตว นิภฺขमितฺวา สกสฺสกุจฺจานานิ อคมํสุ ๕

ตตฺร (วตฺถุมฺหิ) อยํ อนุปฺพุพฺพิทฺธา: “สาวตฺถิยํ มหาโกสฺสรณฺโณ ปุตุโต ปเสนทิกุมารโ นาม, เวสาลิยํ ลิจฺฉวิกุมารโ มหาลิ นาม, กุสินารายํ มลฺลราชปุตุโต พนฺธุโล นามาติ อิเม ตโย (กุมารา) ทิสปาโมกฺขสฺสาจริยสฺส สนฺติเก สิปปุคฺคหณตฺถํ ตกฺกสิลํ คนฺตฺวา พหิโนเร सालายํ สมากตา อณฺณมณฺณสฺส อาคตการณํ จ กุลํ จ นามํ จ ปุจฺฉิตฺวา สหายกา หุตฺวา เอกโตว อาจริยํ อุปสงฺกमितฺวา น จิริสฺเสว อุกฺคหิตสิปปา อาจริยํ อาปุจฺฉิตฺวา เอกโตว นิภฺขमितฺวา สกสฺสกุจฺจานานิ อคมํสุ ๕

อยํ อนุปฺพุพฺพิทฺธา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับนี้ **ตตฺร (วตฺถุมฺหิ)** ในเรื่องนั้น : (กุมารา) อ.พระกุมาร ท. **ตโย** สาม **อิเม** เหล่านี้ **อิติ** คือ “**ปุตุโต** อ.พระโอรส **มหาโกสฺสรณฺโณ** ของพระราชานามว่ามหาโกศล **สาวตฺถิยํ** ในเมืองสาวัตถี **ปเสนทิกุมารโ นาม** พระนามว่าปเสนทิกุมาร, **ลิจฺฉวิกุมารโ** อ.พระกุมารของเจ้า **ลิจฉวี เวสาลิยํ** ในเมืองเวสาลี **มหาลิ นาม** พระนามว่ามหาลิ, **มลฺลราชปุตุโต** อ.พระราชโอรสของเจ้ามัลละ **กุสินารายํ** ในเมืองกุสินารา **พนฺธุโล นาม** พระนามว่า **พันธุละ**” **คนฺตฺวา** เสด็จไปแล้ว **ตกฺกสิลํ** สู่มืองตักกสิลา **สิปปุคฺคหณตฺถํ** เพื่ออัน **ทรงเรียนเอาซึ่งศิลปะ สนฺติเก** ในสำนัก **อาจริยสฺส** ของอาจารย์ **ทิสปาโมกฺขสฺส** ผู้ทิสปาโมกข์ **สมาคตา** เสด็จมาพร้อมกันแล้ว **สาลายํ** ที่ศาลา **พหิโนเร** ใน **ภายนอกแห่งเมือง ปุจฺฉิตฺวา** ตรัสถามแล้ว **อาคตการณํ จ** ซึ่งเหตุแห่งการมาด้วย **กุลํ จ** ซึ่งตระกูลด้วย **นามํ จ** ซึ่งพระนามด้วย **อณฺณมณฺณสฺส** ของกันและกัน **สหายกา** เป็นสหายกัน **หุตฺวา** เป็นแล้ว **อุปสงฺกमितฺวา** เสด็จเข้าไปหาแล้ว **อาจริยํ** ซึ่งอาจารย์ **เอกโตว** โดยความเป็นอันเดียวกันเที่ยว **อุคฺคหิตสิปปา** ผู้มีศิลปะอัน **เรียนเอาแล้ว น จิริสฺเสว** ต่อกาลไม่นานนั้นเที่ยว **อาปุจฺฉิตฺวา** ทรงอำลาแล้ว **อาจริยํ** ซึ่งอาจารย์ **นิภฺขमितฺวา** เสด็จออกไปแล้ว **เอกโตว** โดยความเป็นอันเดียวกัน

เที่ยว **อคมฺสฺ** ได้เสด็จไปแล้ว **สกสกฎานานิ** สู่ที่ของพระองค์ฯ ท. ๗

คำกล่าวโดยลำดับในเรื่องนั้นดังนี้: พระกุมาร ๓ พระองค์เหล่านี้คือ “พระโอรสของพระเจ้ามหาโกศล ในเมืองสาวัตถี พระนามว่าปเสนทิกุมาร, พระกุมารของเจ้าลิจฉวี ในเมืองเวสาลี พระนามว่ามหาลิ, พระราชโอรสของเจ้ามัลละ ในเมืองกุสินารา พระนามว่า พันธฺลละ” เสด็จไปเมืองตักกสิลา เพื่ออันทรงศึกษาศิลปะ ในสำนักของอาจารย์ผู้ทิสาปาโมกข์ เสด็จมารวมกันที่ศาลาภายนอกเมือง ตรัสถามถึงเหตุที่มา ตระกูล และพระนาม ของกันและกัน เป็นสหายนัน เสด็จเข้าไปหาอาจารย์พร้อมกันนั้นแหละ ไม่นานนัก ก็ศึกษาศิลปะสำเร็จ ทรงอลาอาจารย์ เสด็จออกพร้อมกันทีเดียว ได้เสด็จไปยังสถานที่ของพระองค์แต่ละพระองค์

ตตร วิเสสนะของ วตุฏุมฺหิจฺ วิสยาธาระใน อนุปุพุพีกถา อัย วิเสสนะของ อนุปุพุพีกถาฯ ลิงคัตถะ ๗ “สาวตถึย วิสยาธาระใน มหาโกศลรณฺโณฯ สามีสัมพันธะใน ปุตุโตฯ ลิงคัตถะ นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปเสนทิกุมารोฯ สัญญาวิเสสนะของ ปุตุโต, เวสาลีย วิสยาธาระใน ลิจฉวิกุมารोฯ ลิงคัตถะ นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ มหาลิฯ สัญญาวิเสสนะของ ลิจฉวิกุมารो, กุสินาราย วิสยาธาระใน มลลราชปุตุโตฯ ลิงคัตถะ นามคัพพํ สัญญาโชตกะเข้ากับ พนฺธุโฯ สัญญาวิเสสนะของ มลลราชปุตุโต” อิตคัพพํ สรุปะใน อิเม ตโย กุมารา อิเม กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสนะของ กุมาราฯ สุททกัตตาใน อคมฺสฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทิสปาปาโมกฺขสฺส วิเสสนะของ อาจริยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺตึเกฯ วิสยาธาระใน สิปปุคฺคทณฺตถฺยํ สัมปทานใน คนฺตฺวา ตกฺกสิลํ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมากตา พหฺนินฺคเร วิสยาธาระใน สมากตา สาสาयํ วิสยาธาระใน สมากตาฯ วิเสสนะของ กุมารา อญฺญมณฺญสฺส สามีสัมพันธะใน อาคตการณํ กุลฺลํ และนามํ อาคตการณํ กิตฺติ กุลฺลํ กิตฺติ นามํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวา จ สามคัพพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อาคตการณํ กุลฺลํ และ นามํ ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา สหายกา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปลสงฺกมิตฺวา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ เอกโตฯ ตติยาวิเสสนะใน อุปลสงฺกมิตฺวา อาจริยํ อวุตตกัมมะใน อุปลสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺคหิต นคัพพํ ปฏฺฐิเสสฺสใน จิรสฺเสวฯ สัมปทานใน อุกฺคหิตสิปปาฯ วิเสสนะของ กุมารา อาจริยํ อวุตตกัมมะใน อาปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกฺขมิตฺวา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ

เอกโต ๆ ตติยาวิเสสนะใน นิภขมิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อคมฺสฺ สกสกฺกุณฺณานินิ
สัมปทาปุณฺณีกัมมะใน อคมฺสฺ ฯ

๓. เตสุ ปเสนทิกุมารโ ปิตุ สิปปิ ทสฺเสตฺวา ปสนฺเนน ปิตรา รชฺเช อภิสิตฺโต ฯ

เตสุ (กุมารेषु) ปเสนทิกุมารโ ปิตุ สิปปิ ทสฺเสตฺวา ปสนฺเนน ปิตรา รชฺเช อภิสิตฺโต ฯ

เตสุ (กุมารेषุ) ปเสนทิกุมารโ อ.-ในพระกุมารท. เหล่านั้นหนา-พระกุมารพระนามว่า
ปเสนทิกอสฺล **ทสฺเสตฺวา** ทรงแสดงแล้ว **สิปปิ** ซึ่งศิลปะ **ปิตุ** แก่พระราชบิดา **ปิตรา**
อันพระราชบิดา **ปสนฺเนน** ผู้ทรงเลื่อมใสแล้ว **อภิสิตฺโต** ทรงอภิเษกแล้ว **รชฺเช**
ในความเป็นแห่งพระราชฯ

บรรดาพระกุมารเหล่านั้นพระกุมารพระนามว่าปเสนทิกอสฺลทรงแสดงศิลปะแก่พระราชบิดา
อันพระราชบิดาทรงเลื่อมใสแล้ว ทรงอภิเษกไว้แล้วในรัชสมบัติ

เตสุ วิเสสนะของ กุมารेषุ ๆ นิทธารณะใน ปเสนทิกุมารโ ๆ นิทธารณียะและวุตตกัมมะ
ใน อภิสิตฺโต ๆ กิตตบทกัมมวาทก ปิตุ สัมปทานใน ทสฺเสตฺวา สิปปิ อวุตตกัมมะใน
ทสฺเสตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อภิสิตฺโต ปสนฺเนน วิเสสนะของ ปิตรา ๆ อนภินิหิต-
กัตตาใน อภิสิตฺโต รชฺเช วิสยาธาระใน อภิสิตฺโต ฯ

๔. มหาสิทฺถุมารโ ลิจฺฉวินิ สิปปิ ทสฺเสนฺโต มหฺนฺเตน อุตฺสาเหน ทสฺเสสิ ฯ

มหาสิทฺถุมารโ อ.พระกุมารพระนามว่ามหาสิ **ทสฺเสนฺโต** เมื่อทรงแสดง **สิปปิ** ซึ่งศิลปะ
ลิจฺฉวินิ แก่เจ้าลิจฉวี ท. **ทสฺเสสิ** ทรงแสดงแล้ว **อุตฺสาเหน** ด้วยความอุตสาหะ
มหฺนฺเตน อันใหญ่ ฯ

พระกุมารพระนามว่ามหาสิเมื่อจะทรงแสดงศิลปะแก่พวกเจ้าลิจฉวีทรงแสดงด้วยความ
อุตสาหะอันใหญ่

มหาสิทฺถุมารโ สุกทกัตตาใน ทสฺเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ลิจฺฉวินิ สัมปทานใน
ทสฺเสนฺโต สิปปิ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสนฺโต ๆ อัปภันตริกิริยาของ มหาสิทฺถุมารโ
มหฺนฺเตน วิเสสนะของ อุตฺสาเหณฺ ๆ ภาระใน ทสฺเสสิ ฯ

๕. ตสฺส อกฺขีนิ ภิชฺชิตฺวา อคฺมํสุ ฯ

ตสฺส (มหาลิกุมารสฺส) อกฺขีนิ ภิชฺชิตฺวา อคฺมํสุ ฯ

อกฺขีนิ อ.พระเนตร ท. **ตสฺส (มหาลิกุมารสฺส)** ของพระกุมารพระนามว่ามหาลีนัน
ภิชฺชิตฺวา แรกแล้ว **อคฺมํสุ** ได้ไปแล้ว ฯ

พระเนตรทั้งหลายของพระกุมารพระนามว่ามหาลีนัน ได้แตกไปแล้ว

อกฺขีนิ สุทรกัตฺตาใน อคฺมํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ มหาลิกุมารสฺสฯ
สามีสัมพันธ์ใน อกฺขีนิ ภิชฺชิตฺวา สมานกาลกิริยาใน อคฺมํสุ ฯ

๖. ลิจฺฉวีราชาโน “อโห วต อมฺหากํ อาจารย์โย อกฺขีวินาสํ ปตฺโต, น ตํ ปริจฺจชิสฺสาม,
อุปฺภูจฺหิสฺสาม นนฺติ ตสฺส สตฺสหสฺสุจฺจานกํ เอกํ ทฺวารํ อทฺสุ ฯ

ลิจฺฉวีราชาโน “อโห วต อมฺหากํ อาจารย์โย อกฺขีวินาสํ ปตฺโต, (มยฺ) น ตํ (อาจารย์) ปริจฺจชิสฺสาม,
(มยฺ) อุปฺภูจฺหิสฺสาม น (อาจารย์)” อิติ (มนฺเตตฺวา) ตสฺส (มหาลิกุมารสฺส) สตฺสหสฺสุจฺจานกํ เอกํ
ทฺวารํ อทฺสุ ฯ

ลิจฺฉวีราชาโน อ.เจ้าลิจฉวี ท. (มนฺเตตฺวา) ทรงปรึกษากันแล้ว อิติว่า “อโห วต โอหนอ
อาจารย์ อ.อาจารย์ **อมฺหากํ** ของเรา ท. **ปตฺโต** ทรงถึงแล้ว **อกฺขีวินาสํ** ซึ่งความ
พินาศแห่งพระเนตร, (มยฺ) อ.เรา ท. **น ปริจฺจชิสฺสาม** จักไม่สละรอบ **ตํ (อาจารย์)**
ซึ่งอาจารย์นั้น, (มยฺ) อ.เรา ท. **อุปฺภูจฺหิสฺสาม** จักบำรุง **น (อาจารย์)** ซึ่งอาจารย์นั้น”
อิติ ดังนี้ **อทฺสุ** ได้ถวายแล้ว **ทฺวารํ** ซึ่งประตู **เอกํ** หนึ่ง **สตฺสหสฺสุจฺจานกํ** อันเป็นที่
ตั้งขึ้นแห่งแสนแห่งทรัพย์ **ตสฺส (มหาลิกุมารสฺส)** แก่พระกุมารพระนามว่ามหาลีนัน
ฯ

เจ้าลิจฉวีทั้งหลายทรงปรึกษากันว่า “โอหนออาจารย์ของพวกเราทรงถึงความพินาศแห่ง
พระเนตร, พวกเราจักไม่สละอาจารย์นั้น, จักบำรุงอาจารย์นั้น” ดังนี้แล้ว ได้ถวายประตู
หนึ่ง ที่ทรัพย์หนึ่งแสนจะตั้งขึ้นได้ แก่พระกุมารพระนามว่ามหาลีนัน

ลิจฺฉวีราชาโน สุทรกัตฺตาใน อทฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก “อโห สังเวกัตตะ วตศัพฺพ
สังกัปปัตตะ อาจารย์โย สุทรกัตฺตาใน ปตฺโตฯ กิตบทกัตฺตฺวาจาก **อมฺหากํ** สามีสัมพันธ์

ใน อาจารย์โย อภิวินาส สัมปาปญเญียมมะเน ปตุโต, มยํ สุกทกัตตาใน ปริจจชิสสาม ๆ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก นคัพทํ ปฏิสระเน ปริจจชิสสาม ตํ วิเสสนะของ อาจารย์ยํ
 อวุตตกัมมะเน ปริจจชิสสาม, มยํ สุกทกัตตาใน อุปฏจหิสสาม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 นํ วิเสสนะของ อาจารย์ยํ อวุตตกัมมะเน อุปฏจหิสสาม” อิติศัพทํ อากาเรใน
 มนเตตวาทํ ปุพพกาลกิริยาใน อทํสุ ตสฺส วิเสสนะของ มหาลิกุมารสฺส สัมปทานใน
 อทํสุ สตสทสฺสจฺจนกํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ วิเสสนะของ ทวารํ อวุตตกัมมะเน อทํสุ ฯ

๗. โส ตํ นิสฺสาย ปญจสเต ลิจฺฉวโรชปฺตุเต สิปฺปี สิฏฺษาเปนฺโต วสิ ฯ

โส (มหาลิกุมาร) ตํ (ทวาร) นิสฺสาย ปญจสเต ลิจฺฉวโรชปฺตุเต สิปฺปี สิฏฺษาเปนฺโต วสิ ฯ

โส (มหาลิกุมาร) อ.พระกุมารชื่อว่ามหาลีนัน นิสฺสาย ทรงอาศัยแล้ว ตํ (ทวาร)
 ซึ่งประตุนั้น ลิจฺฉวโรชปฺตุเต ยังพระราชโอรสของเจ้าลิจฉวี ท. ปญจสเต ผู้มีรอยเท้า
 เป็นประมาณ สิฏฺษาเปนฺโต ให้ศึกษาอยู่ สิปฺปี ซึ่งศิลาปะ วสิ ประทับอยู่แล้ว ฯ

พระกุมารพระนามว่ามหาลีนันทรงอาศัยประตุนั้นให้พระราชโอรสของเจ้าลิจฉวีประมาณ
 ๕๐๐ ศึกษาอยู่ ประทับอยู่แล้ว

โส วิเสสนะของ มหาลิกุมาร โส สุกทกัตตาใน วสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตํ วิเสสนะ
 ของ ทวารํ อวุตตกัมมะเน นิสฺสาย ๆ สมานกาลกิริยาใน สิฏฺษาเปนฺโต ปญจสเต
 วิเสสนะของ ลิจฺฉวโรชปฺตุเต ๆ การิตกัมมะเน สิฏฺษาเปนฺโต สิปฺปี อวุตตกัมมะเน
 สิฏฺษาเปนฺโต ๆ อัปภันตรกิริยาของ มหาลิกุมาร โส ฯ

๘. พนฺธุลฺกุมารโ สฏฺฐิจิ เวพฺพุ คเหตฺวา มชฺฌเณ อยสฺสากํ ปกฺขิปิตฺวา สฏฺฐิจิกฺลาเป
 อุสฺสทาเปตฺวา จปิเต, มลฺลราชกฺุเลหิ “อิมเ กปฺเปตฺตุติ วุตฺเต, อสฺตีหตุถิ อากาสํ
 อุลฺลฉฺฉิตฺวา อสิเนา กปฺเปนฺโต อคมาสิ ฯ

พนฺธุลฺกุมารโ (มลฺลราชกฺุเลหิ) สฏฺฐิจิ เวพฺพุ คเหตฺวา มชฺฌเณ อยสฺสากํ ปกฺขิปิตฺวา สฏฺฐิจิกฺลาเป
 อุสฺสทาเปตฺวา จปิเต, มลฺลราชกฺุเลหิ “(พนฺธุโร) อิมเ (สฏฺฐิจิกฺลาเป) กปฺเปตฺตุติ (วเจเน) วุตฺเต,
 อสฺตีหตุถิ อากาสํ อุลฺลฉฺฉิตฺวา อสิเนา กปฺเปนฺโต อคมาสิ ฯ

พญชูลกุมารโอร อ.พระกุมารพระนามว่าพันธุละ, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “(พญชูล) อ.เจ้าพันธุละ กบฏเบต จงพัน อิม (สฏจิกลาเป) ซึ่งมัดหกลีบ ท. เหล่านี้” อิติ ดังนี้ มลลราชกุลเอหิ อันตระกูลแห่งเจ้ามัลละ ท. วุตเต ตรีสแล้ว, อุลลงขมิตวา ทรงกระโดดขึ้นแล้ว อากาส์ สู้อากาศ อสีติหตุถ์ อันมีศอกแปดสิบเป็นประมาณ กบฏเปนโต พันอยู่ สฏจิกลาเป ซึ่งมัดหกลีบ ท. (มลลราชกุลเอหิ) สฏจี้ เวพู คเหตุวา มชฺเฒ อยสลากัม ปกฺขิปิตวา อสุสาเปตวา จปีเต อันอันตระกูลแห่งเจ้ามัลละ ท. ทรงถือเอาแล้ว ซึ่งไม้ไผ่ ท. หกลีบ ทรงใส่เข้าไปแล้ว ซึ่งอันเป็นนิการแห่งเหล็ก ในท่ามกลาง ทรงให้ยกขึ้นแล้ว ทรงตั้งไว้แล้ว อสิหา ด้วยดาบ อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ๕

พระกุมารพระนามว่าพันธุละเมื่อตระกูลแห่งเจ้ามัลละทั้งหลายตรัสว่า “เจ้าพันธุละจงพันมัดหกลีบเหล่านี้” จึงทรงกระโดดขึ้นสู้อากาศมีประมาณ ๘๐ ศอก ใช้ดาบฟันมัดหกลีบที่ตระกูลเจ้ามัลละทั้งหลายทรงถือเอาไม้ไผ่ ๖๐ ลำ แล้วใส่ซึ่งเหล็กไว้ตรงกลางวางไว้ได้เสด็จไปแล้ว

พญชูลกุมารโอรุทกัตตาในอคมาสิ๑อาชยาตบทกัตตฺวาจก มลลราชกุลเอหิอนภีหิตกัตตาใน จปีเต สฏจี้ วิเสสนะของ เวพู๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺขิปิตวา มชฺเฒ วิสยาธาระใน ปกฺขิปิตวา อยสลากัม อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน อสุสาเปตวา สฏจิกลาเป อวุตตกัมมะใน กบฏเปนโต จปีเต วิเสสนะของ สฏจิกลาเป, มลลราชกุลเอหิ อนภีหิตกัตตาใน วุตเต “พญชูล สุทกัตตาใน กบฏเปต๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิม วิเสสนะของ สฏจิกลาเป๑ อวุตตกัมมะใน กบฏเปต” อิติศัพท์ สรุปะใน วจน๑ ลักษณะใน วุตเต๑ ลักษณะกิริยา, อสีติหตุถ์ วิเสสนะของ อากาส์๑ สัมปาปญญีกัมมะใน อุลลงขมิตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน กบฏเปนโต อสิหา กระณะใน กบฏเปนโต๑ อัมภันตรกิริยาของ พญชูลกุมารโอร ๕

๙. โส โอสานกลาเป อยสลากาย “กิริติ สทฺหํ สุตฺวา “กิเมตนฺติ ปุจฺฉิตฺวา สพฺพกลาเปสุ อยสลากานํ จปีตภาวํ สุตฺวา อสี ฌทฺเตตฺวา โรทมาโน “มยฺหํ เอตฺตเกสุ ฌาติสุหฺชเชสุ เอโกปิ สสิเนโห หุตฺวา อิมํ การณํ นาจิกฺขิ; สเจ หิ อหํ ชานะยฺย, อยสลากาย สทฺหํ อนุจฺจาเปนโตว จินฺนทฺยยนฺติ วตฺวา “สพฺเพปิเม มาเรตฺวา

รชชฺ การเรสูสนฺติ มาตาปิตูนํ กเถสิ “ปเวณิรชชฺ นาม ตาต อิหํ, น ลพฺภา เอวํ
กาตฺตุนฺติ นานปฺปกาเรณ วาริตฺโต “เตนหิ มม สหายสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามีติ สวาทฺถึ
อคมาสิ ฯ

โส (พหุสฺส) โอสานกลาเป อยสลาภาย “กิริติ สทฺทํ สุตฺวา “กึ เอตํ (สทฺทชาตํ)” อิติ ปุจฺจิตฺวา
(มลฺลราชกุเลหิ) สพฺพกลาเปสฺสุ อยสลากานํ จปิตภาวํ สุตฺวา อสึ จทฺเทตฺวา โรทมาโน “มยฺหํ
เอตตฺเกสฺสุ ฌาติสฺสทฺชเชสฺสุ เอโกปิ (ปุคฺคโล) สสิเนโห หุตฺวา อิมํ การณํ น อาจิกฺขิ; สเจ หิ อหํ
ชานเยยฺย, (อหํ) อยสลาภาย สทฺทํ อนุญฺจาเปเนโตว จินฺทเยยฺย นฺติ วตฺวา “(อหํ) สพฺเพปิ อิเม
(มลฺลราชาโน) มาเรตฺวา (ปุคฺคล) รชชฺ การเรสูสนฺติ มาตาปิตูนํ กเถสิ “ปเวณิรชชฺ นาม (โหติ)
ตาต อิหํ (รชชฺ), (ตยา อิหํ รชชฺ) น ลพฺภา เอวํ กาตฺตุนฺติ (มาตาปิตูหิ) นานปฺปกาเรณ
วาริตฺโต “เตนหิ (อหํ) มม สหายสฺส สนฺติกํ คมิสฺสามีติ (วตฺวา) สวาทฺถึ อคมาสิ ฯ

โส (พหุสฺส) อ.พระกุมารพระนามว่าพันธฺุละนั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง
“กิริติ ว่า “กรีก” ดังนี้ อยสลาภาย แห่งซึ่งอันเป็นนิการแห่งเหล็ก โอสานกลาเป ที่มัด
อันเป็นที่สิ้นสุด ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “เอตํ (สทฺทชาตํ) อ.เสียงนั้น กึ
อะไร” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว (มลฺลราชกุเลหิ) สพฺพกลาเปสฺสุ อยสลากานํ
จปิตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งซึ่งอันเป็นนิการแห่งเหล็ก ท. ในมัดทั้งปวง ท. เป็นของ อันตระ
กฺลแห่งเจ้ามัลละ ท. ทรงตั้งไว้แล้ว จทฺเทตฺวา ทรงทังแล้ว อสึ ซึ่งดาบ โรทมาโน
ทรงกันแสงอยู่ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มยฺหํ เอตตฺเกสฺสุ ฌาติสฺสทฺชเชสฺสุ เอโกปิ
(ปุคฺคโล) อ.- ในญาติและบุคคลผู้มีใจดี ท. มีประมาณเท่านี้ ของเรา หนา -บุคคล แม้
คนหนึ่ง สสิเนโห เป็นผู้เป็นไปกับด้วยความรัก หุตฺวา เป็น น อาจิกฺขิ ไม่บอกแล้ว
อิมํ การณํ ซึ่งเหตุนี้, หิ กึ สเจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา ชานเยยฺย ฟังรู้ไซ้, (อหํ) อ.เรา
อยสลาภาย สทฺทํ อนุญฺจาเปเนโตว ไม่ ยังเสียง แห่งซึ่งอันเป็นนิการแห่งเหล็ก ให้ตั้ง
ขึ้นอยู่เที่ยว จินฺทเยยฺย ฟังตัด” อิติ ดังนี้ กเถสิ กราบทูลแล้ว มาตาปิตูนํ แก่
พระมารดาและพระบิดา ท. อิติ ว่า “(อหํ) อ.หม่อมฉัน อิเม (มลฺลราชาโน) ยังเจ้า
มัลละ ท. เหล่านี้ สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง มาเรตฺวา ให้ทิวงคตแล้ว (ปุคฺคล) ยังบุคคล
การเรสูส จักให้กระทำ รชชฺ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชชา” อิติ ดังนี้ (มาตาปิตูหิ)
วาริตฺโต ผู้อันพระมารดาและพระบิดา ท. ทรงห้ามแล้ว นานปฺปกาเรณ โดยประการ
ต่างๆ อิติ ว่า “ตาต แนะพ่อ อิหํ (รชชฺ) อ.ความเป็นแห่งพระราชชานี้ ปเวณิรชชฺ

นาม ซึ่งว่าเป็นความเป็นแห่งพระราชตามประเพณี (โหด) ย่อมเป็น, (อิทธิ รชช) อ.ความเป็นแห่งพระราชานี้ (ตยา) อันเจ้า น ลพภา ไม่ฟังได้ กาดูเพื่ออันกระทำ เหว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ (วตุวา) ทูลแล้ว อิติ ว่า “เดหนี ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.หม่อมฉัน คมิสฺสามิ จักไป สหฺติ กํ สู่สำนัก สหายสฺส ของพระสหาย มม ของหม่อมฉัน” อิติ ดังนี้ อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว สวตฺถิ สู่เมืองสวตฺถิ ๗

พระกุมารพระนามว่าพันธฺุณั้น ทรงสดับเสียงว่า “กรีก” แห่งชีเหล็ก ที่มีดสุดท้าย ตรัสถามว่า “เสียงอะไรนั้น” ทรงสดับความที่ตระกูลของเจ้ามีลละทั้งหลาย ทรงตั้งชีเหล็กทั้งหลาย ไว้ที่มีดทุกมัด จึงทรงทิ้งดาบ ทรงพระกันแสง ตรัสว่า “บรรดาญาติและผู้มีใจดีประมาณเท่านี้ของเรา บุคคลแม้แต่คนเดียว ผู้มีความรัก ไม่บอกเหตุนี้เลย, ก็ถ้าเราฟังรู้ไซ้, เราจะไม่ทำให้เสียงแห่งชีเหล็กตั้งขึ้นเลย ฟิงตัด” จึงกราบทูลแก่พระมารดาและพระบิดาว่า “หม่อมฉัน จะปลงพระชนม์เจ้ามีลละเหล่านี้แม่ทั้งหมด แล้วจะครองราชย์” ถูกพระมารดาและพระบิดาตรัสห้ามโดยประการต่างๆ ว่า “พ่อ ความเป็นพระราชานี้ เป็นความเป็นพระราชตามประเพณี, เจ้าไม่ฟังได้เพื่อจะทำอย่างนี้” จึงกราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น หม่อมฉันจักไปสู่นักของพระสหายของหม่อมฉัน” ดังนี้ แล้ว ก็ได้เสด็จไปสูเมืองสวตฺถิ

โส วิเสสณะของ พนฺุโล ๗ สฺุทกัตตาใน กเถสิ และ อคมาสิ กเถสิ กิติ อคมาสิ กิติ อาชยาดบทกัตตฺวาจก โอสานกลาเป วิสยาธาระใน อยสลากาย ๗ สามีสัมพันธะใน สทฺุท “กิริ สฺุปะใน อิติศัพทฺ์ สฺุปะใน สทฺุท ๗ อุตตกัมมะใน สฺุตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ก็ กิติ เอตฺ กิติ วิเสสณะของ สทฺุทชาตฺ์ ๗ ลิงคัตตะ” อิติศัพทฺ์ อาการะใน ปุจฺฉิตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน สฺุตฺวา มลฺลราชกุเลหิ อนภินทกัตตาใน จปิต- สทฺุท- กลาเปสุ วิสยาธาระใน อยสลาگان ๗ ภาวาทิสัมพันธะใน จปิตภาว ๗ อุตตกัมมะใน สฺุตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน จชฺุทเตตฺวา อสิ อุตตกัมมะใน จชฺุทเตตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน โรทมาโน ๗ อัมภันทรกิริยาของ พนฺุโล “มยฺหิ สามีสัมพันธะใน ฅาติสฺุทชฺุเชสุ เอตฺตเกสุ วิเสสณะของ ฅาติสฺุทชฺุเชสุ นิทธารณะใน เอโกปิ ปุคฺคโล อปิศัพทฺ์ อเปกขัตตะเข้ากับ เอโก ๗ วิเสสณะของ ปุคฺคโล ๗ นิทธารณียะและสฺุทกัตตาใน อากิจฺุชฺุ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สสิเนโห วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน อากิจฺุชฺุ อิม วิเสสณะของ การณ ๗ อุตตกัมมะใน อากิจฺุชฺุ นศฺุทฺ์ ปฏฺุเสระใน อากิจฺุชฺุ,

หิศัพท วากยารัมภโศตกะ สเจศัพท ปริกัปปัตถะ อหิ สุทธกัถตาโน ชาเนยยุง อาชยาด
 บทกัถตฺวาจก, อหิ สุทธกัถตาโน ฉินฺทเยยุง อาชยาดบทกัถตฺวาจก อยสลากาย
 สามีสัมพันธะโน สทฺทุง การิตกัมมะโน อนุญฺจาเปนฺโต เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ
 อนุญฺจาเปนฺโต อัมภันตฺรกีริยาของ อหิ” อิติศัพท อากาเรโน วตฺวาจ ปุพฺพกาลกีริยา
 ใน กเถสิ “อหิ เหตุกัถตาโน กาเรสฺสุง อาชยาดบทเหตุกัถตฺวาจก อปิศัพท
 อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพจ กิติ อิเม กิติ วิเสสณะของ มลฺลราชาโนจ การิตกัมมะโน
 มาเรตฺวาจ ปุพฺพกาลกีริยาใน กาเรสฺส ปุคฺคัล การิตกัมมะโน กาเรสฺส รชฺช อวุตต-
 กัมมะโน กาเรสฺส” อิติศัพท อากาเรโน กเถสิ มาตาปิตุโน สัมปทานโน กเถสิ “ตาด
 อาลปนะ อิม วิเสสณะของ รชฺชุง สุทธกัถตาโน โหติจ อาชยาดบทกัถตฺวาจก
 นามศัพท สันฺนญาโศตกะเข้ากับ ปเวณฺรชฺชุง วิกตีกัถตาโน โหติ, อหิ วิเสสณะของ
 รชฺชุง วุตตกัมมะโน ลพฺภาจ กิริยาบทกัมมวาทก ตยา อนภิตกัถตาโน ลพฺภา
 นศัพท ปฏฺิเสระโน ลพฺภา เอว กิริยาวิเสสณะโน กาทุง ตุมตถสัมปทานโน ลพฺภา”
 อิติศัพท อากาเรโน วาริต มาตาปิตุหิ อนภิตกัถตาโน วาริต นานปฺปกาเรน
 ตติยาวิเสสณะโน วาริตจ วิเสสณะของ พนฺธุโล “เตนหิ อุกฺโขชนัตถะ อหิ สุทธกัถตาโน
 คมิสฺสามิจ อาชยาดบทกัถตฺวาจก มม สามีสัมพันธะโน สหายสฺสุง สามีสัมพันธะโน
 สนฺตีกจ สัมปาปฺุณฺเญกัมมะโน คมิสฺสามิ” อิติศัพท อากาเรโน วตฺวาจ ปุพฺพกาลกีริยาใน
 อคฺมาสิ สวตฺถิ สัมปาปฺุณฺเญกัมมะโน อคฺมาสิ ๕

๑๐. ปเสนทิวราชา ตสฺสาคมนิ สุตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา มหนฺเตน สกฺกาเรน นคริ ปเวเสตฺวา
 เสนาปติฏฺุจฺจาเน จเปสิ ๕

ปเสนทิวราชา ตสฺส (พนฺธุลฺสฺส) อาคมนิ สุตฺวา ปจฺจุคฺคนฺตฺวา (พนฺธุลฺ) มหนฺเตน สกฺกาเรน
 นคริ ปเวเสตฺวา เสนาปติฏฺุจฺจาเน จเปสิ ๕

ปเสนทิวราชา อ.พระราชานามว่าปเสนทิ **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **อาคมนิ** ซึ่งการ
 เสด็จมา **ตสฺส (พนฺธุลฺสฺส)** ของเจ้าพันธฺุณฺนั้น **ปจฺจุคฺคนฺตฺวา** ทรงต้อนรับแล้ว
(พนฺธุลฺ) ทรงยังเจ้าพันธฺุณฺ **ปเวเสตฺวา** ให้เสด็จเข้าไปแล้ว **นคริ** สูพระนคร
สกฺกาเรน ด้วยสักการะ **มหนฺเตน** อันใหญ่ **จเปสิ** ทรงแต่งตั้งไว้แล้ว **เสนาปติฏฺุ-**
จฺจาเน ในตำแหน่งแห่งเสนาบดี ๕

พระราชทานนามว่าปเสนทิ ทรงสถาปนาเสด็จมาของเจ้าพันธูละนั้น ทรงต้อนรับ ทรงให้เจ้าพันธูละให้เข้าไปสู่พระนคร ด้วยสักการะใหญ่ ทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งแห่ง เสนาบดี

ปเสนทิวราชา สุธกัถตาใน จเปลิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ พันธุลฺลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อาคมนฺฯ อุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจฺจุคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสตฺวา พันธุลฺล การิตกัมมะใน ปเวเสตฺวา มหฺนฺเตน วิเสสณะของ สกฺกาเรนฯ ภาระใน ปเวเสตฺวา นครี สัมปาปฺถึนฺยกัมมะใน ปเวเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปลิ เสนาปติภูจฺจาเน วิสยาธาระใน จเปลิ ฯ

๑๓. โส มาตาปิตโร ปกฺโกสาเปตฺวา ตตฺถ เอว วาสํ กปฺเปสิ ฯ

โส (พันธูล ปุคฺคฺล) มาตาปิตโร ปกฺโกสาเปตฺวา ตตฺถ (สาวตฺถึย) เอว วาสํ กปฺเปสิ ฯ

โส (พันธูล) อ.เจ้าพันธูละนั้น (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว มาตาปิตโร ซึ่งพระมารดาและพระบิดา ท. กปฺเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว วาสํ ซึ่งการประทับอยู่ ตตฺถ (สาวตฺถึย) เอว ในเมืองสาวตฺถึนั้นนั้นนึ่งเทียว ฯ

เจ้าพันธูละนั้น ใช้คนให้เรียกพระมารดาและพระบิดา ทรงสำเร็จการประทับอยู่ในเมือง สาวตฺถึนั้นนั้นนึ่งแหละ

โส วิเสสณะของ พันธุลฺลฯ สุธกัถตาใน กปฺเปสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ปุคฺคฺล การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา มาตาปิตโร อุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กปฺเปสิ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสณะของ สาวตฺถึยฯ วิสยาธาระใน วาสํฯ อุตตกัมมะใน กปฺเปสิ ฯ

๑๔. อเถกทิวสํ ราชา อุปริปาสาเท จิตฺโต อนฺตรวีถึ โอลกยมาโน อนาถปิณฺฑทิกสฺส จูพอนาถปิณฺฑทิกสฺส วิสาขาย สุปฺปวาสาयाติ เอเตสํ เคาเห ภตฺตทิจจตฺถาย คจฺจนฺเต อเนกสฺสเส ภิภฺช ทิสฺวา “กหํ อยฺยา คจฺจนฺตีติ ปุจฺจิตฺวา, “เทว อนาถปิณฺฑทิกสฺส เคาเห นิจฺจภตฺตสลาภภตฺตคิลานภตฺตาทินํ อตฺถาย เทวสิกํ เทว ภิภฺชสฺสสฺสาณิ คจฺจนฺติ, จูพอนาถปิณฺฑทิกสฺส เคาห์ ปญฺจสตา ภิภฺช นิจฺจ คจฺจนฺติ, ตถา วิสาขาย,

ตถา สุปปวาสาयाติ วุตเต, สยปี ภิกขุสงฺขมฺ อุปฺภจฺหิตฺกामโ วิหาริ คนฺตฺวา
 ภิกขุสฺหสฺเสน สทฺธิ สตุถาริ นิมฺนฺเตตฺตฺวา สตุตฺตาทํ สหตฺถา ทานํ ทตฺวา สตุตฺตเม
 ทิวเส สตุถาริ วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ปญฺจहि เม ภิกขุสฺเตหิ สทฺธิ นิพฺพุทฺธิ ภิกฺขุ
 คณฺหถาติ อาห ๗

อถ เอกทิวสํ ราชชา อุปฺริปาสาเท จิโต อนฺตรวิถิ โอลฺกยมาโน “อนาถปิณฺฑิกสฺส
 จุพฺพอนาถปิณฺฑิกสฺส วิสาขาย สุปฺปวาสาयाติ เอเตสํ (ชนานํ) เคเห ภตฺตกิจฺจตฺถาย คจฺจนฺเต
 อเนกสฺหสฺเส ภิกขุ ทิสฺวา “กหิ (จาเน) อยฺยา คจฺจนฺตฺติ ปุจฺจิตฺวา, “เทว อนาถปิณฺฑิกสฺส เคเห
 นิจฺจภตฺตสฺลากภตฺตคิลานภตฺตาทินิ (ภตฺตทานิ) อตฺถาย เทวสิกํ เทว ภิกขุสฺหสฺसानิ คจฺจนฺติ,
 จุพฺพอนาถปิณฺฑิกสฺส เคหิ ปญฺจสตา ภิกขุ นิจฺจํ คจฺจนฺติ, ตถา วิสาขาย (เคหิ ปญฺจสตา
 ภิกขุ นิจฺจํ คจฺจนฺติ), ตถา สุปฺปวาสา (เคหิ ปญฺจสตา ภิกขุ นิจฺจํ คจฺจนฺติ)” อิติ (วจฺเน
 ราชปฺริเสหิ) วุตเต, สยปี ภิกขุสงฺขมฺ อุปฺภจฺหิตฺกामโ (หุตฺวา) วิหาริ คนฺตฺวา ภิกขุสฺหสฺเสน สทฺธิ
 สตุถาริ นิมฺนฺเตตฺตฺวา สตุตฺตาทํ สหตฺถา ทานํ ทตฺวา สตุตฺตเม ทิวเส สตุถาริ วนฺทิตฺวา “(ตุมฺเห)
 ภนฺเต ปญฺจहि เม ภิกขุสฺเตหิ สทฺธิ นิพฺพุทฺธิ ภิกฺขุ คณฺหถาติ อาห ๗

อถ ครั้งนั้น เอกทิวส ในวันหนึ่ง ราชชา อ.พระราชชา จิโต ประทับยืนแล้ว อุปฺริปาสาเท
 ในเบื้องบนแห่งปราสาท โอลฺกยมาโน ทอดพระเนตรอยู่ อนฺตรวิถิ ซึ่งระหว่าง
 แห่งถนน ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. อเนกสฺหสฺเส ผู้มีพันมิใช่หนึ่ง
 คจฺจนฺเต ผู้ไปอยู่ ภตฺตกิจฺจตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่กิจด้วยภัตร เคเห ในเรือน
 เอเตสํ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านี้ อิติ คือ “อนาถปิณฺฑิกสฺส ของเศรษฐีชื่อว่า
 อนาถปิณฺฑิกะ จุพฺพอนาถปิณฺฑิกสฺส ของเศรษฐีชื่อว่าจุพฺพอนาถปิณฺฑิกะ วิสาขาย
 ของนางวิสาชา สุปฺปวาสา ของนางสุปฺปวาสา” ปุจฺจิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
 “ออยฺยา อ.พระคุณเจ้า ท. คจฺจนฺติ ไปอยู่ กหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้, (วจฺเน)
 ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ภิกขุสฺหสฺसानิ อ.พันแห่งภิกษุ
 ท. เทว สอง คจฺจนฺติ ย่อมไป อตฺถาย เพื่อประโยชน์ (ภตฺตทานิ) แก่ภัตร ท.
 นิจฺจภตฺตสฺลากภตฺตคิลานภตฺตาทินิ มีนิจฺภัตร สลากภัตร และคิลานภัตรเป็นต้น
 เคเห ในเรือน อนาถปิณฺฑิกสฺส ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑิกะ เทวสิกํ ทุกๆ วัน,
 ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ปญฺจสตา มีร้อยห้าเป็นประมาณ คจฺจนฺติ ย่อมไป เคหิ สูเรือน
 จุพฺพอนาถปิณฺฑิกสฺส ของเศรษฐีชื่อว่าจุพฺพอนาถปิณฺฑิกะ นิจฺจํ เป็นนิจ, ตถา อ.เหมือน

อย่างนั้น (ภิกษุ) คือ อ.ภิกษุ ท. (ปญจस्ता) ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (คจจนฺต) ย่อมไป (เคห) สู่วีรอน วิสาขาย ของนางวิสาขา นิจจํ เป็นนิจ, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น (ภิกษุ) คือ อ.ภิกษุ ท. (ปญจस्ता) ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (คจจนฺต) ย่อมไป (เคห) สู่วีรอน สุปปวาสาय ของนางสุปปวาสา นิจจํ เป็นนิจ” อิติ ดังนี้ (ราชปริเสหิ) อันราชบุรุษ ท. วุตเต กราบทูลแล้ว, อุปฏฺฐหิตุกาโม ทรงเป็นผู้ใคร่เพื่ออันบำรุง ภิกษุสงฆ์ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ สยปี แม้ด้วยพระองค์เอง (หุตฺวา) เป็น คนตฺวา เสด็จไป แล้ว วิหารํ สู่วิหาร นิมนฺเตตฺวา กราบทูลนิมนต์แล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา สทฺธิ กับ ภิกษุสงฆ์ ด้วยพันแห่งภิกษุ ทตฺวา ทรงถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน สหตฺถา ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ สตฺตาหิ ตลอดวันเจ็ด วันทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ คณฺหฺล ของจรับ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา เม ของข้าพระองค์ สทฺธิ กับ ภิกษุสงฆ์ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญฺจหิ ห้า นิตฺตํ เนื่องนิตย” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระราชาประทับยืนอยู่ข้างบนปราสาท ทอดพระเนตรระหว่าง ถนน ทรงเห็นพวกภิกษุหลายพันรูป ขณะกำลังไป เพื่อประโยชน์แก่ภัตตกิจในเรือน ของชนเหล่านี้ คือ “อนาถบิณฑิกเศรษฐี จุพอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา นางสุปปวาสา” จึงตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลาย กำลังไป ณ ที่ไหน?” เมื่อพวกราชบุรุษ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ภิกษุ ๒,๐๐๐ รูป ย่อมไปทุกๆ วัน เพื่อประโยชน์แก่ภัตต สลากภัตต และคิลานภัตตเป็นต้น ในเรือนของอนาถบิณฑิกเศรษฐี, ภิกษุ ๕๐๐ รูป ย่อมไปสู่วีรอนของจุพอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นนิจ, เช่นกัน คือ ภิกษุ ๕๐๐ รูป ย่อมไปสู่วีรอนของนางวิสาขา เป็นนิจ, เช่นกัน คือ ภิกษุ ๕๐๐ รูป ย่อมไปสู่วีรอนของนางสุปปวาสา เป็นนิจ” ดังนี้ มีพระราชประสงค์จะบำรุงภิกษุสงฆ์ แม้ด้วยพระองค์เอง จึงเสด็จไปสู่วิหาร ทูลนิมนต์พระศาสดาพร้อมกับภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป ทรงถวายทานด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง สิ้น ๗ วัน ในวันที่ ๗ ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป จงรับภิกษา ของข้าพระองค์ เนื่องนิตย”

อถ กาลสัตตมี เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตตมีใน อาห ราชา สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยาตบท

กัตตฺวาจก อฺปริปาสาเท วิสยาธาระใน จิโต๑ วิเสสนะของ ราชา อนุตรวีถึ อวุตต-
 กัมมะใน โอลกยมาโน๑ อัมภันตริกิริยาของ ราชา “อนาถปิณฺฑิกิสฺส กิถึ จุพอนาถ-
 ปิณฺฑิกิสฺส กิถึ วิสาขาย กิถึ สฺปปวาสาย กิถึ สฺรุปะใน อิติ๑ ศัพฺพ สฺรุปะใน เอเตสฺ
 ชนानํ เอเตสฺ วิเสสนะของ ชนानํ๑ สามีสัมพันธะใน เคเห๑ วิสยาธาระใน ฆตฺต-
 กิจฺจตฺถาย๑ สัมปทานใน คจฺจนฺต๑ กิถึ อนนฺทสฺสเส กิถึ วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อโยยา สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติ๑
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก กหํ วิเสสนะของ จาน๑ วิสยาธาระใน คจฺจนฺติ” อิติศัพฺพ
 อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา, “เทว อาลปนะ เทว วิเสสนะของ
 ภิกฺขุสฺสสฺสานิ๑ สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อนาถปิณฺฑิกิสฺส
 สามีสัมพันธะใน เคเห๑ วิสยาธาระใน ฆตฺตานํ นิจฺจฆตฺตสลาภฆตฺตคิลานฆตฺตาทินํ
 วิเสสนะของ ฆตฺตานํ๑ สัมปทานใน อตฺถาย๑ สัมปทานใน คจฺจนฺติ เทวสิกํ กิริยา-
 วิเสสนะใน คจฺจนฺติ, ปญฺจสตา วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติ๑ อาขยาต
 บทกัตตฺวาจก จุพอนาถปิณฺฑิกิสฺส สามีสัมพันธะใน เคหํ๑ สัมปาปฺุณฺเญกัมมะใน
 คจฺจนฺติ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน คจฺจนฺติ, ปญฺจสตา วิเสสนะของ ภิกฺขุ๑ วิเสสลาภีของ
 ตถา๑ สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก วิสาขาย สามีสัมพันธะใน เคหํ๑
 สัมปาปฺุณฺเญกัมมะใน คจฺจนฺติ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน คจฺจนฺติ, ปญฺจสตา วิเสสนะของ
 ภิกฺขุ๑ วิเสสลาภีของ ตถา๑ สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติ๑ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
 สฺุปปวาสาย สามีสัมพันธะใน เคหํ๑ สัมปาปฺุณฺเญกัมมะใน คจฺจนฺติ นิจฺจํ กิริยาวิเสสนะ
 ใน คจฺจนฺติ” อิติศัพฺพ สฺรุปะใน วจเน๑ ลักขณะใน วุตฺเต๑ ลักขณกิริยา ราชปริเสหิ
 อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, อปีศัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ สยํ๑ ภาระใน อฺปฏฺฐหิตฺกาโม
 ภิกฺขุสงฺฆํ อวุตตกัมมะใน อฺปฏฺฐหิตฺ- อฺปฏฺฐหิตฺกาโม๑ วิกตีกัตตาใน หุตฺวา๑ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน คนฺตฺวา วิหารํ สัมปาปฺุณฺเญกัมมะใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺเตตฺวา
 ภิกฺขุสฺสสฺสเนน สหัตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ๑ กิริยาสมวายะใน นิมนฺเตตฺวา สตฺถารํ อวุตต-
 กัมมะ ใน นิมนฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา สตฺถารํ อัจฺฉนฺตสังโยคะใน ทตฺวา
 สหตฺถา ภาระใน ทตฺวา ทานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา
 สตฺถาเม วิเสสนะของ ทิวเส๑ กาลสัตฺตมีใน วนฺทิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา๑
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺहे สฺุทฺธกัตตาใน คณฺห๑ อาขยาตบท
 กัตตฺวาจก ปญฺจหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺสเตหิ เม สามีสัมพันธะใน ภิกฺขุํ ภิกฺขุสฺสเตหิ

สหัสตตติยาเข้ากับ สทุธิ์ ภิรียาสมวายะใน คณฺหถ นีพทุธิ์ ภิรียาวิเสสนะใน คณฺหถ ภิกขุ อวุตตกัมมะใน คณฺหถ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ๫

๑๕. “มหาราช พุฑธา นาม เอกภูจําเน นีพทุธิ์ ภิกขุ น คณฺหถติ, พหุ พุฑธานํ อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ ๫

(สตุถา) “มหาราช พุฑธา นาม เอกภูจําเน นีพทุธิ์ ภิกขุ น คณฺหถติ, พหุ (ชนา) พุฑธานํ อาคมนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ (อาห) ๫

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร พุฑธา นาม ชื่อ อ.พระพุทเจ้า ท. น คณฺหถติ ย่อมไม่รับ ภิกขุ ซึ่งภิกษา เอกภูจําเน ในที่แห่งเดียว นีพทุธิ์ เนื่องนิตยํ, พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก ปจฺจาสีสนฺติ ย่อมหวังเฉพาะ อาคมนํ ซึ่งการมา พุฑธานํ ของพระพุทเจ้า ท.” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตรธรรมดว่าพระพุทเจ้าทั้งหลายจะไม่รับภิกษาในที่แห่งเดียว, พวกชนเป็นอันมาก ย่อมหวังการมาของพระพุทเจ้าทั้งหลาย”

สตุถา สทุทกัตตาใน อาห ๫ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ นามศัพฺท ปัสสัตถโชตกะเข้ากับ พุฑธา ๫ สทุทกัตตาใน คณฺหถติ ๫ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอกภูจําเน วิสยาชาระใน คณฺหถติ นีพทุธิ์ ภิรียาวิเสสนะใน คณฺหถติ ภิกขุ อวุตตกัมมะใน คณฺหถติ นศัพฺท ปฏฺวิเสระใน คณฺหถติ, พหุ วิเสสนะของ ชนา ๫ สทุทกัตตาใน ปจฺจาสีสนฺติ ๫ อาชยาดบทกัตตฺวาจก พุฑธานํ สามีสัมพันธะใน อาคมนํ ๫ อวุตตกัมมะใน ปจฺจาสีสนฺติ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ๫

๑๖. “เตนหิ เอกํ ภิกขุ นีพทุธิ์ เปเสถาติ ๫

(ราชา) “เตนหิ (ตุมุเห) เอกํ ภิกขุ นีพทุธิ์ เปเสถาติ (อาห) ๫

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.พระองค์ เปเสถ ขอจงทรงส่งไป ภิกขุ ซึ่งภิกษุ เอกํ รูปหนึ่ง นีพทุธิ์ เนื่องนิตยํ” อิติ ดังนี้ ๫

พระราชากราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงทรงส่งภิกษุ ๑ รูปไปเนื่องนิตยํเถิด”

ราชา สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อุโยชนัตถะ ตุมเห สุททกัตตาใน เปเสถ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอกัง วิเสสณะของ ภิกขุ ๑ อวุตตกัมมะใน เปเสถ นิพพุทัง กิริยาวิเสสณะใน เปเสถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๑ สตุถา อานนทตเถรสสุ ภารมกาสิ ๑

สตุถา อานนทตเถรสสุ ภารัง อกาสิ ๑

สตุถา อ.พระศาสดา **อกาสิ** ได้ทรงกระทำแล้ว **ภารัง** ให้เป็นภาระ **อานนทตเถรสสุ** แก่พระอานนทผู้เถระ ๑

พระศาสดาได้ทรงทำให้เป็นภาระแก่พระอานนทเถระ

สตุถา สุททกัตตาใน อกาสิ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก อานนทตเถรสสุ สัมปทานใน อกาสิ ภารัง วิกตีกัมมะใน อกาสิ ๑

๑๗. ราชา “ภิกขุสงฺฆเม อาคเต, ปตฺตํ คเหตุวา อิเม นาม ปรีวิสนฺตฺตติ อวิจาเรตฺวา สตุตทาหํ สยเมว ปรีวิสิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส วิกฺขิตฺโต ปปญฺจํ อกาสิ ๑

ราชา “ภิกขุสงฺฆเม อาคเต, ปตฺตํ คเหตุวา อิเม นาม (ชนา) ปรีวิสนฺตฺตติ อวิจาเรตฺวา สตุตทาหํ สย เอว ปรีวิสิตฺวา อฏฺฐเม ทิวเส วิกฺขิตฺโต ปปญฺจํ อกาสิ ๑

ราชา อ.พระราชา **อวิจาเรตฺวา** ไม่ทรงจัดการแล้ว **อิติ** ว่า “**ภิกขุสงฺฆเม** ครั้นเมื่อหมู่แห่งภิกษุ **อาคเต** มาแล้ว, **(ชนา)** อ.ชน ท. **อิเม นาม** ชื่อเหล่านี้ **คเหตุวา** รับเอาแล้ว **ปตฺตํ** ซึ่งบาตร **ปรีวิสนฺตฺต** จงอังกาส” **อิติ** ดังนี้ **ปรีวิสิตฺวา** ทรงอังกาสแล้ว **สย เอว** ด้วยพระองค์เองนั้นเทียว **สตุตทาหํ** ตลอดวันเจ็ด **วิกฺขิตฺโต** ทรงลี้มแล้ว **ทิวเส** ในวัน **อฏฺฐเม** ที่ ๘ **อกาสิ** ได้ทรงกระทำแล้ว **ปปญฺจํ** ซึ่งความเนิ่นช้า ๑

พระราชาไม่ทรงจัดแจงว่า “เมื่อภิกษุสงฆ์มาแล้ว ธรรมดว่าพวกชนเหล่านี้รับบาตรแล้ว จงอังกาส” ทรงอังกาสด้วยพระองค์เองหนึ่งสัปดาห์ ในวันที่ ๘ ทรงลี้ม ได้ทรงทำความเนิ่นช้า

ราชา สุททกัตตาใน อกาสิ ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภิกขุสงฺฆเม ลักขณะใน อาคเต ๑ ลักขณกิริยา, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิเม ๑ วิเสสณะของ ชนา ๑ สุททกัตตาใน

ปริวิสนตุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปตตํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวิสนตุ” อิติศัพท์ อากาละใน อวิจาเรตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวิสิตวา สตุตาหํ อัจจันตสังโยคะใน ปริวิสิตวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สย ๆ ภาระใน ปริวิสิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิกุชิตโต อฏฐิเม วิเสสนะของ ทิวเสฏ กาลสัตตมี วิกุชิตโต ๆ วิเสสนะของ ราชา ปปญจํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๑๘. ราชกุลเอ จ นาม อนาถตุตา อาสนานิ ปญญาเปตวา ภิกขุ นิสีทาเปตวา ปริวิสิตุ น ลภนติ ฯ

ราชกุลเอ จ นาม (รณญา) อนาถตุตา (ชนา) อาสนานิ ปญญาเปตวา ภิกขุ นิสีทาเปตวา ปริวิสิตุ น ลภนติ ฯ

จ ก็ (ชนา) อ.ชน ท. (รณญา) อนาถตุตา ผู้อันพระราชชาไม่ทรงรับสั่งแล้ว ราชกุลเอ นาม ชื่อในราชตระกูล น ลภนติ ย่อมไม่ได้ อาสนานิ ปญญาเปตวา ภิกขุ นิสีทาเปตวา ปริวิสิตุ เพื่ออัน ปุลาต ซึ่งอาสนะ ท. แล้วจึง ยังภิกษุ ท. ให้นั่ง แล้วจึง อังคาส ฯ

ก็พวกชนที่พระราชชาไม่รับสั่งชื่อในราชตระกูลย่อมไม่ได้เพื่อจะปูอาสนะทั้งหลายนิมนต์ภิกษุ ทั้งหลายให้นั่ง แล้วจึงอังคาสได้

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อนาถตุตา วิเสสนะของ ชนา ๆ สุทธกัตตาใน ลภนติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นามศัพท์ สันญาโชตกะเข้ากับ ราชกุลเอ วิสยาธาระใน อนาถตุตา รณญา อนภิตกัตตาใน อนาถตุตา อาสนานิ อวุตตกัมมะใน ปญญาเปตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวา ภิกขุ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวิสิตุ ตุมัตถสัมปทานใน ลภนติ นศัพท์ ปฏิเสระใน ลภนติ ฯ

๑๙. ภิกขุ “น มยํ อิท จาตุํ สกขิสฺสามาติ พหุ ปกุกมฺสิสุ ฯ

ภิกขุ “น มยํ อิท (จาเน) จาตุํ สกขิสฺสามาติ (วตุวา) พหุ ปกุกมฺสิสุ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. น สกขิสฺสาม จักไม่อาจ จาตุํ เพื่ออันดำรงอยู่ อิท (จาเน) ในที่นี้” อิติ ดังนี้ พหุ ผู้มาก ปกุกมฺสิสุ หลีกไปแล้ว ฯ

พวกภิกษุกล่าววว่า “พวกเราจักไม่อาจเพ็จะดำรงอยู่ในที่นี้ได้” ดังนี้แล้ว ก็พากัน
หลีกไป

ภิกษุ สุทธกัตตาใน ปกุกมีสุ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวจาก “มยํ สุทธกัตตาใน สกฺขิสฺสาม ๆ
อาชยาดบทกัตตฺวจาก นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺระใน สกฺขิสฺสาม อิท วิเสสฺนะของ จาเน ๆ
วิสยาธาระใน จาตุ ๆ ตุมัตถสํปทานใน สกฺขิสฺสาม” อิตศฺพทํ อากาละใน วตฺวา ๆ
ปุปฺพกาลกิริยาใน ปกุกมีสุ พหุ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ ๆ

๒๐. ราชา ทุดิยทิวเสปี ปมชฺชิตฺติ ฯ

ราชา อ.พระราชา ปมชฺชิตฺติ ทรงลิมแล้ว ทุดิยทิวเสปี แม้ในววันที่ ๒ ฯ

พระราชาทรงลิม แม้ในววันที่ ๒

ราชา สุทธกัตตาใน ปมชฺชิตฺติ อาชยาดบทกัตตฺวจาก อปีศฺพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ทุดิย-
ทิวเส ๆ กาลสัตตมีใน ปมชฺชิตฺติ ฯ

๒๑. ทุดิยทิวเสปี พหุ ปกุกมีสุ ฯ

ทุดิยทิวเสปี พหุ (ภิกฺขุ) ปกุกมีสุ ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. พหุ มาก ปกุกมีสุ หลีกไปแล้ว ทุดิยทิวเสปี แม้ในววันที่ ๒ ฯ

พวกภิกษุจํานวนมาก พากันหลีกไป แม้ในววันที่ ๒

พหุ วิเสสฺนะของ ภิกฺขุ ๆ สุทธกัตตาใน ปกุกมีสุ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวจาก อปีศฺพทํ
อเปกขัตถะเข้ากับ ทุดิยทิวเส ๆ กาลสัตตมีใน ปกุกมีสุ ฯ

๒๒. ตติยทิวเสปี ปมชฺชิตฺติ ฯ

(ราชา) ตติยทิวเสปี ปมชฺชิตฺติ ฯ

(ราชา) อ.พระราชา ปมชฺชิตฺติ ทรงลิมแล้ว ตติยทิวเสปี แม้ในววันที่ ๓ ฯ

พระราชาทรงลิม แม้ในววันที่ ๓

ราชา สุทรกัตตานิ ปมชชชช อาชยาดบทกัตตวจาก อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ ตติย-
ทิวเสจ กาลสัตตมมีใน ปมชชช ๕

๒๓. ตทา อานนทตเถร เอกกเมว จเปตวา อวเสสา ปกุกมีสุ ๕

ตทา อานนทตเถร เอกก เอว จเปตวา อวเสสา (ภิกขุ) ปกุกมีสุ ๕

ตทา ในกาลนั้น (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. **อวเสสา** ผู้เหลือลง **จเปตวา** เว้น **อานนทตเถร**
ซึ่งพระอานนท์ผู้เถระ **เอกก** เอว ผู้ผู้เดียวเท่านั้นเทียว **ปกุกมีสุ** หลีกไปแล้ว ๕

ในคราวนั้น เว้นพระอานนทเถระรูปเดียวเท่านั้น พวกภิกษุที่เหลือ พวกกันหลีกไป

ตทา กาลสัตตมมีใน ปกุกมีสุ อวเสสา วิเสสนะของ ภิกขุจ สุทรกัตตานิ ปกุกมีสุจ
อาชยาดบทกัตตวจาก อานนทตเถร อวุตตกัมมะใน จเปตวา เอวศัพท อวชารณะเข้า
กับ เอกกจ วิเสสนะของ อานนทตเถร จเปตวา วิเสสนะของ ภิกขุ ๕

๒๔. ปุณณวนตา นาม การณวสิกา โหนติ กุลานํ ปสาทํ รกฺขนฺติ ๕

ปุณณวนตา (ชนา) นาม การณวสิกา โหนติ กุลานํ ปสาทํ รกฺขนฺติ ๕

(ชนา) นาม ชื่อ อ.ชน ท. **ปุณณวนตา** ผู้มีบุญ **การณวสิกา** เป็นผู้เป็นไปในอำนาจ
แห่งเหตุ **โหนติ** ย่อมเป็น **รกฺขนฺติ** ย่อมรักษา **ปสาทํ** ซึ่งความเลื่อมใส **กุลานํ**
ของตระกูล ท. ๕

ธรรมดาพวกชนผู้มีบุญ เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ ย่อมรักษาความเลื่อมใส
แห่งตระกูลทั้งหลาย

ปุณณวนตา วิเสสนะของ ชนา นามศัพท สัญญาโชตตะเข้ากับ ชนาจ สุทรกัตตานิ
โหนติ และรกฺขนฺติ โหนติ กิติ รกฺขนฺติ กิติ อาชยาดบทกัตตวจาก การณวสิกา วิกิตติ-
กัตตานิ โหนติ กุลานํ สามีสัมพันธะใน ปสาทจ อวุตตกัมมะใน รกฺขนฺติ ๕

๒๕. ตถาคตสฺส จ “สารีปุตฺตตฺเถโร มหาโมคฺคฺลฺลฺลานตฺเถโรติ เทว อคฺคฺสาวกา, “เขมา อุปลลวณฺณชาติ เทว อคฺคฺสาวิกา, อุปาสเกสฺ “จิตฺโต คหฺปติ หตฺถโก อาพวโกติ เทว อคฺคฺสาวกา, อุปาสิกาสุ “เวพฺภกณฺฏิกิ นนฺทมาตา ชุชฺชุตฺตราติ เทว อคฺคฺสาวิกา อิติ อิเม อฏฺจ ชเน อาทิ กตฺวา จานนฺตรปฺปตฺตา สพฺเพปิ สาวกา เอกเทเสน ทสฺสนํ ปารมีนํ ปุริตฺตฺตา มหาปุณฺญา อภินิหารสมฺปนฺนา ฯ

ตถาคตสฺส จ “สารีปุตฺตตฺเถโร มหาโมคฺคฺลฺลฺลานตฺเถโรติ เทว อคฺคฺสาวกา, “เขมา อุปลลวณฺณชาติ เทว อคฺคฺสาวิกา, อุปาสเกสฺ “จิตฺโต คหฺปติ หตฺถโก อาพวโกติ เทว อคฺคฺสาวกา (อุปาสกา), อุปาสิกาสุ “เวพฺภกณฺฏิกิ นนฺทมาตา ชุชฺชุตฺตราติ เทว อคฺคฺสาวิกา (อุปาสิกาโย)” อิติ อิเม อฏฺจ ชเน อาทิ กตฺวา จานนฺตรปฺปตฺตา สพฺเพปิ สาวกา (อตฺตนา) เอกเทเสน ทสฺสนํ ปารมีนํ ปุริตฺตฺตา มหาปุณฺญา อภินิหารสมฺปนฺนา (โหนฺติ) ฯ

จ ก็ สาวกา อ.สาวก ท. ตถาคตสฺส ของพระตถาคต สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง จานนฺตรปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งฐานันดร กตฺวา กระทำ ชเน ซึ่งชน ท. อฏฺจ ๘ อิเม เหล่านี้ อิติ คือ “อคฺคฺสาวกา อ.อัครสาวก ท. เทว ๒ อิติ คือ ‘สารีปุตฺตตฺเถโร อ.พระสารีบุตร ผู้เถระ มหาโมคฺคฺลฺลฺลานตฺเถโร อ.พระมหาโมคคัลลฺลานะผู้เถระ’, อคฺคฺสาวิกา อ.อัครสาวิกา ท. เทว ๒ อิติ คือ ‘เขมา อ.นางเขมา อุปลลวณฺณา อ.นางอุบลวรรณา’, อุปาสเกสฺ (อุปาสกา) อ.- ในอุบาสก ท. -อุบาสก ท. อคฺคฺสาวกา ผู้เป็นอัครสาวก เทว ๒ อิติ คือ ‘คหฺปติ อ.คฤหบดี จิตฺโต ชื่อว่าจิตตะ หตฺถโก อ.อุบาสกชื่อว่า หัตถกะ อาพวโก ผู้อยู่ในเมืองอาพวี’, อุปาสิกาสุ (อุปาสิกาโย) อ.- ในอุปาสิกา ท. -อุปาสิกา ท. อคฺคฺสาวิกา ผู้เป็นอัครสาวิกา เทว ๒ อิติ คือ ‘นนฺทมาตา อ.มารดา ของนันทมาณพ เวพฺภกณฺฏิกิ ชื่อว่าเวพภกณฺฏิกิ ชุชฺชุตฺตรา อ.นางชุชฺชุตตรา’ อาทิ ให้เป็นต้น มหาปุณฺญา เป็นผู้มียุมาก อภินิหารสมฺปนฺนา เป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว ด้วยอภินิหาร (โหนฺติ) ย่อมเป็น (อตฺตนา) เอกเทเสน ทสฺสนํ ปารมีนํ ปุริตฺตฺตา เพราะความที่ แห่งบารมี ท. ๑๐ เป็นบารมีอันตน ให้เต็มแล้ว โดยเอกเทศ ฯ

ก็ เหล่าสาวกของพระตถาคตแม้ทั้งหมด ผู้ถึงฐานันดร ทำพวกชน ๘ เหล่านี้ คือ “อัครสาวก ๒ รูป คือ ‘พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลฺลานเถระ’, อัครสาวิกา ๒ รูป คือ ‘นางเขมา นางอุบลวรรณา’, บรรดาอุบาสก อุบาสกผู้เป็นอัครสาวก ๒ ท่าน คือ ‘จิตตคฤหบดี อุบาสกชื่อว่าหัตถกะ ผู้อยู่ในเมืองอาพวี’, บรรดาอุปาสิกา อุปาสิกา ๒

ท่าน คือ 'มารดาของนันทมาถนพ ชื่อว่าเวพุกัณฐิกี นางขุชุตตรา' ให้เป็นต้น เป็นผู้มีบุญมาก เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร เพราะความที่บารมี ๑๐ เป็นบารมีอันตนบำเพ็ญโดยเอกเทศ

จศัพท วากยารัมภโชตกะ อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ สพฺเพ จานนุตรปฺปตฺตา กิติ สพฺเพ กิติ วิเสสนะของ สาวกาฯ สุททกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตถาคตฺสฺส สามีสัมพันธะใน สาวกา "สารีปุตฺตตฺเถโร กิติ มหาโมคฺคฺคฺลฺลานตฺเถโร กิติ สฺรุปะใน อิติฯ ศัพท สฺรุปะใน เทว อคฺคฺสาวกา เทว วิเสสนะของ อคฺคฺสาวกาฯ ลิงคัตตะ, 'เขมา กิติ อฺปฺปฺลวณฺณ กิติ สฺรุปะใน อิติฯ ศัพท สฺรุปะใน เทว อคฺคฺสาวิกา เทว วิเสสนะของ อคฺคฺสาวิกาฯ ลิงคัตตะ, อฺปฺปาสเกสุ นิทธารณะใน เทว อคฺคฺสาวกา อฺปฺปาสกา 'จิตฺโต สันญญาวิเสสนะของ คหฺปติ อาพวโก วิเสสนะของ หตฺถโก คหฺปติ กิติ หตฺถโก กิติ สฺรุปะใน อิติฯ ศัพท สฺรุปะใน เทว อคฺคฺสาวกา อฺปฺปาสกา เทว กิติ อคฺคฺสาวกา กิติ วิเสสนะของ อฺปฺปาสกาฯ นิทธารณียะและลิงคัตตะ, อฺปฺปาสิกาสุ นิทธารณะใน เทว อคฺคฺสาวิกา อฺปฺปาสิกาโย 'เวพุกัณฐิกี สันญญาวิเสสนะของ นนฺทมาตฺตาฯ กิติ ขุชุตฺตรา กิติ สฺรุปะใน อิติฯ ศัพท สฺรุปะใน เทว อคฺคฺสาวิกา อฺปฺปาสิกาโย เทว กิติ อคฺคฺสาวิกา กิติ วิเสสนะของ อฺปฺปาสิกาโยฯ นิทธารณียะและลิงคัตตะ" อิติศัพท สฺรุปะใน อิมะ อฏฺฐ ชเน อิมะ กิติ อฏฺฐ กิติ วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อาทิ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน ปตฺตา อตฺตนา อนภินิหารกัตตาใน ปฺริต เอกเทเสน ตติยาวิเสสนะใน ปฺริต ทสนน วิเสสนะของ ปารมีนฺฯ ภาวาทิสัมพันธะใน ปฺริตตฺตาฯ เหตุใน โหนฺติ มหาปฺญญา กิติ อภินิหารสมฺปนฺนา กิติ วิกตีกัตตาใน โหนฺติ ฯ

๒๖. อานนฺทตฺเถโรปิ กปฺปสฺตสฺสพฺริตปารมี อภินิหารสมฺปนฺโน มหาปฺญฺโย อตฺตโน การณฺวลิกตฺยา กุลสฺส ปสาทํ รกฺขนฺโต อฏฺฐจาสิ ฯ

อานนฺทตฺเถโรปิ กปฺปสฺตสฺสพฺริตปารมี อภินิหารสมฺปนฺโน มหาปฺญฺโย อตฺตโน การณฺวลิกตฺยา กุลสฺส ปสาทํ รกฺขนฺโต อฏฺฐจาสิ ฯ

อานนฺทตฺเถโรปิ แม้ อ.พระอานนฺท์ผู้เถระ กปฺปสฺตสฺสพฺริตปารมี ผู้มีบารมีอันให้เต็มแล้วตลอดแสนแห่งกับ อภินิหารสมฺปนฺโน ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยอภินิหาร

มหาปุณฺณโณ ผู้มีบุญมาก รกฺขนุโต เมื่อรักษา ปสาทํ ซึ่งความเลื่อมใส กุลสุส ของ
ตระกูล อฏฺฐาสิ ได้ดำรงอยู่แล้ว อตฺตโน การณวสิกตาย เพราะความที่ แห่งตน
เป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ ๕

แม้พระอานนทเถระ บำเพ็ญบารมีตลอดหนึ่งแสนกัป สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร มีบุญมาก
เมื่อจะรักษาความเลื่อมใสของตระกูล ได้ดำรงอยู่แล้ว เพราะความที่ตนเป็นผู้เป็นไป
ในอำนาจแห่งเหตุ

อปิตฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อานนฺทเถโร ๑ สุทฺธกัตตาโน อฏฺฐาสิ ๑ อาชยาตบท-
กัตตฺวาจก กปฺปสตสหัสสปุริตปารมี กิตฺติ อภินิหารสมฺปนฺโน กิตฺติ มหาปุณฺณโณ กิตฺติ
วิเสสณะของ อานนฺทเถโร อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน การณวสิกตาย ๑ เหตุโน
อฏฺฐาสิ กุลสุส สามีสัมพันธะใน ปสาทํ ๑ อุตตกัมมะใน รกฺขนุโต ๑ อัปภันตริกิริยา
ของ อานนฺทเถโร ๕

๒๗. ตํ เอกกเมว นิสีทาเปตฺวา ปรีวิสิสฺสุ ๕

(ราชปุริสา) ตํ (อานนฺทเถโร) เอกกํ เอว นิสีทาเปตฺวา ปรีวิสิสฺสุ ๕

(ราชปุริสา) อ.ราชบุรุษ ท. ตํ (อานนฺทเถโร) ยังพระอานนทฺผู้เถระนั้น เอกกํ เอว
ผู้ผู้เดียวเท่านั้นเทียว นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ปรีวิสิสฺสุ อังคาสแล้ว ๕

พวกราชบุรุษนิมนต์พระอานนทเถระนั้นเพียงรูปเดียวเท่านั้นให้นั่ง แล้วก็อังคาส

ราชปุริสา สุทฺธกัตตาโน ปรีวิสิสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ อานนฺทเถโร ๑
การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา เอวตฺพท์ อวชารณะเข้ากับ เอกกํ ๑ วิเสสณะของ
อานนฺทเถโร นิสีทาเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีวิสิสฺสุ ๕

๒๘. ราชานํ ภิกฺขุณฺโณ คตฺถาเล อาคณฺตฺวา ชาทนียโกชนียานิ ตเถว จิตานิ ทิสฺวา “กึ อยฺยาน
นาคมีสุตฺติ ปุจฺฉิตฺวา “อานนฺทเถโร เอกโกว อาคโต เทวาทิ สุตฺวา “อทฺธา
เอตตฺถกมฺเม เจทนมกํสุตฺติ ภิกฺขุณฺโณ กุทฺโธ สตฺถุ สนฺติกํ คณฺตฺวา “ภนฺเต มยา ปณฺจนฺนํ
ภิกฺขุสฺตานํ ภิกฺขา ปฏฺยิตฺตา, อานนฺทเถโร กิร เอกโก ว อาคโต, ปฏฺยิตฺตภิกฺขา
ตเถว จิตา, ปณฺจสฺตา ภิกฺขุ มม เคเห สณฺณํ น กรีสุ; กิณฺนุ โข การณฺนติ อาห ๕

ราชา ภิภุชุน์ คตกาเล อาคนตุวา ขาทนียโกชนียานิ ตถา เอว จิตานิ ทิสฺวา “กั อยฺยา น อากมึสฺสูติ ปุจฺฉิตฺวา “อาณนฺทตฺเถโร เอกโกว อาคโต เทวาทิ สุตฺวา “(อฺยฺยา) อทฺธา เอตฺตํ กั เม เจทน์ อกัสมฺมิตฺติ ภิภุชุน์ กุทฺโร สตฺถุ สนฺติกั คนฺตฺวา “ภนฺเต มยา ปญฺจนุ ภิภุชฺสตานั ภิภุชา ปฏฺยตฺตา, อาณนฺทตฺเถโร กิร เอกโก ว อาคโต, (มฺยา) ปฏฺยตฺตภิภุชา ตถา เอว จิตา, ปญฺจสตา ภิภุชฺ มม เคเห สญฺญํ น กรึสฺ; กิณฺนุ โข การณฺนฺติ อาห ๕

ราชา อ.พระราชสา อาคนตุวา เสด็จมาแล้ว คตกาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้ว ภิภุชุน์ แห่งภิภุชฺ ท. ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว ขาทนียโกชนียานิ ซึ่งของอันบุคคลพึงเคี้ยว และของอันบุคคลพึงบริโภค ท. จิตานิ อันตั้งอยู่แล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้น เทียว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อฺยฺยา อ.พระคุณเจ้า ท. น อากมึสฺสู ไม่มาแล้ว กั หรือ” อิติ ดั่งนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อาณนฺทตฺเถโร อ.พระอาณนทฺเถระ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเทียว อาคโต มาแล้ว” อิติ ดั่งนี้ กุทฺโร ทรงกริ้วแล้ว ภิภุชุน์ ต่อบิภุชฺ ท. อิติ ว่า “(อฺยฺยา) อ.พระคุณเจ้า ท. อกัสมฺมิตฺติ ได้กระทำแล้ว เจทน์ ซึ่งการตัด เม ต่อบิภุชฺ มีประมาณเท่านี้ อทฺธา แน่แท้” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิภุชา อ.ภิภุชา มฺยา อันหม่อมฉัน ปฏฺยตฺตา ตระเตรียมแล้ว ภิภุชฺสตานั เพื่อร้อยแห่งภิภุชฺ ท. ปญฺจนุ ห้า, กิร ได้ยินว่า อาณนฺทตฺเถโร อ.พระอาณนทฺเถระ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเทียว อาคโต มาแล้ว, (มฺยา) ปฏฺยตฺตภิภุชา อ.ภิภุชา อันหม่อมฉัน ตระเตรียมแล้ว จิตา ตั้งอยู่แล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว, ภิภุชฺ อ.ภิภุชฺ ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ น กรึสฺ ไม่กระทำแล้ว สญฺญํ ซึ่งความสำคัญ เคเห ในเรือน มม ของหม่อมฉัน, การณฺ อ.เหตุ กิณฺนุ โข อะไรหนอแล” อิติ ดั่งนี้ ๕

พระราชสาเสด็จมาในเวลาที่เขาภิภุชฺกลับไปแล้วทอดพระเนตรของเคี้ยวและของบริโภค ที่ตั้งอยู่เหมือนเดิมนั้นแหละ ตรัสถามว่า “พวกพระคุณเจ้าไม่มาหรือ ?” ทรงสดับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระอาณนทฺเถระเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่มา” จึงทรงกริ้วต่อบิภุชฺว่า “พวกพระคุณเจ้าได้ทำการตัดต่อเรามีประมาณเท่านี้ แน่แท้” แล้วเสด็จไปสู่สำนักของพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิภุชาที่หม่อมฉัน ตระเตรียมไว้แล้วเพื่อภิภุชฺ ๕๐๐ รูป, ได้ยินว่า พระอาณนทฺเถระเพียงรูปเดียวเท่านั้น

ที่มา, ภิกษาที่หม่อมฉันเตรียมไว้แล้ว ตั้งอยู่เหมือนเดิมนั่นแหละ, ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ไม่ทำความสำคัญในเรื่องของหม่อมฉัน, เหตุอะไรกันหนอ”

ราชา สุทรกัตตาดาน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ภิกขุณฺ สามีสัมพันธะใน คตกาเล ๑ กาลสัตตมีใน อาคนุตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ขาพนีโยภชนียานิ อุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตถา ๑ กิริยาวิเสสณะใน จิตานิ ๑ วิเสสณะของ ขาพนีโยภชนียานิ ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตวา “อຍฺยา สุทรกัตตาดาน อาคมิสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก กิศฺพท์ ปุจฺจนัตถะ นคัพท์ ปฏิเสสณะใน อาคมิสฺสุ” อิตติคัพท์ อาการะใน ปุจฺจิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน สุตฺวา “เทว อาลปนะ อานนุทเถโร สุทรกัตตาดาน อาคโต ๑ กิตบทกัตตวาจก เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกโก ๑ วิเสสณะของ อานนุทเถโร” อิตติคัพท์ อาการะใน สุตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน กุทฺโธ “อຍฺยา สุทรกัตตาดาน อกัສ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก อทฺธา กิริยาวิเสสณะใน อกัສ เอตฺตํ วิเสสณะของ ฉេทน์ เม สัมปทานใน ฉេทน์ ๑ อุตตกัมมะใน อกัສ” อิตติคัพท์ อาการะใน กุทฺโธ ภิกขุณฺ สัมปทานใน กุทฺโธ ๑ วิเสสณะของ ราชา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๑ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คนุตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ภิกษา วุตตกัมมะใน ปฏิยตุตทา ๑ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาดาน ปฏิยตุตทา ปญฺจนุณฺ วิเสสณะของ ภิกษุขุสถาน ๑ สัมปทานใน ปฏิยตุตทา, กิรคัพท์ อนุสสวณัตถะ อานนุทเถโร สุทรกัตตาดาน อาคโต ๑ กิตบทกัตตวาจก เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกโก ๑ วิเสสณะของ อานนุทเถโร, ปฏิยตุตตภิกษา สุทรกัตตาดาน จิตา ๑ กิตบทกัตตวาจก มยา อนภิตกัตตาดาน ปฏิยตุต- เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตถา ๑ กิริยาวิเสสณะใน จิตา, ปญฺจสตา วิเสสณะของ ภิกษุ ๑ สุทรกัตตาดาน กรีสฺสุ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก มม สามีสัมพันธะใน เคเห ๑ วิสยาธาระใน สญฺญ ๑ อุตตกัมมะใน กรีสฺสุ นคัพท์ ปฏิเสสณะใน กรีสฺสุ, กิณฺนุ ปุจฺจนัตถะ โชคัพท์ วจนาลังการะ การณฺ ลิงคัตถะ” อิตติคัพท์ อาการะใน อาห ๑

๒๙. สตุถา ภิกขุณฺ โทสํ อวตฺวา “มหาราช มม สวากานํ ตุมฺเหหิ สทฺธิ วิสุสาโส นตฺถิ, เตน น คตา ภวิสฺสนุตฺติตี วตฺวา กุลานํ อนุปกมณการณญจ อุปคมณการณญจ ปกาเสนโต ภิกษุ อามนฺเตตฺวา อิมํ สุตฺตมาห “นวหิ ภิกษเว องฺเคหิ สมนฺนาคตํ กุลํ อนุปกนุตฺวา จ นาลํ อุปคนฺตุํ อุปคนุตฺวา จ นาลํ อุปนีสิตฺตุํ ๑

สตถา ภิกขุโน โทส อวตวา “มหาราช มม สวากานํ ตุมเหติ สทฺธิ วิสุสาโส นตฺถิ, เตน (มม สวากา) น คตา ภวิสฺสนฺตํ วตฺวา กุลานํ อนุปกฺมณการณํ จ อุปคฺมณการณํ จ ปกาเสนฺโต ภิกขุ อามนฺเตตฺวา อิมํ สุตฺตํ อาห “นวฺหิ ภิกฺขเว องฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ (ภิกฺขุนา) อนุปกฺนตฺวา จ น อลํ อุปคฺนตฺุ อุปคฺนตฺวา จ น อลํ อุปนีสิตฺตุํ ๕

สตถาอ.พระศาสดาอวตวาไม่ตรัสแล้วโทสซึ่งโทษภิกขุโนของภิกษุท. วตฺวาตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร วิสุสาโส อ.ความคุ้นเคย สทฺธิ กับ ตุมเหติ ด้วยพระองค์ สวากานํ แห่งสวาก ท. มม ของอาตมภาพ นตฺถิ ย่อมไม่มี, เตน เพราะเหตุนั้น (สวากา) อ.สวาก ท. (มม) ของอาตมภาพ น คตา เป็นผู้ไม่ไปแล้ว ภวิสฺสนฺตํ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ปกาเสนฺโต เมื่อทรงประกาศ อนุปกฺมณการณํ ซึ่งเหตุแห่งการไม่เข้าไป กุลานํ สุตฺระกฺล ท. จ ด้วย อุปคฺมณการณํ ซึ่งเหตุแห่งการเข้าไป (กุลานํ) สุตฺระกฺล ท. จ ด้วย อามนฺเตตฺวา ตรัสเรียกแล้ว ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. อาห ตรัสแล้ว อิมํ สุตฺตํ ซึ่งพระสูตรนี้ อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. กุลํ อ.ตระกูล สมฺนฺนาคตํ อันมาตามพร้อมแล้ว องฺเคหิ ด้วยองค์ ท. นวฺหิ แก้ว (ภิกฺขุนา) อันภิกษุ อนุปกฺนตฺวา ไม่เข้าไปใกล้แล้ว น อลํ ไม่ควร อุปคฺนตฺุ เพื่ออันเข้าไปใกล้ จ ด้วย อุปคฺนตฺวา ครั้นเข้าไปใกล้แล้ว น อลํ ไม่ควร อุปนีสิตฺตุํ เพื่ออันนั่งใกล้ จ ด้วย ๕

พระศาสดาไม่ตรัสโทษของเหล่าภิกษุ ตรัสว่า “มหาบพิตร ความคุ้นเคยกับด้วยพระองค์ แห่งเหล่าสวากของอาตมภาพ ไม่มี, เพราะฉะนั้น เหล่าสวากของอาตมภาพ จึงไม่พากันไป” เมื่อทรงประกาศเหตุแห่งการไม่เข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย และเหตุแห่งการเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย ตรัสพระสูตรนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ภิกษุไม่เข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะเข้าไป และเมื่อเข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะนั่งใกล้

สตถา สุทฺธกัตตาโน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกขุโน สามีสัมพันธะโน โทส ๑ อวตต- กัมมะโน อวตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน วตฺวา “มหาราช อาลปนะ วิสุสาโส สุทฺธกัตตาโน นตฺถิ ๑ กิริยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะโน สวากานํ ๑ สามีสัมพันธะโน วิสุสาโส ตุมเหติ สหฺตตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยาสมวายะโน วิสุสาโส, เตน เหตุวตฺถะ สวากา สุทฺธกัตตาโน ภวิสฺสนฺตํ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะโน สวากา นคฺัพท์ ปฏิเสธะโน คตา ๑ วิกตีกัตตาโน ภวิสฺสนฺตํ” อิติศัพท์ อากาธะโน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-

กิริยาใน ปกาเสนโต กุลาน ัญฐีสัมปายุณียกัมมะใน อนุปคมน และอุปคมน อนุปคมนการณ กิติ อุปคมนการณ กิติ อวุตตกัมมะใน ปกาเสนโต จ สองศัพท ปท- สมุจจยัตตะเข้ากับ อนุปคมนการณ และ อุปคมนการณ ปกาเสนโต อัพภันตรกิริยา ของ สตุถา ภิกขุ อวุตตกัมมะใน อามนุเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสนะ ของ สุตตัง อวุตตกัมมะใน อาห “ภิกขเว อาลปะนะ สมณะคต วิเสสนะของ กุลัง วุตตกัมมะใน อลั ะ กิริยาบทกัมมวาทก นวหิ วิเสสนะของ องเคหิๆ ภาระใน สมณะคต ภิกขุณา อนภิตกัตตาใน อลั อนุปนคตวา ปุพพกาลกิริยาใน อลั จ สองศัพท วากยสมุจจยัตตะเข้ากับ อนุปนคตวา นาลั อุปคนตุ และ อุปคนตวา นาลั อุปนีสิตตุ, นศัพท ปฏิสระใน อลั อุปคนตุ ตุมัตถสัมปทานใน อลั อุปคนตวา ปุพพ- กาลกิริยาใน อลั นศัพท ปฏิสระใน อลั อุปนีสิตตุ ตุมัตถสัมปทานใน อลั ะ

๓๐. กตเมหิ นวหิ ? น มนาเปน ปจจุญฺเฐนฺติ, น มนาเปน อภิวาเทนฺติ, น มนาเปน อาสนั เทนฺติ, สนฺตมสฺส ปริคฺขุหนฺติ, พหุภมฺหิ โถกั เทนฺติ, ปณฺเฑมฺหิ ลฺลฺขิ เทนฺติ, อสภฺกจฺจั เทนฺติ โน สภฺกจฺจั, น อุปนีสิตฺทฺติ ฐมฺมสฺสวณาย, ภาสฺนตฺสฺส น รณฺชียนฺติ ะ

กตเมหิ นวหิ (องเคหิ สมณะคต กุลั (ภิกขุณา) อนุปนคตวา จ น อลั อุปคนตุ อุปคนตวา จ น อลั อุปนีสิตตุ) ? (ชนา) น มนาเปน ปจจุญฺเฐนฺติ, น มนาเปน อภิวาเทนฺติ, น มนาเปน อาสนั เทนฺติ, สนฺต (วตฺถุ) อสฺส (ภิกขุสฺส) ปริคฺขุหนฺติ, พหุภมฺหิ (วตฺถุมฺหิ สติ) โถกั (วตฺถุ) เทนฺติ, ปณฺเฑมฺหิ (วตฺถุมฺหิ สติ) ลฺลฺขิ (วตฺถุ) เทนฺติ, อสภฺกจฺจั เทนฺติ โน สภฺกจฺจั (เทนฺติ), น อุปนีสิตฺทฺติ ฐมฺมสฺสวณาย, ภาสฺนตฺสฺส (ภิกขุสฺส) น รณฺชียนฺติ ะ

(กุลั) อ.ตระกูล (สมณะคต) อันมาตามพร้อมแล้ว (องเคหิ) ด้วยองค์ ท. นวหิ แก้ว กตเมหิ เหล่าไหน (ภิกขุณา) อันภิกษุ (อนุปนคตวา) ไม่เข้าไปใกล้แล้ว (น อลั) ไม่ควร (อุปคนตุ) เพื่ออันเข้าไปใกล้ (จ) ด้วย (อุปคนตวา) เข้าไปใกล้แล้ว (น อลั) ไม่ควร (อุปนีสิตตุ) เพื่ออันนั่งใกล้ (จ) ด้วย ? (ชนา) อ.ชน ท. น ปจจุญฺเฐนฺติ ย่อมไม่ต้อนรับ มนาเปน ด้วยอาการอันยังใจให้เอิบอาบ, น อภิวาเทนฺติ ย่อมไม่กราบไหว้ มนาเปน ด้วยอาการอันยังใจให้เอิบอาบ, น เทนฺติ ย่อมไม่ให้ อาสนั ซึ่งอาสนะ มนาเปน ด้วยอาการอันยังใจให้เอิบอาบ, ปริคฺขุหนฺติ ย่อมชอน สนฺต (วตฺถุ) ซึ่ง

วัตถุ อันมีอยู่ อสฺส (ภิกขุสฺส) ต่อภิกษุ นั้น, พหุภุมฺหิ (วตถุมฺหิ) ครั้นเมื่อวัตถุมาก (สตี) มีอยู่ เทนฺติ ย่อมถวาย โภกํ วัตถุ ซึ่งวัตถุอันนิดหน่อย, ปณฺนิตฺตมฺหิ (วตถุมฺหิ) ครั้นเมื่อวัตถุอันประณีต (สตี) มีอยู่ เทนฺติ ย่อมถวาย ลูขํ (วตถุ) ซึ่งวัตถุอันเศร้าหมอง, เทนฺติ ย่อมถวาย อสฺสภุจฺจํ โดยไม่เคารพ โห เทนฺติ ย่อมไม่ถวาย สภุจฺจํ โดยเคารพ, น อุปนีสึทฺตมฺหิ ย่อมไม่เข้าไปนั่งใกล้ ธรรมสฺสวณาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม, (ภิกขุสฺส) เมื่อภิกษุ ภาสนฺตสฺส กล่าวอยู่ น รณฺชียนฺติ ย่อมไม่ยินดี ฯ

ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เหล่าไหน ที่ภิกษุ ไม่เข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะเข้าไป เข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะนั่งใกล้ ? พวกชนไม่ต้อนรับ ด้วยความเอิบอาบใจ, ไม่กราบไหว้ ด้วยความเอิบอาบใจ, ไม่ให้อาสนะ ด้วยความเอิบอาบใจ, ย่อมชอนของที่มีอยู่ ต่อภิกษุ นั้น, เมื่อของมีมาก ย่อมถวายของน้อย, เมื่อมีของประณีต ย่อมถวายของเศร้าหมอง, ย่อมถวายโดยไม่เคารพ ย่อมไม่ถวายโดยเคารพ, ย่อมไม่เข้าไปนั่งใกล้ เพื่อจะฟังธรรม, เมื่อภิกษุ กล่าวอยู่ ย่อมไม่ยินดี

สมนฺนาคตํ วิเสสนะของ กุลฺลํ วุตตกัมมะใน อลฺลํ กิริยาบทกัมมวจาก กตเมหิ กิติ นวหิ กิติ วิเสสนะของ องฺเคหิฯ ภาระใน สมนฺนาคตํ ภิกขุณา อนภิตกัตตาใน อลฺลํ อนุปนฺตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลฺลํ จ สอศฺพทํ วากยสมฺมจยฺตถะเข้ากับ อนุปนฺตวา นาลํ อุปนฺตํ และ อุปนฺตวา นาลํ อุปนีสึทิตฺ, นศฺพทํ ปฏฺวิเสระใน อลฺลํ อุปนฺตํ ตุมฺตถสฺมปทานใน อลฺลํ อุปนฺตวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลฺลํ นศฺพทํ ปฏฺวิเสระใน อลฺลํ อุปนีสึทิตฺ ตุมฺตถสฺมปทานใน อลฺลํ ฯ ชนา สุททกัตตาใน ปจฺจภูเจนฺติ อภิวาเทนฺติ เทนฺติ ปรีคฺยฺหนฺติ อุปนีสึทฺตมฺหิ และ รณฺชียนฺติ ปจฺจภูเจนฺติ กิติ อภิวาเทนฺติ กิติ เทนฺติ ๕ บท กิติ ปรีคฺยฺหนฺติ กิติ อุปนีสึทฺตมฺหิ กิติ และ รณฺชียนฺติ กิติ อาชยาตบท กัตตฺวาจาก นศฺพทํ ปฏฺวิเสระใน ปจฺจภูเจนฺติ มนาเปน ภาระใน ปจฺจภูเจนฺติ, นศฺพทํ ปฏฺวิเสระใน อภิวาเทนฺติ มนาเปน ภาระใน อภิวาเทนฺติ, นศฺพทํ ปฏฺวิเสระใน เทนฺติ มนาเปน ภาระใน เทนฺติ อาสนํ อวุตตกัมมะใน เทนฺติ, สนฺตํ วิเสสนะของ วตถุฯ อวุตตกัมมะใน ปรีคฺยฺหนฺติ อสฺส วิเสสนะของ ภิกขุสฺสฯ สัมปทานใน ปรีคฺยฺหนฺติ, พหุภุมฺหิ วิเสสนะของ วตถุมฺหิฯ ลักขณะใน สตีฯ ลักขณกิริยา โภกํ วิเสสนะของ วตถุฯ อวุตตกัมมะใน เทนฺติ, ปณฺนิตฺตมฺหิ วิเสสนะของ วตถุมฺหิฯ ลักขณะใน สตีฯ ลักขณกิริยา ลูขํ วิเสสนะของ วตถุฯ อวุตตกัมมะใน เทนฺติ, อสฺสภุจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน เทนฺติ

โนศัพท ปรุฏิสะระใน เทนุติ สกุกจจ กิริยาวิเสสนะใน เทนุติ, นศัพท ปรุฏิสะระใน
 อุปนีสีนุติ ฐมมุตสวนาย สัมปทานใน อุปนีสีนุติ, ภิกขุสส อนาทรใน ภาสนุตสสจ
 อนาทรกิริยา นศัพท ปรุฏิสะระใน รณชียนุติ ๕

๓๑. อิมะหิ โข ภิกขเว นวหิ องเคหิ สมนุหาคต ภูล อนุปนคณตวา จ นาล ูปคณต
 ูปคณตวา จ นาล ูปนีสิติตุ ๕

อิมะหิ โข ภิกขเว นวหิ องเคหิ สมนุหาคต ภูล (ภิกขุณา) อนุปนคณตวา จ น อล ูปคณต
 ูปคณตวา จ น อล ูปนีสิติตุ ๕

ภิกขเว ตุก่อนภิกขุ ท. ภูล อ.ตระกูล สมนุหาคต อันมาตามพร้อมแล้ว องเคหิ
 ด้วยองค ท. นวหิ แก อิมะหิ โข เหล่านีแล (ภิกขุณา) อันภิกขุ อนุปนคณตวา
 ไม่เข้าไปใกล้แล้ว น อล ไม่ควร ูปคณต เพื่ออันเข้าไปใกล้ จ ด้วย ูปคณตวา
 ครั้นเข้าไปใกล้แล้ว น อล ไม่ควร ูปนีสิติตุ เพื่ออันนั่งใกล้ จ ด้วย ๕

ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค ๘ เหล่านีแล ภิกษุไม่เข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะ
 เข้าไป และเข้าไปแล้ว ไม่ควรเพื่อจะนั่งใกล้

ภิกขเว อาลปนะ สมนุหาคต วิเสสนะของ ภูล ๑ วุตตกัมมะใน อล ๑ กิริยาบทกัมมวาจก
 อิมะหิ กัตติ นวหิ กัตติ วิเสสนะของ องเคหิ ๑ ภาระใน สมนุหาคต โขศัพท วจนาลังการะ
 ภิกขุณา อนภิตกัตตาใน อล อนุปนคณตวา ปุพพกาลกิริยาใน อล จ สองศัพท
 วากยสมุจยัตตะเข้ากับ อนุปนคณตวา นาล ูปคณต และ ูปคณตวา นาล ูปนีสิติตุ,
 นศัพท ปรุฏิสะระใน อล ูปคณต ตุมัตถสัมปทานใน อล ูปคณตวา ปุพพกาลกิริยาใน
 อล นศัพท ปรุฏิสะระใน อล ูปนีสิติตุ ตุมัตถสัมปทานใน อล ๕

๓๒. นวหิ ภิกขเว องเคหิ สมนุหาคต ภูล อนุปนคณตวา จ อล ูปคณต ูปคณตวา จ
 อล ูปนีสิติตุ ๕

นวหิ ภิกขเว องเคหิ สมนุหาคต ภูล อนุปนคณตวา จ อล ูปคณต (ภิกขุณา) ูปคณตวา จ
 อล ูปนีสิติตุ ๕

ภิกษุเว ถูก่อนภิกษุ ท. **กุล** อ.ตระกูล **สมนุหาคต** อันมาตามพร้อมแล้ว **องฺเคหิ** ด้วยองค์ ท. **นหวหิ** เก้า (**ภิกษุหา**) อันภิกษุ **อนุปนคฺคตฺวา** ไม่เข้าไปใกล้แล้ว **อล** ควร **อุปคฺคตฺ** เพื่ออันเข้าไปใกล้ **จ** ด้วย **อุปคฺคตฺวา** ครั้นเข้าไปใกล้แล้ว **อล** ควร **อุปนีสิตฺตุ** เพื่ออันนั่งใกล้ **จ** ด้วย ฯ

ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๙ ภิกษุไม่เข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะเข้าไป และเข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะนั่งใกล้

ภิกษุเว อาลปนนะ สมนุหาคต วิเสสนะของ กุล ๆ วุตตกัมมะใน อล ๆ กิริยาบทกัมมวาจก นหวหิ วิเสสนะของ องฺเคหิ ๆ ภาระใน สมนุหาคต ภิกษุหา อนภินิตกตตฺวาใน อล อนุปนคฺคตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อล จ สองศัพท์ ปทสมฺมุจฺยตฺเตเข้ากับ อนุปนคฺคตฺวา อล อุปคฺคตฺ และ อุปคฺคตฺวา อล อุปนีสิตฺตุ, อุปคฺคตฺ ตุมตฺถสम्मปทานใน อล อุปคฺคตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อล อุปนีสิตฺตุ ตุมตฺถสम्मปทานใน อล ฯ

๓๓. กตเมหิ นหวหิ ? มนาเปน ปจฺจุฏฺเฐนฺติ, มนาเปน อภิวาเทนฺติ, มนาเปน อาสนเณนฺติ, สนฺตมสฺส น ปริคฺคฺยหนฺติ, พหุภุมฺหิ พหุภุํ เณนฺติ, ปณฺตีตฺมฺหิ ปณฺตีตํ เณนฺติ, สกฺกจฺจํ เณนฺติ โน อสฺกฺกจฺจํ, อุปนีสิตฺตฺนฺติ ฆมฺมสฺสวณาย, ภาสฺนตฺสฺส รณฺชียนฺติ ฯ

กตเมหิ นหวหิ (องฺเคหิ สมนุหาคต กุล (ภิกษุหา) อนุปนคฺคตฺวา จ อล อุปคฺคตฺ อุปคฺคตฺวา จ อล อุปนีสิตฺตุ) ? (ชหา) มนาเปน ปจฺจุฏฺเฐนฺติ, มนาเปน อภิวาเทนฺติ, มนาเปน อาสนเณนฺติ, สนฺต (วตฺถุ) อสฺส (ภิกษุสฺส) น ปริคฺคฺยหนฺติ, พหุภุมฺหิ (วตฺถุมฺหิ สติ) พหุภุํ (วตฺถุ) เณนฺติ, ปณฺตีตฺมฺหิ (วตฺถุมฺหิ สติ) ปณฺตีตํ (วตฺถุ) เณนฺติ, สกฺกจฺจํ เณนฺติ โน อสฺกฺกจฺจํ (เณนฺติ), อุปนีสิตฺตฺนฺติ ฆมฺมสฺสวณาย, ภาสฺนตฺสฺส (ภิกษุสฺส) รณฺชียนฺติ ฯ

(กุล) อ.ตระกูล (**สมนุหาคต**) อันมาตามพร้อมแล้ว (**องฺเคหิ**) ด้วยองค์ ท. **นหวหิ** เก้า กตเมหิ เหล่าไหน (**ภิกษุหา**) อันภิกษุ (**อนุปนคฺคตฺวา**) ไม่เข้าไปใกล้แล้ว (**อล**) ควร (**อุปคฺคตฺ**) เพื่ออันเข้าไปใกล้ (**จ**) ด้วย (**อุปคฺคตฺวา**) เข้าไปใกล้แล้ว (**อล**) ควร (**อุปนีสิตฺตุ**) เพื่ออันนั่งใกล้ (**จ**) ด้วย ? (ชหา) อ.ชน ท. **ปจฺจุฏฺเฐนฺติ** ย่อมต้อนรับ มนาเปน ด้วยอาการอันยังใจให้เอิบอาบ, **อภิวาเทนฺติ** ย่อมกราบไหว้ มนาเปน ด้วยอาการอันยังใจให้เอิบอาบ, **เณนฺติ** ย่อมให้ **อาสน** ซึ่งอาสนะ มนาเปน ด้วยอาการ

อันยังใจให้เอบอาบ, **น ปริคฺยุหนฺติ** ย่อมไม่ช้อน **สนฺตํ (วตฺถุํ)** ซึ่งวตฺถุ อันมีอยู่ **อสฺส (ภิกฺขุสฺส)** ต่อภิกษุ นั้น, **พหุภฺมฺหิ (วตฺถุภฺมฺหิ)** ครั้นเมื่อวตฺถุมาก **(สฺติ)** มีอยู่ **เทหนฺติ** ย่อมถวาย **พหุํ วตฺถุํ** ซึ่งวตฺถุอันมาก, **ปณฺตีตฺมฺหิ (วตฺถุภฺมฺหิ)** ครั้นเมื่อวตฺถุอันประณีต **(สฺติ)** มีอยู่ **เทหนฺติ** ย่อมถวาย **ปณฺตีตํ (วตฺถุํ)** ซึ่งวตฺถุอันประณีต, **เทหนฺติ** ย่อมถวาย **สภฺกจฺจํ** โดยเคารพ **โหน เทหนฺติ** ย่อมไม่ถวาย **อสภฺกจฺจํ** โดยไม่เคารพ, **อุปฺนีสึทฺหนฺติ** ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ **ธมฺมสฺสวณาย** เพื่ออันฟังซึ่งธรรม, **(ภิกฺขุสฺส)** เมื่อภิกษุ **ภาสนฺตสฺส** กล่าววอยู่ **รณฺชียนฺติ** ย่อมยินดี ฯ

ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๙ เหล่าไหน ที่ภิกษุ ไม่เข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะเข้าไป ครั้นเข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะนั่งใกล้ ? พวกชนต้อนรับ ด้วยความเอบอาบใจ, กราบไหว้ ด้วยความเอบอาบใจ, ให้อาสนะ ด้วยความเอบอาบใจ, ย่อมไม่ช้อนของที่มีอยู่ ต่อภิกษุ นั้น, เมื่อของมีมาก ย่อมถวายของมาก, เมื่อมีของประณีต ย่อมถวายของประณีต, ย่อมถวายโดยเคารพ ย่อมไม่ถวายโดยไม่เคารพ, ย่อมเข้าไปนั่งใกล้ เพื่อจะฟังธรรม, เมื่อภิกษุกล่าววอยู่ ย่อมยินดี

สมนฺนาคตํ วิเสสนะของ กุลฺลํ วุตตกัมมะใน อลฺลํ กิริยาบทกัมมวจาก กตเมหิ กิตฺติ นวหิ กิตฺติ วิเสสนะของ องฺเคหิฯ ภาระใน สมนฺนาคตํ ภิกฺขุณา อนภิกิตกิตตาใน อลฺลํ อนฺุปนฺคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลฺลํ จ สองศัพทฺ วากยสมฺมจฺยัตถะเข้ากับ อนฺุปนฺคนฺตฺวา อลฺลํ อุปฺคนฺตํ และ อุปฺคนฺตฺวา อลฺลํ อุปฺนีสึทิตฺตุํ, อุปฺคนฺตํ ตุมฺตถสम्मปทานใน อลฺลํ อุปฺคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลฺลํ อุปฺนีสึทิตฺตุํ ตุมฺตถสम्मปทานใน อลฺลํ ฯ ชนา สุทฺธกิตตา ใน ปจฺจุจฺจนฺติ อภิวาเทหนฺติ เทหนฺติ ปริคฺยุหนฺติ อุปฺนีสึทฺหนฺติ และ รณฺชียนฺติ ปจฺจุจฺจนฺติ กิตฺติ อภิวาเทหนฺติ กิตฺติ เทหนฺติ ๕ บท กิตฺติ ปริคฺยุหนฺติ กิตฺติ อุปฺนีสึทฺหนฺติ กิตฺติ และ รณฺชียนฺติ กิตฺติ อาชยาตบทกิตฺตฺวจาก มนาเปน ภาระใน ปจฺจุจฺจนฺติ, มนาเปน ภาระใน อภิวาเทหนฺติ, มนาเปน ภาระใน เทหนฺติ อาสนํ อวุตตกัมมะใน เทหนฺติ, สนฺตํ วิเสสนะของ วตฺถุํ อวุตตกัมมะใน ปริคฺยุหนฺติ อสฺส วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺสฯ สัมปทาน ใน ปริคฺยุหนฺติ นศฺพทฺ ปฏิเสระใน ปริคฺยุหนฺติ, พหุภฺมฺหิ วิเสสนะของ วตฺถุภฺมฺหิฯ ลักษณะใน สติฯ ลักษณะกิริยา พหุํ วิเสสนะของ วตฺถุํ อวุตตกัมมะใน เทหนฺติ, ปณฺตีตฺมฺหิ วิเสสนะของ วตฺถุภฺมฺหิฯ ลักษณะใน สติฯ ลักษณะกิริยา ปณฺตีตํ วิเสสนะของ วตฺถุํ อวุตตกัมมะใน เทหนฺติ, สภฺกจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน เทหนฺติ โนศฺพทฺ ปฏิเสระใน

เทนฺติ อสกุจจํ กิริยาวิเสสนะใน เทนฺติ, ชมฺมสฺสวานาย สัมปทานใน อุปนีสิตฺตฺติ,
ภิกฺขุสฺส อนาทรใน ภาสนฺตสฺสจฺจ อนาทรกิริยา ฯ

๓๔. อิมฺเห โข ภิกฺขเว นวฺหิ อญฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ อญฺปนฺนตฺวา จ อลํ อญฺปนฺนตฺ
อญฺปนฺนตฺวา จ อลํ อุปนีสิตฺตฺตฺติ ฯ

อิมฺเห โข ภิกฺขเว นวฺหิ อญฺเคหิ สมฺนฺนาคตํ กุลํ (ภิกฺขุณา) อญฺปนฺนตฺวา จ อลํ อญฺปนฺนตฺ
อญฺปนฺนตฺวา จ อลํ อุปนีสิตฺตฺตฺติ ฯ

ภิกฺขเว ตุกฺก่อนภิกฺษุ ท. กุลํ อ.ตฺระกุล สมฺนฺนาคตํ อันมาตามพร้อมแล้ว อญฺเคหิ
ด้วยองคฺ ท. นวฺหิ เก้า อิมฺเห โข เหล่านี้แล (ภิกฺขุณา) อันภิกฺษุ อญฺปนฺนตฺวา
ไม่เข้าไปใกล้แล้ว อลํ ควร อญฺปนฺนตฺ เพื่ออันเข้าไปใกล้ จ ด้วย อญฺปนฺนตฺวา ครั้น
เข้าไปใกล้แล้ว อลํ ควร อุปนีสิตฺตฺ เพื่ออันนั่งใกล้ จ ด้วย ฯ

ภิกฺษุทั้งหลาย ตระกุลที่ประกอบด้วยองคฺ ๙ เหล่านี้แล ภิกฺษุไม่เข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะ
เข้าไป และเข้าไปแล้ว ควรเพื่อจะนั่งใกล้

ภิกฺขเว อาลปนฺนะ สมฺนฺนาคตํ วิเสสฺนะของ กุลํจฺจ วุตตกัมมฺมะใน อลํ จฺจ กิริยาบทกัมมฺวาจก
อิมฺเห กิตฺติ นวฺหิ กิตฺติ วิเสสฺนะของ อญฺเคหิจฺจ ภาระใน สมฺนฺนาคตํ โขศัพทํ วจนาลังการะ
ภิกฺขุณา อนภินฺนิตกตฺตาใน อลํ อญฺปนฺนตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลํ จ สองศัพทํ
วากยสมฺมจฺจยตฺถะเข้ากับ อญฺปนฺนตฺวา อลํ อญฺปนฺนตฺ และ อญฺปนฺนตฺวา อลํ อุปนีสิตฺตฺ,
อญฺปนฺนตฺ ตุมตฺถสสัมปทานใน อลํ อญฺปนฺนตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อลํ อุปนีสิตฺตฺ ตุมตฺถ-
สัมปทานใน อลํ ฯ

๓๕. “อิตฺติ โข มหาราช มม สวากา ตุมฺหากํ สนฺติกา วิสฺสาสํ อลภฺนฺตา น คตา
ภวิสฺสนฺติ: โปราณกปณฺธิตา หิ อวิสฺสาสนียฺญฺจาเน สกุจจํ อญฺญายิมานาปิ
มรณฺนฺตีกํ เวทฺนํ ปตฺวา วิสฺสาสิกฺกุจฺจานเมว คมฺีสุตฺติ, “กทา ฆนฺเตติ รมฺญา ปุญฺโจ
อตฺตํ อหริ: “อตฺเต พาราณสียํ พุรฺหมฺมตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต, เกสโว นาม ราชา
รชฺชํ ปหาย อสิปฺพชฺชํ ปพฺพชฺชํ ฯ”

(สตุถา) “อิตติ โข มหาราชา มม สวากา ตุมหากัง สนฺติกา วิสฺสาสํ อภฺนฺตนา น คตา ภวิสฺสนฺติ: โปราณกปณฺทิตา หิ อวิสฺสาสนียญฺจาเน สกุกจํ (รณฺฎา) อุปฺภูจฺยมานาปิ มรณฺนฺติกํ เวทนี ปตฺวา วิสฺสาสิกฺกญฺจาเน เอว คมฺมฺสฺติ (วตฺวา), “กทา ภนฺเต (โปราณกปณฺทิตา วิสฺสาสิกฺกญฺจาเน อคมฺมฺสฺ)” อิตติ รณฺฎา ปุญฺโจ อตีตํ (วตฺถุ) อาหริ: “อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต (ปุคฺคฺล) รชฺช กาเรนฺเต, เกสโว นาม ราชา รชฺช ปหาย อิลิปฺพุพฺพชฺช ปฺพุพฺพิ ๙

(สตุถา) อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิตติ ว่า “มหาราชา ตุก่อนมหาบพิตร สวากา อ.สวาก ท. มม ของอาตมภาพ อภฺนฺตนา ไม่ได้ได้อยู่ วิสฺสาสํ ซึ่งความคั่นเคย สนฺติกา จากสำนัก ตุมหากัง ของพระองค์ น คตา เป็นผู้ไม่ไปแล้ว ภวิสฺสนฺติ จัก เป็น อิตติ โข ด้วยประการฉะนี้แล, หิ จจริงอยู่ โปราณกปณฺทิตา อ.บัณฑิตผู้มีในกาล ก่อน ท. (รณฺฎา) อุปฺภูจฺยมานาปิ แม้ผู้ อันพระราชา ทรงบำรุงอยู่ สกุกจํ โดยเคารพ อวิสฺสาสนียญฺจาเน ในที่มีใช่เป็นที่ตั้งแห่งความคั่นเคย ปตฺวา ถึงแล้ว เวทนี ซึ่งเวทนา มรณฺนฺติกํ มีความตายเป็นที่สุด คมฺมฺสฺ ไปแล้ว วิสฺสาสิกฺกญฺจาเน เอว สู้ที่มีความคั่นเคยนั้นเทียบ” อิตติ ดังนี้ รณฺฎา ปุญฺโจ ผู้อันพระราชา ตรัสถามแล้ว อิตติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (โปราณกปณฺทิตา) อ.บัณฑิตผู้มีในกาลก่อน ท. (คมฺมฺสฺ) ไปแล้ว วิสฺสาสิกฺกญฺจาเน สู้ที่มีความคั่นเคย กทา ในกาลไร” อิตติ ดังนี้ อาหริ ทรงนำมาแล้ว อตีตํ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอันเป็นไปล่วงแล้ว อิตติ ว่า “อตีเต ในกาล อันเป็นไปล่วงแล้ว พุรหฺมทตฺเต ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคล กาเรนฺเต ให้กระทำอยู่ รชฺช ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี, ราชา อ.พระราชา เกสโว นาม พระนามว่าเกสวะ ปหาย ทรง สละแล้ว รชฺช ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา ปฺพุพฺพิ ผนฺวชแล้ว อิลิปฺพุพฺพชฺช ผนฺวช โดยความเป็นฤษี ๙

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร เหล่าสาวกของอาตมภาพ ไม่ได้ความคั่นเคยจากสำนัก ของพระองค์ จึงเป็นผู้ไม่ไป ด้วยประการฉะนี้แล, ความจริง โปราณกบัณฑิตทั้งหลาย แม้ถูกบำรุงอยู่โดยเคารพในที่ซึ่งไม่คั่นเคย ถึงเวทนามีความตายเป็นที่สุด ก็ไปสู่อ้อมี ความคั่นเคยนั้นแหละ” พระราชาทูลถามว่า “โปราณกบัณฑิตทั้งหลาย ได้ไปสู่อ้อมี ความคั่นเคย เมื่อไรกัน พระเจ้าข้า” จึงทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสว่า “ในอดีตกาล เมื่อ พระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์ในเมืองพาราณสี พระราชาพระนามว่าเกสวะ ทรงสละ

ราชสมบัติ ผนพเป็นฤๅษี

สตถา สุทรกัตตาดานะ อหริฏฺ อายยาดบทกัตตฺวจาก มหาราช อาลปนะ สวากา
 สุทรกัตตาดานะ ภวิสสนฺตึฏฺ อายยาดบทกัตตฺวจาก อิตติศัพทํ ปการัตถะ ไชศัพทํ
 วจนาลังการะ มม สามีสัมพันธะใน สวากา ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน สนฺตึกาฏ
 อปาทานใน อลภนฺตา วิสฺสาสํ อวุตตกัมมะใน อลภนฺตาฏ อัมภันตริกิริยาของ สวากา
 นศัพทํ ปฏฺฐิสฺสเรใน คตฺตาฏ วิกตีกัตตาดานะ ภวิสสนฺตึ, หิตศัพทํ ทัพหิกรณโชตกะ
 โปราณกปณฺตึตา สุทรกัตตาดานะ คมฺมึสฺสฏฺ อายยาดบทกัตตฺวจาก อวิสฺสาสนึยฺภูจฺจานะ
 วิสยาธาระใน อูปฺภูจฺยมาณา รมฺญา อนภิตกัตตาดานะ อูปฺภูจฺยมาณา สกุกจจํ กิริยา-
 วิเสสนะใน อูปฺภูจฺยมาณา อปิตศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อูปฺภูจฺยมาณาฏ อัมภันตริกิริยา
 ของ โปราณกปณฺตึตา มรณฺนฺตึกํ วิเสสนะของ เวทนฺฏ สัมปาปฺถึนึยกัมมะใน ปตฺวาฏ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน คมฺมึสฺส อเวศศัพทํ อวธารณะเข้ากับ วิสฺสาสึกฺกฺจฺจานํ สัมปาปฺถึนึยกัมมะ
 ใน คมฺมึสฺส” อิตติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุฏฺฏโจ “ภนฺเต อาลปนะ
 โปราณกปณฺตึตา สุทรกัตตาดานะ อคมฺมึสฺสฏฺ อายยาดบทกัตตฺวจาก กทา กาลสัตตมึใน
 อคมฺมึสฺส วิสฺสาสึกฺกฺจฺจานํ สัมปาปฺถึนึยกัมมะใน อคมฺมึสฺส” อิตติศัพทํ อากาเรใน ปุฏฺฏโจ รมฺญา
 อนภิตกัตตาดานะ ปุฏฺฏโจฏ วิเสสนะของ สตถา อตีตํ วิเสสนะของ วตฺถึฏฺ อวุตตกัมมะใน
 อหริฏฺ “อตีเต กาลสัตตมึใน กาเรนฺเต พุรฺหมทตฺเต ลักขณะใน กาเรนฺเตฏ ลักขณกิริยา
 พาราณสิยํ วิสยาธาระใน กาเรนฺเต ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน กาเรนฺเต รชฺชํ อวุตตกัมมะ
 ใน กาเรนฺเต, นามศัพทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ เกสโวฏ วิเสสนะของ ราชายฺ สุทรกัตตาดานะ
 ใน ปพฺพชึฏ อายยาดบทกัตตฺวจาก รชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปหายฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปพฺพชึ อึสิปพฺพชํ กิริยาวิเสสนะใน ปพฺพชึ ๕

๓๖. ตํ ปญจ ปุริสสตานี อนุปพฺพชึสฺส ๕

ตํ (ราชานํ) ปญจ ปุริสสตานี อนุปพฺพชึสฺส ๕

ปุริสสตานี อ.ร้อยแห่งบุรุษ ท. ปญจ ห้า อนุปพฺพชึสฺส บวชตามแล้ว ตํ (ราชานํ)
 ซึ่งพระราชานัน ๕

บุรุษ ๕๐๐ คน บวชตามพระราชานัน

ปญจ วิเสสณะของ ปุริสสถานิๆ สุธรกัตตานิ อนุปพพชชีสุๆ อาขยาตบทกัตตวาจก
 ตั วิเสสณะของ ราชานัๆ อวุตตกัมมะใน อนุปพพชชีสุ ๕

๓๗. โส เกสวตาปโส นาม อโหสิ ๕

โส (ราชา) เกสวตาปโส นาม อโหสิ ๕

โส (ราชา) อ.พระราชานั เกสวตาปโส นาม เป็นดาบสชื่อว่าเกสวะ อโหสิ
 ได้เป็นแล้ว ๕

พระราชานั ได้เป็นดาบสชื่อว่าเกสวะ

โส วิเสสณะของ ราชานั สุธรกัตตานิ อโหสิๆ อาขยาตบทกัตตวาจก นามศัพท์ สัญญา-
 ไซตกะเข้ากับ เกสวตาปโสๆ วิกติกัตตานิ อโหสิ ๕

๓๘. ปสาธนกปโปก ปนสฺส อนุปพพชชีตฺวา กปโปก นาม อนุเตवासโก อโหสิ ๕

ปสาธนกปโปก ปน สฺส (รมโย) อนุปพพชชีตฺวา กปโปก นาม อนุเตवासโก อโหสิ ๕

ปน หนึ่ง ปสาธนกปโปก อ.นายภูษามาลาผู้ประดับ สฺส (รมโย) ของพระราชานั
 อนุปพพชชีตฺวา บวชตามแล้ว อนุเตवासโก เป็นอันเตवासิก กปโปก นาม ชื่อว่า
 กปโปก อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

หนึ่ง นายภูษามาลาของพระราชานั บวชตาม ได้เป็นอันเตवासิกชื่อว่ากปโปก

ปนศัพท์ สัมปิณฑนัตถะ ปสาธนกปโปก สุธรกัตตานิ อโหสิๆ อาขยาตบทกัตตวาจก
 สฺส วิเสสณะของ รมโยๆ สามีสัมพันธะใน ปสาธนกปโปก อนุปพพชชีตฺวาๆ สมาน-
 กาลกิริยาใน อโหสิ นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ กปโปกๆ วิเสสณะของ อนุเต-
 วาสโกๆ วิกติกัตตานิ อโหสิ ๕

๓๙. เกสวตาปโส ปริสาย สหุชชี อฏฺฐ มาเส หิมวณฺเต วสิตฺวา วสุสารตฺเต โลณมฺพิล-
 เสวนตฺถาย พาราณสี ปตฺวา ภิกฺขาย นครี ปาวิสี ๕

เกสวตาปโส ปริสาย สทุธิ อฏฺจ มาเส หิมวฺนฺเต วสิตฺวา วสุสารตฺเต (ภูมิมฺเย) โลกฺมฺพิลเสวนตฺถาย พาราณสี ปตฺวา ภิกฺขาย นครํ ปาวีสี ๕

เกสวตาปโส อ.ดาบสชื่อว่าเกสวะ วสิตฺวา อยู่แล้ว หิมวฺนฺเต ในป่าหิมพานต์ มาเส ลิ่นเดือน ท. อฏฺจ แแปด สทุธิ กับ ปริสาย ด้วยบริษัท ปตฺวา ถึงแล้ว พาราณสี ซึ่งเมืองพาราณสี โลกฺมฺพิลเสวนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเสพซึ่งรสเค็มและรสเปรี้ยว วสุสารตฺเต (ภูมิมฺเย) ในสมัยแห่งภาคพื้น อันฝนย่อมแล้ว ปาวีสี ได้เข้าไปแล้ว นครํ สู่พระนคร ภิกฺขาย เพื่อภิกษา ๕

ดาบสชื่อว่าเกสวะ อยู่ในป่าหิมพานต์ ๘ เดือน พร้อมกับบริษัท ถึงเมืองพาราณสี เพื่อประโยชน์แก่การเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว ในสมัยที่ภาคพื้นถูกฝนย่อมแล้ว ได้เข้าไปสู่พระนคร เพื่อภิกษา

เกสวตาปโส สุทฺธกตฺตาใน ปาวีสี ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปริสาย สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทุธิ ๕ กิริยาสมวายะใน วสิตฺวา อฏฺจ วิเสสนะของ มาเส ๕ อัจฉนตสั้งโยคะใน วสิตฺวา หิมวฺนฺเต วิสยาธาระใน วสิตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺวา วสุสารตฺเต วิเสสนะของ ภูมิมฺเย ๕ กาลสัตตมิมิใน ปตฺวา โลกฺมฺพิลเสวนตฺถาย สัมปทานใน ปตฺวา พาราณสี สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวีสี ภิกฺขาย สัมปทานใน ปาวีสี นครํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาวีสี ๕

๔๐. อถ นํ ราชา ทิสฺวา ปสีทิตฺวา จาตุมาสิ อตฺตโน สนฺติเก วสนตฺถาย ปฏฺยณฺโณ คเหตุวา อุยฺยานเ วสาเปนฺโต สายํ ปาตํ ตสฺส อุปฺภูจฺจํ คจฺฉติ ๕

อถ นํ (ตาปสํ) ราชา ทิสฺวา ปสีทิตฺวา จาตุมาสิ อตฺตโน สนฺติเก วสนตฺถาย ปฏฺยณฺโณ คเหตุวา (ตํ ตาปสํ) อุยฺยานเ วสาเปนฺโต สายํ ปาตํ ตสฺส (ตาปสฺส) อุปฺภูจฺจํ คจฺฉติ ๕

อถ ครั้งนั้น ราชาน อ.พระราชา ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว นํ (ตาปสํ) ซึ่งพระดาบสนั้น ปสีทิตฺวา เลื่อมใสแล้ว คเหตุวา ทรงรับเอาแล้ว ปฏฺยณฺโณ ซึ่งปฏฺยณฺญา วสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ สนฺติเก ในสำนัก อตฺตโน ของพระองค์ จาตุมาสิ ตลอดเดือนสี่ (ตํ ตาปสํ) ทรงยังดาบสนั้น วสาเปนฺโต ให้อยู่อยู่ อุยฺยานเ ในพระราชอุทยาน คจฺฉติ ย่อมเสด็จไป อุปฺภูจฺจํ สู่ที่เป็นที่บำรุง ตสฺส (ตาปสฺส) ของดาบส

นั้น สายในเวลายืน ปาดในเวลาเช้า ๕

ที่นั่นพระราชาทอดพระเนตรพระดาบสนั้นทรงเลื่อมใสแล้วทรงรับปฏิญญาเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ในสำนักของพระองค์ ตลอด ๔ เดือน ทรงให้ดาบสนั้นอยู่ในพระราชอุทยาน ย่อมเสด็จไปสู่ที่บำรุงของดาบสนั้น ในเวลายืน ในเวลาเช้า

อถ กาลสัตตมมี ราชสา สุททกัตตาใน คจจติจ อายยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะของ ตาปสฺจ อุตตกัมมะใน ทิสฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสิทิตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา จาตุมาส อัจจันตสังโยคะใน วสนตฺถาย อุตตโน สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาธาระใน วสนตฺถายจ สัมปทานใน คเหตุวา ปฏิญญ อุตตกัมมะใน คเหตุวาจก ปุพพกาลกิริยาใน วสาเปนฺโต ต วิเสสนะของ ตาปสฺจ การิตกัมมะใน วสาเปนฺโต อุตฺถาเน วิสยาธาระใน วสาเปนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ ราชสา สาย กิติ ปาด กิติ กาลสัตตมมีใน คจจติ ตสฺส วิเสสนะของ ตาปสฺสจ สามีสัมพันธะใน อุตฺถาณจ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจจติ ๕

๔๑. อวเสสา ตาปสา กติปาหํ วสิตฺวา หตฺถิสฺสทฺทาทิหิ อุตฺถาพฺพหา “อาจริย อุกฺกณฺจิตฺมहा คจฺจามาติ อาหํสุ ๕

อวเสสา ตาปสา กติปาหํ วสิตฺวา หตฺถิสฺสทฺทาทิหิ (สทฺเทหิ) อุตฺถาพฺพหา “(มย) อาจริย อุกฺกณฺจิตา อมฺหา, (มย) คจฺจามาติ อาหํสุ ๕

ตาปสา อ.ดาบส ท. อวเสสา ผู้เหลื่อมลง วสิตฺวา อยู่แล้ว กติปาหํ สิ้นวันเล็กน้อย หตฺถิสฺสทฺทาทิหิ (สทฺเทหิ) อุตฺถาพฺพหา ผู้อันเสียง ท. มีเสียงแห่งข้างเป็นต้น เบียดเบียดแล้ว อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ (มย) อ.กระผม ท. อุกฺกณฺจิตา เป็นผู้เบื่อน่ายแล้ว อมฺหา เป็นแล้ว, (มย) อ.กระผม ท. คจฺจาม จะไป” อิติ ดังนี้ ๕

ดาบสที่เหลืออาศัยอยู่ ๒-๓ วัน ถูกเสียงข้างเป็นต้นเบียดเบียดจึงกล่าวว่า “ท่านอาจารย์ พวกกระผม เป็นผู้เบื่อน่ายแล้ว, พวกกระผม จะไป”

อวเสสา วิเสสนะของ ตาปสาจ สุททกัตตาใน อาหํสุจ อายยาตบทกัตตฺวาจก กติปาหํ อัจจันตสังโยคะใน วสิตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อุตฺถาพฺพหา หตฺถิสฺสทฺทาทิหิ วิเสสนะ

ของ สหุเทหิ ๆ อนภิกขิตกัตตานิ อุพฺพาพฺหา ๆ วิเสสนะของ ตาปสา “อาจริย อาลปะนะ มยํ สุทฺธกัตตานิ อมฺหา ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุกฺกณฺณจิตา วิกิตกัตตานิ อมฺหา, มยํ สุทฺธกัตตานิ คจฺฉาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพฺท อากาละไน อาหํสุ ฯ

๔๒. “กหนฺตาทาติ ฯ

(ตาปโส) “(ตุมุเห) กหํ (จาเน คจฺฉณ) ตาตาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(ตาปโส) อ.พระดาบส (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ตูก่อนพ่อ ท. (ตุมุเห) อ.เชอ ท. (คจฺฉณ) จะไป กหํ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระดาบส ถาว่า “พ่อทั้งหลาย พวกเธอจะไปที่ไหน ?”

ตาปโส สุทฺธกัตตานิ ปุจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปะนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตานิ ใน คจฺฉณ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กหํ วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระไน คจฺฉณ” อิติศัพฺท อากาละไน ปุจฺฉิ ฯ

๔๓. “หิมวนฺตํ อัจริยาติ ฯ

(เต ตาปสา) “(มยํ) หิมวนฺตํ (คจฺฉาม) อัจริยาติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ตาปสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ (มยํ) อ.กระผม ท. (คจฺฉาม) จะไป หิมวนฺตํ สู่ป่าหิมพานต์” อิติ ดังนี้ ฯ

ดาบสเหล่านั้น กล่าวว่่า “ท่านอาจารย์ พวกกระผมจะไปป่าหิมพานต์”

เต วิเสสนะของ ตาปสา ๆ สุทฺธกัตตานิ อาหํสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อาจริย อาลปะนะ มยํ สุทฺธกัตตานิ คจฺฉาม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก หิมวนฺตํ สัมปาปุณฺณิยกัมมะไน คจฺฉาม” อิติศัพฺท อากาละไน อาหํสุ ฯ

๔๔. “ราชา อมฺหากํ อาคตทิวเสเยว จาตุมุมาสิ อิท วสนตุถาย ปฏฺิณฺณํ คณฺหิ, กถํ คมิสฺสถ ตาตาติ ฯ

(ตาปโส) “ราชา อมหากั อาคตทิวเส เอว จาตุมมาสิ อิศ (จาเน) วสนตถาย ปฎิณณิ คณฺหิ, (ตุมุเห) กถิ คมิสฺสถ ตาตาติ (อาห) ๕

(ตาปโส) อ.พระดาบส (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชชา คณฺหิ ทรงรับเอาแล้ว ปฎิณณิ ซึ่งปฎิณญา วสนตถาย เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ อิศ (จาเน) ในที่นี้ จาตุมมาสิ ตลอดเดือนสี่ อาคตทิวเส เอว ในวันเป็นขึ้นมาแล้วนั้นเทียว อมหากั แห่งเรา ท., ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. (ตุมุเห) อ.เธอ ท. คมิสฺสถ จักไป กถิ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระดาบสกล่าวว่า “พระราชชาทรงรับปฎิณญา เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ในที่นี้ ตลอด ๔ เดือน ในวันที่พวกเรามาถึงแล้วนั้นแหละ, พ่อทั้งหลาย พวกเธอจักไปอย่างไร ?

ตาปโส สุททกัตตาโน อาห ๕ อาชยตบทกัตตุวจาก “ราชา สุททกัตตาโน คณฺหิ ๕ อาชยตบทกัตตุวจาก อมหากั สามีสัมพันธะใน อาคตทิวเส เอวคัพท อวธารณะเข้า กับ อาคตทิวเส ๕ กาลสัตตมีใน คณฺหิ จาตุมมาสิ อัจจันตสังโยคะใน วสนตถาย อิศ วิเสสณะของ จาเน ๕ วิสยาธาระใน วสนตถาย ๕ สัมปทานใน คณฺหิ ปฎิณณิ อวุตต-กัมมะใน คณฺหิ, ตาตา อาลปนะ ตุมุเห สุททกัตตาโน คมิสฺสถ ๕ อาชยตบทกัตตุวจาก กถิ ปุจจันตถะ” อิติคัพท อาการะใน อาห ๕

๔๕. “ตุมุเหหิ อมหากั อนาจิขิตฺวา ว ปฎิณญา ทินฺนา, มยฺ อิศ น สกุโกม วสิตุํ, อิตโต อวิฑูเร ตุมุหากั ปวตฺติสฺสวณฺฐาเน วสิสฺสามาติ วนฺทิตฺวา ปกุกมีสุ ๕

(เต ตาปสา) “ตุมุเหหิ อมหากั อนาจิขิตฺวา ว ปฎิณญา ทินฺนา, มยฺ อิศ (จาเน) น สกุโกม วสิตุํ, (มยฺ) อิตโต (จันโต) อวิฑูเร ตุมุหากั ปวตฺติสฺสวณฺฐาเน วสิสฺสามาติ (วตฺวา) วนฺทิตฺวา ปกุกมีสุ ๕

(เต ตาปสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปฎิณญา อ.ปฎิณญา ตุมุเหหิ อันท่าน อนาจิขิตฺวา ว ไม่บอกแล้วเทียว อมหากั แก่กระผม ท. ทินฺนา ให้แล้ว, มยฺ อ.กระผม ท. น สกุโกม ย่อมไม่อาจ วสิตุํ เพื่ออันอยู่ อิศ (จาเน) ในที่นี้, (มยฺ) อ.กระผม ท. วสิสฺสาม จักอยู่ ปวตฺติสฺสวณฺฐาเน ในที่เป็นที่พึ่ง ซึ่งความเป็นไป ตุมุหากั แห่งท่าน อวิฑูเร ในที่ไม่ไกล อิตโต (จันโต) แต่ที่นี้” อิติ

ดังนั้น **วณทิตวา** ไหว้แล้ว **ปฤกมัสสุ** หลีกไปแล้ว ๕

ตาบสเหล่านั้น กล่าวว่่า “ท่านไม่บอกแก่พวกกระผมเลย ให้ปฏิญญาแล้ว, พวกกระผมไม่อาจเพื่อจะอยู่ในที่นี่ได้, พวกกระผมจักอยู่ในที่เป็นที่พึงความเป็นไปของท่าน ในที่ไม่ไกลจากที่นี่” ดังนี้แล้ว ก็ไหว้ แล้วหลีกไป

เต วิเสสณะของ ตาปสาๆ สุทธกัตตาใน ปฤกมัสสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ปฏิญญา วุตตกัมมะใน ทินนาๆ กิตบทกัมมวจาก ตุมเหหิ อนภิตกัตตาใน ทินนา อมุหากั สัมปทานใน อนาจิขิตวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อนาจิขิตวาๆ ปุพพกาลกิริยา ใน ทินนา, มย สุทธกัตตาใน สกุโกมๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิธ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน วสิตุ๋ นศัพท ปฏิเสระใน วสิตุ๋ๆ ตุมตถสัมปทานใน สกุโกม, มย สุทธกัตตาใน วสิสุสามๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิโต วิเสสณะของ จานโตๆ อปาทานใน อวิทุเรๆ วิสยาธาระใน ปวตติสุสวณภูจาเน ตุมหากั สามีสัมพันธะใน ปวตติสุสวณภูจาเนๆ วิสยาธาระใน วสิสุสาม” อิติศัพท อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วณทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปฤกมัสสุ ๕

๔๖. กปฺปกนฺเตวาสิเกน สหฺธิ อจฺริโย โอิหฺยิ ๕

อาจารย์ อ.อาจารย์ **สหฺธิ** กับ **กปฺปกนฺเตวาสิเกน** ด้วยอันเตวาสิกชื่อว่ากัปปกะ **โอหฺยิ** ล้าลงแล้ว ๕

อาจารย์พร้อมกับอันเตวาสิกชื่อว่ากัปปกะ ล้าลงแล้ว (ยังคงอยู่)

อาจารย์ สุทธกัตตาใน โอิหฺยิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กปฺปกนฺเตวาสิเกน สหฺตถตติยา เข้ากับ สหฺธิๆ ทัพพสมวายะใน อาจารย์ ๕

๔๗. ราชฺชา อุปฺภูจฺจัน อาคโต “กุหฺธิ อยฺยาติ ปุจฺฉิ ๕

ราชา อุปฺภูจฺจัน อาคโต “กุหฺธิ (จาเน คตา) อยฺยาติ ปุจฺฉิ ๕

ราชา อ.พระราชฺชา **อาคโต** เสด็จมาแล้ว **อุปฺภูจฺจัน** สู้ที่เป็นที่บำรุง **ปุจฺฉิ** ตรัสถามแล้ว **อิติ** ว่า “**อยฺยา** อ.พระคุณเจ้า **ท. (คตา)** ไปแล้ว **กุหฺธิ (จาเน)** ในที่ไหน” **อิติ** ดังนี้ ๕

พระราชาสเด็จไปสูที่บารุง ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลาย พวกกันไปไหน ?”

ราชา สุทรกัตตาดานะ ปุจฉินฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก อฺปฏฺจัน สัมปาปุณฺนียกัมมะใน
อาคโตนฺจ วิเสสนะของ ราชา “อຍຍา สุทรกัตตาดานะ คตฺตาจ กิตบทกัตตฺวาจก กุหิ
วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน คตฺตา” อิติศัพทฺ อากาละใน ปุจฉินฺจ ๕

.....

๔๘. “อุกฺกณฺจิตมฺหาติ วตฺวา หิมวณฺตํ คตฺตา มหาราชาติ ๕

(ตาปโส “เต ตาปสา ‘มยฺ’ อุกฺกณฺจิตา อมฺหาติ วตฺวา หิมวณฺตํ คตฺตา มหาราชาติ (อาห) ๕

(ตาปโส) อ.พระดาบส (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร
(เต ตาปสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘(มยฺ) อ.กระผม ท.
อุกฺกณฺจิตา เป็นผู้เป็อหนายแล้ว อมฺหา เป็นแล้ว’ อิติ ดังนี้ คตฺตา ไปแล้ว หิมวณฺตํ
สู่ป่าหิมพานต์” อิติ ดังนี้ ๕

พระดาบส กราบทูลว่า “มหาบพิตร ดาบสเหล่านั้น กล่าวว่า ‘พวกกระผม เป็อหนายแล้ว’
ดังนี้แล้ว ก็ไปสู่ป่าหิมพานต์”

ตาปโส สุทรกัตตาดานะ อาหจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ เต วิเสสนะ
ของ ตาปสาจฺจ สุทรกัตตาดานะ คตฺตาจ กิตบทกัตตฺวาจก ‘มยฺ สุทรกัตตาดานะ อมฺหาจฺจ
อาชยตบทกัตตฺวาจก อุกฺกณฺจิตา วิกติกัตตาดานะ อมฺหา’ อิติศัพทฺ อากาละใน วตฺวาจ
ปุพฺพกาลกิริยาใน คตฺตา หิมวณฺตํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน คตฺตา” อิติศัพทฺ อากาละใน
อาห ๕

.....

๔๙. กปฺปโกปิ น จิรสฺเสว อุกฺกณฺจิตฺวา อาจริเยน ปุณฺนปฺปุนฺํ วาริยมาโนปิ “น สกฺโกมีติ
วตฺวา ปกฺกามิ ๕

กปฺปโกปิ น จิรสฺเสว อุกฺกณฺจิตฺวา อาจริเยน ปุณฺนปฺปุนฺํ วาริยมาโนปิ “(อหฺ) น สกฺโกมีติ
วตฺวา ปกฺกามิ ๕

กปฺปโกปิ แม้อ.ดาบสชื่อว่ากัปปกะ อุกฺกณฺจิตฺวา เป็อหนายแล้ว น จิรสฺเสว โดยกาล
ไม่นานนั้นเทียว อาจริเยน วาริยมาโนปิ แม้ผู้ อ้นอาจารย์ ห้ามอยู่ ปุณฺนปฺปุนฺํ บ่อยจ

วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหิ) อ.กระผม น สกฺโกมิ ย่อมไม่อาจ” อิติ ดังนี้
 ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว ๕

แม้ดาบสชื่อว่ากัปปกะ เปื่อหน่ายโดยกาลไม่นานเลย แม้ถูกอาจารย์ห้ามอยู่บ่อยๆ
 ก็กล่าวว่า “กระผมไม่อาจ” แล้วก็หลีกไป

อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ กปฺปโก ๗ สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺกามิ ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
 นศัพฺท ปฏฺฐิสฺสเรใน จิรฺสฺเสว ๗ ฉนฺนํจฺจิตฺตยาวิเสสฺสเนใน อุกฺกณฺณจิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน วาริยมาโน อาจารย์เณ อนภิกขิตกัตฺตานิ วาริยมาโน ปุณฺนปุณฺน กิริยาวิเสสฺสเนใน
 วาริยมาโน อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ วาริยมาโน ๗ อัปภันตฺรกิริยาของ กปฺปโก “อหิ
 สุทฺธกัตฺตานิ สกฺโกมิ ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นศัพฺท ปฏฺฐิสฺสเรใน สกฺโกมิ” อิติศัพฺท
 อากาเรใน วตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺกามิ ๕

๕๐. อิตเรสํ ปน สนฺติกํ อคฺนฺตฺวา อจฺริยสฺส ปวตฺตํ สฺสณฺนํโต อวิทูเร จาเน วสิ ๕

(โส กปฺปโก) อิตเรสํ (ตาปसानํ) ปน สนฺติกํ อคฺนฺตฺวา อจฺริยสฺส ปวตฺตํ สฺสณฺนํโต อวิทูเร จาเน วสิ ๕

ปน แต่ว่า (โส กปฺปโก) อ.ดาบสชื่อว่ากัปปกะนั้น **อคฺนฺตฺวา** ไม่ไปแล้ว **สนฺติกํ** สู่นัก
อิตเรสํ (ตาปसानํ) ของดาบส ท. นอกนี้ **สฺสณฺนํโต** ฟังอยู่ **ปวตฺตํ** ซึ่งความเป็นไปทั่ว
อจฺริยสฺส ของอาจารย์ **วสิ** อยู่แล้ว **จาเน** ในที่ **อวิทูเร** อันไม่ไกล ๕

แต่ดาบสชื่อว่ากัปปกะนั้นไม่ไปสู่นักของเหล่าดาบสนอกนี้ฟังความเป็นไปของอาจารย์
 พักอยู่ในที่ไม่ไกล

ปนศัพฺท วิเสสชฺตฺกะ โส วิเสสฺสเนของ กปฺปโก ๗ สุทฺธกัตฺตานิ วสิ ๗ อาชยาตบท-
 กัตฺตฺวาจาก อิตเรสํ วิเสสฺสเนของ ตาปसानํ ๗ สามิสัมพันธฺสเนใน สนฺติกํ ๗ สัมปาปฺถนีย-
 กัมมฺเใน อคฺนฺตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺสณฺนํโต อจฺริยสฺส สามิสัมพันธฺสเนใน ปวตฺตํ ๗
 อวตฺตกัมมฺเใน สฺสณฺนํโต ๗ อัปภันตฺรกิริยาของ กปฺปโก อวิทูเร วิเสสฺสเนของ จาเน ๗
 วิสยาชาระใน วสิ ๕

๕๑. อปรภาเค อัจฉริยสุส อหุเตवासิเก อหุสฺสรนุตฺตสฺส กุจฺฉิโรโค อุปฺปชฺชิตี ๕

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก กุจฺฉิโรโค อ.โรคที่ห้อง อัจฉริยสุส ของอาจารย์
อหุสฺสรนุตฺตสฺส ผู้ระลึกถึงอยู่ อหุเตवासิเก ซึ่งอันเตवासิก ท. อุปฺปชฺชิตี เกิดขึ้นแล้ว ๕

ในกาลต่อมา โรคที่ห้อง ของอาจารย์ผู้ระลึกถึงเหล่าอันเตवासิก ก็เกิดขึ้น

อปรภาเค กาลสัตตมมีใน อุปฺปชฺชิตี กุจฺฉิโรโค สุทฺธกัตฺตานิ อุปฺปชฺชิตี ๕ อาชยาตบท-
กัตฺตวาจก อัจฉริยสุส สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิโรโค อหุเตवासิเก อวุตตกัมมะใน
อหุสฺสรนุตฺตสฺส ๕ วิเสสนะของ อัจฉริยสุส ๕

๕๒. ราชา เวชฺชเชหิ ติกิฉฺฉาเปติ ๕

ราชา อ.พระราชชา เวชฺชเชหิ ทรงยังหมอ ท. ติกิฉฺฉาเปติ ย่อมให้เยียวยา ๕

พระราชารับสั่งให้เหล่าหมอเยียวยา

ราชา เหตุกัตฺตานิ ติกิฉฺฉาเปติ ๕ อาชยาตบทเหตุกัตฺตวาจก เวชฺชเชหิ ตติยาการิต-
กัมมะใน ติกิฉฺฉาเปติ ๕

๕๓. โรโค น วุปลสมฺมตติ ๕

โรโค อ.โรค น วุปลสมฺมตติ ย่อมไม่เข้าไปสงบ ๕

โรคไม่เข้าไปสงบ

โรโค สุทฺธกัตฺตานิ วุปลสมฺมตติ ๕ อาชยาตบทกัตฺตวาจก นคัพท์ ปฏิเสระใน วุปลสมฺมตติ ๕

๕๔. ตาปโส อาห “มหาราช อิจฺฉสิ เม โรคํ วุปลสมิตฺตุนฺติ ๕

ตาปโส อาห “มหาราช (ตฺว) อิจฺฉสิ เม โรคํ วุปลสมิตฺตุนฺติ ๕

ตาปโส อ.พระดาบส อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (ตฺว)
อ.พระองค์ อิจฺฉสิ ย่อมปรารถนา เม โรคํ วุปลสมิตฺตุนฺติ เพื่ออัน ยังโรค ของอาตมภาพ
ให้เข้าไปสงบหรือ ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระดาบส กราบทูลว่า “มหาบพิตร พระองค์ปรารถนาเพื่อจะช่วยให้โรคของอาตมภาพ ให้เข้าไปสงบหรือ ?”

ตาปโส สุทรภักตดาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “มหาราช อาลปนะ ตุวั สุทรภักตดา ใน อิจฉลึฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน โโรคฯ การิตกัมมะใน วุปลสมิตุฯ ตุมัตถสัมปทานใน อิจฉลึ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๕๕. “ภนฺเต สจําห์ สกุกุณฺยํ อิทาเนว โว ฝาสุกํ กเรยฺยนฺติ ๫

(ราชา) “ภนฺเต สเจ อหํ สกุกุณฺยํ, (อหํ) อิทานิ เอว โว ฝาสุกํ กเรยฺยนฺติ (อาห) ๫

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สเจ ถ้าว่า อหํ อ.ข้าพเจ้า สกุกุณฺยํ ฟิงอาจไซรั, (อหํ) อ.ข้าพเจ้า กเรยฺยํ ฟิงกระทำ ฝาสุกํ ซึ่งความผาสุก โว แก่ท่าน อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๫

พระราช ตรัสว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้าข้าพเจ้าฟิงอาจไซรั, ข้าพเจ้าฟิงทำความผาสุก แก่ท่าน ในบัดนี้เลย”

ราชาสุทรภักตดาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ สเจศัพท์ ปริกัปปัตถะ อหํ สุทรภักตดาใน สกุกุณฺยํฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, อหํ สุทรภักตดาใน กเรยฺยํฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสัตตมีใน กเรยฺยํ โว สัมปทานใน กเรยฺยํ ฝาสุกํ อวุตตกัมมะใน กเรยฺยํ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๕๖. “มหาราช สเจ เม ฝาสุกํ อิจฉลึ, มํ อนฺเตवासิกานํ สนฺติกํ เปเสหิติ ๫

(ตาปโส) “มหาราช สเจ (ตุวั) เม ฝาสุกํ อิจฉลึ, (ตุวั) มํ อนฺเตवासิกานํ สนฺติกํ เปเสหิติ (อาห) ๫

(ตาปโส) อ.พระดาบส (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร สเจ ถ้าว่า (ตุวั) อ.พระองค์ อิจฉลึ ย่อมปรารถนา ฝาสุกํ ซึ่งความผาสุก เม แก่อาตมภาพ ไชรั, (ตุวั) อ.พระองค์ เปเสหิ ของจงส่งไป มํ ซึ่งอาตมภาพ สนฺติกํ สู้สำนัก อนฺเตवासิกานํ ของอันเตवासิก ท.” อิติ ดังนี้ ๫

พระดาบส กราบทูลว่า “มหาบพิตร ถ้าพระองค์ปรารถนาความผาสุกแก่อาตมภาพ ไชร์, ขอพระองค์จงส่งอาตมภาพไปสู่สำนักของอันเตवासิกทั้งหลายเถิด”

ตาปโส สุททกัตตานิ อาหะ อายยาตบทกัตตวาจก “มหาราช อาลปนะ สเจศัพทํ
ปรักปัดถะ ตูวํ สุททกัตตานิ อิจฺฉสิ อายยาตบทกัตตวาจก เม สัมปทานิ อิจฺฉสิ
ผาสุกํ อวุตตัมมะไน อิจฺฉสิ, ตูวํ สุททกัตตานิ เปเสหิ อายยาตบทกัตตวาจก มํ
อวุตตัมมะไน เปเสหิ อนฺเตवासิกานํ สามิสัมพันธะไน สนฺติกั อายยาตบทกัตตวาจก
เปเสหิ” อิติศัพทํ อาการะไน อาหะ ฯ

๕๗. ราชาน “สาธุ ภาณเตติ ตํ มญฺจเก นิปชฺชาเปตฺวา นารทามจฺจปฺมุเข จตฺตารโ อมจฺเจ
“มม อยฺยสฺส ปวตฺติ ฅตฺวา มยฺหิ สาสนํ ปหิณฺเวยยาถาติ อฺยโยเชสิ ฯ

ราชาน “สาธุ ภาณเตติ (วตฺวา) ตํ (ตาปสํ) มญฺจเก นิปชฺชาเปตฺวา นารทามจฺจปฺมุเข จตฺตารโ
อมจฺเจ “(ตุมฺเห) มม อยฺยสฺส ปวตฺติ ฅตฺวา มยฺหิ สาสนํ ปหิณฺเวยยาถาติ (วจฺเนน)
อฺยโยเชสิ ฯ

ราชาน อ.พระราชา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภาณเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สาธุ อ.ดีละ”
อิติ ดังนี้ ตํ (ตาปสํ) ทรงยังพระดาบสนั้น นิปชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว มญฺจเก บน
เตียงน้อย อฺยโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว อมจฺเจ ซึ่งอำมาตย์ ท. จตฺตารโ สี่ นารทา-
มจฺจปฺมุเข มีอำมาตย์ชื่อว่านารทะเป็นประมุข (วจฺเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า
“(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ฅตฺวา ทราบแล้ว ปวตฺติ ซึ่งความเป็นไปทั่ว อยฺยสฺส แห่ง
พระคุณเจ้า มม ของเรา ปหิณฺเวยยาถ พึงส่งไป สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ มยฺหิ แก่เรา”
อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชา ตรัสว่า “ท่านผู้เจริญ ดีแล้ว” นิมนต์ให้พระดาบสนอนบนเตียงน้อย ทรงส่ง
พวกอำมาตย์ ๔ คน มีอำมาตย์ชื่อว่านารทะเป็นประมุข ด้วยพระดำรัสว่า “พวกท่าน
ทราบความเป็นไปแห่งพระคุณเจ้าของเราแล้ว พึงส่งข่าวสาสน์แก่เรา”

ราชาน สุททกัตตานิ อฺยโยเชสิ อายยาตบทกัตตวาจก ภาณเต อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ”
อิติศัพทํ อาการะไน วตฺวา อายยาตบทกัตตวาจก นิปชฺชาเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ ตาปสํ
การิตกัมมะไน นิปชฺชาเปตฺวา มญฺจเก อฺปฺลิลลสิกาธาระไน นิปชฺชาเปตฺวา อายยาตบทกัตตวาจก
อฺยโยเชสิ อายยาตบทกัตตวาจก

กิริยาใน อูโยเชสิ นารทามจจปมฺมุเข กิติ จตุตทาโร กิติ วิเสสนะของ อมฺจฺเจจฺจ
 อวุตตกัมมะใน อูโยเชสิ “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ปหิณฺเณยยาถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
 มม สามีสัมพันธะใน อูโยเชสิ สามีสัมพันธะใน ปวตฺตีจฺจ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาจ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺเณยยาถ มยฺหํ สัมปทานใน ปหิณฺเณยยาถ สาสนํ อวุตตกัมมะ
 ใน ปหิณฺเณยยาถ” อิตฺตํ สรุปะใน วจเนนจฺจ ภาระใน อูโยเชสิ ฯ

๕๘. กปฺปกนฺตฺวาสิโก อจฺริยสุสาคมนํ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา, “อิตฺเร กหนฺติ วุตฺเต,
 “อสุกฺกฺจาเน กิร วสนฺตฺติ อาห ฯ

กปฺปกนฺตฺวาสิโก อจฺริยสุส อาคมนํ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา, “อิตฺเร (ตาปฺสา) กหฺ (จาเน
 วสนฺติ)” อิติ (วจเน ตาปฺเสน) วุตฺเต, “(เต ตาปฺสา) อสุกฺกฺจาเน กิร วสนฺตฺติ อาห ฯ

กปฺปกนฺตฺวาสิโก อ.อันตฺวาสิทฺทอวํกัปปกะ สุตฺวา พังแล้ว อาคมนํ ซึ่งการมา
 อจฺริยสุส ของอาจารย์ กตฺวา กระทำแล้ว ปจฺจุคฺคมนํ ซึ่งการต้อนรับ, (วจเน) ครั้น
 เมื่อคำ อิติ ว่า “อิตฺเร (ตาปฺสา) อ.ตาปส ท. นอกนี้ (วสนฺติ) ย่อมอยู่ กหฺ (จาเน)
 ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ (ตาปฺเสน) อันพระดาบส วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ
 ว่า “กิร ได้ยินว่า (เต ตาปฺสา) อ.ดาบส ท. เหล่านั้น วสนฺติ ย่อมอยู่ อสุกฺกฺจาเน
 ในที่โน้น” อิติ ดังนี้ ฯ

อันตฺวาสิทฺทอวํกัปปกะ พังการมาของอาจารย์ก็ทำการต้อนรับ, เมื่อพระดาบสกล่าวว่า
 “พวกดาบสนอกนี้ อยู่ที่ไหน?”, ก็กล่าวว่า “ได้ยินว่า ดาบสเหล่านั้น ย่อมอยู่ ณ ที่โน้น”

กปฺปกนฺตฺวาสิโก สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อจฺริยสุส สามีสัมพันธะ
 ใน อาคมนํจฺจ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ อวุตต-
 กัมมะใน กตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “อิตฺเร วิเสสนะของ ตาปฺสาจฺจ สุทฺธกัตฺตานิ
 วสนฺติจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กหฺ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน วสนฺติ”
 อิตฺตํ สรุปะใน วจเนจฺจ ลักษณะใน วุตฺเตจฺจ ลักษณะกิริยา ตาปฺเสน อนภิทกัตฺตานิ
 วุตฺเต, “กิรตฺตํ อนุสฺสวณฺตถะ เต วิเสสนะของ ตาปฺสาจฺจ สุทฺธกัตฺตานิ วสนฺติจฺจ
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อสุกฺกฺจาเน วิสยาธาระใน วสนฺติ” อิตฺตํ อากาเรใน อาห ฯ

๕๙. เตปิ อัจฉริยสุสาตภาวํ สุตฺวา ตตฺถ เอว สโมสริตฺวา อัจฉริยสุส อุกฺกุโหทกํ ทตฺวา
ผลาผลํ อทํสุ ฯ

เตปิ (ตาปสา) อัจฉริยสุส อาคตภาวํ สุตฺวา ตตฺถ (จาเน) เอว สโมสริตฺวา อัจฉริยสุส อุกฺกุโหทกํ
ทตฺวา ผลาผลํ อทํสุ ฯ

เตปิ (ตาปสา) อ.ตาปส ท. แม่เหล่านั้น **สุตฺวา** ฟังแล้ว **อัจฉริยสุส** อาคตภาวํ
ซึ่งความที่แห่งอาจารย์ เป็นผู้มาแล้ว **สโมสริตฺวา** ประชุมกันแล้ว **ตตฺถ (จาเน) เอว**
ในขณะนั้นนั้นเทียว **ทตฺวา** ถวายแล้ว **อุกฺกุโหทกํ** ซึ่งน้ำอันอุ่น **อัจฉริยสุส** แก้อาจารย์
อทํสุ ได้ถวายแล้ว **ผลาผลํ** ซึ่งผลไม้น้อยใหญ่ ฯ

ตาปสแม่เหล่านั้น ฟังว่าอาจารย์มาแล้ว จึงประชุมกันในที่นั้นนั้นแหละ ถวายน้ำอุ่น
แก้อาจารย์ แล้วได้ถวายผลไม้น้อยใหญ่

อปิตฺัพทํ อเปกฺขตฺถะเข้ากับ เตจฺจ วิเสสนะของ ตาปสาจฺจ สุตฺรทกิตฺตาใน อทํสุจฺจ อาขยาตบท
กิตฺตฺวาจาก อัจฉริยสุส ภาวาทิสัมพันธะใน อาคตภาวํจฺจ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฺจ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน สโมสริตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเน เอวตฺัพทํ อวธารณะเข้ากับ จาเนจฺจ
วิธยาธาระใน สโมสริตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา อัจฉริยสุส สัมปทานใน ทตฺวา
อุกฺกุโหทกํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทํสุ ผลาผลํ อวุตตกัมมะใน
อทํสุ ฯ

๖๐. ตํขณฺณเวย โรโค วุปฺสมิ ฯ

โรโค อ.โรค **วุปฺสมิ** เข้าไปสงบแล้ว **ตํขณฺ** เวย ในขณะนั้นนั้นเทียว ฯ

โรคเข้าไปสงบในขณะนั้นนั้นแหละ

โรโค สุตฺรทกิตฺตาใน วุปฺสมิจฺจ อาขยาตบทกิตฺตฺวาจาก เอวตฺัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตํขณฺจฺจ
ทุกฺคิยากาลสัตฺตมิมิใน วุปฺสมิ ฯ

๖๑. โส กติปาเหเนว สุวณฺณวณฺโณ อโหสิ ฯ

โส (ตาปโส) กติปาเหเนว สุวณฺณวณฺโณ อโหสิ ฯ

โส (ตาปโส) อ.พระดาบสนั้น สุวณฺณวณฺโณ เป็นผู้มึ่วรรณะเพียงดั่งวรรณะแห่งทอง
อโหสิได้เป็นแล้ว กติปาเหน เอว โดยวันเล็กน่อยนั้นเทียว ๕

พระดาบสนั้น ได้มึ่วรรณะดุงทอง โดยวันเล็กน่อยที่เดียว

โส วิเสสณะของ ตาปโสๆ สุททกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ กติปาเหนๆ ตติยาวิเสสณะใน อโหสิ สุวณฺณวณฺโณ วิกติกัตตาใน
อโหสิ ๕

๖๒. อถ นั นารโท ปุจฺฉิ

“มฺหุสฺสสินฺหุํ ชหิตฺวาน	สพฺพกามสมิทฺธินั
กถนฺหุ ภาควา เกสิ	กปฺปสฺส รมสิ อสฺสเมติ ๕
“สาทฺฐนิ รมณีนฺยานิ,	สนฺหติ รุกฺขชา มโนรมมา,
สุภาสิตานิ กปฺปสฺส	นารท รมยฺหฺนฺติ มฺหฺนฺติ ๕
“สาสินั อิทนั ภูตฺวา	สุจิมํสฺสฺปเสจนั
กถั สามากนินวารา	อโลณฺนา สาทยฺหฺนฺติ ตนฺหฺนฺติ ๕
“อสาทฺถุ ยทิวา สาทฺถุ	อปฺปปี วา ยทิวา พนฺหุ,
วิสุสฺสภูโจ ยตถ ภูณฺนฺเชยฺย	วิสุสาสปรมา รสาติ ๕

อถ นั (ตาปสั) นารโท ปุจฺฉิ

“(ตัว) มฺหุสฺสสินฺหุํ (ราชานั) ชหิตฺวาน สพฺพกามสมิทฺธินั
กถั หนุ ภาควา เกสิ กปฺปสฺส รมสิ อสฺสเมติ ๕
(เกสโว อาห)
‘สาทฺฐนิ (ปุคฺคฺเลน) รมณีนฺยานิ (วจนานิ สนฺหติ),
สนฺหติ รุกฺขชา มโนรมมา,
(วจนานิ) สุภาสิตานิ กปฺปสฺส นารท รมยฺหฺนฺติ มฺหฺนฺติ ๕
(นารโท ปุจฺฉิ)
‘โย ตัว) สาสินั อิทนั ภูตฺวา สุจิมํสฺสฺปเสจนั
กถั สามากนินวารา อโลณฺนา สาทยฺหฺนฺติ ตั (ตัว) อิติ ๕
(เกสโว อาห)

(ปุกฺคโล) อสาทุ (วา) ยทิวา สาทุ
 อปฺปึ วา ยทิวา พฺหุ (โกชน)
 วิสฺสฏฺโจ ยตฺถ (นิเวสเน) ภูณฺเชยฺย,
 (ยงฺกิญฺจ โภชนํ ตตฺถ นิเวสเน ปุกฺคเลน ภูตฺตํ สาธฺ ฺโหติ),
 วิสฺสาสปรมา (หิ) รสา' อิติ" อิติ ฯ

ถถ ครั้งนั้น นารโท อ.อำมาตย์ชื่อนานารทะ ปุจฺฉิ ฅามแล้ว หนฺ (ตาปสฺ) ซึ่งพระดาบสนั้น
 อิติ ว่า

“เกสิ ข้าแต่ท่านเกสิ ภาควา ผู้มีโชค (ตฺว) อ.ท่าน ชหิตฺวาน
 ละแล้ว (ราชาน) ซึ่งพระราชา มนุสฺสินุทฺติ ผู้เป็นจอมแห่ง
 มนุชฺย สพฺพภกามสมิทฺธิ ผู้ยังสมบัติอันบุคคลพึงใคร่ทั้งปวง
 ให้สำเร็จ รมติ ยินดีอยู่ อสฺสเม ในอาศรม กปฺปสฺส ของ
 ดาบสชื่อนานารทะ กถึ หนฺ อยางไรหนอ” อิติ ดังนี้ ฯ

(เกสโว) อ.พระดาบสชื่อนานารทะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 “(วจนานิ) อ.คำ ท. สาทฺฐนิ อันไฟเรา (ปุกฺคเลน) รมติยานิ
 อันอันบุคคลพึงยินดี (สนฺติ) มีอยู่, รุกฺขา อ.ต้นไม้ ท. มโน-
 รมา อันเป็นที่รื่นรมย์แห่งใจ สนฺติ มีอยู่, นารทฺ ฅูก่อนนารทะ
 (วจนานิ) อ.คำ ท. สฺภาสิตานิ กปฺปสฺส อันอันกับปกกะกล่าว
 ดีแล้ว มํ ยังเรา รมติหนฺติ ย่อมให้ยินดี” อิติ ดังนี้ ฯ

(นารโท) อ.อำมาตย์ชื่อนานารทะ (ปฺจฺฉิ) ฅามแล้ว อิติ ว่า
 “(โย ตฺว) อ.ท่านใด ภูตฺวา บริโภคแล้ว โอทฺนํ ซึ่งข้าวสุก
 สาลินํ แห่งข้าวสาลี ท. สฺจิมํสฺสฺปเสจฺหนํ อันเข้าไปเจือด้วยเนื้อ
 อันสะอาด, สามากนินฺวารา อ.ข้าวฟางและลูกเต๋อย ท. อโณนา
 อันหารสเค็มมิได้ ตํ (ตฺว) ยังท่าน สาทฺยหนฺติ ย่อมให้ยินดี
 กถึ อยางไร ?” อิติ ดังนี้ ฯ (เกสโว) อ.พระดาบสชื่อนานารทะ
 (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปุกฺคโล) อ.บุคคล วิสฺสฏฺโจ ผู้คุ่น
 เคยกันแล้ว ภูณฺเชยฺย พึงบริโภค (โกชน) ซึ่งโภชนะ อสาทุ
 อันไม่อร่อย (วา) หรือ ยทิวา หรือว่า สาทุ อันอร่อย อปฺปึ
 อันน้อย วา หรือ ยทิวา หรือว่า พฺหุ อันมาก ยตฺถ

(นิเวสเน) ในที่เป็นที่อยู่ใด, (โกชน) อ.โกชนะ (ยงกัญจ)
 อย่างใดอย่างหนึ่ง (บุคคลเลน กุดต) อันอันบุคคลบริโภคแล้ว
 (ตตถ นิเวสเน) ในที่เป็นที่อยู่นั้น (สาธ) เป็นของยังประโยชน์
 ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น, (หิ) เพราะว่า รสา อ.รส ท.
 วิสุสาสปรมา มีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง' อิติ ดังนี้" อิติ
 ดังนี้ ฯ

ที่นั่น นารทะอำมาตย์ ถามพระดาบสนั้นว่า

“ข้าแต่ท่านเกสีผู้มีโชค ท่านสละพระราชผู้เป็นจอมมนุษย์ ผู้
 ยังสมบัติอันน่าใคร่ทุกอย่างให้สำเร็จ ย่อมยินดีในอาศรมของ
 ดาบสชื่อว่ากัปปกะ ได้อย่างไรกันหนอ ?

เกสวะดาบส กล่าวว่า

‘คำพูดที่ไพเราะ นารีธรรม มีอยู่, ต้นไม้ทั้งหลาย ที่นารีธรรม
 มีอยู่, ท่านนารทะ คำสุภาสิตของท่านกัปปกะ ทำให้เรายินดี’

นารทะอำมาตย์ ถามว่า

‘ท่านใดบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีทั้งหลาย ที่เข้าไปเจือด้วย
 เนื้ออันสะอาด, ข้าวฟ่างและลูกเต๋อยที่หารสเค็มมิได้ ทำให้ท่าน
 ยินดีได้อย่างไรเล่า’

เกสวะดาบส กล่าวว่า

‘บุคคลผู้คุ้นเคยกัน ฟังบริโภคโกชนะ ไม่อรร้อย หรืออรร้อย
 น้อยหรือมากก็ตาม ในที่เป็นที่อยู่ใด, โกชนะอย่างใดอย่างหนึ่ง
 ที่บุคคลบริโภคในที่เป็นที่อยู่นั้น เป็นของยังประโยชน์ให้สำเร็จ,
 เพราะว่า รสทั้งหลาย มีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง”

ถก กาลสัตตมี นารโท สุทรกัตตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสนะของ
 ตาปสังฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ

“ภควา วิเสสนะของ เกสิฯ อาลปนนะ ตวั สุทรกัตตาใน รมสิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก มนุสสินท์ วิเสสนะของ ราชาน์ฯ อวุตต-
 กัมมะใน ชหิตวาน์ฯ ปุพพกาลกิริยาใน รมสิ สัพพกามสมิทุธิ

วิเสสณะของ ราชานัน กถั นุ ปุจฉนัตถะ กปฺปสฺส สามีสัมพันธะ
 ใน อสฺสเมจ วิสยาธาระใน รมสิ” อิติศัพท อาการะใน ปุจฉิ ๗
 เกสโว สฺุทธกัตตานิ อาหจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก
 ‘สาธุณิ กัถิ รมณียานิ กัถิ วิเสสณะของ วจนานิจฺ สฺุทธกัตตานิ
 สนฺุติจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ปุคฺคเลน อนภิทกัตตานิ
 รมณียานิ, มโนรมา วิเสสณะของ รุกฺขาจฺ สฺุทธกัตตานิ สนฺุติจฺ
 อาชยاتبทกัตตฺวจาก, นารท อาลปนะ สฺุภาสิตานิ วิเสสณะ
 ของ วจนานิจฺ เหตุกัตตานิ รมยณฺุติจฺ อาชยاتبทเหตุ-
 กัตตฺวจาก กปฺปสฺส ฉัฎฐีอนภิทกัตตานิ สฺุภาสิตานิ มํ
 การิตกัมมะใน รมยณฺุติ’ อิติศัพท อาการะใน อาห ๗
 นารโท สฺุทธกัตตานิ ปุจฉิจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก
 ‘โย วิเสสณะของ ตฺววจฺ ปกติกัตตานิ ภูตฺวาจฺ กิริยาปธานนัย
 สาลีน สามีสัมพันธะใน โอทนจฺ อวุตตกัมมะใน ภูตฺวา สฺุจิมฺสฺส-
 เสงน วิเสสณะของ โอทน, อโลณนา วิเสสณะของ สามาก-
 นินวารจฺ เหตุกัตตานิ สาทยณฺุติจฺ อาชยاتبทเหตุกัตตฺวจาก
 กถั ปุจฉนัตถะ ตํ วิเสสณะของ ตฺววจฺ การิตกัมมะใน สาทยณฺุติ’
 อิติศัพท อาการะใน ปุจฉิ ๗
 เกสโว สฺุทธกัตตานิ อาหจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก
 ‘ปุคฺคโล สฺุทธกัตตานิ ภูณฺุชเยยจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก
 อสาทุ กัถิ สาทุ กัถิ อปฺป กัถิ พหุ กัถิ วิเสสณะของ โภชนจฺ
 อวุตตกัมมะใน ภูณฺุชเยย วา สองศัพท กัถิ ยทิวา สองศัพท กัถิ
 ปริกัปปัตถะเข้ากับ อสาทุ สาทุ อปฺป และ พหุ วิสฺสภูโจ
 วิเสสณะของ ปุคฺคโล ยตถ วิเสสณะของ นิเวสเนจฺ วิสยาธาระ
 ใน ภูณฺุชเยย, ยงฺกณฺุจ วิเสสณะของ โภชนจฺ สฺุทธกัตตานิ
 โหติจฺ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ตตถ วิเสสณะของ นิเวสเนจฺ
 วิสยาธาระใน ภูตฺตํ ปุคฺคเลน อนภิทกัตตานิ ภูตฺตจฺ วิเสสณะ
 ของ โภชน สาทุ วิกติกัตตานิ โหติ, ทิศัพท เหตุไซตกะ
 วิสฺสาสปรมา วิเสสณะของ รสาจฺ ลิงคัตถะ’ อิติศัพท อาการะใน

อาห” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฉิ ๕

๖๓. สตุถา อิมั ฐมมเทสนั อหริตฺวา ชาตกั สโมธาเนนโต “ตทา ราชา โมคคฺลลาโน อโหสิ, นารโท สาริปฺตุโต, กปฺปกนฺเตวาลิโก อานนฺโท, เกสวตาปโส อหเมวาทิ วตฺวา “เอวั มหาราช ปุพฺเพ ปณฺธิตา มรณฺติกั เวทณั ปตฺวา วิสุสาสิกฺกุจฺจัน อคมฺสุ, มม สวากา ตุมฺหากั สนฺติเก วิสุสาสิ น ลภนฺติ มณฺเฑติ อาห ๕

สตุถา อิมั ฐมมเทสนั อหริตฺวา ชาตกั สโมธาเนนโต “ตทา ราชา (อิทานิ) โมคคฺลลาโน อโหสิ, (ตทา) นารโท (อิทานิ) สาริปฺตุโต (อโหสิ), (ตทา) กปฺปกนฺเตวาลิโก (อิทานิ) อานนฺโท (อโหสิ), (ตทา) เกสวตาปโส (อิทานิ) อหิ เอว (อโหสิ)” อิติ วตฺวา “เอวั มหาราช ปุพฺเพ ปณฺธิตา มรณฺติกั เวทณั ปตฺวา วิสุสาสิกฺกุจฺจัน อคมฺสุ, มม สวากา ตุมฺหากั สนฺติเก วิสุสาสิ น ลภนฺติ มณฺเฑติ อาห ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมั ฐมมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนาที่ ชาตกั ทรงยังขาดก สโมธาเนนโต ให้ประชุมลงอยู่ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา ตทา ในกาลนั้น โมคคฺลลาโน เป็นพระโมคคัลลานะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, นารโท อ.อำมาตย์ชื่อนารทะ (ตทา) ในกาลนั้น สาริปฺตุโต เป็นพระสารีบุตร (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, กปฺปกนฺเตวาลิโก อ.อันเตวาลิกชื่อกัปปกะ (ตทา) ในกาลนั้น อานนฺโท เป็นพระอานนท์ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, เกสวตาปโส อ.ดาบสชื่อกะสวะ (ตทา) ในกาลนั้น อหิ เอว เป็นเรานั้นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ปณฺธิตา อ.บัณฑิต ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปตฺวา ถึงแล้ว เวทณั ซึ่งเวทนา มรณฺติกั อันมีความตายเป็นที่สุด อคมฺสุ ได้ไปแล้ว วิสุสาสิกฺกุจฺจัน สู้ที่มีความคุ้นเคย เอวั อย่างนี้, สวากา อ.สาวก ท. มม ของอาตมภาพ น ลภนฺติ มณฺเฑ เห็นจะย่อมไม่ได้ วิสุสาสิ ซึ่งความคุ้นเคย สนฺติเก ในสำนัก ตุมฺหากั ของพระองค์” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาที่มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า “พระราชา ในคราวนั้น ได้เป็นพระโมคคัลลานะ ในบัดนี้, อำมาตย์ชื่อนารทะในคราวนั้น ได้เป็นพระสารีบุตร ในบัดนี้, อันเตวาลิกชื่อกัปปกะในคราวนั้น ได้เป็นพระอานนท์ ในบัดนี้,

เกสวตาบสในคราวนั้น ได้เป็นเรานั้นแหละ ในบัดนี้” ตรัสแล้วว่า “มหาบพิตร บัณฑิตทั้งหลายในกาลก่อน ถึงเวทนามีความตายเป็นที่สุด ได้ไปสู่ที่มีความคั่นเคยอย่างนี้, สาวกทั้งหลายของอาตมภาพ เห็นจะไม่ได้ความคั่นเคยในสำนักของพระองค์”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก อิม๑ วิเสสณะของ ฐมมเทสน๑ อวุตตกัมมะใน อาหริต๑ว๑ ลักขณัตถะ ชาตก๑ การิตกัมมะใน สโมชานน๑โต๑ อัมภันตริกิริยาของ สตถา “ราชา สุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน ราช๑ อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ โมคคัลลาโน วิกติกัตตาใน อโหสิ, นารโหสุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน นารโห อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ สาริปุ๑ต๑โต๑ วิกติกัตตาใน อโหสิ, กป๑ปกน๑เตวาลิโก๑ สุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน กป๑ปกน๑เตวาลิโก๑ อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ อานน๑โท๑ วิกติกัตตาใน อโหสิ, เกสวตาป๑โส๑ สุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวจาก ตทา กาลสัตตมีใน เกสวตาป๑โส๑ อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ เอว๑คัพ๑พ๑ อว๑ชาร๑ณะ๑เข้า๑กับ๑ อ๑ห๑วิ๑ วิกติกัตตาใน อโหสิ” อิติ๑คัพ๑พ๑ อาก๑ระ๑ใน๑ ว๑ต๑ว๑๑ ปุ๑พ๑พ๑กาล๑กิริยา๑ใน๑ อา๑ห “มห๑ราช๑ อ๑ล๑ป๑นะ๑ ป๑ณ๑หิ๑ตา๑ สุ๑ธ๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน๑ อ๑ค๑ม๑ส๑สุ๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จาก๑ เอ๑ว๑ กิริยา๑วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ใน๑ อ๑ค๑ม๑ส๑ ปุ๑พ๑เพ๑ กาล๑สั๑ต๑ต๑มี๑ใน๑ ป๑ณ๑หิ๑ตา๑ ม๑ร๑ณ๑น๑หิ๑ก๑ วิ๑เส๑ส๑ณะ๑ของ๑ เว๑ท๑น๑๑ ส๑ม๑ป๑า๑ป๑ุ๑ณ๑ีย๑ก๑ม๑มะ๑ใน๑ ป๑ต๑ว๑๑๑ ปุ๑พ๑พ๑กาล๑กิริยา๑ใน๑ อ๑ค๑ม๑ส๑ วิ๑สุ๑สา๑สิ๑ก๑ญ๑จ๑น๑ ส๑ม๑ป๑า๑ป๑ุ๑ณ๑ีย๑ก๑ม๑มะ๑ใน๑ อ๑ค๑ม๑ส๑, สาว๑กา๑ สุ๑ธ๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน๑ ล๑ภ๑น๑หิ๑๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จาก๑ ม๑ม๑ ส๑า๑มี๑ส๑ม๑พ๑น๑ธ๑ะ๑ใน๑ สาว๑กา๑ ต๑ม๑ห๑ก๑ ส๑า๑มี๑ส๑ม๑พ๑น๑ธ๑ะ๑ใน๑ ส๑น๑หิ๑เก๑ย๑ วิ๑ส๑ยา๑ช๑า๑ระ๑ใน๑ ล๑ภ๑น๑หิ๑ วิ๑สุ๑สา๑ส๑ อ๑ว๑ต๑ต๑ก๑ม๑มะ๑ใน๑ ล๑ภ๑น๑หิ๑ น๑ค๑พ๑ท๑ ป๑ฎ๑ิ๑เส๑ธ๑ะ๑ใน๑ ล๑ภ๑น๑หิ๑ ม๑ณ๑เ๑ย๑ ส๑ง๑ส๑ย๑ัต๑ถ๑ะ” อิติ๑คัพ๑พ๑ อาก๑ระ๑ใน๑ อา๑ห ๕

๖๔. ราช๑า “ภิ๑ก๑ข๑ส๑ง๑เม๑น๑ ส๑ท๑ธิ๑ ม๑ยา๑ วิ๑สุ๑สา๑ส๑ ก๑า๑ตุ๑ ว๑ฏ๑ญ๑ติ, ก๑ถ๑น๑นุ๑โย๑ ก๑ริ๑ส๑ส๑า๑มี๑ติ, “ส๑ม๑มา๑ส๑ม๑พ๑ุ๑ท๑ส๑ส๑ ฅ๑า๑ติ๑ริ๑ต๑ร์๑ เค๑เห๑ ก๑า๑ตุ๑ ว๑ฏ๑ญ๑ติ, เอ๑ว๑ ส๑น๑เต๑, ท๑ห๑รา๑ จ๑ ส๑า๑ม๑ณ๑เ๑รา๑ จ๑ ‘ส๑ม๑มา๑ส๑ม๑พ๑ุ๑ท๑ส๑ส๑ ฅ๑า๑ติ๑ ราช๑า๑ติ๑ ม๑ม๑ ส๑น๑หิ๑ก๑ วิ๑สุ๑ส๑ฎ๑า๑ นิ๑พ๑ุ๑ธ๑ อ๑า๑ค๑มิ๑ส๑ส๑น๑หิ๑ตี๑ติ๑ จิ๑น๑เต๑ต๑ว๑า “เอ๑ก๑ เม๑ ฐี๑ต๑ร์๑ เท๑น๑ห๑ต๑ตุ๑ติ๑ ส๑า๑ก๑ยา๑น๑ ส๑น๑หิ๑ก๑ ส๑า๑ส๑น๑ เป๑เส๑สิ, “ก๑ต๑ร๑ส๑ก๑ทุก๑ส๑ส๑ ฐี๑ต๑า๑ติ๑ ปุ๑จ๑ณ๑ิต๑ว๑า อ๑า๑ค๑จ๑เ๑ย๑ยา๑ถ๑า๑ติ๑ ว๑ต๑ว๑า๑ ท๑ุ๑เต๑ อ๑า๑ณ๑า๑เป๑ลิ๑ ๕

ราช๑า “ภิ๑ก๑ข๑ส๑ง๑เม๑น๑ ส๑ท๑ธิ๑ ม๑ยา๑ วิ๑สุ๑สา๑ส๑ ก๑า๑ตุ๑ ว๑ฏ๑ญ๑ติ, (อ๑ห๑) ก๑ถ๑ นุ๑ โย๑ ก๑ริ๑ส๑ส๑า๑มี๑ติ (จิ๑น๑เต๑ต๑ว๑า), “(ม๑ยา)

สมมาสมพุทฺธสฺส ฅาติธิตฺรึ เคเห กาคูํ วมฺภูติ, เอวํ (ภาเว) สนฺเต, ทหฺรา จ สามเณฺรา จ 'สมมาสมพุทฺธสฺส ฅาติ (โหติ) ราชชาติ (จินฺตเนน) มม สนฺติกํ วิสฺสฏฺฐา นินฺทฺหํ อากมฺิสฺสนฺหิตฺติ จินฺเตตฺวา “(สากฺยา) เอกํ เม ธิตฺรึ เทนฺตฺตฺติ (ฅาปนฺเหตฺกํ) สากฺยานํ สนฺติกํ สาสนํ เปเสสิ, “(ตุมฺเห) ‘กตฺรสฺกฺกสฺส ธิตาติ ปุจฺฉิตฺวา อากจฺเญยฺยาถาติ วตฺวา ทฺูเต อาณาเปสิ ๕

ราชา อ.พระราชา (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุสงฺฆเมน สทฺธิ มยา วิสฺสาสิ กาคูํ อ.อัน อันเรา กระทำ ซึ่งความคุ่นเคย กับ ด้วยหมู่แห่งภิกฺขุ วมฺภูติ ย่อมควรร, (อหํ) อ.เรา ภริสฺสามิ จักกระทำ กถํ หุ โข อย่างไรหนอแล” อิติ ดั่งนี้ จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(มยา) สมมาสมพุทฺธสฺส ฅาติธิตฺรึ เคเห กาคูํ อ.อัน อันเรา กระทำ ซึ่งพระธิดาผู้เป็นพระญาติ ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า ในเรื่อน วมฺภูติ ย่อมควรร, เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น สนฺเต มีอยู่, ทหฺรา จ อ.ภิกฺขุหนุ่ม ท. ด้วย สามเณฺรา จ อ.สามเณร ท. ด้วย วิสฺสฏฺฐา ผู้คุ่นเคยกันแล้ว อากมฺิสฺสนฺหิตฺติ จักมา สนฺติกํ สู้สำนัก มม ของเรา นินฺทฺหํ เนื่องนิตยฺ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘ราชา อ.พระราชา ฅาติ เป็นพระญาติ สมมาสมพุทฺธสฺส ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดั่งนี้” อิติ ดั่งนี้ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสนํ สนฺติกํ สู้สำนัก สากฺยานํ ของเจ้าศากยะ ท. (ฅาปนฺเหตฺกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(สากฺยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เทนฺตฺตฺติ ของจงพระราชทาน ธิตฺรึ ซึ่งพระธิดา เอกํ องค์กรึ หนึ่ง เม แก่หม่อมฉัน” อิติ ดั่งนี้ -เป็นเหตุ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า ‘ธิดา อ.พระธิดา กตฺรสฺกฺกสฺส ของเจ้าศากยะองค์กรึ ไหน?’ อิติ ดั่งนี้ อากจฺเญยฺยาถ พึงมา” อิติ ดั่งนี้ อาณาเปสิ ทรงรับสั่งแล้ว ทฺูเต ซึ่งทฺูต ท. ๕

พระราชา ทรงดำริว่า “การที่เราทำความคุ่นเคยกับด้วยภิกฺขุสงฺฆ ย่อมควรร, เราจักทำ อย่างไรหนอแล” ดั่งนี้ ก็ทรงดำริว่า “การที่เราทำพระธิดาแห่งพระญาติของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าในเรื่อน ย่อมควรร, เมื่อเป็นเช่นนี้, เหล่าภิกฺขุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย ผู้คุ่นเคย จักมาสู้สำนักของเราเนื่องนิตยฺ ด้วยอันคิดว่า ‘พระราชาเป็นพระญาติของ พระสัมมาสัมพุทฺธเจ้า’ ดั่งนี้ จึงทรงส่งข่าวสาสนํ ไปสู้สำนักของเจ้าศากยะทั้งหลาย มี อันให้รู้ว่า “ขอเจ้าศากยะทั้งหลาย โปรดพระราชทานพระธิดาองค์กรึหนึ่ง แก่หม่อมฉัน” ดั่งนี้เป็นเหตุ ตรัสว่า “พวกท่าน จงถามว่า ‘พระธิดาของเจ้าศากยะองค์กรึไหน?’ แล้วพึง

มา” ดังนี้ ทรงรับสั่งพวกทูต ฯ

ราชา สุทรกัตตาดาน เปเสสิ และ อาณาเปสิ เปเสสิ กิติ อาณาเปสิ กิติ อาชยาตบทกัตตุดวาก “กาตุ ตุมัตถกัตตาดาน วฏฏติฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก ภิกขุสงฆเม สหัตถกัตติยา เข้ากับ สหุริฏ กิริยาสมวายะใน วิสุสาส มยา อนภิตกัตตาดาน กาตุ วิสุสาส อุตตกัมมะใน กาตุ, อห สุทรกัตตาดาน กริสสามิฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก กถ ปุจฉนัตถะ นุคัพพ สังกัปปัตถะ โชคัพพ วจนาลังการะ” อิตคัพพ อาการะใน จินเตตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “กาตุ ตุมัตถกัตตาดาน วฏฏติฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก มยา อนภิตกัตตาดาน กาตุ สมมาสมพุทฺธสสุ สามีสัมพันธะใน ฉาติฉิตรฏ อุตตกัมมะใน กาตุ เคะเห วิสยาธาระใน กาตุ, เอว วิเสสณะของ ภาเวฏ ลักษณะใน สนุเตฏ ลักษณะกิริยา, ทหรา กิติ สามเณรา กิติ สุทรกัตตาดาน อากมิสฺสนุติฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก จ สองคัพพ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ทหรา และ สามเณรา ‘ราชา สุทรกัตตาดาน โหติฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก สมมาสมพุทฺธสสุ สามีสัมพันธะใน ฉาติฏ วิกิตกัตตาดาน โหติ’ อิตคัพพ สรุปะใน จินตเนนฏ กระณะใน อากมิสฺสนุติ มม สามีสัมพันธะใน สนุติกัฏ สัมปาปุณียกัมมะใน อากมิสฺสนุติ วิสสุจจา วิเสสณะของ ทหรา และ สามเณรา นิพทุฏ กิริยาวิเสสณะใน อากมิสฺสนุติ” อิตคัพพ อาการะใน จินเตตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ “สากุยา สุทรกัตตาดาน เทนุตฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก เอก วิเสสณะของ ฉิตรฏ อุตตกัมมะใน เทนุต เม สัมปทานใน เทนุต” อิตคัพพ สรุปะใน ฉापนเหตุกัฏ กิริยาวิเสสณะใน เปเสสิ สากุยาน สามีสัมพันธะใน สนุติกัฏ สัมปาปุณียกัมมะใน เปเสสิ สาสน อุตตกัมมะใน เปเสสิ, “ตุมเห สุทรกัตตาดาน อากจเจยยาถฏ อาชยาตบทกัตตุดวาก ‘กตรสกุสสุ สามีสัมพันธะใน ฉิตาฏ ลิงคัตถะ’ อิตคัพพ อาการะใน ปุจฉิตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อากจเจยยาถ” อิตคัพพ อาการะใน วตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อาณาเปสิ ทูเต อุตตกัมมะใน อาณาเปสิ ฯ

๖๕. ทูตา คนตุวา สากิเย ทาริกั ยาจีสุ ฯ

ทูตา อ.ทูต ท. คนตุวา ไปแล้ว ยาจีสุ ทูลขอแล้ว ทาริกั ซึ่งเจ้าหญิง สากิเย กะเจ้าศากยะ ท. ฯ

พวกทูตไปทูลขอเจ้าหญิงกะเจ้าศากยะทั้งหลาย

ทูตา สุทรกัตตาดานะ ยาจีสู อายยาดบทกัตตวจาก คนตวา ปุพพกาลกิริยานะ ยาจีสู
 สากิเย อกถิตกัมมะเน ยาจีสู ทาริกั อวุตตกัมมะเน ยาจีสู ฯ

๖๖. เต สนฺนิปตติวาทา “ปกฺขนฺตริโย ราชานา; สเจ น ทสฺสาม, วินาสฺเสสฺสติ โน; น โข ปน
 อมฺเหติ กุเลน สทิสฺโส; กิณฺณุ โข กาทพฺพนฺติ จินฺตยีสฺสุ ฯ

เต (สกุภา) สนฺนิปตติวาทา “ปกฺขนฺตริโย ราชานา; สเจ (มยฺ) น ทสฺสาม, (ราชานา) วินาสฺเสสฺสติ โน;
 น โข ปน (ราชานา) อมฺเหติ กุเลน สทิสฺโส (โหติ); กิ นุ โข (กมฺมํ อมฺเหติ) กาทพฺพนฺติ
 จินฺตยีสฺสุ ฯ

เต (สกุภา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น สนฺนิปตติวาทา ประชุมกันแล้ว จินฺตยีสฺสุ ทรงพระ-
 ดำริกันแล้ว อิติ ว่า “ราชานา อ.พระราชา ปกฺขนฺตริโย ผู้มีในฝ่ายอื่น, สเจ ถ้าว่า
 (มยฺ) อ.เรา ท. น ทสฺสาม จักไม่ถวายไสร้, (ราชานา) อ.พระราชา โน ทรงยังเรา ท.
 วินาสฺเสสฺสติ จักให้พินาศ, ปน ก็ (ราชานา) อ.พระราชา สทิสฺโส เป็นผู้เช่นกับ อมฺเหติ
 ด้วยเรา ท. กุเลน โดยตระกูล (โหติ) ย่อมเป็น น โข หามีได้แล, กิ นุ โข (กมฺมํ)
 อ.กรรม อะไรหนอแล (อมฺเหติ) อันเรา ท. กาทพฺพํ ฟังกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าศากยะเหล่านั้น ประชุมกัน ทรงดำริกันว่า “พระราชาผู้มีในฝ่ายอื่น, ถ้าพวกเราจัก
 ไม่ถวายไสร้, พระราชาจักทำให้พวกเราพินาศ, ก็ พระราชาเป็นเช่นกับพวกเรา โดย
 ตระกูล หามีได้แล, กรรมอะไรหนอ ที่พวกเรา ควรทำ”

เต วิเสสนะของ สกุภาฯ สุทรกัตตาดานะ จินฺตยีสฺสุ อายยาดบทกัตตวจาก สนฺนิปตติวาทา
 ปุพพกาลกิริยานะ จินฺตยีสฺสุ “ปกฺขนฺตริโย วิเสสนะของ ราชานาฯ ลิงคัตถะ, สเจศัพพํ
 ปริกัปปัตถะ มยฺ สุทรกัตตาดานะ ทสฺสามฯ อายยาดบทกัตตวจาก นศัพพํ ปฏฺฐิสฺเสสนะใน
 ทสฺสาม, ราชานา เหตุกัตตาดานะ วินาสฺเสสฺสติฯ อายยาดบทเหตุกัตตวจาก โน การิตกัมมะ
 ใน วินาสฺเสสฺสติ, ปนศัพพํ วากยารัมภชฺโชตถะ ราชานา สุทรกัตตาดานะ โหติฯ อายยาดบท
 กัตตวจาก นศัพพํ ปฏฺฐิสฺเสสนัตถะ โขศัพพํ วจนาลังการะ อมฺเหติ ตติยาวิเสสนะใน
 สทิสฺโส กุเลน ตติยาวิเสสนะใน สทิสฺโสฯ วิกถิกัตตาดานะ โหติ, กิ วิเสสนะของ กมฺมํฯ
 วุตตกัมมะเน กาทพฺพํฯ กิตบทกัมมวจาก นศัพพํ สังกัปปัตถะ โขศัพพํ วจนาลังการะ
 อมฺเหติ อนภิกถิกัตตาดานะ กาทพฺพํ” อิติศัพพํ อาการะเน จินฺตยีสฺสุ ฯ

๖๗. มหานาโม “มม ทาสียา กุจฺฉิสฺมี ชาตา วาสภขตฺติยา นาม ธีตา รูปโสภคคฺปฺตฺตา
 อตฺถิ, ตํ ทสฺสามาติ วตฺวา ทูเต อาห “สาธฺ รณฺโณ ทาริกํ ทสฺสามาติ ๫

มหานาโม “มม ทาสียา กุจฺฉิสฺมี ชาตา วาสภขตฺติยา นาม ธีตา รูปโสภคคฺปฺตฺตา
 อตฺถิ, (มยฺ) ตํ (ธีตรํ) ทสฺสามาติ วตฺวา ทูเต อาห “สาธฺ (มยฺ) รณฺโณ ทาริกํ ทสฺสามาติ ๫

มหานาโม อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ธีตา อ.ธิดา
 วาสภขตฺติยา นาม ชื่อว่าวาสภขตฺติยา ชาตา ผู้เกิดแล้ว กุจฺฉิสฺมี ในท้อง ทาสียา
 ของนางทาสี มม ของเรา รูปโสภคคฺปฺตฺตา เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความงามแห่งรูป
 อันเลิศ อตฺถิ มีอยู่, (มยฺ) อ.เรา ท. ทสฺสาม จักถวาย ตํ (ธีตรํ) ซึ่งธิดานั้น” อิติ ดังนี้
 อาห ตรัสแล้ว ทูเต กะทฺต ท. อิติ ว่า “สาธฺ อ.ดีละ (มยฺ) อ.เรา ท. ทสฺสาม จักถวาย
 ทาริกํ ซึ่งเจ้าหญิง รณฺโณ แก่พระราชชา” อิติ ดังนี้ ๫

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามตรัสว่า “ธิดาชื่อว่าวาสภขตฺติยาผู้เกิดในท้องของนางทาสี
 ของเรา เป็นผู้ถึงความงามแห่งรูปอันเลอโฉม, พวกเราจักถวายธิดานั้น” ดังนี้แล้ว จึง
 ตรัสกะพวกทฺตว่า “ดีละ พวกเราจักถวายเจ้าหญิงแก่พระราชชา”

มหานาโม สฺุททกตฺตาใน อาห ๫ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “นามศัพทํ สันญญาโชตกะ
 เข้ากับ วาสภขตฺติยา ชาตา ก็ดี วาสภขตฺติยา ก็ดี วิเสสนะของ ธีตา ๫ สฺุททกตฺตาใน
 อตฺถิ ๫ อาชยตบทกตฺตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ทาสียา ๫ สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิสฺมี ๫
 วิสยาธาระใน ชาตา รูปโสภคคฺปฺตฺตา วิกติกตฺตาใน อตฺถิ, มยฺ สฺุททกตฺตาใน
 ทสฺสาม ๫ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ธีตรํ ๫ อวุตตกัมมะใน ทสฺสาม”
 อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวา ๫ ปุพพกาลกิริยาใน อาห ทูเต ออกิตกัมมะใน อาห “สาธฺ
 ลิงคตฺถะ มยฺ สฺุททกตฺตาใน ทสฺสาม ๫ อาชยตบทกตฺตฺวาจก รณฺโณ สัมปทานใน
 ทสฺสาม ทาริกํ อวุตตกัมมะใน ทสฺสาม” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๖๘. “กสฺส ธีตาติ ๫

(ทูตา) “กสฺส (สกุสฺส) ธีตาติ (ปุจฺฉิสฺ) ๫

(ทูตา) อ.ทูต ท. (ปุจฺฉิสฺ) ถาถามแล้ว อิติ ว่า “ธีตา อ.ธิดา กสฺส (สกุสฺส) ของเจ้าศากยะ
 พระองค์ไหน ?” อิติ ดังนี้ ๫

พวกทูต ถามว่า “พระธิดา ของเจ้าศากยะ องค์ไหน ?”

ทูต สุธรภักตดาใน ปุจฺฉินฺสู ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “กสฺส วิเสสณะของ สกฺกสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน ฐิตา ๆ ลิงคัตถะ” อิติศัพทฺ อาการะใน ปุจฺฉินฺสู ๆ

๖๙. “สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส จุฬปิตุ ปุตุตฺตสฺส มหานามสกฺกสฺส ฐิตา วาสภขตฺติยา นามาติ ฯ
(สกฺกา) “สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส จุฬปิตุ ปุตุตฺตสฺส มหานามสกฺกสฺส ฐิตา วาสภขตฺติยา นามาติ
(อาหฺสู) ฯ

(สกฺกา) อ.เจ้าศากยะ ท. (อาหฺสู) ตรัสแล้ว อิติว่า “ฐิตา อ.พระธิดา มหานามสกฺกสฺส ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม ปุตุตฺตสฺส ผู้เป็นโอรส จุฬปิตุ ของพระเจ้าอา สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า วาสภขตฺติยา นาม พระนามว่าวาสภขตฺติยา” อิติ ดังนี้ ฯ

เจ้าศากยะทั้งหลาย ตรัสว่า “พระธิดาของเจ้ามหานาม ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าอา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวาสภขตฺติยา”

สกฺกา สุธรภักตดาใน อาหฺสู ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส สามีสัมพันธะ ใน จุฬปิตุ ๆ สามีสัมพันธะใน ปุตุตฺตสฺส ๆ วิเสสณะของ มหานามสกฺกสฺส ๆ สามีสัมพันธะ ใน ฐิตา ๆ ลิงคัตถะ นามศัพทฺ สัญญาไซตถะเข้ากับ วาสภขตฺติยา ๆ วิเสสณะของ ฐิตา” อิติศัพทฺ อาการะ อาหฺสู ฯ

๗๐. เต คนตุวา รมฺโณ อาโรจยฺสีสุ ฯ

เต (ทูต) คนตุวา รมฺโณ อาโรจยฺสีสุ ฯ

เต (ทูต) อ.ทูต ท. เหล่านั้น คนตุวา ไปแล้ว อาโรจยฺสีสุ กราบทูลแล้ว รมฺโณ แก่พระราชา ฯ

พวกทูตเหล่านั้น ไปกราบทูลแต่พระราชา

เต วิเสสณะของ ทูต ๆ สุธรภักตดาใน อาโรจยฺสีสุ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก คนตุวา

ปุพพกาลกิริยาใน อารोजยีสุ รณโย สัมปทานใน อารोजยีสุ ๕

๗๑. ราชา “ยทิ เอวံ สาธุ, สีฆิ อานเถ; ขตติยา จ นาม พหุมายา ทาสีธีตริปิ ปหิเณยฺย, ปิตรา สหฺธิ เอกภาชเน ภูณฺชนฺตี อานเญยาถาติ เปเสสิ ๕

ราชา “ยทิ เอวံ (ภาเว สนฺเต) สาธุ, (ตุมฺเห) สีฆิ อานเถ; ขตติยา จ นาม พหุมายา (หุตฺวา) ทาสีธีตริปิ ปหิเณยฺย, (ตุมฺเห) ปิตรา สหฺธิ เอกภาชเน ภูณฺชนฺตี (ธีตริ) อานเญยาถาติ (วตฺวา) เปเสสิ ๕

ราชา อ.พระราชชา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ยทิ ฅิว่า เอวံ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, สาธุ อ.ดีละ, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อานเถ จงนำมา สีฆิ พลัน, จ แต่ว้า ขตติยา นาม ชื่อ อ.กษัตริย์ ท. พหุมายา เป็นผู้มีมายามาก (หุตฺวา) เป็น ปหิเณยฺย ฝิงส่งไป ทาสีธีตริปิ แม้ซึ่งธิดาของนางทาสี, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. อานเญยาถ ฝิงนำมา (ธีตริ) ซึ่งพระธิดา ภูณฺชนฺตี ผู้เสวยอยู่ เอกภาชเน ในภาชนะ เดียวกัน สหฺธิ กับ ปิตรา ด้วยพระบิดา” อิติ ดังนี้ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ๕

พระราชชาตรัสว่า “ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น ไชริดีแล้ว พวกท่านจงนำมาพลัน, แต่ว้าธรรมดว้า กษัตริย์ทั้งหลาย เป็นผู้มีมายามาก ฝิงส่งแม้ธิดาของนางทาสีมา, พวกท่านฝิงนำ พระธิดาผู้เสวยในภาชนะเดียวกันกับด้วยพระบิดามาเถิด” ทรงส่งไปแล้ว

ราชา สหฺทกัตตาใน เปเสสิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ยทิศัพทํ ปริกัปปัตถะ เอวํ วิเสสนะ ของ ภาเว ๕ ลักษณะใน สนฺเต ๕ ลักษณะกิริยา สาธุ ลิงคัตถะ, ตุมฺเห สหฺทกัตตาใน อานเถ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สีฆิ กิริยาวิเสสนะใน อานเถ, จศัพทํ วิเสสชิตกะ นามศัพทํ สัญญาชิตกะเข้ากับ ขตติยา ๕ สหฺทกัตตาใน ปหิเณยฺย ๕ อาชยาตบท กัตตฺวาจก พหุมายา วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๕ ปุพพสมานกาลกิริยาใน ปหิเณยฺย ๕ อปิศัพทํ อเปกชิตกะเข้ากับ ทาสีธีตริ ๕ อวุตตกัมมะใน ปหิเณยฺย, ตุมฺเห สหฺทกัตตาใน อานเญยาถ ปิตรา สหฺตถตติยาเข้ากับ สหฺธิ ๕ กิริยาสมวายะใน ภูณฺชนฺตี เอกภาชเน วิสยาธาระใน ภูณฺชนฺตี ๕ วิเสสนะของ ธีตริ ๕ อวุตตกัมมะใน อานเญยาถ” อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ ๕

๗๒. เต คนตุวา “เทว ตุมเหหิ สหุธิ เอกโต ภูณชนตี ราชา อิจจตีติ อาหंसุ ๫

เต (ทูตา) คนตุวา “เทว ตุมเหหิ สหุธิ เอกโต ภูณชนตี (ธีตร) ราชา อิจจตีติ อาหंसุ ๫

เต (ทูตา) อ.ทูต ท. เหล่านั้น คนตุวา ไปแล้ว อาหंसุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว
ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ราชา อ.พระราช อิจจติ ย่อมทรงปรารถนา (ธีตร)
ซึ่งพระธิดา ภูณชนตี ผู้เสวยอยู่ เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สหุธิ กับ
ตุมเหหิ ด้วยพระองค์” อิติ ดังนี้ ๫

พวกทูตเหล่านั้น ไปแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระราชา ย่อมทรง
ปรารถนาพระธิดาผู้เสวยโดยความเป็นอันเดียวกันกับพระองค์”

เต วิเสสนะของ ทูตาฯ สุธกัตตาใน อาหंसุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก คนตุวา ปุพพกาล-
กิริยาใน อาหंसุ “เทว อาลปนะ ราชา สุธกัตตาใน อิจจติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
ตุมเหหิ สหิตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ ทัพพสมวาเยใน เอกโตฯ ตติยาวิเสสนะใน
ภูณชนตีฯ วิเสสนะของ ธีตรฯ อวุตตกัมมะใน อิจจติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหंसุ ๫

๗๓. มหานาโม “สาธุ ตาตาติ ตํ อลงการาเปตฺวา อตฺตโน ภูณชนกาเล ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา
ตาย สหุธิ เอกโต ภูณชนาการิ ทสฺเสตฺวา ทูตานํ นียฺยาเทสิ ๫

มหานาโม “สาธุ ตาตาติ (วตุวา ปุคฺล) ตํ (ธีตร) อลงการาเปตฺวา อตฺตโน ภูณชนกาเล
(ปุคฺล) ตํ (ธีตร) ปกฺโกสาเปตฺวา ตาย (ธีตรา) สหุธิ เอกโต ภูณชนาการิ ทสฺเสตฺวา ทูตานํ
นียฺยาเทสิ ๫

มหานาโม อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา เนะ
พ่อ ท. สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ (ปุคฺล) ทรงยังบุคคล อลงการาเปตฺวา ให้ประดับ
แล้ว ตํ (ธีตร) ซึ่งพระธิดานั้น (ปุคฺล) ทรงยังบุคคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียก
แล้ว ตํ (ธีตร) ซึ่งพระธิดานั้น ภูณชนกาเล ในกาลเป็นที่เสวย อตฺตโน แห่งพระองค์
ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว ภูณชนาการิ ซึ่งอาการคืออันเสวย เอกโต โดยความเป็น
อันเดียวกัน สหุธิ กับ ตาย (ธีตรา) ด้วยพระธิดานั้น นียฺยาเทสิ ทรงมอบให้แล้ว
ทูตานํ แก่ทูต ท. ๫

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม ตรัสว่า “แน่พ้อทั้งหลาย ดีแล้ว” ทรงรับสั่งให้บุคคล
 ประดับพระชิตานั้น ให้เรียกพระชิตานั้น ในเวลาเป็นที่เสวยแห่งพระองค์ ทรงแสดง
 อากาโรค้ออันเสวยโดยความเป็นอันเดียวกันกับพระชิตานั้น ทรงมอบให้แก่ทูตทั้ง
 หลาย

มหานาโม สุททกัตตานิ นียยาเทสิจ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตาดตา อาลปนะ สาธุ
 ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อลงุการาเปตวา ปุคฺคล
 การิตกัมมะใน อลงุการาเปตวา ตํ วิเสสนะของ ฐิตฺรจ อวุตตกัมมะใน
 อลงุการาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตวา อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน
 ภูณชนกาเลจ กาลสัตตมีใน ปกฺโกสาเปตวา ปุคฺคล การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตวา
 ตํ วิเสสนะของ ฐิตฺรจ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทสฺเสตฺวา
 ตาย วิเสสนะของ ฐิตฺราจ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจ ทัพพสมวายะใน เอกโตจ ตติยา-
 วิเสสนะใน ภูณชนาการจ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นียยาเทสิ
 ทูตานํ สัมปทานใน นียยาเทสิ ฯ

๗๔. เต ตํ อาทาย สาวตฺถี คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตี รณฺโณ อาโรเจสุํ ฯ

เต (ทูต) ตํ (ฐิตฺร) อาทาย สาวตฺถี คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตี รณฺโณ อาโรเจสุํ ฯ

เต (ทูต) อ.ทูต ท. เหล่านั้น อาทาย พาเอาแล้ว ตํ (ฐิตฺร) ซึ่งพระชิตานั้น คนฺตฺวา
 ไปแล้ว สาวตฺถี สู่เมืองสาวตฺถี อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว
 นั้น รณฺโณ แก่พระราชา ฯ

พวกทูตเหล่านั้น พาเอาพระชิตานั้นไปสู่เมืองสาวตฺถี กราบทูลความเป็นไปนั้น
 แต่พระราชา

เต วิเสสนะของ ทูตจ สุททกัตตานิ อาโรเจสุํจ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ วิเสสนะของ
 ฐิตฺรจ อวุตตกัมมะใน อาทายจ สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา สาวตฺถี สัมปาทุณีย-
 กัมมะใน คนฺตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสุํ ตํ วิเสสนะของ ปวตฺตีจ อวุตตกัมมะใน
 อาโรเจสุํ รณฺโณ สัมปทานใน อาโรเจสุํ ฯ

๗๕. ราชา ตุมภูจมานโส ต่ ปญจนุหน์ อิตถีสถานัน์ เชฏฐกั กตวา อคฺคมเหสิฏฐาเน อภิสสิญฺจ ๕
 ราชา ตุมภูจมานโส ต่ (ธัตถ์) ปญจนุหน์ อิตถีสถานัน์ เชฏฐกั กตวา อคฺคมเหสิฏฐาเน อภิสสิญฺจ ๕
 ราชาอ.พระราชชา ตุมภูจมานโส ผู้มีพระทัยยินดีแล้ว กตวา ทรงกระทำแล้ว ต่ (ธัตถ์) ซึ่ง
 พระชิตานัน์ เชฏฐกั ให้เป็นผู้เจริญที่สุด อิตถีสถานัน์ กวาร้อยแห่งหญิง ท. ปญจนุหน์
 ห้า อภิสสิญฺจ ทรงอภิเษกแล้ว อคฺคมเหสิฏฐาเน ในตำแหน่งแห่งพระอัครมเหสี ๕
 พระราชาทรงมีพระทัยยินดี ทรงทำพระชิตานัน์ให้เป็นหัวหน้าของหญิง ๕๐๐ คน
 ทรงอภิเษกในตำแหน่งพระอัครมเหสี
 ราชา สุกทกัตตานิ อภิสสิญฺจ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก ตุมภูจมานโส วิเสสนะของ ราชา
 ต่ วิเสสนะของ ธัตถ์ ๕ อวุตตกัมมะไน กตวา ปญจนุหน์ วิเสสนะของ อิตถีสถานัน์ ๕
 จันฐีอปาทานไน เชฏฐกั ๕ วิกติกัมมะไน กตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาไน อภิสสิญฺจ
 อคฺคมเหสิฏฐาเน วิสยาธาระไน อภิสสิญฺจ ๕

๗๖. สา น จิรสเสว สุวณฺณวณฺณนุ ปุตตํ วิชายี ๕
 สา (वासภขत्तिया) น จิรสเสว สุวณฺณวณฺณนุ ปุตตํ วิชายี ๕
 สา (वासภขत्तिया) อ.พระนางवासภขत्ตียนัน์ วิชายี ประสูติแล้ว ปุตตํ ซึ่งพระโอรส
 สุวณฺณวณฺณนุ ผู้มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะแห่งทอง น จิรสเสว โดยกาลไม่นาน
 นั้นเทียว ๕
 พระนางवासภขत्ตียนัน์ ประสูติพระโอรสผู้มีวรรณะดุจทอง โดยกาลไม่นานเลย
 สา วิเสสนะของ วาสภขत्ตिया ๕ สุกทกัตตานิ วิชายี ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก นคัพท
 ปฏิสเสระไน จิรสเสว ๕ จันฐีตติยาวิเสสนะไน วิชายี สุวณฺณวณฺณนุ วิเสสนะของ ปุตตํ ๕
 อวุตตกัมมะไน วิชายี ๕

๗๗. อถสฺส นามคฺคหณทิวเส ราชา อญฺยิกาย สนฺติกั เปเสสิ “สากุยราชชิตา วาสภขत्ตिया
 ปุตตํ วิชาดา กิมสฺส นามํ กโรนฺตุติ ๕

อถ อสฺส (ปุตฺตสฺส) นามคฺคหณทิวเส ราชฺชา อยฺยิกาย สนฺตํ (สาสนํ) เปเสสิ “สากฺยราชธิตฺตา วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ วิชฺชาตา, (สากฺยา) ก็ อสฺส (ปุตฺตสฺส) นามํ กโรนฺตุติ (ฉาปนเหตุกํ) ๗

อถ ครั้งนั้น นามคฺคหณทิวเส ในวันเป็นทีถือเอาซึ่งพระนาม **อสฺส (ปุตฺตสฺส)** ของพระโอรสนั้น ราชฺชา อ.พระราชฺา เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว (สาสนํ) ซึ่งข่าวสาสนํ สนฺตํ กํ สู้สำนัก อยฺยิกาย ของพระอัยยิกา (ฉาปนเหตุกํ) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “วาสภขตฺติยา อ.พระนางวาสภขตฺติยา สากฺยราชธิตฺตา ผู้เป็นพระธิดาของเจ้าศากยะ วิชฺชาตา ประสูติแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งพระโอรส, (สากฺยา) อ.เจ้าศากยะ ท. กโรนฺตุ ของจงกระทำ นามํ ซึ่งพระนาม **อสฺส (ปุตฺตสฺส)** ของพระโอรสนั้น ก็ อย่างไร ?” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๗

ทีนั้น ในวันถือเอาพระนามของพระโอรสนั้น พระราชฺา ทรงส่งข่าวสาสนํ ไปสู่นักของพระอัยยิกา มีอันให้รู้ว่า “พระนางวาสภขตฺติยา ผู้เป็นพระธิดาของเจ้าศากยะ ประสูติพระโอรส, ขอเจ้าศากยะทั้งหลาย จงตั้งพระนามของพระโอรสนั้นอย่างไร ?” ดังนี้เป็นเหตุ

อถ กาลสํตตมี ราชฺชา สฺุททกตฺตาใน เปเสสิ๑ อาขยฺยาตบทกตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส๑ สามีสัมพันธะใน นามคฺคหณทิวเส๑ กาลสํตตมีใน เปเสสิ อยฺยิกาย สามีสัมพันธะใน สนฺตํ๑ สัมปาปฺุณียกัมมะใน เปเสสิ สาสนํ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ “สากฺยราชธิตฺตา วิเสสนะของ วาสภขตฺติยา๑ สฺุททกตฺตาใน วิชฺชาตา๑ กิตตบทกตฺตฺวาจก ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน วิชฺชาตา, สากฺยา สฺุททกตฺตาใน กโรนฺตุ๑ อาขยฺยาตบทกตฺตฺวาจก กิศฺพทํ ปุจจันตถะ อสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส๑ สามีสัมพันธะใน นามํ๑ อวุตตกัมมะใน กโรนฺตุ” อิติศฺพทํ สฺุประใน ฉาปนเหตุกํ๑ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ ๗

๗๘. ตํ ปน สาสนํ คเหตุวา คโต อมจฺโจ โถกํ พริธฺธาตุโก ๗

ตํ ปน สาสนํ คเหตุวา คโต อมจฺโจ โถกํ พริธฺธาตุโก (โหติ) ๗

ปน ส่วนว่า อมจฺโจ อ.อำมาตย์ ตํ สาสนํ คเหตุวา คโต ผู้รับ ซึ่งข่าวสาสนํ นั้นไปแล้ว พริธฺธาตุโก เป็นผู้มีธาตุแห่งคนหนวก โถกํ หน้อยหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น ๗

ส่วนว่า อำมาตย์ผู้รับข่าวสาสนํ นั้นไปแล้ว เป็นผู้มีธาตุแห่งผู้หนวกนิดหน้อย

ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ คโต วิเสสณะของ อมจโจจ สุธกัตตาใน โหติจ อาชยาตบท กัตตุวาก ต วิเสสณะของ สาสนจ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาจ สมานกาลกิริยาใน คโต โถกั กิริยาวิเสสณะใน พริธธาตุโกจ วิกติกัตตาใน โหติ ๕

๗๙. โส คนตุวา รมุโณ อยฺยิกาย อาโรเจสิ ๕

โส (อมจโจ) คนตุวา รมุโณ อยฺยิกาย อาโรเจสิ ๕

โส (อมจโจ) อ.อำมาตย์นั้น คนตุวา ไปแล้ว อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว อยฺยิกาย แก่พระอัยยิกา รมุโณ ของพระราชชา ๕

อำมาตย์นั้น ไปกราบทูลแก่พระอัยยิกา ของพระราชชา

โส วิเสสณะของ อมจโจจ สุธกัตตาใน อาโรเจสิจ อาชยาตบทกัตตุวาก คนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ รมุโณ สามีสัมพันธะใน อยฺยิกายจ สัมปทานใน อาโรเจสิ ๕

๘๐. สา ตํ ปวตฺตี สุตฺวา “วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ อวิชายิตฺวาปิ สพฺพํ ฐนํ อภิภฺวิ, อิทานิ ปน รมุโณ อติวีย วุลฺลภา ภวิสฺสตีติ อาห ๕

สา (อยฺยิกา) ตํ ปวตฺตี สุตฺวา “วาสภขตฺติยา ปุตฺตํ อวิชายิตฺวาปิ สพฺพํ ฐนํ อภิภฺวิ, (วาสภขตฺติยา) อิทานิ ปน รมุโณ อติวีย วุลฺลภา ภวิสฺสตีติ อาห ๕

สา (อยฺยิกา) อ.พระอัยยิกานั้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วาสภขตฺติยา อ.พระนางวาสภขตฺติยา อวิชายิตฺวาปิ แม้ไม่ ประสูติแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งพระโอรส อภิภฺวิ ทรงครอบงำแล้ว ฐนํ ซึ่งทรัพย์ สพฺพํ ทั้งปวง, ปน ก็ อิทานิ ในกาลนี้ (วาสภขตฺติยา) อ.พระนางวาสภขตฺติยา วุลฺลภา เป็นผู้คู้้น เคย อติวีย เกินเปรียบ รมุโณ ของพระราชชา ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระอัยยิกานั้น ทรงสดับความเป็นไปนั้น ตรัสว่า “พระนางวาสภขตฺติยา แม้ไม่ประสูติ พระโอรส ก็ทรงครอบงำทรัพย์ทั้งหมด, ก็ ในบัดนี้ พระนางวาสภขตฺติยา จักเป็นผู้คู้้น เคยอย่างยิ่ง ของพระราชชา”

สาวิเสสณะของอวยยิกาฯ สุธกัตตาในอาหฯ อาขยาตบทกัตตุวจากตวิเสสณะของปวตตีฯ อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “วาสภขตติยา สุธกัตตาใน อภิภาวิฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก ปุตต อวุตตกัมมะใน อวิชายิตวา อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อวิชายิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิภาวิ สพพ วิเสสณะของ ฌนึฯ อวุตตกัมมะใน อภิภาวิ, ปนิตัพท วากยารัมภชตกะ วาสภขตติยา สุธกัตตาใน ภวิสสุตติฯ อาขยาตบท กัตตุวจาก อิทานิ กาลสัตตมีใน ภวิสสุตติ รมโยเ สามีสัมพันธะใน วลลภา อติวิย กิริยาวิเสสณะใน วลลภาฯ วิกติกัตตาใน ภวิสสุตติ” อิติตัพท อาการะใน อาห ๕

๘๑. พธิรามจโจ “वलลภาติ วจัน ทุสสุต สุตวา “วิฑูทโภติ สลลภเขตวา ราชาน อูปคนตวา “เทว กุมารสสุ ‘วิฑูทโภติ นาม กโรธาติ อาห ๕

พธิรามจโจ “वलลภาติ วจัน ทุสสุต สุตวา “วิฑูทโภติ สลลภเขตวา ราชาน อูปคนตวา “(ตุเม) เทว กุมารสสุ ‘วิฑูทโภติ (วจัน) นาม กโรธาติ อาห ๕

พธิรามจโจ อ.อำมาตย์ผู้หนวก สุตวา ฟังแล้ว วจัน ซึ่งคำ อิติ ว่า “वलลภา อ.วัลลภา” อิติ ดังนี้ **ทุสสุต** ฟังแล้วชั่ว **สลลภเขตวา** กำหนดแล้ว อิติ ว่า “วิฑูทโภ อ.วิฑูทภะ” อิติ ดังนี้ **อูปคนตวา** เข้าไปเฝ้าแล้ว **ราชาน** ซึ่งพระราชา อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (ตุเม) อ.พระองค์ กโรธ ขอจงกระทำ (วจัน) ซึ่งคำ อิติ ว่า ‘**วิฑูทโภ อ.วิฑูทภะ**’ อิติ ดังนี้ **นาม** ให้เป็นพระนาม **กุมารสสุ** ของพระกุมารเกิด” อิติ ดังนี้ ๕

อำมาตย์ผู้หนวก ฟังคำว่า “วัลลภา” ดังนี้ ฟังไม่ดี กำหนดว่า “วิฑูทภะ” ดังนี้ เข้าไปเฝ้า พระราชา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ขอพระองค์จงตั้งคำว่า “วิฑูทภะ” ให้เป็นพระนามของพระกุมารเกิด”

พธิรามจโจ สุธกัตตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก “वलลภา ลิงคัตถะ” อิติตัพท สรูปะใน วจันฯ อวุตตกัมมะใน สุตวา ทุสสุต กิริยาวิเสสณะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยา ใน สลลภเขตวา “วิฑูทโภ ลิงคัตถะ” อิติตัพท อาการะใน สลลภเขตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อูปคนตวา ราชาน อวุตตกัมมะใน อูปคนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “เทว อาลปนะ ตุเม สุธกัตตาใน กโรธฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก กุมารสสุ สามีสัมพันธะ

ใน นาม ‘วิฑูทภะ ลิงคัตถะ’ อิตีศัพทํ สรุปะใน วจนํ ๑ อวุตตกัมมะใน กโรถ นามํ
วิกตีกัมมะใน กโรถ” อิตีศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๘๒. ราชานํ “ไปราณกํ โน กุลสนนตํ นามํ ภวิสสุตตี จินฺเตตฺวา “วิฑูทภะติ นามํ อกาลิ ๕
ราชานํ “(อิหํ วจนํ) ไปราณกํ โน กุลสนนตํ นามํ ภวิสสุตตี จินฺเตตฺวา (ตสฺส กุมารสฺส)
“วิฑูทภะติ (วจนํ) นามํ อกาลิ ๕

ราชานํ อ.พระราชา จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อิหํ วจนํ) อ.คำนี้ นามํ เป็นชื่อ
กุลสนนตํ อันเป็นของมีอยู่แห่งตระกูล โน ของเรา ท. ไปราณกํ อันมีในก่อน
ภวิสสุตตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ อกาลิ ได้ทรงกระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “วิฑูทภะ
อ.วิฑูทภะ” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นพระนาม (ตสฺส กุมารสฺส) ของพระกุมารนั้น ๕

พระราชาทรงดำริว่า “คำนี้ จักเป็นชื่ออันเป็นของมีอยู่แห่งตระกูลของพวกเรา อันมี
ในก่อน” ดังนี้ ได้ทรงตั้งพระนามให้พระกุมารนั้นว่า “วิฑูทภะ”

ราชานํ สุตฺถกัตตาใน อกาลิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อิหํ วิเสสนะของ วจนํ ๑ สุตฺถกัตตา
ใน ภวิสสุตตี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ไปราณกํ กิติ กุลสนนตํ กิติ วิเสสนะของ นามํ
โน สามีสัมพันธะใน กุลสนนตํ นามํ วิกตีกัตตาใน ภวิสสุตตี” อิตีศัพทํ อาการะใน
จินฺเตตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อกาลิ ตสฺส วิเสสนะของ กุมารสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน
นามํ “วิฑูทภะ ลิงคัตถะ” อิตีศัพทํ สรุปะใน วจนํ ๑ อวุตตกัมมะใน อกาลิ นามํ วิกตีกัมมะ
ใน อกาลิ ๕

๘๓. อถ สุตฺถ ทหฺรกาเลเยว ราชานํ “สตุฏฺ ปิยํ กโรมีติ เสนาปติภูจฺจัน อกาลิ ๕

อถ อสฺส (กุมารสฺส ตสฺส กุมารสฺส) ทหฺรกาเล เอว ราชานํ “(อิหํ) สตุฏฺ ปิยํ กโรมีติ
(จินฺตเนน) เสนาปติภูจฺจัน อกาลิ ๕

อถ ครั้งนั้น ราชานํ อ.พระราชา อกาลิ ได้พระราชทานแล้ว เสนาปติภูจฺจัน ซึ่งตำแหน่ง
แห่งเสนาบดี อสฺส (กุมารสฺส) แก่พระกุมารนั้น (ตสฺส กุมารสฺส) ทหฺรกาเล เอว
ในกาล แห่งพระกุมารนั้น ทรงพระเยาว์นั้นเทียว (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า
“(อิหํ) อ.เรา กโรมี จะกระทำ ปิยํ ให้เป็นที่รัก สตุฏฺ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น พระราชา ได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดี แก่พระกุมารนั้น ในเวลาที่ยังทรงพระเยาว์นั้นแหละ ด้วยทรงดำริว่า “เราจะทำให้เป็นที่รักของพระศาสดา”

อถ กาลสัตตมมี ราชสา สุททกัตตาใน อทาสีจ อายยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺสจ สัมปทานใน อทาสี ตสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺสจ สามีสัมพันธะใน ททรรกาล เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ททรรกาลจ กาลสัตตมมีใน อทาสี “อหํ สุททกัตตาใน กโรมิจ อายยาตบทกัตตุวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะใน ปียจ วิกติกัมมะใน กโรมิ” อิติคัพท สรุปะใน จินตเนนจ ภาระใน อทาสี เสนาปติภูจจัน อวุตตกัมมะใน อทาสี ๫

๘๔. โส กุมารบริหารเณ วฑุฒนุโต สตุตวสุสิกกกาลे อญเณสํ กุมารานํ มาตามหกุลโต หตุถิรูปกอสฺสรูปกาทีนึ อหริยมานานึ ทิสฺวา มาตริํ ปุจฺฉิ “อมุม อญเณสํ มาตามหกุลโต ปณฺณากาโร อหริยติ, มยหํ โกจิ กิณฺจึ น เปเสติ; กิํ ตวํ นิมฺมาตาปิติกาติ ๫

โส (กุมารโ) กุมารบริหารเณ วฑุฒนุโต (ปุคฺคเลน อตฺตโน) สตุตวสุสิกกกาลे อญเณสํ กุมารานํ มาตามหกุลโต หตุถิรูปกอสฺสรูปกาทีนึ อหริยมานานึ (รูปกาณึ) ทิสฺวา มาตริํ ปุจฺฉิ “อมุม (ปุคฺคเลน) อญเณสํ (กุมารานํ) มาตามหกุลโต ปณฺณากาโร อหริยติ, มยหํ โกจิ กิณฺจึ (วตุถุ) น เปเสติ; กิํ ตวํ นิมฺมาตาปิติกา (อสิ)” อิติ ๫

โส (กุมารโ) อ.พระกุมารนั้น วฑุฒนุโต ทรงเติบโตอยู่ กุมารบริหารเณ ด้วยเครื่องบริหารแห่งกุมาร ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว (รูปกาณึ) ซึ่งตูกตา ท. หตุถิรูปกอสฺสรูปกาทีนึ มีตูกตาแห่งข้างและตูกตาแห่งม้าเป็นต้น (ปุคฺคเลน) อหริยมานานึ อันอันบุคคล นำมาอยู่ มาตามหกุลโต จากตระกูลแห่งยาย อญเณสํ กุมารานํ เพื่อกุมาร ท. เหล่าอื่น (อตฺตโน) สตุตวสุสิกกกาลे ในกาล แห่งพระองค์ มีพระชันษาเจ็ด ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว มาตริํ ซึ่งพระมารดา อิติ ว่า “อมุม ข้าแต่เสด็จแม่ ปณฺณากาโร อ.เครื่องบรรณาการ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อหริยติ ย่อมนำมา มาตามหกุลโต จากตระกูลยาย อญเณสํ (กุมารานํ) เพื่อกุมาร ท. เหล่าอื่น, โกจิ อ.ใครจ น เปเสติ ย่อมไม่ส่งมา กิณฺจึ (วตุถุ) ซึ่งวัตถุอะไรจ มยหํ แก่หม่อมฉัน, ตวํ อ.พระองค์ นิมฺมาตาปิติกา เป็นผู้ไม่มีมารดาและบิดา (อสิ) ย่อมเป็น กิํ หรือ ?” อิติ ดังนึ ๫

พระกุมารนั้นทรงเติบโตด้วยเครื่องบริหารของกุมารเห็นตูกตาข้างและตูกต้าม้าเป็นต้นที่เขา

นำมาจากตระกูลยาย เพื่อพระกุมารเหล่านี้ ในเวลาที่พระองค์มีพระชันษา ๗ จึงทูลถามพระมารดาว่า “เสด็จแม่ เครื่องบรรณาการ ที่บุคคลนำมาจากตระกูลยาย เพื่อพระกุมารเหล่านี้, ใครๆ ไม่ส่งวัตถุอะไรๆ แก่หม่อมฉันเลย, พระองค์ เป็นผู้มีมารดาบิดาเลยหรือ ?”

โส วิเสสณะของ กุมารโอรุ สุกทกัตตาใน ปุจฉิ อายยาดบทกัตตุวจาก กุมารปริหาเรน กระณะใน วทุณนุโตย อัมภันตริกิริยาของ กุมารโอรุ ปุคคเลน อนภิตกัตตาใน อหริยมานานิ อุตตโน สามีสัมพันธะใน สุตตวสุสิกกกาเลย กาลสัตตมีใน ทิสวา อญเณส วิเสสณะของ กุมารานัง สัมปทานใน อหริยมานานิ มาตามหกุลโต อปาทานใน อหริยมานานิ หตติรูปกอสสุรูปกาทีนิ วิเสสณะของ รูปกานิง อุตตกัมมะใน ทิสวา อหริยมานานิ วิเสสณะของ รูปกานิ ทิสวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิ มาตริ อุตตกัมมะใน ปุจฉิ “อมม อาลปนะ ปณณากาโร วุตตกัมมะใน อหริยติ อายยาดบทกัมมวจาก ปุคคเลน อนภิตกัตตาใน อหริยติ อญเณส วิเสสณะของ กุมารานัง สัมปทานใน อหริยติ มาตามหกุลโต อปาทานใน อหริยติ, โกจิ สุกทกัตตาใน เปเสติ อายยาดบทกัตตุวจาก มยห สัมปทานใน เปเสติ กิญจ วิเสสณะของ วตุฏ์ อุตตกัมมะใน เปเสติ นคัพท ปฏิสะระใน เปเสติ, ตวั สุกทกัตตาใน อสิ อายยาดบทกัตตุวจาก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ นิมมาตาปิติกา วิกติกัตตาใน อสิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ๕

๘๕. อถ น สว “ตาด ตว สกุยราชาโน มาตามหา, ทูเร ปน วสนติ, เตน เต น กิญจ เปเสนตีติ วญเจสิ ๕

อถ น (กุมาร) สว (วาสภขตติยา) “ตาด ตว สกุยราชาโน มาตามหา (โหนติ), (เต สกุยราชาโน) ทูเร ปน วสนติ, เตน เต (สกุยราชาโน) น กิญจ (วตุฏ์) เปเสนตีติ วญเจสิ ๕

อถ ครั้งนั้น สว (วาสภขตติยา) อ.พระนางวาสภขตติยานั้น วญเจสิ ทรงลวงแล้ว น (กุมาร) ซึ่งพระกุมารนั้น อิติ ว่า “ตาด แน่พ่อ สกุยราชาโน อ.เจ้าศากยะ ท. มาตามหา เป็นยาย ตว ของเจ้า (โหนติ) ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า (เต สกุยราชาโน) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น วสนติ ย่อมอยู่ ทูเร ในที่ไกล, เตน เพราะเหตุนั้น เต (สกุยราชาโน) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น น เปเสนติ ย่อมไม่ส่งไป กิญจ (วตุฏ์)

ซึ่งวัตถุ อะไรๆ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่นพระนางवासภขัตติยานั้นทรงลวงพระกุมารนั้นว่า“พ่อเจ้าศากยะทั้งหลายเป็นยายของเจ้า, แต่ว่า เจ้าศากยะทั้งหลายเหล่านั้น อยู่ในที่ไกล, เพราะฉะนั้น เจ้าศากยะเหล่านั้น จึงไม่ส่งอะไรๆ มา”

อถ กาลสัตตมี สา วิเสสนะของ วาสภขัตติยาฯ สุททกัตตาใน วญเจสิฯ อาชยาตบท กัตตุวาจก น วิเสสนะของ กุมารึฯ อวุตตกัมมะใน วญเจสิ “ตาด อาลปนะ สกฺย-ราชาโน สุททกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตว สามีสัมพันธะใน มาตามหาฯ วิกติกัตตาใน โหนฺติ, ปนศัพท วิเสสโชตกะ เต วิเสสนะของ สกฺยราชา โนฯ สุททกัตตาใน วสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทูเร วิสยาธาระใน วสนฺติ, เตน เหตุวัตถะ เต วิเสสนะของ สกฺยราชาโนฯ สุททกัตตาใน เปเสนฺติฯ อาชยาตบท กัตตุวาจก นศัพท ปฏฺวิเสระใน เปเสนฺติ กิญจ วิเสสนะของ วตฺถุฯ อวุตตกัมมะใน เปเสนฺติ” อิติศัพท อาการะใน วญเจสิ ฯ

๘๖. ปุน โสฬสวสุสิกกาเล “อมม มาตามหกุลฺ ปสฺสิตุกาโมมหิตี วตฺวา “อลฺ ตาด, กิ ตตฺถ คนฺตฺวา กริสฺสสีตี วาริยมาโนปิ ปุนปฺปุนฺ ยาจิ ฯ

(กุมารโ อตฺตโน) ปุน โสฬสวสุสิกกาเล “(อหฺ) อมม มาตามหกุลฺ ปสฺสิตุกาโม มหิตี วตฺวา “อลฺ ตาด, (ตฺว) กิ ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา กริสฺสสีตี (มาตรา) วาริยมาโนปิ ปุนปฺปุนฺ ยาจิ ฯ

(กุมารโ) อ.พระกุมาร วตฺวา ทูลแล้ว อิติ ว่า “อมม ข้าแต่เสด็จแม่ (อหฺ) อ.หม่อมฉัน ปสฺสิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น มาตามหกุลฺ ซึ่งตระกูลแห่งยาย อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (อตฺตโน) โสฬสวสุสิกกาเล ในกาล แห่งพระองค์ มีชันษาสิบหก ปุน อีก (มาตรา) วาริยมาโนปิ แม้ผู้อันพระมารดา ทรงห้ามอยู่ อิติ ว่า “ตาด แน่พ่อ อลฺ อ.อย่าเลย, (ตฺว) อ.เจ้า คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น กริสฺสสี จักกระทำ กิ ซึ่งอะไร” อิติ ตังยี ยาจิ ทูลวิงวอนแล้ว ปุนปฺปุนฺ บ่อยๆ ฯ

พระกุมารทูลว่า “เสด็จแม่ หม่อมฉันมีความประสงค์จะเห็นตระกูลยาย” ในเวลาที่มี พระชันษา ๑๖ อีก แม้ถูกพระมารดาทรงห้ามว่า “อย่าเลย พ่อ, เจ้าไปที่นั้นแล้ว จักทำ อะไร” ก็ทูลวิงวอนบ่อยๆ

กุมารโอรส สุธกัถตาใน ยาจิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก ปุณศัพท กิริยาวิเสสณะใน วตุวา
 อตุตโน สามีสัมพันธะใน โสฬสวลสิกกาเลฯ กาลสัตตมีใน วตุวา “อมุม อาลปนะ อห
 สุธกัถตาใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก มาตามหกุล อุตตกัมมะใน ปสฺลิตุกาโมฯ
 วิกตีกัถตาใน อมุหิ” อิตศัพท อาการะใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วาริยามาโน “ตาต
 อาลปนะ อล ปฏิสเรลลึงคตเถ, ตวุ สุธกัถตาใน กริสฺลสิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก
 ก็ อุตตกัมมะใน กริสฺลสิ ตตถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนตุวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน กริสฺลสิ” อิตศัพท อาการะใน วาริยามาโน มาตรา อนภิทกัถตาใน
 วาริยามาโน อปศัพท อเปกขตเถเข้ากัษ วาริยามาโนฯ อัพภันตรกิริยาของ กุมารโอร
 ปุณปุณ กิริยาวิเสสณะใน ยาจิ ฯ

๘๗. อถสฺส มาตา “เตนหิ คจฺฉาติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

อถ อสฺส (กุมารสฺส) มาตา “เตนหิ (ตวุ) คจฺฉาติ สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตา อ.พระมารดา **อสฺส (กุมารสฺส)** ของพระกุมารนั้น **สมฺปฏฺิจฺฉิ**
 ทรงรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตวุ) อ.เจ้า **คจฺฉ** จงไปเกิด” อิติ
 ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระมารดาของพระกุมารนั้น ทรงรับว่า “ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงไปเกิด”

อถ กาลสัตตมี มาตา สุธกัถตาใน สมฺปฏฺิจฺฉิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อสฺส วิเสสณะ
 ของ กุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตา “เตนหิ อูยโยชนตเถ ตวุ สุธกัถตาใน คจฺฉฯ
 อาชยาตบทกัถตุวจาก” อิตศัพท อาการะใน สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

๘๘. โส ปิตุ อาโรเจตุวา มหนฺเตน ปริวารเณ นิภฺขมิ ฯ

โส (กุมารโอร) ปิตุ อาโรเจตุวา มหนฺเตน ปริวารเณ นิภฺขมิ ฯ

โส (กุมารโอร) อ.พระกุมารนั้น **อาโรเจตุวา** กราบทูลแล้ว **ปิตุ** แก่พระบิดา **นิภฺขมิ**
 เสด็จออกไปแล้ว **ปริวารเณ** กับด้วยบริวาร **มหนฺเตน** หมูใหญ่ ฯ

พระกุมารนั้น กราบทูลแก่พระบิดา เสด็จออกไปพร้อมกับบริวารหมูใหญ่

โส วิเสสณะของ กุมารโรจ สุธกัตตานิ นิภขมิญ อายยตบทกัตตฺวาจก ปิตุ สัมปทาน
ใน อาโรเจตฺวาจก ปุพพกาลกิริยาใน นิภขมิ มหฺนฺเตน วิเสสณะของ ปรีวาเรนญ สหัตถ-
ตติยาเข้ากับ นิภขมิ ฯ

๘๙. วาสภตติยา ปุเรตรเมว ปณฺณ เปเสสิ “อหิ อธิ สุขิ วสามิ, มาสฺส กิณฺจิ สามิโน
อนฺตรํ ทสฺสยีสฺสูติ ฯ

वासภตติया पुत्रेतरं एव पण्णं पेसेसि “अहिं अथि (जाने) सुखिं वसामि, (मातका) मा असुस
(कुमारसुस) किञ्चि सामिनो अन्तरं तस्सयिसुत्ति (आपनहेतुक्) ฯ

वासภตติยา อ.พระนางवासภขัตติยา เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว ปณฺณ ซึ่งหนังสือ
ปุเรตรํ เอว ก่อนหน้านั้นเที่ยว (आपनहेतुक्) มีอันให้รู้- อิติ วา “อหิ อ.หม่อมจัน
วสามิ ย่อมอยู่ อธิ (จाने) ในที่นี้ สุขิ สบาย, (मातका) อ.พระญาติ ท. มา
ทสฺสยีสฺสู ออย่างทรงแสดงแล้ว อนฺตรํ ซึ่งโทษ สามิโน ของพระสวามี กิณฺจิ อะไรๆ
อสุส (กุมารสฺส) แก่พระกุมารนั้น” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

พระนางวาสภขัตติยา ทรงส่งหนังสือไปก่อนทีเดียว มีอันให้รู้ว่า “หม่อมจันอยู่ในที่นี้
สบาย, พระญาติทั้งหลาย ออย่างทรงแสดงโทษอะไรๆ ของพระสวามี แก่พระกุมาร” ดังนี้
เป็นเหตุ

वासภततिया सुथकत्तानि पेसेसिञ्च आययत्तत्तत्तुवाจก एवत्थि अवचरन्नेเข้ากับ
ปุเรตรञ्च किरियाविसेसने पेसेसि पण्णं अवुत्तत्तम्मने पेसेसि “अहिं सुथकत्तानि
वसामिञ्च आययत्तत्तत्तुवाจก अथि विसेसनेของ जानेञ्च विसयाचारेने वसामि सुखिं किरिया-
विसेसनेने वसामि, मातका सुथकत्तानि तस्सयिसुञ्च आययत्तत्तत्तुवाจก मात्थि
पग्गिसेसनेने तस्सयिसु असुस विसेसनेของ कुमारसुसञ्च सम्पทานने तस्सयिसु किञ्चि विसेसने
ของ अन्तरं सामिनो सामिसम्पन्नेने अन्तरञ्च अवुत्तत्तम्मने तस्सयिसु” อิติत्थि
सुपणेने आपनहेतुक्ञ्च किरियाविसेसनेने पेसेसि ฯ

๙๐. สากิยา วิฑูททสฺสาคมนํ ฌตฺวา “วณฺหิตุํ น สกฺกาติ ตสฺส ทหฺรทหฺเร กุมารเ ชนปทํ ปหิณฺติตฺวา, ตสฺมี กปิลปฺรุํ สมฺปตฺเต, สณฺจาคาเร สนฺนิปตฺตีสุ ๕

สากิยา วิฑูททสฺส อาคมนํ ฌตฺวา “(อมฺเหติ) วณฺหิตุํ น สกฺกาติ (มณฺเตตฺวา) ตสฺส (วิฑูททสฺส) ทหฺรทหฺเร กุมารเ ชนปทํ ปหิณฺติตฺวา, ตสฺมี (วิฑูทท) กปิลปฺรุํ สมฺปตฺเต, สณฺจาคาเร สนฺนิปตฺตีสุ ๕

สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. ฌตฺวา รู้แล้ว อาคมนํ ซึ่งการเสด็จมา วิฑูททสฺส แห่ง พระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะ (มณฺเตตฺวา) ทรงปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “(อมฺเหติ) อันเรา ท. น สกฺกา ไม่อาจ วณฺหิตุํ เพื่ออันไหว” อิติ ดังนี้ ปหิณฺติตฺวา ทรงส่งไปแล้ว กุมารเ ซึ่งพระกุมารท. ทหฺรทหฺเร ผู้ทรงพระเยาว์และทรงพระเยาว์ ตสฺส (วิฑูททสฺส) กว่าพระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะนั้น ชนปทํ สู้ชนบท, ตสฺมี (วิฑูทท) ครั้นเมื่อ พระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะนั้น สมฺปตฺเต เสด็จถึงพร้อมแล้ว กปิลปฺรุํ ซึ่งเมือง ชื่อว่ากบิลพัสดุ์, สนฺนิปตฺตีสุ ประชุมกันแล้ว สณฺจาคาเร ในท้องพระโรง ๕

เจ้าศากยะทั้งหลายรู้การเสด็จมาของพระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะทรงปรึกษากันว่า“พวกเรา ไม่อาจเพื่อจะไหว้ได้” ดังนี้ ทรงส่งพระกุมารทั้งหลายที่หนุ่มๆ กว่าพระกุมาร พระนามว่าวิฑูทกะนั้น ไปสู้ชนบท, เมื่อพระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะนั้น เสด็จถึง เมืองกบิลพัสดุ์, ก็ประชุมกันที่ท้องพระโรง

สากิยา สุทฺรทตฺตานิ สนฺนิปตฺตีสุ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก วิฑูททสฺส สามีสัมพันธะใน อาคมนํ ๕ อวตตกัมมะใน ฌตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน มณฺเตตฺวา “อมฺเหติ อนภินฺทิกตฺตานิ สกฺกา ๕ กิริยาบทาววจาก วณฺหิตุํ ตุมตฺถสมฺปทานใน สกฺกา นศฺพทํ ปฏฺฐิเสธะใน สกฺกา” อิติศัพทํ อาการะใน มณฺเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺติตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ วิฑูททสฺส ๕ ฌตฺวีสื่อปาทานใน ทหฺรทหฺเร ๕ วิเสสณะของ กุมารเ ๕ อวตตกัมมะใน ปหิณฺติตฺวา ชนปทํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปหิณฺติตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน สนฺนิปตฺตีสุ, ตสฺมี วิเสสณะของ วิฑูทท ๕ ลักขณะใน สมฺปตฺเต ๕ ลักขณกิริยา กปิลปฺรุํ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมฺปตฺเต, สณฺจาคาเร วิสยาคาระใน สนฺนิปตฺตีสุ ๕

๙๑. กุมาโร ตตถ คนตุวา อฏฺจาสิ ฯ

กุมาโร ตตถ (สญฺจาคาเร) คนตุวา อฏฺจาสิ ฯ

กุมาโร อ.พระกุมาร คนตุวา เสด็จไปแล้ว ตตถ (สญฺจาคาเร) ในห้องพระโรงนั้น
อฏฺจาสิ ได้ประทับยืนแล้ว ฯ

พระกุมาร เสด็จไปในห้องพระโรง ได้ประทับยืนอยู่แล้ว

กุมาโร สุกฺกัตตาโน อฏฺจาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตตถ วิเสสณะของ สญฺจาคาเร
วิสาชาระโน คนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน อฏฺจาสิ ฯ

๙๒. อถ นํ “อຍนฺเต ตาต มาตามโห, อຍ มาตุโลติ วทีสุ ฯ

อถ นํ (กุมารํ สกฺกา) “อຍ (สกฺโก) เต ตาต มาตามโห (โหติ), อຍ (สกฺโก) มาตุโล (โหติ)” อิติ
วทีสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (สกฺกา) อ.เจ้าศากยะ ท. วทีสุ ตรัสแล้ว นํ (กุมารํ) กะพระกุมารนั้น อิติ ว่า
“ตาต แนะพ่อ อຍ (สกฺโก) อ.เจ้าศากยะนี้ มาตามโห เป็นพระเจ้าตา เต ของเจ้า
(โหติ) ย่อมเป็น, อຍ (สกฺโก) อ.เจ้าศากยะนี้ มาตุโล เป็นพระเจ้าลุง เต ของเจ้า
(โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น เจ้าศากยะทั้งหลาย ตรัสกะพระกุมารนั้นว่า “พ่อ ผู้นี้ เป็นพระเจ้าตาของเจ้า ผู้นี้
เป็นพระเจ้าลุงของเจ้า”

อถ กาลสัตตมี สกฺกา สุกฺกัตตาโน วทีสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นํ วิเสสณะของ กุมารํฯ
อกถิตกัมมะโน วทีสุ “ตาต อาลปนะ อຍ วิเสสณะของ สกฺโกฯ สุกฺกัตตาโน โหติฯ
อาชยาตบทกัตตุวาจก เต สามีสัมพันธะโน มาตามโหฯ วิกติกัตตาโน โหติ, อຍ
วิเสสณะของ สกฺโกฯ สุกฺกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาตุโล วิกติกัตตา
โน โหติ” อิติศัพท์ อาการะโน วทีสุ ฯ

๙๓. โส สพฺเพ วนฺทมาโน วิจริตฺวา เอกปี อตฺตานํ วนฺทนฺตํ อทิสฺวา “กินฺนุ โข มํ
วนฺทนฺตา นตฺถิติ ปุจฺฉิ ฯ

โส (กุมารโ) สพเพ (สกุเก) วนุทมาโน วิจริตวา เอกปี อุตตานัน วนุทนต์ (สกุกั) อทิสวา “(สกุกา) กิณฺหุ โข มํ วนุทนต์ นตฺถิตี ปุจฺฉิ ฯ”

โส (กุมารโ) อ.พระกุมาร วนุทมาโน วิจริตวา เสด็จเที่ยวถวายบังคมอยู่แล้ว (สกุเก) ซึ่งเจ้าศากยะ ท. สพเพ ทั้งปวง อทิสวา ไม่ทรงเห็นแล้ว (สกุกั) ซึ่งเจ้าศากยะ เอกปี แม้พระองค์หนึ่ง วนุทนต์ ผู้ทรงไหว้อยู่ อุตตานัน ซึ่งพระองค์ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “(สกุกา) อ.เจ้าศากยะ ท. วนุทนต์ ผู้ไหว้อยู่ มํ ซึ่งหม่อมฉัน นตฺถิ ย่อมไม่มี กิณฺหุ โข หรือหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

พระกุมารนั้น เสด็จเที่ยวไหว้เจ้าศากยะทั้งหลายอยู่ ไม่ทรงเห็นเจ้าศากยะแม้แต่พระองค์เดียวที่ไหว้พระองค์ จึงทูลถามว่า “เจ้าศากยะทั้งหลาย ผู้ไหว้หม่อมฉัน ไม่มีเลยหรือไร ?”

โส วิเสสณะของ กุมารโ ฤทฺถกัตตาโน ปุจฺฉิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สพเพ วิเสสณะของ สกุเก ๑ อวุตตกัมมะโน วนุทมาโน ๑ อัปฺภันตฺรกีริยาของ กุมารโ วิจริตวา ปุพฺพกาลกีริยาใน อทิสวา อปีศัพฺท อเปกขัตตเถเข้ากับ เอก ๑ วิเสสณะของ สกุกั อุตตานัน อวุตตกัมมะโน วนุทนต์ ๑ วิเสสณะของ สกุกั ๑ อวุตตกัมมะโน อทิสวา ๑ ปุพฺพกาลกีริยาใน ปุจฺฉิ “สกุกา ฤทฺถกัตตาโน นตฺถิ ๑ กีริยาบทกัตตฺวาจก กิณฺหุ ปุจฺฉนฺตเถ โขศัพฺท วจนาลังการะ มํ อวุตตกัมมะโน วนุทนต์ ๑ อัปฺภันตฺรกีริยาของ สกุกา” อิติศัพฺท อากากระใน ปุจฺฉิ ฯ

๙๔. สากิยา “ตาดท กนิฏฺฐกุมาราท เต ชนปทํ คตาทิ วตฺวา ตสฺส มหนตฺ สกุการํ กรีสุ ฯ”

สากิยา “ตาดท กนิฏฺฐกุมาราท เต ชนปทํ คตาทิ วตฺวา ตสฺส (กุมารสฺส) มหนตฺ สกุการํ กรีสุ ฯ”

สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาดท ณะพ่อ กนิฏฺฐกุมาราท อ.กุมารผู้น้อยที่สุด ท. เต ของเจ้า คตาทิ ไปแล้ว ชนปทํ สู้ชนบท” อิติ ดังนี้ กรีสุ ทรงกระทำแล้ว สกุการํ ซึ่งสักการะ มหนตฺ อันใหญ่ ตสฺส (กุมารสฺส) แก่พระกุมารนั้น ฯ

เจ้าศากยะทั้งหลาย ตรัสว่า “ณะพ่อ กุมารผู้น้อยของเจ้า ไปชนบทกัน” ทรงทำสักการะใหญ่ แก่พระกุมารนั้น

สาเกยา สุทธกัตตทาใน กรีสสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตาต อาลปนะ กนิฏฐกุมารา
 สุทธกัตตทาใน คตาฯ กิตบทกัตตวาจก เต สามีสัมพันธะใน กนิฏฐกุมารา ชนปท
 สัมปาปญญีกัมมะใน คตา” อิติศัพท์ อากาเรใน วตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กรีสสุ ตสฺส
 วิเสสณะของ กุมารสฺสฯ สัมปทานใน กรีสสุ มหนุตฺ วิเสสณะของ สกุกาโรฯ อวุตตกัมมะ
 ใน กรีสสุ ฯ

๙๕. โส กติปาหํ วสิตุวา มหนุตฺน ปริวาเรณ นครา นิกุมมิ ฯ

โส (กุมารโ) กติปาหํ วสิตุวา มหนุตฺน ปริวาเรณ นครา นิกุมมิ ฯ

โส (กุมารโ) อ.พระกุมารนั้น วสิตุวา ประทับอยู่แล้ว กติปาหํ สิ้นวันเล็กน้อย นิกุมมิ
 เสด็จออกไปแล้ว นครา จากพระนคร ปริวาเรณ ด้วยบริวาร มหนุตฺน หมูใหญ่ ฯ

พระกุมารนั้น ประทับอยู่ ๒-๓ วัน ก็เสด็จออกจากพระนครไป พร้อมกับบริวารหมู่มหา

โส วิเสสณะของ กุมารโฯ สุทธกัตตทาใน นิกุมมิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กติปาหํ
 อัจฉันตสังโยคะใน วสิตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิกุมมิ มหนุตฺน วิเสสณะของ
 ปริวาเรณฯ สหัตถตติยาเข้ากับ นิกุมมิ นครา อปาทานใน นิกุมมิ ฯ

๙๖. อเถกา ทาสี สณฺจาคาราเร ตสฺส นิสินฺนผลกํ “อิทํ วาสภขตฺติยาย ทาสียา ปุตุตสฺส
 นิสินฺนผลกนฺตติ อุกุโกสิตุวา อุกุโกสิตุวา ซีโรทเกณ โรวติ ฯ

อถ เอกา ทาสี สณฺจาคาราเร ตสฺส (กุมารสฺส) นิสินฺนผลกํ “อิทํ (ผลกํ) วาสภขตฺติยาย ทาสียา
 ปุตุตสฺส นิสินฺนผลกํ (โหติ)” อิติ อุกุโกสิตุวา อุกุโกสิตุวา ซีโรทเกณ โรวติ ฯ

อถ ครั้งนั้น ทาสี อ.นางทาสี เอกา คนหนึ่ง อุกุโกสิตุวา ดำแล้ว อุกุโกสิตุวา ดำแล้ว
 อิติ ว่า “อิทํ (ผลกํ) อ.แผ่นกระดานนี้ นิสินฺนผลกํ เป็นแผ่นกระดานเป็นที่นั่ง
 ปุตุตสฺส แห่งบุตร ทาสียา ของนางทาสี วาสภขตฺติยาย ชื่อว่าวาสภขตฺติยา (โหติ)
 ย่อมเป็น” โรวติ ย่อมล้าง นิสินฺนผลกํ ซึ่งแผ่นกระดานเป็นที่นั่ง ตสฺส (กุมารสฺส)
 แห่งพระกุมารนั้น สณฺจาคาราเร ในท้องพระโรง ซีโรทเกณ ด้วยน้ำอันเจือด้วยน้ำนม ฯ
 ที่นั้น นางทาสีคนหนึ่ง ดำแล้วๆ ว่า “แผ่นกระดานแผ่นนี้ เป็นแผ่นกระดานเป็นที่นั่ง

ของบุตรของนางทาสีชื่อว่าวาสภขัตติยา” แล้วจึงล้างแผ่นกระดานซึ่งเป็นที่นั่งของ พระกุมารนั้น ในห้องพระโรง ด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนม

อกทกาลสัตตมมี เอกา วิเสสณะของ ทาสีๆ สุทรกัตตาใน ไชวติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สณฺหาคาเร วิสยาธาระใน นิสินฺนผลกั ตสฺส วิเสสณะของ กุมารสฺสๆ สามีสัมพันธะใน นิสินฺนผลกัๆ อวุตตกัมมะใน ไชวติ “อิทํ วิเสสณะของ ผลกัๆ สุทรกัตตาใน ไชวติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก วาสภขตฺติยา ย สันญญาวิเสสณะของ ทาสียาๆ สามีสัมพันธะใน ปุตฺตสฺสๆ สามีสัมพันธะใน นิสินฺนผลกัๆ วิกตีกัตตาใน ไชวติ” อิติศัพทํ อากาเรใน อกุโกสิตฺวาๆ สองบพ สมานกาลกิริยาใน ไชวติ ชิโรทเกณ ภาระใน ไชวติ ฯ

๗๗. เอโก ปุริโส อตฺตโน อวรุํ ปมฺมุสฺสิตฺวา นิวตฺโต ตํ คณฺหนฺโต วิฑูทกฺกุมารสฺส อกุโกสณฺสทฺทํ สุตฺวา ตํ อนฺตรํ ปุจฺฉิตฺวา “วาสภขตฺติยา ทาสียา กุจฺฉิมฺหิ มหานาม- สกฺกสฺส ชาตาทิ ฅตฺวา พลกายสฺส กเถสิ ฯ

เอโก ปุริโส อตฺตโน อวรุํ ปมฺมุสฺสิตฺวา นิวตฺโต ตํ (อวรุํ) คณฺหนฺโต วิฑูทกฺกุมารสฺส อกุโกสณฺสทฺทํ สุตฺวา ตํ อนฺตรํ ปุจฺฉิตฺวา “วาสภขตฺติยา ทาสียา กุจฺฉิมฺหิ มหานามสกฺกสฺส ชาตาทิ ฅตฺวา พลกายสฺส กเถสิ ฯ

เอโก ปุริโส อ.บุรุษคนหนึ่ง ปมฺมุสฺสิตฺวา ลืมทัวแล้ว อวรุํ ซึ่งอวรุ อตฺตโน ของตน นิวตฺโต กลับแล้ว คณฺหนฺโต ถือเอาอยู่ ตํ (อวรุํ) ซึ่งอวรุ นั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อกุโกสณฺสทฺทํ ซึ่งเสียงแห่งการดำ วิฑูทกฺกุมารสฺส ซึ่งพระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะ ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว ตํ อนฺตรํ ซึ่งโทษนั้น ฅตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า “วาสภขตฺติยา อ.พระนางวาสภขัตติยา ชาตา เกิดแล้ว กุจฺฉิมฺหิ ในห้อง ทาสียา ของนางทาสี มหานามสกฺกสฺส ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม” อิติ ดั่งนี้ กเถสิ บอกแล้ว พลกายสฺส แก่หมู่แห่งกำลังพล ฯ

บุรุษคนหนึ่ง ลืมอวรุของตนไว้ จึงกลับ ถือเอาอวรุ นั้นอยู่ ได้ยินเสียงดำพระกุมาร พระนามว่าวิฑูทกะ จึงถามโทษนั้น รู้ว่า “พระนางวาสภขัตติยา เกิดในห้องของนาง ทาสี ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม” จึงบอกแก่กำลังพล

เอโก วิเสสณะของ ปุริโสๆ สุทรกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตฺตโน สามี-

สัมพันธะใน อารุขัฏ อวุตตกัมมะใน ปมมุสสุติตวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน นินฺวตฺตฏ วิเสสณะ
 ของ ปุริโส ตํ วิเสสณะของ อารุขัฏ อวุตตกัมมะใน คณฺหนฺโตฏ อัมภันตริกิริยาของ
 ปุริโส วิชฺชุกุมารสฺส จัฎฐีอวุตตกัมมะใน อุกโกสนสทฺทฏ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฏ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา ตํ วิเสสณะของ อนฺตรฏ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวาฏ
 ปุพพกาลกิริยาใน ฃตฺวา “วาสภขตฺติยา สฺททกัตฺตานิ ชาตาทฏ กิตฺตทกัตฺตฺวาจก
 ทาสฺยา สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิมฺหิฏ วิสยาธาระใน ชาตาท มหานามสกกฺกสฺส สามีสัมพันธะ
 ใน ทาสฺยา” อิตฺตํพทํ อาการะใน ฃตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน กเถสิ พลกายสฺส สัมปทาน
 ใน กเถสิ ๕

๙๘. “วาสภขตฺติยา กิร ทาสีธิตาติ มหาโกลาหลํ อโหสิ ๕

“วาสภขตฺติยา กิร ทาสีธิตา (โหติ)” อิติ มหาโกลาหลํ อโหสิ ๕

มหาโกลาหลํ อ.ความโกลาหลใหญ่ **อิติ** ว่า “กิร ได้ยินว่า **วาสภขตฺติยา** อ.พระนาง
 วาสภขตฺติยา **ทาสีธิตา** เป็นธิดาของนางทาสี (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ **อโหสิ**
 ได้มีแล้ว ๕

ได้มีความโกลาหลใหญ่ว่า “ได้ยินมาว่า พระนางวาสภขตฺติยา เป็นธิดาของนางทาสี”

มหาโกลาหลํ สฺททกัตฺตานิ อโหสิฏ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก “กิรตํพทํ อนฺตฺสวณัตตะ
 วาสภขตฺติยา สฺททกัตฺตานิ โหติฏ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ทาสีธิตา วิกิตกัตฺตานิ โหติ”
 อิตฺตํพทํ สฺรูปะใน มหาโกลาหลํ ๕

๙๙. ตํ สุตฺวา วิชฺชุกโก “เอเต ตาว มม นิสินฺนผลกํ ซีโรทเกน โชรฺนตฺต, อหํ ปน
 รชฺเช ปตฺติจฺจิตกาเล เอเตสํ คลโลหิตํ คเหตุวา มม นิสินฺนผลกํ โชรฺวิสุสामीติ
 จิตฺตํ จเปสิ ๕

ตํ (วจน) สุตฺวา วิชฺชุกโก “เอเต (สกก) ตาว มม นิสินฺนผลกํ ซีโรทเกน โชรฺนตฺต, อหํ ปน
 รชฺเช ปตฺติจฺจิตกาเล เอเตสํ (สกกาน) คลโลหิตํ คเหตุวา มม นิสินฺนผลกํ โชรฺวิสุสामीติ จิตฺตํ
 จเปสิ ๕

วิฑูทโก อ.พระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะ **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **ตํ (วจนํ)** ซึ่งคำนั้น **จเปสิ** ทรงตั้งไว้แล้ว **จิตฺตํ** ซึ่งพระทัย **อิติ** ว่า “**เอเต (สกุภา)** อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่า นั้น **โฆนฺตุ** จงล้าง **นินฺนุณฺผลกํ** ซึ่งแผ่นกระดานเป็นที่นั่ง **มม** ของเรา **ชีโรทเกน** ด้วยน้ำอันเจือด้วยน้ำนม **ตาว** ก่อน, **ปน** ส่วนว่า **อหํ** อ.เรา **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **คลฺโลหิตํ** ซึ่งเลือดในลำคอ **เอเตสํ (สกุภานํ)** ของเจ้าศากยะ ท. เหล่า นั้น **โฆวิสฺสามิ** จักล้าง **นินฺนุณฺผลกํ** ซึ่งแผ่นกระดานเป็นที่นั่ง **มม** ของเรา **ปติฏฺฐจิตฺกาเล** ในกาลเป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **รชฺเช** ในความเป็นแห่งพระราชา” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะ ทรงสดับคำนั้น ทรงตั้งพระทัยไว้ว่า “พวกเจ้าศากยะ เหล่านี้ จงล้างแผ่นกระดานเป็นที่นั่งของเรา ด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนมก่อน, ส่วนเราจักถือเอาเลือดในลำคอของพวกศากยะเหล่านี้ ล้างแผ่นกระดานของเรา ในกาลเป็นที่ดำรง อยู่ในความเป็นพระราชา”

วิฑูทโก สฺุทกัถตฺตานิ จเปสิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจนํฯ อวุตตกัมมะ ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ “เอเต วิเสสนะของ สกุภาฯ สฺุทกัถตฺตานิ โฆนฺตุฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก ตาว กิริยาวิเสสนะใน โฆนฺตุ มม สามีสัมพันธะใน นินฺนุณฺผลกํฯ อวุตตกัมมะใน โฆนฺตุ ชีโรทเกน ภาระใน โฆนฺตุ, ปนศัพทํ ปักขันตรชิตกะ อหํ สฺุทกัถตฺตานิ โฆวิสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก รชฺเช วิสยาธาระใน ปติฏฺฐจิตฺกาเลฯ กาลสัถตฺตมิใน โฆวิสฺสามิ เอเตสํ วิเสสนะของ สกุภานํฯ สามีสัมพันธะใน คลฺโลหิตํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โฆวิสฺสามิ มม สามีสัมพันธะ ใน นินฺนุณฺผลกํฯ อวุตตกัมมะใน โฆวิสฺสามิ” **อิติ** ศัพท์ อากาเรใน จเปสิ **จิตฺตํ** อวุตตกัมมะใน จเปสิ ฯ

๑๐๐. ตสฺมี สวตฺถิ คเต, อมจฺจา สพฺพํ ปวตฺติ รมฺโถ อาโรจยิสฺสุ ฯ

ตสฺมี (กุมาร) สวตฺถิ คเต, อมจฺจา สพฺพํ ปวตฺติ รมฺโถ อาโรจยิสฺสุ ฯ

ตสฺมี (กุมาร) ครั้นเมื่อพระกุมารนั้น **คเต** เสด็จถึงแล้ว **สวตฺถิ** ซึ่งเมืองสาวัตถี, **อมจฺจา** อ.อำมาตย์ ท. **อาโรจยิสฺสุ** กราบทูลแล้ว **ปวตฺติ** ซึ่งความเป็นไป **सพฺพํ** ทั้งปวง **รมฺโถ** แก่พระราชา ฯ

เมื่อพระกุมารเสด็จไปถึงเมืองสาวัตถีแล้ว, พวกอำมาตย์ ก็กราบทูลความเป็นไป ทั้งปวง แต่พระราชชา

ตสุมิ วิเสสนะของ กุมารเอจ ลักษณะใน คเตจ ลักษณะกิริยา สาวตถิ สัมปาปุณียกัมมะ ใน คเต, อมจจา สุทรกัตตนาใน อาโรจยีสุ อาชยาตบทกัตตวาจก สพพิ วิเสสนะของ ปวตตีจ อวุตตกัมมะใน อาโรจยีสุ รมโณ สัมปทานใน อาโรจยีสุ ๫

๑๐๑. ราชชา “มยหิ ทาสีธีตริ อหิสฺสูติ สากิยานิ กุชฺฌิตฺวา วาสภชตฺติยาย จ ปุตฺตสฺส จ ทินฺนปริหาริ อจฺฉินฺทิตฺวา ทาสทาสีหิ ลหฺรพฺพมตฺตเมว ทาเปสิ ๫

ราชชา “(สกุภา) มยหิ ทาสีธีตริ อหิสฺสูติ สากิยานิ กุชฺฌิตฺวา (อตฺตนา) วาสภชตฺติยาย จ ปุตฺตสฺส จ ทินฺนปริหาริ อจฺฉินฺทิตฺวา (ปุกฺคฺล) ทาสทาสีหิ ลหฺรพฺพมตฺต เอว (วตฺถุ) ทาเปสิ ๫

ราชชา อ.พระราชชา กุชฺฌิตฺวา ทรงกริ้วแล้ว สากิยานิ ต่อเจ้าศากยะ ท. อิติว่า “(สกุภา) อ.เจ้าศากยะ ท. อหิสฺสู ได้ให้แล้ว ทาสีธีตริ ซึ่งธิดาของนางทาสี มยหิ แก่เรา” อิติ ดั่งนี้ อจฺฉินฺทิตฺวา ทรงริบแล้ว (อตฺตนา) ทินฺนปริหาริ ซึ่งเครื่องบริหารอันพระองค์ พระราชทานแล้ว วาสภชตฺติยาย จ แก่พระนางวาสภชตฺติยาด้วย ปุตฺตสฺส จ แก่พระโอรสด้วย (ปุกฺคฺล) ทรงยังบุคคล ทาเปสิ ให้พระราชทานแล้ว (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ ทาสทาสีหิ ลหฺรพฺพมตฺต เอว อันสักรว่า อันทาสและทาสี ท. พึงได้นั้นเทียว ๫

พระราชชา ทรงกริ้วต่อเจ้าศากยะทั้งหลายว่า “เจ้าศากยะทั้งหลาย ได้ให้ธิดาของนางทาสี แก่เรา” ทรงริบเครื่องบริหารที่พระราชทานแก่พระนางวาสภชตฺติยา และพระโอรส รับสั่งให้พระราชทานวัตถุสักรกว่าของที่ทาสและทาสีพึงได้เท่านั้น

ราชชา เหตุกัตตนาใน ทาเปสิจ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก “สกุภา สุทรกัตตนาใน อหิสฺสุจ อาชยาตบทกัตตวาจก มยหิ สัมปทานใน อหิสฺสุ ทาสีธีตริ อวุตตกัมมะใน อหิสฺสุ” อิติศัพท์ อากาละใน กุชฺฌิตฺวา สากิยานิ สัมปทานใน กุชฺฌิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน อจฺฉินฺทิตฺวา อตฺตนา อนภินฺทิตกัตตนาใน ทินฺน วาสภชตฺติยาย กิติ ปุตฺตสฺส กิติ สัมปทาน ใน ทินฺน จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ วาสภชตฺติยาย และ ปุตฺตสฺส ทินฺนปริหาริ อวุตตกัมมะใน อจฺฉินฺทิตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ปุกฺคฺล การิตกัมมะใน ทาเปสิ ทาสทาสีหิ อนภินฺทิตกัตตนาใน ลหฺรพฺพ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ลหฺรพฺพมตฺตจก

วิเสสณะของ วตฤกษ์ อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ ๕

๑๐๒. ตโต กติปาหจฺเจยน สตฺถา ราชนิเวสนํ คนฺตุวา นิสฺสิทึ ๕

ตโต (ทิวสโต) กติปาหจฺเจยน สตฺถา ราชนิเวสนํ คนฺตุวา นิสฺสิทึ ๕

สตฺถา อ.พระศาสดา คนฺตุวา เสด็จไปแล้ว ราชนิเวสนํ สู่พระราชนิเวศน์ นิสฺสิทึ ปรึทํบํนังแล้ว กติปาหจฺเจยน โดยอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย ตโต (ทิวสโต) แต่วันนั้น ๕

โดยผ่านไป ๒-๓ วัน แต่วันนั้น พระศาสดา เสด็จไปพระราชนิเวศน์ แล้วก็ปรึทํบํนัง

สตฺถา สุกฺกตฺตาใน นิสฺสิทึ ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตโต วิเสสณะของ ทิวสโต ๕ อปาทานใน กติปาหจฺเจยน ๕ ตติยาวิเสสณะใน นิสฺสิทึ ๕ ราชนิเวสนํ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน คนฺตุวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิทึ ๕

๑๐๓. ราชา อาคนฺตุวา วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ตุมฺหากํ กิร ฌาตเกหิ ทาสีธิตา มยฺหํ ทินฺนา, เตนฺ อสฺสา อหํ สปุตฺตยา ยปริหารํ อจฺฉินฺทิตฺวา ทาสทาสีหิ ลทฺฐพฺพมตฺตฺเมว ทาเปสิณฺติ อาห ๕

ราชา อาคนฺตุวา วนฺทิตฺวา “ภนฺเต ตุมฺหากํ กิร ฌาตเกหิ ทาสีธิตา มยฺหํ ทินฺนา, เตนฺ อสฺสา (वासภขตติยาย) อหํ สปุตฺตยา ยปริหารํ อจฺฉินฺทิตฺวา (บุคคล) ทาสทาสีหิ ลทฺฐพฺพมตฺตฺ เอว (วตฤกษ์) ทาเปสิณฺติ อาห ๕

ราชา อ.พระราช อาคนฺตุวา เสด็จมาแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อาห กราบ ทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า ทาสีธิตา อ.ธิดาของนาง ทาสี ฌาตเกหิ อันพระญาติ ท. ตุมฺหากํ ของพระองค์ ทินฺนา ปรึทานแล้ว มยฺหํ แก่หม่อมฉัน, เตนฺ เพราะเหตุฉะนั้น อหํ อ.หม่อมฉัน อจฺฉินฺทิตฺวา ปรึแล้ว ยปริหารํ ซึ่งเครื่องบริหาร อสฺสา (वासภขตติยาย) ของพระนางवासภขตติยานั้น สปุตฺตยา ผู้เป็นไปกับด้วยบุตร (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว (วตฤกษ์) ซึ่งวัตถุ ทาสทาสีหิ ลทฺฐพฺพมตฺตฺ เอว อันสักว่าอันทาสและทาสี ท. พึงได้นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชชา เสด็จมา ถวายบังคมแล้ว กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทราบว่า พวกพระญาติของพระองค์ประทานธิดาของนางทาสี แก่หม่อมฉัน, เพราะฉะนั้น หม่อมฉัน จึงรีบเครื่องบริหารของพระนางวาสภขัตติยาพร้อมกับพระโอรส รับสั่งให้ให้วัตถุ สักว่าของที่ทาสและทาสีพึงได้เท่านั้น”

ราชา สุทรกัตตาดำใน อาหะ อายาตบทกัตตุดาจาก อาคนุดวา ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนุเต อาลปนะ กิรศัพท อนุสสวณัตถะ ทาสีชิตา วุตตกัมมะใน ทินนาๆ กิตบทกัมมวาจาก ตุมหากั สามีสัมพันธะใน ฉาตเกทธิๆ อนภิตถกัตตาดำใน ทินนา มยหิ สัมปทานใน ทินนา, เตน เหตุวัตถะ อหิ เหตุกัตตาดำใน ทาเปสีๆ อายาตบทเหตุกัตตุดาจาก อสสา วิเสสณะของ วาสภขัตติยาๆ สามีสัมพันธะใน ปริหาริ สปุตตาย วิเสสณะของ วาสภขัตติยาๆ ปริหาริ อวุตตกัมมะใน อจฉินทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทาเปสี ปุคคัล การิตกัมมะใน ทาเปสี ทาสทาสีหิ อนภิตถกัตตาดำใน ลทพพ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ลทพพมตตๆ วิเสสณะของ วตถุๆ อวุตตกัมมะใน ทาเปสี” อิตติศัพท อาการะใน อาห ๕

๑๐๔. สตุถา “อยุตต์ มหาราช สากิเยหิ กตฺ, ททนุเตหิ นาม สมชาติกา ทาทพพา อสฺส; ตํ ปน มหาราช วทามิ ‘วาสภขัตติยา ขตฺติยราชชิตา ขตฺติยรมโฆ เคะเห อภิสกั ลภิ, วิทฺฐทโกปิ ขตฺติยราชานเมว ปฏิจฺจ ชาโต; มาตุโคตตํ นาม ก็ กิริสฺสติ, ปิตุ- โคตตเมว ปมาณนฺติ, โปราณกปณฺธิตา ทลิตฺทิตฺติยา กฏฺจหาริกาย อคฺคมहेสิฏฺจานั อหํสุ, ตสฺสา จ กุจฉิมฺหิ ชาตกุมารโ ทฺวาทสโยชนิกาย พารานฺณสิยํ รชฺชํ ปตฺวา กฏฺจวาทนราชา นาม ชาโตติ กฏฺจหารियชาตกั กเถสิ ๕

สตุถา “อยุตต์ (กมฺม) มหาราช สากิเยหิ กตฺ, ททนุเตหิ นาม (สากิเยหิ) สมชาติกา (ชิตา) ทาทพพา อสฺส; (อหํ) ตํ ปน มหาราช วทามิ ‘วาสภขัตติยา ขตฺติยราชชิตา (หุตฺวา) ขตฺติยรมโฆ เคะเห อภิสกั ลภิ, วิทฺฐทโกปิ ขตฺติยราชาน เอว ปฏิจฺจ ชาโต; มาตุโคตตํ นาม ก็ กิริสฺสติ, ปิตุ- โคตตํ เอว ปมาณํ (โหติ) อิติ, โปราณกปณฺธิตา ทลิตฺทิตฺติยา กฏฺจหาริกาย อคฺคมहेสิฏฺจานั อหํสุ, ตสฺสา จ (ทลิตฺทิตฺติยา) กุจฉิมฺหิ ชาตกุมารโ ทฺวาทสโยชนิกาย พารานฺณสิยํ รชฺชํ ปตฺวา กฏฺจวาทนราชา นาม ชาโตติ (วตฺวา) กฏฺจหารियชาตกั กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูกัอนมหาบพิตร (กมฺม)

อ.กรรม อยู่แต่ อันไม่สมควรแล้ว สากิเยหิ อันเจ้าศากยะ ท. กตฺ กระทำแล้ว, (ธิตา) อ.พระธิดา สมชาติกา ผู้มีชาติเสมอกัน ททนต์เทหิ นาม (สากิเยหิ) ทาทพพา เป็น ผู้ อันเจ้าศากยะ ท. ชื่อผู้เมื่อประทาน ฟิงประทาน อสุส ฟิงเป็น, มหาราช ดูก่อน มหาบพิตร ปน ก็ (อหฺ) อ.อาตมภาพ วทามิ จะขอทูล ตํ กะพระองค์ อิติ ว่า 'วาสภขตติยา อ.พระนางวาสภขตติยา ขตติยราชธิดา เป็นพระธิดาของพระราชา ผู้กษัตริย์ (หุตฺวา) เป็น ลภิ ได้แล้ว อภิเสกํ ซึ่งการอภิเษก เคเห ในตำแหน่ง ขตติยธมฺโย ของพระราชาผู้เป็นกษัตริย์, วิฑูทโกปิ แม้ อ.พระกุมารพระนามว่า วิฑูทกะ ปฏิจฺจ ทรงอาศัยแล้ว ขตติยราชานํ เอว ซึ่งพระราชาผู้เป็นกษัตริย์นั้น เทียว ชาโต ประสูติแล้ว, มาตุโคตฺตํ นาม ชื่อ อ.โคตรของมารดา กริสฺสูติ จักกระทำ ก็ ซึ่งอะไรได้, ปิตุโคตฺตํ เอว อ.โคตรของบิดานั้นเทียว ปมาณํ เป็นประมาณ (โหติ) ย่อมเป็น' อิติ ดังนี้, โปราณกปณฺชิตา อ.บัณฑิตผู้มีในก่อน ท. อทฺสุ ได้พระราชทาน แล้ว อคฺคมहेสิฏฺฐานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระอัครมเหสี ทลิตฺทิตฺถิยา แก่หญิงผู้ขัดสน กฏฺฐหาริกาย ผู้นำไปซึ่งพิน, จ อนึ่ง ชาตกฺุมารโ อ.พระกุมารผู้ประสูติแล้ว กุจฺฉิมฺหิ ในท้อง ตสฺสา (ทลิตฺทิตฺถิยา) ของหญิงผู้ขัดสนนั้น ปตฺวา ทรงถึงแล้ว รชฺชํ ซึ่ง ความเป็นแห่งพระราชา พาราณสีย์ ในเมืองพาราณสี ทฺวาทสโยชนิกาย อัน ประกอบแล้วด้วยโยชนีสิบสอง กฏฺฐวาหฺนราชา นาม เป็นพระราชาพระนามว่ากฏฺฐวาหฺนะ ชาโต เกิดแล้ว" อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว กฏฺฐหาริยชาติกํ ซึ่งกฏฺฐหาริยชาติก ๕

พระศาสดา ตรัสว่า "มหาบพิตร กรรมที่ไม่สมควร พวกศากยะทำแล้ว, ธิดาผู้มีชาติ เสมอกัน เป็นผู้ที่พวกเจ้าศากยะ ธรรมดาม่าผู้จะให้ ฟิงให้, มหาบพิตร ก็อาตมภาพจะ ทูลพระองค์ว่า 'พระนางวาสภขตติยา เป็นธิดาของพระราชาผู้เป็นกษัตริย์' ได้การ อภิเษกในตำแหน่งของพระราชาผู้เป็นกษัตริย์, แม้พระกุมารพระนามว่าวิฑูทกะ อาศัย พระราชาผู้เป็นกษัตริย์ ประสูติแล้ว, ธรรมดาม่าโคตรของมารดา จักทำอะไร, โคตรของ บิดาเท่านั้น เป็นประมาณ' ดังนี้, โปราณกปณฺชิตทั้งหลาย ได้พระราชทานตำแหน่ง อัครมเหสี แก่หญิงขัดสนผู้หาบพิน, อนึ่ง พระกุมารผู้ประสูติในท้องของหญิงผู้ขัดสนนั้น ถึงความเป็นพระราชาในเมืองพาราณสีที่ประกอบด้วย ๑๒ โยชนํ เป็นพระราชา พระนามว่ากฏฺฐวาหฺนะ" ดังนี้แล้ว จึงตรัสกฏฺฐหาริยชาติก

สตถา สุทธกัตตานิ กเถสิจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก “มหาราช อาลปนะ อยู่ตต์ วิเสสนะของ กम्मจจ วุตตกัมมะใน กตจ กิตบทกัมมวจาก สากิเยหิ อนภิตกัตตานิ กต, สมชาติกา วิเสสนะของ ฐิตาจ สุทธกัตตานิ อสฺสจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก นามคัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ ททเหตุจ วิเสสนะของ สากิเยหิจ อนภิตกัตตานิ ทาทพฺพาจ วิกติกัตตานิ อสฺส, ปนคัพพ วากยารัมภโชตกะ อหํ สุทธกัตตานิ วทามิจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ตํ อภิตกัมมะใน วทามิ ‘वासภขตฺติยา सुत्थकत्तानि लभिज आशयत्तभकत्तुवज्ज खत्तियराञ्चित्ता विकतिकत्तानि हुत्तुवज्ज पुप्फकालกิริยาใน ลภि ขตฺติยรณฺโณ สามีสัมพันธะใน เคเหจ วิสยาธาระใน ลภि อภิเสกํ อวุตตกัมมะใน ลภि, อปิตัพพ อเปกขัตตะเข้ากับ วิทฺฐกโภจ สุทธกัตตานิ ชาโตจ กิตบทกัตตฺวจาก เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ขตฺติยราชานจ อวุตตกัมมะใน ปฏิจจจ पुप्फकालगिर्याใน ชาโต, นามคัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ มาตุโคตตจ สุทธกัตตานิ กริสฺสติจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กริสฺสติ, เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ ปิตุโคตตจ สุทธกัตตานิ โหติจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก ปมาณ วิกติกัตตานิ โหติ’ อิติตัพพ อาการะใน วทามิ, โปราณกปณฺธิตา สุทธกัตตานิ อหํสุจ อาชยاتبทกัตตฺวจาก กฏฺฐหาริกาย วิเสสนะของ ทลิตฺทิตฺติยาจ สัมปทานใน อหํสุ อคคมहेสิฏฺฐจจ อวุตตกัมมะใน อหํสุ, จคัพพ สัมปิตฺทหนตตะ ชาตกุมารโ สุทธกัตตานิ ชาโตจ กิตบทกัตตฺวจาก ตสฺสา วิเสสนะของ ทลิตฺทิตฺติยาจ สามีสัมพันธะใน กุจฺฉิมฺหิจ วิสยาธาระใน ชาตกุมารโ ทฺวาทสโยชนิกาย วิเสสนะของ พารานลียจ วิสยาธาระใน ปตฺวา รชช อวุตตกัมมะใน ปตฺวาจ पुप्फकालगिर्याใน ชาโต นามคัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ กฏฺฐวาทนราชาจ วิกติกัตตานิ ชาโต” อิติตัพพ อาการะใน วตฺวาจ पुप्फकालगिर्याใน กเถสิ กฏฺฐหารियชาตกจ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ๕

๑๐๕. ราชา ฐมฺมกถํ สุตฺวา “ปิตุโคตตเมว กิร ปมาณนฺติ ตฺสิตฺวา มาตาปุตฺตานํ ปกตฺติปริหารเมว ทาเปสิ ๕

ราชา ฐมฺมกถํ สุตฺวา “ปิตุโคตตํ เอว กิร ปมาณ (โหติ)” อิติ ตฺสิตฺวา (ปุกฺคล) มาตาปุตฺตานํ ปกตฺติปริหารํ เอว ทาเปสิ ๕

ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ฐมฺมกถํ ซึ่งวาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม

ตูลิตวา ทรงยินดีแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า ปิตุโคตตํ เอว อ.โคตรของบิดานั้นเที่ยว
ปมาณํ เป็นประมาณ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (บุคคล) ทรงยังบุคคล ทาเปสิ
ให้พระราชทานแล้ว ปกติบริหาร เอว ซึ่งเครื่องบริหารตามปกติ มาตาปุตฺตทานํ
แก่พระมารดาและพระโอรส ท. ๕

พระราชชา ทรงสดับธรรมกถาแล้ว ทรงยินดีว่า “ได้ยินว่า โคตรของบิดาเท่านั้น
เป็นประมาณ” จึงรับสั่งให้พระราชทานเครื่องบริหารตามปกตินั้นแหละ แก่พระมารดา
และพระโอรส ๕

ราชา เหตุกัฏตาใน ทาเปสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัฏตฺวาจก ฌมฺมกถํ อวุตตกัมมะใน
สุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ตูลิตฺวา “กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
ปิตุโคตตํ ๆ สุทฺธกัฏตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก ปมาณํ วิทิกัฏตาใน โหติ”
อิตฺตศัพท์ อากาละใน ตูลิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทาเปสิ บุคคล การิตกัมมะใน ทาเปสิ
มาตาปุตฺตทานํ สัมปทานใน ทาเปสิ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ปกติบริหาร ๆ อวุตต-
กัมมะใน ทาเปสิ ๕

๑๐๖. พนฺธุลเสนาปติสฺสปี โข กุสินารายํ มลฺลราชธิดา มลฺลิกา นาม ภริยา ทีฆรตฺตํ
น วิชายี ๕

ภริยา อ.ภรรยา พนฺธุลเสนาปติสฺสปี โข แม่ของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละแล มลฺลิกา
นาม ชื่อว่ามลฺลิกา มลฺลราชธิดา ผู้เป็นพระธิดาของเจ้ามลฺละ กุสินาราย ในเมือง
กุสินารา น วิชายี ไม่คลอดแล้ว ทีฆรตฺตํ สิ้นราตรีอันยาวนาน ๕

ภรรยาแม่ของพันธุละเสนาบดีแล ชื่อว่ามลฺลิกา ผู้เป็นธิดาของพระเจ้ามลฺละ ไม่คลอด
สิ้นกาลนาน

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มลฺลิกา มลฺลราชธิดา กิติ มลฺลิกา กิติ วิเสสณะของ
ภริยา ๆ สุทฺธกัฏตาใน วิชายี ๆ อาชยาตบทกัฏตฺวาจก อปิตฺตศัพท์ อเปกขตถะเข้ากับ
พนฺธุลเสนาปติสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน ภริยา โขศัพท์ วจนาลังการะ กุสินาราย วิสยา-
ชารณะใน มลฺลราชธิดา ทีฆรตฺตํ อัจจันตสัจโยคะใน วิชายี นศัพท์ ปฏิเสสณะใน วิชายี ๕

๑๐๗. อถ นั พนฺธุโล “อตุตโน กุลฆรเมว คจฺฉาติ อฺยโยเชสิ ๕

อถ นั (ภริยั) พนฺธุโล “(ตุ) อตุตโน กุลฆร เมว คจฺฉาติ (วจนฺ) อฺยโยเชสิ ๕

อถ ครั้งนั้น พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ อฺยโยเชสิ ส่งไปแล้ว นั (ภริยั) ซึ่งภรรยา นั้น วจนฺ ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุ) อ.เชอ คจฺฉ จงไป กุลฆร เมว สู่เรือน แห่งตระกูลนั้นเทียว อตุตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ ส่งภรรยาไป ด้วยคำว่า “เธอจงไปสู่เรือนแห่งตระกูลของตน นั้นแหละเถิด”

อถ กาลสัตตมี พนฺธุโล สุททกัตตาโน อฺยโยเชสิ ๕ อาชยาตบทกัตตุวาจก นั วิเสสนะ ของ ภริยั ๕ อวุตตกัมมะโน อฺยโยเชสิ “ตุ สุททกัตตาโน คจฺฉ ๕ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตุตโน สามีสัมพันธะโน กุลฆร เมวศัพท อวธารณะเข้ากับ กุลฆร ๕ สัมปาปุณฺณีย-กัมมะโน คจฺฉ” อิติศัพท สรุปะโน วจนฺ ๕ ภาระโน อฺยโยเชสิ ๕

๑๐๘. สา “สตถาริ ทิสฺวาว คมิสฺสามิติ เชตวนิ ปวิสิตฺวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา จิตา “กหิ คจฺฉสิติ วุตฺตา “สามิโก มํ ฆนฺเต กุลฆร เปเสตีติ อาห ๕

สา (มลฺลิกา) “(อห) สตถาริ ทิสฺวาว คมิสฺสามิติ (จิเนตฺตฺวา) เชตวนิ ปวิสิตฺวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา จิตา (สตถารา “ตุ) กหิ (จาเน) คจฺฉสิติ วุตฺตา “สามิโก มํ ฆนฺเต กุลฆร เปเสตีติ อาห ๕

สา (มลฺลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น (จิเนตฺตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ทิสฺวาว เฝ้าแล้วเทียว สตถาริ ซึ่งพระศาสดา คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ปวิสิตฺวา เข้าไป แล้ว เชตวนิ สู่พระวิหารชื่อว่าเชตวัน วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระ ตถาคต จิตา ยืนแล้ว (สตถารา) วุตฺตา ผู้อันพระศาสดา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.เชอ คจฺฉสิ จะไป กหิ (จาเน) ในที่ไหน ?” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามิโก อ.สามิ เปเสติ ย่อมส่งไป มํ ซึ่งหม่อมฉัน กุลฆร สู่เรือนแห่งตระกูล” อิติ ดังนี้ ๕

นางมัลลิกานั้น คิดว่า “เราเฝ้าพระศาสดาแล้วเทียว จักไป” เข้าไปสู่พระเชตวัน ถวาย บังคมพระตถาคต ยืนอยู่ ผู้อันพระศาสดาตรัสว่า “เธอจะไป ณ ที่ไหน ?” จึงกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สามิ ย่อมส่งหม่อมฉันไปสู่เรือนแห่งตระกูล”

สา วิเสสนะของ มลลิกาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “อหฺ สุทธกัตตา ใน คมิสุสามิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก สตถาริ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คมิสุสามิ” อิตติคัพพํ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา เชตวนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา ตถาคตํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จิตฺวาฯ วิเสสนะของ มลลิกา สตถารา อนภิทกัตตาใน วุตฺตา “ตฺวํ สุทธกัตตาใน คจฺฉลฺสิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก กหํ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คจฺฉลฺสิ” อิตติคัพพํ อาการะใน วุตฺตาฯ วิเสสนะของ มลลิกา “ภนฺเต อาลปนะ สามิโก สุทธกัตตาใน เปเสติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก มํ อวุตตกัมมะใน เปเสติ กุลฆริ สัมปาปฺณียกัมมะใน เปเสติ” อิตติคัพพํ อาการะใน อาห ๕

๑๐๙. “กึการณาติ ๕

(สตถา) “กึการณา (สามิโก ตํ กุลฆริ เปเสตีติ ปุจฺฉิ) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปุจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(สามิโก) อ.สามิ (เปเสติ) ย่อมส่งไป (ตํ) ซึ่งเธอ (กุลฆริ) สูเรือนแห่งตระกูล กึการณา เพราะเหตุอะไร ?” อิตติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ตรัสถามว่า “เพราะเหตุอะไร ? สามิจึงส่งเธอไปสู่เรือนตระกูล”

สตถา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “สามิโก สุทธกัตตาใน เปเสติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก กึการณา เหตุไฉน เปเสติ ตํ อวุตตกัมมะใน เปเสติ กุลฆริ สัมปาปฺณียกัมมะใน เปเสติ” อิตติคัพพํ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๑๑๐. “วณฺณา กิรสมฺมิ อปฺตฺติกาติ ๕

(มลลิกา) “อหฺ วณฺณา กิร อสมฺมิ อปฺตฺติกาติ (อาห) ๕

(มลลิกา) อ.นางมลลิกา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า (อหฺ) อ.หม่อมฉัน

วณฺณา เป็นหญิงหมั้น อปฺตุตฺติกา เป็นผู้ไม่มีบุตร อสฺมิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

นางมัลลิกา กราบทูลว่า “ทราบว่ หม่อมฉันเป็นหญิงหมั้น ผู้ปราศจากบุตร”

มลฺลิกา สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “กิริศัพท อนุสสวณฺตถะ อหฺ สุทฺธกัตฺตาใน อสฺมิ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก วณฺณา กัตฺติ อปฺตุตฺติกา กัตฺติ วิกตีกัตฺตาใน อสฺมิ” อิติศัพท อากาละใน อาห ๕

๑๑๑. “ยทิ เอวํ คมนกิจจํ นตฺถิ, นีวตฺตสฺสุตฺติ ๕

(สตุถา) “ยทิ เอวํ (ภาเว สนฺเต), คมนกิจจํ นตฺถิ, (ตฺวํ) นีวตฺตสฺสุตฺติ (อาห) ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติว่ “ยทิ ฃีว่ เอวํ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, คมนกิจจํ อ.กิจคืออันไป นตฺถิ ย่อมไม่มี, (ตฺวํ) อ.เธอ นีวตฺตสฺสุ จงกลับ” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ตรัสว่ “ฃีว่ เมื่อเป็นเช่นนั้น กิจคือการไป ย่อมไม่มี, เธอจงกลับ”

สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ยทิ ปริกัปปัตถะ เอวํ วิเสสนะ ของ ภาเว ๕ ลักษณะใน สนฺเต ๕ ลักษณะกิริยา, คมนกิจจํ สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิ ๕ กิริยาบท กัตฺตฺวาจก, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน นีวตฺตสฺสุ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท อากาละใน อาห ๕

๑๑๒. สา ตฺถุจฺมานสา หุตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา นีเวสนํ คนฺตฺวา “กสฺมา นีวตฺตาสีตฺติ วุตฺเต, “ทสพเลน นีวตฺติตฺมฺหีตฺติ อาห ๕

สา (มลฺลิกา) ตฺถุจฺมานสา หุตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา นีเวสนํ คนฺตฺวา “(ตฺวํ) กสฺมา นีวตฺตา อสิ” อิติ (วจนเ สามิเกน) วุตฺเต, “(อหฺ) ทสพเลน นีวตฺติตา อมฺหีตฺติ อาห ๕

สา (มลฺลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น ตฺถุจฺมานสา เป็นผู้มึใจอันยินดีแล้ว หุตฺวา เป็น วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา คนฺตฺวา ไปแล้ว นีเวสนํ สู้ที่เป็นที่อยู่, (วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติว่ “(ตฺวํ) อ.เธอ นีวตฺตา เป็นผู้กลับมาแล้ว อสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร?” อิติ ดังนี้ (สามิเกน) อันสามิ วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห

กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**อหัง** อ.ดิฉัน **ทสพเลน** **นิวัตติตา** เป็นผู้ **อันพระทศพล** ให้กลับแล้ว **อมหิ** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

นางมัลลิกานั้น มีจิตยินดี ถวายบังคมพระศาสดา ไปเรื่อน เมื่อสามีกล่าวว่า “เธอกลับมา เพราะอะไร ?” จึงกล่าวว่า “ดิฉัน เป็นผู้อันพระทศพลให้กลับแล้ว”

สา วิเสสนะของ มลลิกาฯ สุธรกัตตทานใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตฺภูจฺมานสา วิกติกัตตทานใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตฺถารํ อวฺตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา นิเวสนํฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตฺวํ สุธรกัตตทานใน อสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุํใน นิวัตตฺวาฯ วิกติกัตตทานใน อสิ” **อิตติศัพท์** สรุปะใน วจเนฯ ลักษณะใน วุตฺเตฯ ลักษณะกิริยา สามีเกน อนภิตกัตตทานใน วุตฺเต, “**อหัง** สุธรกัตตทานใน **อมหิ**ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก **ทสพเลน** **อนภิตกัตตทานใน** **นิวัตติตา**ฯ **วิกติกัตตทานใน** **อมหิ**” **อิตติศัพท์** อากาละใน อาห ฯ

๑๑๓. **พนฺธุโล** “**ทิกฺขจํ** **ภวิสฺสตี** **ทิมทสฺสีนา** **การณฺนตี** **สมฺปฏฺิจฺฉิ** ฯ

พนฺธุโล “**ทิกฺขจํ** **ภวิสฺสตี** **ทิมทสฺสีนา** (**ทสพเลน**) **การณฺนตี** **สมฺปฏฺิจฺฉิ** ฯ

พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ **สมฺปฏฺิจฺฉิ** รับประทานแล้ว **อิตติ** ว่า “**การณํ** อ.เหตุ **ทิมทสฺสีนา** (**ทสพเลน**) **ทิกฺขจํ** เป็นเหตุ **อันพระทศพล** ผู้ทรงเห็นซึ่งกาลอันยาวนาน โดยปกติเห็นแล้ว **ภวิสฺสตี** จักเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ รับประทาน ว่า “เหตุ จักเป็นเหตุอันพระทศพลผู้ทรงเห็นการณํไกล โดยปกติ ทรงเห็นแล้ว”

พนฺธุโล สุธรกัตตทานใน สมฺปฏฺิจฺฉิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “**การณํ** สุธรกัตตทานใน **ภวิสฺสตี**ฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก **ทิกฺขจํ** **วิกติกัตตทานใน** **ภวิสฺสตี** **ทิมทสฺสีนา** วิเสสนะของ **ทสพเลน**ฯ **อนภิตกัตตทานใน** **ทิกฺขจํ**” **อิตติศัพท์** อากาละใน สมฺปฏฺิจฺฉิ ฯ

๑๑๔. **สา** **น** **จิรสฺเสว** **คพฺภํ** **ปฏฺิลลิตฺวา** **อุปฺปนฺนโทหฺพา** “**โทหฺโพ** **เม** **อุปฺปนฺนโนตี** **อาโรเจสิ** ฯ

สา (มลลิกา) น จิรสเสว คพฺภํ ปฏฺลิภิตฺวา อุปฺปนฺนโทหฺพา “โทหฺโพ เม อุปฺปนฺนโนติ อาโรเจสิ ๕

สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น ปฏฺลิภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว คพฺภํ ซึ่งกรรม น จิรสเสว โดยกาลไม่นานนั้นเทียว อุปฺปนฺนโทหฺพา เป็นผู้แพ้ท้องอันเกิดขึ้นแล้ว อาโรเจสิ บอกแล้ว อิติ ว่า “โทหฺโพ อ.ความแพ้ท้อง อุปฺปนฺนโน เกิดขึ้นแล้ว เม แก่ดิฉัน” อิติ ดังนี้ ๕

นางมัลลิกาได้กรรมโดยกาลไม่นานนัก เป็นผู้แพ้ท้อง จึงบอกว่า “ความแพ้ท้อง เกิดขึ้น แก่ดิฉัน”

สา วิเสสณะของ มลลิกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาโรเจสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺทํ ปฏฺลิเสธะใน จิรสเสว เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ จิรสสุฯ ฉนฺนุจฺฐิตฺติยาวิเสสณะใน ปฏฺลิภิตฺวา คพฺภํ อวุดตกัมมะใน ปฏฺลิภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปนฺนโทหฺพาฯ วิเสสณะของ มลลิกา “โทหฺโพ สุทฺธกัตฺตาใน อุปฺปนฺนโนฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก เม สัมปทาน ใน อุปฺปนฺนโน” อิติคัพฺทํ อาการะใน อาโรเจสิ ๕

๑๑๕. “กั โทหฺโพติ ๕

(พนฺธุโล) “กั โทหฺโพติ (ปุจฺฉิ) ๕

(พนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “โทหฺโพ อ.ความแพ้ท้อง กั อะไร ?” อิติ ดังนี้ ๕

เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ ถามว่า “ความแพ้ท้องอะไร ?”

พนฺธุโล สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “กัคัพฺทํ ปุจฺฉนัตตะ โทหฺโพ ลิงคัตตะ” อิติคัพฺทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๑๑๖. “เวสาสินฺนเร คณฺรชกฺุลาณํ อภิเสกมฺงฺคฺลโปกฺุขรณฺนิยํ โอตริตฺวา นหาตฺวา ปานียํ ปาตุกามมฺหิ สามีติ ๕

(มลลิกา) “(อหํ) เวสาสินฺนเร คณฺรชกฺุลาณํ อภิเสกมฺงฺคฺลโปกฺุขรณฺนิยํ โอตริตฺวา นหาตฺวา ปานียํ ปาตุกามา อมฺหิ สามีติ (อาห) ๕

(มลลิกา) อ.นางมัลลิกา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อห) อ.ดิฉัน เวสาลีนคร คนราชกุลาห์ อภิเสกมงคลไปกษัตริย์ โอตริตวา นหาตวา ปาหนีย์ ปาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ข้ามลงแล้ว ในสระโบกขรณีอันเป็นมงคลอันเป็นที่อภิเชก แห่งตระกูลแห่งพระราชผู้เป็นคณะ ท. ในเมืองเวสาลี อาบแล้ว ต่อม ซึ่งน้ำอันบุคคล ฟังดื่ม อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

นางมัลลิกากล่าวว่า “นายดิฉันเป็นผู้ประสงค์เพื่อจะข้ามลงในสระโบกขรณีอันเป็นมงคล เป็นที่อภิเชก แห่งตระกูลพระราชผู้เป็นคณะ ในเมืองเวสาลี แล้วจึงอาบน้ำ ต่อม น้ำ”

มลลิกา สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปนนะ อหฺ สุททกัตตา ใน อมฺหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เวสาลีนคร วิสยาธาระใน คนราชกุลาห์ สามิ- สัมพันธะใน อภิเสกมงคลไปกษัตริย์ ๆ วิสยาธาระใน โอตริตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นหาตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อมฺหิ ปาหนีย์ อวุตตกัมมะใน ปาตุกามา ๆ วิกิตกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๑๗. พนฺธุโล “สาธฺฐติ วตฺวา สหสฺสตุถามธฺนุ คเหตฺวา ตํ รถํ อาโรเปตฺวา สวตฺถิโต นิกฺขมิตฺวา รถํ ปาเชนฺโต มหาลิจฺฉวิโน ทินฺนทฺวารเณ เวสาลี ปาวิสฺสิ ฯ

พนฺธุโล “สาธฺฐติ วตฺวา สหสฺสตุถามธฺนุ คเหตฺวา ตํ (มลฺลิก) รถํ อาโรเปตฺวา สวตฺถิโต นิกฺขมิตฺวา รถํ ปาเชนฺโต (ลิจฺฉวีราชฺหิ) มหาลิจฺฉวิโน ทินฺนทฺวารเณ เวสาลี ปาวิสฺสิ ฯ

พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว สหสฺสตุถามธฺนุ ซึ่งธนูอันบุคคลฟังโง่งด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ พันหนึ่ง อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ตํ (มลฺลิก) ซึ่งนางมัลลิกานั้น รถํ สู้รถ นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว สวตฺถิโต จากเมืองสาวัตถี ปาเชนฺโต ขับไปอยู่ รถํ ซึ่งรถ ปาวิสฺสิ ได้เข้าไปแล้ว เวสาลี สู่เมืองเวสาลี (ลิจฺฉวีราชฺหิ) มหาลิจฺฉวิโน ทินฺนทฺวารเณ โดยประตู อันเจ้าลิจฉวีท. ถวายแล้ว แก่เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิจ ฯ

เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ กล่าววว่า “ได้” ถือเอาธนูที่ฟังโง่งด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษหนึ่ง พัน ยกนางมัลลิกานั้น สู้รถ ออกจากเมืองสาวัตถี ขับรถไป ได้เข้าไปเมืองเวสาลี ทางประตู ที่เจ้าลิจฉวีทั้งหลายถวายแต่เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิจ

พนฺธุโล สุทฺธกัตฺตานิ ปาวิสึญฺ อาขยตบทกัตฺตวาจก “สาธุ สัมปฏิจฉนัถถลึงกัตฺตถะ”
 อิติศัพฺท อากากระไน วตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน คเหตุวา สหสฺสตุตฺตมณฺเฑ อวุตตกัมมะ
 ไน คเหตุวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาโรเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ มลลิกัญฺ อวุตตกัมมะไน
 อาโรเปตฺวา รถํ สัมปาปฺถึญกัมมะไน อาโรเปตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิกฺขมิตฺวา
 สาวตฺถิตฺโต อปาทานไน นิกฺขมิตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปาเชนฺโต รถํ อวุตตกัมมะไน
 ปาเชนฺโตญฺ อัมภันตริกิริยาของ พนฺธุโล ลิจฺฉวีราชฺฐิ อนภิทกัตฺตานิ ทินฺน มหาลิ
 ลิจฺฉวีโน สัมปทานไน ทินฺน ทินฺนทฺวาเรน ตติยาวิเสสนะไน ปาวิสึ เวสาลี สัมปาปฺถึญ
 กัมมะไน ปาวิสึ ๕

๑๑๘. มหาลิลิจฺฉวีโน จ ทฺวารสมึเปเอว นินฺเวสนํ โหติ ๕

จ ก็ นินฺเวสนํ อ.พระราชนินฺเวศนํ มหาลิลิจฺฉวีโน ของเจ้าลิจฺฉวีพระนามว่ามหา
 โหติ ย่อมมี ทฺวารสมึเป เอว ไนที่ใกล้แห่งประตุนั้นเทียว ๕

ก็ พระราชนินฺเวศนํของเจ้าลิจฺฉวีพระนามว่ามหาลิ มีไนที่ใกล้ประตุนั้นแหละ

จศัพฺท วากยารัมภโชตกถะ นินฺเวสนํ สุทฺธกัตฺตานิ โหติญฺ อาขยตบทกัตฺตวาจก มหาลิ
 ลิจฺฉวีโน สามีสัมพันธะไน นินฺเวสนํ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ทฺวารสมึเปญฺ วิสยาธาระ
 ไน โหติ ๕

๑๑๙. โส รตฺสฺส อุมฺมาเร ปฏฺฐิมาทสฺสทํ สุตฺวา ว “พนฺธุลฺลสฺส รตฺสทฺโหติ ฅตฺวา “อชฺช
 ลิจฺฉวีณํ ภยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ อาห ๕

โส (มหาลิลิจฺฉวี) รตฺสฺส อุมฺมาเร ปฏฺฐิมาทสฺสทํ สุตฺวา ว “พนฺธุลฺลสฺส รตฺสทฺโหติ ฅตฺวา “อชฺช
 ลิจฺฉวีณํ ภยํ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ อาห ๕

โส (มหาลิลิจฺฉวี) อ.เจ้าลิจฺฉวีพระนามว่ามหาลินั้น สุตฺวา ว ทรงสดับแล้วเทียว
 ปฏฺฐิมาทสฺสทํ ซึ่งเสียงแห่งการกระทบ อุมฺมาเร ที่ธรณี รตฺสฺส แห่งรต ฅตฺวา ทรง
 ทราบแล้ว อิติ ว่า “รตฺสทฺโห อ.เสียงแห่งรต พนฺธุลฺลสฺส ของเสนาบดีชื่อว่าพนฺธุล”
 อิติ ดั่งนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ไนวันนี้ ภยํ อ.ภัย อุปฺปชฺชิสฺสตี จักเกิดขึ้น
 ลิจฺฉวีณํ แก่เจ้าลิจฺฉวี ท.” อิติ ดั่งนี้ ๕

เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลินนั้น ทรงสติบเสีงแห่งการกระทบที่ธรณี แห่งรถ ทรงทราบ ว่า “เสีงรถของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ” จึงตรัสว่า “วันนี้ ภัยจักเกิดแก่พวกเจ้าลิจฉวี”

โส วิเสสณะของ มหาลิจฉวี สุธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก รถสุส สามีสัมพันธะใน ปฏิฆาตสทท อุมมาเร วิสยาธาระใน ปฏิฆาตสทท ๆ อวุดตกัมมะใน สุตวา เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ สุตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฌตวา “พันธุละสุส สามีสัมพันธะ ใน รถสทโท ๆ ลิงคัตตะ” อิตคัพท อาการะใน ฌตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อชช กาลสัตตมีใน อุปปชชิสสุตติ ภย สุธกัตตาใน อุปปชชิสสุตติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ลิจฉวีนี้ สัมปทานใน อุปปชชิสสุตติ” อิตคัพท อาการะใน อาห ๆ

๑๒๐. ไปกุขรณียา อนฺโต จ พหิ จ อารกฺโข พลวา, อุปริ โลหชาลํ ปตถภูํ, สกฺุณานํปิ โโอกาโส นตฺถิ ฯ

ไปกุขรณียา อนฺโต จ พหิ จ อารกฺโข พลวา (โหติ, ปุคฺคเลน) อุปริ โลหชาลํ ปตถภูํ, สกฺุณานํปิ โโอกาโส นตฺถิ ฯ

อารกฺโข อ.การอารักขา อนฺโต จ ในภายในด้วย พหิ จ ในภายนอกด้วย ไปกุขรณียา แห่งสระโบกขรณี พลวา เป็นสภาพมีกำลัง (โหติ) ย่อมเป็น, โลหชาลํ อ.ชายอันเป็น วิการแห่งโลหะ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปตถภูํ ซึ่งแล้ว อุปริ ในเบื้องบน, โโอกาโส อ.โอกาส นตฺถิ ย่อมไม่มี สกฺุณานํปิ แม้แก่นก ท. ฯ

การอารักขาทั้งในภายในและภายนอกแห่งสระโบกขรณีย่อมเข้มแข็ง, ชายโลหะแผ่ไป ในเบื้องบน, แม้พวกนก ก็ไม่มีโอกาส

อารกฺโข สุธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ไปกุขรณียา สามีสัมพันธะใน อนฺโต และ พหิ อนฺโต กิตติ พหิ กิตติ วิสยาธาระใน อารกฺโข จ สองคัพท ปทสมฺจยัตตะ เข้ากับ อนฺโต และ พหิ พลวา วิกตีกัตตาใน โหติ, โลหชาลํ วุดตกัมมะใน ปตถภูํ ๆ กิตบทกัมมวจาก ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาใน ปตถตํ อุปริ วิสยาธาระใน ปตถภูํ, โโอกาโส สุธกัตตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตุวจาก อปคัพท อเปกชัตตะเข้ากับ สกฺุณานํ ๆ สัมปทานใน นตฺถิ ฯ

๑๒๑. พนฺธุลเสนาปติ ปน รถา โอตริตฺวา อารกฺขเก มนุสฺเส เวตฺเตน ปหฺรนฺโต ปลาเปตฺวา โลหชาลํ ฉินฺหิตฺวา อนฺโตปฺกฺขรณฺنيا ภริยํ นหาเปตฺวา สยํปี นหาตฺวา ปฺน ตํ รถํ อโรเปตฺวา นครา นิกฺขมิตฺวา อาคตมคฺเคเนว ปายาสี ๕

พนฺธุลเสนาปติ ปน รถา โอตริตฺวา อารกฺขเก มนุสฺเส เวตฺเตน ปหฺรนฺโต (เต มนุสฺเส) ปลาเปตฺวา โลหชาลํ ฉินฺหิตฺวา อนฺโตปฺกฺขรณฺنيا ภริยํ นหาเปตฺวา สยํปี นหาตฺวา ปฺน ตํ (ภริยํ) รถํ อโรเปตฺวา นครา นิกฺขมิตฺวา อาคตมคฺเคเนว เอว ปายาสี ๕

ปน ส่วนว่า พนฺธุลเสนาปติ อ.เสนาปติชื่อว่าพนฺธุลเส โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว รถา จากรถ ปหฺรนฺโต ตี้อยู่ มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. อารกฺขเก ผู้อารักขา เวตฺเตน ด้วยหวาย (เต มนุสฺเส) ยังมนุษย์ ท. เหล่านั้น ปลาเปตฺวา ให้นำนี้ไปแล้ว ฉินฺหิตฺวา ตัดแล้ว โลหชาลํ ซึ่งช่วยอันเป็นวิการแห่งโลหะ ภริยํ ยังภรรยา นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว อนฺโตปฺกฺขรณฺنيا ในภายในแห่งสระโบกขรณี นหาตฺวา อาบแล้ว สยํปี แม้ด้วยตนเอง อโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ตํ (ภริยํ) ซึ่งภรณยานั้น รถํ สู้รถ ปฺน อีก นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว นครา จากเมือง ปายาสี ได้ดำเนินไปแล้ว อาคตมคฺเคเนว เอว โดยหนทางเป็นที่มาแล้วนั้นเทียว ๕

ส่วนพนฺธุลเสนาปติ ข้ามลงจากรถ แล้วก็ใช้หวายตีพวกมนุษย์ผู้อารักขา ให้นำนี้ไป ตัดช่วยโลหะ ให้อาบในภายในสระโบกขรณี อาบแม้ด้วยตนเอง ยกภรณยานั้นรถ อีก แล้วออกจากเมือง ได้ดำเนินไปตามทางที่มาแล้วนั้นแหละ

ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ พนฺธุลเสนาปติ สุทฺธกตฺตาใน ปายาสี ๕ อาชยาตบทกตฺตาจกรถา อปาทานใน โอตริตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหฺรนฺโต อารกฺขเก วิเสสนะของ มนุสฺเส ๕ อวุตตกัมมะใน ปหฺรนฺโต เวตฺเตน ๕ กรณะใน ปหฺรนฺโต ๕ อัปฺกนฺตรกิริยาของ พนฺธุลเสนาปติ ๕ วิเสสนะของ มนุสฺเส ๕ การิตกัมมะใน ปลาเปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฉินฺหิตฺวา โลหชาลํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺหิตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน นหาเปตฺวา อนฺโตปฺกฺขรณฺنيا วิสยาธาระใน นหาเปตฺวา ภริยํ การิตกัมมะใน นหาเปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน นหาตฺวา อปิตฺพํ อเปกฺขตฺตะเข้ากับ สยํ ๕ กรณะใน นหาตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโรเปตฺวา ปฺนศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน อโรเปตฺวา ตํ วิเสสนะของ ภริย ๕ อวุตตกัมมะใน อโรเปตฺวา รถํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน อโรเปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิกฺขมิตฺวา นครา อปาทานใน นิกฺขมิตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปายาสี

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อาคตมคฺเคนฺจ ตติยาวิเสสนะใน ปายาสี ๕

๑๒๒. อารกฺขกา ลิจฺฉวีเน อาโรเจสุ ๕

อารกฺขกา (มนุสฺสา) ลิจฺฉวีเน อาโรเจสุ ๕

(มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. อารกฺขกา ผู้รักษา อาโรเจสุ กราบทูลแล้ว ลิจฺฉวีเน
แก่เจ้าลิจฉวี ท. ๕

พวกมนุษย์ผู้รักษา กราบทูลแก่เจ้าลิจฉวีทั้งหลาย

อารกฺขกา วิเสสนะของ มนุสฺสาจฺจ สุกฺทกัตฺตานิ อาโรเจสุจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
ลิจฺฉวีเน สัมปทานใน อาโรเจสุ ๕

๑๒๓. ลิจฺฉวีราชาโน กุชฺฌิตฺวา ปณฺจ รตฺสทานิ อารุหฺ “พฺนฺรุทฺมลฺลํ คณฺหิสฺสามาติ
นิกฺขมีสุ ๕

ลิจฺฉวีราชาโน กุชฺฌิตฺวา ปณฺจ รตฺสทานิ อารุหฺ “(มย) พฺนฺรุทฺมลฺลํ คณฺหิสฺสามาติ (จินฺตเนน)
นิกฺขมีสุ ๕

ลิจฺฉวีราชาโน อ.เจ้าลิจฉวี ท. กุชฺฌิตฺวา กริ้วแล้ว อารุหฺ เสด็จขึ้นแล้ว รตฺสทานิ
สูร้อยแห่งรถ ท. ปณฺจ ห้า นิกฺขมีสุ เสด็จออกไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ
อิตฺติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. คณฺหิสฺสาม จักจับ พฺนฺรุทฺมลฺลํ ซึ่งเจ้ามัลละชื่อว่าพันธุละ”
อิตฺติ ดังนี้ ๕

พวกเจ้าลิจฉวี กริ้วแล้ว เสด็จขึ้นรถ ๕๐๐ คัน เสด็จออกไป ด้วยทรงดำริว่า “พวกเรา
จักจับเจ้ามัลละชื่อว่าพันธุละ”

ลิจฺฉวีราชาโน สุกฺทกัตฺตานิ นิกฺขมีสุจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุชฺฌิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา
ใน อารุหฺ ปณฺจ วิเสสนะของ รตฺสทานิจฺจ สัมปาปฺณียกัมมะใน อารุหฺจฺจ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นิกฺขมีสุ “มย สุกฺทกัตฺตานิ คณฺหิสฺสามจฺจ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก พฺนฺรุทฺมลฺลํ
อวตฺตกัมมะใน คณฺหิสฺสาม” อิตฺติศัพฺท สฺรุปะใน จินฺตเนนจฺจ ภาวะใน นิกฺขมีสุ ๕

๑๒๔. ตัม ปวตฺตี มหาลิสฺส อารโจะสุํ ๕

(เต ลิจฺฉวิราชาโน) ตัม ปวตฺตี มหาลิสฺส อารโจะสุํ ๕

(เต ลิจฺฉวิราชาโน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านี้ อารโจะสุํ ทรงแจ้งแล้ว ตัม ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น มหาลิสฺส แก่เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิสฺส ๕

พวกเจ้าลิจฉวีเหล่านี้ ทรงแจ้งความเป็นไปนั้น แก่เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิสฺส

เต วิเสสณะของ ลิจฉวิราชาโน ๆ สุกทกัตตาใน อารโจะสุํ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก ตัม วิเสสณะของ ปวตฺตี ๆ อวุตตกัมมะใน อารโจะสุํ มหาลิสฺส สัมปทานใน อารโจะสุํ ๕

๑๒๕. มหาลิสฺส “มา คมิตฺถ, โส ทิ โว สพฺเพ ขมาเตสฺสตีติ อาท ๕

มหาลิสฺส (ตุมุเห) มา คมิตฺถ, โส ทิ (พนฺธุโล) โว สพฺเพ ขมาเตสฺสตีติ อาท ๕

มหาลิสฺส อ.เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิสฺส อาท ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. มา คมิตฺถ อย่าไปแล้ว, ทิ เพราะว่า โส (พนฺธุโล) อ.เจ้าพันธฺธุลุนั้น ขมาเตสฺสตีติ จักฆ่า โว ซึ่งท่าน ท. สพฺเพ ทั้งปวง” อิติ ดังนี้ ๕

เจ้าลิจฉวีพระนามว่ามหาลิสฺส ตรัสว่า “พวกท่าน อย่าไปเลย, เพราะว่า เจ้าพันธฺธุลุนั้น จักฆ่าพวกท่านทุกคน”

มหาลิสฺส สุกทกัตตาใน อาท ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “ตุมุเห สุกทกัตตาใน คมิตฺถ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก มาศัพทํ ปฏิสเสระใน คมิตฺถ, หิตัพทํ เหตุโขตกะ โส วิเสสณะของ พนฺธุโล ๆ สุกทกัตตาใน ขมาเตสฺสตีติ ๆ อาชยตบทกัตตุวจาก สพฺเพ วิเสสณะของ โว ๆ อวุตตกัมมะใน ขมาเตสฺสตีติ” อิติศัพทํ อาการะใน อาท ๕

๑๒๖. เตปิ “มยํ คมิสฺสามเอวาติ วทิสฺสุ ๕

เตปิ (ลิจฺฉวิราชาโน) “มยํ คมิสฺสาม เอวาติ วทิสฺสุ ๕

เตปิ (ลิจฺฉวิราชาโน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. แม่เหล่านี้ วทิสฺสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เราท. คมิสฺสาม เอว จักไปนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ ๕

เจ้าลิจฉวีแม่เหล่านั้น กล่าวว่่า “พวกเราจักไปทีเดี๋ยว”

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากั๊บ เตจฺ วิเสสนะของ ลิจฉวีราชาโนจฺ สุททกั๊ตตาใน วทีสุ อาชยาดบทกั๊ตตุวจาก “มยั สุททกั๊ตตาใน คมิสฺสามจฺ อาชยาดบทกั๊ตตุวจาก เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากั๊บ คมิสฺสาม” อิติศััพท์ อาการะใน วทีสุ ๕

๑๒๗. “เตนหิ รถจกฺกสฺส ยาว นากิโต ปจวี ปวิฏฺจฏฺฏจฺจัน ทิสฺวา นีวตฺเตยฺยาถ; ตโต อนีวตฺตนฺตา ปุโรโต อสนิสฺสทฺทำ วิย สฺกฺกิสฺสสฺส, ตมฺหา จานา นีวตฺเตยฺยาถ; ตโต อนีวตฺตนฺตา ตุมฺหากั๊ รถธฺเรสุ จิฑฺทำ ปสฺสิสฺสสฺส, ตมฺหา จานา นีวตฺเตยฺยาถ, ปุโรโต มา คมิตฺถาติ อาห ๕

(มหาลึ) “เตนหิ (ตุมุเห) รถจกฺกสฺส ยาว นากิโต ปจวี ปวิฏฺจฏฺฏจฺจัน ทิสฺวา นีวตฺเตยฺยาถ; (ตุมุเห) ตโต (จันโต) อนีวตฺตนฺตา ปุโรโต อสนิสฺสทฺทำ วิย (สทฺทำ) สฺกฺกิสฺสสฺส, (ตุมุเห) ตมฺหา จานา นีวตฺเตยฺยาถ; (ตุมุเห) ตโต (จันโต) อนีวตฺตนฺตา ตุมฺหากั๊ รถธฺเรสุ จิฑฺทำ ปสฺสิสฺสสฺส, (ตุมุเห) ตมฺหา จานา นีวตฺเตยฺยาถ, (ตุมุเห) ปุโรโต มา คมิตฺถาติ อาห ๕

(มหาลึ) อ.เจ้าลิจฉวีพระนามว่่ามหาลึ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ปวิฏฺจฏฺฏจฺจัน ซึ่่งทีเป็นทีเข้าไป ปจวี สู้แผ่นดิน รถจกฺกสฺส แห่งลั้อแห่งรถ ยาว เพียงใด นากิโต แต่ตุมุ นีวตฺเตยฺยาถ ฟึ่่งกลับ, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อนีวตฺตนฺตา เมื่อไม่กลับ ตโต (จันโต) แต่ทีนั้น สฺกฺกิสฺสสฺส จัก ฟึ่่ง (สทฺทำ) ซึ่่งเสีียง อสนิสฺสทฺทำ วิย อันราวกะว่่าเสีียงแห่งสายฟ้า ปุโรโต ในทีข้าง หน้า, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. นีวตฺเตยฺยาถ ฟึ่่งกลับ ตมฺหา จานา จากทีนั้น, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อนีวตฺตนฺตา เมื่อไม่กลับ ตโต (จันโต) แต่ทีนั้น ปสฺสิสฺสสฺส จักเห็น จิฑฺทำ ซึ่่งชอง รถธฺเรสุ ทีแอกแห่งรถ ท. ตุมฺหากั๊ ของท่าน ท., (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. นีวตฺเตยฺยาถ เอว ฟึ่่งกลับนั้นเที๋ยว ตมฺหา จานา จากทีนั้น, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. มา คมิตฺถ อย่าไปแล้ว ปุโรโต ในทีข้างหน้า” อิติ ดังนึ้ ๕

เจ้าลิจฉวีพระนามว่่ามหาลึ ตรัสว่่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่านเห็นทีซึ่่งทีเป็นทีลั้อรถเข้าไป สู้แผ่นดิน จนถึ่่งตุมุ ฟึ่่งกลับ, เมื่อไม่กลับจากทีนั้น จักได้ยึ่นเสีียงตุจเสีียงสายฟ้า ในทีข้างหน้า, ฟึ่่งกลับจากทีนั้น, เมื่อไม่กลับจากทีนั้น จักเห็นชองทีแอกรถทั้งหลาย

ของพวกท่าน, ฟังกลับจากที่นั่นทีเดียว, พวกท่าน อย่าได้ไปในที่ข้างหน้า”

มหาสิสุททกัตตาในอาห๑อาชยาดบทกัตตุวจาก “เตนหิ อุชโยชนันตถะ ตุมเห สุททกัตตา ใน นีวตเตยยาถ๑ อาชยาดบทกัตตุวจาก รถจก๑ก๑ส๑ สามีสัมพันธะใน ปวิฏ๑จ๑จ๑น๑ ยาวคัพท๑ กิริยาวิเสส๑นะใน ปวิฏ๑จ๑จ๑น๑ นาภีโต อปาทานใน ยาว ปจวี สัมปาป๑ณ๑น๑- กัมมะใน ปวิฏ๑จ๑จ๑น๑ อว๑ต๑ต๑กัมมะใน ทิส๑ว๑๑ ปุพ๑พ๑กาล๑กิริยาใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ๑, ตุม๑เห สุท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ตโต วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ จ๑น๑โต๑๑ อ๑ปา๑ทา๑น๑ใน อ๑น๑ีว๑ต๑ต๑น๑ตา๑๑ อ๑พ๑ก๑น๑ต๑ร๑กิริยา๑ของ๑ ตุม๑เห ปุ๑ร๑โต วิเส๑ยา๑ธ๑า๑ระ๑ใน ส๑ุ๑ณ๑ิส๑ส๑ถ อ๑ส๑น๑ิส๑ท๑ห๑ อ๑ป๑มา๑วิ๑เส๑ส๑นะ๑ของ๑ ส๑ท๑ห๑ วิ๑ย๑ค๑ัพ๑ท๑ อ๑ป๑มา๑ช๑อ๑ต๑กะ๑เข้า๑กั๑บ อ๑ส๑น๑ิส๑ท๑ห๑ ส๑ท๑ห๑ อ๑ว๑ต๑ต๑กัมมะ๑ใน ส๑ุ๑ณ๑ิส๑ส๑ถ, ตุม๑เห สุท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ตม๑หา วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ จ๑นา๑๑ อ๑ปา๑ทา๑น๑ใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ, ตุม๑เห สุท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน ป๑ส๑ุ๑สิ๑ส๑ส๑ถ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ตโต วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ จ๑น๑โต๑๑ อ๑ปา๑ทา๑น๑ใน อ๑น๑ีว๑ต๑ต๑น๑ตา๑๑ อ๑พ๑ก๑น๑ต๑ร๑- กิริยา๑ของ๑ ตุม๑เห ตุม๑หาก๑ สามีสัมพันธะใน ร๑ถ๑ร๑เร๑สุ๑๑ วิเส๑ยา๑ธ๑า๑ระ๑ใน จิ๑ท๑ห๑๑ อ๑ว๑ต๑ต๑- กัมมะ๑ใน ป๑ส๑ุ๑สิ๑ส๑ส๑ถ, ตุม๑เห สุท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ตม๑หา วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ จ๑นา๑๑ อ๑ปา๑ทา๑น๑ใน นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ เอ๑ว๑ค๑ัพ๑ท๑ อ๑ว๑ธ๑า๑ธ๑นะ๑เข้า๑กั๑บ นีว๑ต๑เต๑ย๑ยา๑ถ, ตุม๑เห สุท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน ค๑มิ๑ต๑ถ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ปุ๑ร๑โต วิเส๑ยา๑ธ๑า๑ระ๑ ใน ค๑มิ๑ต๑ถ มา๑ค๑ัพ๑ท๑ ป๑ฎิ๑เส๑ระ๑ใน ค๑มิ๑ต๑ถ” อิติ๑ค๑ัพ๑ท๑ อ๑กา๑ระ๑ใน อ๑า๑ห ๑

.....

๑๒๘. เต ต๑ส๑ส๑ ว๑จ๑เน๑น๑า๑น๑ีว๑ต๑ติ๑ต๑วา ต๑ อ๑น๑ุ๑พ๑น๑ธ๑ี๑สุ๑เย๑ว ๑

เต (ลิจ๑จ๑วิ๑รา๑ชา๑โน) ต๑ส๑ส๑ (ม๑หา๑ล๑ิส๑ส๑) ว๑จ๑เน๑น อ๑น๑ีว๑ต๑ติ๑ต๑วา ต๑ (พ๑น๑ุ๑ธ๑ล๑) อ๑น๑ุ๑พ๑น๑ธ๑ี๑สุ๑ เอ๑ว ๑

เต (ลิจ๑จ๑วิ๑รา๑ชา๑โน) อ.เจ้าลิจ๑จ๑วี ท. เหล่า๑นั๑น อ๑น๑ีว๑ต๑ติ๑ต๑วา ๑ไม๑เส๑ต๑็๑จ๑ก๑ล๑ิ๑บ๑แล้ว๑ ว๑จ๑เน๑น ต๑ตาม๑คำ๑ ต๑ส๑ส๑ (ม๑หา๑ล๑ิส๑ส๑) ของ๑เจ้าลิจ๑จ๑วี๑พระ๑นา๑ม๑ว่า๑ม๑หา๑ล๑ิ๑นั๑น อ๑น๑ุ๑พ๑น๑ธ๑ี๑สุ๑ เอ๑ว เส๑ต๑็๑จ๑ ต๑ด๑ิต๑ตาม๑แล้ว๑นั๑น๑เท๑ีย๑ว ต๑ (พ๑น๑ุ๑ธ๑ล๑) ซึ๑ง๑เส๑นา๑บ๑ดี๑ซึ๑ง๑อ๑ว่า๑พ๑น๑ธ๑ุ๑ละ๑นั๑น ๑

พ๑วก๑เจ้าลิจ๑จ๑วี๑เหล๑่า๑นั๑น ๑ไม๑เส๑ต๑็๑จ๑ก๑ล๑ิ๑บ๑ตาม๑คำ๑ของ๑เจ้าลิจ๑จ๑วี๑พระ๑นา๑ม๑ว่า๑ม๑หา๑นา๑ม เส๑ต๑็๑จ๑ ต๑ด๑ิต๑ตาม๑เส๑นา๑บ๑ดี๑ซึ๑ง๑อ๑ว่า๑พ๑น๑ธ๑ุ๑ละ๑นั๑น๑ไป

เต วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ ลิจ๑จ๑วิ๑รา๑ชา๑โน๑ สุ๑ท๑ท๑ก๑ต๑ตา๑ใน อ๑น๑ุ๑พ๑น๑ธ๑ี๑สุ๑ อาช๑ย๑าด๑บ๑ท๑ก๑ต๑ตุ๑ว๑จ๑ก ต๑ส๑ส๑ วิเส๑ส๑นะ๑ของ๑ ม๑หา๑ล๑ิส๑ส๑๑ สามีสัมพันธะใน ว๑จ๑เน๑น๑๑ ต๑ติ๑ยา๑วิ๑เส๑ส๑นะ๑ใน อ๑น๑ีว๑ต๑ติ๑ต๑วา๑๑

บุพพกาลกิริยาใน อนุพนธ์ีสุ ต่ วิเสสณะของ พนฺธุลฺลํ อวุตตกัมมะใน อนุพนธ์ีสุ
 เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อนุพนธ์ีสุ ฯ

๑๒๙. มลฺลิกา ทิสฺวา “รถา สามิ ปณฺณายนฺตฺติ อห ๕

มลฺลิกา อ.นางมัลลิกา **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **อห** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**สามิ** ข้าแต่ นาย **รถา**
 อ.รท ท. **ปณฺณายนฺติ** ย่อมปรากฏ” **อิตฺติ** ดังนี้ ๕

นางมัลลิกา เห็น จึงกล่าวว่า “นาย รททั้งหลาย ย่อมปรากฏ”

มลฺลิกา สฺุททกัตฺตาใน อห ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ทิสฺวา บุพพกาลกิริยาใน อห
 “สามิ อาลปนะ รถา สฺุททกัตฺตาใน ปณฺณายนฺติ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” **อิตฺติคัพพํ**
 อากาละใน อห ๕

๑๓๐. “เตนฺหิ เอกฺสฺเสว รทฺสฺส ปณฺณายนกาเล อโรเจยยาสิตี ๕

(พนฺธุโล) “เตนฺหิ (ตุว) เอกฺสฺเสว รทฺสฺส ปณฺณายนกาเล อโรเจยยาสิตี (อห) ๕

(พนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ **(อห)** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**เตนฺหิ** ถ้าอย่างนั้น **(ตุว)**
 อ.เธอ **อโรเจยยาสิ** ฟังบอก **ปณฺณายนกาเล** ในกาลเป็นที่ปรากฏ **รทฺสฺส** แห่งรท
เอกฺสฺส เอว คันเตยวณันเทยว” **อิตฺติ** ดังนี้ ๕

เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอฟังบอกในเวลาทีรทปรากฏเป็นคัน
 เตยวกันเท่านั้น”

พนฺธุโล สฺุททกัตฺตาใน อห ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “เตนฺหิ อฺุยโยชนันตถะ ตุว สฺุททกัตฺตา
 ใน อโรเจยยาสิ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก **เอวคัพพํ** อวธารณะเข้ากับ **เอกฺสฺส** ๕
 วิเสสณะของ **รทฺสฺส** ๕ **สามิ** สัมพันธะใน **ปณฺณายนกาเล** ๕ **กาลสัตฺตมฺิ** ใน **อโรเจยยาสิ**
อิตฺติคัพพํ อากาละใน อห ๕

๑๓๑. สฺา, ยทา สฺุพฺเพ เอกโก วิย หุตุวา ปณฺณายีสุ, ตทา “เอกเมว สามิ รทฺสีสิ
 ปณฺณายตีตี อห ๕

สา (มลลิกา), ยทา สพุเพ (รธา) เอโก วีย หุตฺวา ปญญาเยสุ, ตทา “เอกํ เอว สามิ รตสีสํ ปญญาตีติ อาห ๕

สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น, **(รธา)** อ.รท. **สพุเพ** ทั้งปวง **เอโก วีย** เป็นราวกะว่า คั้นเดี่ยว **หุตฺวา** เป็น **ปญญาเยสุ** ปรากฏแล้ว **ยทา** ในกาลใด, **ตทา** ในกาลนั้น **อาห** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**สามิ** ข้าแต่ นาย **รตสีสํ** อ.งอนแห่งรท **เอกํ เอว** อันเดียวกัน นั้นเที่ยว **ปญญาตีติ** ย่อมปรากฏ” **อิติ** ดังนี้ ๕

นางมัลลิกานั้น, เมื่อใด รททุกคัน ปรากฏจจะเป็นคันเดียวกัน, เมื่อนั้น จึงบอกว่า “นาย งอนรถอันเดี่ยวเท่านั้น ย่อมปรากฏ”

สา วิเสสณะของ มลลิกา สุททกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, สพุเพ วิเสสณะของ รธา ๕ สุททกัตตาใน ปญญาเยสุ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยทา กาลสัตตมิมิใน ปญญาเยสุ เอโก อุปมาวิกติกัตตาใน หุตฺวา วียศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ เอโก หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน ปญญาเยสุ, ตทา กาลสัตตมิมิใน อาห “สามิ อาลปนะ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอก์ ๕ วิเสสณะของ รตสีสํ ๕ สุททกัตตาใน ปญญาตีติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” **อิติศัพท์** อากาละใน อาห ๕

๑๓๒. พนฺธุโล “เตนหิ อิมา รสฺมิมโย คณฺหาติ ตสฺสา รสฺมิมโย ทตฺวา รเถ จิโตว ฐนุ อโรเปสิ ๕

พนฺธุโล “เตนหิ (ตุว) อิมา รสฺมิมโย คณฺหาติ (วตฺวา) ตสฺสา (มลลิกาย) รสฺมิมโย ทตฺวา รเถ จิโต เอว ฐนุ อโรเปสิ ๕

พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ **(วตฺวา)** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**เตนหิ** ถ้าอย่างนั้น **(ตุว)** อ.เธอ **คณฺห** จงจับ **อิมา รสฺมิมโย** ซึ่งเชือก ท. เหล่านี้” **อิติ** ดังนี้ **ทตฺวา** ให้แล้ว **รสฺมิมโย** ซึ่งเชือก ท. **ตสฺสา (มลลิกาย)** แก่นางมัลลิกานั้น **จิโตว** ยืนแล้วเที่ยว **รเถ** บนรถ **อโรเปสิ** โกงแล้ว **ฐนุ** ซึ่งฐนุ ๕

เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ กล่าววว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงจับเชือกเหล่านี้” ดังนี้แล้ว ให้เชือก แก่นางมัลลิกานั้น ยืนอยู่บนรถนั้นแหละ โกงฐนุขึ้น

พนธุโล สุทรกัตตาดานะ อาโรเปสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “เตนหิ อุกุโยชนันตถะ ตวั
 สุทรกัตตาดานะ คณฺหะฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อิมมา วิเสสนะของ รสฺมียะฯ อวุตตกัมมะ
 ใน คณฺหะ” อิตฺตึพฺพํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ
 มลฺลิกายะฯ สัมปทานใน ทตฺวา รสฺมียะ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อาโรเปสิ รเถ วิสยาชาระใน จิโต เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากัป จิโตฯ วิเสสนะของ
 พนธุโล ฐนุ อวุตตกัมมะใน อาโรเปสิ ฯ

๑๓๓. รถจุกกั ยาว นากิโต ปจวี ปาวิสสิ ฯ

รถจุกกั อ.ลัอแห่งรถ ปาวิสสิ ได้เข้าไปแล้ว ปจวี สู้แผ่นดิน ยาว เพียงใด นากิโต
 แต่ดุม ฯ

ลัอรถ เข้าไปสู้แผ่นดิน จนถึงดุม

รถจุกกั สุทรกัตตาดานะ ปาวิสสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ยาวคัพฺพํ กิริยาวิเสสนะ
 ใน ปาวิสสิ นากิโต อปาทานใน ยาว ปจวี สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาวิสสิ ฯ

๑๓๔. ลิจฺฉวิโน ตํ จานํ ทิสฺวา น นิวตฺตีสฺสุ ฯ

ลิจฺฉวิโน อ.เจ้าลิจฉวี ท. ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ จานํ ซึ่งฐานะนั้น น นิวตฺตีสฺสุ ไม่กลับ
 แล้ว ฯ

พวกเจ้าลิจฉวี ทรงเห็นฐานะนั้นแล้ว ก็ยังไม่พากันกลับ

ลิจฉวิโน สุทรกัตตาดานะ นิวตฺตีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ วิเสสนะของ จานํฯ
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺตีสฺสุ นคัพฺพํ ปฏฺวิเสระใน นิวตฺตีสฺสุ ฯ

๑๓๕. อิตโร โถกั คนฺตฺวา ชยิ โปเถสิ ฯ

อิตโร (พนธุโล) โถกั คนฺตฺวา ชยิ โปเถสิ ฯ

อิตโร (พนธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนอกนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว โถกั หนอยหนึ่ง
 โปเถสิ ดีดแล้ว ชยิ ซึ่งสาย ฯ

เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนอกนี้ ไปได้หน้อยหนึ่ง จึงดีตสาย

อิตโร วิเสสณะของ พันธุโล๑ สุทธกัตตาใน โปเถสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก โถกั กิริยาวิเสสณะใน คนตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน โปเถสิ ชยั อวุตตกัมมะใน โปเถสิ ๫

๑๓๖. อสนิสหุโท วีย อโหสิ ๫

(โส สหุโท) อสนิสหุโท วีย อโหสิ ๫

(โส สหุโท) อ.เสียงนั้น อสนิสหุโท วีย เป็นราวกะว่าเสียงแห่งสายฟ้า อโหสิ ได้เป็นแล้ว๫

เสียงนั้น ได้เป็นคัจเสียงสายฟ้า

โส วิเสสณะของ สหุโท๑ สุทธกัตตาใน อโหสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสนิสหุโท อุปมาวิกตีกัตตาใน อโหสิ วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อสนิสหุโท ๫

๑๓๗. เต ตโตปิ น นิวตตีสู, อนุพนฺธุนตา คจฺจนฺตเว ๫

เต (ลิจฺฉวิโน) ตโตปิ (จानโต) น นิวตตีสู, อนุพนฺธุนตา คจฺจนฺติ เอว ๫

เต (ลิจฺฉวิโน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น น นิวตตีสูไม่กลับแล้ว ตโตปิ (จานโต) จากที่ แม่นั้น อนุพนฺธุนตา คจฺจนฺติ เอว ย่อมเสด็จติดตามไปอยู่นั้นเทียว ๫

พวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ไม่กลับจากที่แม่นั้น, ติดตามไปอยู่ ย่อมเสด็จไปนั้นแหละ

เต วิเสสณะของ ลิจฉวิโน๑ สุทธกัตตาใน นิวตตีสู และ คจฺจนฺติ นิวตตีสู ก็ดี คจฺจนฺติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตุวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ตโต๑ วิเสสณะของ จานโต๑ อปาทานใน นิวตตีสู นศัพท์ ปฏิเสระใน นิวตตีสู อนุพนฺธุนตา อัมภันตริกิริยาของ ลิจฉวิโน เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ คจฺจนฺติ ๫

๑๓๘. พันธุโล รเถ จิตโกว เอกั สรั ชยิ ๫

พันธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ จิตโกว ยืนแล้วเทียว รเถ บนรถ ชยิ ชัดไปแล้ว

สร้ ซึ่งลูกศร เอกี ดอกหนึ่ง ๕

เสนาบดีซึ่งอวาพันธุละ ยืนอยู่บนรถนั้นแหละ ยิงลูกศรลูกหนึ่งไป

พญูโล สุทรกัตตาใน ขิปิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก รเถ วิสยาธาระใน จิตโก เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ จิตโก ๆ วิเสสนะของ พญูโล เอกี วิเสสนะของ สร้ ๆ อวุตตกัมมะใน ขิปิ ๕

.....
๑๓๙. โส ปญจนัน รตสตัน รตสีเส ฉิทุท กตวา ปญจ ราชสตัน ปริกพรพฐนญจानะ วินิวิชฌิตวา ปจวิยี่ ปาวิสี ๕

โส (สร้) ปญจนัน รตสตัน รตสีเส ฉิทุท กตวา ปญจ ราชสตัน ปริกพรพฐนญจानะ วินิวิชฌิตวา ปจวิยี่ ปาวิสี ๕

โส (สร้) อ.ลูกศรนั้น กตวา กระทำแล้ว ฉิทุท ซึ่งช่อง รตสีเส ทึ่งอนแห่งรถ รตสตัน แห่งร้อยแห่งรถ ท. ปญจนัน ห้า วินิวิชฌิตวา ทะลุแล้ว ราชสตัน ซึ่งร้อยแห่งพระราชา ท. ปญจ ห้า ปริกพรพฐนญจानะ ในที่เป็นที่ผูกซึ่งเกราะ ปาวิสี ได้เข้าไปแล้ว ปจวิยี่ ในแผ่นดิน ๕

ลูกศรนั้นทำช่องที่องรถ ๕๐๐ คันแทงทะลุพระราชา ๕๐๐ พระองค์ ในที่เป็นที่ผูกเกราะ แล้วได้เข้าไปในแผ่นดิน

โส วิเสสนะของ สร้ ๆ สุทรกัตตาใน ปาวิสี ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปญจนัน วิเสสนะของ รตสตัน ๆ สามีสัมพันระใน รตสีเส ๆ วิสยาธาระใน กตวา ฉิทุท อวุตตกัมมะใน กตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วินิวิชฌิตวา ปญจ วิเสสนะของ ราชสตัน ๆ อวุตตกัมมะใน วินิวิชฌิตวา ปริกพรพฐนญจानะ วิสยาธาระใน วินิวิชฌิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสี ปจวิยี่ วิสยาธาระใน ปาวิสี ๕

.....
๑๔๐. เต อตตโน วิทฐภาวี่ อชานิตวา “ติฎฐ เร, ติฎฐ เรติ วทนุตา อนุพนฐีสุเยว ๕

เต (ลิจฉวิโน) อตตโน (สเรน) วิทฐภาวี่ อชานิตวา “(ตุ่ว) ติฎฐ เร, (ตุ่ว) ติฎฐ เรติ วทนุตา อนุพนฐีสุ เอว ๕

เต (ลิจฉวินโ) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น อชานิตฺวา ไม่ทรงทราบแล้ว อตฺตโน (สเรน) วิทฺธภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นผู้อันถูกศรแทงแล้ว วทนฺตา ตรัสอยู่ อิติ ว่า “เร เว้ย (ตุว) อ.เจ้า ติฏฺฐ จงหยุด, เร เว้ย (ตุว) อ.เจ้า ติฏฺฐ จงหยุด” อิติ ดังนี้ อนุพนฺธิสฺส เอว เสตฺติจตฺตตามแลว้ นั้นเทียว ๫

พวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ไม่ทรงทราบว่าพระองค์ถูกถูกศรแทง ตรัสว่า “เว้ย เจ้าจงหยุด, เว้ย เจ้าจงหยุด” ดังนี้แล้ว ก็เสตฺติจตฺตตามไปนั้นแหละ

เต วิเสสนะของ ลิจฉวินโ ๆ สุทฺธกตฺตนาใน อนุพนฺธิสฺส อายยาตบทกตฺตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน วิทฺธภาวํ สเรน อนภิทกตฺตนาใน วิทฺธ- วิทฺธภาวํ อุตฺตกัมมะใน อชานิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทนฺตา เร อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกตฺตนาใน ติฏฺฐ ๆ อายยาตบทกตฺตฺวาจก, เร อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกตฺตนาใน ติฏฺฐ ๆ อายยาตบทกตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน วทนฺตา ๆ อัมภันตฺรกิริยาของ ลิจฉวินโ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อนุพนฺธิสฺส ๫

๑๔๑. พนฺธุโล รถํ จเปตฺวา “ตุมฺเห มตกา, มตเกหิ สทฺธิ มยฺหํ ยฺทฺธํ นาม นตฺถิติ อาห ๫

พนฺธุโล รถํ จเปตฺวา “ตุมฺเห มตกา (อตฺถ), มตเกหิ (ชเนหิ) สทฺธิ มยฺหํ ยฺทฺธํ นาม นตฺถิติ อาห ๫

พนฺธุโล อ.เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละ จเปตฺวา หยุดแล้ว รถํ ซึ่งรถ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. มตกา เป็นผู้ตายแล้ว (อตฺถ) ย่อมเป็น, ยฺทฺธํ นาม ชื่อ อ.การรบ มยฺหํ แห่งเรา สทฺธิ กับ มตเกหิ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. ผู้ตายแล้ว นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๫

เสนาบดีชื่อว่าพนฺธุละหยุดรถกล่าวว่า “พวกท่านตายแล้ว, ชื่อว่าการรบของเรากับพวกชน ผู้ตายแล้ว ไม่มี”

พนฺธุโล สุทฺธกตฺตนาใน อาห ๆ อายยาตบทกตฺตฺวาจก รถํ อุตฺตกัมมะใน จเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุมฺเห สุทฺธกตฺตนาใน อตฺถ ๆ อายยาตบทกตฺตฺวาจก มตกา วิกติกตฺตนาใน อตฺถ, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ยฺทฺธํ ๆ สุทฺธกตฺตนาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกตฺตฺวาจก มตเกหิ วิเสสนะของ ชเนหิ ๆ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิ ๆ กิริยา-

สมวาเยใน ยุทธี มยุหิ สามีสัมพันธะใน ยุทธี” อิตีศัพท อากาละใน อาห ๫

๑๔๒. “มตกา นาม อมหาสทิสาน โหนตตีติ ๫

(ลิจฉวินโ) “มตกา (ชนา) นาม อมหาสทิสาน โหนตตีติ (อาหฺสฺ) ๫

(ลิจฉวินโ) อ.เจ้าลิจฉวี ท. (อาหฺสฺ) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) นาม ชื่อ อ.ชน ท. มตกา ผู้ตายแล้ว อมหาสทิสาน เป็นผู้เช่นกับด้วยเรา โหนตติ ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ๫

พวกเจ้าลิจฉวี ตรัสแล้วว่า “ขึ้นชื่อว่าผู้ตายแล้ว เป็นเช่นกับพวกเรา หามิได้”

ลิจฉวินโ สุทรกัตตทาใน อาหฺสฺ อายาตบทกัตตฺวาจาก “มตกา วิเสสนะของ ชนา นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ ชนาฯ สุทรกัตตทาใน โหนตติ อายาตบทกัตตฺวาจาก อมหาสทิสาน วิกติกัตตทาใน โหนตติ นศัพท ปฏิวเสสนัตถะ” อิตีศัพท อากาละใน อาหฺสฺ ๫

๑๔๓. “เตนหิ สพฺพปจฺฉิมสฺส ปริกฺร โมเจถาติ ๫

(พนฺธุโล) “เตนหิ (ตุมุเห) สพฺพปจฺฉิมสฺส (ลิจฉวิสฺส) ปริกฺร โมเจถาติ (อาห) ๫

(พนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. โมเจถ จงแก่ ปริกฺร ซึ่งเกราะ (ลิจฉวิสฺส) ของเจ้าลิจฉวี สพฺพปจฺฉิมสฺส ผู้มีในภายหลังแห่งเจ้าลิจฉวีทั้งปวง” อิติ ดังนี้ ๫

เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน จงแก่เกราะของเจ้าลิจฉวีท่านที่อยู่ สุดท้ายของเจ้าลิจฉวีทั้งหมดออกเถิด”

พนฺธุโล สุทรกัตตทาใน อาหฯ อายาตบทกัตตฺวาจาก “เตนหิ อุกฺโยชนัตถะ ตุมฺเห สุทรกัตตทาใน โมเจถฯ อายาตบทกัตตฺวาจาก สพฺพปจฺฉิมสฺส วิเสสนะของ ลิจฉวิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปริกฺรฯ อวุตตกัมมะใน โมเจถ” อิตีศัพท อากาละใน อาห ๫

๑๔๔. เต โมจยีสุ ฯ

เต (ลิจฉวิน) โมจยีสุ ฯ

เต (ลิจฉวิน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น โมจยีสุ แก่แล้ว ฯ

พวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น แก่แล้ว

เต วิเสสณะของ ลิจฉวิน ๆ สุททกัตตาใน โมจยีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฯ

๑๔๕. โส มุตตมตเตเยว มริตฺวา ปติ ฯ

โส (ลิจฉวี), (ปริกเร) มุตตมตเต เอว (สนฺเต), มริตฺวา ปติ ฯ

โส (ลิจฉวี) อ.เจ้าลิจฉวินั้น, (ปริกเร) ครั้นเมื่อเกราะ มุตตมตเต เอว เป็นของสักว่า
พ้นแล้วนั้นเที่ยว (สนฺเต) มีอยู่, มริตฺวา ปติ ทรงล้มสิ้นพระชนม์แล้ว ฯ

เจ้าลิจฉวินั้น เมื่อเกราะสักว่าหลุดพ้นแล้วเท่านั้น ก็ล้มลงสิ้นพระชนม์แล้ว

โส วิเสสณะของ ลิจฉวี ๆ สุททกัตตาใน ปติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก, ปริกเร ลักษณะ
ใน สนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ มุตตมตเต ๆ วิกติกัตตาใน สนฺเต,
มริตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปติ ฯ

๑๔๖. อถ เน “สพฺเพปิ ตุมฺเห เอวรูปา, อตฺตโน อตฺตโน ฆรานิ คนฺตฺวา สํวิชาติพฺพํ
สํวิทิตฺวา ปุตฺตทาร์ อนุสาสิตฺวา สนฺนาหํ โมเจถาติ อาห ฯ

อถ เน (ลิจฉวิน โพนฺธุโล) “สพฺเพปิ ตุมฺเห เอวรูปา (อตฺถ, ตุมฺเห) อตฺตโน อตฺตโน
ฆรานิ คนฺตฺวา (อตฺตนา) สํวิชาติพฺพํ (กิจฺจ) สํวิทิตฺวา ปุตฺตทาร์ อนุสาสิตฺวา สนฺนาหํ
โมเจถาติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น (พฺนฺธุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพฺนฺธุละ อาห กล่าวแล้ว เน (ลิจฉวิน)
กะเจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. สพฺเพปิ แม่ทั้งปวง เอวรูปา เป็น
ผู้มีรูปอย่างนี้ (อตฺถ) ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว ฆรานิ สูเรือน
ท. อตฺตโน อตฺตโน ของตน ๆ สํวิทิตฺวา จัดแจงแล้ว (อตฺตนา) สํวิชาติพฺพํ

(กิจจ) ซึ่งกิจ อันอันตน พึงจัดแจง **อนุสาสิตุวา** พร้าสอนแล้ว **ปุตตทาร์** ซึ่งบุตร และภรรยา **โมเจถ** จงแก่ **สนุหน่า** ซึ่งเกราะ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

ที่นั่น เสนาบดีซึ่งชื่อว่าพันธุละกล่าวกะพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า “พวกท่านแม่ทั้งหมด เป็นผู้มีความเป็นเช่นนี้, พวกท่านไปเรือนของตนๆ จัดแจงกิจที่ควรจัดแจง สั่งเสียบุตร ภรรยา แล้วจงเปลื้องเกราะออก”

อถ กาลสัตตมี พันธุโล สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เน วิเสสนะของ ลิจฉวีโนฯ อกถิตกัมมะใน อาห “อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ สพเพฯ วิเสสนะของ ตุมเหฯ สุทรกัตตาใน อตุถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวรูปา วิกติกัตตาใน อตุถ, ตุมเห สุทรกัตตาใน โมเจถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตุตโน สองบท สามีสัมพันธะใน ชมราณีฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สวิหิตฺวา อตุตนา อนภิตกัตตาใน สวิธาตพฺพฯ วิเสสนะของ กิจจฯ อวุตตกัมมะใน สวิหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยา ใน อนุสาสิตุวา ปุตตทาร์ อวุตตกัมมะใน อนุสาสิตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โมเจถ สนุหน่า อวุตตกัมมะใน โมเจถ” **อิติศัพท** อากาละใน อาห ฯ

๑๕๗. เต ตถา กตุวา สพเพปิ ชีวิตกฺขยํ ปตุตา ฯ

เต (ลิจฉวีโน) ตถา กตุวา สพเพปิ ชีวิตกฺขยํ ปตุตา ฯ

เต (ลิจฉวีโน) อ.เจ้าลิจฉวี ท. เหล่านี้ **กตุวา** ทรงกระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น **สพเพปิ** แม้ทั้งปวง **ปตุตา** ทรงถึงแล้ว **ชีวิตกฺขยํ** ซึ่งความสิ้นไปแห่งพระชนม์ ฯ

เจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ทรงทำเหมือนอย่างนั้น แม้ทุกท่าน ทรงถึงความสิ้นพระชนม์

เต วิเสสนะของ ลิจฉวีโนฯ สุทรกัตตาใน ปตุตาฯ กิตบทกัตตุวาจก ตถา กิริยา- วิเสสนะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปตุตา อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ สพเพฯ วิเสสนะของ ลิจฉวีโน ชีวิตกฺขยํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตุตา ฯ

๑๕๘. พันธุโลปิ มลฺลิกํ สาวตุถึ อาเนสิ ฯ

พันธุโลปิ แม้ อ.เสนาบดีซึ่งชื่อว่าพันธุละ **อาเนสิ** นำไปแล้ว **มลฺลิกํ** ซึ่งนางมลลิกา

สาวตฤถิ สู่เมืองสาวตฤถิ ฯ

แม่เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ นำนางมัลลิกาไปสู่เมืองสาวตฤถิ

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ พันธุโล ๆ สุทธกัตตาใน อาเนสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาก
มลลิกิ อวุตตกัมมะใน อาเนสิ สาวตฤถิ สัมปาปุณียกัมมะใน อาเนสิ ฯ

๑๔๙. สา โสพสขตตุตฺตํ ยมเก ยมเก ปุตฺเต วิชาเย ฯ

สา (มลลิกา) โสพสขตตุตฺตํ ยมเก ยมเก ปุตฺเต วิชาเย ฯ

สา (มลลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น วิชาเย คลอดแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. ยมเก ยมเก คู่ ๆ
โสพสขตตุตฺตํ ๑๖ ครั้ง ฯ

นางมัลลิกานั้น คลอดบุตรเป็นคู่ ๆ ๑๖ ครั้ง

สา วิเสสนะของ มลลิกา ๆ สุทธกัตตาใน วิชาเย ๆ อาชยาตบทกัตตุวาก โสพสขตตุตฺตํ
กิริยาวิเสสนะใน วิชาเย ยมเก สองบท วิเสสนะของ ปุตฺเต ๆ อวุตตกัมมะใน วิชาเย ฯ

๑๕๐. สพฺเพปิ สุรา ฅามสมฺปนฺนา อหฺสิ ฯ

สพฺเพปิ (ปุตฺตา) สุรา ฅามสมฺปนฺนา อหฺสิ ฯ

(ปุตฺตา) อ.บุตร ท. สพฺเพปิ แม่ทั้งปวง สุรา เป็นผู้กล้าหาญ ฅามสมฺปนฺนา เป็นผู้
ถึงพร้อมแล้วด้วยกำลัง อหฺสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

บุตรแม่ทุกคน ได้เป็นคนกล้าหาญ ถึงพร้อมด้วยกำลัง

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพ ๆ วิเสสนะของ ปุตฺตา ๆ สุทธกัตตาใน อหฺสิ ๆ
อาชยาตบทกัตตุวาก สุรา กิติ ฅามสมฺปนฺนา กิติ วิกติกัตตาใน อหฺสิ ฯ

๑๕๑. สพฺพลิปฺปานํ นิปฺตติ ปาปุณิสฺสุ ฯ

(เต ปุตฺตา) สพฺพลิปฺปานํ นิปฺตติ ปาปุณิสฺสุ ฯ

(เต ปุตฺตา) อ.บุตร ท. เหล่านั้น ปาปุณิสฺสุ ถึงแล้ว นิปฺตติ ซึ่งความสำเร็จ สพฺพลิปฺปานํ

แห่งศิลปะทั้งปวง ท. ๗

บุตรเหล่านั้น ถึงความสำเร็จแห่งศิลปะทุกอย่าง

เต วิเสสณะของ ปุตุตตาสฺย สุธกัถตตานิ ปาปุณีสฺย อาชยตบทกัถตฺวาจก สพฺพลิปฺปานัง
 สามีสัมพันธะไน นิปฺผตฺตีจฺย สัมปาปุณียกัมมะไน ปาปุณีสฺย ๗

๑๕๒. เอเกกสฺส ปุริสสทฺสสฺสํ ปริวารโ อโหสิ ๗

เอเกกสฺส (ปุตุตตสฺส) ปุริสสทฺสสฺสํ ปริวารโ อโหสิ ๗

ปุริสสทฺสสฺสํ อ.พันแห่งบุรุษ ปริวารโ เป็นบริวาร เอเกกสฺส (ปุตุตตสฺส) ของบุตร
 คนหนึ่งจฺย อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗

บุรุษ ๑,๐๐๐ คน ได้เป็นบริวารของบุตร คนหนึ่งจฺย

ปุริสสทฺสสฺสํ สุธกัถตตานิ อโหสิจฺย อาชยตบทกัถตฺวาจก เอเกกสฺส วิเสสณะของ
 ปุตุตตสฺสจฺย สามีสัมพันธะไน ปริวารโจจฺย วิกิตกัถตตานิ อโหสิ ๗

๑๕๓. ปิตรา สทฺธิ ราชนิเวสนํ คจฺจนฺเตหิ เตเหว ราชนฺคณํ ปริปุริ ๗

ปิตรา สทฺธิ ราชนิเวสนํ คจฺจนฺเตหิ เตหิ เอว (ปุตุเตหิ) ราชนฺคณํ ปริปุริ ๗

ราชจฺจนฺ อ.เนินแห่งพระราช ปริปุริ เต็มรอบแล้ว เตหิ เอว (ปุตุเตหิ) ด้วยบุตร ท.
 เหล่านั้นนั้นเที่ยว คจฺจนฺเตหิ ผู้ไปอยู่ ราชนิเวสนํ สูพระราชนิเวศน์ สทฺธิ กับ
 ปิตรา ด้วยบิดา ๗

สนามหลวง เต็มไปด้วยบุตรเหล่านั้น ผู้กำลังไปสู่พระราชนิเวศน์พร้อมกับบิดา

ราชจฺจนฺ สุธกัถตตานิ ปริปุริจฺย อาชยตบทกัถตฺวาจก ปิตรา สทฺถตตติยาเข้ากับ
 สทฺธิจฺย กิริยาสมวายะไน คจฺจนฺเตหิ ราชนิเวสนํ สัมปาปุณียกัมมะไน คจฺจนฺเตหิ
 เอวคัพฺท อวชารณะเข้ากับ เตหิ คจฺจนฺเตหิ กิตฺติ เตหิ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุตุเตหิจฺย ภาระ
 ใน ปริปุริ ๗

๑๕๔. อเอกทิวส วิจิฉเย กุฎฎกุปราชิตา มนุสสา พนรุล อากฉนต ทิสวา มหาวิรว วิรวนตา วิจิฉยมจจาณ กุฎฎกกรณ ตสส อาโรเจสุ ๕

อถ เอกทิวส วิจิฉเย กุฎฎกุปราชิตา มนุสสา พนรุล อากฉนต ทิสวา มหาวิรว วิรวนตา วิจิฉยมจจาณ กุฎฎกกรณ ตสส (พนรุลสส) อาโรเจสุ ๕

อถ ครั้งนั้น เอกทิวส ในวันหนึ่ง มนุสสา อ.มนุษย์ ท. กุฎฎกุปราชิตา ผู้แพ้แล้ว เพราะคดีโกง วิจิฉเย ในการวินิจฉัย ทิสวา เห็นแล้ว พนรุล ซึ่งเสนาบดีชื่อว่า พันธุละ อากฉนต ผู้มาอยู่ วิรวนตา ร้องอยู่ มหาวิรว ร้องเสียงดัง อาโรเจสุ บอกแล้ว กุฎฎกกรณ ซึ่งการกระทำซึ่งคดีโกง วิจิฉยมจจาณ ของอำมาตย์ ผู้วินิจฉัย ตสส (พนรุลสส) แก่เสนาบดีชื่อว่า พันธุละ นั้น ๕

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พวกมนุษย์ผู้พ่ายแพ้เพราะคดีโกงในการวินิจฉัย เห็นพันธุละ เสนาบดีผู้กำลังมา จึงร้อง ร้องเสียงดัง บอกการทำคดีโกง ของเหล่าอำมาตย์ผู้วินิจฉัย แก่พันธุละเสนาบดีนั้น

อถ กาลสัตตมี เอกทิวส ทุตียากาลสัตตมีใน อาโรเจสุ กุฎฎกุปราชิตา วิเสชนะของ มนุสสาฯ สุธรทตตาใน อาโรเจสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก วิจิฉเย วิสยาธาระใน กุฎฎกุปราชิตา พนรุล อุตตกัมมะใน ทิสวา อากฉนต วิเสชนะของ พนรุล ทิสวา ปุพพกาลกิริยาใน วิรวนตา มหาวิรว กิริยาวิเสชนะใน วิรวนตาฯ อัพพันตริกิริยาของ มนุสสา วิจิฉยมจจาณ สามีสัมพันธะใน กุฎฎกกรณฯ อุตตกัมมะใน อาโรเจสุ ตสส วิเสชนะของ พนรุลสสฯ สัมปทานใน อาโรเจสุ ๕

๑๕๕. โส วิจิฉย คนตวา ต อฏฐ ตีเรตวา สามิกเมว สามิก อกาสิ ๕

โส (พนรุโล) วิจิฉย คนตวา ต อฏฐ ตีเรตวา สามิก เอว สามิก อกาสิ ๕

โส (พนรุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่า พันธุละ นั้น คนตวา ไปแล้ว วิจิฉย สูโรงเป็นที่วินิจฉัย ตีเรตวา พิจารณาแล้ว ต อฏฐ ซึ่งคดีนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว สามิก เอว ซึ่งเจ้าของนั้นเที่ยว สามิก ให้เป็นเจ้าของ ๕

เสนาบดีชื่อว่า พันธุละ ไปสู่โรงวินิจฉัย พิจารณาคดีนั้น ได้ทำเจ้าของนั้นแหละ ให้เป็น

เจ้าของ

โส วิเสสนะของ พนฺธุโล๑ สุททกัตตาใน อกาลิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วินิจฺฉยํ
สัมปาปฺถึนียกัมมะใน คนฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ตีเรตฺวา๑ ตํ วิเสสนะของ อฏฺฐํ
อวุตตกัมมะใน ตีเรตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาลิ เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ สามิกํ๑
อวุตตกัมมะใน อกาลิ สามิกํ วิกตีกัมมะใน อกาลิ ๕

๑๕๖. มหาชน มหาสทฺเทน สาธุการํ ปวตฺเตสิ ๕

มหาชน อ.มหาชน สาธุการํ ยังสาธุการ ปวตฺเตสิ ให้เป็นไปทั่วแล้ว มหาสทฺเทน
ด้วยเสียงอันดัง ๕

มหาชน ให้เสียงสาธุการเป็นไป ด้วยเสียงอันดัง

มหาชน เหตุกัตตาใน ปวตฺเตสิ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก มหาสทฺเทน ภาระใน
ปวตฺเตสิ สาธุการํ การิตกัมมะใน ปวตฺเตสิ ๕

๑๕๗. ตํ สุตฺวา ราชา “กึ อิทฺติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตฺถํ สุตฺวา ตฺสิตฺวา สพฺเพปิ เต อมจฺเจ
หฺราเปตฺวา พนฺธุลฺลสฺเสว วินิจฺฉยํ นียยาเทสิ ๕

ตํ (สาธุการสทฺทํ) สุตฺวา ราชา “กึ อิทฺ (การณ)” อิติ ปุจฺฉิตฺวา ตํ อตฺถํ สุตฺวา ตฺสิตฺวา (บุคคล)
สพฺเพปิ เต อมจฺเจ หฺราเปตฺวา พนฺธุลฺลสฺเสว เอว วินิจฺฉยํ นียยาเทสิ ๕

ราชา อ.พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ (สาธุการสทฺทํ) ซึ่งเสียงแห่งสาธุการนั้น
ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อิทฺ (การณ) อ.เหตุนี้ กึ อะไร” อิติ ดังนี้ สุตฺวา
ทรงสดับแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ตฺสิตฺวา ทรงยินดีแล้ว (บุคคล) ทรงยังบุคคล
หฺราเปตฺวา ให้ถอดแล้ว เต อมจฺเจ ซึ่งอำมาตย์ ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง
นียยาเทสิ ทรงมอบให้แล้ว วินิจฺฉยํ ซึ่งการวินิจฉัย พนฺธุลฺลสฺเสว แก่เสนาบดี
ชื่อว่าพนฺธุลฺลนั้นเกี่ยว ๕

พระราชาทรงสดับเสียงสาธุการนั้น ตรัสถามว่า “เหตุนี้อะไรกัน?” ทรงสดับเนื้อความนั้น
ทรงยินดีแล้ว รับสั่งให้ถอดอำมาตย์เหล่านั้นแม้ทั้งหมด ทรงมอบการวินิจฉัย ให้แก่

พันธฺลเสนาบดีนั้นแหละ

ราชา สุทรกัตตาใน นิยยาเทสิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ สาธุการ- สทฺทํจฺ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “กั กัตี อิทํ กัตี วิเสสนะ ของ การณฺจฺ ลิงคัตตะ” อิตีศัพฺท อากาละใน ปุจฺฉิตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน สุตฺวา ตํ วิเสสนะของ อตฺถํจฺ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ตฺสิตฺวาจฺ ปุพพกาล- กิริยาใน หราเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน หราเปตฺวา อปีศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สพฺเพจฺ กัตี เต กัตี วิเสสนะของ อมจฺเจจฺ อวุตตกัมมะใน หราเปตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยา ใน นิยยาเทสิ เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ พันฺธุลฺสฺสจฺ สัมปทานใน นิยยาเทสิ วินิจฺฉยํ อวุตตกัมมะใน นิยยาเทสิ ๕

.....

๑๕๘. โส ตโต ปฏฺจาย สมมา วินิจฺฉย ๕

โส (พันธฺล) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย สมมา วินิจฺฉย ๕

โส (พันธฺล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธฺลนั้น วินิจฺฉย วินิจฉัยแล้ว สมมา โดยชอบ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๕

จำเดิมแต่กาลนั้นมา พันธุลเสนาบดี ก็วินิจฉัยโดยชอบ

โส วิเสสนะของ พันธุลจฺ สุทรกัตตาใน วินิจฺฉยจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโตจฺ อปาทานใน ปฏฺจายจฺ กิริยาวิเสสนะใน วินิจฺฉย สมมา กิริยา- วิเสสนะใน วินิจฺฉย ๕

.....

๑๕๙. ตโต โปราณกฺวินิจฺฉยิกา อมจฺจา ลญฺจํ อลภนฺตา อปฺปลาภา หุตฺวา “พันธฺล ราชฺชํ ปตฺเถตตีติ ราชกุเล ปรีภินฺทิสฺสุ ๕

ตโต ในลำดับนั้น อมจฺจา อ.อำมาตย์ท. โปราณกฺวินิจฺฉยิกา ผู้กระทำให้การวินิจฉัย อันมีในก่อน อลภนฺตา ไม่ได้อยู่ ลญฺจํ ซึ่งสินบน อปฺปลาภา เป็นผู้มีส่วนน้อย หุตฺวา เป็น ปรีภินฺทิสฺสุ ยฺยงแล้ว ราชกุเล ในราชตระกูล อิติ ว่า “พันธฺล อ.เสนาบดี ชื่อว่าพันธฺล ปตฺเถติ ย่อมปรารถนา ราชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช” อิติ ดังนี้ ๕

ในลำดับนั้น พวกอำมาตย์ผู้วินิจฉัยในกาลก่อน เมื่อไม่ได้สินบน เป็นผู้มีส่วนน้อย จึงยุ้งในราชตระกูลว่า “พันธุละเสนาบตี ปรารณาราชสมบัติ”

ตโต กาลสัตตมี โปราณกวิวินิจฉัยา วิเสสนะของ อมจจาจ สุททกัตตาใน ปริภินทิสฺสุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ลมฺจํ อวุตตกัมมะใน อลภนฺตาจ อัมภันตริกฺริยาของ อมจจา อปฺปลาภา วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริภินทิสฺสุ “พันธุโล สุททกัตตาใน ปตฺเถติจ อาขยาตบทกัตตฺวาจ รชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปตฺเถติ” อิติคัมภ อากาละใน ปริภินทิสฺสุ ราชกุเล วิสยาธาระใน ปริภินทิสฺสุ ฯ

๑๖๐. ราชา เตสํ กถํ คเหตฺวา จิตฺตํ นิคฺคเหตฺุ นาสกฺขิ “อิมสฺมึ อิวฺ ฆาติยมาเน, ครหา เม อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปฺน จินฺเตตฺวา ปยฺตุตฺตปฺริเสหิ ปจฺจนตํ ปหฺราเปตฺวา พนฺธุลํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ปจฺจนฺโต กิร กุปีโต, ตฺวํ ปฺตุเตหิ สทฺธิ คนฺตฺวา โจเร คณฺหาติ ปหิณฺตีวา “เอตฺถเอสฺส ทฺวตฺตีสาย ปฺตุเตหิ สห สีสํ จินฺหิตฺวา อหฺรธาติ เตน สทฺธิ อณฺเณปี สมตฺเถ มหาโยเช เปเสสิ ฯ

ราชา เตสํ (อมจจาจ) กถํ คเหตฺวา จิตฺตํ นิคฺคเหตฺุ น อสกฺขิ “(มยา) อิมสฺมึ (พันธุเล) อิวฺ เอว (จาเน) ฆาติยมาเน, ครหา เม อุปฺปชฺชิสฺสตีติ ปฺน จินฺเตตฺวา ปยฺตุตฺตปฺริเสหิ ปจฺจนตํ ปหฺราเปตฺวา (ปุคฺคลํ) พนฺธุลํ ปกฺโกสาเปตฺวา “ปจฺจนฺโต กิร (โจเรหิ) กุปีโต, ตฺวํ ปฺตุเตหิ สทฺธิ คนฺตฺวา โจเร คณฺหาติ (วจนฺเน) ปหิณฺตีวา “(ตฺมฺเห) เอตฺถ เอว (จาเน) เอสฺส (พันธุลฺลสฺส) ทฺวตฺตีสาย ปฺตุเตหิ สห สีสํ จินฺหิตฺวา อหฺรธาติ (วจนฺเน) เตน (พันธุเลน) สทฺธิ อณฺเณปี สมตฺเถ มหาโยเช เปเสสิ ฯ

ราชา อ.พระราชชา คเหตฺวา ทรงถือเอาแล้ว กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว เตสํ (อมจจาจ) ของอำมาตย์ ท. เหล่านั้น น อสกฺขิ ไม่ได้ทรงอาจแล้ว นิคฺคเหตฺุ เพื่ออัน ทรงข่ม จิตฺตํ ซึ่งพระทัย จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว ปฺน อีก อิติ ว่า “อิมสฺมึ (พันธุเล) ครั้นเมื่อเสนาบตีชื่อว่าพันธุละนี้ (มยา) อันเรา ฆาติยมาเน ฆ่าอยู่ อิวฺ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั่นเทียว, ครหา อ.ความดีเตียน อุปฺปชฺชิสฺสตี จักเกิดขึ้น เม แก่เรา” อิติ ดังนี้ ปยฺตุตฺตปฺริเสหิ ยังบุรุษอันพระองค์ทรงประกอบแล้ว ท. ปหฺราเปตฺวา ให้รั้งความแล้ว ปจฺจนตํ ซึ่งประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคฺคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ ร้องเรียกแล้ว พนฺธุลํ ซึ่งเสนาบตีชื่อว่าพันธุละ ปหิณฺตีวา ทรงส่งไปแล้ว (วจนฺเน)

ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า ปจจนโต อ.ประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน (โจเรหิ) อันโจร ท. กุปีโต ให้กำเริบแล้ว, ตวั อ.ท่าน คนดูวา ไปแล้ว สทฐิ กับ ปุตเตหิ ด้วยบุตร ท. คณห จงจับ โจเร ซึ่งโจร ท.” อิติ ดังนี้ เปเสสิ ทรงส่งไปแล้ว มหาโยธะ ซึ่งทหารผู้ใหญ่ ท. สมตเถ ผู้สามารถ อยุเยปิ แม่เหล่าอื่น สทฐิ กับ เตน (พนฺธุเลน) ด้วยเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น (วจนเณ) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. นิหฺทิตฺวา ตัดแล้ว สีสิ ซึ่งศึระะ อสฺส (พนฺธุลฺลสฺส) ของเสนาบดี ชื่อว่าพันธุละนั้น สท กับ ปุตเตหิ ด้วยบุตร ท. ทวตฺตีสาย ๓๒ คน เอตฺถ เหว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเกี่ยว อاهرถ จงนำมา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชฯ ทรงถือเอาคำกล่าวของพวกอำมาตย์เหล่านั้น ไม่ได้ทรงอาจเพื่อจะชม พระทัยได้ ทรงพระดำริอีกว่า “เมื่อเราฆ่าพันธุละนี้ ในที่นี้ที่นั่นแหละ, ข้อครหา จักเกิดขึ้นแก่เรา” ดังนี้ รับสั่งพวกบุรุษที่ทรงประกอบให้ตีปัจจันตชนบท แล้วรับสั่งให้เรียก พันธุละเสนาบดี ทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า “ทราบวา ปัจจันตชนบท พวกโจร ให้ กำเริบขึ้น, ท่านไปพร้อมด้วยบุตรทั้งหลาย จงจับพวกโจร” ดังนี้ ทรงส่งทหารผู้ใหญ่ ทั้งหลาย ผู้สามารถ แม่เหล่าอื่นไป พร้อมกับพันธุละเสนาบดีนั้น ด้วยพระดำรัสว่า “พวกท่าน ตัดศึระะของพันธุละเสนาบดีนั้น พร้อมกับพวกบุตร ในที่นั้นที่นั่นแหละ จง นำมา”

ราชา สุททกัตตานิ อสกุขิ และเปเสสิ อสกุขิ กิติ เปเสสิ กิติ อาชยตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสนะของ อมจฺจานํๆ สามีสัมพันธะใน กถํๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ ปุพพ กาลกิริยาใน อสกุขิ จิตฺตํ อวุตตกัมมะใน นิคคเหตุๆ ตุมตถสัมปทานใน อสกุขิ นศัพทํ ปฏิเสระใน อสกุขิ นศัพทํ ปฏิเสระใน อสกุขิ “อิมสฺมี วิเสสนะของ พนฺธุเลฯ ลักษณะใน ฆาตियมาเนฯ ลักษณะกิริยา มยา อนภิทกัตตานิ ฆาตियมาเน เหวศัพทํ อวธารณะเข้า กับ อิชฺๆ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน ฆาตियมาเน, ครหา สุททกัตตานิ อฺปฺปชฺชิสฺสฺสตีฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เม สัมปทานใน อฺปฺปชฺชิสฺสฺสตี” อิติศัพทํ อาการะ ใน จินฺเตตฺวา ปุณศัพทํ กิริยาวิเสสนะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปหฺราเปตฺวา ปยุตฺตปริเสหิ ตติยาการิตกัมมะใน ปหฺราเปตฺวา ปจจนฺตํ อวุตตกัมมะใน ปหฺราเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคัลลํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา พนฺธุลฺลํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณฺตีวา

“กิริศัพท์ อนุสสวณัตถะ ปัจจนโต วุตตกัมมะใน กุปีโตๆ กิตตบทเหตุกัมมวจาก โจเรหิ
อนภิตกัตตทานใน กุปีโต, ตวั สุทธกัตตทานใน คณฺหๆ อาชยาตบทกัตตวจาก ปุตุเตหิ
สัทตถตติยาเข้ากับ สหุธีๆ กิริยาสมวายะใน คณฺทวๆ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺห
โจเร อวุตตกัมมะใน คณฺห” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนๆ กรณะใน ปหิณิตวๆ ปุพพ-
กาลกิริยาใน เปเสสิ “ตุมุเห สุทธกัตตทานใน อาหารถๆ อาชยาตบทกัตตวจาก เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ เอตถถๆ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน ฉินฺทิตวๆ อสฺส วิเสสณะ
ของ พนฺธุลฺลสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สีสํ ทวตฺตีสาย วิเสสณะของ ปุตุเตหิๆ สหัทตถตติยา
เข้ากับ สหๆ กิริยาสมวายะใน ฉินฺทิตวๆ สีสํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺทิตวๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน อาหารถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนๆ กรณะใน เปเสสิ เตน วิเสสณะของ พนฺธุเลนๆ
สหัทตถตติยาเข้ากับ สหุธีๆ กิริยาสมวายะใน เปเสสิ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ
อญฺเญๆ กิติ สมตฺเถ กิติ วิเสสณะของ มหาโยเชๆ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ๕

๑๖๑. ตสฺมี ปัจจนตํ คจฺจนฺเตเยว, “เสนาปติ กิราคจฺจตีติ ปยุตฺตโจรา ปลายีสุ ๕

ตสฺมี (พนฺธุเล) ปัจจนตํ คจฺจนฺเต เอว, “เสนาปติ กิร อากจฺจตีติ (วตฺวา) ปยุตฺตโจรา ปลายีสุ ๕

ตสฺมี (พนฺธุเล) ครั้นเมื่อเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น คจฺจนฺเต เอว ไปอยู่นั้นเที่ยว
ปัจจนตํ สู่ประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน, ปยุตฺตโจรา อ.โจรอันพระราชาทรงประกอบ
แล้ว ท. (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า เสนาบดี อ.เสนาบดี อากจฺจตี
ย่อมมา” อิติ ดังนี้ ปลายีสุ หนีไปแล้ว ๕

เมื่อเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้นไปสู่อัจฉินตชนบทนั้นแหละ, พวกโจรที่พระราชาทรงประกอบ
กล่าวว่า “ได้ยินว่า เสนาบดี ย่อมมา” ดังนี้ แล้วก็หนีไป

ตสฺมี วิเสสณะของ พนฺธุเลๆ ลักษณะใน คจฺจนฺเตๆ ลักษณะกิริยา ปัจจนตํ สัมปาปุณฺเีย-
กัมมะใน คจฺจนฺเต เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ คจฺจนฺเต, ปยุตฺตโจรา สุทธกัตตทานใน
ปลายีสุๆ อาชยาตบทกัตตวจาก “กิริศัพท์ อนุสสวณัตถะ เสนาปติ สุทธกัตตทานใน
อากจฺจตีๆ อาชยาตบทกัตตวจาก” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวๆ ปุพพกาลกิริยาใน
ปลายีสุ ๕

๑๖๒. โส ตํ ปเทสํ อวาสาเปตฺวา สญฺจาเปตฺวา นินฺตติ ฯ

โส (พหุโล) ตํ ปเทสํ อวาสาเปตฺวา สญฺจาเปตฺวา นินฺตติ ฯ

โส (พหุโล) อ.เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น ตํ ปเทสํ ยังประเทศนั้น อวาสาเปตฺวา ให้สงบแล้ว สญฺจาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่ด้วยดีแล้ว นินฺตติ กลับแล้ว ฯ

เสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น ทำให้ประเทศนั้นสงบ ให้ตั้งอยู่ด้วยดี แล้วก็กลับ

โส วิเสสณะของ พหุโล ๆ สุกทกัตตาใน นินฺตติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ ปเทสํ ๆ การิตกัมมะใน อวาสาเปตฺวา และ สญฺจาเปตฺวา อวาสาเปตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน สญฺจาเปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นินฺตติ ฯ

๑๖๓. อถ สฺส นครโต อวิหฺวเร จาเน เต โยธา สหฺริ ปฺตุเตหิ สีสํ จินฺทิสฺสุ ฯ

อถ สฺส (พหุรูปสฺส) นครโต อวิหฺวเร จาเน เต โยธา สหฺริ ปฺตุเตหิ สีสํ จินฺทิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต โยธา อ.ทหาร ท. เหล่านั้น จินฺทิสฺสุ ตัดแล้ว สีสํ ซึ่งศีรษะ อสฺส (พหุรูปสฺส) ของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น สหฺริ กับ ปฺตุเตหิ ด้วยบุตร ท. จาเน ในที่ อวิหฺวเร อันไม่ไกล นครโต จากพระนคร ฯ

ที่นั้น พวกทหารเหล่านั้น ตัดศีรษะของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละนั้น พร้อมกับพวกบุตร ในที่ไม่ไกลจากเมือง

อถ กาลสัตตมึ เต วิเสสณะของ โยธา ๆ สุกทกัตตาใน จินฺทิสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อสฺส วิเสสณะของ พหุรูปสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน สีสํ นครโต อปาทานใน อวิหฺวเร ๆ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน จินฺทิสฺสุ สหฺริ กิริยาสมวายะใน จินฺทิสฺสุ ปฺตุเตหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺริ สีสํ อวุตตกัมมะใน จินฺทิสฺสุ ฯ

๑๖๔. ตํ ทิวสํ มลฺลิกาย เทวียา ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สหฺริ เทว อคฺคสาวกา นิมนฺติตา โหนฺติ ฯ

ตํ ทิวสํ ในวันนั้น อคฺคสาวกา อ.พระอัครสาวก ท. เทว สอง สหฺริ กับ ภิกฺขุสฺเตหิ

ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญจหิ ห้า มลลิกาย เทเวียา นิมนุตติตา เป็นผู้อันเทวี ชื่อว่า มัลลิกา นิมนต์แล้ว โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ

ในวันนั้น พระอัครสาวกทั้ง ๒ รูป พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป นางมัลลิกานิมนต์

ตั้ง วิเสสนะของ ทิวส์ๆ ทุตติยากาลสัตตมมีใน โหนฺติ เทเว วิเสสนะของ อคฺคสาวกาฯ สุกฺตทกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มลลิกาย สัตฺตญฺญาวิเสสนะของ เทเวียฯ อนภิทกัตตฺวาใน นิมนุตติตา ปญจหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺเตหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพพสมวายะใน เทเว อคฺคสาวกา นิมนุตติตา วิกตีกัตตฺวาใน โหนฺติ ฯ

๑๖๕. อถสฺสา ปุพฺพพณฺเฬเว “สามิกสฺส เต สทฺธิ ปุตุเตหิ สีสํ ฉินฺทนฺตฺติ ปณฺณ อหริตฺวา อทฺสุ ฯ

อถ (ชนา) อสฺสา (มลลิกาย) ปุพฺพพณฺเฬ เหว “(โยธา) สามิกสฺส เต สทฺธิ ปุตุเตหิ สีสํ ฉินฺทนฺตฺติ (ฉापนเหตุกั) ปณฺณ อหริตฺวา อทฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. อหริตฺวา นำมาแล้ว ปณฺณ ซึ่งหนังสือ อทฺสุ ได้ให้แล้ว อสฺสา (มลลิกาย) แก่นางมัลลิกานั้น ปุพฺพพณฺเฬ เหว ในสมัยอันเป็นส่วนเบื้องต้น แห่งวันนั้นเทียว (ฉापนเหตุกั) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(โยธา) อ.ทหาร ท. ฉินฺทนฺตฺติ ย่อมตัด สีสํ ซึ่งศีระชะ สามิกสฺส ของสามี เต ของท่าน สทฺธิ กับ ปุตุเตหิ ด้วยบุตร ท.” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

ที่นั้น พวกชนนำหนังสือมาให้แก่นางมัลลิกานั้น ในเวลาเข้านั้นแหละ มีอันให้รู้ว่า “พวกทหารตัดศีระชะของสามีของท่าน พร้อมกับบุตรทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นเหตุ

อถ กาลสัตตมมี ชนา สุกฺตทกัตตาใน อทฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺสา วิเสสนะของ มลลิกายฯ สัมปทานใน อทฺสุ เหวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปุพฺพพณฺเฬฯ กาลสัตตมมีใน อทฺสุ “โยธา สุกฺตทกัตตาใน ฉินฺทนฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามิกสฺส สามีสัมพันธะใน สีสํ เต สามีสัมพันธะใน สามิกสฺส สทฺธิ กิริยาสมวายะใน ฉินฺทนฺตฺติ ปุตุเตหิ สหัตถ- ตติยาเข้ากับ สทฺธิ สีสํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺทนฺตฺติ” อิติศัพท สรุปะใน ฉापนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน อทฺสุ ปณฺณ อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อทฺสุ ฯ

๑๖๖. สาทํ ปวตฺตี ฌตฺวา กสฺสจฺจ อวตฺวา ปณฺณํ อุจฺจนฺเค กตฺวา ภิกฺขุสงฺฆเมว
ปริวีสึ ๕

สา (มลฺลิกา) ทํ ปวตฺตี ฌตฺวา กสฺสจฺจ อวตฺวา ปณฺณํ อุจฺจนฺเค กตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอว ปริวีสึ ๕

สา (มลฺลิกา) อ.นางมัลลิกานั้น ฌตฺวา รู้แล้ว ทํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น
อวตฺวา ไม่บอกแล้ว กสฺสจฺจ แก่ใครๆ กตฺวา กระทำแล้ว ปณฺณํ ซึ่งหนังสือ อุจฺจนฺเค
ที่ชายพก ปริวีสึ อังคาสแล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ เอว ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ นั้นเทียว ๕

นางมัลลิกานั้น รู้ความเป็นไปนั้น ไม่บอกแก่ใครๆ เหน็บหนังสือไว้ที่ชายพก แล้วอังคาส
ภิกษุสงฆ์ นั้นแหละ

สา วิเสสนะของ มลฺลิกาๆ สุทฺธกตฺตาใน ปริวีสึๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ทํ วิเสสนะ
ของ ปวตฺตีๆ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อวตฺวา กสฺสจฺจ สัมปทานใน
อวตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ปณฺณํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อุจฺจนฺเค วิสยาธาระใน
กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริวีสึ เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ภิกฺขุสงฺฆํๆ อวุตตกัมมะ
ใน ปริวีสึ ๕

๑๖๗. อถ สฺสา ปริจาริกายो ภิกฺขุณฺโณ ภตฺตํ ทตฺวา สปปิจาญฺญี อานฺรหฺติโย เถรานํ ปุโรโต จาญฺญี
ภินฺทิสฺสุ ๕

อถ อสฺสา (มลฺลิกาย) ปริจาริกายो ภิกฺขุณฺโณ ภตฺตํ ทตฺวา สปปิจาญฺญี อานฺรหฺติโย เถรานํ
ปุโรโต จาญฺญี ภินฺทิสฺสุ ๕

อถ ครั้งนั้น ปริจาริกายो อ.หญิงรับใช้ ท. อสฺสา (มลฺลิกาย) ของนางมัลลิกานั้น
ทตฺวา ถวายแล้ว ภตฺตํ ซึ่งภัตฺร ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. อานฺรหฺติโย นำมาอยู่ สปปิจาญฺญี
ซึ่งถาดแห่งเนยใส ภินฺทิสฺสุ ทำลายแล้ว จาญฺญี ซึ่งถาด ปุโรโต ในที่ข้างหน้า เถรานํ
ของพระเถระ ท. ๕

ที่นั้น พวกหญิงรับใช้ของนางมัลลิกานั้น ถวายภัตฺรแก่ภิกษุทั้งหลาย นำถาดเนยใสมา
ทำลายถาดในที่ข้างหน้าของพระเถระทั้งหลาย

อถ กาลสัตฺตมึ ปริจาริกายो สุทฺธกตฺตาใน ภินฺทิสฺสุๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก อสฺสา

วิเสสณะของ มลลิกายๆ สามีสัมพันธะใน ปริจาริกาโย ภิกขุณฺ์ สัมปทานใน ทตฺวา
ภตฺตํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภินฺทิสฺสุ สปปิจาฐี อวุตตกัมมะใน
อาหฺรณฺติโยๆ อัมภันตฺรกิริยาของ ปริจาริกาโย เถรานํ สามีสัมพันธะใน ปุโรโตๆ
วิเสยาคาระใน ภินฺทิสฺสุ จาฐี อวุตตกัมมะใน ภินฺทิสฺสุ ฯ

๑๖๘. ฅมฺมเสนาปติ “เภทนฅมฺมํ ภินฺนํ น จินฺเตตฺตพฺพนฺติ อาห ฯ

ฅมฺมเสนาปติ “(นามรูป) เเภทนฅมฺมํ ภินฺนํ (เกนจิ) น จินฺเตตฺตพฺพนฺติ อาห ฯ

ฅมฺมเสนาปติ อ.พระธรรมเสนาบดี **อาห** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “(นามรูป) อ.นามและรูป
เภทนฅมฺมํ มีอันแตกไปเป็นธรรมดา ภินฺนํ แตกไปแล้ว (เกนจิ) อันใครๆ น
จินฺเตตฺตพฺพํ ไม่พึงคิด” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระธรรมเสนาบดี กล่าวว่า “นามและรูป ที่มีอันแตกไปเป็นธรรมดาที่แตกไปแล้ว ใครๆ
ไม่ควรถึกคิด”

ฅมฺมเสนาปติ สฺวทกัถตฺตาใน อาหๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก “นามรูป วุตตกัมมะใน
จินฺเตตฺตพฺพํ กิตบทกัมมวากจก เเภทนฅมฺมํ กัถี ภินฺนํ กัถี วิเสสณะของ นามรูป เกนจิ
อนภิทกัถตฺตาใน จินฺเตตฺตพฺพํ นคัพฺพํ ปฏฺฐิเสระใน จินฺเตตฺตพฺพํ” อิตติคัพฺพํ อาการะใน
อาห ฯ

๑๖๙. สว อุจฺจนฺคโต ปณฺณํ นีหฺริตฺวา “ทวตฺตีสาย ปุตฺเตหิ สทฺธิ ปิตุ สีสํ จินฺทนฺตฺติติ เม
อิมํ ปณฺณํ อาหฺริสฺสุ, อหํ อิทํ สุตฺวาปิ น จินฺเตสฺสี; สปปิจาฐียา ภินฺนนาย, กิ
จินฺเตสฺสสามิ ภาเนตฺติ อาห ฯ

สว (มลลิกา) อุจฺจนฺคโต ปณฺณํ นีหฺริตฺวา “(ชนา โยธา) ทวตฺตีสาย ปุตฺเตหิ สทฺธิ ปิตุ สีสํ
จินฺทนฺตฺติติ (ถาปนเหตุก) เม อิมํ ปณฺณํ อาหฺริสฺสุ, อหํ อิทํ (วตฺถุ) สุตฺวาปิ น จินฺเตสฺสี;
สปปิจาฐียา ภินฺนนาย, (อห) ก็ จินฺเตสฺสสามิ ภาเนตฺติ อาห ฯ

สว (มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น **นีหฺริตฺวา** นำออกแล้ว **ปณฺณํ** ซึ่งหนังสือ **อุจฺจนฺคโต**
จากชายพก **อาห** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. อาหฺริสฺสุ นำมาแล้ว **อิมํ**
ปณฺณํ ซึ่งหนังสือนี้ **เม** แก่ดิฉัน (ถาปนเหตุก) มีอันให้รู้- **อิตติ** ว่า (โยธา) อ.ทหาร

ท. **จินฺหนุตฺติ** ย่อมตต **สีสึ** ซึ่งศีรชะ **ปีตุ** ของบิดา **สทฺธิ** กับ **ปุตฺเตหิ** ด้วยบุตร ท. **ทฺวตฺตีสาย** สามสิบสองคน’ **อิติ** ดังนี้ -เป็นเหตุ, **อหํ** อ.ดิฉัน **สุตฺวาปิ** แม้ฟังแล้ว **อิหํ** (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องนี้ **น** **จินฺเตสึ** ไม่คิดแล้ว, **สปปิจาภฺยิยา** ครั้นเมื่อเถาตแห่งเนยใส ภิณฺหาย แตกแล้ว, **ภนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (**อหํ**) อ.ดิฉัน **จินฺเตสฺสามิ** จักคิด **กึ** **ทำไม**” **อิติ** ดังนี้ ๕

นางมัลลิกานั้นนำหนังสือออกจากชายพกกล่าวว่า “พวกชนนำหนังสือนี้มามอบให้ดิฉัน มีอันให้รู้ว่า ‘พวกทหาร ตัดศีรชะบิดาพร้อมกับุตร ๓๒ คน’ ดังนี้ เป็นเหตุ, ดิฉันแม้ฟัง เรื่องนี้แล้ว **กึ** ไม่คิด, เมื่อเถาตเนยใส แตกแล้ว, ดิฉันจักคิด**ทำไม** ท่านผู้เจริญ”

สา วิเสสนะของ มลฺลิกาฯ สฺุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อฺุจฺจณฺคโต อปาทานใน นีหริตฺวา ปณฺณํ อวฺุตตกัมมะใน นีหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ชนา สฺุทธกัตตาใน อาหรีสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก โยธา สฺุทธกัตตาใน จินฺหนุตฺติฯ อาชยาต บทกัตตุวจาก ทฺวตฺตีสาย วิเสสนะของ ปุตฺเตหิฯ สหฺตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ ทัพฺพ- สมวาเยใน ปีตุฯ สามีสัมพันธะใน สีสึฯ อวฺุตตกัมมะใน จินฺหนุตฺติ’ อิติศัพฺทํ สฺุรฺูปะใน ฎาปนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน อาหรีสุ เม สัมปทานใน อาหรีสุ อิมํ วิเสสนะของ ปณฺณํฯ อวฺุตตกัมมะใน อาหรีสุ, อหํ สฺุทธกัตตาใน จินฺเตสึฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิหํ วิเสสนะของ วตฺถุฯ อวฺุตตกัมมะใน สุตฺวา อปีศัพฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสึ นศัพฺทํ ปฏฺิเสระใน จินฺเตสึ, สปปิจาภฺยิยา ลักขณะใน ภิณฺหายฯ ลักขณกิริยา, ภนฺเต อาลปนะ อหํ สฺุทธกัตตาใน จินฺเตสฺสามิฯ อาชยาตบท กัตตุวจาก กึศัพฺทํ ปุจฺจณฺตตะ” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๕

๑๗๐. ฐมฺมเสนาปติ

“อนิมิตฺตมนญฺเฎาตํ มจฺจानํ อิท ฐีวิตํ
 กสิรญฺจ ปรีตฺตญฺจ ตญฺจ ทฺุกุเขน สํยฺตฺตนฺตติ
 อาทีนึ วตฺวา ฐมฺมํ เทเสตฺวา อฺุฏฺฐายาสนา วิหารํ อคมาสิ ๕

ฐมฺมเสนาปติ

“อนิมิตฺตํ (จ เกนจิ) อนญฺเฎาตํ (จ) มจฺจานํ อิท (โลเก) ฐีวิตํ
 กสิริ จ ปรีตฺตํ จ, ตํ (ฐีวิตํ) จ ทฺุกุเขน สํยฺตฺตนฺตติ

อาทีน (วจนาน) วตวา ฆมมึ เทเสตวา อฏฺจาย อาสนา วิหาริ อคมาสิ ฯ

ธมฺมเสนาปติ อ.พระธรรมเสนาบดี **วตวา** กล่าวแล้ว (**วจนาน**) ซึ่งคำ ท. **อิติอาทีน** เป็นต้นว่า

“ชีวิติ อ.ชีวิติ มจฺจานํ ของสัตว์ผู้มีอันจะพึงตาย ท. อิธ (โลก) ในโลกนี้ อนิมิตฺตํ ไม่มีเครื่องหมาย (จ) ด้วย (เกนจิ) อนนฺยชาติ อั้นใครๆ ไม่รู้แล้ว (จ) ด้วย กสิริ อั้นผิดเคือง จ ด้วย ปริตฺตํ อั้นนิดหน่อย จ ด้วย, จ อหนึ่ง ตํ (ชีวิติ) อ.ชีวิติ นั้น สยฺยตฺตํ ประกอบพร้อมแล้ว ทุกฺเขน ด้วยความทุกขั” อิติ ดังนี้

เทเสตวา แสดงแล้ว **ธมฺมึ** ซึ่งธรรม **อฏฺจาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนา** จากอาสนะ **อคมาสิ** ไปได้แล้ว **วิหาริ** สูวิหาร ฯ

พระธรรมเสนาบดี กล่าวคำเป็นต้นว่า

“ชีวิติของสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ ไม่มีนิमित ใครๆ ก็รู้ไม่ได้ ผิดเคือง และนิดหน่อย, อหนึ่ง ชีวิตินั้น ประกอบด้วยความทุกขั” ดังนี้

แสดงธรรม แล้วจึงลุกขึ้นจากอาสนะ ไปได้ไปวิหาร

ธมฺมเสนาปติ สุตฺรกัถตาโน อคมาสิ ฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก

“อนิมิตฺตํ กัถิ อนนฺยชาติ กัถิ กสิริ กัถิ ปริตฺตํ กัถิ วิเสสนะของชีวิติๆ ลิงคัถิตะ จ สัคฺคัถิ ปทสมฺมจยัถิตะเข้ากับ อนิมิตฺตํ อนนฺยชาติ กสิริ และ ปริตฺตํ เกนจิ อนนิกิถิตกัถิตราโน อนนฺยชาติ มจฺจานํ สามีสัมพันธะใน ชีวิติ อิธ วิเสสนะของ โลกๆ วิสยา-ชาระโน มจฺจานํ, จคฺคัถิ สัมปนฺนทณฺฑิตะ ตํ วิเสสนะของ ชีวิติๆ สุตฺรกัถตาโน สยฺยตฺตํ กิถบทกัถตฺวาจก ทุกฺเขน ภาระโน สยฺยตฺตํ” อิติคัถิ สรฺุปะโน อิติๆ คัถิ สรฺุปะโน อาทีน วจนาน

อาทีน วิเสสนะของ วจนานิๆ อวุตตกัมมะโน วตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน เทเสตวา ฆมฺมึ อวุตตกัมมะโน เทเสตวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน อฏฺจายๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาสนา อปาทานโน อฏฺจาย วิหาริ สัมปาปฺณียกัมมะโน อคมาสิ ฯ

๑๗๑. สาปี ทวตฺตีสฺสฺสนิสาย โปโกสาเปตฺวา “ตุมฺหากํ สามิกา นีรปฺราธา อตฺตโน ปริมกมฺมผลํ ลภิสฺสุ, ตุมฺहे มา โสจิตฺต มา ปรีเทวิตฺต, รมฺโณ อฺปรี มโนปโทสํ มา กริตฺถาติ โอวทิ ฯ”

สาปี (มลฺลิกา ปุคฺคํ) ทวตฺตีสฺสฺสนิสาย โปโกสาเปตฺวา “ตุมฺหากํ สามิกา นีรปฺราธา (หฺตฺวา) อตฺตโน ปริมกมฺมผลํ ลภิสฺสุ, ตุมฺहे มา โสจิตฺต มา ปรีเทวิตฺต, รมฺโณ อฺปรี มโนปโทสํ มา กริตฺถาติ โอวทิ ฯ”

สาปี (มลฺลิกา) อ.นางมัลลิกาแม่นั้น (ปุคฺคํ) ยังบุคฺค โปโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ทวตฺตีสฺสฺสนิสาย ซึ่งลูกสะใภ้ ๓๒ คน ท. โอวทิ กล่าวสอนแล้ว อิติ ว่า “สามิกา อ.สามี ท. ตุมฺหากํ ของเจ้า ท. นีรปฺราธา เป็นผู้มีคามผิดออกแล้ว (หฺตฺวา) เป็น ลภิสฺสุ ได้แล้ว ปริมกมฺมผล ซึ่งผลแห่งกรรมอันมีในก่อน อตฺตโน ของตน, ตุมฺहे อ.เจ้า ท. มา โสจิตฺต อย่าเศร้าโศกแล้ว มา ปรีเทวิตฺต อย่าคร่ำครวญแล้ว มา กริตฺถ อยากระทำแล้ว มโนปโทสํ ซึ่งการประทุษร้ายแห่งใจ อฺปรี ในเบื้องบน รมฺโณ แห่งพระราชา” อิติ ดังนี้ ฯ

นางมัลลิกาแม่นั้น ให้คนไปเรียกลูกสะใภ้ ๓๒ คน กล่าวว่า “พวกสามีของเธอทั้งหลายปราศจากความผิด ได้ผลกรรมในกาลก่อนของตน, พวกเธอ อย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญ, อย่าทำความประทุษทางใจ ในเบื้องบนพระราชา”

อปิตฺถํ อเปกขตฺถะเข้ากับ สา ๆ วิเสสนะของ มลฺลิกา ๆ สฺสฺสทกตฺตาใน โอวทิจฺจ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปุคฺคํ การิตกัมมะใน โปโกสาเปตฺวา ทวตฺตีสฺสฺสนิสาย อวตฺตกัมมะใน โปโกสาเปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอวทิ “สามิกา สฺสฺสทกตฺตาใน ลภิสฺสุ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สามิกา นีรปฺราธา วิกตีกตฺตาใน หฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ลภิสฺสุ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปริมกมฺมผล ๆ อวตฺตกัมมะใน ลภิสฺสุ, ตุมฺहे สฺสฺสทกตฺตาใน โสจิตฺต และ ปรีเทวิตฺต โสจิตฺต กิตฺติ ปรีเทวิตฺต กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก มา สองศัพทํ ปฏฺฐิสฺสฺสฺส ใน โสจิตฺต และ ปรีเทวิตฺต, ตุมฺहे สฺสฺสทกตฺตาใน กริตฺถ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก รมฺโณ สามีสัมพันธะใน อฺปรี ๆ วิสยาธาระใน กริตฺถ มโนปโทสํ อวตฺตกัมมะใน กริตฺถ มาศัพทํ ปฏฺฐิสฺสฺสฺส ใน กริตฺถ” อิตฺถิ ศัพทํ อากาเรใน โอวทิจฺจ ฯ

๑๗๒. รมย์โณ จรปุริสา ต่ กถึ สุตฺวา เตสึ นินฺทิตฺสภาวํ รมย์โณ กถึยีสฺสุ ฯ

รมย์โณ จรปุริสา ต่ กถึ สุตฺวา เตสึ (ชนาน) นินฺทิตฺสภาวํ รมย์โณ กถึยีสฺสุ ฯ

จรปุริสา อ.บุรุษสอดแนม ท. รมย์โณ ของพระราชา สุตฺวา ฟังแล้ว ต่ กถึ ซึ่งวาจา เป็นเครื่องกล่าวนั้น กถึยีสฺสุ กราบทูลแล้ว รมย์โณ แก่พระราชา เตสึ (ชนาน) นินฺทิตฺสภาวํ ซึ่งความที่ แห่งชน ท. เหล่านั้น เป็นผู้มิโทษออกแล้ว ฯ

พวกบุรุษสอดแนมของพระราชา ฟังคำกล่าวนั้นแล้ว กราบทูลแต่พระราชา ถึงความที่ พวกชนเหล่านั้น เป็นผู้ปราศจากโทษ

จรปุริสา สุทฺธกัถฺตานิ กถึยีสฺสุ อายยาตบทกัถฺตฺวาจก รมย์โณ สามีสัมพันธะใน จรปุริสา ต่ วิเสสณะของ กถึยีสฺสุ อวุดตกัถฺมมะใน สุตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน กถึยีสฺสุ เตสึ วิเสสณะของ ชนานจก ภาวาทิสัมพันธะใน นินฺทิตฺสภาวํจก อวุดตกัถฺมมะใน กถึยีสฺสุ รมย์โณ สัมปทานใน กถึยีสฺสุ ฯ

๑๗๓. ราชสา สัเวคปฺปตฺโต ตสฺสา นินฺเวสนํ คนฺตฺวา มลฺลิกญจ สฺสุนิสายโย จสฺสา ขมาเปตฺวา มลฺลิกาย วรํ อทาสี ฯ

ราชสา สัเวคปฺปตฺโต ตสฺสา (มลฺลิกาย) นินฺเวสนํ คนฺตฺวา มลฺลิกํ จ สฺสุนิสายโย จ อสฺสา (มลฺลิกาย) ขมาเปตฺวา มลฺลิกาย วรํ อทาสี ฯ

ราชสา อ.พระราชา สัเวคปฺปตฺโต ผู้ทรงถึงแล้วซึ่งความสลดพระทัย คนฺตฺวา เสด็จ ไปแล้ว นินฺเวสนํ ผู้ที่เป็นที่อยู่ ตสฺสา (มลฺลิกาย) ของนางมลฺลิกานั้น มลฺลิกํ ยังนาง มลฺลิกา จ ด้วย สฺสุนิสายโย ยังลูกสะใภ้ ท. อสฺสา (มลฺลิกาย) ของนางมลฺลิกานั้น จ ด้วย ขมาเปตฺวา ให้อุดโทษแล้ว อทาสี ได้พระราชทานแล้ว วรํ ซึ่งพร มลฺลิกาย แก่นางมลฺลิกา ฯ

พระราชาทรงถึงความสลดพระทัยเสด็จไปสู่ที่อยู่ของนางมลฺลิกานั้นขอขมานางมลฺลิกา และลูกสะใภ้ของนางมลฺลิกานั้น แล้วได้พระราชทานพรแก่นางมลฺลิกา

ราชสา สุทฺธกัถฺตานิ อทาสีจก อายยาตบทกัถฺตฺวาจก สัเวคปฺปตฺโต วิเสสณะของ ราชสา ตสฺสา วิเสสณะของ มลฺลิกายจก สามีสัมพันธะใน นินฺเวสนจก สัมปทาปฎิยกัถฺมมะใน

คนดูวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ขมาเปตวา มลลิก กิติ สุนิสาย กิติ การิตกัมมะใน
ขมาเปตวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ มลลิก และ สุนิสาย อสุสา มลลิกาย
อสุสา วิเสสนะของ มลลิกายๆ สามีสัมพันธะใน สุนิสาย ขมาเปตวา ปุพพกาลกิริยา
ใน อทาสี มลลิกาย สัมปทานใน อทาสี วโร อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๑๗๔. สวา “วโร คหิตโต เม โหตุติ วตวา, ตสฺมี คเต, มตกภตฺตํ ทตวา นหาตวา ราชานํ
อุปสงฺกमितวา “เทว ตุมฺเหหิ เม วโร ทินฺโน, มยฺหญจ อญฺเณน อตฺโถ นตฺถิ,
ทวตฺตีสาย จ เม สุนิสานํ มมญจ กุลฆรคฺคณํ อนุชานาถาติ อาห ฯ

สวา (มลลิกา) “วโร คหิตโต เม โหตุติ วตวา, ตสฺมี (รณฺเณ) คเต, มตกภตฺตํ ทตวา นหาตวา
ราชานํ อุปสงฺกमितวา “เทว ตุมฺเหหิ เม วโร ทินฺโน, มยฺห จ อญฺเณน (วตฺถุณา) อตฺโถ นตฺถิ,
(ตุมฺเห) ทวตฺตีสาย จ เม สุนิสานํ มม จ กุลฆรคฺคณํ อนุชานาถาติ อาห ฯ

สวา (มลลิกา) อ.นางมลลิกานัน วตวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “วโร อ.พร คหิตโต เม เป็นพร
อันหม่อมฉัน รับเอาแล้ว โหตุ จงเป็นเถิด” อิติ ดังนี้, ตสฺมี (รณฺเณ) ครั้นเมื่อพระ-
ราชานัน คเต เสด็จไปแล้ว, ทตวา ถวายแล้ว มตกภตฺตํ ซึ่งภัตตเพื่อบุคคลผู้ตาย
แล้ว นหาตวา อาบแล้ว อุปสงฺกमितวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชอา
กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ วโร อ.พร ตุมฺเหหิ อัน
พระองค์ ทินฺโน พระราชทานแล้ว เม แก่หม่อมฉัน, จ อนึ่ง อตฺโถ อ.ความต้องการ
อญฺเณน (วตฺถุณา) ด้วยวัตถุอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี มยฺห แก่หม่อมฉัน, (ตุมฺเห)
อ.พระองค์ อนุชานาถ ของจงทรงอนุญาต กุลฆรคฺคณํ ซึ่งการไปสู่เรือนของตระกูล
สุนิสานํ แก่ลูกสะใภ้ ท. ทวตฺตีสาย สามสิบสองคน เม ของหม่อมฉัน จ ด้วย มม
แก่หม่อมฉัน จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ฯ

นางมลลิกานัน กราบทูลว่า “ขอจงเป็นพรอันหม่อมฉันรับเอาแล้วเถิด” ดังนี้
เมื่อพระราชานัน เสด็จไปแล้ว ก็ถวายมตกภัตต อาบน้ำ เข้าไปเฝ้าพระราชอา
กราบทูล ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พรที่พระองค์พระราชทานแก่หม่อมฉันแล้ว, อนึ่ง ความ
ต้องการด้วยวัตถุอย่างอื่น ไม่มีแก่หม่อมฉัน, ขอพระองค์จงทรงอนุญาตการไปสู่เรือน
ตระกูลของลูกสะใภ้ ๓๒ คนของหม่อมฉัน และของหม่อมฉันเถิด”

สา วิเสสณะของ มลลิกาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “วโร สุทรกัตตา ใน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก คหิโต วิกติกัตตาใน โหตุ เม อนภิหิตกัตตาใน คหิโต” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตุวา, ตสมึ วิเสสณะของ รมเย ลักขณะใน คเตฯ ลักขณกิริยา, มตกภตตุ อวุตตกัมมะใน ทตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน นหาตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตวา ราชาน อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “เทว อาลปนะ วโร วุตตกัมมะใน ทินโนฯ กิตบทกัมมวจาก ตุมเหหิ อนภิหิตกัตตาใน ทินโน เม สัมปทานใน ทินโน, จศัพท์ สัมปิณฑณะ อตุโถ สุทรกัตตาใน นตุติฯ กิริยาบทกัตตุวจาก มยหุ สัมปทานใน นตุติ อญเณน วิเสสณะของ วตุณฯ ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ, ตุมเห สุทรกัตตาใน อนุชานาถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทวตตุตีสาย วิเสสณะของ สุนิสาน เม สามีสัมพันธะใน สุนิสานฯ กิติ มม กิติ สามีสัมพันธะใน กุลชมรมนฯ อวุตตกัมมะใน อนุชานาถ จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ทวตตุตีสาย เม สุนิสาน และ มม” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๗๕. ราชชา สมปฏิจฉิ ฯ

ราชชา อ.พระราชชา สมปฏิจฉิ ทรงรับพร้อมแล้ว ฯ

พระราชชาทรงรับแล้ว

ราชชา สุทรกัตตาใน สมปฏิจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ฯ

๑๗๖. สยปี ทวตตุตีสสุนิสสา ยถาสกานิ กุลานิ เปเสสิ ฯ

(มลลิกา) สยปี ทวตตุตีสสุนิสสา ยถาสกานิ กุลานิ เปเสสิ ฯ

(มลลิกา) อ.นางมลลิกา เปเสสิ ส่งไปแล้ว ทวตตุตีสสุนิสสา ซึ่งลูกสะใภ้ ๓๒ คน ท. กุลานิ สู้ตระกูล ท. ยถาสกานิ อันเป็นของตนอย่างไร สยปี แมด้วยตนเอง ฯ

นางมลลิกา ส่งลูกสะใภ้ ๓๒ คน กลับไปสู่ตระกูลของแต่ละท่าน แมด้วยตนเอง

มลลิกา สุทรกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สยปี

ภรรยาใน เปเสสิ ทวาดุตีสุณิสสา อวุดตกัมมะใน เปเสสิ ยถาสกานี วิเสสนะของ กุลานีๆ
สัมปาปุณียกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๑๗๗. สา กุสินาราย อตตโน กุลฆริ อคมาสิ ฯ

สา (มลลิกา) กุสินาราย อตตโน กุลฆริ อคมาสิ ฯ

สา (มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น อคมาสิ ได้ไปแล้ว กุลฆริ สูเรือนแห่งตระกูล
อตตโน ของตน กุสินาราย ในเมืองชื่อว่ากุสินารา ฯ

นางมลลิกานั้น ได้ไปสูเรือนตระกูลของตน ในเมืองกุสินารา

สา วิเสสนะของ มลลิกาๆ สุททกัตตาใน อคมาสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุสินาราย
วิสยาธาระใน กุลฆริ อตตโน สามีสัมพันธะใน กุลฆริๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๗๘. ราชปิ พนรุสเสนาปติโน ภาคินเยยสุส ที่ฆการายนสุส นาม เสนาปติภูจัน
อทาสี ฯ

ราชปิ แม อ.พระราช อทาสี ได้พระราชทานแล้ว เสนาปติภูจัน ซึ่งตำแหน่ง
แห่งเสนาบดี ที่ฆการายนสุส นาม ชื่อ แก่ที่ฆการายนะ ภาคินเยยสุส ผู้เป็นหลาน
พนรุสเสนาปติโน ของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ ฯ

แม้พระราช ได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดีแก่มานพชื่อว่าที่ฆการายนะ ผู้เป็นหลาน
ของเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ

อปีศัพทอเปกขัตตะเข้ากับ ราชปิๆ สุททกัตตาใน อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก พนรุส-
เสนาปติโน สามีสัมพันธะใน ภาคินเยยสุสๆ วิเสสนะของ ที่ฆการายนสุส นามศัพท
สัญญาโชตกะเข้ากับ ที่ฆการายนสุสๆ สัมปทานใน อทาสี เสนาปติภูจัน อวุดตกัมมะ
ใน อทาสี ฯ

๑๗๙. โส ปน “มาตุโล เม อิมินา มาริตตติ รญโย โอตาริ คเวสนุโต วิจรติ ฯ

โส (ที่ฆมารายโน) ปน “มาตุโล เม อิมินา (รณญา) มาริโตติ (จินเตตวา) รณโย โอตาร์
คเวสนโต วิจรติ ฯ

ปน ก็ โส (ที่ฆมารายโน) อ.เสนาบดีชื่อว่าที่ฆมารายณะนั้น (จินเตตวา) คิดแล้ว
อิติ ว่า “มาตุโล อ.ลุง เม ของเรา อิมินา (รณญา) อันพระราชานี้ มาริโต ให้ตาย
แล้ว” อิติ ดังนี้ คเวสนโต วิจรติ ย่อมเที่ยวแสวงหาอยู่ โอตาร์ ซึ่งช่อง รณโย
ของพระราชานี้ ฯ

ก็ เสนาบดีชื่อว่าที่ฆมารายณะนั้น คิดว่า “ลุงของเรา พระราชานี้ ทำให้ตายแล้ว” ดังนี้
ย่อมเที่ยวแสวงหาช่องของพระราชานี้

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ โส วิเสสนะของ ที่ฆมารายโนๆ สุธกัตตนาใน วิจรติๆ
อาชยาตบทกัตตวาจาก “มาตุโล วุตตกัมมะใน มาริโตๆ กิตบทเหตุกัมมวาจาก เม
สามีสัมพันธะใน มาตุโล อิมินา วิเสสนะของ รณญาๆ อนภิตกัตตนาใน มาริโต”
อิตติศัพท์ อากาละใน จินเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเวสนโต รณโย สามีสัมพันธะใน
โอตาร์ๆ อวุตตกัมมะใน คเวสนโตๆ อัพภันตรกิริยาของ ที่ฆมารายโน ฯ

.....
๑๘๐. ราชา กิร นิรปราธสฺส พนฺธุลสฺส มาริตกาลโต ปฏฺจาย วิปฺปฏิสารี หุตฺวา จิตฺตสฺสาท
น ลภติ รชฺชสฺขํ นานุโภติ ฯ

ราชา กิร (อตตนา) นิรปราธสฺส พนฺธุลสฺส มาริตกาลโต ปฏฺจาย วิปฺปฏิสารี หุตฺวา จิตฺตสฺสาท
น ลภติ รชฺชสฺขํ น อนุโภติ ฯ

กิร ได้ยินว่า ราชา อ.พระราชานี้ วิปฺปฏิสารี เป็นผู้มีความเดือดร้อนพระทัย หุตฺวา
เป็น น ลภติ ย่อมไม่ทรงได้ จิตฺตสฺสาท ซึ่งความยินดีแห่งพระทัย น อนุโภติ
ย่อมไม่ทรงเสวย รชฺชสฺขํ ซึ่งความสุขในความเป็นแห่งพระราชานี้ ปฏฺจาย จำเดิม
(อตตนา) นิรปราธสฺส พนฺธุลสฺส มาริตกาลโต แต่กาล แห่งเสนาบดีชื่อว่าพันธุละ
ผู้มีความผิดออกแล้ว เป็นผู้ อันพระองค์ ให้ตายแล้ว ฯ

ได้ยินว่า พระราชานี้ เป็นผู้มีความเดือดร้อนพระทัย ย่อมไม่ทรงได้ความยินดีพระทัย
ย่อมไม่เสวยรัชสุข ตั้งแต่เสนาบดีชื่อว่าพันธุละ ผู้ปราศจากความผิด ที่พระองค์ทำให้
ตาย

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ ราชา สุทธกัตตาใน ลภติ และอนุภติ ลภติ ก็ดี อนุภติ ก็ดี
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก อตตนา อนภิตกัตตาใน มาริต- นิสฺสหาย วิเสสนะของ
 พนฺธุสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาริตกาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน
 หุตฺวา วิปฺปฏิสํวารี วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ลภติ จิตฺตฺสฺสาทํ อวฺตต-
 กัมมะใน ลภติ นศฺพทํ ปฏฺจิสฺสเยใน ลภติ ราชฺชฺสฺขํ อวฺตตกัมมะใน อนุภติ นศฺพทํ
 ปฏฺจิสฺสเยใน อนุภติ ฯ

๑๗๑. ตทา สตฺถา สากิยานํ เมทพฺพํ นาม นิคมํ นิสฺสหาย วิหฺรติ ฯ

ตทาในกาลนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา นิสฺสหาย ทรงอาศัยแล้ว นิคมํ ซึ่งนิคม เมทพฺพํ
 นาม ชื่อว่าเมทพฺพะ สากิยานํ ของเจ้าศากยะ ท. วิหฺรติ ย่อมประทับอยู่ ฯ

ในคราวนั้น พระศาสดา ทรงอาศัยนิคมชื่อว่าเมทพฺพะของพวกเจ้าศากยะ ประทับอยู่

ตทา กาลสัตตมึ สตฺถา สุทธกัตตาใน วิหฺรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สากิยานํ สามีส-
 สมพันธะใน นิคมํ นามศฺพทํ สัณฺญาไซตฺถกะเข้ากับ เมทพฺพํฯ วิเสสนะของ นิคมํฯ
 อวฺตตกัมมะใน นิสฺสหายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหฺรติ ฯ

๑๗๒. ราชฺา ตตฺถ คนฺตฺวา อารามโต อวิหฺุเร ขนฺธาวาริํ นินฺวาเสตฺวา มหฺนฺเตน ปรีวารเณ
 “สตฺถาริํ วนฺทิสฺสสามิตฺติ วิหฺาริํ คนฺตฺวา ปญฺจ ราชกฺกุฏภณฺฑานินิ ทิมฺการายนสฺส
 ทตฺวา เอกโกว คนฺธกฺฎิํ ปาวินิสิ ฯ

ราชฺา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา อารามโต อวิหฺุเร ขนฺธาวาริํ นินฺวาเสตฺวา มหฺนฺเตน ปรีวารเณ
 “(อหํ) สตฺถาริํ วนฺทิสฺสสามิตฺติ (จินฺตเนน) วิหฺาริํ คนฺตฺวา ปญฺจ ราชกฺกุฏภณฺฑานินิ ทิมฺการายนสฺส
 ทตฺวา เอกโกว คนฺธกฺฎิํ ปาวินิสิ ฯ

ราชฺา อ.พระราชา คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น นินฺวาเสตฺวา รับสั่งให้
 ตั้งแล้ว ขนฺธาวาริํ ซึ่งค่าย อวิหฺุเร ในที่ไม่ไกล อารามโต จากอาราม คนฺตฺวา เสด็จ
 ไปแล้ว วิหฺาริํ สู่วิหาร (จินฺตเนน) ด้วยอันทรงดำริ อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา วนฺทิสฺสสามิ
 จักถวายบังคม สตฺถาริํ ซึ่งพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ปรีวารเณ กับด้วยบริวาร
 มหฺนฺเตน หมูใหญ่ ทตฺวา พระราชทานแล้ว ราชกฺกุฏภณฺฑานินิ ซึ่งราชกฺกุฏภณฺฑ์ ท.

ปญจ ห้า ที่ฆมารายนสฺส แก่เสนาบดีชื่อว่าที่ฆมารายนะ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว
ปาวิลี ได้เสด็จเข้าไปแล้ว **คณฺธกฺกฺกั** สู่พระคันธกฺกั ๕

พระราชชา เสด็จไปในที่นั้น รับสั่งให้ตั้งค่าย ในที่ไม่ไกลจากอาราม เสด็จไปสู่วิหาร
พร้อมกับบริวารหมู่ใหญ่ ด้วยทรงดำริว่า “เราจักถวายบังคมพระศาสดา” ดังนี้ จึง
พระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง แก่เสนาบดีชื่อว่าที่ฆมารายนะ แล้วเสด็จ
เข้าไปสู่พระคันธกฺกัล่ำพังพระองค์เดียว

ราชา สุทฺธกัตฺตานิ ปาวิลีฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตตฺถ วิเสสฺสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระ
ใน คณฺธวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวาเสตฺวา อารามโต อปาทานใน อวิฑูเรฯ วิสยาธาระ
ใน นิวาเสตฺวา ขนฺธวารี อวุตตกัมฺมะใน นิวาเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺธวา
มหนฺเตน วิเสสฺสนะของ ปรีวาเรฯ สหัตถตติยาเข้ากับ คณฺธวา “อหิ สุทฺธกัตฺตานิ
วณฺทิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก สตุถารี อวุตตกัมฺมะใน วณฺทิสฺสามิ” อิติศัพท์
สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาระใน คณฺธวา วิหาริ สัมปาปุณฺเียกัมฺมะใน คณฺธวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ทตฺวา ปญจ วิเสสฺสนะของ ราชกกุธกฺกัณฺฑานิฯ อวุตตกัมฺมะใน ทตฺวา
ที่ฆมารายนสฺส สัมปาทานใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวิลี เอวศัพท์ อวธารณะเข้า
กับ เอกโกวฯ วิเสสฺสนะของ ราชา คณฺธกฺกั สัมปาปุณฺเียกัมฺมะใน ปาวิลี ๕

๑๘๓. สพฺพํ ฆมฺมเจตฺยิสฺสุตฺตนิยาเมน เวทิตพฺพํ ๕

สพฺพํ (วตฺถุ ปณฺฑิเตน) ฆมฺมเจตฺยิสฺสุตฺตนิยาเมน เวทิตพฺพํ ๕

สพฺพํ (วตฺถุ) อ.เรื่องทั้งปวง (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ ฟังทราบ ฆมฺมเจตฺย-
ิสฺสุตฺตนิยาเมน ตามทำนองแห่งธรรมเจตฺยิสฺสุตฺร ๕

เรื่องทุกเรื่อง บัณฑิตฟังทราบ ตามทำนองแห่งธรรมเจตฺยิสฺสุตฺร

สพฺพํ วิเสสฺสนะของ วตฺถุฯ วุตตกัมฺมะใน เวทิตพฺพํฯ กิตบทกัมฺมวาจก ปณฺฑิเตน
อนภิตกัตฺตานิ เวทิตพฺพํ ฆมฺมเจตฺยิสฺสุตฺตนิยาเมน ตติยาวิเสสฺสนะใน เวทิตพฺพํ ๕

๑๘๔. ตสฺมี คณฺฐกฺฎฺฐิ ปวิฏฺฐเจ, ทีฆการายโน ตานิ ราชกกุฏภณฺฑานิ คเหตุวา วิชฺฐทภํ
ราชานํ กตฺวา รมฺโณ เอกํ อสฺสํ เอกญฺจ อุปฺภูจฺจานการิกํ มาตุคามํ จเปตฺวา
นิวตฺเตตฺวา สวตฺถิ อคฺมาสิ ฯ

ตสฺมี (รมฺเณ) คณฺฐกฺฎฺฐิ ปวิฏฺฐเจ, ทีฆการายโน ตานิ ราชกกุฏภณฺฑานิ คเหตุวา วิชฺฐทภํ
ราชานํ กตฺวา รมฺโณ เอกํ อสฺสํ (จ) เอกํ จ อุปฺภูจฺจานการิกํ มาตุคามํ จเปตฺวา (เสนํ)
นิวตฺเตตฺวา สวตฺถิ อคฺมาสิ ฯ

ตสฺมี (รมฺเณ) ครั้นเมื่อพระราชานั้น **ปวิฏฺฐเจ** เสด็จเข้าไปแล้ว **คณฺฐกฺฎฺฐิ** สู่พระคณฺฐกฺฎฺฐิ,
ทีฆการายโน อ.เสนาบดีชื่อว่าทีฆการายนะ **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **ตานิ** ราช-
กกุฏภณฺฑานิ ซึ่งราชกกุฏภณฺฑาน์ ท. เหล่านั้น **กตฺวา** กระทำแล้ว **วิชฺฐทภํ** ซึ่งพระกุมาร
พระนามว่าวิชฺฐทภะ **ราชานํ** ให้เป็นพระราช **จเปตฺวา** เหลือไว้แล้ว **เอกํ อสฺสํ**
ซึ่งม้า หนึ่งตัว **จ** ด้วย **เอกํ อุปฺภูจฺจานการิกํ มาตุคามํ** ซึ่งมาตุคาม ผู้กระทำซึ่งการ
บำรุง คนหนึ่ง **จ** ด้วย **รมฺโณ** แก่พระราช **(เสนํ)** ยังกองทัพ **นิวตฺเตตฺวา** ให้กลับ
แล้ว **อคฺมาสิ** ได้ไปแล้ว **สวตฺถิ** สู่เมืองสวตฺถิ ฯ

เมื่อพระราชเสด็จเข้าไปสู่พระคณฺฐกฺฎฺฐิแล้ว, เสนาบดีชื่อว่าทีฆการายนะยัดเอาเครื่อง
ราชกกุฏภณฺฑาน์เหล่านั้น แต่งตั้งให้พระกุมารพระนามว่าวิชฺฐทภะเป็นพระราช เหลือม้า
หนึ่งตัวและมาตุคามผู้ทำการอุปฐากหนึ่งคนไว้แก่พระราช ให้กองทัพกลับ ได้ไป
สู่เมืองสวตฺถิ

ตสฺมี วิเสสนะของ รมฺเณฯ ลักษณะใน ปวิฏฺฐเจฯ ลักษณะกิริยา คณฺฐกฺฎฺฐิ สัมปาปฺถิยํกัมมะ
ใน ปวิฏฺฐเจ, ทีฆการายโน สุทฺธกตฺตานิ อคฺมาสิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตานิ วิเสสนะ
ของ ราชกกุฏภณฺฑานิฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา วิชฺฐทภํ
อวุตตกัมมะใน กตฺวา ราชานํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา รมฺโณ
สัมปทานใน จเปตฺวา เอกํ วิเสสนะของ อสฺสํฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา เอกํ กิติ
อุปฺภูจฺจานการิกํ กิติ วิเสสนะของ มาตุคามํฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา จตฺพท์ ปท-
สมฺมจฺยตฺถะเข้ากับ เอกํ อสฺสํ และ เอกํ อุปฺภูจฺจานการิกํ มาตุคามํ จเปตฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน นิวตฺเตตฺวา เสนํ การิตกัมมะใน นิวตฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมาสิ
สวตฺถิ สัมปาปฺถิยํกัมมะใน อคฺมาสิ ฯ

๑๘๕. ราชา สตุถารา สหุธิ ปียกถ์ กเถตวา นิภขนุโต เสน่ อทิสวา ต่ มาตุคาม์ ปุจฉิตวา ต่ ปวตตี สุตวา “ภาคิเนยย์ อาทาย คนุตวา วิฑูหม์ คหเสสสามีติ ราชคหนคร์ คจฉนุโต, วิกาเล ทวาเรสุ ปิทหิตเสสุ, นคร์ ปตวา เอกิสสา สาลาย นิปชชิตวา วาตาทปกิลนุโต รตติภาเค ตตเถว กาลมกาสี ๗

ราชา สตุถารา สหุธิ ปียกถ์ กเถตวา นิภขนุโต เสน่ อทิสวา ต่ มาตุคาม์ ปุจฉิตวา ต่ ปวตตี สุตวา “(อห) ภาคิเนยย์ อาทาย คนุตวา วิฑูหม์ คหเสสสามีติ (จินเตตวา) ราชคหนคร์ คจฉนุโต, (ปุคคเลน) วิกาเล ทวาเรสุ ปิทหิตเสสุ, นคร์ ปตวา เอกิสสา สาลาย นิปชชิตวา วาตาทปกิลนุโต รตติภาเค ตตเถ เอว (จาเน) กาล์ อกาสี ๗

ราชา อ.พระราชา กเถตวา ตรีสแล้ว ปียกถ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวอันเป็นที่รัก สหุธิ กับ สตุถารา ด้วยพระศาสดา นิภขนุโต เสด็จออกไปแล้ว อทิสวา ไม่ทรงเห็นแล้ว เสน่ ซึ่งกองทัพ ปุจฉิตวา ตรีสตามแล้ว ต่ มาตุคาม์ ซึ่งมาตุคาม์นั้น สุตวา ทรงสดับแล้ว ต่ ปวตตี ซึ่งความเป็นไปทั่ว (จินเตตวา) ทรงพระดำริแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา อาทาย พาเอาแล้ว ภาคิเนยย์ ซึ่งหลาน คหเสสสามิ จักจับ วิฑูหม์ ซึ่งวิฑูหมะ” อิติ ดังนี้ คจฉนุโต เสด็จไปอยู่ ราชคหนคร์ สูเมืองชื่อว่าราชคฤห์, ทวาเรสุ ครั้นเมื่อประตู ท. (ปุคคเลน) อันบุคคล ปิทหิตเสสุ ปิดแล้ว วิกาเล ในเวลา วิกาล, ปตวา เสด็จถึงแล้ว นคร์ ซึ่งพระนคร นิปชชิตวา บรรทมแล้ว สาลาย ในศาลา เอกิสสา หลังหนึ่ง วาตาทปกิลนุโต ผู้ทรงบอบช้ำแล้วเพราะลมและแดด อกาสี ได้ทรงกระทำแล้ว กาล์ ซึ่งกาละ ตตเถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเกี่ยว รตติภาเค ในส่วนแห่งราตรี ๗

พระราชาตรีสพียกถากับพระศาสดาแล้ว เสด็จออกไป ไม่ทรงเห็นกองทัพ จึงตรีสตาม มาตุคาม์นั้น ทรงสดับความเป็นไปนั้น ทรงพระดำริว่า “เราพาเอาหลานไปแล้ว จักจับ วิฑูหมะ” ดังนี้ จึงเสด็จไปสู่พระนครราชคฤห์ เมื่อประตูถูกปิดในเวลาวิกาล เสด็จถึง พระนคร จึงบรรทมในศาลาหลังหนึ่ง ผู้ทรงบอบช้ำเพราะลมและแดด ได้ทรงสวรรคต ในที่นั้นนั้นแหละ ในส่วนแห่งราตรี

ราชา สุทรกัตตาใน อกาสี๗ อาชยาดบทกัตตวาจก สตุถารา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ๗ กิริยาสมวายเป็น กเถตวา ปียกถ์ อวุตตกัมมะใน กเถตวา๗ ปุพพกาลกิริยาใน

นิกขนุโต ๆ วิเสสณะของ ราชา เสน่ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปุจฺฉิตฺวา ตํ วิเสสณะของ มาตุคามํ ๆ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 สุตฺวา ตํ วิเสสณะของ ปวตฺตํ ๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา
 “อหํ สฺวทฺธกัตฺตาใน คหฺเสสฺสามิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ภาคิเนยฺยํ อวุตตกัมมะใน
 อาทาย ๆ สฺมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คหฺเสสฺสามิ วิทฺฐทฺมํ อวุตต-
 กัมมะใน คหฺเสสฺสามิ” อิตฺติศัพฺพํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺฉนฺโต
 ราชคฺชนครํ สัมปฺปาปุณฺณียกัมมะใน คจฺฉนฺโต ๆ อัมภันตฺรกิริยาของ ราชา, ทฺวาเรสุ
 ลักฺขณะใน ปิทฺทิตฺเตสุ ๆ ลักฺขณกิริยา ปุคฺคเลน อนภิทฺตกัตฺตาใน ปิทฺทิตฺเตสุ วิกาเล
 กาลสัตฺตมึใน ปิทฺทิตฺเตสุ, นครํ สัมปฺปาปุณฺณียกัมมะใน ปตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 นิปฺชฺชิตฺวา เอกิสฺสา วิเสสณะของ สาลาย ๆ วิสยาธาระใน นิปฺชฺชิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน วาตาทปฺกิลฺนุโต ๆ วิเสสณะของ ราชา รตฺติภาเค กาลสัตฺตมึใน อกาสิ เอวศัพฺพํ
 อวธารณะเข้ากับ ตตฺถ ๆ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน อกาสิ กาลํ อวุตตกัมมะ
 ใน อกาสิ ๕

๑๘๖. วิภาตาย รตฺติยา, “เทว โภสฺลนฺรินฺท อนาโถ ชาโตสฺสิติ วิลปนฺติยา ตสฺสา อิตฺติยา
 สทฺทํ สุตฺวา รมฺโฆ อาโรเจสุ ๕

วิภาตาย รตฺติยา, (ชนา “ตุว) เทว โภสฺลนฺรินฺท อนาโถ ชาโต อสฺสิติ วิลปนฺติยา ตสฺสา อิตฺติยา
 สทฺทํ สุตฺวา รมฺโฆ อาโรเจสุ ๕

รตฺติยา ครั้นเมื่อราตรี วิภาตาย สว่างแล้ว, (ชนา) อ.ชน ท. สุตฺวา ฟังแล้ว สทฺทํ
 ซึ่งเสียง ตสฺสา อิตฺติยา ของหญิงนั้น วิลปนฺติยา ผู้บ่นเพ้ออยู่ อิติ ว่า “โภสฺล-
 นฺรินฺท ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมแห่งนรชนชาวโกศล เทว ผู้สมมุติเทพ (ตุว)
 อ.พระองค์ อนาโถ เป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง ชาโต เป็นผู้เกิดแล้ว อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้
 อาโรเจสุ กราบทูลแล้ว รมฺโฆ แก่พระราชา ๕

เมื่อราตรีสว่างแล้ว, พวกชนฟังเสียงของหญิงนั้น ผู้บ่นเพ้ออยู่ว่า “เจ้าจอมแห่งนรชน
 ชาวโกศล ผู้สมมุติเทพ พระองค์ทรงเกิดเป็นผู้ไร้ที่พึ่ง” ดังนี้ แล้วกราบทูลแต่พระราชา
 รตฺติยา ลักฺขณะใน วิภาตาย ๆ ลักฺขณกิริยา, ชนา สฺวทฺธกัตฺตาใน อาโรเจสุ ๆ อาชยตบท

กัตตฺวาจก “เทว วิเสสณะของ โกสลนรินฺทฯ อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน อสิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก อนาโถ วิกตีกัตตาใน ชาโตฯ วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติศัพทฺ อากาเรใน
วิลปนฺติยาฯ กิติ ตสฺสา กิติ วิเสสณะของ อิตฺติยาฯ สามีสัมพันธะใน สทฺทฺฯ อวฺตต-
กัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสุ รมฺโณ สัมปทานใน อาโรเจสุ ฯ

๑๘๗. โส มาตุลสฺส มหนฺเตน สกฺกาเรน สรีริกัจจํ กาเรสิ ฯ

โส (ราชา ปุคฺคฺล) มาตุลสฺส มหนฺเตน สกฺกาเรน สรีริกัจจํ กาเรสิ ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชานั้น (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคฺคฺล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว สรีริกัจจํ
ซึ่งกิจด้วยพระสรีระ มาตุลสฺส ของพระเจ้าลุง สกฺกาเรน ด้วยสักการะ มหนฺเตน
อันใหญ่ ฯ

พระราชานั้น รับสั่งบุคฺคฺลให้ทำพระสรีริกัจจของพระเจ้าลุง ด้วยสักการะใหญ่

โส วิเสสณะของ ราชาฯ เหตุกัตตาใน กาเรสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคฺล
การิตกัมมะใน กาเรสิ มาตุลสฺส สามีสัมพันธะใน สรีริกัจจํ มหนฺเตน วิเสสณะของ
สกฺกาเรนฯ ภาวะใน กาเรสิ สรีริกัจจํ อวฺตตกัมมะใน กาเรสิ ฯ

๑๘๘. วิฑูทโกปิ รชฺชํ ลภิตฺวา ตํ เวรํ สริตฺวา “สพฺเพปิ สากิเย มาเรสุสามีติ มหฺติยา
เสนาย นิกฺขมิ ฯ

วิฑูทโกปิ รชฺชํ ลภิตฺวา ตํ เวรํ สริตฺวา “(อหํ) สพฺเพปิ สากิเย มาเรสุสามีติ (จินฺเตตฺวา)
มหฺติยา เสนาย นิกฺขมิ ฯ

วิฑูทโกปิ แม้อ.พระเจ้าวิฑูทกะ ลภิตฺวา ทรงได้แล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราช
สริตฺวา ทรงระลึกถึงแล้ว ตํ เวรํ ซึ่งเวรนั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้ว อิติ ว่า
“(อหํ) อ.เรา สากิเย ยังเจ้าศากยะ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง มาเรสุสามิ จักให้ตาย”
อิติ ดังนี้ นิกฺขมิ เสด็จออกไปแล้ว เสนาย กับด้วยกองทัพ มหฺติยา หมูใหญ่ ฯ

แม้พระเจ้าวิฑูทกะ ทรงได้รัชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรนั้น ทรงพระดำริว่า “เราจักให้
เจ้าศากยะแม้ทั้งหมดตาย” ดังนี้ เสด็จออกไปพร้อมกับกองทัพหมูใหญ่

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากัษ วิชุกุทโภจ สุทฐกัถตาไน นิกุขมิจ อาชยาดบทกัถตุวจาก
 รชช อวุตตกัษมะไน ลภิตวาจ ปุพพกาลกิริยาไน สริตวา ต วิเสสนะของ เวรจ อวุตต-
 กัษมะไน สริตวาจ ปุพพกาลกิริยาไน จินฺเตตวา “อหิ เหตุกัถตาไน มาเรสุสามิจ
 อาชยาดบทเหตุกัถตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากัษ สพฺเพจ วิเสสนะของ สากิเยจ
 การิตกัษมะไน มาเรสุสามิ” อิติศัพท อากาเรน จินฺเตตวาจ ปุพพกาลกิริยาไน นิกุขมิ
 มหิตยา วิเสสนะของ เสนายจ สหัตถตติยาเข้ากัษ นิกุขมิ ๫

๑๘๓. ตํ ทิวสํ สตุถา ปจฺจุสกาเล โลกํ โอลเณนุโต ฆาติสงฺขวินาสํ ทิสฺวา “ฆาติสงฺคหํ
 กาทุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตวา ปุพฺพณฺหสมเย ปิณฺทาย จริตวา ปิณฺทปาทปฏิกฺกนฺโต
 คนฺธกุฏฺฐิํ สีหเสยฺยํ กปฺเปตวา สายณฺหสมเย อากาเสน คนฺตวา กปิลวตฺตุสามนฺเต
 กพรจฺฉาเย รุกฺขมฺมูลे นิสฺสีทิ ๫

ตํ ทิวสํ สตุถา ปจฺจุสกาเล โลกํ โอลเณนุโต ฆาติสงฺขวินาสํ ทิสฺวา “(มยา) ฆาติสงฺคหํ
 กาทุํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตวา ปุพฺพณฺหสมเย ปิณฺทาย จริตวา ปิณฺทปาทปฏิกฺกนฺโต คนฺธกุฏฺฐิํ
 สีหเสยฺยํ กปฺเปตวา สายณฺหสมเย อากาเสน คนฺตวา กปิลวตฺตุสามนฺเต กพรจฺฉาเย รุกฺขมฺมูลे
 นิสฺสีทิ ๫

ตํ ทิวสํ ในวันนั้น สตุถา อ.พระศาสดา โอลเณนุโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกํ ซึ่งสัตว์โลก
 ปจฺจุสกาเล ในกาลเป็นทีชจัดเสียดเฉพาะซึ่งมีต ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ฆาติสงฺขวินาสํ
 ซึ่งความพินาศแห่งหมู่ญาติ จินฺเตตวา ทรงพระดำริแล้ว อิติ ว่า “(มยา) ฆาติสงฺคหํ
 กาทุํ อ.อัน อันเรา กระทำ ซึ่งการสงเคราะห์ซึ่งญาติ วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้
 จริตวา เสด็จเที่ยวไปแล้ว ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต ปุพฺพณฺหสมเย ในสมัยอันเป็น
 เบื้องต้นแห่งวัน ปิณฺทปาทปฏิกฺกนฺโต ผู้ทรงก้าวกลับแล้วจากบิณฑบาต กปฺเปตวา
 ทรงสำเร็จแล้ว สีหเสยฺยํ ซึ่งการบรรทมเพียงดั่งการนอนของราชสีห์ คนฺธกุฏฺฐิํ
 ในพระคันธกุฏฺฐิ คนฺตวา เสด็จไปแล้ว อากาเสน ทางอากาศ สายณฺหสมเย ในสมัย
 เป็นที่สิ้นไปแห่งวัน นิสฺสีทิ ประทับนั่งแล้ว รุกฺขมฺมูลे ที่โคนแห่งต้นไม้ กพรจฺฉาเย
 อันมีเงาอันห่าง กปิลวตฺตุสามนฺเต ในที่ใกล้เคียงแห่งเมืองชื่อว่ากบิลพัสดุ์ ๫

ในวันนั้น พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความพินาศแห่งหมู่-
 ญาติ ทรงพระดำริว่า “การที่เราสงเคราะห์หมู่ญาติ ย่อมควร” เสด็จเที่ยวไปเพื่อ

บิณฑบาตในเวลาเช้า เสด็จก้าวกลับจากบิณฑบาต ทรงสำเร็จสหัสยาสน์ในพระ-
คันธกุฎี เสด็จไปทางอากาศในเวลาเย็น ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ที่มีเงาห่าง ที่ใกล้เคียง
เมืองกบิลพัสดุ์

ตั้ง วิเสสนะของ ทิวสิ่งๆ ทุดิยากาลสัตตมมีใน นิสีทิ สตุถา สุทธกัตตาใน นิสีทิๆ อาชยาตบท
กัตตุวจาก ปจจุสกาลเล กาลสัตตมมีใน โอลเเกนุโต โลกั อวุตตกัมมะใน โอลเเกนุโตๆ
อัพพันตรกิริยาของ สตุถา ฃาติสงฆวินาสั อวุตตกัมมะใน ทิสวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน
จินเตตวา “กาตุ้ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏุติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยา อนภิตกัตตา
ใน กาตุ้ ฃาติสงคหั อวุตตกัมมะใน กาตุ้” อิตติศัพท์ อาการะใน จินเตตวาๆ ปุพพกาล
กิริยาใน จริตวา ปุพพณสมเย กาลสัตตมมีใน จริตวา ปิณฑาย สัมปทานใน จริตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน ปิณฑปาตปฏิกนุโตๆ วิเสสนะของ สตุถา คนธกุฎิย วิสยาธาระใน
กปเปตวา สึหเสยยั อวุตตกัมมะใน กปเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา สายณห-
สมเย กาลสัตตมมีใน คนตุวา อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
นิสีทิ กปิลวตตุสามนุเต วิสยาธาระใน นิสีทิ กพรจฉายะ วิเสสนะของ รุกขมูเลๆ
วิสยาธาระใน นิสีทิ ๕

.....

๑๘๐. ตโต วิฑูทภสฺส รชฺชสีมายั มหนุโต สณฺทจฉายโ ย นิคฺครธฺรฺกฺโข อตฺถิ ๕

ตโต (จานโต) วิฑูทภสฺส รชฺชสีมายั มหนุโต สณฺทจฉายโ ย นิคฺครธฺรฺกฺโข อตฺถิ ๕

นิโครธฺรฺกฺโข อ.ต้นไทร **สณฺทจฉายโ** อันมีเงาอันสนิท **มหนุโต** ต้นใหญ่ **อตฺถิ** มีอยู่
รชฺชสีมายั ในเขตแห่งความเป็นแห่งพระราชา **วิฑูทภสฺส** ของพระเจ้าวิฑูทภะ **ตโต**
(จานโต) แต่ที่นั่น ๕

ต้นไทรที่มีเงาสนิท ต้นใหญ่ มีอยู่ในรัชสีมาของพระเจ้าวิฑูทภะ แต่ที่นั่น

มหนุโตก็ดี สณฺทจฉายโ ก็ดี วิเสสนะของ นิคฺครธฺรฺกฺโขๆ สุทธกัตตาใน อตฺถิๆ อาชยาตบท
กัตตุวจาก ตโต วิเสสนะของ จานโตๆ อปาทานใน อตฺถิ วิฑูทภสฺส สามีสัมพันธะใน
รชฺชสีมายัๆ วิสยาธาระใน อตฺถิ ๕

.....

๑๘๑. วิฑูทโก สตุถาริ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา “ภนฺเต กิการณฺา เอวรฺูปาย อุณฺหเวลาย อิมสฺมี กพรจฺฉาย รุกฺขมฺูเล นิสินฺนตฺถ, เอตสฺมี สณฺทจฺฉาย นิโครธมฺูเล นิสีทถ ภนฺเตติ วตฺวา, “โหตุ มหาราช, ฅาตกานํ ฉายา นาม สีตลาติ วุตฺเต, “ฅาตกานํ รุกฺขณฺตถาย สตุถา อาคโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา นีวตฺติตฺวา สาวตฺถิเมว ปจฺจาคมิ ๕

วิฑูทโก สตุถาริ ทิสฺวา อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา “(ตฺมฺเห) ภนฺเต กิการณฺา เอวรฺูปาย อุณฺหเวลาย อิมสฺมี กพรจฺฉาย รุกฺขมฺูเล นิสินฺนา อตฺถ, (ตฺมฺเห) เอตสฺมี สณฺทจฺฉาย นิโครธมฺูเล นิสีทถ ภนฺเตติ วตฺวา, “(เอตํ วตฺถ) โหตุ มหาราช, ฅาตกานํ ฉายา นาม สีตลา (โหติ)” อิติ (วจเน สตุถารา) วุตฺเต, “ฅาตกานํ รุกฺขณฺตถาย สตุถา อาคโต ภวิสฺสตีติ จินฺเตตฺวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา นีวตฺติตฺวา สาวตฺถิ เอว ปจฺจาคมิ ๕

วิฑูทโก อ.พระเจ้าวิฑูทกะ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อุปสงฺกมิตฺวา เสด็จเข้าไปเฝ้าแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ นิสินฺนา เป็นผู้ประทับนั่งแล้ว รุกฺขมฺูเล ที่โคนแห่งต้นไม้ กพรจฺฉาย อันมีเงาอันห่าง อิมสฺมี นี้ อุณฺหเวลาย ในเวลาอันร้อน เอวรฺูปาย อันมีอย่างนี้เป็นรูป อตฺถ ย่อมเป็น กิการณฺา เพราะเหตุอะไร ? ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ นิสีทถ ขอจงประทับนั่ง นิโครธมฺูเล ที่โคนแห่งต้นไม้ทร สณฺทจฺฉาย อันมีเงาอันสนิท เอตสฺมี นั้น” อิติ ดังนี้, (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (เอตํ วตฺถ) อ.เรื่องนั้น โหตุ จงมีเกิด, ฉายา นาม ชื่อ อ.เงา ฅาตกานํ ของญาติ ท. สีตลา เป็นธรรมชาติเย็น (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (สตุถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, จินฺเตตฺวา ทรงพระดำริแล้ว อิติ ว่า “สตุถา อ.พระศาสดา อาคโต เป็นผู้เสด็จมาแล้ว รุกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา ฅาตกานํ ซึ่งพระญาติ ท. ภวิสฺสตี จัก เป็น” อิติ ดังนี้ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา นีวตฺติตฺวา เสด็จ กลับแล้ว ปจฺจาคมิ เสด็จกลับไปแล้ว สาวตฺถิ เอว สูเมืองสาวัตถินั้นเทียว ๕

พระเจ้าวิฑูทกะทรงเห็นพระศาสดา จึงเสด็จเข้าไปเฝ้า ถวายบังคม แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ที่มีเงาห่างนี้ ในเวลาร้อนเห็น ปานนี้ เพราะเหตุอะไร ? ขอพระองค์ โปรดประทับนั่งที่โคนต้นไม้ที่มีเงาอันสนิทนั้น

เกิด พระเจ้าข้า”, เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร เรื่องนั้นจงมีเกิด, ธรรมดาว่าเงาของพวกญาติ เป็นธรรมชาติเย็น” ดังนี้, จึงทรงพระดำริว่า “พระศาสดา จักเป็นผู้เสด็จมาเพื่อต้องการจะรักษาเหล่าญาติ” ดังนี้ แล้วจึงถวายบังคมพระศาสดา เสด็จกลับไปเสด็จกลับไปสู่เมืองสาวัตถินั้นแหละ

วิฑูทโก สุททกัตตาใน ปจจาคามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺเน ตุมฺहे สุททกัตตาใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิการณฺหา เหตุโน อตฺถ เหวรูปาย วิเสสฺสนฺของ อุนฺหเวลายฺฯ กาลสัตตฺมีใน นิสินฺหา อิมสฺมี กิตฺติ กพรจฺฉาเย กิตฺติ วิเสสฺสนฺของ รุกฺขมฺมฺลเยฯ วิสยาธาระใน นิสินฺหาฯ วิกิตฺกัตตาใน อตฺถ, ภนฺเต อาลปนฺเน ตุมฺहे สุททกัตตาใน นิสิตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺสฺมี กิตฺติ สณฺหจฺฉาเย กิตฺติ วิเสสฺสนฺของ นิโครฺธมฺมฺลเยฯ วิสยาธาระใน นิสิตฺถ” อิตฺตฺพิทฺท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา, “มหาราช อาลปนฺเน เอตฺ วิเสสฺสนฺของ วตฺถุฯ สุททกัตตาใน โหตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, นามสฺพิทฺท สัณฺญาชิตฺถะเข้ากับ ฉายาฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌาตกาณํ สามิสัมพันธะใน ฉายา สิตฺลา วิกิตฺกัตตาใน โหติ” อิตฺตฺพิทฺท สฺรุปะใน วจนฺเยฯ ลักขณฺเใน วุตฺเตฯ ลักขณฺกิริยา สตุถารา อนภิตฺกัตตาใน วุตฺเต, “สตุถา สุททกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌาตกาณํ จัณฺฐิอวุตตกัมมะใน รุกฺขณฺตฺถายฺฯ สัมปทานฺใน อาคโตฯ วิกิตฺกัตตาใน ภวิสฺสติ” อิตฺตฺพิทฺท อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตฺติตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปจจาคามิ เหวสฺพิทฺท อวธารณฺเข้ากับ สาวตฺถิฯ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปจจาคามิ ฯ

๑๘๒. สตุถาปี อุปฺปติตฺวา เซตวนฺเมว คโต ฯ

สตุถาปี แม้อ.พระศาสดา อุปฺปติตฺวา ทรงเหาะขึ้นแล้ว คโต เสด็จไปแล้ว เซตวนฺ
เหว สู่พระวิหารชื่อว่าเซตวันนั้นเที่ยว ฯ

แม้พระศาสดา ทรงเหาะขึ้นเสด็จไปสู่พระเซตวันนั้นแหละ

อปีสฺพิทฺท อเปกซัตถะเข้ากับ สตุถาฯ สุททกัตตาใน คโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก อุปฺปติตฺวาฯ

ปุปพกาลกิริยาใน คโต เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ เซตวันนัง สัมปาปุณเณยัมมะใน คโต ฯ

๑๘๓. ราชสา กากิยาน โทส สริตวา ทุดิยมปิ นิฆมิตวา ตตถ เอ (จانه) สตุถาร ปสสิตวา ปุน นิวตติ ฯ

ราชสา กากิยาน โทส สริตวา ทุดิยมปิ (วาร) นิฆมิตวา ตตถ เอ (จانه) สตุถาร ปสสิตวา ปุน นิวตติ ฯ

ราช อ.พระราช สริตวา ทรงระลึกถึงแล้ว โทส ซึ่งโทษ กากิยาน ของเจ้าศากยะ ท. นิฆมิตวา เสด็จออกไปแล้ว ทุดิยมปิ (วาร) แม้วาระที่ ๒ ปสสิตวา ทรงเห็นแล้ว สตุถาร ซึ่งพระศาสดา ตตถ เอ (จانه) ในที่นั้นนั้นเทียว นิวตติ เสด็จกลับแล้ว ปุน อีก ฯ

พระราชาทรงระลึกถึงโทษของพวกเจ้าศากยะ เสด็จออกไปแม้ครั้งที่ ๒ ทรงเห็น พระศาสดาในที่นั้นนั้นแหละ เสด็จกลับอีก

ราช สุกทกัตตาใน นิวตติ อายยาตบทกัตตวาจก กากิยาน สามีสัมพันธะใน โทส อวตตกัมมะใน สริตวา ปุปพกาลกิริยาใน นิฆมิตวา อปิคัพพ อเปกขัตถะเข้ากับ ทุดิย วิเสสณะของ วาร กิริยาวิเสสณะใน นิฆมิตวา ปุปพกาลกิริยาใน ปสสิตวา เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ ตตถ วิเสสณะของ จانه วิสยาระใน ปสสิตวา สตุถาร อวตตกัมมะใน ปสสิตวา ปุปพกาลกิริยาใน นิวตติ ปุนคัพพ กิริยาวิเสสณะใน นิวตติ ฯ

๑๘๔. ตติยวาเรปี นิฆมิตวา ตตถ เอ (จانه) สตุถาร ปสสิตวา นิวตติ ฯ

(ราช) ตติยวาเรปี นิฆมิตวา ตตถ เอ (จانه) สตุถาร ปสสิตวา นิวตติ ฯ

(ราช) อ.พระราช นิฆมิตวา เสด็จออกไปแล้ว ตติยวาเรปี แม้วาระที่ ๓ ปสสิตวา ทรงเห็นแล้ว สตุถาร ซึ่งพระศาสดา ตตถ เอ (จانه) ในที่นั้นนั้นเทียว นิวตติ เสด็จกลับแล้ว ฯ

พระราชสาส์นออกไปแม่ในวาระที่ ๓ ทรงเห็นพระศาสดาในที่นั้นนั่นแหละ เสด็จกลับแล้ว

ราชา สุทรกัตตาใน นิวตติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ ตติยวาระ กาลสัตตมมีใน นิกฺขมิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสิตฺวา เอวศัพทฺ อวธารณะ เข้ากับ ตตฺถ วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระใน ปสฺสิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตติ ฯ

๑๘๕. จตุตฺถวาระ ปน ตสฺมี นิกฺขนฺเต, สตุถา สากิยานํ ปุพฺพกมฺมํ โอลิเกตฺวา เตสํ นทียํ วิสปกฺขิปนฺปาปกมฺมสฺส อปฺปฏิพาหิยภาวํ ฆตฺวา จตุตฺถวาระ นาคมาสิ ฯ

จตุตฺถวาระ ปน ตสฺมี (วิฑูทภะ) นิกฺขนฺเต, สตุถา สากิยานํ ปุพฺพกมฺมํ โอลิเกตฺวา เตสํ (สากิยานํ) นทียํ วิสปกฺขิปนฺปาปกมฺมสฺส (เกนจิ) อปฺปฏิพาหิยภาวํ ฆตฺวา จตุตฺถวาระ น อคมาสิ ฯ

ปน แต่ว่า **ตสฺมี (วิฑูทภะ)** ครั้นเมื่อพระเจ้าวิฑูทภะนั้น **นิกฺขนฺเต** เสด็จออกไปแล้ว **จตุตฺถวาระ** ในวาระที่ ๔, **สตุถา** อ.พระศาสดา **โอลิเกตฺวา** ทรงตรวจดูแล้ว **ปุพฺพกมฺมํ** ซึ่งกรรมในกาลก่อน **สากิยานํ** ของเจ้าศากยะ ท. **ฆตฺวา** ทรงทราบแล้ว **เตสํ (สากิยานํ) นทียํ วิสปกฺขิปนฺปาปกมฺมสฺส (เกนจิ) อปฺปฏิพาหิยภาวํ** ซึ่งความที่แห่งกรรมชั่วคือการใส่ซึ่งยาพิษ ในแม่น้ำ ของเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น เป็นกรรม อันใคร ๆ ไม่พึงห้าม **น อคมาสิ** ไม่ได้เสด็จไปแล้ว **จตุตฺถวาระ** ในวาระที่ ๔ ฯ

แต่ว่า เมื่อพระเจ้าวิฑูทภะเสด็จออกไปในวาระที่ ๔, พระศาสดาทรงตรวจดูบุรพกรรมของพวกศากยะ ทรงทราบความที่บาปกรรมคือการใส่ยาพิษในแม่น้ำ ของพวกเจ้าศากยะเหล่านั้น เป็นกรรมที่ใคร ๆ ก็ห้ามไม่ได้ จึงไม่ได้เสด็จไปในวาระที่ ๔

ปนศัพทฺ วิเสสโชตตะ ตสฺมี วิเสสณะของ วิฑูทภะ ๑ ลักษณะใน นิกฺขนฺเต ๑ ลักษณะกิริยา จตุตฺถวาระ กาลสัตตมมีใน นิกฺขนฺเต, สตุถา สุทรกัตตาใน อคมาสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สากิยานํ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํ ๑ อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ฆตฺวา เตสํ วิเสสณะของ สากิยานํ ๑ สามีสัมพันธะใน วิสปกฺขิปนฺปาปกมฺมสฺส นทียํ วิสยาธาระใน ปกฺขิปน วิสปกฺขิปนฺปาปกมฺมสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อปฺปฏิพาหิยภาวํ เกนจิ อนภิตกัตตาใน อปฺปฏิพาหิ- อปฺปฏิพาหิยภาวํ อวุตต-

กัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมาลล จตฺตฺถวาทเร กาลสัตฺตมลใน อคฺมาลล นคัพฺพ
ปฏลเสธะใน อคฺมาลล ๕

๑๘๖. वलฺลทโก “สาเกเย ฅาเตสฺสามลลล มหนฺเตน พเลน นลฺลทมล ๕

वलฺลทโก “(อห้ ราชปฺรเส) สาเกเย ฅาเตสฺสามลลล (จลฺนตฺเนน) มหนฺเตน พเลน นลฺลทมล ๕

वलฺลทโก อ.พระเจ้าवलฺลทททะ นลฺลทมล เสตฺจออกเปลแล้ว พเลน ด้วยกำล้งพล มหนฺเตน
หม้ใหญ่ (จลฺนตฺเนน) ด้วยอันทรวงตารล อลลลว่า “(อห้) อ.เรอา (ราชปฺรเส) ย้งราชปฺรชช ท.
ฅาเตสฺสามลล จักให้ฅมา สาเกเย ช้เงเจ้าศากยะ ท.” อลลล ด้งน้ ๕

พระเจ้าवलฺลทททะ เสตฺจออกเปลด้วยกำล้งพลหม้ใหญ่ ด้วยทรวงพระตารลว่า “เราจักช้
พลวราชปฺรชชให้ฅมาเจ้าศากยะท้งหลาย”

वलฺลทโก สุททกัตฺตาใน นลฺลทมล ๕ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “อห้ เหตุกัตฺตาใน ฅาเตสฺสามลล ๕
อาชยาดบทเหตุกัตฺตฺวาจก ราชปฺรเส การลตกัมมะใน ฅาเตสฺสามลล สาเกเย อวุตตกัมมะ
ใน ฅาเตสฺสามลล” อลลลคัพฺพ สรรูปะใน จลฺนตฺเนน ๕ กรณะใน นลฺลทมล มหนฺเตน วลเสสนะของ
พเลน ๕ กรณะใน นลฺลทมล ๕

๑๘๗. สมนฺมาสมนุทฺทสฺส ปน ฅาตกา อสตุตฅาตกา นาม มรฺนฺตاپล ปเรสฺส ช้वलตฺ น
वलโรเปนฺตล ๕

สมนฺมาสมนุทฺทสฺส ปน ฅาตกา อสตุตฅาตกา นาม มรฺนฺตاپล ปเรสฺส (ชหานน) ช้वलตฺ น
वलโรเปนฺตล ๕

ปน ก้ ฅาตกา อ.พระญาลล ท. สมนฺมาสมนุทฺทสฺส ของพระสัสมมาสัสมนุทฺทเจ้า อสตุต-
ฅาตกา นาม ช้เงว่าผู้ไม่ฅมาช้เงสัตฺว มรฺนฺตاپล แมตายอญ น วลโรเปนฺตล ย่อมไม่ปลง
ลง ช้वलตฺ ช้เงช้वलตฺ ปเรสฺส (ชหานน) ของชน ท. เหล่าอ้เง ๕

ก้ พลวพระญาลลลของพระสัสมมาสัสมนุทฺทเจ้า ธรรมดากะเป้นผู้ไม่ฅมาสัตฺว แมตายอญ
ก้ไม่ปลงช้वलตลของสัตฺวเหล่าอ้เง

ปนคัพฺพ วากยารัสมโกชตททะ ฅาตกา สุททกัตฺตาใน วลโรเปนฺตล ๕ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก

สมมาสมพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน ฉาตกา นามคัมภีร์ สัจญญาโชตกะเข้ากับ อสตุต-
ฉาตกาฯ วิเสสณะของ ฉาตกา อปิตัมภีร์ อเปกขัตถะเข้ากับ มรณตาฯ อัมภันตริกิริยา
ของ ฉาตกา ปเรสฺ วิเสสณะของ ชนานันฯ สามีสัมพันธะใน ชีวิตฺฯ อวุตตกัมมะใน
โวโรเปนฺติ นคัมภีร์ ปฏฺิเสสณะใน โวโรเปนฺติ ฯ

๑๘๘. เต จินฺตยีสฺสุ “มยฺ สิกฺขิตฺตหตฺถา กตฺตฺวา ปาสนา มหิสฺสาสา, น โข ปน สกฺกา อมฺเหหิ
ปริ ชีวิตา โวโรเปตฺตุ, อตฺตโน กมฺมํ ทสฺเสตฺวา ปลาเปสฺสามาติ ฯ

เต (สาเกยฺ) จินฺตยีสฺสุ “มยฺ สิกฺขิตฺตหตฺถา กตฺตฺวา ปาสนา มหิสฺสาสา (อมฺห), น โข ปน สกฺกา อมฺเหหิ
ปริ (สตุตฺ) ชีวิตา โวโรเปตฺตุ, (มยฺ) อตฺตโน กมฺมํ ทสฺเสตฺวา (วิฑูทภฺ) ปลาเปสฺสามาติ ฯ

เต (สาเกยฺ) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น จินฺตยีสฺสุ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท.
สิกฺขิตฺตหตฺถา เป็นผู้มีย่ออันศึกษาแล้ว กตฺตฺวา ปาสนา เป็นผู้มีย่อเครื่องผูกสอดอันกระทำ
แล้ว มหิสฺสาสา เป็นผู้มีการฝึกปรือมาก (อมฺห) ย่อมเป็น, ปน ก็ อมฺเหหิ อันเรา ท.
น โข สกฺกา ไม่อาจแล โวโรเปตฺตุ เพื่ออันปลงลง ปริ (สตุตฺ) ซึ่งสัตว์อื่น ชีวิตา จาก
ชีวิต, (มยฺ) อ.เรา ท. ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม อตฺตโน ของตน (วิฑูทภฺ)
ยังพระเจ้าวิฑูทภะ ปลาเปสฺสาม จักให้หนีไป” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกเจ้าศากยะเหล่านั้น พวกกันทรงดำริว่า “พวกเรา เป็นผู้มีย่ออันศึกษาแล้ว มีเครื่อง
ผูกสอดอันทำแล้ว มีการฝึกปรือมาก, แต่พวกเราไม่อาจเพื่อจะปลงสัตว์อื่นจากชีวิตได้,
พวกเราจักแสดงกรรมของตน แล้วให้พระเจ้าวิฑูทภะหนีไป”

เต วิเสสณะของ สาเกยฺฯ สุกฺกัตตาใน จินฺตยีสฺสุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก “มยฺ สุกฺ-
กัตตาใน อมฺหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจาก สิกฺขิตฺตหตฺถา กิตฺติ กตฺตฺวา ปาสนา กิตฺติ มหิสฺสาสา
กิตฺติ วิกตีกัตตาใน อมฺห, ปนคัมภีร์ วากยารัมภโชตกะ อมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน สกฺกาฯ
กิริยาบทภาวจาก นคัมภีร์ ปฏฺิเสสณะใน สกฺกา โชคัมภีร์ วจนาลังการะ ปริ วิเสสณะของ
สตุตฺฯ อวุตตกัมมะใน โวโรเปตฺตุ ชีวิตา อปาทานใน โวโรเปตฺตุ ตุมตถสัมปทานใน
สกฺกา, มยฺ เหตุกัตตาใน ปลาเปสฺสามฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก อตฺตโน สามี-
สัมพันธะใน กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปลาเปสฺสาม วิฑูทภฺ
การิตกัมมะใน ปลาเปสฺสาม” อิตีคัมภีร์ อากาโรใน จินฺตยีสฺสุ ฯ

๑๙๙. เต กตสนุหาหา นิกุมิตวา ยุฑธ อารภิสฺส ๕

เต (สาภิกยา) กตสนุหาหา นิกุมิตวา ยุฑธ อารภิสฺส ๕

เต (สาภิกยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น กตสนุหาหา ผู้มีเครื่องผูกสอดอันกระทำแล้ว นิกุมิตวา ออกไปแล้ว อารภิสฺส เริ่มแล้ว ยุฑธ ซึ่งการรบ ๕

พวกเจ้าศากยะเหล่านั้น มีเครื่องผูกสอดอันทำแล้ว เสด็จออกไป เริ่มการรบ

เต วิเสสณะของ สาภิกยา ๕ สุทธกัตตาใน อารภิสฺส ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กตสนุหาหา วิเสสณะของ สาภิกยา นิกุมิตวา ปุพพกาลภิกิริยาใน อารภิสฺส ยุฑธ อวุตตกัมมะใน อารภิสฺส ๕

๒๐๐. เตหิ ชิตฺตา สรา วิชฺฐทภสฺส ปุริสาณํ อนฺตรนฺตเรณ คจฺจนฺติ, ผลกนฺตรกณฺณจฺฉินฺททนฺตราชีหิ นิกุมมนฺติ ๕

เตหิ (สาภิกเยหิ) ชิตฺตา สรา วิชฺฐทภสฺส ปุริสาณํ อนฺตรนฺตเรณ คจฺจนฺติ, ผลกนฺตรกณฺณจฺฉินฺททนฺตราชีหิ (อนฺตเรหิ) นิกุมมนฺติ ๕

สรา อ.ลูกศร ท. เตหิ (สาภิกเยหิ) ชิตฺตา อันอันเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น ชัดไปแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป อนฺตรนฺตเรณ โดยระหว่างและระหว่าง ปุริสาณํ แห่งบุรุษ ท. วิชฺฐทภสฺส ของพระเจ้าวิชฺฐทภะ, นิกุมมนฺติ ย่อมออกไป (อนฺตเรหิ) โดยระหว่าง ท. ผลกนฺตรกณฺณจฺฉินฺททนฺตราชีหิ มีระหว่างแห่งโล่และระหว่างแห่งช่องหูเป็นต้น ๕

ลูกศรทั้งหลาย ที่พวกเจ้าศากยะเหล่านั้น ยิงไปแล้ว ย่อมไปโดยระหว่างๆ แห่งพวก บุรุษ ของพระเจ้าวิชฺฐทภะ ย่อมออกไปโดยระหว่างแห่งโล่และระหว่างช่องหูเป็นต้น

ชิตฺตาวิเสสณะของ สรา ๕ สุทธกัตตาใน คจฺจนฺติ และ นิกุมมนฺติ คจฺจนฺติ ก็ดี นิกุมมนฺติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสณะของ สาภิกเยหิ ๕ อนภิกิตกัตตาใน ชิตฺตา วิชฺฐทภสฺส สามีสัมพันธะใน ปุริสาณํ ๕ สามีสัมพันธะใน อนฺตรนฺตเรณ ๕ ตติยาวิเสสณะใน คจฺจนฺติ ผลกนฺตรกณฺณจฺฉินฺททนฺตราชีหิ วิเสสณะของ อนฺตเรหิ ๕ ตติยาวิเสสณะใน นิกุมมนฺติ ๕

๒๐๑. วิฑูทโก ทิสวา “นनु ภณเ สากิยา ‘อสตตฆาตกมหาติ วทนฺติ, อถ จ ปน เม ปฺริเส นาเสนฺตีติ ฯ”

วิฑูทโก ทิสวา “นनु ภณเ สากิยา (มยฺ) อสตตฆาตกา อมหาติ วทนฺติ, อถ (ภาเว สนฺเต) จ ปน (สากิยา) เม ปฺริเส นาเสนฺตีติ (อาห) ฯ”

วิฑูทโก อ.พระเจ้าวิฑูทกะ ทิสวา ทรงเห็นแล้ว (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภณเ ณะพนาย สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. วทนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า (มยฺ) อ.เรา ท. อสตตฆาตกา เป็นผู้ไม่ฆ่าซึ่งสัตว์ อมฺห ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ นनु มิใช่หรือ ? จ ปน ก็แล อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. ปฺริเส ยังบุรุษ ท. เม ของเรา นาเสนฺติ ย่อมให้ฉิบหาย” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าวิฑูทกะทรงเห็นแล้ว ตรัสว่า “ณะพนาย พวกเจ้าศากยะย่อมกล่าวว่า ‘พวกเรา เป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์’ ดังนี้ มิใช่หรือ ?, ก็แต่ว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พวกเจ้าศากยะย่อมให้พวก บุรุษของเราฉิบหาย”

วิฑูทโก สฺุทกัถตาในอาห ๆ อาชยาดบทกัถตฺวาจก ทิสวา ปุพพกาลกิริยาในอาห “ภณเ อาลปนเ สากิยา สฺุทกัถตาใน วทนฺติ ๆ อาชยาดบทกัถตฺวาจก นนุศัพฺท ปุจฉนัถเ ‘มยฺ สฺุทกัถตาใน อมฺห ๆ อาชยาดบทกัถตฺวาจก อสตตฆาตกา วิกติกัถตาใน อมฺห’ อิติศัพฺท อากาเรใน วทนฺติ, จ ปน นิปาตสมฺหะ อถ วิเสสนะของ ภาเว ๆ ลักษณะ ใน สนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา, สากิยา เหตุกัถตาใน นาเสนฺติ ๆ อาชยาดบทเหตุกัถตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ปฺริเส ๆ การิตกัมมะใน นาเสนฺติ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ฯ

๒๐๒. อถ นฺ เอโก ปฺริโส อาห “กั สามิ นิวตฺติตฺวา โอลเเกสีติ ฯ”

อถ นฺ (วิฑูทโก) เอโก ปฺริโส อาห “(ตฺว) กั สามิ นิวตฺติตฺวา โอลเเกสีติ ฯ”

อถ ครั้งนั้น ปฺริโส อ.บุรุษ เอโก คนหนึ่ง อาห กราบทูลแล้ว นฺ (วิฑูทโก) กะพระเจ้า วิฑูทกะนั้น อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตฺว) อ.พระองค์ นิวตฺติตฺวา เสด็จกลับแล้ว โอลเเกสี ทรงตรวจดูแล้ว ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น บุรุษคนหนึ่ง กราบทูลพระเจ้าวิฑูทกะว่า “พระองค์เสด็จกลับ แล้วทรงตรวจ

ดูแล้วหรือ พระเจ้าข้า ?”

อถ กาลสัตตมี เอโก วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุททกัตตนาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตวาจก
น วิเสสนะของ วิชฺฐทภ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “สามิ อาลปนะ ตวํ สุททกัตตนาใน
โอโลเกสิ๑ อาขยาตบทกัตตวาจก กิศัพท๑ ปุจฉนัตถะ นีวตติตวา ปุพพกาลกิริยาใน
โอโลเกสิ” อิติศัพท๑ อาการะใน อาห ๫

๒๐๓. “สาเกีย เม ปุริเส นาสเนหิตติ ๫

(วิชฺฐทภ) “สาเกีย เม ปุริเส นาสเนหิตติ (อาห) ๫

(วิชฺฐทภ) อ.พระเจ้าวิชฺฐทภะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สาเกีย อ.เจ้าศากยะ ท. ปุริเส
ยังบุรุษ ท. เม ของเรา นาสเนหิตติ ย่อมให้ฉิบหาย” อิติ ดังนี้ ๫

พระเจ้าวิชฺฐทภะตรัสว่า “เจ้าศากยะทั้งหลาย ทำพวกบุรุษของเราให้ฉิบหาย”

วิชฺฐทภ สุททกัตตนาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตวาจก “สาเกีย เหตุกัตตนาใน นาสเนหิตติ๑
อาขยาตบทเหตุกัตตวาจก เม สามิสัมพันธะใน ปุริเส๑ การิตกัมมะใน นาสเนหิตติ”
อิติศัพท๑ อาการะใน อาห ๫

๒๐๔. “ตุมหากํ โกจิ ปุริโส มโต นาม นตถิ, อิงฆ เน คณาเปถาติ ๫

(โส ปุริโส) “ตุมหากํ โกจิ ปุริโส มโต นาม นตถิ, อิงฆ (ตุมหะ ปุคฺคล) เน (ปุริเส) คณาเปถาติ
(อาห) ๫

(โส ปุริโส) อ.บุรุษนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ปุริโส อ.บุรุษ โกจิ ไร๑ ตุมหากํ
ของพระองค์ มโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้ตายแล้ว นตถิ ย่อมไม่มี, อิงฆ เชิญเถิด
(ตุมหะ) อ.พระองค์ (ปุคฺคล) ทรงยังบุคฺคล คณาเปถ จงให้นับ เน (ปุริเส) ซึ่งบุรุษ
ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๫

โส วิเสสนะของ ปุริโส๑ สุททกัตตนาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตวาจก “โกจิ วิเสสนะ
ของ ปุริโส๑ สุททกัตตนาใน นตถิติ๑ กิริยาบทกัตตวาจก ตุมหากํ สามิสัมพันธะใน ปุริโส
นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มโต๑ วิกติกัตตนาใน นตถิ, อิงฆ อูโยชนัตถะ ตุมหะ

เหตุกัณฑ์ตาใน คณาเปถฯ อาชยาตบทเหตุกัณฑ์ตาจาก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน คณาเปถ
เน วิเสสนะของ ปุริสเสฯ อวุตตกัมมะใน คณาเปถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๒๐๕. คณาเปนโต เอกสฺสปี ขยํ น ปสฺสึ ๫

(วิฑูทโก ปุคฺคัล) คณาเปนโต เอกสฺสปี (ปุริสสฺส) ขยํ น ปสฺสึ ๫

(วิฑูทโก) อ.พระเจ้าวิฑูทภะ (ปุคฺคัล) ทรงยังบุคคล คณาเปนโต ให้นับอยู่ น ปสฺสึ
ไม่ทรงเห็นแล้ว ขยํ ซึ่งความสิ้นไป เอกสฺสปี (ปุริสสฺส) แห่งบุรุษ แม่คนหนึ่ง ๫

พระเจ้าวิฑูทภะรับสั่งให้นับอยู่ ก็ไม่เห็นความสิ้นไปแม้แต่คนเดียว

วิฑูทโก สุกทกัณฑ์ตาใน ปสฺสึฯ อาชยาตบทกัณฑ์ตาจาก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน คณาเปนโตฯ
อัปภันตรกิริยาของ วิฑูทโก อปิตฺศัพท์ อเปกชัตตะเข้ากับ เอกสฺสฯ วิเสสนะของ
ปุริสสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ขยํฯ อวุตตกัมมะใน ปสฺสึ นศัพท์ ปฏิเสระใน ปสฺสึ ๫

๒๐๖. โส ตโต นิวตฺติตฺตวา “เย เย ภณ ‘สาภิยามหาติ ภณฺนติ, สพฺเพ มาเรถ; มาตามหฺสฺส
ปน เม มหานามสฺกฺกสฺส สฺนฺติเก จิตานํ ชีวิตํ เทถาติ อาห ๫

โส (วิฑูทโก) ตโต (จานโต) นิวตฺติตฺตวา “เย เย (ชนา) ภณ ‘(มยฺ) สาภิยา อมหาติ ภณฺนติ,
(ตุเม) สพฺเพ (เต เต ชเน) มาเรถ; (ตุเม) มาตามหฺสฺส ปน เม มหานามสฺกฺกสฺส สฺนฺติเก
จิตานํ (ชนานํ) ชีวิตํ เทถาติ อาห ๫

โส (วิฑูทโก) อ.พระเจ้าวิฑูทภะนั้น นิวตฺติตฺตวา เสด็จกลับแล้ว ตโต (จานโต) แต่ที่นั่น
อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภณ เนพะนาย เย เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ๆ ภณฺนติ
ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(มยฺ) อ.เรา ท. สาภิยา เป็นเจ้าศากยะ อมุห ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้,
(ตุเม) อ.ท่าน ท. สพฺเพ (เต เต ชเน) ยังชน ท. เหล่านั้น ๆ ทั้งปวง มาเรถ จงให้
ตาย, ปน แต่ว่า (ตุเม) อ.ท่าน ท. เทถ จงให้ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต (ชนานํ) แก่ชน ท.
จิตานํ ผู้ดำรงอยู่แล้ว สฺนฺติเก ในสำนัก มหานามสฺกฺกสฺส ของเจ้าศากยะพระนามว่า
มหานาม มาตามหฺสฺส ผู้เป็นพระเจ้าตา เม ของเรา” อิติ ดังนี้ ๫

พระเจ้าวิฑูทภะนั้น เสด็จกลับจากที่นั่น ตรัสว่า “เนพะนาย พวกชนเหล่าใด ๆ ย่อม

กล่าวว่า ‘พวกเราเป็นเจ้าของเจ้าศากยะ’ ดังนี้, พวกท่าน จงให้พวกชนเหล่านั้นๆ ทั้งปวงตาย, แต่พวกท่านจงให้ชีวิตแก่พวกชนผู้ดำรงอยู่ในสำนักของเจ้ามหามานผู้เป็นพระเจ้าตาของเรา”

โส วิเสสณะของ วิชฺฐโกภะ สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสณะของ จานโตจ อปาทานใน นีวตฺติตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภณเ อาลปะนเย สองบท วิเสสณะของ ชนาจ สุทธกัตตาใน ภณนฺติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สากิยา วิกิตฺกัตตาใน อมฺห’ อิตฺตฺัพพท์ อากาละใน ภณนฺติ, ตุมฺเห เหตุกัตตาใน มาเรถจ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สพฺเพ กิตฺติ เต สองบท กิตฺติ วิเสสณะของ ชเนจ การิตกัมมะใน มาเรถ, ปนศัพพท์ วิเสสโชตกะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน เทถจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาตามหฺสฺส วิเสสณะของ มหามาน สกุกฺกสฺส เม สามีสัมพันธะใน มาตามหฺสฺส มหามานสกุกฺกสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาชาระใน จิตานจ วิเสสณะของ ชนานจ สัมปทานใน เทถ ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน เทถ” อิตฺตฺัพพท์ อากาละใน อาห ๕

๒๐๗. สากิยา คเหตุพฺพคฺคหณํ อปฺสฺสนฺดา เอกจฺเจ ติณฺ ํสฺสิตฺวา เอกจฺเจ นพฺ คเหตุวา อฏฺจฺสฺ, “ตุมฺเห สากิยา โนติ ปุจฺจิตา, ยสฺมา เต มรฺนฺดาปี มุสฺวาทำ น ภณนฺติ; ตสฺมา ติณฺ ํสฺสิตฺวา จิตา “โน สากิ, ติณฺนฺติ วทฺนฺติ, นพฺ คเหตุวา จิตา “โน สากิ, นโฬติ วทฺนฺติ ๕

สากิยา (อตุตฺนา) คเหตุพฺพคฺคหณํ (วตฺถุ) อปฺสฺสนฺดา เอกจฺเจ (สากิยา) ติณฺ ํสฺสิตฺวา (อฏฺจฺสฺ) เอกจฺเจ (สากิยา) นพฺ คเหตุวา อฏฺจฺสฺ, (เต สากิยา ราชปฺริเสหิ) “ตุมฺเห สากิยา (อตุตฺ อุกฺทาหุ) โน (ตุมฺเห สากิยา อตุตฺ)” อิติ ปุจฺจิตา, ยสฺมา เต (สากิยา) มรฺนฺดาปี มุสฺวาทำ น ภณนฺติ; ตสฺมา (สากิยา) ติณฺ ํสฺสิตฺวา จิตา “โน สากิ, ติณฺนฺติ วทฺนฺติ, (สากิยา) นพฺ คเหตุวา จิตา “โน สากิ, นโฬติ วทฺนฺติ ๕

สากิยา อ.เจ้าศากยะ ท. อปฺสฺสนฺดา เมื่อไม่เห็น (อตุตฺนา) คเหตุพฺพคฺคหณํ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ เป็นเครื่องถือเอา อันพระองค์ ฟิงทรงถือเอา เอกจฺเจ บางพวก ํสฺสิตฺวา (อฏฺจฺสฺ) ได้ยื่นคาบแล้ว ติณฺ ซึ่งหญ้า เอกจฺเจ บางพวก คเหตุวา อฏฺจฺสฺ ได้ยื่นคาบแล้ว นพฺ ซึ่งไม้้ออ, (เต สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น (ราชปฺริเสหิ) ปุจฺจิตา

ลึงคัตถะ โนศัพทํ ปฏิเสชนัตถะ, ติณํ ลึงคัตถะ” อิติศัพทํ อากาละใน วทนุติ, สากิยา
 สุกุทกัตตาใน วทนุติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก นหิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฺ สมาน-
 กาลกิริยาใน จิตาฯ วิเสสนะของ สากิยา “สาโก ลึงคัตถะ โนศัพทํ ปฏิเสชนัตถะ, นโ-
 ลึงคัตถะ” อิติศัพทํ อากาละใน วทนุติ ฯ

๒๐๘. เต จ มหานามสฺส สนฺติเก จิตา จ ชีวิตํ ลภิสฺส ฯ

เต (สากิยา) จ มหานามสฺส สนฺติเก จิตา (สากิยา) จ ชีวิตํ ลภิสฺส ฯ

เต (สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น จ ด้วย (สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. จิตา ผู้ดำรง
 อยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก มหานามสฺส ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม จ ด้วย
 ลภิสฺส ได้แล้ว ชีวิตํ ซึ่งชีวิต ฯ

พวกเจ้าศากยะเหล่านั้นและพวกเจ้าศากยะผู้ดำรงอยู่ในสำนักของเจ้าศากยะพระนามว่า
 มหานาม ได้ชีวิต

เต วิเสสนะของ สากิยา จิตา วิเสสนะของ สากิยาฯ สองบท สุกุทกัตตาใน ลภิสฺสฯ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจก จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เต สากิยา และ มหานามสฺส สนฺติเก
 จิตา สากิยา, มหานามสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน จิตา ชีวิตํ อวุตต-
 กัมมะใน ลภิสฺส ฯ

๒๐๙. เตสฺส ติณํ ํหิสิตฺวา จิตา ติณสากิยา นาม, นหิ คเหตุวาทฺ จิตา นพสากิยา นาม
 ชาตาท ฯ

เตสฺส (สากิเยสฺส สากิยา) ติณํ ํหิสิตฺวา จิตา ติณสากิยา นาม (ชาตาท), (สากิยา) นหิ คเหตุวาทฺ จิตา
 นพสากิยา นาม ชาตาท ฯ

เตสฺส (สากิเยสฺส สากิยา) อ.- ในเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้นหนา -เจ้าศากยะ ท. ํหิสิตฺวา
 จิตา ผู้ยืนคาบอยู่แล้ว ติณํ ซึ่งหญ้า ติณสากิยา นาม เป็นผู้ชื่อว่าศากยะหญ้า
 (ชาตาท) เกิดแล้ว, (สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. คเหตุวาทฺ จิตา ผู้ยืนถือเอาแล้ว นหิ
 ซึ่งไม้้อ นพสากิยา นาม เป็นผู้ชื่อว่าศากยะไม้้อ ชาตาท เกิดแล้ว ฯ

บรรดาเจ้าศากยะเหล่านั้น พวกศากยะผู้ยืนคาบหม้อ ชื่อว่าเจ้าศากยะหม้อ, พวกศากยะผู้ยืนถือไม้ธนู ชื่อว่าเจ้าศากยะไม้ธนู

เตสฺ วิเสสณะของ สากิเยสุญ นิทธารณะใน สากิยาญ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน ชาตาญ กิตบทกัตตฺวาจาก ตินฺ อวุตตกัมมะใน ทสิตฺวาญ สมานกาลกิริยาใน จิตาญ วิเสสณะของ สากิยา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ตินฺสากิยาญ วิกตีกัตตาใน ชาตา, สากิยา สุทธกัตตาใน ชาตาญ กิตบทกัตตฺวาจาก นพฺ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาญ สมานกาลกิริยาใน จิตาญ วิเสสณะของ สากิยา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ นพฺสากิยาญ วิกตีกัตตาใน ชาตา ๕

๒๑๐. อวเสเส ขีรปเกปี ทารเก อวิสฺสชฺเชตฺวา ฆาตาเปนฺโต โลहितนที ปวตฺเตตฺวา เตสฺ คลโลหิตেন ผลกํ โธวาเปสิ ๕

(วิฑูทภโ ภราชปุริเส) อวเสเส (สากิเย) ขีรปเกปี ทารเก อวิสฺสชฺเชตฺวา ฆาตาเปนฺโต โลहितนที ปวตฺเตตฺวา (ราชปุริเส) เตสฺ (สากิยานํ) คลโลหิตেন ผลกํ โธวาเปสิ ๕

(วิฑูทภโ) อ.พระเจ้าวิฑูทภะ (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. ฆาตาเปนฺโต ให้ฆ่าอยู่ (สากิเย) ซึ่งเจ้าศากย ท. อวเสเส ผู้เหลือลง อวิสฺสชฺเชตฺวา ไม่เว้น ทารเก ซึ่งทารก ท. ขีรปเกปี แม่ผู้ดื่มซึ่งน้ำนม โลहितนที ยังแม่น้ำคือเลือด ปวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปทั่วไปแล้ว (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. โธวาเปสิ ให้ล้างแล้ว ผลกํ ซึ่งแผ่นกระดาน คลโลหิตেন ด้วยเลือดในพระศอ เตสฺ (สากิยานํ) ของเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น ๕

พระเจ้าวิฑูทภะ รับสั่งพวกราชบุรุษให้ฆ่าพวกเจ้าศากยะที่เหลือ ไม่เว้นพวกเด็กทารก แม่ผู้ดื่มน้ำนม ทำแม่น้ำคือเลือดให้ไหลไปทั่ว รับสั่งให้พวกราชบุรุษให้ล้างแผ่นกระดาน ด้วยเลือดในพระศอของพวกเจ้าศากยะเหล่านั้น

วิฑูทภโ เหตุกัตตาใน โธวาเปสิญ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก ราชปุริเส การิตกัมมะใน ฆาตาเปนฺโต อวเสเส วิเสสณะของ สากิเยญ อวุตตกัมมะใน อวิสฺสชฺเชตฺวา อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ขีรปเกญ วิเสสณะของ ทารเกญ อวุตตกัมมะใน อวิสฺสชฺเชตฺวาญ กิริยาวิเสสณะใน ฆาตาเปนฺโตญ อัปภันตริกิริยาของ วิฑูทภโ โลहितนที การิตกัมมะใน

ปวตเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โชวาเปสิ ราชปุริเสฯ การิตกัมมะใน โชวาเปสิ เตสํ วิเสสนะของ สากิยานํฯ สามีสัมพันธะใน คลโลหิตินํฯ ภาระใน โชวาเปสิ ผลกั อวุตตกัมมะใน โชวาเปสิ ฯ

๒๑๑. เหวํ สากิยวโส วิชฺฐทเภณ อุปจฺฉินฺโน ฯ

สากิยวโส อ.วงศ์แห่งเจ้าศากยะ วิชฺฐทเภณ อันพระเจ้าวิฑูทภะ อุปจฺฉินฺโน เข้าไป ตัดแล้ว เหวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

วงศ์ของเจ้าศากยะ พระเจ้าวิฑูทภะเข้าไปตัดด้วยประการฉะนี้

สากิยวโส วุตตกัมมะใน อุปจฺฉินฺโน กิตบทกัมมวจาก เหวํ กิริยาวิเสสนะใน อุปจฺฉินฺโน วิชฺฐทเภณ อนภิทกัตตาใน อุปจฺฉินฺโน ฯ

๒๑๒. โส มหานามสฺกํ คาหาเปตฺวา นิวตฺโต ปาตฺราสเวลาย “ปาตฺราสํ กริสฺสามาติ เอกสฺมี จาเน โอตฺริตฺวา, โภชเน อุปนฺีเต, “เอกโต ภูณฺชิสุสามาติ อยฺยกํ ปกุโกสาเปสิ ฯ

โส (วิฑูทโภ ราชปุริเส) มหานามสฺกํ คาหาเปตฺวา นิวตฺโต ปาตฺราสเวลาย “(มยฺ) ปาตฺราสํ กริสฺสามาติ (จินเตตฺวา) เอกสฺมี จาเน โอตฺริตฺวา, (ปุคฺคเลน) โภชเน อุปนฺีเต, (ปุคฺคลํ “มยฺ) เอกโต ภูณฺชิสุสามาติ (วจนฺเน) อยฺยกํ ปกุโกสาเปสิ ฯ

โส (วิฑูทโภ) อ.พระเจ้าวิฑูทภะนั้น (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. คาหาเปตฺวา ให้จับแล้ว มหานามสฺกํ ซึ่งเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม นิวตฺโต เสด็จกลับแล้ว (จินเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้ว อิติ ว่า “มยฺ อ.เรา ท. กริสฺสาม จักกระทำ ปาตฺราสํ ซึ่งอาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า” อิติ ดังนี้ โอตฺริตฺวา เสด็จข้ามลงแล้ว เอกสฺมี จาเน ในที่แห่งหนึ่ง ปาตฺราสเวลาย ในเวลาแห่งอาหารอันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า, โภชเน ครั้นเมื่อโภชนะ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อุปนฺีเต น้อมเข้าไปแล้ว, (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคคล ปกุโกสาเปสิ ให้ร้องเรียกแล้ว อยฺยกํ ซึ่งพระเจ้าตา (วจนฺเน) ด้วยพระดำริส อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. ภูณฺชิสุสาม จักบริโภค เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าวิฑูทกะนั้น รับสั่งให้พวกราชบุรุษจับเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม เสด็จกลับแล้ว ทรงพระดำริว่า “พวกเราจักทำอาหารเช้า” ดังนี้ เสด็จลงในที่แห่งหนึ่ง ในเวลาอาหารเช้า, เมื่อบุคคลน้อมนำโภชนะมา, รับสั่งให้เรียกพระเจ้าตา ด้วยพระดำรัสว่า “พวกเราจักบริโภคพร้อมกัน”

โส วิเสสณะของ วิฑูทโก๑ เหตุกัตตตานิ ปกุกโกสาเปสิ๑ อาชยตบทเหตุกัตตตวาจก ราชบุริเส การิตกัมมะใน คาหาเปตวา มหานามสกุํ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตวา นีวตฺโต วิเสสณะของ วิฑูทโก ปาตราชเวลาชย กาลสัดตมี ใน ปกุกโกสาเปสิ “มยํ สุททกัตตตานิ กริสฺสาม๑ อาชยตบทกัตตตวาจก ปาตราชสํ อวุตตกัมมะใน กริสฺสาม” อิตฺตํ อากาเรใน จินฺเตตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน โอตริตวา เอกสมิ วิเสสณะของ จาเน๑ วิสยาชาระใน โอตริตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกโกสาเปสิ, โโภชนะ ลักขณะใน อุปนีเต๑ ลักขณกิริยา ปุคฺคเลน อนภินิหิตกัตตตานิ อุปนีเต, ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปสิ “มยํ สุททกัตตตานิ ภูณฺชิสฺสาม๑ อาชยตบทกัตตตวาจก เอกโต ตติยาวิเสสณะใน ภูณฺชิสฺสาม” อิตฺตํ สรุปะใน วจเนน๑ ภาระใน ปกุกโกสาเปสิ อชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปกุกโกสาเปสิ ๕

๒๑๓. ขตติยา ปน ชีวิตํ จชนฺตปิ ทาสีปฺตฺเตน สทฺธิ น ภูณฺชนฺติ; ตสฺมา มหاناโม เอกํ สรํ โอลิเกตฺวา “กิลิฏฺจคตฺโตมฺหิ, นหายิสฺสามิ ตาตติ อาห ๕

ขตติยา ปน ชีวิตํ จชนฺตปิ ทาสีปฺตฺเตน สทฺธิ น ภูณฺชนฺติ; ตสฺมา มหاناโม เอกํ สรํ โอลิเกตฺวา “(อหํ) กิลิฏฺจคตฺโต อมฺหิ, (อหํ) นหายิสฺสามิ ตาตติ อาห ๕

ปน ก็ ขตติยา อ.กษัตริย์ ท. จชนฺตปิ แม้เมื่อทรงสละ ชีวิตํ ซึ่งชีวิต น ภูณฺชนฺติ ย่อมไม่บริโภค สทฺธิ กับ ทาสีปฺตฺเตน ด้วยบุตรของนางทาสี, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น มหاناโม อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม โอลิเกตฺวา ทอดพระเนตรแล้ว สรํ สระ เอกํ ลูกหนึ่ง อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา กิลิฏฺจคตฺโต เป็นผู้มีร่างกาย อันเศร้าหมองแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น, ตาต เนาะพ่อ (อหํ) อ.เรา นหายิสฺสามิ จักอาบ” อิติ ดังนี้ ๕

ก็พวกกษัตริย์แม้เมื่อทรงสละชีวิตก็จะไม่บริโภคร่วมกับบุตรของนางทาสี, เพราะฉะนั้น

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม ทรงแลดูสระลูกหนึ่ง แล้วตรัสว่า “เรามีร่างกายเศร้าหมองแล้ว, แนะพ่อ เราจักอาบน้ำ”

ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ขตติยา สุทรกัตตาใน ภูณฺชนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ชีวิตํ อวุตตกัมมะใน จชฺนฺตา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ จชฺนฺตาฯ อัมภันตริกิริยาของ ขตติยา ทาสีปฺตุเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน ภูณฺชนฺติ นศัพท ปฏฺิเสระใน ภูณฺชนฺติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ มหานาโม สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอกํ วิเสสนะของ สรฺจ อวุตตกัมมะใน โอลฺเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “อหํ สุทรกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กิลฺลิจฺจคฺคโต วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, ตาต อาลปนะ อหํ สุทรกัตตาใน นหายิสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๒๑๔. “สาธุ อยฺยก นหายถาติ ฯ

(วิฑูทโก) “สาธุ อยฺยก, (ตุมฺเห) นหายถาติ (อาห) ฯ

(วิฑูทโก) อ.พระเจ้าวิฑูทกะ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อยฺยก ข้าแต่พระเจ้าตา สาธุ อ.ดีละ, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ นหายถ ของจงทรงสนานเกิด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าวิฑูทกะ ตรัสว่า “ดีแล้ว พระเจ้าตา, ขอพระองค์โปรดทรงสนานเกิด”

วิฑูทโก สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อยฺยก อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ, ตุมฺเห สุทรกัตตาใน นหายถฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท อากาละใน อาห ฯ

๒๑๕. โส “อຍံ มํ เอกโต อภฺณฺชนฺตํ ชฺมาเตสฺสติ, สยเมว เม มตํ เสยฺโยติ เกเส มุญฺจิตฺวา อคฺเค คณฺฐี กตฺวา เกเสสฺส ปาทงฺคฺกุจฺเก ปเวเสตฺวา อุกฺเก นิมฺชฺชិ ฯ

โส (มหานาโม) “อຍံ (วิฑูทโก) มํ เอกโต อภฺณฺชนฺตํ ชฺมาเตสฺสติ, สยํ เอว เม มตํ เสยฺโย (โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) เกเส มุญฺจิตฺวา อคฺเค คณฺฐี กตฺวา เกเสสฺส ปาทงฺคฺกุจฺเก ปเวเสตฺวา อุกฺเก นิมฺชฺชิ ฯ

โส (มหานาโม) อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้ว

อิติ ว่า “อัย (วิฑูทภะ) อ.วิฑูทภะนี้ ฆาตเสสฺสติ จักฆ่า มัง ซึ่งเรา อภุญชฺนตํ ผู้ไม่บริโภคอยู่ เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน, มตํ อ.ความตาย เม แห่งเรา สยํ เหวด้วยตนเองนั้นเทียว เสยโย เป็นกิริยาประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ มุญจิตฺวา ทรงสยายแล้ว เกเส ซึ่งพระเกศา ท. กตฺวา ทรงกระทำแล้ว คณฺจึ ให้เป็นปม อคฺเค ที่ปลาย ปาทงฺคฺกุจฺเก ทรงยังพระองค์สู่แห่งพระบาท ท. ปเวเสตฺวา ให้เข้าไปแล้ว เกเสสุ ในพรเกศา ท. นิมุชฺชิ ทรงดําลงแล้ว อุทเก ในน้ำ ๫

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น ทรงพระดำริว่า “วิฑูทภะนี้ จักฆ่าเรา ผู้ไม่บริโภคร่วมกัน, ความตายของเราด้วยตนเองนั้นแหละ ประเสริฐกว่า” ดังนี้แล้ว ก็สยายพระเกศาทั้งหลาย ทำให้เป็นปมที่ปลาย ทรงสอดพระองค์สู่พระบาททั้งหลายเข้าไปในพระเกศาทั้งหลาย แล้วดําลงไปในน้ำ

โส วิเสสฺนะของ มหاناโม๑ สุททกัตตาโน นิมุชฺชิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อัย วิเสสฺนะของ วิฑูทภะ๑ สุททกัตตาโน ฆาตเสสฺสติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มัง อวุตตกัมมะโน ฆาตเสสฺสติ เอกโต ตติยาวิเสสฺนโน อภุญชฺนตํ๑ วิเสสฺนะของ มัง, มตํ สุททกัตตาโน โหติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ สยํ๑ กรณะโน มตํ เม สามีสัมพันธะโน มตํ เสยโย วิกตีกัตตาโน โหติ” อิติศัพฺทํ อากาเรโน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน มุญจิตฺวา เกเส อวุตตกัมมะโน มุญจิตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน กตฺวา อคฺเค วิสยาชาระโน กตฺวา คณฺจึ วิกตีกัมมะโน กตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปเวเสตฺวา เกเสสุ วิสยาชาระโน ปเวเสตฺวา ปาทงฺคฺกุจฺเก การิตกัมมะโน ปเวเสตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิมุชฺชิ อุทเก วิสยาชาระโน นิมุชฺชิ ๫

๒๑๖. ตสฺส คุณเตเชน นาคภานํ อุณฺหการํ ทสฺเสสิ ๫

ตสฺส (มหานามสฺกสฺส) คุณเตเชน นาคภานํ อุณฺหการํ ทสฺเสสิ ๫

นาคภานํ อ.ภพแห่งนาค ทสฺเสสิ แสดงแล้ว อุณฺหการํ ซึ่งอาการอันร้อน คุณเตเชน เพราะเดชแห่งคุณ ตสฺส (มหานามสฺกสฺส) ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น ๫

ภพนาค แสดงอาการอันร้อน เพราะเดชแห่งคุณของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น

นาคภวนํ สุททกัตตานิ ทสฺเสสิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก ตสฺส วิเสสเนของ มหานาม-
สกกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน คุณเตเชนฯ เหตุไฉน ทสฺเสสิ อุนฺหาการิ อวุตตกัมมะใน
ทสฺเสสิ ฯ

๒๑๗. นาคราชา “กินฺนุ โขติ อุปฺชาเรนฺโต ทิสฺวา ตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตฺวา ผณ
นิสีทาเปตฺวา นาคภวนํ ปเวเสสิ ฯ

นาคราชา “กินฺนุ โขติ อุปฺชาเรนฺโต ทิสฺวา ตสฺส (มหานามสกกสฺส) สนฺติกํ อาคนฺตฺวา
(มหานามสกกํ) ผณ นิสีทาเปตฺวา (มหานามสกกํ) นาคภวนํ ปเวเสสิ ฯ

นาคราชา อ.นาคผู้พระราชอาชญาเรณฺโต ใคร่ครวญอยู่ อิติ ว่า “กินฺนุ โข อ.อะไร
หนอแล” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว อาคนฺตฺวา มาแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก ตสฺส
(มหานามสกกสฺส) ของเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น (มหานามสกกํ) ยังเจ้า
ศากยะพระนามว่ามหานาม นิสีทาเปตฺวา ให้ประทับนั่งแล้ว ผณ บณพังพาน
(มหานามสกกํ) ยังเจ้าศากยะพระนามว่ามหานาม ปเวเสสิ ให้เสด็จเข้าไปแล้ว
นาคภวนํ สู้ภพแห่งนาค ฯ

พญานาคใคร่ครวญอยู่ว่า “อะไรหนอแล” ดังนี้ เห็นแล้ว ก็มาสู้สำนักของเจ้าศากยะ
พระนามว่ามหานามนั้น ให้เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั่งบนพังพาน แล้วให้เสด็จ
เข้าไปสู่นาคพิภพ

นาคราชา เหตุกัตตานิ ปเวเสสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวจาก “กึ ลิงคัตถะ นุคฺคัพพ
ปุจฺจนัตถะ โขศัพพํ วจนาลังการะ” อิติศัพพํ อาการะใน อุปฺชาเรนฺโตฯ อัปฺภันตรกิริยา
ของ นาคราชา ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวา ตสฺส วิเสสเนของ มหานาม-
สกกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน อาคนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิสีทาเปตฺวา มหานามสกกํ การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา ผณ อุปฺลิลลิกาธาระ
ใน นิสีทาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสสิ มหานามสกกํ การิตกัมมะใน ปเวเสสิ
นาคภวนํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปเวเสสิ ฯ

๒๑๘. โส ทูวาทสวสุธานี ตตุเถว วลี ๕

โส (มหานามสกุโก) ทูวาทสวสุธานี ตตุเถ เอว (นาคภวเน) วลี ๕

โส (มหานามสกุโก) อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น วลี ประทับอยู่แล้ว ตตุเถ เอว (นาคภวเน) ในภพแห่งนาคนั้นนั้นนี้เทียว ทูวาทสวสุธานี สิ้นปี ๑๒ ท. ๕

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น ประทับอยู่ในภพนาคนั้นนั้นนี้แหละ ๑๒ ปี

โส วิเสสณะของ มหานามสกุโกฯ สุทฐกัตตาใน วลีฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทูวาทสวสุธานี อัจฉันตสังโยคะใน วลี เอวคัพพ์ อวชารณะเข้ากับ ตตุเถฯ วิเสสณะของ นาคภวเนฯ วิสยาชาระใน วลี ๕

๒๑๙. วิฑูทโกปิ “มยุหิ อยุโยโก อิทานิ อาคมิสสุตตีติ อาคมยมาโนว นิสีทิ; ตสฺมี อติจิริยานุเต, สเร วิจิณาเปตฺวา ทีปาโลเกน ปุริสพฺพนุตรานิปี โอลิเกตฺวา อทิสฺวา “คโต ภวิสฺสุตตีติ ปกฺกามิ ๕

วิฑูทโกปิ “มยุหิ อยุโยโก อิทานิ อาคมิสสุตตีติ (จินตเนน) อาคมยมาโนว นิสีทิ; ตสฺมี (มหานามสกุเก) อติจิริยานุเต, (ราชปุริเส) สเร วิจิณาเปตฺวา ทีปาโลเกน ปุริสพฺพนุตรานิปี โอลิเกตฺวา อทิสฺวา “(มยุหิ อยุโยโก) คโต ภวิสฺสุตตีติ (จินตเนน) ปกฺกามิ ๕

วิฑูทโกปิ แม้ อ.พระเจ้าวิฑูทกะ อาคมยมาโนว นิสีทิ ประทับนั่งรอคอยอยู่แล้ว นั้นเทียว (จินตเนน) ด้วยทรงพระดำริ อิติ ว่า “อยุโยโก อ.พระเจ้าตา มยุหิ ของเรา อาคมิสสุติ จักเสด็จมา อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, ตสฺมี (มหานามสกุเก) ครั้นเมื่อ เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น อติจิริยานุเต ประพฤติซกซ้างอยู่, (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. วิจิณาเปตฺวา ให้ค้นแล้ว สเร ในสระน้ำ โอลิเกตฺวา ทรงตรวจดู แล้ว ปุริสพฺพนุตรานิปี แม้ซึ่งระหว่างแห่งบุรุษ ท. ทีปาโลเกน ด้วยแสงสว่างแห่ง ประทีป อทิสฺวา ไม่ทรงเห็นแล้ว ปกฺกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว (จินตเนน) ด้วยทรงดำริ อิติ ว่า “(อยุโยโก) อ.พระเจ้าตา (มยุหิ) ของเรา คโต เป็นผู้เสด็จไปแล้ว ภวิสฺสุติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

แม้พระเจ้าวิฑูทกะ ประทับนั่งรอคอยอยู่ ด้วยทรงพระดำริว่า “พระเจ้าตาของเรา

จักเสด็จมาในบัดนี้”, เมื่อเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามนั้น ทรงประพฤติกษัยอยู่, รับสั่งให้พวกราชบุรุษค้นหาในสระน้ำ ตรวจสอบแม่ระหว่างบุรุษทั้งหลาย ด้วยประทีป ไม่ทรงเห็น ก็เสด็จหลีกไปด้วยทรงดำริว่า “พระเจ้าตาของเรา จักเป็นผู้เสด็จไปแล้ว”

อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ วิชฺฐโกฏ สุททกัตตาใน ปกุกามิฏ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ออยโยโก สุททกัตตาใน อากมิสฺสติฏ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยหิ สามีสัมพันธะใน ออยโยโก อิทานิ กาลสัตตมิใน อากมิสฺสติ” อิตีศัพท สฺรุปะเน จินฺตเนนฏ ภาวะใน อากมยมาโน เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อากมยมาโนฏ อัพภันตรกิริยาของ วิชฺฐโก, ตสฺมิ วิเสสณะของ มหานามสกุเกฏ ลักษณะใน อติจิริยานุเตฏ ลักษณะกิริยา, ราชปุริเส การิตกัมมะใน วิจินาเปตฺวา สเร วิสยาธาระใน วิจินาเปตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน โอโลเกตฺวา ทีปาโลเกน ภาวะใน โอโลเกตฺวา อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ ปุริสพ- ภูนฺตรานิฏ อวุตตกัมมะใน โอโลเกตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน อทิสฺวาฏ ปุพพกาลกิริยา ใน ปกุกามิ “ออยโยโก สุททกัตตาใน ภวิสฺสติฏ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยหิ สามี- สัมพันธะใน ออยโยโก คโต วิกติกัตตาใน ภวิสฺสติ” อิตีศัพท สฺรุปะเน จินฺตเนนฏ ภาวะ ใน ปกุกามิ ๫

๒๒๐. โส รตฺติภาเค อจิริวตี ปตฺวา ขนฺธาวาริ นิเวเสสิ ๫

โส (วิชฺฐโก) รตฺติภาเค อจิริวตี ปตฺวา (ราชปุริเส) ขนฺธาวาริ นิเวเสสิ ๫

โส (วิชฺฐโก) อ.พระเจ้าวิชฺฐทะนั้น ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว อจิริวตี ซึ่งแม่น้ำชื่อว่าอจิริวตี รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. นิเวเสสิ ให้ตั้งแล้ว ขนฺธาวาริ ซึ่งค่าย ๫

พระเจ้าวิชฺฐทะนั้น เสด็จถึงแม่น้ำอจิริวตี ในส่วนราตรี รับสั่งให้พวกราชบุรุษตั้งค่าย

โส วิเสสณะของ วิชฺฐโกฏ เหตุกัตตาใน นิเวเสสิฏ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก รตฺติภาเค กาลสัตตมิใน ปตฺวา อจิริวตี สัมปาปฺถึนียกัมมะใน ปตฺวาฏ ปุพพกาลกิริยาใน นิเวเสสิ ราชปุริเส การิตกัมมะใน นิเวเสสิ ขนฺธาวาริ อวุตตกัมมะใน นิเวเสสิ ๫

๒๒๑. เอกจุเจ อนุโตนทียี่ วาลิกาปูลิเน นิปชชี่สุ, เอกจุเจ พหิ ฤเล, อนุโตนิปนุเนสุปิ ปุพเพ ออกตปาปกมมา อตฺถิ, พหิ นิปนุเนสุปิ ปุพเพ กตปาปกมมา อตฺถิ; เตสํ นิปนุนฏจาเนสุ กิปลลิกา อฏฺฐหึสุ ฯ

เอกจุเจ (ชนา) อนุโตนทียี่ วาลิกาปูลิเน นิปชชี่สุ, เอกจุเจ (ชนา) พหิ ฤเล (นิปชชี่สุ), อนุโตนิปนุเนสุปิ (ชเนสุ ชนา) ปุพเพ ออกตปาปกมมา อตฺถิ, พหิ นิปนุเนสุปิ (ชเนสุ ชนา) ปุพเพ กตปาปกมมา อตฺถิ; เตสํ (ชนา) นิปนุนฏจาเนสุ กิปลลิกา อฏฺฐหึสุ ฯ

เอกจุเจ (ชนา) อ.ชน ท. บางพวก นิปชชี่สุ นอนแล้ว วาลิกาปูลิเน บนเนินแห่งทราย อนุโตนทียี่ ในภายในแห่งแม่น้ำ, เอกจุเจ (ชนา) อ.ชน ท. บางพวก (นิปชชี่สุ) นอนแล้ว ฤเล บนบก พหิ ในภายนอก, อนุโตนิปนุเนสุปิ (ชเนสุ ชนา) อ.- ในชน ท. แม้ผู้นอนแล้วในภายในหนา -ชน ท. ออกตปาปกมมา เป็นผู้กรรมอันชั่วอันตน ไม่กระทำแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน อตฺถิ มีอยู่, พหิ นิปนุเนสุปิ (ชเนสุ ชนา) อ. - ในชน ท. แม้ผู้นอนแล้วในภายนอกหนา -ชน ท. กตปาปกมมา เป็นผู้ที่มีกรรมอันชั่วอันกระทำแล้ว ปุพเพ ในกาลก่อน อตฺถิ มีอยู่, กิปลลิกา อ.มตแดง ท. อฏฺฐหึสุ ตั้งขึ้นแล้ว นิปนุนฏจาเนสุ ในที่เป็นที่นอน ท. เตสํ (ชนา) ของชน ท. เหล่านั้น ฯ

พวกชนบางพวก นอนที่เนินทรายภายในแม่น้ำ บางพวกนอนบนบกในภายนอก, ในบรรดาพวกชนที่นอนในภายใน พวกชนที่ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้ในปางก่อน ก็มีอยู่, ในบรรดาพวกชนที่นอนในภายนอก พวกชนที่ทำบาปกรรมไว้ในปางก่อน ก็มีอยู่, มตแดงทั้งหลาย ตั้งขึ้นในที่เป็นที่นอนของพวกชนเหล่านั้น

เอกจุเจ วิเสสณะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน นิปชชี่สุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนุโตนทียี่ วิสยาธาระใน นิปชชี่สุ วาลิกาปูลิเน อฺปลิเลสิกาธาระใน นิปชชี่สุ, เอกจุเจ วิเสสณะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน นิปชชี่สุ พหิ วิสยาธาระใน นิปชชี่สุ ฤเล อฺปลิเลสิกาธาระใน นิปชชี่สุ, อปิตฺทท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อนุโตนิปนุเนสุฯ วิเสสณะของ ชเนสุฯ นิทธารณะ ใน ชนาฯ นิทธารณึยะและสุททกัตตาใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ปุพเพ กาลสัตตมี ใน ออกตปาปกมมาฯ วิกตีกัตตาใน อตฺถิ, อปิตฺทท์ อเปกขัตตะเข้ากับ พหิ นิปนุเนสุฯ วิเสสณะของ ชเนสุฯ นิทธารณะใน ชนาฯ นิทธารณึยะและสุททกัตตาใน อตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาระใน นิปนุเนสุ ปุพเพ กาลสัตตมีใน กตปาปกมมาฯ

วิกิตกัตตาใน อตถิ, กิปลลิกา สุทธกัตตาใน อฎฺฐหีสฺส อายยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสณะของ ชนานํ สามีสัมพันธะใน นิปนฺนฎฺฐาเนสฺส วิสยาธาระใน อฎฺฐหีสฺส ๫

๒๒๒. เต “มยฺหํ นิปนฺนฎฺฐาเน กิปลลิกา, มยฺหํ นิปนฺนฎฺฐาเน กิปลลิกาติ อฎฺฐหิตฺวา, อกตปาปกมฺมา อุตฺตริตฺวา เถ นิปฺชฺชิสฺส, กตปาปกมฺมา โอตฺตริตฺวา วาลิกาปฺปฺลิเน นิปฺชฺชิสฺส ๫

เต (ชนา) “มยฺหํ นิปนฺนฎฺฐาเน กิปลลิกา (อฎฺฐหีสฺส), มยฺหํ นิปนฺนฎฺฐาเน กิปลลิกา (อฎฺฐหีสฺส)” อิติ (วตฺวา) อฎฺฐหิตฺวา, อกตปาปกมฺมา อุตฺตริตฺวา เถ นิปฺชฺชิสฺส, กตปาปกมฺมา โอตฺตริตฺวา วาลิกา-ปฺปฺลิเน นิปฺชฺชิสฺส ๫

เต (ชนา) อ.ชนท. เหล่านั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติว่า “กิปลลิกา อ.มตแดงท. (อฎฺฐหีสฺส) ตั้งขึ้นแล้ว นิปนฺนฎฺฐาเน ในที่เป็นที่นอน มยฺหํ ของเรา, กิปลลิกา อ.มตแดง ท. (อฎฺฐหีสฺส) ตั้งขึ้นแล้ว นิปนฺนฎฺฐาเน ในที่เป็นที่นอน มยฺหํ ของเรา” อิติ ดังนี้ อฎฺฐหิตฺวา ลุกขึ้นแล้ว อกตปาปกมฺมา ผู้มีกรรมอันชั่วอันไม่กระทำแล้ว อุตฺตริตฺวา ข้ามขึ้นแล้ว นิปฺชฺชิสฺส นอนแล้ว เถ บนบก, กตปาปกมฺมา ผู้มีกรรมอันชั่วอันกระทำแล้ว โอตฺตริตฺวา ข้ามลงแล้ว นิปฺชฺชิสฺส นอนแล้ว วาลิกาปฺปฺลิเน บนเนินแห่งทราย ๫

พวกชนเหล่านั้น กล่าวกันว่า “พวกมตแดงตั้งขึ้นในที่เป็นที่นอนของเรา, พวกมตแดง ตั้งขึ้นในที่เป็นที่นอนของเรา” ดังนี้แล้ว ก็พากันลุกขึ้น ผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมไว้ ข้ามขึ้นไปนอนบนบก ผู้ที่ทำบาปกรรมไว้ ข้ามลงมาอนบนเนินทราย

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุธกัตตาใน นิปฺชฺชิสฺส สองบท อายยาตบทกัตตฺวาจก “กิปลลิกา สุธกัตตาใน อฎฺฐหีสฺส อายยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน นิปนฺนฎฺฐาเนฯ วิสยาธาระใน อฎฺฐหีสฺส, กิปลลิกา สุธกัตตาใน อฎฺฐหีสฺส อายยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน นิปนฺนฎฺฐาเนฯ วิสยาธาระใน อฎฺฐหีสฺส” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฎฺฐหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุตฺตริตฺวา อกตปาปกมฺมา วิเสสณะของ ชนา อุตฺตริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปฺชฺชิสฺส เถ วิสยาธาระใน นิปฺชฺชิสฺส, กตปาปกมฺมา วิเสสณะของ ชนา โอตฺตริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน นิปฺชฺชิสฺส วาลิกาปฺปฺลิเน

อุปนิสัยเลวใ้กาธาระใน นิปชชีสุ ๕

๒๒๓. ตสุมี ขณ มหาเมโฆ อฎุจหิตวา ฆนกรกวาสส์ วสุสิ ๕

ตสุมี ขณ ในขณะนั้น มหาเมโฆ อ.เมฆใหญ่ อฎุจหิตวา ตั้งขึ้นแล้ว ฆนกรกวาสส์
ยังฝนลูกเห็บเห็น วสุสิ ให้ตกแล้ว ๕

ในขณะนั้น เมฆใหญ่ตั้งขึ้น แล้วทำให้ฝนลูกเห็บตก

ตสุมี วิเสสนะของ ขณๆ กาลสัตตมมีใน วสุสิ มหาเมโฆ เหตุกั้ตตาใน วสุสิๆ อาชยาตบท
เหตุกั้ตตุวจาก อฎุจหิตวา ปุพพกาลกิริยาใน วสุสิ ฆนกรกวาสส์ การิตกัมมะใน วสุสิ ๕

๒๒๔. นทียา โไอโฆ อาคนตุวา วิฑูทภัง สทฐี ปริสาย สมุททุเมว ปาเปสิ ๕

โไอโฆ อ.ห้วงน้ำ นทียา แห่งแม่น้ำ อาคนตุวา ไหลมาแล้ว วิฑูทภัง ยังพระเจ้าวิฑูทกะ
สทฐี กับ ปริสาย ด้วยบริษัท ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว สมุททุ เอว สู่สมุทรนั้นเทียว ๕

ห้วงน้ำแห่งแม่น้ำ ไหลมา ยังพระเจ้าวิฑูทกะพร้อมกับบริษัทให้ถึงสมุทรนั้นแหละ

โไอโฆ เหตุกั้ตตาใน ปาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกั้ตตุวจาก นทียา สามีสัมพันธะใน
โไอโฆ อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาเปสิ วิฑูทภัง การิตกัมมะใน ปาเปสิ สทฐี
ทัพพสมวายะใน วิฑูทภัง ปริสาย สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
สมุททุๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาเปสิ ๕

๒๒๕. สพุเพ ตตุถ มจจนจจนปภกฺขา อหะสิ ๕

สพุเพ (ชนา) ตตุถ (สมุททุเท) มจจนจจนปภกฺขา อหะสิ ๕

สพุเพ (ชนา) อ.ชน ท. ทั้งปวง มจจนจจนปภกฺขา เป็นอาหารของปลาและเต่า ตตุถ
(สมุททุเท) ในสมุททุเทนั้น อหะสิ ได้เป็นแล้ว ๕

พวกชนทั้งปวง ได้เป็นภักษาของปลาและเต่า ในสมุททุเทนั้น

สพุเพ วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกั้ตตาใน อหะสิๆ อาชยาตบทกั้ตตุวจาก ตตุถ วิเสสนะ

ของ สมุทเทจ วิชาธาระใน มจจกจจนปภทชาจ วิกตีกัตตทาใน อหะสิ ๕

๒๒๖. มหาชน โถ กถ สมุจจาเปสิ “สาเกยานัน มรณัน อยุตตัง, เอวณนาม โกฎฏเฏตวา โกฎฏเฏตวา สาเกยา มาเรตพพาติ อนุจจวิกเมตุนติ ๕

มหาชน โถ กถ สมุจจาเปสิ “สาเกยานัน มรณัน อยุตตัง, เอว นาม (วิฑูทเทณ ราชปุริเส) โกฎฏเฏตวา โกฎฏเฏตวา สาเกยา มาเรตพพาติ อนุจจวิก (โหติ) เอตัง (มรณัน)” อิติ ๕

มหาชน อ.มหาชน กถ ยังวาจาเป็นเครื่องกล่าว สมุจจาเปสิ ให้ตั้งขึ้นแล้ว อิติ ว่า “มรณัน อ.ความตาย สาเกยานัน แห่งเจ้าศากยะ ท. อยุตตัง ไม่สมควรแล้ว, สาเกยา อ.เจ้าศากยะ ท. (วิฑูทเทณ) อันพระเจ้าวิฑูททะ (ราชปุริเส) ทรงยังราชบุรุษ ท. โกฎฏเฏตวา โกฎฏเฏตวา ให้ทุบแล้วจ มาเรตพพา ฟิงให้ตาย เอว นาม ซื่ออย่างนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น เอตัง (มรณัน) อ.ความตายนั้น อนุจจวิก เป็นความตายอันสมควร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

มหาชน สนทนากันว่า “ความตายของพวกเจ้าศากยะ ไม่สมควรเลย, พวกเจ้าศากยะ ถูกพระเจ้าวิฑูททะรับสั่งให้พวกราชบุรุษทุบแล้วทุบอีก ฟิงให้ตายซื่ออย่างนี้ เพราะ ฉะนั้น ความตายนั้น เป็นความตายที่สมควร”

มหาชน เหตุกัตตทาใน สมุจจาเปสิจ อาชยาตบทเหตุกัตตตวาจก กถ การิตกัมมะใน สมุจจาเปสิ “มรณัน สุททกัตตทาใน อยุตตังจ กิตบทกัตตตวาจก สาเกยานัน สามีสัมพันธะใน มรณัน, สาเกยา วุตตกัมมะใน มาเรตพพาจ กิตบทเหตุกัมมวาจก นามศัพท์ สัญญา-โชตกะเข้ากับ เอวจ ภิรยาวิเสสณะใน มาเรตพพา วิฑูทเทณ อนภิหิตกัตตทาใน มาเรตพพา ราชปุริเส การิตกัมมะใน โกฎฏเฏตวาจ สองบท สมานกาลภิรยาใน มาเรตพพา อิติศัพท์ เหตุวัตถะ เอตัง วิเสสณะของ มรณันจ สุททกัตตทาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตตวาจก อนุจจวิก วิกตีกัตตทาใน โหติ” อิติศัพท์ สรุปะไน กถ ๕

๒๒๗. สตุถา ตัง กถ สุตวา “ภิกขเว อิมสมัน อุตตภาเว กิญจาปี สาเกยานัน เอว มรณัน อยุตตัง, ปุพเพ กตปาปกมมวเสน ปน ยุตตเมว เอเตหิ ลทฐนติ อาห ๕

สตุถา ตัง กถ สุตวา “ภิกขเว อิมสมัน อุตตภาเว กิญจาปี สาเกยานัน เอว มรณัน อยุตตัง,

(สาภิเยหิ) ปุพฺเพ กตปาปกมฺมวเสน ปน ยุตฺตํ เอว (มรณํ) เอเตหิ (สาภิเยหิ) ลทฺฐนฺติ อาห ฯ
สตฺถา อ.พระศาสดา **สุตฺวา** ทรงสดับแล้ว **ตํ** กถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น **อาห**
 ตรัสแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ภิกฺขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **มรณํ** อ.ความตาย **เอวํ** อย่างนี้ **สาภิยานํ**
 แห่งเจ้าศากยะ ท. **อยุตฺตํ** ไม่สมควรแล้ว **อิมสฺมึ** **อตุตฺตภาเว** ในอรรถภาพนี้ **ภิกฺขุจาปิ**
 แม้ก็จริง, **ปน** ถึงอย่างนั้น **(มรณํ)** อ.ความตาย **ยุตฺตํ** **เอว** อันสมควรแล้วนั้นเที่ยว
(สาภิเยหิ) **กตปาปกมฺมวเสน** ด้วยสามารถแห่งกรรมชั่ว อันเจ้าศากยะ ท. กระทำ
 แล้ว **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **เอเตหิ (สาภิเยหิ)** อันเจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น **ลทฺฐํ** ได้แล้ว”
อิตฺติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับคำกล่าวนั้น ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ความตายอย่างนี้ ของพวก
 เจ้าศากยะ ไม่สมควรในอรรถภาพนี้ แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น ความตายอันสมควรนั้นแหละ
 พวกเจ้าศากยะเหล่านั้นได้แล้ว ด้วยสามารถบาปกรรมที่พวกเจ้าศากยะทำไว้ในปาง
 ก่อน”

สตฺถา สุทฺธกัถตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตํ วิเสสฺนฺของ กถํ ๑ อวุตตกัถมมะ
 ใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภิกฺขเว อาลปนฺ เอวํ วิเสสฺนฺของ มรณํ ๑
 สุทฺธกัถตาใน อยุตฺตํ ๑ กิตฺตบทกัถตฺวาจก อิมสฺมึ วิเสสฺนฺของ อตุตฺตภาเว ๑ วิสยาธาระใน
 อยุตฺตํ ๑ ภิกฺขุจาปิ อรุจิสฺสุนันตถะ สาภิยานํ สามีสัมพันธะใน มรณํ, ปนศัพฺทํ อนุคคหัตถะ
 เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากัถ ยุตฺตํ ๑ วิเสสฺนฺของ มรณํ ๑ วุตตกัถมมะใน ลทฺฐํ ๑ กิตฺตบ-
 ทกัถมวจาก เอเตหิ วิเสสฺนฺของ สาภิเยหิ ๑ อนภิทกัถตาใน ลทฺฐํ ปุพฺเพ กาลสัตตมึใน
 กต- กตปาปกมฺมวเสน ตติยาวิเสสฺนฺใน ลทฺฐํ” อิตฺติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๑

๒๒๘. “ก็ ปน ภาเนเต เอเต ปุพฺเพ อกัสนฺติ ฯ

(ภิกฺขุ) “ก็ (กมฺม) ปน ภาเนเต เอเต (สาภิยา) ปุพฺเพ อกัสนฺติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจฺฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**ภาเนเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ปน** ก็
เอเต (สาภิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น **อกัสนฺ** ได้กระทำแล้ว **ก็ (กมฺม)** ซึ่งกรรม
 อะไร **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุ ทูลถามว่า “ก็พวกเจ้าศากยะเหล่านั้น ได้ทำกรรมอะไรไว้ในกาลก่อน

พระเจ้าข้า”

ภิกขุ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน ปนคัพฺท วากยา-
รัมภโชตกะ เอเต วิเสสนฺของ สากิยา ๆ สุททกัตตาใน อกัสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก
ก็ วิเสสนฺของ กมฺมํ ๆ อวุตตกัम्मะใน อกัสุ ปุพฺเพ กาลสัตตมึใน อกัสุ” อิตคัพฺท
อาการะใน ปุจฺฉิสุ ๆ

๒๒๙. “ปุพฺเพ เอกโต หุตฺวา นทึยํ วิสั ปกุขิปีสุติ ๆ

(สตฺถา “เอเต สากิยา) ปุพฺเพ เอกโต หุตฺวา นทึยํ วิสั ปกุขิปีสุติ (อาห) ๆ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(เอเต สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท.
เหล่านั้น หุตฺวา เป็น เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน ปุพฺเพ ในกาลก่อน
ปกฺขิปีสุ ใสเข้าไปแล้ว วิสั ซึ่งยาพิษ นทึยํ ในแม่น้ำ” อิติ ดังนี้ ๆ

พระศาสดา ตรัสว่า “พวกเจ้าศากยะเหล่านั้น ร่วมกัน ใสยาพิษในแม่น้ำ”

สตฺถา สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เอเต วิเสสนฺของ สากิยา ๆ
สุททกัตตาใน ปกุขิปีสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุพฺเพ กาลสัตตมึใน หุตฺวา เอกโต
ตติยาวิเสสนฺใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน ปกุขิปีสุ นทึยํ วิสยาธาระใน ปกุขิปีสุ
วิสั อวุตตกัम्मะใน ปกุขิปีสุ” อิตคัพฺท อาการะใน อาห ๆ

๒๓๐. ปุเนกทิวสั ภิกขุ ฐมฺมสภายั กถั สมฺภูจาเปสุ “วิฑฺฑทโก เอตฺตเก สากิเย มาเรตฺวา
อาคจฺจนฺโต, อตฺตโน มโนเรถ มตฺถกั อปฺปตฺเต เอว, เอตฺตกั ชนฺ อาทาย สมฺภูท-
มจฺจกจฺจปฺกฺโข ชาโตติ ๆ

ปุเนกทิวสั ในวันรุ่งขึ้น ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ถกั ยัจฺวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิติ ว่า “วิฑฺฑทโก
อ.พระเจ้าวิฑฺฑทกะ สากิเย ทรงยังเจ้าศากยะ ท. เอตฺตเก มีประมาณเท่านี้ มาเรตฺวา
ให้ตายแล้ว อาคจฺจนฺโต เสด็จมาอยู่, มโนเรถ ครั้นเมื่อมโนรถ อตฺตโน ของพระองค์
อปฺปตฺเต เอว ไม่ถึงแล้วนั้นเทียว มตฺถกั ซึ่งที่สุด, อาทาย ทรงพาเอาแล้ว ชนฺ
ซึ่งชน เอตฺตกั มีประมาณเท่านี้ สมฺภูทมจฺจกจฺจปฺกฺโข เป็นภักษาของปลาและเต่า

ในสมุทร ชาโต เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ สมุฏจาเปสฺสู ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธรรมสภายัง
ในโรงเป็นที่กล่าวและแสดงซึ่งธรรม ฯ

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุสนทนากันที่ธรรมสภาว่า “พระเจ้าวิฑูทภะ ทำให้เจ้าศากยะ
มีประมาณเท่านี้ให้ตายแล้ว มาอยู่, เมื่อมโนรชของพระองค์ยังไม่ถึงที่สุดนั้นแหละ,
พาเอาชนประมาณเท่านี้ เกิดเป็นภักษาของปลาและเต่าในสมุทร

ปุณณทิวสฺสํ ทุตติยากาลสฺสตตมฺมีใน สมุฏจาเปสฺสู ภิกษุ เหตุกัตตฺตาใน สมุฏจาเปสฺสู ฯ อาชยาต-
บพเหตุกัตตฺตาจาก ธรรมสภายัง วิสยาธาระใน สมุฏจาเปสฺสู กถํ การิตกัมมะใน
สมุฏจาเปสฺสู “วิฑูทโภ สุททกัตตฺตาใน ชาโต ฯ กิตบพกัตตฺตาจาก เอตตฺเตเก วิเสสณะของ
สาภิเย ฯ การิตกัมมะใน มาเรตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาคจฺจนุโต ฯ อัปภันตรกิริยา
ของ วิฑูทโภ, มโนเรถ ลักขณะใน อปฺปตฺเตเต ฯ ลักขณกิริยา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน
มโนเรถ มตฺถกํ สัมปาปฺปณฺเียกัมมะใน อปฺปตฺเตเต เอวสฺสํ พฺทฺวารณะเข้ากับ อปฺปตฺเตเต,
เอตตฺกํ วิเสสณะของ ชนฺ ๆ อวฺตตกัมมะใน อาทาย ฯ สมานกาลกิริยาใน ชาโต สมุทฺท-
มจฺจนุจฺจนุปภฺกฺโข วิกิตกัตตฺตาใน ชาโต” อิติสฺสํ สฺรูปะใน กถํ ฯ

๒๓๑. สตฺถา อาคณฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺหาติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิมาย
นามาติ วุตฺเต, “ภิกฺขเว อิมสฺส สตฺตานํ มโนเรถ มตฺถกํ อปฺปตฺเตเต เอว มจฺจฺราชา
สฺสุดํ คามํ อชฺฉิเมตฺถรณฺโต มโหโฆ วิย ชีวิตินฺทฺริยํ ฉินฺทิตฺวา จตฺตราปายสมุทฺเท
นิมฺมุชฺชาเปตฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ปุพฺผาหิ เหว ปจฺฉินฺตํ พฺยาสตฺตมฺนสฺ หนฺริ
สฺสุดํ คามํ มโหโฆว มจฺจฺ อาทาย คจฺฉตฺตีติ ฯ

สตฺถา อาคณฺตฺวา “(ตฺมฺเห) กาย นฺ อตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺหาติ ปุจฺฉิตฺวา,
“(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนฺนิสิณฺหา อมฺห)” อิติ (วจฺเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “ภิกฺขเว
อิมสฺส สตฺตานํ มโนเรถ มตฺถกํ อปฺปตฺเตเต เอว, มจฺจฺราชา สฺสุดํ คามํ อชฺฉิเมตฺถรณฺโต มโหโฆ
วีย ชีวิตินฺทฺริยํ ฉินฺทิตฺวา (คามํ) จตฺตราปายสมุทฺเท นิมฺมุชฺชาเปตฺตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“ปุพฺผาหิ เหว ปจฺฉินฺตํ พฺยาสตฺตมฺนสฺ หนฺริ
สฺสุดํ คามํ (อาทาย คจฺฉนฺโต) มโหโฆ อิว มจฺจฺ อาทาย คจฺฉตฺตีติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา อาคนุตวา เสด็จมาแล้ว ปุจฉิตวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว
 ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. สหฺนฺสิหฺนฺหา เป็นผู้หนึ่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วย
 วาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย หนุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตฺรฺหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้,
 (วจนฺ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สหฺนฺสิหฺนฺหา) เป็นผู้หนึ่งประชุม
 กันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี
 (เอตฺรฺหิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล
 แล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มโนเรถ ครั้นเมื่อมโนเรถ
 อิเมสฺ สุตฺตานิ ของสัตว์ ท. เหล่านี้ อปฺปตฺเต เอว ไม่ถึงแล้วนั้นเทียว มตฺถกํ
 ซึ่งที่สุด, มจฺจุราชา อ.มัจจุผู้พระราชา จินฺหิตฺวา ตัดแล้ว ชีวิตินฺทริยํ ซึ่งอินทรีย
 คือชีวิต (คามํ) ยังชาวบ้าน นิมุขฺชาเปติ ย่อมให้จมลง จตุราปายสมฺมุเท ในสมฺมุท
 คืออบาย ๔ มโหไม วิย รวากะ อ.ห้วงน้ำใหญ่ อชฺโฆตฺถรฺนฺโต ท่วมทับอยู่ คามํ
 ซึ่งชาวบ้าน สุตฺตํ ผู้หลับแล้ว” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิมํ คถํ ซึ่งพระคาถานี้
 อิติ ว่า

“มจฺจุ อ.มัจจุ อาทาย พาเอาแล้ว นริ ซึ่งนรชน ปจฺจินฺหฺตํ
 ผู้เลือกเก็บอยู่ ปุปฺผานิ เหว ซึ่งดอกไม้ ท. นั้นเทียว
 พฺยาสตฺตมฺหสฺ ผู้มีใจอันซ่องแล้วโดยอาการอันมีอย่างต่างๆ
 คจฺจติ ไปอยู่ มโหไม อิว เพียงดั่ง อ.ห้วงน้ำใหญ่ อาทาย
 พาเอาแล้ว คามํ ซึ่งหมู่บ้าน สุตฺตํ อันหลับแล้ว คจฺจนฺโต
 ไปอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ หนึ่งประชุมกันด้วยเรื่อง
 อะไรหนอ ย่อมมีในบัดนี้” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า
 “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมโนเรถของสัตว์เหล่านี้ ยังไม่ถึงที่สุดนั้นแหละ พญามัจจุราชตัด
 ชีวิตินทรีย ย่อมให้จมลงในมหาสมุทคืออบาย ๔ ดุจห้วงน้ำใหญ่ ท่วมทับหมู่บ้าน
 ที่หลับ ฉะนั้น” ดังนี้แล้ว จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“มัจจุพาเอานรชนผู้เลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลายนั้นแหละ ผู้มีใจ
 ซ่องโดยอาการต่างๆ ไปอยู่ ดุจห้วงน้ำใหญ่ พาเอาหมู่บ้าน
 ที่หลับไปอยู่ ฉะนั้น”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตา ใน อตฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาย วิเสสฺนของ กถาย นุคฺคฺพฺท ปุจฺฉนํตถะ เอตฺรหิ กาลสํตตมึใน อตฺถ กถาย ภาวะใน สนฺนิสิฺนฺนาฯ วิกตีกัตตาใน อตฺถ” อิติคฺคฺพฺท อากาเร ใน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, “มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺรหิ กาลสํตตมึใน อมฺห นามคฺคฺพฺท สํญฺญาชิตกเกเข้ากับ อิมายฯ วิเสสฺนของ กถายฯ ภาวะใน สนฺนิสิฺนฺนาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิติคฺคฺพฺท สฺรฺูปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสฺนของ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ มโนเรถ ลักขณะใน อปฺปตฺเตฯ ลักขณกิริยา อิมสํ วิเสสฺนของ สตฺตานํฯ สามีสัมพันธะใน มโนเรถ มตฺถกํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อปฺปตฺเต เอวคฺคฺพฺท อวชารณะเข้ากับ อปฺปตฺเต, มจฺจุราชา เหตุกัตตาใน นิมุชฺชาเปติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สุตฺตํ วิเสสฺนของ คามํฯ อวุตตกัมมะใน อชฺโฆตฺถรฺนโตฯ วิเสสฺนของ มโหโฆฯ อุปฺมาลึงคัตถะ วิยคฺคฺพฺท อุปฺมาชิตกเกเข้ากับ สุตฺตํ คามํ อชฺโฆตฺถรฺนโต มโหโฆ, ชฺวีตินฺทฺริยํ อวุตตกัมมะใน ฉินฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมุชฺชาเปติ คามํ การิตกัมมะใน นิมุชฺชาเปติ จตฺตราปายสมฺมุเท วิสยาชาระใน นิมุชฺชาเปติ” อิติคฺคฺพฺท อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสฺนของ คาคํฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“มจฺจุ สุทธกัตตาใน คจฺฉนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุพฺพคานิ อวุตตกัมมะใน ปจฺฉินฺตํ เหว ปทฺฐุรณะ ปจฺฉินฺตํ กิตฺติ พุยาสตฺตมนสํ กิตฺติ วิเสสฺนของ นรํฯ อวุตตกัมมะใน อาทาย สุตฺตํ วิเสสฺนของ คามํฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คจฺฉนฺโตฯ วิเสสฺนของ มโหโฆฯ อุปฺมาลึงคัตถะ อิวคฺคฺพฺท อุปฺมาชิตกเกเข้ากับ สุตฺตํ คามํ อาทาย คจฺฉนฺโต มโหโฆ, อาทาย สมานกาลกิริยาใน คจฺฉนฺติ” อิติคฺคฺพฺท สฺรฺูปะใน อิมํ คาคํ ฯ

๒๓๒. ตตถ “**พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺหฺติ**: สมฺปตฺเต วา อสมฺปตฺเต วา ลคฺคมาณสํ ๕

ตตถ (ปเทสฺ) “**พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺหฺติ**: (คาถาปาทสฺส) “สมฺปตฺเต วา อสมฺปตฺเต วา (อารมฺมเณ) ลคฺคมาณสํ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “**ลคฺคมาณสํ** ผู้มีใจอันข้องแล้ว (อารมฺมเณ) ในอารมณฺ์ **สมฺปตฺเต** วา อันถึงพร้อมแล้วหรือ **อสมฺปตฺเต** วา หรือว่าอันไม่ถึงพร้อมแล้ว” (อิตฺติ) ดั่งนี้ **ตตถ (ปเทสฺ) “พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺหฺติ (คาถาปาทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่า นั้นหนา -บาทแห่งคาถาว่า “พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺ” ดั่งนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า “**พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺ**” ความว่า มีใจอันข้องในอารมณฺ์ ที่ถึงแล้วหรือที่ยังไม่มาถึง

ตตถ วิเสสณะของ ปเทสฺๆ นิทธารณะใน คาถาปาทสฺส “พฺยาสตฺตมฺนสํ นรฺ” สรรูปใน อิตฺติๆ ศัพท์ สรรูปใน คาถาปาทสฺสๆ นิทธารณฺ์ยะและสามีสัมพันธใน อตฺโถ “สมฺปตฺเต กิตฺติ อสมฺปตฺเต กิตฺติ วิเสสณะของ อารมฺมเณๆ วิสยาธาระใน ลคฺคมาณสํๆ วิเสสณะของ นรฺ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ สมฺปตฺเต และ อสมฺปตฺเต” อิตฺติศัพท์ สรรูปใน อตฺโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๒๓๓. อิทํ วุตฺตํ โหติ: ยถา มาลากาโร ปุปฺผารามํ ปวิสิตฺวา “ปุปฺผานิ ปจฺฉินฺนฺสสามิตฺติ ตโต ปุปฺผานิ อคฺคเหตฺวา อณฺเณมณฺเณ วา คจฺฉํ ปฏฺฐเณโต สกเล ปุปฺผารามเณ มนํ เปเสสิ “อิตฺโต จ ปุปฺผานิ ปจฺฉินฺนฺสสามิตฺติ ตโต ปุปฺผานิ อคฺคเหตฺวา อณฺเณตฺถ มนํ เปเสติ ตเมว คจฺฉํ ปจฺฉินฺนฺโต ปมาทํ อาปชฺชติ; เอวเมว เอกจฺโจ ปุปฺผารามสทิสํ ปญฺจกามคฺุณฺมชฺฉมฺ โอตริตฺวา มโนรมํ รุปี ลภิตฺวา มโนรมานํ สทฺทคณฺุทธส- ไผฏฺฐพฺพานํ อณฺเณตฺริ ปฏฺฐเจติ, เตสฺ วา อณฺเณตฺริ ลภิตฺวา อณฺเณตฺริ ปฏฺฐเจติ, รุปีเมว วา ลภิตฺวา อณฺเณตฺริ ปฏฺฐเณโต ตเมว อสฺสาเทติ, สทฺทาทิสฺ วา อณฺเณตฺริ ๕ เอเสว นโย โคมหิสทาสีทาสเขตตฺวตฺตุคามนิคมชนปทาทีสฺ, ปพฺพชิตานมฺปิ ปรีเวณวิหาร- ปตฺตจิวราทีสฺสูติ;

อิทํ (อตฺถรฺรูป ภาควตา) วุตฺตํ โหติ: “ยถา มาลากาโร ปุปฺผารามํ ปวิสิตฺวา “ปุปฺผานิ ปจฺฉินฺนฺสสามิตฺติ (จฺฉินฺนฺเตตฺวา) ตโต (ปุปฺผารามโต) ปุปฺผานิ อคฺคเหตฺวา อณฺเณมณฺเณ วา คจฺฉํ ปฏฺฐเณโต สกเล

ปุบุผารามเม มนั เปเสสิ, “(อห) อิต (ปุบุผารามโต) จ ปุบุผานิ ปจินิสสามิติ (จินเตตวา) ตโต (ปุบุผารามโต) ปุบุผานิ อคคเหตุวา อณตต (คจเจ) มนั เปเสติ ตเมว คจฉิ ปจินนโต ปมาท อปชชติ; เอวเมว เอกจโจ (นโร) ปุบุผารามสทิส ปญจกามคุณมชฌม โอตริตวา มโนรม รุป ลกิตวา มโนรมานี สททคณธรสโฆฏจพพาน อณตตร (อารมมณ) ปฏเจติ, เตสุ (สททคณธรส-โฆฏจพเพสุ) วา อณตตร (อารมมณ) ลกิตวา อณตตร (อารมมณ) ปฏเจติ, รูป เอว วา ลกิตวา อณตตร (รูป) ปฏเจเนโต ต เอว (อตตนา ลทชรูป) อสสาเทติ, สททาทีสุ (อารมมณเตสุ) วา อณตตร (อารมมณ ลกิตวา อณตตร อารมมณ ปฏเจเนโต อตตนา ลทชอารมมณ อสสาเทติ) ๕ เอโส เอว นโย โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตูกามนิคมชนปทาทีสุ (สวิณณณกาวิณณณกธเนสุ), (เอโส เอว นโย) ปพพชิตานมปิ ปรีเวณวิหารปตตจิวราทีสุ (ปรีกขารesu) อิติ ๕

อิท (อตตรูป) อ.เนื่อความนี้ อิติ ว่า “มาลาการโ อ.นายมาลาการ ปวิสิตวา เข้าไปแล้ว ปุบุผาราริ สู้สวนดอกไม้ (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา ปจินิสสามิ จักเลือกเก็บ ปุบุผานิ ซึ่งดอกไม้ ท.’ อิติ ดังนี้ อคคเหตุวา ไม่ถือเอา แล้ว ปุบุผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. ตโต ปุบุผารามโต จากสวนแห่งดอกไม้ นั้น วา หรือว่า ปฏเจเนโต ปรารถนาอยู่ คจฉิ ซึ่งกอ อณตติ อณตติ อื่นๆ เปเสสิ ส่งไปแล้ว มนั ซึ่งใจ ปุบุผารามเม ในสวนแห่งดอกไม้ สกเล ทั้งสิ้น, จ อหนึ่ง (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ปจินิสสามิ จักเลือกเก็บ ปุบุผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. อิต (ปุบุผารามโต) จากสวนแห่งดอกไม้ นี้” อิติ ดังนี้ อคคเหตุวา ไม่ถือเอาแล้ว ปุบุผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. ตโต (ปุบุผารามโต) จากสวนแห่งดอกไม้ นั้น เปเสติ ย่อมส่งไป มนั ซึ่งใจ อณตต (คจเจ) ในกออื่น ปจินนโต เลือกเก็บอยู่ ต เอว คจฉิ ซึ่งกอนั้น นั้นเทียว อปชชติ ย่อมถึง ปมาท ซึ่งความประมาท ยถา ฉนใด; (นโร) อ.นรชน เอกจโจ บางคน โอตริตวา ข้ามลงแล้ว ปญจกามคุณมชฌม สู้ท่ามกลางแห่งกามคุณ ๕ ปุบุผารามสทิส อันเช่นกับด้วยสวนแห่งดอกไม้ ลกิตวา ได้แล้ว รูป ซึ่งรูป มโนรม อันเป็นที่รณรมย์แห่งใจ ปฏเจติ ย่อมปรารถนา มโนรมานี สททคณธรส-โฆฏจพพาน อณตตร (อารมมณ) ซึ่ง- แห่งเสียง กลิ่น รส และโฆฏจพพะ ท. อันเป็นที่รณรมย์แห่งใจหนา -อารมณ อย่างใดอย่างหนึ่ง, วา หรือว่า ลกิตวา ได้แล้ว เตสุ (สททคณธรสโฆฏจพเพสุ) อณตตร (อารมมณ) ซึ่ง- ในเสียง กลิ่น รส และ โฆฏจพพะ ท. หนา -อารมณ อย่างใดอย่างหนึ่ง ปฏเจติ ย่อมปรารถนา อณตตร

(อารมฺมณ) ซึ่งอารมณ อยางใดอยางหนึ่ง, วา หรือวา ลกิตฺวา ได้แลว รูปิ เอว ซึ่งรูปนั้นเทียว ปฏฺเจหฺโต ปรารธนาอยุ อญฺจตริ (รูปิ) ซึ่งรูป อยางใดอยางหนึ่ง อสฺสาเทติ ย่อมชอบใจ ตํ เอว (อตฺตนา ลทฺธรูปิ) ซึ่งรูป อันอันตน ได้แลว นั้นนั้น เทียว, วา หรือวา (ลกิตฺวา) ได้แลว สทฺทาทิสฺสุ (อารมฺมณฺส) อญฺจตริ (อารมฺมณ) ซึ่ง- ในอารมณ ท. มีเสียงเป็นต้นหนา -อารมณ อยางใดอยางหนึ่ง (ปฏฺเจหฺโต) ปรารธนาอยุ อญฺจตริ อารมฺมณ ซึ่งอารมณ อยางใดอยางหนึ่ง อสฺสาเทติ ย่อมชอบใจ (อตฺตนา ลทฺธอารมฺมณ) ซึ่งอารมณอันอันตนได้แลว เอว เมว จันนั้นนั้นเทียว ฯ หนโย อ.นัย โคมทิสทาสิทาสเขตตฺวตฺถุคฺคานนิกมชนปทาทิสฺสุ (สฺวิญญานกาวินฺญานกธเนสฺ) ในสฺวิญญานกทฺรพฺยและอฺวิญญานกทฺรพฺย ท. มีโค กระบือ ทาสี ทาส นา สวน หมูบ้าน นิกม และชนบทเป็นต้น เอโส เอว นั้นนั้นเทียว, (หนโย) อ.นัย ปรีเวณวิหารปตฺตจิวราทิสฺสุ (ปรีกฺขารฺส) ในปรีเวณ วิหาร และ ในปรีขาร ท. มีบาตรและจิวรเป็นต้น ปพฺพชิตานมฺปิ แม้ของบรรพชิต ท. (เอโส เอว) นั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (ภควตา) วุตฺตํ เป็นคำอธิบาย อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสแลว โทติ ย่อมเป็น ฯ

มีคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า “เปรียบเทียบเหมือนนายมาลาการเข้าไปสวนดอกไม้ คิดว่า ‘เราจักเลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลาย’ ไม่ถือเอาดอกไม้จากสวนนั้น หรือว่า ปรารธนาอกอื่น ๆ สงใจไปในสวนดอกไม้ทั้งสิ้น, อหนึ่ง คิดว่า ‘เราจักเลือกเก็บดอกไม้จากสวนดอกไม้หนึ่ง’ ไม่ถือเอาดอกไม้จากสวนนั้น สงใจไปในกออื่น เลือกเก็บกอนั้นนั้น แหละ ย่อมถึงความประมาท จันใด, นรชนบางคนข้ามลงสู่ท่ามกลางกามคุณ ๕ อัน เช่นกับสวนดอกไม้ ได้รูปที่น่ารื่นรมย์ใจ ย่อมปรารธนาอารมณอยางใดอยางหนึ่ง บรรดาเสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะที่น่ารื่นรมย์ใจ หรือว่า ได้อารมณอยางใดอยางหนึ่ง ในบรรดาเสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะเหล่านั้น ย่อมปรารธนาอารมณอยางใดอยางหนึ่ง หรือว่า ได้รูปนั้นแหละ ปรารธนารูปอยางใดอยางหนึ่ง ย่อมยินดีรูปที่ตนได้แลวนั้นนั้นแหละ หรือว่า ได้อารมณอยางใดอยางหนึ่ง ในบรรดาอารมณมีเสียงเป็นต้น ปรารธนาอารมณอยางใดอยางหนึ่ง ย่อมยินดีอารมณที่ตนได้แลว จันนั้นนั้นแหละ, นัย ในสฺวิญญานกทฺรพฺยและอฺวิญญานกทฺรพฺยมีโค กระบือ ทาสี ทาส นา สวน หมูบ้าน นิกม และชนบทเป็นต้น ก็มีนัยนั้นนั้นแหละ, นัยในปรีเวณ วิหาร และปรีขารมีบาตรและจิวรเป็นต้น แม้ของบรรพชิตทั้งหลาย ก็นัยนี้เหมือนกัน

อิหฺ วิเสสณะของ อตุฏฐรูปฺย สฺยทกัถตาใน โหติฯ อาชยตบทกัถตุวจาก ภควตา
อนภิทกัถตาใน วุตฺตํ วิกติกัถตาใน โหติ “มาลาการโ สฺยทกัถตาใน เปเสสิ เปเสติ
และ อาปชฺชติ เปเสสิ กัถิ เปเสติ กัถิ อาปชฺชติ กัถิ อาชยตบทกัถตุวจาก ยถา
อุปมาชฺชตกะ ปุปฺพารามํ สัมปาปฺณียกัถมมะใน ปวิสิตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตุว
‘อหฺ สฺยทกัถตาใน ปจฺฉินฺสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตุวจาก ปุปฺพานิ อวุตตกัถมมะใน
ปจฺฉินฺสฺสามิ’ อิติศัพทํ อากาเรใน จินฺเตตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺคเหตุว ตโต
วิเสสณะของ ปุปฺพารามโตฯ อปาทานใน อคฺคเหตุว ปุปฺพานิ อวุตตกัถมมะใน
อคฺคเหตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจฺนโต อณฺณํ สองบท วิเสสณะของ คจฺฉํฯ
อวุตตกัถมมะใน ปฏฺฐเจฺนโต วาศัพทํ ปทวิกัถปิตถะเข้ากัถ ตโต ปุปฺพารามโต ปุปฺพานิ
อคฺคเหตุว และ อณฺณํ อณฺณํ คจฺฉํ ปฏฺฐเจฺนโต, ปฏฺฐเจฺนโต อัมภันตริกิริยาของ
มาลาการโ สกเล วิเสสณะของ ปุปฺพารามเมฯ วิสยาธาระใน เปเสสิ มนฺ อวุตตกัถมมะใน
เปเสสิ, จศัพทํ สัมปิณนถถะ ‘อหฺ สฺยทกัถตาใน ปจฺฉินฺสฺสามิฯ อาชยตบทกัถตุวจาก
อิโต วิเสสณะของ ปุปฺพารามโตฯ อปาทานใน ปจฺฉินฺสฺสามิ ปุปฺพานิ อวุตตกัถมมะใน
ปจฺฉินฺสฺสามิ’ อิติศัพทํ อากาเรใน จินฺเตตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺคเหตุว ตโต
วิเสสณะของ ปุปฺพารามโตฯ อปาทานใน อคฺคเหตุว ปุปฺพานิ อวุตตกัถมมะใน
อคฺคเหตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสติ อณฺณตถ วิเสสณะของ คจฺฉเอฯ วิสยาธาระใน
เปเสติ มนฺ อวุตตกัถมมะใน เปเสติ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากัถ ตํฯ วิเสสณะของ คจฺฉํฯ
อวุตตกัถมมะใน ปจฺฉินฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ มาลาการโ ปมาทํ สัมปาปฺณียกัถมมะใน
อาปชฺชติ; เอกจฺจ วิเสสณะของ นโรฯ สฺยทกัถตาใน ปฏฺฐเจติ สองบทและอสฺสาเทติ
ปฏฺฐเจติ สองบทกัถิ อสฺสาเทติ สองบทกัถิ อาชยตบทกัถตุวจาก เอวเมว อุปเมย-
ชฺชตกะ ปุปฺพารามสทิสฺ วิเสสณะของ ปณฺจกามคฺคณฺมชฺฉํฯ สัมปาปฺณียกัถมมะใน
โอตริตุวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิตว มโนรมํ วิเสสณะของ รูปฺย อวุตตกัถมมะใน
ลภิตวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจติ มโนรมาน วิเสสณะของ สทฺทคณฺทรสโฝฏฺจพฺพานํฯ
นิตฺถาธารณะใน อณฺณตริ อารมฺมณฺ อณฺณตริ วิเสสณะของ อารมฺมณฺฯ นิตฺถาธารณียะและ
อวุตตกัถมมะใน ปฏฺฐเจติ, เตสุ วิเสสณะของ สทฺทคณฺทรสโฝฏฺจพฺพेषุฯ นิตฺถาธารณะใน
อณฺณตริ อารมฺมณฺ วาศัพทํ สองศัพทํ วากยวิกัถปิตถะเข้ากัถ เตสุ สทฺทคณฺทรส-
โฝฏฺจพฺพेषุ อณฺณตริ อารมฺมณฺ ลภิตว อณฺณตริ อารมฺมณฺ ปฏฺฐเจติ และ รูปเมว
ลภิตว อณฺณตริ รูปํ ปฏฺฐเจฺนโต ตํ เอว อตฺตนา ลทฺทรูปํ อสฺสาเทติ, อณฺณตริ

วิเสสณะของ อารมมณฺญ นิทธารณียะและอวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจติ อณฺเฏตฺร วิเสสณะของ อารมมณฺญ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจติ, เอวสฺสํ อวชารณะ เข้ากับ รูปีฯ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจโนโต อณฺเฏตฺร วิเสสณะ ของ รูปีฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจโนโตฯ อัปภันตฺรกิริยาของ นโร เอวสฺสํ อวชารณะเข้า กับ ตํฯ วิเสสณะของ ลทฺฐรูป อุตตนา อนภิตกัตตฺตาใน ลทฺฐ- ลทฺฐรูป อวุตตกัมมะใน อสฺสาเทติ, สทฺทาทีสุ วิเสสณะของ อารมมณฺเญสุฯ นิทธารณะใน อณฺเฏตฺร อารมมณฺญ อณฺเฏตฺร วิเสสณะของ อารมมณฺญ นิทธารณียะและอวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาล กิริยาใน ปฏฺฐเจโนโต อณฺเฏตฺร วิเสสณะของ อารมมณฺญ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจโนโตฯ อัปภันตฺรกิริยาของ นโร อุตตนา อนภิตกัตตฺตาใน ลทฺฐ- ลทฺฐอารมมณฺญ อวุตตกัมมะ ใน อสฺสาเทติ วา สองสฺสํ วากยวิกปตฺตตะเข้ากับ รูปเมว ลภิตฺวา อณฺเฏตฺร รูปี ปฏฺฐเจโนโต ตํ เอว อุตตนา ลทฺฐรูป อสฺสาเทติ และ สทฺทาทีสุ อารมมณฺเญสุ อณฺเฏตฺร อารมมณฺญ ลภิตฺวา อณฺเฏตฺร อารมมณฺญ ปฏฺฐเจโนโต อุตตนา ลทฺฐอารมมณฺญ อสฺสาเทติ ฯ เอวสฺสํ อวชารณะเข้ากับ เอโสฯ วิเสสณะของ นโยฯ ลิงคตฺตตะ โคมหิสทาสีทาส- เขตตวตฺตฤคคามนิกมชนปทาทีสุ วิเสสณะของ สวิญญาณกาวิญญาณกฺขเนสุฯ วิสยาชาระ ใน นโย, เอวสฺสํ อวชารณะเข้ากับ เอโสฯ วิเสสณะของ นโยฯ ลิงคตฺตตะ อปีสฺสํ อเปกขตฺตตะเข้ากับ ปพฺพชิตานํฯ สามีสัมพันธะใน ปรีเวณวิหารปตฺตจิวราทีสุฯ วิเสสณะ ของ ปรีกฺขารesuฯ วิสยาชาระใน นโย” อิติสฺสํ สฺสรูปะใน อิทํ อตฺถรูปํ ฯ

๒๓๔. เหวํ ปญฺจกามคุณสงฺฆาตานิ ปุปฺผานิ เอว ปจฺฉินฺนํ สมนฺนํเต วา อสมฺนํเต วา กามคุณ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ ฯ

เอว (มจฺจุ) ปญฺจกามคุณสงฺฆาตานิ ปุปฺผานิ เอว ปจฺฉินฺนํ สมนฺนํเต วา อสมฺนํเต วา กามคุณ พฺยาสตฺตมนสํ นรํ (อาทาย คจฺฉติ) ฯ

(มจฺจุ) อ.มจฺจุ อาทาย พาเอาแล้ว นรํ ซึ่งนรชน พฺยาสตฺตมนสํ ผู้มีใจอันข้งแล้ว โดยอาการอันมีอย่างตางๆ กามคุณ ในกามคุณ สมนฺนํเต อันถึงพร้อมแล้ว วา หรือ วา หรือวา อสมฺนํเต อันไม่ถึงพร้อมแล้ว ปจฺฉินฺนํ อันเล็อกเก็บอยู่ ปุปฺผานิ เอว ซึ่งดอกไม้ ท. นั้นเทียว ปญฺจกามคุณสงฺฆาตานิ อันอันบัตฺตทิตกแล้วว่ กามคุณ ๕ คจฺฉติ ย่อมไป เหวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

มัจจุพาเอาบรรชนผู้มีใจอันข้องโดยอาการอันมีอย่างต่างๆ ในกามคุณที่ถึงพร้อมแล้ว หรือยังไม่ถึงพร้อม ผู้เลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลายนั้นแหละ กล่าวคือกามคุณ ๕ ไป ด้วยประการฉะนี้

มัจจุ สุทธกัตตาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอรุ ปการัตถะ ปณจกามคุณ-
สงฆาตานิ วิเสสณะของ ปุပ္ผานิ เอรุคัพพ์ อวธารณะเข้ากับ ปุပ္ผานิฯ อวุตตกัมมะใน
ปจันนุตฺตํ วิเสสณะของ นรฺ สมฺปตฺเต กิตฺติ อสมฺปตฺเต กิตฺติ วิเสสณะของ กามคุณ
วา สองคัพพ์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ สมฺปตฺเต และ อสมฺปตฺเต พุยาสตุตมณฺสํ วิเสสณะ
ของ นรฺฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน คจจติ ฯ

๒๓๕. **สุดตํ ความนุติ:** ความสุข เคหภิตติอาทีนํ สุปนฺนเสน สุปนํ นาม นตฺถิ, สตุตฺตานิ ปน
สุดตฺตปฺมตฺตตํ อุปาทาย สตุโต นาม โหติ, เอรุ สุดตํ คามํ เทว ตีณิ โยชนานิ
อายตคฺมภีโร มโหโฆว มัจจุ อาทาย คจจติ; ยถา โส มโหโฆ อิตฺถิปฺริสโค-
มฺหิสกุกฺกุฏาทีสุ กณฺจิจิ อนวเสเสตฺวา สพฺพนฺตํ คามํ สมฺมทํ ปาเปตฺวา
มจฺจกจฺจปภกฺขํ กโรติ; เอรุเมว พุยาสตุตมณฺสํ นรฺ มรณฺมจฺจุ อาทาย ชีวิตินฺทริย-
มสฺส ฉินฺทิตฺวา จตุราบายสมฺมทเท นิมุชฺชาเปตฺตีติ ฯ

“**สุดตํ ความนุติ:** (ปททวยสฺส) “ความสุข เคหภิตติอาทีนํ (ทพฺพสมฺภารานํ) สุปนฺนเสน สุปนํ นาม
นตฺถิ, (คาโม) สตุตฺตานิ ปน สุดตฺตปฺมตฺตตํ อุปาทาย สตุโต นาม โหติ, เอรุ สุดตํ คามํ
(อาทาย คจจนฺโต) เทว ตีณิ โยชนานิ อายตคฺมภีโร มโหโฆ อิว มัจจุ (นรฺ) อาทาย คจจติ;
ยถา โส มโหโฆ อิตฺถิปฺริสโคมฺหิสกุกฺกุฏาทีสุ (สตุเตสฺสุ) กณฺจิจิ (สุดตํ) อนวเสเสตฺวา สพฺพํ ตํ
คามํ สมฺมทํ ปาเปตฺวา มจฺจกจฺจปภกฺขํ กโรติ; เอรุเมว พุยาสตุตมณฺสํ นรฺ มรณฺมจฺจุ อาทาย
ชีวิตินฺทริยํ อสฺส (นรฺสฺส) ฉินฺทิตฺวา (ตํ นรฺ) จตุราบายสมฺมทเท นิมุชฺชาเปตฺตีติ (อตุโถ) ฯ”

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติว่า “**สุปนํ นาม** ชื่อ อ.ความหลับ **คามสฺส** แห่งหมู่บ้าน **สุปนฺนเสน**
ด้วยสามารถแห่งความหลับ **เคหภิตติอาทีนํ (ทพฺพสมฺภารานํ)** แห่งทัพพสัมภาระ
ท. มีฝาแห่งเรือนเป็นต้น **นตฺถิ** ย่อมไม่มี, **ปน** แต่ว่า (คาโม) อ.หมู่บ้าน **สตุโต นาม**
ชื่อว่าเป็นสภาพหลับแล้ว **อุปาทาย** เพราะอันเทียบเคียง **สตุตฺตานิ** **สุดตฺตปฺมตฺตตํ**
ซึ่งความที่ แห่งสัตว์ ท. เป็นผู้ประมาทแล้วเพียงตั้งผู้หลับแล้ว **โหติ** ย่อมเป็น, **มัจจุ**
อ.มัจจุ **อาทาย** พาเอาแล้ว (นรฺ) ซึ่งบรรชน **คจจติ** ไปอยู่ **มโหโฆ อิว** เพียงตั้ง

อ.ห้วงน้ำใหญ่ आयตคัมภีโร ทั้งกว้างทั้งลึก โยชนานิ สันโยชน ท. เทว สอง ตินิ สาม (อาทาย) พัดเอาแล้ว คามิ์ ซึ่งหมู่บ้าน สุดตัม อันหลับแล้ว เอวี่ อย่างนั้น (คจจหนโต) ไปอยู่, โส มโหโหม คือว่า อ.ห้วงน้ำใหญ่นั้น ตัม คามิ์ ยังหมู่บ้านนั้น สพพิ์ ทั้งปวง ปาเปตวา ให้ถึงแล้ว สมุททำ ซึ่งสมุทร อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎาทีสุ (สตุเตสุ) กญจิจิ (สตุตัม) อนวเสเสตวา ไม่ยัง- ในสัตว์ ท. มีหญิง ชาย โค กระบือ และ ไก่เป็นต้นหนา -สัตว์ อะไรๆ -ให้เหลือลงแล้ว กโรติ ย่อมกระทำ มจจกจจปภกขิ ให้เป็นรักษาของปลาและเต่า ยถา ฉันไค, มรณมจจุ อ.มัจจุคือความตาย อาทาย พาเอาแล้ว หนริ์ ซึ่งนรชน พยาสตุตมหนสิ์ ผู้มีใจอันข้องแล้วโดยอาการมืออย่างต่างๆ ฉินทิตวา คือว่า ตัดแล้ว ชีวิตินทริยิ์ ซึ่งอินทริยิ์คือชีวิต อสสุส (นรสุส) ของนรชนนั้น (ตัม หนริ์) ยังนรชนนั้น นิมุขซาเปติ ย่อมให้จมลง จตุราปายสมุทเท ในสมุทรคือ อบาย ๔ เอวเมว ฉันนั้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ (ปททวยสุส) แห่งหมวดสองแห่งบท “สุดตัม คามินุติ ว่า “สุดตัม คามิ์” ดังนี้ ฯ

สองบทว่า “สุดตัม คามิ์” ความว่า ชื่อว่าการหลับแห่งหมู่บ้าน ด้วยสามารถความหลับ ของทัพพสัมมาระทั้งหลาย มีฝาเรือนเป็นต้น ย่อมไม่มี, แต่ ว่า หมู่บ้าน ชื่อว่าหลับ เพราะเทียบเคียงความที่สัตว์ทั้งหลายผู้ประมาทแล้วดุจหลับแล้ว, มัจจุพาเอานรชนไป ดุจห้วงน้ำใหญ่ ทั้งกว้างทั้งลึก ๒-๓ โยชนิ์ พาเอาหมู่บ้านอันหลับอย่างนี้ไปอยู่, คือ ห้วงน้ำใหญ่นั้น ทำหมู่บ้านนั้นทั้งหมดให้ถึงสมุทร ไม่ให้เหลือสัตว์อะไรๆ ไว้เลย ในบรรดาหญิง ชาย โค กระบือ และไก่เป็นต้น ทำให้เป็นรักษาของปลาและเต่า ฉันไค, มัจจุคือความตาย พาเอานรชนผู้มีใจอันข้องโดยอาการอันมืออย่างต่างๆ คือตัด ชีวิตินทริยิ์ของนรชนนั้น ทำให้จมลงในมหาสมุทรคืออบาย ๔ ก็ฉันนั้นนั้นแหละ”

“สุดตัม คามิ์” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพทึ์ สรุปะใน ปททวยสุส ๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นามศัพทึ์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุปนึ ๑ สุทฐกัตตาใน นตุติ ๑ กิริยาบทกัตตุวจาก คามิสสุ สามีสัมพันธะใน สุปนึ เคาภิตติอาทีนึ วิเสสนะของ ทพพสมมารานึ ๑ สามีสัมพันธะใน สุปนวิเสสนึ ๑ ตติยาวิเสสนะใน สุปนึ, ปนศัพทึ์ วิเสสโชตกะ คาโม สุทฐกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตุตทานึ ภาวาทิสัมพันธะใน สตุตปปมตตตึ ๑ อวุตตกัมมะใน อุกาทาย ๑ เหตุโน สตุโต นามศัพทึ์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สตุโต ๑ วิกติกัตตาใน โหติ, มจจุ สุทฐกัตตาใน คจจติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวี่ กิริยาวิเสสนะใน สตุต ๑

วิเสสณะของ คามังๆ อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คจจนโตะๆ วิเสสณะของ มโหโหม เทว กิติ์ ดีณี กิติ์ วิเสสณะของ โยชนานิๆ อัจจันตสังโยคะใน อายตคัมภีโรๆ วิเสสณะของ มโหโหมๆ อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ เอวังสุตตัม คามัง อาทาย คจจนโตะ เทว ดีณี โยชนานิ อายตคัมภีโร มโหโหม, นรั อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คจจติ, โส วิเสสณะของ มโหโหมๆ สุกุทธกัตตาใน กโรติๆ อาชยตบทกัตตวาจาก ยถา อุปมาโชตกะ อิตถิปุริสโคมหัสสุกุกุฎฐาทีสุ วิเสสณะของ สตุเตสุๆ นิทธารณะใน กณฺหิ สตุตัม กณฺหิ วิเสสณะของ สตุตัมๆ นิทธารณียะและการิตกัมมะใน อนวเสเสตวาๆ กิริยาวิเสสณะใน ปาเปตวา สพุพ กิติ์ ตัม กิติ์ วิเสสณะของ คามังๆ การิตกัมมะใน ปาเปตวา สมุททัม สัมปาปุณียกัมมะใน ปาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ มจจนจจนปภกขัม วิกตีกัมมะใน กโรติ, มรณมจจุเหตุกัตตาใน นิมุชชาเปติๆ อาชยตบทเหตุกัตตวาจาก เอวเมว อุปเมยโยชตกะ พุยาสตุตมณสิ์ วิเสสณะของ นรัๆ อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน นิมุชชาเปติ ชีวิตินุทริยัม อวุตตกัมมะใน ฉินฺหิตฺวา อสฺส วิเสสณะของ นรัสุสๆ สามีสัมพันธะใน ชีวิตินุทริยัม ฉินฺหิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน นิมุชชาเปติ ตัม วิเสสณะของ นรัๆ การิตกัมมะใน นิมุชชาเปติ จตุราบายสมุทเท วิสยาธาระใน นิมุชชาเปติ พุยาสตุตมณสิ์ นรั อาทาย วิวริยะใน ชีวิตินุทริยัม อสฺส (นรัสุส) ฉินฺหิตฺวาๆ วิวริยะ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๒๓๖. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปตฺตา ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานึ) ปตฺตา ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก ปตฺตา บรรลุแล้ว (อริยผลานึ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น ๕

เวลาจบพระเทศนา พวกชนเป็นอันมาก บรรลุอริยผลมีโสตาปตฺติผลเป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตตมึใน ปตฺตา พหุ วิเสสณะของ ชนาๆ สุกุทธกัตตาใน ปตฺตาๆ กิตบทกัตตวาจาก โสตาปตฺติผลาทีนึ วิเสสณะของ อริยผลานึๆ สัมปาปุณียกัมมะใน ปตฺตา ๕

๒๓๗. มหาชนสุส สาตฤถิกา เทสณา ซาตาติ ๕

เทสณา อ.พระเทศณา สาตฤถิกา เป็นเทศณาเป็นไปกัด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ซาตา
เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๕

พระเทศณา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสณา สุทธกัตตานิ ซาตาจฺ กิตบทกัตตฺวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน ซาตา
สาตฤถิกา วิกตีกัตตานิ ซาตา อิติศัพท สฺมาปนะ ๕

วิฑูททาวตฺถุ ๕

วิฑูททาวตฺถุ (นินฺนุจิตฺ) ๕

วิฑูททาวตฺถุ อ.เรื่องแห่งพระเจ้าวิฑูททกะ (นินฺนุจิตฺ) จบแล้ว ๕

วิฑูททาวตฺถุ สุทธกัตตานิ นินฺนุจิตฺจฺ กิตบทกัตตฺวาจก ๕

เรื่องพระเจ้าวิฑูททกะ

พทินคร

เป็นนิบาตบุพพกัถยยัภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นครสส พติ พทินคร. (พติ + นคร)

พติ ในภายนอก นครสส แห่งเมือง พทินคร ชื่อว่าพทินคร. (ภายนอกเมือง)

อาศตการณ

เป็นจัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาศตสส การณ อาศตการณ. (อาศต + การณ)

การณ อ.เหตุ อาศตสส แห่งการมา อาศตการณ ชื่อว่าอาศตการณ. (เหตุแห่งการมา)

อุคคหิตสิปปา, ราชกุมารา

เป็นนิตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุคคหิต สิปปิ เยหิ เต อุคคหิตสิปปา, ราชกุมารา. (อุคคหิต + สิปปิ)

สิปปิ อ.ศิลปะ เยหิ (ราชกุมารหิ) อันพระราชกุมาร ท. เหล่าใด อุคคหิต เรียนเอาแล้ว เต (ราช-
กุมารา) อ.พระราชกุมาร ท. เหล่านั้น อุคคหิตสิปปา ชื่อว่าอุคคหิตสิปป (ผู้มีศิลปะอันเรียนเอาแล้ว, ผู้เรียนศิลปะ
แล้ว), ได้แก่พระราชกุมารทั้งหลาย.

สกสกฏจานานิ

เป็นวิเสสนบุพพกัถยยัภาวสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกานิ จ สกานิ จ สกสกานิ. (สก + สก) อิตรียคทวันทสมาส

(จานานิ) อ.ที่ ท. สกานิ จ อันเป็นของตนด้วย สกานิ จ อันเป็นของตนด้วย สกสกานิ
ชื่อว่าสกสก. (อันเป็นของตนและอันเป็นของตน)

๒. สกสกานิ จ ตานิ จานานิ จาติ สกสกฏจานานิ. (สกสก + จาน) วิเสสนบุพพกัถยยัภาวสมาส

สกสกานิ จ อ.อันเป็นของตนและอันเป็นของตน ท. ด้วย ตานิ อ.อันเป็นของตนและอันเป็นของ
ตน ท. เหล่านั้น จานานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกสกฏจานานิ ชื่อว่าสกสกฏจาน. (ที่อันเป็นของ
ตนและอันเป็นของตน)

อกุจิวินาโส

เป็นฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อกุจัน วินาโส อกุจิวินาโส. (อกุจิ + วินาส)

วินาโส อ.ความพินาศ อกุจัน แห่งจักขุ ท. อกุจิวินาโส ชื่อว่าอกุจิวินาส. (ความพินาศแห่งจักขุ)

สฺตสฺทสฺสฺฎฺจฺจกั, ทวารั

เป็นฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ฅนสฺส สฺตสฺทสฺส สฺตสฺทสฺส. (ฅน + สฺตสฺทสฺส) ฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาส, อาทิลอบสฺมาส
สฺตสฺทสฺส อ.แสน ฅนสฺส แห่งทรรพฺย สฺตสฺทสฺส ชื่อว่าสฺตสฺทสฺส. (แสนแห่งทรรพฺย, ทรรพฺยหนึ่ง
แสน)
๒. สฺตสฺทสฺสฺส ฎฺจฺจกั สฺตสฺทสฺสฺจฺจกั, ทวารั. (สฺตสฺทสฺส + ฎฺจฺจก) ฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาส
(ทวารั) อ.ประตุ ฎฺจฺจกั อันเป็นที่ตั้งขึ้น สฺตสฺทสฺสฺส แห่งแสนแห่งทรรพฺย สฺตสฺทสฺสฺจฺจกั
ชื่อว่าสฺตสฺทสฺสฺจฺจก (อันเป็นที่ตั้งขึ้นแห่งแสนแห่งทรรพฺย), ได้แก่ประตุ.

ปญฺจสฺตา, ลิจฺฉวิราชปุตฺตา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิพทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญฺจ สฺตานิ ปมาณั เยสนฺติ ปญฺจสฺตา, ลิจฺฉวิราชปุตฺตา. (ปญฺจ + สฺต + ปริมาณ)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. ปญฺจ ท้า ปมาณั เป็นประมาณ เยสฺ (ลิจฺฉวิราชปุตฺตานิ) แห่งโอรสของเจ้า
ลิจฉวี ท. เหล่าไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ลิจฺฉวิราชปุตฺตา) อ.โอรสของเจ้าลิจฉวี ท. เหล่านั้น
ปญฺจสฺตา ชื่อว่าปญฺจสฺต (มีท้าวร้อยเป็นประมาณ, มีประมาณท้าวร้อย), ได้แก่โอรสของเจ้าลิจฉวีทั้งหลาย.

อยสฺลากา

เป็นฉันทลักษณ์ปดฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อยสฺส วิกาโร สฺลากา อยสฺลากา. (อย + สฺลากา)

สฺลากา อ.ชี วิกาโร อันเป็นวิการ อยสฺส แห่งเหล็ก อยสฺลากา ชื่อว่าอยสฺลากา. (ชื่อนั้นเป็นวิการแห่ง
เหล็ก, ชีเหล็ก)

สฎจิกลาปา

เป็นอสมหารทศุสมาส มีวเระหว่า

สฎจิกลาปา สฎจิกลาปา. (สฎจิก + กลาปา)

กลาปา อ.มัต ท. สฎจิก ทกลีบ สฎจิกลาปา ชื่อว่าสฎจิกลาปา. (มัตทกลีบ, ทกลีบมัต)

อสีตทตโต, อากาโส

เป็นจฎฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวเระหว่า

อสีต ทตตา ปมาณ ษสลาติ อสีตทตโต, อากาโส. (อสีต + ทตต)

ทตตา อ.ศอก ท. อสีต แปตลลล ปมาณ เป็นประมาณ ษส (อากาสส) แห่งอากาศไต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อากาโส) อ.อากาศนั้น อสีตทตโต ชื่อว่าอสีตทตโต (มีศอกแปตลลลเป็นประมาณ, มีประมาณแปตลลลศอก), ไต้แก่อากาศ.

โอสานกลาโป

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวเระหว่า

โอสานญจ ต กลาโป จาติ โอสานกลาโป. (โอสาน + กลาปา)

โอสาน จ อ.อันเป็นที่ล้นสุดลงด้วย ต อ.อันเป็นที่ล้นสุดลงนั้น กลาโป จ เป็นมัตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น โอสานกลาโป ชื่อว่าโอสานกลาโป. (มัตอันเป็นที่ล้นสุดลง, มัตสุดท่าย)

สพพกลาปา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวเระหว่า

สพเพ จ เต กลาปา จาติ สพพกลาปา. (สพเพ + กลาปา)

สพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น กลาปา จ เป็นมัตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพพกลาปา ชื่อว่าสพพกลาปา. (มัตทั้งปวง, ทกมัต)

จปีตภาโว, อยสลาภา

เป็นจฎฐิตปุริสสมาส มีวเระหว่า

จปีตภาโว ภาโว จปีตภาโว. (จปีต + ภาโว)

ภาโว อ.ความเป็น (มุลลราชกุลเลหิ) จปีตานัง (อัยสลาภานัง) แห่งชื่อนเป็นนิกการแห่งเหล็ก ท. อัน
อันตระกูลแห่งเจ้ามัลลละ ท. ทรงตั้งไว้แล้ว จปีตภาโว ชื่อว่าจปีตภาว. (ความที่ชื่อเหล็กถูกตั้งไว้แล้ว)

ญาติสุทษุชา

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ญาติโย จ สุทษุชา จ ญาติสุทษุชา. (ญาติ + สุทษุช)

ญาติโย อ.ญาติ ท. ด้วย สุทษุชา จ อ.สหายผู้มีใจดี ท. ด้วย ญาติสุทษุชา ชื่อว่าญาติสุทษุช.
(ญาติและสหายผู้มีใจดี)

สลิเนโท, ปุคคโล

เป็นสทบุพพทพทพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท สลิเนเทน โย วตตตีติ สลิเนโท, ปุคคโล. (สท + สลิเนท)

โย (ปุคคโล) อ.บุคคลใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ สลิเนเทน ด้วยความรัก อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น สลิเนโท ชื่อว่าสลิเนท (ผู้เป็นไปกับด้วยความรัก, ผู้มีความรัก), ได้แก่บุคคล.

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

ปเวณิรัชชัง

เป็นตติยชาติปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปเวณิยา รัชชัง ปเวณิรัชชัง. (ปเวณิ + รัชช)

รัชชัง อ.ความเป็นแห่งพระราช้า ปเวณิยา ตามประเพณี ปเวณิรัชชัง ชื่อว่าปเวณิรัชช. (ความเป็นพระราช้า
ตามประเพณี)

นานุปกาโร

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ปกาโร นานุปกาโร. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ นานุปกาโร ชื่อว่านานุปการ. (ประการต่างๆ)

เสนาปติภูจัน

เป็นจัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาปติสฺส จัน เสนาปติภูจัน. (เสนาปติ + จัน)

จัน อ.ตำแหน่ง เสนาปติสฺส แห่งเสนาปติ เสนาปติภูจัน ชื่อว่าเสนาปติภูจัน. (ตำแหน่งเสนาปติ)

เอกทิวโส

เป็นอสมาทาทิคุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวโส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวโส. (วันหนึ่ง, หนึ่งวัน)

อุปริปาสาโท

เป็นอมาทิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาทสฺส อุปริ อุปริปาสาโท. (อุปริ + ปาสาท)

อุปริ ในเบื้องบน ปาสาทสฺส แห่งปราสาท อุปริปาสาโท ชื่อว่าอุปริปาสาท. (ข้างบนปราสาท)

อนฺตรวฺธิ

เป็นอมาทิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วฺธิยา อนฺตรํ อนฺตรวฺธิ. (อนฺตร + วฺธิ)

อนฺตรํ อ.ระหว่าง วฺธิยา แห่งถนฺน อนฺตรวฺธิ. (ระหว่างถนฺน)

ภตตกิจจตุโถ

เป็นจตุตถศีลปฐีสสมาส โดยมิตติยาตปฐีสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปฐีสสมาส
กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตตร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตตร, ภตกิจ)
๒. ภตตกิจจสส อตโถ ภตตกิจจตุโถ. (ภตตกิจจ + อตต) จตุตถศีลปฐีสสมาส
อตโถ อ.ประโยชน์ ภตตกิจจสส แก่กิจด้วยภตตร ภตตกิจจตุโถ ชื่อว่าภตตกิจจตุต. (ประโยชน์แก่กิจด้วยภตตร, ประโยชน์แก่ภตกิจ)

อเนกสทสสา, ภิกขุ

เป็นจตุตถศีลปฐีสสมาส โดยมิตติยาตปฐีสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. น เอก อเนก. (น + เอก) นนินบาตบพพทกัมมธารยสมาส
เอก อ.หนึ่ง น ทามีได้ อเนก ชื่อว่าอเนก. (มีใช้หนึ่ง)
๒. อเนก สทสสา ปมาณ เยสนติ อเนกสทสสา, ภิกขุ. (อเนก + สทสสา) จตุตถศีลปฐีสสมาส
สทสสา อ.พัน อเนก มีใช้หนึ่ง ปมาณ เป็นประมาณ เยสน (ภิกขุ) แห่งภิกขุ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านั้น อเนกสทสสา ชื่อว่าอเนกสทสสา (มีพันมีใช้หนึ่ง, มีหลายพัน), ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย.

นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ, ภตตานิ

เป็นจตุตถศีลปฐีสสมาส โดยมิตติยาตปฐีสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิจจภตตญจ สลาภภตตญจ คิลานภตตญจ นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ. (นิจจภตต + สลาภภตต + คิลานภตต) อติริตรโยคทวนทสมาส
นิจจภตต จ อ.นิจภตตรด้วย สลาภภตต จ อ.สลาภภตตรด้วย คิลานภตต จ อ.คิลานภตตรด้วย
นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ ชื่อว่านิจจภตตสลาภภตตคิลานภตต. (นิจภตตร สลาภภตตร และคิลานภตตร)
๒. นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ อาทิ เยสนติ นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ, ภตตานิ.
(นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตต + อาทิ) จตุตถศีลปฐีสสมาส
นิจจภตตสลาภภตตคิลานภตตทานิ อ.นิจภตตร สลาภภตตร และคิลานภตตร ท. อาทิ เป็นต้น เยสน

(ภตตาน) แห่งภตฺร ท. เหล่าไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ภตตาน) อ.ภตฺร ท. เหล่านี้
 นิจฺภตฺตสลาภภตฺตคิลานภตฺตาทินิ ชื่อว่านิจฺภตฺตสลาภภตฺตคิลานภตฺตาทิ (นิจฺภตฺร สลาภภตฺร และคิลานภตฺร
 เป็นต้น), ไตแก่ภตฺรทั้งหลาย.

ภิกฺขุสทฺสฺสานิ

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณฺเํ สทฺสฺสานิ ภิกฺขุสทฺสฺสานิ. (ภิกฺขุ + สทฺสฺส)

สทฺสฺสานิ อ.พฺน ท. ภิกฺขุณฺเํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสทฺสฺสานิ ชื่อว่าภิกฺขุสทฺสฺส. (พฺนแห่งภิกฺษุทั้งหลาย, ภิกฺษุ
 หนึ่งพฺนรูป)

ภิกฺขุสงฺฆโม

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณฺเํ สงฺฆโม ภิกฺขุสงฺฆโม. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺฆโม อ.ทมฺมู ภิกฺขุณฺเํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (ทมฺมูภิกฺษุ, ภิกฺษุสงฺฆ)

อุปฺภุจฺหิตฺตกาโม

เป็นจตฺตตฺติตฺตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปฺภุจฺหิตฺตํ กามตฺติติ อุปฺภุจฺหิตฺตกาโม, ราชา. (อุปฺภุจฺหิตฺตํทหฺนุพฺท + กมฺ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌ
 ปัจจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ

(โย ราชา) อ.พระราชาไต กามตฺติ ย่อมทฺรงใคร่ อุปฺภุจฺหิตฺตํ เพื่ออันทฺรงอุปฺภุจฺจก อิติ เพราะเหตุนี้
 (โส ราชา) อ.พระราชานัน อุปฺภุจฺหิตฺตกาโม ชื่อว่าอุปฺภุจฺหิตฺตกาม. (ผู้ใคร่เพื่ออันทฺรงอุปฺภุจฺจก)

ภิกฺขุสทฺสฺสํ

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณฺเํ สทฺสฺสํ ภิกฺขุสทฺสฺสํ. (ภิกฺขุ + สทฺสฺส)

สทฺสฺสํ อ.พฺน ภิกฺขุณฺเํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสทฺสฺสํ ชื่อว่าภิกฺขุสทฺสฺส. (พฺนแห่งภิกฺษุ, ภิกฺษุหนึ่งพฺน)

ภิกขุสดานี

เป็นฉฏฐีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณฺํ สดานี ภิกขุสดานี. (ภิกขุ + สด)

สดานี อ.ร้อย ท. ภิกขุณฺํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสดานี ชื่อว่าภิกขุสด. (ร้อยแห่งภิกษุ, ภิกษุหนึ่งร้อยรูป)

เอกภูจัน

เป็นอสมาหารทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกภูจ ตํ จานญจาทิ เอกภูจัน. (เอก + จาน)

เอกํ จ อ.หนึ่งด้วย ตํ อ.หนึ่งนั้น จานญจ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกภูจัน ชื่อว่าเอกภูจัน.
(ที่หนึ่ง, ที่แห่งหนึ่ง)

ทุดิตยทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุดิโย จ โส ทิวโส จาทิ ทุดิตยทิวโส. (ทุดิย + ทิวส)

ทุดิโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สองนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทุดิตยทิวโส
ชื่อว่าทุดิตยทิวส. (วันที่สอง)

ตตติยทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตตติโย จ โส ทิวโส จาทิ ตตติยทิวโส. (ตตติย + ทิวส)

ตตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตตติยทิวโส
ชื่อว่าตตติยทิวส. (วันที่สาม)

อานนทตเถโร

เป็นวิเสสนนุตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อานนโท จ โส เถโร จาทิ อานนทตเถโร. (อานนท + เถร)

อานนโท จ อ.พระอานนทด้วย โส อ.พระอานนทนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อานนทตเถโร ชื่อว่าอานนทตเถร. (พระอานนทผู้เถระ, พระอานนทเถระ)

ปุณณวนตา

เป็นอัสสัถิตัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

ปุณณัม เยลล อตถิตติ ปุณณวนตา, สāvaka. (ปุณณ + วนต)

ปุณณัม อ.ปุณณ เยลล (สāvaka) ของสāvaka ท. เหล่าใด อตถิต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สāvaka) อ.สāvaka ท. เหล่านั้น ปุณณวนตา ชื่อว่าปุณณวนต (ผู้มีบุญ), ได้แก่สāvakaทั้งหลาย.

การณวลิกา, ปุณณวนตา

เป็นสังสังฆฐาทิอเนกัตถิต มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. การณวลล วลล การณवल. (การณ + วล) จัณฐิตปปริสสมาส

वलล อ.อำนาจ การณวลล แห่งเหตุ การณवल ชื่อว่าการณवल. (อำนาจแห่งเหตุ)

๒. การณवलล ปวตตุนตติ การณวลิกา, ปุณณวนตา สāvaka. (การณवल + ฌิกปัจจย)

สังสังฆฐาทิอเนกัตถิต

(สāvaka) อ.สāvaka ท. (ปุณณวนตา) ผู้มีบุญ (เย) เหล่าใด ปวตตุนตติ ย่อมเป็นไป การณवल ในอำนาจแห่งเหตุ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุณณวนตา สāvaka) อ.สāvaka ท. ผู้มีบุญ เหล่านั้น การณวลิกา ชื่อว่าการณวลิกา (ผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ), ได้แก่สāvakaผู้มีบุญทั้งหลาย.

จानนตรปุตตา, สāvaka

เป็นทุตติยัตปปริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

จานนตร ปุตตา จานนตรปุตตา, สāvaka. (จานนตร + ปุตต)

(สāvaka) อ.สāvaka ท. ปุตตา ผู้ถึงแล้ว จานนตร ซึ่งจันนตร จานนตรปุตตา ชื่อว่าจานนตรปุตต (ผู้ถึงจันนตร), ได้แก่สāvakaทั้งหลาย.

เอกเทโส

เป็นอสมมาหารทิสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

เอก จ โส เทโส จาติ เอกเทโส. (เอก + เทส)

เอก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น เทโส จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกเทโส ชื่อว่า เอกเทส. (ส่วนหนึ่ง, ส่วนเดียว, เอกเทส)

ปุริตตต

เป็นภาวัตถิต มิวีเคราะห์ว่า

ปุริตานัน ภาโว ปุริตตตต. (ปุริตา + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น (บุคคล) ปุริตานัน (ปารมี) แห่งบารมี ท. อันอันบุคคล ให้เต็มแล้ว ปุริตตต
ชื่อว่าปุริตตต. (ความที่บารมีเป็นบารมีที่ให้เต็มแล้ว)

มหาปุณณ, สāvaka

เป็นฉัฏฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

มหนตฺ ปุณณฺ เยสฺนฺติ มหาปุณณ, สāvaka. (มหนต + ปุณณ)

ปุณณฺ อ.บุญ มหนตฺ อันมาก เยสฺ (สāvakan) แห่งสāvaka ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุ นั้น (เต สāvaka) อ.สāvaka ท. เหล่า นั้น มหาปุณณ ชื่อว่ามหาปุณณ (มีบุญมาก), ได้แก่สāvakaทั้งหลาย.

อภินิหารสมฺปนฺนา, สāvaka

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อภินิหารเณ สมฺปนฺนา อภินิหารสมฺปนฺนา, สāvaka. (อภินิหาร + สมฺปน)

(สāvaka) อ.สāvaka ท. สมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว อภินิหารเณ ด้วยอภินิหาร อภินิหารสมฺปนฺนา
ชื่อว่าอภินิหารสมฺปนฺน (ผู้ถึงพร้อมด้วยอภินิหาร), ได้แก่สāvakaทั้งหลาย.

กปฺปสฺตสฺทสฺสปุริตปารมี, อาณนฺตเตโร

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีฉัฏฐีตปฺปรีสฺสมาส และตติยาตปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน
มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. กปฺปานัน สฺตสฺทสฺสํ กปฺปสฺตสฺทสฺสํ. (กปฺป + สฺตสฺทสฺส) ฉัฏฐีตปฺปรีสฺสมาส

สฺตสฺทสฺสํ อ.แสน กปฺปานัน แห่งกป ท. กปฺปสฺตสฺทสฺสํ ชื่อว่ากปฺปสฺตสฺทสฺส. (แสนกป)

๒. กปฺปสฺตสฺทสฺสํ ปุริตา กปฺปสฺตสฺทสฺสปุริตา, ปารมฺมโย. (กปฺปสฺตสฺทสฺส + ปุริตา) ตติยาตปฺปรีส-
สฺมาส

(ปารมฺมโย) อ.บารมี ท. ปุริตา อันถูกให้เต็มแล้ว กปฺปสฺตสฺทสฺสํ ตลอดแสนแห่งกป กปฺปสฺต-
สฺทสฺสปุริตา ชื่อว่ากปฺปสฺตสฺทสฺสปุริตา (ถูกให้เต็มตลอดแสนกป), ได้แก่บารมีทั้งหลาย.

๓. กปฺปสฺตสฺสฺสปูริตา ปารมีโย เยนาคี กปฺปสฺตสฺสฺสปูริตปารมี, อานนฺตเถโร. (กปฺป-
สฺตสฺสฺสปูริตา + ปารมี) ตติยาทวิภทฺตุลยาธิกรณพหุพหิสมาส

ปารมีโย อ.บารมี ท. เยน (อานนฺตเถเรน) อัมพระอานนฺตผู้เถระใด กปฺปสฺตสฺสฺสปูริตา ให้
เต็มแล้วตลอดแสนแห่งกับ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อานนฺตเถโร) อ.พระอานนฺตผู้เถระนั้น กปฺปสฺตสฺสฺส-
ปูริตปารมี (ผู้มีบารมีอันให้เต็มแล้วตลอดแสนแห่งกับ, บำเพ็ญบารมีแสนกับ), ได้แก่พระอานนฺตเถระ.

การณวลีกตา

เป็นภาวตฺถิตี มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. การณสฺส วโส การณวโส. (การณ + วส) ญฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส

วโส อ.อำนาจ การณสฺส แห่งเหตุ การณวโส ชื่อว่าการณวส. (อำนาจแห่งเหตุ)

๒. การณวเส ปวตฺตตฺติ การณวลีก, อานนฺตเถโร. (การณวส + ฌิกปัจจย) สํสํฐฺฐาธิอเนกัตถ
ตฺถิตี

(โย อานนฺตเถโร) อ.พระอานนฺตผู้เถระใด ปวตฺตตฺติ ย่อมเป็นไป การณวเส ในอำนาจแห่งเหตุ
อิตี เพราะเหตุนั้น (โส อานนฺตเถโร) อ.พระอานนฺตผู้เถระนั้น การณวลีก ชื่อว่าการณวลีก (ผู้เป็นไปในอำนาจ
แห่งเหตุ), ได้แก่พระอานนฺตเถระ.

๓. การณวลีกสฺส ภาโว การณวลีกตา. (การณวลีก + ตาปัจจย) ภาวตฺถิตี

ภาโว อ.ความเป็น การณวลีกสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ การณวลีกตา
ชื่อว่าการณวลีกตา. (ความที่ตนเป็นผู้เป็นไปในอำนาจแห่งเหตุ)

คตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตญจ ตํ กาลิ จาติ คตกาโล. (คต + กาล)

คตํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตกาโล
ชื่อว่าการณวลีกตา. (กาลเป็นที่ไป)

ชาทนียโกชนียานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาทนียานิ จ โภชนียานิ จ ชาทนียโกชนียานิ. (ชาทนีย + โภชนีย)

ชาทนียานิ จ อ.ของอันบุคคลพึงเคี้ยว ท. ด้วย โภชนียานิ จ อ.ของอันบุคคลพึงบริโภค ท. ด้วย
ชาทนียโกชนียานิ ชื่อว่าชาทนียโกชนีย. (ของควรเคี้ยวและของควรบริโภค)

ปฎิยตุตทิกขา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฎิยตุตา จ ส่า ริกขา จาติ ปฎิยตุตทิกขา. (ปฎิยตุตา + ริกขา)

ปฎิยตุตา จ อ.อันถูกเตรียมไว้แล้วด้วย ส่า อ.อันถูกเตรียมไว้แล้ว ท. นั้น ริกขา จ เป็น
ริกขาดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปฎิยตุตทิกขา ชื่อว่าปฎิยตุตทิกขา. (ริกขาที่ถูกเตรียมไว้แล้ว)

อนุปคมนตรี

เป็นจัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น อนุปคมนตรี อนุปคมนตรี. (น + อนุปคมนตรี) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

อนุปคมนตรี อ.การเข้าไป น ทามีได้ อนุปคมนตรี ชื่อว่าอนุปคมนตรี. (การไม่เข้าไป)

๒. อนุปคมนตรีสส การณิ อนุปคมนตรีการณิ. (อนุปคมนตรี + การณิ) จัญฐิต์ปุริสสมาส

การณิ อ.เหตุ อนุปคมนตรีสส แห่งการไม่เข้าไป อนุปคมนตรีการณิ ชื่อว่าอนุปคมนตรีการณิ. (เหตุแห่ง
การไม่เข้าไป)

อุปคมนตรี

เป็นจัญฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปคมนตรีสส การณิ อุปคมนตรีการณิ. (อุปคมนตรี + การณิ)

การณิ อ.เหตุ อุปคมนตรีสส แห่งการเข้าไป อุปคมนตรีการณิ ชื่อว่าอุปคมนตรีการณิ. (เหตุแห่งการเข้าไป)

ธมมสฺสวณฺ

เป็นนฺฏฐิตปฺปฺริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

ธมมสฺส สวณฺ ธมมสฺสวณฺ. (ธมม + สวณ)

สวณฺ อ.การฟัง ธมมสฺส ซึ่งธรรม ธมมสฺสวณฺ ชื่อว่าธมมสฺสวณ. (การฟังธรรม)

โปราณกปณฺชิตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

โปราณกา จ เต ปณฺชิตา จาติ โปราณกปณฺชิตา. (โปราณก + ปณฺชิต)

โปราณกา จ อ.ผู้มีในก่อน ท. ด้วย เต อ.ผู้มีในก่อน ท. เหล่านี้ ปณฺชิตา จ เป็นบัณฑิตด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ โปราณกปณฺชิตา ชื่อว่าโปราณกปณฺชิต. (บัณฑิตผู้มีในก่อน)

อวิสฺสาสนียฎฺฐานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น วิสฺสาสนียํ อวิสฺสาสนียํ. (น + วิสฺสาสนีย) นินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ

วิสฺสาสนียํ อ.เป็นที่ตั้งแห่งความคุ่นเคย น ทาไม่ได้ อวิสฺสาสนียํ ชื่อว่าอวิสฺสาสนีย. (ไม่เป็นที่ตั้ง
แห่งความคุ่นเคย)

๒. อวิสฺสาสนียญจ ตํ จานญจาติ อวิสฺสาสนียฎฺฐานํ. (อวิสฺสาสนีย + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ

อวิสฺสาสนียํ จ อ.ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความคุ่นเคยด้วย ตํ อ.ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความคุ่นเคยนั้น จานํ
จ เป็นที่ด้วย อิตติ เพราะเหตุนี้ อวิสฺสาสนียฎฺฐานํ ชื่อว่าอวิสฺสาสนียฎฺฐาน. (ที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความคุ่นเคย)

อิสฺสิปพฺพชฺชา

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

อิสฺสินา ปพฺพชฺชา อิสฺสิปพฺพชฺชา. (อิสฺสิ + ปพฺพชฺชา)

ปพฺพชฺชา อ.การบวช อิสฺสินา โดยความเป็นฤษี อิสฺสิปพฺพชฺชา ชื่อว่าอิสฺสิปพฺพชฺชา. (บวชโดยความเป็นฤษี)

(ปณจ) ปุริสสันตานิ

เป็นฉนฺทสูติปปุริสสันตานิ มีวิเคราะห์ว่า

ปุริสสันตานิ สตานิ ปุริสสันตานิ. (ปุริส + สต)

สันตานิ อ.ร้อย ท. ปุริสสันตานิ แห่งบุรุษ ท. ปุริสสันตานิ ชื่อว่าปุริสสันต. (ร้อยแห่งบุรุษ, บุรุษ ๑๐๐)

ปล่าชนกขุปกโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสันตานิ มีวิเคราะห์ว่า

ปล่าชนกขุปกโก ตํ กขุปกโก จาติ ปล่าชนกขุปกโก. (ปล่าชน + กขุปก)

ปล่าชนก ขุปกโก อ.ผู้ประคับด้วย ตํ อ.ผู้ประคับนั้น กขุปกโก จ เป็นนายภาษามาลาด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปล่าชนกขุปกโก ชื่อว่าปล่าชนกขุปก. (นายภาษามาลาผู้ประคับ)

วสฺสสารตตํ

เป็นตติยาดตปุริสสันตานิ มีวิเคราะห์ว่า

วสฺสเสน รตโต วสฺสสารตโต, ภูมิมโย. (วสฺส + รตต)

(ภูมิมโย) อ.สมัยแห่งภาคพื้น วสฺสเสน อันฝน รตโต ย่อมแล้ว วสฺสสารตโต ชื่อว่าวสฺสสารตต (อันฝน
ย่อมแล้ว), ได้แก่สมัยแห่งภาคพื้น.

โลณมพิลเสวนตุโก

เป็นจตุตถิตตปุริสสันตานิ โดยมีอิตริตตโยคทวันทสันตานิ และฉนฺทสูติปปุริสสันตานิอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลณ จ อมฺพิโล จ โลณมพิลา. (โลณ + อมพิล) อิตริตตโยคทวันทสันตานิ

โลณ จ อ.รสเค็มด้วย อมฺพิโล จ อ.รสเปรี้ยวด้วย โลณมพิลา ชื่อว่าโลณมพิล. (รสเค็มและ
รสเปรี้ยว)

๒. โลณมพิลานํ เสวนํ โลณมพิลเสวนํ. (โลณมพิล + เสวน) ฉนฺทสูติปปุริสสันตานิ

เสวนํ อ.การเสพ โลณมพิลานํ ซึ่งรสเค็มและรสเปรี้ยว ท. โลณมพิลเสวนํ ชื่อว่าโลณมพิลเสวน.
(การเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว)

๓. โลณมพิลเสวนสฺสํ อตุโก โลณมพิลเสวนตุโก. (โลณมพิลเสวน + อตุ) จตุตถิตตปุริสสันตานิ

อตุโก อ.ประโยชน์ โลณมพิลเสวนสฺสํ แก่การเสพซึ่งรสเค็มและรสเปรี้ยว โลณมพิลเสวนตุโก ชื่อ
ว่าโลณมพิลเสวนตุ. (ประโยชน์แก่การเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว)

จาดุมมาลี

เป็นสมาหารทิตุสุมาลี มีวิเคราะห์ว่า

จาดุมมาลี มาลี จาดุมมาลี. (จตุ + มาลี)

มาลี อ.เดือน ท. จาดุมมาลี ลี จาดุมมาลี ชื่อว่าจาดุมมาลี. (ลีเดือน)

วสนตโต

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

วสนตต อตโต วสนตโต. (วสน + อตโต)

อตโต อ.ประโยชน์ วสนตต แก่การอยู่ วสนตโต ชื่อว่าวสนตต. (ประโยชน์แก่การอยู่)

หตติสททาทย, สททา

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาลี โดยมีจตุตถิตตปุริสสมาลีอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตติสส สทโท หตติสทโท. (หตติ + สทท) จตุตถิตตปุริสสมาลี

สทโท อ.เสียง หตติสส ของข้าง หตติสทโท ชื่อว่าหตติสทโท. (เสียงข้าง)

๒. หตติสทโท อาทิ เยสนติ หตติสททาทย, สททา. (หตติสทท + อาทิ) จตุตถิตตปุริสสมาลี
กรรมพหุพีทิสมาลี

หตติสทโท อ.เสียงของข้าง อาทิ เป็นต้น เยส (สททาน) แห่งเสียง ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (เต สททา) อ.เสียง ท. เหล่านี้ หตติสททาทย ชื่อว่าหตติสททาทย มีเสียงข้างเป็นต้น,
ได้แก่เสียงทั้งหลาย.

อาคตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

อาคตตญจ ตั ทิวโส จาติ อาคตทิวโส. (อาคต + ทิวโส)

อาคต จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อาคตทิวโส
ชื่อว่าอาคตทิวโส. (วันเป็นที่มา)

ปวตติสส์่วนฏจานั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส โดยมีฉัญฐิต์ปปริสสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปวตติยา ส่วนั ปวตติสส์่วนั. (ปวตติ + ส่วนั) ฉัญฐิต์ปปริสสสมาส

ส่วนั อ.เป็นที่ฟัง ปวตติยา ซึ่งความเป็นไป ปวตติสส์่วนั ชื่อว่าปวตติสส์่วน. (เป็นที่ฟังความเป็นไป)

๒. ปวตติสส์่วนญจ ตั จานญจาติ ปวตติสส์่วนฏจานั. (ปวตติสส์่วน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส

ปวตติสส์่วน จ อ.เป็นที่ฟังซึ่งความเป็นไปด้วย ตั อ.เป็นที่ฟังซึ่งความเป็นไปนั้น จานั จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปวตติสส์่วนฏจานั ชื่อว่าปวตติสส์่วนฏจาน. (ที่ฟังความเป็นไป)

กปุกนุเตวาสี

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปุกโก จ โส อนุเตวาสี จาติ กปุกนุเตวาสี. (กปุก + อนุเตวาสี)

กปุกโก จ อ.ชื่อว่ากปุกด้วย โส อ.ชื่อว่ากปุกนั้น อนุเตวาสี จ เป็นอันเตวาสีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กปุกนุเตวาสี ชื่อว่ากปุกนุเตวาสี. (อันเตวาสีชื่อว่ากปุก)

อปรภาค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาค จาติ อปรภาค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

กุกฉิโรโค

เป็นสัตตมิต์ปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุกฉิมหิ โรโค กุกฉิโรโค. (กุกฉิ + โรโค)

โรโค อ.โรโค กุกฉิมหิ ในท้อง กุกฉิโรโค ชื่อว่ากุกฉิโรโค. (โรโคในท้อง)

นารทามจจุปมุขา, อมจจา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์
ดังนี้

๑. นารโท จ โส อมจโจ จาติ นารทามจโจ. (นารท + อมจจ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
นารโท จ อ.ชื่อว่านารทด้วย โส อ.ชื่อว่านารทนั้น อมจโจ จ เป็นอำมาตย์ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ นารทามจโจ ชื่อว่านารทามจจ. (อำมาตย์ชื่อว่านารท)

๒. นารทามจโจ ปมุขัง เยสนนติ นารทามจจุปมุขา, อมจจา. (นารทามจจ + ปมุข) ฉัฎฐีทวีปท-
ตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

นารทามจโจ อ.อำมาตย์ชื่อว่านารท ปมุขัง เป็นประมุข เยส (อมจจาน) แห่งอำมาตย์ ท.
เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อมจจา) อ.อำมาตย์ ท. เหล่านี้ นารทามจจุปมุขา ชื่อว่า
นารทามจจุปมุข (มีอำมาตย์ชื่อว่านารทเป็นประมุข), ได้แก่อำมาตย์ทั้งหลาย.

อสุกกุจจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อสุกกุจ ตัง จานญจาติ อสุกกุจจาน. (อสุก + จาน)

อสุก กัง จ อ.โน้นด้วย ตัง อ.โน้นนั้น จานัง จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อสุกกุจจาน ชื่อว่า
อสุกกุจจาน. (ที่โน้น)

อาคตภาโว, อาจริโย

เป็นฉัฎฐีตูปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อาคตสส ภาวो อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อาคตสส (อาจริยส) แห่งอาจารย์ ผู้มาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่าอาคตภาว.
(ความที่อาจารย์เป็นผู้มาแล้ว)

อุตุโททก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อุตุทญจ ตัง อุทกญจาติ อุตุโททก. (อุตุท + อุทก)

อุณห์ จ อ.อันอุ่นด้วย ต อ.อันอุ่นนั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุณโททกั ชื่อว่า
อุณโททก. (น้ำอุ่น, น้ำร้อน)

กติปาห

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปิ อห กติปาห. (กติปิ + อห)

อห อ.วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

สฺวณฺณวณฺโณ, อาจฺริโย

เป็นจณฺฐีอุปมาพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฺวณฺณสฺส วณฺโณ วย วณฺโณ ยสฺส โส สฺวณฺณวณฺโณ, อาจฺริโย. (สฺวณฺณ + วณฺณ + วณฺณ)
วณฺโณ อ.วรรณะ ยสฺส (อาจฺริยสฺส) ของอาจารย์โต วณฺโณ วย รววกะ อ.วรรณะ สฺวณฺณสฺส แห่ง
ทอง (อติ) มีอยู่, โส (อาจฺริโย) อ.อาจารย์นั้น สฺวณฺณวณฺโณ ชื่อว่าสฺวณฺณวณฺณ (ผู้มีวรรณะเพียงตั้งวรรณะ
แห่งทอง), ได้แก่อาจารย์.

มนุสฺสสินฺโท

เป็นจณฺฐีตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนุสฺसानํ อินฺโท มนุสฺสสินฺโท. (มนุสฺส + อินฺท)

อินฺโท อ.จอม มนุสฺसानํ แห่งมนุษย์ ท. มนุสฺสสินฺโท ชื่อว่ามนุสฺสสินฺท. (จอมมนุษย์, พระราชา)

สพฺพกามสฺมิตฺติ

เป็นทุตียาตีปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. สพฺพกามา กามา สพฺพกามา, สฺมปฺตติ. (สพฺพกามา + กามา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
(สฺมปฺตติ) อ.สมบัติ กามา อันน่าใคร่ สพฺพกามา ทั้งปวง สพฺพกามา ชื่อว่าสพฺพกามา (อันน่าใคร่
ทั้งปวง), ได้แก่สมบัติ.

๒. สพฺพกามํ สฺมิตฺติ สพฺพกามสฺมิตฺติ, ราชา. (สพฺพกามา + สฺมิตฺติ) ทุตียาตีปปริสสมาส
(ราชา) อ.พระราชา สพฺพกามํ (สฺมปฺตติ) สฺมิตฺติ ผู้ ยังสมบัติ อันน่าใคร่ทั้งปวง ให้สำเร็จ
สพฺพกามสฺมิตฺติ ชื่อว่าสพฺพกามสฺมิตฺติ (ผู้ยังสมบัติที่น่าใคร่ทั้งปวงให้สำเร็จ), ได้แก่พระราชา.

มโนรมา, รุกขา

เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ, ฉัญฉฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มโน รมติ เอตตาทิ มโนรมา, รุกขา. (มนสทูปปท + รมุ กิฬาย ในการเล่น + อัจฉัย)

มโน อ.ใจ รมติ ย่อมรณรมย์ เอตต (รุกขเส) ในต้นไม้ ท. เหล่านี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอเต รุกขา) อ.ต้นไม้ ท. เหล่านี้ มโนรมา ชื่อว่ามโนรม (เป็นที่รณรมย์แห่งใจ), ได้แก่ต้นไม้ทั้งหลาย)

สุจิมส์อุปเสจัน

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุจิ จ ตั มส์ญจาทิ สุจิมส์. (สุจิ + มส์) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สุจิ จ อ.อันสะอาดด้วย ตั อ.อันสะอาดนั้น มส์ จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สุจิมส์
ชื่อว่าสุจิมส์. (เนื้อสะอาด)

๒. สุจิมส์เนน อุปเสจัน สุจิมส์อุปเสจัน. (สุจิมส์ + อุปเสจัน) ตติยัตปปริสส์มาส

อุปเสจัน อ.อันเข้าไปเจือ สุจิมส์เนน ด้วยเนื้ออันสะอาด สุจิมส์อุปเสจัน ชื่อว่าสุจิมส์อุปเสจัน. (เข้าไป
เจือด้วยเนื้อสะอาด)

สามากนิวาร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สามากา จ นิวาร จ สามากนิวาร. (สามาก + นิวาร)

สามากา จ อ.ข้าวฟ่าง ท. ด้วย นิวาร จ อ.ลูกเต็อย ท. ด้วย สามากนิวาร ชื่อว่าสามากนิวาร.
(ข้าวฟ่างและลูกเต็อย)

อโลณ

เป็นนนิบาทบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น โลณ อโลณ, สามากนิวาร. (น + โลณ)

(สามากนิวาร) อ.ข้าวฟ่างและลูกเต็อย ท. โลณ อันเต็ม น ทามีได้ อโลณ ชื่อว่าอโลณ (ไม่เต็ม),
ได้แก่ข้าวฟ่างและลูกเต็อยทั้งหลาย.

วิเศษสาปรมมา, รสา

เป็นฉันทลักษณ์วิปทลยยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

วิเศษสาปโร ปรหมฺ เยสนฺติ วิเศษสาปรมมา, รสา. (วิเศษสาป + ปรหม)

วิเศษสาปโร อ.ความคุ้นเคย ปรหม เป็นอย่างยิ่ง เยส (รสา) แห่งรล ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต รสา) อ.รล ท. เหล่านี้ วิเศษสาปรมมา ชื่อว่าวิเศษสาปรม (มีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง), ได้แก่รลทั้งหลาย.

มรณนตिका, เวทนา

เป็นอัสลัตถิตีทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มรณํ อนนฺตํ มรณนตํ. (มรณ + อนนต) วิเศษนตฺตฺรพทกัสมมธารยสมาล

มรณํ อ.ความตาย อนนฺตํ เป็นที่สุด มรณนตํ ชื่อว่ามรณนต. (ความตายเป็นที่สุด)

๒. มรณนตํ อสสา อตถิติ มรณนตिका, เวทนา. (มรณนต + อิกปัจจย) อัสลัตถิตีทิต

มรณนตํ อ.ความตายเป็นที่สุด อสสา (เวทนา) แห่งเวทนานั้น อดีต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เวทนา) อ.เวทนานั้น มรณนตिका ชื่อว่ามรณนตिका (มีความตายเป็นที่สุด), ได้แก่เวทนา.

วิเศษสาสิกฺกจานํ

เป็นวิเศษนบุพพทกัสมมธารยสมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิเศษสาปโร อสสํ อตถิติ วิเศษสาสิกํ, จานํ. (วิเศษสาป + อิกปัจจย) อัสลัตถิตีทิต

วิเศษสาปโร อ.ความคุ้นเคย อสสํ (จานสส) แห่งที่นั้น อดีต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ จาน) อ.ที่นั้น วิเศษสาสิกํ ชื่อว่าวิเศษสาสิก (มีความคุ้นเคย), ได้แก่ที่.

๒. วิเศษสาสิกญจ ตํ จานญจาทิ วิเศษสาสิกฺกจานํ. (วิเศษสาป + จาน) วิเศษนบุพพทกัสมมธารยสมาล

วิเศษสาสิกํ จ อ.อันมีความคุ้นเคยด้วย ตํ อ.อันมีความคุ้นเคยนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิเศษสาสิกฺกจานํ ชื่อว่าวิเศษสาสิกฺกจาน. (ที่อันมีความคุ้นเคย)

ภิกฺขุสงฺโฆ

เป็นฉันทลักษณ์ปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณํ สงฺโฆ ภิกฺขุสงฺโฆ. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกฺขุณํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกฺษุ, ภิกฺษุสงฺฆ)

กตรสกุโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

กตโร จ โส สกุโก จาติ กตรสกุโก. (กตร + สกุ)

กตโร จ อ.องคไทนด้วย โส อ.องคไทนนั้น สกุโก จ เป็นเจ้าคากะด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น กตรสกุโก ชื่อว่ากตรสกุ. (เจ้าคากะองคไทน)

ปกฺขนตรโย, ราช่า

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตติต มีวิเคราะหว่า

๑. ปกฺโข จ โส อนุตโร จาติ ปกฺขนตรโย. (ปกฺข + อนุตโร) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส

ปกฺโข จ อ.ฝ่ายด้วย โส อ.ฝ่ายนั้นด้วย อนุตโร จ เป็นอื่นด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปกฺขนตรโย ชื่อว่าปกฺขนตร. (ฝ่ายอื่น)

๒. ปกฺขนตเร ภโว ปกฺขนตรโย, ราช่า. (ปกฺขนตร + อีย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถตติต

ภโว อ.มีอยู่ ปกฺขนตเร ในฝ่ายอื่น ปกฺขนตรโย ชื่อว่าปกฺขนตรโย (มีในฝ่ายอื่น)

รูปโสภคคปตฺตา, อิตา

เป็นทุตียาตปฺริสสมาส โดยมีจฺฐิตปฺริสสมาส และวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี วิเคราะหดังนี้

๑. รูปสฺส โสภา รูปโสภา. (รูป + โสภา) จฺฐิตปฺริสสมาส

โสภา อ.ความงาม รูปสฺส แห่งรูป รูปโสภา ชื่อว่ารูปโสภา. (รูป + โสภา)

๒. รูปโสภา จ ส่า อคฺคา จาติ รูปโสภคค. (รูปโสภา + อคฺคา) วิเสสนุตตรบทกัมมธารย-
สมาส

รูปโสภา จ อ.ความงามแห่งรูปด้วย ส่า อ.ความงามแห่งรูปนั้น อคฺคา จ เป็นเลิศด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น รูปโสภคค ชื่อว่ารูปโสภคค. (ความงามแห่งรูปอันเลิศ)

๓. รูปโสภคคํ ปตฺตา รูปโสภคคปตฺตา, อิตา. (รูปโสภคค + ปตฺตา) ทุตียาตปฺริสสมาส

(อิตา) อ.อิตา ปตฺตา ผู้ถึงแล้ว รูปโสภคคํ ซึ่งความงามแห่งรูปอันเลิศ รูปโสภคคปตฺตา ชื่อว่ารูปโสภคคปตฺตา (ผู้ถึงความงามแห่งรูปอันเลิศ), ได้แก่อิตา.

ทาลีธิตา

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาลีธา ธิตา ทาลีธิตา. (ทาลี + ธิต)

ธิตา อ.ธิตา ทาลีธา ของนางทาลี ทาลีธิตา ชื่อว่าทาลีธิตุ. (ธิตาของนางทาลี)

ภุณชนกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุณชนญจ ตํ กาล จาติ ภุณชนกาล. (ภุณชน + กาล)

ภุณชน จ อ.เป็นที่บริโภคด้วย ตํ อ.เป็นที่บริโภคนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ภุณชนกาล ชื่อว่าภุณชนกาล. (กาลเป็นที่บริโภค)

ภุณชนากาโร

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุณชนเมว อากาโร ภุณชนากาโร. (ภุณชน + อากาโร)

ภุณชนเมว อ.อันเสวยนั้นเทียว อากาโร เป็นอากาโร ภุณชนากาโร ชื่อว่าภุณชนากาโร. (อากาโร
คืออันเสวย)

ตุฏฐมานโส, ราชา

ตุฏฐจํ มานสํ ยสสํ โส ตุฏฐมานโส, ราชา. (ตุฏฐ + มานส)

มานสํ อ.ใจ ตุฏฐจํ อันยินดีแล้ว ยสสํ รณโธ ของพระราชชาติ (อตุถิ) มีอยู่, โส (ราชา)
อ.พระราชานั้น ตุฏฐมานโส ชื่อว่าตุฏฐมานส (ผู้มีใจอันยินดีแล้ว), ได้แก่พระราช.

(ปญจ) อิตถีสตานิ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตถีนํ สตานิ อิตถีสตานิ. (อิตถี + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. อิตถีนํ แห่งหญิง ท. อิตถีสตานิ ชื่อว่าอิตถีสต. (หญิงหนึ่งร้อย)

อศคมเทสิฎุจัน

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อศคมเทสิยา จัน อศคมเทสิฎุจัน. (อศคมเทสิ + จัน)

จัน อ.ตำแหน่ง อศคมเทสิยา แห่งพระอัศรมเทสิ อศคมเทสิฎุจัน ชื่อว่าอศคมเทสิฎุจัน. (ตำแหน่ง อัศรมเทสิ)

นามคคทณทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัฎฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. นามสส คทณ นามคคทณ. (นาม + คทณ) ฉัฎฐิตปุริสสมาส

คทณ อ.เป็นที่ถือเอา นามสส ซึ่งชื่อ นามคคทณ ชื่อว่านามคคทณ. (เป็นที่ถือเอาชื่อ)

๒. นามคคทณญ ต ทิวโส จาติ นามคคทณทิวโส. (นามคคทณ + ทิวโส)

นามคคทณ จ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อด้วย ต อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นามคคทณทิวโส ชื่อว่านามคคทณทิวโส. (วันเป็นที่ถือเอาชื่อ, วันตั้งชื่อ)

สาฎุยราชธิตา

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

สาฎุยชญ ธิตา สาฎุยราชธิตา. (สาฎุยราช + ธิตา)

ธิตา อ.ธิตา สาฎุยชญ ของเจ้าศากยะ สาฎุยราชธิตา ชื่อว่าสาฎุยราชธิตา. (ธิตาของเจ้าศากยะ)

พธิธาดุโก, อมจโจ

เป็นทวิพทภินนาธิกรณพหุพพิหสมาส มีวิเคราะหว่า

พธิธสส ธาดุ ยสส โส พธิธาดุโก, อมจโจ. (พธิ + ธาดุ)

ธาดุ อ.ธาดุ พธิธสส แห่งคนทนวก ยสส (อมจจสส) แห่งอำมาตย์ไต (อตุติ) มีอยู่, โส (อมจโจ) อ.อำมาตย์นั้น พธิธาดุโก ชื่อว่าพธิธาดุก (ผู้มีธาดุแห่งคนทนวก), ได้แก่อำมาตย์.

พธิรามจุใจ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พธิโร จ โส อมจุใจ จาติ พธิรามจุใจ. (พธิ + อมจุ)

พธิโร จ อ.ผู้ทรวกด้วย โส อ.ผู้ทรวกนั้น อมจุใจ จ เป็นอำมาตย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
พธิรามจุใจ ชื่อว่าพธิรามจุ. (อำมาตย์ผู้ทรวก)

ททรกาล

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททรสฺส กาล ททรกาล. (ททร + กาล)

กาล อ.กาล ททรสฺส (กุมารสฺส) แห่งพระกุมาร ผู้ทรงพระเยาว์ ททรกาล ชื่อว่าททรกาล. (กาลที่
ทรงพระเยาว์)

เสนาปติจฺจาน

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาปติสฺส จาน เสนาปติจฺจาน. (เสนาปติ + จาน)

จาน อ.ตำแหน่ง เสนาปติสฺส แห่งเสนาปตี เสนาปติจฺจาน ชื่อว่าเสนาปติจฺจาน. (ตำแหน่งเสนาปตี)

กุมารปริหาโร

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุมารสฺส ปริหาโร กุมารปริหาโร. (กุมาร + ปริหาร)

ปริหาโร อ.เครื่องบริหาร กุมารสฺส แห่งกุมาร กุมารปริหาโร ชื่อว่ากุมารปริหาร. (เครื่องบริหารแห่ง
กุมาร)

สฺตตวสฺสิกาโล

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สฺตต วสฺसानิ สฺตตวสฺसानิ. (สฺตต + วสฺส) อสมาทารทิกุสมาส

วสฺसानิ อ.กาลฝน ท. สฺตต เจ็ด สฺตตวสฺसानิ ชื่อว่าสฺตตวสฺส. (กาลฝนเจ็ด, เจ็ดขวบ, เจ็ดปี)

๒. สฺตตวสฺसानิ อสฺส อตฺถิติ สฺตตวสฺสิโก, กุมาโร. (สฺตตวสฺส + อิกปัจจย) อัสสฺตติตฺทิต

สตัดวสฺสํ อ.กาลณเจต ท. อสฺส (กุมารสฺส) แห่งกุมารนัณ อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนัณ (โส กุมาร) อ.กุมารนัณ สตัดวสฺสโก ชื่อว่าสตัดวสฺสโก (มีกาลณเจต, มีอายุ ๗ ขวบ), ได้แก่กุมาร.

๓. สตัดวสฺสโก กาล สตัดวสฺสโกกาล. (สตัดวสฺสโก + กาล) ฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส

กาล อ.กาล สตัดวสฺสโก (กุมารสฺส) แห่งกุมาร ผู้มีกาลณเจต สตัดวสฺสโกกาล ชื่อว่า สตัดวสฺสโกกาล. (กาลที่กุมารมีกาลณเจต, กาลที่มีอายุ ๗ ขวบ)

มาตามทกุล

เป็นฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มาตามทสฺส กุล มาตามทกุล. (มาตามท + กุล)

กุล อ.ตระกูล มาตามทสฺส แห่งดา มาตามทกุล ชื่อว่ามาตามทกุล. (ตระกูลดา, ตระกูลพระเจ้าดา)

หตฺถิรูปกอสฺสรูปกาทีน, รูปกาณิ

เป็นฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส โดยฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส ฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส และอิตรียค-
ทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนั

๑. หตฺถินั รูปกาณิ หตฺถิรูปกาณิ. (หตฺถิ + รูปก) ฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส

รูปกาณิ อ.ตุ๊กตา ท. หตฺถินั แห่งข้าง ท. หตฺถิรูปกาณิ ชื่อว่าหตฺถิรูปก. (ตุ๊กตาข้าง)

๒. อสฺสํนั รูปกาณิ อสฺสรูปกาณิ. (อสฺส + รูปก) ฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส

รูปกาณิ อ.ตุ๊กตา ท. อสฺสํนั แห่งม้า ท. อสฺสรูปกาณิ ชื่อว่าอสฺสรูปก. (ตุ๊กตาม้า)

๓. หตฺถิรูปกาณิ จ อสฺสรูปกาณิ จ หตฺถิรูปกอสฺสรูปกาณิ. (หตฺถิรูปก + อสฺสรูปก) อิตรียค-
ทวันทสฺมาส

หตฺถิรูปกาณิ จ อ.ตุ๊กตาแห่งข้าง ท. ด้วย อสฺสรูปกาณิ อ.ตุ๊กตาแห่งม้า ท. ด้วย หตฺถิรูปก-
อสฺสรูปก. (ตุ๊กตาข้างและตุ๊กตาม้า)

๔. หตฺถิรูปกอสฺสรูปกาณิ อาที เยสนฺติ หตฺถิรูปกอสฺสรูปกาทีน, รูปกาณิ. (หตฺถิรูปกอสฺสรูปก +
อาที) ฦสิฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส

หตฺถิรูปกอสฺสรูปกาณิ อ.ตุ๊กตาแห่งข้างและตุ๊กตาแห่งม้า ท. อาที เป็นต้น เยส (รูปกาณิ) แห่ง
ตุ๊กตา ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนัณ (ดาณิ รูปกาณิ) อ.ตุ๊กตา ท. เหล่านัณ หตฺถิรูปก-
อสฺสรูปกาทีน ชื่อว่าหตฺถิรูปกอสฺสรูปกาที (มีตุ๊กตาข้างและตุ๊กตาม้าเป็นต้น), ได้แก่ตุ๊กตาทั้งหลาย.

นิมมาตาปิติกา, วาสภขตติยา

เป็นปัญจมีทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตริตรโยคทวันทสมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตูปิตุ. (มารดาและบิดา)

๒. นิคคตา มาตาปิตโร ยสฺสาติ นิมมาตาปิติกา, วาสภขตติยา. (นิ + มาตูปิตุ) ปัญจมี-
ทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส

มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. นิคคตา ไปปราศแล้ว ยสฺสา (วาสภขตติยาย) จากนาง
วาสภขตติยาไต (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาสภขตติยา) อ.นางวาสภขตติยานั้น นิมมาตา-
ปิติกา ชื่อว่านิมมาตาปิติกา (ผู้มีมารดาและบิดาไปปราศแล้ว, ไม่มีมารดาและบิดา), ได้แก่นางวาสภขตติยา)

โสฬสวสุลิกกาโล

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสฬส วสุลานิ โสฬสวสุลานิ. (โสฬส + วสุล) อสมาหารทิสฺมาส

วสุลานิ อ.กาลฝน ท. โสฬส สิบหก โสฬสวสุลานิ ชื่อว่าโสฬสวสุล. (กาลฝนสิบหก, ๑๖ พระ
ชันษา, ๑๖ ปี)

๒. โสฬสวสุลานิ อสฺส อตฺถิติ โสฬสวสุลิกโก, กุมารโ. (โสฬสวสุล + อิกปัจจย) อสฺสตฺถิตฺถิต

โสฬสวสุลานิ อ.กาลฝนสิบหก ท. อสฺส (กุมารสุล) แห่งกุมารนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส กุมารโ) อ.กุมารนั้น โสฬสวสุลิกโก ชื่อว่าโสฬสวสุลิก (มีกาลฝนสิบหก, มีอายุ ๑๖ พระชันษา), ได้แก่
กุมาร.

๓. โสฬสวสุลิกสฺส กาลโ โสฬสวสุลิกกาโล. (โสฬสวสุลิก + กาล) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

กาลโ อ.กาล โสฬสวสุลิกสฺส (กุมารสุล) แห่งกุมาร ผู้มีกาลฝนสิบหก โสฬสวสุลิกกาโล ชื่อว่า
โสฬสวสุลิกกาล. (กาลที่กุมารมีกาลฝนสิบหก, กาลที่มีอายุ ๑๖ พระชันษา)

ปสลิตุกาโม

เป็นจตุตถิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสลิตุ กามาตฺติติ ปสลิตุกาโม, วิฑูทโก. (ปสลิตุสฺททูปปท + กม กนฺติย ในความใคร่ + ฌปัจจย)

(โย วิฑูทโก) อ.พระกุมารพระนามว่าวิฑูหกะไต กามาติ ย่อมใคร่ ปสลิตุ เพื่อยันเยียม อิติ เพราะ

เหตุนี้ (โส วิชฺฐโก) อ.พระกุมารพระนามว่าวิชฺฐโกนั้น ปลฺลิตฺตกาโม ชื่อว่าปลฺลิตฺตกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันเยี่ยม), ได้แก่พระกุมารพระนามว่าวิชฺฐโก.

ททรททรา, กุมาร

เป็นวิเสสโนภพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททรา จ เต ททรา จาติ ททรททรา, กุมาร. (ททร + ททร)

เต (กุมาร) อ.พระกุมาร ท. เหล่านั้น ททรา จ ผู้ทรงพระเยาว์ด้วย ททรา จ ผู้ทรงพระเยาว์ด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ ททรททรา ชื่อว่าททรททร (ผู้ทั้งทรงพระเยาว์ทั้งทรงพระเยาว์), ได้แก่พระกุมารทั้งหลาย.

กนิฏฺฐกุมาร

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กนิฏฺฐจ จ เต กุมาร จาติ กนิฏฺฐกุมาร. (กนิฏฺฐ + กุมาร)

กนิฏฺฐจ จ อ.ผู้่น้อยที่สุด ท. ด้วย เต อ.ผู้่น้อยที่สุด ท. เหล่านั้น กุมาร จ เป็นกุมารด้วย อิตติ
เพราะเหตุนี้ กนิฏฺฐกุมาร ชื่อว่ากนิฏฺฐกุมาร. (กุมารผู้่น้อยที่สุด)

นินฺนผลก

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นินฺนผลจ ตํ ผลกญจาติ นินฺนผลก. (นินฺน + ผลก)

นินฺนนํ จ อ.เป็นที่นั่งแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งแล้วนั้น ผลก จ เป็นแผ่นกระดานด้วย อิตติ เพราะเหตุ
นี้ นินฺนผลก ชื่อว่านินฺนผลก. (แผ่นกระดานเป็นที่นั่ง)

จิโรทก

เป็นตติยาตปฺปุริสสมาส, มัชฌิมโลปลมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิเรน มิสฺสํ อุกํ จิโรทก. (จิร + อุก)

อุกํ อ.น้ำ มิสฺสํ อันผสม จิเรน ด้วยน้ำนม จิโรทก ชื่อว่าจิโรทก. (น้ำที่เจือด้วยน้ำนม)

อกุโสนสัทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อกุโสนสฺส สัทโท อกุโสนสัทโท. (อกุโสน + สัทท)

สัทโท อ.เสียง อกุโสนสฺส แห่งการต่ำ อกุโสนสัทโท ชื่อว่าอกุโสนสัทท. (เสียงต่ำ)

พลกกาโย

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลกานํ กาโย พลกกาโย. (พล + กาย)

กาโย อ.หมู่ พลกานํ แห่งกำลังพล ท. พลกกาโย ชื่อว่าพลกกาย. (หมู่แห่งกำลังพล)

มหาโกลาหลํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตญจ ตํ โกลาหลญจติ มหาโกลาหลํ. (มหนต + โกลาหล)

มหนตํ จ อ.ใหญ่ด้วย ตํ อ.ใหญ่นั้น โกลาหลํ จ เป็นความโกลาหลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
มหาโกลาหลํ ชื่อว่ามหาโกลาหล. (ความโกลาหลใหญ่)

ปติภูจิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติภูจิตญจ ตํ กาโล จติ ปติภูจิตกาโล. (ปติภูจิต + กาล)

ปติภูจิตํ จ อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย
อिति เพราะเหตุนั้น ปติภูจิตกาโล ชื่อว่าปติภูจิตกาล. (กาลเป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว)

คลโลทิตํ

เป็นสัดตมัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์

คลเล โลทิตํ คลโลทิตํ. (คล + โลทิต)

โลทิตํ อ.เลือด คลเล ในคย คลโลทิตํ ชื่อว่าคลโลทิต. (เลือดในคย, เลือดในพระศอ)

ทินนปริหาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทินโน จ โส ปริหาโร จาติ ทินนปริหาโร. (ทินน + ปริหาร)

ทินโน จ อ.อันถูกให้แล้วด้วย โส อ.อันถูกให้แล้วนั้น ปริหาโร จ เป็นเครื่องบริหารด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทินนปริหาโร ชื่อว่าทินนปริหาร. (เครื่องบริหารที่ถูกให้แล้ว)

ทาสทาสีโย

เป็นอิติไตรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสो จ ทาสี จ ทาสทาสีโย. (ทาส + ทาสี)

ทาสो จ อ.ทาสด้วย ทาสี จ อ.ทาสีด้วย ทาสทาสีโย ชื่อว่าทาสทาสี. (ทาสและทาสี)

ลทพพมตต, วตตุ

เป็นจัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทพพ มตตา ยสสาติ ลทพพมตต, วตตุ. (ลทพพ + มตตา)

(บุคคลเลน) ลทพพ อ.อันบุคคล พึงได้ มตตา เป็นประมาณ ยสสา (วตตุสสา) แห่งวตตุใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต วตตุ) อ.วตตุนั้น ลทพพมตต ชื่อว่าลทพพมตต, ได้แก่วตตุ. (มีอันบุคคล พึงได้เป็นประมาณ, สักว่าพึงถูกได้)

กติปาหจโย

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปิ อห กติปาห. (กติปิ + อห) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อห อ.วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

๒. กติปาหสสา อจโย กติปาหจโย. (กติปาห + อจโย) จัญฐิตปุริสสมาส

อจโย อ.อันล่วงไป กติปาหสสา แห่งวันเล็กน้อย กติปาหจโย ชื่อว่ากติปาหจโย. (ผ่านไปสองสามวัน)

สปุตตา, วาสภขัตติยา

เป็นสหบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปุตเตน ยา วตตตีติ สปุตตา, วาสภขัตติยา. (สท + ปุตต)

ยา (वासภขัตติยา) อ.พระนางवासภขัตติยาใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปุตเตน ด้วยบุตร อิติ เพราะเหตุนี้ (สท วาสภขัตติยา) อ.พระนางवासภขัตติยานั้น สปุตตา ชื่อว่าสปุตตา (ผู้เป็นไปกับด้วยบุตร, พร้อมกับบุตร), ได้แก่พระนางवासภขัตติยา.

สมชาติกา, อีตา

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมา ช่าติ ยสส์ล่าติ สมชาติกา, อีตา. (สมา + ช่าติ)

ช่าติ อ.พระช่าติ สมา อันเสมอกัน ยสส์ล่า (อีตยา) แห่งพระอีตาใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สมา อีตา) อ.พระอีตานี้ สมชาติกา ชื่อว่าสมชาติกา (ผู้มีพระช่าอันเสมอกัน), ได้แก่พระอีตา.

ขตติยราชอีตา

เป็นจัญญูตปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขตติโย จ โส ราช่า จาติ ขตติยราช่า. (ขตติย + ราช) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส ขตติโย จ อ.ผู้เป็นกษัตริย์ด้วย โส อ.ผู้เป็นกษัตริย์นั้น ราช่า จ เป็นพระราช่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ขตติยราช่า ชื่อว่าขตติยราช่า. (พระราช่าผู้เป็นกษัตริย์)
๒. ขตติยธมโธ อีตา ขตติยราชอีตา. (ขตติยราช + อีต) จัญญูตปปริสส์มาส อีตา อ.อีตา ขตติยธมโธ ของพระราช่าผู้เป็นกษัตริย์ ขตติยราชอีตา ชื่อว่าขตติยราชอีต. (อีตา ของพระราช่าผู้เป็นกษัตริย์)

ขตติยราช่า

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ขตติโย จ โส ราช่า จาติ ขตติยราช่า. (ขตติย + ราช) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

ขตติโย จ อ.ผู้เป็นกษัตริย์ด้วย โส อ.ผู้เป็นกษัตริย์นั้น ราช่า จ เป็นพระราช่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ขตติยราช่า ชื่อว่าขตติยราช่า. (พระราช่าผู้เป็นกษัตริย์)

มาตุโคตต

เป็นฉนฺฐิตตปฺปฺริสสฺมาส มีวเศรหะหฺว่า

มาตุยา โศตต มาตุโคตต. (มาตุ + โศตต)

โคตต อ.โคตร มาตุยา ของมารดา มาตุโคตต ชื่อว่ามาตุโคตต. (โคตรของมารดา)

ปัตตุโคตต

เป็นฉนฺฐิตตปฺปฺริสสฺมาส มีวเศรหะหฺว่า

ปัตตุโน โศตต ปัตตุโคตต. (ปัตตุ + โศตต)

โคตต อ.โคตร ปัตตุโน ของบิดา ปัตตุโคตต ชื่อว่าปัตตุโคตต. (โคตรของบิดา)

ทลิตฺติตฺตี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวเศรหะหฺว่า

ทลิตฺตทา จ ส่า อิตฺตี จาติ ทลิตฺติตฺตี. (ทลิตฺตทา + อิตฺตี)

ทลิตฺตทา จ อ.ผู้จัดสนด้วย ส่า อ.ผู้จัดสนนั้น อิตฺตี จ เป็นหญิงด้วย อิตฺติ เพราะเหตุ นั้น ทลิตฺติตฺตี ชื่อว่าทลิตฺติตฺตี. (หญิงผู้จัดสน)

กฏจฺหาริกา

เป็นทุตติยาตปฺปฺริสสฺมาส มีวเศรหะหฺว่า

กฏจฺ ทรตฺติ กฏจฺหาริกา, ทลิตฺติตฺตี. (กฏจฺทหฺรูปท + ทร ทรณ ในการนำไป + ญฺรูปจจฺย)

(ยา ทลิตฺติตฺตี) อ.หญิงผู้จัดสนใด ทรตฺติ ย่อมนำไป กฏจฺ ซึ่งพิน อิตฺติ เพราะเหตุ นั้น (ส่า ทลิตฺติตฺตี) อ.หญิงผู้จัดสนนั้น กฏจฺหาริกา ชื่อว่ากฏจฺหาริกา (ผู้นำพินไป, ผู้หาพิน), ได้แก่หญิงผู้จัดสน.

ชาตกุมารโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวเศรหะหฺว่า

ชาโต จ โส กุมารโ จาติ ชาตกุมารโ. (ชาต + กุมาร)

ชาโต จ อ.ผู้ประสูติแล้วด้วย โส อ.ผู้ประสูติแล้วนั้น กุมารโ จ เป็นพระกุมารด้วย อิตฺติ เพราะเหตุ นั้น ชาตกุมารโ ชื่อว่าชาตกุมาร. (พระกุมารผู้ประสูติแล้ว)

ทวาทลโยชนิกา, พาราณสี

เป็นสังข์ภูริทัตตฤทธิ มีวิเคราะหว่า

๑. ทวาทล โยชนานิ ทวาทลโยชนานิ. (ทวาทล + โยชน) อสมาทริคสุสมาส

โยชนานิ อ.โยชน์ ท. ทวาทล สิบสอง ทวาทลโยชนานิ ชื่อว่าทวาทลโยชน. (สิบสองโยชน์)

๒. ทวาทลโยชนเธิ นิยุตตา ทวาทลโยชนิกา, พาราณสี. (ทวาทลโยชน + ฦกัจจย) สังข์ภูริทัต-
ตฤทธิ

(พาราณสี) อ.เมืองพาราณสี นิยุตตา อันประกอบแล้ว ทวาทลโยชนเธิ ด้วยโยชน์สิบสอง ท.
ทวาทลโยชนิกา ชื่อว่าทวาทลโยชนิกา (ประกอบด้วยโยชน์สิบสอง), ใต้แกเมืองพาราณสี.

มาตาปุตตา

เป็นอิตริตริยคทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

มาตา จ ปุตโต จ มาตาปุตตา. (มาตุ + ปุตต)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปุตโต จ อ.บุตรด้วย มาตาปุตตา ชื่อว่ามาตาปุตตา. (มารดาและบุตร)

ปกติปริหาโร

เป็นตติยัตปฺริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ปกติยา ปริหาโร ปกติปริหาโร. (ปกติ + ปริหาร)

ปริหาโร อ.เครื่องบริหาร ปกติยา ตามปกติ ปกติปริหาโร ชื่อว่าปกติบริหาร. (เครื่องบริหารตามปกติ)

มุลลราชธิตา

เป็นฉฐฐิตปฺริสสมาส มีวิเคราะหว่า

มุลลราชโย ธิตา มุลลราชธิตา. (มุลลราช + ธิต)

ธิตา อ.ธิตา มุลลราชโย ของเจ้ามัลละ มุลลราชธิตา ชื่อว่ามุลลราชธิต. (ธิตาของเจ้ามัลละ)

ทีฆรตต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ทีฆา จ สา รตติ จาติ ทีฆรตต. (ทีฆา + รตติ)

ทีฆา จ อ.อันยาวนานด้วย ส่า อ.อันยาวนานนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ทีฆรตต์ ชื่อว่าทีฆรตต. (ราตรีอันยาวนาน)

กุลขร

เป็นฉัฏฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุลลล ขร กุลขร. (กุล + ขร)

ขร อ.เรื่อน กุลลล แห่งตระกูล กุลขร ชื่อว่ากุลขร. (เรื่อนตระกูล)

อปุตติกา, มลลิกา

เป็นนิบาตบุพพทพพิทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ ปุตโต อลลลติ อปุตติกา, มลลิกา. (น + ปุตต)

ปุตโต อ.บุตร อลลล (มลลิกาย) ของนางมลลิกานั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น (ลล
มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น อปุตติกา ชื่อว่าอปุตติกา (ผู้ไม่มีบุตร), ได้แก่นางมลลิกา.

ตุฏฐฆานลล, มลลิกา

เป็นฉัฏฐิตวิพทตุลยาธิกรณพพิทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐ ฆานลล อลลลติ ตุฏฐฆานลล, มลลิกา. (ตุฏฐ + ฆานล)

ฆานลล อ.ใจ ตุฏฐ อันยินดีแล้ว อลลล (มลลิกาย) ของนางมลลิกาใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ลล มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น ตุฏฐฆานลล ชื่อว่าตุฏฐฆานลล (ผู้มีใจอันยินดีแล้ว), ได้แก่นางมลลิกา.

ทีฆทลลล, ทลพล

เป็นทุตติยัตปุริสสมาส, เป็นกิตันตลสมาส, กัตตรูป, ตลลลลลลลลลล มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆ ปลลลลล ลลลลลลล ทีฆทลลล, (ทลพล). (ทีฆทลลลลลลล + ทลล เพกขณ ในการตุ, การเห็น +
ณิปัจจย)

(โย ทลพล) อ.พระทศพลใด ปลลลลล ย่อมทรงเห็น ทีฆ (กาล) ซึ่งกาลอันนาน ลลลล โดยปกติ
อิตติ เพราะเหตุนี้ (ลล ทลพล) อ.พระทศพลนั้น ทีฆทลลล ชื่อว่าทีฆทลลล (ผู้ทรงเห็นกาลนานโดยปกติ), ได้แก่
พระทศพล.

อุปัชฌ์โททฟ้า, มลลิกา

เป็นจุดตัดที่ทวีปทศุลาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปัชฌ์ โททฟ้า ยสสาติ อุปัชฌ์โททฟ้า, มลลิกา. (อุปัชฌ์ + โททฟ้า)

โททฟ้า อ.ความแพ้ง้อ อุปัชฌ์ เกิดขึ้นแล้ว ยสสา (มลลิกาย) แก่นางมลลิกาใต้ (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (สา มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น อุปัชฌ์โททฟ้า ชื่อว่าอุปัชฌ์โททฟ้า (ผู้มีความแพ้ง้อ
อันเกิดขึ้นแล้ว), ได้แก่นางมลลิกา.

คณราชกุลานิ

เป็นจุดตัดที่ปฐิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณ จ โส ราช่า จาติ คณราช่า. (คณ + ราช) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

คณ จ อ.ผู้เป็นคณด้วย โส อ.ผู้เป็นคณนั้น ราช่า จ เป็นพระราช่าด้วย อติ เพราะเหตุ
นี้ คณราช่า ชื่อว่าคณราช่า. (พระราช่าผู้เป็นคณ)

๒. คณราชูนั กุลานิ คณราชกุลานิ. (คณราช + กุล) ญัฐิปฐิสมาส

กุลานิ อ.ตระกูล ท. คณราชูนั แห่งพระราช่าผู้เป็นคณ คณราชกุลานิ ชื่อว่าคณราชกุล. (ตระกูล
แห่งพระราช่าผู้เป็นคณ)

อภิเสกมงคลไปกษรณี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มงคลญจ ตั ไปกษรณี จาติ มงคลไปกษรณี. (มงคล + ไปกษรณี) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

มงคล จ อ.อันเป็นมงคลด้วย ตั อ.อันเป็นมงคลนั้น ไปกษรณี จ เป็นสโรบกษรณีด้วย อติ
เพราะเหตุนี้ มงคลไปกษรณี ชื่อว่ามงคลไปกษรณี. (สโรบกษรณีอันเป็นมงคล)

๒. อภิเสกญจ ตั มงคลไปกษรณี จาติ อภิเสกมงคลไปกษรณี. (อภิเสก + มงคลไปกษรณี)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อภิเสก จ อ.อันเป็นที่อภิเชกด้วย ตั อ.อันเป็นที่อภิเชกนั้น มงคลไปกษรณี จ เป็นสโรบกษรณี
อันเป็นมงคลด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อภิเสกมงคลไปกษรณี ชื่อว่าอภิเสกมงคลไปกษรณี. (สโรบกษรณีอันเป็น
มงคลอันเป็นที่อภิเชก)

ปาตูกามา, มลลิกา

เป็นจตุตถิปุริสสมาส, เป็นกิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 ปาตุ กามาตีติ ปาตูกามา, มลลิกา. (ปาตุสทูปปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌบัจจย)
 (ยา มลลิกา) อ.นางมลลิกาไต กามาติ ย่อมใคร่ ปาตุ เพื่ออันเต็ม อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
 มลลิกา) อ.นางมลลิกานั้น ปาตูกามา ชื่อว่าปาตูกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะเต็ม), ไต่แก่นางมลลิกา.

สทสฺสตตามณฺ

เป็นตติยัตปุริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า
 ๑. สทสฺสสฺส ธาโม สทสฺสตธาโม. (สทสฺส + ธาโม) ฉฐฐิตปุริสสมาส
 ธาโม อ.เรียวแรง สทสฺสสฺส (ปุริสสฺส) ของบุรุษหนึ่งพัน สทสฺสตธาโม ชื่อว่าสทสฺสตตาม.
 (เรียวแรงของบุรุษหนึ่งพัน)
 ๒. สทสฺสตตามณฺ จิปิตพฺพิ ฌนฺ สทสฺสตตามณฺ. (สทสฺสตตาม + ฌนฺ) ตติยัตปุริสสมาส
 ฌนฺ อ.ฌนฺ (บุคคลเลน) จิปิตพฺพิ อันอันบุคคลพึงเือง สทสฺสตตามณฺ ด้วยเรียวแรงของบุรุษ
 หนึ่งพัน สทสฺสตตามณฺ ชื่อว่าสทสฺสตตามณฺ. (ฌนฺที่บุคคลพึงเืองด้วยเรียวแรงของบุรุษหนึ่งพัน)

ทินนทวาริ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทินนญจ ตํ ทวารญจาติ ทินนทวาริ. (ทินน + ทวาร)
 ทินนํ จ อ.อันถูกให้แล้วด้วย ตํ อ.อันถูกให้แล้วนั้น ทวาริ จ เป็นประตุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ทินนทวาริ ชื่อว่าทินนทวาร. (ประตุที่ถูกให้แล้ว)

ทวารสมีปี

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทวารสฺส สมีปี ทวารสมีปี. (ทวาร + สมีปี)
 สมีปี อ.ที่ใกล้ ทวารสฺส แห่งประตุ ทวารสมีปี ชื่อว่าทวารสมีปี. (ที่ใกล้แห่งประตุ)

ปฎิฆาตสทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปฎิฆาตสทโท มีวิเคราะห์ว่า

ปฎิฆาตสทส สทโท ปฎิฆาตสทโท. (ปฎิฆาต + สทท)

สทโท อ.เสียง ปฎิฆาตสทส แห่งการกระทบ ปฎิฆาตสทโท ชื่อว่าปฎิฆาตสทท. (เสียงกระทบ)

รตสทโท

เป็นฉันทลักษณ์ปฎิฆาตสทโท มีวิเคราะห์ว่า

รตสทส สทโท รตสทโท. (รต + สทท)

สทโท อ.เสียง รตสทส แห่งรต รตสทโท ชื่อว่ารตสทท. (เสียงรต)

โลทซาล์

เป็นฉันทลักษณ์ปฎิฆาตสทโท มีวิเคราะห์ว่า

โลทสทส วิกาโร ซาล์ โลทซาล์. (โลท + ซาล)

ซาล์ อ.ซ้าย วิกาโร อันเป็นวิการ โลทสทส แห่งโลทะ โลทซาล์ ชื่อว่าโลทซาล. (ซ้ายอันเป็นวิการแห่งโลทะ)

อนโตโปกขรณิ

เป็นฉันทลักษณ์ปฎิฆาตสทโท มีวิเคราะห์ว่า

โปกขรณิยา อนโต อนโตโปกขรณิ. (อนโต + โปกขรณิ)

อนโต ในภายใน โปกขรณิยา แห่งสระโปกขรณิ อนโตโปกขรณิ ชื่อว่าอนโตโปกขรณิ. (ในภายในสระโปกขรณิ)

อาคตมคโค

เป็นฉันทลักษณ์ปฎิฆาตสทโท มีวิเคราะห์ว่า

อาคตมคจ ต มคโค จาติ อาคตมคโค. (อาคต + มคค)

อาคต จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ต อ.เป็นที่มาแล้วนั้น มคโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคตมคโค ชื่อว่าอาคตมคค. (หนทางเป็นที่มาแล้ว)

รตสตานิ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รตทานิ สตานิ รตสตานิ. (รต + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. รตทานิ แห่งรต ท. รตสตานิ ชื่อว่ารตสต. (ร้อยแห่งรต, รตหนึ่งร้อย)

รตจกฺกํ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

รตสฺส จกฺกํ รตจกฺกํ. (รต + จกฺก)

จกฺกํ อ.ล้อย รตสฺส แห่งรต รตจกฺกํ ชื่อว่ารตจกฺก. (ล้อยรต)

ปวิฏฺฐจฺจนํ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกํมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปวิฏฺฐจฺจนํ ตํ จานญฺจาติ ปวิฏฺฐจฺจนํ. (ปวิฏฺฐ + จาน)

ปวิฏฺฐํ จ อ.เป็นที่เข้าไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่เข้าไปแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปวิฏฺฐจฺจนํ ชื่อว่าปวิฏฺฐจฺจน. (ที่เป็นที่เข้าไปแล้ว)

อสนิสฺสทฺโท

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อสนินฺยา สทฺโท อสนิสฺสทฺโท. (อสนิ + สทฺท)

สทฺโท อ.เสียง อสนินฺยา แห่งสายฟ้า อสนิสฺสทฺโท ชื่อว่าอสนิสฺสท. (เสียงสายฟ้า)

ปญฺญาณกาโล

เป็นวิเสสนบุพฺพทกํมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปญฺญาณญฺจ ตํ กาโล จาติ ปญฺญาณกาโล. (ปญฺญาณ + กาล)

ปญฺญาณํ จ อ.เป็นที่ปรากฏด้วย ตํ อ.เป็นที่ปรากฏนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปญฺญาณกาโล ชื่อว่าปญฺญาณกาล. (กาลเป็นที่ปรากฏ)

ปริกรพนธนฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีฉฺฐิตฺตฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปริกรสฺส พนฺธนฺ ปริกรพนฺธนฺ. (ปริกร + พนฺธน) ฉฺฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส

พนฺธนฺ อ.เป็นที่ผูก ปริกรสฺส ซึ่งเกราะ ปริกรพนฺธนฺ ชื่อว่าปริกรพนฺธน. (เป็นที่ผูกเกราะ)

๒. ปริกรพนฺธนญจ ตํ จานญจจติ ปริกรพนฺธนฏจานํ. (ปริกรพนฺธน + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปริกรพนฺธน จ อ.เป็นที่ผูกซึ่งเกราะด้วย ตํ อ.เป็นที่ผูกซึ่งเกราะนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปริกรพนฺธนฏจานํ ชื่อว่าปริกรพนฺธนฏจาน. (ที่เป็นที่ผูกเกราะ)

วิฑูทภาโว, อุตตา

เป็นฉฺฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วิฑูทสฺส ภาโว วิฑูทภาโว. (อุตตา)

ภาโว อ.ความเป็น (สเรน) วิฑูทสฺส (อุตตโน) แห่งพระองค์ ผู้อันลูกศร แทะแล้ว วิฑูทภาโว ชื่อว่า วิฑูทภาว. (ความที่พระองค์ถูกลูกศรทะแล้ว)

อมฺทาสฺทิสา

เป็นตติยาดตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อมฺเทติ สฺทิสา อมฺทาสฺทิสา, ชฺนา. (อมฺท + สฺทิส)

(ชฺนา) อ.ชฺน ท. สฺทิสา ผู้เข้กับ อมฺเทติ ด้วยเรา ท. อมฺทาสฺทิสา ชื่อว่าอมฺทาสฺทิส (ผู้เข้กับเรา), ได้แก่ชฺนทั้งหลาย.

สพฺพปจฺฉิมโ (ลิจฺฉวี)

เป็นฉฺฐิตฺตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สพฺพเพสํ ปจฺฉิมโ สพฺพปจฺฉิมโ, ลิจฺฉวี. (สพฺพ + ปจฺฉิม)

(ลิจฺฉวี) อ.เจ้าลิจฺฉวี ปจฺฉิมโ ผู้มีในภายหลัง สพฺพเพสํ (ลิจฺฉวี) แห่งเจ้าลิจฺฉวี ท. ทั้งปวง สพฺพปจฺฉิมโ ชื่อว่าสพฺพปจฺฉิม (ผู้มีในภายหลังแห่งเจ้าลิจฺฉวีทั้งปวง), ได้แก่เจ้าลิจฺฉวี.

มุตตมตโต, ปริกโร

เป็นฉัฏฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหว่า

มุตโต มตดา ยสสาติ มุตตมตโต, ปริกโร. (มุตต + มตดา)

มุตโต อ.อันพันแลว มตดา เป็นประมาณ ยสส (ปริกรส) แห่งเกราะไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปริกโร) อ.เกราะนั้น มุตตมตโต ชื่อว่ามุตตมต (พันแลวเป็นประมาณ, ลักว่าพันแลว), ใต้แกเกราะ.

ปุตตทาโร

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

ปุตโต จ ทาโร จ ปุตตทาโร. (ปุตต + ทาร)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทาโร ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา, พระโอรสและพระเมส)

ชีวิตกขโย

เป็นฉัฏฐีตปรัสสมาส มีวิเคราะหว่า

ชีวิตสส ขโย ชีวิตกขย. (ชีวิต + ขย)

ขโย อ.ความสิ้นไป ชีวิตสส แห่งชีวิต ชีวิตกขย ชื่อว่าชีวิตกขย. (ความสิ้นไปแห่งชีวิต)

โสฬสกขตตุ

เป็นอัพยยตพิติ มีวิเคราะหว่า

โสฬสสุ วาเรสุ โสฬสกขตตุ. (โสฬส + กขตตุปัจจย)

วาเรสุ ในวาระ ท. โสฬสสุ สิบหก โสฬสกขตตุ ชื่อว่าโสฬสกขตตุ. (สิบหกครั้ง)

ถามสมปนนา, ปุตตา

เป็นตติยาตปรัสสมาส มีวิเคราะหว่า

ถาเมถ สมปนนา ถามสมปนนา, ปุตตา. (ถาม + สมปน)

(ปุตตา) อ.บุตร ท. สมปนนา ผู้ถึงพร้อมแลว ถาเมถ ด้วยกำลัง ถามสมปนนา ชื่อว่าถามสมปน (ผู้ถึงพร้อมด้วยกำลัง), ใต้แกบุตรทั้งหลาย.

สหพลิปพานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหพพานิ จ ตานิ ลิปพานิ จาติ สหพลิปพานิ. (สหพ + ลิป)

สหพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น ลิปพานิ จ เป็นศีลปะด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สหพลิปพานิ ชื่อว่าสหพลิป. (ศีลปะทั้งปวง)

ปริสสทสส์

เป็นฉัญฐิต์ปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริส้านิ สทสส์ ปริสสทสส์. (ปริส + สทสส์)

สทสส์ อ.พัน ปริส้านิ แห่งบุรุษ ท. ปริสสทสส์ ชื่อว่าปริสสทสส์. (บุรุษหนึ่งพัน)

ราชังคโณ

เป็นฉัญฐิต์ปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณโณ อังคโณ ราชังคโณ. (ราช + อังคณ)

อังคโณ อ.เนิน รณโณ ของพระราช่า ราชังคโณ ชื่อว่าราชังคณ. (เนินพระราช่า, สนามทลวง)

กุกกุฏปราชิตา, มนุสสา

เป็นตติยาต์ปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุกกุฏ จ โส อุกกุฏ จาติ กุกกุฏ. (กุก + อุกกุฏ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

กุกกุฏ จ อ.โก่งด้วย โส อ.โก่งนั้น อุกกุฏ จ เป็นคติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กุกกุฏ ชื่อว่า
กุกกุฏ. (คติโก่ง)

๒. กุกกุฏเณน ปราชิตา กุกกุฏปราชิตา, มนุสสา. (กุกกุฏ + ปราชิต) ตติยาต์ปริสสมาส

(มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. ปราชิตา ผู้แพ้แล้ว กุกกุฏเณน เพราะคติโก่ง กุกกุฏปราชิตา ชื่อว่า
กุกกุฏปราชิต (ผู้แพ้เพราะคติโก่ง), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

มหาวิรว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

มหนโต จ โส วิรว จาติ มหาวิรว. (มหนโต + วิรว)

มหนโต จ อ.เสียงดงด้วย โส อ.เสียงดงนั้น วิรว จ เป็นการร้องด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาวิรว ชื่อว่ามหาวิรว. (ร้องเสียงดง)

วิจฉยมจจา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

วิจฉยา จ เต อมจจา จาติ วิจฉยมจจา. (วิจฉย + อมจจ)

วิจฉยา จ อ.ผู้วิจฉย ท. ด้วย เต อ.ผู้วิจฉย ท. เหล่านั้น อมจจา จ เป็นอำมาตย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิจฉยมจจา ชื่อว่าวิจฉยมจจ. (อำมาตย์ผู้วิจฉย)

กุกุกุกกรณ

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหว่า

๑. กุกุ จ โส อุกุ จาติ กุกุกุ. (กุกุ + อุกุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

กุกุ จ อ.โกงด้วย โส อ.โกงนั้น อุกุ จ เป็นคติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กุกุกุ ชื่อว่ากุกุกุ. (คติโกง)

๒. กุกุกุสส กรณ กุกุกุกกรณ. (กุกุกุ + กรณ) ฉฐฐิตุปุริสสมาส

กรณ อ.การกระทำ กุกุกุสส ซึ่งคติโกง กุกุกุกกรณ ชื่อว่ากุกุกุกกรณ. (การทำคติโกง)

มหาสทโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

มหนโต จ โส สทโท จาติ มหาสทโท. (มหนโต + สทท)

มหนโต จ อ.ดงด้วย โส อ.ดงนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาสทโท ชื่อว่ามหาสทท. (เสียงดง)

โปราณกวินิจจกา, อมจจา

เป็นลัตตมัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โปราณเก วินิจจกา โปราณกวินิจจกา, อมจจา. (โปราณก + วินิจจก)

(อมจจา) อ.อำมาตย์ ท. วินิจจกา ผู้วินิจฉัย โปราณเก ในกาลก่อน โปราณกวินิจจกา ชื่อว่า โปราณกวินิจจก (ผู้วินิจฉัยในกาลก่อน), ได้แก่อำมาตย์ทั้งหลาย.

อปปลาภา, อมจจา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปไป ลาโก เยสนนติ อปปลาภา, อมจจา. (อปป + ลาภ)

ลาโก อ.ลาภ อปปไป อันน้อย เยส (อมจจาน์) แห่งอำมาตย์ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต อมจจา) อ.อำมาตย์ ท. เหล่านั้น อปปลาภา ชื่อว่าอปปลาภ (ผู้มีลาภน้อย), ได้แก่อำมาตย์ทั้งหลาย)

ปยุตตปริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปยุตตา จ เต ปริสา จาติ ปยุตตปริสา. (ปยุตต + ปริส)

ปยุตตา จ อ.ผู้ถูกประกอบแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้ถูกประกอบแล้ว ท. เหล่านั้น ปริสา จ เป็นบุรุษ ด้วย อติ เพราะเหตุนั้น ปยุตตปริสา ชื่อว่าปยุตตปริส. (บุรุษผู้ถูกประกอบแล้ว)

มหาโยธา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนุตา จ เต โยธา จาติ มหาโยธา. (มหนุต + โยธ)

มหนุตา จ อ.ผู้ใหญ่ ท. ด้วย เต อ.ผู้ใหญ่ ท. เหล่านั้น โยธา จ เป็นทหารด้วย อติ เพราะเหตุ นั้น มหาโยธา ชื่อว่ามหาโยธ. (ทหารผู้ใหญ่)

สัปปีจามิ

เป็นฉัญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัปปีสส จามิ สัปปีจามิ. (สัปปี + จามิ)

จามิ อ.เถต สัปปีสส แห่งเนยใส สัปปีจามิ ชื่อว่าสัปปีจามิ. (เถตเนยใส)

เภทนธมม, นามรูป

เป็นฉัญฐิตวิพทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เภทน ธมโม ยสสาติ เภทนธมม, นามรูป. (เภทน + ธมม)

เภทน อ.การแตกไป ธมโม เป็นธรรมดา ยสส (นามรูปสส) แห่งนามและรูปใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ นามรูป) อ.นามและรูปนี้ เภทนธมม ชื่อว่าเภทนธมม (มีการแตกไปเป็นธรรมดา), ได้แก่ นามและรูป.

อนิมิตต, ชีวิต

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ นิमितต ยสสาติ อนิมิตต, ชีวิต. (น + นิमितต)

นิमितต อ.นิमित ยสส (ชีวิตสส) แห่งชีวิตใด นตติ ย่อมไม่มี อติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ชีวิต) อ.ชีวิต นั้น อนิมิตต ชื่อว่าอนิมิตต (ไม่มีนิमित, ไม่มีเครื่องหมาย), ได้แก่ชีวิต.

อนญญาต, ชีวิต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนญญาต อนญญาต, ชีวิต. (น + อนญญาต)

(ชีวิต) อ.ชีวิต (เกินจิ) น อนญญาต อันใครๆ ไม่รู้แล้ว อนญญาต ชื่อว่าอนญญาต (อันใครๆ ไม่รู้ แล้ว), ได้แก่ชีวิต.

ทวตติสสุณิสาย

เป็นอสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวตติส สุณิสาย ทวตติสสุณิสาย. (ทวตติส + สุณิสาย)

สุณิสาย โอ.ลูกสะใภ้ ท. ทวดตีส ส่ามสิบสอง ทวดตีสสุณิสาย ชื่อว่าทวดตีสสุณิส่า. (ลูกสะใภ้ ๓๒ คน)

นิรปราธา, ส่ามิกา

เป็นปัญจมีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคโต อปราโธ เยทีติ นิรปราธา, ส่ามิกา. (นิ + อปราธ)

อปราโธ อ.ความผิด นิคโต ออกไปแล้ว เยที (ส่ามิกะ) จากส่ามี ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต ส่ามิกา) อ.ส่ามี ท. เหล่านี้ นิรปราธา ชื่อว่านิรปราธ. (มีความผิดออกแล้ว), ได้แก่ส่ามี ทั้งหลาย.

ปุริมกมผล

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปุริมญจ ตํ กมมญจาติ ปุริมกมผล. (ปุริม + กมม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปุริม จ อ.อันมีในก่อนด้วย ตํ อ.อันมีในก่อนนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปุริมกมผล ชื่อว่าปุริมกมผล. (กรรมอันมีในก่อน)

๒. ปุริมกมผล ผล ปุริมกมผล. (ปุริมกม + ผล) จัญฐิตปุริสสมาส

ผล อ.ผล ปุริมกมผล แห่งกรรมอันมีในก่อน ปุริมกมผล ชื่อว่าปุริมกมผล. (ผลกรรมอันมีในก่อน)

มโนปโทโส

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนสฺส ปโทโส มโนปโทโส. (มน + ปโทส)

ปโทโส อ.ความประทุษร้าย มนสฺส แห่งใจ มโนปโทโส ชื่อว่ามโนปโทส. (ความประทุษร้ายแห่งใจ)

จรปรีสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จรา จ เต ปรีสา จาติ จรปรีสา. (จร + ปรีส)

จรา จ อ.ผู้ล่อแหลม ท. ด้วย เต อ.ผู้ล่อแหลม ท. เหล่านี้ ปรีสา จ เป็นบุรุษด้วย อติ เพราะเหตุนี้ จรปรีสา ชื่อว่าจรปรีส. (บุรุษผู้ล่อแหลม, ลายลับ)

นิทโทสกาโว, ชน่าน

เป็นฉนฐิตปปริสสมาส โดยมีปัญจมีทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิคคโต โทโส เยตีติ นิทโทสา, ชนา. (นิ + โทส) ปัญจมีทวิบทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
โทโส อ.โทษ นิคคโต ออกไปแล้ว เยติ (ชเนติ) จากชน ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต ชนา) อ.โทษ ท. เหล่านี้ นิทโทสา ชื่อว่านิทโทส (มีโทษออกแล้ว, ปราศจากโทษ, ไม่มีความ
ผิด), ได้แก่ชนทั้งหลาย.
๒. นิทโทสานิ กาวो นิทโทสกาโว. (นิทโทส + กาว) ฉนฐิตปปริสสมาส
กาโว อ.ความเป็น นิทโทสานิ (ชนานิ) แห่งชน ท. ผู้มีโทษออกแล้ว นิทโทสกาโว ชื่อว่า
นิทโทสกา. (ความที่ชนเป็นผู้ไม่มีโทษ, ความที่ชนเป็นผู้ปราศจากโทษ, ความที่ชนไม่มีความผิด)

สเเวคปุตโต, ราชา

เป็นทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สเเวค ปุตโต สเเวคปุตโต, ราชา. (สเเวค + ปุตต)

(ราชา) อ.พระราช ปุตโต ผู้ถึงแล้ว สเเวค ซึ่งความสลตพระทัย สเเวคปุตโต ชื่อว่าสเเวคปุตต
(ผู้ถึงความสลตพระทัย), ได้แก่พระราช.

มตกมตติ

เป็นจตุตตีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตกสส มตติ มตกมตติ. (มตก + มตติ)

มตติ อ.ภัตร มตกสส เพื่อผู้ตายแล้ว มตกมตติ ชื่อว่ามตกมตติ. (ภัตรเพื่อผู้ตายแล้ว)

กุลขรคมนิ

เป็นทุตียาตปปริสสมาส โดยมีฉนฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุลสส ขริ กุลขริ. (กุล + ขริ) ฉนฐิตปปริสสมาส
ขริ อ.เรือน กุลสส แห่งตระกูล กุลขริ ชื่อว่ากุลขริ. (เรือนตระกูล)
๒. กุลขริ คมนิ กุลขรคมนิ. (กุลขริ + คมนิ) ทุตียาตปปริสสมาส
คมนิ อ.การไป กุลขริ ลู้เรือนแห่งตระกูล กุลขรคมนิ ชื่อว่ากุลขรคมนิ. (การไปสู่เรือนตระกูล)

มาริตกาล, พนฺธุโล

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาริตสฺส กาล มาริตกาล. (มาริต + กาล)

กาล อ.กาล (อดตนา) มาริตสฺส (พนฺธุลสฺส) แห่งเสนาบตีชื่อว่าพนฺธุละ ผู้อันพระองค์ ให้อย่างตายแล้ว
มาริตกาล ชื่อว่ามาริตกาล. (กาลที่เสนาบตีชื่อว่าพนฺธุละเป็นผู้อันพระองค์ให้ตายแล้ว)

วิปปฏิสาร์

เป็นอัสสตีตตีตติต มีวิเคราะห์ว่า

วิปปฏิสาร์ อสฺส อตตีติ วิปปฏิสาร์, ราชา. (วิปปฏิสาร์ + อี)

วิปปฏิสาร์ อ.ความเดือดร้อนพระทัย อสฺส (รณโณ) ของพระราชานั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โล ราชา) อ.พระราชานั้น วิปปฏิสาร์ ชื่อว่าวิปปฏิสาร์ (ผู้มีความเดือดร้อนพระทัย), ได้แก่พระเจ้า.

จิตตสสาโท

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิตตสฺส อสสาโท จิตตสสาโท. (จิตต + อสสาท)

อสสาโท อ.ความยินดี จิตตสฺส แห่งพระทัย จิตตสสาโท ชื่อว่าจิตตสสาท. (ความยินดีแห่งพระทัย)

รชฺชสฺซํ

เป็นสัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รชฺเช สฺซํ รชฺชสฺซํ. (รชฺช + สฺซ)

สฺซํ อ.ความสุข รชฺเช ในความเป็นแห่งพระเจ้า รชฺชสฺซํ ชื่อว่ารชฺชสฺซํ. (ความสุขในความเป็นพระเจ้า,
ความสุขในรัชสมบัติ, รัชสฺซ)

อุပ္ภูจณการโก, มาตุคาโม

เป็นทุติยาตตปุริสสมาส, เป็นกัตตสมาส, เป็นกัตตรูป, กัตตสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

อุပ္ภูจณํ กโรตีติ อุပ္ภูจณการโก, มาตุคาโม. (อุပ္ภูจณสทฺทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ +
ณฺรฺบํจฺจย)

(โย มาตุคาม) อ.มาตุคามไต กโรติ ย่อมกระทำ อุပ္ภูจัน ซึ่งการบำรุง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มาตุคาม) อ.มาตุคามนั้น อุပ္ภูจันการิก ชื่อว่าอุပ္ภูจันการิก (ผู้ทำการบำรุง), ได้แก่มาตุคาม.

วาทาตปภินุโต, ราชา

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีสมาหารทวันท์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วาโต จ อาตโป จ วาทาตป. (วาต + อาตป) สมาหารทวันท์มาส

วาโต จ อ.ลมด้วย อาตโป จ อ.แดดด้วย วาทาตป ชื่อว่าวาทาตป. (ลมและแดด)

๒. วาทาตเปณ ภินุโต วาทาตปภินุโต, ราชา. (วาทาตป + ภินุโต) ตติยัตปปริสส์มาส

(ราชา) อ.พระราช่า ภินุโต ผู้ทรงบอบข้าแล้ว วาทาตเปณ เพราะลมและแดด วาทาตปภินุโต ชื่อว่าวาทาตปภินุโต (ผู้ทรงบอบข้าเพราะลมและแดด), ได้แก่พระราช่า.

รตติภาโค

เป็นจัญฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติยา ภาโค รตติภาโค. (รตติ + ภาค)

ภาโค อ.ล้วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโค ชื่อว่ารตติภาค. (ล้วนแห่งราตรี)

ปจจุสกาล

เป็นวิเสสนปุปพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุโส จ โส กาล จาติ ปจจุสกาล. (ปจจุส + กาล)

ปจจุโส จ อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจจุสกาล ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลอันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ไกล่รุ่ง, ไกล่สว่าง)

เภาติสงฆวินาโส

เป็นจัญฐิตปปริสส์มาส โดยมีจัญฐิตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เภาตินิ สงฆเภาติสงฆ. (เภาติ + สงฆ) จัญฐิตปปริสส์มาส

สงฆเภาติสงฆ อ.หมู่ เภาตินิ แห่งญาติ ท. เภาติสงฆ ชื่อว่าเภาติสงฆ. (หมู่ญาติ)

๒. เภาติสงฆสส วินาโส เภาติสงฆวินาโส. (เภาติสงฆ + วินาส) จัญฐิตปปริสส์มาส

วินาสี อ.ความพินาศ ฅาติสงฆสฺส แห่งหมู่แห่งฅาติ ฅาติสงฆวินาสี ชื่อว่าฅาติสงฆวินาสี.
(ความพินาศแห่งหมู่ฅาติ)

ฅาติสงฆโศ

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฅาตินิ สงฆโศ ฅาติสงฆโศ. (ฅาติ + สงฆ)

สงฆโศ อ.การสงฆเคราะหฺ ฅาตินิ แก่ฅาติ ท. ฅาติสงฆโศ ชื่อว่าฅาติสงฆโศ. (การสงฆเคราะหฺฅาติ)

ปุพพณทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีมาทิปรตปุริสสมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อทสฺส ปุพพิ ปุพพณท. (ปุพพ + อท) อมาทิปรตปุริสสมาส

ปุพพิ อ.เบื้องตัน อทสฺส แห่งวัน ปุพพณท ชื่อว่าปุพพณท. (เบื้องตันแห่งวัน)

๒. ปุพพณทญจ ตํ สมโย จาติ ปุพพณทสมโย. (ปุพพณท + สมโย) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

ปุพพณท จ อ.อันเป็นเบื้องตันแห่งวันด้วย ตํ อ.อันเป็นเบื้องตันแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมโย
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปุพพณทสมโย ชื่อว่าปุพพณทสมโย. (สมโยอันเป็นเบื้องตันแห่งวัน, เวลาเข้า)

ปิณทปาตปฏิกุกนโต, สตถา

เป็นปัญจมีตปุริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปิณทปาตสฺมา ปฏิกุกนโต ปิณทปาตปฏิกุกนโต, สตถา. (ปิณทปาต + ปฏิกุกนโต)

(สตถา) อ.พระศาสดา ปฏิกุกนโต ผู้เสด็จก้าวกลับแล้ว ปิณทปาตสฺมา จากปิณทปาต ปิณทปาต-
ปฏิกุกนโต ชื่อว่า ปิณทปาตปฏิกุกนโต (ผู้เสด็จก้าวกลับจากปิณทปาต), ได้แก่พระศาสดา.

สิทเสยยา

เป็นจตุตถิปุริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สิทสฺส เสยยา วิย เสยยา สิทเสยยา. (สิท + วิย + เสยยา)

เสยยา อ.การบรรทม เสยยา วิย รววกะ อ.การนอน สิทสฺส ของราชสิทฺธิ์ สิทเสยยา ชื่อว่า
สิทเสยยา. (การบรรทมตุจการนอนของราชสิทฺธิ์)

สายณทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมือมาทิปรตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทลล์ สายั สายณท. (สายั + อท) อมาทิปรตปุริสสมาส

สายั อ.เป็นที่ล้นไป อทลล์ แห่งวัน สายณท ชื่อว่าสายณท. (เป็นที่ล้นไปแห่งวัน)

๒. สายณโท จ โส สมโย จาติ สายณทสมโย. (สายณท + สมโย)

สายณโท จ อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ล้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สายณทสมโย ชื่อว่าสายณทสมโย. (สมัยเป็นที่ล้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

กปิลวตตุสามนโต

เป็นฉัฎฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปิลวตตุลล์ สามนโต กปิลวตตุสามนโต. (กปิลวตตุ + สามนโต)

สามนโต อ.ที่ใกล้เคียง กปิลวตตุลล์ แห่งเมืองชื่อว่ากปิลพัลด์ กปิลวตตุสามนโต ชื่อว่ากปิลวตตุ-สามนโต. (ที่ใกล้เคียงเมืองกปิลพัลด์)

กพรจฉาย, รุกขมุล

เป็นฉัฎฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กพรา ฉายา ยลล์สาติ กพรจฉาย, รุกขมุล. (กพรา + ฉายา)

ฉายา อ.เงา กพรา อันห่าง ยลล์ (รุกขมุลลล์) แห่งโคนของต้นไม้โต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ต้ รุกขมุล) อ.โคนของต้นไม้ นั้น กพรจฉาย ชื่อว่ากพรจฉาย (มีเงาอันห่าง), ได้แก่โคนต้นไม้.

รุกขมุล

เป็นฉัฎฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขลล์ มุล รุกขมุล. (รุกข + มุล)

มุล อ.โคน รุกขลล์ แห่งต้นไม้ รุกขมุล ชื่อว่ารุกขมุล. (โคนต้นไม้)

รชชสีมา

เป็นฉัฎฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รัชชัสส สี่มา รัชชสี่มา. (รัชช + สี่มา)

สี่มา อ.เจตแดน รัชชัสส แห่งความเป็นแห่งพระราช่า รัชชสี่มา ชื่อว่ารัชชสี่มา. (เจตแดนแห่งความเป็นแห่งพระราช่า, รัชชสี่มา)

สณทจฉาย, นิโครธรุกโ

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สณทา ฉายา ยสสาติ สณทจฉาย, นิโครธรุกโ. (สณทา + ฉายา)

ฉายา อ.เงา สณทา อันสนิท ยสส (นิโครธรุกชส) แห่งต้นไทรโต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โล่ นิโครธรุกโ) อ.ต้นไทรนั้น สณทจฉาย ชื่อว่าสณทจฉาย (มีเงาอันสนิท), ได้แก่ต้นไทร.

อุณทเวลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุณทา จ ล่า เวลา จาติ อุณทเวลา. (อุณทา + เวลา)

อุณทา จ อ.อันร้อนด้วย ล่า อ.อันร้อนนั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อุณทเวลา ชื่อว่าอุณทเวลา. (เวลาร้อน)

รกษณตถาย

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รกษณสส อตถาย รกษณตถาย. (รกษณ + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ รกษณสส แก่การรักษา รกษณตถาย ชื่อว่ารกษณตถ. (เพื่อประโยชน์แก่การรักษา)

ตติยวโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โล่ วโร จาติ ตติยวโร. (ตติย + วโร)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โล่ อ.ที่สามนั้น วโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ตติยวโร ชื่อว่าตติยวโร. (วาระที่ ๓)

จตุตถวาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุตโต จ โส วาโร จาติ จตุตถวาโร. (จตุตถ + วาร)

จตุตโต จ อ.ที่สี่ด้วย โส อ.ที่สี่นั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จตุตถวาโร ชื่อว่า จตุตถวาร. (วาระที่ ๔)

ปุพพกम्म

เป็นสัตตमित्तปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพเพ กम्म ปุพพกम्म. (ปุพพ + กम्म)

กम्म อ.กรรม ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพกम्म ชื่อว่าปุพพกम्म. (กรรมในกาลก่อน)

วิสปกฺขิปนปาปกम्म

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐิต्तปุริสสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิสสส ปกฺขิปนํ วิสปกฺขิปนํ. (วิส + ปกฺขิปน) จัญฐิต्तปุริสสมาส

ปกฺขิปนํ อ.การไล่ วิสสส ซึ่งยาพิษ วิสปกฺขิปนํ ชื่อว่าวิสปกฺขิปน. (การไล่ยาพิษ)

๒. ปาปญจ ตํ กम्मญจาติ ปาปกम्म. (ปาป + กम्म) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปาป จ อ.ชั่วด้วย ตํ อ.ชั่วนั้น กम्म จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกम्म ชื่อว่า ปาปกम्म. (กรรมชั่ว)

๓. วิสปกฺขิปนเมว ปาปกम्मํ วิสปกฺขิปนปาปกम्म. (วิสปกฺขิปน + ปาปกम्म) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส

วิสปกฺขิปนํ เอว อ.การไล่ซึ่งยาพิษนั้นเดียว ปาปกम्मํ เป็นกรรมชั่ว วิสปกฺขิปนปาปกम्मํ ชื่อว่า วิสปกฺขิปนปาปกम्म. (กรรมชั่วคือการไล่ยาพิษ)

อปปฎิพาหิยาโว

เป็นจัญฐิต्तปุริสสมาส โดยมีนินบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปฎิพาหิยํ อปปฎิพาหิย. (น + ปฎิพาหิย) นินบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(วิสกฺกขิปนปapakมม) อ.กรรมชวฺคคือการไลซึ่งยาพิษ (เกนจิ) น ปฏิพาหิยฺ อันไครฺร ไม่พึงห้าม
อฺปฏิพาหิยฺ ชื่อว่าอฺปฏิพาหิย. (อันไครฺร ไม่พึงห้าม)

๒. อฺปฏิพาหิยฺสสฺ ภาโว อฺปฏิพาหิยภาโว. (อฺปฏิพาหิย + ภาว) จัณฐิตฺปฺริสฺสมาส

ภาโว อ.ความเป็น (เกนจิ) อฺปฏิพาหิยฺสสฺ (วิสกฺกขิปนปapakมมสฺ) แห่งกรรมชวฺคคือการไลซึ่ง
ยาพิษ อันไครฺร ไม่พึงห้าม อฺปฏิพาหิยภาโว ชื่อว่าอฺปฏิพาหิยภาว. (ความที่กรรมชวฺคคือการไลยาพิษ เป็นกรรม
ที่ไครฺร ไม่พึงห้าม)

อสฺตตฺฆาตกา, ฆาตกา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยฺสมาสฺ และทฺติยาตฺปฺริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

น สฺตตฺ ฆาเตนฺตฺติ อสฺตตฺฆาตกา, ฆาตกา. (น + สฺตตฺสทฺทฺอุปฺปท + ทนฺ ทิสายฺ ในความ
เยียดเยียน + ญฺบุจฺจย) กัดตรูปร, กัดตุลาธนะ

(เย ฆาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่าใด น ฆาเตนฺติ ย่อมไม่ฆ่า สฺตตฺ ซึ่งสฺตฺวฺ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต
ฆาตกา) อ.ญาติ ท. เหล่านั้น อสฺตตฺฆาตกา ชื่อว่าอสฺตตฺฆาตก (ผู้ไม่ฆ่าสฺตฺวฺ), ได้แก่ญาติทั้งหลาย.

สิกฺขิตฺตฺตฺตา, ส่ากิยา

เป็นตติยาทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

สิกฺขิตฺตา ทฺตฺตา เยทฺติ สิกฺขิตฺตฺตฺตา, ส่ากิยา. (สิกฺขิต + ทฺตฺต)

ทฺตฺตา อ.มือ ท. เยทฺติ (ส่ากิเยทฺติ) อันเจ้าศากยะ ท. เหล่าใด สิกฺขิตฺตา ศึกษแล้ว อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ส่ากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น สิกฺขิตฺตฺตฺตา ชื่อว่าสิกฺขิตฺตฺตฺตา (ผู้มีมืออันศึกษาแล้ว) ได้แก่
เจ้าศากยะทั้งหลาย)

กตฺปาสนา

เป็นตติยาทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

กตา อุปาสนา เยทฺติ กตฺปาสนา, ส่ากิยา. (กต + อุปาสนา)

อุปาสนา อ.เครื่องผูกสอด เยทฺติ (ส่ากิเยทฺติ) อันเจ้าศากยะ ท. เหล่าใด กตา กระทำแล้ว อิติ เพราะ
เหตุนี้ (เต ส่ากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านั้น กตฺปาสนา ชื่อว่ากตฺปาสนา (ผู้มีเครื่องผูกสอดอันทำแล้ว),
ได้แก่เจ้าศากยะทั้งหลาย.

มทิสสาสา

เป็นฉัฎฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

มทฺโธ อีสสาโส เยสนฺติ มทิสสาสา, สากิยา. (มทฺโธ + อีสสาส)

อิสสาโส อ.การฝึกปรือ มทฺโธ มาก เยส (สากิยาน) แห่งเจ้าศากยะ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนี้ (เต สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านี้ มทิสสาสา ชื่อว่ามทิสสาส. (ผู้มีการฝึกปรือมาก),
ได้แก่เจ้าศากยะทั้งหลาย.

กตสนฺนาทา

เป็นตติยาวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

กตา สนฺนาทา เยทีติ กตสนฺนาทา, สากิยา. (กต + สนฺนาท)

สนฺนาทา อ.เครื่องผูกสอด ท. เยติ (สากิเยติ) อันเจ้าศากยะ ท. เหล่าใด กตา กระทำแล้ว อติ
เพราะเหตุนี้ (เต สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านี้ กตสนฺนาทา ชื่อว่ากตสนฺนาท (ผู้มีเครื่องผูกสอดอันทำ
แล้ว), ได้แก่เจ้าศากยะทั้งหลาย.

อนฺตรนฺตร

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

อนฺตร จ อนฺตร จ อนฺตรนฺตร. (อนฺตร + อนฺตร)

อนฺตร จ อ.ระหว่างด้วย อนฺตร จ อ.ระหว่างด้วย อนฺตรนฺตร ชื่อว่าอนฺตรนฺตร. (ระหว่างและระหว่าง)

ผลกนฺตรกณฺณจฺจิทฺทนฺตราทินิ, อนฺตรานิ

เป็นฉัฎฐวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฎฐัตตปุริสสมาส ฉัฎฐัตตปุริสสมาส ฉัฎฐัตตปุริสสมาส
และอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ผลกสฺส อนฺตร ผลกนฺตร. (ผลก + อนฺตร) ฉัฎฐัตตปุริสสมาส

อนฺตร อ.ระหว่าง ผลกสฺส แห่งแผ่นดินกระดาน ผลกนฺตร ชื่อว่าผลกนฺตร. (ระหว่างแผ่นดินกระดาน)

๒. กณฺณนํ จิทฺโท กณฺณจฺจิทฺโท. (กณฺณ + จิทฺท) ฉัฎฐัตตปุริสสมาส

จิทฺโท อ.ช่อง กณฺณนํ แห่งหู ท. กณฺณจฺจิทฺโท ชื่อว่ากณฺณจฺจิทฺท. (ช่องหู)

๓. กณฺณจฺจิทฺทสฺส อนฺตร กณฺณจฺจิทฺทนฺตร. (กณฺณจฺจิทฺท + อนฺตร) ฉัฎฐัตตปุริสสมาส

อนฺตร อ.ระหว่าง กณฺณจฺจิทฺทสฺส แห่งช่องแห่งหู กณฺณจฺจิทฺทนฺตร ชื่อว่ากณฺณจฺจิทฺทนฺตร.

(ระหว่างช่องหู)

๔. ผลกนฺตรญจ กณฺณจฺฉิทฺทนฺตรญจ ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตรานิ. (ผลกนฺตร + กณฺณจฺฉิทฺทนฺตร)
อิติริตรโยคทวันท์สมาส

ผลกนฺตรํ จ อ.ระหว่างแห่งแผ่นกระดานด้วย กณฺณจฺฉิทฺทนฺตรํ จ อ.ระหว่างแห่งช่องแห่งหูด้วย
ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตรานิ ชื่อว่าผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตร. (ระหว่างแผ่นกระดานและระหว่างช่องหู)

๕. ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตรานิ อาทิ เยสฺนฺติ ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตราทินิ, อนฺตรานิ.
(ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตร + อาทิ) ฌฎฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตรานิ อ.ระหว่างแห่งแผ่นกระดานและระหว่างแห่งช่องแห่งหู ท. อาทิ
เป็นต้น เยสฺ (อนฺตรานํ) แห่งระหว่าง ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ อนฺตรานิ)
อ.ระหว่าง ท. เหล่านั้น ผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตราทินิ ชื่อว่าผลกนฺตรกณฺณจฺฉิทฺทนฺตราทิ (มีระหว่างแห่งแผ่น
กระดานและระหว่างช่องหูเป็นต้น), ได้แก่ระหว่างทั้งหลาย.

คเหตุพพคคทณฺ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คเหตุพพญจ ตํ คทณฺญจาทิ คเหตุพพคคทณฺ, วัตถุ. (คเหตุพพ + คทณ)

คเหตุพพํ จ อ.อันบุคคลพึงถือเอาด้วย ตํ อ.อันบุคคลพึงถือเอานั้น คทณฺ จ เป็นวัตถุเป็นเครื่องถือ
เอาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คเหตุพพคคทณฺ ชื่อว่าคเหตุพพคคทณ. (วัตถุเป็นเครื่องถือเอาอันบุคคลพึงถือเอา)

จิริปกกา, ทารกา

เป็นทุติยาตปปริสสมาส, เป็นกิตนตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

จิริ ปิวนฺตติ จิริปกกา, ทารกา. (จิริสทูปปท + ปา ปาเน ในการตี + ฌบุจฺจย)

(เย ทารกา) อ.เด็กทารก ท. เหล่าใด ปิวนฺติ ย่อมตี จิริ ซึ่งน้ำนม อิติ เพราะเหตุนั้น (เต
ทารกา) อ.เด็กทารก ท. เหล่านั้น จิริปกกา ชื่อว่าจิริปก (ผู้ตีนม), ได้แก่เด็กทารกทั้งหลาย.

โลทิตนฺที

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โลทิตเมว นฺที โลทิตนฺที. (โลทิต + นฺที)

โลทิตํ เอว อ.เลือดนั้นเทียม นฺที เป็นแม่น้ำ โลทิตนฺที ชื่อว่าโลทิตนฺที. (แม่น้ำคือเลือด)

คลโลทิต

เป็นลัตตमित्तปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คเล โลทิต คลโลทิต. (คล + โลทิต)

โลทิต อ.เลือต คเล ในคย คลโลทิต ชื่อว่าคลโลทิต. (เลือตในคย, เลือตในพระศอ)

สาภยวโล

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาภยาน วโล สาภยวโล. (สาภย + วโล)

วโล อ.วงศ สาภยาน แห่งเจ้าศากย ท. สาภยวโล ชื่อว่าสาภยวโล. (วงศแห่งเจ้าศากย, ศากย-วงศ)

ปาตราสเวลา

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีลัตตमित्तปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาต อาโล ปาตราโล. (ปาต + อาโล) ลัตตमित्तปุริสสมาส

อาโล อ.อาหารันบุคคลพึงกิน ปาต ในเวลาเช้า ปาตราโล ชื่อว่าปาตราส. (อาหารที่บุคคลพึงกินในเวลาเช้า)

๒. ปาตราสส เวลา ปาตราสเวลา. (ปาตราส + เวลา)

เวลา อ.เวลา ปาตราสส แห่งอาหารันบุคคลพึงกินในเวลาเช้า ปาตราสเวลา ชื่อว่าปาตราส-เวลา. (เวลาอาหารเช้า)

ทาสีปุตโต

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสียา ปุตโต ทาสีปุตโต. (ทาสี + ปุตต)

ปุตโต อ.บุตร ทาสียา ของนางทาสี ทาสีปุตโต ชื่อว่าทาสีปุตต. (บุตรของนางทาสี)

กิลิฏฐคตโต

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

กิลิฏฐํ คตตํ ยสฺสาติ กิลิฏฐคตโต, มทานาโม. (กิลิฏฐ + คตต)

คตตํ อ.ร่างกาย กิลิฏฐํ อันเศร้าทมองแล้ว ยสฺส (มทานามสฺส) แห่งเจ้าศากยะพระนามว่ามทานามโต (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส มทานาโม) อ.เจ้าศากยะพระนามว่ามทานามนั้น กิลิฏฐคตโต ชื่อว่ากิลิฏฐคตต (ผู้มีร่างกายอันเศร้าทมองแล้ว), ได้แก่เจ้าศากยะพระนามว่ามทานาม.

ปาทงฺคุฏฐกา

เป็นฉัฏฐีตีปปริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

ปาทานํ องฺคุฏฐกา ปาทงฺคุฏฐกา. (ปาท + องฺคุฏฐก)

องฺคุฏฐกา อ.นิ้ว ท. ปาทานํ แห่งเท้า ท. ปาทงฺคุฏฐกา ชื่อว่าปาทงฺคุฏฐก. (นิ้วเท้า)

คุณเตโช

เป็นฉัฏฐีตีปปริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

คุณานํ เตโช คุณเตโช. (คุณ + เตช)

เตโช อ.เดช คุณานํ แห่งคุณ ท. คุณเตโช ชื่อว่าคุณเตช. (เดชแห่งคุณ)

อุณฺหากาโร

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

อุณฺโท จ โส อากาโร จาติ อุณฺหากาโร. (อุณฺท + อากาโร)

อุณฺโท จ อ.อันร้อนด้วย โส อ.อันร้อนนั้น อากาโร จ เป็นอาการด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อุณฺหากาโร ชื่อว่าอุณฺหากาโร. (อาการอันร้อน)

นาคภวนํ

เป็นฉัฏฐีตีปปริสฺสมาสฺ มีวิเคราะหฺว่า

นาคสฺส ภวนํ นาคภวนํ. (นาค + ภวน)

ภวนํ อ.ภพ นาคสฺส แห่งนาค นาคภวนํ ชื่อว่านาคภวน. (ภพนาค, ภพพญานาค)

ทวาทสวส์ธานี

เป็นอสมมาตรทศมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวาทส วส์ธานี ทวาทสวส์ธานี. (ทวาทส + วส์ส)

วส์ธานี อ.ปี ท. ทวาทส ลีบสอง ทวาทสวส์ธานี ชื่อว่าทวาทสวส์. (๑๒ ปี)

ทีปาโลโก

เป็นจัญญิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีปส์ส อาโลโก ทีปาโลโก. (ทีป + อาโลก)

อาโลโก อ.แสงสว่าง ทีปส์ส แห่งประทีป ทีปาโลโก ชื่อว่าทีปาโลโก. (แสงสว่างแห่งประทีป)

ปริสัพพนตรานิ

เป็นจัญญิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริส้าน อพพนตรานิ ปริสัพพนตรานิ. (ปริส + อพพนตร)

อพพนตรานิ อ.ระหว่าง ท. ปริส้าน แห่งบุรุษ ท. ปริสัพพนตรานิ ชื่อว่าปริสัพพนตร. (ระหว่างบุรุษ)

รตติภาโค

เป็นจัญญิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติยา ภาโค รตติภาโค. (รตติ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโค ชื่อว่ารตติภาค. (ส่วนแห่งราตรี)

อนุโตนที

เป็นอมาทิปรตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นทียา อนุโต อนุโตนที. (อนุโต + นที)

อนุโต ในภายใน นทียา แห่งแม่น้ำ อนุโตนที ชื่อว่าอนุโตนที. (ภายในแม่น้ำ)

วาลิกาปุลิน

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วาลิกาย ปุลิน วาลิกาปุลิน. (วาลิกา + ปุลิน)

ปุลิน อ.เนิน วาลิกาย แห่งทราย วาลิกาปุลิน ชื่อว่าวาลิกาปุลิน. (เนินทราย)

อกตปาปกมมา, ชนา

เป็นตติยาทวิบาทุลงยาธิกรณพหุพหิสนมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น กต อกต, ปาปกมม. (น + กต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(ปาปกมม) อ.กรรมชั่ว (ชเนติ) อันชน ท. น กต ไม่กระทำแล้ว อกต ชื่อว่าอกต (ไม่ถูกต้องแล้ว), ได้แก่กรรมชั่ว)

๒. ปาปญจ ต กมมญจจาติ ปาปกมม. (ปาป + กมม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปาป จ อ.ชั่วด้วย ต อ.ชั่วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมม ชื่อว่าปาปกมม. (กรรมชั่ว)

๓. อกต ปาปกมม เยหิตติ อกตปาปกมมา, ชนา. (อกต + ปาปกมม) ตติยาทวิบาทุลงยาธิกรณพหุพหิสนมาส

ปาปกมม อ.กรรมชั่ว เยหิตติ (ชเนติ) อันชน ท. เหล่าใด อกต ไม่กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อกตปาปกมมา ชื่อว่าอกตปาปกมม (ผู้มีกรรมชั่วอันไม่ทำแล้ว), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

กตปาปกมมา, ชนา

เป็นตติยาทวิบาทุลงยาธิกรณพหุพหิสนมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาปญจ ต กมมญจจาติ ปาปกมม. (ปาป + กมม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปาป จ อ.ชั่วด้วย ต อ.ชั่วนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมม ชื่อว่าปาปกมม. (กรรมชั่ว)

๒. กต ปาปกมม เยหิตติ กตปาปกมมา, ชนา. (กต + ปาปกมม) ตติยาทวิบาทุลงยาธิกรณพหุพหิสนมาส

ปาปกมม อ.กรรมชั่ว เยติ (ขฺเหนี) อันชน ท. เหล่าใด กตฺ กระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้
(เต ชฺนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ กตปาปกมมา ชื่อว่ากตปาปกมม (ผู้มีกรรมชั่วอันทำแล้ว), ได้แก้ชนทั้งหลาย.

มหาเมโฆ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส เมโฆ จาติ มหาเมโฆ. (มหนต + เมฆ)

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่ขึ้น เมโฆ จ เป็นเมฆด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาเมโฆ
ชื่อว่ามหาเมฆ. (เมฆใหญ่)

ฆนกรกวลล์

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ฆนกรกญจ ตํ วลล์ญจาติ ฆนกรกวลล์. (ฆนกรก + วลล์)

ฆนกรกํ จ อ.ลูกเห็บด้วย ตํ อ.ลูกเห็บนั้น วลล์ จ เป็นฝนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ฆนกรกวลล์
ชื่อว่าฆนกรกวลล์. (ฝนลูกเห็บ)

มจจกจจปภาขา

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. มจจกา จ กจจปา จ มจจกจจปา. (มจจ + กจจป) อิตริตรโยคทวันทสมาส

มจจกา จ อ.ปลา ท. ด้วย กจจปา จ อ.เต่า ท. ด้วย มจจกจจปา ชื่อว่ามจจกจจป. (ปลา
และเต่า)

๒. มจจกจจปานิ ภาขา มจจกจจปภาขา. (มจจกจจป + ภาขา) ฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส

ภาขา อ.ภักษา มจจกจจปานิ ของปลาและเต่า ท. มจจกจจปภาขา ชื่อว่ามจจกจจปภาขา.
(ภักษาของปลาและเต่า)

กตปาปกมมวโส

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีวิเสสบุพพทกัมมธารยส์มาส และวิเสสบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปาปญจ ตํ กมฺมญจาติ ปาปกมมํ. (ปาป + กมฺม) วิเสสบุพพทกัมมธารยส์มาส

ปาป จ อ.ชั่วด้วย ต่ อ.ชั่วนั้น กम्म จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปापกम्म ชื่อว่า ปापกम्म. (กรรมชั่ว)

๒. กตญจ ต่ ปापกम्मญจาติ กตปาปกम्म. (กต + ปापกम्म) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส กต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย ต่ อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น ปापกम्म จ เป็นกรรมชั่วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตปาปกम्म ชื่อว่ากตปาปกम्म. (กรรมชั่วที่ทำแล้ว, ทำกรรมชั่วแล้ว)

๓. กตปาปกम्मสส วโส กตปาปกम्मวโส. (กตปาปกम्म + วส) ัญฐิต์ปฺริสสมาส วโส อ.อำนาจ กตปาปกम्मสส แห่งกรรมชั่วอันถูกกระทำแล้ว กตปาปกम्मวโส ชื่อว่า กตปาปกम्मวส. (อำนาจแห่งกรรมชั่วที่ทำแล้ว)

เอตตกา, สากิยา

เป็นสังขลัญฐาทิอเนกัตตตทิต มิวีเคราะทว่า

เอตฺ ปริมาณิ เยสนฺติ เอตตกา, สากิยา. (เอต + ตตทปัจจย)

ปริมาณิ อ.ประมาณ เอตฺ เท่านี้ เยสฺ (สากิยานิ) แห่งเจ้าศากยะ ท. เหล่าใด (เอตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ สากิยา) อ.เจ้าศากยะ ท. เหล่านี้ เอตตกา ชื่อว่าเอตตก (มีประมาณเท่านี้), ได้แก่ เจ้าศากยะทั้งหลาย.

สมุทฺทมจฺจกจฺจปภาจฺ, วิฑูทโก

เป็นัญฐิต์ปฺริสสมาส โดยมีอิตรียทวณทสมาส และสัตตมิต์ปฺริสสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะทดังนี้

๑. มจฺจกา จ กจฺจปา จ มจฺจกจฺจปา. (มจฺจ + กจฺจป) อิตรียทวณทสมาส

มจฺจกา จ อ.ปลา ท. ด้วย กจฺจปา จ อ.เต่า ท. ด้วย มจฺจกจฺจปา ชื่อว่ามจฺจกจฺจป. (ปลาและเต่า)

๒. สมุทฺเท มจฺจกจฺจปา สมุทฺทมจฺจกจฺจปา. (สมุทฺท + มจฺจกจฺจป) สัตตมิต์ปฺริสสมาส

มจฺจกจฺจปา อ.ปลาและเต่า ท. สมุทฺเท ในสมุทฺร สมุทฺทมจฺจกจฺจปา ชื่อว่าสมุทฺทมจฺจกจฺจป. (ปลาและเต่าในสมุทฺร)

๓. สมุทฺทมจฺจกจฺจปานิ ภาจฺ สมุทฺทมจฺจกจฺจปภาจฺ. (สมุทฺทมจฺจกจฺจป + ภาจฺ) ัญฐิต์ปฺริส-
สมาส

ภาจฺ อ.เหยื่อ สมุทฺทมจฺจกจฺจปานิ ของปลาและเต่าในสมุทฺร สมุทฺทมจฺจกจฺจปภาจฺ ชื่อว่า สมุทฺทมจฺจกจฺจปภาจฺ. (เหยื่อของปลาและเต่าในสมุทฺร)

มโหโหม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

มทนต์ จ โส โอม จาติ มโหโหม. (มทนต์ + โอม)

มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่เนั้น โอม จ เป็นทวงน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุเนั้น มโหโหม
ชื่อว่ามโหม. (ทวงน้ำใหญ่)

ชีวิตินุทริย

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ชีวิตเมว อินุทริย ชีวิตินุทริย. (ชีวิต + อินุทริย)

ชีวิต เหว อ.ชีวิตเนั้นเทียว อินุทริย เป็นอินทริย ชีวิตินุทริย ชื่อว่าชีวิตินุทริย. (อินทริยคือชีวิต)

จตุรปายสมุทโท

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาทรรทศสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. จตตารอ อปายา จตุรปาया. (จตุ + อปาย) อสมาทรรทศสมาส

อปายา อ.อบาย ท. จตตารอ สี่ จตุรปาया ชื่อว่าจตุรปาया. (อบาย ๔)

๒. จตุรปาयाเฮว สมุทโท จตุรปาयाสมุทโท. (จตุรปาया + สมุท) อวธารณบุพพทกัมมธารย
สมาส

จตุรปาया เหว อ.อบายสี่ ท. เนั้นเทียว สมุทโท เป็นสมุท จตุรปาयाสมุทโท ชื่อว่า
จตุรปาयाสมุทโท. (สมุทคืออบาย ๔)

พยาสตตมนโส, นโร

เป็นจณฐีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

พยาสตต มนส ยสสาติ พยาสตตมนโส, นโร. (พยาสตต + มนส)

มนส อ.ใจ พยาสตต อันข้องแล้วโดยอาการมีอย่างต่างๆ ยสส (นรสส) แห่งนรชนใด (อตติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุเนั้น (โส นโร) อ.นรชนเนั้น พยาสตตมนโส ชื่อว่าพยาสตตมนส (ผู้มีใจอันข้องโดยอาการมีอย่าง
ต่างๆ), ได้แก่นรชน.

ลคฺคมานโส, นโร

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ลคฺคํ มานสํ ยสฺสาติ ลคฺคมานโส, นโร. (ลคฺค + มานส)

มานสํ อ.ใจ ลคฺคํ อันซ้องแล้ว ยสฺส (นรฺสฺส) แห่งนรชนไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส นโร) อ.นรชนั้น ลคฺคมานโส ชื่อว่าลคฺคมานส (มีใจอันซ้องแล้ว), ได้แก่นรชน.

ปุปฺผาราโม

เป็นฉัฏฐีตฺปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุปฺผสฺส อาราโม ปุปฺผาราโม. (ปุปฺผ + อาราโม)

อาราโม อ.ส่วน ปุปฺผสฺส แห่งตอกไม้ ปุปฺผาราโม ชื่อว่าปุปฺผาราม. (ส่วนตอกไม้)

ปุปฺผารามสฺทิสฺ, ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ

เป็นตติยตฺปุริสฺสมาส โดยมีฉัฏฐีตฺปุริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปุปฺผสฺส อาราโม ปุปฺผาราโม. (ปุปฺผ + อาราโม) ฉัฏฐีตฺปุริสฺสมาส

อาราโม อ.ส่วน ปุปฺผสฺส แห่งตอกไม้ ปุปฺผาราโม ชื่อว่าปุปฺผาราม. (ส่วนตอกไม้)

๒. ปุปฺผาราเมน สฺทิสฺ ปุปฺผารามสฺทิสฺ, ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ. (ปุปฺผาราม + สฺทิสฺ) ตติยตฺปุริสฺสมาส

(ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ) อ.ท่ามกลางแห่งกามคุณห้า สฺทิสฺ อันแจ่มกับ ปุปฺผาราเมน ด้วยส่วนแห่งตอกไม้ ปุปฺผารามสฺทิสฺ ชื่อว่าปุปฺผารามสฺทิส (แจ่มกับส่วนตอกไม้), ได้แก่ท่ามกลางกามคุณ ๕.

ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ

เป็นฉัฏฐีตฺปุริสฺสมาส โดยมีอสมาทารทิกุสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปญฺจ กามคุณา ปญฺจกามคุณา. (ปญฺจ + กามคุณ) อสมาทารทิกุสฺมาส

กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญฺจ ห้า ปญฺจกามคุณา ชื่อว่าปญฺจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญฺจกามคุณานํ มฺขฺณํ ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ. (ปญฺจกามคุณ + มฺขฺณํ) ฉัฏฐีตฺปุริสฺสมาส

มฺขฺณํ อ.ท่ามกลาง ปญฺจกามคุณานํ แห่งกามคุณห้า ท. ปญฺจกามคุณมฺขฺณํ ชื่อว่าปญฺจกามคุณมฺขฺณ. (ท่ามกลางกามคุณ ๕)

สททคนธรรสโณฏฐพพา

เป็นอิตรัตริยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทโท จ คนุโธ จ รโส จ โณฏฐพโพ จ สททคนธรรสโณฏฐพพา. (สทท + คนุ + รส + โณฏฐพพ)

สทโท จ อ.เสียงด้วย คนุโธ จ อ.กลืนด้วย รโส จ อ.รสด้วย โณฏฐพโพ จ อ.โณฏฐัพพะด้วย สททคนธรรสโณฏฐพพา ชื่อว่าสททคนธรรสโณฏฐพพ. (เสียง กลืน รส และโณฏฐัพพะ)

สททาทีน, อารมมณานิ

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สทโท อาทิ เยสนนติ สททาทีน, อารมมณานิ. (สทท + อาทิ)

สทโท อ.เสียง อาทิ เป็นต้น เยสน (อารมมณานิ) แห่งอารมณ ๓. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตานิ อารมมณานิ) อ.อารมณ ๓. เหล่านั้น สททาทีน ชื่อว่าสททาที (มีเสียงเป็นต้น), ได้แก่อารมณ ๕ ทั้งหลาย.

โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทาทีน, ธนานิ

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส โดยมีอิตรัตริยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โค จ มทิส จ ทาสี จ ทาโส จ เขตตตญจ วตตุ จ คาโม จ นิคโม จ ชนปโท จ โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทา. (โค + มทิส + ทาสี + ทาส + เขตต + วตตุ + คาม + นิคม + ชนปท) อิตรัตริยคทวันทสมาส

โค จ อ.โคด้วย มทิส จ อ.กระปือด้วย ทาสี จ อ.ทาสีด้วย ทาโส จ อ.ทาสด้วย เขตต จ อ.นาด้วย วตตุ จ อ.ส่วนด้วย คาโม จ อ.หมู่บ้านด้วย นิคโม จ อ.นิคมด้วย ชนปโท จ อ.ชนบทด้วย โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทา ชื่อว่าโคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปท. (โค กระปือ ทาสี ทาส นา ส่วน หมู่บ้าน นิคม และชนบท)

๒. โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทา อาทิ เยสนนติ โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคม-ชนปทาทีน, ธนานิ. (โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปท + อาทิ) จัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทสมาส

โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทา อ.โค กระปือ ทาสี ทาส นา ส่วน หมู่บ้าน นิคม และชนบท ท. อาทิ เป็นต้น เยสน (ธนานิ) แห่งทรัพย์ ๓. เหล่าใด (สนนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตานิ ธนานิ) อ.ทรัพย์ ๓. เหล่านั้น โคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคามนิคมชนปทาทีน ชื่อว่าโคมทิสทาสีทาสเขตตวตตุคาม-

นิคมชนปทาภิ (มีโค กระบือ ทาสี ทาส นา ล้วน หมู่บ้าน นิคม และชนบทเป็นต้น), ได้แก่ทรัพย์ทั้งหลาย.

บริเวณวิหารปตตจิวราทโย, ปริกขารรา

เป็นอิตรียคทวันทสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาส สมหาทวันทสมาส และณัฐิทธิพิทตลยาธิ-
กรรมพหุพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปรีเวณ จ วิหาโร จ ปรีเวณวิหารา. (ปรีเวณ + วิหาร) อิตรียคทวันทสมาส
ปรีเวณ จ อ.ปรีเวณด้วย วิหาโร จ อ.วิหารด้วย ปรีเวณวิหารา ชื่อว่าปรีเวณวิหาร. (ปรีเวณ
และวิหาร)

๒. ปตโต จ จิวรญจ ปตตจิวโร. (ปตต + จิวร) สมหาทวันทสมาส
ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวโร จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวโร ชื่อว่าปตตจิวร. (บาตรและจิวร)

๓. ปตตจิวโร อาภิ เยสนนติ ปตตจิวราทโย, ปริกขารรา. (ปตตจิวร + อาภิ) ณัฐิทธิพิทตลยาธิกรรม
พหุพิทิสมาส

ปตตจิวโร อ.บาตรและจิวร อาภิ เป็นต้น เยสน (ปริกขารรา) แห่งบริขาร ท. เหล่าใด (อตุล)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (แต่ ปริกขารรา) อ.บริขาร ท. เหล่านั้น ปตตจิวราทโย ชื่อว่าปตตจิวราทโย (มีบาตรและ
จิวรเป็นต้น), ได้แก่บริขารทั้งหลาย.

๔. ปรีเวณวิหารา จ ปตตจิวราทโย จ ปรีเวณวิหารปตตจิวราทโย, ปริกขารรา. (ปรีเวณวิหาร +
ปตตจิวราทโย) อิตรียคทวันทสมาส

ปรีเวณวิหารา จ อ.ปรีเวณและวิหาร ท. ด้วย ปตตจิวราทโย (ปริกขารรา) จ อ.บริขารมีบาตร
และจิวรเป็นต้นด้วย ปรีเวณวิหารปตตจิวราทโย ชื่อว่าปรีเวณวิหารปตตจิวราทโย (มีปรีเวณ วิหาร และบริขาร
มีบาตรและจิวรเป็นต้น), ได้แก่บริขารทั้งหลาย.

ปญจกามคุณสงฆาตานิ, ปุปฺผานิ

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมหาททิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ กามคุณา ปญจกามคุณา. (ปญจ + กามคุณ) อสมหาททิสมาส
กามคุณา อ.กามคุณ ท. ปญจ ทำ ปญจกามคุณา ชื่อว่าปญจกามคุณ. (กามคุณ ๕)

๒. ปญจกามคุณา อิติ สงฆาตานิ ปญจกามคุณสงฆาตานิ, ปุปฺผานิ. (ปญจกามคุณ + สงฆาต)
สัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส

(ปุปฺผานิ) อ.ตอกไม้ ท. สงฆาตานิ อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว ปญจกามคุณา อิติ ว่ากามคุณห้า

ปญจกามคุณสงฆาตานิ ชื่อว่าปญจกามคุณสงฆาต (กล่าวคือกามคุณ ๕), ได้แก่ดอกไม้มั้งหลาย.

เคหภิตติอาทโย, ทพพสัมมารา

เป็นจัญญูทวิบทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีจัญญูตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เคหสส ภิตติ เคหภิตติ. (เคห + ภิตติ) จัญญูตปุริสสมาส

ภิตติ อ.ฝา เคหสส แห่งเรือน เคหภิตติ ชื่อว่าเคหภิตติ. (ฝาเรือน)

๒. เคหภิตติ อาทโย เยสนุติ เคหภิตติอาทโย, ทพพสัมมารา. (เคหภิตติ + อาทโย) จัญญูทวิบท-
ตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

เคหภิตติ อ.ฝาแห่งเรือน อาทโย เป็นต้น เยส (ทพพสัมมาราน) แห่งทพพสัมมารา ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ทพพสัมมารา) อ.ทพพสัมมารา ท. เหล่านั้น เคหภิตติอาทโย ชื่อว่า เคหภิตติอาทโย (มีฝาเรือนเป็นต้น), ได้แก่ทพพสัมมาราั้งหลาย.

สุปนวโล

เป็นจัญญูตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุปนสส วโล สุปนวโล. (สุปน + วโล)

วโล อ.สามารถ สุปนสส แห่งความหลับ สุปนวโล ชื่อว่าสุปนวโล. (สามารถแห่งความหลับ)

สุตตปมตตตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุตตตา อิว ปมตตตา สุตตปมตตตา, สตตตา. (สุตต + ปมตต) อุปมานบุพพทพพพิทิสมาส (สตตตา) อ.สัตว์ ท. ปมตตตา ผู้ประมาทแล้ว สุตตตา อิว เพียงตั้งผู้หลับแล้ว สุตตปมตตตา ชื่อว่าสุตตปมตต (ผู้ประมาทดุจผู้หลับ), ได้แก่สัตว์ั้งหลาย.

๒. สุตตปมตตตานิ ภาโว สุตตปมตตตตา. (สุตตปมตต + ตาปัจจย) ภาวตัทธิต

ภาโว อ.ความเป็น สุตตปมตตตานิ (สตตตานิ) แห่งสัตว์ ท. ผู้ประมาทแล้วเพียงตั้งผู้หลับแล้ว สุตตปมตตตตา ชื่อว่าสุตตปมตตตตา. (ความที่สัตว์ผู้ประมาทแล้วดุจผู้หลับแล้ว)

อายตคัมภีโร, มโหัม

เป็นวิเสสในภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อายโต จ คัมภีโร จ อายตคัมภีโร. (อายต + คัมภีร)

(มโหัม) อ.ห้วงน้ำใหญ่ อายโต จ กว้างด้วย คัมภีโร จ ลึกด้วย อายตคัมภีโร ชื่อว่าอายตคัมภีร (ทั้งกว้างทั้งลึก), ไต่แกห้วงน้ำใหญ่.

อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎาทย, สัตตา

เป็นฉัญฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อิตติ จ ปุริโส จ โค จ มทิสโส จ กุกกุฎา จ อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎา. (อิตติ + ปุริส + โค + มทิส + กุกกุฎ) อิตริตรโยคทวันทสมาส

อิตติ จ อ.หญิงด้วย ปุริโส จ อ.บุรุษด้วย โค จ อ.โคด้วย มทิสโส จ อ.กระบือด้วย กุกกุฎา จ อ.ไก่อด้วย อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎา ชื่อว่าอิตติปริสโคมทิสกุกกุฎา. (หญิง ชาย โค กระบือ และไก่)

๒. อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎา อาทิ เยสนติ อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎาทย, สัตตา. (อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎ + อาทิ) ฉัญฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส

อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎา อ.หญิง บุรุษ โค กระบือ และไก่ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (สัตตาน) แห่งสัตว์ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สัตตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น อิตติปริสโคมทิสกุกกุฎาทย ชื่อว่าอิตติปริสโคมทิสกุกกุฎาทย (หญิง ชาย โค กระบือ และไก่เป็นต้น), ไต่แกสัตว์ทั้งหลาย.

มรณมัจจุ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณเมว มัจจุ มรณมัจจุ. (มรณ + มัจจุ)

มรณ เอว อ.ความตายนั้นเทียว มัจจุ เป็นมัจจุ มรณมัจจุ ชื่อว่ามรณมัจจุ. (มัจจุคือความตาย)

เทสนาวสาน

เป็นฉัญฐีตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุด)

สู่ตลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสดาปัตติผลาทีน

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหว่า

โสดาปัตติผล อาทิ เยสนติ โสดาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสดาปัตติผล + อาทิ)

โสดาปัตติผล อ.โสดาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสดาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสดาปัตติผลาที, ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสทบุพพทพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหดังนี้

๑. อตฺโถ อสสา อตฺถิติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิก) อัสสัถิตฺตํทิต

อตฺโถ อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตฺถิกาย ยา วตฺตติติ สาตฺถิกา, เทสนา. (สท + อตฺถิกา) สทบุพพทพหุพีหีสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตฺถิกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺถิกา ชื่อว่าสาตฺถิกา, ได้แก่เทศนา. (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

๔. ปติปฐิกาวตถุ ๗ [๓๖]

ปติปฐิกาวตถุ (มยา วุจเต) ๗

ปติปฐิกาวตถุ อ.เรื่องแห่งหญิงชื่อว่าปติปฐิกา (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทธโฆสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๗

ปติปฐิกาวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาจก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๔. เรื่องนางปติปฐิกา

๑. “ปุพฺผานิ เหวาติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปติปฐิกํ นาม อิตฺถิ
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต ปติปฐิกํ นาม อิตฺถิ อารพฺภ “ปุพฺผานิ เหวาติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อารพฺภ ทรง
ปรารภ อิตฺถิ ซึ่งหญิง ปติปฐิกํ นาม ชื่อว่าปติปฐิกา กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺม-
เทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “ปุพฺผานิ เหวาติ ว่า “ปุพฺผานิ เหว” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี ทรงปรารภหญิงชื่อว่าปติปฐิกา ตรัสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า “ปุพฺผานิ เหว” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปุพฺผานิ เหว” สรุปะไน อิติฯ
ศัพฺทํ สรุปะไน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
สาวตฺถิยํ วิสยาธาระไน วิหรนฺโตฯ อํพภันตริกิริยาของ สตุถา นามศัพฺทํ สัณฺญา-
โชนทกะเข้ากับ ปติปฐิกํฯ วิเสสนะของ อิตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยา
ใน กเถสิ ๗

.....
.....

๒. วตถุ ตาวตีสเทวโลเก สมมุจิติ ๕

วตถุ อ.เรื่อง สมมุจิติ ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ตาวตีสเทวโลเก บนเทวโลกชื่อว่าดาวตีส ๕
เรื่องตั้งขึ้นบนเทวโลกชั้นดาวตีส

วตถุ สุทธกัตตานิ สมมุจิติ ๕ กิตตบทกัตตวจาก ตาวตีสเทวโลเก วิสยาธาระไน
สมมุจิติ ๕

๓. ตตถ กิร มาลาภารี นาม เทวปุตโต อจจราสหัสสปริวโต อุตยานัน ปาวิสสิ ๕

ตตถ (ตาวตีสเทวโลเก) กิร มาลาภารี นาม เทวปุตโต อจจราสหัสสปริวโต อุตยานัน ปาวิสสิ ๕

กิร ได้ยินว่า เทวปุตโต อ.เทพบุตร มาลาภารี นาม ชื่อว่ามาลาภารี ตตถ
(ตาวตีสเทวโลเก) บนเทวโลกชื่อว่าดาวตีสนั้น อจจราสหัสสปริวโต ผู้อันพัน
แห่งนางอัปสรแวดล้อมแล้ว ปาวิสสิ ได้เข้าไปแล้ว อุตยานัน สู่อุตยาน ๕

เล่ากันมาว่า เทพบุตรชื่อว่ามาลาภารี บนเทวโลกชั้นดาวตีสนั้น มีนางอัปสร ๑,๐๐๐
แวดล้อม ได้เข้าไปสู่อุตยาน

กิริศัพท์ อนุสสวนันตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มาลาภารี ๕ วิเสสณะของ
เทวปุตโต ๕ สุทธกัตตานิ ปาวิสสิ ๕ อาชยาดตบทกัตตวจาก ตตถ วิเสสณะของ ตาวตีส-
เทวโลเก ๕ วิสยาธาระไน มาลาภารี อจจราสหัสสปริวโต วิเสสณะของ เทวปุตโต
อุตยานัน สัมปาปุกณียกัมมะไน ปาวิสสิ ๕

๔. ปณจสตา เทวธิตโร รุกขั อารุยห ปุพฺผานิ ปาเตนฺติ ๕

เทวธิตโร อ.เทพธิดา ท. ปณจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อารุยห ขึ้นแล้ว รุกขั
สู่ต้นไม้ ปุพฺผานิ ยังดอกไม้มั ท. ปาเตนฺติ ย่อมให้ตกลง ๕

เทพธิดาประมาณ ๕๐๐ นาง ขึ้นต้นไม้ เขยาดอกไม้ให้หล่นลง

ปณจสตา วิเสสณะของ เทวธิตโร ๕ เหตุกัตตานิ ปาเตนฺติ ๕ อาชยาดตบทเหตุกัตตว-
จาก รุกขั สัมปาปุกณียกัมมะไน อารุยห ๕ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปาเตนฺติ ปุพฺผานิ

การิตกัมมะใน ปาเตนุติ ฯ

๕. ปณฺจสตา ตาหิ ปาติตานิ ปุปฺผานิ คเหตุวา เทวปุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ ฯ

ปณฺจสตา (เทวธิดโร) ตาหิ (เทวธิดราหิ) ปาติตานิ ปุปฺผานิ คเหตุวา เทวปุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ ฯ

(เทวธิดโร) อ.เทพธิดา ท. **ปณฺจสตา** ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **ปุปฺผานิ** ซึ่งดอกไม้ ท. **ตาหิ (เทวธิดราหิ) ปาติตานิ** อัน อันเทพธิดา ท. เหล่านั้น ให้ตกลงแล้ว **อลงฺกโรนฺติ** ย่อมประดับ **เทวปุตฺตํ** ซึ่งเทพบุตร ฯ

เทพธิดาประมาณ ๕๐๐ นาง เก็บดอกไม้ที่เหล่าเทพธิดาเหล่านั้นเขย่าให้หล่นลง ย่อมประดับเทพบุตร

ปณฺจสตา วิเสสณะของ เทวธิดโรฯ สุธรกัตตาใน อลงฺกโรนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตาหิ วิเสสณะของ เทวธิดราหิฯ อนภินิหิตกัตตาใน ปาติตานิฯ วิเสสณะของ ปุปฺผานิฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อลงฺกโรนฺติ เทวปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน อลงฺกโรนฺติ ฯ

๖. ตาสฺ เอกา เทวธิดา รุกฺขสาขายเมว จุตฺตา ฯ

ตาสฺ (เทวธิดราสุ) เอกา เทวธิดา รุกฺขสาขายํ เอว จุตฺตา ฯ

ตาสฺ (เทวธิดราสุ) เอกา เทวธิดา อ. -ในเทพธิดา ท. เหล่านั้นหนา -เทพธิดาตนหนึ่ง **จุตฺตา** เคลื่อนแล้ว **รุกฺขสาขายํ เอว** บนกิ่งของตนไม้นั้นเทียว ฯ

บรรดาเทพธิดาเหล่านั้น เทพธิดาคนหนึ่ง เคลื่อนที่กิ่งต้นไม้ที่นั่นแหละ

ตาสฺ วิเสสณะของ เทวธิดราสุฯ นิทธารณะใน เอกา เทวธิดา เอกา วิเสสณะของ เทวธิดาฯ นิทธารณียะและสุทธกัตตาใน จุตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ รุกฺขสาขายํฯ วิสยาธาระใน จุตฺตา ฯ

๗. สรีร์ ทิปสิขา วิย นิพพายี ฯ

สรีร์ อ.สรีระ นิพพายี ดับแล้ว ทิปสิขา วิย ราวกะ อ.เปลวแห่งประทีป ฯ

สรีระดับแล้ว ดุจเปลวประทีป

สรีร์ สุทธกัตตาโน นิพพายีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทิปสิขา อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์
อุปมาโชตกะเข้ากับ ทิปสิขา ฯ

๘. สวา สวตถึยฺ เอกสมฺมึ กุลเคเห ปฏิสนฺธิ คเหตฺวา ชาตกาเล ชาตีสฺสรา หุตฺวา
“มาลาภารีเทวปุตฺตสฺส ภริยา มหีติ อนุสฺสรนฺตี วุฑฺฒิมนฺวาย คณฺฐมาลาทิปฺปชฺช กตฺวา
สามิกสฺส สนฺติเก อภินิพฺพตฺตี ปฏฺฐเจสิ ฯ

สวา (เทวธิดา) สวตถึยฺ เอกสมฺมึ กุลเคเห ปฏิสนฺธิ คเหตฺวา ชาตกาเล ชาตีสฺสรา หุตฺวา
“(อหฺ) มาลาภารีเทวปุตฺตสฺส ภริยา มหีติ อนุสฺสรนฺตี วุฑฺฒิ มนฺวาย คณฺฐมาลาทิปฺปชฺช กตฺวา
สามิกสฺส สนฺติเก อภินิพฺพตฺตี ปฏฺฐเจสิ ฯ

สวา (เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปฏิสนฺธิ ซึ่งปฏิสนธิ กุลเคเห
ในเรือนแห่งตระกูล เอกสมฺมึ หลังหนึ่ง สวตถึยฺ ในเมืองสาวตถึ ชาตีสฺสรา เป็นผู้
ระลึกได้ซึ่งชาติ ชาตกาเล ในกาลเป็นที่เกิดแล้ว หุตฺวา เป็นแล้ว อนุสฺสรนฺตี ระลึก
ได้อยู่ อิติ ว่า “(อหฺ) อ.เรา ภริยา เป็นภรรยา มาลาภารีเทวปุตฺตสฺส ของเทพบุตร
ชื่อว่ามาลาภารี มหฺยิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ มนฺวาย อาศฺยแล้ว วุฑฺฒิ ซึ่งความเจริญ
กตฺวา กระทำแล้ว คณฺฐมาลาทิปฺปชฺช ซึ่งการบูชาด้วยวัตถุมีของหอมและระเบียบ
เป็นต้น ปฏฺฐเจสิ ปรารธนาแล้ว อภินิพฺพตฺตี ซึ่งการบังเกิดเฉพาะ สนฺติเก ในสำนัก
สามิกสฺส ของสามี ฯ

เทพธิดานั้นถือปฏิสนธิในเรือนแห่งตระกูลหลังหนึ่ง ในเมืองสาวตถึ เป็นผู้ระลึกชาติได้
ในเวลาที่เกิดแล้ว ระลึกได้อยู่ว่า “เราเป็นภรรยาของมาลาภารีเทพบุตร” ดังนี้ อาศฺย
ความเจริญ ทำการบูชาด้วยของหอมและระเบียบเป็นต้น ก็ตั้งความปรารถนาการเกิด
ในสำนักของสามี

สวา วิเสสนะของ เทวธิดาฯ สุทธกัตตาโน ปฏฺฐเจสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สวตถึยฺ

วิสาขาธรรณีใน คเหตฺวา เอกสุมี วิเสสณะของ กุลเคเหจฺ วิสาขาธรรณีใน คเหตฺวา ปฏิสนฺหี อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ชาตกาเล กาลสัตตมีใน ชาตีสฺสรจฺ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุสฺสรนฺตี “อหํ สุทฺธกัตตาใน อมฺหิจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาลาภาริเทวปฺตฺตฺสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน ภริยาจฺ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อนุสฺสรนฺตีจฺ อัมภันตริกิริยาของ เทวธิดา วุฑฺฒี อวุตตกัมมะใน อนฺวายจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา คณฺธมาลาทิปฺฐจฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจสิ สามิกสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจฺ วิสาขาธรรณีใน อภินิพฺพตฺตีจฺ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจสิ ฯ

๙. สฺวา โสภสฺวสฺสกาเล ปฺรกุลฺ คตฺวาปี สลาภภตฺตปฏฺชิกภตฺตวสฺสวาสิกาทีนิ ทตฺวา “อโย เม สามิกสฺส สนฺติเก นิพฺพตฺตนตฺถาย ปจฺจโย โหตุติ วทติ ฯ

สฺวา (อิตฺถิ อตฺตโน) โสภสฺวสฺสกาเล ปฺรกุลฺ คตฺวาปี สลาภภตฺตปฏฺชิกภตฺตวสฺสวาสิกาทีนิ (ภตฺตทานิ) ทตฺวา “อโย (ปฺญญภาโค) เม สามิกสฺส สนฺติเก นิพฺพตฺตนตฺถาย ปจฺจโย โหตุติ วทติ ฯ

สฺวา (อิตฺถิ) อ.หณฺยึนฺน คตฺวาปี แม้ไปแล้ว ปฺรกุลฺ สฺตฺระกุลอื่น (อตฺตโน) โสภสฺวสฺสกาเล ในกาล แห่งตน เป็นผู้มีกาลฝนสิบหก ทตฺวา ถวายแล้ว (ภตฺตทานิ) ซึ่งภัตฺร ท. สลาภภตฺตปฏฺชิกภตฺตวสฺสวาสิกาทีนิ มีสลาภภัตฺร ปักขิกภัตฺร และวัสฺสวาสิกาภัตฺร เป็นต้น วทติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “อโย (ปฺญญภาโค) อ.สฺวนแห่งบุญนี้ ปจฺจโย เป็น ปัจจัย นิพฺพตฺตนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การบังเกิด สนฺติเก ในสำนัก สามิกสฺส ของสามี เม ของดิฉัน โหตุฯ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

หณฺยึนฺน แม้ไปสู่สฺตฺระกุลอื่น ในเวลาที่ตนมีอายุ ๑๖ ปี ถวายสลาภภัตฺร ปักขิกภัตฺร และ วัสฺสวาสิกาภัตฺร เป็นต้น ย่อมกล่าวว่า “ขอส่วนบุญนี้ จงเป็นปัจจัยเพื่อประโยชน์แก่การ เกิดในสำนักของสามีของดิฉันเถิด”

สฺวา วิเสสณะของ อิตฺถิจฺ สุทฺธกัตตาใน วทติจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อตฺตโน สามีสัมพันธะใน โสภสฺวสฺสกาเลจฺ กาลสัตตมีใน คตฺวา ปฺรกุลฺ สัมปาปฺญึนฺยกัมมะใน คตฺวา อปิตฺทํ อเปกขัตฺถะเข้ากับ คตฺวาจฺ วิเสสณะของ อิตฺถิ สลาภภตฺตปฏฺชิกภตฺตวสฺสวา-

วาสีกาทีนิ วิเสสณะของ ภตฺตานิ ๆ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วทติ “อัย วิเสสณะของ ปุณฺณภาโค ๆ สุตฺตกัตตาใน โหตุ ๆ อาขยตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สามิกสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติเก ๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตนตฺถาย ๆ สัมปทานใน ปจฺจโย ๆ วิกตีกัตตาใน โหตุ” อิติศัพท อากาละใน วทติ ฯ

๑๐. อถสฺสา ภิกฺขุ “อัย อุกฺกจาย สมฺกฺกจาย ปตีเมว ปฏฺเจตีติ “ปติปฺปชฺชีกาติ นามํ กรีสฺสุ ฯ

อถ อสฺสา (อิตฺถียา) ภิกฺขุ “อัย (อิตฺถี) อุกฺกจาย สมฺกฺกจาย ปตี เอว ปฏฺเจตีติ (วตฺวา) “ปติปฺปชฺชีกาติ (วจนฺ) นามํ กรีสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัย (อิตฺถี) อ.หญิงนี้ อุกฺกจาย ลูกขึ้นแล้ว สมฺกฺกจาย ลูกขึ้นพร้อมแล้ว ปฏฺเจติ ย่อมปรารธนา ปตี เอว ซึ่ง สามีนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ กรีสฺสุ กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “ปติปฺปชฺชีกา อ.นาง ปติปฺปชฺชีกา” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ อสฺสา (อิตฺถียา) ของหญิงนั้น ฯ

ที่นั่น พวกภิกษุกล่าวว่า “หญิงนี้ ผุดลุกผุดนั่ง ย่อมปรารธนาแต่สามีนั่น” จึงตั้งชื่อ ให้นางว่า “ปติปฺปชฺชีกา”

อถ กาลสัตฺตมี ภิกฺขุ สุตฺตกัตตาใน กรีสฺสุ ๆ อาขยตบทกัตตฺวาจก อสฺสา วิเสสณะของ อิตฺถียา ๆ สามีสัมพันธะใน นามํ “อัย วิเสสณะของ อิตฺถี ๆ สุตฺตกัตตาใน ปฏฺเจติ ๆ อาขยตบทกัตตฺวาจก อุกฺกจาย ปุพพกาลกิริยาใน สมฺกฺกจาย ๆ สมานกาลกิริยาใน ปฏฺเจติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปตี ๆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺเจติ” อิติศัพท อากาละใน วตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กรีสฺสุ “ปติปฺปชฺชีกา ลิงคัตถะ” อิติศัพท สรุปะไน วจนฺ ๆ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ นามํ วิกตีกัมมะใน กรีสฺสุ ฯ

๑๑. สापิ นิพฺพุทฺธ อาสนสาลํ ปฏฺชคฺคตติ ปานีโย อุกฺกจเปติ อาสนานิ ปณฺญาเปติ ฯ

สาปิ (อิตฺถี) นิพฺพุทฺธ อาสนสาลํ ปฏฺชคฺคตติ ปานีโย อุกฺกจเปติ อาสนานิ ปณฺญาเปติ ฯ

สาปิ (อิตฺถี) อ.หญิงแม่นั้น ปฏฺชคฺคตติ ย่อมปฏิบัติ อาสนสาลํ ซึ่งหอดฉัน นิพฺพุทฺธ เนื่องนิตย อุกฺกจเปติ ย่อมเข้าไปตั้งไว้ ปานีโย ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ปณฺญาเปติ ย่อมปูลาด อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. ฯ

แม่หญิงนั้น ปฏิบัติหอนั้นเนื่องนิศย์ เข้าไปตั้งน้ำดื่มไว้ ปลูกดาสนะทั้งหลาย

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สาๆ วิเสสนะของ อิตถิๆ สุทธกัตตาใน ปฏิชคคตติ
อุปปฐจเปติ และปณญาเปติ ปฏิชคคตติ กิติ์ อุปปฐจเปติ กิติ์ ปณญาเปติ กิติ์ อาชยาต
บทกัตตจวจาก นิพทฐ์ กิริยาวิเสสนะใน ปฏิชคคตติ อาสนสาลล์ อวุตตกัมมะใน ปฏิชคคตติ
ปานีย์ อวุตตกัมมะใน อุปปฐจเปติ อาสนานิ อวุตตกัมมะใน ปณญาเปติ ฯ

๑๒. อญเณปี มนุสสา สลากภตตาทินี ทาตุกามา “อมม อิมานีปี ภิกขุสงฆสสุ
ปฎิปาเทยยาสิติ อหริตวา เทนติ ฯ

อญเณปี มนุสสา สลากภตตาทินี (ภตตานิ) ทาตุกามา (หุตวา) “อมม (ตุว) อิมานีปี (ภตตานิ)
ภิกขุสงฆสสุ ปฎิปาเทยยาสิติ (วจเนน) อหริตวา เทนติ ฯ

มนุสสา อ.มนุษย์ ท. อญเณปี แม่เหล่าอื่น ทาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่อให้ถวาย
(ภตตานิ) ซึ่งภัตท ท. สลากภตตาทินี มีสลากภัตตรเป็นต้น (หุตวา) เป็นแล้ว
อหริตวา นำมาแล้ว เทนติ ย่อมให้ (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “อมม แนะแม่ (ตุว)
อ.เธอ (ภตตานิ) ยังภัตท ท. อิมานีปี แม่เหล่านี้ ปฏิปาเทยยาสิ พึงให้ถึงเฉพาะ
ภิกขุสงฆสสุ แก่หมู่แห่งภิกษุ” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พวกมนุษย์เหล่าอื่น มีความประสงค์จะถวายสลากภัตตรเป็นต้น นำมาให้ พร้อมกับ
กล่าวว่า “แม่ เธอพึงทำภัตตรแม่เหล่านี้ ให้ถึงเฉพาะแก่ภิกษุสงฆ์

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อญเณๆ วิเสสนะของ มนุสสาๆ สุทธกัตตาใน เทนติๆ
อาชยาตบทกัตตจวจาก สลากภตตาทินี วิเสสนะของ ภตตานิๆ อวุตตกัมมะใน
ทาตุกามาๆ วิกตีกัตตาใน หุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อหริตวา “อมม อาลปะนะ ตุว
เหตุกัตตาใน ปฏิปาเทยยาสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตจวจาก อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ
อิมานีๆ วิเสสนะของ ภตตานิๆ การิตกัมมะใน ปฏิปาเทยยาสิ ภิกขุสงฆสสุ สัมปะทาน
ใน ปฏิปาเทยยาสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนๆ ภาระใน เทนติ อหริตวา ปุพพกาล-
กิริยาใน เทนติ ฯ

๑๓. สาปี เอเตน นียาเมน อากจฺจนฺตี คจฺจนฺตี เอกปทวारे จปฺปญฺญาสกุสฺสธมฺเม
ปฏฺฐิลภี ฯ

สาปี (อิตฺถิ) เอเตน นียาเมน อากจฺจนฺตี คจฺจนฺตี เอกปทวारे จปฺปญฺญาสกุสฺสธมฺเม
ปฏฺฐิลภี ฯ

สาปี (อิตฺถิ) อ.หญิงแม่นั้น อากจฺจนฺตี มาอยู่ คจฺจนฺตี ไปอยู่ เอเตน นียาเมน
โดยทำนองนี้ ปฏฺฐิลภี ได้เฉพาะแล้ว จปฺปญฺญาสกุสฺสธมฺเม ซึ่งกุสฺสธมฺมห้าสิบหก
ท. เอกปทวारे ในวาระแห่งเท่าหนึ่ง ฯ

หญิงแม่นั้น มาอยู่ ไปอยู่ โดยทำนองนี้ ได้กุสฺสธมฺม ๕๖ อย่าง ทุก ๆ หนึ่งอย่างก้าว

อปีศัพฺพํ อเปกขัตตถะเข้ากับ สาๆ วิเสสณะของ อิตฺถิๆ สุกฺทกัตตาใน ปฏฺฐิลภีๆ อาขยาต-
บทกัตตฺวาจาก เอเตน วิเสสณะของ นียาเมนๆ ตติยาวิเสสณะใน อากจฺจนฺตี และ
คจฺจนฺตี อากจฺจนฺตี กิตฺตี คจฺจนฺตี กิตฺตี อัปภันตฺรกีริยาของ อิตฺถิ เอกปทวारे กาลสัตตมี
ใน ปฏฺฐิลภี จปฺปญฺญาสกุสฺสธมฺเม อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐิลภี ฯ

๑๔. ตสฺสา กุจฺฉิยํ คพฺโภ สมฺภูจฺหิ ฯ

ตสฺสา (อิตฺถิยา) กุจฺฉิยํ คพฺโภ สมฺภูจฺหิ ฯ

คพฺโภ อ.สัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ สมฺภูจฺหิ ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว กุจฺฉิยํ ในท้อง ตสฺสา
(อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น ฯ

สัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ตั้งขึ้นในท้องของหญิงนั้น

คพฺโภ สุกฺทกัตตาใน สมฺภูจฺหิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจาก ตสฺสา วิเสสณะของ อิตฺถิยาๆ
สามีสัมพันธ์ใน กุจฺฉิยํๆ วิสยาธาระใน สมฺภูจฺหิ ฯ

๑๕. สา ทสฺมาสจฺเจเนน ปฺตุตฺตํ วิชಾಯิ ฯ

สา (อิตฺถิ) ทสฺมาสจฺเจเนน ปฺตุตฺตํ วิชಾಯิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น วิชಾಯิ คลอดแล้ว ปฺตุตฺตํ ซึ่งบุตร ทสฺมาสจฺเจเนน โดยอันล่วง

ไปแห่งเดือนสิบ ๗

หญิงนั้น คลอดบุตร โดยผ่านไป ๑๐ เดือน

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทรกัถตาใน วิชายิ ๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ทสมาสจฺจเยน ตติยาวิเสสนะของ วิชายิ ปุตุตฺ อวุตตกัมมะใน วิชายิ ๗

๑๖. ตสฺส ปทสา คมนกาลเ อญฺญมฺปิ อญฺญมฺปีติ จตฺตารโ ปุตุเต ลภิ ๗

(สา อิตถิ) ตสฺส (ปุตุตสฺส) ปทสา คมนกาลเ “อญฺญมฺปิ (ปุตุตฺ) อญฺญมฺปิ (ปุตุตฺ) อิติ จตฺตารโ ปุตุเต ลภิ ๗

(สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ลภิ ได้แล้ว ปุตุเต ซึ่งบุตร ท. จตฺตารโ สี อิติ คือ “(ปุตุตฺ) ซึ่งบุตร อญฺญมฺปิ แม่อื่น (ปุตุตฺ) ซึ่งบุตร อญฺญมฺปิ แม่อื่น” คมนกาลเ ในกาลเป็น ที่ไป ปทสา ด้วยเท้า ตสฺส (ปุตุตสฺส) ของบุตรนั้น ๗

หญิงนั้น ได้บุตร ๔ คน คือ บุตรแม่อื่น แม่อื่น ในเวลาที่บุตรนั้น เดินด้วยเท้าได้

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทรกัถตาใน ลภิ ๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ ปุตุตสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน คมนกาลเ ปทสา ภาระใน คมนกาลเ กาลสัตตมมีใน ลภิ “อญฺญมฺปิ ปุตุตฺ อญฺญมฺปิ ปุตุตฺ สฺรูปะใน อิติ ๆ สฺรูปะใน จตฺตารโ ปุตุเต จตฺตารโ วิเสสนะของ ปุตุเต ๆ อวุตตกัมมะใน ลภิ ๗

๑๗. สา เอกทิวสํ ทานํ ทตฺวา ปุชฺชํ กตฺวา ฆมฺมํ สุตฺวา สิग्ขาปทานิ รกฺขิตฺวา ทิวสปริโยसानเ ตัฆณํ นิพฺพตฺเตน เกนจิ โรเคน กาลํ กตฺวา อตฺตโน สามิกสฺเสว สนฺติเก นิพฺพตฺติ ๗

สา (อิตถิ) เอกทิวสํ ทานํ ทตฺวา ปุชฺชํ กตฺวา ฆมฺมํ สุตฺวา สิग्ขาปทานิ รกฺขิตฺวา ทิวสปริโยसानเ ตัฆณํ นิพฺพตฺเตน เกนจิ โรเคน กาลํ กตฺวา อตฺตโน สามิกสฺส เหว สนฺติเก นิพฺพตฺติ ๗

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน กตฺวา กระทำแล้ว ปุชฺชํ ซึ่งการบูชา สุตฺวา ฟังแล้ว ฆมฺมํ ซึ่งธรรม รกฺขิตฺวา รักษาแล้ว

สิกขาปทานิ ซึ่งสิกขาบท ท. กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ โรเคน ด้วยโรค เกนจิ บางอย่าง นิพฺพตฺเตน อันบังเกิดแล้ว ตํขณํ ในขณะที่นั้น ทิวสปรโยสาเน ใน กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งวัน นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สามิกสฺส เหว ของสามีนั่นเที่ยว อตฺตโน ของตน ฯ

วันหนึ่ง หญิงนั้น ถวายทาน ทำการบูชา ฟังธรรม รักษาสิกขาบท วันสุดท้าย ทำกาละ ด้วยโรคบางอย่างที่เกิดขึ้นในขณะนั้น บังเกิดในสำนักของสามีของตนนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ อิตฺถึฯ สุทฺธกัตฺตานิ นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสัตฺตมึใน ทตฺวา ทานํ อวฺตตกัมฺมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ปุชฺช อวฺตตกัมฺมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ฐมฺมํ อวฺตตกัมฺมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน รกฺขิตฺวา สิกฺขาปทานิ อวฺตตกัมฺมะใน รกฺขิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ทิวสปรโยสาเน กาลสัตฺตมึใน กตฺวา ตํขณํ ทุตฺติยากาลสัตฺตมึใน นิพฺพตฺเตนฯ กิตฺติ เกนจิ กิตฺติ วิเสสนะของ โรเคนฯ ภาวะใน กตฺวา กาลํ อวฺตตกัมฺมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สามิกสฺส เหวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาชาระใน นิพฺพตฺติ ฯ

๑๘. อิตฺราปี เอตฺตกํ กาลํ เทวปฺุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ เหว ฯ

อิตฺราปี (เทวธิตโร) เอตฺตกํ กาลํ เทวปฺุตฺตํ อลงฺกโรนฺติ เหว ฯ

(เทวธิตโร) อ.เทพธิดา ท. อิตฺราปี แม้นอกนี้ อลงฺกโรนฺติ เหว ย่อมประดับนั้นเที่ยว เทวปฺุตฺตํ ซึ่งเทพบุตร กาลํ สิ้นกาล เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ ฯ

เทพธิดาแม่เหล่าอื่น พากันประดับเทพบุตรอยู่นั้นแหละ สิ้นกาลมีประมาณเท่านี้

อปฺิศัพฺทํ อเปกขัตฺตะเข้ากับ อิตฺราฯ วิเสสนะของ เทวธิตโรฯ สุทฺธกัตฺตานิ อลงฺกโรนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอตฺตกํ วิเสสนะของ กาลํฯ อัจจันตสังโยคะใน อลงฺกโรนฺติ เทวปฺุตฺตํ อวฺตตกัมฺมะใน อลงฺกโรนฺติ เหวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ อลงฺกโรนฺติ ฯ

๑๙. เทวปฺุตฺโต ตํ ทิสฺวา “ตฺวํ ปาโต ปฏฺจาย น ทิสฺสสิ, กุหึ คตาสีติ อาห ฯ

เทวปุตฺโต ตํ (เทวธิดํ) ทิสฺวา “ตฺวํ (มยา) ปาโต ปฏฺจาย น ทิสฺสสิ, (ตฺวํ) กุหิ (จาเน) คตา อสิ” อิติ อาห ฯ

เทวปุตฺโต อ.เทพบุตร ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เทวธิดํ) ซึ่งเทพธิดานั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เธอ (มยา) อันเรา น ทิสฺสสิ ย่อมไม่เห็น ปฏฺจาย จำเดิม ปาโต ในเวลาเช้า, (ตฺวํ) อ.เธอ คตา เป็นผู้ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรเห็นเทพธิดานั้น จึงกล่าวว่า “เธอไม่ปรากฏตั้งแต่เช้า, เธอไปไหน ?”

เทวปุตฺโต สุทฺธกัถตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ เทวธิดํฯ อวุตตกัถมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อาห “ตฺวํ สุทฺธกัถตาโน ทิสฺสสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก มยา อนภิหิตกัถตาโน ทิสฺสสิ ปาโต กาลสัถตฺตมิโน ปฏฺจายฯ กิริยา วิเสสนะโน ทิสฺสสิ นศัพฺท ปฏฺิเสธะโน ทิสฺสสิ, ตฺวํ สุทฺธกัถตาโน อสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระโน อสิ คตา วิกติกัถตาโน อสิ” อิติศัพฺท อากาธะโน อาห ฯ

๒๐. “จฺตามฺหิ สามิตี ฯ

(สา เทวธิดา) “(อหํ) จฺตา อมฺหิ สามิตี (อาห) ฯ

(สา เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อหํ) อ.ดิฉัน จฺตา เป็นผู้เคลื่อนแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “นาย ดิฉันจฺติ”

สา วิเสสนะของ เทวธิดาฯ สุทฺธกัถตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “สามิ อาลปนะ อหํ สุทฺธกัถตาโน อมฺหิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก จฺตา วิกติกัถตาโน อมฺหิ” อิติศัพฺท อากาธะโน อาห ฯ

๒๑. “กี วเทสีตี ฯ

(เทวปุตฺโต) “(ตฺวํ) กี (วจนํ) วเทสีตี (ปฺจฺฉิ) ฯ

(เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ วเทสิ ย่อมกล่าวว
ก็ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรถามว่า “เธอพูดว่าอะไร ?”

เทวปุตฺโต สุทรกัถตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “ตฺว สุทรกัถตาใน วเทสิฯ
อาชยตบทกัถตฺวาจก ก็ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะใน วเทสิ” อิติศัพท์ อากา
ระ ปฺจฺฉิ ฯ

๒๒. “เอวเมตํ สามีติ ฯ

(สา เทวรีตา) “เอว เอตํ (วตฺถุ โหติ) สามีติ (อาห) ฯ

(สา เทวรีตา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นาย เอต
(วตฺถุ) อ.เรื่องนั้น (โหติ) ย่อมมี เอว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “นาย เรื่องนั้น ย่อมมีอย่างนี้”

สา วิเสสนะของ เทวรีตาฯ สุทรกัถตาใน อาหฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “สามิ อาลปน
เอตํ วิเสสนะของ วตฺถุฯ สุทรกัถตาใน โหติฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสน
ใน โหติ” อิติศัพท์ อากา
ระใน อาห ฯ

๒๓. “กุหิ นิพฺพตฺตาสีติ ฯ

(เทวปุตฺโต) “(ตฺว) กุหิ (จาเน) นิพฺพตฺตา อสิ” อิติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ นิพฺพตฺตา เป็นผู้
บังเกิดแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรถามว่า “เธอบังเกิดที่ไหน ?”

เทวปุตฺโต สุทรกัถตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “ตฺว สุทรกัถตาใน อสิฯ อาชย
ตบทกัถตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตาฯ วิกัถกัถตาใน อสิ”
อิติศัพท์ อากา
ระใน ปฺจฺฉิ ฯ

๒๔. “สาวตฤถิย์ กุลเคเหติ ๗

(สา เทวธิดา) “(อห) สาวตฤถิย์ กุลเคเห (นิพพตฺตา อมฺหิ)” อิติ (อาห) ๗

(สา เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน (นิพพตฺตา) เป็นผู้บังเกิดแล้ว กุลเคเห ในเรือนแห่งตระกูล สาวตฤถิย์ ในเมืองสาวัตถี (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “ดิฉันบังเกิดในเรือนตระกูลในเมืองสาวัตถี”

สา วิเสสณะของ เทวธิดาๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “อห สุททกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สาวตฤถิย์ วิสยาธาระใน นิพพตฺตา กุลเคเห วิสยาธาระใน นิพพตฺตาๆ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๗

๒๕. “กิตฺตกั กาลั ตตฺถ จิตาสิติ ๗

(เทวปฺตุโต) “(ตฺว) กิตฺตกั กาลั ตตฺถ (จาเน) จิตา อสิ” อิติ (ปฺจฺฉิ) ๗

(เทวปฺตุโต) อ.เทพบุตร (ปฺจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เชอ จิตา เป็นผู้ดำรงอยู่แล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น กาลั สิ้นกาล กิตฺตกั มีประมาณเท่าไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๗

เทพบุตรถามว่า “เขอดำรงอยู่ในที่นั้น นานเท่าไร ?”

เทวปฺตุโต สุททกัตตาใน ปฺจฺฉิๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ตฺว สุททกัตตาใน อสิๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กิตฺตกั วิเสสณะของ กาลัๆ อัจฉินตสังโยคะใน จิตา ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน จิตาๆ วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ๗

๒๖. “ทสมาสจฺเจเน มาตฺตฺกฺจฺฉิโต นิภฺขมิตฺวา โสฬสวสุสกาเล ปติกฺลั คนฺตฺวา จตฺตาโร ปฺตุเต วิชยิตฺวา ทานาทีนิ ปุณฺณานิ กตฺวา ตฺมฺเห ปฏฺเจตฺวา อาคนฺตฺวา ตฺมฺหากเมว สนฺติเก นิพพตฺตฺมฺหิ สามิตี ๗

(สา เทวธิดา) “(อห) ทสมาสจเจเนน มาตูกุจฉโต นิขุมิตวา (มยห) โสฬสวสุสกาเล ปติกุลัน
 คนตุวา จตุตวโร ปุตเตเต วิชายิตวา ทานาทีนิ ปุญญานิ กตวา ตุมहे ปฏูเจตวา อากนตุวา
 ตุมหากิ เอว สนฺติเก นิพพตฺตา อมฺหิ สามีติ (อาห) ๕

(สา เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (อห)
 อ.ดิฉัน นิขุมิตวา ออกไปแล้ว มาตูกุจฉโต จากห้องของมารดา ทสมาสจเจเนน
 โดยอันล่องไปแห่งเดือนสิบ คนตุวา ไปแล้ว ปติกุลัน สูตระกุลแห่งสามิ (มยห) โสฬส-
 วสุสกาเล ในกาล แห่งดิฉัน มีกาลฝนสิบหก วิชายิตวา คลอดแล้ว ปุตเตเต ซึ่งบุตร ท.
 จตุตวโร สี่ กตวา กระทำแล้ว ปุญญานิ ซึ่งบุญ ท. ทานาทีนิ มีทานเป็นต้น ปฏูเจตวา
 ปรารธนาแล้ว ตุมहे ซึ่งท่าน อากนตุวา มาแล้ว นิพพตฺตา เป็นผู้บังเกิดแล้ว
 สนฺติเก ในสำนัก ตุมหากิ เอว ของท่านนั้นเทียว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “ดิฉันออกจากห้องมารดาโดยผ่านไป ๑๐ เดือน ไปตระกูลสามิ
 ในเวลาที่มีอายุ ๑๖ ปี คลอดบุตร ๔ คน ทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ปรารธนาท่าน มา
 บังเกิดในสำนักของท่านนั้นแหละ นาย”

สา วิเสสณะของ เทวธิดาๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปนะ
 อหิ สุททกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก ทสมาสจเจเนน ตติยาวิเสสณะใน
 นิขุมิตวา มาตูกุจฉโต อปาทานใน นิขุมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา มยห
 สามิสัมพันธะใน โสฬสวสุสกาเลๆ กาลสัตตมมีใน คนตุวา ปติกุลัน สัมปาปุณียกัมมะใน
 คนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิชายิตวา จตุตวโร วิเสสณะของ ปุตเตเตๆ อวุตตกัมมะใน
 วิชายิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ทานาทีนิ วิเสสณะของ ปุญญานิๆ อวุตตกัมมะใน
 กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏูเจตวา ตุมहे อวุตตกัมมะใน ปฏูเจตวาๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อากนตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตฺตา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตุมหากิๆ
 สามิสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน นิพพตฺตาๆ วิกิตกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์
 อาการะใน อาห ๕

๒๗. “มนุสฺसानิ กิตฺตํ อายุนฺติ ๕

(เทวปุตฺโต) “มนุสฺसानิ กิตฺตํ อายุนฺติ (ปุจฉ) ๕

(เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อายุ อ.อายุ มนุสฺसानํ ของมนุษย์ ท. กิตฺตํ มีประมาณเท่าไร” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรถามว่า “พวกมนุษย์มีอายุเท่าไร ?”

เทวปุตฺโต สุทฺธกัตฺตานิ ปฺจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “มนุสฺसानํ สามีสัมพันธะใน อายุ กิตฺตํ วิเสสณะของ อายุฯ ลิงคัตฺถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๒๘. “วสุสฺสตมตฺตฺนฺติ ฯ

(สา เทวธิตา) “วสุสฺสตมตฺตํ (มนุสฺसानํ อายุ)” อิติ (อาห) ฯ

(สา เทวธิตา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อายุ) อ.อายุ (มนุสฺसानํ) ของมนุษย์ ท. วสุสฺสตมตฺตํ อันมีร้อยแห่งปีเป็นประมาณ” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “อายุของพวกมนุษย์ มีประมาณ ๑๐๐ ปี”

สา วิเสสณะของ เทวธิตาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “วสุสฺสตมตฺตํ วิเสสณะของ อายุ มนุสฺसानํ สามีสัมพันธะใน อายุฯ ลิงคัตฺถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๒๙. “เอตฺตกเมวาทิ ฯ

(เทวปุตฺโต) “เอตฺตํ เอว (มนุสฺसानํ อายุ)” อิติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(เทวปุตฺโต) อ.เทพบุตร (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(อายุ) อ.อายุ (มนุสฺसानํ) ของมนุษย์ ท. เอตฺตํ เอว มีประมาณเท่านี้เองหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรถามว่า “พวกมนุษย์ มีอายุประมาณเท่านี้เองหรือ ?”

เทวปุตฺโต สุทฺธกัตฺตานิ ปฺจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ เอตฺตํฯ วิเสสณะของ อายุ มนุสฺसानํ สามีสัมพันธะใน อายุฯ ลิงคัตฺถะ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ฯ

๓๐. “อาม สามีติ ฯ

(สา เทวธิดา) “อาม สามิ (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(สา เทวธิดา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อาม จะ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “จะนาย”

สา วิเสสณะของ เทวธิดา ๆ สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สามิ อาลปนนะ อาม สัมปฏิจันตถะ เอว ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๓๑. “เอตตํ आयु คเหตุวา นิพพตฺตา มนุสฺสา กิณฺहु โข สุตฺตปฺปมตฺตา กาลํ อติฏฺกาเมนฺติ, อุทฺทหุ ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺตีติ ฯ

(เทวปุตุโต) “เอตตํ आयु คเหตุวา นิพพตฺตา มนุสฺสา กิณฺहु โข สุตฺตปฺปมตฺตา (หุตฺวา) กาลํ อติฏฺกาเมนฺติ, อุทฺทหุ (มนุสฺสา) ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺตีติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(เทวปุตุโต) อ.เทพบุตร (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. เอตตํ आयุ คเหตุวา นิพพตฺตา ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งอายุ มีประมาณเท่านี้ บังเกิดแล้ว สุตฺตปฺปมตฺตา เป็นผู้ประมาณแล้วเพียดังหลับแล้ว (หุตฺวา) เป็น กาล ยังกาล อติฏฺกาเมนฺติ ย่อมให้ก้าวล่วง กิณฺहु โข เพราะเหตุอะไรหนอแล, อุทฺทหุ หรือว่า (มนุสฺสา) อ.มนุษย์ ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. ทานาทินิ มีทาน เป็นต้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เทพบุตรถาว่า “พวกมนุษย์ถือเอาอายุประมาณเท่านี้บังเกิด เป็นผู้ประมาณดูคนหลับ ทำให้เวลาผ่านไป หรือหนอแล หรือว่า พวกกันทำบุญทั้งหลายมีทาน เป็นต้น”

เทวปุตุโต สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “นิพพตฺตา วิเสสณะของ มนุสฺสา ๆ เหตุกัตตาใน อติฏฺกาเมนฺติ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก เอตตํ วิเสสณะของ आयุ ๆ อวุตตํกัมมะใน คเหตุวา ๆ สมานกาลกิริยาใน นิพพตฺตา กิณฺहु ปุจฺฉนตถะ โષศัพท์ วจนาลังการะ สุตฺตปฺปมตฺตา วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน อติฏฺกาเมนฺติ กาลํ การิตกัมมะใน อติฏฺกาเมนฺติ, อุทฺทหุ ปุจฺฉนตถะ มนุสฺสา สุทธกัตตา

ใน โกรโหนติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ทานาทีนิ วิเสสณะของ ปุณฺณานิ๑ อวุตตกัมมะ
ใน โกรโหนติ” อิติศัพทํ อาการะไน ปุจฺฉิ ๕

๓๒. “กั วเทถ สามิ, อสงฺเขยฺยํ आयํ คเหตุวา นิพฺพตฺตา วิย อชฺรามรา วิย นิจฺจปฺมตฺตา
มนุสฺสชาติ ๕

(สา เทวธีตา) “(ตุว) กั (วจน) วเทถ สามิ, อสงฺเขยฺยํ आयํ คเหตุวา นิพฺพตฺตา วิย
อชฺรามรา วิย นิจฺจปฺมตฺตา (โหนติ) มนุสฺสชาติ (อาห) ๕

(สา เทวธีตา) อ.เทพธิดานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (ตุว)
อ.ท่าน วเทถ ย่อมกล่าว กั (วจน) ซึ่งคำอะไร, มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. นิจฺจปฺมตฺตา
เป็นผู้ประมาทแล้วเป็นนิจ อสงฺเขยฺยํ आयํ คเหตุวา นิพฺพตฺตา วิย รวากะว่าถือเอา
แล้ว ซึ่งอายุ อสงฺไชย บังเกิดแล้ว อชฺรามรา วิย รวากะว่าไม่แก่และไม่ตาย (โหนติ)
ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เทพธิดานั้น กล่าวว่า “นาย ท่านพูดอะไร ? พวกมนุษย์ เป็นผู้ประมาทเป็นนิจ ดุจถือ
เอาอายุหนึ่งอสงฺไชยบังเกิด ดุจไม่แก่และไม่ตาย”

สา วิเสสณะของ เทวธีตา๑ สุทฺธกัตตาไน อาห๑ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “สามิ อาลปนะ
ตุว สุทฺธกัตตาไน วเทถ๑ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กั วิเสสณะของ วจน๑ อวุตตกัมมะไน
วเทถ, มนุสฺสา สุทฺธกัตตาไน โหนติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวจาก อสงฺเขยฺยํ วิเสสณะของ
อายุ๑ อวุตตกัมมะไน คเหตุวา๑ สมานกาลกิริยาไน นิพฺพตฺตา๑ กัดี อชฺรามรา กัดี
วิเสสณะของ นิจฺจปฺมตฺตา วิย สองศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ อสงฺเขยฺยํ आयํ
คเหตุวา นิพฺพตฺตา และ อชฺรามรา นิจฺจปฺมตฺตา วิกติกัตตาไน โหนติ” อิติศัพทํ
อาการะไน อาห ๕

๓๓. มาลาภาริเทวปฺตุตฺตฺสส มหาสฺเวโค อุทฺปาที “วสฺสสฺตมตฺตํ आयํ คเหตุวา นิพฺพตฺตา
มนุสฺสา กิร ปมตฺตา นิปฺชชิตฺวา นิทฺทายนฺติ, กทา นุ โข ทุกฺขา มุจฺฉิสฺสนฺตีติ ๕

มาลาภาริเทวปฺตุตฺตฺสส มหาสฺเวโค อุทฺปาที “วสฺสสฺตมตฺตํ आयํ คเหตุวา นิพฺพตฺตา มนุสฺสา กิร
ปมตฺตา นิปฺชชิตฺวา นิทฺทายนฺติ, (มนุสฺสา) กทา นุ โข ทุกฺขา มุจฺฉิสฺสนฺตีติ ๕

มหาสเวโค อ.ความสลตใจใหญ่ อุทปาถิ ได้เกิดขึ้นแล้ว มาลาภาริเทวปุตตสุส แก่ เทพบุตรชื่อว่ามาลาภาริ อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า มนุสสา อ.มนุษย์ ท. วสุสสทมตต์ आयु คเหตุวา นิพพตฺตา ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งอายุ มีร้อยแห่งปีเป็นประมาณ บังเกิดแล้ว ปมตฺตา ประมาทแล้ว นิปชฺชิตฺวา นอนแล้ว นิทฺทายนฺติ ย่อมประพฤติหลับ, (มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. มุจฺจิสฺสนฺติ จักพัน ทุกฺขา จากความทุกข์ กทา หุ โข ในกาลไรหนอแล” อิติ ดังนี้ ๕

ความสลตใจใหญ่ได้เกิดขึ้นแก่มาลาภาริเทพบุตรว่า “ได้ยินว่า พวกมนุษย์ ถือเอาอายุ ประมาณ ๑๐๐ ปีบังเกิดแล้ว พากันประมาท นอนประพฤติหลับ, เมื่อไรหนอ พวกมนุษย์จักพ้นจากความทุกข์”

มหาสเวโค สุททกัตตาใน อุทปาถิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาลาภาริเทวปุตตสุส สัมปทานใน อุทปาถิ “กิริศัพท์ อนุสสวณัตถะ นิพพตฺตา วิเสสณะของ มนุสสาๆ สุททกัตตาใน นิทฺทายนฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก วสุสสทมตต์ วิเสสณะของ आयुๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน นิพพตฺตา ปมตฺตา วิเสสณะของ มนุสสา นิปชฺชิตฺวา สมานกาลกิริยาใน นิทฺทายนฺติ, มนุสสา สุททกัตตาใน มุจฺจิสฺสนฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก กทา กาลสัตตมิใน มุจฺจิสฺสนฺติ นุคัพท์ ปุจณนัตถะ โขคัพท์ วจนาลังการะ ทุกฺขา อปาทานใน มุจฺจิสฺสนฺติ” อิติศัพท์ อาการะใน มหาสเวโค ๕

๓๔. อมหากั ปน วสุสสत् ตาวตีสานัน เทวานัน เอโก รตฺตินฺทิว, ตาย รตฺติยา ตีส รตฺติโย มาโส, เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิกอ สัวจฺจโร, เตน สัวจฺจเรน ทิพฺพ วสุสสทสฺส อายุปปมาณัน ๕ ตั มนุสสคณนาย ติสฺโส วสุสโกภฺวิโย สฏฺฐิจิ จ วสุสสทสฺสทานิ; ตสฺมา ตสฺส เทวปุตตสุส เอกทิวโสปี นาติกฺกนฺโต มุหุตฺตสทิสฺว กาโล อโหสิ ๕ เอว อปฺปายุกานัน ปมาโท นาม อติวिय อยฺตุโตติ ๕

(ธมฺมสงฺคาหการิโย) “อมหากั ปน วสุสสत् ตาวตีสานัน เทวานัน เอโก รตฺตินฺทิว (โหติ), ตาย รตฺติยา ตีส รตฺติโย มาโส (โหติ), เตน มาเสน ทฺวาทสมาสิกอ (กาโล) สัวจฺจโร (โหติ), เตน สัวจฺจเรน ทิพฺพ วสุสสทสฺส อายุปปมาณัน (โหติ), ตั (ทิพฺพวสุสสทสฺส) มนุสสคณนาย ติสฺโส วสุสโกภฺวิโย สฏฺฐิจิ จ วสุสสทสฺสทานิ (โหติ); ตสฺมา ตสฺส เทวปุตตสุส เอกทิวโสปี น อติกฺกนฺโต มุหุตฺตสทิสฺว กาโล อโหสิ, เอว อปฺปายุกานัน (สตุตฺตานัน) ปมาโท นาม อติวिय

อยุตโตติ (อาห) ๗

(ธมฺมสงฺคาหกาจริโย) อ.พระธรรมสังคาหกาจารย์ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ วสุสสตี อ.ร้อยแห่งปี อมฺหากํ ของเรา ท. รตฺติณฺทิว เป็นคืนและวัน เอโก หนึ่ง เทวานํ ของเทวดา ท. ตาวตีสานํ ผู้อยู่ในชั้นดาวดึงส์ (โหติ) ย่อมเป็น, รตฺติโย อ.ราตรี ท. ตีส สามสิบ ตาย รตฺติยา แห่งราตรีนั้น มาโส เป็นเดือน (โหติ) ย่อมเป็น, (กาโล) อ.กาล ทฺวาทสฺมาสิโก อันประกอบแล้วด้วยเดือนสิบสอง เตน มาเสน ด้วยเดือนนั้น สํวจฺจโร เป็นปี (โหติ) ย่อมเป็น, วสุสสทฺสฺสํ อ.พันแห่งปี ทิพฺพิ์ อันเป็นทิพย์ เตน สํวจฺจเรณ ด้วยปีนั้น อายุปฺปฺมาณํ เป็นประมาณแห่งอายุ (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (ทิพฺพวสุสสทฺสฺสํ) อ.พันแห่งปีอันเป็นทิพย์นั้น วสุสโกฏฺฐิโย เป็น โกฎิแห่งปี ท. ติสฺโส สาม จ ด้วย วสุสสตสทฺสฺสานิ เป็นแสนแห่งปี ท. สฏฺฐิ หกสิบ จ ด้วย มนุสฺสคณฺหาเย ด้วยการนับแห่งมนุษย์ (โหติ) ย่อมเป็น; ตสฺมา เพราะเหตุ นั้น เอกทิวโสปิ แม้อวันหนึ่ง ตสฺส เทวปฺตฺตสฺส ของเทพบุตรนั้น น อติกฺกนฺโต ไม่ก้าวล่วงแล้ว กาโล เป็นกาล มุหุตฺตสทิสฺว อันเช่นกับด้วยชั่วครู่เดียว อโหสิ ได้ เป็นแล้ว, ปมาโท นาม ชื่อ อ.ความประมาท (สตฺตานํ) แห่งสัตว์ ท. อปฺปายุกานํ ผู้มีอายุน้อย เอว อย่างนี้ อยุตโต ไม่สมควรแล้ว อติวีย เกินเปรียบ” อิติ ดังนี้ ๗

พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวว่า “ก็ หนึ่งร้อยปีของพวกเรา เป็นคืนและวันหนึ่ง ของ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์, ๓๐ ราตรี แห่งราตรีนั้น เป็นหนึ่งเดือน, กาลประกอบด้วย ๑๒ เดือน ด้วยเดือนนั้น เป็นหนึ่งปี, ๑,๐๐๐ ปีทิพย์ ด้วยปีนั้น เป็นประมาณแห่งอายุ, ๑,๐๐๐ ปีทิพย์นั้น เป็น ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี ด้วยการนับของมนุษย์, เพราะฉะนั้น แม้อวันหนึ่งของ เทพบุตรนั้น ยังไม่ล่วงเลยไป เป็นกาลเพียงชั่วครู่เดียว, ขึ้นชื่อว่าความประมาทของ หมูสัตว์ผู้มีอายุน้อยอย่างนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง”

ธมฺมสงฺคาหกาจริโย สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ปนศัพฺทํ วากยารัมภ- โชตกะ วสุสสตี สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน วสุสสตี ตาวตีสานํ วิเสสณะของ เทวานํฯ สามีสัมพันธะใน รตฺติณฺทิว เอโก วิเสสณะ ของ รตฺติณฺทิวฯ วิกติกัตฺตานิ โหติ, ตีส วิเสสณะของ รตฺติโยฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตาย วิเสสณะของ รตฺติยาฯ สามีสัมพันธะใน รตฺติโย มาโส วิกติกัตฺตานิ โหติ, ทฺวาทสฺมาสิโก วิเสสณะของ กาโลฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ มาเสนฺจ ตติยาวิเสสณะใน ทฺวาทสมาสิโก สํวจนโร
 วิกตีกัตตฺวาใน โหติ, ทิพฺพ วิเสสณะของ วสฺสสทฺสสฺสฺจ สฺทฺทกัตตฺวาใน โหติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ สํวจนเรณฺจ ตติยาวิเสสณะใน วสฺสสทฺสสฺสฺ อายุปฺปมาณํ
 วิกตีกัตตฺวาใน โหติ, ตํ วิเสสณะของ ทิพฺพวสฺสสทฺสสฺสฺจ สฺทฺทกัตตฺวาใน โหติฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก มนุสฺสคณฺนาย กรณะใน ติสฺโส วสฺสโกภฺวิโย สฺฏฺฐี จ วสฺสสทฺสสฺสฺทานิ,
 ติสฺโส วิเสสณะของ วสฺสโกภฺวิโยฯ วิกตีกัตตฺวาใน โหติ สฺฏฺฐี วิเสสณะของ วสฺส-
 สทฺสสทฺสสฺสฺทานิฯ วิกตีกัตตฺวาใน โหติ จศฺพทํ ปทสมุจจยตฺถะเข้ากัับ ติสฺโส วสฺสโกภฺวิโย
 และ สฺฏฺฐี วสฺสสทฺสสทฺสสฺสฺทานิ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ อปิตฺททํ อเปกขตฺถะเข้ากัับ เอกทิวโสฯ
 สฺทฺทกัตตฺวาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ เทวปฺตฺตสฺสฺจ สามี-
 สัมพันธะใน เอกทิวโส นศฺพทํ ปฏฺฐิเสระใน อติกฺกนฺโตฯ วิเสสณะของ เอกทิวโส เอวศฺพทํ
 อวธารณะเข้ากัับ มุหุตฺตสทิวโสฯ วิเสสณะของ กาโลฯ วิกตีกัตตฺวาใน อโหสิ, นามศฺพทํ
 ครหตฺถอชฺตกะเข้ากัับ ปมาโทฯ สฺทฺทกัตตฺวาใน อยฺตุโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยา-
 วิเสสณะใน อยฺตุโต อปฺปายุกานํ วิเสสณะของ สตฺตฺทานํฯ สามีสัมพันธะใน ปมาโท
 อติวีย กิริยาวิเสสณะใน อยฺตุโต” อิติศฺพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๓๕. ปฺนทิวเส ภิกฺขุ คามํ ปวิฏฺฐา อาสนสาลํ อปฺปฏฺฐิขคฺคิตํ อาสนานิ อปฺปญฺจตฺตานิ
 ปานียํ อนฺุฏฺฐจปีตํ ทิสฺวา “กหํ ปติปฺปูชีกาติ อาหํสุ ฯ

ปฺนทิวเส ภิกฺขุ คามํ ปวิฏฺฐา อาสนสาลํ (ตาย อิตฺถิยา) อปฺปฏฺฐิขคฺคิตํ อาสนานิ (ตาย
 อิตฺถิยา) อปฺปญฺจตฺตานิ ปานียํ (ตาย อิตฺถิยา) อนฺุฏฺฐจปีตํ ทิสฺวา “กหํ (จาเน) ปติปฺปูชีกา
 (คตา)” อิติ อาหํสุ ฯ

ปฺนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปวิฏฺฐา เข้าไปแล้ว คามํ สู่หมุ่บ้าน ทิสฺวา
 เห็นแล้ว อาสนสาลํ ซึ่งหอดฉัน (ตาย อิตฺถิยา) อปฺปฏฺฐิขคฺคิตํ อัน อันหญิงนั้น ไม่
 ปฏิบัติแล้ว อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. (ตาย อิตฺถิยา) อปฺปญฺจตฺตานิ อัน อันหญิงนั้น
 ไม่ปลูาดแล้ว ปานียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม (ตาย อิตฺถิยา) อนฺุฏฺฐจปีตํ อัน อันหญิง
 นั้น ไม่เข้าไปตั้งไว้แล้ว อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปติปฺปูชีกา อ.นางปติปฺปูชีกา (คตา)
 ไปแล้ว กหํ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

วันรุ่งขึ้น พวกภิกษุเข้าไปสู่หมุ่บ้าน เห็นหอดฉันที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ อาสนะทั้งหลายที่ยัง

ไม่ปู้ไว้ น้ำดื่มที่ยังไม่ได้ตั้งไว้ จึงกล่าวว่า “นางปติปฐิกา ไปไหน ?”

ปุ่นทิวเส กาลสัตตมณีใน อาหंसุ ภิกขุ สุททกัตตาใน อาหंसุ อาชยาตบทกัตตุวาจก คามัม สัมปาปญญีกัมมะใน ปวิฏฐาญ วิเสสณะของ ภิกขุ อาสนสาหล์ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตาย วิเสสณะของ อิตฺติยาญ อนภิทกัตตาใน อปฺปฏิกฺขคฺคิตฺตํ วิเสสณะของ อาสนสาหล์ อาสนานิ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตาย วิเสสณะของ อิตฺติยาญ อนภิทกัตตาใน อปฺปญญตฺตานิญ วิเสสณะของ อาสนานิ ปานีเย อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ตาย วิเสสณะของ อิตฺติยาญ อนภิทกัตตาใน อนุปฺภุจปีตํ วิเสสณะของ ปานีเย ทิสฺวา ปุพฺพกาล- กิริยาใน อาหंसุ “ปติปฐิกา สุททกัตตาใน คตฺตา กิตบทกัตตุวาจก กหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน คตฺตา” อิตฺติศัพฺพ อากาละใน อาหंसุ ๕

๓๖. “ภนฺเต กหิ ตุมฺเห ตํ ทกฺขิสฺสถ, หีโย อยฺเยสุ ภูณฺชิตฺวา คเตสุ, สายณฺหสมเย มตาติ ๕

(ชนา) “ภนฺเต กหิ (จาเน) ตุมฺเห ตํ (ปติปฐิกํ) ทกฺขิสฺสถ, หีโย อยฺเยสุ ภูณฺชิตฺวา คเตสุ, (สา ปติปฐิกา) สายณฺหสมเย มตาติ (อาหंसุ) ๕

(ชนา) อ.ชน ท. อาหंसุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ทกฺขิสฺสถ จักเห็น ตํ (ปติปฐิกํ) ซึ่งนางปติปฐิกานั้น กหิ (จาเน) ในที่ไหน, อยฺเยสุ ครั้นเมื่อพระคุณเจ้า ท. ภูณฺชิตฺวา ฉันทแล้ว คเตสุ ไปแล้ว หีโย ในวันวาน, (สา ปติปฐิกา) อ.นางปติปฐิกานั้น มตา ตายแล้ว สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้น ไปแห่งวัน” อิติ ดังนี้ ๕

พวกชนกล่าวว่า “ท่านครับ พวกท่านจักเห็นนางปติปฐิกา ณ ที่ไหน, เมื่อพวกพระคุณ เจ้าฉันทกลับไปแล้ว เมื่อวาน, นางได้ตายในเวลาเย็น”

ชนา สุททกัตตาใน อาหंसุ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทท- กัตตาใน ทกฺขิสฺสถ อาชยาตบทกัตตุวาจก กหิ วิเสสณะของ จาเนญ วิสยาธาระใน ทกฺขิสฺสถ ตํ วิเสสณะของ ปติปฐิกํ อวุตตกัมมะใน ทกฺขิสฺสถ, อยฺเยสุ ลักษณะใน คเตสุ ลักษณะกิริยา หีโย กาลสัตตมณีใน คเตสุ ภูณฺชิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คเตสุ, สา วิเสสณะของ ปติปฐิกาญ สุททกัตตาใน มตาญ กิตบทกัตตุวาจก สายณฺหสมเย

กาลสัตตมมีใน มตา” อิติศัพท อากาละใน อาหสิ ๙

๓๗. ตํ สุตวา ปุถุชชนภิกขุ เอติสสา อุปการํ สรนฺดา อสฺสนฺนิ สนฺธาเรตุํ นาสกฺขีสิ, ชีณาสวานํ ฃมฺมสํเวโค อุทปาติ ๙

ตํ (วจนํ) สุตวา ปุถุชชนภิกขุ เอติสสา (ปติปฺปชีกาย) อุปการํ สรนฺดา อสฺสนฺนิ สนฺธาเรตุํ น อสกฺขีสิ, ชีณาสวานํ (ภิกขุณํ) ฃมฺมสํเวโค อุทปาติ ๙

ปุถุชชนภิกขุ อ.ภิกษุผู้เป็นปุถุชน ท. สุตวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคํานั้น สรนฺดา ระลึกถึงอยู่ อุปการํ ซึ่งอุปการะ เอติสสา (ปติปฺปชีกาย) ของนางปติปฺปชีกานั้น น อสกฺขีสิ ไม่ได้อาจแล้ว สนฺธาเรตุํ เพื่ออันทรงไว้พร้อม อสฺสนฺนิ ซึ่งน้ำตา ท., ฃมฺม- สํเวโค อ.ธรรมสังเวช อุทปาติ ได้เกิดขึ้นแล้ว (ภิกขุณํ) แก่ภิกษุ ท. ชีณาสวานํ ผู้เป็นพระชีณาสพ ๙

เหล่าภิกษุผู้เป็นปุถุชน ฟังคํานั้นแล้ว ระลึกถึงอุปการะของนางปติปฺปชีกานั้น ก็ไม่ สามารถเพื่อจะกลั่นน้ำตาไว้ได้, ธรรมสังเวช ได้เกิดขึ้นแก่เหล่าภิกษุผู้เป็นพระชีณาสพ

ปุถุชชนภิกขุ สุททกัตตาใน อสกฺขีสิ อุชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจนํ ๑ อวุตตกัมมะใน สุตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน สรนฺดา เอติสสา วิเสสนะของ ปติปฺปชีกาย ๑ สามีสัมพันธะใน อุปการํ ๑ อวุตตกัมมะใน สรนฺดา ๑ อัพภันตริกิริยาของ ปุถุชชนภิกขุ อสฺสนฺนิ อวุตตกัมมะใน สนฺธาเรตุํ ตุมตถสัมปทานใน อสกฺขีสิ นศัพทํ ปฏฺฐิเสชเใน อสกฺขีสิ, ฃมฺมสํเวโค สุททกัตตาใน อุทปาติ ๑ อุชยตบทกัตตฺวาจก ชีณาสวานํ วิเสสนะของ ภิกขุณํ ๑ สัมปทานใน อุทปาติ ๙

๓๘. เต ภตฺตทิกจฺจํ กตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปุจฺฉนฺสิ “ภนฺเต ปติปฺปชีกา นาม อุปาสิกา อฏฺฐจาย สมฏฺฐจาย นานปฺปการานิ ปุณฺณานิ กตฺวา สามิกเมว ปฏฺฐเจสิ, สสา อิทานิ มตา, กหํ นุ โช นิพฺพตฺตาทิ ๙

เต (ภิกขุ) ภตฺตทิกจฺจํ กตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา ปุจฺฉนฺสิ “ภนฺเต ปติปฺปชีกา นาม อุปาสิกา อฏฺฐจาย สมฏฺฐจาย นานปฺปการานิ ปุณฺณานิ กตฺวา สามิกํ เอว ปฏฺฐเจสิ, สสา (ปติปฺปชีกา) อิทานิ มตา, (สสา ปติปฺปชีกา) กหํ (จาเน) นุ โช นิพฺพตฺตาทิ ๙

เต (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ กตฺวา กระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตฺร คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหาริ สฺสูวิหาร วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา ปุจฺฉิสฺสุ ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุปาสิกา อ.อุปาสิกา ปติปฐิกา นาม ชื่อว่าปติปฐิกา อฏฺฐาย ลุกขึ้นแล้ว สมฏฺฐาย ลุกขึ้นพร้อมแล้ว กตฺวา กระทำ แล้ว ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. นานปฺปการานิ อันมีประการต่างๆ ปฏฺฐเจสิ ปรารธนา แล้ว สามิกิ เอว ซึ่งสามีนั่นเทียว, สา (ปติปฐิกา) อ.นางปติปฐิกานั้น มตา ตาย แล้ว อิทานิ ในกาลนี้, (สา ปติปฐิกา) อ.นางปติปฐิกานั้น นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว กหิ (จาเน) นุ โข ในที่ไหนหนอแล” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทำภัตกิจแล้ว ก็ไปสู่วิหาร ถวายบังคมพระศาสดา ทูลถามว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ อุปาสิกาชื่อว่าปติปฐิกา ผลุดลุกผลุดนั่ง ทำบุญทั้งหลายนานัปการ ปรารธนาสามีนั่น, นางตายแล้วในบัดนี้, นางบังเกิด ณ ที่ไหนหนอแล”

เต วิเสสนะของ ภิกษุๆ สฺุทฺทกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภตฺตกิจฺจํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา วิหาริ สัมปาปฺุณิยกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตฺถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาๆ ปุพฺพกาล- กิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ “ภนฺเต อาลปนะ นามศัพท์ สฺัญญาไซตฺถกะเข้ากับ ปติปฐิกาๆ สฺัญญา- วิเสสนะของ อุปาสิกาๆ สฺุทฺทกัตฺตานิ ปฏฺฐเจสิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อฏฺฐาย ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฏฺฐายๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา นานปฺปการานิ วิเสสนะของ ปุณฺณานิๆ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐเจสิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้า กับ สามิกิๆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจสิ, สา วิเสสนะของ ปติปฐิกาๆ สฺุทฺทกัตฺตานิ มตาๆ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก อิทานิ กาลสัตฺตมีใน มตา, สา วิเสสนะของ ปติปฐิกาๆ สฺุทฺทกัตฺตานิ นิพฺพตฺตาๆ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก กหิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตา นุศัพท์ ปุจฺฉนัตฺถะ โขศัพท์ วจนาลังการะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๓๙. “อตุตโน สามิกสฺเสว สนฺติเก ภิกษเวติ ฯ

(สตุถา) “(สา ปติปฐิกา) อตุตโน สามิกสฺส เอว สนฺติเก (นิพฺพตฺตา) ภิกษเวติ (อาห) ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. (สา ปติ-

ปุชีกา) อ.นางปติปุชีกานั้น (นิพพตฺตา) บังเกิดแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สามิกสฺส
เอว ของสามี อตฺตโน ของตนนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย นางปติปุชีกา บังเกิดในสำนักของสามีของตนนั้น
แหละ”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกษเว อาลปนฺเน สฺวา วิเสสนฺนํ
ของ ปติปุชีกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน นิพพตฺตาฯ กิตตบทกัตฺตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธฺใน
สามิกสฺส เอวคัพฺทํ อวธารณฺนํเข้ากัป สามิกสฺสฯ สามีสัมพันธฺใน สนฺติเกฯ วิสยธารณฺ
ใน นิพพตฺตา” อิตฺติคัพฺทํ อาการณฺใน อาหฺ ฯ

๔๐. “นตฺถิ ฆนฺเต สามิกสฺส สนฺติเกติ ฯ

(เต ภิกษุ) “(สฺวา ปติปุชีกา) นตฺถิ ฆนฺเต สามิกสฺส สนฺติเกติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ (สฺวา ปติปุชีกา) อ.นางปติปุชีกานั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี สนฺติเก ในสำนัก
สามิกสฺส ของสามี” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางปติปุชีกานั้น ย่อมไม่มีในสำนัก
ของสามี”

เต วิเสสนฺนํของ ภิกษุฯ สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนฺนํ
สฺวา วิเสสนฺนํของ ปติปุชีกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยตบทกัตฺตฺวาจก สามิกสฺส
สามีสัมพันธฺใน สนฺติเกฯ วิสยธารณฺใน นตฺถิ” อิตฺติคัพฺทํ อาการณฺใน อาหํสุ ฯ

๔๑. “น สฺวา ภิกษเว เอตํ สามิกํ ปฏฺฐเจสิ, ตาวตีสฆวเน ตสฺสฺวา มาลาภาริเทวปฺตุโต นาม
สามิกโก, สฺวา ตสฺส ปุฬฺฝปิลนฺธนฺนฺจฺฉานโต จวิตฺวา ปุณฺ คนฺตฺวา ตสฺสฺเว สนฺติเก
นิพพตฺตาติ ฯ

(สตฺถา) “น สฺวา (ปติปุชีกา) ภิกษเว เอตํ สามิกํ ปฏฺฐเจสิ, ตาวตีสฆวเน ตสฺสฺวา (ปติปุชีกาย)
มาลาภาริเทวปฺตุโต นาม สามิกโก (โหติ), สฺวา (ปติปุชีกา) ตสฺส (มาลาภาริเทวปฺตุตฺตสฺส) ปุฬฺฝ-

ปิลนุรณภูจันโต จวิตวา ปุณ คนตุวา ตสฺส เอว (มालาภาริเทวปุตฺตสฺส) สนฺติเก นิพฺพตฺตาคิ
(อาห) ๙

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกฺษุ ท. สา (ปติปฐิกา)
อ.นางปติปฐิกานั้น ปฏฺเจสิ ปรารธนาแล้ว เอตํ สามิกํ ซึ่งสามีนั่น น หามิได้,
มालาภาริเทวปุตฺโต นาม อ.เทพบุตรชื่อว่ามลาภาริ ดาวดีสภวเน ในภพชื่อว่า
ดาวดีงส์ สามิกอ เป็นสามี ตสฺสา (ปติปฐิกาย) ของนางปติปฐิกานั้น (โหติ) ย่อม
เป็น, สา (ปติปฐิกา) อ.นางปติปฐิกานั้น จวิตวา เคลื่อนแล้ว ปุพฺฝปิลนุรณภูจันโต
จากที่เป็นที่ประดับซึ่งดอกไม้ ตสฺส (มालาภาริเทวปุตฺตสฺส) แห่งเทพบุตรชื่อว่า
มลาภารินั้น คนตุวา ไปแล้ว ปุณ อีก นิพฺพตฺตา บังเกิดแล้ว สนฺติเก ในสำนัก
ตสฺส เอว (มालาภาริเทวปุตฺตสฺส) ของเทพบุตรชื่อว่ามลาภารินั้นนั่นเทียว” อิติ
ดังนี้ ๙

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกฺษุทั้งหลาย นางปติปฐิกานั้น ปรารธนาสามีนั่น หามิได้, มลา-
ภาริเทพบุตร ในภพดาวดีงส์ เป็นสามีของนาง, นางเคลื่อนจากที่เป็นที่ประดับดอกไม้
แห่งมลาภาริเทพบุตรนั้น ไปบังเกิดอีก ในสำนักของมลาภาริเทพบุตรนั้นแหละ”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตานิ อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺเน สา วิเสสนฺน
ของ ปติปฐิกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ ปฏฺเจสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺพํ ปฏฺฐิเสสนันตถะ
เอตํ วิเสสนฺนของ สามิกํฯ อวุตตกัมมฺเณ ปฏฺฐิเจสิ, นามคัพฺพํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ
มลาภาริเทวปุตฺโตฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ดาวดีสภวเน
วิสาขาระใน มลาภาริเทวปุตฺโต ตสฺสา วิเสสนฺนของ ปติปฐิกายฯ สามีสัมพันธะใน
สามิกอฯ วิทิกัตฺตานิ โหติ, สา วิเสสนฺนของ ปติปฐิกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ นิพฺพตฺตาฯ
กิตตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนฺนของ มลาภาริเทวปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน
ปุพฺฝปิลนุรณภูจันโตฯ อปาทานใน จวิตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนตุวา ปุณ กิริยา-
วิเสสนฺนใน คนตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตา เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ตสฺสฯ
วิเสสนฺนของ มลาภาริเทวปุตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสาขาระใน
นิพฺพตฺตา” อิติคัพฺพํ อาการะใน อาห ๙

.....
.....

๔๒. “เอว กิร ฆนเตติ ฯ

(เต ภิกขุ) “เอว กิร ฆนเตติ (อาหุส) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหุส) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ กิร ได้ยินว่า เอว อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลแล้วว่า “ได้ยินว่า อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า”

เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุกทกัตตาใน อาหุสๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “ฆนเต อาลปะนะ กิรศัพท อนุสสวนัตถะ เอว ลิงคัตถะ” อิติศัพท อาการะใน อาหุส ฯ

๔๓. “อาม ภิกขเวติ ฯ

(สตถา) “อาม ภิกขเว (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไช้”

สตถา สุกทกัตตาใน อาหๆ อาชยตบทกัตตุวจาก “ภิกขเว อาลปะนะ อาม สัมปฏิจันตถะ เอว สัจจวจากลึงคัตถะ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๔๔. “โอโห ปริตต ฆนเต สตตานิ ชีวิต, ปาโตว อมเห ปริวิสิตวา สาย อูปนุนพยารินา มตาติ ฯ

(เต ภิกขุ) “โอโห ปริตต ฆนเต สตตานิ ชีวิต, (สา ปติปฐิกา) ปาโตว อมเห ปริวิสิตวา สาย อูปนุนพยารินา มตาติ (อาหุส) ฯ

(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหุส) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ โอโห โอ ชีวิต อ.ชีวิต สตตานิ ของสัตว์ ท. ปริตต นิดหน่อย, (สา ปติ-ปฐิกา) อ.นางปติปฐิกานั้น ปริวิสิตวา อังคาสแล้ว อมเห ซึ่งข้าพระองค์ ท. ปาโตว ในเวลาเข้าเที่ยว มตา ตายแล้ว อูปนุนพยารินา เพราะพยาธิอันเกิดขึ้นแล้ว สาย

ในเวลาเย็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โอ ชีวิตของเหล่าสัตว์ นิดหน่อย, นางปติปฐิกานั้น อังคาสพวกข้าพระองค์ในเวลาเช้าตรู่ ตายเพราะโรคที่เกิดขึ้นในเวลาเย็น”

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุธกัตตาใน อาหังสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน อโห สันเวกัตถะ ปริตฺตํ วิเสสณะของ ชีวิตํ สุตฺตานํ สามีสัมพันธะใน ชีวิตํๆ ลิงคัตถะ, สา วิเสสณะของ ปติปฐิกาๆ สุธกัตตาใน มตาๆ กิตตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพํ อวชารณฺะ เข้ากับ ปาโตๆ กาลสัตตมีใน ปริวิสิตฺวา อมฺเห อวุตตกัมมะใน ปริวิสิตฺวาๆ ปุพฺพกาล- กิริยาใน มตา สายํ กาลสัตตมีใน มตา อุปฺปนฺนพฺยาธินา เหตุโน มตา” อิติคัพพํ อากาเรใน อาหังสุ ฯ

๔๕. สตุถา “อาม ภิกฺขเว ปริตฺตํ สุตฺตานํ ชีวิตํ นาม, เตเนวิเม สตุเต วตฺตุกาเมหิ เจว กิเลสกาเมหิ จ อติตฺเต เอว อนฺตโก อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา กนฺทฺเต ปรีเทวนฺเต คเหตฺวา คจฺจตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห

“ปุปฺพานิ เหว ปจฺินนฺตํ พฺยาสตุตมฺนสํ หนํ
อติตฺตํเยว กาเมสุ อนฺตโก กุรุเต วสนฺติ ฯ

สตุถา “อาม ภิกฺขเว ปริตฺตํ สุตฺตานํ ชีวิตํ นาม, เตเน เอว อิมํ สตุเต วตฺตุกาเมหิ เจว กิเลสกาเมหิ จ อติตฺเต เอว อนฺตโก อตฺตโน วเส วตฺเตตฺวา กนฺทฺเต ปรีเทวนฺเต (สตุเต) คเหตฺวา คจฺจตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“ปุปฺพานิ หิ เอว ปจฺินนฺตํ พฺยาสตุตมฺนสํ หนํ
อติตฺตํ เอว กาเมสุ อนฺตโก กุรุเต วสนฺติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. อาม เออ ชีวิตํ นาม ชื่อ อ.ชีวิต สุตฺตานํ ของสัตว์ ท. ปริตฺตํ นิดหน่อย, เตเน เอว เพราะเหตุ นั้นนั้นเทียว อนฺตโก อ.มัจจุผู้กระทำซึ่งที่สุด อิมํ สตุเต ยังสัตว์ ท. เหล่านี้ อติตฺเต เอว ผู้ไม่อ้อมแล้วนั้นเทียว วตฺตุกาเมหิ เจว ด้วยวัตตุกาม ท. ด้วยนั้นเทียว กิเลส- กาเมหิ จ ด้วยกิเลสกาม ท. ด้วย วตฺเตตฺวา ให้เป็นไปแล้ว วเส ในอำนาจ อตฺต

โน ของตน คเหตุวา พาเอาแล้ว (สตเต) ซึ่งสัตว์ ท. กนุทเท ผู้คร่ำครวญอยู่
ปริเทวนุเต ผู้ร่ำไรอยู่ คจจติ ย่อมไป” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมิ คากั
ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“อนุทโก อ.มัจจุผู้กระทำซึ่งที่สุด กुरुเต ย่อมกระทำ นริ ซึ่ง
นรชน ปจินนุติ ผู้เลือกเก็บอยู่ ปุปฺผานิ หิ เอว ซึ่งดอกไม้ ท.
นั้นเทียวแล พุยาสตตมสนิ ผู้มีใจข้องแล้วโดยอาการมีอย่าง
ต่างๆ อติตุติ เอว ผู้ไม่อ้อมแล้วนั้นเทียว กาเมสุ ในกาม ท.
วสิ สู้อำนาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไซ้ ธรรมดาว่าชีวิตของเหล่าสัตว์นิดหน่อย, เพราะ
ฉะนั้นแล มัจจุราชผู้ทำที่สุดทำสัตว์เหล่านี้ ผู้ไม่อ้อมด้วยวัตถุกามและกิเลสกาม ให้เป็น
ไปในอำนาจของตน แล้วพาเอาเหล่าสัตว์ผู้คร่ำครวญอยู่ ผู้ร่ำไรอยู่ ย่อมไป” ดังนี้แล้ว
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

“มัจจุราชผู้ทำที่สุด ย่อมทำนรชนผู้เลือกเก็บดอกไม้ทั้งหลาย
นั้นแหละ ผู้มีใจข้องโดยอาการมีอย่างต่างๆ ผู้ไม่อ้อมในกามทั้ง
หลายแล สู้อำนาจ”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภิกษุเว อาลปนะ อาม สัมปฏิจ
ฉนัตถะ ปริตุติ วิเสสนะของ ชีวิต สตุตทาน สามีสัมพันธะใน ชีวิต นามศัพท์ สัญญา
โชตกะเข้ากับ ชีวิตๆ ลิงคัตถะ, เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตนๆ เหตุวัตถะ อนุทโก
สุทธกัตตาใน คจจติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมิ วิเสสนะของ สตเตๆ การิตกัมมะ
ใน วตเตตฺวา วตตุกามาหิ กิติ กิเลสกาเมหิ กิติ ภาระใน อติตุเต เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ จๆ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ วตตุกามาหิ และ กิเลสกาเมหิ
เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อติตุเตๆ วิเสสนะของ สตเต อตุตโน สามีสัมพันธะ
ใน วเสๆ วิสยาธาระใน วตเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา กนุทเท กิติ
ปริเทวนุเต กิติ วิเสสนะของ สตเตๆ อตุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน
คจจติ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิมิ วิเสสนะของ คากัๆ
อตุตตกัมมะใน อาห

“อนุทโก สุทธกัตตาใน กुरुเตๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวศัพท์

อวชารณะเข้ากับ ปุพฺพผานี ๑ อวตตกัมมะใน ปจินนุตฺติ หิตัพพํ
 ปทปฺพรณะ ปจินนุตฺติ กิตฺติ พุยาสตตมณสํ กิตฺติ อตฺติตฺตํ กิตฺติ วิเสสณะ
 ของ นรฺ ๑ อวตตกัมมะใน กุรุเต เอวตัพพํ อวชารณะเข้ากับ
 อตฺติตฺตํ กาเมสฺสุ วิสยาชาระใน อตฺติตฺตํ วสํ สัมปาปญฺเญกัมมะใน
 กุรุเต” อิตฺติตัพพํ สฺรุปะใน อิมํ คาถํ ๕

๔๖. ตตฺถ “**ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺตุนฺติ:** ปุพฺพผาราเม มาลาการโร นานาปุพฺพผานี วย
 อตฺตภาวปฺปฏิพฺพทฺธานิ เจว อุกฺกรณปฺปฏิพฺพทฺธานิ จ กามคุณปุพฺพผานี โอจินนุตฺตเมว ๕

ตตฺถ (ปะเทศฺ) “**ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺตุนฺติ:** (คาถาปาทสฺส) “ปุพฺพผาราเม มาลาการโร นานา-
 ปุพฺพผานี (โอจินนุตฺ) วย อตฺตภาวปฺปฏิพฺพทฺธานิ เจว อุกฺกรณปฺปฏิพฺพทฺธานิ จ กามคุณปุพฺพผานี
 โอจินนุตฺ เอว” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิตฺติ ว่า “โอจินนุตฺ เอว ผู้เลือกเก็บอยู่ **กามคุณปุพฺพผานี** ซึ่งดอกไม้
 คือกามคุณ ท. **อตฺตภาวปฺปฏิพฺพทฺธานิ** เจว อันเนื่องเฉพาะแล้วด้วยอัตภาพด้วยนั้น
 เทียว **อุกฺกรณปฺปฏิพฺพทฺธานิ** จ อันเนื่องเฉพาะแล้วด้วยอุกฺกรณด้วย **มาลาการโร วย**
 รวากะ อ.นายมาลาการ (โอจินนุตฺ) เลือกเก็บอยู่ **นานาปุพฺพผานี** ซึ่งดอกไม้ต่างๆ ท.
ปุพฺพผาราเม ในสวนแห่งดอกไม้” (อิตฺติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปะเทศฺ) **ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺตุนฺติ**
 แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทแห่งพระคาถา ว่า “ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺ” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า “**ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺ**” ความว่า ผู้เลือกเก็บ
 ดอกไม้คือกามคุณทั้งหลาย ที่เนื่องกับอัตภาพและเนื่องกับอุกฺกรณ ดุจนายมาลาการ
 เลือกเก็บดอกไม้ต่างๆ ในสวนดอกไม้ ฉะนั้นนั้นแหละ

ตตฺถ วิเสสณะของ ปะเทศฺ ๑ นิทชารณะใน คาถาปาทสฺส “ปุพฺพผานี เหว ปจินนุตฺ”
 สฺรุปะใน อิตฺติ ๑ ตัพพํ สฺรุปะใน คาถาปาทสฺส ๑ นิทชารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ
 “ปุพฺพผาราเม วิสยาชาระใน โอจินนุตฺ ๑ วิเสสณะของ มาลาการโร ๑ อุปฺมาลึงคตฺถะ
 นานาปุพฺพผานี อวตตกัมมะใน โอจินนุตฺ ๑ วยตัพพํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ ปุพฺพผาราเม
 มาลาการโร นานาปุพฺพผานี โอจินนุตฺ, อตฺตภาวปฺปฏิพฺพทฺธานิ กิตฺติ อุกฺกรณปฺปฏิพฺพทฺธานิ
 กิตฺติ วิเสสณะของ กามคุณปุพฺพผานี เอวตัพพํ อวชารณะเข้ากับ จ ๑ สองตัพพํ ปท-
 สมุจจยตฺถะเข้ากับ อตฺตภาวปฺปฏิพฺพทฺธานิ และ อุกฺกรณปฺปฏิพฺพทฺธานิ กามคุณปุพฺพผานี

อตุตถกัมมะใน โอจินนุตฺ อเวศัพทฺ อวชาธนะเข้ากัปป โอจินนุตฺ ๑ วิเสสนะของ นรฺ”
 อิติศัพทฺ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๔๗. **พฺยาสตุตฺตมนสิ นรฺนุติ:** อสมปฺตฺเตสุ ปตฺถนาวเสน สมปฺตฺเตสุ เคววเสน วิวิเชนากาเรน
 อาสตุตฺตจิตฺตํ ๕

“พฺยาสตุตฺตมนสิ นรฺนุติ: (คาถาปาทสุส) “อสมปฺตฺเตสุ (อารมฺมเณสุ) ปตฺถนาวเสน สมปฺตฺเตสุ
 (อารมฺมเณสุ) เคววเสน วิวิเชน อากาเรน อาสตุตฺตจิตฺตํ” (อิติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**อาสตุตฺตจิตฺตํ** ผู้มีจิตอันซ่านไปแล้ว อากาเรน โดยอาการ
 วิวิเชน อันมีอย่างต่างๆ (อารมฺมเณสุ) ในอารมณฺ ท. อสมปฺตฺเตสุ อันไม่ถึงพร้อม
 แล้ว ปตฺถนาวเสน ด้วยสามารถแห่งความปรารถนา (อารมฺมเณสุ) ในอารมณฺ ท.
 สมปฺตฺเตสุ อันถึงพร้อมแล้ว เคววเสน ด้วยสามารถแห่งความยินดี” (อิติ) ดังนี้
 (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “พฺยาสตุตฺตมนสิ นรฺนุติ ว่า “พฺยาสตุตฺตมนสิ
 นรฺ” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “พฺยาสตุตฺตมนสิ นรฺ” ความว่า ผู้มีจิตอันซ่านไปโดยอาการอันมีอย่าง
 ต่างๆ ในอารมณฺทั้งหลายที่ยังไม่ถึง ด้วยสามารถความปรารถนา ในอารมณฺที่ถึงแล้ว
 ด้วยสามารถความยินดี

“พฺยาสตุตฺตมนสิ นรฺ” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพทฺ สรุปะใน คาถาปาทสุส ๑ สามีสัมพันธะใน
 อตุโถ “อสมปฺตฺเตสุ วิเสสนะของ อารมฺมเณสุ ๑ วิสยาธาระใน อาสตุตฺตจิตฺตํ ปตฺถนา-
 วเสน ตติยาวิเสสนะใน อาสตุตฺตจิตฺตํ สมปฺตฺเตสุ วิเสสนะของ อารมฺมเณสุ ๑ วิสยาธาระ
 ใน อาสตุตฺตจิตฺตํ เคววเสน ตติยาวิเสสนะใน อาสตุตฺตจิตฺตํ วิวิเชน วิเสสนะของ
 อากาเรน ๑ ตติยาวิเสสนะใน อาสตุตฺตจิตฺตํ ๑ วิเสสนะของ นรฺ” อิติศัพทฺ สรุปะใน
 อตุโถ ๕

๔๘. **อติตฺตํเยว กาเมสุติ:** วตฺถุกามกิเลสกาเมสุ ปริเยสเนนปิ ปฏฺฐิลาเภนปิ ปริโกเคนปิ
 นิธานเนนปิ อติตฺตํ เอว สมานํ ๕

“อติตฺตํเยว กาเมสุติ: (คาถาปาทสุส) “วตฺถุกามกิเลสกาเมสุ ปริเยสเนนปิ ปฏฺฐิลาเภนปิ

ปริโกเคนปิ นิธานนปิ อติตตํ เอว สมานํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อติตตํ เอว เป็นผู้ไม่อ้อมแล้วนั้นเกี่ยว วตตุกามกิเลสกาเมสุ ในวตตุกามและกิเลสกาเม ท. ปริเยสเนนปิ ด้วยการแสวงหาบ้าง ปฏิลาเภนปิ ด้วยการได้เฉพาะบ้าง ปริโกเคนปิ ด้วยการใช้สอยบ้าง นิธานนปิ ด้วยการเก็บไว้บ้าง สมานํ มีอยู่” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อติตตํเยว กาเมสุติ ว่า “อติตตํเอว กาเมสุ” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “อติตตํเยว กาเมสุ” ความว่า เป็นผู้ไม่อ้อมนั้นแหละ ในวตตุกามและกิเลสกาเม ด้วยการแสวงหาบ้าง ด้วยการได้บ้าง ด้วยการใช้สอยบ้าง ด้วยการเก็บไว้บ้าง

“อติตตํเยว กาเมสุ” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะในอตุโถ “วตตุกามกิเลสกาเมสุ วิสยาธาระไน อติตตํ อปิ สีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปริเยสเนน ปฏิลาเภน ปริโกเคน และ นิธานน ปริเยสเนน ก็ดี ปฏิลาเภน ก็ดี ปริโกเคน ก็ดี นิธานน ก็ดี กรณะไน อติตตํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อติตตํฯ วิกติกัตตาไน สมานํฯ อัพกันตรกิริยาของ นร” อติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔๙. **อนุตโก** กुरुเต วสนุติ มรณสงฺขาโต อนุตโก กนฺทนต์ ปริเทวนฺตํ คเหตุวา คจฺจนฺโต อตฺตโน วสํ ปาเปตีติ อตุโถ ฯ

“อนุตโก กुरुเต วสนุติ (คาถาปาทสุส) “มรณสงฺขาโต อนุตโก กนฺทนต์ ปริเทวนฺตํ (นร) คเหตุวา คจฺจนฺโต (ตํ นร) อตฺตโน วสํ ปาเปตีติ อตุโถ ฯ

อตุโถ อ.อรรถ อติ ว่า “อนุตโก มารผู้กระทำซึ่งที่สุด มรณสงฺขาโต อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าความตาย คเหตุวา พาเอาแล้ว (นร) ซึ่งนรชน กนฺทนต์ ผู้คร่ำครวญอยู่ ปริเทวนฺตํ ผู้ร่ำไรอยู่ คจฺจนฺโต ไปอยู่ (ตํ นร) ยังนรชนนั้น ปาเปติ ย่อมให้ถึง วสํ ซึ่งอำนาจ อตฺตโน ของตน” อติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “อนุตโก กुरुเต วสนุติ ว่า “อนุตโก กुरुเต วสํ” ดังนี้ ฯ

บาทคาถาว่า “อนุตโก กुरुเต วสํ” ความว่า มัจจุราชผู้ทำที่สุดกล่าวคือความตาย พาเอานรชนผู้คร่ำครวญ ร่ำไรอยู่ไป ทำนรชนนั้น ให้ถึงอำนาจของตน

“อนตโก กุรุเต วส” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสสุ๑ สามีสัมพันธะใน
 อตฺโต “มรณสงฺขาโต วิเสสนะของ อนตโก ๑ เหตุกัตตาใน ปาเปติ๑ อาชยตบทเหตุ
 กัตตุวาก กนฺทนต์ กิตี ปรีเทวนต์ กิตี วิเสสนะของ นร๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุว๑
 สมานกาลกิริยาใน คจฺจนโต๑ อัพภันตรกิริยาของ อนตโก ตํ วิเสสนะของ นร๑
 การิตกัมมะใน ปาเปติ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน วส๑ สัมปาปุณียกัมมะใน ปาเปติ
 อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโต๑ ลิงคัตถะ ๕

๕๐. เทสनावसानะ พหุ โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณีสู ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสู ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
 ปาปุณีสู บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผล
 เป็นต้น ๕

เวลาจบพระเทศนา พวกชนเป็นจำนวนมากบรรลุอริยผลมีโสตาปัตติผลเป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตตมมีใน ปาปุณีสู พหุ วิเสสนะของ ชนา๑ สุทรกัตตาใน ปาปุณีสู๑
 อาชยตบทกัตตุวาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยผลานิ๑ สัมปาปุณียกัมมะ
 ใน ปาปุณีสู ๕

๕๑. เทสนา มหาชนสฺส สาตฺถิกิชาตาดิ ๕

เทสนา อ.พระเทศนา สาตฺถิกิชาตาดิ เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา
 เกิดแล้ว มหาชนสฺส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๕

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสนา สุทรกัตตาใน ชาตา๑ กิตบทกัตตุวาก มหาชนสฺส สัมปทานใน ชาตา สาตฺถิกิ
 วิกิตกัตตาใน ชาตา อิติศัพท์ สมานปะ ๕

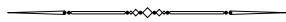
ปติปฐิกาวตถุ ฯ

ปติปฐิกาวตถุ (นิมฺมิตฺตํ) ฯ

ปติปฐิกาวตถุ อ.เรื่องแห่งหญิงชื่อว่าปติปฐิกา (นิมฺมิตฺตํ) จบแล้ว ฯ

ปติปฐิกาวตถุ สุททกัถตาใน นิมฺมิตฺตํ ๑ กิตบทกัถตฺวาจก ฯ

จบเรื่องนางปติปฐิกา

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

ปติปฐิกาวตตุ

เป็นฉัฎฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปติปฐิกาย วตตุ ปติปฐิกาวตตุ. (ปติปฐิกา + วตตุ)

วตตุ อ.เรื่อง ปติปฐิกาย ของนางปติปฐิกา ปติปฐิกาวตตุ ชื่อว่าปติปฐิกาวตตุ. (เรื่องนางปติปฐิกา)

อจจรราสทสสปริวโต, เทวปุตโต

เป็นตติยัตปฐิสสมาส โดยมีฉัฎฐิต์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อจจรรานํ สทสสํ อจจรราสทสสํ. (อจจรรานํ + สทสสํ) ฉัฎฐิต์ปฐิสสมาส

สทสสํ อ.พัน อจจรรานํ แห่งนางอัปสร ท. อจจรราสทสสํ ชื่อว่าอจจรราสทสสํ. (นางอัปสรหนึ่งพัน)

๒. อจจรราสทสสเสน ปริวโต อจจรราสทสสปริวโต, เทวปุตโต. (อจจรราสทสสํ + ปริวโต) ตติยัตปฐิสสมาส

(เทวปุตโต) อ.เทพบุตร อจจรราสทสสเสน อันพันแห่งนางอัปสร ปริวโต แวดล้อมแล้ว อจจรราสทสสปริวโต ชื่อว่าอจจรราสทสสปริวโต (นางอัปสรหนึ่งพันแวดล้อมแล้ว), ได้แก่เทพบุตร.

ปญจสตา, เทวธิตโร

เป็นฉัฎฐิต์ทวิพทตุลยาศิกรณพหุพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปญจ สตานิ ปมาณํ ยาสนฺติ ปญจสตา, เทวธิตโร. (ปญจ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ปมาณํ เป็นประมาณ ยาสํ (เทวธิตรานํ) แห่งเทพธิตา ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา เทวธิตโร) อ.เทพธิตา ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา (มีห้าร้อย เป็นประมาณ, ได้แก่เทพธิตา).

รุกขสาขา

เป็นฉัฎฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุกขสสํ สาขา รุกขสาขา. (รุกข + สาขา)

สาขา อ.กิ่ง รุกขสสํ ของต้นไม้ รุกขสาขา ชื่อว่ารุกขสาขา. (กิ่งของต้นไม้, กิ่งไม้)

ทีปลีชา

เป็นฉันทลักษณ์ปฐิสาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีปสฺส ลีชา ทีปลีชา. (ทีป + ลีชา)

ลีชา อ.เปลว ทีปสฺส ของประทีป ทีปลีชา ชื่อว่าทีปลีชา. (เปลวประทีป)

กุลเคห์

เป็นฉันทลักษณ์ปฐิสาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กุลสฺส เคห์ กุลเคห์. (กุล + เคห์)

เคห์ อ.เรือน กุลสฺส แห่งตระกูล กุลเคห์ ชื่อว่ากุลเคห์. (เรือนตระกูล)

ชาตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตญจ ตฺ กาลิ จาติ ชาตกาโล. (ชาต + กาล)

ชาตฺ จ อ.เป็นที่เกิดแล้วด้วย ตฺ อ.เป็นที่เกิดแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ชาตกาโล ชื่อว่าชาตกาล. (กาลเป็นที่เกิด)

ชาติสฺสร่า, อิตถิ

เป็นทุตติยาตปฐิสาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติ สฺรตฺติ ชาติสฺสร่า, อิตถิ. (ชาติสทฺทูปฺพท + สฺร จินฺตยา ในความคิด + อ + อา)

(ยา อิตถิ) อ.หญิงใด สฺรติ ย่อมระลึกได้ ชาติ ซึ่งชาติ อิติ เพราะเหตุนั้น (ส่า อิตถิ) อ.หญิง
นั้น ชาติสฺสร่า ชื่อว่าชาติสฺสร่า (ผู้ระลึกชาติได้), ได้แก่หญิง.

คณฺธมาลาทีปฐ่า

เป็นตติยาตปฐิสาสมาส โดยมีอิตรียศกทวันท์สมาส และฉันทลักษณ์ทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. คณฺธ จ มาลา จ คณฺธมาลา. (คณฺธ + มาลา) อิตรียศกทวันท์สมาส

คณฺธ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คณฺธมาลา ชื่อว่าคณฺธมาลา. (ของหอมและ

ระเบียบ)

๒. คนธมาลา อาทิ เยสนฺติ คนธมาลาทีนํ, วัตถุณิ. (คนธมาลา + อาทิ) จํญฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

คนธมาลา อ.ของหอมและระเบียบ ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (วัตถุณิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตานิ วัตถุณิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น คนธมาลาทีนํ ชื่อว่าคนธมาลาทิ (มีของหอมและระเบียบเป็นต้น), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

๓. คนธมาลาทีทิ ปุชา คนธมาลาทิปุชา. (คนธมาลาทิ + ปุชา) ตติยาตปฺปฺริสสมาส

ปุชา อ.การบูชา คนธมาลาทีทิ (วัตถุทิ) ด้วยวัตถุ ท. มีของหอมและระเบียบเป็นต้น คนธมาลาทิปุชา ชื่อว่าคนธมาลาทิปุชา. (การบูชาด้วยวัตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้น)

โสฬสวสฺสกาโล

เป็นจํญฺฐิตปฺปฺริสสมาส โดยมีจํญฺฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. โสฬส วสฺसानิ ยสฺสาติ โสฬสวสฺสา, อิตฺถิ. (โสฬส + วสฺส) จํญฺฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

วสฺसानิ อ.ปี ท. โสฬส สิบหก ยสฺสา (อิตฺถิยา) แห่งหญิงใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น โสฬสวสฺสา ชื่อว่าโสฬสวสฺสา (มี ๑๖ ปี), ได้แก่หญิง.

๒. โสฬสวสฺสาย กาโล โสฬสวสฺสกาโล. (โสฬสวสฺสา + กาล) จํญฺฐิตปฺปฺริสสมาส

กาโล อ.กาล โสฬสวสฺสาย (อิตฺถิยา) แห่งหญิง มีกาลฝนสิบหก โสฬสวสฺสกาโล ชื่อว่าโสฬสวสฺสกาล. (กาลมีอายุ ๑๖ ปี)

ปรกฺล

เป็นจํญฺฐิตปฺปฺริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปรสฺส กฺล ปรกฺล. (ปร + กฺล)

กฺล อ.ตระกูล ปรสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลอื่น ปรกฺล ชื่อว่าปรกฺล. (ตระกูลของบุคคลอื่น)

สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี, สลากมตตานี

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. สลากมตตตญจ ปฏิกิภตตตญจ วรสวาลิกญจ สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี. (สลากมตต + ปฏิกิภตต + วรสวาลิก) อิตรียศทวันทสมาส

สลากมตต จ อ.สลากมัตร์ด้วย ปฏิกิภตต จ อ.ปฏิกิภัตร์ด้วย วรสวาลิก จ อ.วรสวาลิกมัตร์ด้วย สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี ชื่อว่าสลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิก. (สลากมัตร์ ปฏิกิภัตร์ และวรสวาลิกมัตร์)

๒. สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี อาทิ เยสนุติ สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี, มตตานี. (สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิก + อาทิ) จัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี อ.สลากมัตร์ ปฏิกิภัตร์ และวรสวาลิกมัตร์ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (มตตานี) แห่งมัตร์ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานี มตตานี) อ.มัตร์ ท. เหล่านั้น สลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี ชื่อว่าสลากมตตปฏิกิภตตวรสวาลิกาทินี (มีสลากมัตร์ ปฏิกิภัตร์ และวรสวาลิกมัตร์เป็นต้น), ได้แก่มัตร์ทั้งหลาย.

นิพพตตนตโต

เป็นจตุตถิตีปฐิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

นิพพตตนตส อตโต นิพพตตนตโต. (นิพพตตน + อตต)

อตโต อ.ประโยชน์ นิพพตตนตส แก่การบังเกิด นิพพตตนตโต ชื่อว่านิพพตตนตโต. (ประโยชน์แก่การบังเกิด)

สลากมตตาทินี

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

สลากมตต อาทิ เยสนุติ สลากมตตาทินี, มตตานี. (สลากมตต + อาทิ)

สลากมตต อ.สลากมัตร์ อาทิ เป็นต้น เยส (มตตานี) แห่งมัตร์ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานี มตตานี) อ.มัตร์ ท. เหล่านั้น สลากมตตาทินี ชื่อว่าสลากมตตาทินี (สลากมัตร์เป็นต้น) ได้แก่มัตร์ทั้งหลาย.

ทาดูกามา, มนุสฺสา

เป็นจตุตถิตีปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาดุ กามาเนตฺติ ทาดูกามา, มนุสฺสา. (ทาดุสฺททูปปท + กมฺ กนฺติยํ ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(เย มนุสฺสา) อ.มนุสฺยํ ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ ทาดุ เพื่ออันถวายเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (เต มนุสฺสา) อ.มนุสฺยํ ท. เหล่านั้น ทาดูกามา ชื่อว่าทาดูกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันถวาย), ได้แก่มนุสฺยทั้งหลาย.

ภิกฺขุสงฺฆโม

เป็นจตุตถิตีปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณฺโณ สงฺฆโม ภิกฺขุสงฺฆโม. (ภิกฺขุ + สงฺฆ)

สงฺฆโม อ.ทมฺ ภาิกฺขุณฺโณ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกฺขุสงฺฆ. (ภิกฺษุสงฺฆ)

เอกปทวารโ

เป็นจตุตถิตีปปริสฺสมาส โดยมีอสมาทารทิสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกํ ปทํ เอกปทํ. (เอก + ปท) อสมาทารทิสฺสมาส

ปทํ อ.เท้า เอกํ หนึ่ง เอกปทํ ชื่อว่าเอกปท. (เท้าหนึ่ง)

๒. เอกปทสฺส วาโร เอกปทวารโ. (เอกปท + วาร) จตุตถิตีปปริสฺสมาส

วารโ อ.วาระ เอกปทสฺส แห่งเท้าหนึ่ง เอกปทวารโ ชื่อว่าเอกปทวาร. (วาระแห่งเท้าหนึ่ง)

จปฺปญฺญาส กุสฺลธมฺมา

เป็นอสมาทารทิสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. กุสฺลา จ เต ธมฺมา จาติ กุสฺลธมฺมา. (กุสฺล + ธมฺ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

กุสฺลา จ อ.อันเป็นกุสฺล ท. ด้วย เต อ.อันเป็นกุสฺล ท. เหล่านี้ ธมฺมา จ เป็นธรรมด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ กุสฺลธมฺมา ชื่อว่ากุสฺลธมฺ. (ธรรมอันเป็นกุสฺล, กุสฺลธรรม)

๒. จปฺปญฺญาส กุสฺลธมฺมา จปฺปญฺญาสกุสฺลธมฺมา. (จปฺปญฺญาส + กุสฺลธมฺ) อสมาทารทิสฺสมาส

กุสฺลธมฺมา อ.กุสฺลธรรม ท. จปฺปญฺญาส ท้าสืบทก จปฺปญฺญาสกุสฺลธมฺมา ชื่อว่าจปฺปญฺญาส-
กุสฺลธมฺ. (กุสฺลธรรม ๕๖)

มาตุกัจฉิ

เป็นฉัฏฐิตุปปฐิสสมาส มีวิเคราะหว่า

มาตุยา กัจฉิ มาตุกัจฉิ. (มาตุ + กัจฉิ)

กัจฉิ อ.ทอง มาตุยา ของมารดา มาตุกัจฉิ ชื่อว่ามาตุกัจฉิ. (ทองของมารดา)

ทานาทินิ, ปุณณานิ

เป็นฉัฏฐิตุปปฐิสสมาส มีวิเคราะหว่า

ทานิ อาทิ เยสนุติ ทานาทินิ, ปุณณานิ. (ทาน + อาทิ)

ทานิ อ.ทาน อาทิ เป็นต้น เยส (ปุณณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ทานิ ปุณณานิ) อ.บุญ ท. เหล่า นั้น ทานาทินิ ชื่อว่าทานาทิ (มีทานเป็นต้น), ได้แก่บุญทั้งหลาย.

วสสสตมตตํ, อายุ

เป็นฉัฏฐิตุปปฐิสสมาส โดยมีฉัฏฐิตุปปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วสสานํ สตํ วสสสตํ. (วสส + สต) ฉัฏฐิตุปปฐิสสมาส

สตํ อ.ร้อย วสสานํ แห่งปี ท. วสสสตํ ชื่อว่าวสสสต. (ร้อยปี)

๒. วสสสตํ มตตา ยสสาติ วสสสตมตตํ, อายุ. (วสสสต + มตตา) ฉัฏฐิตุปปฐิสสมาส

วสสสตํ อ.ร้อยแห่งปี มตตา เป็นประมาณ ยสส (อายุสส) แห่งอายุใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตํ อายุ) อ.อายุ นั้น วสสสตมตตํ ชื่อว่าวสสสตมตต (มีหนึ่งร้อยปีเป็นประมาณ), ได้แก่อายุ.

สุตตปมตตา, มนุสสา

เป็นอุปัมาบุพพทพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

สุตตา วิย ปมตตา อิเมติ สุตตปมตตา, มนุสสา. (สุตต + ปมตต)

อิเม (มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านี้ ปมตตา ประมาณแล้ว สุตตา วิย รวากะว่าหลับแล้ว อิติ เพราะเหตุ นั้น สุตตปมตตา ชื่อว่าสุตตปมตต (ประมาณหลับแล้ว), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

อชรามรา, มนุสสา

เป็นอิติปริศนาคทวีสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส และนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ชรา อชรา. (น + ชรา) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
ชรา อ.แก่ น ทามีได้ อชรา ชื่อว่าอชร. (ไม่แก่)
๒. น มรา อมรา. (น + มร) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
มรา ตาย น ทามีได้ อมรา ชื่อว่าอมร. (ไม่ตาย)
๓. อชรา จ อมรา จ อชรามรา, มนุสสา. (อชร + อมร) อิติปริศนาคทวีสมาส
อชรา จ อ.ไม่แก่ด้วย อมรา จ อ.ไม่ตายด้วย อชรามรา ชื่อว่าอชรามร (ไม่แก่และไม่ตาย), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

นิจจปมตดา

เป็นทุตียาต์ปปริศนมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจจ ปมตดา นิจจปมตดา, มนุสสา. (นิจจ + ปมตดา)

(มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. ปมตดา ประมาทแล้ว นิจจ เป็นนิจ นิจจปมตดา ชื่อว่านิจจปมตต (ประมาทเป็นนิจ), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

มหาสเวโค

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส สเวโค จาติ มหาสเวโค. (มหนโต + สเวโค)

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่ขึ้น สเวโค จ เป็นความสังเวชด้วย อิติ เพราะเหตุนี้มหาสเวโค ชื่อว่ามหาสเวค. (ความสังเวชใหญ่)

วสสสดี

เป็นฉฐฐิต์ปปริศนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสสานัน สดี วสสสดี. (วสส + สดี)

สดี อ.ร่อย วสสานัน แห่งปี ท. วสสสดี ชื่อว่าวสสสดี. (ร่อยปี)

รตตินทิว

เป็นสมาทานทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติ จ ทิว จ รตตินทิว. (รตติ + ทิว)

รตติ จ อ.ราตรีด้วย ทิว จ อ.กลางวันด้วย รตตินทิว ชื่อว่ารตตินทิว. (ราตรีและกลางวัน)

ทวาทสมาสิโก, มาโส

เป็นสังสกฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทวีทิ อธิกา ทส ทวาทส. (ทิว + ทส) ตติยาตปปริสสมาส

ทส อ.ลึบ ท. อธิกา อันย้ง ทวีทิ ด้วยสอง ท. ทวาทส ชื่อว่าทวาทส. (ลึบสอง)

๒. ทวาทส มาสา ทวาทสมาสา. (ทวาทส + มาส) อสมาทานทิตุสมาส

มาสา อ.เดือน ท. ทวาทส ลึบสอง ทวาทสมาสา ชื่อว่าทวาทสมาส. (ลึบสองเดือน)

๓. ทวาทสมาเสทิ นียุตโต ทวาทสมาสิโก, กาล. (ทวาทสมาส + ฦกปัจจย) สังสกฐาทิ

อเนกัตถัตถิต

(กาล) อ.กาล นียุตโต อันประกอบแล้ว ทวาทสมาเสทิ ด้วยเดือนลึบสอง ท. ทวาทส-
มาสิโก ชื่อว่าทวาทสมาสิโก (ประกอบด้วยเดือนลึบสอง), ได้แก่กาลเวลา.

วสสทสส

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสสาน สทสส วสสทสส. (วสส + สทสส)

สทสส อ.พัน วสสาน แห่งปี ท. วสสทสส ชื่อว่าวสสทสส. (พันปี)

อายุปุปมาณ

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุสส ปมาณ อายุปุปมาณ. (อายุ + ปมาณ)

ปมาณ อ.ประมาณ อายุสส แห่งอายุ อายุปุปมาณ ชื่อว่าอายุปุปมาณ. (ประมาณแห่งอายุ)

มนุสส์คณนา

เป็นฉันทลักษณ์ปฐิรสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนุสส์คณนา คณนา มนุสส์คณนา. (มนุสส์ + คณนา)

คณนา อ.การนับ มนุสส์คณนา ของมนุษย์ มนุสส์คณนา ชื่อว่ามนุสส์คณนา. (การนับของมนุษย์)

วสส์โกฎิโย

เป็นฉันทลักษณ์ปฐิรสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสส์โกฎิโย โกฎิโย วสส์โกฎิโย. (วสส์ + โกฎิ)

โกฎิโย อ.โกฎิ ท. วสส์โกฎิโย แห่งปี ท. วสส์โกฎิโย ชื่อว่าวสส์โกฎิโย. (โกฎิแห่งปี)

วสส์ตตสทสส์ธานี

เป็นฉันทลักษณ์ปฐิรสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสส์ธานี ตตสทสส์ธานี วสส์ตตสทสส์ธานี. (วสส์ + ตตสทสส์)

ตตสทสส์ธานี อ.แสน ท. วสส์ธานี แห่งปี ท. วสส์ตตสทสส์ธานี ชื่อว่าวสส์ตตสทสส์. (แสนปี)

อปปายุกา, มนุสส์สา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทุลาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปปิ อายุ เยสนติ อปปายุกา, มนุสส์สา. (อปปิ + อายุ)

อายุ อ.อายุ อปปิ อันน้อย เยสน (มนุสส์ธานี) แห่งมนุษย์ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อดี เพราะเหตุนั้น (เต มนุสส์สา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น อปปายุกา ชื่อว่าอปปายุก (มีอายุน้อย), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

อยุตโต, ปมาโท

เป็นฉันทลักษณ์พหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อยุตโต อยุตโต, ปมาโท. (น + อยุต)

(ปมาโท) อ.ความประมาท อยุตโต สสมควรแล้ว น หามีได้ อยุตโต ชื่อว่าอยุตโต (ไม่สมควรแล้ว), ได้แก่ความประมาท.

อปฺปฏิษฺคฺคิตา, อาสนฺสาลา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปฏิษฺคฺคิตา อปฺปฏิษฺคฺคิตา, อาสนฺสาลา. (น + ปฏิษฺคฺคิตา)

(อาสนฺสาลา) อ.ทอฉฺฉน ปฏิษฺคฺคิตา ถูกปฏิบัติแล้ว น ทามีได้ อปฺปฏิษฺคฺคิตา ชื่อว่า อปฺปฏิษฺคฺคิตา (ไม่ถูกปฏิบัติแล้ว), ได้แก่ทอฉฺฉน.

อปฺปณฺณตฺตานิ, อาสนฺยานิ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปณฺณตฺตานิ อปฺปณฺณตฺตานิ, อาสนฺยานิ. (น + ปณฺณตฺต)

(อาสนฺยานิ) อ.อาสนฺนะ ท. ปณฺณตฺตานิ ถูกปูลาดแล้ว น ทามีได้ อปฺปณฺณตฺตานิ ชื่อว่า อปฺปณฺณตฺต (ไม่ถูกปูไว้แล้ว), ได้แก่อาสนฺนะทั้งหลาย.

อนฺุปฺภูจฺปิตานิ, ปานฺิยานิ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนุปฺภูจฺปิตานิ อนฺุปฺภูจฺปิตานิ, ปานฺิยานิ. (น + อนุปฺภูจฺปิ)

(ปานฺิยานิ) อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่ม ท. อนุปฺภูจฺปิตานิ ถูกเข้าไปตั้งไว้แล้ว น ทามีได้ อนุปฺภูจฺปิตานิ ชื่อว่าอนุปฺภูจฺปิ (ไม่ถูกเข้าไปตั้งไว้แล้ว), ได้แก่น้ำดื่มทั้งหลาย.

สายณฺุทสมฺโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาธิปรตฺปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อทสฺสํ สายํ สายณฺุท. (สายํ + อท) อมาทิปรตฺปปริสฺสมาส

สายํ อ.เป็นที่ลื่นไป อทสฺสํ แห่งวัน สายณฺุท ชื่อว่าสายณฺุท. (เป็นที่ลื่นไปแห่งวัน)

๒. สายณฺุโท จ โส สมฺโย จาติ สายณฺุทสมฺโย. (สายณฺุท + สมฺย) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สายณฺุโท จ อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่ลื่นไปแห่งวันนั้น สมฺโย จ เป็นสมฺยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สายณฺุทสมฺโย ชื่อว่าสายณฺุทสมฺย. (สมฺยเป็นที่ลื่นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

ปุถุชนภิกษุ

เป็นนิเวศน์บุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุถุชนา จ เต ภิกษุ จาติ ปุถุชนภิกษุ. (ปุถุชน + ภิกษุ)

ปุถุชนา จ อ.ผู้เป็นปุถุชน ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นปุถุชน ท. เหล่านั้น ภิกษุ จ เป็นภิกษุด้วย
อติ เพราะเหตุนี้ ปุถุชนภิกษุ ชื่อว่าปุถุชนภิกษุ. (ภิกษุปุถุชน)

ธมมสังเวโค

เป็นฉนฺธิ์ต้ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมมสัง สสังเวโค ธมมสังเวโค. (ธมม + สังเวค)

สังเวโค อ.ความสังเวช ธมมสัง แห่งธรรม ธมมสังเวโค ชื่อว่าธมมสังเวค. (ธรรมสังเวช)

ภตตกิจจ

เป็นตติยต้ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตตร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (ภตตรกิจ)

นานปการานิ, ปุณณานิ

เป็นฉนฺธิ์ทวีปทตลยาธิกรณพหุพีตีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นानา ปการา เยสนฺติ นานปการานิ, ปุณณานิ. (นानา + ปการ)

ปการา อ.ประการ ท. นานา ต่างๆ เยส (ปุณณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุนี้ (ตานิ ปุณณานิ) อ.บุญ ท. เหล่านั้น นานปการานิ ชื่อว่านานปการ (มีประการต่างๆ),
ได้แก่บุญทั้งหลาย.

ปุပ္พปิลนฺธนฺจจัน

เป็นนิเวศน์บุพพบทกัมมธรรยสมาส โดยมีฉนฺธิ์ต้ปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุပ္พานิ ปิลนฺธนฺ ปุပ္พปิลนฺธนฺ. (ปุပ္พ + ปิลนฺธ) ฉนฺธิ์ต้ปปริสสมาส

ปิลนฺธนฺ อ.เป็นที่ประดับ ปุပ္พานิ ซึ่งดอกไม้อื่น ท. ปุပ္พปิลนฺธนฺ ชื่อว่าปุပ္พปิลนฺธน. (เป็นที่

ประดับดอกไม้)

๒. ปุပ္ผปิลนุณญจ ตํ จานญจาทิ ปุပ္ผปิลนุณญจานํ. (ปุပ္ผปิลนุณ + จาน) วิเสสนบุพพททกัมมธารยสฺมาส

ปุပ္ผปิลนุณ จ อ.เป็นที่ประดับซึ่งดอกไม้ด้วย ตํ อ.เป็นที่ประดับซึ่งดอกไม้ นั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปุပ္ผปิลนุณญจานํ ชื่อว่าปุပ္ผปิลนุณญจาน. (ที่เป็นที่ประดับดอกไม้)

อุပ္ปนพฺยาธิ

เป็นวิเสสนบุพพททกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุပ္ปนุโน จ โส พฺยาธิ จาทิ อุပ္ปนพฺยาธิ. (อุပ္ปน + พฺยาธิ)

อุပ္ปนุโน จ อ.อันเกิดขึ้นแล้วด้วย โส อ.อันเกิดขึ้นแล้วนั้น พฺยาธิ จ เป็นพฺยาธิด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อุပ္ปนพฺยาธิ ชื่อว่าอุပ္ปนพฺยาธิ. (พฺยาธิที่เกิดขึ้นแล้ว, โรคที่เกิดขึ้นแล้ว)

อติตฺตา, สฺตฺตา

เป็นนนิบาตบุพพททกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ติตฺตา อติตฺตา, สฺตฺตา. (น + ติตฺต)

(สฺตฺตา) อ.สฺตฺวํ ท. ติตฺตา อิมแล้ว น ทาไมได้ อติตฺตา ชื่อว่าอติตฺตา (ไม่อิมแล้ว), ได้แก่สฺตฺวํ ทั้งหลาย)

พฺยาสฺตฺตมนโส, นโร

เป็นฉฺฉฐิวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

พฺยาสฺตฺตํ มนสิ ยสฺสาติ พฺยาสฺตฺตมนโส, นโร. (พฺยาสฺตฺต + มนสิ)

มนสิ อ.ใจ พฺยาสฺตฺตํ อันข้องแล้วโดยอาการต่างๆ ยสฺส (นรฺสฺส) แห่งนรฺชนใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส นโร) อ.นรฺชนนั้น พฺยาสฺตฺตมนโส ชื่อว่าพฺยาสฺตฺตมนส (ผู้มีใจอันข้องแล้วโดยอาการต่างๆ), ได้แก่นรฺชน.

อนตโก

เป็นทุตฺติยาตฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนนต์ กโรตีติ อนนต์โก. (อนนต์สหุอุปท + กร กรณ ในการกระทำ + กวี)

(โย มัจจุ) อ.มัจจุไต กโรติ ย่อมกระทำ อนนต์ ซึ่งที่สุด อิติ เพราะเหตุนี้ (โล มัจจุ) อ.มัจจุ
นั้น อนนต์โก ชื่อว่าอนนต์ก. (ผู้ทำที่สุด, ความตาย)

บุปผาราม

เป็นกวีผู้ตีปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

บุปผาน อาราม บุปผาราม. (บุปผ + อาราม)

อาราม อ.ส่วน บุปผาน แห่งดอกไม้ ท. บุปผาราม ชื่อว่าบุปผาราม. (ส่วนดอกไม้)

มาลาการ

เป็นกวีผู้ตีปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาล กโรตีติ มาลาการ. (มาลสหุอุปท + กร กรณ ในการกระทำ + ฌปัจจัย)

(โย บุคคโล) อ.บุคคโลไต กโรติ ย่อมกระทำ มาล ซึ่งระเหยบ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล บุคคโล)
อ.บุคคโลนั้น มาลาการ ชื่อว่ามาลาการ. (ผู้กระทำระเหยบ, ช่างร้อยพวงมาลัย, นายมาลาการ)

นานาบุปผาน

เป็นกวีผู้ตีปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา บุปผาน นานาบุปผาน. (นานา + บุปผ)

บุปผาน อ.ดอกไม้ ท. นานา ต่างๆ นานาบุปผาน ชื่อว่านานาบุปผ. (ดอกไม้ต่างๆ)

ออดตมารูปปฏิพทาน

เป็นกวีผู้ตีปฐิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ออดตมารูป ปฏิพทาน ออดตมารูปปฏิพทาน, กามคุณบุปผาน. (ออดตมารูป + ปฏิพทาน)

(กามคุณบุปผาน) อ.ดอกไม้คือกามคุณ ท. ปฏิพทาน อันเนื่องเฉพาะแล้ว ออดตมารูป ด้วย
ออดตมารูป ปฏิพทาน ชื่อว่าออดตมารูปปฏิพทาน (อันเนื่องด้วยออดตมารูป), ได้แก่ดอกไม้คือกามคุณ
ทั้งหลาย)

อุปกฺรณปุပ္ผิทฺธานิ

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อุปกฺรณน ปุပ္ผิทฺธานิ อุปกฺรณปุပ္ผิทฺธานิ, กามคฺณปุပ္ผานิ. (อุปกฺรณ + ปุပ္ผิท)

(กามคฺณปุပ္ผานิ) อ.ตอกไม้คือกามคฺณ ท. ปุပ္ผิทฺธานิ อันเนื่องเฉพาะแล้ว อุปกฺรณน ด้วย
อุปกฺรณ อุปกฺรณปุပ္ผิทฺธานิ ชื่อว่าอุปกฺรณปุပ္ผิท (อันเนื่องด้วยอุปกฺรณ), ได้แกตอกไม้คือกามคฺณ
ทั้งหลาย)

กามคฺณปุပ္ผานิ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

กามคฺณาเยว ปุပ္ผานิ กามคฺณปุပ္ผานิ. (กามคฺณ + ปุပ္ผ)

กามคฺณา เอว อ.กามคฺณ ท. นั้นเทียว ปุပ္ผานิ เป็นตอกไม้ กามคฺณปุပ္ผานิ ชื่อว่ากามคฺณ-
ปุပ္ผ. (ตอกไม้คือกามคฺณ)

อสมฺปตฺตานิ, อารมฺมณานิ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

น สมฺปตฺตานิ อสมฺปตฺตานิ, อารมฺมณานิ. (น + สมฺปตฺต)

(อารมฺมณานิ) อ.อารมณ ท. สมฺปตฺตานิ อันถึงพร้อมแล้ว น ทาหิได้ อสมฺปตฺตานิ ชื่อว่า
อสมฺปตฺต (ไม่ถึงพร้อมแล้ว), ได้แกอารมณทั้งหลาย.

ปตฺถนาวิโส

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ปตฺถนาย วิโส ปตฺถนาวิโส. (ปตฺถนา + วิโส)

วิโส อ.สามารถ ปตฺถนาย แห่งความปรารถนา ปตฺถนาวิโส ชื่อว่าปตฺถนาวิโส. (สามารถแห่ง
ความปรารถนา)

เคชวโล

เป็นภริยาผู้ดีปรีดิ์ปลื้มมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคชโล วโล เคชโล. (เคช + วโล)

วโล อ.สามารถ เคชโล แห่งความกำหนด เคชโล ชื่อว่าเคชโล. (สามารถแห่งความกำหนด)

อาสตุตจิตต์

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสตุตตจ ต จิตตตจจติ อาสตุตจจิตต์. (อาสตุต + จิตต์)

อาสตุต จ อ.อันซ้องแล้วด้วย ต อ.อันซ้องแล้วนั้น จิตต์ จ เป็นจิตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อาสตุตจจิตต์ ชื่อว่าอาสตุตจจิตต์. (จิตที่ซ้องแล้ว)

วตตุกามาภิเลสกา

เป็นอิตรียศทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตตุกามา จ ภิเลสกา จ วตตุกามาภิเลสกา. (วตตุกามา + ภิเลสกา)

วตตุกามา จ อ.วัตตุกามา ท. ด้วย ภิเลสกา จ อ.ภิเลสกา ท. ด้วย วตตุกามาภิเลสกา
ชื่อว่าวตตุกามาภิเลสกา. (วัตตุกามาและภิเลสกา)

มรณสงฆาโต, อนตโก

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณ อิติ สงฆาโต มรณสงฆาโต, อนตโก. (มรณ + สงฆาโต)

(อนตโก) อ.มารผู้กระทำซึ่งที่สุด สงฆาโต อันอันบัณฑิตกล่าวแล้ว มรณ อิติ ว่าความตาย
มรณสงฆาโต ชื่อว่ามรณสงฆาโต (กล่าวคือความตาย), ได้แก่มารผู้ทำที่สุด.

เทสนาวสาน

เป็นภริยาผู้ดีปรีดิ์ปลื้มมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุด)

สู่ตลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสดาปัตตาทินี, อริยผลานิ

เป็นภุมมิมุขวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสดาปัตติ อาทิ เยสนุติ โสดาปัตตาทินี, อริยผลานิ. (โสดาปัตติ + อาทิ)

โสดาปัตติ อ.โสดาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสดาปัตตาทินี ชื่อว่าโสดาปัตตาทิ (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น), ได้แก่อริยผลทั้งหลาย.

สาตติกา

เป็นสทบุพพทพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตุโต อสสา อตุตติ อตุติกา, วาจา. (อตุต + อิก) อัสสัถิตัตถิต

อตุโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตุติกา ชื่อว่าอตุติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตุติกาย ยา วตุตติติ สาตติกา, เทสนา. (สท + อตุติกา) สทบุพพทพหุพพิทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตุตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตุติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา. (อันเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

๕. มัจฉริโกสิยเสฏฐจิวัตถุ ฯ [๓๗]

มัจฉริโกสิยเสฏฐจิวัตถุ (มยา วุจเจเต) ฯ

มัจฉริโกสิยเสฏฐจิวัตถุ อ.เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะผู้ตระหนี่ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทธโฆสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ฯ

มัจฉริโกสิยเสฏฐจิวัตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาจก
มยา อนภิทกัตตาใน วุจเจเต ฯ

๕. เรื่องโกสิยเศรษฐีผู้ตระหนี่

๑. “ยถาปี ภมโร ปุပ္ผนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต มัจฉริโกสิยเสฏฐิ
อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา สาวตฺถิยํ วิหรนฺโต มัจฉริโกสิยเสฏฐิ อารพฺภ “ยถาปี ภมโร ปุပ္ผนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ
กเถสิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เมืองสาวัตถี อารพฺภ ทรง
ปรารภ มัจฉริโกสิยเสฏฐิ ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะผู้มีความตระหนี่ กเถสิ ตรัสแล้ว
อิมํ ฌมฺมเทสํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “ยถาปี ภมโร ปุပ္ผนฺติ ว่า “ยถาปี ภมโร
ปุပ္ผ” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่เมืองสาวัตถี ทรงปรารภเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะผู้มีความ
ตระหนี่ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “ยถาปี ภมโร ปุပ္ผ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุตกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ยถาปี ภมโร ปุပ္ผ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ สาวตฺถิยํ วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา มัจฉริโกสิยเสฏฐิ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ฯ

.....
.....

๒. วตถุ ราชคเห สมมุจติตัม ๗

วตถุ อ.เรื่อง สมมุจติตัม ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ๗

เรื่องตั้งขึ้นที่เมืองราชคฤห์

วตถุ สุธธกัถตาใน สมมุจติตัม กิตบหกัถตตุวาก ราชคเห วิสยาธาระใน สมมุจติตัม ๗

๓. ราชคหนครสสุ กิร อวิหุเร สกกรัม นาม นิคโม อโหสิ, ตตุเถโก มจจรี โกลิโย นาม เสฎฐี อสสิติโกฏิวิโกโว ปฎิวสตี ๗

ราชคหนครสสุ กิร อวิหุเร สกกรัม นาม นิคโม อโหสิ, ตตุถ (สกกร) เอโก มจจรี โกลิโย นาม เสฎฐี อสสิติโกฏิวิโกโว ปฎิวสตี ๗

กิร ได้ยินว่า นิคโม อ.นิคม สกกรัม นาม ชื่อว่าสักกระ อโหสิ ได้มีแล้ว อวิหุเร ในที่ไม่ไกล ราชคหนครสสุ แห่งเมืองราชคฤห์, เสฎฐี อ.เศรษฐี โกลิโย นาม ชื่อว่า โกลิยะ มจจรี ผู้มีความตระหนี่ เอโก คนหนึ่ง อสสิติโกฏิวิโกโว มีสมบัติอันบุคคลพึงเสวยมีโกฏิแปดสิบเป็นประมาณ ปฎิวสตี ย่อมอาศัยอยู่ ตตุถ (สกกร) ในนิคมชื่อว่าสักกระนั้น ๗

ได้ทราบว่ นิคมชื่อว่าสักกระ ได้มีในที่ที่ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์, เศรษฐีผู้ตระหนี่คนหนึ่งนามว่าโกลิยะ มีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ อาศัยอยู่ในนิคมนั้น

กิศัพพั อนุสวานัตถะ นามศัพพั สัญญาโชตกะเข้ากับ สกกรัม วิเสสณะของ นิคโม สุธธกัถตาใน อโหสิ อาชยาตบหกัถตตุวาก ราชคหนครสสุ สามีสัมพันธะใน อวิหุเร วิสยาธาระใน อโหสิ, นามศัพพั สัญญาโชตกะเข้ากับ โกลิโย เอโก กิติ มจจรี กิติ โกลิโย กิติ วิเสสณะของ เสฎฐี สุธธกัถตาใน ปฎิวสตี อาชยาตบหกัถตตุวาก ตตุถ วิเสสณะของ สกกร วิสยาธาระใน ปฎิวสตี ๗

๔. โส ตินคเคน เตลพินทุมปิ ปเรสสิ น เทติ ๗

โส (เสฎฐี) ตินคเคน เตลพินทุมปิ ปเรสสิ (ชนาน) น เทติ ๗

โส (เสฏฐี) อ.เศรษฐีนั้น น เทติ ย่อมไม่ให้ เอลพินทุมุปี แม่ซึ่งหยาดแห่งน้ำมัน
 ดิณฑุเคน ด้วยปลายแห่งหญ้า ปเรส (ชานา) แก่ชน ท. เหล่าอื่น ๆ

เศรษฐีนั้น ย่อมไม่ให้แม่หยาดน้ำมันด้วยปลายหญ้าคา แก่ชนเหล่าอื่น

โส วิเสสนะของ เสฏฐี ๆ สุกทกัตตาใน เทติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ดิณฑุเคน ภาระ
 ใน เทติ อปีศัพท อเปกชัตตะเข้ากับ เอลพินทุ ๆ อวุตตกัมมะใน เทติ ปเรส วิเสสนะ
 ของ ชานา ๆ สัมปทานใน เทติ นศัพท ปฎิเสระใน เทติ ๆ

๕. น อุตตนา ปริภุชชติ ฯ

(โส เสฏฐี) น อุตตนา ปริภุชชติ ฯ

(โส เสฏฐี) อ.เศรษฐีนั้น น ปริภุชชติ ย่อมไม่ใช้สอย อุตตนา ด้วยตน ฯ

เศรษฐีนั้น ย่อมไม่ใช้สอยด้วยตนเอง

โส วิเสสนะของ เสฏฐี ๆ สุกทกัตตาใน ปริภุชชติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท
 ปฎิเสระใน ปริภุชชติ อุตตนา ภาระใน ปริภุชชติ ฯ

๖. อิตติสส ตัม วิภาชาตัม เหว ปุตตทาราทีนัม น สมณพราหมณานัม อตุถัม อนุโมติ รกขส-
 ปริคคหิตา โปกุขรณัม วีย อปริโกคัม ติฏฐจติติ ฯ

อิติ อสส (เสฏฐิสส) ตัม วิภาชาตัม เหว ปุตตทาราทีนัม (ปิยชานา อตุถัม อนุโมติ) น สมณ-
 พราหมณานัม อตุถัม อนุโมติ รกขสปริคคหิตา โปกุขรณัม วีย อปริโกคัม (หุตวา) ติฏฐจติ อิติ ฯ

ตัม วิภาชาตัม อ.สมบัติอันบุคคลพึงเสวยนั้น อสส (เสฏฐิสส) ของเศรษฐีนั้น เหว
 (อนุโมติ) ย่อมไม่อำนาจ (อตุถัม) ซึ่งประโยชน์ (ปิยชานา) แก่ปิยชนท. ปุตตทาราทีนัม
 มีบุตรและภรรยาเป็นต้น น อนุโมติ ย่อมไม่อำนาจ อตุถัม ซึ่งประโยชน์ สมณ-
 พราหมณานัม แก่สมณะและพราหมณ์ท. อปริโกคัม เป็นสมบัติไม่มีการใช้สอย (หุตวา)
 เป็น ติฏฐจติ ย่อมตั้งอยู่ โปกุขรณัม วีย ราวกะ อ.สระโบกขรณี รกขสปริคคหิตา
 อันอันผีเสือน้ำถือเอารอบแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ อิติ ดังนี้แล ฯ

สมบัติของเศรษฐีนั้น ไม่อำนวยการประโยชน์แก่ปิตุชนมีบุตรและภรรยาเป็นต้น ทั้งไม่
อำนวยการประโยชน์แก่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นสมบัติไม่มีการใช้สอย ย่อมตั้ง
อยู่ ดุจสระโบกขรณีที่ฝั้นน้ำค้ำครอง ดังนี้แล

ต วิเสสนะของ วิภวชาตัญ สุทธกัตตาโน อนุโภติ และ ติฏฐติ อนุโภติ กัตติ ติฏฐติ กัตติ
อาชยาตบทกัตตวาจก อิตติศัพท์ ปการัตถะ อสสุ วิเสสนะของ เสฏฐิสสุสๆ สามีสัมพันธะ
ใน วิภวชาตัญ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ นๆ ศัพท์ ปฏิเสธะใน อนุโภติ ปุตต-
ทาราทีน วิเสสนะของ ปิตุชนานัญ สัมปทานใน อนุโภติ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อนุโภติ
สมณพราหมณานัญ สัมปทานใน อนุโภติ อตถ อุตตถกัมมะใน อนุโภติ รกขสปรคคหิตา
วิเสสนะของ โปกขรณีญ อุปมาลึงคัตถะ วีสศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ รกขสปรคคหิตา
โปกขรณี อปริโภค วิกตีกัตตาโน หุตวาญ สมานกาลกิริยาใน ติฏฐติ อิตติศัพท์
สมาปนนะ ๕

.....

๗. สตุถา เอกทิวสํ ปจฺจฺจสสมเย มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฏาย สกลโลกธาตุยํ โพรเนยฺย-
พฺนุชเว โอลเณโต ปญจจตฺตาฬีสโยชนมตฺถเก วสนุตฺตสฺส เสฏฺฐิโน สบชาปติกสฺส
โสตาปตฺติผลสฺส อุปนีสฺสยํ อทฺทส ๕

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สตุถา อ.พระศาสดา วุฏฏาย เสด็จออกแล้ว มหากรุณา-
สมาปตฺติโต จากมหากรุณาสมาปติ ปจฺจฺจสสมเย ในสมัยเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด
โอลเณโต ทรงตรวจดูอยู่ โพรเนยฺยพฺนุชเว ซึ่งสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งสัตว์ผู้ควร
แก่การตรัสรู้ ท. สกลโลกธาตุยํ ในโลกธาตุทั้งสิ้น อทฺทส ได้ทรงเห็นแล้ว อุปนีสฺสยํ
ซึ่งอุปนิสัย โสตาปตฺติผลสฺส แห่งโสตาปตฺติผล เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี วสนุตฺตสฺส
ผู้อยู่อยู่ ปญจจตฺตาฬีสโยชนมตฺถเก ในที่สุดแห่งโยชนที่สี่สิบห้า สบชาปติกสฺส
ผู้เป็นไปกับด้วยปชาบดี ๕

ในวันหนึ่ง พระศาสดาเสด็จออกมหากรุณาสมาปติ ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูเผ่าพันธุ์
สัตว์ที่ควรตรัสรู้ ในโลกธาตุทั้งสิ้น ได้ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสตาปตฺติผลของเศรษฐี
พร้อมกับปชาบดี ผู้อยู่ในที่สุด ๔๕ โยชน

สตุถา สุทธกัตตาโน อทฺทสๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกทิวสํ หุตียากาลสัตตมึใน
อทฺทส ปจฺจฺจสสมเย กาลสัตตมึใน วุฏฺฏาย มหากรุณาสมาปตฺติโย อปาทานใน วุฏฺฏายๆ

บุพพกาลกิริยาใน โอลิเกนุโต สกลโลกชาตย์ วิสยาธาระใน โอลิเกนุโต โปชนะย-
 พนุชเว อวุตตกัมมะใน โอลิเกนุโตๆ อัมภันตริกิริยาของ สตุถา ปณจจตุตาพีสโยชน-
 มตถเก วิสยาธาระใน วสนุตตสสุๆ กัตติ สปะชาปตติกสสุ กัตติ วิเสสนะของ เสฎฐิโนๆ สามี-
 สัมพันธะใน โสตาปตติผลสสุๆ สามีสัมพันธะใน อุปนิสสุยๆ อวุตตกัมมะใน อทุทส ๫

๘. ตโต ปุริมทิวเส ปน โส ราชานํ อุปฏฐาตุํ ราชเคหํ คนฺตวา ราชูปฏฐานํ กตฺวา
 อาคจฺจนฺโต เอกํ ฉาตชฺฆตฺตํ ชนปทมนุสฺสํ กุมฺมาสปุวํ กปลฺลปุวํ ขาทนฺตํ ทิสฺวา
 ตตฺถ ปิปาสํ อุปฺปาเตตฺวา อตฺตโน ฆริํ คนฺตวา จินฺตสิ “สจฺหาหํ ‘กปลฺลปุวํ
 ขาทิตฺตกาโม มหีหิติ วกฺขามิ, พหุ มยา สทฺธิ ขาทิตฺตกาโม ภวิสฺสนฺติ, เอวํ เม พหุ
 นิตฺตตณฺฑุสสปปิผาณิตาทีนํ ปริกฺขยํ คมิสฺสนฺติ, น กสฺสจฺจ กเถสฺสามิติ ตณฺหํ
 อธิวาเสนฺโต จรติ ๫

ตโต (ทิวสโต) ปุริมทิวเส ปน โส (เสฎฐิ) ราชานํ อุปฏฐาตุํ ราชเคหํ คนฺตวา ราชูปฏฐานํ
 กตฺวา อาคจฺจนฺโต เอกํ ฉาตชฺฆตฺตํ ชนปทมนุสฺสํ กุมฺมาสปุวํ กปลฺลปุวํ ขาทนฺตํ ทิสฺวา ตตฺถ
 (ปุเว) ปิปาสํ อุปฺปาเตตฺวา อตฺตโน ฆริํ คนฺตวา จินฺตสิ “สเจ อหํ (อหํ) กปลฺลปุวํ ขาทิตฺ-
 ตกาโม มหีหิติ วกฺขามิ, พหุ (ชนา) มยา สทฺธิ ขาทิตฺตกาโม ภวิสฺสนฺติ, เอวํ (ภาเว สนฺเต),
 เม พหุ นิตฺตตณฺฑุสสปปิผาณิตาทีนํ (วตฺถุณิ) ปริกฺขยํ คมิสฺสนฺติ, (อหํ) น กสฺสจฺจ กเถสฺสามิติ
 ตณฺหํ อธิวาเสนฺโต จรติ ๫

ปน ก็ ปุริมทิวเส ในวันอันมีในก่อน ตโต (ทิวสโต) แต่วันนั้น โส (เสฎฐิ) อ.เศรษฐี
 นั้น คนฺตวา ไปแล้ว ราชเคหํ สู่พระราชวัง อุปฏฐาตุํ เพื่ออันบำรุง ราชานํ ซึ่งพระ
 ราชชา กตฺวา กระทำแล้ว ราชูปฏฐานํ ซึ่งการบำรุงซึ่งพระราชชา อาคจฺจนฺโต มาอยู่
 ทิสฺวา เห็นแล้ว ชนปทมนุสฺสํ ซึ่งมนุษย์ในชนบท ฉาตชฺฆตฺตํ ผู้อันความหิวแผด
 เผาแล้ว เอกํ คนหนึ่ง ขาทนฺตํ ผู้เคี้ยวกินอยู่ กุมฺมาสปุวํ ซึ่งขนมกุมมาส กปลฺลปุวํ
 ซึ่งขนมเบื้อง ปิปาสํ ยังความกระหาย ตตฺถ (ปุเว) ในขณะนั้น อุปฺปาเตตฺวา ให้
 เกิดขึ้นแล้ว คนฺตวา ไปแล้ว ฆริํ สู่เรือน อตฺตโน ของตน จินฺตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า
 “สเจ ถ้าวว่า อหํ อ.เรา วกฺขามิ จักกล่าว อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา ขาทิตฺตกาโม เป็นผู้
 ไครเพื่ออันกิน กปลฺลปุวํ ซึ่งขนมเบื้อง มหีหิติ ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ไซ้, (ชนา) อ.ชน
 ท. พหุ มาก ขาทิตฺตกาโม เป็นผู้ไครเพื่ออันกิน สทฺธิ กับ มยา ด้วยเรา ภวิสฺสนฺติ

จักเป็น, เอว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (วตฺถุณิ) อ.วัตฺถุ ท. ติลตณฺทูลสปฏิภาณิตาทิหิ มีน้ำมัน ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อยเป็นต้น พุหนิ อันมาก เม ของเรา คมิสฺสนฺติ จักถึง ปริกฺขยฺ ซึ่งความสิ้นไปรอบ, (อหฺ) อ.เรา น กเถสฺสามิ จักไม่กล่าว กสฺสจि แก่ใครๆ” อิติ ดังนี้ ตณฺหิ ยังความอยาก อธิวาเสหนฺโต ให้อยู่ทับอยู่ จรติ ย่อมเที่ยวไป ฯ

ก็ในวันก่อนแต่วันนั้น เศรษฐีนั้น ไปสู่พระราชสำนักเพื่อจะบำรุงพระราชชา ทำการบำรุง พระราชาแล้ว ขณะมา เห็นมนุษย์ในชนบท ผู้ถูกความหิวแผดเผาคนหนึ่ง กำลังเคี้ยว กินขนมกุมมาส ขนมเบี้อง เกิดความหิวในขนมนั้น ไปเรื้อนของตน คิดว่า “ถ้าเราจัก บอกว่า ‘เราต้องการเคี้ยวกินขนมเบี้อง’ ดังนี้ไซ้, พวกชนจำนวนมาก ก็จักเป็นผู้มี ต้องการเคี้ยวกินกับด้วยเรา, เมื่อเป็นเช่นนี้ วัตฺถุมีน้ำมัน ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย เป็นต้น จำนวนมากของเรา จักถึงความสิ้นไป, เราจักไม่บอกแก่ใครๆ” จึงระงับความ อยากไว้ เที่ยวไป

ปนศัพทฺ วากยารัมภาชิตกะ โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺ สุทฺธกัตตาโน จินฺเตสิ และ จรติ จินฺเตสิกิตฺติ จรติ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ ทิวสโตจฺ อปาทานโน ปุริมทิวเสจฺ กาลสตัดฺดิมิโน จรติ ราชานํ อวุตตกัมมะโน อุปฺภูจาทฺจฺ ตุมฺตถสम्मปทานโน คนฺตฺวา ราชเคหํ สัมปาปฺถนียกัมมะโน คนฺตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน กตฺวา ราชูปฺภูจานํ อวุตตกัมมะโน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน อากจฺจนฺโตจฺ อพฺพันฺตรกิริยาของ เสฏฺฐิจิ เอกํ กิตฺติ ฉาตชฺชตฺตํ กิตฺติ วิเสสนะของ ชนปทมนุสฺสจฺ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวา กุมฺมาสปฺวํ กิตฺติ กปลฺลปฺวํ กิตฺติ อวุตตกัมมะโน ชาทฺนฺตฺจฺ วิเสสนะของ ชนปทมนุสฺสํ ทิสฺวา ปุพฺพกาล- กิริยาโน อุปฺปาเทตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ ปฺวเวจฺ วิสยาธาระโน อุปฺปาเทตฺวา ปิปาสํ การิตกัมมะโน อุปฺปาเทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน คนฺตฺวา อตฺตโน สามิสัมพันธะโน ฆรฺจฺ สัมปาปฺถนียกัมมะโน คนฺตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน จินฺเตสิ “สเจศฺพทฺ ปริกฺกปฺตตะ อหฺสุทฺธกัตตาโน วกฺขามิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘อหฺ สุทฺธกัตตาโน อมุหิจฺ อาชยาต- บทกัตตฺวาจก กปลฺลปฺวํ อวุตตกัมมะโน ชาทิจฺกาโมจฺ วิกิตฺกัตตาโน อมุหิ’ อิติศัพทฺ อากาเรโน วกฺขามิ, พุหฺ วิเสสนะของ ชนจฺ สุทฺธกัตตาโน ภวิสฺสนฺติจฺ อาชยาตบท- กัตตฺวาจก มยา สหิตฺตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิจฺ กิริยาสมวาเยโน ชาทิจฺกาโมจฺ วิกิตฺกัตตา- โน ภวิสฺสนฺติ, เอว วิเสสนะของ ภาเวจฺ ลักษณะโน สนฺเตจฺ ลักษณะกิริยา, พุหนิ กิตฺติ

ดิลิตตณฺหุลสปปิผาณิตาทีนึ กิตฺติ วิเสสนะของ วตฺถุณีฯ สุทฺธกัตฺตาใน คมิสฺสนฺหฺติฯ
อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก เม สามีสัมพันธะใน วตฺถุณี ปรึกขยํ สัมปาปฺญึณยักมมะใน
คมิสฺสนฺหฺติ, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน กเถสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก นศฺพทํ ปฏฺฐิเสระใน
กเถสฺสามิ กสฺสจฺจึ สัมปทานใน กเถสฺสามิ” อิติศฺพทํ อาการะใน จินฺเตสิ ตณฺหํ การิต-
กัมมะใน อธิวาเสนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรียาของ เสฏฺฐจึ ฯ

๙. โส คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต กาเล, อุปฺปนฺนุอุปฺปนฺนุทุกฺขาโต ฌมฺนิสฺนฺถตคฺคฺโต ชาโต, ตโต
ตณฺหํ อธิวาเสตฺถุ อสฺสโกนฺโต คพฺภํ ปรึสิตฺวา มณฺจกํ อุคฺคยฺหิตฺวา นิปชฺชึ ฯ

โส (เสฏฺฐจึ), คจฺจนฺเต คจฺจนฺเต กาเล, อุปฺปนฺนุอุปฺปนฺนุทุกฺขาโต ฌมฺนิสฺนฺถตคฺคฺโต ชาโต, ตโต
(โส เสฏฺฐจึ) ตณฺหํ อธิวาเสตฺถุ อสฺสโกนฺโต คพฺภํ ปรึสิตฺวา มณฺจกํ อุคฺคยฺหิตฺวา นิปชฺชึ ฯ

โส (เสฏฺฐจึ) อ.เศรษฐีนั้น กาล ครั้นเมื่อกาล คจฺจนฺเต ไปอยู่ คจฺจนฺเต ไปอยู่,
อุปฺปนฺนุอุปฺปนฺนุทุกฺขาโต เป็นผู้มีความเหลืองขึ้นและความเหลืองขึ้นเกิดแล้ว ฌม-
นิสฺนฺถตคฺคฺโต เป็นผู้มึร่างกายอันสะพรั่งแล้วด้วยแถวแห่งเส้นเอ็น ชาโต เกิด
แล้ว, ตโต ในลำดับนั้น (โส เสฏฺฐจึ) อ.เศรษฐีนั้น อสฺสโกนฺโต ไม่อาจอยู่ ตณฺหํ
อธิวาเสตฺถุ เพื่ออัน ยังความอยาก ให้อยู่ทับ ปรึสิตฺวา เข้าไปแล้ว คพฺภํ สูห้อง
อุคฺคยฺหิตฺวา นิปชฺชึ นอนคู้เข้าแล้ว มณฺจกํ ซึ่งเตียงน้อย ฯ

เศรษฐีนั้น เมื่อกาลไปอยู่ๆ เกิดเป็นผู้ผอมเหลืองๆ ขึ้น มีร่างกายสะพรั่งด้วยแถวเส้น
เอ็น, ในลำดับนั้น เศรษฐีนั้น เมื่อไม่อาจเพื่อจะยับยั้งความอยากได้ จึงเข้าไปห้อง
เข้าถึงเตียงแล้วนอนคู้แล้ว

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐจึฯ สุทฺธกัตฺตาใน ชาโตฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก กาเล ลักษณะ
ใน คจฺจนฺเตฯ สองบท ลักษณะกีรียา อุปฺปนฺนุอุปฺปนฺนุทุกฺขาโต กิตฺติ ฌมฺนิสฺนฺถตคฺคฺโต กิตฺติ
วิกิติกัตฺตาใน ชาโต, ตโต กาลสัตตมึ โส วิเสสนะของ เสฏฺฐจึฯ สุทฺธกัตฺตาใน นิปชฺชึฯ
อาชยาดบทกัตฺตฺวาจาก ตณฺหํ การิตกัมมะใน อธิวาเสตฺถุฯ ตุมตฺถสสัมปทานใน
อสฺสโกนฺโตฯ อัมภันตฺรกีรียาของ เสฏฺฐจึ คพฺภํ สัมปาปฺญึณยักมมะใน ปรึสิตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกีรียาใน อุคฺคยฺหิตฺวา มณฺจกํ สัมปาปฺญึณยักมมะใน อุคฺคยฺหิตฺวาฯ สมานกาลกีรียา
ใน นิปชฺชึ ฯ

๑๐. เอรุ คโตปี ธนทานิกเยน กสฺสจิจิ กิญจิจิ น กเถสิ ๕

(โส เสฏฺฐิจิ) เอรุ คโตปี ธนทานิกเยน กสฺสจิจิ กิญจิจิ (วตฺถุ) น กเถสิ ๕

(โส เสฏฺฐิจิ) อ.เศรษฺฐินั้น คโตปี แม้ถึงแล้ว เอรุ อย่างนี้ น กเถสิ ไม่บอกแล้ว กิญจิจิ (วตฺถุ) ซึ่งเรื่องอะไรๆ กสฺสจิจิ แก่ใครๆ ธนทานิกเยน เพราะความกลัวแต่ความเสื่อมแห่งทรัพย์ ๕

เศรษฺฐินั้น แม้ถึงแล้วอย่างนี้ ไม่บอกอะไรๆ แก่ใครๆ เพราะกลัวเสื่อมทรัพย์

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิจิๆ สุกฺกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอรุ กิริยาวิเสสนะใน คโต อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ คโตๆ วิเสสนะของ เสฏฺฐิจิ ธนทานิกเยน เหตุใดใน กเถสิ กสฺสจิจิ สัมปทานใน กเถสิ กิญจิจิ วิเสสนะของ วตฺถุๆ อวุตตกัมมะใน กเถสิ นคฺทํ ปฏฺฐิเสธะใน กเถสิ ๕

๑๑. อถ นํ ภริยา อุปสงฺกमितฺวา ปิฏฺฐิจิ ปริมชฺชิตฺวา “กินฺเต สามิ อผาสฺกนฺติ ปุจฺฉิ ๕

อถ นํ (เสฏฺฐิจิ) ภริยา อุปสงฺกमितฺวา ปิฏฺฐิจิ ปริมชฺชิตฺวา “กี เต สามิ อผาสฺกนฺติ ปุจฺฉิ ๕

อถ ครั้งนั้น ภริยา อ.ภรรยา อุปสงฺกमितฺวา เข้าไปหาแล้ว นํ (เสฏฺฐิจิ) ซึ่งเศรษฺฐินั้น ปริมชฺชิตฺวา ลูบคํลําแล้ว ปิฏฺฐิจิ ซึ่งหลัง ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย อผาสฺกํ อ.ความไม่ผาสูก เต ของท่าน กี อะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น ภรรยา เข้าไปหาเศรษฺฐินั้น ลูบคํลําหลัง แล้วถามว่า “นาย ความไม่ผาสูกของท่าน อะไร”

อถ กาลสํตตมี ภริยา สุกฺกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ เสฏฺฐิจิๆ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกमितฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริมชฺชิตฺวา ปิฏฺฐิจิ อวุตตกัมมะใน ปริมชฺชิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “สามิ อาลปนะ กี วิเสสนะของ อผาสูกํๆ ลิงคัตถะ เต สามิ สัมพันธะใน อผาสูกํ” อิติคฺทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๑๒. “น เม กิญจิจิ อผาสูกํ อตฺถิติติ ๕

โส เสฏฐี) “น เม กิณฺจ อผาสูกํ อตฺถิตฺติ (อาห) ๗

(โส เสฏฐี) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อผาสูกํ อ.ความไม่ผาสูก กิณฺจ อดะไรๆ เม ของเรา น อตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีนั้น กล่าวว่า “ความไม่ผาสูกอดะไรๆ ของเรา ไม่มี”

โส วิเสสณะของ เสฏฐีๆ สุตฺถกัถตาใน อาหๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก “กิณฺจ วิเสสณะ ของ อผาสูกๆ สุตฺถกัถตาใน อตฺถิๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก นคัพฺท ปฏฺวิเสสณะใน อตฺถิ เม สามีสัมพันธะใน อผาสูก” อิตฺตคัพฺท อากาละใน อาห ๗

๑๓. “กินฺนุ โข เต ราชา กุปีโตติ ๗

(สา ภริยา) “กินฺนุ โข เต ราชา กุปีโตติ (ปุจฺฉ) ๗

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (ปุจฺฉ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ราชา อ.พระราชา กุปีโต กริ้วแล้ว เต ต่อท่าน กินฺนุ โข หรือหนอแล” อิติ ดังนี้ ๗

ภรรยาฉัน ถามว่า “พระราชา กริ้วต่อท่านหรือหนอแล”

สา วิเสสณะของ ภริยาๆ สุตฺถกัถตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก “ราชา สุตฺถกัถตา ใน กุปีโตๆ กิตบทกัถตฺตฺวาจก กินฺนุ ปุจฺฉนคัถเต โขคัพฺท วจนาลังการะ เต สัมปทานใน กุปีโต” อิตฺตคัพฺท อากาละใน ปุจฺฉิ ๗

๑๔. “ราชาปี เม น กุปฺปตีติ ๗

(โส เสฏฐี) “ราชาปี เม น กุปฺปตีติ (อาห) ๗

(โส เสฏฐี) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ราชาปี แม้ อ.พระราชา น กุปฺปตี ย่อมไม่กริ้ว เม ต่อเรา” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีนั้น กล่าวว่า “แม่้พระราชา ย่อมไม่กริ้วต่อเรา”

โส วิเสสณะของ เสฏฐีๆ สุตฺถกัถตาใน อาหๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก “อปีคัพฺท อเปกขคัถเต เข้ากับ ราชาๆ สุตฺถกัถตาใน กุปฺปตีๆ อาชยตบทกัถตฺตฺวาจก เม สัมปทานใน กุปฺปตี

นศัพท ปฏิสเสระใน กุปฺปติ” อิตศัพท อากาละใน อาห ๫

๑๕. “อถ กิณฑเต ปุตุตธิตาหิ วา ทาสกมฺมกราทีหิ วา กิณฺจि อมณาปี กตํ อตุถิติ ๫

(สา ภริยา) “อถ (ภาเว สนฺเต), กิ เต ปุตุตธิตาหิ วา ทาสกมฺมกราทีหิ (ชเนหิ) วา กิณฺจि อมณาปี (กมฺม) กตํ อตุถิติ (ปุจฺฉิ) ๫

(สา ภริยา) อ.ภรรยาณั้น (ปุจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (กมฺม) อ.กรรม อมณาปี อันไม่ยังใจให้เอิบอาบ กิณฺจิ อะไรๆ ปุตุตธิตาหิ วา ทาสกมฺมกราทีหิ (ชเนหิ) วา กตํ เป็นกรรม อันบุตรและ ธิดา ท. หรือ หรือว่า อันชน ท. มีทาสและกรรมกรเป็นต้น กระทำแล้ว เต แก่ท่าน อตุถิ มีอยู่ กิ หรือ” อิติ ดังนี้ ๫

ภรรยาณั้น ถาว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น, กรรมที่ไม่น่าชอบใจอะไรๆ ที่บุตรธิดา หรือพวก ทาสและกรรมกรเป็นต้นทำแล้ว มีอยู่หรือ ?”

สา วิเสสณะของ ภริยาๆ สุกทกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อถ วิเสสณะ ของ ภาเวๆ ลักษณะใน สนฺเตๆ ลักษณะภริยา, กิณฺจิ กิติ อมณาปี กิติ วิเสสณะของ กมฺมๆ สุกทกัตตาใน อตุถิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก กิตศัพท ปุจฺฉนัตถะ เต สัมปทาน ใน กตํ ปุตุตธิตาหิ กิติ ชเนหิ กิติ อนภินิตกัตตาใน กตํ ทาสกมฺมกราทีหิ วิเสสณะของ ชเนหิ วา สองศัพท ปทวิกปปีตถะเข้ากับ ปุตุตธิตาหิ และ ทาสกมฺมกราทีหิ ชเนหิ กตํ วิกติกัตตาใน อตุถิ” อิตศัพท อากาละใน ปุจฺฉิ ๫

๑๖. “เอวรूपปี นตุถิติ ๫

(โส เสฎฺฐิ) “เอวรूपปี (กมฺม) นตุถิติ (อาห) ๫

(โส เสฎฺฐิ) อ.เศรษฐีณั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(กมฺม) อ.กรรม เอวรूपปี แม้อัน มีอย่างนี้เป็นรูป นตุถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๫

เศรษฐีณั้น กล่าวว่ “กรรมแม้อันเห็นปานนี้ ย่อมไม่มี”

โส วิเสสณะของ เสฎฺฐิๆ สุกทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อปีศัพท

อเปกขัตตะเข้ากับ เอวรูปุ่ วิเสสนะของ กมมิงุ สุททกัตตาใน นตฺถิฏุ กิริยาบท กัตตฺวาจก” อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ๕

๑๗. “กิสุมิ ปน เต ตณฺหา อตฺถิติ ๕

(สา ภริยา) “กิสุมิ ปน เต ตณฺหา อตฺถิติ (ปฺจฺฉิ) ๕

(สา ภริยา) อ.ภรรยานั้น (ปฺจฺฉิ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “ปน ก็ ตณฺหา อ.ความอยาก กิสุมิ ในอะไร เต ของท่าน อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๕

ภรรยานั้น ถาว่า “ก็ ความอยากในอะไร ของท่าน มีอยู่”

สา วิเสสนะของ ภริยาฏุ สุททกัตตาใน ปฺจฺฉิฏุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพทฺ วากยารัมภโชตกะ ตณฺหา สุททกัตตาใน อตฺถิฏุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก กิสุมิ วิสยาธาระ ใน ตณฺหา เต สามีสัมพันธะใน ตณฺหา” อิติศัพทฺ อากาละใน ปฺจฺฉิ ๕

๑๘. เอวํ วุตฺเตปิ, ธนทานิภเยน กิณฺจิ อวตฺวา นิสฺสทฺโทว นิปชฺชิ ๕

เอวํ (วจนฺ ภริยาย) วุตฺเตปิ, (โส เสฏฺฐิ) ธนทานิภเยน กิณฺจิ (วจน) อวตฺวา นิสฺสทฺโทว (หุตฺวา) นิปชฺชิ ๕

เอวํ (วจน) ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (ภริยาย) อันภรรยา วุตฺเตปิ แม้ก่แล้ว, (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น อวตฺวา ไม่ก่แล้ว กิณฺจิ (วจน) ซ้ำคำอะไรๆ ธนทานิภเยน เพราะความก่แล้วแต่ความเสียมแห่งทรัพย์ นิสฺสทฺโทว เป็นผู้มีเสียงออกแล้วเที่ยว (หุตฺวา) เป็น นิปชฺชิ นอนแล้ว ๕

เมื่อภรรยา ก่แล้วอย่างนี้แล้ว, เศรษฐีนั้น ไม่ก่แล้วคำอะไรๆ เพราะก่แล้วเสียมทรัพย์ เป็นผู้เสียมเสียงที่เดียว นอนแล้ว

เอวํ วิเสสนะของ วจนฏุ ลักษณะใน วุตฺเตฏุ ลักษณะกิริยา ภริยาย อนภิตกัตตาใน วุตฺเต อปีศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ วุตฺเต, โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิฏุ สุททกัตตาใน นิปชฺชิฏุ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ธนทานิภเยน เหตุใน อวตฺวา กิณฺจิ วิเสสนะของ วจนฏุ อวตฺตกัมมะใน อวตฺวาฏุ สมานกาลกิริยาใน หุตฺวา เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ

นิสสุทโท ๆ วิกตีกัตตาใน หุตฺวา ๆ สมานกาลกิริยาใน นิปชฺชิตฺติ ฯ

๑๙. อถ นํ ภริยา “กเถหิ สามิ, กิสมิ เต ตณฺหาติ อาห ฯ

อถ นํ (เสฏฺฐิ) ภริยา “(ตุ) กเถหิ สามิ, กิสมิ เต ตณฺหาติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น ภริยา อ.ภรรยา อาห กล่าวแล้ว นํ (เสฏฺฐิ) กะเศรษฺฐินั้น อิติ ว่า “สามิ
ข้าแต่ นาย (ตุ) อ.ท่าน กเถหิ จงบอก, ตณฺหา อ.ความอยาก เต ของท่าน กิสมิ
ในอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น ภรรยา จึงกล่าวกะเศรษฺฐินั้นว่า “นาย ท่านจงบอกเถิด, ความอยากของท่าน
ในอะไร ?”

อถ กาลสัตตมิมิ ภริยา สุทฺธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นํ วิเสสนะของ
เสฏฺฐิจฺจ อภกิตกัมมะใน อาห “สามิ อาลปนะ ตุ สุทฺธกัตตาใน กเถหิจฺจ อาชยาตบท
กัตตุวจาก, กิสมิ วิสยาธาระใน ตณฺหา เต สามิสัมพันธะใน ตณฺหา ๆ ลิงคัตถะ”
อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๐. โส วจนํ ปรีคิลนฺโต วิย “อตุถิ เม ตณฺหาติ อาห ฯ

โส (เสฏฺฐิ) วจนํ ปรีคิลนฺโต วิย “อตุถิ เม ตณฺหาติ อาห ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้น ปรีคิลนฺโต วิย รวากะว่ากลืนอยู่ วจนํ ซึ่งคำ อาห กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “ตณฺหา อ.ความอยาก เม ของเรา อตุถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฺฐินั้น ดุจกลืนคำพูด กล่าววว่า “ความอยากของเรา มีอยู่”

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺจ สุทฺธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก วจนํ อวุตต-
กัมมะใน ปรีคิลนฺโต ๆ อัปภันตริกิริยาของ เสฏฺฐิ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ วจนํ
ปรีคิลนฺโต “ตณฺหา สุทฺธกัตตาใน อตุถิจฺจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามิสัมพันธะใน
ตณฺหา” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๒๑. “ก็ ตณฺหา สามีติ ฯ

(สา ภริยา) “ก็ ตณฺหา สามีติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยานั้น (ปุจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย ตณฺหา อ.ความ
อยาก ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยานั้น ถามว่า “นาย ความอยากอะไร ?”

สา วิเสสนะของ ภริยาฯ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สามิ อาลปนะ
ก็ศัพทํ ปุจฺฉนัตตะ ตณฺหา ลิงคัตตะ” อิติศัพทํ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๒. “กปลลปูว์ ขาทิตุกาโมมฺหิติ ฯ

(โส เสฏฺฐิ) “(อหํ) กปลลปูว์ ขาทิตุกาโม อมฺหิ” อิติ (อาห) ฯ

(โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา ขาทิตุกาโม เป็นผู้
ใคร่เพื่ออันเคี้ยวกิน กปลลปูว์ ซึ่งขนมเบี้อง อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้น กล่าวว่า “เราเป็นผู้ประสงค์เพื่อจะเคี้ยวกินขนมเบี้อง”

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหํ สุทธกัตตาใน
อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก กปลลปูว์ อวุตตกัมมะใน ขาทิตุกาโมฯ วิกติกัตตาใน
อมฺหิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๒๓. “อถ กิมตุถํ เม น กเถสิ, ก็ ตฺวํ ทลิตฺุโทสิ, อิทานิ สกสฏฺกกรนิคฺมวาสีนํ ปโหนเก
กปลลปูเว ปจิสฺสามีติ ฯ

(สา ภริยา) “อถ (ภาเว สหฺเต), (ตฺวํ) กิมตุถํ เม น กเถสิ, ก็ ตฺวํ ทลิตฺุโท อสิ, อิทานิ (อหํ)
สกสฏฺกกรนิคฺมวาสีนํ (ชนานํ) ปโหนเก กปลลปูเว ปจิสฺสามีติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยานั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น
อย่างนั้น (สหฺเต) มีอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน น กเถสิ ย่อมไม่บอก เม แก่ดิฉัน กิมตุถํ
เพราะอะไร, ตฺวํ อ.ท่าน ทลิตฺุโท เป็นคนขัดสน อสิ ย่อมเป็น ก็ หรือ, อิทานิ ใน

กาลนี้ (อห) อ.ดิฉัน ปจิสสามิ จักทอด กปลลปูเว ซึ่งชนมเบื่อง ท. ปโหนเก ให้เป็นของเพียงพอ (ชหาน) แก่ชน ท. สกสกรนิคมวาสินี ผู้อยู่ในนิคมชื่อว่าสักกระทั้งสิ้นโดยปกติ” อิติ ดังนี้ ๕

ภรรยา นั้น กล่าววว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านไม่บอกแก่ดิฉัน เพราะอะไร ? ท่านเป็นคนขัดสนหรือ ? บัดนี้ ดิฉันจักทอดชนมเบื่องทั้งหลาย ให้เพียงพอแก่พวกชนผู้อยู่ในนิคมชื่อว่าสักกระทั้งสิ้น”

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะภริยา, ตฺว สุทรกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กิมตถฺ เหตุโน กเถสิ เม สัมปทานใน กเถสิ นศฺพทฺ ปฏิเสธะใน กเถสิ, ตฺว สุทรกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กิศฺพทฺ ปุจณนฺตถะ ทลิตฺทโท วิกตีกัตตาใน อสิ, อิทานิ กาลสฺตตมิ อหฺ สุทรกัตตาใน ปจิสสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สกสกรนิคมวาสินี วิเสสณะของ ชหานฯ สัมปทานใน ปโหนเกฯ วิกตีกัมมะใน ปจิสสามิ กปลลปูเว อวุตตกัมมะใน ปจิสสามิ” อิติศฺพทฺ อาการะใน อาห ๕

๒๔. “กินฺเต เอเตหิ, อตฺตโน กมฺมํ กตฺวา ชาทิสฺสนฺตฺติติ ๕

(โส เสฏฺฐิ) “กี (ปโยชน) เต เอเตหิ (ชเนหิ), (เต ชนา) อตฺตโน กมฺมํ กตฺวา ชาทิสฺสนฺตฺติติ (อาห) ๕

(โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กี (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร เอเตหิ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. เหล่านั้น เต แก่เธอ, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งการงาน อตฺตโน ของตน ชาทิสฺสนฺตฺติ จักเคี้ยวกิน” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐีนั้น กล่าววว่า “ประโยชน์อะไรด้วยพวกชนเหล่านั้นแก่เธอ, พวกชนเหล่านั้น ทำการงานของตน จักเคี้ยวกิน”

โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิฯ สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “กี วิเสสณะของ ปโยชนฯ ลิงคตถะ เต สัมปทานใน ปโยชน เอเตหิ วิเสสณะของ ชเนหิฯ ดติยาวิเสสณะใน ปโยชน, เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุทรกัตตาใน ชาทิสฺสนฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลภริยาใน ชาทิสฺสนฺตฺติ”

อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....

๒๕. “เตนหิ เอกรจฉวาสินี ปโหนเก กปลลปูเว ปจิสสามิติ ๗

(สา ภริยา) “เตนหิ (อห) เอกรจฉวาสินี (ชานา) ปโหนเก กปลลปูเว ปจิสสามิติ (อาห) ๗

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน ปจิสสามิ จักทอด กปลลปูเว ซึ่งขนมเบื้อง ท. ปโหนเก ให้เป็นของเพียงพอ (ชานา) แก่ชน ท. เอกรจฉวาสินี ผู้อยู่ในถนนเดียวกันโดยปกติ” อิติ ดังนี้ ๗

ภรรยาฉัน กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น ดิฉันจักทอดขนมเบื้องทั้งหลาย ให้เพียงพอกแก่พวกชน ผู้อยู่ในถนนเดียวกัน”

สา วิเสสณะของ ภริยา ๗ สุกทกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อูโยชนัตถะ อห สุกทกัตตาใน ปจิสสามิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอกรจฉวาสินี วิเสสณะของ ชานา ๗ สัมปทานใน ปโหนก ๗ วิกติกัมมะใน ปจิสสามิ กปลลปูเว อวุตตกัมมะใน ปจิสสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....

๒๖. “ชานามหิ ทว มหทุชณภาวนติ ๗

(โส เสฎฐิ) “ชานามิ อห ทว มหทุชณภาว” อิติ (อาห) ๗

(โส เสฎฐิ) อ.เศรษฐีฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้ ทว มหทุชณภาว ซึ่งความที่ แห่งเธอ เป็นผู้มั่งคั่งมาก” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีฉัน กล่าวว่า “เราย่อมรู้ความที่เธอเป็นผู้มั่งคั่งมาก”

โส วิเสสณะของ สุกทกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อห สุกทกัตตาใน ชานามิ ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทว ภาวาทิสัมพันธะใน มหทุชณภาว ๗ อวุตตกัมมะใน ชานามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

.....

๒๗. “อิมสูมี เคหสามนุเต สพุเพสั ปโหนกั กตุวา ปจามีติ ๕

(สา ภรียา) “(อห) อิมสูมี เคหสามนุเต สพุเพสั (ชานน) ปโหนกั กตุวา ปจามีติ (อาห) ๕

(สา ภรียา) อ.ภรรยานัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.ดิฉัน ปจามี จะทอด กตุวา กระทำ ปโหนกั ให้เป็นของเพียงพอ (ชานน) แก่ชน ท. สพุเพสั ทั้งปวง อิมสูมี เคหสามนุเต ในที่โดยรอบแห่งเรือนนี้” อิติ ดังนี้ ๕

ภรรยานัน กล่าวว่า “ดิฉันจะทอดทำให้เพียงพอแก่พวกชนทั้งหมด ในที่โดยรอบ แห่งเรือนนี้”

สา วิเสสณะของ ภรียา ๕ สุทธกัตตาใน อาห ๕ อาชยาดบทกัตตุวาจก “อห สุทธกัตตา ใน ปจามี ๕ อาชยาดบทกัตตุวาจก อิมสูมี วิเสสณะของ เคหสามนุเต ๕ วิสยาธาระใน ชานน สพุเพสั วิเสสณะของ ชานน ๕ สัมปทานใน ปโหนกั ๕ วิกติกัมมะใน กตุวา ๕ กิริยาวิเสสณะใน ปจามี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๘. “ชานามหิ ทว มหชฎาสยภาวนุติ ๕

(โส เสฎฐิ) “ชานามิ อห ทว มหชฎาสยภาว” อิติ (อาห) ๕

(โส เสฎฐิ) อ.เศรษฐินัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อห อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้ ทว มหชฎาสยภาว ซึ่งความที่ แห่งเธอ เป็นผู้มื้อชยาศัยใหญ่” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐินัน กล่าวว่า “เราย่อมรู้ความที่เธอเป็นผู้มื้อชยาศัยใหญ่”

โส วิเสสณะของ เสฎฐิ ๕ สุทธกัตตาใน อาห ๕ อาชยาดบทกัตตุวาจก “อห สุทธกัตตาใน ชานามิ ๕ อาชยาดบทกัตตุวาจก ทว ภาวาทิสัมพันธะใน มหชฎาสยภาว ๕ อุตต- กัมมะใน ชานามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๙. “เตนหิ เต ปุตตทการมตตสเสว ปโหนกั กตุวา ปจามีติ ๕

(สา ภรียา) “เตนหิ (อห) เต ปุตตทการมตตสเสว เอว (ชนสส) ปโหนกั กตุวา ปจามีติ (อาห) ๕

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อห) อ.ดิฉัน ปจามิ จะทอด กตฺวา ทำ ปโหนกั ให้เป็นของเพียงพอ (ชนสุส) แก่ชน ปุตฺตการมตฺตสุส เอว สักว่าบุตรและภรรยา เต ของท่านนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยาฉัน กล่าวว่ “ถ้าเช่นนั้น ดิฉันจะทอด ทำให้เพียงพอแก่ชนเพียงบุตรและภรรยาของท่านเท่านั้น”

สา วิเสสณะของ ภริยา ๆ สุทรกัตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เตนหิ อูยโยชนัตตะ อหิ สุทรกัตฺตาใน ปจามิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน ปุตฺตการมตฺตสุส เอวศพท อวธารณะเข้า ปุตฺตการมตฺตสุส ๆ วิเสสณะของ ชนสุส ๆ สัมปทานใน ปโหนกั ๆ วิกิตกัมมะใน กตฺวา ๆ กิริยาวิเสสณะใน ปจามิ” อิตฺศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๐. “กินฺเต เอเตหิติ ฯ

(โส เสฎฺฐี) “กั (ปโยชน) เต เอเตหิ (ชเนหิ)” อิติ (อาห) ฯ

(โส เสฎฺฐี) อ.เศรษฐีฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กั (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร เอเตหิ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. เหล่านั้น เต แก่เธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีฉัน กล่าวว่ “ประโยชน์อะไรด้วยพวกชนเหล่านั้น แก่เธอ”

โส วิเสสณะของ เสฎฺฐี ๆ สุทรกัตฺตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “กั วิเสสณะของ ปโยชน ๆ ลิงคัตตะ เต สัมปทานใน ปโยชน เอเตหิ วิเสสณะของ ชเนหิ ๆ ตติยาวิเสสณะใน ปโยชน” อิตฺศัพท อาการะใน อาห ฯ

๓๑. “กั ปน ตฺยฺหณฺจ มยฺหณฺจ ปโหนกั กตฺวา ปจามิติ ฯ

(สา ภริยา) “(อห) กั ปน ตฺยฺหณฺจ มยฺหณฺจ ปโหนกั กตฺวา ปจามิติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยาฉัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กั (อห) อ.ดิฉัน ปจามิ จะทอด กตฺวา กระทำ ปโหนกั ให้เป็นของเพียงพอ ตฺยฺหํ จ แก่ท่านด้วย มยฺหํ จ แก่ดิฉันด้วย กั หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ภรรยา นั้น กล่าวว่่า “ก็ดิฉัน จะทอดทำให้เพ็ยงพอแก่ท่านและดิฉันหรือ ?”

สา วิเสสนะของ ภริยาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก “ปนศัพท วากยา-
รัมภโฆตกะ อหํ สุทธกัตตาใน ปจามิฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก กิศัพท ปุจณนัตถะ ตฺยหํ
และ มยหํ สัมปทานใน ปโหนกํ จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตฺยหํ และ มยหํ
ปโหนกํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน ปจามิ” อิติศัพท อากาเรใน อาห ฯ

๓๒. “ตุวํ ก็ กริสฺสสีติ ฯ

(โส เสฎฺฐี) “ตุวํ ก็ กริสฺสสีติ (อาห) ฯ

(โส เสฎฺฐี) อ.เศรษฺฐีนัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่่า “ตุวํ อ.เชอ กริสฺสสี จักกระทำ ก็
ซึ่งอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฺฐีนัน กล่าวว่่า “เธอจักทำอะไร ?”

โส วิเสสนะของ เสฎฺฐีฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก “ตุวํ สุทธกัตตาใน
กริสฺสสีฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กริสฺสสี” อิติศัพท อากาเรใน
อาห ฯ

๓๓. “เตนหิ เอกกสฺเสว เต ปโหนกํ กตฺวา ปจามิติ ฯ

(สา ภริยา) “เตนหิ (อหํ) เอกกสฺส เอว เต ปโหนกํ กตฺวา ปจามิติ (อาห) ฯ

(สา ภริยา) อ.ภรรยา นั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (อหํ) อ.ดิฉัน
ปจามิ จะทอด กตฺวา กระทำ ปโหนกํ ให้เป็นของเพ็ยงพอ เต แก่ท่าน เอกกสฺส
เอว ผู้ผู้เดียว นั้นเท็ยว ฯ

ภรรยา นั้น กล่าวว่่า “ถ้าเช่นนั้น ดิฉันจะทอดทำให้เพ็ยงพอแก่ท่านเพ็ยงผู้เดียวเท่านั้น”

สา วิเสสนะของ ภริยาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก “เตนหิ อฺยโยชนัตถะ
อหํ สุทธกัตตาใน ปจามิฯ อาขยาดบทกัตตฺวจาก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ เอกกสฺสฯ
วิเสสนะของ เตฯ สัมปทานใน ปโหนกํฯ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน ปจามิ”

อติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๓๔. “อิมสมึ จาเน ปจจมานะ, พหุ ปจจาสิสนุติ, สกตตณฺฑุเล จเปตฺวา ภินฺนตณฺฑุเล จ อุทฺชนกปลฺลานิ จ อาทาย โลกํ ชีรสปฺปิมฺรฺฐาณิตฺตญจ คเหตฺวา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริมตลํ อารุยฺห ปจ, ตตฺถาหํ เอกโก วั นิสีทิตฺวา ขาทิสฺสามีติ ๗

(โส เสฏฺฐิ) “(ปุเว ตยา) อิมสมึ จาเน ปจจมานะ, พหุ (ชนา) ปจจาสิสนุติ, (ตุว) สกตตณฺฑุเล จเปตฺวา ภินฺนตณฺฑุเล จ อุทฺชนกปลฺลานิ จ อาทาย โลกํ ชีรสปฺปิมฺรฺฐาณิตํ จ คเหตฺวา สตฺตภูมิกสฺส ปาสาทสฺส อุปริมตลํ อารุยฺห ปจ, ตตฺถ (จาเน) อหํ เอกโก วั นิสีทิตฺวา ขาทิสฺสามีติ (อาห) ๗

(โส เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อติ ว่า “(ปุเว) ครั้นเมื่อขนม (ตยา) อันเธอ ปจจมานะ ทอดอยู่ อิมสมึ จาเน ในที่นี้, (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก ปจจาสิสนุติ ย่อมหวังเฉพาะ, (ตุว) อ.เธอ จเปตฺวา เว้นแล้ว สกตตณฺฑุเล ซึ่ง ข้าวสารทั้งสิ้น ท. อาทาย ถือเอาแล้ว ภินฺนตณฺฑุเล จ ซึ่งข้าวสารอันหักแล้ว ท. ด้วย อุทฺชนกปลฺลานิ จ ซึ่งเตา และกระทะ ท. ด้วย คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ชีรสปฺปิมฺรฺฐาณิตํ ซึ่งน้ำมัน เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย โลกํ หน้อยหนึ่ง จ ด้วย อารุยฺห ขึ้น แล้ว อุปริมตลํ สู้พื้นอันมีในเบ้องบน ปาสาทสฺส แห่งปราสาท สตฺตภูมิกสฺส อัน ประกอบแล้วด้วยชั้นเจ็ด ปจ จงทอด, อหํ อ.เรา เอกโก วั ผู้ผู้เดียวเที่ยว นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว ขาทิสฺสามิ จักเคี้ยวกิน ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น” อติ ดังนี้ ๗

เศรษฐีนั้น กล่าวว่า “เมื่อเธอทอดขนมอยู่ในที่นี้, พวกชนจำนวนมาก ย่อมหวังเฉพาะ, เธอเว้นข้าวสารทั้งหมดเสีย ถือเอาเฉพาะข้าวสารที่หักแล้ว เตา และกระทะ ถือเอา น้ำมัน เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย หน้อยหนึ่ง ขึ้นสู้พื้นข้างบนของปราสาท ๗ ชั้น จงทอด, เฉพาะเราเพียงผู้เดียวเท่านั้น นั่งแล้ว จักเคี้ยวกินในที่นั้น”

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปุเว ลักขณะ ใน ปจจมานะฯ ลักขณกิริยา ตยา อนภิทกัตตาใน ปจจมานะ อิมสมึ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน ปจจมานะ, พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน ปจจาสิสนุติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ตุว สุทฺธกัตตาใน ปจฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกตตณฺฑุเล

อวุตตกัมมะใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ภินฺนตณฺฑุเล กิตฺติ อุกฺขนกปลฺลานี
 กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อาทาย จ สองศัพฺพํ ปทสมฺมุจจยฺตถะเข้ากัปป ภินฺนตณฺฑุเล และ
 อุกฺขนกปลฺลานี อาทาย ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา โถกํ กิริยาวิเสสณะใน คเหตุวา
 ขีรสปฺปิสมฺมุจจยฺตถะเข้ากัปป อวุตตกัมมะใน คเหตุวา จศัพฺพํ ปทสมฺมุจจยฺตถะเข้ากัปป ขีรสปฺปิ-
 มฺมุจจยฺตถะเข้ากัปป คเหตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อารุญฺห สตุตฺตมฺมุจจยฺตถะเข้ากัปป วิเสสณะของ ปาสาทสฺสฯ
 สามีสัมพันธะใน อุปริมตลฺลํ สัมปาปฺปณียกัมมะใน อารุญฺหฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจ, อหํ
 สุกฺทกัตตาใน ขาทิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาชาระ
 ใน ขาทิสฺสามิ เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากัปป เอกโกฯ วิเสสณะของ อหํ นิสีทิตฺวา ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ขาทิสฺสามิ” อิติศัพฺพํ อากากระใน อาห ๕

๓๕. สา “สาธฺฐติ ปฏฺฐิสฺสุณฺตีตฺวา คเหตุพฺพํ คาหาเปตฺวา ปาสาทํ อารุญฺห ทาสีโย วิสฺสชฺชเตตฺวา
 เสฏฺฐจฺฉิ ปกฺโกสาเปสิ ๕

สา (ภริยา) “สาธฺฐติ ปฏฺฐิสฺสุณฺตีตฺวา (ทาสีโย อตฺตนา) คเหตุพฺพํ (วตฺถุ) คาหาเปตฺวา ปาสาทํ
 อารุญฺห ทาสีโย วิสฺสชฺชเตตฺวา (ปฺกคฺคํ) เสฏฺฐจฺฉิ ปกฺโกสาเปสิ ๕

(สา ภริยา) อ.ภรรยานั้น ปฏฺฐิสฺสุณฺตีตฺวา ฟังตอบแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ติละ” อิติ ดั่งนี้
 (ทาสีโย) ยังนางทาสี ท. คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว (วตฺถุ) ซึ่งวตฺถุ (อตฺตนา)
 คเหตุพฺพํ อัน อันตน ฟังถือเอา อารุญฺห ขึ้นแล้ว ปาสาทํ สู่ปราสาท วิสฺสชฺชเตตฺวา
 สละแล้ว ทาสีโย ซึ่งนางทาสี ท. (ปฺกคฺคํ) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปสิ ให้ร้องเรียกแล้ว
 เสฏฺฐจฺฉิ ซึ่งเศรษฺฉิ ๕

ภรรยานั้น รับคำว่า “ได้จะ” ให้นางทาสีทั้งหลาย ถือเอาวตฺถุที่ตนฟังถือเอา ขึ้นสู่
 ปราสาท ปล่อยพวกนางทาสีแล้ว ให้คนเรียกท่านเศรษฺฉิ

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ เหตุกัตตาใน ปกฺโกสาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก “สาธฺฐ
 ลิงคัตถะ” อิติศัพฺพํ อากากระใน ปฏฺฐิสฺสุณฺตีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา ทาสีโย
 การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา อตฺตนา อนภิตกัตตาใน คเหตุพฺพํฯ วิเสสณะของ วตฺถุฯ
 อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารุญฺห ปาสาทํ สัมปาปฺปณียกัมมะ
 ใน อารุญฺหฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺชเตตฺวา ทาสีโย อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺชเตตฺวาฯ

บุพพกาลกิริยาใน ปกุกโกสาเปสิ บุคคัลล การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปสิ เสฏฐี อวุตตกัมมะใน ปกุกโกสาเปสิ ฯ

๓๖. โส อาทิตโต ปฏุจาย ทวารานิ ปิทหนโต สพพทวารเรสุ สฺวจิมฺภิกานิ ทตฺวา สตฺตมํ ตลํ อภิริหิตฺวา ตตฺถปิ ทวารํ ปิทหิตฺวา นิสีทิ ฯ

โส (เสฏฐี) อาทิตโต ปฏุจาย ทวารานิ ปิทหนโต สพพทวารเรสุ สฺวจิมฺภิกานิ ทตฺวา สตฺตมํ ตลํ อภิริหิตฺวา ตตฺถปิ (สตฺตมตฺเล) ทวารํ ปิทหิตฺวา นิสีทิ ฯ

โส (เสฏฐี) อ.เศรษฐีนั้น ปิทหนโต ปิดอยู่ ทวารานิ ซึ่งประตู ท. ปฏุจาย จำเดิม อาทิตโต แต่ต้น ทตฺวา ให้แล้ว สฺวจิมฺภิกานิ ซึ่งกลอนและลี้ม ท. สพพทวารเรสุ ในประตูทั้งปวง ท. อภิริหิตฺวา ขึ้นเฉพาะแล้ว ตลํ สู้พื้น สตฺตมํ ที่เจ็ด ปิทหิตฺวา ปิดแล้ว ทวารํ ซึ่งประตู ตตฺถปิ (สตฺตมตฺเล) ณ ชั้นที่เจ็ด แม้นั้น นิสีทิ นั่งแล้ว ฯ

เศรษฐีนั้น ปิดประตูทั้งหลายตั้งแต่ต้น ใส่กลอนและลี้มที่ทุกบานประตู ขึ้นสู่พื้นที่ ๗ ปิดประตูพื้นชั้นที่ ๗ แม้ ณ ที่นั้น แล้วก็

โส วิเสสณะของ เสฏฐีๆ สุททกัตตาใน นิสีทิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาทิตโต อปาทาน ใน ปฏุจายๆ กิริยาวิเสสณะใน ปิทหนโต ทวารานิ อวุตตกัมมะใน ปิทหนโตๆ อภังกนตรกิริยาของ เสฏฐี สพพทวารเรสุ วิสยาธาระใน ทตฺวา สฺวจิมฺภิกานิ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ บุพพกาลกิริยาใน อภิริหิตฺวา สตฺตมํ วิเสสณะของ ตลํๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อภิริหิตฺวาๆ บุพพกาลกิริยาใน ปิทหิตฺวา อปีคัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตตฺถๆ วิเสสณะของ สตฺตมตฺเลๆ วิสยาธาระใน ปิทหิตฺวา ทวารํ อวุตตกัมมะใน ปิทหิตฺวาๆ บุพพกาลกิริยาใน นิสีทิ ฯ

๓๗. ภริยาปิ สฺส อุกฺทเน อคฺคิ ชาเลตฺวา กปลลํ อาโรเปตฺวา ปฺเว ปจิจฺตุ อารภิ ฯ

ภริยาปิ สฺส (เสฏฐิโน) อุกฺทเน อคฺคิ ชาเลตฺวา กปลลํ อาโรเปตฺวา ปฺเว ปจิจฺตุ อารภิ ฯ

ภริยาปิ แม้ อ.ภรรยา สฺส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น อคฺคิ ยังไฟ ชาเลตฺวา ให้โพลงแล้ว อุกฺทเน บนเตา อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว กปลลํ ซึ่งกระทะ อารภิ เริ่มแล้ว ปจิจฺตุ เพื่ออันทอด ปฺเว ซึ่งขนม ท. ฯ

แม้ภรรยาของเศรษฐีนั้น ก่อไฟบนเตา ยกกระทะ เริ่มจะทอดขนมทั้งหลาย

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ ภริยาฯ สุทรกัตตาใน อารภิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อสุต วิเสสนะของ เสฏฺฐิโนฯ สามีสัมพันธะใน ภริยา อุฑฺฐเน วิสยาธาระใน ชาเลตฺวา
 อคฺคิ การิตกัมมะใน ชาเลตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเปตฺวา กปลลํ อวุตตกัมมะใน
 อาโรเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารภิ ปุเว อวุตตกัมมะใน ปจิจฺจํ ตุมตถสัมปทานใน
 อารภิ ฯ

๓๘. อถ สตฺถา ปาโต ว มหาโมคคฺคฺลฺลานตฺเถรํ อามนฺเตสิ “เอโส โมคคฺคฺลฺลาน ราชคหฺสฺส
 อวิฑฺฐเร สกฺกรนิคฺเค มจฺจนฺริเสฏฺฐิ อปฺปลปฺปุเว ขาทิสฺสามิตฺติ อญฺเฆสํ ทสฺสนภเยน
 สตฺตฎฺฐมิเก ปาสาทฺเท กปลลปฺปุเว ปาจาเปตฺติ, ตฺวํ ตตฺถ คนฺตฺวา เสฏฺฐิ ทเมตฺวา
 นิพฺพิเสวนํ กตฺวา อุโภปิ ชายปตฺติเก ปฺปุเว จ ขีรสปฺปิ มรฺชฺผาณิตาทีนํ จ คาทาเปตฺวา
 อตฺตโน พฺเลน เซตฺวานํ อานะหิ; อชฺชชาหํ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺสเทหิ สทฺธิ วิหาระเยว
 นิสิตฺติสฺสามิ, ปฺปุเวเหว ภตฺตทิกิจฺจํ กริสฺสามิตฺติ อาห ฯ

อถ สตฺถา ปาโต ว มหาโมคคฺคฺลฺลานตฺเถรํ อามนฺเตสิ “เอโส โมคคฺคฺลฺลาน ราชคหฺสฺส
 อวิฑฺฐเร สกฺกรนิคฺเค มจฺจนฺริเสฏฺฐิ (อหํ) กปลลปฺปุเว ขาทิสฺสามิตฺติ (จินฺเตตฺวา ภริยํ) อญฺเฆสํ
 (ชนานํ) ทสฺสนภเยน สตฺตฎฺฐมิเก ปาสาทฺเท กปลลปฺปุเว ปาจาเปตฺติ, ตฺวํ ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา
 เสฏฺฐิ ทเมตฺวา นิพฺพิเสวนํ กตฺวา อุโภปิ ชายปตฺติเก ปฺปุเว จ ขีรสปฺปิ มรฺชฺผาณิตาทีนํ (วตฺถุนิ) จ
 คาทาเปตฺวา อตฺตโน พฺเลน เซตฺวานํ อานะหิ; อชฺช อหํ ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺสเทหิ สทฺธิ วิหาระ เอว
 นิสิตฺติสฺสามิ, (อหํ) ปฺปุเวหิ เอว ภตฺตทิกิจฺจํ กริสฺสามิตฺติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา อามนฺเตสิ ตรัสเรียกแล้ว มหาโมคคฺคฺลฺลานตฺเถรํ
 ซึ่งพระมหาโมคคฺคฺลฺลานะผู้เถระ ปาโต ว ในเวลาเช้าเทียว อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า
 “โมคคฺคฺลฺลาน ตุก่อนโมคคฺคฺลฺลานะ มจฺจนฺริเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีผู้ตระหนี่ สกฺกรนิคฺเค ใน
 นิคฺคมิชื่อว่าสัฏฺกกระ อวิฑฺฐเร อันไม่ไกล ราชคหฺสฺส แห่งเมืองราชคฤห์ เอโส นั้น
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า (อหํ) อ.เรา ขาทิสฺสามิ จักเคี้ยวกิน กปลลปฺปุเว
 ซึ่งขนมเบื้อง ท.’ อิติ ดังนี้ (ภริยํ) ยังภรรยา ปาจาเปตฺติ ย่อมให้ทอด กปลลปฺปุเว
 ซึ่งขนมเบื้อง ท. ปาสาทฺเท บนปราสาท สตฺตฎฺฐมิเก อันประกอบแล้วด้วยชั้นเจ็ด
 ทสฺสนภเยน เพราะความกลัวแต่การเห็น (ชนานํ) ของชน ท. อญฺเฆสํ เหล่าอื่น,

ตุ๋ว อ.เธอ คนตุ๋วา ไปแล้ว ตตุถ (จาเน) ในที่นั้น ทเมตุวา ฝึกแล้ว เสฎฐิ ซึ่งเศรษฐี กตุวา กระทำแล้ว นิพพิเสวนห์ ให้เป็นผู้มีเสพผิดออกแล้ว ชายปติเก ยังภรรยาและ สามี ท. อุโกปี แม่ทั้งสอง คาหาเปตุวา ให้ถือเอาแล้ว ปุเว จ ซึ่งขนม ท. ด้วย ซีร- สปริมธุผาณิตาทีนิ (วตถุณี) จ ยังวัตถุ ท. มีน้ำนม เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น ด้วย อาเนหิ จงนำมา เขตวนห์ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน พลน ด้วยกำลัง อตุตโน ของตน; อชช ในวันนี้ อหิ อ.เรา นิสีทิสสามิ จักนั่ง วิหาเร เอว ในวิหารนั้นเที่ยว สทฐิ กับ ภิกขุสเดหิ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญจหิ ห้า, อหิ อ.เรา กริสสามิ จัก กระทำ กตตกิจจัง ซึ่งกิจด้วยภัตร ปุเวหิ เอว ด้วยขนม ท. นั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ ๙

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสเรียกพระมหาโมคคัลลานเถระมาในเวลาเช้าตรู่ ตรัสว่า “โมคคัลลานะ เศรษฐีผู้ตระหนี่ในสักกนิคม ไม่ไกลแห่งเมืองราชคฤห์นั้น คิดว่า ‘เรา จักเคี้ยวกินขนมเบี้องทั้งหลาย’ ดังนี้ จึงให้ภรรยาทอดขนมเบี้องทั้งหลาย บนปราสาท ๗ ชั้น เพราะกลัวพวกชนเหล่าอื่นเห็น, เธอไปในที่นั้น ฝึกเศรษฐี ทำให้เป็นผู้ปราศจาก การเสพผิด ทำให้ภรรยาและสามีแม่ทั้งสอง ถือเอาขนมทั้งหลาย น้ำนม เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นต้น จงนำมาสู่พระเขตวัน ด้วยกำลังของตน, ในวันนี้ เราพร้อมทั้งภิกษุ ๕๐๐ รูป จักนั่งในวิหารนั้นแหละ, เราจักทำภัตตกิจด้วยขนมทั้งหลายทีเดียว”

อถ กาลสัตตมมี สตถา สุตถกัตตาใน อามนุเตสิ และ อาห อามนุเตสิ กิติ อาห กิติ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวตัพท อวชารณะเข้ากับ ปาโตจ กาลสัตตมมีใน อามนุเตสิ มหาโมคคัลลานตเถร อวุตตกัมมะใน อามนุเตสิ “โมคคัลลาน อาลปนนะ เอโส วิเสสนะ ของ มจจริเสฎฐิๆ เหตุกัตตาใน ปาจาเปติจ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก ราชคหสส สามีสัมพันธะใน อวิทุเรจ วิเสสนะของ สกุกกรนิคเมจ วิชยาชาระใน มจจริเสฎฐิ ‘อหิ สุตถกัตตาใน ขาทิสสามิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก กปลลปุเว อวุตตกัมมะใน ขาทิสสามิ’ อิติศัพท์ อาการะใน จินุเตตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปาจาเปติ ภริยั การิตกัมมะใน ปาจาเปติ อญญเณสั วิเสสนะของ ชนานัง สามีสัมพันธะใน ทสสนภเยนจ เหตุใน ปาจาเปติ สตตถุมิเก วิเสสนะของ ปาสาเทจ วิชยาชาระใน ปาจาเปติ กปลลปุเว อวุตตกัมมะใน ปาจาเปติ, ตุวั สุตถกัตตาใน อาเนหิจ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตตุถ วิเสสนะของ จาเนจ วิชยาชาระใน คนตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทเมตุวา เสฎฐิ อวุตตกัมมะใน ทเมตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา นิพพิเสวนห์ วิกตีกัมมะใน กตุวาจ

คาคาเปตวา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อุโมจ วิเสสณะของ ชายปติเกจ การิต-
 กัมมะใน คาคาเปตวา ปุเว กิติ วตฺถุณี กิติ อวุตตกัมมะใน คาคาเปตวา ขีรสปิ-
 มฐุผาณิตาทีนิ วิเสสณะของ วตฺถุณี จ สองศัพท ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ปุเว และ
 ขีรสปิมฐุผาณิตาทีนิ วตฺถุณี คาคาเปตวา ปุพพกาลกิริยาใน อาเนหิ อตฺตโน
 สามีสัมพันธะใน พเลนจ ภาระใน อาเนหิ เซตวน สัมปาปุณียกัมมะใน อาเนหิ, อชฺช
 กาลสัตตมี อห สุธกัถตาใน นิสีทิสฺสามิจ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ปญจหิ วิเสสณะ
 ของ ภิกฺขุสฺเตหิจ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุริจ กิริยาสมวาเยใน นิสีทิสฺสามิ เอวศัพท
 อวธารณะเข้ากับ วิหาเรจ วิสยาธาระใน นิสีทิสฺสามิ, อห สุธกัถตาใน กริสฺสามิจ
 อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปุเวหิจ ภาระใน กริสฺสามิ
 ภตฺตกัจจ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๓๗. เถโรปี “สาธฺ ฆนฺเตติ สตฺถุ วจฺนํ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา ตาวเทว อิทฺธิพฺเลน ตํ นิคมํ คนฺตฺวา
 ตสฺส ปาสาทสฺส สีหปญฺชฺรทฺวารเ สฺนินฺวตฺโถ สฺปารุโต อากาเส เอว มณฺธิรูปกํ วย
 อฏฺฐจาสิ ๕

เถโรปี “สาธฺ ฆนฺเตติ สตฺถุ วจฺนํ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา ตาวเทว อิทฺธิพฺเลน ตํ นิคมํ คนฺตฺวา
 ตสฺส ปาสาทสฺส สีหปญฺชฺรทฺวารเ สฺนินฺวตฺโถ สฺปารุโต อากาเส เอว (ติฏฺฐนฺตํ) มณฺธิรูปกํ วย
 อฏฺฐจาสิ ๕

เถโรปี แม อ.พระเถระ สมฺปฏฺฐิจฺฉิตฺวา รัปพร้อมแล้ว วจฺนํ ซึ่งพระดำรัส สตฺถุ ของ
 พระศาสดา อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สาธฺ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา
 ไปแล้ว ตํ นิคมํ สุนิคมนั้น อิทฺธิพฺเลน ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ ตาวเทว ในขณะนั้นนั้น
 เทียว สฺนินฺวตฺโถ นุ่งดีแล้ว สฺปารุโต ห่มดีแล้ว อฏฺฐจาสิ ได้ยืนแล้ว สีหปญฺชฺรทฺวารเ
 ณ ประตู่แห่งสีหบัญชร ตสฺส ปาสาทสฺส ของปราสาทนั้น มณฺธิรูปกํ วย รวากะ อ.รูป
 แห่งแก้วมณี (ติฏฺฐนฺตํ) อันดำรงอยู่ อากาเส เอว ในอากาศนั้นเทียว ๕

แม้พระเถระ รัปพระดำรัสของพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า” ดังนี้
 แล้ว ก็ไปสุนิคมนั้น ด้วยกำลังฤทธิ์ในขณะนั้นนั้นแหละ นุ่งดีแล้ว ห่มดีแล้ว ได้ยืนที่
 ประตู่ของสีหบัญชร ของปราสาทนั้น ดุจรูปแก้วมณีดำรงอยู่ในอากาศนั้นแหละ

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เถโร ๆ สุทรกัตตานิ อฏฐจาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก
 “ภนฺเต อาลปนฺนํ สาธุ สัมปฏิจฉนฺตถลึงกัตตะ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน สมปฏิจฉิตฺวา
 สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน วจนํ ๆ อวุตตกัมมะใน สมปฏิจฉิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 คนฺตฺวา ตาวเทว กาลสัตตมึใน คนฺตฺวา อิทธิพลน ภาระใน คนฺตฺวา ตํ วิเสสนะ
 ของ นิคมฺ ๆ สัมปาปุณฺนีกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุนิวตฺโต สุปรารุโต ตสฺส
 วิเสสนะของ ปาสาทสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน สีหปณฺชรรทฺวาเรฯ วิสยาธาระใน อฏฐจาสิ
 สุนิวตฺโต กิติ สุปรารุโต กิติ วิเสสนะของ เถโร เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ อากาเสฯ
 วิสยาธาระใน ติฏฺฐจฺนตฺ ๆ วิเสสนะของ มณฺธิรูปกํ ๆ อุปมาลึงกัตตะ วยศัพฺทํ อุปมาโชตกะ
 เข้ากับ อากาเส เอว ติฏฺฐจฺนตฺ มณฺธิรูปกํ ฯ

๔๐. มหาเสฏฺฐิโน เถโร ทิสฺวา ว หทยมฺสํ กมฺปิ ฯ

หทยมฺสํ อ.เนื้อแห่งหทัย มหาเสฏฺฐิโน ของมหาเศรษฐี กมฺปิ ห้วนไหวแล้ว ทิสฺวา
 เพราะเห็นเทียว เถโร ซึ่งพระเถระ ฯ

เนื้อหทัยของมหาเศรษฐี ห้วนไหว เพราะเห็นพระเถระนั้นแหละ

หทยมฺสํ สุทรกัตตานิ กมฺปิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มหาเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน
 หทยมฺสํ เถโร อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ทิสฺวา ๆ เหตุใใน กมฺปิ ฯ

๔๑. โส “อหํ เอวรूपานฺเวย ภาเยน อิมํ จานํ อาคโต, อยญจ อาคนฺตฺวา วาตปานทฺวาเร
 จิตฺติ คเหตุพพคฺคหณฺ อปสฺสนฺโต อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสภฺขรา วย โรเสนฺโต
 ตมฺภูตมฺภยานฺโต เอวมาห “สมณ อากาเส จตฺวา ก็ ลภิสฺสสิ, อากาเส อปเท ปทํ
 ทสฺเสตฺวา จงฺกมฺนฺโตปิ เนว ลภิสฺสสิตี ฯ

โส (เสฏฺฐิ) “อหํ เอวรूपานํ เอว (ชนานํ) ภาเยน อิมํ จานํ อาคโต (อมฺหิ), อยํ (สมฺโณ) จ
 อาคนฺตฺวา วาตปานทฺวาเร จิตฺติ (จินฺเตตฺวา อตฺตนา) คเหตุพพคฺคหณฺ (วตฺถุ) อปสฺสนฺโต
 (ปฺคฺคเลน) อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสภฺขรา วย โรเสนฺโต ตมฺภูตมฺภยานฺโต เอว มาห “สมณ (ตฺว)
 อากาเส จตฺวา ก็ ลภิสฺสสิ, (ตฺว) อากาเส อปเท ปทํ ทสฺเสตฺวา จงฺกมฺนฺโตปิ เนว ลภิสฺสสิตี ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อาคโต เป็นผู้มา

แล้ว อิมิ จานํ สู้ที่นี้ ภเยน เพราะความกลัว (ชานนํ) แต่ชน ท. เอวรूपานํ เอว ผู้มีอย่างนี้เป็นรูปนั้นเที่ยว (อมฺหิ) ย่อมเป็น, จ กิ อยํ (สมฺโณ) อ.สมณะนี้ อาคนฺตฺวา มาแล้ว จิโต ยืนแล้ว วาตปานทฺวาเร ณ ประตูแห่งหน้าต่าง” อิติ ดังนี้ อปฺสฺสนฺโต ไม่เห็นอยู่ (อตฺตนา) คเหตุพคฺคฺคณํ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ เป็นเครื่องถือเอา อันตน พึง ถือเอา โรเสนฺโต โกรธอยู่ ตมฺมตฺถายนฺโต ประพฤติตมฺมตฺถะอยู่ (ปุกฺคฺเลน) อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสฺกฺขรา วิย รวากะ อ.ก้อนแห่งเกลือ อันบุคคล ใส่เข้าไปแล้ว ในไฟ อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “สมณ นนฺะสมณะ (ตฺว) อ.ท่าน จตฺวา ยืนแล้ว อากาเส ในอากาศ ลภิสฺสฺสิ จักได้ ก็ ซึ่งอะไร, (ตฺว) อ.ท่าน ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว ปทํ ซึ่งรอยเท้า อปเท ในที่ไม่มีรอยเท้า อากาเส ในอากาศ จงฺกมฺนฺโตปิ แม้จงกรม อยู่ เหนว ลภิสฺสฺสิ จักไม่ได้มันเที่ยว” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้น คิดว่า “เรามาสู้ที่นี้ เพราะกลัวพวกชนผู้เห็นปานนี้, ก็ สมณะนี้ มายืนที่ประตู หน้าต่าง” มองไม่เห็นวัตถุเป็นเครื่องถือเอา โกรธอยู่ ประพฤติตมฺมตฺถะๆ ดูก้อนเกลือที่ บุคคลใส่เข้าไปในไฟ กล่าวอย่างนี้ว่า ‘สมณะ ท่าน ยืนในอากาศ จักได้อะไร, ท่านแสดง รอยเท้า ในที่ไม่มีรอยเท้า ในอากาศ แม้จงกรมอยู่ จักไม่ได้มันแหละ’ ฯ

โส วิเสสณะของ เสฎฺฐีจึฏฺฐ สฺสฺทกตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกตฺตฺวาจก “อหํ สฺสฺทกตฺตาใน อมฺหิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ เอวรूपานํฯ วิเสสณะของ ชานนํฯ ฉณฺฐีจึฏฺฐปาทานใน ภเยนฯ เหตุใด อากโต อิมิ วิเสสณะของ จานํฯ สัมปาปฺถึนฺย- กัมมะใน อากโตฯ วิกตีกตฺตาใน อมฺหิ, จศัพฺทํ วากยารัมภโชตกะ อยํ วิเสสณะของ สมฺโณฯ สฺสฺทกตฺตาใน จิโตฯ กิตบทกตฺตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จิโต วาตปานทฺวาเร วิสยาชาระใน จิโต’ อิติศัพฺทํ อากาเรใน จินฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปฺสฺสนฺโต อตฺตนา อนภินิตกตฺตาใน คเหตุพค- คเหตุพคฺคฺคณํ วิเสสณะของ วตฺถุฯ อวุตตกัมมะใน อปฺสฺสนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ เสฎฺฐี ปุกฺคฺเลน อนภินิตกตฺตาใน ปกฺขิตฺต- อคฺคิมฺหิ วิสยาชาระใน ปกฺขิตฺต- ปกฺขิตฺตโลณสฺกฺขรา อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุกฺคฺเลน อคฺคิมฺหิ ปกฺขิตฺตโลณสฺกฺขรา โรเสนฺโต กิติ ตมฺมตฺถายนฺโต กิติ อัปภันตริกิริยาของ เสฎฺฐี เอวํ กิริยาวิเสสณะใน อาห “สมณ อาลปนะ ตฺว สฺสฺทกตฺตาใน ลภิสฺสฺสิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อากาเส วิสยาชาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิสฺสฺสิ ก็ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสฺสิ, ตฺว สฺสฺทกตฺตาใน ลภิสฺสฺสิฯ

อาชยาตบทกัตตุวจาก อากาเส วิสยาธาระใน ทสเสตฺวา อปเท วิสยาธาระใน ทสเสตฺวา ปทํ อวุตตกัมมะใน ทสเสตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จงฺกมนฺโต อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ จงฺกมนฺโตฯ อัพภันตริกิริยาของ ตฺวํ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ นนฺ ๕ ศัพทํ ปฏิเสธะใน ลภิสฺสสิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๔๒. เถโร ตสฺมีเอว จาเน อปฺราปรํ จงฺกมิ ๫

เถโร ตสฺมี เอว จาเน อปฺราปรํ จงฺกมิ ๫

เถโร อ.พระเถระ จงฺกมิ จงกรรมแล้ว อปฺราปรํ ไปๆ มาๆ ตสฺมี เอว จาเน ในที่นั่น นั้นเทียว ๫

พระเถระ จงกรรมไปๆ มาๆ ในที่นั่นนั่นแหละ

เถโร สฺุทธกัตตาใน จงฺกมิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตสฺมีฯ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน จงฺกมิ อปฺราปรํ กิริยาวิเสสนะใน จงฺกมิ ๫

๔๓. เสฏฺฐิ “จงฺกมนฺโต ก็ ลภิสฺสสิ, อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทนฺโตปิ น ลภิสฺสสิเยวาทิ อาห ๫

เสฏฺฐิ “(ตฺวํ) จงฺกมนฺโต ก็ ลภิสฺสสิ, (ตฺวํ) อากาเส ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทนฺโตปิ น ลภิสฺสสิ เอว” อิติ อาห ๫

เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตฺวํ) อ.ท่าน จงฺกมนฺโต จงกรรมอยู่ ลภิสฺสสิ จักได้ ก็ ซึ่งอะไร, (ตฺวํ) อ.ท่าน นิสฺสีทนฺโตปิ แม้นั่งอยู่ ปลฺลงฺเกน โดยบัลลังก์ อากาเส ในอากาศ น ลภิสฺสสิ เอว จักไม่ได้มันเทียว” อิติ ดังนี้ ๫

เศรษฐีกล่าวว่า “ท่านจงกรรมอยู่จักได้อะไร?, ท่านแม้นั่งในอากาศโดยบัลลังก์ก็จักไม่ได้มันแหละ”

เสฏฺฐิ สฺุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตฺวํ สฺุทธกัตตาใน ลภิสฺสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก จงฺกมนฺโต อัพภันตริกิริยาของ ตฺวํ ก็ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสสิ, ตฺวํ สฺุทธกัตตาใน ลภิสฺสสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อากาเส วิสยาธาระใน นิสฺสีทนฺโต ปลฺลงฺเกน

ตติยาวิเสสณะใน นิสินฺหาโต อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากัษ นิสินฺหาโต๑ อัพภันตรกิริยาของ
 ตวั นศัพท ปฏีเสระใน ลภิสฺสสิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากัษ ลภิสฺสสิ” อิติศัพท อาการะ
 ใน อาห ๗

๔๔. เถโร ปลุลงกั อากุชิตฺวา นิสีทิ ๗

เถโร อ.พระเถระ อากุชิตฺวา นิสีทิ นั้กัแล้ว ปลุลงกั ซึ่งบัลลังกั ๗

พระเถระ นั้กับัลลังกั

เถโร สุททกัตตาใน นิสีทิ๑ อาขยาตบทกัตตุวากจก ปลุลงกั อวุตตกัมมะใน อากุชิตฺวา๑
 สมานกาลกิริยาใน นิสีทิ ๗

๔๕. อถ นั้ “อากาเส นิสินฺหาโน กั ลภิสฺสสิ, อาคนฺตุวา วาตปานอุมฺมาเร จิโตปี น
 ลภิสฺสสิตี อาห ๗

อถ นั้ (เถโร เสฏฺฐี) “(ตวั) อากาเส นิสินฺหาโน กั ลภิสฺสสิ, (ตวั) อาคนฺตุวา วาตปานอุมฺมาเร
 จิโตปี น ลภิสฺสสิตี อาห ๗

อถ ครั้งนั้ (เสฏฺฐี) อ.เศรชฺฐี อาห กล่าวแล้ว นั้ (เถโร) กะพระเถระนั้ อิติ ว่า
 “(ตวั) อ.ท่าน นิสินฺหาโน นั้แล้ว อากาเส ในอากาศ ลภิสฺสสิ จักได้ กั ซึ่งอะไร, (ตวั)
 อ.ท่าน อาคนฺตุวา มาแล้ว จิโตปี แม้นั้แล้ว วาตปานอุมฺมาเร ที่ธรณีแห่งหน้าต่าง
 น ลภิสฺสสิ จักไม่ได้” อิติ ดั่งนั้ ๗

ที่นั้ เศรชฺฐี กล่าวกะพระเถระนั้ว่า “ท่านนั้ในอากาศ จักได้อะไร, ท่านมาแล้ว
 แม้นั้แล้วที่ธรณีหน้าต่าง กัจักไม่ได้”

อถ กาลสัตตมี เสฏฺฐี สุททกัตตาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตุวากจก นั้ วิเสสณะของ เถโร๑
 อกถิตกัมมะใน อาห “ตวั สุททกัตตาใน ลภิสฺสสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวากจก อากาเส
 วิสยาธาระใน นิสินฺหาโน๑ วิเสสณะของ ตวั กั อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสสิ, ตวั สุททกัตตาใน
 ลภิสฺสสิ๑ อาขยาตบทกัตตุวากจก อาคนฺตุวา ปุพพกาลกิริยาใน จิโต วาตปานอุมฺมาเร
 วิสยาธาระใน จิโต อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากัษ จิโต๑ วิเสสณะของ ตวั นศัพท ปฏีเสระ

ใน ลภิสฺสฺสฺสฺส” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๗

๔๖. เถโร อุมมาเร อฏฺฐาสิ ๗

เถโร อ.พระเถระ อฏฺฐาสิ ได้ยื่นแล้ว อุมมาเร ที่ธรณีประตู่ ๗

พระเถระ ได้ยื่น ณ ที่ธรณีประตู่

เถโร สุททกัตตาใน อฏฺฐาสิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุมมาเร วิสยาธาระใน อฏฺฐาสิ ๗

๔๗. อถ นํ “อุมมาเร จิตฺโต ก็ ลภิสฺสฺสฺสฺส, ฐฺมายนฺโตปิ น ลภิสฺสฺสฺสฺสเยวาติ อาห ๗

อถ นํ (เถโร เสฏฺฐิ) “(ตุ) อุมมาเร จิตฺโต ก็ ลภิสฺสฺสฺสฺส, (ตุ) ฐฺมายนฺโตปิ น ลภิสฺสฺสฺสฺส เอว” อิติ อาห ๗

อถ ครั้งนั้น (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี อาห กล่าวแล้ว นํ (เถโร) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า “(ตุ) อ.ท่าน จิตฺโต ยื่นแล้ว อุมมาเร ที่ธรณีประตู่ ลภิสฺสฺสฺส จักได้ ก็ ซึ่งอะไร, (ตุ) อ.ท่าน ฐฺมายนฺโตปิ แม้ประพตฺติเพียงตั้งควันไฟอยู่ น ลภิสฺสฺสฺส เอว จักไม่ได้นั้น เทียว” อิติ ดังนี้ ๗

ที่นั้น เศรษฐี กล่าวกะพระเถระนั้นว่า “ท่านยื่นที่ธรณีประตู่ ก็จักได้อะไร, ท่าน แม้ประพตฺติตั้งควันไฟ ก็จักไม่ได้อะไรเหมือนกัน”

อถ กาลลตฺตมํ เสฏฺฐิ สุททกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก นํ วิเสสนะของ เถโร ๗ อภิตกัมมะใน อาห “ตุ สุททกัตตาใน ลภิสฺสฺสฺส ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อุมมาเร วิสยาธาระใน จิตฺโต ๗ วิเสสนะของ ตุ ก็ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสฺสฺส, ตุ สุททกัตตาใน ลภิสฺสฺสฺส ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อพิศัพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ฐฺมายนฺโต ๗ อพิภันตร-กิริยาของ ตุ นศัพทํ ปฏิเสชะใน ลภิสฺสฺสฺส เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ลภิสฺสฺสฺส” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๗

๔๘. เถโรปิ ฐฺมายิ ๗

เถโรปิ แม้ อ.พระเถระ ฐฺมายิ ประพตฺติเพียงตั้งควันไฟแล้ว ๗

แม่พระเถระ ประพฤติอุจวันไฟ

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ เถโรจ สุทธกัตตานิ รุมายิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฯ

.....

๔๙. สกลปาสาโท เอกธฺโม อโหสิ ฯ

สกลปาสาโท อ.ปราสาททั้งสิ้น เอกธฺโม เป็นสภาพมีควันไฟเป็นอันเดียวกัน อโหสิ
ได้เป็นแล้ว ฯ

ปราสาททั้งสิ้น ได้มีสภาพมีควันไฟเป็นอันเดียวกัน

สกลปาสาโท สุทธกัตตานิ อโหสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกธฺโม วิกติกัตตานิ
อโหสิ ฯ

.....

๕๐. เสฏฺฐิโน อุกฺขิโน สฺฐิยา วิชฺฌนกาโล วีย อโหสิ ฯ

(กาล) เสฏฺฐิโน อุกฺขิโน สฺฐิยา วิชฺฌนกาโล วีย อโหสิ ฯ

(กาล) อ.กาล วิชฺฌนกาโล วีย เป็นราวกะว่ากาลเป็นที่แวง อุกฺขิโน ซึ่งนัยน์ตา ท.
เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี สฺฐิยา ด้วยเข็ม อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

กาล ได้เป็นจุดกาลเป็นที่แวงนัยน์ตาทั้งหลายของเศรษฐี ด้วยเข็ม

กาโล สุทธกัตตานิ อโหสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน อุกฺขิโนจ
ฉฺฐิวุตตกัมมะใน วิชฺฌน- สฺฐิยา กระณะใน วิชฺฌน- วิชฺฌนกาโล อุปมาวิกติกัตตานิ
อโหสิ วียศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ อุกฺขิโน สฺฐิยา วิชฺฌนกาโล ฯ

.....

๕๑. เคาหุฌายนภเยน ตํ “ปชฺชลนฺโตปิ น ลภิสฺสตีติ อวตฺวา “อโย สมโณ สฺกุจฺจ ลคฺโค
อลทฺธา น คมิสฺสตี, เอกมสฺส ปฺวํ ทาเปสฺสามีตี ภริยํ อาห “ภทฺเท เอกํ ขุทฺทกปฺวํ
ปจิตฺวา สมณสฺส ทตฺวา อโยเชหิ นนฺติ ฯ

(เสฏฺฐี) เคาหุฌายนภเยน ตํ (เถร) “(ตุว) ปชฺชลนฺโตปิ น ลภิสฺสตีติ อวตฺวา “อโย สมโณ
สฺกุจฺจ ลคฺโค อลทฺธา น คมิสฺสตี, (อห ภริย) เอกํ อสฺส (สมณสฺส) ปฺวํ ทาเปสฺสามีตี (จินฺเตตฺวา)
ภริยํ อาห “(ตุว) ภทฺเท เอกํ ขุทฺทกปฺวํ ปจิตฺวา สมณสฺส ทตฺวา อโยเชหิ น (สมณ)” อิติ ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี อวตวา ไม่กล่าวแล้ว ตั (เถรี) กะพระเถระนั้น อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน ปชฺชุลนโตปิ แม้โพลงอยู่ น ลภิสฺสสิ จักไม้ได้” อิติ ดังนี้ เคะชฺชฎายนภเยน เพราะความกลัวแต่อันใหม่ซึ่งเรื่อน (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย สมโณ อ.สมณะนี้ ลคฺโค ช้องแล้ว สฺกุจฺจ ด้วยดี อลทฺธา ไม้ได้แล้ว น คมิสฺสติ จักไม้ไป, (อห) อ.เรา (ภริย) ยังภรรยา ทาเปสฺสามิ จักให้ให้ ปูว ซึ่งขนม เอก์ ชั้นหนึ่ง อสฺส (สมณสฺส) แก่สมณะนั้น” อิติ ดังนี้ อาท กล่าวแล้ว ภริย กะภรรยา อิติ ว่า “ภทฺเท แนนางผู้เจริญ (ตุว) อ.เธอ ปจิตฺวา ทอดแล้ว ชุทฺทกปูว ซึ่งขนมชิ้นเล็ก ๆ เอก์ ชั้นหนึ่ง ทตฺวา ให้แล้ว สมณสฺส แก่สมณะ อฺยโยเซหิ จงส่งไป น (สมณ) ซึ่งสมณะนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐี ไม่กล่าวกะพระเถระนั้น ว่า “ท่าน แม้โพลงอยู่ จักไม้ได้” เพราะกลัวไฟไหม้เรื่อน คิดว่า “สมณะนี้ ช้องแล้วด้วยดี ไม้ได้แล้ว จักไม้ไป, เราจักให้ภรรยาให้ขนมชิ้นหนึ่ง แก่สมณะนั้น” ดังนี้แล้ว จึงกล่าวกะภรรยาว่า “นางผู้เจริญ เธอทอดขนมชิ้นเล็ก ๆ ลักชิ้น ให้แก่สมณะ จงส่งสมณะนั้นไปเถิด”

เสฏฐิ สุกฺทกัตตาใน อาท ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เคะชฺชฎายนภเยน เหตุใน อวตวา ตั วิเสสนะของ เเถรี ๆ ออกิตกัมมะใน อวตวา “ตุว สุกฺทกัตตาใน ลภิสฺสสิ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก อปิตฺท อเปกขัตตะเข้ากับ ปชฺชุลนโต ๆ อพิภันตริกิริยาของ ตุว นคฺพิท ปฏิสฺเสระใน ลภิสฺสสิ” อิติตฺท อาการะใน อวตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “อัย วิเสสนะของ สมโณ ๆ สุกฺทกัตตาใน คมิสฺสติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สฺกุจฺจ กิริยาวิเสสนะใน ลคฺโค ๆ วิเสสนะของ สมโณ อลทฺธา ปุพพกาลกิริยาใน คมิสฺสติ นคฺพิท ปฏิสฺเสระใน คมิสฺสติ, อห เหตุกัตตาใน ทาเปสฺสามิ ๆ อาชยาดบทเหตุกัตตฺวาจก ภริย การิตกัมมะใน ทาเปสฺสามิ เอก์ วิเสสนะของ ปูว อสฺส วิเสสนะของ สมณสฺส ๆ สัมปทานใน ทาเปสฺสามิ ปูว อวุตตกัมมะใน ทาเปสฺสามิ” อิติตฺท อาการะใน จินเตตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาท ภริย ออกิตกัมมะใน อาท “ภทฺเท อาลปนะ ตุว สุกฺทกัตตาใน อฺยโยเซหิ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอก์ วิเสสนะของ ชุทฺทกปูว ๆ อวุตตกัมมะใน ปจิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา สมณสฺส สัมปทานใน ทตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฺยโยเซหิ น วิเสสนะของ สมณ ๆ อวุตตกัมมะใน อฺยโยเซหิ” อิติตฺท อาการะใน อาท ฯ

๕๒. สา โลกัเอว ปิฎ्ฐัง กปลลปาตีย์ ปกฺขิปี ฯ

สา (ภริยา) โลกั เอว ปิฎ्ฐัง กปลลปาตีย์ ปกฺขิปี ฯ

สา (ภริยา) อ.ภรรยานั้น ปกฺขิปี ใส่เข้าไปแล้ว ปิฎ्ฐัง ซึ่งแบ่ง โลกั เอว หน้อยหนึ่ง นั้นเทียว กปลลปาตีย์ ในถาดแห่งกระเบื้อง ฯ

ภรรยานั้น ใส่แบ่งเข้าไปนิตหน้อยเท่านั้น ในถาดกระเบื้อง

สา วิเสสณะของ ภริยาฯ สุกฺกัตตาใน ปกฺขิปีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพพท อวธารณะเข้ากับ โลกัฯ กิริยาวิเสสณะใน ปกฺขิปี ปิฎ्ฐัง อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปี กปลลปาตีย์ วิสยาธาระใน ปกฺขิปี ฯ

๕๓. มหาปุโว หุตฺวา สกฺลปาตี ปุเรตฺวา อุกฺขมาโต อฏฺฐาสิ ฯ

(ปุโว) มหาปุโว หุตฺวา สกฺลปาตี ปุเรตฺวา อุกฺขมาโต อฏฺฐาสิ ฯ

(ปุโว) อ.ขนม มหาปุโว เป็นขนมชิ้นใหญ่ หุตฺวา เป็น สกฺลปาตี ยังถาดทั้งสิ้น ปุเรตฺวา ให้เต็มแล้ว อุกฺขมาโต พองขึ้น อฏฺฐาสิ ได้ตั้งอยู่แล้ว ฯ

ขนม เป็นขนมชิ้นใหญ่ ทำให้ถาดทั้งสิ้นเต็ม พองตั้งอยู่แล้ว

ปุโว สุกฺกัตตาใน อฏฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มหาปุโว วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปุเรตฺวา สกฺลปาตี การิตกัมมะใน ปุเรตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ อุกฺขมาโต วิเสสณะของ ปุโว ฯ

๕๔. เสฏฺฐี ตํ ทิสฺวา “พหุํ ตยา ปิฎ्ฐัง คหิตํ ภวิสฺสตีติ สยเมว ทพฺพิกณฺเณน โลกั ปิฎ्ฐัง คเหตุวา ปกฺขิปี ฯ

เสฏฺฐี ตํ (ปุว) ทิสฺวา “พหุํ ตยา ปิฎ्ฐัง คหิตํ ภวิสฺสตีติ (วตฺวา) สย เอว ทพฺพิกณฺเณน โลกั ปิฎ्ฐัง คเหตุวา ปกฺขิปี ฯ

เสฏฺฐี อ.เศรษฐี ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (ปุว) ซึ่งขนมนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปิฎ्ฐัง อ.แบ่ง พหุํ อันมาก ตยา คหิตํ เป็นแบ่ง อันเธอ ถือเอาแล้ว ภวิสฺสตี จักเป็น”

อดีต ดังนี้ คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ปิฎฺจํ ซึ่งแบ่ง โถกํ หน้อยหนึ่ง ทพฺพิทณฺเณน ด้วยมูม
แห่งทัพพี สยํ เหว ด้วยตนเองนั้นเทียว ปกฺขิปี ใส่เข้าไปแล้ว ฯ

เศรษฐีเห็นขนมั้นแล้ว ก็กล่าวว่า “แบ่งมาก จักเป็นของที่เธอถือเอาแล้ว” หยิบเอา
แบ่งหน้อยหนึ่ง ด้วยมูมทัพพี แม้ด้วยตนเองทีเดียว แล้วใส่เข้าไป

เสฏฺฐิ์ สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺขิปี ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปูว์ ๑ อวุดตกัมมะ
ใน ที่สุวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตุวา “พหุ วิเสสนะของ ปิฎฺจํ ๑ สุทฺธกัตฺตานิ ภาวิสุสติ ๑
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตยา อนภิกฺขิตกัตฺตานิ คหิตํ ๑ วิกิตกัตฺตานิ ภาวิสุสติ” อดีศัพท
อการะใน วตุวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺวา เหวศัพท อวธารณะเข้ากับ สยํ ๑ ภาวะ
ใน คเหตฺวา ทพฺพิทณฺเณน ภาวะใน คเหตฺวา โถกํ วิเสสนะของ ปิฎฺจํ ๑ อวุดตกัมมะใน
คเหตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขิปี ๑

๕๕. ปุโ ว ปุริมปุวโต มหฺนุตโตโร ชาโต ฯ

ปุโ ว อ.ขนม มหฺนุตโตโร เป็นขนมใหญ่กว่า ปุริมปุวโต กว่าขนมอันมีในก่อน ชาโต
เกิดแล้ว ฯ

ขนม เกิดเป็นขนมที่ใหญ่กว่าขนมครั้งก่อน

ปุโ ว สุทฺธกัตฺตานิ ชาโต ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก ปุริมปุวโต อปาทานใน มหฺนุตโตโร ๑
วิกิตกัตฺตานิ ชาโต ๑

๕๖. เหวํ ยํ ยํ ปจติ, โส โส มหฺนุตมฺหฺนโตว โหติ ฯ

(เสฏฺฐิ์) เหวํ ยํ ยํ (ปุว) ปจติ, โส โส (ปุโ) มหฺนุตมฺหฺนโตว โหติ ฯ

(เสฏฺฐิ์) อ.เศรษฐี ปจติ ย่อมทอด ยํ ยํ ปุว ซึ่งขนมใด ๆ, โส โส (ปุโ) อ.ขนมนั้น ๆ
มหฺนุตมฺหฺนโต ว เป็นขนมทั้งใหญ่ทั้งใหญ่เทียว โหติ ย่อมเป็น เหวํ อย่างนี้ ฯ

เศรษฐี ย่อมทอดขนมใด ๆ ขนมนั้น ๆ ทั้งใหญ่ทั้งใหญ่นั้นแหละอย่างนี้

เสฏฺฐิ์ สุทฺธกัตฺตานิ ปจติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสนะใน โหติ ยํ สองบท

วิเสสณะของ ปูว์ๆ อวุตตกัมมะใน ปจติ, โส สองบท วิเสสณะของ ปูโวๆ สุททกัตตา ใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ มหนตมหนโตๆ วิกติกัตตาใน โหติ ๕

๕๗. โส นิพพิโน ภาริย อห “ภทเท อิมสฺส เอกํ ปูวํ เทหิติ ๕

โส (เสฏฺฐิ) นิพพิโน ภาริย อห “(ตว) ภทเท อิมสฺส (สมณสฺส) เอกํ ปูวํ เทหิติ ๕

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรฐิณัณ นิพพิโน เบื่อหน่ายแล้ว อห กล่าวแล้ว ภาริย กะภรรยา อิติ ว่า “ภทเท เนะนางผู้เจริญ (ตว) อ.เธอ เทหิ จงให้ ปูว ซึ่งขนม เอก ชัณหหนึ่ง อิมสฺส (สมณสฺส) แก่สมณะนี้” อิติ ดังนี้ ๕

เศรฐิณัณ เบื่อหน่ายแล้ว กล่าวภรรยาว่า “นางผู้เจริญ เธอจงให้ขนมหนึ่งชัณห แก่สมณะนี้”

โส วิเสสณะของ เสฏฺฐิๆ สุททกัตตาใน อหๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก นิพพิโน วิเสสณะของ เสฏฺฐิ ภาริย ออกถิตกัมมะใน อห “ภทเท อาลปะนะ ตว สุททกัตตา ใน เทหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อิมสฺส วิเสสณะของ สมณสฺสๆ สัมปทานใน เทหิ เอกํ วิเสสณะของ ปูว์ๆ อวุตตกัมมะใน เทหิ” อิติศัพท อากาเรใน อห ๕

๕๘. ตสฺสา ปจฺฉิตโต เอกํ คณฺหนฺติยา, สพฺเพ เอกาพทฺธา อลฺลียิสฺสุ ๕

ตสฺสา (ภริยาย) ปจฺฉิตโต เอกํ (ปูว) คณฺหนฺติยา, สพฺเพ (ปูวา) เอกาพทฺธา อลฺลียิสฺสุ ๕

ตสฺสา (ภริยาย) เมื่อภรรยาณัณ คณฺหนฺติยา ถือเอาอยู่ (ปูว) ซึ่งขนม เอก ชัณหหนึ่ง ปจฺฉิตโต จากกระเข้า, (ปูวา) อ.ขนม ท. สพฺเพ ทั้งปวง เอกาพทฺธา เนื่องเป็นอัน เดียวกันแล้ว อลฺลียิสฺสุ ติดกันแล้ว ๕

เมื่อภรรยาณัณ ถือเอาขนมชัณหหนึ่งจากกระเข้าอยู่, ขนมทั้งหมด เนื่องเป็น อันเดียวกันติดกันแล้ว

ตสฺสา วิเสสณะของ ภริยายๆ อนาทรใน คณฺหนฺติยาๆ อนาทรภริยา ปจฺฉิตโต อปาทาน ใน คณฺหนฺติยา เอกํ วิเสสณะของ ปูว์ๆ อวุตตกัมมะใน คณฺหนฺติยา, สพฺเพ วิเสสณะ

ของ ปู่วาจ สุธรภัตตาใน อลลียี่สุจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกภาพุธา วิเสสนะของ
ปู่วา ๫

๕๙. สา เสฎฐี อาห “สามี สพเพ ปู่วา เอกภาพุธา, วิสุ กาทุ น สกโกมีติ ๫

สา (ภริยา) เสฎฐี อาห “สามี สพเพ ปู่วา เอกภาพุธา (โหนดิ), (อห) วิสุ กาทุ
น สกโกมีติ ๫

สา (ภริยา) อ.ภรรยาฉัน อาห กล่าวแล้ว เสฎฐี กะเศรษฐี อิติ ว่า “สามี ข้าแต่
นาย ปู่วา อ.ขนม ท. สพเพ ทั้งปวง เอกภาพุธา เป็นขนมเนื่องเป็นอันเดียวกันแล้ว
(โหนดิ) ย่อมเป็น, อห อ.ดิฉัน น สกโกมี ย่อมไม่อาจ กาทุ เพื่ออันกระทำ วิสุ ให้
แยกกัน” อิติ ดังนี้ ๫

ภรรยาฉัน กล่าวกะเศรษฐีว่า “นาย ขนมทั้งหมด ติดเป็นอันเดียวกัน, ดิฉันไม่สามารถ
เพื่อจะทำได้”

สา วิเสสนะของ ภริยาจ สุธรภัตตาใน อาหจ อาชยาตบทกัตตุวจาก เสฎฐี ออกิต-
กัมมะใน อาห “สามี อาลปนะ สพเพ วิเสสนะของ ปู่วาจ สุธรภัตตาใน โหนดิจ
อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกภาพุธา วิกติกัตตาใน โหนดิ, อห สุธรภัตตาใน สกโกมีจ
อาชยาตบทกัตตุวจาก วิสุ วิกติกัมมะใน กาทุจ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกมี นศัพท์
ปฏิเสระใน สกโกมี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๖๐. “อห กริสสามีติ โสปี กาทุ นาสกขิ ๫

“อห กริสสามีติ (วตุวา) โสปี (เสฎฐี) กาทุ น อสกขิ ๫

โสปี (เสฎฐี) อ.เศรษฐีแม้นั้น (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อห อ.เรา กริสสามี จัก
กระทำ” อิติ ดังนี้ น อสกขิ ไม่ได้อาจแล้ว กาทุ เพื่ออันกระทำ ๫

เศรษฐีแม้นั้น กล่าวว่า “เราจักทำ” ดังนี้แล้ว ก็ไม่สามารถเพื่อจะทำได้

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โสจ วิเสสนะของ เสฎฐีจ สุธรภัตตาใน อสกขิจ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก “อห สุธรภัตตาใน กริสสามีจ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท์ อาการะ

ใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺกฺขิ กาคฺตุํ ตุมฺถตฺตสัมปทานใน อสฺกฺขิ นคฺคฺพทฺ ปรฺกฺกฺเสธะ
ใน อสฺกฺขิ ฯ

๖๑. อุโภปิ ชนา โภฏฺยิ คฺเหตฺวา กทฺตฺตนาปิ วิโยเชตฺตํ นาสฺกฺขีสุเอว ฯ

อุโภปิ ชนา โภฏฺยิ คฺเหตฺวา กทฺตฺตนาปิ วิโยเชตฺตํ น อสฺกฺขีสุ เอว ฯ

ชนา อ.ชน ท. อุโภปิ แม่ทั้งสอง โภฏฺยิ คฺเหตฺวา กทฺตฺตนาปิ แม่จับแล้ว ที่ปลาย
คร่ามาอยู่ น อสฺกฺขีสุ เอว ไม่ได้ आज แล้วนั้นเที่ยว วิโยเชตฺตํ เพื่ออันแยกออก ฯ

พวกชนแม่ทั้ง ๒ คน แม่ถือที่ปลายดึงมาอยู่ ก็ไม่ได้ आज แล้วเพื่อจะให้แยกกันได้เลย

อปิคฺคฺพทฺ อเปกขิตฺตงฺเข้ากับ อุโภจฺ วิเสสนะของ ชนาจฺ สุตฺทกิตฺตนาใน อสฺกฺขีสุจฺ
อาขยาตบทกิตฺตฺวาจก โภฏฺยิ วิสยาธาระใน คฺเหตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน กทฺตฺตนา
อปิคฺคฺพทฺ อเปกขิตฺตงฺเข้ากับ กทฺตฺตนาจฺ อปฺภันตฺรกิริยาของ ชนา วิโยเชตฺตํ ตุมฺถตฺต-
สัมปทานใน อสฺกฺขีสุ นคฺคฺพทฺ ปรฺกฺกฺเสธะใน อสฺกฺขีสุ เอวคฺคฺพทฺ อวธารณะเข้ากับ อสฺกฺขีสุ ฯ

๖๒. อถ สฺส ปฺปูเวหิ สทฺธิ วายมนฺตฺตฺสเสว สรีโรโต เสทา มุจฺจิสฺสุ, ปิปาสา อุปฺจฺจิชฺชิ ฯ

อถ สฺส (เสฏฺฐจิสฺส) ปฺปูเวหิ สทฺธิ วายมนฺตฺตฺส เอว สรีโรโต เสทา มุจฺจิสฺสุ, ปิปาสา อุปฺจฺจิชฺชิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เสทา อ.เหงื่อ ท. มุจฺจิสฺสุ ไหลออกแล้ว สรีโรโต จากสรีระ อสฺส (เสฏฺฐจิสฺส)
ของเศรษฐีนั้น วายมนฺตฺตฺส เอว ผู้พยายามอยู่นั้นเที่ยว สทฺธิ กับ ปฺปูเวหิ ด้วยขนม
ท., ปิปาสา อ.ความกระหาย อุปฺจฺจิชฺชิ เข้าไปตัดขาดแล้ว ฯ

ที่นั่น เหงื่อทั้งหลาย ก็ไหลออกจากสรีระของเศรษฐีนั้น ผู้พยายามอยู่นั้นแหละ กับด้วย
ขนมทั้งหลาย, ความกระหาย เข้าไปตัดขาดแล้ว

อถ กาลสตัดฺตมี เสทา สุตฺทกิตฺตนาใน มุจฺจิสฺสุจฺ อาขยาตบทกิตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ
เสฏฺฐจิสฺสุจฺ สามีสัมพันธะใน สรีโรโต ปฺปูเวหิ สทฺทตฺตติยาเข้ากับ สทฺธิจฺ กิริยาสมวายะใน
วายนมนฺตฺตฺส เอวคฺคฺพทฺ อวธารณะเข้ากับ วายมนฺตฺตฺสจฺ วิเสสนะของ เสฏฺฐจิสฺส สรีโรโต
อปาทานใน มุจฺจิสฺสุ, ปิปาสา สุตฺทกิตฺตนาใน อุปฺจฺจิชฺชิจฺ อาขยาตบทกิตฺตฺวาจก ฯ

๖๓. ตโต ภริยํ อาท “ภทฺเท น เม ปุเวหิ อตุโถ, สมณสฺส เทหิตี ฯ

ตโต (เสฏฺฐิ) ภริยํ อาท “ภทฺเท น เม ปุเวหิ อตุโถ (อตุถิ), (ตุวํ) สมณสฺส เทหิตี ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี อาท กล่าวแล้ว ภริยํ กะภรรยา อิติ ว่า “ภทฺเท
 ณะนางผู้เจริญ อตุโถ อ.ความต้องการ ปุเวหิ ด้วยขนม ท. น (อตุถิ) ย่อมไม่มี
 เม แก่เรา, (ตุวํ) อ.เธอ เทหิ จงถวาย สมณสฺส แก่สมณะ” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น เศรษฐีกล่าวภรรยาว่า “นางผู้เจริญ เราไม่มีความต้องการด้วยขนม
 ทั้งหลาย, เธอจงถวายแก่สมณะ”

ตโต กาลสัตตมี เสฏฺฐิ สุทฺธกัถตาใน อาท ๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ภริยํ อกถิตกัถมะ
 ใน อาท “ภทฺเท อาลปนะ อตุโถ สุทฺธกัถตาใน อตุถิ ๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก นศัพฺท
 ปฏฺฐิเสษนัถถะ เม สัมปทานใน อตุถิ ปุเวหิ ตติยาวิเสสนะใน อตุโถ, ตุวํ สุทฺธกัถตาใน
 เทหิ ๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก สมณสฺส สัมปทานใน เทหิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาท ฯ

๖๔. สทา ปจฺฉิ อาทาย เถรํ อุปสงฺกมิ ฯ

สทา (ภริยา) ปจฺฉิ อาทาย เถรํ อุปสงฺกมิ ฯ

สทา (ภริยา) อ.ภรรยานั้น อาทาย ถือเอาแล้ว ปจฺฉิ ซึ่งกระเช้า อุปสงฺกมิ เข้าไปหา
 แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ฯ

ภรรยานั้น ถือเอากระเช้า เข้าไปหาพระเถระ

สทา วิเสสนะของ ภริยา ๆ สุทฺธกัถตาใน อุปสงฺกมิ ๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ปจฺฉิ อวุตต-
 กัถมะใน อาทาย ๆ สมานกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิ เถรํ อวุตตกัถมะใน อุปสงฺกมิ ฯ

๖๕. เถโร อุภินฺนเป ฐมมํ เทเสสิ, ตินฺนุณํ รตนานํ คุณํ กเถสิ, “อตุถิ ทินฺนํ, อตุถิ
 ยิฏฺฐนฺติ ทินฺนทานาทินํ ผลํ คคณฺตเล จนฺทํ วีย ทสฺเสสิ ฯ

เถโร อุภินฺนเป (ขนาน) ฐมมํ เทเสสิ, ตินฺนุณํ รตนานํ คุณํ กเถสิ, “อตุถิ (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ผล),

อตฺถิ (ปุคฺคเลน) ยิฏฺฐิ (ผล)” อิติ (ปุคฺคเลน) ทินฺนทานาทินฺ (กุสลานํ) ผลํ คคณตฺเต จนฺทํ วยิ (กตฺวา) ทสฺเสสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ เทเสสิ แสดงแล้ว ฐมฺมิ ซึ่งธรรม (ชนานํ) แก่ชน ท. อุภินฺนปิ แม่ ทั้งสอง, กเถสิ กล่าวแล้ว คุณํ ซึ่งคุณ รตฺนानํ ของรัตนะ ท. ตินฺนํ สาม, ทสฺเสสิ แสดงแล้ว ผลํ ซึ่งผล (กุสลานํ) ของกุศล ท. (ปุคฺคเลน) ทินฺนทานาทินฺ มีทาน อัน บุคคล ถวายแล้ว เป็นต้น อิติ ว่า “(ผล) อ.ผล (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ อัน อันบุคคล ให้ แล้ว อตฺถิ มีอยู่, (ผล) อ.ผล (ปุคฺคเลน) ยิฏฺฐิ อัน อันบุคคล บูชาแล้ว อตฺถิ มีอยู่” อิติ ดังนี้ (กตฺวา) กระทำแล้ว จนฺทํ วยิ ให้เป็นราวกะว่าพระจันทร์ คคณตฺเต ที่พื้น แห่งท้องฟ้า ๕

พระเถระ แสดงธรรมแก่ชนแม่ทั้งสอง, กล่าวคุณของพระรัตนตรัย แสดงผลของกุศล ทั้งหลาย มีทานที่ถวายแล้วเป็นต้นว่า “ผลที่บุคคลให้แล้ว มีอยู่, ผลที่บุคคลบูชาแล้ว มีอยู่” ดังนี้ ทำให้เป็นดุจพระจันทร์ที่พื้นท้องฟ้าฉะนั้น

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ เทเสสิ กเถสิ และ ทสฺเสสิ เทเสสิ กิติ กเถสิ กิติ ทสฺเสสิ กิติ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อปิตฺถํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุภินฺนํ วิเสสณะของ ชนानํ สัมปทานใน เทเสสิ ฐมฺมิ อวุตตกัมมะใน เทเสสิ, ตินฺนํ วิเสสณะของ รตฺนानํ สามีสัมพันธะใน คุณํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ, “ตินฺนํ วิเสสณะของ ผลํ สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตฺตานิ ทินฺนํ, ยิฏฺฐิ วิเสสณะของ ผลํ สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตฺตานิ ยิฏฺฐิ” อิติศัพท์ อากาละใน ทสฺเสสิ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตฺตานิ ทินฺน- ทินฺนทานาทินฺ วิเสสณะ ของ กุสลานํ สามีสัมพันธะใน ผลํ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสสิ คคณตฺเต วิสยาธาระใน จนฺทํ อุปมาวิกิตกัมมะใน กตฺวา วยิศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ คคณตฺเต จนฺทํ กตฺวา กิริยาวิเสสณะใน ทสฺเสสิ ๕

๖๖. ตํ สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต เสฏฺฐิ “ภนฺเต อาคณฺตฺวา อิมสฺมี ปลลฺงฺเก นิสฺสิทฺวา ปริภุชฺชถาติ อาห ๕

ตํ (วจนํ) สุตฺวา ปสนฺนจิตฺโต เสฏฺฐิ “(ตุเม) ภนฺเต อาคณฺตฺวา อิมสฺมี ปลลฺงฺเก นิสฺสิทฺวา ปริภุชฺชถาติ อาห ๕

เสฏฐิ อ.เศรษฐี สุตวา ฟังแล้ว ต้ (วจน) ซึ่งคำนั้น ปสนุนจิตโต มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมเห) อ.ท่าน อาคนตุวา มาแล้ว นิสีทิตวา นังแล้ว อิมสุมี ปลลงเก บนบัลลังก์นี้ ปริญญาชถ จงฉันเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐี ฟังคำนั้นแล้ว มีจิตเลื่อมใส กล่าวว่า “ท่านครับ ขอท่านมานั่งบนบัลลังก์นี้ แล้วฉันเถิด”

ปสนุนจิตโต วิเสสนะของ เสฏฐิ ๆ สุทธกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ต้ วิเสสนะของ วจน ๆ อวุตตกัมมะใน สุตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปสนุน- “ภนุเต อาลปะนะ ตุมเห สุทธกัตตาใน ปริญญาชถ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิตวา อิมสุมี วิเสสนะของ ปลลงเก ๆ อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีทิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริญญาชถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๖๗. เถโร “มหาเสฏฐิ สมมาสมพุทโธ ‘ปุเว ขาทิสสามีติ ปญจหิ ภิกขุสเทหิ สทฐิ วิหาเร นิสินุโน; ตุมหากั รุจिया สติ, เสฏฐิ ภริยั ปุเว จ ชีราทีนิจิ คณหาเปถ, สตุถุ สนตีกั คมิสสามาติ อาห ฯ

เถโร “มหาเสฏฐิ สมมาสมพุทโธ ‘(อห) ปุเว ขาทิสสามีติ (วตุวา) ปญจหิ ภิกขุสเทหิ สทฐิ วิหาเร นิสินุโน; ตุมหากั รุจिया สติ, (ตุมเห) เสฏฐิ ภริยั ปุเว จ ชีราทีนิจิ (วตุถุณิ) จ คณหาเปถ, (มย) สตุถุ สนตีกั คมิสสามาติ อาห ฯ

เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฐิ ตุก่อนมหาเศรษฐี สมมาสมพุทโธ อ.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (วตุวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า ‘(อห) อ.เรา ขาทิสสามิ จักเคี้ยวกิน ปุเว ซึ่งขนม ท.’ อิติ ดังนี้ นิสินุโน ประทับนั่งแล้ว วิหาเร ในวิหาร สทฐิ กับ ภิกขุสเทหิ ด้วยร้อยแห่งภิกษุ ท. ปญจหิ ห้า; รุจिया ครั้นเมื่อความชอบใจ ตุมหากั ของท่าน ท. สติ มีอยู่, เสฏฐิ ตุก่อนเศรษฐี (ตุมเห) อ.ท่าน ท. ภริยั ยังภรรยา คณหาเปถ ขอจงให้ถือเอา ปุเว จ ซึ่งขนม ท. ด้วย ชีราทีนิจิ (วตุถุณิ) จ ซึ่งวัตถุ ท. มีน้ำนมเป็นต้นด้วย, (มย) อ.เรา ท. คมิสสามิ จักไป สนตีกั สูสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “มหาเศรษฐี พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสว่า ‘เราจักเคี้ยวกินขนมทั้งหลาย’ ดังนี้ ประทับนั่งในวิหาร พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป, เมื่อความชอบใจของพวกเขา มีอยู่, ท่านเศรษฐี ขอท่านจงใช้ภรรยาให้ถือเอาขนมทั้งหลายและน้ำนมเป็นต้น, พวกเราจักไปสู่สำนักของพระศาสดากัน”

เถโร สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก “มหาเสฏฺฐิ อาลปนะ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สุทธกัตตาใน นิสินฺโน ๑ กิตบทกัตตุวจาก ‘อหํ สุทธกัตตาใน ชาทิสฺสามิ ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก ปฺปเว อวุตตกัมมะใน ชาทิสฺสามิ’ อิติศัพฺพ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยา ใน นิสินฺโน ๑ ญจฺหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุสฺเตหิ ๑ สหฺตตตติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยาสมวาเยใน นิสินฺโน ๑ วิหาเร วิสยาธาระใน นิสินฺโน, รุจฺยา ลักขณะใน สติ ๑ ลักขณกิริยา ตุมฺหากํ สามิสัมพันธะใน รุจฺยา, เสฏฺฐิ อาลปนะ ตุมฺहे เหตุกัตตาใน คณฺหาเปถ ๑ อาชยตบทเหตุกัตตุวจาก ภริยํ การิตกัมมะใน คณฺหาเปถ ปฺปเว กิตฺติ วตฺถุณี กิตฺติ อวุตตกัมมะใน คณฺหาเปถ ชีราทีนํ วิเสสนะของ วตฺถุณี จ สองศัพฺพ ปทสมฺจจยัตถะเข้ากับ ปฺปเว และ ชีราทีนํ วตฺถุณี, มยํ สุทธกัตตาใน คมิสฺสาม ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก สตฺถุ สามิสัมพันธะใน สนฺติกํ ๑ สัมปาปฺญเณยกัมมะใน คมิสฺสาม” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ๑

๖๘. “กหํ ปน ฆนฺเต เอตฺรหิ สตฺถาติ ๑

(เสฏฺฐิ) “กหํ (จาเน วสติ) ปน ฆนฺเต เอตฺรหิ สตฺถาติ (ปฺจฺฉิ) ๑

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (ปฺจฺฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ สตฺถา อ.พระศาสดา (วสติ) ย่อมประทับอยู่ กหํ (จาเน) ในที่ไหน เอตฺรหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ๑

เศรษฐี ถามว่า “ท่านผู้เจริญ พระศาสดา ย่อมประทับอยู่ ณ ที่ไหน ในกาลนี้”

เสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน ปฺจฺฉิ ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก “ฆนฺเต อาลปนะ ปนศัพฺพ วากยา- รัมภโฆตกะ สตฺถา สุทธกัตตาใน วสติ ๑ อาชยตบทกัตตุวจาก กหํ วิเสสนะของ จาเน ๑ วิสยาธาระใน วสติ เอตฺรหิ กาลสฺตตมํใน วสติ” อิติศัพฺพ อากาเรใน ปฺจฺฉิ ๑

๖๙. “อิโต ญจฺจตฺตาฬิโสยชนมฺตถเก เขตฺวานวิหาเร เสฏฺฐิตี ๑

(เถโร) “(สตถา) อีโต (จानโต) ปญจจตุตาฬีสโยชนมตถเก เขตวนวิหาเร (วสติ) เสฏฐิจิ (อาห) ๫

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เสฏฐิจิ ดูก่อนเศรษฐี (สตถา) อ.พระศาสดา (วสติ) ย่อมประทับอยู่ เขตวนวิหาเร ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน ปญจจตุตาฬีสโยชนมตถเก ในที่สุดแห่งโยชนสี่สิบห้า อีโต (จานโต) แต่ที่นี้” อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระ กล่าวว่า “ท่านเศรษฐี พระศาสดาย่อมประทับอยู่ ที่พระเขตวันวิหาร ในที่สุด ๔๕ โยชน จากที่นี้”

เถโร สุกุทกัตตาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เสฏฐิจิ อาลปนะ สตถา สุกุทกัตตาใน วสติ ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก อีโต วิเสสณะของ จานโต ๫ อปาทานใน ปญจจตุตาฬีสโยชนมตถเก ๫ วิสยาธาระใน วสติ เขตวนวิหาเร วิสยาธาระใน วสติ” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ๫

๗๐. “ภนฺเต กาลํ อนตฺตํกมิตฺวา เอตฺตํ อทฺธานํ กถํ คมฺมสุสํมาติ ๫

(เสฏฐิจิ) “(มย) ภนฺเต กาลํ อนตฺตํกมิตฺวา เอตฺตํ อทฺธานํ กถํ คมฺมสุสํมาติ (ปฺจฺฉิน) ๫

(เสฏฐิจิ) อ.เศรษฐี (ปฺจฺฉิน) ถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (มย) อ.ข้าพเจ้า ท. อนตฺตํกมิตฺวา ไม่ก้าวล่วงแล้ว กาลํ ซึ่งกาล คมฺมสุสํมา จักไป อทฺธานํ สู่ทางไกล เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ กถํ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ๫

เศรษฐี ถามว่า “ท่านผู้เจริญ พวกข้าพเจ้าไม่ล่วงเวลา จักไปสู่ทางไกลประมาณเท่านี้ ได้อย่างไร ?”

เสฏฐิจิ สุกุทกัตตาใน ปฺจฺฉิน ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ มย สุกุทกัตตาใน คมฺมสุสํมา ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก กาลํ อวุตตํกมฺมะใน อนตฺตํกมิตฺวา ๫ ปุพฺพกาล-กิริยาใน คมฺมสุสํมา เอตฺตํ วิเสสณะของ อทฺธานํ ๫ สัมปาปฺณียกมฺมะใน คมฺมสุสํมา กถํ ปฺจฺฉินตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน ปฺจฺฉิน ๫

๗๑. “มหาเสฏฺฐิ ตุมหากํ รุจฺยิยา สติ, อหํ โว อตฺตโน พเลน เนสฺสามิ; ตุมหากํ ปาสาเท โสปานสีสํ อตฺตโน จาเน เอว ภวิสฺสติ, โสปานปริโยसानํ ปน เขตวนทวารโกฏฺฐเก ภวิสฺสติ, อุปริปาสาทา เหฏฺฐจาโอตฺรณกาลมตฺเตเนว เขตวนํ เนสฺสามิตี ๕

(เถโร) “มหาเสฏฺฐิ ตุมหากํ รุจฺยิยา สติ, อหํ โว อตฺตโน พเลน เนสฺสามิ; ตุมหากํ ปาสาเท โสปานสีสํ อตฺตโน จาเน เอว ภวิสฺสติ, โสปานปริโยसानํ ปน เขตวนทวารโกฏฺฐเก ภวิสฺสติ, (อหํ) อุปริปาสาทา เหฏฺฐจาโอตฺรณกาลมตฺเตเนว (กาเลน) เขตวนํ เนสฺสามิตี (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐิ ตุก่อนมหาเศรษฐี รุจฺยิยา ครั้นเมื่อความชอบ ตุมหากํ แห่งท่าน ท. สติ มีอยู่, อหํ อ.อาตมา เนสฺสามิ จักนำไป โว ซึ่งท่าน ท. พเลน ด้วยกำลัง อตฺตโน ของตน; โสปานสีสํ อ.หัวแห่งบันได ปาสาเท ที่ปราสาท ตุมหากํ ของท่าน ท. ภวิสฺสติ จักมี จาเน เอว ในที่ อตฺตโน ของตนนั้นเทียว, ปน แต่ว่า โสปานปริโยसानํ อ.ที่สุตรอบแห่งบันได ภวิสฺสติ จักมี เขตวนทวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตูของพระวิหารชื่อว่าเขตวัน, (อหํ) อ.อาตมา เนสฺสามิ จักนำไป เขตวนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเขตวัน (กาเลน) โดยกาล เหฏฺฐจาโอตฺรณกาลมตฺเตเนว เอว สักว่ากาลเป็นที่ข้ามลงในภายใต้ อุปริปาสาทา จากเบื้องบนแห่งปราสาทนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

พระเถระ กล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี เมื่อความชอบใจของพวกท่านมีอยู่, อาตมาจักนำพวกท่านไปด้วยกำลังของอาตมา, หัวบันไดที่ปราสาทของพวกท่าน จักมีในที่ของตนนั้นแหละ, แต่ว่า ที่สุดแห่งบันได จักมีที่ซุ้มประตูพระเขตวันวิหาร, อาตมา จักนำไปสู่พระเขตวัน โดยกาลเพียงกาลเป็นที่ลงข้างล่างเท่านั้น จากข้างบนปราสาท”

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “มหาเสฏฺฐิ อาลปนะ รุจฺยิยา ลักขณะใน สติ ๕ ลักขณกิริยา ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน รุจฺยิยา, อหํ สุทฺธกัตฺตาใน เนสฺสามิ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โว อวตฺตกัมมะใน เนสฺสามิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน พเลน ๕ กระณะใน เนสฺสามิ, โสปานสีสํ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสติ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน ปาสาเท ๕ วิสยาธาระใน โสปานสีสํ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน จาเน เอวศัพทอวธารณะเข้ากับ จาเน ๕ วิสยาธาระใน ภวิสฺสติ, ปนศัพท วิเสสชิตกะ โสปานปริโยसानํ สุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสติ ๕ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เขตวนทวารโกฏฺฐเก

วิสาขาธาระใน ภวิสสุตติ, อหิ สุกุทกัตตาใน เนสสุสามีฯ อาชยาตบทกัตตุวาจาก
 อุปริปาสาทา อปาทานใน เหฏฐาโอตตรณกาลมตเตน เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ
 เหฏฐาโอตตรณกาลมตเตนฯ วิเสสณะของ กาลเนนฯ ตติยาวิเสสณะใน เนสสุสามี เขตวน
 สัมปาปญญีกัมมะใน เนสสุสามี” อิติคัพพ อาการะใน อาห ๫

๗๒. โส “สาธุ ฆนุเตติ สมปฏิจฉิ ๫

โส (เสฏฐิ) “สาธุ ฆนุเตติ สมปฏิจฉิ ๫

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น สมปฏิจฉิ รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “ฆนุเต เข้าแต่ท่านผู้เจริญ
 สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ๫

เศรษฐีนั้น รับว่า “ท่านผู้เจริญ ได้ครับ”

โส วิเสสณะของ เสฏฐิฯ สุกุทกัตตาใน สมปฏิจฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจาก “ฆนุเต
 อาลปะนะ สาธุ สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตถะ” อิติคัพพ อาการะใน สมปฏิจฉิ ๫

๗๓. เถโร โสปาณสีสั ตตถเอว กตวา “โสปาณปาทุมุลั เขตวนทวารโกฏฐเก โหตุติ
 อธิฏฐาสิ ๫

เถโร โสปาณสีสั ตตถ เอว (จาเน) กตวา “โสปาณปาทุมุลั เขตวนทวารโกฏฐเก โหตุติ
 อธิฏฐาสิ ๫

เถโร อ.พระเถระ กตวา กระทำแล้ว โสปาณสีสั ซึ่งหัวแห่งบันได ตตถ เอว (จาเน)
 ในที่นั้นนั้นเทียว อธิฏฐาสิ อธิษฐานแล้ว อิติ ว่า “โสปาณปาทุมุลั อ.โคนแห่งเชิงแห่ง
 บันได โหตุ จงมี เขตวนทวารโกฏฐเก ที่ซุ้มแห่งประตูของพระวิหารชื่อว่าเขตวัน”
 อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระ ทำหัวบันไดในที่นั้นนั้นแหละ อธิษฐานว่า “โคนเชิงบันได จงมีที่ซุ้มประตู
 พระเขตวันวิหาร”

เถโร สุกุทกัตตาใน อธิฏฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจาก โสปาณสีสั อวุตตกัมมะใน กตวา
 เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ ตตถฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสาขาธาระใน กตวาฯ ปุพพ-

กาลกิริยาใน อธิฏฐาสิ “โสปานปาทมูล สุกทกัตตาใน โหตุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
เซตวนทวารโกฏฐเก วิสยาธาระใน โหตุ” อิติศัพท์ อาการะใน อธิฏฐาสิ ๫

๗๔. ตเถว อโหสิ ๫

(โสปานปาทมูล) ตเถว เอว อโหสิ ๫

(โสปานปาทมูล) อ.โคนแห่งเชิงแห่งบันได อโหสิ ได้มีแล้ว ตเถว เอว เหมือนอย่าง
นั้นนั้นเทียว ๫

โคนเชิงบันได ได้มีเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ

โสปานปาทมูล สุกทกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ ตเถวๆ กิริยาวิเสสณะใน อโหสิ ๫

๗๕. เถโร เสฏฐิจญจ ภริยญจ ออุปฺปาสาทา เหฏฐจาโตรณกาลโต ชิปฺปตรํ เซตวนํ
สมฺปาเปสิ ๫

เถโร เสฏฐี จ ภริยํ จ ออุปฺปาสาทา เหฏฐจาโตรณกาลโต ชิปฺปตรํ เซตวนํ สมฺปาเปสิ ๫

เถโร อ.พระเถระ เสฏฐี จ ยังเศรษฐีด้วย ภริยํ จ ยังภรรยาด้วย สมฺปาเทสิ ให้ถึง
พร้อมแล้ว เซตวนํ ซึ่งพระวิหารชื่อว่าเซตวัน ชิปฺปตรํ เร็วกว่า เหฏฐจาโตรณกาลโต
กว่ากาลเป็นที่ข้ามลงในภายใต้ ออุปฺปาสาทา แต่เบื้องบนแห่งปราสาท ๫

พระเถระ ให้เศรษฐีและภรรยา ถึงพระเซตวันวิหารเร็วกว่า กว่ากาลเป็นที่ลงข้างล่าง
จากข้างบนปราสาท

เถโร เหตุกัตตาใน สมฺปาเปสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวจาก เสฏฐี ก็ดี ภริยํ ก็ดี
การิตกัมมะใน สมฺปาเปสิ จ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ เสฏฐี และ ภริยํ
ออุปฺปาสาทา อปาทานใน เหฏฐจาโตรณกาลโตๆ อปาทานใน ชิปฺปตรํๆ กิริยาวิเสสณะ
ใน สมฺปาเปสิ เซตวนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมฺปาเปสิ ๫

๗๖. เต อุโปปี สตุถารํ อุปฺสงฺกมิตฺวา กาลํ อาโรเจสุ ๫

เต อุโภปี (ชนา) สตุถาริ อุปสงกมิตวา กาลิ อารโจะสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อุโภปี แม้ทั้งสอง เต เหล่านี้ อุปสงกมิตวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อารโจะสุ กราบทูลแล้ว กาลิ ซึ่งกาล ฯ

พวกชนแม่ทั้ง ๒ คนเหล่านี้ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา กราบทูลกาลเวลา

อปีศัพทึ อเปกชัตถะเข้ากับ อุโภ เต กิติ อุโภ กิติ วิเสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อารโจะสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อารโจะสุ กาลิ อวุตตกัมมะใน อารโจะสุ ฯ

๗๗. สตุถา ฆตตุคคัม ปวิสิตวา ปญญตตพุทฺธาสะเน นิสสิทึ สหุริ ภิกขุสงฺฆเณ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปแล้ว ฆตตุคคัม สูโรงแห่งภัตต นิสสิทึ ประทับนั่งแล้ว ปญญตตพุทฺธาสะเน บนพุทธอาสน์อันบุคคลปลูอาดแล้ว สหุริ กับ ภิกขุสงฺฆเณ ด้วยหมู่แห่งภิกษุ ฯ

พระศาสดา เสด็จเข้าไปสู่โรงภัตต ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปลูอาดไว้ พร้อมกับภิกษุสงฆ์

สตุถา สุทธกัตตาใน นิสสิทึฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ฆตตุคคัม สัมปาปุณเณกัมมะใน ปวิสิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสสิทึ ปญญตตพุทฺธาสะเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสสิทึ สหุริ กิริยาสมวายะใน นิสสิทึ ภิกขุสงฺฆเณ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุริ ฯ

๗๘. มหาเสฏฺฐิ พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ทกฺขิโณทกัม อทาสึ ฯ

มหาเสฏฺฐิ อ.มหาเศรษฐี อทาสึ ได้ถวายแล้ว ทกฺขิโณทกัม ซึ่งน้ำเพื่อทักษิณา ภิกขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขสฺส มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ฯ

มหาเศรษฐี ได้ถวายน้ำทักษิโณทก แก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

มหาเสฏฺฐิ สุทธกัตตาใน อทาสึฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก พุทฺธปฺปมฺขสฺส วิเสณะของ

ภิกขุสงฆสมุสสุ สัมปทานใน อทาสี ทกฺขิโณทกํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๗๙. ภริยา ตถาคตสฺส ปตฺเต ปุวํ ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

ภริยา อ.ภรรยา ปุวํ ยังขนม ปติฏฺฐาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ปตฺเต ในบาตร
ตถาคตสฺส ของพระตถาคต ฯ

ภรรยา ยังขนมให้ตั้งอยู่ในบาตรของพระตถาคต

ภริยา เหตุกัตฺตาใน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ อาชยาดบทเหตุกัตฺตฺวาจก ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะ
ใน ปตฺเต ฯ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปสิ ปุวํ การิตกัมมะใน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

๘๐. มหาเสฏฺฐิปี ภริยาย สหฺธิ ยาวทตฺถํ ปุวํ ขาติ ฯ

มหาเสฏฺฐิปี แม้ อ.มหาเศรษฐี ขาติ เคี้ยวกินแล้ว ปุวํ ซึ่งขนม ยาวทตฺถํ เพียงใด
แต่ความต้องการ สหฺธิ กับ ภริยาย ด้วยภรรยา ฯ

แม้มหาเศรษฐี ก็เคี้ยวกินขนม จนเพียงพอแก่ความต้องการ พร้อมกับภรรยา

อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ มหาเสฏฺฐิ ฯ สหฺทกัตฺตาใน ขาติ ฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก
ภริยาย สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺธิ ฯ กิริยาสมวายะใน ขาติ ยาวทตฺถํ กิริยาวิเสสณะใน
ขาติ ปุวํ อวุตตกัมมะใน ขาติ ฯ

๘๑. ปุวานํ ปริโยसानเมว น ปญฺญาติ ฯ

ปุวานํ ปริโยसान เอว น ปญฺญาติ ฯ

ปริโยसान เอว อ.ที่สิ้นสุดลงรอบ ปุวานํ แห่งขนม ท. นั้นเที่ยว น ปญฺญาติ ย่อม
ไม่ปรากฏ ฯ

ที่สุคของขนมทั้งหลายนั้นแหละ ย่อมไม่ปรากฏ

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปริโยसान ฯ สหฺทกัตฺตาใน ปญฺญาติ ฯ อาชยาดบท
กัตฺตฺวาจก ปุวานํ สามีสัมพันธะใน ปริโยसान นศัพท์ ปฏฺิเสระใน ปญฺญาติ ฯ

๘๒. สกลวิหาเร ภิกขุณณจ วิมาสาทานณจ ทินฺนเนสฺสปี, ปริยฺนุโต น ปญฺญาเตว ฯ

(ปุเวสุ เตหิ ชเนหิ) สกลวิหาเร ภิกขุณฺ จ วิมาสาทานํ จ ทินฺนเนสฺสปี, ปริยฺนุโต น ปญฺญาเตอว ฯ

(ปุเวสุ) ครั้นเมื่อขนม ท. (เตหิ ชเนหิ) อันชน ท. เหล่านั้น **ทินฺนเนสฺสปี** แม้ถวายแล้ว **ภิกขุณฺ จ** แก่ภิกษุ ท. ด้วย **วิมาสาทานํ จ** แก่คนกินเดน ท. ด้วย **สกลวิหาเร** ในวิหารทั้งสิ้น, **ปริยฺนุโต** อ.ที่สุตรอบ **น ปญฺญาเตอว** ย่อมไม่ปรากฏนั้นเทียว ฯ
เมื่อพวกชนเหล่านั้น แม้ถวายขนมแก่ภิกษุทั้งหลาย และให้แก่คนกินเดนทั้งหลาย ในวิหารทั้งสิ้น, ที่สุด ย่อมไม่ปรากฏเลย

ปุเวสุ ลักษณะใน ทินฺนเนสฺสจฺ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะของ ชเนหิจฺ อนภินทกัตตาใน ทินฺนเนสฺ สกลวิหาเร วิสาธาธาระใน ทินฺนเนสฺ ภิกขุณฺ กิตฺติ วิมาสาทานํ กิตฺติ สัมปทาน ใน ทินฺนเนสฺ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ ภิกขุณฺ และ วิมาสาทานํ อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ทินฺนเนสฺ, ปริยฺนุโต สุตทกัตตาใน ปญฺญาเตอว อายาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏฺฐิสะระใน ปญฺญาเตอว อวชาธนะเข้ากับ ปญฺญาเตอว ฯ

๘๓. “ภนฺเต ปฺวา ปริกฺขยํ น คจฺจนฺติตฺติ ภควโต อโรเจสุํ ฯ

(เต ชนา) “ภนฺเต ปฺวา ปริกฺขยํ น คจฺจนฺติตฺติ ภควโต อโรเจสุํ ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **อโรเจสุํ** กราบทูลแล้ว **ภควโต** แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า **อิตฺติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ปฺวา** อ.ขนม ท. **น คจฺจนฺติตฺติ** ย่อมไม่ถึง **ปริกฺขยํ** ซึ่งความสิ้นไปรอบ” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้น กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขนมทั้งหลาย ไม่ถึงความสิ้นไป”

เต วิเสสนะของ ชนาจฺ สุตทกัตตาใน อโรเจสุํจฺ อายาตบทกัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ ปฺวา สุตทกัตตาใน คจฺจนฺติจฺ อายาตบทกัตตุวาจก ปริกฺขยํ สัมปาปุณฺณีย-กัมมะใน คจฺจนฺตติ นศัพท์ ปฏฺฐิสะระใน คจฺจนฺตติ ภควโต สัมปทานใน อโรเจสุํ” อิตฺติศัพท์ อากาธะใน อโรเจสุํ ฯ

๘๔. “เตนหิ เขตวนทวารโกฏฺฐเก จตุเทถาติ อาห ๗

(สตถา) “เตนหิ (ตุมุเห) เขตวนทวารโกฏฺฐเก จตุเทถาติ อาห ๗

(สตถา) อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.เธอ ท. จตุเทถ จงทั้ง เขตวนทวารโกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตูแห่งพระวิหารชื่อว่าเขตวัน” อิติ ดังนี้ ๗

พระศาสดา ตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงทั้งที่ซุ้มประตูพระเขตวันวิหารเกิด”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เตนหิ อุยโยชนัตถะ ตุมุเห สุทธกัตตาใน จตุเทถ ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก เขตวนทวารโกฏฺฐเก วิสยาธาระใน จตุเทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๘๕. เต ทวารโกฏฺฐกสฺส อวิหุเร ปพฺพการุจฺจาเน จตุทฺถียิสฺส ๗

เต (ชนา) ทวารโกฏฺฐกสฺส อวิหุเร ปพฺพการุจฺจาเน จตุทฺถียิสฺส ๗

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น จตุทฺถียิสฺส ทั้งแล้ว ปพฺพการุจฺจาเน ในที่แห่งเงื่อม อวิหุเร อันไม้ไกล ทวารโกฏฺฐกสฺส แห่งซุ้มแห่งประตู ๗

พวกชนเหล่านั้น ทั้งในที่เงื่อมที่ไม้ไกลแห่งซุ้มประตู

เต วิเสสนะของ ชนา ๗ สุทธกัตตาใน จตุทฺถียิสฺส ๗ อาชยาตบทกัตตุวาจก ทวารโกฏฺฐกสฺส สามีสัมพันธะใน อวิหุเร ๗ วิเสสนะของ ปพฺพการุจฺจาเน ๗ วิสยาธาระใน จตุทฺถียิสฺส ๗

๘๖. อชฺชาปิ ตํ จานํ “กปลฺลปฺวปพฺพการุญฺเตว ปณฺณายติ ๗

อชฺชาปิ ตํ จานํ “กปลฺลปฺวปพฺพการุ” อิติ เอว ปณฺณายติ ๗

ตํ จานํ อ.ที่นั่น ปณฺณายติ ย่อมปรากฏ อิติ ว่า “กปลฺลปฺวปพฺพการุ อ.เงื่อมแห่งขนม เบื้อง” อิติ เอว ดังนี้้นเทียว อชฺชาปิ แม้ในวันนี้ ๗

ที่นั่น ย่อมปรากฏว่า “เงื่อมขนมเบื้อง” ที่เดียว แม้ในวันนี้

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อชฺชชฺช กาลสัตตมีใน ปณณายติ ตํ วิเสสนะของ จานํญ
 สุกทกัตตาใน ปณณายติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “กปลลปุปพฏการํ ลิงคัตถะ”
 อิตติศัพท อาการะใน ปณณายติ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อิตติศัพท ฯ

๘๗. มหาเสฏฐิ สห ภริยาย ภควนฺตํ อุปสงกมิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺฐาสิ ฯ

มหาเสฏฐิ อ.มหาเศรษฐี อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค
 เจ้า สห กับ ภริยาย ด้วยภรรยา อฏฺฐาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควร ฯ

มหาเศรษฐี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมกับภรรยา ได้ยืน ณ ที่สมควร

มหาเสฏฐิ สุกทกัตตาใน อฏฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สหศัพท กิริยาสมวายะใน
 อุปสงกมิตฺวา ภริยาย สหัตถตติยาเข้ากับ สห ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตฺวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสิ เอกมฺนฺตํ กิริยาวิเสสนะใน อฏฺฐาสิ ฯ

๘๘. ภควา อนฺุโมทนํ อกาสิ ฯ

ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อนฺุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา ฯ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงทำการอนุโมทนา

ภควา สุกทกัตตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อนฺุโมทนํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

๘๙. อนฺุโมทนาวสานเ อโภปิ โสตาปตฺติผลเ ปตฺติฏฺฐาย สตุถารํ วนฺุทิตฺวา ทวารโกฏฺฐเก
 โสปาถํ อารุหฺ อตฺตโน ปาสาทะเยว ปตฺติฏฺฐหิสุ ฯ

อนฺุโมทนาวสานเ อโภปิ (ชนา) โสตาปตฺติผลเ ปตฺติฏฺฐาย สตุถารํ วนฺุทิตฺวา ทวารโกฏฺฐเก
 โสปาถํ อารุหฺ อตฺตโน ปาสาทะ เอว ปตฺติฏฺฐหิสุ ฯ

อนฺุโมทนาวสานเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งการอนุโมทนา (ชนา) อ.ชน ท. อโภปิ
 แม้ทั้งสอง ปตฺติฏฺฐาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผลเ ในโสตาปตฺติผล วนฺุทิตฺวา
 ถวายบังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อารุหฺ ขึ้นแล้ว โสปาถํ สู่บันได ทวาร-
 โกฏฺฐเก ที่ซุ้มแห่งประตู ปตฺติฏฺฐหิสุ ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว ปาสาทะ เอว บนปราสาท

อตุตโน ของตนนั้นเกี่ยว ๗

ในเวลาจบอนุโมทนา ชนแม่ทั้ง ๒ คน ตั้งอยู่ในโสตาปัตติผล ถวายบังคมพระศาสดา แล้วขึ้นบันไดที่ซุ้มประตู ดำรงอยู่ที่ปราสาทของตนนั้นแหละ

อนุโมนาวसानะ กาลสัตตมีใน ปติฏฐหีสู อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อุภุๆ วิเสสนะ ของ ชนาๆ สุกทกัตตาใน ปติฏฐหีสูๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก โสตาปัตติผล วิสยาธาระ ใน ปติฏฐายๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนทิตวา สตุถาร อุตตกัมมะใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อารุยุห ทวารโกฏฐเก วิสยาธาระใน อารุยุห โสปาน สัมปาปุณียกัมมะใน อารุยุหๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปติฏฐหีสู อตุตโน สามีสัมพันธะใน ปาสาเท เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปาสาเทๆ วิสยาธาระใน ปติฏฐหีสู ๗

๙๐. ตโต ปฏจาย เสฎฐี อัสติโกฏฐน พุทฺธศาสนเวยะ วิกิริ ๗

ตโต (กาลโต) ปฏจาย เสฎฐี อัสติโกฏฐน พุทฺธศาสนเวยะ วิกิริ ๗

เสฎฐี อ.เศรษฐี วิกิริ เกลี่ยลงแล้ว อัสติโกฏฐน ซึ่งทรัพย์มีโกฏฐแปดสิบเป็นประมาณ พุทฺธศาสนเวยะ เวยะ ในพระพุทฺธศาสนานั้นเกี่ยว ปฏจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่ กาลนั้น ๗

เศรษฐี เกลี่ยทรัพย์ ๘๐ โกฏฐลงในพระพุทฺธศาสนาเท่านั้น จำเดิมแต่กาลนั้นมา

เสฎฐี สุกทกัตตาใน วิกิริๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสนะของ กาลโตๆ อปาทานใน ปฏจายๆ กิริยาวิเสสนะใน วิกิริ อัสติโกฏฐน อุตตกัมมะใน วิกิริ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ พุทฺธศาสนะๆ วิสยาธาระใน วิกิริ ๗

๙๑. ปุนทิวเส สายณฺหสมเย ฐมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติตา ภิกฺขู “ปสฺสธาวุโส มหาโมคฺคฺคฺลฺลานตฺเถรสฺส อานุกาว่า, อนุปฺหจฺจ นาม สทฺธํ อนุปฺหจฺจ โภเค มจฺจริเสฎฐี มุหฺตฺเตน ทมิตฺวา นิพฺพิเสวนํ กตฺวา ปุเว คาหาเปตฺวา เขตฺวานํ อานेतฺวา สตุถุ สมนฺมุขํ กตฺวา โสตาปัตติผล ปติฏฐาเปสิ, อโห มหานุกาโว เถโรติ เถรสฺส คุณฺถกํ กเถนฺดา นิสีทิสฺสุ ๗

ปุ่นทิวเส สายณหสมเย ฌมมสภายั สนฺนิปติตา ภิกขุ “(ตุมุเห) ปสฺสถ อวฺโส มหาโมคคัลลานตเถรสุส อานุกาวั, (เถโร) อนุปฺพจ นาม สทุธฺ อนุปฺพจ โภเค มจฺจริเสฏฺฐิ มุหุตฺเตน ทมิตฺวา นิพฺพิเสวณฺ์ กตฺวา (เสฏฺฐิ) ปฺปเว คาหาเปตฺวา เชตวนฺ์ อาเนตฺวา สตฺถุ สมฺมุขํ กตฺวา (เต ชเน) โสตาปตฺติผล เปรตฺติจฺจาเปสิ, อโห มหฺนุกาโว (โหติ) เถโรติ เถรสุส คุณกถํ กเถนฺตา นิสฺสีทิสฺสุ ฯ

ปุ่นทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. สนฺนิปติตา ผู้ประชุมกันแล้ว ฌมมสภายั ในโรงเป็นที่กล่าวกับเป็นที่แสดงซึ่งธรรม สายณหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน กเถนฺตา นิสฺสีทิสฺสุ นั่งกล่าวอยู่แล้ว คุณกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ เถรสุส ของพระเถระ อิติ ว่า “อวฺโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ปสฺสถ ของจงดู อานุกาวั ซึ่งอานุกาพ มหาโมคคัลลานตเถรสุส ของพระมหาโมคคัลลานะ ผู้เถระ, (เถโร) อ.พระเถระ อนุปฺพจ นาม ชื่อว่าไม่เข้าไปกระทบแล้ว สทุธฺ ซึ่งศรัทธา อนุปฺพจ ไม่เข้าไปกระทบแล้ว โภเค ซึ่งโภคะ ท. ทมิตฺวา ฝึกแล้ว มจฺจริเสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐีผู้มีความตระหนี่ มุหุตฺเตน โดยกาลครู่หนึ่ง กตฺวา กระทำ แล้ว นิพฺพิเสวณฺ์ ให้เป็นผู้มีเสพผิตออกแล้ว (เสฏฺฐิ) ยังเศรษฐี คาหาเปตฺวา ให้ถือเอาแล้ว ปฺปเว ซึ่งขนม ท. อาเนตฺวา นำมาแล้ว เชตวนฺ์ สู่พระวิหารชื่อว่าเชตวัน กตฺวา กระทำแล้ว สมฺมุขํ ให้เป็นผู้มีหน้าพร้อม สตฺถุ ต่อพระศาสดา (เต ชเน) ยังชน ท. เหล่านั้น เปรตฺติจฺจาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผล ในโสตาบัตติผล, อโห โอ เถโร อ.พระเถระ มหฺนุกาโว เป็นผู้มัวอานุกาพมาก (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ในวันรุ่งขึ้น พวกภิกษุประชุมกันที่ธรรมสภาในเวลาเย็น นั่งสนทนาเรื่องคุณของพระเถระว่า “อวฺโสทั้งหลาย พวกท่าน จงดูอานุกาพของพระมหาโมคคัลลานเถระ, พระเถระชื่อว่าไม่เข้าไปกระทบศรัทธา ไม่เข้าไปกระทบโภคะทั้งหลาย ฝึกเศรษฐีผู้มีความตระหนี่ โดยกาลครู่เดียว ทำให้ปราศจากการเสพผิต ทำให้เศรษฐีถือเอาขนมทั้งหลาย นำมาสู่พระเชตวัน ทำไว้ต่อพระพักตร์ของพระศาสดา แล้วให้ชนเหล่านั้น ตั้งอยู่ในโสตาบัตติผล, โอ พระเถระเป็นผู้มัวอานุกาพมาก”

ปุ่นทิวเส กาลสัตตมึไน นิสฺสีทิสฺสุ สายณหสมเย กาลสัตตมึไน นิสฺสีทิสฺสุ สนฺนิปติตา วิเสสนะของ ภิกขุ ๆ สุททกัตฺตาไน นิสฺสีทิสฺสุ ฌมมสภายั วิสยาธาระไน สนฺนิปติตา “อวฺโส

อาลปนะ ตุมเห สุททกัตตานิ ปสฺสถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก มหาโมคคฺคลานตฺเถรสฺส
 สามีสัมพันธะใน อานุกาโว อุตตกัมมะใน ปสฺสถ, เถโร เหตุกัตตานิ ปติฏฺฐาเปสิฯ
 อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาไซตกะเข้ากับ อนุปหจฺจฯ สมานกาลกิริยา
 ใน ทมิตฺวา สทฺธํ อุตตกัมมะใน อนุปหจฺจฯ สมานกาลกิริยาใน ทมิตฺวา โภเค อุตต-
 กัมมะใน อนุปหจฺจ มจฺฉริเสฏฺฐิ อุตตกัมมะใน ทมิตฺวา มุหุตฺเตน ตติยาวิเสสณะใน
 ทมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา นิพฺพิเสวนํ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน คาหาเปตฺวา เสฏฺฐิ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ปฺปูเว อุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อานตฺวา เชตวนํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อานตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน กตฺวา สตฺถุ สัมปทานใน สมมุขฺจฯ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปติฏฺฐาเปสิ เต วิเสสณะของ ชเนฯ การิตกัมมะใน ปติฏฺฐาเปสิ โสตาปตฺติผล
 วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปสิ, อโห อัจฉริยัตถะ เถโร สุททกัตตานิ โหติฯ อาชยตบท
 กัตตฺวาจก มหानุกาโว วิกตีกัตตานิ โหติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน กถเณตฺวา เถรสฺส
 สามีสัมพันธะใน คุณกถฺจฯ อุตตกัมมะใน กถเณตฺวาฯ อัมภันตฺรกริยาของ ภิกฺขุ ๫

๙๒. สตฺถา ทิพฺพาย โสตฺธาตฺตฺยา ภิกฺขุณฺโณ กถํ สุตฺวา อากนฺตฺวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ
 กถาย สนฺนินฺนินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิมาย นามาทิ วุตฺเต, “ภิกฺขเว กุลทมเกน นาม
 ภิกฺขุณา อนุปหจฺจ สทฺธํ อนุปหจฺจ โภเค กุลํ อกิลเมตฺวา อวิเหเจตฺวา ปุปฺผโต
 เรณฺุ คณฺหนฺเตน ฆมเรณ วิย อุปสงฺกมิตฺวา พุทฺธคฺคณฺ์ ชานาเปตฺพุพฺ, ตาทิโส มม
 ปฺพุตฺโต โมคคฺคลานนฺติ เถโร ปสฺสิตฺวา อิมํ คาคมาห

“ยถาปี ฆมโร ปุปฺผํ วณฺณคณฺุ อเหธยํ
 ปเลติ รสมาทาย; เหวํ คามเม มฺหึ จเรติ ๫

สตฺถา ทิพฺพาย โสตฺธาตฺตฺยา ภิกฺขุณฺโณ กถํ สุตฺวา อากนฺตฺวา “(ตุมฺเห) กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺนินฺนาติ ปุจฺฉิตฺวา, “(มยฺ เอตฺรหิ) อิมาย นาม (กถาย สนฺนินฺนินฺนา อมฺห)”
 อิติ (วเจเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตฺเต, “ภิกฺขเว กุลทมเกน นาม ภิกฺขุณา อนุปหจฺจ สทฺธํ อนุปหจฺจ
 โภเค กุลํ อกิลเมตฺวา (กุลํ) อวิเหเจตฺวา ปุปฺผโต เรณฺุ คณฺหนฺเตน ฆมเรณ วิย (หุตฺวา)
 อุปสงฺกมิตฺวา พุทฺธคฺคณฺ์ ชานาเปตฺพุพฺ, ตาทิโส (โหติ) มม ปฺพุตฺโต โมคคฺคลานนฺติ เถโร
 ปสฺสิตฺวา อิมํ คาคํ อาก

“ยถาปิ ภมโร ปุပ္ผิ วณฺณคณฺหิ อหฺเรยํ
 ปเลติ รสี อาทาย; เอวํ คาเม มุหิ จเรติ ฯ”

สตถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว กถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว ภิกฺขุณฺโณ ของ
 ภิกษุ ท. โสตธาตฺยา ด้วยโสตธาตฺย ทิพฺพาย อันเป็นทิพย์ อาคณฺตุวา เสด็จมาแล้ว
 ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สนฺหิสนฺหา
 เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว กถาย ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว กาย หนุ อะไรหนอ อตฺถ
 ย่อมมี เอตฺรหิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้, (วจฺเณ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยํ) อ.ข้าพระองค์
 ท. (สนฺหิสนฺหา) เป็นผู้นั่งพร้อมกันแล้ว (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าว อิมาย
 นาม ชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตฺรหิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท.
 เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, ปสฺสิตฺวา ทรงสรรเสริญแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ อิติ
 ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. พุทฺธคณฺโณ อ.พระพุทธคุณ ภิกฺขุณา อันภิกษุ กุลทมเกณ
 นาม ชื่อว่าผู้ฝึกซึ่งตระกูล อนุปฺพจฺจ ไม่เข้าไปกระทบแล้ว สทฺถํ ซึ่งศรัทธา
 อนุปฺพจฺจ ไม่เข้าไปกระทบแล้ว โภเค ซึ่งโภคะ ท. กุลํ อภิกลเมตฺวา ไม่ยังตระกูล
 ให้ลำบากแล้ว (กุลํ) อวิหฺเรตฺวา ไม่ยังตระกูลให้ชอกช้ำแล้ว ภมฺเรณ วีย เป็น
 รวากะว่าภมร คณฺหฺนฺเตน ตัวคาบเอาอยู่ เรณฺุํ ซึ่งเกสร ปุပ္ผโต จากดอกไม้
 (หุตฺวา) เป็น อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปหาแล้ว ชานาเปตฺพพฺพิ ฟิงให้รู้, โมคฺคฺคฺลาโน
 อ.พระโมคคัลลานะ ปุตฺโต ผู้เป็นบุตร มม ของเรา ตาทิโส เป็นผู้เช่นนั้น (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมิ คถํ ซึ่งพระศาสดานี้ อิติ ว่า

“ภมโร อ.ภมร ปุပ္ผิ ยังดอก วณฺณคณฺหิ ยังสีและกลิ่น
 อหฺเรยํ ไม่ให้ชอกช้ำอยู่ อาทาย คาบเอาแล้ว รสี ซึ่งรส
 ปเลติ ย่อมบินไป ยถาปิ แม้นั้นใด; มุหิ อ.พระมุหิ จเร
 ฟิงเที่ยวไป คาเม ในหมู่บ้าน เอวํ ฉะนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับคำกล่าวของพวกภิกษุ ด้วยโสตธาตฺยอันเป็นทิพย์ เสด็จมา ตรัส
 ถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย นั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไรหนอ ย่อมมีในบัดนี้”
 เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” จึงตรัสสรรเสริญพระเถระว่า “ภิกษุทั้งหลาย
 พระพุทธคุณ อันภิกษุชื่อผู้ฝึกตระกูล ไม่เข้าไปกระทบศรัทธา ไม่เข้าไปกระทบโภคะ
 ทั้งหลาย ไม่ทำให้ตระกูลลำบาก ไม่ทำให้ตระกูลชอกช้ำ เป็นดุจภมรตัวคาบเอาเกสร

จากดอกไม้ เข้าไปหา ฟิ่งให้รู้, โมคคัลลานะผู้เป็นบุตรของเรา เป็นผู้เช่นนั้น” ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ภมร ไม่ทำให้ดอก สี และกลิ่นชอกช้า คาบเอารส ย่อมบินไป
แม้ฉันใด, พระมุนี ฟิ่งเที่ยวไปในหมู่บ้าน ฉนั้นนั้น”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทิพฺพาย วิเสสนะของ โสตราตุยา ๑
กรณะใน สุตฺวา ภิกฺขุณฺ สามีสัมพันธะใน กถ ๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยา
ใน อาคณฺตุวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตาใน
อตุถ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กาย วิเสสนะของ กถาย นุคฺคิพฺท ปุจฺฉนฺตถะ เอตฺรหิ
กาลสฺตตมีใน อตุถ กถาย กรณะใน สนฺนินฺนนา ๑ วิกตีกัตตาใน อตุถ” อิติคฺคิพฺท อากาเร
ใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปสฺสิตฺวา, “มยฺ สุทธกัตตาใน อมฺห ๑ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก เอตฺรหิ กาลสฺตตมีใน อมฺห นามคฺคิพฺท สฺญญาโชตกะเข้ากับ อิมาย ๑
วิเสสนะของ กถาย ๑ กรณะใน สนฺนินฺนนา ๑ วิกตีกัตตาใน อมฺห” อิติคฺคิพฺท สฺรฺปะใน
วจน ๑ ลักขณะใน วุตฺเต ๑ ลักขณกิริยา เตหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ อนภิทกัตตาใน
วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนะ พุทฺธคฺคณฺ วุตตกัมมะใน ชานาเปตพฺพ ๑ กิตบพเหตุกัมมวจาก
นามคฺคิพฺท สฺญญาโชตกะเข้ากับ กุลทมเกน ๑ วิเสสนะของ ภิกฺขุนา ๑ อนภิทกัตตา
ใน ชานาเปตพฺพ อนฺุพหจฺจ สฺมานกาลกิริยาใน อฺุพสงฺกมิตฺวา สทฺธ อวุตตกัมมะใน
อนฺุพหจฺจ อนฺุพหจฺจ สฺมานกาลกิริยาใน อฺุพสงฺกมิตฺวา โภเค อวุตตกัมมะใน อนฺุพหจฺจ
กฺลฺล การิตกัมมะใน อกิลเมตฺวา ๑ สฺมานกาลกิริยาใน อฺุพสงฺกมิตฺวา กฺลฺล การิตกัมมะใน
อวิเหเจตฺวา ๑ สฺมานกาลกิริยาใน อฺุพสงฺกมิตฺวา ปุพฺผโต อปาทานใน คณฺหนฺเตน เรณฺุ
อวุตตกัมมะใน คณฺหนฺเตน ๑ วิเสสนะของ ภมเรน ๑ อฺุพมาวิกตีกัตตาใน หุตฺวา วิยคฺคิพฺท
อฺุพมาโชตกะเข้ากับ ปุพฺผโต เรณฺุ คณฺหนฺเตน ภมเรน, หุตฺวา สฺมานกาลกิริยาใน
อฺุพสงฺกมิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ชานาเปตพฺพ, ปุตฺโต วิเสสนะของ โมคคฺลลาโน ๑
สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตาหิโส วิกตีกัตตาใน โหติ มม สามี-
สัมพันธะใน ปุตฺโต” อิติคฺคิพฺท อากาเรใน ปสฺสิตฺวา เถร อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺวา ๑
ปุพพกาลกิริยาใน อาห อิม วิเสสนะของ คากถ ๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“ภมโร สุทธกัตตาใน ปเลติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถาปี
อฺุพมาโชตกะ ปุพฺผ กิตฺติ วณฺณคณฺธ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน

อหะยังๆ อัมภันทรกิริยาของ ภมโร รสี อวุตตกัมมะใน
 อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน ปเลติ, มุณี สุททกัตตาใน จเรๆ
 อาชยาตบทกัตตวากก เอ่ว อุปเมยยโชตกะ คาเม วิสยาธาระ
 ใน จเร” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมิ คาทิ ๕

๙๓. ตตถ “ภมโรติ: ยากาจิ มรุกรชาติ ๕

ตตถ (คาถาย) “ภมโรติ: ยากาจิ มรุกรชาติ ๕

มรุกรชาติ อ.ชาติแห่งสัตว์ตัวกระทำซึ่งน้ำหวาน ยากาจิ ชนิดใดชนิดหนึ่ง “ภมโรติ
 ชื่อว่าภมร ตตถ (คาถาย) ในพระคาถานั้น ๕

มรุกรชาติชนิดใดชนิดหนึ่ง ชื่อว่าภมร ในพระคาถานั้น

ตตถ วิเสสนะของ คาถายๆ วิสยาธาระใน ภมโรๆ สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สัญญาโชตกะ
 เข้ากับ ภมโร ยากาจิ วิเสสนะของ มรุกรชาติๆ ลิงคัตถะ ๕

๙๔. **ปุပ္พหุติ:** ปุပ္พารามะ จรฺนโต ปุပ္พณฺจ วณฺณณฺจ คนฺธณฺจ อเหเจฺนโต อวินาเสฺนโต
 จรตีติ อตุโถ ๕

“**ปุပ္พหุติ:** (ปทสฺส) “(ภมโร) ปุပ္พารามะ จรฺนโต ปุပ္พํ จ วณฺณํ จ คนฺธํ จ อเหเจฺนโต
 อวินาเสฺนโต จรตีติ อตุโถ ๕

อตฺโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “(ภมโร) อ.ภมร จรฺนโต เมื่อบินไป **ปุပ္พารามะ** ในสวน
 แห่งดอกไม้ **อเหเจฺนโต** ไม่เบียดเบียนอยู่ **ปุပ္พํ จ** ซึ่งดอกด้วย **วณฺณํ จ** ซึ่งสีด้วย
คนฺธํ จ ซึ่งกลิ่นด้วย **ปุပ္พํ จ วณฺณํ จ คนฺธํ จ อวินาเสฺนโต** คือว่า ไม่ยังดอกด้วย
 ยังสีด้วย ยังกลิ่นด้วย ให้ฉิบหายอยู่ **จรติ** ย่อมบินไป” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
 “**ปุပ္พหุติ** ว่า “ปุပ္พํ” ดังนี้๕

บทว่า “**ปุပ္พํ**” ความว่า ภมรบินไปในสวนดอกไม้ ไม่เบียดเบียนดอกไม้ สี และกลิ่น
 คือไม่ทำให้ดอกไม้ สี และกลิ่นฉิบหาย ย่อมบินไป

“**ปุပ္พํ**” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ภมโร สุททกัตตา

ใน จรติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุပ္ผาราเม วิสยาธาระใน จรณฺโต๑ อัมภันตรกิริยา
ของ ภมโร ปุပ္ผํ กิติ วรรณ กิติ คนฺธ กิติ อวุตตกัมมะใน อเหเจนฺโต๑ อัมภันตรกิริยา
ของ ภมโร จ สามศัพทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ ปุပ္ผํ วรรณ และ คนฺธ๑ การิตกัมมะใน
อวินาเสนฺโต๑ อัมภันตรกิริยา ปุပ္ผํ จ วรรณ จ คนฺธ จ อวิเหเจนฺโต วิวริยะใน
อวินาเสนฺโต๑ วิวรณะ” อิติศัพทํ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๙๕. **ปเลตีติ:** เอวํ จริตฺวา ยาวทตฺถํ รสํ ปิวิตฺวา อปรมุปี มรฺกฺกรณฺตถาย อาทาย
ปเลติ ๫

“**ปเลตีติ:** (ปทสฺส) “(ภมโร) เอวํ จริตฺวา ยาวทตฺถํ รสํ ปิวิตฺวา อปรมุปี (รสํ) มรฺกฺกรณฺตถาย
อาทาย ปเลติ” (อิติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “(ภมโร) อ.ภมร จริตฺวา ครั้นบิณฑิเยวไปแล้ว เอวํ อย่าง
นี้ ปิวิตฺวา ติ่มแล้ว รสํ ซึ่งรส ยาวทตฺถํ เพียงใดแต่ความต้องการ อาทาย คาบ
เอาแล้ว (รสํ) ซึ่งรส อปรมุปี แม้อื่นอีก มรฺกฺกรณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การกระทำ
ซึ่งน้ำหวาน ปเลติ ย่อมบิณฑิเยวไป” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ปเลตีติ** ว่า “ปเลติ”
ดังนี้ ๫

บทว่า “**ปเลติ**” ความว่า ภมร ครั้นบิณฑิเยวไปแล้วอย่างนี้ ดูดเอารสตามความต้องการ
คาบเอารสแม้อื่นอีก เพื่อประโยชน์แก่การทำน้ำหวาน ย่อมบิณฑิเยวไป

“ปเลติ” สรุปะใน อิติ๑ ศัพทํ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “ภมโร สุกฺทกัตตา
ใน ปเลติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสณะใน จริตฺวา๑ ลักษณะตถะ ยาวทตฺถํ
กิริยาวิเสสณะใน ปิวิตฺวา รสํ อวุตตกัมมะใน ปิวิตฺวา๑ ปุပ္ผกาลกิริยาใน ปเลติ
อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อปร๑ วิเสสณะของ รส๑ อวุตตกัมมะใน อาทาย
มรฺกฺกรณฺตถาย สัมปทานใน อาทาย๑ สมานกาลกิริยาใน ปเลติ” อิติศัพทํ สรุปะใน
อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๙๖. โส เอกํ วนคหณํ อชฺโฆคคาเหตุวา เอกสฺมี รุกฺขสฺสุสิเร ตํ รชมิสฺสํ รสํ จเปตฺวา
อนุปฺพุเพน มรฺุรฺสํ มรฺุํ กโรติ; น ตสฺส ปุပ္ผาราเม จริตฺปปจฺจยา ปุပ္ผํ วรรณคนฺธ

वासस विदुञ्जति, अद्यो सपुष्पं प्रागतिकमेव होति ५

โส (ภมโร) เอกั วณคหนั อชฺโฌคาเหตุวา เอกสฺมี รุกฺขสุสิเร ตั รชมิสฺสํ รสํ จเปตฺวา
อนุปฺพเพน มรฺุรฺสํ มรฺุ กโรติ; น ตสฺส (ภมรสฺส) ปุปฺพาราเม จริตฺตปฺจจยา ปุปฺฝั วณฺณคณฺหํ
วา อสฺส (ปุปฺฝสฺส) วิดुञ्จติ, อद्यो สพฺพ (ปุปฺฝวณฺณคณฺห) ปากติกั เอว होติ ๕

โส (ภมโร) อ.ภมรนั้น อชฺโฌคาเหตุวา ร่อนลงแล้ว วณคหนั สู้ชู้กัแห่งป่า เอกั แห่ง
หนึ่ง จเปตฺวา วางไว้แล้ว รสํ ซึ่งรส รชมิสฺสํ กั อันเจือด้วยเกสร ตั นั้น รุกฺขสุสิเร
ในโพรงของต้นไม้ เอกสฺมี โพรงหนึ่ง กโรติ ย่อมกระทำ มรฺุรฺสํ ซึ่งรสแห่งน้ำหวาน
มรฺุ ให้เป็นน้ำผึ้ง อนุปฺพเพน โดยลำดับ; ปุปฺฝั อ.ดอกไม้ วา หรือว่า วณฺณคณฺหํ
อ.สีและกลิ่น อสฺส (ปุปฺฝสฺส) ของดอกไม้ นั้น วิดุञ्จติ ย่อมไปปราศ จริตฺตปฺจจยา
เพราะปัจจัยคือการเที่ยวไป ปุปฺพาราเม ในสวนแห่งดอกไม้ ตสฺส (ภมรสฺส) แห่ง
ภมรนั้น น หามิได้, อद्यो โดยที่แท้ (ปุปฺฝวณฺณคณฺห) อ.ดอกไม้ สี และกลิ่น สพฺพ
ทั้งปวง ปากติกั เอว เป็นของตั้งอยู่ตามปกติ นั้นเที่ยว होติ ย่อมเป็น ๕

ภมรนั้นร่อนลงสู่ป่าชู้กัแห่งหนึ่ง วางรสอันเจือด้วยเกสรนั้น ไว้ในโพรงไม้โพรงหนึ่ง
ย่อมทำรสน้ำหวาน ให้เป็นน้ำผึ้ง โดยลำดับ, ดอกไม้ สี หรือกลิ่น ของดอกไม้ นั้น ย่อม
ไปปราศ เพราะปัจจัยคือการเที่ยวไปในสวนดอกไม้ของภมรนั้น หามิได้, โดยที่แท้
ดอกไม้ สี และกลิ่นทั้งหมด เป็นของตั้งอยู่ตามปกติ นั้นแหละ

โส วิเสสณะของ ภมโร ๑ สุทฺถกัตฺตาใน กโรติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอกั วิเสสณะของ
วณคหนั ๑ สัมปวาปุณฺเฑยกัมมะใน อชฺโฌคาเหตุวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา เอกสฺมี
วิเสสณะของ รุกฺขสุสิเร ๑ วิสยาธาระใน จเปตฺวา ตั กัตี รชมิสฺสํ กัตี วิเสสณะของ รสํ ๑
อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรติ อนุปฺพเพน ตติยาวิเสสณะใน กโรติ
มรฺุรฺสํ อวุตตกัมมะใน กโรติ มรฺุ วิกิตกัมมะใน กโรติ, ปุปฺฝั กัตี วณฺณคณฺหํ กัตี สุทฺถกัตฺตา
ใน วิดุञ्จติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺพ ปฏฺิเสชนัตตะ ตสฺส วิเสสณะของ ภมรสฺส ๑
สามีสัมพันธะใน จริตฺตปฺจจยา ปุปฺพาราเม วิสยาธาระใน จริตฺตปฺจจยา ๑ เหตุใน
วิดุञ्จติ อสฺส วิเสสณะของ ปุปฺฝสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน วณฺณคณฺหํ, อद्यो อนุคคหัตตะ
สพฺพ วิเสสณะของ ปุปฺฝวณฺณคณฺห ๑ สุทฺถกัตฺตาใน होติ ๑ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก
เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ปากติกั ๑ วิกิตกัตฺตาใน होติ ๕

๙๗. เอวิ คามะ มุนี จเรติ: เอวิ เสขาสะเสขเกโท อนาคาริยมุนิ กุลปฎิปาฎิยา คามะ ภิกุขั คณฺหฺนุโต จรตีติ อตุโถ ๕

“เอวิ คามะ มุนี จเรติ: (คาถาปาทสฺส) “เอวิ เสขาสะเสขเกโท อนาคาริยมุนิ กุลปฎิปาฎิยา คามะ ภิกุขั คณฺหฺนุโต จรตีติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อนาคาริยมุนิ อ.พระมุนีผู้ไม่มีเรื่อน เสขาสะเสขเกโท ต่างด้วย พระเสขะและพระอเสขะ คณฺหฺนุโต จรติ ย่อมเที่ยวรับอยู่ ภิกุขั ซึ่งภิกุขา คามะ ใน หมู่บ้าน กุลปฎิปาฎิยา ตามลำดับแห่งตระกูล เอวิ ฉะนั้น” อิติ ดังนี้ คาถาปาทสฺส แห่งบาทแห่งพระคาถา “เอวิ คามะ มุนี จเรติ” ว่า “เอวิ คามะ มุนี จเร” ดังนี้ ๕

บาทคาถาว่า “เอวิ คามะ มุนี จเร” ความว่า อนาคาริยมุนีต่างด้วยเสขะและอเสขะ ย่อมเที่ยวรับภิกุขาในหมู่บ้าน ตามลำดับตระกูล ฉะนั้น”

“เอวิ คามะ มุนี จเร” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺส๑ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “เสขาสะเสขเกโท วิเสสนะของ อนาคาริยมุนิ๑ สุททกัตตาไน จรติ๑ อาชยาตบท กัตตุวาจก เอวิ อุปเมยยโชตกะ กุลปฎิปาฎิยา ตติยาวิเสสนะไน คณฺหฺนุโต คามะ วิสยาธาระไน คณฺหฺนุโต ภิกุขั อวุตตกัมมะไน คณฺหฺนุโต๑ อัพภัณฑกริยาของ อนาคาริยมุนิ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๕

๙๘. น หิ ตสฺส คามะ จรณปฺปจฺจยา กุลานํ สทฺธาหานิ วา โภคหานิ วา โหติ, สทฺธาปิ โภคาปิ ปากติกา ว โหนฺติ; เอวิ จริตฺวา จ ปน นิกุขมิตฺวา เสขมุนิ ตาว พหิคามะ อุกทผาสุกฺกุจฺจาเน สงฺฆาฎี ปณฺญาเปตฺวา นิสินฺโน อุกฺขภณฺชนวณฺปฎิจฺฉาทน- ปุตฺตมํสุปฺมาวเสน ปจฺจเวกฺขนฺโต ปิณฺหฺปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ตถารูปํ วณฺสณฺหํ อนฺุปวิสิตฺวา อชฺชตฺติกกมฺมจฺ्ञานํ สมฺมสนฺโต จตฺตารโ มคฺเค จตฺตาริ จ ผลานิ หตฺถคตาเนว กโรติ, อเสขมุนิ ปน ทิฎฺฐจรมฺมสุขวิหารมฺนุยุตฺติ ๕

น หิ ตสฺส (มุนิโน) คามะ จรณปฺปจฺจยา กุลานํ สทฺธาหานิ วา โภคหานิ วา โหติ, สทฺธาปิ โภคาปิ ปากติกา ว โหนฺติ; เอวิ จริตฺวา จ ปน นิกุขมิตฺวา เสขมุนิ ตาว พหิคามะ อุกท- ผาสุกฺกุจฺจาเน สงฺฆาฎี ปณฺญาเปตฺวา นิสินฺโน อุกฺขภณฺชนวณฺปฎิจฺฉาทนปุตฺตมํสุปฺมาวเสน ปจฺจเวกฺขนฺโต ปิณฺหฺปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ตถารูปํ วณฺสณฺหํ อนฺุปวิสิตฺวา อชฺชตฺติกกมฺมจฺ्ञานํ

สมมุสนุโต จตุตตารโ มคเค จตุตตาริ จ ผลานิ หตถคตานิ เอว กโรติ, อเสขมุณี ปน ทิฏฐธมฺม-
สุขวิหาริ อนุยฺยชติ ฯ

หิ จริยังอยู่ สทุธาหานิ วา อ.ความเสื่อมแห่งศรัทธาหรือ โภคหานิ วา หรือว่า อ.ความ
เสื่อมแห่งโภคะ โหติ ย่อมมี กุลานํ แก่ตระกูล ท. จรณปฺปจฺจยา เพราะปัจจัยคือ
การเที่ยวไป คาเม ในหมู่บ้าน ตสฺส (มุณีโ) ของพระมุณีนั้น น หามิได้, สทุธาปิ
อ.ศรัทธาก็คือ โภคาปิ อ.โภคะ ท. กิตฺติ ปากติกาวิ เป็นของตั้งอยู่ตามปกติเที่ยว โหนฺติ
ย่อมเป็น; จ ปน ก็แล เสขมุณี อ.พระเสขมุณี จริตฺวา ครั้นเที่ยวไปแล้ว เอว อย่าง
นี้ นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว ปญฺญาเปตฺวา ปล่อยแล้ว สงฺฆาภฺทิ ซึ่งผ้าสังฆาภฺทิ อุทก-
ผาสูกุญฺจาเน ในที่ที่เป็นที่ผาสูกด้วยน้ำ พหิคาเม ในภายนอกแห่งหมู่บ้าน ดาว ก่อน
นินฺนโ นิ่งแล้ว ปจฺจเวกฺขนฺโต พิจารณาอยู่ อกฺขภณฺชานวนปฺฏิจฺฉาทนปฺต-
มฺสฺสฺปมาเวเสน ด้วยสามารถแห่งการเปรียบด้วยน้ำเป็นเครื่องหยอดซึ่งเพลลา ผ้าเป็น
เครื่องปกปิดซึ่งแผล และเนื้อแห่งบุตร ปริกฺฤชิตฺวา ฉินแล้ว ปินฺทปาทํ ซึ่งบิณฑบาต
อนุปฺวิสิตฺวา เข้าไปแล้วโดยลำดับ วนสนฺทํ สู้ชฎแห่งป่า ตถารูปี อันมีอย่างนั้น
เป็นรูป สมมุสนุโต พิจารณาอยู่ อชฺชตฺตติกกมฺมกุญฺจาณํ ซึ่งกรรมฐานอันมีในภายใน
กโรติ ย่อมกระทำ มคเค ซึ่งมรรค ท. จตุตตารโ สี่ จ ด้วย ผลานิ ซึ่งผล ท. จตุตตาริ
สี่ จ ด้วย หตถคตานิ เอว ให้เป็นคุณไปแล้วในมือนั้นเที่ยว, ปน ส่วนว่า อเสขมุณี
อ.พระอเสขมุณี อนุยฺยชติ ย่อมตามประกอบ ทิฏฐธมฺมสุขวิหาริ ซึ่งธรรมเป็นเครื่อง
อยู่เป็นสุขในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว ฯ

ความจริง ความเสื่อมศรัทธา หรือเสื่อมโภคะ ย่อมไม่มีแก่ตระกูลทั้งหลาย เพราะปัจจัย
คือการเที่ยวไปในหมู่บ้านของพระมุณีนั้น, ศรัทธากิตฺติ โภคะทั้งหลายกิตฺติ เป็นของตั้งอยู่
ตามปกตินั้นแหละ, ก็แล พระเสขมุณี ครั้นเที่ยวไปแล้วอย่างนี้ ออกไปแล้ว ปล่อยผ้าสังฆาภฺทิ
ในที่สะดวกด้วยน้ำ ในภายนอกหมู่บ้านก่อน นิ่งพิจารณา ด้วยสามารถแห่งการเปรียบ
ด้วยน้ำมันหยอดเพลลา ผ้าปิดแผล และเนื้อบุตร ฉินบิณฑบาต เข้าไปสู่ชฎป่าโดย
ลำดับ อันเห็นปานนั้น พิจารณากรรมฐานอันมีในภายใน ย่อมทำมรรค ๔ ผล ๔ ให้อยู่
ในมือนั้นแหละ, ส่วนพระอเสขมุณี ย่อมตามประกอบวิหารธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข
ในปัจจุบัน

หิศัพท ทัฬหีกรณโชตกะ สทุธาหานิ กิติ โภคหานิ กิติ สทุธกัตตานิ โหติ๑ อาชยาด
 บทกัตตฺวาจก นศัพท ปรุเสธนัตถะ ตสฺส วิเสสนะของ มุณีโน๑ สามีสัมพันธะใน
 จรณปฺปจฺจยา คาเม วิสยาราระไน จรณปฺปจฺจยา๑ เหตุไน โหติ กุลานํ สามีสัมพันธะ
 ใน สทุธาหานิ และ โภคหานิ วา สองศัพท ปทวิกัปปีตถะเข้ากับ สทุธาหานิ และ
 โภคหานิ, อปิสองศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สทุธา และ โภคา สทุธา กิติ โภคา กิติ
 สทุธกัตตานิ โหนฺติ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปากติกา๑
 วิกติกัตตานิ โหนฺติ, จ ปน นิบาตสมฺมุหะ เสขมุณี สทุธกัตตานิ กโรติ๑ อาชยาดบท
 กัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะไน จริตฺวา๑ ลักขณัตถะ นิภุมิตฺวา ปุพพกาลกิริยา
 ใน ปญญาเปตฺวา ตาว กิริยาวิเสสนะไน ปญญาเปตฺวา พหิตาเม วิสยาราระไน
 ปญญาเปตฺวา อุกกผาสุกฺกุจฺจาเน วิสยาราระไน ปญญาเปตฺวา สงฺฆาภู อวุตตกัมมะไน
 ปญญาเปตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาไน นิสินฺโน๑ วิเสสนะของ เสขมุณี อุกฺขภณฺชนวน-
 ปฏิจฺจาทนปฺตฺตมํสฺสฺปมาวเสน ตติยาวิเสสนะไน ปจฺจเวกฺขนฺโต๑ อัปฺภันตฺรกิริยาของ
 เสขมุณี ปิณฺฑปาตํ อวุตตกัมมะไน ปริภุญฺชิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาไน อนฺุปฺวิสิตฺวา
 ตถารูปี วิเสสนะของ วนสณฺฑ์๑ สัมปาปฺุณฺเยกัมมะไน อนฺุปฺวิสิตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยา
 ใน สมฺมสนฺโต อชฺฌตฺติกมฺมจฺ्ञานํ อวุตตกัมมะไน สมฺมสนฺโต๑ อัปฺภันตฺรกิริยาของ
 เสขมุณี จตฺตารโ วิเสสนะของ มคฺเค จตฺตารโ วิเสสนะของ ผลานิ มคฺเค กิติ ผลานิ กิติ
 อวุตตกัมมะไน กโรติ จ สองศัพท ปทสมฺจยัตถะเข้ากับ จตฺตารโ มคฺเค และ จตฺตาร
 ผลานิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ หตฺถคตานิ๑ วิกติกัมมะไน กโรติ, ปนศัพท
 ปักขันตฺรโชตกะ อเสขมุณี สทุธกัตตานิ อนฺุญฺชติ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
 ทิฏฺฐจฺมมฺสฺสฺวิหารํ อวุตตกัมมะไน อนฺุญฺชติ ๕

๘๘. อยมสฺส รมเรน สทุธี มฐฺกรณฺสริกฺขตา เวทิตฺพฺพา, อธิ ปน ชีณาสโว อธิปฺเปโต ๕

(ปณฺุทิตฺน) อยม อสฺส (อเสขมุณีโน) รมเรน สทุธี มฐฺกรณฺสริกฺขตา เวทิตฺพฺพา, (ภควตา)
 อธิ (จาเน) ปน ชีณาสโว อธิปฺเปโต ๕

อยม อสฺส (อเสขมุณีโน) รมเรน สทุธี มฐฺกรณฺสริกฺขตา อ.ความที่ แห่งพระอเสข-
 มุณีนั้น เป็นผู้เช่นกับด้วยการกระทำซึ่งน้ำหวาน กับ ด้วยภมร นี้ (ปณฺุทิตฺน) อัน
 บัณฑิต เวทิตฺพฺพา ฟังทราบ, ปน แต่ว่า ชีณาสโว อ.พระชีณาสพ (ภควตา) อัน

พระผู้มีพระภาคเจ้า อธิปไตย ทรงประสงค์เอาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ ฯ

ความที่พระอเสขมุนินั้น เป็นดุจผู้เช่นกับการทำน้ำหวานกับด้วยภมรนี้ บัณฑิตพึงทราบ, แต่ว่า พระชีณาสพ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประสงค์เอาในที่นี้

อัย วิเสสณะของ มธุกรณสริกษตาฯ วุตตกัมมะใน เวทิตพฺพาฯ กิตตบทกัมมวจาก
ปญฺจิกิตเตน อนภิตกัตตาใน เวทิตพฺพา อสฺส วิเสสณะของ อเสขมุนิโนฯ ภาวาทิ-
สัมพันธะใน มธุกรณสริกษตา ภมเรน สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิฯ กิริยาสมวายะใน
มธุกรณ-, ปน วิเสสโชตกะ ชีณาสโว วุตตกัมมะใน อธิปไตยฯ กิตตบทกัมมวจาก
ภควตา อนภิตกัตตาใน อธิปไตย อิธ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อธิปไตย ฯ

.....
๑๐๐. เทสनावसानะ พหู โสตาปัตติผลาทีนิ ปาปุณีสฺสุ ฯ

เทสनावसानะ พหู (ชนา) โสตาปัตติผลาทีนิ (อริยผลานิ) ปาปุณีสฺสุ ฯ

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา (ชนา) อ.ชน ท. พหู มาก
ปาปุณีสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผล
เป็นต้น ฯ

เวลาจบพระเทศนา พวกชนเป็นจำนวนมากบรรลุอริยผลมีโสตาปัตติผลเป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตตมีใน ปาปุณีสฺสุ พหู วิเสสณะของ ชนาฯ สุกฺทกัตตาใน ปาปุณีสฺสุฯ
อาชยตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสณะของ อริยผลานิฯ สัมปาปุณีย-
กัมมะใน ปาปุณีสฺสุ ฯ

.....
๑๐๑. สตุถา อิมิ ฌมฺมเทสเน วตฺวา อุตฺตริปิ เถรสฺส คฺคุณิ ปกาเสตุํ “น ภิกฺขเว อิทาเนว
โมคฺคผลาเนน มจฺจริเสฏฺฐี ทมิโต, ปุพฺเพปิ นํ ทเมตฺวา กมฺมผลสมฺพนฺธํ ชานาเปสิ
เอวาทิ อิมมตฺถํ ปกาเสนฺโต อติตํ อahrtฺวา

“อุโภ ขณฺฐา, อุโภ กุณฺธิ, อุโภ วิสมจฺกฺขกา,

อุภินฺหนํ ปิพฺภา สีเส นานํ ชานามิ อิลฺลิสฺสนฺติ

อิมิ อิลฺลิสฺสาตกํ กเถสีติ ฯ

สตถา อิม ฌมมเทสน วัตวา อุตตริปี เถรสฺส คุณ ปรกาเสตุ ๓น ภิกฺขเว อิทานิ เอว
 โมคฺคผลลาเนน มจฺจนฺริเสฏฺฐิ ๓มิโต, (โมคฺคผลลาโน) ปุพฺเพปิ น ๓มจฺจนฺริเสฏฺฐิ ๓มตฺวา (๓
 มจฺจนฺริเสฏฺฐิ) กมฺมผลสมฺพนฺธ ๓านาเปสิ เอว” อิติ (๓ตฺวา) อิม ๓ตฺถ ๓กาเสนฺโต อตีต ๓ตฺถ
 อหริตฺวา

“อุโป (๓นา) ๓นฺชา (โหนติ), อุโป (๓นา) กุณิ (โหนติ),
 อุโป (๓นา) วิสมจฺกขุกา (โหนติ),
 อุภินฺหน ๓นาน ๓ีพกา สีเส (๓ตา);
 ๓ อห ๓านามิ อิลลิสฺสูติ

อิม อิลลิสฺสูตํ กเถสิตี ๓

สตถา อ.พระศาสดา วัตวา ครั้นตรัสแล้ว อิม ฌมมเทสน ซึ่งพระธรรมเทศนา
 (๓ตฺวา) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ๓ูกอนภิกฺขุ ท. มจฺจนฺริเสฏฺฐิ อ.๓เรชฺฐิผู้มีความ
 ๓ระหนึ โมคฺคผลลาเนน ๓นพระโมคคัลลานะ ๓มิโต ๓ีกแล้ว อิทานิ เอว ในกาล
 นั้นเทียว ๓ หามิได้, ปุพฺเพปิ ๓เในกาลก่อน (โมคฺคผลลาโน) อ.พระโมคคัลลานะ
 ๓มตฺวา ๓ีกแล้ว น ๓มจฺจนฺริเสฏฺฐิ ๓ซึ่ง๓เรชฺฐิผู้๓ระหนึนั้น (๓ มจฺจนฺริเสฏฺฐิ) ๓ยัง๓เรชฺฐิ
 ๓ผู้๓ระหนึนั้น ๓านาเปสิ เอว ๓ให้รู้แล้ว กมฺมผลสมฺพนฺธ ๓ซึ่งความเกี่ยว๓งกันแห่ง
 ๓กรรมและผลของกรรมนั้นเทียว” อิติ ๓งนี้ ๓กาเสตุ เพื่อ๓นทรวงประกาศ ๓คุณ ๓ซึ่งคุณ
 ๓เถรสฺส ของพระเถระ อุตตริปี ๓เให้ยัง ๓กาเสนฺโต เมื่อทรวงประกาศ อิม ๓ตฺถ
 ๓ซึ่งเนื้อความนี้ อหริตฺวา ทรวงนำมาแล้ว อตีต ๓ตฺถ ๓ซึ่งเรื่อง ๓นเป็นไปล่วงแล้ว
 กเถสิ ตรัสแล้ว อิม อิลลิสฺสูตํ ๓ซึ่งอิลลิสฺสูตํ อิติ ว่า

“๓นา) อ.๓น ท. อุโป ทั้งสอง ๓นฺชา เป็นคนกระจอก
 (โหนติ) ย่อมเป็น, (๓นา) อ.๓น ท. อุโป ทั้งสอง กุณิ เป็นคน
 ๓งอย (โหนติ) ย่อมเป็น, (๓นา) อ.๓น ท. อุโป ทั้งสอง วิสม-
 ๓จฺกขุกา เป็นคนมีจักษุมีความเสมอไปปราศแล้ว (โหนติ) ย่อม
 เป็น, ๓ีพกา อ.๓อม ท. (๓ตา) เกิดแล้ว สีเส บน๓ีระ
 (๓นาน) ของ๓น ท. อุภินฺหน ทั้งสอง; อห ๓.๓้าพระองค ๓
 ๓านามิ ย่อมไม่รู้ อิลลิสฺสู ๓ซึ่ง๓เรชฺฐิ๓ื่อว่าอิลลิสฺสู” อิติ ๓งนี้
 เป็น๓น อิติ ๓งนี้แล ๓

พระศาสดา ครั้นตรัสพระธรรมเทศนานี้แล้ว ก็ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เศรษฐีผู้มีความตระหนี่ พระโมคคัลลานะฝึกแล้วในบัดนี้นั้นแหละ หามิได้, แม้ในกาลก่อน พระโมคคัลลานะ ก็ฝึกเศรษฐีผู้มีความตระหนี่นั้น ให้เศรษฐีผู้มีความตระหนี่ได้รู้ความเกี่ยวข้องแห่งกรรมและผลของกรรมเหมือนกัน” เพื่อจะทรงประกาศคุณของพระเถระแม่ให้ยิ่ง เมื่อทรงประกาศเนื้อความนี้ ทรงนำอดีตนิทานมา ตริสอิลลีสชาดกนี้ว่า

“พวกชนทั้ง ๒ เป็นคนกระจอก เป็นคนง่อย มีจักษุไม่เสมอ, ต่อมาทั้งหลายเกิดบนศีรษะของพวกชนทั้ง ๒, ข้าพระองค์ ย่อมไม่รู้อิลลีสเศรษฐี” ดังนี้ เป็นต้น

สตถา สุทธกัตตาใน กเถสิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ฆมฺมเทศนํญ อุตฺตกัมมะใน วตฺวาญ ลักขณตฺถะ อปีศัพฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อุตฺตริญ วิกิตกัมมะใน ปกาเสตุํ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน คุณํญ อุตฺตกัมมะใน ปกาเสตุญํ ตุมตฺถสम्मปทาน ใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ มจฺฉริเสฏฺฐิ จุตฺตกัมมะใน ทมิโตญ กิตฺตทกัมมวาทนศัพฺทํ ปฏิเสธนตฺถะ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิญ กาลสฺตตฺถมิใน ทมิโต โมคฺคัลลานเณ อนภิตกัตตาใน ทมิโต, โมคฺคัลลานเณ เหตุกัตตาใน ชานาเปสิญ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อปีศัพฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ ปุพฺพเพญ กาลสฺตตฺถมิใน ทเมตฺวานํ วิเสสนะของ มจฺฉริเสฏฺฐิญ อุตฺตกัมมะใน ทเมตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานาเปสิ ตํ วิเสสนะของ มจฺฉริเสฏฺฐิญ การิตกัมมะใน ชานาเปสิ กมฺมผลสมฺพนฺธํ อุตฺตกัมมะใน ชานาเปสิ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ชานาเปสิ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน วตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกาเสนฺโต อิมํ วิเสสนะของ อตฺถํญ อุตฺตกัมมะใน ปกาเสนฺโตญ อัมภันทรกิริยาของ สตฺถา อตีตํ วิเสสนะของ วตฺถุญ อุตฺตกัมมะใน อหริตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ

“อุโป วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ขณฺชา วิกิตกัตตาใน โหนฺติ, อุโป วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กุณฺนิ วิกิตกัตตาใน โหนฺติ, อุโป วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสมจฺกฺชุกา วิกิตกัตตาใน โหนฺติ, ปีพกา สุทธกัตตาใน ชาตฺวาญ กิตฺตทกัตตฺวาจก อุกินฺนํ

วิเสสณะของ ชนानังๆ สามีสัมพันธะใน สีเสจๆ วิสยาธาระใน
 ซาตา, อหัง สุทฐกัตตาใน ซานามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 นคัพพัง ปฏิสเสระใน ซานามิ อิลลิส อุตตกัมมะใน ซานามิ”
 อิตคัพพัง สรูปะใน อิมัง อิลลิสซาตัก
 อิมัง วิเสสณะของ อิลลิสซาตักๆ อุตตกัมมะใน กเถสิ อิตคัพพัง สમાปณะ ๕

มจจริโกสิยเสฏฐจิวตถุ ๕

มจจริโกสิยเสฏฐจิวตถุ (นิฏฐิตัง) ๕

มจจริโกสิยเสฏฐจิวตถุ อ.เรื่องแห่งเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะผู้ตระหนี่ (นิฏฐิตัง) จบแล้ว ๕

มจจริโกสิยเสฏฐจิวตถุ สุทฐกัตตาใน นิฏฐิตังๆ กิตบทกัตตุวาจก ๕

จบเรื่องเศรษฐีชื่อว่าโกสิยะผู้ตระหนี่

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

มัจฉริโกสีย์เสฏฐิจิวตตุ

เป็นฉัฎฐีต้ปฐริสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มัจฉโร อสส อตติติ มัจฉริ, เสฏฐิ. (มัจฉร + อีปัจจย) อัสนัตติตติตติ
มัจฉโร อ.ความตระหนี่ อสส (เสฏฐิโน) ของเศรษฐีนั้น อตติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น มัจฉริ ชื่อว่ามัจฉริ (ผู้มีความตระหนี่), ได้แก่เศรษฐี.
๒. โกสโย จ โส เสฏฐิ จาติ โกสียเสฏฐิ. (โกสีย + เสฏฐิ) วิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาส
โกสโย จ อ.ชื่อว่าโกสียะด้วย โส อ.ชื่อว่าโกสียะนั้น เสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีด้วย อติ เพราะเหตุนี้ โกสียเสฏฐิ ชื่อว่าโกสียเสฏฐิ. (เศรษฐีชื่อว่าโกสียะ)
๓. มัจฉริ จ โส โกสียเสฏฐิ จาติ มัจฉริโกสียเสฏฐิ. (มัจฉริ + โกสียเสฏฐิ) วิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาส
มัจฉริ จ อ.ผู้มีความตระหนี่ด้วย โส อ.ผู้มีความตระหนี่นั้น โกสียเสฏฐิ จ เป็นเศรษฐีชื่อว่าโกสียะด้วย อติ เพราะเหตุนี้ มัจฉริโกสียเสฏฐิ ชื่อว่ามัจฉริโกสียเสฏฐิ. (เศรษฐีชื่อว่าโกสียะผู้มีความตระหนี่)
๔. มัจฉริโกสียเสฏฐิสส วตตุ มัจฉริโกสียเสฏฐิจิวตตุ. (มัจฉริโกสียเสฏฐิ + วตตุ) ฉัฎฐีต้ปฐริสสมาส
วตตุ อ.เรื่อง มัจฉริโกสียเสฏฐิสส แห่งเศรษฐีชื่อว่าโกสียะผู้มีความตระหนี่ มัจฉริโกสียเสฏฐิจิวตตุ ชื่อว่ามัจฉริโกสียเสฏฐิจิวตตุ. (เรื่องโกสียเศรษฐีผู้มีความตระหนี่)

อสีติโกฎฐิวิภาโว, เสฏฐิ

เป็นฉัฎฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส โดยมีฉัฎฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อสีติ โกฎฐิโย อสส่าติ อสีติโกฎฐิ, วิภาโว. (อสีติ + โกฎฐิ) ฉัฎฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส
โกฎฐิโย อ.โกฎฐิ ท. อสีติ แปดสิบ อสส (วิภาวส) แห่งสมบัติอันบุคคลพึงเสวยนั้น (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส วิภาโว) อ.สมบัติอันบุคคลพึงเสวยนั้น อสีติโกฎฐิ ชื่อว่าอสีติโกฎฐิ (มีโกฎฐิแปดสิบ), ได้แก่สมบัติอันบุคคลพึงเสวย.

๒. อสตีโกฏฐิ วิภาโว อสสาติ อสตีโกฏฐิวิภาโว, เสฏฐิ. (อสตีโกฏฐิ + วิภา) จัฏฐิวิปทูลยาธิกรณ พหุพพิทิสมาล

วิภาโว อ.สัมบัตถันบุคคลพึงเสวย อสตีโกฏฐิ มีโกฏฐิแปดสิบ อสสา (เสฏฐิสล) ของเศรษฐีนั้น (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น อสตีโกฏฐิวิภาโว ชื่อว่าอสตีโกฏฐิวิภา (มีสัมบัตถันบุคคล พึงเสวยมีโกฏฐิแปดสิบ), ได้แก่เศรษฐี.

ติณคโค

เป็นจัฏฐิตปปุริสลมาล มีวิเคราะหว่า

ติณสล อคโค ติณคโค. (ติณ + อคค)

อคโค อ.ปลาย ติณสล แห่งหญ้า ติณคโค ชื่อว่าติณคค. (ปลายหญ้า)

เตลพินทุ

เป็นจัฏฐิตปปุริสลมาล มีวิเคราะหว่า

เตลสล พินทุ เตลพินทุ. (เตล + พินทุ)

พินทุ อ.หยาด เตลสล แห่งน้ำมัน เตลพินทุ ชื่อว่าเตลพินทุ. (หยาดแห่งน้ำมัน)

ปุตุตทาราทย, ปยชนา

เป็นจัฏฐิวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาล โดยมีสมาทรวนทสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ปุตุโต จ ทาโร จ ปุตุตทาโร. (ปุตุต + ทาร) สมารทรวนทสมาล

ปุตุโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตุตทาโร ชื่อว่าปุตุตทาร. (บุตรและภรรยา)

๒. ปุตุตทาโร อาทิ เยสนติ ปุตุตทาราทย, ปยชนา. (ปุตุตทาร + อาทิ) จัฏฐิวิปทูลยาธิกรณ พหุพพิทิสมาล

ปุตุตทาโร อ.บุตรและภรรยา อาทิ เป็นต้น เยล (ปยชนาน) แห่งปยชน ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ปยชนา) อ.ปยชน ท. เหล่านั้น ปุตุตทาราทย ชื่อว่าปุตุตทาราติ (มีบุตรและ ภรรยาเป็นต้น), ได้แก่ปยชนทั้งหลาย.

สมณพราหมณา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมณ โฉ พราหมณ โฉ สมณพราหมณา. (สมณ + พราหมณ)

สมณ โฉ อ.สมณะด้วย พราหมณ โฉ อ.พราหมณ์ด้วย สมณพราหมณา ชื่อว่าสมณพราหมณ.
(สมณะและพราหมณ์)

รทกษปรีคคทิตา, โปกษรณิ

เป็นตติยาดัตปรัสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รทกษเณ ปรีคคทิตา รทกษปรีคคทิตา, โปกษรณิ. (รทกษ + ปรีคคทิตา)

(โปกษรณิ) อ.สระโปกษรณิ รทกษเณ อันผีเสื้อน้ำ ปรีคคทิตา ถือเอารอบแล้ว รทกษปรีคคทิตา ชื่อ
ว่ารทกษปรีคคทิตา (อันผีเสื้อน้ำถือเอารอบแล้ว, ผีเสื้อน้ำครอบครอง), ได้แก่สระโปกษรณิ.

อปริโภาค, วิภวชาต

เป็นนนิบาตบุพพทพพิทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ ปริโภาค ยสฺสาติ อปริโภาค, วิภวชาต. (น + ปริโภาค)

ปริโภาค อ.การใช้สอย ยสฺส (วิภวชาตยสฺส) แห่งสมบัติอันบุคคลพึงเสวยใด นตติ ย่อมไม่มี อิติ
เพราะเหตุนั้น (ต วิภวชาต) อ.สมบัติอันบุคคลพึงเสวยนั้น อปริโภาค ชื่อว่าอปริโภาค (ไม่มีการใช้สอย),
ได้แก่สมบัติอันบุคคลพึงเสวย.

ปจจุสกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุส โฉ โส กาล จาติ ปจจุสกาล. (ปจจุส + กาล)

ปจจุส โฉ อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น กาล
จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปจจุสกาล ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลอันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ไกล
รุ่ง, ไกลสว่าง)

มหากฤษฎาสมาปตติ

เป็นตติยาตปปริสสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหตี จ ส่า กรุณา จาติ มหากฤษฎา. (มหตี + กรุณา) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

มหตี จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น กรุณา จ เป็นพระกรุณาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากฤษฎา ชื่อว่ามหากฤษฎา. (พระกรุณาใหญ่)

๒. มหากฤษฎาย ยุตตา สมาปตติ มหากฤษฎาสมาปตติ. (มหากฤษฎา + สมาปตติ) ตติยา-ตปปริสสสมาส, มัชฌิมโลปสมาส

สมาปตติ อ.สมบัติ ยุตตา อันประกอบแล้ว มหากฤษฎาย ด้วยพระกรุณาใหญ่ มหากฤษฎาสมาปตติ ชื่อว่ามหากฤษฎาสมาปตติ. (สมบัติอันประกอบด้วยพระกรุณาใหญ่)

สกลโลกชาตุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลา จ ส่า โลกชาตุ จาติ สกลโลกชาตุ. (สกลา + โลกชาตุ)

สกลา จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ส่า อ.ทั้งสิ้นนั้น โลกชาตุ จ เป็นโลกชาตุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลโลกชาตุ ชื่อว่าสกลโลกชาตุ. (โลกชาตุทั้งสิ้น)

โพธเนยพนุชวา

เป็นฉฎฐิตปปริสสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โพธน อรหตีติ โพธเนยยา. (โพธน + เณยยปัจจย) สัจฉฐฐาทิอเนกัตถัตถิต (เย สตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่าใด อรหตี ย่อมควร โพธน ซึ่งอันตรัสรู้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต สตฺตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น โพธเนยยา ชื่อว่าโพธเนยย. (ผู้ควรซึ่งอันตรัสรู้, ผู้ควรตรัสรู้)

๒. โพธเนยยานิ พนุชวา โพธเนยพนุชวา. (โพธเนยย + พนุชว) ฉฎฐิตปปริสสสมาส พนุชวา อ.สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ ท. โพธเนยยานิ แห่งสัตว์ผู้ควรซึ่งอันตรัสรู้ ท. โพธเนยย-พนุชวา ชื่อว่าโพธเนยพนุชว. (สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งสัตว์ผู้ควรซึ่งอันตรัสรู้)

ปณจจตตาทฬสโยชนมตถกั

เป็นฉัฎฐีตัปปริสัสมาสั โดยมีอสัมาหารทิกุสัมาสัอยู่ภายใน มีวิเศราระทังนี้

๑. ปณจจตตาทฬส โยชนานิ ปณจจตตาทฬสโยชนานิ. (ปณจจตตาทฬส + โยชน) อสัมาหารทิกุสัมาสั

โยชนานิ อ.โยชนั ท. ปณจจตตาทฬส สัลิบทำ ปณจจตตาทฬสโยชนานิ ชื่อว่าปณจจตตาทฬสโยชน. (โยชนัสัลิบทำ)

๒. ปณจจตตาทฬสโยชนานั มตถกั ปณจจตตาทฬสโยชนมตถกั. (ปณจจตตาทฬสโยชน + มตถก) ฉัฎฐีตัปปริสัสมาสั

มตถกั อ.ทิสุต ปณจจตตาทฬสโยชนานั แห่งโยชนัสัลิบทำ ท. ปณจจตตาทฬสโยชนมตถกั ชื่อว่าปณจจตตาทฬสโยชนมตถก. (ทิสุตแห่งโยชนัสัลิบทำ)

สปะชาปะติ, เสฎฐี

เป็นสัทบุพพททพทพิทิสัมาสั มีวิเศราระทังว่า

สัท ปะชาปะติยา โย วตตติติ สปะชาปะติ, เสฎฐี. (สัท + ปะชาปะติ)

โย (เสฎฐี) อ.เศรชฐีไต วตตติ ย่อมเป็นไป สัท กับ ปะชาปะติยา ด้วยปะชาปะติ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส เสฎฐี) อ.เศรชฐีนั้น สปะชาปะติ ชื่อว่าสปะชาปะติ (ผู้เป็นไปกับด้วยปะชาปะติ, พร้อมกับปะชาปะติ), ไต้แก่เศรชฐี.

ปุริมทิวโส

เป็นวิเสสัณบุพพททกัมมธารยสัมาสั มีวิเศราระทังว่า

ปุริโม จ โส ทิวโส จาติ ปุริมทิวโส. (ปุริม + ทิวโส)

ปุริโม จ อ.อันมีนัก่อนด้วย โส อ.อันมีนัก่อนนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปุริมทิวโส ชื่อว่าปุริมทิวโส. (วันอันมีนัก่อน, วันก่อน)

ราชุปะฎจัน

เป็นฉัฎฐีตัปปริสัสมาสั มีวิเศราระทังว่า

रणโย อุปะฎจัน ราชุปะฎจัน. (ราช + อุปะฎจัน)

อุฏฺฏจานํ อ.ที่เป็นที่บำรุง รมฺโย ของพระราชา ราขุฏฺฏจานํ ชื่อว่าราขุฏฺฏจาน. (ที่เป็นที่บำรุงของ พระราชา)

ฉาตชฺฌตโต, ชนปทมฺนุสฺโส

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ฉาเตน ฉตโต ฉาตชฺฌตโต, ชนปทมฺนุสฺโส. (ฉาต + ฉตโต)

(ชนปทมฺนุสฺโส) อ.มนุษย์ในชนบท ฉาเตน อันความทิว ฉตโต แผลดเผาแล้ว ฉาตชฺฌตโต ชื่อว่าฉาตชฺฌตโต (ผู้อันความทิวแผลดเผาแล้ว), ได้แก่มนุษย์ในชนบท.

ชนปทมฺนุสฺโส

เป็นสัดตมิตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ชนปเท มฺนุสฺโส ชนปทมฺนุสฺโส. (ชนปท + มฺนุสฺส)

มฺนุสฺโส อ.มนุษย์ ชนปเท ในชนบท ชนปทมฺนุสฺโส ชื่อว่าชนปทมฺนุสฺส. (มนุษย์ในชนบท)

ขาตฺตูกาโม

เป็นจตุตถิตปฺปรีสฺสมาส, เป็นกิตันตสฺมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มีวิเคราะหฺว่า

ขาตฺตุ กามเตตฺติ ขาตฺตูกาโม, เสฏฺฐิ. (ขาตฺตุสฺทหฺรูปท + กมฺ กนฺติยฺ ในความใคร่ + ณ ปัจจย)

(โย เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีโต กามเตติ ย่อมใคร่ ขาตฺตุ เพื่ออันเคี้ยวกิน อิติ เพราะเหตุอัน (โย เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีนั้น ขาตฺตูกาโม ชื่อว่าขาตฺตูกาโม (ผู้ใคร่เพื่ออันเคี้ยวกิน), ได้แก่เศรษฐี.

ติลตณฺหุลสฺสปีผาณิตานิ, วัตฺตุนิ

เป็นฉฺฐิตฺตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพหฺพหฺพิทิสฺมาส โดยมีอิตฺตฺริตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ติลณฺจ ตณฺหุลณฺจ สฺปปี จ ผาณิตณฺจ ติลตณฺหุลสฺสปีผาณิตานิ. (ติล + ตณฺหุล + สฺปปี + ผาณิต) อิตฺตฺริตรโยคทวันทสฺมาส

ติลํ จ อ.น้ำมันด้วย ตณฺหุลํ จ อ.ข้าวสารด้วย สฺปปี จ อ.เนยใสด้วย ผาณิตํ จ อ.น้ำอ้อยด้วย ติลตณฺหุลสฺสปีผาณิตานิ ชื่อว่าติลตณฺหุลสฺสปีผาณิต. (น้ำมัน ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย)

๒. ติสตณฺหุสฺสปีผาณิตานิ อาทึ เยสํนฺติ ติสตณฺหุสฺสปีผาณิตาทินิ, วตฺถุนิ. (ติส-
ตณฺหุสฺสปีผาณิต + อาทึ) ฌัฏฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส

ติสตณฺหุสฺสปีผาณิตานิ อนํ้ามนํ ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย ท. อาทึ เป็นต้น เยสํ
(วตฺถุนิ) แห่งวตฺถุ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตฺถุนิ) อ.วตฺถุ ท. เหล่านั้น
ติสตณฺหุสฺสปีผาณิตาทินิ ชื่อว่าติสตณฺหุสฺสปีผาณิตาทิ (มีน้ำมนํ ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อยเป็นต้น),
ได้แก่วตฺถุทั้งหลาย.

อุปปณฺหุปปณฺหุกชาโต, เสฏฺฐิ

เป็นจตุตถิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. อุปฺปณฺโท จ อุปฺปณฺโท จ อุปฺปณฺหุปปณฺหุกา. (อุปฺปณฺหุ + อุปฺปณฺหุ) อิตรียโคท-
วันทสฺมาส

อุปฺปณฺโท จ อ.ความเหลือองขึ้นด้วย อุปฺปณฺโท จ อ.ความเหลือองขึ้นด้วย อุปฺปณฺหุ-
ปปณฺหุกา ชื่อว่าอุปฺปณฺหุปปณฺหุก. (ความเหลือองขึ้นและความเหลือองขึ้น)

๒. อุปฺปณฺหุปปณฺหุกา ชาตา ยสฺสาติ อุปฺปณฺหุปปณฺหุกชาโต, เสฏฺฐิ. (อุปฺปณฺหุปปณฺหุก
+ ชาโต) จตุตถิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส

อุปฺปณฺหุปปณฺหุกา อ.ความเหลือองขึ้นและความเหลือองขึ้น ท. ชาตา เกิดแล้ว ยสฺส
(เสฏฺฐิโน) แก่เศรชฐีโต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฺฐิ) อ.เศรชฐีนั้น อุปฺปณฺหุ-
ปปณฺหุกา-
ชาโต ชื่อว่าอุปฺปณฺหุปปณฺหุกชาโต (มีความเหลือองขึ้นและความเหลือองขึ้นเกิดแล้ว), ได้แก่เศรชฐี.

ธมนิสฺนถตคฺคโต, เสฏฺฐิ

เป็นฌัฏฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส โดยมีฌัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส ตติยาตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน
มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ธมฺนิยา ปาฬิ ธมฺนิ. (ธมฺนิ + ปาฬิ) ฌัฏฐิตปฺปฺริสฺสมาส, อันตโลปสฺมาส

ปาฬิ อ.แถว ธมฺนิยา แห่งเฮิน ธมฺนิ ชื่อว่าธมฺนิ. (แถวแห่งเฮิน)

๒. ธมฺนิยา สฺนถตฺ ธมฺนิสฺนถตฺ, คคฺตฺ. (ธมฺนิ + สฺนถต) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาส

(คคฺตฺ) อ.ร่างกาย สฺนถตฺ อันส่พรั่งแล้ว ธมฺนิยา ด้วยแถวแห่งเฮิน ธมฺนิสฺนถตฺ ชื่อว่า
ธมฺนิสฺนถต (ส่พรั่งด้วยแถวแห่งเฮิน), ได้แก่ร่างกาย.

๓. ธมฺนิสฺนถตฺ คคฺตฺ ยสฺสาติ ธมฺนิสฺนถตคฺคโต, เสฏฺฐิ. (ธมฺนิสฺนถต + คคฺต) ฌัฏฐี-

ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

คตฺต อ.ร่างกาย ฅมนิสฺนถตฺ อั้นสะพริ้งแล้วด้วยแถวแห่งเอั้น ยลฺล (เสฏฺฐิโน) แห่งเศรษฺฐีโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐีนั้น ฅมนิสฺนถตฺคตฺโต ชื่อว่าฅมนิสฺนถตฺคตฺโต. (มีร่างกายอันสะพริ้งด้วยแถวแห่งเอั้น), ไต่แก่เศรษฺฐี.

ฅนทานิภย

เป็นปัญจมีตฺปปริสฺสมาส โดยมีฅญฺฐิตฺปปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. ฅนลฺล ทานิ ฅนทานิ. (ฅน + ทานิ) ฅญฺฐิตฺปปริสฺสมาส

ทานิ อ.ความเลื่อม ฅนลฺล แห่งทริภย ฅนทานิ ชื่อว่าฅนทานิ. (ความเลื่อมแห่งทริภย)

๒. ฅนทานิลฺลมา ภย ฅนทานิภย. (ฅนทานิ + ภย) ปัญจมีตฺปปริสฺสมาส

ภย อ.ความกลัว ฅนทานิลฺลมา แต่ความเลื่อมแห่งทริภย ฅนทานิภย ชื่อว่าฅนทานิภย. (ความกลัวแต่ความเลื่อมแห่งทริภย)

ปุตตธิตโร

เป็นอิตริตฺรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุตฺโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตฺต + ธิตฺ)

ปุตฺโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิดาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิตฺ. (บุตรและธิดา)

ทาสกมฺมกราทโย, ชนา

เป็นฅญฺฐิตฺทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอิตริตฺรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. ทาลฺล จ กมฺมกร จ ทาสกมฺมกร. (ทาลฺ + กมฺมกร) อิตริตฺรโยคทวันทสฺมาส

ทาลฺล จ อ.ทาลฺ ท. ด้วย กมฺมกร จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมฺมกร ชื่อว่าทาลฺ-กมฺมกร. (ทาลฺและกรรมกร)

๒. ทาสกมฺมกร อาทิ เยสนฺธุติ ทาสกมฺมกราทโย, ชนา. (ทาสกมฺมกร + อาทิ) ฅญฺฐิตฺ-ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

ทาสกมฺมกร อ.ทาลฺและกรรมกร ท. อาทิ เป็นต้น เยลฺล (ชนาน) แห่งชน ท. เหล่าไต (สนฺธุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ทาสกมฺมกราทโย ชื่อว่าทาสกมฺมกราทโย (มีทาลฺและกรรมกรเป็นต้น), ไต่แก่ชนทั้งหลาย.

อมนาปี, กम्म

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น มนาปี อมนาปี, กम्म. (น + มนาป)

(กम्म) อ.กรรม มนาปี อันยังใจให้เอิบอาบ น ทาไม้ได้ อมนาปี ชื่อว่าอมนาป (ไม่ยังใจให้เอิบอาบ), ได้แก่กรรม.

เอวรूप, กम्म

เป็นฉฎฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอว รุป ยสสาติ เอวรूप, กम्म. (เอว + รุป)

เอว อ.อย่างนี้ รุป เป็นรูป ยสส (กम्मสส) แห่งกรรมใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดี กम्म) อ.กรรมนั้น เอวรूप ชื่อว่าเอวรूप (มีอย่างนี้เป็นรูป, เห็นปานนี้), ได้แก่กรรม.

นิสสทโท, เสฎฐี

เป็นปัญจมีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคโต สทโท ยสฺมาติ นิสฺสทโท, เสฎฐี. (นิ + สทท)

สทโท อ.เสียง นิคฺคโต ไปปราศแล้ว ยสฺมา (เสฎฐิจิมา) จากเศรษฐีใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ใส่ เสฎฐี) อ.เศรษฐีนั้น นิสฺสทโท ชื่อว่านิสฺสทท (มีเสียงออกแล้ว, ปราศจากเสียง, ไม่มีเสียง), ได้แก่เศรษฐี.

สกลสกุณนิคมวาสิโน

เป็นสัตตมีตัมปฐิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกุณญจ ตํ นิคโม จาติ สกุณนิคม. (สกุณ + นิคม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สกุณํ จ อ.ชื่อว่าสกุณด้วย ตํ อ.ชื่อว่าสกุณนั้น นิคโม จ เป็นนิคมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกุณนิคม ชื่อว่าสกุณนิคม. (นิคมชื่อว่าสกุณ)

๒. สกลโ จ โส สกุณนิคม จาติ สกลสกุณนิคม. (สกล + สกุณนิคม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สกลโ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น สกกรนิคโม จ เป็นนิคมชื่อว่าสกลกระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกสสกกรนิคโม ชื่อว่าสกลสกกรนิคม. (นิคมชื่อว่าสกลกระทั้งสิ้น)

๓. สกสสกกรนิคเม วสนฺติ สีเสนาติ สกสสกกรนิคมวาสิโน, ชนา. (สกสสกกรนิคมสทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ฌิปฺจจฺย) สัตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส, กัตตฺรูป, ตสฺสีลสาธนะ

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ สกสสกกรนิคเม ในนิคมชื่อว่าสกลกระทั้งสิ้น สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สกสสกกรนิคมวาสิโน ชื่อว่าสกลสกกรนิคมวาสิ (ผู้อยู่ในนิคมชื่อว่าสกลกระทั้งสิ้นโดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เอกรจจวาสิโน

เป็นสัตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอสมาทารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. เอกา จ ส่า รจจมา จาติ เอกรจจมา. (เอกา + รจจมา) อสมาทารทิสฺมาส

เอกา จ อ.เดียวกันด้วย ส่า อ.เดียวกันนั้น รจจมา จ เป็นถนนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกรจจมา ชื่อว่าเอกรจจมา. (ถนนเดียวกัน)

๒. เอกรจจายํ วสนฺติ สีเสนาติ เอกรจจวาสิโน, ชนา. (เอกรจจมาสทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ฌิปฺจจฺย) สัตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส, กัตตฺรูป, ตสฺสีลสาธนะ

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ เอกรจจายํ ในถนนเดียวกัน สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เอกรจจวาสิโน ชื่อว่าเอกรจจวาสิ (ผู้อยู่ในถนนเดียวกันโดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

มทฺทฺธนาภาโว

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีจฺญฐิตฺตวิปทฺตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มทฺทฺธํ ฌนํ ยสฺสาติ มทฺทฺธนา, ภริยา. (มทฺทฺธ + ฌน) จฺญฐิตฺตวิปทฺตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาส

ฌนํ อ.ทรัพย์ มทฺทฺธํ อันมาก ยสฺสา (ภริยา) แห่งภรรยา (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า ภริยา) อ.ภรรยา มทฺทฺธนา ชื่อว่ามทฺทฺธนา (ผู้มีทรัพย์มาก), ได้แก่ภรรยา.

๒. มทฺทฺธนาย ภาโว มทฺทฺธนาภาโว. (มทฺทฺธน + ภาว) จฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

ภาโว อ.ความเป็น มทฺทฺธนาย (ภริยา) แห่งภรรยา ผู้มีทรัพย์มาก มทฺทฺธนาภาโว ชื่อว่ามทฺทฺธนาภาว. (ความที่ภรรยา มีทรัพย์มาก)

เศรษฐีสามนโต

เป็นจัญญิต์ปุปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เศรษฐีส สำนโต เศรษฐีสมนโต. (เศ + สำนโต)

สำนโต อ.ที่ใกล้เคียง เศรษฐีส แห่งเรือน เศรษฐีสมนโต ชื่อว่าเศรษฐีสมนโต. (ที่ใกล้เคียงเรือน)

มทขุณเฒาสภาโว

เป็นจัญญิต์ปุปริสส์มาส โดยมีจัญญิต์ทวิปตตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มทขุณเฒาสภาโว อชฺฌมาสโย ยสฺสาติ มทขุณเฒาสภาโว, ภริยา. (มทขุณเฒ + อชฺฌมาสโย)

อชฺฌมาสโย อ.อชฺฌมาสโย มทขุณเฒาสภาโว อ.อชฺฌมาสโย ยสฺสาติ (ภริยา) แห่งภรรยาโว (อชฺฌ) มีอยู่
อชฺฌมาสโย อ.อชฺฌมาสโย อ.ภรรยาโว มทขุณเฒาสภาโว ชื่อว่ามทขุณเฒาสภาโว (ผู้มีอชฺฌมาสโยใหญ่), ได้แก่
ภรรยา.

๒. มทขุณเฒาสภาโว ภาโว มทขุณเฒาสภาโว. (มทขุณเฒาสภา + ภาโว) จัญญิต์ปุปริสส์มาส

ภาโว อ.ความเป็น มทขุณเฒาสภาโว (ภริยา) แห่งภรรยาผู้มีอชฺฌมาสโยใหญ่ มทขุณเฒาสภา-
ภาโว ชื่อว่ามทขุณเฒาสภาโว. (ความเป็นผู้มีอชฺฌมาสโยใหญ่)

ปุตตทวารมตโต, ชโน

เป็นจัญญิต์ทวิปตตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีสภามหารทวารมตโตอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตโต จ ทาโร จ ปุตตทาโร. (ปุตโต + ทาโร) สภามหารทวารมตโต

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ทาโร จ อ.ภรรยาด้วย ปุตตทาโร ชื่อว่าปุตตทวาร. (บุตรและ
ภรรยา)

๒. ปุตตทาโร มตตา ยสฺสาติ ปุตตทวารมตโต, ชโน. (ปุตตทวาร + มตตา) จัญญิต์ทวิป-
ตตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ปุตตทาโร อ.บุตรและภรรยา มตตา เป็นประมาณ ยสฺส (ชโน) แห่งชโน (อชฺฌ)
มีอยู่ อชฺฌ เพราะเหตุนี้ (โส ชโน) อ.ชโน ปุตตทวารมตโต ชื่อว่าปุตตทวารมตโต (มีบุตรและภรรยาเป็น
ประมาณ, ลักว่าบุตรและภรรยา, มีเพียงบุตรและภรรยา), ได้แก่ชโน.

สกลตณฺฑุลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลา จ เต ตณฺฑุลา จาติ สกลตณฺฑุลา. (สกล + ตณฺฑุล)

สกลา จ อ.ทั้งสิ้น ท. ด้วย เต อ.ทั้งสิ้น ท. เหล่านั้น ตณฺฑุลา จ เป็นข้าวสารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลตณฺฑุลา ชื่อว่าสกลตณฺฑุล. (ข้าวสารทั้งสิ้น)

ภินฺนตณฺฑุลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภินฺนา จ เต ตณฺฑุลา จาติ ภินฺนตณฺฑุลา. (ภินฺน + ตณฺฑุล)

ภินฺนา จ อ.อันหักแล้ว ท. ด้วย เต อ.อันหักแล้ว ท. เหล่านั้น ตณฺฑุลา จ เป็นข้าวสารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภินฺนตณฺฑุลา ชื่อว่าภินฺนตณฺฑุล. (ข้าวสารหัก)

อุทฺชนกปฺลลานิ

เป็นอิตรียศทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทฺชนญจ กปฺลลญจ อุทฺชนกปฺลลานิ. (อุทฺชน + กปฺลล)

อุทฺชนํ จ อ.เตาด้วย กปฺลลํ จ อ.กระทะด้วย อุทฺชนกปฺลลานิ ชื่อว่าอุทฺชนกปฺลล. (เตาและกระทะ)

จิริสฺสปีมฺฐุผาณิตํ, จิริสฺสปีมฺฐุผาณิตานิ

เป็นสมาหารทวันทสมาส หรือเป็นอิตรียศทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิริญจ สฺสปี จ มฺฐุ จ ผาณิตญจ จิริสฺสปีมฺฐุผาณิตํ จิริสฺสปีมฺฐุผาณิตานิ วา. (จิริ + สฺสปี + มฺฐุ + ผาณิต)

จิริ จ อ.น้ามนด้วย สฺสปี จ อ.เนยใสด้วย มฺฐุ จ อ.น้ำผึ้งด้วย ผาณิตํ จ อ.น้ำอ้อยด้วย จิริสฺสปีมฺฐุผาณิตํ ชื่อว่าจิริสฺสปีมฺฐุผาณิต. (น้ามน เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย)

สวดตมฺมิโก, ปาสาโท

เป็นสังสฺฏฐาทีอเนกัตถตฺตทิต มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. สวดต มฺมิโย สวดตมฺมิโย. (สวดต + มฺมิ) อสมฺมาทรรทิกุสมฺมาส
มฺมิโย อ.จั้น ท. สวดต เจต สวดตมฺมิโย ชื่อว่าสวดตมฺมิ. (เจตจั้น)
๒. สวดตมฺมิที นิยุตโต สวดตมฺมิโก, ปาสาโท. (สวดตมฺมิ + ฦกปจฺจย) สังสฺฏฐาทีอเนกัตถ-
ตฺตทิต

(ปาสาโท) อ.ปราสาท นิยุตโต อันประกอบแล้ว สวดตมฺมิที ด้วยจั้นเจต ท. สวดตมฺมิโก
ชื่อว่าสวดตมฺมิโก (ประกอบด้วยจั้นเจต, ประกอบด้วยเจตจั้น), ได้แก่ปราสาท.

อุปริมตล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมฺมาส มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. อุปริ ภาว อุปริม, ตล. (อุปริ + อิมปจฺจย) สังสฺฏฐาทีอเนกัตถตฺตทิต
(ตล) อ.พั้น ภาว อันมีอยู่ อุปริ ในเบื้องบน อุปริม ชื่อว่าอุปริม (มีในเบื้องบน), ได้แก่พั้น.
๒. อุปริมญจ ตํ ตลญจาทิ อุปริมตล. (อุปริม + ตล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมฺมาส
อุปริม จ อ.อันมีในเบื้องบนด้วย ตํ อ.อันมีในเบื้องบนนั้น ตล จ เป็นพั้นด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น อุปริมตล ชื่อว่าอุปริมตล. (พั้นอันมีในเบื้องบน, พั้นข้างบน)

สพพทวารานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

สพพานิ จ ตานิ ทวารานิ จาทิ สพพทวารานิ. (สพพ + ทวาร)

สพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น ทวารานิ จ เป็นประตูด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น สพพทวารานิ ชื่อว่าสพพทวาร. (ประตูทั้งปวง, ทุกประตู)

สุจิมฺภิกานิ

เป็นอิตริตฺรโยคทวันทสมฺมาส มิวีเคราะห์ว่า

สุจิ จ มฺภิกญจ สุจิมฺภิกานิ. (สุจิ + มฺภิก)

สุจิ จ อ.กลอนด้วย มฺภิก จ อ.ลิมด้วย สุจิมฺภิกานิ ชื่อว่าสุจิมฺภิก. (กลอนและลิม)

ทลสนภย

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทลสนโต ภย ทลสนภย. (ทลสน + ภย)

ภย อ.ความกลัว ทลสนโต แต่การเห็น ทลสนภย ชื่อว่าทลสนภย. (กลัวเห็น)

นิพพิเสวโน, เสฏฐิ

เป็นปัญจมีทวิปทตลยาธิกรณพทพพิทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคต วิเสวน ยสมมติ นิพพิเสวโน, เสฏฐิ. (นิ + วิเสวน)

วิเสวน อ.การเสพผิด นิคคต ออกไปแล้ว ยสมมา (เสฏฐิมหา) จากเศรษฐิโต (อติ) มีอยู่
อติ เพราะเหตุนั้น (โล เสฏฐิ) อ.เศรษฐินั้น นิพพิเสวโน ชื่อว่านิพพิเสวน (มีการเสพผิดออกไปแล้ว,
ปราศจากการเสพผิด), ได้แก่เศรษฐิ.

ภตตภิจจ

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน ภิจจ ภตตภิจจ. (ภตต + ภิจจ)

ภิจจ อ.ภิจ ภตเตน ด้วยภัตต ภตตภิจจ ชื่อว่าภตตภิจจ. (ภิจด้วยภัตต,ภัตภิจ)

(ปณจ) ภิกขุสทานิ

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณ สทานิ ภิกขุสทานิ. (ภิกขุ + สต)

สทานิ อ.ร้อย ท. ภิกขุณ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสทานิ ชื่อว่าภิกขุสต. (ภิกษุหนึ่งร้อย)

อิทธิพล

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิทธิยา พล อิทธิพล. (อิทธิ + พล)

พล อ.กำลัง อิทธิยา แห่งฤทธิ อิทธิพล ชื่อว่าอิทธิพล. (กำลังแห่งฤทธิ)

สีหปณฺชฺรทวาร

เป็นฉนฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

สีหปณฺชฺรสฺส ทวาริ สีหปณฺชฺรทวาริ. (สีหปณฺชฺร + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตูล สีหปณฺชฺรสฺส แห่งสีหบัญชฺร สีหปณฺชฺรทวาริ ชื่อว่าสีหปณฺชฺรทวาร. (ประตูล สีหบัญชฺร)

มณฺธิรูปกั

เป็นฉนฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

มณฺธิสฺส รูปกั มณฺธิรูปกั. (มณฺธิ + รูปก)

รูปกั อ.รูป มณฺธิสฺส แห่งแก้วมณฺธิ มณฺธิรูปกั ชื่อว่ามณฺธิรูปก. (รูปแก้วมณฺธิ)

ททยมฺล

เป็นฉนฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

ททยสฺส มฺล ททยมฺล. (ททย + มฺล)

มฺล อ.เนื้อ ททยสฺส แห่งททย ททยมฺล ชื่อว่าททยมฺล. (เนื้อททย)

วาทปานทวาริ

เป็นฉนฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

วาทปานสฺส ทวาริ วาทปานทวาริ. (วาทปาน + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตูล วาทปานสฺส แห่งช่องเป็นที่ตีมกนซึ่งลม วาทปานทวาริ ชื่อว่าวาทปานทวาร. (ประตูลแห่งหน้าต่าง)

คเหตุพพคคทณฺ

เป็นวิเสสฺนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

คเหตุพพญจ ตั คทณฺญจาทิ คเหตุพพคคทณฺ. (คเหตุพพ + คทณ)

คเหตุพพ จ อ.อันตนพึงถือเอาด้วย ตั อ.อันตนพึงถือเอานั้น คทณฺ จ เป็นวัตถุเป็นเครื่องถือเอาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คเหตุพพคคทณฺ ชื่อว่าคเหตุพพคคทณ. (วัตถุเป็นเครื่องถือเอาอันตนถึงถือเอา)

ปกฺขิตตโลณสฺกฺขรา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมิจฺฉฐิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. โลณสฺส สฺกฺขรา โลณสฺกฺขรา. (โลณ + สฺกฺขรา) จฺฉฐิตฺตปฺริสฺสมาส

สฺกฺขรา อ.กอน โลณสฺส แห่งเกลือ โลณสฺกฺขรา ชื่อว่าโลณสฺกฺขรา. (กอนเกลือ)

๒. ปกฺขิตตา จ ส่า โลณสฺกฺขรา จาติ ปกฺขิตตโลณสฺกฺขรา. (ปกฺขิตตา + โลณสฺกฺขรา)

วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

ปกฺขิตตา จ อ.อันบุคคลใส่เข้าไปแล้วด้วย ส่า อ.อันบุคคลใส่เข้าไปแล้วนั้น โลณสฺกฺขรา

จ เป็นกอนแห่งเกลือด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปกฺขิตตโลณสฺกฺขรา ชื่อว่าปกฺขิตตโลณสฺกฺขรา. (กอนเกลือที่บุคคลใส่ไว้)

วาทปานอุมฺมาโร

เป็นจฺฉฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วาทปานสฺส อุมฺมาโร วาทปานอุมฺมาโร. (วาทปาน + อุมฺมาร)

อุมฺมาโร อ.ธรรณี วาทปานสฺส แห่งหน้าตา วาทปานอุมฺมาโร ชื่อว่าวาทปานอุมฺมาร. (ธรรณีหน้าตา)

สกลปาส่าโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สกล จ สៃ ปาส่าโท จาติ สกลปาส่าโท. (สกล + ปาส่าท)

สกล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย สៃ อ.ทั้งสิ้นนั้น ปาส่าโท จ เป็นปราสาทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลปาส่าโท ชื่อว่าสกลปาส่าท. (ปราสาททั้งสิ้น)

วิชฺฌณกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

วิชฺฌณญจ ตํ กาล จาติ วิชฺฌณกาล. (วิชฺฌณ + กาล)

วิชฺฌณญ จ อ.เป็นที่แห่งด้วย ตํ อ.เป็นที่แห่งนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิชฺฌณกาล ชื่อว่าวิชฺฌณกาล. (กาลเป็นที่แห่ง)

เศรษฐีฉายนภย์

เป็นปัญจมีตปฐิสสมาส โดยมีฉฐิสตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. เศรษฐี ฉายนั เศรษฐีฉายนั. (เศท + ฉายน) ฉฐิสตปฐิสสมาส
ฉายนั อ.อันใหม่ เศรษฐี ซึ่งเรือน เศรษฐีฉายนั ชื่อว่าเศรษฐีฉายน. (ใหม่เรือน)

๒. เศรษฐีฉายนสฺมา ภย์ เศรษฐีฉายนภย์. (เศทฉายน + ภย) ปญจมีตปฐิสสมาส
ภย์ อ.ความกลัว เศรษฐีฉายนสฺมา แต่อันใหม่ซึ่งเรือน เศรษฐีฉายนภย์ ชื่อว่าเศรษฐีฉายน-
ภย. (กลัวแต่อันใหม่เรือน)

ขุททกปูโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขุททโก จ โส ปูโว จาติ ขุททกปูโว. (ขุททก + ปูว)

ขุททโก จ อ.ขึ้นเล็กด้วย โส อ.ขึ้นเล็กนั้น ปูโว จ เป็นขนมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ขุททกปูโว ชื่อว่าขุททกปูว. (ขนมขึ้นเล็ก)

กปลลปาติ

เป็นฉฐิสตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปลลสฺส ปาติ กปลลปาติ. (กปลล + ปาติ)

ปาติ อ.ถาด กปลลสฺส แห่งกระเบื้อง กปลลปาติ ชื่อว่ากปลลปาติ. (ถาดกระเบื้อง)

มหาปูโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส ปูโว จาติ มหาปูโว. (มหนโต + ปูว)

มหนโต จ อ.ขึ้นใหญ่ด้วย โส อ.ขึ้นใหญ่นั้น ปูโว จ เป็นขนมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
มหาปูโว ชื่อว่ามหาปูว. (ขนมขึ้นใหญ่)

สกลปาติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลา จ ส่า ปาติ จาติ สกลปาติ. (สกลา + ปาติ)

สกลา จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ส่า อ.ทั้งสิ้นนั้น ปาติ จ เป็นถาตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกลปาติ
ชื่อว่าสกลปาติ. (ถาตทั้งหมด)

ทพพิกณฺโณ

เป็นฉฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทพพิยา กณฺโณ ทพพิกณฺโณ. (ทพพิ + กณฺณ)

กณฺโณ อ.มฺม ทพพิยา แห่งทพพิ ทพพิกณฺโณ ชื่อว่าทพพิกณฺณ. (มฺมทพพิ)

ปุริมปุโว

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริโม จ โส ปุโว จาติ ปุริมปุโว. (ปุริม + ปุว)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีในก่อนนั้น ปุโว จ เป็นขนมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปุริมปุโว ชื่อว่าปุริมปุว. (ขนมอันมีในก่อน)

มหนตฺตโร, ปุโว

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพฺเพ อิเม มหนฺตา, อยมิเมส วิเสสน มหนฺโตติ มหนตฺตโร, ปุโว. (มหนฺต + ตฺรปจฺจย)

อิเม (ปุวา) อ.ขนม ท. เหล่านี้ สพฺเพ ทั้งปวง มหนฺตา เป็นของใหญ่ (โทนฺติ) ย่อมเป็น, อยม
(ปุโว) อ.ขนมนี้ มหนฺโต เป็นของใหญ่ วิเสสน โดยพิเศษ อิเมส (ปุวาน) กว่าขนม ท. เหล่านี้ (โทติ)
ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ มหนตฺตโร ชื่อว่ามหนตฺตร (ใหญ่กว่า), ได้แก่ขนม.

มหนตฺมหนฺโต, ปุโว

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺโต จ โส มหนฺโต จาติ มหนตฺมหนฺโต, ปุโว. (มหนฺต + มหนฺต)

โส (ปุโว) อ.ขมนั้น มหนฺโต จ อันใหญ่ด้วย มหนฺโต จ อันใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหนตฺมหนฺโต ชื่อว่ามหนตฺมหนฺต (ทั้งใหญ่ทั้งใหญ่), ได้แก่ขนม.

เอกภาพุธา, ปูวา

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกโต อาพทุธา เอกภาพุธา, ปูวา. (เอก + อาพทุธ)

(ปูวา) อ.ขนม ท. อาพทุธา เนื่อง เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน เอกภาพุธา ชื่อว่า เอกภาพุธ (เนื่องโดยความเป็นอันเดียวกัน), ได้แก่ขนมทั้งหลาย.

ทินนทานาทินิ, กุสลานิ

เป็นฉัฎฐีทวีปทุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส โดยมิวิเสสันบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทินนญจ ตั ทานญจาทิ ทินนทาน. (ทินน + ทาน) วิเสสันบุพพบทกัมมธารยส์มาส

ทินนุ จ อ.อันบุคคลถวายแล้วด้วย ตั อ.อันบุคคลถวายแล้วนั้น ทานุ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ทินนทาน ชื่อว่าทินนทาน. (ทานที่บุคคลถวายแล้ว)

๒. ทินนทาน อาทิ เยสนุติ ทินนทานาทินิ, กุสลานิ. (ทินนทาน + อาทิ) ฉัฎฐีทวีป-
ทุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส

ทินนทาน อ.ทานอันบุคคลถวายแล้ว อาทิ เป็นต้น เยส (กุสลานิ) แห่งกุศล ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ กุสลานิ) อ.กุศล ท. เหล่านั้น ทินนทานาทินิ ชื่อว่าทินนทานาทิ (มีทานที่บุคคลถวายแล้วเป็นต้น), ได้แก่กุศลทั้งหลาย

คคณตล

เป็นฉัฎฐีตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คคณสส์ ตล คคณตล. (คคณ + ตล)

ตล อ.พื้น คคณสส์ แห่งท้องฟ้า คคณตล ชื่อว่าคคณตล. (พื้นท้องฟ้า, พื้นอากาศ)

ปลนุนจิตโต, เสฎฐิ

เป็นฉัฎฐีทวีปทุลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปลนุณ จิตต ยสสาติ ปลนุนจิตโต, เสฎฐิ. (ปลนุน + จิตต)

จิตต อ.จิต ปลนุณ อันเสื่อมใสแล้ว ยสส (เสฎฐิโน) แห่งเศรษฐีใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ

เหตุนั้น (โส เสฏฐิ) อ.เศรษฐินัน ปสนุนจิตโต ชื่อว่าปสนุนจิตต (ผู้มีจิตเสื่อมใสแล้ว), ได้แก่เศรษฐิ.

โสปาณสีล

เป็นฉฏฐิตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสปาณสฺส สีล โสปาณสีล. (โสปาณ + สีล)

สีล อ.ทว โสปาณสฺส แห่งบันได โสปาณสีล ชื่อว่าโสปาณสีล. (ทวบันได)

โสปาณปริโยสาน

เป็นฉฏฐิตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสปาณสฺส ปริโยสาน โสปาณปริโยสาน. (โสปาณ + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.ทีสุตรอบ โสปาณสฺส แห่งบันได โสปาณปริโยสาน ชื่อว่าโสปาณปริโยสาน. (ทีสุตรอบแห่งบันได)

เซตวนทวารโกฏจก

เป็นฉฏฐิตปฺปริสฺสมาส โดยมีฉฏฐิตปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เซตวนสฺส ทวาร เซตวนทวาร. (เซตวน + ทวาร) ฉฏฐิตปฺปริสฺสมาส

ทวาร อ.ประตุ เซตวนสฺส แห่งพระเซตวัน เซตวนทวาร ชื่อว่าเซตวนทวาร. (ประตุแห่งพระเซตวัน)

๒. เซตวนทวารสฺส โกฏจก เซตวนทวารโกฏจก. (เซตวนทวาร + โกฏจก) ฉฏฐิตปฺปริสฺสมาส

โกฏจก อ.ซุม เซตวนทวารสฺส แห่งประตุแห่งพระเซตวัน เซตวนทวารโกฏจก ชื่อว่าเซตวนทวารโกฏจก. (ซุมประตุแห่งพระเซตวัน)

อุปริปาสาท

เป็นอมาทิปรตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาทสฺส อุปริ อุปริปาสาท. (อุปริ + ปาสาท)

อุปริ ในเบื้องบน ปาสาทสฺส แห่งปราสาท อุปริปาสาท ชื่อว่าอุปริปาสาท. (เบื้องบนปราสาท)

เหฏฐาโอดรณกาลมตโต, กาลโ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิวิเสสณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส และสัตตมิตฺตปุริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. โอดรณญจ ตํ กาลโ จาติ โอดรณกาลโ. (โอดรณ + กาล) วิเสสณบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

โอดรณํ จ อ.เป็นที่ข้ามลงด้วย ตํ อ.เป็นที่ข้ามลงนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โอดรณกาลโ ชื่อว่าโอดรณกาล. (กาลเป็นที่ข้ามลง)

๒. เหฏฐา โอดรณกาลโ เหฏฐาโอดรณกาลโ. (เหฏฐา + โอดรณกาล) สัตตมิตฺตปุริสสฺมาส โอดรณกาลโ อ.กาลเป็นที่ข้ามลง เหฏฐา ในภายใตฺ์ เหฏฐาโอดรณกาลโ ชื่อว่าเหฏฐา-โอดรณกาล. (กาลเป็นที่ข้ามลงในภายใตฺ์)

๓. เหฏฐาโอดรณกาลโ มตฺตา ยสฺสาติ เหฏฐาโอดรณกาลมตฺโต, กาลโ. (เหฏฐาโอดรณ-กาล + มตฺตา) ฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

เหฏฐาโอดรณกาลโ อ.กาลเป็นที่ข้ามลงในภายใตฺ์ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (กาลสฺส) แห่งกาลโ (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กาลโ) อ.กาลนั้น เหฏฐาโอดรณกาลมตฺโต ชื่อว่าเหฏฐาโอดรณกาลมตฺโต (มีกาลเป็นที่ข้ามลงในภายใตฺ์เป็นประมาณ, สักว่ากาลเป็นที่ข้ามลงในภายใตฺ์), ไต่แก่กาลเวลา.

โสปาณปาทมูลํ

เป็นฉัฏฐีตฺตปุริสสฺมาส โดยมีฉัฏฐีตฺตปุริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. โสปาณสฺส ปาโท โสปาณปาโท. (โสปาณ + ปาโท) ฉัฏฐีตฺตปุริสสฺมาส

ปาโท อ.เชิง โสปาณสฺส แห่งบันได โสปาณปาโท ชื่อว่าโสปาณปาโท. (เชิงบันได)

๒. โสปาณปาทสฺส มูลํ โสปาณปาทมูลํ. (โสปาณปาท + มูล) ฉัฏฐีตฺตปุริสสฺมาส

มูลํ อ.โคน โสปาณปาทสฺส แห่งเชิงแห่งบันได โสปาณปาทมูลํ ชื่อว่าโสปาณปาทมูล. (โคนแห่งเชิงบันได)

จิปฺปตรํ

เป็นวิเสสตัทฺธิต มิวิเคราะหฺ์ว่า

อิทธิเมส วิเสเสน จิปปนติ จิปปตริ,
 อิทธิ (ปาปนิ) อ.การถึงนี้ จิปป พัล วิเสเสน โดยพัล อิเมส (ปาปนา) กว่าการถึง ท.
 เหล่านี้ (โทธิ) ย่อมเป็น อิทธิ เพราะเหตุนี้ จิปปตริ ชื่อว่าจิปปตริ. (พัลกว่า)

ภตตคโค

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า
 ภตตสฺส อคฺโค ภตตคโค. (ภตต + อคฺค)
 อคฺโค อ.โรง ภตตสฺส แห่งภตฺร ภตตคโค ชื่อว่าภตตคค. (โรงภตฺร)

ปณตตพุทธาสนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า
 ปณตตตญจ ตํ พุทธาสนญจติ ปณตตพุทธาสนํ. (ปณตต + พุทธาสน)
 ปณตตตํ จ อ.อันบุคคลปลูตแล้วด้วย ตํ อ.อันบุคคลปลูตแล้วนั้น พุทธาสนํ จ เป็นพุท-
 ธาสนํด้วย อิทธิ เพราะเหตุนี้ ปณตตพุทธาสนํ ชื่อว่าปณตตพุทธาสน. (พุทธาสนํที่บุคคลปลูตไว้
 แล้ว)

ภิกขุสงฺฆโม

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหว่า
 ภิกขุณํ สงฺฆโม ภิกขุสงฺฆโม. (ภิกขุ + สงฺฆ)
 สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกขุณํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

พุทฺธปฺมุโข

เป็นฉนฺฐิตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า
 พุทฺธอ ปมุขํ ยสฺสาติ พุทฺธปฺมุโข, ภิกขุสงฺฆโม. (พุทฺธ + ปมุข)
 พุทฺธอ อ.พระพุทฺธเจ้า ปมุขํ เป็นประมุข ยสฺส (ภิกขุสงฺฆมสฺส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อตฺถิ)
 มีอยู่ อิทธิ เพราะเหตุนี้ พุทฺธปฺมุโข ชื่อว่าพุทฺธปฺมุข (มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฺฆ.

ทกฺขิโณทกํ

เป็นจตุตถิตตปุริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกฺขิณาย อุทกํ ทกฺขิโณทกํ. (ทกฺขิณา + อุทก)

อุทกํ อ.น้ำ ทกฺขิณาย เพื่อทักขิณา ทกฺขิโณทกํ ชื่อว่าทกฺขิโณทก. (น้ำเพื่อทักขิณา)

ยวาทตถํ

เป็นนิบาตบุพพกะ อพยยัภาวสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยตฺตเกณ อตฺโต ยวาทตถํ. (ยว + อตฺถ)

อตฺโต อ.ความต้องการ ยตฺตเกณ (วัตถุณา) ด้วยวัตถุ อันมีประมาณเท่าใด ยวาทตถํ ชื่อว่า ยวาทตถ. (เท่าที่ต้องการ)

สกลวิทาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลโ จ โส วิทาโร จาติ สกลวิทาโร. (สกล + วิทาร์)

สกลโ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น วิทาโร จ เป็นวิทาร์นั้น อิติ เพราะเหตุนั้น สกล-วิทาโร ชื่อว่าสกลวิทาร์. (วิทาร์ทั้งสิ้น)

ปพฺพการุจฺจานํ

เป็นฉฏฐิตตปุริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพฺพการุสฺส จานํ ปพฺพการุจฺจานํ. (ปพฺพการ + จาน)

จานํ อ.ที่ ปพฺพการุสฺส แห่งเงื่อม ปพฺพการุจฺจานํ ชื่อว่าปพฺพการุจฺจาน. (ที่แห่งเงื่อม)

กปลฺลปฺพวพฺพกาโร

เป็นฉฏฐิตตปุริสสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปลฺลปฺพวสฺส ปพฺพกาโร กปลฺลปฺพวพฺพกาโร. (กปลฺลปฺพว + ปพฺพการ)

ปพฺพกาโร อ.เงื่อม กปลฺลปฺพวสฺส แห่งขนมเบื้อง กปลฺลปฺพวพฺพกาโร ชื่อว่ากปลฺลปฺพวพฺพการ. (เงื่อมแห่งขนมเบื้อง)

อนุโมทนาवासัน

เป็นฉัญฐิต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุโมทนา ย อวสาน อนุโมทนาवासัน. (อนุโมทนา + อวสาน)

อวสาน อ.เป็นที่สิ้นสุดลง อนุโมทนา ย แห่งการอนุโมทนา อนุโมทนาवासัน ชื่อว่าอนุโมทนาवासัน.
(เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการอนุโมทนา, เวลาจบอนุโมทนา)

อัสติโกฏิฉน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมอาหารทิสสมาส และฉัญฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อัสติ โภโก อัสติโกฏิโย. (อัสติ + โภโก) อสมอาหารทิสสมาส

โภโก ย อ.โภโก ท. อัสติ แปตสับ อัสติโกฏิโย ชื่อว่าอัสติโกฏิ. (โภโกแปตสับ, ๘๐ โภโก)

๒. อัสติโกฏิโย มตฺตา ยสฺสาติ อัสติโกฏิ, ฉน. (อัสติ + โภโก) ฉัญฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสสมาส

อัสติโกฏิโย อ.โภโกแปตสับ ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺ (ฉนสฺ) แห่งทรัพย์ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ฉน) อ.ทรัพย์นั้น อัสติโกฏิ ชื่อว่าอัสติโกฏิ (มีโภโกแปตสับเป็นประมาณ), ได้แก่ทรัพย์.

๓. อัสติโกฏิ จ ตํ ฉนญจาทิ อัสติโกฏิฉน. (อัสติโกฏิ + ฉน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อัสติโกฏิ จ อ.อันมีโภโกแปตสับเป็นประมาณด้วย ตํ อ.อันมีโภโกแปตสับเป็นประมาณนั้น ฉน จ เป็นทรัพย์ด้วย อติ เพราะเหตุนั้น อัสติโกฏิฉน ชื่อว่าอัสติโกฏิฉน. (ทรัพย์มี ๘๐ โภโกเป็นประมาณ, ทรัพย์มีประมาณ ๘๐ โภโก)

สายณฺทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สายณฺโท จ โส สมโย จาทิ สายณฺทสมโย. (สายณฺท + สมโย)

สายณฺโท จ อ.เป็นที่สิ้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่สิ้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อติ เพราะเหตุนั้น สายณฺทสมโย ชื่อว่าสายณฺทสมโย. (สมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

มทานุภาโว, เถโร

เป็นภริยาที่วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหนโต อานุภาโว ยสส์สาติ มทานุภาโว, เถโร. (มหนโต + อานุภาว)
 อานุภาโว อ.อานุภาพ มหนโต มาก ยสส์ (เถรสส์) แห่งพระเถระโต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (โส เถโร) อ.พระเถระนั้น มทานุภาโว ชื่อว่ามทานุภาว (มีอานุภาพมาก), ได้แก่พระเถระ.

คุณกถา

เป็นทนต์ยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 คุณ กถา คุณกถา. (คุณ + กถา)
 กถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าว คุณ ซึ่งคุณ คุณกถา ชื่อว่าคุณกถา. (วาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ,
 เรื่องคุณ)

กุลทมโก, ภิกษุ

เป็นทนต์ยาตปปริสส์มาส, เป็นกัตตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 กุล ทเมตติ กุลทมโก, ภิกษุ. (กุลสทหุปปท + ทม ทมเน ในการฝึก + ญวัญจัจย)
 (โย ภิกษุ) อ.ภิกษุโต ทเมติ ย่อมฝึก กุล ซึ่งตระกูล อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุ
 นั้น กุลทมโก ชื่อว่ากุลทมก (ผู้ฝึกตระกูล), ได้แก่ภิกษุ.

พทุธคุณ

เป็นภริยาที่วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธสส์ คุณ พทุธคุณ. (พทุธ + คุณ)
 คุณ อ.คุณ พทุธสส์ ของพระพทุธเจ้า พทุธคุณ ชื่อว่าพทุธคุณ. (คุณของพระพทุธเจ้า)

ดาทิส, บุตโต

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 โส วย ทิสส์ตติ ดาทิส, บุตโต. (ตสทหุปปท + ทิส เปกขณ ในการดู, การเห็น + กวิ)
 (บุตโต) อ.บุตร ทิสส์ตติ ย่อมถูกเห็น โส วย รวากะ อ.เขา อิติ เพราะเหตุนี้ ดาทิส ชื่อ
 ว่าดาทิส (ผู้เข่นนั้น), ได้แก่บุตร.

รขมิสโก, ไรโส

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รเชน มิสโก รขมิสโก, ไรโส. (รข + มิสโก)

(ไรโส) อ.รส มิสโก อันเจือ รเชน ด้วยตุลี รขมิสโก ชื่อว่ารขมิสโก (เจือด้วยตุลี), ไต้แก่รส.

มตุรโส

เป็นฉัฐฐิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตุรส ไรโส มตุรโส. (มตุ + รส)

ไรโส อ.รส มตุรส แห่งน้ำหวาน มตุรโส ชื่อว่ามตุรส. (รสแห่งน้ำหวาน)

จريتปจจโย

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จريتเมว ปจจโย จريتปจจโย. (จريت + ปจจโย)

จريت เอว อ.อันเที่ยวไปนั้นเที่ยว ปจจโย เป็นปัจจย จريتปจจโย ชื่อว่าจريتปจจโย. (ปัจจยคืออันเที่ยวไป)

ปากติกั, วมุณคณธั

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปากติยา จิต ปากติกั, วมุณคณธั. (ปกติ + ฦกปัจจย)

(วมุณคณธั) อ.สีและกลืน จิต อันตั้งอยู่แล้ว ปากติยา ตามปกติ ปากติกั ชื่อว่าปากติกั (อันตั้งอยู่ตามปกติ), ไต้แก่สีและกลืน.

เสชาเสชเกโท

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เสช จ อเสช จ เสชาเสชา. (เสช + อเสช) อิตรียคทวันทสมาส

เสช จ อ.พระเสชด้วย อเสช จ อ.พระอเสชด้วย เสชาเสชา ชื่อว่าเสชาเสช. (พระเสชและพระอเสช)

๒. เสชาเสชเกโท เกโท เสชาเสชเกโท. (เสชาเสช + เกโท) ตติยชาติปฐิสสมาส

เกโท อ.อันต่าง เสชาเสงเทติ ด้วยพระเสงะและพระอเสงะ ท. เสชาเสงเกโท ชื่อว่า
เสชาเสงเกท. (อันต่างด้วยพระเสงะและพระอเสงะ)

กุลปฎิปาฏิ

เป็นฉนฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

กุลานัน ปฎิปาฏิ กุลปฎิปาฏิ. (กุล + ปฎิปาฏิ)

ปฎิปาฏิ อ.ลำดับ กุลานัน แห่งตระกูล ท. กุลปฎิปาฏิ ชื่อว่ากุลปฎิปาฏิ. (ลำดับแห่งตระกูล)

จรรณุปัจจโย

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

จรรณเมว ปัจจโย จรรณุปัจจโย. (จรรณ + ปัจจโย)

จรรณ เอว อ.อันเกี่ยวไปนั้นเทียว ปัจจโย เป็นปัจจัจย จรรณุปัจจโย ชื่อว่าจรรณุปัจจโย. (ปัจจัจย
คืออันเทียวไป)

สทฐาทานี

เป็นฉนฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

สทฐาย ทานี สทฐาทานี. (สทฐา + ทานี)

ทานี อ.ความเลื่อม สทฐาย แห่งศรัทธา สทฐาทานี ชื่อว่าสทฐาทานี. (ความเลื่อมแห่งศรัทธา)

โมคทานี

เป็นฉนฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

โมคสฺส ทานี โมคทานี. (โมค + ทานี)

ทานี อ.ความเลื่อม โมคสฺส แห่งโมคะ โมคทานี ชื่อว่าโมคทานี. (ความเลื่อมแห่งโมคะ)

พทิตาโม

เป็นอมาทิปรตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

คามสฺส พทิตาโม. (พทิตา + คาม)

พทิตา ในภายนอก คามสฺส แห่งหมู่บ้าน พทิตาโม ชื่อว่าพทิตาม. (ภายนอกหมู่บ้าน)

อุทกผาสูกฎจານ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีทวีปทภินนาธิกรณพพุพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทกเณ ผาสูกั ยสลาติ อุทกผาสูกั, จานั. (อุทก + ผาสูก) ทวีปทภินนาธิกรณพพุพิทิสมาส

ผาสูกั อ.ความสำราญ อุทกเณ ด้วยน้ำ ยสลา (จานสลา) แห่งที่ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ติ จานั) อ.ที่นั้น อุทกผาสูกั ชื่อว่าอุทกผาสูก (มีความสำราญด้วยน้ำ), ได้แก่ที่.

๒. อุทกผาสูกญจ ตั จานญจติ อุทกผาสูกฎจานั. (อุทกผาสูก + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อุทกผาสูกั จ อ.มีความสำราญด้วยน้ำด้วย ตั อ.มีความสำราญด้วยน้ำนั้น จานั จ เป็นที่ด้วย อติ เพราะเหตุนี้ อุทกผาสูกฎจานั ชื่อว่าอุทกผาสูกฎจาน. (ที่มีความสำราญด้วยน้ำ)

อกขภณชนวณปฏิจฉาทนปุตตมंसปมาวโล

เป็นฉฎฐิตปุริสสมาส โดยมีฉฎฐิตปุริสสมาส ฉฎฐิตปุริสสมาส ฉฎฐิตปุริสสมาส อิตริตรโยคทวันทสมาส และตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อกขสลา ภณชนั อกขภณชนั. (อกข + ภณชน) ฉฎฐิตปุริสสมาส

ภณชนั อ.น้ำมันเป็นเครื่องหยอด อกขสลา ซึ่งเพลลา อกขภณชนั ชื่อว่าอกขภณชน. (น้ำมันเป็นเครื่องหยอดเพลลา)

๒. วณสลา ปฏิจฉาทนั วณปฏิจฉาทนั. (วณ + ปฏิจฉาทน) ฉฎฐิตปุริสสมาส

ปฏิจฉาทนั อ.ผ้าเป็นเครื่องปิด วณสลา ซึ่งแผล วณปฏิจฉาทนั ชื่อว่าวณปฏิจฉาทน. (ผ้าเป็นเครื่องปิดแผล)

๓. ปุตตสลา มंस ปุตตมंस. (ปุตต + มंस) ฉฎฐิตปุริสสมาส

มंस อ.เนื้อ ปุตตสลา แห่งบุตร ปุตตมंस ชื่อว่าปุตตมंस. (เนื้อแห่งบุตร)

๔. อกขภณชนญจ วณปฏิจฉาทนญจ ปุตตมंसญจ อกขภณชนวณปฏิจฉาทนปุตตมंसานิ.

(อกขภณชน + วณปฏิจฉาทน + ปุตตมंस) อิตริตรโยคทวันทสมาส

อกขภณชนั จ อ.น้ำมันเป็นเครื่องหยอดซึ่งเพลลาด้วย วณปฏิจฉาทนั จ อ.ผ้าเป็นเครื่องปิดซึ่งแผลด้วย ปุตตมंस จ อ.เนื้อแห่งบุตรด้วย อกขภณชนวณปฏิจฉาทนปุตตมंसานิ ชื่อว่าอกขภณชนวณปฏิจฉาทนปุตตมंस. (น้ำมันเป็นเครื่องหยอดเพลลา ผ้าเป็นเครื่องปิดแผล และเนื้อบุตร)

๕. อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺเสติ อุปมา อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมา. (อุกข-
ภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺส + อุปมา) ตติยาตฺปฺปริสฺสมาส

อุปมา อ.ความเปรียบ อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺเสติ ด้วยน้ำมันเป็นเครื่องหยอด
ซึ่งเพลลา ผ้าเป็นเครื่องปิดซึ่งแผล และเนื้อแห่งบุตร ท. อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมา ชื่อว่าอุกข-
ภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมา. (ความเปรียบด้วยน้ำมันเป็นเครื่องหยอดซึ่งเพลลา ผ้าเป็นเครื่องปิดซึ่งแผล
และเนื้อแห่งบุตร)

๖. อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมาย วโส อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมาวโส.
(อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมา + วส) ญฺฐิตฺปฺปริสฺสมาส

วโส อ.สามารถ อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมาย แห่งความเปรียบด้วยน้ำมันเป็น
เครื่องหยอดซึ่งเพลลา ผ้าเป็นเครื่องปิดซึ่งแผล และเนื้อแห่งบุตร อุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมาวโส
ชื่อว่าอุกขภณฺชนวณปฏิจฺฉาทนปฺตฺตมฺสุปฺมาวส. (สามารถแห่งความเปรียบด้วยน้ำมันเป็นเครื่องหยอดเพลลา
ผ้าเป็นเครื่องปิดแผล และเนื้อบุตร)

วนสฺสนุโฑ

เป็นญฺฐิตฺปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วนสฺส สฺสนุโฑ วนสฺสนุโฑ. (วน + สฺสนุ)

สฺสนุโฑ อ.ขัฏ วนสฺส แห่งป่า วนสฺสนุโฑ ชื่อว่าวนสฺสนุ. (ขัฏแห่งป่า)

อฺชฺมตฺติกกมฺมจฺฉานํ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อฺชฺมตฺเต ปวตฺตตีติ อฺชฺมตฺติกํ, กมฺมจฺฉานํ. (อฺชฺมตฺเต + ติกปัจจย) ลังสฺจฺฉาติ-
อเนกตตตฺทิต

(ยํ กมฺมจฺฉานํ) อ.กรรมฐานใด ปวตฺตตี ย่อมเป็นไป อฺชฺมตฺเต ในภายใน อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตํ กมฺมจฺฉานํ) อ.กรรมฐานนั้น อฺชฺมตฺติกํ ชื่อว่าอฺชฺมตฺติก (เป็นไปในภายใน), ได้แก่กรรมฐาน.

๒. อฺชฺมตฺติกญฺจ ตํ กมฺมจฺฉานญฺจจติ อฺชฺมตฺติกกมฺมจฺฉานํ. (อฺชฺมตฺติก + กมฺมจฺฉาน)
วิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อฺชฺมตฺติกํ จ อ.อันเป็นไปในภายในด้วย ตํ อ.อันเป็นไปในภายในนั้น กมฺมจฺฉานํ จ เป็น
กรรมฐานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อฺชฺมตฺติกกมฺมจฺฉานํ ชื่อว่าอฺชฺมตฺติกกมฺมจฺฉาน. (กรรมฐานอันเป็นไปใน
ภายใน)

หตุถคตทานิ, ผลานิ

หตุถเถสุ คตทานิ หตุถคตทานิ, ผลานิ. (หตุถ + คต) สัตตมัตตปปริสสมาส
(ผลานิ) อ.ผล ท. คตทานิ อ.อันไปแล้ว หตุถเถสุ ในมือ ท. หตุถคตทานิ ชื่อว่าหตุถคต (อันไปใน
มือ, อยู่ในมือ), ได้แก่ผลทั้งหลาย.

ทิกฺกุจจมฺมสุขวิทฺทาโร

เป็นสัตตมัตตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และทุตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน
มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิกฺกุโจ จ โส ฌมฺโม จาติ ทิกฺกุจจมฺโม. (ทิกฺกุจ + ฌมฺม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทิกฺกุโจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ฌมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ทิกฺกุจจมฺโม ชื่อว่าทิกฺกุจจมฺม. (ธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, ปัจจุบันชาติ, ชาตินี้)
๒. วิทฺรณฺติ เอเตนาติ วิทาโร. (วิปฺพพ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + ฌปฺจจฺย) กัตตุรูป, กรรม-
สาธนะ
(ขฺนา) อ.ชน ท. วิทฺรณฺติ ย่อมอยู่ เอเตน (ฌมฺเมน) ด้วยธรรมนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
ฌมฺโม) อ.ธรรมนี้ วิทาโร ชื่อว่าวิทฺทาโร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่)
๓. สุขํ วิทาโร สุขวิทฺทาโร. (สุข + วิทาโร) ทุตติยาตปปริสสมาส
วิทฺทาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ สุขํ เป็นสุข สุขวิทฺทาโร ชื่อว่าสุขวิทฺทาโร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
เป็นสุข)
๔. ทิกฺกุจจมฺเม สุขวิทฺทาโร ทิกฺกุจจมฺมสุขวิทฺทาโร. (ทิกฺกุจจมฺม + สุขวิทฺทาโร) สัตตมัตตปปริสสมาส
สุขวิทฺทาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ทิกฺกุจจมฺเม ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว ทิกฺกุจจมฺม-
สุขวิทฺทาโร ชื่อว่าทิกฺกุจจมฺมสุขวิทฺทาโร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิกฺกุจจธรรม)

มตฺตุกรรมสฺริกฺขตา

เป็นภาวตถิตติ มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตฺตุสฺส กรรมํ มตฺตุกรรมํ. (มตฺตุ + กรรม) ฌมฺมัตตปปริสสมาส
กรรมํ อ.การกระทำ มตฺตุสฺส ซึ่งน้ำหวาน มตฺตุกรรมํ ชื่อว่ามตฺตุกรรม. (การทำน้ำหวาน)
๒. มตฺตุกรรมเนน สฺริกฺโข มตฺตุกรรมสฺริกฺโข, อเสขมฺนิ. (มตฺตุกรรม + สฺริกฺข) ตุตติยาตปปริสสมาส

(อเสขมุนี) อ.พระอเสขมุนี สริกฺโข ผู้อันบัณฑิตพึงเห็นเสมอ มธุกรณน ด้วยการกระทำซึ่ง น้ำหวาน มธุกรณสริกฺโข ชื่อว่ามธุกรณสริกฺข (ผู้อันบัณฑิตพึงเห็นเสมอด้วยการทำน้ำหวาน)

๓. มธุกรณสริกฺขสฺส ภาโว มธุกรณสริกฺขตา. (มธุกรณสริกฺข + ตาปัจจย) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น มธุกรณสริกฺขสฺส (อเสขมุนิสฺส) แห่งพระอเสขมุนี ผู้อันบัณฑิตพึงเห็น เสมอด้วยการกระทำซึ่งน้ำหวาน มธุกรณสริกฺขตา ชื่อว่ามธุกรณสริกฺขตา. (ความที่พระอเสขมุนี ผู้อัน บัณฑิตพึงเห็นเสมอด้วยการทำน้ำหวาน)

เทสนาวสานํ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาสฺ มิวีเคราะหฺตังนึ

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทินิ

เป็นฉนฺฐิตฺตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาสฺ มิวีเคราะหฺตังนึ

โสตาปัตติผลํ อาทิ เยสนฺติ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผลํ อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุอัน (ทานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่าอัน โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติ ผลาทิ, ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

กมฺมผลสฺมฺพนฺโธ

เป็นฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาสฺ โดยมีสฺมาหารทวนฺทสฺมาสฺอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺตังนึ

๑. กมฺมญจ กมฺมสฺสฺส ผลญจ กมฺมผล. (กมฺม + ผล) สฺมาหารทวนฺทสฺมาสฺ

กมฺมํ จ อ.กรรมด้วย ผลํ อ.ผล กมฺมสฺสฺส แห่งกรรม จ ด้วย กมฺมผล ชื่อว่ากมฺมผล. (กรรมและผลของกรรม)

๒. กมฺมผลสฺสฺส สฺมฺพนฺโธ กมฺมผลสฺมฺพนฺโธ. (กมฺมผล + สฺมฺพนฺโธ) ฉนฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาสฺ

สมฺพนฺโธ อ.ความเกี่ยวเนื่องกัน กมฺมผลสฺสฺส แห่งกรรมและผลของกรรม กมฺมผลสฺมฺพนฺโธ ชื่อว่ากมฺมผลสฺมฺพนฺโธ. (ความเกี่ยวเนื่องกันของกรรมและผลของกรรม)

วิสมจกชุกกา, ช่นา

เป็นภริยาวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมียัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน
มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิคโต สโม เยหิต วิสมานิ, จกชุนิ. (วิ + สม) ยัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
สโม อ.ความเสมอ วิคโต ไปปราศแล้ว เยหิต (จกชุก) จากนัยน์ตา ท. เหล่าใด (อติ)
มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ จกชุนิ) อ.นัยน์ตา ท. เหล่านั้น วิสมานิ ชื่อว่าวิสม (มีความเสมอไป
ปราศแล้ว, ปราศจากความเสมอ), ได้แก่นัยน์ตาทั้งหลาย.

๒. วิสมานิ จกชุนิ เยสนุติ วิสมจกชุกกา, ช่นา. (วิสม + จกชุก) ภริยาวิปทตุลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

จกชุนิ อ.นัยน์ตา ท. วิสมานิ มีความเสมอไปปราศแล้ว เยส (ช่นาน) ของช่น ท. เหล่า
ใด (สนุติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (เต ช่นา) อ.ช่น ท. เหล่านั้น วิสมจกชุกกา ชื่อว่าวิสมจกชุก (ผู้มี
นัยน์ตามีความเสมอไปปราศแล้ว), ได้แก่ช่นทั้งหลาย.

๖. ปาฐกถาชีวกวดตุ ๙ [๓๘]

ปาฐกถาชีวกวดตุ (มยา วุจเต) ๙

ปาฐกถาชีวกวดตุ อ.เรื่องแห่งอาชีวกชื่อว่าปาฐิกะ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทธโฆสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๙

ปาฐกถาชีวกวดตุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๙

๖. เรื่องอาชีวกชื่อว่าปาฐิกะ

๑. “น ปเรส วิโลมานิติ อิมม ชมมเทสนน สตุถา สวาตถียน วิหรนุโต ปาฐิกน นาม
อาชีวกน อารพุก กเถสิ ๙

สตุถา สวาตถียน วิหรนุโต ปาฐิกน นาม อาชีวกน อารพุก “น ปเรส วิโลมานิติ อิมม ชมมเทสนน
กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ สวาตถียน ในเมืองสาวัตถี อารพุก ทรง
ปรารภ อาชีวกน ซึ่งอาชีวก ปาฐิกน นาม ชื่อว่าปาฐิกะ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมม ชมม-
เทสนน ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “น ปเรส วิโลมานิติ ว่า “น ปเรส วิโลมานิ” ดังนี้
เป็นต้น ๙

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ในเมืองสาวัตถี ทรงปรารภอาชีวกชื่อว่าปาฐิกะ ตรัสพระ
ธรรมเทศนานี้ว่า “น ปเรส วิโลมานิ” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกถกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “น ปเรส วิโลมานิ” สรูปะใน
อิตถิฯ ศัพท อายัตถะใน อิมม ชมมเทสนน อิมม วิเสสนะของ ชมมเทสนนฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ สวาตถียน วิสยาธาระใน วิหรนุโตฯ อัพภันตริกิริยาของ สตุถา นามศัพท สัญญา-
โชตกะเข้ากับ ปาฐิกน วิเสสนะของ อาชีวกน อวุตตกัมมะใน อารพุกฯ สมานกาลกิริยา
ใน กเถสิ ๙

.....
.....

๒. สาวตถุถิยั กิร เอกา คหปตานิ ปุตุตถุจจาเน จเปตวา ปาฎิกั นาม อาชีวกั ปฎิซคคตติ ๗

กิร ไตถิยั นว่ คหปตานิ อ.นางคหปตานิ เอกา คนหนึ่ง สาวตถุถิยั ในเมืองสาวัดถิ ปฎิซคคตติ ย่อมปฏิบัติ อาชีวกั ซึ่งอาชีวก ปาฎิกั นาม ชื่อว่าปาฎิกะ จเปตวา ตั้งไว้ ปุตุตถุจจาเน ในฐานะเพียงตั้งบุตร ๗

เล่ามาว่า นางคหปตานิคนหนึ่ง ในเมืองสาวัดถิ ย่อมปฏิบัติอาชีวกัชื่อว่าปาฎิกะ ตั้งไว้ ในฐานะจบุตร

กิรศัพทั อนุสสวนัตถะ เอกา วิเสสนะของ คหปตานิ ๑ สุททกัตตานิ ปฎิซคคตติ ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก สาวตถุถิยั วิสยาชาระใน คหปตานิ ปุตุตถุจจาเน วิสยาชาระ ใน จเปตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปฎิซคคตติ นามศัพทั สัญญาซชตกะเข้ากับ ปาฎิกั ๑ วิเสสนะของ อาชีวกั ๑ อวุตตกัมมะใน ปฎิซคคตติ ๗

๓. ตสฺसानนุตรมเรสุ มนุสฺสา สตถุ ฐมมเทสนั สุตฺวา อาคนฺตฺวา “อโห อจฺฉริยา พุทฺธานั ฐมมเทสนาติ นานปฺปกาเรหิ พุทฺธคฺเณ วณฺเณนฺติ ๗

ตสฺสา (อิติถิยา) อนนุตรมเรสุ มนุสฺสา สตถุ ฐมมเทสนั สุตฺวา อาคนฺตฺวา “อโห อจฺฉริยา พุทฺธานั ฐมมเทสนาติ นานปฺปกาเรหิ พุทฺธคฺเณ วณฺเณนฺติ ๗

มนุสฺสา อ.มนุษยั ท. อนนุตรมเรสุ ในเรืออันไม่มีระหว่าง ท. ตสฺสา (อิติถิยา) ของหญิงนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว ฐมมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนา สตถุ ของพระศาสดา อาคนฺตฺวา มาแล้ว วณฺเณนฺติ ย่อมสรรเสริญ พุทฺธคฺเณ ซึ่งคุณของพระพุทธเจ้า ท. นานปฺปกาเรหิ โดยประการต่างๆ อิติ ว่า “อโห โอ ฐมมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา พุทฺธานั ของพระพุทธเจ้า ท. อจฺฉริยา นำอัศจรรยั” อิติ ดังนี้ ๗

พวกมนุษย์ในเรือติดกันทั้งหลาย ของหญิงนั้น ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา มาแล้ว ย่อมสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยประการต่างๆ ว่า “โอ พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย นำอัศจรรยั”

มนุสฺสา สุททกัตตานิ วณฺเณนฺติ ๑ อาชยาดบทกัตตวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ อิติถิยา ๑

สามีสัมพันธะใน อนนตรชมเรสุฯ วิสยาธาระใน มนุสสา สตุถุ สามีสัมพันธะใน
 ฌมมเทสนาฯ อวุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยา
 ใน วรรณณฺติ “อโห อัจฉริยัตถะ อัจฉริยา วิเสสณะของ ฌมมเทสนา พุทธานํ สามี-
 สัมพันธะใน ฌมมเทสนาฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน วรรณณฺติ นานปฺปกาเรหิ
 ตติยาวิเสสณะใน วรรณณฺติ พุทฺธคฺเณ อวุตตกัมมะใน วรรณณฺติ ฯ

๔. สา พุทฺธานํ คุณกถํ สุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ฌมฺมํ โสตุกามา ตมตถํ อาชีวกสฺส
 กเถตฺวา “คจฺฉิสฺสามหํ พุทฺธสฺส สนฺติกํ อยฺยาติ อาห ฯ

สา (อิตฺถิ) พุทฺธานํ คุณกถํ สุตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ฌมฺมํ โสตุกามา (หุตฺวา) ตํ อตถํ อาชีวกสฺส
 กเถตฺวา “คจฺฉิสฺสามิ อหํ พุทฺธสฺส สนฺติกํ อยฺยาติ อาห ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว คุณกถํซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ พุทฺธานํ
 ของพระพุทฺธเจ้า ท. วิหารํ คนฺตฺวา ฌมฺมํ โสตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน ไป สูวิหาร
 แล้วจึงฟัง ซึ่งธรรม (หุตฺวา) เป็นแล้ว กเถตฺวา บอกแล้ว ตํ อตถํ ซึ่งความต้องการ
 นั้น อาชีวกสฺส แก้อาชีวก อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยฺย ข้าแต่เจ้า อหํ อ.ดิฉัน
 คจฺฉิสฺสามิ จักไป สนฺติกํ สู้สำนัก พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้น ฟังเรื่องพระคุณของพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้ประสงค์จะไปวิหาร แล้วจึง
 ฟังธรรม จึงบอกเนื้อความนั้นแก้อาชีวก กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้า ดิฉันจักไปสู่นักของ
 พระพุทฺธเจ้า”

สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุตฺรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พุทฺธานํ สามี-
 สัมพันธะใน คุณกถํฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา วิหารํ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โสตุกามา ฌมฺมํ อวุตตกัมมะใน
 โสตุกามาฯ วิกติกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตฺวา ตํ วิเสสณะของ อตถํฯ
 อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา อาชีวกสฺส สัมปทานใน กเถตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห
 “ออยฺย อาลปนะ อหํ สุตฺรกัตตาใน คจฺฉิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พุทฺธสฺส สามี-
 สัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺฉิสฺสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕. โส “มา คจฉาหีติ นีวาเรตฺวา ตํ ปุณฺปุณฺํ ยาจมานมฺปิ นีวาเรสิ เอว ๗

โส (อาชีวก) “(ตุว) มา คจฉาหีติ นีวาเรตฺวา ตํ (อิตฺถิ) ปุณฺปุณฺํ ยาจมานมฺปิ นีวาเรสิ เอว ๗

โส (อาชีวก) อ.อาชีวกนััน นีวาเรตฺวา ห้ามแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ มา คจฉาหิ จงอย่าไป” อิติ ดังนี้ นีวาเรสิ เอว ห้ามแล้วนั้นเกี่ยว ตํ (อิตฺถิ) ซึ่งหญิงนั้น ยาจมานมฺปิ แม้ผู้อ้อนวอนอยู่ ปุณฺปุณฺํ บ่อย ๆ ๗

อาชีวกนััน ห้ามว่า “เธอจงอย่าไปเลย” ห้ามหญิงนั้นนั้นแหละ แม้ผู้อ้อนวอนอยู่บ่อย ๆ

โส วิเสสณะของ อาชีวก ๆ สุททกัตตาใน นีวาเรสิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ตุว สุททกัตตาใน คจฉาหิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศัพทฺ ปฏฺิเสธะใน คจฉาหิ” อิติศัพทฺ อากาธะใน นีวาเรตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นีวาเรสิ ตํ วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ อวุตตกัมมะ ใน นีวาเรสิ ปุณฺปุณฺํ กิริยาวิเสสณะใน ยาจมานํ อปิศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ ยาจมานํ ๆ วิเสสณะของ อิตฺถิ เอวศัพทฺ อวธารณะเข้ากับ นีวาเรสิ ๗

๖. สา “อัย มม วิหารํ คนฺตฺวา ฐมฺมํ โสตุํ น เทติ, สตุถารํ นิมนฺเตตฺวา อิธ ฐมฺมํ สุณิสฺสามีติ สายณฺหสมเย ปุตุตฺ ปกุโกสิตฺวา “คจฉ, สุวาตนาย สตุถารํ นิมนฺเตหีติ เปเสสิ ๗

สา (อิตฺถิ) “อัย (อาชีวก) มม วิหารํ คนฺตฺวา ฐมฺมํ โสตุํ น เทติ, (อห) สตุถารํ นิมนฺเตตฺวา อิธ เอว (จาเน) ฐมฺมํ สุณิสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) สายณฺหสมเย ปุตุตฺ ปกุโกสิตฺวา “(ตุว) คจฉ, (ตุว) สุวาตนาย สตุถารํ นิมนฺเตหีติ (วจเนน) เปเสสิ ๗

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนััน (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย (อาชีวก) อ.อาชีวกนััน น เทติ ย่อมไม่ให้ วิหารํ คนฺตฺวา ฐมฺมํ โสตุํ เพื่ออัน ไป สูวิหาร แล้วจึงฟัง ซึ่งธรรม มม แก่เรา, (อห) อ.เรา นิมนฺเตตฺวา นิมนต์แล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา สุณิสฺสามิ จักฟัง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อิธ เอว (จาเน) ในที่นี้ที่นัันเกี่ยว” อิติ ดังนี้ ปกุโกสิตฺวา เรียก แล้ว ปุตุตฺ ซึ่งบุตร สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน เปเสสิ ส่งไปแล้ว (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุว) อ.เธอ คจฉ จงไป, (ตุว) อ.เธอ นิมนฺเตหิ จงนิมนต์ สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา สุวาตนาย เพื่อภัตตบริโภคอันจะมีในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ๗

หญิงนั้น คิดว่า “อาชีวกนี้ ย่อมไม่ให้เพื่อจะไปสู่วิหาร แล้วฟังธรรม แก่เรา, เรานิมนต์ พระศาสดา แล้วจักฟังธรรมในที่นี้นั้นแหละ” แล้วเรียกบุตรในเวลาเย็น ส่งไปด้วยคำว่า “เธอจงไป, จงนิมนต์พระศาสดาเพื่อภัตตบริโภคนั้นจะมีในวันพรุ่งนี้”

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๆ สุทธกัตตาใน เปเสสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อัย วิเสสนะของ อาชีวก ๆ สุทธกัตตาใน เทติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สัมปทานใน เทติ วิหาร สัมปาปฎิณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน โสตุ ฐมฺม อวุตตกัมมะใน โสตุ ๆ ตุมตถสัมปทานใน เทติ นศัพทํ ปฏิสเสระใน เทติ, อหํ สุทธกัตตาใน สุณิสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตุถารํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุณิสฺสามิ เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ อิชฺย วิเสสนะของ จาเนยฺย วิสยาชาระใน สุณิสฺสามิ ฐมฺม อวุตตกัมมะใน สุณิสฺสามิ” อิติศัพทํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสิตฺวา สายณฺหสมเย กาลสัตตมฺมิใน ปกฺโกสิตฺวา ปุตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสสิ “ตฺวํ สุทธกัตตาใน คจฺจนฺโต อาชยาตบทกัตตฺวาจาก, ตฺวํ สุทธกัตตาใน นิมนฺเตหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สุวตฺตนาถ สัมปทานใน นิมนฺเตหิ สตุถารํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตหิ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน วจเนนยฺย ภาวะใน เปเสสิ ฯ

๗. โส คจฺจนฺโต ปจฺมตรํ อาชีวกสฺส วสนฺภูจฺจํ คนฺตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา นิสฺสิทฺติ ฯ

โส (ปุตฺโต) คจฺจนฺโต ปจฺมตรํ อาชีวกสฺส วสนฺภูจฺจํ คนฺตฺวา ตํ (อาชีวก) วนฺทิตฺวา นิสฺสิทฺติ ฯ

โส (ปุตฺโต) อ.บุตรนั้น คจฺจนฺโต เมื่อไป คนฺตฺวา ไปแล้ว วสนฺภูจฺจํ สู้ที่เป็นที่ อยู่ อาชีวกสฺส ของอาชีวก ปจฺมตรํ ก่อนกว่า วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ตํ (อาชีวก) ซึ่ง อาชีวกนั้น นิสฺสิทฺติ นั่งแล้ว ฯ

บุตรนั้น เมื่อไป ได้ไปอยู่ที่อยู่ของอาชีวกก่อน ไหว้อาชีวกนั้น แล้วก็นั่ง

โส วิเสสนะของ ปุตฺโต ๆ สุทธกัตตาใน นิสฺสิทฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก คจฺจนฺโต อัปภันตรกิริยาของ ปุตฺโต ปจฺมตรํ กิริยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา อาชีวกสฺส สามีสัมพันธะ ใน วสนฺภูจฺจํ สัมปาปฎิณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา ตํ วิเสสนะของ อาชีวก ๆ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสิทฺติ ฯ

๘. อถ นั โส “กหิ คจจสีติ อาห ๫

อถ นั (ปุตุต) โส (อาชีวก) “(ตุว) กหิ (จาเน) คจจสีติ อาห ๫

อถ ครั้งนั้น โส (อาชีวก) อ.อาชีวกนั้น อาห กล่าวแล้ว นั (ปุตุต) กะบุตรนั้น อิติ ว่า “(ตุว) อ.เชอ คจจสี จะไป กหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๫

ที่นั้น อาชีวกนั้น กล่าวกะบุตรนั้นว่า “เธอจะไป ณ ที่ไหน ?”

อถ กาลสัตตมี โส วิเสสณะของ อาชีวกๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก นั วิเสสณะของ ปุตุตๆ อกถิตกัมมะใน อาห “ตุว สุทธกัตตาใน คจจสีๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก กหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คจจสี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๙. “มาตุ วจเนน สตุถาริ นิมนเตตุ คจจามีติ ๫

(โส ปุตุโต) “(อห) มาตุ วจเนน สตุถาริ นิมนเตตุ คจจามีติ (อาห) ๫

(โส ปุตุโต) อ.บุตรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.กระผม คจจามี จะไป นิมนเตตุ เพื่ออันนิมนต์ สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา วจเนน ตามคำ มาตุ ของมารดา” อิติ ดังนี้ ๫

บุตรนั้น กล่าวว่า “กระผมจะไปเพื่อจะนิมนต์พระศาสดา ตามคำของมารดา”

โส วิเสสณะของ ปุตุโตๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก “อห สุทธกัตตา ใน คจจามีๆ อาชยาดบทกัตตุวจาก มาตุ สามีสัมพันธะใน วจเนนๆ ตติยาวิเสสณะ ใน คจจามี สตุถาริ อวุตตกัมมะใน นิมนเตตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน คจจามี” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๑๐. “มา ตสฺส สนฺติกั คจจามีติ ๫

(อาชีวก) “(ตุว) มา ตสฺส (สตุถโน) สนฺติกั คจจามีติ (อาห) ๫

(อาชีวก) อ.อาชีวก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เชอ มา คจจามี จงอย่าไป สนฺติกั สู้สำนัก ตสฺส (สตุถโน) ของพระศาสดานั้น” อิติ ดังนี้ ๫

อาชีวก กล่าวว่า “เธอจงอย่าไปสู่อำนาจของพระศาสนานั้นเลย”

อาชีวกโก สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตุวั สุทรกัตตาใน คจฉาหิ
อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพทฺ ปรุฏิสะระไน คจฉาหิ ตสฺส วิเสสณะของ สตฺถุโน
สามีสัมพันธะไน สนฺตีกัง สัมปาปฺถนียกัมมะไน คจฉาหิ” อิติศัพทฺ อากาละไน อาห ๕

๑๑. “อลั อยฺย, คจฉิสฺสามหนฺติ ๕

(โส ปุตุโต) “อลั อยฺย, คจฉิสฺสามิ อหนฺติ (อาห) ๕

(โส ปุตุโต) อ.บุตฺรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยฺย ข้าแต่เจ้า อลั อ.อย่าเลย,
อหฺ อ.กระผม คจฉิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ๕

บุตฺรนั้น กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้า อย่าเลย, กระผมจักไป”

โส วิเสสณะของ ปุตุโตสุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อยฺย อาลปะนะ
อลั ปรุฏิสะระลึงคัตตะ, อหฺ สุทรกัตตาใน คจฉิสฺสามิ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพทฺ
อากาละไน อาห ๕

๑๒. “เอตสฺส กตสฺสการุ อุกฺโกปิ ขาหิสฺสาม, มา คจฉาติ ๕

(อาชีวก) “(มยฺ มาตรา) เอตสฺส (สตฺถุโน) กตสฺสการุ อุกฺโกปิ ขาหิสฺสาม, (ตุวั) มา คจฉาติ
(อาห) ๕

(อาชีวก) อ.อาชีวก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. อุกฺโกปิ แม่ทั้งสอง
ขาหิสฺสาม จักเคี้ยวกิน (มาตรา) เอตสฺส (สตฺถุโน) กตสฺสการุ ซึ่งสักการะ อัน
มารดา กระทำแล้ว แก่พระศาสนานั้น, (ตุวั) อ.เธอ มา คจฉ จงอย่าไป” อิติ ดังนี้ ๕

อาชีวก กล่าวว่า “พวกเราแม่ทั้งสอง จักเคี้ยวกินสักการะที่มารดาทำแก่พระศาสนานั้น,
เธอจงอย่าไปเลย”

อาชีวกโก สุทรกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อปีศัพทฺ อเปกขัตตะเข้ากับ
อุโก วิเสสณะของ มยฺ สุทรกัตตาใน ขาหิสฺสาม อาชยาตบทกัตตุวจาก มาตรา

อนภิตกัตตทานใน กต- เอตสฺส วิเสสณะของ สตฺถุโน๑ สัมปทานใน กต- กตสกุการํ
 อวุตตกัมมะใน ขาทิสฺสาม, ตฺวํ สฺุทฐกัตตทานใน คจฺฉ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศฺัพทํ
 ปฏิเสธะใน คจฺฉ๑” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๑๓. “อลํ อยฺย, มาตา เม ตชฺเชสฺสตีติ ๕

(โส ปุตุโต) “อลํ อยฺย, มาตา เม ตชฺเชสฺสตีติ (อาห) ๕

(โส ปุตุโต) อ.บุตฺรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยฺย ข้าแต่เจ้า อลํ อ.อย่าเลย,
 มาตา อ.มารดา เม ของกระผม ตชฺเชสฺสตี จักคูกคาม” อิติ ดังนี้ ๕

บุตฺรนั้น กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้า อย่าเลย, มารดาของกระผม จักคูกคาม”

โส วิเสสณะของ ปุตุโต๑ สฺุทฐกัตตทานใน อาห๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อยฺย อาลปะนะ
 อลํ ปฏิเสธลึงคัตถะ, มาตา สฺุทฐกัตตทานใน ตชฺเชสฺสตี๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก เม
 สามีสัมพันธะใน มาตา” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๑๔. “เตนหิ คจฺฉ, คนฺตฺวา จ ปน นิมฺนเตตฺตฺวา ‘อมฺหากํ เคหํ อสฺสุกฺกุจฺจาเน วา อสฺสุกฺวิถิยํ
 วา อสฺสุกฺมคฺเคน วา คนฺตพฺพนฺติ มา อาจิกฺข, สนฺติเก จิโต วีย อญฺเณน มคฺเคน
 คจฺฉนฺโต วีย ปลายิตฺวา เอหิตี ๕

(อาชีวก) “เตนหิ (ตฺวํ) คจฺฉ, (ตฺวํ) คนฺตฺวา จ ปน นิมฺนเตตฺตฺวา ‘(ตฺมฺเหหิ) อมฺหากํ เคหํ
 อสฺสุกฺกุจฺจาเน วา อสฺสุกฺวิถิยํ วา อสฺสุกฺมคฺเคน วา คนฺตพฺพนฺติ มา อาจิกฺข, (ตฺวํ) สนฺติเก
 จิโต วีย อญฺเณน มคฺเคน คจฺฉนฺโต วีย ปลายิตฺวา เอหิตี (อาห) ๕

(อาชีวก) อ.อาชีวก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺวํ) อ.เธอ
 คจฺฉ จงไป, จ ปน ก็แล (ตฺวํ) อ.เธอ คนฺตฺวา ครั้นไปแล้ว นิมฺนเตตฺตฺวา นิมนฺต์แล้ว
 มา อาจิกฺข จงอย่าบอก อิติ ว่า ‘(ตฺมฺเหหิ) อันพระองค์ คนฺตพฺพํ ฟิงเสตฺจไป เคหํ
 สู้เรื่อน อมฺหากํ ของข้าพระองค์ ท. อสฺสุกฺกุจฺจาเน วา ในที่โน้นหรือ อสฺสุกฺวิถิยํ วา
 หรือว่าในถนนโน้น อสฺสุกฺมคฺเคน วา หรือว่าโดยหนทางโน้น’ อิติ ดังนี้, (ตฺวํ) อ.เธอ
 จิโต วีย ราวกะว่าเย็นแล้ว สนฺติเก ในสำนัก คจฺฉนฺโต วีย ราวกะว่าไปอยู่ มคฺเคน
 โดยหนทาง อญฺเณน อื่น ปลายิตฺวา หนีไปแล้ว เอหิ จงมา” อิติ ดังนี้ ๕

อาชีวก กล่าวว่่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงไป, ก็แล เธอครั้นไปแล้ว นิมนต์แล้ว จงอย่าบอก ว่่า ‘อันพระองค์ ฟังเสด็จไปสู่เรือนของพวกข้าพระองค์ ในทางโน้นหรือในถนนโน้น หรือโดยหนทางโน้น’ ดังนี้, เธอ ดุจยืนอยู่ในสำนัก ดุจไปอยู่โดยหนทางอื่น หนีไปแล้ว จงมา”

อาชีวกโก สุทรกัถตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “เตนหิ อูโยชนัถถะ ตฺวํ สุทร- กัถตาใน คจฺจนฺย อาชยาตบทกัถตฺวาจก, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ ตฺวํ สุทรกัถตาใน อาจิกฺขยฺย อาชยาตบทกัถตฺวาจก คนฺตฺวา ลักขณัถถะ นิมนฺเตตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาจิกฺข ‘ตุมฺเหหิ อนภิทกัถตาใน คนฺตฺพฺพยฺย กิตฺตบทภาววฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะ ใน เคหฺยฺย สัมปาปฺปญฺญีกัมมะใน คนฺตฺพฺพ อสุกฺกุจฺจาเน กัถิ อสุกฺวิถิยํ กัถิ วิสยาธาระใน คนฺตฺพฺพ อสุกฺมคฺเคน ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺพฺพ วา สามัศฺพทํ ปทวิกัปปัถถะเข้ากัปป อสุกฺกุจฺจาเน อสุกฺวิถิยํ และ อสุกฺมคฺเคน’ อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาจิกฺข มาศฺพทํ ปฏฺฐิเสธะ ใน อาจิกฺข, ตฺวํ สุทรกัถตาใน เอหิยฺย อาชยาตบทกัถตฺวาจก สนฺติเก วิสยาธาระใน จิโตยฺย อูปมาวิเสสณะของ ตฺวํ วิยัศฺพทํ อูปมาโชตกะเข้ากัปป สนฺติเก จิโต, อณฺเณน วิเสสณะของ มคฺเคนยฺย ตติยาวิเสสณะใน คจฺจนฺโตยฺย อูปมาอัพฺภันตรกิริยาของ ตฺวํ วิยัศฺพทํ อูปมาโชตกะเข้ากัปป อณฺเณน มคฺเคน คจฺจนฺโต, ปลายิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน เอหิ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน อาห ๕

๑๕. โส อาชีวกสฺส กถํ สุตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา นิมนฺเตตฺวา อาชีวกเณ วุตฺต- นินยาเมเนว สพฺพํ กตฺวา ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “กิณฺเต กตฺนฺติ ปุฏฺฐโจ “สพฺพํ กถํ อยฺยาติ อาห ๕

โส (ปฺตุโต) อาชีวกสฺส กถํ สุตฺวา สตฺถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา นิมนฺเตตฺวา อาชีวกเณ วุตฺตนินยาเมเนว เหว สพฺพํ (กิจฺจ) กตฺวา ตสฺส (อาชีวกสฺส) สนฺติกํ คนฺตฺวา (อาชีวกเณ) “กั (กมฺม) เต กตฺนฺติ ปุฏฺฐโจ “สพฺพํ (กมฺม มยา) กถํ อยฺยาติ อาห ๕

โส (ปฺตุโต) อ.บุตรนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว กถํ ซึ่งวจาเป็นเครื่องกล่าว อาชีวกสฺส ของ อาชีวก คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา นิมนฺเตตฺวา นิมนต์ แล้ว กตฺวา กระทำแล้ว สพฺพํ (กิจฺจ) ซึ่งกิจ ทั้งปวง อาชีวกเณ วุตฺตนินยาเมเนว เหว ตามทำนองแห่งคำ อันอาชีวก กล่าวแล้วนั้นเทียว คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก

ตสฺส (อาชีวกสฺส) ของอาชีวกนั้น (อาชีวกเณ) ปุฏฺโฐ ผู้ อันอาชีวก ถามแล้ว อิติ ว่า “กั (กมฺม) อ.กรรมอะไร เต อันเชอ กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยย ข้าแต่เจ้า สพฺพ (กมฺม) อ.กรรม ทั้งปวง (มยา) อันกรรมม กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

บุตรนั้น ฟังถ้อยคำของอาชีวก ไปสู่สำนักของพระศาสดา นิมนต์แล้ว ทำกิจทุกอย่าง ตามที่อาชีวกกล่าวแล้วนั้นแหละ ไปสู่สำนักของอาชีวกนั้น ถูกอาชีวกถามว่า “กรรมอะไร เธอทำแล้ว” จึงกล่าวว่า “ข้าแต่เจ้า กรรมทุกอย่าง กรรมผมทำแล้ว”

โส วิเสสนะของ ปุตุโต๑ สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตตวาจาก อาชีวกสฺส สามีสัมพันธะใน กต๑ อวุตตกัมมะใน สุตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา สตุฏฺฐ สามีสัมพันธะใน สนฺตีก๑ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺตวา๑ ปุพพกาทกิริยาใน นิมนฺเตตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา อาชีวกเณ อนนภิหิตกัตตาใน วุตฺต- เอวคัพท อวธารณะเข้า กับ วุตฺตนิยามเณ๑ ตติยาวิเสสนะใน กตฺวา สพฺพ วิเสสนะของ กิจจ๑ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา ตสฺส วิเสสนะของ อาชีวกสฺส๑ สามีสัมพันธะใน สนฺตีก๑ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺตวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปุฏฺโฐ อาชีวกเณ อนนภิหิตกัตตาใน ปุฏฺโฐ “กั วิเสสนะของ กมฺม๑ วุตตกัมมะใน กต๑ กิตบทกัมมวาจาก เต อนนภิหิตกัตตาใน กต” อิติคัพท อากาเรใน ปุฏฺโฐ๑ วิเสสนะของ ปุตุโต “ออยย อาลปนะ สพฺพ วิเสสนะของ กมฺม๑ วุตตกัมมะใน กต๑ กิตบทกัมมวาจาก มยา อนนภิหิตกัตตาใน กต” อิติคัพท อากาเรในอาห ๕

.....

๑๖. “ภทฺทกนฺเต กตฺ, ตสฺส กตสฺสกาโร อุโภปิ ขาทิสฺสามาติ วตฺวา ปุณฺทิวเส อาชีวก โปโตว ตํ เคหํ อคฺมาสิ ๕

“ภทฺทกั (กมฺม) เต กตฺ, (มยฺ ตว มาตรา) ตสฺส (สตุฏฺฐโน) กตสฺสกาโร อุโภปิ ขาทิสฺสามาติ วตฺวา ปุณฺทิวเส อาชีวก โปโตว ตํ เคหํ อคฺมาสิ ๕

อาชีวก อ.อาชีวก วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(กมฺม) อ.กรรม ภทฺทกั อันเจริญ เต อันเชอ กตฺ กระทำแล้ว, (มยฺ) อ.เรา ท. อุโภปิ แม่ทั้งสอง ขาทิสฺสาม จักเคี้ยวกิน (ตว มาตรา) กตสฺสกาโร ซึ่งสักการะ อันมารดา ของเจ้า กระทำแล้ว ตสฺส (สตุฏฺฐโน)

เพื่อพระศาสนานั้น” อิติ ดังนี้ **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **ตํ** **เคหํ** สูรเรือนนั้น **ปาโตว** ในเวลาเช้าเทียว **ปุนทิวเส** ในวันรุ่งขึ้น ฯ

อาชีวก กล่าวว่่า “กรรมอันเจริญ เธอทำแล้ว, พวกเราแม่ทั้งสอง จักเคี้ยวกินสักการะที่มารดาของเจ้าทำไว้เพื่อพระศาสนานั้น” ดังนี้ ในวันรุ่งขึ้น ก็ได้ไปสูรเรือนนั้น แต่เข้าตู่

อาชีวกโก สุทรกัถตาใน อคมาสิฯ อาชยาดบทกัถตฺวาจก “ภทฺทกั วิเสสนะของ กมม็ฯ วุตตกัมมะใน กต็ฯ กิตบทกัมมวจาก เต อนภิทกัถตาใน กตํ, อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุโภฯ วิเสสนะของ มย็ฯ สุทรกัถตาใน ชาทิสฺสามฯ อาชยาดบทกัถตฺวาจก ตว สามีสมัพันธะใน มาตราฯ อนภิทกัถตาใน กต- ตสฺส วิเสสนะของ สตฺถุโนฯ สมัปทานใน กต- กตสฺสกักรั อวุตตกัมมะใน ชาทิสฺสาม” อิติศัพทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาล- กิริยาใน อคมาสิ ปุนทิวเส กาลสัตตมีใน อคมาสิ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ปาโตวฯ กาลสัตตมีใน อคมาสิ ตํ วิเสสนะของ เคห็ฯ สมัปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๗. ตํ คเหตุว ปจฺฉาคพฺเภ นิสีทาเปสุ ฯ

(เต ชนา) ตํ (อาชีวก) คเหตุว (ตํ อาชีวก) ปจฺฉาคพฺเภ นิสีทาเปสุ ฯ

(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น **คเหตุว** พาเอาแล้ว **ตํ** (อาชีวก) ซึ่งอาชีวกนั้น (ตํ อาชีวก) ยังอาชีวกนั้น **นิสีทาเปสุ** ให้งแล้ว **ปจฺฉาคพฺเภ** ในภายหลังแห่งห้อง ฯ

พวกชนเหล่านั้น พาเอาอาชีวกนั้นไป แล้วให้งข้างหลังห้อง

เต วิเสสนะของ ชนาฯ เหตุกัถตาใน นิสีทาเปสุฯ อาชยาดบทเหตุกัถตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ อาชีวก็ฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปสุ ตํ วิเสสนะของ อาชีวก็ฯ การิตกัมมะใน นิสีทาเปสุ ปจฺฉาคพฺเภ วิสยาธาระใน นิสีทาเปสุ ฯ

๑๘. ปฏิวิสฺสกมฺนุสฺสา ตํ เคหํ อลฺลคฺมเยน อฺปฺลิมฺปิตฺวา ลาชปณฺจmani ปุพฺผาณิ วิกุกิริตฺวา สตฺถุ นิสีทนตฺถาย มหารหํ อาสนํ ปณฺญาเปสุ ฯ

ปฏิวิสฺสกมฺนุสฺสา อ.มฺนุษยัผู้คู้้นเคยกัน ท. อฺปฺลิมฺปิตฺวา ฉาบทาแล้ว ตํ เคหํ ซึ่งเรือนนั้น **อลฺลคฺมเยน** ด้วยค้อมยฺสต **วิกุกิริตฺวา** ไปรยแล้ว **ปุพฺผาณิ** ซึ่งดอกไม้ ท.

ลาชปญจมานิ อันมีข้าวตอกเป็นที่ห้า **ปญญาเปสฺสุ** ปลูกแล้ว **อาสนํ** ซึ่งอาสนะ
 มหารหิ อันสมควรแก่ค่ามาก **นีสินตถาย** เพื่อประโยชน์แก่การประทับนั่ง **สตถุ**
 ของพระศาสดา ฯ

พวกมนุษย์ผู้คุ้นเคยกัน ฉาบทาเรือนั้น ด้วยโคลมัยสด โปรตดอกไม้ทั้งหลาย มีข้าว
 ตอกเป็นที่ ๕ ปลูกอาสนะอันควรแก่ค่ามาก เพื่อประโยชน์แก่การประทับนั่งของพระ
 ศาสดา

ปฏิวิสสกมนุสฺสา สุททกัตตานิ ปญญาเปสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสฺสของ
 เค้าทั้งหลาย อุตตกัมมะใน อุปลิมปีตฺวา อุลลโคมเยน ภาวะใน อุปลิมปีตฺวา ปุพพกาล-
 กิริยาใน วิกุทิตฺวา ลาชปญจมานิ วิเสสฺสของ ปุพฺพานิ อุตตกัมมะใน วิกุทิตฺวา
 ปุพพกาลกิริยาใน ปญญาเปสฺสุ สตถุ สามีสัมพันธฺสใน นีสินตถาย สัมปทานใน
 ปญญาเปสฺสุ มหารหิ วิเสสฺสของ อาสนํ อุตตกัมมะใน ปญญาเปสฺสุ ฯ

๑๙. พุทฺเธหิ สทฺธิ อปริจิตมนุสฺสา หิ อาสนปญฺจตฺตี น ชานนฺติ ฯ

หิ จจริงอยู่ **อปริจิตมนุสฺสา** อ.มนุษย์ผู้ไม่คุ้นเคย ท. **สทฺธิ** กับ **พุทฺเธหิ** ด้วยพระพุทฺธเจ้า
 ท. **น ชานนฺติ** ย่อมไม่รู้ **อาสนปญฺจตฺตี** ซึ่งการปลูกอาสนะ ฯ

ความจริง พวกมนุษย์ผู้ไม่คุ้นเคยกับด้วยพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่รู้การปลูก
 อาสนะ

หิตฺสพฺทํ ทพฺททกรณชฺตกเก อปริจิตมนุสฺสา สุททกัตตานิ ชานนฺติ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก พุทฺเธหิ สหิตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ กิริยาสมวายะใน อปริจิตมนุสฺสา
 อาสนปญฺจตฺตี อุตตกัมมะใน ชานนฺติ นคฺสพฺทํ ปฏฺฐิสฺสใน ชานนฺติ ฯ

๒๐. พุทฺธานญจ มคฺคทสฺสเกน กิจจํ นาม นตฺถิ; โปธิมฺมูเล ทสฺสทสฺสีโลกธาตุํ กมฺเปตฺวา
 สมฺโพธิ ปตฺตทิวเสเยว หิ เนสํ “อโย มคฺโค นิริยํ คจฺจติ, อโย ติริจฺฉานโยนี, อโย
 เปตฺติวิสยํ, อโย มนุสฺสโลกํ, อโย เทวโลกํ, อโย อมตฺมทานิพฺพานนฺติ สพฺเพ มคฺคา
 อาวิภูตฺตา, ความนึกมาที่นี้ มคฺเค วตฺตพฺพเมว นตฺถิ; ตสฺมา สตฺถา ปาโต ว
 ปตฺตจิวรมาทาย มหาอุปาสิกาย เคาทวารํ คโต ฯ

พุกุธานัน จ มคฺคเทศเคน (ปุกฺคเลน) กิจจํ นาม นตฺถิ; โพรธิมุเล ทสสหัสสีโลกธาตุํ กมฺเปตฺวา สมฺโพธิํ ปตฺตทิวเส เอว หิ เนสํ (พุกุธานัน) “อโย มคฺโค นิริยํ คจฺจติ, อโย (มคฺโค) ติริจฺฉานโยนฺหิ (คจฺจติ), อโย (มคฺโค) เปตฺตติวิสยํ (คจฺจติ), อโย (มคฺโค) มนุสฺสโลกํ (คจฺจติ), อโย (มคฺโค) เทวโลกํ (คจฺจติ), อโย (มคฺโค) อมตฺตมหานิพฺพานํ (คจฺจติ)” อิติ สพฺเพ มคฺคา อาวิภูตา, (วจนํ ปุกฺคเลน) ความนิคมาทินํ (ปเทศานํ) มคฺเค วตฺตพฺพํ เอว นตฺถิ; ตสฺมา สตฺธา ปาโต ว ปตฺตจิวริ อาทาย มหาอุปาสิกาย เคหทวารํ คโต ฯ

จ ก็ กิจจํ นาม ชื่อ อ.กิจ (ปุกฺคเลน) ด้วยบุคคล มคฺคเทศเคน ผู้แสดงซึ่งหนทาง นตฺถิ ย่อมไม่มี พุกุธานัน แก่พระพุทฺธเจ้า ท.; หิ จจริงอยู่ มคฺคา อ.หนทาง ท. สพฺเพ ทั้งปวง อิติ คือ “อโย มคฺโค อ.หนทางนี้ คจฺจติ ย่อมไป นิริยํ สุนฺรก, อโย (มคฺโค) อ.หนทางนี้ (คจฺจติ) ย่อมไป ติริจฺฉานโยนฺหิ สุกฺกานิดแห่งสัตว์เดรัจฉาน, อโย (มคฺโค) อ.หนทางนี้ (คจฺจติ) ย่อมไป เปตฺตติวิสยํ สิวีสัยแห่งเปรต, อโย (มคฺโค) อ.หนทางนี้ (คจฺจติ) ย่อมไป มนุสฺสโลกํ สุ่มนุษยโลก, อโย (มคฺโค) อ.หนทางนี้ (คจฺจติ) ย่อมไป เทวโลกํ สุตฺเทวโลก, อโย (มคฺโค) อ.หนทางนี้ (คจฺจติ) ย่อมไป อมตฺตมหานิพฺพานํ ส้อมตฺตมหานิพฺพาน” อาวิภูตา แจ่มแจ้งแล้ว เนสํ (พุกุธานัน) แก่พระพุทฺธเจ้า ท. เหล่า นั้น ทสสหัสสีโลกธาตุํ กมฺเปตฺวา สมฺโพธิํ ปตฺตทิวเส เอว ในวันเป็นที่ยังโลกธาตุ หมีนหนึ่ง ให้หวั่นไหวแล้ว บรรลุแล้ว ซึ่งสัมโพธิญาณนั้นเทียว โพรธิมุเล ที่โคนแห่งต้น โพธิ์, (วจนํ) อ.คำ (ปุกฺคเลน) วตฺตพฺพํ เอว เป็นคำ อันบุคคล ฟังกล่าว มคฺเค ใน หนทาง (ปเทศานํ) แห่งประเทศ ท. ความนิคมาทินํ มีหมู่บ้านและนิคมเป็นต้นนั้น เทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น สตฺธา อ.พระศาสดา อาทาย ทรง ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวร ปาโต ในเวลาเช้าเทียว คโต เสด็จไปแล้ว เคหทวารํ สู่ประตูแห่งเรือน มหาอุปาสิกาย ของมหาอุบาสิกา ฯ

ก็ ชื่อว่ากิจที่บุคคลผู้แสดงหนทาง ย่อมไม่มีแก่พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย, ที่จริง หนทาง ทั้งหมด คือ “นี้เป็นทางไปสู่สุนฺรก, นี้เป็นทางไปสู่กานิดสัตว์เดรัจฉาน นี้เป็นทางไปสู่ เปรตวิสัย, นี้เป็นทางไปสู่มนุษย์โลก, นี้เป็นทางไปสู่เทวโลก, นี้เป็นทางไปสู่อมตฺตมหา- นิพฺพาน” แจ่มแจ้งแก่พระพุทฺธเจ้าเหล่านั้น ในวันเป็นที่ทำให้หมีนโลกธาตุหวั่นไหว แล้วบรรลุสัมโพธิญาณ ที่โคนต้นโพธิ์, คำที่บุคคลฟังกล่าวในหนทางแห่งที่ทั้งหลายมี หมู่บ้านและนิคมเป็นต้นนั้นแหละ ย่อมไม่มี, เพราะฉะนั้น พระศาสดา ทรงถือเอาบาตร

และจิวรแต่เข้าตฺรู่ เสด็จไปสู่อประตฺวเรื่อนของมหาอุปาสิกกา

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ นามศัพท์ สัณญญาโชตกะเข้ากับ กิจจํจฺ สุทรกัตตาดาน นตฺถิจฺ
 กิริยาบทกัตตฺวจาก พุทฺธานํ สัมปทานน นตฺถิ มคฺคเทศเกณ วิเสสณะของ ปุคฺคเลนจ
 ตติยาวิเสสณะใน กิจจํ, หิศัพท์ ทัพพทีกรณโชตกะ สพฺเพ วิเสสณะของ มคฺคาจฺ สุทร-
 กัตตาดาน อาวิญฺจตาจฺ กิตบทกัตตฺวจาก โพรธิมุเล วิสยาธาระใน ปตฺต ทสสหัสสีโลก-
 ธาตุ การิตกัมมะใน กมฺเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺต- สมฺโพธิ สัมปาปฺุณียกัมมะใน
 ปตฺต- เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปตฺตทิวเสจฺ กาลสัตตมีใน อาวิญฺจตา เนลฺ วิเสสณะ
 ของ พุทฺธานจฺ สัมปทานน อาวิญฺจตา “อัย วิเสสณะของ มคฺโคจฺ สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ
 อาขยาตบทกัตตฺวจาก นิริยํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจตฺติ, อัย วิเสสณะของ มคฺโคจฺ
 สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวจาก ติริจฺจานโยนึ สัมปาปฺุณียกัมมะใน
 คจฺจตฺติ, อัย วิเสสณะของ มคฺโคจฺ สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวจาก
 เปตฺตติวิสัย สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจตฺติ, อัย วิเสสณะของ มคฺโคจฺ สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ
 อาขยาตบทกัตตฺวจาก มนุสฺสโลกํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจตฺติ, อัย วิเสสณะของ
 มคฺโคจฺ สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวจาก เทวโลกํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน
 คจฺจตฺติ, อัย วิเสสณะของ มคฺโคจฺ สุทรกัตตาดาน คจฺจตฺติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวจาก
 อมตฺมทานิพฺพานํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺจตฺติ” อิติศัพท์ สฺรฺุปะใน สพฺเพ มคฺคา,
 เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ วตฺตพฺพจฺ วิเสสณะของ วจฺนจฺ สุทรกัตตาดาน นตฺถิจฺ
 กิริยาบทกัตตฺวจาก ความนิคฺมาทึน วิเสสณะของ ปเทสานจฺ สามีสัมพันธะใน มคฺเคจฺ
 วิสยาธาระใน วตฺตพฺพํ ปุคฺคเลน อนภิทกัตตาดาน วตฺตพฺพํ, ตสฺมา เหตุวັตตะ สตฺถา
 สุทรกัตตาดาน คโตจฺ กิตบทกัตตฺวจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปาโตจฺ กาลสัตตมี
 ใน อาทาย ปตฺตจิวร่อวุตตกัมมะใน อาทายจฺ สมานกาลกิริยาใน คโต มหาอุปาสิกกาย
 สามีสัมพันธะใน เคหทวารจฺ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คโต ๕

๒๑. สา เคหา นิกฺขมิตฺวา สตฺถารํ ปญฺจปติฏฺฐิจิตฺเตน วนฺทิตฺวา อนฺโตฆเร ปเวเสตฺวา
 อาสเน นิสีทาเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณฺเฑน ขาทนึเยน โภชนึเยน ปรีวสิ ๕

สา (อุปาสิกกา) เคหา นิกฺขมิตฺวา สตฺถารํ ปญฺจปติฏฺฐิจิตฺเตน วนฺทิตฺวา (สตฺถารํ) อนฺโตฆเร
 ปเวเสตฺวา อาสเน นิสีทาเปตฺวา ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณฺเฑน ขาทนึเยน โภชนึเยน ปรีวสิ ๕

สา (อุปาสิกา) อ.อุปาสิกา นั้น นิคมิตวา ออกไปแล้ว เคาหา จากเรือน วนหิตวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา ปญจปติฏฐิติน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ห้า (สตุถาริ) ทูลยังพระศาสดา ปเวเสตวา ให้เสด็จเข้าไปแล้ว อนุโตมเร ในภายใน แห่งเรือน นิสิตาเปตวา ให้ประทับนั่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ ทตวา ถวายแล้ว ทกฺขิโณทกฺ ซึ่งน้ำเพื่อทักษิณา ปรีวิสิ อังคาสแล้ว ขาทนีเยน ด้วยของอันบุคคล ฟังเคี้ยว โภชนีเยน ด้วยของอันบุคคลฟังบริโภค ปณิเตน อันประณีต ฯ

อุปาสิกา นั้น ออกจากเรือน ถวายบังคมพระศาสดาด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทูลนิมนต์ ให้พระศาสดาเสด็จเข้าไปในภายในเรือน ทูลนิมนต์ให้ประทับนั่งบนอาสนะ ถวายน้ำ ทกฺขิโณทกฺ แล้วจึงอังคาสด้วยของควรเคี้ยว ของควรฉัน อันประณีต

สา วิเสสนะของ อุปาสิกาฯ สุททกัตตาใน ปรีวิสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เคาหา อปาทานใน นิคมิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนหิตวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนหิตวา ปญจปติฏฐิติน ภาระใน วนหิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปเวเสตวา สตุถาริ การิตกัมมะใน ปเวเสตวา อนุโตมเร วิสยาธาระใน ปเวเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิตาเปตวา อาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสิตาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตวา ทกฺขิโณทกฺ อวุตตกัมมะใน ทตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีวิสิ ปณิเตน วิเสสนของ ขาทนีเยน และ โภชนีเยน ขาทนีเยน ก็ดี โภชนีเยน ก็ดี ภาระใน ปรีวิสิ ฯ

๒๒. อุปาสิกา กตภตตกัจจสุส สตุถโน อนุโมทนํ กาทเรตุกามา ปตตํ คณฺหิ ฯ

อุปาสิกา กตภตตกัจจสุส สตุถโน อนุโมทนํ กาทเรตุกามา (หุตฺวา) ปตตํ คณฺหิ ฯ

อุปาสิกา อ.อุปาสิกา กตภตตกัจจสุส สตุถโน กาทเรตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออัน-ยังพระศาสดา ผู้มีกิจด้วยภัตรอันทรงกระทำแล้ว -ให้ทรงกระทำ อนุโมทนํ ซึ่งการ อนุโมทนา (หุตฺวา) เป็นแล้ว คณฺหิ รับเอาแล้ว ปตตํ ซึ่งบาตร ฯ

อุปาสิกา เป็นผู้ประสงค์จะให้พระศาสดาผู้ทรงทำภารกิจแล้ว ทำอนุโมทนา จึงรับเอา บาตร

อุปาสิกา สุททกัตตาใน คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กตภตตกัจจสุส วิเสสนะของ สตุถโนฯ ฌฎฐิการิตกัมมะใน กาทเรตุ- อนุโมทนํฯ อวุตตกัมมะใน กาทเรตุกามาฯ วิกติ-

กัตตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน คณฺหิ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ฯ

๒๓. สตุถา มรฺรสุสเรณ อนุโมทนธมฺมกถํ อารภิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อารภิ ทรงปรารภแล้ว อนุโมทนธมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องบรรเทิงในภายหลัง มรฺรสุสเรณ ด้วยพระสุระเสียงอันไพเราะ ฯ

พระศาสดา ทรงปรารภอนุโมทนธรรมกถา ด้วยพระสุระเสียงอันไพเราะ

สตุถา สุทฺธกัตตานิ อารภิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มรฺรสุสเรณ ภาระใน อารภิ อนุโมทนธมฺมกถํ อวุตตกัมมะใน อารภิ ฯ

๒๔. อุปาสิกา “สาธุ สาธุติ สาธุการํ ททมานา ธมฺมํ สุขฺนิ ฯ

อุปาสิกา “สาธุ สาธุติ สาธุการํ ททมานา ธมฺมํ สุขฺนิ ฯ

อุปาสิกา อ.อุปาสิกา ททมานา ให้อยู่ สาธุการํ ซึ่งสาธุการ อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ สุขฺนิ ฟังแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

อุปาสิกา ให้อสาธุการว่า “สาธุ สาธุ” ฟังธรรม

อุปาสิกา สุทฺธกัตตานิ สุขฺนิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธุ สองบท ลิงคัถะ” อิติศัพท์ อากาธะใน ททมานา สาธุการํ อวุตตกัมมะใน ททมานาฯ อัมภันตริกิริยาของ อุปาสิกา ธมฺมํ อวุตตกัมมะใน สุขฺนิ ฯ

๒๕. อาชีวกอ ปจฺจาคพฺเภ นิสฺสินฺโนว ตสฺสา สาธุการํ ทตฺวา ธมฺมํ สุขฺนฺนฺติยา สทฺทํ สุตฺวา สนฺธาเรตฺถํ นาสกฺขิ, “น อิทาเนว สา มยฺหฺนฺติ นิกฺขมิตฺวา “นฏฺฐาสิกาพกณฺณิ, เอตฺตสฺส เอตํ สกฺการํ กโรหีติ นานปฺปกาเรน อุปาสิกญฺจ สตุถารญฺจ อกฺโกสนฺโต ปลายิ ฯ

อาชีวกอ ปจฺจาคพฺเภ นิสฺสินฺโนว ตสฺสา (อุปาสิกาย) สาธุการํ ทตฺวา ธมฺมํ สุขฺนฺนฺติยา สทฺทํ สุตฺวา สนฺธาเรตฺถํ น อสกฺขิ, “น อิทานิ เอว สา (อิตถิ) มยฺหฺ (โหติ)” อิติ (จินฺตเนน)

นิกขมิตวา “(ตุว) นฏฺจา อสิ กภาพกณฺณิ, (ตุว) เอตสฺส (สมณฺสฺส) เอตํ สกฺกาโร กโรหิตินานปฺปกาเรน อุปาสิกํ จ สตุถาโร จ อฏฺโกสนฺโต ปลายิ ฯ”

อาชีวก อ.อาชีวก นิสินฺโน นิ่งแล้วเที่ยว ปจฺจาคพฺเภ ในภายหลังแห่งห้อง สุตฺวา ฟังแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง ตสฺสา (อุปาสิกาย) ของอุปาสิกานั้น สาธุการํ ทตฺวา ธรรมํ สฺนฺหติยา ผู้ให้แล้ว ซึ่งสาธุการ ฟังอยู่ ซึ่งธรรม น อสฺกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว สฺนฺหาเรตฺตุ เพื่ออันทรงไว้พร้อม, นิกขมิตฺวา ออกไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น (โหติ) ย่อมมี มยฺหํ แก่เรา อิทานิ เอว ในกาลนี้ นั้นเที่ยว น หามิได้” อิติ ดังนี้ อฏฺโกสนฺโต ดำอยู่ อุปาสิกํ จ ซึ่งอุปาสิกาด้วย สตุถาโร จ ซึ่งพระศาสดาด้วย นานปฺปกาเรน โดยประการต่างๆ อิติ ว่า “กภาพกณฺณิ ดูก่อน นางกภาพกณฺณิ (ตุว) อ.เธอ นฏฺฺจา เป็นผู้ฉิบหายแล้ว อสิ ย่อมเป็น, (ตุว) อ.เธอ กโรหิ จงกระทำ เอตํ สกฺกาโร ซึ่งสักการะนั้น เอตสฺส (สมณฺสฺส) แก่พระสมณะนั้น” อิติ ดังนี้ ปลายิ หนีไปแล้ว ฯ

อาชีวก นิ่งอยู่ข้างหลังห้องนั้นแหละ ฟังเสียงของอุปาสิกานั้น ผู้ให้สาธุการฟังธรรม อยู่ ไม่ได้ आजเพื่อจะทรงไว้ จึงออกไป ด้วยอันคิดว่า “หญิงนั้น ย่อมมีแก่เราในบัดนี้ นั้นแหละ หามิได้” จึงดำอุปาสิกานั้น และพระศาสดา โดยประการต่างๆ ว่า “นางกภาพกณฺณิ เธอเป็นผู้ฉิบหายแล้ว, เธอจงทำสักการะนั้น แก่พระสมณะนั้น” ดังนี้แล้ว ก็หนีไป

อาชีวก สุตฺทกัถตาใน อสฺกฺขิ และ ปลายิ อสฺกฺขิ กิติ ปลายิ กิติ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก ปจฺจาคพฺเภ วิสยาธาระเน นิสินฺโน เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ นิสินฺโนฯ วิเสสณะของ อาชีวก ตสฺสา วิเสสณะของ อุปาสิกายฯ สามีสัมพันธะใน สทฺทํ สาธุการํ อวุตตกัมมะ ใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺนฺหติยา ธรรมํ อวุตตกัมมะใน สฺนฺหติยาฯ วิเสสณะของ อุปาสิกาย สทฺทํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสฺกฺขิ สฺนฺหาเรตฺตุ ตุมฺถตถสฺมปทานใน อสฺกฺขิ นศฺพทํ ปฏฺวิเสธะใน อสฺกฺขิ, “สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุตฺทกัถตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก นศฺพทํ ปฏฺวิเสธนฺตถะ เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสัตฺตมึใน โหติ มยฺหํ สัมปทานใน โหติ” อิติศัพฺทํ สฺรูปะใน จินฺตเนนฯ ภาระใน นิกขมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺโกสนฺโต “กภาพกณฺณิ อาลปนะ ตุว สุตฺทกัถตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก นฏฺฺจา วิกิตกัถตาใน อสิ, ตุว สุตฺทกัถตาใน กโรหิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจาก เอตสฺส วิเสสณะของ สมณฺสฺสฯ สัมปทานใน กโรหิ

เอต วิเสสนะของ สกุการัง อวุตตกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อุกโกสนโต นานปรกาเรณ ตติยาวิเสสนะใน อุกโกสนโต อุปาสิก กิติ สตุถาร กิติ อวุตตกัมมะใน อสกโกนโต จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อุปาสิก และ สตุถาร อุกโกสนโต อัมภันตริกิริยาของ อาชีวก ๕

๒๖. อุปาสิกา ตสฺส กถาย ลชฺชิตา อญฺญถตุตฺ คตฺ จิตฺตํ เทสนานุสาเรณ เปเสตุํ นาสกฺขิ ๕

อุปาสิกา ตสฺส (อาชีวกสฺส) กถาย ลชฺชิตา อญฺญถตุตฺ คตฺ จิตฺตํ เทสนานุสาเรณ เปเสตุํ น อสกฺขิ ๕

อุปาสิกา อ.อุปาสิกา ลชฺชิตา ละอายแล้ว กถาย เพราะวาจาเป็นเครื่องกล่าว ตสฺส (อาชีวกสฺส) ของอาชีวกนั้น น อสกฺขิ ไม่ได้อายแล้ว เปเสตุํ เพื่ออันส่งไป จิตฺตํ ซึ่งจิต คตฺ อันถึงแล้ว อญฺญถตุตฺ ซึ่งความเป็นโดยประการอื่น เทสนานุสาเรณ ตามแนวแห่งพระเทศนา ๕

อุปาสิกา ละอายใจ เพราะถ้อยคำของอาชีวกนั้น ไม่ได้อายเพื่อจะส่งจิตที่ถึงความเป็น โดยประการอื่น ไปตามแนวทางพระเทศนา

อุปาสิกา สุทรกัตตาใน อสกฺขิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ อาชีวกสฺส ๕ สามีสัมพันธะใน กถาย ๕ เหตุใด ลชฺชิตา ๕ วิเสสนะของ อุปาสิกา อญฺญถตุตฺ สัมปาปฺถนียกัมมะใน คตฺ ๕ วิเสสนะของ จิตฺตํ ๕ อวุตตกัมมะใน เปเสตุํ เทสนานุสาเรณ ตติยาวิเสสนะใน เปเสตุํ ๕ ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อสกฺขิ ๕

๒๗. อถ นํ สตุถา “กึ อุปาสิกเก จิตฺตํ เทสนานุคตํ กาทุํ น สกฺโกสิตี ๕

อถ นํ (อุปาสิก) สตุถา “(ตุว) กึ อุปาสิกเก จิตฺตํ เทสนานุคตํ กาทุํ น สกฺโกสิตี (อาห) ๕

อถ ครั้งนั้น สตุถา อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว นํ (อุปาสิก) กะอุปาสิกานั้น อิติ ว่า “อุปาสิกเก ตุก่อนอุปาสิกา (ตุว) อ.เธอ น สกฺโกสิ ย่อมไม่อาย กาทุํ เพื่ออันกระทำ จิตฺตํ ซึ่งจิต เทสนานุคตํ ให้เป็นไปตามซึ่งพระเทศนา กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น พระศาสดา ตรัสกะอุบาลีกันนั้นว่า “ดูก่อนอุบาลีกา เธออย่ามัวไม่อาจเพื่อจะทำจิตให้ไปตามพระเทศนาหรือ ?”

อถ กาลสัตตมี สตุถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะของ อุปาสิกา ๑ อภิตกัมมะใน อาห “อุปาสิเก อาลปนะ ตฺว สุทธกัตตาใน สกโกสิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ จิตฺตํ อวุตตกัมมะใน กาทู เทสนานุกตฺตํ วิกตีกัมมะใน กาทู นศัพท์ ปฏิเสระใน สกโกสิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๘. “ภนฺเต เอตสฺส เม กถาย จิตฺตํ อญฺญตฺตํ อุปคตฺนติ ๕

(สา อุปาสิกา) “ภนฺเต เอตสฺส (อาชีวกสฺส) เม กถาย จิตฺตํ อญฺญตฺตํ อุปคตฺนติ (อาห) ๕

(สา อุปาสิกา) อ.อุปาสิกา นั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ จิตฺตํ อ.จิต เม ของหม่อมฉัน อุปคตฺ เข้าถึงแล้ว อญฺญตฺตํ ซึ่งความเป็นโดยประการอื่น กถาย เพราะวาจาเป็นเครื่องกล่าว เอตสฺส (อาชีวกสฺส) ของ อาชีวกนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

อุปาสิกา นั้น กราบทูลว่า “จิตของหม่อมฉัน เข้าถึงความเป็นโดยประการอื่น เพราะคำพูดของอาชีวกนั้น พระเจ้าข้า”

สา วิเสสนะของ อุปาสิกา ๑ สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ จิตฺตํ สุทธกัตตาใน อุปคตฺ ๑ กิตบทกัตตฺวาจก เอตสฺส วิเสสนะของ อาชีวกสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน กถาย เม สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ กถาย เหตุใน อุปคตํ อญฺญตฺตํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน อุปคตํ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒๙. สตุถา “เอวรูปสฺส วิสภาคชนสฺส กถิตํ กถํ นาม อาวชฺชิตุํ น วฏฺฏติ, เอวรูปํ
 อสมนฺนาหริตฺวา อตฺตโน กตากถเมว โอลเกตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห
 “น ปเรสํ วิโลมานิ, น ปเรสํ กตากถํ,
 อตฺตโนว อเวกฺเขยฺย กตานิ อกตานิ จาติ ๕

สตุถา “(ปุคฺคเลน) เอวรูปสฺส วิสภาคชนสฺส กถิตํ กถํ นาม อาวชฺชิตุํ น วฏฺฏติ, (ปุคฺคเลน)
 เอวรูปํ (กถํ) อสมนฺนาหริตฺวา อตฺตโน กตากถํ เอว (กิจจํ) โอลเกตุํ วฏฺฏตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ
 อาห

“น ปเรสํ (ชนานํ) วิโลมานิ (วจนานิ ปุคฺคเลน มนสิกาตพฺพานิ),
 น ปเรสํ (ชนานํ อตฺตนา) กตากถํ (กิจจํ ปุคฺคเลน โอลเกตพฺพํ),
 (ปุคฺคโล) อตฺตโนว (กิจฺจานิ) อเวกฺเขยฺย (อตฺตนา) กตานิ อกตานิ จาติ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ปุคฺคเลน) เอวรูปสฺส วิสภาคชนสฺส
 กถิตํ กถํ นาม อาวชฺชิตุํ อ.อัน- อันบุคคล -ใคร่ครวญ ชื่อซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว
 อัน - อันชนผู้มีสวณเสมอกันไปปราศแล้ว ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป -กล่าวแล้ว น วฏฺฏติ ย่อม
 ไม่ควร, (ปุคฺคเลน) เอวรูปํ (กถํ) อสมนฺนาหริตฺวา อตฺตโน กตากถํ เอว (กิจจํ)
 โอลเกตุํ อ.อัน- อันบุคคล ไม่นำมาพร้อมแล้ว ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว อันมีอย่างนี้
 เป็นรูป -แลดู ซึ่งกิจ อัน- อันตน ทั้งกระทำแล้วทั้งไม่กระทำแล้วนั้นเทียบ วฏฺฏติ ย่อม
 ควร” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(วจนานิ) คำพูด ท. วิโลมานิ อันทวนชน (ชนานํ) ของชน
 ท. ปเรสํ เหล่าอื่น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น (มนสิ-
 กาทพฺพานิ) ไม่พึงกระทำไว้ในใจ, (กิจจํ) อ.กิจ (อตฺตนา)
 กตากถํ อัน อันตน ทั้งกระทำแล้วทั้งไม่กระทำแล้ว (ชนานํ)
 ของชน ท. ปเรสํ เหล่าอื่น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล น
 (โอลเกตพฺพํ) ไม่พึงแลดู, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อเวกฺเขยฺย
 พึงพิจารณา (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจ ท. อตฺตโนว ของตนเทียบ
 (อตฺตนา) กตานิ อัน อันตน กระทำแล้ว จ ด้วย (อตฺตนา)
 อกตานิ อัน อันตน ไม่กระทำแล้ว จ ด้วย” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ตรัสว่า “การที่บุคคลใคร่ครวญชื่อคำพูดที่ชนผู้ไม่เสมอกันเห็นปานนี้กล่าว

แล้ว ย่อมไม่ควร, การที่บุคคล ไม่นำถ้อยคำอันเห็นปานนี้มา แล้วตรวจดูกิจที่ทำแล้ว และที่ยังไม่ได้ทำของตนเท่านั้น จึงควร” ดังนี้ แล้วก็ตรัสพระคาถานี้ว่า

“บุคคลไม่ควรใส่ใจคำกล่าวร้ายของพวกชนเหล่าอื่น ไม่ควร
ตรวจดูกิจที่ทำแล้วและที่ยังไม่ได้ทำของพวกชนเหล่าอื่น ควร
ตรวจดูเฉพาะกิจที่ตนทำแล้วและที่ยังไม่ได้ทำเท่านั้น”

สตถา สุทรกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อวชชิตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏติ ๑
อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน อวชชิตุ เอวรूपสฺส วิเสสเนของ
วิสภาคชนสฺส ๑ ฉฏฐิ อนภิตกัตตาใน กถิตฺ ๑ วิเสสเนของ กถิ นามศัพท์ สัญญาชิตกะ
เข้ากับ กถิ ๑ อุตตกัมมะใน อวชชิตุ นศัพท์ ปฏิเสธเนใน วฏฏติ, โอลเกตุ ตุมัตถกัตตา
ใน วฏฏติ ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน โอลเกตุ เอวรूप
วิเสสเนของ กถิ ๑ อุตตกัมมะใน อสมนนาหริตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกตุ
อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กิจจํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ กตากถิ ๑ วิเสสเนของ
กิจจํ ๑ อุตตกัมมะใน โอลเกตุ” อติศัพท์ อาการะใน วตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห
อิมิ วิเสสเนของ คากถิ ๑ อุตตกัมมะใน อาห

“วิโลมานิ วิเสสเนของ วจนานิ ๑ อุตตกัมมะใน มนสิ-
กาทพฺพานิ ๑ กิตบทกัมมวจาก นศัพท์ ปฏิเสธเนใน มนสิ-
กาทพฺพานิ ปเรสฺ วิเสสเนของ ชนानิ ๑ สามีสัมพันธะใน
วจนานิ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน มนสิกาทพฺพานิ, กตากถิ
วิเสสเนของ กิจจํ ๑ อุตตกัมมะใน โอลเกตพฺพ ๑ กิตบทกัมม-
วจาก นศัพท์ ปฏิเสธเนใน โอลเกตพฺพ ปเรสฺ วิเสสเนของ
ชนานิ ๑ สามีสัมพันธะใน กิจจํ อตฺตนา อนภิตกัตตาใน
กตากถิ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน โอลเกตพฺพ, ปุคฺคโล
สุทรกัตตาใน อเวกฺเขยฺย ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ อตฺตโน ๑ สามีสัมพันธะใน กิจจานิ ๑ อุตต-
กัมมะใน อเวกฺเขยฺย อตฺตนา อนภิตกัตตาใน กตานิ และ
อกตานิ กตานิ กิติ อกตานิ กิติ วิเสสเนของ กิจจานิ จศัพท์
ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ กตานิ และ อกตานิ” อติศัพท์ สรุปะใน
อิมิ คากถิ ๑

๓๐. ตตถ “**น ปเรส วิโลมานีติ:** ปเรส วิโลมานิ ผรุสฺยานิ มมุจเจทวจนานิ น มนสิกาตพฺพานิ ฯ

ตตถ (ปเทสุ) “**น ปเรส วิโลมานีติ:** (คาถาปาทสฺส) “(ปฺคฺคเลน) ปเรส (ชนาน) วิโลมานิ (วจนานิ) ผรุสฺยานิ (วจนานิ) มมุจเจทวจนานิ น มนสิกาตพฺพานิ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “(วจนานิ) อ.คำ ท. วิโลมานิ อันทวนชน ผรุสฺยานิ (วจนานิ) คือว่า อ.คำ ท. อันหยาบ มมุจเจทวจนานิ คือว่า อ.คำเป็นเหตุตัดซึ่งความรัก ท. (ชนาน) ของชน ท. ปเรส เหล่าอื่น (ปฺคฺคเลน) อันบุคคล น มนสิกาตพฺพานิ ไม่พึงกระทำไว้ในใจ” (อติ) ดังนี้ ตตถ (ปเทสุ) “**น ปเรส วิโลมานีติ: (คาถาปาทสฺส)** แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาทแห่งพระคาถา ว่า “น ปเรส วิโลมานิ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า “**น ปเรส วิโลมานิ**” ความว่า คำพูดที่ทวนชน คือคำหยาบคาย ได้แก่คำเป็นเหตุตัดความรัก ของพวกชนเหล่าอื่น อันบุคคล ไม่พึงใส่ใจ

ตตถ วิเสสนะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน คาถาปาทสฺส “น ปเรส วิโลมานิ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “วิโลมานิ กิติ ผรุสฺยานิ กิติ วิเสสนะของ วจนานิๆ สองบทกิติ มมุจเจทวจนานิ กิติ วุตตกัมมะใน มนสิกาตพฺพานิๆ กิตยบทกัมมวจาก ปฺคฺคเลน อนภิตกิตตาใน มนสิกาตพฺพานิ ปเรส วิเสสนะของ ชนานๆ สามีสัมพันธะใน วิโลมานิ วจนานิ, ผรุสฺยานิ วจนานิ และ มมุจเจทวจนานิ นศัพท์ ปฏิเสฐะใน มนสิกาตพฺพานิ วิโลมานิ วจนานิ วิวริยะใน ผรุสฺยานิ วจนานิๆ วิวริยะและวิวริยะใน มมุจเจทวจนานิๆ วิวริยะ” อติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ฯ

๓๑. **น ปเรส กตากตฺหฺติ:** “อสุโก อุปาสโก อสฺสทฺโร อปฺปสนฺโน, นาปิสุส เคเห กฏฺจุกฺกิกฺขาทีนึ ทิยนฺติ, น สลากภตฺตาทีนึ, น จีวราทิปฺปจฺยทานํ เอตฺสฺส อตุติ; ตถา อสุกา อุปาสิกา อสฺสทฺธา อปฺปสนฺนา, นาปิสุสา เคเห กฏฺจุกฺกิกฺขาทีนึ ทิยนฺติ, น สลากภตฺตาทีนึ, น จีวราทิปฺปจฺยทานํ เอตฺสิสา อตุติ; ตถา อสุโก ภิกฺขุ อสฺสทฺโร อปฺปสนฺโน, นาปิ อุปฺชฌายวตฺตํ กโรติ, น อัจริยวตฺตํ, น อาคนฺตฺกวตฺตํ, น คมิกวตฺตํ, น เจตियฺกณวตฺตํ, น อุโปสธาการวตฺตํ, น โภชน-

ทียหุติ ย่อมถวาย น อปี แม่หามีได้, (ภตฺตานิ) อ.ภัตฺร ท. สลากภตฺตาทินิ มีสลาภ
 ภัตฺรเป็นตัน (ตาย อุปาสิกาย) อันอุปาสิกานั้น (ทียหุติ) ย่อมถวาย น หามีได้,
 จีวราทิปุจฺจยทานํ อ.การถวายซึ่งปัจจัยมีจีวรเป็นตัน อตฺถิ มีอยู่ เอตฺติสฺสา
 (อุปาสิกาย) แก่อุปาสิกานั้น น หามีได้, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น อสฺสโก ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ
 รูปโน้น อสฺสทฺโธ เป็นผู้มีศรัทธา อปฺปสหนฺโน เป็นผู้มีเลื่อมใสแล้ว (โหติ) ย่อม
 เป็น, กโรติ ย่อมกระทำ อุปชฌายวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่อพระอุปัชฌาย์ น อปี แม่หามีได้,
 (กโรติ) ย่อมกระทำ อจฺจริยวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่ออาจารย์ น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ
 อาคณฺตุกวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่อภิกษุผู้จรมาน น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ คมิกวตฺตํ
 ซึ่งวัตรเพื่อภิกษุผู้จะไป น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ เจตฺตยงฺคณวตฺตํ ซึ่งวัตรที่
 เนินแห่งพระเจดีย์ น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ อุโปสถาคารวตฺตํ ซึ่งวัตรในโรง
 แห่งอุโบสถ น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ วตฺตํ ซึ่งวัตร โภชนสาลาย ในโรงเป็น
 ที่ฉัน น หามีได้, (กโรติ) ย่อมกระทำ (วตฺตานิ) ซึ่งวัตร ท. ชนฺดาชรวตฺตาทินิ
 มีวัตรในเรือนไฟเป็นตัน น หามีได้, ฐตฺตงฺคํ อ.ฐตฺตงฺคํ กิณฺณจฺจ ะไรๆ อตฺถิ มีอยู่ อสฺส
 (ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกษุนั้น น อปี แม่หามีได้, (การณํ) อ.เหตุ อสฺสสาหมตฺตปิ แม้สักว่า
 ความอุตสาหะ (ปฺคฺคฺลสฺส) ภาวนารามตาย เพื่อความเป็น แห่งบุคคล ผู้มีภาวนา
 เป็นที่มายินดี (อตฺถิ) มีอยู่ (อสฺส ภิกฺขุสฺส) แก่ภิกษุนั้น น หามีได้' อิติ ดังนี้" อิติ
 ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา "น ปเรสํ กตาทนฺหุติ ว่า "น ปเรสํ
 กตาทตํ" ดั่งนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า "น ปเรสํ กตาทตํ" ความว่า บุคคลไม่พึงแลดูกิจชื้อที่กระทำแล้ว
 และที่ยังไม่ได้กระทำของพวกชนเหล่าอื่นอย่างนี้ ว่า "อุปาสกคนโน้น ไม่มีศรัทธา ไม่มี
 ความเลื่อมใส, วัตฺตุมิภิกฺษาหนึ่งทัพพีเป็นตัน ในเรือนของอุปาสกนั้น อุปาสกนั้น ย่อม
 ถวาย แม่หามีได้, ภัตฺรมีสลาภภัตฺรเป็นตัน อุปาสกนั้น ย่อมถวาย หามีได้, การถวาย
 ปัจจัยมีจีวรเป็นตัน ย่อมไม่มีแก่อุปาสกนั้น, เหมือนกัน อุปาสิกาคคนโน้น ไม่มีศรัทธา
 ไม่มีความเลื่อมใส, วัตฺตุมิภิกฺษาหนึ่งทัพพีเป็นตัน ในเรือนของอุปาสิกานั้น อุปาสิกา
 นั้น ย่อมถวาย แม่หามีได้, ภัตฺรมีสลาภภัตฺรเป็นตัน อุปาสิกานั้น ย่อมถวาย หามีได้,
 การถวายปัจจัยมีจีวรเป็นตัน ย่อมไม่มีแก่อุปาสิกานั้น, เช่นกัน ภิกษุรูปโน้น ไม่มี
 ศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส, ย่อมไม่ทำแม้ซึ่งอุปัชฌายวัตร ย่อมไม่ทำอจฺจริยวัตร ย่อม
 ไม่ทำอาคณฺตุกวตฺตํ ย่อมไม่ทำคมิกวตฺตํ ย่อมไม่ทำวัตรที่ลานพระเจดีย์ ย่อมไม่ทำวัตรที่

โรงอุโบสถ ย่อมไม่ทำวัตรที่โรงฉัน ย่อมไม่ทำวัตรที่เรือนไฟเป็นต้น, ชุตงค์อะไรๆ ย่อมไม่มีแม้แก่ภิกษุ นั้น, เหตุแม้สักว่าความอุตสาหะ เพื่อความเป็นผู้ยินดีในภาวณา ก็ไม่มีแก่ภิกษุ นั้น”

“น ปเรสํ กตาคถํ” สรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สรูปะใน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ
 “อสุโก วิเสสณะของ อุปาสโกฯ สุธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺสทฺโร กิติ
 อปฺปสนฺโน กิติ วิกตีกัตตานิ โหติ, กฏจฺจุภิกฺขาทินิ วิเสสณะของ วตฺถุนิฯ วุตตกัมมะ
 ใน ทิยนฺติฯ อาชยาตบทกัมมวาทก เตน วิเสสณะของ อุปาสเกนฯ อนภิทกัตตานิ
 ทิยนฺติ อปิตฺทํ อเปกขัตตงฺเข้ากัป นฯ ศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อสฺส วิเสสณะของ
 อุปาสกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน กฏจฺจุภิกฺขาทินิ วตฺถุนิ, สลาก-
 ภาตฺตาทินิ วิเสสณะของ ภาตฺตานิฯ วุตตกัมมะใน ทิยนฺติฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
 นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ เตน วิเสสณะของ อุปาสเกนฯ อนภิทกัตตานิ ทิยนฺติ, จีวราทิ-
 ปจฺจยทานํ สุธกัตตานิ อตุติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ เอตสฺส
 วิเสสณะของ อุปาสกสฺสฯ สัมปทานใน อตุติ, ตถา สุธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก อสุกา วิเสสณะของ อุปาสิกายฯ วิเสสลาภิของ ตถา อสฺสทฺธา กิติ
 อปฺปสนฺนา กิติ วิกตีกัตตานิ โหติ, กฏจฺจุภิกฺขาทินิ วิเสสณะของ วตฺถุนิฯ วุตตกัม
 มะใน ทิยนฺติฯ อาชยาตบทกัมมวาทก ตาย วิเสสณะของ อุปาสิกายฯ อนภิทกัตตานิ
 ทิยนฺติ อปิตฺทํ อเปกขัตตงฺเข้ากัป นฯ ศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อสฺสา วิเสสณะของ
 อุปาสิกายฯ สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน กฏจฺจุภิกฺขาทินิ วตฺถุนิ, สลาก-
 ภาตฺตาทินิ วิเสสณะของ ภาตฺตานิฯ วุตตกัมมะใน ทิยนฺติฯ อาชยาตบทกัมมวาทก
 นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ ตาย วิเสสณะของ อุปาสิกายฯ อนภิทกัตตานิ ทิยนฺติ,
 จีวราทิปจฺจยทานํ สุธกัตตานิ อตุติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ
 เอติสฺสา วิเสสณะของ อุปาสิกายฯ สัมปทานใน อตุติ, ตถา สุธกัตตานิ โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุโก วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ วิเสสลาภิของ ตถา อสฺสทฺโร กิติ
 อปฺปสนฺโน กิติ วิกตีกัตตานิ โหติ, อสุโก วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ สุธกัตตานิ กโรติฯ
 แดบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตฺทํ อเปกขัตตงฺเข้ากัป นฯ ศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ
 อฺปชฺฌมายวตฺตํ อวุตตกัมมะใน กโรติ, นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อจาริยวตฺตํ อวุตตกัมมะใน
 กโรติ, นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ อาคนฺตฺกวตฺตํ อวุตตกัมมะใน กโรติ, นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ
 คมิกวตฺตํ อวุตตกัมมะใน กโรติ, นศัพท์ ปฏิเสธนัตถะ เจตियงฺกณวตฺตํ อวุตตกัมมะใน

กโรติ, นคััพท์ ปฏิเสธนัตถะ อุโปสถาคารวตตํ อวุตตกัมมะในกโรติ, นคััพท์ ปฏิเสธนัตถะ โภชนสาลาห วิสยาหาระใน วตตํ อวุตตกัมมะใน กโรติ, นคััพท์ ปฏิเสธนัตถะ ชนตา-
 ฆรวตตาทินี วิเสสณะของ วตตานิ อวุตตกัมมะใน กโรติ, กิณฺจ วิเสสณะของ ฐตุงคํ
 สุททกัตตาใน อตฺถิ อายยาตบทกัตตฺวาจก อปีคััพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ นนฺ คััพท์
 ปฏิเสธนัตถะ อสฺส วิเสสณะของ ภิกฺขุโน อัมปทานใน อตฺถิ, อปีคััพท์ อเปกขัตถะเข้า
 กับ อุตฺสาหมตตํ วิเสสณะของ การณํ สุททกัตตาใน อตฺถิ อายยาตบทกัตตฺวาจก
 นคััพท์ ปฏิเสธนัตถะ อสฺส วิเสสณะของ ภิกฺขุสฺส อัมปทานใน อตฺถิ ปุคฺคสฺส
 ภาวาทิสัมพันธะใน ภาวนารามตตาย อัมปทานใน อุตฺสาสมตตํ อิติคััพท์ สฺรุปะใน
 เอรํ กิริยาวิเสสณะใน โอลเกตพฺพํ นามคััพท์ สญฺญาชตทกะเข้ากับ กตาทกํ
 วิเสสณะของ กิจจํ วุตตกัมมะใน โอลเกตพฺพํ กิตบทกัมมวาทก ปเรสฺ วิเสสณะของ
 ชนानํ สามีสัมพันธะใน กิจจํ อตฺตนา อนภิตกัตตาใน กตาทกํ ปุคฺคเลน อนภิต-
 กัตตาใน โอลเกตพฺพํ นคััพท์ ปฏิเสธนัตถะใน โอลเกตพฺพํ อิติคััพท์ สฺรุปะใน อตฺถิ
 ลิงคัตถะ ๗

๓๒. **อตฺตโน ว อเวกฺเขยยาติ:** “กถมฺภูตสฺส เม รตฺติณฺหิ วา วิติปตฺนตีติ ปพฺพชิตฺเตน
 อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพนฺติ อิมํ โอวาทํ อนุสฺสรนฺโต สทฺธาปพฺพชิตฺโต กุลปฺตฺโต
 “กินฺนุ โข อหํ ‘อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ ติลกฺขณํ อารोเปตฺวา โยคกฺเขมํ กาทํ
 นาสกฺขินฺติ เอรํ อตฺตโน กตาทานี โอลเกยยาติ ๗

“**อตฺตโน ว อเวกฺเขยยาติ:** (คาถาปาหสฺส) “กถมฺภูตสฺส เม รตฺติณฺหิ วา วิติปตฺนตีติ ปพฺพชิตฺเตน
 อภินฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพนฺติ อิมํ โอวาทํ อนุสฺสรนฺโต สทฺธาปพฺพชิตฺโต กุลปฺตฺโต “กินฺนุ โข
 อหํ ‘อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตาติ ติลกฺขณํ อารोเปตฺวา โยคกฺเขมํ กาทํ นาสกฺขินฺติ เอรํ อตฺตโน
 (อตฺตนา) กตาทานี (กิจฺจานี) โอลเกยยาติ (อตฺถิ) ๗

(อตฺถิ) อ.อรรถ อิติ ว่า “กุลปฺตฺโต อ.กุลบุตร สทฺธาปพฺพชิตฺโต ผู้บวชแล้วด้วย
 ศรัทธา อนุสฺสรนฺโต ระลึกถึงอยู่ อิมํ โอวาทํ ซึ่งพระโอรสชาติ อิติ ว่า ‘ปพฺพชิตฺเตน
 อันบรรพชิต ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ พึงพิจารณา อภินฺหํ เนื่องๆ อิติ ว่า ‘รตฺติณฺหิ วา อ.คืน
 และวัน ท. เม ของเรา กถมฺภูตสฺส ผู้เป็นแล้วอย่างไร วิติปตฺนตีติ ย่อมตกลงไป’
 อิติ ดังนี้’ อิติ ดังนี้ โอลเกยยาติ พึงแลดู (กิจฺจานี) ซึ่งกิจ ท. (อตฺตนา) กตาทานี

อัน อันตน ทั้งกระทำแล้วทั้งไม่กระทำแล้ว **อตุตโน** ของตน เอวํ อย่างนี้ **อิติ** ว่า ‘**อหํ** อ.เรา **น อสกุขี** ไม่ได้ आजแล้ว **‘อนิจจํ ทุกขํ อนตตตาดิ** **ติลกุขณํ** **อาโรเปตวา** **โยคกุเขมํ** **กาตุ** เพื่ออัน ยกขึ้น **สู**ลักษณะสาม คือ อ.ความไม่เที่ยง อ.ความเป็นทุกข์ อ.ความเป็นอนัตตา’ แล้วจึงกระทำ ให้เป็นแดนเกษมจากโยคะ’ **กิณฺหุ** **โข** อย่างไร หนอแล **อิติ** **ตังนึ**’ **อิติ** **ตังนึ** (**คาถาปาทสุส**) แห่งบาทพระคาถา “**อตุตโนว** **อเวกฺเขยยาตี** ว่า “**อตุตโนว** **อเวกฺเขยย**” **ตังนึ** ๕

บาทพระคาถาว่า “**อตุตโนว** **อเวกฺเขยย**” ความว่า กุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ระลึกถึง โอวาทนี้อยู่ว่า “บรรพชิต ฟังพิจารณาเนืองๆ ว่า ‘วันและคืนของเราผู้เป็นแล้วอย่างไร ย่อมล่วงไป’ **ตังนึ** ฟังแลดูกิจทั้งหลาย ที่ตนทำแล้วและที่ยังไม่ได้ทำ ของตนอย่างนี้ว่า ‘เราไม่ได้ आजเพื่อจะยกขึ้นสูไตรลักษณ์ คือ ‘ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา’ หรือหนอ แล้วทำให้เกษมจากโยคะ

“**อตุตโนว** **อเวกฺเขยย**” **สรูปะ**ใน **อิติ**๑ **ศัพท** **สรูปะ**ใน **คาถาปาทสุส**๑ **สามีสัมพันธะ** ใน **อตุ**๑ “**รตฺติณฺทิวา** **สุทฺถกัตฺตานิ** **วิตฺติปตฺตนฺติ**๑ **อาชยาตบทกัตฺตวาจก** **กถมฺภุตฺตสุส** **วิเสสณะ**ของ **เม**๑ **สามีสัมพันธะ**ใน **รตฺติณฺทิวา**’ **อิติ**ศัพท **อาการะ**ใน **ปัจจเวกฺขิตพฺพ** **ปพฺพชิตน** **อนภิตกัตฺตานิ** **ปัจจเวกฺขิตพฺพ**๑ **กิตบทภาววาจก** **อภิณฺห** **กิริยาวิเสสณะ** ใน **ปัจจเวกฺขิตพฺพ**” **อิติ**ศัพท **สรูปะ**ใน **อิม** **โอวาท** **สทฺธาปพฺพชิต** **วิเสสณะ**ของ **กุลปฺตุ**๑ **สุทฺถกัตฺตานิ** **โอโลเกย**๑ **อาชยาตบทกัตฺตวาจก** **อิม** **วิเสสณะ**ของ **โอวาท**๑ **อวุตตกัมมะ**ใน **อนุสฺสรน**๑ **อัปภันตรกิริยา**ของ **กุลปฺตุ**๑ **‘อหํ** **สุทฺถกัตฺตานิ** **อสกุขี**๑ **อาชยาตบทกัตฺตวาจก** **กิณฺหุ** **ปฺจฉนัตถะ** **โข**ศัพท **วจนาลังการะ** **‘อนิจจํ** **ทุกขํ** **อนตตตาดิ**’ **สรูปะ**ใน **อิติ**๑ **ศัพท** **สรูปะ**ใน **ติลกุขณ**๑ **สัมปาปฺณียกัมมะ**ใน **อาโรเปตวา**๑ **ปฺพพกาลกิริยา**ใน **กาตุ** **โยคกุเขม** **วิกติกัมมะ**ใน **กาตุ**๑ **ตุมตถสัมปทาน**ใน **อสกุขี** **นศัพท** **ปฏฺิเสระ**ใน **อสกุขี**’ **อิติ**ศัพท **สรูปะ**ใน **เอวํ**๑ **กิริยาวิเสสณะ**ใน **โอโลเกย** **อตุตโน** **สามีสัมพันธะ**ใน **กิจฺจานิ** **อตุตนา** **อนภิตกัตฺตานิ** **กตาทกานิ**๑ **วิเสสณะ**ของ **กิจฺจานิ**๑ **อวุตตกัมมะ**ใน **โอโลเกย**” **อิติ**ศัพท **สรูปะ**ใน **อตุ**๑ **ลึงคัตถะ** ๕

.....

๓๓. เทสนาวसानะ อูปาสิกา โสตาปัตติผล ปติฏฺฐิตา ฯ

เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา อูปาสิกา อ.อูปาสิกา ปติฏฺฐิตา
ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล ในโสตาปัตติผล ฯ

เวลาจบพระเทศนา อูปาสิกาดำรงอยู่ในโสตาปัตติผล

เทสนาวसानะ กาลสัตตมมีใน ปติฏฺฐิตา อูปาสิกา สุทธกัตตาใน ปติฏฺฐิตาฯ กิตบหกัตตฺวาจก
โสตาปัตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฺฐิตา ฯ

๓๔. เทสณา มหาชนสุส สาตฺถิกา ชาตาดิ ฯ

เทสณา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา
เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสณา สุทธกัตตาใน ชาตาฯ กิตบหกัตตฺวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน ชาตา
สาตฺถิกา วิกตีกัตตาใน ชาตา อิตีศัพท สમાปนะ ฯ

ปาฏิกาชีวกวตฺถุ ฯ

ปาฏิกาชีวกวตฺถุ (นิฏฺฐิต) ฯ

ปาฏิกาชีวกวตฺถุ อ.เรื่องแห่งอาชีวกชื่อว่าปาฏิกะ (นิฏฺฐิต) จบแล้ว ฯ

ปาฏิกาชีวกวตฺถุ สุทธกัตตาใน นิฏฺฐิตฯ กิตบหกัตตฺวาจก ฯ

จบเรื่องอาชีวกชื่อว่าปาฏิกะ

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต

ปาฎิกาชิวกวตถุ

เป็นฉฎฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาฎิกโก จ โส อาชิวโก จาติ ปาฎิกาชิวโก. (ปาฎิก + อาชิวก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

ปาฎิกโก จ อ.ชื่อว่าปาฎิกะด้วย โส อ.ชื่อว่าปาฎิกะนั้น อาชิวโก จ เป็นอาชิวกด้วย igit เพราะเหตุนั้น ปาฎิกาชิวโก ชื่อว่าปาฎิกาชิวก. (อาชิวกชื่อว่าปาฎิกะ)

๒. ปาฎิกาชิวกสส์ วตถุ ปาฎิกาชิวกวตถุ. (ปาฎิกาชิวก + วตถุ) ฉฎฐิต์ปุริสส์มาส
วตถุ อ.เรื่อง ปาฎิกาชิวกสส์ แห่งอาชิวกชื่อว่าปาฎิกะ ปาฎิกาชิวกวตถุ ชื่อว่าปาฎิกาชิวกวตถุ.
(เรื่องอาชิวกชื่อว่าปาฎิกะ)

ปุตตฎฎจานัน

เป็นอุปมาบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปุตโต อิว จานัน ปุตตฎฎจานัน. (ปุตต + จานัน)

จานัน อ.ตำแหน่ง ปุตโต อิว เพียงตั้งบุตร ปุตตฎฎจานัน ชื่อว่าปุตตฎฎจานัน. (ตำแหน่งตจบุตร)

อนนุตรฆรานิน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีนินบาตบุพพททพหุพีทิสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตถิน อนนุตรานิน เยสนนตถิน อนนุตรานิน, ฆรานิน. (น + อนนุตร) นินบาตบุพพททพหุพีทิสส์มาส

อนนุตรานิน อ.ระหว่าง ท. เยส (ฆรานิน) แห่งเรือน ท. เหล่าใด นตถิน ย่อมไม่มี igit เพราะเหตุนั้น (ตานิ ฆรานิน) อ.เรือน ท. เหล่านั้น อนนุตรานิน ชื่อว่าอนนุตร (ไม่มีระหว่าง), ได้แก่เรือนทั้งหลาย.

๒. อนนุตรานิน จ ตานิ ฆรานิน จาติ อนนุตรฆรานิน. (อนนุตร + ฆร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

อนนุตรานิน จ อ.อันไม่มีระหว่าง ท. ด้วย ตานิ อ.อันไม่มีระหว่าง ท. เหล่านั้น ฆรานิน จ เป็นเรือนด้วย igit เพราะเหตุนั้น อนนุตรฆรานิน ชื่อว่าอนนุตรฆร. (เรือนไม่มีระหว่าง, เรือนติดกัน)

นानปุปการา

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นानา ปกาโร นานปุปกาโร. (นानา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ นานปุปกาโร ชื่อว่านानปุปการ. (ประการต่างๆ)

พทุธคฺคณา

เป็นฉฐฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธสฺส คฺคณา พทุธคฺคณา. (พทุธ + คฺคณ)

คฺคณา อ.คฺคณ ท. พทุธสฺส ของพระพทุธเจ้า พทุธคฺคณา ชื่อว่าพทุธคฺคณ. (คฺคณของพระพทุธเจ้า)

คฺคณกถา

เป็นทุติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คฺคณ กถา คฺคณกถา. (คฺคณ + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว คฺคณ ซึ่งคฺคณ คฺคณกถา ชื่อว่าคฺคณกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคฺคณ, เรืองคฺคณ)

โสตุกามา, อุปาสิกา

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส, เป็นกิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

โสตุ กามาตติ โสตุกามา, อุปาสิกา. (โสตุสทฺทูปปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)

(ยา อุปาสิกา) อ.อุปาสิกาไต กามาตติ ย่อมใคร่ โสตุ เพื่ออันฟัง อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อุปาสิกา) อ.อุปาสิกา นั้น โสตุกามา ชื่อว่าโสตุกามา (ผู้ใคร่เพื่ออันฟัง), ได้แก่อุปาสิกา.

สายณฺทสมโย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สายณฺโท จ โส สมโย จาติ สายณฺทสมโย. (สายณฺท + สมโย)

สายณฺโท จ อ.เป็นที่สิ้นไปแห่งวันด้วย โส อ.เป็นที่สิ้นไปแห่งวันนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สายณฺทสมโย ชื่อว่าสายณฺทสมโย. (สมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน, เวลาเย็น)

สุวาตน์

เป็นอัพยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

เสว ภว สุวาตน์, ภาตต์. (เสว + ตนปัจจย)

(ภาตต์) อ.ภัตร์ ภว อันมีอยู่ เสว ในวันพรุ่งนี้ สุวาตน์ ชื่อว่าสุวาตน์. (อันจะมีในวันพรุ่งนี้)

ปจมตร

เป็นวิเสสตัถิต มีวิเคราะห์ว่า

อิทมิเมส วิเสเสน ปจมนติ ปจมตร, คมน. (ปจม + ตรปัจจย)

อิท (คมน) อ.การไปนี้ ปจม เป็นการไปก่อน วิเสเสน โดยพิเศษ อิเมส (คมนา) กว่าการไป ท. เหล่านี้ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น ปจมตร ชื่อว่าปจมตร (ก่อนกว่า), ได้แก่การไป.

วสนฏจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วสนติ เอตถาติ วสน. (วส นิวาเส ในการอยู่ + ญปัจจย) กัตตรูป, อธิกรณสาธนะ (ขนา) อ.ชน ท. วสนติ ย่อมอยู่ เอตถ (จนา) ในที่นั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เอต จาน) อ.ที่นั้น วสน ชื่อว่าวสน. (เป็นที่อยู่)
๒. วสนญจ ต จานญจาทิ วสนฏจาน. (วสน + จาน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส วสน จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ต อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จาน จ เป็นสถานที่อยู่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วสนฏจาน ชื่อว่าวสนฏจาน. (ที่เป็นที่อยู่)

กตสฎกาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กโต จ โส สฎกาโร จาติ กตสฎกาโร. (กต + สฎการ)

กโต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย โส อ.อันถูกกระทำแล้วนั้น สฎกาโร จ เป็นสักการะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กตสฎกาโร ชื่อว่ากตสฎการ. (สักการะที่ทำไว้แล้ว)

อสุกฏจານ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกฏจ ต จานญจาทิ อสุกฏจาน. (อสุก + จาน)

อสุกั จ อ.โน้นด้วย ต อ.โน้นนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุกฏจาน ชื่อว่า
อสุกฏจาน. (ที่โน้น)

อสุกวีถิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุกา จ ส่า วีถิ จาทิ อสุกวีถิ. (อสุกา + วีถิ)

อสุกา จ อ.โน้นด้วย ส่า อ.โน้นนั้น วีถิ จ เป็นถนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุกวีถิ ชื่อว่า
อสุกวีถิ. (ถนโน้น)

อสุกมคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุโก จ โส มคโค จาทิ อสุกมคโค. (อสุก + มคค)

อสุโก จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น มคโค จ เป็นทหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อสุก-
มคโค ชื่อว่าอสุกมคค. (ทหนทางโน้น)

วุดตนิยาม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดโต จ โส นิยาม จาทิ วุดตนิยาม. (วุดต + นิยาม)

วุดโต จ อ.อันถูกกล่าวแล้วด้วย โส อ.อันถูกกล่าวแล้วนั้น นิยาม จ เป็นทำนองด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น วุดตนิยาม ชื่อว่าวุดตนิยาม. (ทำนองที่ถูกกล่าวไว้แล้ว)

ปจจมาคพุโ

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คพมสส ปจจมา ปจจมาคพุโ. (ปจจมา + คพม)

ปจจมา ในภายหลัง คพมสส แห่งห้อง ปจจมาคพุโ ชื่อว่าปจจมาคพม. (ภายหลังห้อง)

ปฎิวีสกมณุสสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฎิวีสกกา จ เต มณุสสา จาติ ปฎิวีสกมณุสสา. (ปฎิวีสก + มณุสส)

ปฎิวีสกกา จ อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. ด้วย เต อ.ผู้คุ้นเคยกัน ท. เหล่านั้น มณุสสา จ เป็นมนุษย์ ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปฎิวีสกมณุสสา ชื่อว่าปฎิวีสกมณุสส. (มนุษย์ผู้คุ้นเคยกัน)

อลลโคมย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อลลญจ ตํ โคมยญจาติ อลลโคมย. (อลล + โคมย)

อลล จ อ.อันสดด้วย ตํ อ.อันสดนั้น โคมย จ เป็นโคมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อลล-โคมย ชื่อว่าอลลโคมย. (โคมัยสด, ชีวีรสต์)

ลาชปญจมานิ, ปุปฺพานิ

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลาชา จ เต ปญจมา จาติ ลาชปญจมานิ, ปุปฺพานิ. (ลาช + ปญจม)

ลาชา จ อ.ข้าวตอก ท. ด้วย เต อ.ข้าวตอก ท. เหล่านั้น ปญจมา จ เป็นที่ทำด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ลาชปญจมานิ ชื่อว่าลาชปญจม (ข้าวตอกเป็นที่ ๕), ได้แก่ตอกไม้ทั้งหลาย.

นิสีทตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิสีทนสฺส อตถาย นิสีทนตถาย. (นิสีทน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ นิสีทนสฺส แก่การนั่ง นิสีทนตถาย ชื่อว่านิสีทนตถ. (ประโยชน์แก่การนั่ง)

มหารท, อาสน

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์สฺส อรท มหารท, อาสน. (มทนต์ + อรท)

(อาสน) อ.อาสนะ อรท อันควรร มทนต์สฺส (อคมสฺส) แก่ค่ามา มหารท ชื่อว่ามหารท (ควรร

แก่ค่ามาก), ได้แก่อาสนะ.

อปริจิตมนุสสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น ปริจิตา อปริจิตา, มนุสสา. (น + ปริจิต) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. ปริจิตา ผู้คุ้นเคยแล้ว น ทาไมได้ อปริจิตา ชื่อว่าอปริจิต (ผู้ไม่คุ้น
เคยกัน), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

๒. อปริจิตา จ เต มนุสสา จาติ อปริจิตมนุสสา. (อปริจิต + มนุสส) วิเสสนบุพพทกัมม
ธารยสมาส

อปริจิตา จ อ.ผู้ไม่คุ้นเคยแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้ไม่คุ้นเคยแล้ว ท. เหล่านั้น มนุสสา จ
เป็นมนุษย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปริจิตมนุสสา ชื่อว่าอปริจิตมนุสส. (มนุษย์ผู้ไม่คุ้นเคยกัน)

อาสนปญตติ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสนํ ปญตติ อาสนปญตติ. (อาสน + ปญตติ)

ปญตติ อ.การปลูต อาสนํ ซึ่งอาสนะ อาสนปญตติ ชื่อว่าอาสนปญตติ. (การปลูต
อาสนะ)

มคคเทสโก

เป็นทุตียาตปุริสสมาส, เป็นกิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสุาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

มคคํ ทสเสตีติ มคคเทสโก, ปุคคโล. (มคคสทหุปปท + ทิส อจฺจารเณ ในการสวด,แสดง
+ ญวฺปัจจย)

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด ทสเสตี ย่อมแสดง มคคํ ซึ่งหนทาง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น มคคเทสโก ชื่อว่ามคคเทสโก (ผู้แสดงหนทาง), ได้แก่บุคคล.

โพธิมุล

เป็นฉนัญฐิต์ปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โพธิสฺส มุล โพธิมุล. (โพธิ + มุล)

มุล อ.โคณ โพธิสฺส แห่งตันโพธิ โพธิมุล ชื่อว่าโพธิมุล. (โคณตันโพธิ)

ทสสทสสิโลกธาตุ

เป็นอสมาหารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทสสทสสิ โลกธาตุ ทสสทสสิโลกธาตุ. (ทสสทสสิ + โลกธาตุ)

โลกธาตุ อ.โลกธาตุ ทสสทสสิ หนึ่งหมื่น ทสสทสสิโลกธาตุ ชื่อว่าทสสทสสิโลกธาตุ. (โลกธาตุ หนึ่งหมื่น)

ปัตตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัตโต จ โส ทิวโส จาติ ปัตตทิวโส. (ปัตต + ทิวโส)

ปัตโต จ อ.อันถึงแล้วด้วย โส อ.อันถึงแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปัตตทิวโส ชื่อว่าปัตตทิวโส. (วันเป็นที่ถึงแล้ว)

ติรจจนโยนิ

เป็นฉนัญฐิต์ปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติรจจนสฺส โยนิ ติรจจนโยนิ. (ติรจจน + โยนิ)

โยนิ อ.กำเนิด ติรจจนสฺส แห่งสัตว์เตรจจน ติรจจนโยนิ ชื่อว่าติรจจนโยนิ. (กำเนิดสัตว์เตรจจน)

เปตติวิสัย

เป็นฉนัญฐิต์ปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปตติสฺส วิสัย เปตติวิสัย. (เปตติ + วิสัย)

วิสัย อ.วิสัย เปตติสฺส แห่งเปรต เปตติวิสัย ชื่อว่าเปตติวิสัย. (วิสัยแห่งเปรต)

คามนิคมาทโย, ปเทสา

เป็นฉัฏฐีวิปทิตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คาโม จ นิคโม จ คามนิคมา. (คาม + นิคม) อิตรียศทวันทสมาส

คาโม จ อ.หมู่บ้านด้วย นิคโม จ อ.นิคมด้วย คามนิคมา ชื่อว่าคามนิคม. (หมู่บ้านและนิคม)

๒. คามนิคมา อาทิ เยสนุติ คามนิคมาทโย, ปเทสา. (คามนิคม + อาทิ) ฉัฏฐีวิปทิตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

คามนิคมา อ.หมู่บ้านและนิคม ท. อาทิ เป็นต้น เยส (ปเทศานัม) แห่งประเทศ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ปเทสา) อ.ประเทศ ท. เหล่านั้น คามนิคมาทโย ชื่อว่าคามนิคมาทิ (มีหมู่บ้านและนิคมเป็นต้น), ได้แก่ประเทศทั้งหลาย.

ปตตจิวรี

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตโต จ จิวรณจ ปตตจิวรี. (ปตต + จิวร)

ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรี ชื่อว่าปตตจิวรี. (บาตรและจิวร)

เคททวาร

เป็นฉัฏฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสฺส ทวาริ เคททวาริ. (เคท + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู เคทสฺส แห่งเรือน เคททวาริ ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

ปณจปติภูจิติ

เป็นทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณจ องคานิ ปติภูจิติ ปณจปติภูจิติ. (ปณจ + องค + ปติภูจิติ) มัจฉะโลปสมาส

ปติภูจิติ อ.อันตั้งไว้เฉพาะ องคานิ ซึ่งองค์ ท. ปณจ ห้า ปณจปติภูจิติ ชื่อว่าปณจปติภูจิติ. (อันตั้งไว้เฉพาะองค์ห้า, เบญจางคประดิษฐ์)

อนฺโตมร

เป็นนิบาตบุพพกะ อภัยยี่ภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มรลลฺ อนฺโต อนฺโตมร. (อนฺโต + มร)

อนฺโต ในภายใน มรลลฺ แห่งเรือน อนฺโตมร ชื่อว่าอนฺโตมร. (ภายในเรือน)

ทกฺขิณทก

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกฺขิณาย อุกทํ ทกฺขิณทก. (ทกฺขิณา + อุกท)

อุกทํ อ.น้ำ ทกฺขิณาย เพื่อทกฺขิณา ทกฺขิณทก ชื่อว่าทกฺขิณทก. (น้ำเพื่อทกฺขิณา)

กตมตตกฺจโจ, สตฺถา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส โดยมีตติยาตตปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตฺเตน กฺจโจ มตฺตกฺจโจ. (มตฺต + กฺจ) ตติยาตตปุริสส์มาส

กฺจโจ อ.กจ มตฺเตน ด้วยภัตฺร มตฺตกฺจโจ ชื่อว่ามตฺตกฺจโจ. (กจด้วยภัตฺร, ภัตฺกจ)

๒. กตํ มตฺตกฺจโจ เยนาติ กตมตตกฺจโจ, สตฺถา. (กต + มตฺตกฺจโจ) ตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสส์มาส

มตฺตกฺจโจ อ.กจด้วยภัตฺร เยน (สตฺถารา) อันพระศาสดาไต กตํ ทรงกระทำแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โล สตฺถา) อ.พระศาสดานั้น กตมตตกฺจโจ ชื่อว่ากตมตตกฺจโจ (ผู้มีกจด้วยภัตฺรที่ทรงทำแล้ว, ผู้มีภัตฺกจอันทรงทำแล้ว), ได้แก่พระศาสดา.

กาเรตุกามา, อฺปาสิกา

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส, เป็นกิตันตสส์มาส, กัตตฺรูป, กัตตฺลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

กาเรตุํ กาเมตีติ กาเรตุกามา, อฺปาสิกา. (กาเรตุํลทฺหุบปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ณปัจจย)

(ยา อฺปาสิกา) อ.อฺปาสิกาไต กาเมติ ย่อมใคร่ (สตฺถาร) กาเรตุํ เพื่ออัน ยังพระศาสดา ให้ทรงกระทำ อิติ เพราะเหตุนั้น (ลสา อฺปาสิกา) อ.อฺปาสิกาอันนั้น กาเรตุกามา ชื่อว่ากาเรตุกามา (ผู้ใคร่เพื่ออันยังพระศาสดาให้ทรงกระทำ), ได้แก่อฺปาสิกา.

มธุรสโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มธุโร จ โส โล จาติ มธุรสโล. (มธุร + ลอ)

มธุโร จ อ.อันไพเราะด้วย โส อ.อันไพเราะนั้น โล จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มธุรสโล ชื่อว่ามธุรส. (เสียงอันไพเราะ)

อนุโมทนธมมกถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุโมทนา จ ล่า ธมมกถา จาติ อนุโมทนธมมกถา. (อนุโมทนา + ธมมกถา)

อนุโมทนา จ อ.เป็นเครื่องอนุโมทนาด้วย ล่า อ.เป็นเครื่องอนุโมทนานั้น ธมมกถา จ เป็น
ธรรมกถาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนุโมทนธมมกถา ชื่อว่าอนุโมทนธมมกถา. (ธรรมกถาเป็นเครื่อง
อนุโมทนา)

อณฺณตตต

เป็นภาวตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อณฺณ ปกาเรน อณฺณตา. (อณฺณ + ตาปัจจย) อพยยตทิต

อณฺณ ปกาเรน โดยประการอื่น อณฺณตา ชื่อว่าอณฺณตา. (โดยประการอื่น)

๒. อณฺณตา ภาโว อณฺณตตต. (อณฺณตา + ตตปัจจย) ภาวตทิต

ภาโว อ.ความเป็น อณฺณตา แห่งโดยประการอื่น อณฺณตตต ชื่อว่าอณฺณตตต. (ความเป็น
โดยประการอื่น)

เทสนานุสาโร

เป็นฉัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อนุสาโร เทสนานุสาโร. (เทสนา + อนุสาร)

อนุสาโร อ.แนว เทสนาย แห่งเทศนา เทสนานุสาโร ชื่อว่าเทสนานุสาร. (แนวแห่งเทศนา)

เทสนานุคต, จิตต

เป็นทนต์ยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนัน อนุคต เทสนานุคต, จิตต. (เทสนา + อนุคต)

(จิตต) อ.จิต อนุคต อันไปตาม เทสนัน ซึ่งเทศนา เทสนานุคต ชื่อว่าเทสนานุคต (อันไปตามเทศนา), ได้แก่จิต.

วิสภาคชน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และปัญจมีทวิปทตูลยา-
ธิกรณพหุพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมาน ภาโค สภาโค. (สมาน + ภาค) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ภาโค อ.ส่วน สมาน อันเสมอกัน สภาโค ชื่อว่าสภาค. (ส่วนอันเสมอกัน)

๒. วิคโต สภาโค ยสมาติ วิสภาค, ชโน. (วิ + สภาค) ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณ-
พหุพพีทิสมาส

สภาโค อ.ส่วนอันเสมอกัน วิคโต ไปปราศแล้ว ยสมา (ชนะ) จากชนะใด อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส ชโน) อ.ชนะนั้น วิสภาค ชื่อว่าวิสภาค (มีส่วนเสมอกันไปปราศแล้ว), ได้แก่ชนะ.

๓. วิสภาค จ โส ชโน จาติ วิสภาคชน. (วิสภาค + ชน) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาส

วิสภาค จ อ.อันมีส่วนเสมอกันไปปราศแล้วด้วย โส อ.อันมีส่วนเสมอกันไปปราศแล้วนั้น
ชโน จ เป็นชนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิสภาคชน ชื่อว่าวิสภาคชน. (ชนะผู้มีส่วนเสมอไปปราศแล้ว)

กตาคต, กิจจ

เป็นสมาหารทวันทสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น กต อกต, กิจจ. (น + กต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(กิจจ) อ.กิจ กต ถูกกระทำแล้ว น หามิได้ อกต ชื่อว่าอกต (ไม่ถูกทำแล้ว), ได้แก่กิจ.

๒. กตญจ อกตญจ กตาคต, กิจจ. (กต + อกต) สมาหารทวันทสมาส

กต จ อ.อันถูกกระทำแล้วด้วย อกต จ อ.อันไม่ถูกกระทำแล้วด้วย กตาคต ชื่อว่า
กตาคต (ถูกทำและยังไม่ถูกทำ, ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ), ได้แก่กิจ.

มมฺมจฺเจทวจนานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมิตฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺที่ตั้งนี้

๑. มมฺมํ เจทา มมฺมจฺเจทา. (มมฺม + เจท) ทฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส

เจทา อ.ตฺต ท. มมฺมํ ซึ่งความรัก มมฺมจฺเจทา ชื่อว่ามมฺมจฺเจท. (ตฺตความรัก)

๒. มมฺมจฺเจทา จ เต วจนานิ จาติ มมฺมจฺเจทวจนานิ. (มมฺมจฺเจท + วจน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส

มมฺมจฺเจทา จ อ.ตฺตซึ่งความรัก ท. ด้วย เต อ.ตฺตซึ่งความรัก ท. เหล่านั้น วจนานิ จ เป็นคำเป็นเหตุด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มมฺมจฺเจทวจนานิ ชื่อว่า มมฺมจฺเจทวจน. (คำเป็นเหตุตฺตความรัก)

อสฺสทฺโธ, อุปาสโก

ณฺฐีทฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพทฺพิทฺสฺมาส

นตฺติ สทฺธา ยสฺสาติ อสฺสทฺโธ, อุปาสโก. (น + สทฺธา)

สทฺธา อ.ศรัทฺธา ยสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุปาสกใด นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น (โสอุปาสโก) อ.อุปาสกนั้น อสฺสทฺโธ ชื่อว่าอสฺสทฺธ (ผู้ไม่มีศรัทฺธา), ได้แก่อุปาสก.

อปฺปสนฺโน, อุปาสโก

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺที่ว่า

น ปสนฺโน อปฺปสนฺโน, อุปาสโก. (น + ปสนฺน)

(อุปาสโก) อ.อุปาสก ปสนฺโน เสื่อมใสแล้ว น ทาไมได้ อปฺปสนฺโน ชื่อว่าอปฺปสนฺน (ผู้ไม่เสื่อมใสแล้ว), ได้แก่อุปาสก.

กฺกจฺจุภิกฺขาทีนํ, วตฺถุณิ

เป็นณฺฐีทฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพทฺพิทฺสฺมาส โดยมีณฺฐีทฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพทฺพิทฺสฺมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺที่ตั้งนี้

๑. กฺกจฺจุ มตฺตา ยสฺสาติ กฺกจฺจุ. (กฺกจฺจุ + มตฺตา) ณฺฐีทฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพทฺพิทฺสฺมาส

กฺกจฺจุ อ.ทฺทพิ มตฺตา เป็นประมาธ ยสฺสา (ภิกฺขาเย) แห่งภิกฺษาใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา กฺกจฺจุ) อ.ทฺทพินั้น กฺกจฺจุ ชื่อว่ากฺกจฺจุ (มีทฺทพิเป็นประมาธ), ได้แก่ภิกฺษา.

๒. กฏจจุ จ ส่า ภิกษา จาติ กฏจจุภิกษา. (กฏจจุ + ภิกษา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาล

กฏจจุ จ อ.อันมีทัพีเป็นประมาณด้วย ส่า อ.อันมีทัพีเป็นประมาณนั้น ภิกษา จ เป็น
ภิกษาดด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กฏจจุภิกษา ชื่อว่ากฏจจุภิกษา. (ภิกษามีทัพีเป็นประมาณ)

๓. กฏจจุภิกษา อาทิ เยสนฺติ กฏจจุภิกษาทีน, วัตถุนิ. (กฏจจุภิกษา + อาทิ) ฌฎฐี-
ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล

กฏจจุภิกษา อ.ภิกษามีทัพีเป็นประมาณ อาทิ เป็นต้น เยส (วัตถุนิ) แห่งวัตถุ ท. เหล่า
ไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วัตถุนิ) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น กฏจจุภิกษาทีน ชื่อว่า
กฏจจุภิกษาที (มีภิกษามีทัพีเป็นประมาณ), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

สลากมตฺตาทินี, มตฺตานิ

ฌฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล

สลากมตฺต อาทิ เยสนฺติ สลากมตฺตาทินี, มตฺตานิ. (สลากมตฺต + อาทิ)

สลากมตฺต อ.สลากมตฺต อาทิ เป็นต้น เยส (มตฺตานิ) แห่งมตฺต ท. เหล่าไต (อตฺติ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ มตฺตานิ) อ.มตฺต ท. เหล่านั้น สลากมตฺตาทินี ชื่อว่าสลากมตฺตาทิ (มีสลาก
มตฺตเป็นต้น), ได้แก่มตฺตทั้งหลาย.

จิวราทิปฺจฺยทานิ

เป็นทุตฺยาดปฺปฺริสฺสมาล โดยมีฌฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล และวิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. จิวรี อาทิ เยสนฺติ จิวราทโย, ปฺจฺยยา. (จิวรี + อาทิ) ฌฎฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล

จิวรี อ.จิวรี อาทิ เป็นต้น เยส (ปฺจฺยยานิ) แห่งปฺจฺจย ท. เหล่าไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต ปฺจฺยยา) อ.ปฺจฺจย ท. เหล่านั้น จิวราทโย ชื่อว่าจิวราทิ (มีจิวรีเป็นต้น), ได้แก่ปฺจฺจย
ทั้งหลาย.

๒. จิวราทโย จ เต ปฺจฺยยา จาติ จิวราทิปฺจฺยยา. (จิวราทิ + ปฺจฺย) วิเสสนบุพพทกัมมธารย
สมาล

จิวราทโย จ อ.อันมีจิวรีเป็นต้น ท. ด้วย เต อ.อันมีจิวรีเป็นต้น ท. เหล่านั้น ปฺจฺยยา จ

เป็นปัจจัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จีวราทิปปัจจยา ชื่อว่าจีวราทิปปัจจย. (ปัจจัยมีจีวรเป็นต้น)

๓. จีวราทิปปัจจเย ทานัง จีวราทิปปัจจยทานัง. (จีวราทิปปัจจย + ทาน) ทุดิยาตปปริสสมาล
 ทานัง อ.การถวาย จีวราทิปปัจจเย ซึ่งปัจจัยมีจีวรเป็นต้น ท. จีวราทิปปัจจยทานัง ชื่อว่า
 จีวราทิปปัจจยทาน. (การถวายปัจจัยมีจีวรเป็นต้น)

อุปัชฌายวตต์

เป็นจุดตติตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อุปัชฌายสส วตต์ อุปัชฌายวตต์. (อุปัชฌาย + วตต์)

วตต์ อ.วัตร อุปัชฌายสส เพื่อพระอุปัชฌาย์ อุปัชฌายวตต์ ชื่อว่าอุปัชฌายวตต์. (วัตรเพื่อ
 พระอุปัชฌาย์)

อาจารย์วตต์

เป็นจุดตติตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อาจารย์สส วตต์ อาจารย์วตต์. (อาจารย์ + วตต์)

วตต์ อ.วัตร อาจารย์สส เพื่ออาจารย์ อาจารย์วตต์ ชื่อว่าอาจารย์วตต์. (วัตรเพื่ออาจารย์)

อาคณตูกวตต์

เป็นจุดตติตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อาคณตูกานัง อตถาย วตต์ อาคณตูกวตต์. (อาคณตูก + วตต์)

วตต์ อ.วัตร อตถาย เพื่อประโยชน์ อาคณตูกานัง แก่ภิกษุผู้จรมมา ท. อาคณตูกวตต์ ชื่อว่า
 อาคณตูกวตต์. (วัตรเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุผู้จรมมา)

คณิกวตต์

เป็นจุดตติตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

คณิกานัง อตถาย วตต์ คณิกวตต์. (คณิก + วตต์)

วตต์ อ.วัตร อตถาย เพื่อประโยชน์ คณิกานัง แก่ภิกษุผู้จะไป ท. คณิกวตต์ ชื่อว่าคณิกวตต์.
 (วัตรเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุผู้จะไป)

เจติยงคณวตต์

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีฉัญฉฐิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เจติยสฺส องฺคโณ เจติยงฺคโณ. (เจติย + องฺคณ) ฉัญฉฐิตตปุริสสมาส
องฺคโณ อ.เนิน เจติยสฺส แห่งพระเจติยฺ์ เจติยงฺคโณ ชื่อว่าเจติยงคณ. (เนินแห่งพระเจติยฺ์)
๒. เจติยงฺคณ วตฺตํ เจติยงคณวตฺตํ. (เจติยงคณ + วตฺต) สัตตมัตตปุริสสมาส
วตฺตํ อ.วัตร เจติยงคณ ที่เนินแห่งพระเจติยฺ์ เจติยงคณวตฺตํ ชื่อว่าเจติยงคณวตต. (วัตร

ที่เนินพระเจติยฺ์)

อุโปสถาคารวตต์

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีฉัญฉฐิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุโปสถสฺส อาคารํ อุโปสถาคารํ. (อุโปสถ + อาคาร) ฉัญฉฐิตตปุริสสมาส
อาคารํ อ.เรือน อุโปสถสฺส แห่งอุโปสถ อุโปสถาคารํ ชื่อว่าอุโปสถาคาร. (เรือนอุโปสถ,
๒. อุโปสถาคารวตฺตํ อุโปสถาคารวตฺตํ. (อุโปสถาคาร + วตฺต) สัตตมัตตปุริสสมาส
วตฺตํ อ.วัตร อุโปสถาคาร ในเรือนแห่งอุโปสถ อุโปสถาคารวตฺตํ ชื่อว่าอุโปสถาคารวตต. (วัตรในโรงอุโปสถ)

โรงอุโปสถ)

(วัตรในโรงอุโปสถ)

โกชนสาลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมถารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกชนญจ ตํ สาลา จาติ โกชนสาลา. (โกชน + สาลา)

โกชนํ จ อ.เป็นที่ฉันด้วย ตํ อ.เป็นที่ฉันนั้น สาลา จ เป็นค่าลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้

โกชนสาลา ชื่อว่าโกชนสาลา. (ค่าลาเป็นที่ฉัน, โรงฉัน, หอฉัน)

ชนฺตาคมรวตตาทินิ, วตตานิ

เป็นฉัญฉฐิตตปุริสสมาส โดยมีสัตตมัตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ชนฺตาคมเร วตฺตํ ชนฺตาคมรวตฺตํ. (ชนฺตาคมร + วตฺต) สัตตมัตตปุริสสมาส
วตฺตํ อ.วัตร ชนฺตาคมเร ในเรือนไฟ ชนฺตาคมรวตฺตํ ชื่อว่าชนฺตาคมรวตต. (วัตรในโรงไฟ)

๒. ชนฺตาทมรวตฺตํ อาทึ เยสํนฺติ ชนฺตาทมรวตฺตาทึนึ, วตฺตานิ. (ชนฺตาทมรวตฺต + อาทึ) ฦฎฐึทวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล

ชนฺตาทมรวตฺตํ อ.วัตรในเรือรถไฟ อาทึ เป็นต้น เยสํ (วตฺตานิ) แห่งวัตร ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตฺตานิ) อ.วัตร ท. เหล่านั้น ชนฺตาทมรวตฺตาทึนึ ชื่อว่า ชนฺตาทมรวตฺตาทึ (มีวัตรในรถไฟ เป็นต้น), ได้แก่วัตรทั้งหลาย.

ภาวนารามตา

เป็นภาวัดทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภาวนา อารามโย ยสฺสาติ ภาวนารามโย, ปุคฺคโล. (ภาวนา + อาราม) ฦฎฐึทวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล

ภาวนา อ.ภาวนา อารามโย เป็นที่มาอินตี ยสฺล (ปุคฺคลสฺล) แห่งบุคคลใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ภาวนารามโย ชื่อว่าภาวนาราม (มีภาวนาเป็นที่มาอินตี), ได้แก่บุคคล.

๒. ภาวนารามสฺล ภาวโน ภาวนารามตา. (ภาวนาราม + ตาปัจจัจย) ภาวัดทิต

ภาวโน อ.ความเป็น ภาวนารามสฺล (ปุคฺคลสฺล) แห่งบุคคล ผู้มีภาวนาเป็นที่มาอินตี ภาวนา-รามตา ชื่อว่าภาวนารามตา. (ความเป็นแห่งบุคคลเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มาอินตี)

อุสฺสาทมตฺตํ, การณํ

เป็นฦฎฐึทวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

อุสฺสาโท มตฺตา ยสฺสาติ อุสฺสาทมตฺตํ, การณํ. (อุสฺสาท + มตฺตา)

อุสฺสาโท อ.ความอุตสาหะ มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺล (การณสฺล) แห่งเหตุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตํ การณํ) อ.เหตุนี้ อุสฺสาทมตฺตํ ชื่อว่าอุสฺสาทมตฺต (มีความอุตสาหะเป็นประมาณ, ลักกว่าความอุตสาหะ), ได้แก่เหตุ.

รตฺตินทิวา

เป็นอิตริตโรคทวันทสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

รตฺติ จ ทิวา จ รตฺตินทิวา. (รตฺติ + ทิวา)

รตฺติ จ อ.คืนด้วย ทิวา จ อ.วันด้วย รตฺตินทิวา ชื่อว่ารตฺตินทิวา. (คืนและวัน)

สหธาปพพชิต

เป็นตติยาดัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สหธาย ปพพชิต สหธาปพพชิต, กุลปุตโต. (สหธา + ปพพชิต)

(กุลปุตโต) อ. กุลบุตร ปพพชิต บวงแล้ว สหธาย ด้วยศรัทธา สหธาปพพชิต ชื่อว่าสหธา-
ปพพชิต (ผู้บวงด้วยศรัทธา), ได้แก่กุลบุตร.

ติลภขณ

เป็นสมามหารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตีณิ ลภขณานิ ติลภขณ. (ติ + ลภขณ)

ลภขณานิ อ. ลักษณะ ท. ตีณิ สาม ติลภขณ ชื่อว่าติลภขณ. (ลักษณะสาม, ไตรลักษณะ)

โยคกุเขโม

เป็นปัญจมีตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โยคา เขโม โยคกุเขโม. (โยค + เขม)

เขโม อ. เป็นแดนเกษม โยคา จากโยคะ โยคกุเขโม ชื่อว่าโยคกุเขม. (เป็นแดนเกษมจากโยคะ)

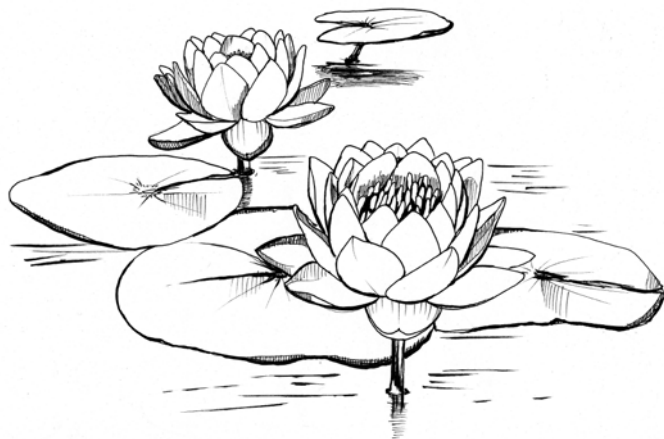
เทสนาวสาน

เป็นฉัฐฐิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ. เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้น
สุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

๓๗. ฉตตปาณิอุปาสกวัตถุ ๙ [๓๙]

ฉตตปาณิอุปาสกวัตถุ (มยา วุจเจเต) ๙

ฉตตปาณิอุปาสกวัตถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสกชื่อว่าฉตตปาณิ (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทธรโฆสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ๙

ฉตตปาณิอุปาสกวัตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาดบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๙

๓๗. เรื่องอุบาสกชื่อว่าฉตตปาณิ

๑. “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต ฉตตปาณิอุปาสกํ
อารพฺภ กเถสิ ๙

สตุถา สวตฺถิยํ วิหรนฺโต ฉตตปาณิอุปาสกํ อารพฺภ “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ อิมํ ฌมฺมเทสํ
กเถสิ ๙

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ สวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี อารพฺภ ทรง
ปรารภ ฉตตปาณิอุปาสกํ ซึ่งอุบาสกชื่อว่าฉตตปาณิ กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺม-
เทสํ ซึ่งพระธรรมเทศนาคือ “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ” ว่า “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ” ดังนี้
เป็นต้น ๙

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี ทรงปรารภอุบาสกชื่อว่าฉตตปาณิ ตรัสพระ
ธรรมเทศนาคือว่า “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาดบทกัตตวจาก “ยถาปี รุจิรํ ปุပ္ผนฺติ” ฐรูปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาชยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสํฯ อวุตตกัมมะใน
กเถสิ สวตฺถิยํ วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตกริยาของ สตุถา ฉตตปาณิอุปาสกํ
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกริยาใน กเถสิ ๙

.....
.....
.....

๒. สวตถึยั หิ จตตปาณิ นาม อุปาสโก ตปิฏกธโร อนาคามี ฯ

สวตถึยั หิ จตตปาณิ นาม อุปาสโก ตปิฏกธโร อนาคามี (อโหสิ) ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร **อุปาสโก** อ.อุบาสก **จตตปาณิ** นาม ชื่อว่าจตตปาณิ **สวตถึยั** ในเมืองสาวัตถี **ตปิฏกธโร** เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งปิฏกสาม **อนาคามี** เป็นพระอนาคามี (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ฯ

ความพิสดารว่า อุบาสกชื่อว่าจตตปาณิ ในเมืองสาวัตถี ได้เป็นผู้ทรงพระไตรปิฏก เป็นพระอนาคามี

หิศัพท์ ทัพหิกรณชิตตะ นามศัพท์ สัญญาชิตตะเข้ากับ จตตปาณิ ฯ วิเสสนะของอุปาสโก ฯ สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สวตถึยั วิสยาคาระในจตตปาณิ ตปิฏกธโร กิติ อนาคามี กิติ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๓. โส ปาโตว อุโปสธิโก หุตฺวา สตฺถุ อุปฺภูจฺจัน อคมาสิ ฯ

โส (อุปาสโก) ปาโตว อุโปสธิโก หุตฺวา สตฺถุ อุปฺภูจฺจัน อคมาสิ ฯ

โส (อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น **อุโปสธิโก** เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ **ปาโตว** ในเวลาเช้าเทียว **หุตฺวา** เป็นแล้ว **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **อุปฺภูจฺจัน** สู้ที่เป็นที่บำรุง **สตฺถุ** ของพระศาสดา ฯ

อุบาสกนั้น เป็นผู้รักษาอุโบสถแต่เช้าตรู่ ได้ไปสู้ที่บำรุงของพระศาสดา

โส วิเสสนะของ อุปาสโก ฯ สุทธกัตตาใน อคมาสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปาโตว ฯ กาลสัตตมีใน อุโปสธิโก ฯ วิกติกัตตาใน หุตฺวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน อุปฺภูจฺจัน ฯ สัมปาปฺถึนยักมมะใน อคมาสิ ฯ

๔. อนาคามีอริยสาวกานั หิ สมาทานวเสน อุโปสถกมฺมึ นาม นตฺถิ ฯ

หิ จริงอยู่ **อุโปสถกมฺมึ** นาม ชื่อ อ.อุโบสถกรรม **สมาทานวเสน** ด้วยสามารถแห่งการสมาทาน **นตฺถิ** ย่อมไม่มี **อนาคามีอริยสาวกานั** แก่พระอริยสาวกผู้เป็นพระ

อนาคามี ท. ๗

ความจริง ชื่อว่าอุโบสถกรรม ด้วยสามารถการสมาทาน ย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวก
ผู้เป็นพระอนาคามี

หิศัพท์ ทัฬหีกรณโชตกะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อุโปสถกมฺมฺ ๗ สุทธกัตตาใน
นตฺถิ ๗ กิริยาบทกัตตฺวาจก อนาคามีอริยสาวกานํ สัมปทานโน นตฺถิ สมาทานวเสน
ตติยาวิเสสนะใน อุโปสถกมฺมฺ ๗

๕. มคฺเคนเว เตสํ พุรฺหมจฺริยญจ เอกภตฺติกญจ อาคตํ ๗

มคฺเคน เหว เตสํ (อนาคามีอริยสาวกานํ) พุรฺหมจฺริยํ จ เอกภตฺติกํ จ อาคตํ ๗

พุรฺหมจฺริยํ จ อ.พรมจรรย์ด้วย **เอกภตฺติกํ จ** อ.ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีภัตร
หนเดียวด้วย **อาคตํ** มาแล้ว **เตสํ (อนาคามีอริยสาวกานํ)** แก่พระอริยสาวกผู้เป็น
พระอนาคามี ท. เหล่านั้น **มคฺเคน เหว** โดยมรรคนั้นเทียว ๗

พรมจรรย์ และความเป็นผู้มีภัตรหนเดียว มาแล้วแก่พระอริยสาวกผู้เป็นพระอนาคามี
เหล่านั้น โดยมรรคนั้นแหละ

พุรฺหมจฺริยํ กิตฺติ เอกภตฺติกํ กิตฺติ สุทธกัตตาใน อาคตํ ๗ กิตฺตบทกัตตฺวาจก เหวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ มคฺเคน ๗ ตติยาวิเสสนะใน อาคตํ เตสํ วิเสสนะของ อนาคามี-
อริยสาวกานํ ๗ สัมปทานโน อาคตํ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ พุรฺหมจฺริยํ และ
เอกภตฺติกํ ๗

๖. เตเนวาท “สมฺภิกฺกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร เอกภตฺติโก พุรฺหมจฺจารี สีลวา
กฺลฺยาณธมฺโมติ ๗

เตน เหว (ภควา) อาท “สมฺภิกฺกาโร โข มหาราช กุมฺภกาโร เอกภตฺติโก พุรฺหมจฺจารี สีลวา
กฺลฺยาณธมฺโม (โหติ)” อิติ ๗

เตน เหว เพราะเหตุที่นั่นนั่นเทียว **(ภควา)** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อาท** ตรัสแล้ว **อิติ**
ว่า “**มหาราช** ดูก่อนมหาบพิตร **กุมฺภกาโร** อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อ **สมฺภิกฺกาโร โข**

ชื่อว่าขมุกการแล เอกภตติโก เป็นผู้ม้ภัตทรหนเตียว พุรหุมจารี เป็นผู้ประพฤติ ซึ่งธรรมอันประเสริฐโดยปกติ สีลวา เป็นผู้ม้ศีล กลุยามณธมโม เป็นผู้ม้ธรรมอันงาม (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “มหาบพิตร ช่างหม้อ ชื่อว่า ขมุกการแล ม้ภัตทรหนเตียว เป็นผู้ประพฤติพหุมจรรยโดยปกติ เป็นผู้ม้ศีล มีธรรมอันงาม ดังนี้เป็นต้น

เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตนๆ เหตุวัตถะ ภควา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก มหาราช อาลปนะ ขมุกการโร สัญญาวิเสสณะของ กุมภกาโรๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก โขศัพท์ วจนาลังการะ เอกภตติโก กิติ พุรหุมจารี กิติ สีลวา กิติ กลุยามณธมโม กิติ วิทิกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาทยัตถะใน อาห ฯ

๗. เหว อนาคามีโน ปกตียาว เอกภตติกา จ พุรหุมจารีโน จ โหนติ ฯ

อนาคามีโน อ.พระอนาคามี ท. เอกภตติกา จ เป็นผู้ม้ภัตทรหนเตียวด้วย พุรหุมจารีโน จ เป็นผู้ประพฤติซึ่งธรรมอันประเสริฐโดยปกติด้วย โหนติ ย่อมเป็น ปกตียาว โดยปกติเทียว เหว อย่างนี้ ฯ

พระอนาคามีทั้งหลาย เป็นผู้ม้ภัตทรหนเตียว และเป็นผู้ประพฤติพหุมจรรย โดยปกติที่เตียวอย่างนี้

อนาคามีโน สุทธกัตตาใน โหนติๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เหว กิริยาวิเสสณะใน โหนติ เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปกตียาๆ ตติยาวิเสสณะใน โหนติ เอกภตติกา กิติ พุรหุมจารีโน กิติ วิทิกัตตาใน โหนติ จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ เอกภตติกา และ พุรหุมจารีโน ฯ

๘. โสปี ตเถว อุโปสธิโก หุตฺวา สตถารุ อุปสงกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ฆมฺมกถํ สุนฺนโต นิสีทิ ฯ

โสปี (อุปาสโก) ตถา เหว อุโปสธิโก หุตฺวา สตถารุ อุปสงกมิตฺวา วนฺทิตฺวา ฆมฺมกถํ สุนฺนโต นิสีทิ ฯ

โสปี (อุบาสโก) อ.อุบาสกแม้นั้น อุโปสถิโก เป็นผู้รักษาซึ่งอุโบสถ ตถา เอว เหมือน
 อย่างนั้นนั่นเทียว หุตวา เป็นแล้ว อุปสงกมิตวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตถาริ ซึ่งพระ
 ศาสดา วนุทิตวา ถวายบังคมแล้ว สุนนุโต นิสสิทิ นิ่งฟังอยู่แล้ว ฐมมกถิ ซึ่งวาจา
 เป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ฯ

อุบาสกแม้นั้น เป็นผู้รักษาอุโบสถเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา
 ถวายบังคม นิ่งฟังธรรมกถา

อปิตัพท อเปกชัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ อุปาสโกๆ สุธกัตตทาใน นิสสิทิๆ
 อาขยาตบทกัตตวาจาก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตถาๆ กิริยาวิเสสนะใน หุตวา
 อุโปสถิโก วิกติกัตตทาใน หุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตวา สตถาริ อวุตตกัมมะ
 ใน อุปสงกมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนุทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุนนุโต ฐมมกถิ
 อวุตตกัมมะใน สุนนุโตๆ อัปภัตตรกิริยาของ อุปาสโก ฯ

๙. ตสุมิ สมเย ราชา ปเสนทิโกสโล สตถุ อฎฺฐจัน อคมาสิ ฯ

ตสุมิ สมเย ในสมัยนั้น ราชา อ.พระราช ปเสนทิโกสโล พระนามว่าปเสนทิโกศล
 อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว อฎฺฐจัน สู้ที่เป็นที่บำรุง สตถุ ของพระศาสดา ฯ

ในสมัยนั้น พระราชาพระนามว่าปเสนทิโกศล ได้เสด็จไปสู่ที่บำรุงของพระศาสดา

ตสุมิ วิเสสนะของ สมเยๆ กาลสัตตมิมิใน อคมาสิ ราชา สุธกัตตทาใน อคมาสิๆ
 อาขยาตบทกัตตวาจาก ปเสนทิโกสโล สัตถุวิเสสนะของ ราชา สตถุ สามีสัมพันธะใน
 อฎฺฐจันๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๐. อุปาสโก ตํ อากจจนตํ ทิสฺวา “อฎฺฐจาทพฺพํ นุ โข, โนติ จินฺเตตฺวา “อหํ
 อคฺคฺราชสฺส สนฺติเก นิสฺสินฺโน, ตสฺส เม ปเทสราชา นํ ทิสฺวา อฎฺฐจตุ น ยุตฺตํ;
 ราชา โข ปน เม อนฎฺฐจหนฺตสฺส กุชฺฉิสฺสติ, เอตสุมิ กุชฺฉนฺเตปิ, เหว อฎฺฐจหิสฺสามิ;
 ราชา นํ ทิสฺวา อฎฺฐจหนฺเตน หิ ราชา ครุกโต โหติ, โน สตถา; เหว อฎฺฐจหิสฺสามิติ
 น อฎฺฐจหิ ฯ

อุปาสโก ตั (ราชานั) อาคจณนุตั ทิสวา “(มยา) อุฏจาทพพั นุ โข, (อุทาทุ มยา) โน (อุฏจาทพพั)” อิติ จินเตตวา “อหิ อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน (อมฺหิ), ตสฺส เม ปเทสราชานั ทิสวา อุฏจาทุ น ยุตตฺ; ราชา โข ปน เม อนฺนุจหนตสฺส กุชฺฉิสฺสตี, เอตสฺมี (รณฺเณ) กุชฺฉนฺเตปี, (อหิ) เหว อุฏจทิสฺสามิ; (มยา) ราชานั ทิสวา อุฏจหนฺเตน หิ ราชาคฺรูกโต โหตี, โน (มยา ราชานั ทิสวา อุฏจหนฺเตน) สตฺถา (คฺรูกโต โหตี); (อหิ) เหว อุฏจทิสฺสามิติ (จินเตตวา) น อุฏจทิ ๕

อุปาสโก อ.อุปาสก ทิสวา เห็นแล้ว ตั (ราชานั) ซึ่งพระราชานันั้น อาคจณนุตั ผู้เสด็จมาอยู่ จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) อันเรา อุฏจาทพพั นุ โข ฟิงฺลุกขึ้นหรือหนอแล, (อุทาทุ) หรือว่า (มยา) อันเรา โน (อุฏจาทพพั) ไม่ฟิงฺลุกขึ้น” อิติ ดังนี้ (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา นิสินฺโน เป็นผู้นั่งแล้ว สนฺติเก ในสำนัก อคฺคราชสฺส ของพระราชาผู้เลิศ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ตสฺส เม ปเทสราชานั ทิสวา อุฏจาทุ อ.อัน อันเรานั้น เห็น ซึ่งพระราชาผู้เป็นใหญ่ในประเทศ แล้วจึงลุกขึ้น น ยุตตฺ ไม่ควรแล้ว; ปน ก็ ราชา โข อ.พระราชาแล กุชฺฉิสฺสตี จักทรงกริ้ว เม ต่อเรา อนฺนุจหนตสฺส ผู้ไม่ลุกขึ้นอยู่, เอตสฺมี (รณฺเณ) ครั้นเมื่อพระราชานันั้น กุชฺฉนฺเตปี แม้ทรงกริ้วอยู่, (อหิ) อ.เรา เหว อุฏจทิสฺสามิ จักไม่ลุกขึ้นนั้นเทียว; หิ เพราะว่ ราชา อ.พระราชา (มยา) ราชานั ทิสวา อุฏจหนฺเตน คฺรูกโต เป็นผู้ อันเรา เห็นแล้ว ซึ่งพระราชา ลุกขึ้นอยู่ กระทำให้หนักแล้ว โหตี ย่อมเป็น, สตฺถา อ.พระศาสดา (มยา) ราชานั ทิสวา อุฏจหนฺเตน คฺรูกโต เป็นผู้ อันเรา เห็นแล้ว ซึ่งพระราชา ลุกขึ้นอยู่ กระทำให้หนักแล้ว โหตี ย่อมเป็น โน หามิได้, (อหิ) อ.เรา เหว อุฏจทิสฺสามิ จักไม่ลุกขึ้นนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ น อุฏจทิ ไม่ลุกขึ้นแล้ว ๕

อุปาสก เห็นพระราชานันั้นผู้กำลังเสด็จมา คิดว่า “เราควรลุกขึ้นหรือไม่ควรลุกขึ้น” คิดว่า “เรานั่งในสำนักของพระราชาผู้เลิศ, การที่เรานั้น เห็นพระราชาในประเทศ แล้วลุกขึ้น ไม่ควรเลย, ก็ พระราชาแล จักกริ้วต่อเราผู้ไม่ลุกขึ้นอยู่, เมื่อพระราชาแม้กริ้วอยู่, เรา จักไม่ลุกขึ้นนั้นแหละ, เพราะว่ พระราชา เป็นผู้ที่เราเห็นพระราชาลุกขึ้นอยู่ หนัก, พระศาสดา เป็นผู้อันเราเห็นพระราชา แล้วลุกขึ้น หนัก ทำให้หนัก หามิได้, เราจักไม่ลุกขึ้นนั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ลุกขึ้น

อุปาสโก สุทกัตฺตาใน อุฏจทิจฺจ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตั กิตฺติ อาคจณนุตั กิตฺติ วิเสสนะ

ซึ่งบุคคล ครุตราณ (ชานัน) สนฺตึเก นิสิตฺติวา อนุจฺจนฺตํ ผู้ นั่งแล้ว ในสำนัก
ของชน ท. ผู้เป็นที่เคารพกว่า ไม่ลุกขึ้นอยู่ น กุชฺฌนฺตึ ย่อมไม่โกรธ ๕

ก็ ธรรมดว่าพวกบุรุษผู้เป็นบัณฑิต เห็นบุคคลผู้หนึ่งในสำนักของพวกเขาผู้ควรเคารพ
กว่า ไม่ลุกขึ้นอยู่ ย่อมไม่โกรธ

จศัพฺถ วากยารัมภโศตกะ นามศัพฺถ สันญฺญาโศตกะเข้ากับ ปณฺตึตฺตปฺริสาฯ สุกฺทกัตฺตา
ใน กุชฺฌนฺตึฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ครุตราณ วิเสสนะของ ชานันฯ สามีสัมพันธะใน
สนฺตึเกฯ วิสยาคาระใน นิสิตฺติวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุจฺจนฺตํฯ วิเสสนะของ ปุคฺคัลล
ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กุชฺฌนฺตึ นศัพฺถ ปฏฺฐิเสธะใน กุชฺฌนฺตึ ๕

๑๒. ราชา ปน ตํ อนุจฺจนฺตํ ทิสฺวา กุปิตฺมานโส สตุถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสิตฺติ ๕

ราชา ปน ตํ (อุปาสกํ) อนุจฺจนฺตํ ทิสฺวา กุปิตฺมานโส สตุถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสิตฺติ ๕

ปน ส่วนว่า ราชา อ.พระราชา ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว ตํ (อุปาสกํ) ซึ่งอุปาสกนั้น
อนุจฺจนฺตํ ผู้ไม่ลุกขึ้นอยู่ กุปิตฺมานโส ผู้มีพระทัยอันกริ้วแล้ว วนฺทิตฺวา ถวาย
บังคมแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสิตฺติ ประทับนั่งแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วน
ข้างหนึ่ง ๕

ส่วนพระราชา ทอดพระเนตรอุปาสกนั้น ผู้ไม่ลุกขึ้น มีพระทัยกริ้วแล้ว ถวายบังคม
พระศาสดา ประทับนั่ง ณ ที่สมควร

ปนศัพฺถ ปักขันตรโศตกะ ราชา สุกฺทกัตฺตาใน นิสิตฺติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ตํ กัตฺติ
อนุจฺจนฺตํ กัตฺติ วิเสสนะของ อุปาสกํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
กุปิตฺมานโสฯ วิเสสนะของ ราชา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นิสิตฺติ เอกมฺนฺตํ วิสยาคาระใน นิสิตฺติ ๕

๑๓. สตุถา กุปิตฺถาวํ ฆตฺวา “มหาราช อยํ ฉตฺตปาณิ อุปาสโก ปณฺตึโต ทิฏฺฐจฺจโม
ติปิฏฺฐกรโร อุตฺถานตฺถกุสโลติ อุปาสกสฺส คฺคณฺกถํ กเถสิ ๕

สตุถา (รณฺเณ) กุปิตฺถาวํ ฆตฺวา “มหาราช อยํ ฉตฺตปาณิ อุปาสโก ปณฺตึโต ทิฏฺฐจฺจโม

ติปิฎกธโร อตถถานตถกกุสโล (โหติ)” อิติ อุบาสกสฺส คุณกถํ กเถสิ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา ฅตฺวา ทรงทราบแล้ว (รณฺโณ) กุปิตภาวํ ซึ่งความที่ แห่งพระราชา ทรงเป็นผู้กริ้วแล้ว กเถสิ ตรัสแล้ว คุณกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณอุบาสกสฺส ของอุบาสก อิติ ว่า “มหाराช ดูก่อนมหาบพิตร อุบาสโก อ.อุบาสก ฉตฺตปาณิ ชื่อว่าฉัตตปาณิ อยํ นี้ ปณฺหิโต เป็นบัณฑิต ทิฏฺฐธมฺโม เป็นผู้มีความอันเห็นแล้ว ติปิฎกธโร เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งปิฎกสาม อตถถานตถกกุสโล เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช่ประโยชน์ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงทราบว่าพระราชาทรงกริ้ว จึงตรัสเรื่องคุณของอุบาสกว่า “มหาบพิตร อุบาสกชื่อว่าฉัตตปาณินี้ เป็นบัณฑิต เห็นธรรม ทรงพระไตรปิฎก เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์”

สตถา สุทฺธกัตตาโน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รณฺโณ ภาวาทิสัมพันธะโน กุปิตภาวํฯ อวุตตกัมมะโน ฅตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน กเถสิ “มหाराช อลปนะ อยํ วิเสสนะของ อุบาสโก ฉตฺตปาณิ สันญญาวิเสสนะของ อุบาสโกฯ สุทฺธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺหิโต กิติ ทิฏฺฐธมฺโม กิติ ติปิฎกธโร กิติ อตถถานตถกกุสโล กิติ วิกตีกัตตาโน โหติ” อิติศัพท์ อากาละโน กเถสิ อุบาสกสฺส สามีสัมพันธะโน คุณกถํฯ อวุตตกัมมะโน กเถสิ ฯ

๑๔. รณฺโณ ตสฺส คุณกถํ สุนฺนตฺสเสว จิตฺตํ มุทุกํ ชาตํ ฯ

รณฺโณ ตสฺส (อุบาสกสฺส) คุณกถํ สุนฺนตฺสเสว เอว จิตฺตํ มุทุกํ ชาตํ ฯ

จิตฺตํ อ.พระทัย รณฺโณ ของพระราชา สุนฺนตฺสเสว เอว ผู้ทรงสถับอยู่นั้นเทียว คุณกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ ตสฺส (อุบาสกสฺส) ของอุบาสกนั้น มุทุกํ เป็นธรรมชาติอ่อนโยน ชาตํ เกิดแล้ว ฯ

พระทัยของพระราชา ผู้ทรงสถับเรื่องคุณของอุบาสกนั้นอยู่นั้นแหละ เกิดเป็นธรรมชาติอ่อนโยน

จิตฺตํ สุทฺธกัตตาโน ชาตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก รณฺโณ สามีสัมพันธะโน จิตฺตํ ตสฺส

วิเสสณะของ อุปาสกสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน คุณกถํจฺจ อวุตตกัมมะใน สฺกนฺนตสฺส เอวตฺทํทํ อวธารณะเข้ากัปป สฺกนฺนตสฺสจฺจ วิเสสณะของ รมฺโณ มุทฺทํ วิกตีกตฺตาใน ชาตํ ๕

๑๕. อเถกทิวสํ ราชชา อุปริปาสาทเอ จิโต ฉตฺตปาณิอุปาสกํ กตฺตตฺตทิจจํ ฉตฺตมาทาย อุปาหนํ อารุญฺห ราชชฺคเณน คจฺจนฺตํ ทิสฺวา ปกุโกสาเปสิ ๕

อถ เอกทิวสํ ราชชา อุปริปาสาทเอ จิโต ฉตฺตปาณิอุปาสกํ กตฺตตฺตทิจจํ ฉตฺตํ อาทาย อุปาหนํ อารุญฺห ราชชฺคเณน คจฺจนฺตํ ทิสฺวา (ราชปฺริสํ) ปกุโกสาเปสิ ๕

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ราชชา อ.พระราชชา จิโต ประทับยืนอยู่แล้ว อุปริปาสาทเอ ในเบื้องบนแห่งปราสาท ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว ฉตฺตปาณิอุปาสกํ ซึ่งอุปาสกชื่อว่าฉตฺตปาณิ กตฺตตฺตทิจจํ ผู้มีกิจด้วยภัตตรอันกระทำแล้ว ฉตฺตํ อาทาย อุปาหนํ อารุญฺห ราชชฺคเณน คจฺจนฺตํ ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่งร่ม ขึ้นแล้ว สู้รองเท้า ไปอยู่ โดยเนินแห่งพระราชชา (ราชปฺริสํ) ทรงยังราชบุรุษ ปกุโกสาเปสิ ให้ร้องเรียกแล้ว ๕

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระราชชาประทับยืนอยู่ ณ เบื้องบนปราสาท ทอดพระเนตร อุปาสกชื่อว่าฉตฺตปาณิ ผู้ทำภัตกิจแล้ว ผู้ถือเอาร่ม สวมรองเท้า กำลังไปทางสนาม หลวง จึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปเรียก

อถ กาลสํตฺตมํ เอกทิวสํ ทุตฺติยากาลสํตฺตมํใน ปกุโกสาเปสิ ราชชา เหตุกตฺตาใน ปกุโกสาเปสิจฺจ อาชยตบฺทเหตุกตฺตฺตฺวาจก อุปริปาสาทเอ วิสยาธาระใน จิโตจฺจ วิเสสณะของ ราชชา ฉตฺตปาณิอุปาสกํ จฺจ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา กตฺตตฺตทิจจํ วิเสสณะของ ฉตฺตปาณิอุปาสกํ ฉตฺตํ อวุตตกัมมะใน อาทายจฺจ สมานกาลกิริยาใน อารุญฺห อุปาหนํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อารุญฺหจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺตํ ราชชฺคเณน ตติยาวิเสสณะใน คจฺจนฺตํจฺจ วิเสสณะของ ฉตฺตปาณิอุปาสกํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกุโกสาเปสิ ราชปฺริสํ การิตกัมมะใน ปกุโกสาเปสิ ๕

๑๖. โส ฉตฺตฺปาหนา อปเนตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐจาสิ ๕

โส (อุปาสโก) ฉตฺตฺปาหนา อปเนตฺวา ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐจาสิ ๕

โส (อุบาสโก) อ.อุบาสกนั้น อปเนตฺวา นำไปปราศแล้ว จตฺตฺปาหฺนา ซึ่งร่วมและ
รองเท้า ท. อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ราชานํ ซึ่งพระราชา วนฺทิตฺวา ถวาย
บังคมแล้ว อฏฺฐาสึ ได้ยื่นแล้ว เอกมฺหุตฺ ฌ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๕

อุบาสกนั้น นำร่วมและรองเท้าออกไป เข้าไปเฝ้าพระราชา ถวายบังคม แล้วได้ยื่น ฌ ที่
สมควร

โส วิเสสฺนะของ อุบาสโกฯ สุทฺธกัตฺตาใน อฏฺฐาสึฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก จตฺตฺปาหฺนา
อฺวุตตกัมฺมะใน อปเนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา ราชานํ อฺวุตตกัมฺมะใน
อุปสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสึ เอกมฺหุตฺ
วิสยาธาระใน อฏฺฐาสึ ๕

๑๗. อถ นํ ราชานํ อาห “โภ อุบาสก กิเเต จตฺตฺปาหฺนํ อปนีตฺนฺติ ๕

อถ นํ (อุบาสกํ) ราชานํ อาห “โภ อุบาสก กิเเต จตฺตฺปาหฺนํ อปนีตฺนฺติ ๕

อถ ครั้งนั้น ราชานํ อ.พระราชา อาห ตรัสแล้ว นํ (อุบาสกํ) กะอุบาสกนั้น อิติ ว่า
“อุบาสก ดูก่อนอุบาสก โภ ผู้เจริญ จตฺตฺปาหฺนํ อ.ร่วมและรองเท้า เเต อันเธอ อปนีตํ
นำไปปราศแล้ว กิ หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น พระราชา ตรัสกะอุบาสกนั้นว่า “อุบาสกผู้เจริญ ร่วมและรองเท้า เธอนำไปปราศ
แล้วหรือ ?”

อถ กาลสัตฺตมึ ราชานํ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก นํ วิเสสฺนะของ
อุบาสกํฯ อกฺกิตกัมฺมะใน อาห “โภ วิเสสฺนะของ อุบาสกํฯ อาลปนะ จตฺตฺปาหฺนํ
อฺวุตตกัมฺมะใน อปนีตํฯ กิตฺตบทกัมฺมวาทกั กิศัพท์ ปุจฺฉนัตตะ เเต อนภิหิตกัตฺตาใน
อปนีตํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๘. “ราชานํ ปกฺโกสตีติ สุตฺวา อากโตมฺหิตี ๕

(อุบาสโก) “(อหํ) ‘ราชานํ ปกฺโกสตีติ สุตฺวา อากโต อมฺหิ’ อิติ (อาห) ๕

(อุบาสโก) อ.อุบาสก (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.ข้าพระองค์ สุตฺวา พัง

แล้ว **อิตติ** ว่า ‘**ราชา** อ.พระราชชา **ปุกโกสตี** ย่อมตรัสเรียก’ **อิตติ** ดังนี้ **อาคโต** เป็นผู้มาแล้ว **อมุหิ** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ ๕

อุบาสก กราบทูลว่า “ข้าพระองค์ฟังว่า ‘พระราชชา ย่อมตรัสเรียก’ จึงเป็นผู้มาแล้ว”

อุปาสโก สุททกัตตนาใน อาหะ อาชยตบทกัตตวาจก “อหิ สุททกัตตนาใน อมุหิ อาชยตบทกัตตวาจก ‘ราชา สุททกัตตนาใน ปุกโกสตี อาชยตบทกัตตวาจก’ อิตติศัพท์ อาการะใน สุตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อาคโต วิกติกัตตนาใน อมุหิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๑๙. “อชช อมุหากิ ราชภาโว ตุมเหหิ ฌาโต ภวิสสุตตีติ ๕

(ราชา) “อชช อมุหากิ ราชภาโว ตุมเหหิ ฌาโต ภวิสสุตตีติ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว **อิตติ** ว่า “**อมุหากิ ราชภาโว** อ.ความที่ แห่งเรา เป็นพระราชชา **ตุมเหหิ ฌาโต** เป็นผู้ อันเธอ ท. รู้แล้ว **อชช** ในวันนี้ **ภวิสสุติ** จักเป็นหรือ” **อิตติ** ดังนี้ ๕

พระราชชา ตรัสว่า “ความที่เราเป็นพระราชชา จักเป็นผู้ที่พวกท่านรู้ ในวันนี้หรือ ?”

ราชา สุททกัตตนาใน อาหะ อาชยตบทกัตตวาจก “อชช กาลสัสตตี ราชภาโว สุททกัตตนาใน ภวิสสุตตี อาชยตบทกัตตวาจก อมุหากิ ภาวาทิสัมพันธะใน ราชภาโว ตุมเหหิ อนภินทิกัตตนาใน ฌาโต วิกติกัตตนาใน ภวิสสุติ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๐. “สทาปี มยิ ตุมหากิ ราชภาวู ชานามาติ ๕

(อุปาสโก) “สทาปี มยิ ตุมหากิ ราชภาวู ชานามาติ (อาห) ๕

(อุปาสโก) อ.อุบาสก (อาห) กราบทูลแล้ว **อิตติ** ว่า “**มยิ** อ.ข้าพระองค์ ท. **ชานาม** ย่อมรู้ **ตุมหากิ ราชภาวู** ซึ่งความที่ แห่งพระองค์ เป็นพระราชชา **สทาปี** แม้ในกาลทุกเมื่อ” **อิตติ** ดังนี้ ๕

อุบาสก กราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์ ย่อมรู้ว่าพระองค์เป็นพระราชชา แม้ในกาลทุก

เมื่อ”

อุบาสโก สุทนต์ตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุทนต์ตาใน ชานามะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากั๊บ สทาๆ กาลสัตตมีใน ชานาม ตุมหากั๊บ ภาวาทิสัมพันธะใน ราชภาวั๊บ อุตตกัมมะใน ชานาม” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๒๑. “เอวี่, กสุม่า ปุริมทิวเส สตุถุ สนฺติเก นิสินฺโน มั ทิสฺวา น อฏฺฐหีติ ๫

(ราชา) “เอวี่ (ภาเว สนฺเต), (ตุวี่) กสุม่า ปุริมทิวเส สตุถุ สนฺติเก นิสินฺโน มั ทิสฺวา น อฏฺฐหีติ (อาห) ๫

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอวี่ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่าง นั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตุวี่) อ.เธอ นิสินฺโน นั้งแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระ ศาสดา ปุริมทิวเส ในวันอันมีในกาลก่อน ทิสฺวา เห็นแล้ว มั ซึ่งเรา น อฏฺฐหี ไม่ลุกขึ้นแล้ว กสุม่า เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๫

พระราช ตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น, เชนั้งในสำนักของพระศาสดา ในวันก่อน เห็นเรา แล้วไม่ลุกขึ้น เพราะเหตุอะไร ?”

ราชา สุทนต์ตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เอวี่ วิเสสนะของ ภาเวๆ ลักษณะใน สนฺเตๆ ลักษณะกิริยา, ตุวี่ สุทนต์ตาใน อฏฺฐหีๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสุม่า เหตุใน อฏฺฐหี ปุริมทิวเส กาลสัตตมีใน นิสินฺโน สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน นิสินฺโนๆ วิเสสนะของ ตุวี่ มั อุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐหี นศัพทํ ปฏิเสระใน อฏฺฐหี” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๫

๒๒. “มหาราช อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน ปเทสราชานั ทิสฺวา อฏฺฐหนฺโต สตุถฺริ อการโว ภเวยฺย; ตสฺมา น อฏฺฐหินฺติ ๫

(อุบาสโก) “(อหฺ) มหาราช อคฺคราชสฺส สนฺติเก นิสินฺโน ปเทสราชานั ทิสฺวา อฏฺฐหนฺโต สตุถฺริ อการโว ภเวยฺย; ตสฺมา (อหฺ) น อฏฺฐหินฺติ (อาห) ๫

(อุปาสโก) อ.อุบาสก (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ข้าแต่มหาบพิตร (อห) อ.ข้าพระองค์ นิสินโน นิ่งแล้ว สนฺติเก ในสำนัก อคฺคฺราชสฺส ของพระราชาผู้เลิศ ทิสฺวา เห็นแล้ว ปเทสฺราชานํ ซึ่งพระราชาผู้เป็นใหญ่ในประเทศ อุกฺกุจฺหนโต ลุกขึ้น อยู่ อคารโว เป็นผู้ไม่มีความเคารพ สตฺถริ ในพระศาสนา ภเวยฺย พึงเป็น; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (อห) อ.ข้าพระองค์ น อุกฺกุจฺหิ ไม่ลุกขึ้นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสก กราบทูลว่า “ขอเดชะ ข้าพระองค์นั่งในสำนักของพระราชาผู้เลิศ เห็นพระราชา ในประเทศ แล้วลุกขึ้นอยู่ พึงเป็นผู้ไม่มีความเคารพในพระศาสนา, เพราะฉะนั้น ข้าพระองค์ จึงไม่ลุกขึ้น”

อุปาสโก สุทฺธกัตฺตานิ อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ ภเวยฺยฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อคฺคฺราชสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน นิสินโนฯ วิเสสนะของ อหฺ ปเทสฺราชานํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺกุจฺหนโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ อหฺ สตฺถริ วิสยาธาระใน อคารโวฯ วิกตีกัตฺตานิ ภเวยฺย, ตสฺมา เหตุวตตะ อหฺ สุทฺธกัตฺตานิ อุกฺกุจฺหิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นคฺพทฺ ปฏฺิเสธะใน อุกฺกุจฺหิ” อิตฺคฺพทฺ อาการะใน อาห ฯ

๒๓. “โหตุ โภ, ติฏฺฐเตตฺ, ตุมฺเห กิร ทิฏฺฐธฺมมิกสมฺปรายิกานํ อตฺถานตฺถานํ กุสลา ติปิฏฺฐกฺขรา อมฺหากํ อนฺเตปุเร ฐมฺมํ วาเจถาติ ฯ

(ราชา) “(เอตํ การณํ) โหตุ โภ, ติฏฺฐตุ เอตํ (การณํ), ตุมฺเห กิร ทิฏฺฐธฺมมิกสมฺปรายิกานํ อตฺถานตฺถานํ กุสลา ติปิฏฺฐกฺขรา (หุตฺวา) อมฺหากํ อนฺเตปุเร ฐมฺมํ วาเจถาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โภ ดูก่อนท่านผู้เจริญ (เอตํ การณํ) อ.เหตุ นั้น โหตุ จงมี, เอตํ (การณํ) อ.เหตุ นั้น ติฏฺฐตุ จงดำรงอยู่เถิด, กิร ได้ยินว่า ตุมฺเห อ.เธอ ท. กุสลา เป็นผู้ฉลาด อตฺถานตฺถานํ ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช่ ประโยชน์ ทิฏฺฐธฺมมิกสมฺปรายิกานํ อันเป็นไปในธรรมอันสัตว์เห็นแล้วและอันเป็น ไปในสัมปรายภพ ติปิฏฺฐกฺขรา เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งปิฏกสาม (หุตฺวา) เป็นแล้ว วาเจถ ของจงบอก ฐมฺมํ ซึ่งธรรม อนฺเตปุเร ในภายในแห่งบุรี อมฺหากํ ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชา ตรีสว่า “ท่านผู้เจริญ เหตุนั้น จงยกไว้, เหตุนั้น จงดำรงอยู่เถิด, ได้ยินว่า เธอ เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ อันเป็นไปในกสิกรรมและ สัมปรายภพ เป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก จงบอกธรรมในภายในบุรีของเรา”

ราชา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เอตํ วิเสสนะของ การณํฯ สุทธกัตตาใน โหตุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก, เอตํ วิเสสนะของ การณํฯ สุทธกัตตาใน ติฏฺฐจตุฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก, กิรศัพทํ อนุสสนันตถะ ตุมเห สุทธกัตตาใน วาเจถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ทิฏฺฐมมิกสมปรายิกานํฯ วิเสสนะของ อตถานตถานํฯ จัฏฐี- วิสยาธาระใน กุสลาฯ กัตติ ติปิฏกธรา กัตติ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วาเจถ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน อนฺเตปุเรฯ วิสยาธาระใน วาเจถ ฐมฺมํ อวุตตกัมมะ ใน วาเจถ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๒๔. “น สกฺกา เทวาติ ฯ

(อุปาสโก) “(มยา) น สกฺกา เทวาติ (อาห) ฯ

(อุปาสโก) อ.อุบาสก (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (มยา) อันข้าพระองค์ น สกฺกา ไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสก กล่าววว่า “ข้าพระองค์ ไม่อาจ พระเจ้าข้า

อุปาสโก สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปะนะ มยา อนภิหิต- กัตตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาววจาก นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺกา” อิติศัพทํ อากาเร ใน อาห ฯ

๒๕. “กึการณาติ ฯ

(ราชา) “กึการณา (ตยา น สกฺกา)” อิติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรีสแล้ว อิติ ว่า “(ตยา) อันเธอ (น สกฺกา) ไม่อาจ กึการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชา ตรีสว่า “เธอไม่อาจ เพราะเหตุอะไร ?”

ราชา สุทรกัตตทาใน อาห๑ อาชยาดบทกัตต๑วจาก “ตยา อนภิกิตกัตตทาใน สก๑กา๑ กิริยาบทภาววจาก กีกรรณา เหตุ๑ใน สก๑กา นศัพท ๑ปฏิเสระใน สก๑กา” อิติศัพท อาการะใน อาห ๑

๒๖. “ราชเคห ๑นาม มหาสาวช๑, ๑หุ๑ต๑ต๑ส๑ย๑ต๑ต๑กา๑นิ ๑คร๑กา๑เน๑ต๑ถ ๑เท๑วา๑ติ ๑”

(อุ๑ปา๑ส๑โก) “ราชเคห ๑นาม มหาสาวช๑ (โห๑ติ), ๑หุ๑ต๑ต๑ส๑ย๑ต๑ต๑กา๑นิ (ก๑ม๑มา๑นิ) ๑คร๑กา๑นิ (โห๑น๑ติ) เ๑ต๑ถ (ราชเค๑เห) ๑เท๑วา๑ติ (อา๑ห) ๑”

(อุ๑ปา๑ส๑โก) อ.อุ๑ปา๑ส๑ก (อา๑ห) กร๑า๑บ๑ท๑ล๑แล้ว อิติ ๑ว่า “ราชเคห ๑นาม ๑ชื่อ อ.๑พระ๑ราช๑วัง มหาสาวช๑ เป็น๑ที่๑เป็น๑ไป๑กับ๑ด้วย๑โห๑ษ๑ใหญ่ (โห๑ติ) ๑ยอม๑เป็น๑, ๑เท๑ว ๑เข้า๑แต่๑พระ๑องค์ ๑ผู้๑สม๑มุ๑ติ๑เท๑พ (ก๑ม๑มา๑นิ) อ.๑กร๑ร๑ม ๑ท. ๑หุ๑ต๑ต๑ส๑ย๑ต๑ต๑กา๑นิ ๑อัน๑ประ๑ก๑อบ๑แล้ว๑ไม่๑ดี๑และ ๑ประ๑ก๑อบ๑ไว้๑ดี๑แล้ว ๑คร๑กา๑นิ เป็น๑ของ๑หน๑ก ๑เ๑ต๑ถ (ราชเค๑เห) ใน๑พระ๑ราช๑วัง๑นี้ (โห๑น๑ติ) ๑ยอม๑เป็น๑” อิติ ๑ด๑ง๑นี้ ๑”

อุ๑ปา๑ส๑ก กร๑า๑บ๑ท๑ล๑ว่า “๑ขึ้น๑ชื่อ๑ว่า๑พระ๑ราช๑วัง เป็น๑ที่๑มี๑โห๑ษ๑มาก, ๑กร๑ร๑ม๑ที่๑ประ๑ก๑อบ๑ไม่๑ดี๑และ ๑ประ๑ก๑อบ๑ดี เป็น๑กร๑ร๑ม๑หน๑กใน๑พระ๑ราช๑วัง๑นี้”

อุ๑ปา๑ส๑โก สุทรกัตตทาใน อาห๑ อาชยาดบทกัตต๑วจาก “๑นาม๑ศัพท ๑ส๑ัญ๑ญา๑ช๑ด๑กะ๑เข้า๑กับ ๑ราช๑เค๑ห๑สุทรกัตตทาใน โห๑ติ๑ อาชยาดบทกัตต๑วจาก ๑มหา๑สาว๑ช๑ ๑วิก๑ติ๑กัตต๑ทาใน โห๑ติ, ๑เท๑ว ๑อา๑ล๑ป๑นะ ๑หุ๑ต๑ต๑ส๑ย๑ต๑ต๑กา๑นิ ๑วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ ๑ก๑ม๑มา๑นิ๑ สุทรกัตตทาใน โห๑น๑ติ๑ อาชยาดบทกัตต๑วจาก ๑เ๑ต๑ถ ๑วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ ๑ราช๑เค๑เห๑วิ๑ส๑ยา๑ชา๑ระ๑ใน ๑คร๑กา๑นิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๑

๒๗. “๑มา ๑เอ๑ว ๑ว๑เท๑ถ, ๑ป๑ริ๑ม๑ทิว๑เส ๑ม ๑ทิว๑สา ๑น ๑อุ๑ภู๑จ๑โ๑โต๑ม๑ห๑ตี ๑มา ๑ก๑ก๑ก๑จ๑ กโร๑ธา๑ติ ๑”

(ราชา) “(๑ตุ๑ม๑เห) ๑มา ๑เอ๑ว ๑ว๑เท๑ถ, (๑ตุ๑ม๑เห) ‘(๑อ๑ห) ๑ป๑ริ๑ม๑ทิว๑เส ๑ม ๑ทิว๑สา ๑น ๑อุ๑ภู๑จ๑โ๑โต ๑อม๑หิ’ อิติ ๑มา ๑ก๑ก๑ก๑จ๑ กโร๑ธา๑ติ (อา๑ห) ๑”

(ราชา) อ.๑พระ๑ราชา (อา๑ห) ๑ตร๑ัส๑แล้ว อิติ ๑ว่า “(๑ตุ๑ม๑เห) อ.๑เช๑อ ๑ท. ๑มา ๑ว๑เท๑ถ ๑จง๑อย่า ๑กล๑่าว ๑เอ๑ว ๑อย่าง๑นี้, (๑ตุ๑ม๑เห) อ.๑เช๑อ ๑ท. ๑มา ๑กโร๑ธ ๑จง๑อย่า๑กร๑ะ๑ทำ ๑ก๑ก๑ก๑จ๑ ซึ่ง๑ความ ๑รัง๑เก๑ีย๑จ อิติ ๑ว่า ‘(๑อ๑ห) อ.๑เร๑า ๑ทิว๑สา ๑เห็น๑แล้ว ๑ม ๑ซึ่ง๑เร๑า ๑ป๑ริ๑ม๑ทิว๑เส ใน๑วัน๑อัน๑มี๑ใน๑กาล

ก่อน **อุฏฺฐิโต** เป็นผู้ลุกขึ้นแล้ว **อมฺหิ** ย่อมเป็น **น** หามิได้’ **อิตติ** ดังนี้” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระราชชา ตรีสว่า “พวกเธอ จงอย่างกล่าวอย่างนี้, พวกเธอจงอย่ากระทำความรังเกียจว่า ‘เราเห็นเราในวันก่อน ไม่ได้ลุกขึ้นแล้ว’ ดังนี้

ราชา **สุทฺธกัตฺตา**ใน **อาห**ฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก “**ตุมฺเห** **สุทฺธกัตฺตา**ใน **ว**เทถฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก **มาศัพฺท** **ปฏฺวิเส**ระใน **ว**เทถ **เอว** **กิริยา**วิเสสนะใน **ว**เทถ, **ตุมฺเห** **สุทฺธกัตฺตา**ใน **กโรถ**ฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก ‘**อห** **สุทฺธกัตฺตา**ใน **อมฺหิ**ฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก **ปุริม**ทิวเส **กาล**สัตฺตมึใน **ทิสฺวา** **ม** **อวุต**ตกัมมะใน **ทิสฺวา**ฯ **ปุพฺพ**กาลกิริยาใน **อุฏฺฐิโต** **นศัพฺท** **ปฏฺวิเส**ระใน **อุฏฺฐิโต**ฯ **วิกติ**กัตฺตาใน **อมฺหิ**’ **อิตติ**ศัพฺท **อาการ**ะใน **กโรถ** **มาศัพฺท** **ปฏฺวิเส**ระใน **กโรถ** **กุกุกุ**จจ **อวุต**ตกัมมะใน **กโรถ**” **อิตติ**ศัพฺท **อาการ**ะใน **อาห** ฯ

๒๘. “**เทว** **คิ**หิเน **วิจรณ**ญฺจานํ **นาม** **สาวชฺช**, **เอก**ํ **ปพฺพ**ชิตํ **ปกุ**โกสาเปตฺวา **ธมฺม**ํ **วา**เจถาติ ฯ

(อุบาสโก) “**เทว** **คิ**หิเน **วิจรณ**ญฺจานํ **นาม** **สาวชฺช** (โหติ), (ตุมฺเห **ราช**ปุริส) **เอก**ํ **ปพฺพ**ชิตํ **ปกุ**โกสาเปตฺวา **ธมฺม**ํ **วา**เจถาติ (อาห) ฯ

(อุบาสโก) **อ.อุบาสก** (**อาห**) **กราบ**ทูลแล้ว **อิตติ** ว่า “**เทว** **ข้า**แต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ **วิจรณ**ญฺจานํ **นาม** **ชื่อ** **อ.**ที่เป็นที่เกี่ยวไป **คิ**หิเน **ของ**คฤหัสถ์ **ท.** **สาวชฺช** **เป็นที่**เป็นไปกับด้วยโทษ (โหติ) **ย่อม**เป็น, (ตุมฺเห) **อ.พระ**องค์ (**ราช**ปุริส) **ทรง**ยังราชบุรุษ **ปกุ**โกสาเปตฺวา **ให้**ร้องเรียกแล้ว **ปพฺพ**ชิต **ซึ่ง**บรรพชิต **เอก**ํ **รูป**หนึ่ง **วา**เจถ **จง**บอก **ธมฺม**ํ **ซึ่ง**ธรรม” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

อุบาสก **กราบ**ทูลว่า “**ธรรม**ดาว่าที่เป็นที่เกี่ยวไปของคฤหัสถ์ทั้งหลาย **เป็นที่**มีโทษ **พระ**เจ้าข้า, **ขอ**พระองค์ **โปรด**ให้ฉันมนต์บรรพชิตรูปหนึ่ง **จง**บอกธรรมเถิด”

อุบาสโก **สุทฺธกัตฺตา**ใน **อาห**ฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก “**เทว** **อาล**ปนะ **นาม**ศัพฺท **สัณฺญ**า-**ไซ**ตกะเข้ากับ **วิจรณ**ญฺจานํฯ **สุทฺธกัตฺตา**ใน **โหติ**ฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก **คิ**หิเน **สาม**ี-**สัม**พันธะใน **วิจรณ**ญฺจานํ **สาวชฺช** **วิกติ**กัตฺตาใน **โหติ**, **ตุมฺเห** **สุทฺธกัตฺตา**ใน **วา**เจถฯ **อาชย**ตบทกัตฺตฺวาจาก **ราช**ปุริส **การ**ิตกัมมะใน **ปกุ**โกสาเปตฺวา **เอก**ํ **วิ**เสสนะของ **ปพฺพ**ชิต์ฯ **อวุต**ตกัมมะใน **ปกุ**โกสาเปตฺวาฯ **ปุพฺพ**กาลกิริยาใน **วา**เจถ **ธมฺม**ํ **อวุต**ต-

กัมมะใน วาเจถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๗

๒๙. ราชา “สาธู โภ, คจจถ ตุมเหติ ตํ อญโยเซตวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตุถารํ ยาจิ “ภนฺเต มลฺลิกา จ เทวี วาสภขตฺติยา จ ‘ธมฺมํ ปรียาปฺปณฺิสฺสามาติ วทฺหติ; ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สหฺริ นีพทฺธํ มม เคหํ คนฺตฺวา ตาสํ ธมฺมํ อุกฺทิสฺสาติ ๗

ราชา “สาธู โภ, คจจถ ตุมเหติ (วจเนน) ตํ (อุปาสกํ) อญโยเซตวา สตุถุ สนฺติกํ คนฺตฺวา สตุถารํ ยาจิ “ภนฺเต มลฺลิกา จ เทวี วาสภขตฺติยา จ ‘(มยํ) ธมฺมํ ปรียาปฺปณฺิสฺสามาติ วทฺหติ; (ตุมฺเห) ปญฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สหฺริ นีพทฺธํ มม เคหํ คนฺตฺวา ตาสํ (เทวีณํ) ธมฺมํ อุกฺทิสฺสาติ ๗

ราชา อ.พระราชา อญโยเซตฺวา ทรงส่งไปแล้ว ตํ (อุปาสกํ) ซึ่งอุปาสกนั้น (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “โภ ตูก่อนท่านผู้เจริญ สาธู อ.ดีละ, ตุมฺเห อ.เธอ คจจถ จงไป” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ยาจิ ทูลขอแล้ว สตุถารํ กะพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวี อ.พระเทวี มลฺลิกา พระนามว่ามลฺลิกา จ ด้วย วาสภขตฺติยา อ.พระนางวาสภขตฺติยา จ ด้วย วทฺหติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘(มยํ) อ.หม่อมฉัน ท. ปรียาปฺปณฺิสฺสาม จักเรียนธมฺมํ ซึ่งธรรม’ อิติ ดังนี้; (ตุมฺเห) อ.พระองค์ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว เคหํ สู้พระตำหนัก มม ของหม่อมฉัน นีพทฺธํ เนื่องนิตยํ สหฺริ กับ ภิกฺขุสฺเตหิ ด้วยร้อยแห่ง ภิกษุ ท. ปญฺจหิ ห้า อุกฺทิสฺถ จงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตาสํ (เทวีณํ) แก่พระเทวี ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พระราชา ทรงส่งอุปาสกนั้นไป ด้วยพระดำรัสว่า “ท่านผู้เจริญ ดีแล้ว, ขอท่านจงไปเถิด” ดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปสู่นักของพระศาสดา ทูลขอกะพระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวีพระนามว่ามลฺลิกา และพระนางวาสภขตฺติยา ย่อมกล่าววว่า ‘พวกหม่อมฉัน จักเรียนธรรม’ ดังนี้, ขอพระองค์เสด็จไปสู่นักของหม่อมฉันเป็นประจํา พร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูป โปรดแสดงธรรมแก่พระเทวีเหล่านั้นเถิด”

ราชา สฺุทฺทกัตฺตาใน ยาจิจฺ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก “โภ อาลปนะ สาธู ลิงคัถถะ, ตุมฺเห สฺุทฺทกัตฺตาใน คจจถฺ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ สฺุรฺปะใน วจเนนฺ ฤทธะใน อญโยเซตฺวา ตํ วิเสสนะของ อุปาสกํ ฤตฺตกัมมะใน อญโยเซตฺวา ฤพฺพกาลกิริยาใน

คนุตวา สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺตีกัฏ สัมปทาปุณฺณียกัมมะใน คนุตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน ยาจิ สตถารุ อภิตกัมมะใน ยาจิ “ภนฺเต อาลปนะ มลฺลิกา สัณฺญาวิเสสณะของ
 เทวีฯ กัตติ วาสภขตฺติยา กัตติ สุทฺธกัตฺตาใน วทนฺติฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก จ สองคัพฺพ
 ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ มลฺลิกา เทวี และ วาสภขตฺติยา ‘มยฺยํ สุทฺธกัตฺตาใน
 ปริยาปุณฺณิสฺสามฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน ปริยาปุณฺณิสฺสาม’
 อิตฺติคัพฺพ อากาละใน วทนฺติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน อุกฺกุทิสฺสเถฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก
 ปณฺจหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุสฺสเถหิฯ สหิตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมฺวาเยใน คนุตวา
 นิพฺพุทฺธ กิริยาวิเสสณะใน คนุตวา มม สามีสัมพันธะใน เคาหุฯ สัมปทาปุณฺณียกัมมะใน
 คนุตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺกุทิสฺสเถ ตาสั วิเสสณะของ เทวีหนึ่ง สัมปทานใน อุกฺกุทิสฺส
 ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน อุกฺกุทิสฺสเถ” อิตฺติคัพฺพ อากาละใน ยาจิ ฯ

.....
 ๓๐. “พุทฺธานํ นิพฺพุทฺธํ เอกภูจฺจานคฺคณฺโณ นาม นตฺถิ มหाराชาติ ฯ

(สตถุ) “พุทฺธานํ นิพฺพุทฺธํ เอกภูจฺจานคฺคณฺโณ นาม นตฺถิ มหाराชาติ (อาห) ฯ

(สตถุ) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหाराช ดูก่อนมหาบพิตร
 เอกภูจฺจานคฺคณฺโณ นาม ชื่อ อ.การไปสู่ที่แห่งเดียว นิพฺพุทฺธํ เนื่องนิตยํ พุทฺธานํ
 ของพระพุทฺธเจ้า ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “มหาบพิตร ขึ้นชื่อว่าการไปสู่ที่แห่งเดียวเป็นประจำ ของ
 พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่มี”

สตถุ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก “มหाराช อาลปนะ นามคัพฺพ
 สัณฺญาชิตตะเข้ากับ เอกภูจฺจานคฺคณฺโณฯ สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก
 พุทฺธานํ สัมปทานใน นตฺถิ นิพฺพุทฺธํ กิริยาวิเสสณะใน เอกภูจฺจานคฺคณฺโณ” อิตฺติคัพฺพ อากาละ
 ใน อาห ฯ

.....
 ๓๑. “เตนฺหิ ภนฺเต อณฺณํ ภิกฺขุํ เทถาติ ฯ

(ราชา) “เตนฺหิ ภนฺเต (ตุมฺเห) อณฺณํ ภิกฺขุํ เทถาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.พระองค์ เทถ ของจงประทาน ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ อญฺณํ รูปอื่น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราช กราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงประทานภิกษุรูปอื่นเถิด พระเจ้าข้า”

ราชา สุทฺธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ เตนฺหิ อุกฺโขชนัถตะ ตุมุเห สุทฺธกัถตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อญฺณํ วิเสสนะของ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๓๒. สตฺถา อานนฺทตฺเถรสฺส ภารมกาสิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ภาริ ให้เป็นภาระ อานนฺทตฺเถรสฺส ของพระอานนฺทผู้เถระ ฯ

พระศาสดา ได้ทรงทำให้เป็นภาระของพระอานนฺทเถระ

สตฺถา สุทฺธกัถตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก อานนฺทตฺเถรสฺส สัมปทานใน อกาสิ ภาริ วิกตีกัมมะใน อกาสิ ฯ

๓๓. เถโร นิพฺพุธิ คนฺตฺวา ตาสึ อุกฺุเทสึ อุกฺุทิสฺติ ฯ

เถโร นิพฺพุธิ คนฺตฺวา ตาสึ (เทวินฺ) อุกฺุเทสึ อุกฺุทิสฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว นิพฺพุธิ เนื่องนิตยฺ อุกฺุทิสฺติ ย่อมแสดง อุกฺุเทสึ ซึ่งอุเทศ ตาสึ (เทวินฺ) แก่พระเทวี ท. เหล่านั้น ฯ

พระเถระ ไปเป็นประจำ ย่อมแสดงอุเทศ แก่พระเทวีเหล่านั้น

เถโร สุทฺธกัถตาใน อุกฺุทิสฺติฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก นิพฺพุธิ กิริยาวิเสสนะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺุทิสฺติ ตาสึ วิเสสนะของ เทวินฺฯ สัมปทานใน อุกฺุทิสฺติ อุกฺุเทสึ อวุตตกัมมะใน อุกฺุทิสฺติ ฯ

๓๔. ตาสุ มลลิกา สกุกัจจ์ คเหตวา สขุฌายิตวา อุฑุเทสั ปฏิจฉาเปสิ ฯ

ตาสุ (เทวีสุ) มลลิกา สกุกัจจ์ คเหตวา สขุฌายิตวา (เถรี) อุฑุเทสั ปฏิจฉาเปสิ ฯ

ตาสุ (เทวีสุ) มลลิกา อ.-ในพระเทวี ท. เหล่านั้นหนา -พระนางมลลิกา คเหตวา
เรียนเอาแล้ว สขุฌายิตวา สาชยายแล้ว (เถรี) ยังพระเถระ ปฏิจฉาเปสิ ให้รับเอา
เฉพาะแล้ว อุฑุเทสั ซึ่งอุเทศ สกุกัจจ์ โดยเคารพ ฯ

บรรดาพระเทวีเหล่านั้น พระนางมลลิกา เรียน สาชยาย และให้พระเถระรับเอาอุเทศ
โดยเคารพ

ตาสุ วิเสสณะของ เทวีสุๆ นิทธารณะใน มลลิกาๆ นิทธารณียะและเหตุกัตตาใน
ปฏิจฉาเปสิๆ อาชยาดบพเหตุกัตตวาจาก สกุกัจจ์ กิริยาวิเสสณะใน คเหตวาๆ ปุพพ-
กาลกิริยาใน สขุฌายิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิจฉาเปสิ เถรี การิตกัมมะใน
ปฏิจฉาเปสิ อุฑุเทสั อวุตตกัมมะใน ปฏิจฉาเปสิ ฯ

๓๕. วาสภขตติยา ปน เนว สกุกัจจ์ คณฺหาติ น สขุฌายติ น (เถรี) อุฑุเทสั
ปฏิจฉาเปตุ สกุโกติ ฯ

ปน ส่วนว่า วาสภขตติยา อ.พระนางวาสภขตติยา เนว คณฺหาติ ย่อมไม่เรียนเอา
น สขุฌายติ ย่อมไม่สาชยาย น สกุโกติ ย่อมไม่อาจ (เถรี) ปฏิจฉาเปตุ เพื่ออัน-
ยังพระเถระ -ให้รับเอาเฉพาะ อุฑุเทสั ซึ่งอุเทศ สกุกัจจ์ โดยเคารพ ฯ

ฝ่ายพระนางวาสภขตติยา ย่อมไม่เรียน ย่อมไม่สาชยาย ย่อมไม่อาจเพื่อจะให้พระเถระ
รับเอาอุเทศ โดยเคารพ

ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ วาสภขตติยา สุททกัตตาใน คณฺหาติ สขุฌายติ และ สกุโกติ
คณฺหาติ กิติ สขุฌายติ กิติ สกุโกติ กิติ อาชยาดบพกัตตวาจาก เอวศัพท์ อวชารณะเข้า
กับ นๆ สามศัพท์ ปฏิเสระใน คณฺหาติ สขุฌายติ และ สกุโกติ สกุกัจจ์ กิริยาวิเสสณะ
ใน คณฺหาติ สขุฌายติ และ สกุโกติ เถรี การิตกัมมะใน ปฏิจฉาเปตุ อุฑุเทสั อวุตต-
กัมมะใน ปฏิจฉาเปตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกุโกติ ฯ

๓๖. อเอกทิวสั สตุถา เถโร ปุจฉิ “กี อานนุท อุปาสิกา ฐมมึ ปரியายุณนุตีติ ฯ

อถ เอกทิวสั สตุถา เถโร ปุจฉิ “กี อานนุท อุปาสิกา ฐมมึ ปரியายุณนุตีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสั ในวันหนึ่ง สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฉิ ตรัสถามแล้ว เถโร ซึ่งพระเถระ อิติ ว่า “อานนุท ดูก่อนอานนุท อุปาสิกา อ.อุปาสิกา ท. ปரியายุณนุตี ย่อมเรียนเอา ฐมมึ ซึ่งธรรม กี หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระศาสดา ตรัสถามพระเถระว่า “อานนุท อุปาสิกาทั้งหลาย ยังเรียนธรรมหรือ ?”

อถ กาลสัตตมึ เอกทิวสั ทุตติยากาลสัตตมึใน ปุจฉิ สตุถา สุธกัตตานิ ปุจฉิ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เถโร อวุตตกัมมะใน ปุจฉิ “อานนุท อาลปนะ อุปาสิกา สุธกัตตานิ ปரியายุณนุตี ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ ฐมมึ อวุตตกัมมะใน ปரியายุณนุตี” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๓๗. “อาม ภนุเตติ ฯ

(เถโร) “อาม ภนุเต (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนุเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า”

เถโร สุธกัตตานิ อาห ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ภนุเต อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๓๘. “กา สกุกจจํ คณหาคีติติ ฯ

(สตุถา) “กา (เทวี) สกุกจจํ คณหาคีติติ (ปุจฉิ) ฯ

(สตุถา) อ.พระศาสดา (ปุจฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “กา (เทวี) อ.พระเทวีพระองค์ ไหน คณหาคีติ ย่อมเรียนเอา สกุกจจํ โดยเคารพ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสถามว่า “พระเทวีพระองค์ไหน ย่อมเรียนโดยเคารพ”

สตถา สุทธกัถตาใน ปุจฉิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “กา วิเสสนะของ เทวีฯ สุทธกัถตา ใน คณฺหาติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก สกฺกจฺจํ กิริยาวิเสสนะใน คณฺหาติ” อิติศัพฺพํ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๓๙. “มลฺลิกา ภาเนเต สกฺกจฺจํ คณฺหาติ สกฺกจฺจํ สชฺชฌายติ สกฺกจฺจํ อุทฺเทสํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ สกฺโกติ, ตุมฺหากํ ปน ฌาติธิตฺตา เนว สกฺกจฺจํ คณฺหาติ น สชฺชฌายติ น อุทฺเทสํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ สกฺโกตีติ ฯ

(เถโร) “มลฺลิกา ภาเนเต สกฺกจฺจํ คณฺหาติ สกฺกจฺจํ สชฺชฌายติ สกฺกจฺจํ (มํ) อุทฺเทสํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ สกฺโกติ, ตุมฺหากํ ปน ฌาติธิตฺตา เนว สกฺกจฺจํ คณฺหาติ น สชฺชฌายติ น (มํ) อุทฺเทสํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ สกฺโกตีติ (อาห) ฯ

เถโร อ.พระเถระ (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มลฺลิกา อ.พระเทวีพระนามว่ามลฺลิกา คณฺหาติ ย่อมเรียนเอา สกฺกจฺจํ โดยเคารพ สชฺชฌายติ ย่อมสาธยาย สกฺกจฺจํ โดยเคารพ สกฺโกติ ย่อมอาจ (มํ) ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ เพื่ออัน- ยัง พระข้าพระองค์ -ให้รับเอาเฉพาะ อุทฺเทสํ ซึ่งอุเทศ สกฺกจฺจํ โดยเคารพ, ปน ส่วนว่า ฌาติธิตฺตา อ.พระธิดาผู้เป็นญาติ ตุมฺหากํ ของพระองค์ เนว คณฺหาติ ย่อมไม่เรียน เอานั้นเทียว สกฺกจฺจํ โดยเคารพ น สชฺชฌายติ ย่อมไม่สาธยาย สกฺกจฺจํ โดยเคารพ น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ (มํ) ปฏฺิจฺฉาเปตฺตุํ เพื่ออัน- ยังข้าพระองค์ -ให้รับเอาเฉพาะ อุทฺเทสํ ซึ่งอุเทศ สกฺกจฺจํ โดยเคารพ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเทวีพระนามว่ามลฺลิกา ย่อมเรียนโดย เคารพ ย่อมสาธยายโดยเคารพ ย่อมอาจเพื่อจะให้ข้าพระองค์รับเอาอุเทศโดยเคารพ, ฝ่ายพระธิดาผู้เป็นญาติของพระองค์ ย่อมไม่เรียนโดยเคารพ ย่อมไม่สาธยายโดย เคารพ ย่อมไม่อาจเพื่อจะให้ข้าพระองค์รับเอาอุเทศโดยเคารพ”

เถโร สุทธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “ภาเนเต อาลปนะ มลฺลิกา สุทธกัถตา ใน คณฺหาติ สชฺชฌายติ และ สกฺโกติ คณฺหาติ กิตี สชฺชฌายติ กิตี สกฺโกติ กิตี อาชยาต- บทกัถตฺวาจก สกฺกจฺจํ สามบท กิริยาวิเสสนะใน คณฺหาติ สชฺชฌายติ และ สกฺโกติ

มํ การิตกัมมะใน ปฏิจฺญาเปตฺตุ อุกุเทสํ อวุตตกัมมะใน ปฏิจฺญาเปตฺตุ, ปนศัฟฺพํ ปักขันตร
 ไซตกะ ฌาติธิตฺตา สุตฺตกัตตานิ คณฺหาติ สชฺชฌายติ และ สกุกโกติ คณฺหาติ กิตฺติ
 สชฺชฌายติ กิตฺติ สกุกโกติ กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ฌาติธิตฺตา
 เอวศัฟฺพํ อวธารณะเข้ากับ นจฺ สามศัฟฺพํ ปฏิเสธะใน คณฺหาติ สชฺชฌายติ และ สกุกโกติ
 สกุกจจํ สามบท กิริยาวิเสสนะใน คณฺหาติ สชฺชฌายติ และ สกุกโกติ มํ การิตกัมมะใน
 ปฏิจฺญาเปตฺตุ อุกุเทสํ อวุตตกัมมะใน ปฏิจฺญาเปตฺตุ” อิติศัฟฺพํ อาการะใน อาห ๗

๔๐. สตุถา เถรสฺส วจฺหนํ สุตฺวา “อานนฺท มยา กถิตธมฺโม นาม สกุกจจํ อสฺสฺสณฺหนตฺส
 อคฺคณฺหนตฺส อสชฺชฌายนฺตฺส อเทเสนฺตฺส วณฺณสมฺปนฺนํ อคฺคหฺกํ ปุปฺผํ วย
 อผลโล โหติ, สกุกจจํ ปน สวานาทีนํ กโรนฺตฺส มหปฺผลโล โหติ มหานิสฺโสติ วตฺวา
 อีมา เทว คาถา อภาสิ

“ยถาปิ รุจิริ ปุปฺผํ	วณฺณวหนฺตํ อคฺคหฺกํ,
เอวํ สุภาสิตา วาจา	อผลลา โหติ อุกุพฺพโต;
ยถาปิ รุจิริ ปุปฺผํ	วณฺณวหนฺตํ สคฺคหฺกํ,
เอวํ สุภาสิตา วาจา	สมผลลา โหติ สุกุพฺพโตติ ๗

สตุถา เถรสฺส วจฺหนํ สุตฺวา “อานนฺท มยา กถิตธมฺโม นาม สกุกจจํ อสฺสฺสณฺหนตฺส
 อคฺคณฺหนตฺส อสชฺชฌายนฺตฺส อเทเสนฺตฺส (ปุคฺคฺลสฺส) วณฺณสมฺปนฺนํ อคฺคหฺกํ ปุปฺผํ วย
 อผลโล โหติ, (มยา กถิตธมฺโม) สกุกจจํ ปน สวานาทีนํ (กิจฺจานิ) กโรนฺตฺส (ปุคฺคฺลสฺส)
 มหปฺผลโล โหติ มหานิสฺโสติ วตฺวา อีมา เทว คาถา อภาสิ

“ยถาปิ รุจิริ ปุปฺผํ	วณฺณวหนฺตํ อคฺคหฺกํ (โหติ),
เอวํ สุภาสิตา วาจา	อผลลา โหติ อุกุพฺพโต (ปุคฺคฺลสฺส);
ยถาปิ รุจิริ ปุปฺผํ	วณฺณวหนฺตํ สคฺคหฺกํ (โหติ),
เอวํ สุภาสิตา วาจา	สมผลลา โหติ สุกุพฺพโต (ปุคฺคฺลสฺส)” อิติ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจฺหนํ ซึ่งคำ เถรสฺส ของพระเถระ วตฺวา
 ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนฺท ตุก่อนอานนฺท มยา กถิตธมฺโม นาม ชื่อ อ.ธรรม อันเรา
 กล่าวแล้ว อผลโล เป็นสภาพไม่มีผล (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล อสฺสฺสณฺหนตฺส ผู้ไม่ฟังอยู่
 อคฺคณฺหนตฺส ผู้ไม่เรียนเอาอยู่ อสชฺชฌายนฺตฺส ผู้ไม่สาธยายอยู่ อเทเสนฺตฺส

ผู้ไม่แสดงอยู่ **สกุจฉิ** โดยเคารพ **ปุပ္ผิ** วยิ รวากะ อ.ดอกไม้ **วณฺณสมฺปนฺน** อันถึงพร้อมแล้วด้วยสี **อคฺนุรกิ** อันไม่มีกลิ่น **โหติ** ย่อมเป็น, **ปน** แต่ว่า (**มยา กถิตฺธมฺโม**) อ.ธรรม อันเรา กล่าวแล้ว **มฺหปฺผโล** เป็นสภาพมีผลมาก **มฺหานิสฺโส** เป็นสภาพมีอานิสงส์มาก (**ปฺคฺคฺลสฺส**) แก่บุคคล **กโรนฺตสฺส** ผู้กระทำอยู่ (**กิจฺจาณิ**) ซึ่งกิจ ท. **สฺวนาทีณิ** มีการฟังเป็นต้น **สกุจฉิ** โดยเคารพ **โหติ** ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้ **อภาสิ** ได้ตรัสแล้ว **คาถา** ซึ่งพระคาถา ท. **เทฺว** สอง **อิม่า** เหล่านี้ **อิตติ** ว่า

“**ปุပ္ผิ** อ.ดอกไม้ **รุจิริ** อังงาม **วณฺณวฺนฺตํ** เป็นดอกไม้อันมีสี **อคฺนุรกิ** เป็นดอกไม้อันไม่มีกลิ่น (**โหติ**) ย่อมเป็น **ยถาปิ** แม้ **ฉันฺไต**, **วจา** อ.วจา **สุภาสิตา** อันเป็นสุภาษิต **อผลา** เป็น วจาอันไม่มีผล **โหติ** ย่อมมี (**ปฺคฺคฺลสฺส**) แก่บุคคล **อฺกฺุพฺพโต** ผู้ไม่กระทำอยู่ **เอวํ** ฉนั้นนั้น;

ปุပ္ผิ อ.ดอกไม้ **รุจิริ** อังงาม **วณฺณวฺนฺตํ** เป็นดอกไม้อันมีสี **สคฺนุรกิ** เป็นดอกไม้อันเป็นไปกับด้วยกลิ่น (**โหติ**) ย่อมเป็น **ยถาปิ** แม้ฉันไต, **วจา** อ.วจา **สุภาสิตา** อันเป็นสุภาษิต **สผลา** เป็นวจาอันเป็นไปกับด้วยผล **โหติ** ย่อมมี (**ปฺคฺคฺลสฺส**) แก่บุคคล **อฺกฺุพฺพโต** ผู้กระทำอยู่ด้วยดี **เอวํ** ฉนั้นนั้น” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงสดับคำของพระเถระ ตรัสว่า “อานนท! ขึ้นชื่อว่าธรรมที่เรากล่าวแล้ว เป็นธรรมปราศจากผล แก่บุคคล ผู้ไม่ฟัง ไม่เรียน ไม่สาธยาย ไม่แสดง โดยเคารพ ดุจดอกไม้ที่ถึงพร้อมด้วยสี แต่ปราศจากกลิ่น, แต่ธรรมที่เรากล่าวแล้ว เป็นธรรมมีผล มาก มีอานิสงส์มากแก่บุคคลผู้ทำกิจมีการฟังเป็นต้น โดยเคารพ” ดังนี้ จึงตรัส ๒ พระคาถาเหล่านี้ว่า

“ดอกไม้งาม เป็นดอกไม้สี ปราศจากกลิ่น แม้ฉันไต, วจา สุภาษิต เป็นวจาปราศจากผล แก่บุคคลผู้ไม่ทำ ฉนั้นนั้น, ดอกไม้งาม เป็นดอกไม้สี มีกลิ่นหอม แม้ฉันไต, วจาสุภาษิต เป็นวจา มีผล แก่บุคคลผู้ทำด้วยดี ฉนั้นนั้น”

สตฺถา สุทฺธกิตฺตานิ อภาสิฯ อาชยตบทกิตฺตฺวจาก เถรสฺส สามีสัมพันธฺวเน วจนฺฯ

อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “อานนุท อาลปนะ นามศัพท์
 สัญญาโชตกะเข้ากับ กถิตถมโมๆ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก มยา
 อนภิตกัตตาใน กถิต- สกุกจจํ กิริยาวิเสสณะใน อสฺสณนตฺสส อคฺคณฺหนตฺสส
 อสฺซฅายนตฺสส อเทเสนตฺสส อสฺสณนตฺสส กิติ อคฺคณฺหนตฺสส กิติ อสฺซฅายนตฺสส
 กิติ อเทเสนตฺสส กิติ วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสๆ สัมปทานใน โหติ วณฺณสมฺปนฺนํ กิติ
 อคฺนฺธกํ กิติ วิเสสณะของ ปุปฺผจํ อุมาลิงคัตถะ วิยศัพท์ อุมมาโชตกะเข้ากับ
 วณฺณสมฺปนฺนํ อคฺนฺธกํ ปุปฺผจํ อผลโล วิกตีกัตตาใน โหติ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ
 กถิตถมโม สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก มยา อนภิตกัตตาใน กถิต-
 สกุกจจํ กิริยาวิเสสณะใน สวณาทินีๆ วิเสสณะของ กิจจანიๆ อวุตตกัมมะใน กโรนตฺสสๆ
 วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสๆ สัมปทานใน โหติ มหปฺผโล กิติ มหานิสฺโส กิติ วิกตีกัตตาใน
 โหติ” อติศัพท์ อากาละใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อภาสิ อิม่า กิติ เทว กิติ
 วิเสสณะของ คาถาๆ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“รุจิริ วิเสสณะของ ปุปฺผจํ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยาดบท
 กัตตุวาจก ยถาปี อุมมาโชตกะ วณฺณวณฺตํ กิติ อคฺนฺธกํ กิติ
 วิกตีกัตตาใน โหติ, สุภาสิตา วิเสสณะของ วาจาๆ สุตทกัตตา
 ใน โหติๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก เอวํ อุมเมยยโชตกะ อผลลา
 วิกตีกัตตาใน โหติ อุกุพฺพโต วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสๆ สัมปทาน
 ใน โหติ,

รุจิริ วิเสสณะของ ปุปฺผจํ สุตทกัตตาใน โหติๆ อาขยาดบท
 กัตตุวาจก ยถาปี อุมมาโชตกะ วณฺณวณฺตํ กิติ สคฺนฺธกํ กิติ
 วิกตีกัตตาใน โหติ, สุภาสิตา วิเสสณะของ วาจาๆ สุตทกัตตา
 ใน โหติๆ อาขยาดบทกัตตุวาจก เอวํ อุมเมยยโชตกะ สผลลา
 วิกตีกัตตาใน โหติ อุกุพฺพโต วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสๆ สัมปทาน
 ใน โหติ” อติศัพท์ สรูปะใน อิม่า คาถา ๒

๔๑. ตตฺถ “รุจิริหฺตฺติ; โสภนํ ๒

ตตฺถ (ปเทศุ) “รุจิริหฺตฺติ; (ปทสฺส) “โสภนํ” (อติ อตฺถ) ๒

(อตฺถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “โสภนํ อังงาม” (อติ) ดังนี้ ตตฺถ (ปเทศุ) “รุจิริหฺตฺติ

(ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านี้หนนา -บทว่า “รุจิริ” ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านี้ บทว่า “รุจิริ” ความว่า งาม

ตตถ วิเสสนะของ ปทสฺสฯ นิทธารณะใน ปทสฺส “รุจริ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “โสภณ วิเสสนะของ ปุပ္ผิ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔๒. วรรณวนฺตุนฺติ: วรรณสนฺจฺจานสมฺปนฺนํ ฯ

“วรรณวนฺตุนฺติ: (ปทสฺส) “วรรณสนฺจฺจานสมฺปนฺนํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “วรรณสนฺจฺจานสมฺปนฺนํ เป็นดอกอันถึงพร้อมแล้วด้วยสี และสัณฐาน” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “วรรณวนฺตุนฺติ ว่า “วรรณวนฺตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “วรรณวนฺตํ” ความว่า เป็นดอกอันถึงพร้อมด้วยสีและสัณฐาน”

“วรรณวนฺตํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “วรรณสนฺจฺจานสมฺปนฺนํ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๔๓. อกนฺธกฺกฺ: อกนฺธหิตํ ปาลิภทฺทกฺคิริกณฺณิกชยฺกฺสุมาทิเกทํ ฯ

“อกนฺธกฺกฺ: (ปทสฺส) “อกนฺธหิตํ ปาลิภทฺทกฺคิริกณฺณิกชยฺกฺสุมาทิเกทํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อกนฺธหิตํ เป็นดอกอันเว้นแล้วจากกลิ่น ปาลิภทฺทกฺคิริกณฺณิกชยฺกฺสุมาทิเกทํ คือว่า เป็นดอกอันต่างด้วยดอกไม้ไม่มีดอกหงอนไก่และดอกกรรณิการ์เขาและดอกชัยพฤกษ์เป็นต้น” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อกนฺธกฺกฺ ว่า “อกนฺธกํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อกนฺธกํ” ความว่า เว้นจากกลิ่น คือมีประเภทมีดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการ์เขาและดอกชัยพฤกษ์เป็นต้น

“อกนฺธกํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “อกนฺธหิตํ กิตฺติ ปาลิภทฺทกฺคิริกณฺณิกชยฺกฺสุมาทิเกทํ กิตฺติ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถฯ

ลึงค์ตตะ ๕

๔๔. เหว สุภาสิตา วาจาติ: สุภาสิตา วาจา นาม เตปิฏกั พุทฺธวจนั, ตั วณฺณสนฺนจาน-
สมฺปนฺนอคฺคฺชกปฺปผลฺลทิสฺ, ยถา ปน อคฺคฺชกั ปฺปผุ, โย นั ชาเรติ, ตสฺส สรีเร คนฺโห
น ผรติ; เหว เอตฺปิ, โย นั สกฺกจฺจ สวนาทึทึ น สฺมาจเรติ, ตสฺส สกฺกจฺจ
อสมฺมาจเรตฺตสฺส, ยั ตตฺถ กตฺตพฺพั, ตั อกฺุพฺพโต สุตคณฺหึ ชาเรณคณฺหึ ปฺปฏิปตฺติ-
คณฺชญจ น อวาทติ อผลั โหติ;

“เอว สุภาสิตา วาจาติ: (คาถาปาทสฺส) “สุภาสิตา วาจา นาม เตปิฏกั พุทฺธวจนั, ตั (พุทฺธ-
วจนั) วณฺณสนฺนจานสมฺปนฺนอคฺคฺชกปฺปผลฺลทิสฺ (โหติ), ยถา ปน อคฺคฺชกั ปฺปผุ (โหติ), โย
(ปฺคฺคโล) นั (ปฺปผุ) ชาเรติ, ตสฺส (ปฺคฺคลสฺส) สรีเร คนฺโห น ผรติ; เหว เอตฺปิ (พุทฺธวจนั),
โย (ปฺคฺคโล) นั (ธมฺม) สกฺกจฺจ สวนาทึทึ (กึจฺเจทึ) น สฺมาจเรติ, ตสฺส (ปฺคฺคลสฺส) สกฺกจฺจ
อสมฺมาจเรตฺตสฺส, ยั (กึจฺจ) ตตฺถ (พุทฺธวจนเ อตฺตนา) กตฺตพฺพั, ตั (กึจฺจ) อกฺุพฺพโต สุตคณฺหึ
ชาเรณคณฺหึ ปฺปฏิปตฺติคณฺหึ จ น อวาทติ อผลั โหติ” (อิติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “พุทฺธวจนั อ.พระพุทฺธพจนั เตปิฏกั คือ อ.ปิฏกสาม
วาจา นาม ชื่อว่าวาจา สุภาสิตา อันเป็นสุภาสิต, ตั (พุทฺธวจนั) อ.พระพุทฺธพจนั
นั้น วณฺณสนฺนจานสมฺปนฺนอคฺคฺชกปฺปผลฺลทิสฺ เป็นเช่นกับด้วยดอกไม้ทั้งถึงพร้อม
ด้วยสีและสัณฐานทั้งไม่มีกลิ่น (โหติ) ย่อมเป็น, ปน เหมือนอย่างว่า ปฺปผุ อ.ดอกไม้
อคฺคฺชกั เป็นดอกไม้อันไม่มีกลิ่น (โหติ) ย่อมเป็น, โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลใด น
ชาเรติ ย่อมไม่ทรงไว้ นั (ปฺปผุ) ซึ่งดอกไม้ั้น, คนฺโห อ.กลิ่น น ผรติ ย่อมไม่แผ่ไป
สรีเร ในสรีระ ตสฺส ปฺคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น ยถา ฉนฺใด; เอตฺปิ (พุทฺธวจนั)
อ.พระพุทฺธพจนันั้น น อวาทติ ย่อมไม่น่า สุตคณฺหึ ซึ่งกลิ่นคือการฟัง (จ) ด้วย
ชาเรณคณฺหึ ซึ่งกลิ่นคือการทรงไว้ (จ) ด้วย ปฺปฏิปตฺติคณฺหึ ซึ่งกลิ่นคือการปฏิบัติ จ
ด้วย ตสฺส (ปฺคฺคลสฺส) แก่-, โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลใด น สฺมาจเรติ ย่อมไม่ประพฤติ
ด้วยดี นั (ธมฺม) ซึ่งธรรมนั้น (กึจฺเจทึ) ด้วยกึจ ท. สวนาทึทึ มีการฟังเป็นต้น
สกฺกจฺจ โดยเคารพ, -บุคคลนั้น อสมฺมาจเรตฺตสฺส ผู้ไม่ประพฤติด้วยดีอยู่ สกฺกจฺจ โดย
เคารพ อกฺุพฺพโต ผู้ไม่กระทำอยู่ ตั (กึจฺจ) ซึ่ง-, ยั (กึจฺจ) อ.กึจใด (อตฺตนา) อันตน
กตฺตพฺพั ฟังกระทำ ตตฺถ (พุทฺธวจนเ) ในพระพุทฺธพจนันั้น, -กึจนั้น อผลั เป็นสภาพ

‘ไม่มีผล โหติ ย่อมเป็น เอวํ ฉันทันนํ’ อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสุส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “เอวํ สุภาสิตา วาจาติ ว่า “เอวํ สุภาสิตา วาจา” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “เอวํ สุภาสิตา วาจา” ความว่า พระพุทธรพจน์ คือพระไตรปิฎก ชื่อว่าวาจาสุภาสิต, พระพุทธรพจน์นั้น เป็นเช่นกับดอกไม้ที่ถึงพร้อมด้วยสีและสัญญาณ แต่ไม่มีกลิ่น, เหมือนอย่างดอกไม้ ที่ไม่มีกลิ่น, บุคคลใด ย่อมไม่ทรงดอกไม้เช่นนั้นไว้, กลิ่น ย่อมไม่แผ่ไปในสรีระของบุคคลนั้น ฉันทัน, แม้พระพุทธรพจน์นั้น ย่อมไม่นำกลิ่นคือการ ฟัง กลิ่นคือการทรงจำ กลิ่นคือการปฏิบัติมา แก่บุคคล ผู้ไม่ประพฤติดุด้วยดีซึ่งธรรมนั้น ด้วยกิจมีการฟังเป็นต้นโดยเคารพ ผู้ไม่ทำกิจที่ตนพึงทำในพระพุทธรพจน์นั้น เป็นของ ‘ไร้ผล”

“เอวํ สุภาสิตา วาจา” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “สุภาสิตา วิเสสณะของ วาจา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วาจาฯ วิเสสณะของ เตปิฎกั และ พุทฺทวจนั เตปิฎกั วิเสสลาภิของ พุทฺทวจนัฯ ลิงคัตถะ, ตั วิเสสณะของ พุทฺทวจนัฯ สุทฺทกัตตาไน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก ฆณฺณสณฺณานสมฺปนฺน-อคนฺธกปฺปผลสิสั วิกิติกัตตาไน โหติ, ปนศัพท์ ตัปปาฏิกรรมโชตกะ ปุပ္ผั สุทฺทกัตตาไน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก ยถา อุปฺมาโชตกะ อคนฺธกั วิกิติกัตตาไน โหติ, โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺทกัตตาไน ชาเรติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก นั วิเสสณะของ ปุပ္ผัฯ อวุตตกัมมะไน ชาเรติ, คนฺโธ สุทฺทกัตตาไน ผรติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก ตสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สรีเรฯ วิสยาธาระไน ผรติ นศัพท์ ปฏฺิเสระไน ผรติ, อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เอตฺย วิเสสณะของ พุทฺทวจนัฯ สุทฺทกัตตาไน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก เอวํ อุปฺเมยโยโชตกะ โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺทกัตตาไน สมาจรติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก นั วิเสสณะของ ฆมฺมึฯ อวุตตกัมมะไน สมาจรติ สกุกจฺจึ กิริยาวิเสสณะไน สมาจรติ สวนาทีหิ วิเสสณะของ กิจฺเจหิฯ ภาระไน สมาจรติ นศัพท์ ปฏฺิเสระไน สมาจรติ, ตสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺสฯ สัมปทานไน โหติ สกุกจฺจึ กิริยาวิเสสณะไน อสมาจรนฺตสฺสฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส, ยั วิเสสณะของ กิจฺจึฯ วุตตกัมมะไน กตฺตพฺพึฯ กิตบทกัมมวจาก ตตฺถ วิเสสณะของ พุทฺทวจนัฯ วิสยาธาระไน กตฺตพฺพึ อตฺตนา อนภิทิกัตตาไน กตฺตพฺพึ, ตั วิเสสณะของ กิจฺจึฯ อวุตตกัมมะไน อกฺุพฺพโตฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลสฺส สุตคนฺธั กิตี ธารณคนฺธั กิตี

ปฏิปัตตคณฺหํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน อาวหติ จ สามศัพฺทํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ สุตคณฺหํ
 ธารณคณฺหํ ปฏิปัตตคณฺหํ นศัพฺทํ ปฏิเสธะใน อาวหติ อผลํ วิกตีกัตตาใน โหติ”
 อิตฺติศัพฺทํ สรุปะใน อตฺโตถ ๗

๔๕. เตน วุตฺตํ “เอวํ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโตติ ๗

เตน (วจนํ ภควตา) วุตฺตํ “เอวํ สุภาสิตา วาจา อผลา โหติ อกุพฺพโต (ปุคฺคฺลสฺส) อิติ ๗

เตน เพราะเหตุฉนั้น วจนํ อ.พระดำรัส อิติ ว่า “วาจา อ.วาจา สุภาสิตา อันเป็น
 สุภาสิต อผลา เป็นวาจาอันไม่มีผล (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล อกุพฺพโต ผู้ไม่กระทำอยู่
 โหติ ย่อมเป็น เอวํ ฉนั้นั้น” อิติ ดังนี้ (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัส
 ไว้แล้ว ๗

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสพระดำรัสว่า “วาจาสุภาสิต เป็นวาจาที่ไร้ผล
 แก่บุคคลผู้ไม่ทำ ฉนั้นั้น”

เตน เหตุวิตถะ วจนํ วุตตกัมมะใน วุตฺตํ กิตตบทกัมมวจาก ภควตา อนภิตกัตตาใน
 วุตฺตํ “สุภาสิตา วิเสสนะของ วาจาฯ สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตวจาก เอวํ
 อุปเมยยไซตถะ อผลา วิกตีกัตตาใน โหติ อกุพฺพโต วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺสฯ สัมปทาน
 ใน โหติ” อิตฺติศัพฺทํ สรุปะใน วจนํ ๗

๔๖. สคฺคฺนุทฺทํ จมฺปกนึลฺลุปฺปลาทิกเกทํ ๗

“สคฺคฺนุทฺทํ (ปทสฺส) “จมฺปกนึลฺลุปฺปลาทิกเกทํ” (อิตฺติ อตฺโตถ) ๗

(อตฺโตถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “จมฺปกนึลฺลุปฺปลาทิกเกทํ เป็นดอกอันต่างด้วยดอกไม้ไม่มีดอก
 จำปาและดอกอุบลเขียวเป็นต้น” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สคฺคฺนุทฺทํ ว่า
 “สคฺคฺนุทฺทํ” ดังนี้ ๗

บทว่า “สคฺคฺนุทฺทํ” ความว่า เป็นดอกไม้ประเภทมีดอกจำปาและดอกอุบลเขียวเป็นต้น

“สคฺคฺนุทฺทํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพฺทํ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโตถ “จมฺปก-
 นึลฺลุปฺปลาทิกเกทํ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิตฺติศัพฺทํ สรุปะใน อตฺโตถ ๗

๔๗. **เอวนุติ:** ยถา ตํ ปุပ္ผํ ฐาเรนุตสฺส สรีเร คนฺโฆ ฆรติ; เอวํ เตปิฏกพุทฺทวจนสงฺฆาตา สุกฺมาสีตา วาจาปิ สุกฺพุทฺโต, โย สกฺกจฺจํ สวนาทีหิ ตตฺถ กตฺตพฺพํ กโรติ, อสฺส ปุคฺคสฺส สผลา โหติ สุตฺตคณฺฐารณคณฺฐปฏิปตฺติคณฺฐานํ อวหนโต มหฺปผลา โหติ มหฺานิสฺสาติ อตฺถ โย ๕

“เอวนุติ: (ปทสฺส) “ยถา ตํ ปุပ္ผํ ฐาเรนุตสฺส (ปุคฺคสฺส) สรีเร คนฺโฆ ฆรติ; เอวํ เตปิฏก-พุทฺทวจนสงฺฆาตา สุกฺมาสีตา วาจาปิ สุกฺพุทฺโต, โย (ปุคฺคโล) สกฺกจฺจํ สวนาทีหิ (กิจฺเจหิ) ตตฺถ (พุทฺทวจน อตฺตนา) กตฺตพฺพํ (กิจฺจํ) กโรติ, อสฺส ปุคฺคสฺส สผลา โหติ สุตฺตคณฺฐารณคณฺฐ-ปฏิปตฺติคณฺฐานํ อวหนโต มหฺปผลา โหติ มหฺานิสฺสาติ อตฺถ โย ๕

อตฺถ โย อ.อรรถ อิติ ว่า “คนฺโฆ อ.กลีน ฆรติ ย่อมแผ่ไป สรีเร ในสรีระ (ปุคฺคสฺส) ของบุคคล ฐาเรนุตสฺส ผู้ทรงไว้้อยู่ ตํ ปุပ္ผํ ซึ่งดอกไม้นั้น ยถา ฉนฺได; วาจาปิ แม้อ.วาจา สุกฺมาสีตา อันเป็นสุภาสิต เตปิฏกพุทฺทวจนสงฺฆาตา อันอันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าพระพุทฺทพจน์คือปิฏกสาม สผลา เป็นวาจาเป็นไปกับด้วยผล โหติ ย่อมเป็น มหฺปผลา คือว่า เป็นวาจามีผลมาก มหฺานิสฺสา เป็นวาจามีอานิสงส์มาก อวหนโต เพราะเป็นเหตุนำมา สุตฺตคณฺฐารณคณฺฐปฏิปตฺติคณฺฐานํ ซึ่งกลีนคือการฟังกลีนคือการทรงไว้และกลีนคือการปฏิบัติ ท. โหติ ย่อมมี ปุคฺคสฺส แก่บุคคล สุกฺพุทฺโต ผู้กระทำอยู่ด้วยดี อสฺส-, โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ (กิจฺจํ) ซึ่งกิจ (อตฺตนา) กตฺตพฺพํ อัน อันตน ฟังกระทำ ตตฺถ (พุทฺทวจน) ในพระพุทฺทพจน์นั้น (กิจฺเจหิ) ด้วยกิจ ท. สวนาทีหิ มีการฟังเป็นต้น สกฺกจฺจํ โดยเคารพ, -นั้น เอวํ ฉนฺนั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “เอวนุติ ว่า “เอวํ” ดังนี้เป็นต้น ๕

บทว่า “เอวํ” ความว่า กลีน ย่อมแผ่ไปในสรีระของบุคคลผู้ทรงดอกไม้ไม้นั้นไว้ ฉนฺได, แม้วาจาสุภาสิต กล่าวคือพระพุทฺทพจน์คือพระไตรปิฏก เป็นวาจามีผล คือมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เพราะเป็นเหตุนำกลีนคือการฟัง กลีนคือการทรงจำ และกลีนคือการปฏิบัติมา แก่บุคคลผู้ทำด้วยดี ผู้ที่ทำการกิจที่ตนควรทำในพระพุทฺทพจน์นั้น ด้วยกิจมีการฟังเป็นต้นโดยเคารพ

“เอวํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถ “คนฺโฆ สุกฺกตฺตา ใน ฆรติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ตํ วิเสสณะของ ปุပ္ผํฯ อวตฺต-

กัมมะใน ชาเรนุตตสุฯ วิเสสนะของ ปุคฺคผลสุตฺตฯ สามีสัมพันธะใน สรีเรฯ วิสยาธาระใน
 ฆรติ, เตปิฏกพุทฺทวจนสงฺฆาตา กิตฺติ สุภาสิตา กิตฺติ วิเสสนะของ วาจา อปีศัพฺพ
 อเปกขัตถะเข้ากับ วาจาฯ สุทฺธกัตตาใน โหติฯ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอิ
 อุปเมยฺยโชตกะ สุกฺกพุทฺโต วิเสสนะของ ปุคฺคผลสุตฺต, โย วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธ
 กัตตาใน กโรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สกฺกจฺจ กิริยาวิเสสนะใน สวนาทีหิฯ วิเสสนะ
 ของ กิจฺเจหิฯ ภาระใน กโรติ ตตฺถ วิเสสนะของ พุทฺทวจนเฯ วิสยาธาระใน กตฺตพฺพ
 อตฺตนา อนภีหิตกัตตาใน กตฺตพฺพฯ วิเสสนะของ กิจฺจฯ อวฺตตกัมมะใน กโรติ, อสุ
 วิเสสนะของ ปุคฺคผลสุตฺตฯ สัมปทานใน โหติ สผลา วิกิตกัตตาใน โหติ สุตคณฺธ
 ธารณคณฺธปฏิปตฺติคณฺธานํ ญฺฐีวฺตตกัมมะใน อวหนโตฯ เหตุใน โหติ มหปฺผลา กิตฺติ
 มหานิสฺสา กิตฺติ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิตฺศัพฺพ สฺรฺปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๔๘. เทสनावसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปตฺตา ๫

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานึ) ปตฺตา ๫

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก
 ปตฺตา บรรลุแล้ว (อริยผลานึ) ซึ่งอริยผล ท. โสตาปตฺติผลาทีนึ มีโสตาปตฺติผล
 เป็นต้น ๫

เวลาจบพระเทศนา พวกชนเป็นจำนวนมากต่างบรรลุอริยผลมีโสตาปตฺติผล เป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตตมึใน ปตฺตา พหุ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทฺธกัตตาใน ปตฺตาฯ
 กิตฺตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนึ วิเสสนะของ อริยผลานึฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน
 ปตฺตา ๫

๔๙. เทสนา มหาชนสุส สาตฺถิกา ชาตาติ ๫

เทสนา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา
 เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ๫

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสนา สุทรกัตตานิ ชาตยา กิตบหกัตตวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน ชาตยา
 สาตตติกา วิกติกัตตานิ ชาตยา อิติศัพท์ สมานะ ฯ

.....

ฉตตปาณิอุบาสกวัตถุ ฯ

ฉตตปาณิอุบาสกวัตถุ (นิฎฐิตัม) ฯ

ฉตตปาณิอุบาสกวัตถุ อ.เรื่องแห่งอุบาสกชื่อว่าฉัตตปาณิ (นิฎฐิตัม) จบแล้ว ฯ

ฉตตปาณิอุบาสกวัตถุ สุทรกตตานิ นิฎฐิตัม กิตบหกัตตวาจก ฯ

จบเรื่องอุบาสกชื่อว่าฉัตตปาณิ

—————
 —————

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

จตุตปาณิอุปาสกวัตตุ

เป็นฉฐฐิตุปุริสสมาส โดยมีทวิพทภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุต ปาณิมุทิ ยสส โส จตุตปาณิ, อุปาสโก, (จตุต + ปาณิ) ทวิพทภินนาธิกรณพหุพพิทิสมาส

จตุต อ.ร่ม ปาณิมุทิ ในมือ ยสส (อุปาสกสส) ของอุบาสกไต (อตติ) มีอยู่, โส (อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น จตุตปาณิ ชื่อว่าจตุตปาณิ (ผู้มีร่มในมือ), ได้แก่อุบาสก.

๒. จตุตปาณิ จ โส อุปาสโก จาติ จตุตปาณิอุปาสโก. (จตุตปาณิ + อุปาสก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

จตุตปาณิ จ อ.ผู้มีร่มในมือด้วย โส อ.ผู้มีร่มในมือนั้น อุปาสโก จ เป็นอุบาสกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จตุตปาณิอุปาสโก ชื่อว่าจตุตปาณิอุปาสก. (อุบาสกผู้มีร่มในมือ, อุบาสกชื่อว่าจตุตปาณิ)

๓. จตุตปาณิอุปาสกสส วัตตุ จตุตปาณิอุปาสกวัตตุ. (จตุตปาณิอุปาสก + วัตตุ) ฉฐฐิตุปุริสสมาส วัตตุ อ.เรื่อง จตุตปาณิอุปาสกสส แห่งอุบาสกผู้มีร่มในมือ จตุตปาณิอุปาสกวัตตุ ชื่อว่าจตุตปาณิอุปาสกวัตตุ. (เรื่องของอุบาสกผู้มีร่มในมือ, เรื่องของอุบาสกชื่อว่าจตุตปาณิ)

ติปิฏกธโร, อุปาสโก

เป็นทุตติยัตุปุริสสมาส โดยมีสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ตินิ ปิฏกานิ ติปิฏก. (ติ + ปิฏก) สมาหารทิสมาส

ปิฏกานิ อ.ปิฏก ท. ตินิ สาม ติปิฏก ชื่อว่าติปิฏก. (ปิฏกสาม, ไตรปิฏก)

๒. ติปิฏกั ธรตติ ติปิฏกธโร, อุปาสโก. (ติปิฏกสทหุปท + ธร ธรเณ ในการทรงไว้ + อัจฉัย) ทุตติยัตุปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย อุปาสโก) อ.อุบาสกไต ธรติ ย่อมทรงไว้ ติปิฏกั ซึ่งปิฏกสาม อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น ติปิฏกธโร ชื่อว่าติปิฏกธโร (ผู้ทรงพระไตรปิฏก), ได้แก่อุบาสก.

อุโปสถิโก

เป็นสังสัทธาเทวณัตตตัทธิต มิวิเคราะห์ว่า

อุโปสถิ รกขตีติ อุโปสถิโก, อุปาสโก. (อุโปสถ + ฌิกปัจจย)

(โย อุปาสโก) อ.อุบาสกไต รกขติ ย่อมรักษา อุโปสถิ ซึ่งอุโปสถิ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น อุโปสถิโก ชื่อว่าอุโปสถิก (ผู้รักษาอุโปสถ), ได้แก่อุบาสก.

อนาคามีอริยสาวกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อนาคามีโน จ เต อริยสาวกา จาติ อนาคามีอริยสาวกา. (อนาคามี + อริยสาวกา)

อนาคามีโน จ อ.ผู้เป็นพระอนาคามี ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นพระอนาคามี ท. เหล่านั้น อริย-สาวกา จ เป็นพระอริยสาวกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อนาคามีอริยสาวกา ชื่อว่าอนาคามีอริยสาวก. (พระอริยสาวกผู้เป็นพระอนาคามี)

สมาทานวโส

เป็นฉฐฐิตปุปริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

สมาทานสส วโส สมาทานวโส. (สมาทาน + วส)

วโส อ.สามารถ สมาทานสส แห่งการสมาทาน สมาทานวโส ชื่อว่าสมาทานวส. (สามารถแห่งการสมาทาน)

เอกภตติกั

เป็นอัสนัตตัตตัทธิต มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกั ภตติ เอกภตติ. (เอก + ภตติ) อสมอาหารทิกุสสมาส

ภตติ อ.ภัตฺร เอกั ทนเดียว เอกภตติ ชื่อว่าเอกภตติ. (ภัตฺรทนเดียว)

๒. เอกภตติ อสส อตถิติ เอกภตติโก, อุปาสโก. (เอกภตติ + ฌิกปัจจย) อัสนัตตัตตัทธิต

เอกภตติ อ.ภัตฺรทนเดียว อสส (อุปาสกสส) แห่งอุบาสกนั้น อตถิติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส อุปาสโก) อ.อุบาสกนั้น เอกภตติโก ชื่อว่าเอกภตติก (ผู้มีภัตฺรทนเดียว), ได้แก่อุบาสก.

กุมภกาโร

เป็นทุติยาตปุริสสมาส, เป็นกิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 กุมภ กโรตีติ กุมภกาโร. (กุมภสทหุอุปท + กร กระทบ ในการกระทำ + ณปัจจัย)
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด กโรติ ย่อมกระทำ กุมภ ซึ่งหม้อ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล)
 อ.บุคคลนั้น กุมภกาโร ชื่อว่ากุมภการ. (ผู้ทำหม้อ, ช่างปั้นหม้อ, ช่างหม้อ)

พรหมจาริ, กุมภกาโร

เป็นทุติยาตปุริสสมาส, เป็นกิตันตสมาส, กัตตุรูป, ตัสสิลสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 พรหม จรติ สึเลนาติ พรหมจาริ, กุมภกาโร. (พรหมสทหุอุปท + จร จรณ ในความ
 ประพฤติ + ณปัจจัย)
 (โย กุมภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อใด จรติ ย่อมประพฤติ พรหม ซึ่งธรรมอันประเสริฐ
 สึเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กุมภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น พรหมจาริ ชื่อว่า
 พรหมจาริ (ผู้ประพฤติธรรมอันประเสริฐโดยปกติ, ผู้ประพฤติพรหมจรรย์โดยปกติ), ได้แก่ช่างหม้อ.

สีลวา

เป็นอัสนัตถิตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า
 สีล อสฺส อตถิติ สีลวา, กุมภกาโร. (สีล + วนตฺปัจจัย)
 สีล อ.ศีล อสฺส (กุมภการสฺส) ของบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
 (โส กุมภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น สีลวา ชื่อว่าสีลวนตฺ (ผู้มีศีล), ได้แก่ช่างหม้อ.

กลยาณธมโม

เป็นฉฐฐิทธิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กลยาณ ธมโม ยสฺสาติ กลยาณธมโม, กุมภกาโร. (กลยาณ + ธมม)
 ธมโม อ.ธรรม กลยาณ อังงาม ยสฺส (กุมภการสฺส) แห่งบุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อใด (อตถิ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส กุมภกาโร) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งหม้อนั้น กลยาณธมโม ชื่อว่ากลยาณธมม
 (ผู้มีธรรมอันงาม), ได้แก่ช่างหม้อ.

อคคฺคราชา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อคคฺโค จ โส ราชา จาติ อคคฺคราชา. (อคคฺค + ราช)

อคคฺโค จ อ.ผู้เลิศด้วย โส อ.ผู้เลิศนั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อคคฺคราชา ชื่อว่าอคคฺคราชา. (พระราชผู้เลิศ)

ปะเทสราชา

เป็นสัตตมิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปะเทส ราชา ปะเทสราชา. (ปะเทส + ราช)

ราชา อ.พระราช ปะเทส ในประเทศ ปะเทสราชา ชื่อว่าปะเทสราชา. (พระราชในประเทศ)

ครุกโต

เป็นทุตียาตปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ครุ กโต ครุกโต, ราชา. (ครุ + กต)

(ราชา) อ.พระราช (มยา) อันเรา กโต กระทำแล้ว ครุ ให้หนัก ครุกโต ชื่อว่าครุกต (ทำให้
หนักแล้ว), ได้แก่พระราช.

ปะณชิตปุริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปะณชิตา จ เต ปุริสา จาติ ปะณชิตปุริสา. (ปะณชิต + ปุริส)

ปะณชิตา จ อ.ผู้เป็นบัณฑิต ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นบัณฑิต ท. เหล่านั้น ปุริสา จ เป็นบุรุษด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ปะณชิตปุริสา ชื่อว่าปะณชิตปุริส. (บุรุษผู้เป็นบัณฑิต)

กุปิตมานโส, ราชา

เป็นฉฐฐิวิปทตฺสยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กุปิตฺ มานสํ ยลฺลํสาติ กุปิตมานโส, ราชา. (กุปิต + มานส)

มานส์ อ.พระทัย ยสส์ (รณโณ) ของพระราชำไต กุปีต อันกำเริบแล้ว (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ราชำ) อ.พระราชำนั้น กุปีตมานส์ ชื่อว่ากุปีตมานส์ (ผู้มีพระทัยอันกำเริบแล้ว), ได้แก่ พระราชำ.

กุปีตภาโว

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห้ว

กุปีตสส์ ภาโว กุปีตภาโว. (กุปีต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น กุปีตสส์ (รณโณ) แห่งพระราชำ ผู้กริ้วแล้ว กุปีตภาโว ชื่อว่ากุปีตภาว. (ความที่พระราชำกริ้วแล้ว,

ทิจจธมโม, อุปาสโก

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห้ว

ทิจจโ จ ธมโม เยนาคิ ทิจจธมโม, อุปาสโก. (ทิจจ + ธมม)

ธมโม อ.ธรรม เยน (อุปาสกน) อันอุปาสกไต ทิจจโ เห็นแล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อุปาสโก) อ.อุปาสกนนั้น ทิจจธมโม ชื่อว่าทิจจธมม (ผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว, ผู้เห็นธรรมแล้ว), ได้แก่อุปาสก.

อตุถานตตุกสโล

เป็นสัตตมีตปปริสส์มาส โดยมินนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส และอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ ภายใน มีวิเคราะห้วดังนี้

๑. น อตุถโ อนตุถโ. (น + อตุถ) นิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส

อตุถโ อ.ประโยชน์ น ทามีได้ อนตุถโ ชื่อว่าอนตุถ. (มิใช่ประโยชน์)

๒. อตุถโ จ อนตุถโ จ อตุถานตตุถ. (อตุถ + อนตุถ) อิตริตรโยคทวันทสมาส

อตุถโ จ อ.ประโยชน์ด้วย อนตุถโ จ อ.สภาพมิใช่ประโยชน์ด้วย อตุถานตตุถ ชื่อว่า อตุถานตตุถ. (ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์)

๓. อตุถานตตุถสฺ กุสโล อตุถานตตุถสฺ, อุปาสโก. (อตุถานตตุถ + กุสล) สัตตมีตปปริสส์มาส

(อุปาสโก) อ.อุปาสก กุสโล ผู้ฉลาด อตุถานตตุถสฺ ในประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. อตุถานตตุถสฺ ชื่อว่าอตุถานตตุถสฺ (ผู้ฉลาดในประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์), ได้แก่อุปาสก.

คุณกถา

เป็นทนต์ยัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คุณ กถา คุณกถา. (คุณ + กถา)

กถา อ.วาทาเป็นเครื่องกล่าว คุณ ซึ่งคุณ คุณกถา ชื่อว่าคุณกถา. (วาทาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งคุณ, เรื่องคุณ)

อุปริปาสาท

เป็นอมาทิปรตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาทส อุปริ อุปริปาสาท. (อุปริ + ปาสาท)

อุปริ ในเบื้องบน ปาสาทส แห่งปราสาท อุปริปาสาท ชื่อว่าอุปริปาสาท. (เบื้องบนปราสาท)

กตมตตกิจจ, ฉตตปาณิอุปาสโก

เป็นตติยาทวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีตติยัตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กตเตน กิจจ กตตกิจจ. (กตต + กิจจ) ตติยัตปปริสส์มาส

กิจจ อ.กิจ กตเตน ด้วยภัตตร กตตกิจจ ชื่อว่ากตตกิจจ. (กิจด้วยภัตตร, ภัตตรกิจ)

๒. กต กตตกิจจ เยนาคิ กตมตตกิจจ, ฉตตปาณิอุปาสโก. (กต + กตตกิจจ) ตติยา-
ทวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

กตตกิจจ อ.กิจด้วยภัตตร เยน (ฉตตปาณิอุปาสเกน) อันอุบายสกชื่อว่ารัจฉิตตปาณิใด กต กระทำ
แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ฉตตปาณิอุปาสโก) อ.อุบายสกชื่อว่ารัจฉิตตปาณินั้น กตมตตกิจจ ชื่อว่า
กตมตตกิจจ (ผู้มีกิจด้วยภัตตรอันทำแล้ว, ผู้ทำภัตตรกิจแล้ว), ได้แก่อุบายสกชื่อว่ารัจฉิตตปาณิ.

ราชังคโณ

เป็นฉนฺธิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รณโย อังคโณ ราชังคโณ. (ราช + อังคณ)

อังคโณ อ.เนน รณโย ของพระราชา ราชังคโณ ชื่อว่าราชังคณ. (สนามหลวง)

ฉตตุปาหน

เป็นสัมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉตตุยจ อุปาหนา จ ฉตตุปาหน. (ฉตต + อุปาหนา)

ฉตต จ อ.ร่มด้วย อุปาหนา จ อ.รองเท้าด้วย ฉตตุปาหน ชื่อว่าฉตตุปาหน. (ร่มและรองเท้า)

ราชภาโว

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณฺเณ ภาโว ราชภาโว. (ราช + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น รณฺเณ (มยฺห) แห่งเรา ผู้เป็นพระราช่า ราชภาโว ชื่อว่าราชภาว. (ความเป็นพระราช่า)

ปุริมทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริโม จ โส ทิวโส จาติ ปุริมทิวโส. (ปุริม + ทิวโส)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีในก่อนนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุริมทิวโส ชื่อว่าปุริมทิวโส. (วันก่อน)

อคารโว, อุปาสโก

เป็นนนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตฺติ คารโว ยสฺสาติ อคารโว, อุปาสโก. (น + คารว)

คารโว อ.ความเคารพ ยสฺส (อุปาสกสฺส) ของอุปาสกใด นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อุปาสโก) อ.อุปาสกนั้น อคารโว ชื่อว่าอคารว (ผู้ไม่มีความเคารพ), ได้แก่อุปาสก.

ทิจฺจธมฺมิกสมฺปรายิกา

เป็นอิตริตโรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิจฺจธมฺเม ปวตฺตนฺตฺติ ทิจฺจธมฺมิกา, อตฺถานตฺถา. (ทิจฺจธมฺม + ฦกปจฺจย) สํสํฐฺฐาติ
อเนกัตถตฺตฺติ

(เย อตฺถานตฺถา) อ.ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. เหล่าใด ปวตฺตนฺตฺติ ย่อมเป็นไป

ทิวจธมฺเม ในทิวจธธรรม อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อุตถานตถา) อ.ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. เหล่านี้ ทิวจธมฺมิกา ชื่อว่าทิวจธมฺมิก (อันเป็นไปในทิวจธธรรม), ได้แก่ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์).

๒. สมนฺปรายเย ปวตตุนตฺติ สมนฺปรายิกา, อุตถานตถา. (สมนฺปราย + ฌิกปัจจัจย) สังสฺฐฐาติ อเนกัตถตฺตทิต

(เย อุตถานตถา) อ.ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. เหล่าใด ปวตตุนตฺติ ย่อมเป็นไปใน สมนฺปรายเย ในสมนฺปรายภพ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อุตถานตถา) อ.ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. เหล่านี้ สมนฺปรายิกา ชื่อว่าสมนฺปรายิก (อันเป็นไปในสมนฺปรายภพ), ได้แก่ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์).

๓. ทิวจธมฺมิกา จ สมนฺปรายิกา จ ทิวจธมฺมิกสมนฺปรายิกา, อุตถานตถา. (ทิวจธมฺมิก + สมนฺปรายิก) อิตริตรโยคทวันทสฺมาส

(อุตถานตถา) อ.ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์ ท. ทิวจธมฺมิกา จ อันเป็นไปใน ทิวจธธรรมด้วย สมนฺปรายิกา จ อันเป็นไปในสมนฺปรายภพด้วย ทิวจธมฺมิกสมนฺปรายิกา ชื่อว่าทิวจธมฺมิก- สมนฺปรายิก (อันเป็นไปในทิวจธธรรมและอันเป็นไปในสมนฺปรายภพ), ได้แก่ประโยชน์และสภาพมิใช่ประโยชน์.

อนเตปุรี

เป็นนิบาตบุพพะ อภัยยิวาสมาส มีวิเคราะหว่า

ปุรสฺส อนเต อนเตปุรี. (อนเต + ปุรี)

อนเต ในภายใน ปุรสฺส แห่งปุรี อนเตปุรี ชื่อว่าอนเตปุรี. (ภายในปุรี, ภายในเมือง)

ราชเคห

เป็นฉฺฐิตฺตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

รณฺโณ เคห ราชเคห. (ราช + เคห)

เคห อ.พระตำหนัก รณฺโณ ของพระราช ราชเคห ชื่อว่าราชเคห. (พระตำหนักของพระราช, พระราชวัง)

มหาสาวชฺช, ราชเคห

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสบุพพทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. สห วชฺเชน ยํ วตตตฺติ สาวชฺช, ราชเคห. (สห + วชฺช) สหบุพพทพหุพีทิสมาส

ยํ (ราชเคห) อ.พระราชวังใด วตตตฺติ ย่อมเป็นไป สห กับ วชฺเชน ด้วยโทษ อิติ เพราะ

เหตุนี้ (ตํ ราชเคหํ) อ.พระราชวังนั้น ส่าวชู้ ชื่อว่าสาวชู้ (เป็นไปกับด้วยโทษ, มีโทษ), ได้แก่พระราชวัง.

๒. มหนตฺตจ ตํ ส่าวชู้ญจาทิ มหาส่าวชู้, ราชเคหํ. (มหนต + ส่าวชู้) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

มหนตํ จ อ.อันใหญ่ด้วย ตํ อ.อันใหญ่นั้น ส่าวชู้ จ เป็นไปกับด้วยโทษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาส่าวชู้ ชื่อว่ามหาส่าวชู้ (เป็นไปกับด้วยโทษอันใหญ่, มีโทษมาก), ได้แก่พระราชวัง.

ทฺยุตตสฺยุตตกาณิ, กมฺมานิ

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทฺยุตตานิ จ สฺยุตตกาณิ จ ทฺยุตตสฺยุตตกาณิ, กมฺมานิ. (ทฺยุตต + สฺยุตต)

(กมฺมานิ) อ.กรรม ท. (บุคคลเลน) ทฺยุตตานิ จ อันบุคคลประกอบไม่ดีแล้วด้วย (บุคคลเลน) สฺยุตตกาณิ จ อันบุคคลประกอบดีแล้วด้วย ทฺยุตตสฺยุตตกาณิ ชื่อว่าทฺยุตตสฺยุตตก (ที่ประกอบไม่ดีแล้วและประกอบดีแล้ว), ได้แก่กรรมทั้งหลาย.

วิจฺรณญฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิจฺรณญฺจ ตํ จานญฺจาทิ วิจฺรณญฺจานํ. (วิจฺรณ + จาน)

วิจฺรณํ จ อ.เป็นที่เที่ยวไปด้วย ตํ อ.เป็นที่เที่ยวไปนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิจฺรณญฺจานํ ชื่อว่าวิจฺรณญฺจาน. (ที่เป็นที่เที่ยวไป)

ส่าวชู้, วิจฺรณญฺจานํ

เป็นสทบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. สท วฺชฺเชน ยํ วตตตีติ ส่าวชู้, วิจฺรณญฺจานํ. (สท + วฺชฺ)

ยํ (วิจฺรณญฺจาน) อ.ที่เป็นที่เที่ยวไปใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ วฺชฺเชน ด้วยโทษ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ วิจฺรณญฺจาน) อ.ที่เป็นที่เที่ยวไปนั้น ส่าวชู้ ชื่อว่าสาวชู้ (เป็นไปกับด้วยโทษ, มีโทษ), ได้แก่ที่เป็นที่เที่ยวไป.

เอกภูจนคมน์

เป็นทนต์ยาตปฐิสสมาส โดยมีอสมาหารทศุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. เอก์ จาน์ เอกภูจน. (เอก + จาน) อสมาหารทศุสมาส

จาน์ อ.ที่ เอก์ แห่งเดียว เอกภูจน ชื่อว่าเอกภูจน. (ที่แห่งเดียว)

๒. เอกภูจน คมน์ เอกภูจนคมน. (เอกภูจน + คมน) ทนต์ยาตปฐิสสมาส

คมน์ อ.การไป เอกภูจน สู้ที่แห่งเดียว เอกภูจนคมน ชื่อว่าเอกภูจนคมน. (การไปสู่ที่แห่งเดียว)

ญาติธิดา

เป็นภักุฐิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ญาติน์ ธิดา ญาติธิดา. (ญาติ + ธิด)

ธิดา อ.ธิดา ญาติน์ ของญาติ ท. ญาติธิดา ชื่อว่าญาติธิด. (ธิดาของญาติ)

กถิตธมโม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

กถิตอ จ โส ธมโม จาติ กถิตธมโม. (กถิต + ธมม)

กถิตอ จ อ.อันพระคาสดาตรัสแล้วด้วย โส อ.อันพระคาสดาตรัสแล้วนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กถิตธมโม ชื่อว่ากถิตธมม. (ธรรมที่พระคาสดาตรัสแล้ว)

วณณสมปนน์, ปุပ္ผ์

เป็นตติยาตปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

วณณน สมปนน์ วณณสมปนน์, ปุပ္ผ์. (วณณ + สมปน)

(ปุပ္ผ์) อ.ดอกไม้ สมปนน์ อันถึงพร้อมแล้ว วณณน ด้วยสี วณณสมปนน์ ชื่อว่าวณณสมปน (ถึงพร้อมด้วยสี), ไต้แก้ดอกไม้.

อคนธกั

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ คนธอ ยสสาติ อคนธกั, ปุပ္ผ. (น + คนธ)

คนธอ อ.กลัน ยสส (ปุပ္ผสส) แห่งตอกไม้โต นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ต ปุပ္ผ)
อ.ตอกไม้นี้ อคนธกั ชื่อว่าอคนธก (ไม่มีกลัน), ได้แกตอกไม้.

อผล, กติตมโม

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ ผล ยสสาติ อผล, กติตมโม. (น + ผล)

ผล อ.ผล ยสส (กติกตมมส) แห่งธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วโต นตติ ย่อมไม่มี อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส กติกตมโม) อ.ธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วนั้น อผล ชื่อว่าอผล (ไม่มีผล), ได้แก
ธรรมที่พระศาสดาตรัสแล้ว.

มทปผล, กติตมโม

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ ผล ยสสาติ มทปผล, กติตมโม. (มทนต์ + ผล)

ผล อ.ผล มทนต์ ใหญ่ ยสส (กติกตมมส) แห่งธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วโต (อตติ) มี
อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กติกตมโม) อ.ธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วนั้น มทปผล ชื่อว่ามทปผล (มี
ผลใหญ่, มีผลมาก), ได้แกธรรมที่พระศาสดาตรัสแล้ว.

มหานิสโส, กติตมโม

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ อานิสโส ยสสาติ มหานิสโส, กติตมโม. (มทนต์ + อานิส)

อานิสโส อ.อานิสงส์ มทนต์ ใหญ่ ยสส (กติกตมมส) แห่งธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วโต
(อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส กติกตมโม) อ.ธรรมอันพระศาสดาตรัสแล้วนั้น มหานิสโส ชื่อว่า
มหานิสโส (มีอานิสงส์ใหญ่, มีอานิสงส์มาก), ได้แกธรรมที่พระศาสดาตรัสแล้ว.

วณฺณวณฺต์, ปุโปฬ

เป็นอัสสัถิตติทัตติ มิวีเคราะหฺว่า

วณฺณโณ อสฺส อตฺตติ วณฺณวณฺต์, ปุโปฬ. (วณฺณ + วณฺตุปัจจัย)

วณฺณโณ อ.สี้ อสฺส (ปุโปฬสฺส) แห่งดอกไม้นั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ปุโปฬ)
อ.ดอกไม้นั้น วณฺณวณฺต์ ชื่อว่าวณฺณวณฺต์ (มีสี), ได้แก่ดอกไม้.

อผลลา, วาจา

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพพีทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

นตฺติ ผลํ ยสฺสาติ อผลลา, วาจา. (น + ผล)

ผลํ อ.ผล ยสฺสา (วาจา) แห่งวาจาใด นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา)
อ.วาจานั้น อผลลา ชื่อว่าอผลลา (ไม่มีผล), ได้แก่วาจา.

สคนฺธกํ, ปุโปฬ

เป็นสทบุพพทพหุพพีทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สท คณฺเณ ยํ วตฺตตติ สคนฺธกํ, ปุโปฬ. (สท + คณฺธ)

ยํ (ปุโปฬ) อ.ดอกไม้อันใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ คณฺเณ ด้วยกลืน อิติ เพราะเหตุนี้
(ตํ ปุโปฬ) อ.ดอกไม้นั้น สคนฺธกํ ชื่อว่าสคนฺธก (เป็นไปกับด้วยกลืน, มีกลืน), ได้แก่ดอกไม้อันใด.

สผลลา, วาจา

เป็นสทบุพพทพหุพพีทิสมาส มิวีเคราะหฺว่า

สท ผลเณ ยา วตฺตตติ สผลลา, วาจา. (สท + ผล)

ยา (วาจา) อ.วาจาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ผลเณ ด้วยผล อิติ เพราะเหตุนี้ (สา
วาจา) อ.วาจานั้น สผลลา ชื่อว่าสผลลา (เป็นไปกับด้วยผล, มีผล), ได้แก่วาจา.

วณฺณสณฺจานสมฺปนฺนํ, ปุโปฬ

เป็นตติยาตฺปปริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. วณฺณโณ จ สณฺจานญจ วณฺณสณฺจานานิ. (วณฺณ + สณฺจาน) อิตริตรโยคทวันทสมาส

วณฺโณ จ อ.สํตัวย สณฺจานํ จ อ.สณฺฐานตัวย วณฺณสณฺจานานิ ชื่อว่าวณฺณสณฺจาน. (สํ และสณฺฐาน)

๒. วณฺณสณฺจาเนหิ สมนฺนํ วณฺณสณฺจานสมฺปนฺนํ, ปุပ္ผ. (วณฺณสณฺจาน + สมนฺน) ตติยาตํปุริสสฺมาล

(ปุပ္ผ) อ.ดอกไม้ สมนฺนํ อันถึงพร้อมแล้ว วณฺณสณฺจาเนหิ ตัวยสํและสณฺฐาน ท. วณฺณสณฺจานสมฺปนฺนํ ชื่อว่าวณฺณสณฺจานสมฺปนฺน (ถึงพร้อมด้วยสํและสณฺฐาน), ไต้แก้ดอกไม้.

คณฺชรหิตํ, ปุပ္ผ

เป็นปัญจมีตํปุริสสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

คณฺชสฺมา รหิตํ คณฺชรหิตํ, ปุပ္ผ. (คณฺช + รหิต)

(ปุပ္ผ) อ.ดอกไม้ รหิตํ อันเว้นแล้ว คณฺชสฺมา จากกลิน คณฺชรหิตํ ชื่อว่าคณฺชรหิต (เว้นจาก กลิน, ปราศจากกลิน), ไต้แก้ดอกไม้.

पालิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทิภท

เป็นตติยาตํปุริสสฺมาล โดยมีอิตริตโรยคทวันทสฺมาล และจณฺฐิวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล อยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปาลิภททคณฺณจ คิริกณฺณิกณฺณจ ชยฺกฺสูมณฺณจ ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมานิ. (पालิภทท + คิริกณฺณิก + ชยฺกฺสูม) อิตริตโรยคทวันทสฺมาล

पालภททกํ จ อ.ดอกหงอนไก่ตัวย คิริกณฺณิกํ จ อ.ดอกกรรณิการ์เขาตัวย ชยฺกฺสูมํ จ อ.ดอกชัยพฤกษ์ตัวย ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมานิ ชื่อว่าपालิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูม. (ดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการ์เขา และดอกชัยพฤกษ์)

๒. ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมานิ อาทิ เยสนฺติ ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทินิ, ปุပ္ผานิ. (पालิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูม + อาทิ) จณฺฐิวิปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาล

पालิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมานิ อ.ดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการ์เขา และดอกชัยพฤกษ์ ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (ปุပ္ผานิ) แห้งดอกไม้ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตาม ปุပ္ผานิ) อ.ดอกไม้ ท. เหล่านั้น ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทินิ ชื่อว่าपालิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทิ (มีดอกหงอนไก่ ดอกกรรณิการ์เขา และดอกชัยพฤกษ์เป็นต้น), ไต้แก้ดอกไม้ทั้งหลาย.

๓. ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทิหิ ภทํ ปาลิภททคิริกณฺณิกชยฺกฺสูมาทิภท, ปุပ္ผ.

(ปาสิมุตทกติริกณณิกชยกุลสูมาติ + เกท) ตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล

(ปุปฺฝ) อ.ดอกไม้ เกท อันต่าง ปาสิมุตทกติริกณณิกชยกุลสูมาติ (ปุปฺฝเท) ด้วยดอกไม้
ท. มีดอกหงอนไก่ ดอกกรรมกร์เขา และดอกชัยพฤกษ์เป็นต้น ปาสิมุตทกติริกณณิกชยกุลสูมาติเกท ชื่อ
ว่าปาสิมุตทกติริกณณิกชยกุลสูมาติเกท (อันต่างด้วยดอกไม้มีดอกหงอนไก่ ดอกกรรมกร์เขา และดอก
ชัยพฤกษ์เป็นต้น), ได้แก่ดอกไม้.

เตปิฏก

เป็นสมาหารทิสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ตีณิ ปิฏกานิ เตปิฏก. (ติ + ปิฏก)

ปิฏกานิ อ.ปิฏก ท. ตีณิ สาม เตปิฏก ชื่อว่าเตปิฏก. (พระไตรปิฏก)

วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนอคนฺชกปุปฺฝสฺทิสฺ, พุทฺทวจฺน

เป็นตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล โดยมีอิติตรโยคทวันทสฺมาล ตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล นนิบาตบุพพทกัมม
ธารยสฺมาล วิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาล และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณฺเณ จ สฺนฺจฺจานญจ วณฺณสฺนฺจฺจานานิ. (วณฺณ + สฺนฺจฺจาน) อิติตรโยคทวันทสฺมาล

วณฺเณ จ อ.สีด้วย สฺนฺจฺจาน จ อ.สฺนฺจฺจานด้วย วณฺณสฺนฺจฺจานานิ ชื่อว่าวณฺณสฺนฺจฺจาน. (สี
และสฺนฺจฺจาน)

๒. วณฺณสฺนฺจฺจานเนทฺติ สฺมฺปนฺนํ วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนํ, ปุปฺฝ. (วณฺณสฺนฺจฺจาน + สฺมฺปนฺน)

ตติยาตปฺปฺริสฺสฺมาล

(ปุปฺฝ) อ.ดอกไม้ สฺมฺปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้ว วณฺณสฺนฺจฺจานเนทฺติ ด้วยสีและสฺนฺจฺจาน ท.
วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนํ ชื่อว่าวณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺน (ถึงพร้อมด้วยสีและสฺนฺจฺจาน), ได้แก่ดอกไม้.

๓. นตฺถิ คนฺโธ ยสฺสํสาติ อคนฺชกํ, ปุปฺฝ. (น + คนฺช) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาล

คนฺโธ อ.กลืน ยสฺส (ปุปฺฝสฺส) ของดอกไม้ใด นตฺถิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ต้
ปุปฺฝ) อ.ดอกไม้นั้น อคนฺชกํ ชื่อว่าอคนฺชก (ไม่มีกลืน), ได้แก่ดอกไม้.

๔. วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนญจ ตํ อคนฺชกญฺจาทิ วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนอคนฺชกํ, ปุปฺฝ.

(วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺน + อคนฺชก) วิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาล

ตํ (ปุปฺฝ) อ.ดอกไม้หนึ่ง วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนํ จ อันถึงพร้อมแล้วด้วยสีและสฺนฺจฺจานด้วย
อคนฺชกํ จ อันไม่มีกลืนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วณฺณสฺนฺจฺจานสฺมฺปนฺนอคนฺชกํ ชื่อว่าวณฺณสฺนฺจฺจาน-

สมฺปนฺนอคฺคก (ทั้งถึงพร้อมแล้วด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่น)

๕. วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกญ ตํ ปฺุผญจาทิ วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผ.
(วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคก + ปฺุผ) วิเสสนฺบุพพทกัมมชารยสมาส

วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกํ จ อ.ทั้งถึงพร้อมด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่นด้วย ตํ อ.ทั้งถึงพร้อมด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่นนั้น ปฺุผ จ เป็นดอกไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วรรณสนฺฐาน-สมฺปนฺนอคฺคกปฺุผ ชื่อว่าวรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผ. (ดอกไม้ทั้งถึงพร้อมด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่น)

๖. วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผเณ สทิสฺสิ วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผสทิสฺสิ, พุทฺท-
วจนํ. (วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผ + สทิสฺสิ) ตติยาดปฺริสสมาส

(พุทฺทวจนํ) อ.พระพุทฺทพจนํ สทิสฺสิ อันเช่น วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผเณ ด้วยดอกไม้ทั้งถึงพร้อมด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่น วรรณสนฺฐานสมฺปนฺนอคฺคกปฺุผสทิสฺสิ ชื่อว่าวรรณสนฺฐาน-สมฺปนฺนอคฺคกปฺุผสทิสฺสิ (อันเช่นกับด้วยดอกไม้ทั้งถึงพร้อมด้วยสี่และสี่ฐานทั้งไม่มีกลิ่น)

สฺวนาทินิ, กิจจานิ

เป็นฉฺฐีทวิปทฺตุลยาธิกรรมพฺพุพิทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สฺวนํ อาทิ เยสนฺติ สฺวนาทินิ, กิจจานิ. (สฺวน + อาทิ)

สฺวนํ อ.การฟัง อาทิ เป็นต้น เยสํ (กิจจานิ) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น สฺวนาทินิ ชื่อว่าสฺวนาทิ (มีการฟังเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

สฺตคฺคฺนโ

เป็นอวชารณบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สฺตเมว คฺคฺนโ สฺตคฺคฺนโ. (สฺต + คฺคฺน)

สฺตํ เอว อ.การฟังนั้นเดียว คฺคฺนโ เป็นกลิ่น สฺตคฺคฺนโ ชื่อว่าสฺตคฺคฺน. (กลิ่นคือการฟัง)

ชารณคฺคฺนโ

เป็นอวชารณบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ชารณเมว คฺคฺนโ ชารณคฺคฺนโ. (ชารณ + คฺคฺน)

ชาเรณิ เอว อ.การทรงจำนั้นเทียว คนุโธ เป็นกลืน ชาเรณคนุโธ ชื่อว่าชาเรณคนุธ. (กลืนคือการทรงจำ)

ปฏิบัติคนุโธ

เป็นอวชาเรณบุพพทกัมมชาเรณสมาส มิวีเคราะหฺว่า

ปฏิบัติเอว คนุโธ ปฏิบัติคนุโธ. (ปฏิบัติ + คนุธ)

ปฏิบัติ เอว อ.การปฏิบัตินั้นเทียว คนุโธ เป็นกลืน ปฏิบัติคนุโธ ชื่อว่าปฏิบัติคนุธ. (กลืนคือการปฏิบัติ)

จมฺปกนึลฺลุปลาทีเกทฺ

เป็นตติยาตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอิตริตโรคทวันทสมาส และนัฎฐิวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส อยู่ภายใน มิวีเคราะหฺดังนี้

๑. จมฺปกณฺจ นึลฺลุปลณฺจ จมฺปกนึลฺลุปลาณี. (จมฺปก + นึลฺลุปล) อิตริตโรคทวันทสมาส

จมฺปกํ จ อ.ดอกจำปาด้วย นึลฺลุปลํ จ อ.ดอกอุบลเขียวด้วย จมฺปกนึลฺลุปลาณี ชื่อว่าจมฺปกนึลฺลุปล. (ดอกจำปาและดอกอุบลเขียว)

๒. จมฺปกนึลฺลุปลาณี อาที เยสฺนติ จมฺปกนึลฺลุปลาทีนิ, ปุปฺผาณี. (จมฺปกนึลฺลุปล + อาที)

นัฎฐิวิปทตฺลยาธิกรณพทฺพิทิสมาส

จมฺปกนึลฺลุปลาณี อ.ดอกจำปาและดอกอุบลเขียว ท. อาที เป็นต้น เยสฺ (ปุปฺผาณี) แห่งดอกไม้ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ ปุปฺผาณี) อ.ดอกไม้ ท. เหล่านั้น จมฺปกนึลฺลุปลาทีนิ ชื่อว่าจมฺปกนึลฺลุปลาที (มีดอกจำปาและดอกอุบลเขียวเป็นต้น), ได้แก่ดอกไม้ทั้งหลาย.

๓. จมฺปกนึลฺลุปลาทีที เกทฺ จมฺปกนึลฺลุปลาทีเกทฺ, ปุปฺผ. (จมฺปกนึลฺลุปลาที + เกท) ตติยาตปฺปรีสฺสมาส

(ปุปฺผ) อ.ดอกไม้ เกทฺ อันต่าง จมฺปกนึลฺลุปลาทีที (ปุปฺผเท) ด้วยดอกไม้ ท. มีดอกจำปาและดอกอุบลเขียวเป็นต้น จมฺปกนึลฺลุปลาทีเกทฺ ชื่อว่าจมฺปกนึลฺลุปลาทีเกท (อันต่างด้วยดอกไม้ไม่มีดอกจำปาและดอกอุบลเขียวเป็นต้น), ได้แก่ดอกไม้.

เตปิฎกพุทธวจนสงฆาตาทา, สุกาสิตา วาจา

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสมาทานทิสมาส และอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ตีณิ ปิฎกานิ เตปิฎกั. (ติ + ปิฎก) สสมาทานทิสมาส

ปิฎกานิ อ.ปิฎก ท. ตีณิ สาม เตปิฎกานิ ชื่อว่าเตปิฎก. (ปิฎกสาม, พระไตรปิฎก)

๒. เตปิฎกเมว พุทธวจนั เตปิฎกพุทธวจนั. (เตปิฎก + พุทธวจน) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

เตปิฎกั เหว อ.ปิฎกสามนั้นเทียว พุทธวจนั เป็นพระพุททพจน์ เตปิฎกพุทธวจนั ชื่อว่าเตปิฎกพุทธวจน. (พระพุททพจน์คือพระไตรปิฎก)

๓. เตปิฎกพุทธวจนั อิติ สงฆาตาทา เตปิฎกพุทธวจนสงฆาตาทา, สุกาสิตา วาจา. (เตปิฎก-พุทธวจน + สงฆาตาทา) สัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส

(สุกาสิตา วาจา) อ.วาจาอันเป็นสุกาสิต สงฆาตาทา อันอันขันนทิตกกล่าวแล้ว เตปิฎกพุทธวจนั อิติ ว่าเป็นพระพุททพจน์คือปิฎกสาม เตปิฎกพุทธวจนสงฆาตาทา ชื่อว่าเตปิฎกพุทธวจนสงฆาตาทา (กล่าวคือพระพุททพจน์คือพระไตรปิฎก), ได้แก่วาจาสุกาสิต.

สุดคนธธารณคนธปฏิบัติคนธ

เป็นอิตรียคทวันทสมาส โดยมี อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส และอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. สุดเมว คนธอ สุดคนธอ. (สุด + คนธ) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

สุดั เหว อ.การพั้งนั้นเทียว คนธอ เป็นกลิน สุดคนธอ ชื่อว่าสุดคนธ. (กลินคือการพั้ง)

๒. ธารณเมว คนธอ ธารณคนธอ. (ธารณ + คนธ) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ธารณั เหว อ.การทรงจำนั้นเทียว คนธอ เป็นกลิน ธารณคนธอ ชื่อว่าธารณคนธ. (กลินคือการทรงจำ)

๓. ปฏิบัติเอว คนธอ ปฏิบัติคนธอ. (ปฏิบัติ + คนธ) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

ปฏิบัติ เหว อ.การปฏิบัตินั้นเทียว คนธอ เป็นกลิน ปฏิบัติคนธอ ชื่อว่าปฏิบัติคนธ. (กลินคือการปฏิบัติ)

๔. สุดคนธอ จ ธารณคนธอ จ ปฏิบัติคนธอ จ สุดคนธธารณคนธปฏิบัติคนธ.

(สุดคนธ + ธารณคนธ + ปฏิบัติคนธ) อิตรียคทวันทสมาส

สุดคนโธ จ อ.กลั่นคือการฟังด้วย ธารณคนโธ จ อ.กลั่นคือการทรงจำด้วย ปฏิบัติ-
คนโธ จ อ.กลั่นคือการปฏิบัติด้วย สุดคนธธารณคนธปฏิบัติคนธฯ ชื่อว่าสุดคนธธารณคนธปฏิบัติคนธ.
(กลั่นคือการฟัง กลั่นคือการทรงจำ และกลั่นคือการปฏิบัติ)

มหปผลลา, วาจา

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
มหนุด์ ผลั ยสส์าติ มหปผลลา, วาจา. (มหนุด + ผล)
ผลั อ.ผล มหนุด์ ใหญ่ ยสส์า (วาจา) แห่งวาจาใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(ล้า วาจา) อ.วาจานั้น มหปผลลา ชื่อว่ามหปผลลา (มีผลใหญ่, มีผลมาก), ได้แก่วาจา.

มหานิสส์า, วาจา

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
มหนุด์ อานิสส์า ยสส์าติ มหานิสส์า, วาจา. (มหนุด + อานิสส์)
อานิสส์า อ.อานิสส์อ มหนุด์ ใหญ่ ยสส์า (วาจา) แห่งวาจาใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ (ล้า วาจา) อ.วาจานั้น มหานิสส์า ชื่อว่ามหานิสส์า (มีอานิสส์อใหญ่, มีอานิสส์อมาก),
ได้แก่วาจา.

เทสนาวสานั

เป็นฉัฏฐิต้ปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้
เทสนาย อวสานั เทสนาวสานั. (เทสนา + อวสาน)
อวสานั อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานั ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้น
สุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปัตติผลาทินิ

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
โสตาปัตติผลั อาทิ เยสนติ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)
โสตาปัตติผลั อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลาน) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ)

มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านี้ โสตาปัตติผลาทีนิ ชื่อว่า โสตาปัตติผลาที, ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. อตฺโถ อสฺสา อตฺถิติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺ + อิกปัจจย) อัสนัตถิตฺตฺติ
 อตฺโถ อ.ประโยชน์ อสฺสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า วาจา)
 อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)
๒. สฺท อตฺติกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺติกา, เทสนา. (สฺท + อตฺติกา) สหบุพพบทพหุพีหิสมาส
 ยา (เทสนา) อ.พระเทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สฺท กับ อตฺติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา
 อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า เทสนา) อ.พระเทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา, ได้แก่เทศนา. (อัน
 เป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

๘. วิสาขาวตฤ ๗ [๔๐]

วิสาขาวตฤ (มยา วุจเจเต) ๗

วิสาขาวตฤ อ.เรื่องแห่งนางวิสาขา (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธรโฆสะ)
(วุจเจเต) จะกล่าว

วิสาขาวตฤ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๗

๘. เรื่องนางวิสาขา

๑. “ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหาคี อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา สาวตฺถี อุปนีสฺสาย ปุพฺพพาราเม
วิหรนฺโต วิสาขํ อุปาสิกํ อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา สาวตฺถี อุปนีสฺสาย ปุพฺพพาราเม วิหรนฺโต วิสาขํ อุปาสิกํ อารพฺภ “ยถาปี ปุปุผล-
ราสิมฺหาคี อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา อุปนีสฺสาย ทรงเข้าไปอาศัยแล้ว สาวตฺถี ซึ่งเมืองสาวัตถี
วิหรนฺโต เมื่อประทับ ปุพฺพพาราเม ในบุพพาราม อารพฺภ ทรงปรารภ อุปาสิกํ ซึ่ง
อุบาสิกา วิสาขํ ชื่อว่าวิสาขา กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนา
“ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหาคี” ว่า “ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหา” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อทรงเข้าไปอาศัยเมืองสาวัตถี ประทับอยู่ที่บุพพาราม ทรงปรารภ
อุบาสิกาชื่อว่าวิสาขา ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหา” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทฺถกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหา” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสน์ฯ วุตตกัมมะใน
กเถสิ สาวตฺถี อวุตตกัมมะใน อุปนีสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโต ปุพฺพพาราเม
วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปฺภันตรกิริยา ของ สตุถา วิสาขํ สัณฺญาวิเสสนะของ
อุปาสิกํฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....

๒. สา กิร อังครภูเจ ภาททียนนคเร เมณฑกเสฏฐิจิปุตตสส ธนญชยเสฏฐิจิโน อคคมหเสลียา
 สุมณาเทเวียา กุจฉิสมี นิพพตติ ฯ

สา (วิสาขา) กิร อังครภูเจ ภาททียนนคเร เมณฑกเสฏฐิจิปุตตสส ธนญชยเสฏฐิจิโน อคคมหเสลียา
 สุมณาเทเวียา กุจฉิสมี นิพพตติ ฯ

กิร ได้ยินว่า **สา (วิสาขา)** อ.นางวิสาขานั้น **นิพพตติ** บังเกิดแล้ว **กุจฉิสมี** ในท้อง
 สุมณาเทเวียา ของนางสุมณาเทวี **อคคมหเสลียา** ผู้เป็นภรรยาผู้เลิศ **ธนญชยเสฏฐิจิโน**
 ของเศรษฐีชื่อว่าธัญชัย **เมณฑกเสฏฐิจิปุตตสส** ผู้เป็นบุตรของเศรษฐีชื่อว่าเมณฑก
ภาททียนนคเร ในเมืองชื่อว่าภักทียะ **อังครภูเจ** ในแคว้นชื่อว่าอังคะ ฯ

ทราบว่ นางวิสาขานั้น บังเกิดในท้องของนางสุมณาเทวี ผู้เป็นภรรยาผู้เลิศของ
 ธัญชัยเศรษฐี ผู้เป็นบุตรของเศรษฐีชื่อว่าเมณฑก ในภักทียนคร ในแคว้นอังคะ

กิรศัพท อนุสสนนัตถะ สา วิเสสนะของ วิสาขาๆ สุกทกัตตาใน นิพพตติๆ อาชยาตบท
 กัตตวาจก อังครภูเจ วิสยาธาระใน ภาททียนนคเรๆ วิสยาธาระใน นิพพตติ เมณฑก-
 เสฏฐิจิปุตตสส วิเสสนะของ ธนญชยเสฏฐิจิโนๆ สามีสัมพันธะใน อคคมหเสลียาๆ วิเสสนะ
 ของ สุมณาเทเวียาๆ สามีสัมพันธะใน กุจฉิสมีๆ วิสยาธาระใน นิพพตติ ฯ

๓. ตสสา สตตวสสุสิกกกาลे สตถา เสลพฺราหฺมณาทีนํ โปชนเยยพนฺธวานํ อุปนีสฺสย-
 สมฺปตฺตี ทิสฺวา มหาภิกฺขุสงฺฆปรินวโร จาริกं จรมาโน ตํ นครं ปาปฺถนิ ฯ

ตสสา (วิสาขาย) สตตวสสุสิกกกาลे สตถา เสลพฺราหฺมณาทีนํ โปชนเยยพนฺธวานํ อุปนีสฺสย-
 สมฺปตฺตี ทิสฺวา มหาภิกฺขุสงฺฆปรินวโร จาริกं จรมาโน ตํ นครं ปาปฺถนิ ฯ

ตสสา (วิสาขาย) สตตวสสุสิกกกาลे ในกาล แห่งนางวิสาขานั้น เป็นผู้มีกาลฝนเจ็ด
 สตถา อ.พระศาสดา **ทิสฺวา** ทรงเห็นแล้ว **อุปนีสฺสยสมฺปตฺตี** ซึ่งความถึงพร้อมแห่ง
 อุปนีสฺย **โปชนเยยพนฺธวานํ** แห่งสัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธ์แห่งสัตว์ผู้ควรแก่การตรัสรู้ ท.
เสลพฺราหฺมณาทีนํ มีพราหมณ์ชื่อว่าเสละเป็นต้น **มหาภิกฺขุสงฺฆปรินวโร** ผู้มีหมู่แห่ง
 ภิกษุหมู่ใหญ่เป็นบริวาร **จรมาโน** เสด็จเที่ยวไปอยู่ **จาริกं** สู่ที่จาริก **ปาปฺถนิ** เสด็จถึง
 แล้ว **ตํ นครं** ซึ่งพระนครนั้น ฯ

ในกาลที่นางวิสาขานั้น มีอายุได้ ๗ ขวบ พระศาสดา ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัย ของเผ่าพันธุ์สัตว์ผู้ควรตรัสรู้มีเสลปะพราหมณ์เป็นต้น มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวาร เสด็จเที่ยวจาริกไป เสด็จถึงพระนครนั้น

สตถา สุทธกัตตาใน ปาปุณิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ วิสาขาย ๆ สามีสัมพันธะใน สตฺตวสุสิกกกาลេ ๆ กาลสัตตมีใน ปาปุณิ เสลพฺราหฺมณาที่นี้ วิเสสณะของ โพรเนยฺยพฺนฺธวาน์ ๆ สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสยสมฺปตฺตี ๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จรมาโน มหาภิกฺขุสงฺฆปฺริวาโร วิเสสณะของ สตฺถา จาริก สัมปาปุณิยกัมมะใน จรมาโน ๆ อัปฺภันตฺรกิริยาของ สตฺถา ตํ วิเสสณะของ นคร์ ๆ สัมปาปุณิยกัมมะใน ปาปุณิ ๆ

๔. ตสฺมิณฺจ สมเย เมณฑโก คหปติ ตสฺมี นครเ ปณฺจนฺนํ มหาปุณฺณานํ เชฏฺฏโก หุตฺวา เสฏฺฐิฏฺฐานํ การเตติ ฯ

ตสฺมี จ สมเย เมณฑโก คหปติ ตสฺมี นครเ ปณฺจนฺนํ มหาปุณฺณานํ (ชานน) เชฏฺฏโก หุตฺวา (ปุคฺคัล) เสฏฺฐิฏฺฐานํ การเตติ ฯ

จ ก็ ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น คหปติ อ.คฤหปติ เมณฑโก ชื่อว่าเมณฑกะ เชฏฺฏโก เป็นผู้เจริญที่สุด (ชานน) แห่งชน ท. มหาปุณฺณานํ ผู้มีบุญมาก ปณฺจนฺนํ ห้า ตสฺมี นครเ ในพระนครนั้น หุตฺวา เป็นแล้ว (ปุคฺคัล) ยังบุคคล การเตติ ย่อมให้กระทำ เสฏฺฐิฏฺฐานํ ซึ่งตำแหน่งแห่งเศรษฐี ฯ

ก็ ในสมัยนั้น คฤหปติชื่อว่าเมณฑกะ เป็นหัวหน้าของพวกชนผู้มีบุญ ๕ คน ในพระนครนั้น ยังบุคคลให้แต่งตั้งตำแหน่งเศรษฐี

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสณะของ สมเย ๆ กาลสัตตมีใน การเตติ เมณฑโก สัญฺญาวิเสสณะของ คหปติ ๆ เหตุกัตตาใน การเตติ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตสฺมี วิเสสณะของ นครเ ๆ วิสยาธาระใน เชฏฺฏโก ปณฺจนฺนํ กิติ มหาปุณฺณานํ กิติ วิเสสณะของ ชานน ๆ สามีสัมพันธะใน เชฏฺฏโก ๆ วิกิตกัตตาใน หุตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน การเตติ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน การเตติ เสฏฺฐิฏฺฐานํ อวุตตกัมมะใน การเตติ ฯ

๕. ปญจ มหาปุณฺณมา นาม “เมณฑกโก เสฎฺฐี, จนฺทปทุมมา นาม ตสฺเสว เขฎฺฐจกภริยา, ตสฺเสว เขฎฺฐจกปุตฺโต ฌนญชโย นาม, ตสฺส ภริยา สุมฺนาเทวี นาม, เมณฑกเสฎฺฐิสฺส ทาสี ปุณฺโณ นามาติ ฯ

ปญจ มหาปุณฺณมา (ชนา) นาม “เมณฑกโก เสฎฺฐี, จนฺทปทุมมา นาม ตสฺส เอว (เมณฑกสฺส) เขฎฺฐจกภริยา, ตสฺส เอว (เมณฑกสฺส) เขฎฺฐจกปุตฺโต ฌนญชโย นาม, ตสฺส (ฌนญชยสฺส) ภริยา สุมฺนาเทวี นาม, เมณฑกเสฎฺฐิสฺส ทาสี ปุณฺโณ นามาติ ฯ

(ชนา) นาม ชื่อ อ.ชน ท. มหาปุณฺณมา ผู้มีบุญมาก ปญจ ห้า อิติ คือ “เสฎฺฐี อ.เศรษฺฐี เมณฑกโก ชื่อว่าเมณฑกะ, เขฎฺฐจกภริยา อ.ภรรยาผู้เจริญที่สุด ตสฺส เอว (เมณฑกสฺส) ของเศรษฺฐีชื่อว่าเมณฑกะนั้นั้นนั้นเทียว จนฺทปทุมมา นาม ชื่อว่าจันท- ปทุมมา, เขฎฺฐจกปุตฺโต อ.บุตรผู้เจริญที่สุด ตสฺส เอว (เมณฑกสฺส) ของเศรษฺฐีชื่อว่า เมณฑกะนั้นั้นนั้นเทียว ฌนญชโย นาม ชื่อว่าฌนฺญชย, ภริยา อ.ภรรยา ตสฺส (ฌนญชยสฺส) ของเศรษฺฐีชื่อว่าฌนฺญชยนั้น สุมฺนาเทวี นาม ชื่อว่าสุมฺนาเทวี, ทาสี อ.ทาส เมณฑกเสฎฺฐิสฺส ของเศรษฺฐีชื่อว่าเมณฑกะ ปุณฺโณ นาม ชื่อว่าปุณฺณะ” ฯ

ชื่อว่าพวกชนผู้มีบุญมาก ๕ คน คือ “เมณฑกเศรษฺฐี ภรรยาผู้เจริญที่สุดของเมณฑก- เศรษฺฐีนั้นนั้นแหละ ชื่อว่านางจันทปทุมมา บุตรคนโตของเมณฑกเศรษฺฐีนั้นนั้นแหละ ชื่อว่าฌนฺญชย ภรรยาของฌนฺญชยเศรษฺฐี ชื่อว่านางสุมฺนาเทวี และทาสของเมณฑก เศรษฺฐี ชื่อว่าปุณฺณะ”

ปญจ กิติ มหาปุณฺณมา กิติ วิเสสนะของ ชนา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ชนาฯ ลิงคัตถะ “เมณฑกโก สัญญาวิเสสนะของ เสฎฺฐีฯ ลิงคัตถะ, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้า กับ จนฺทปทุมมาฯ วิเสสนะของ เขฎฺฐจกภริยา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสนะ ของ เมณฑกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เขฎฺฐจกภริยา, เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสนะของ เมณฑกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เขฎฺฐจกปุตฺโตฯ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญา- โชตกะเข้ากับ ฌนญชโยฯ วิเสสนะของ เขฎฺฐจกปุตฺโต, ตสฺส วิเสสนะของ ฌนญชยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ภริยาฯ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุมฺนาเทวีฯ วิเสสนะของ ภริยา, เมณฑกเสฎฺฐิสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทาสีฯ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณฺโณฯ วิเสสนะของ ทาสี” อิติศัพท์ สรุปะใน ปญจ มหา-

ปุณณกา ชนา ฯ

๖. น เกวลญจ เมณฑกเสฏฐิเวยว, พิมพิสารธมฺโวย ปน วิชิต ปญจ อมิตโกคา นาม
อหะสุ "ไซติโย, ชฎิล, เมณฑโก, ปุณณโก, กากวลลियोติ ฯ

น เกวล จ เมณฑกเสฏฐิ เอว (โหติ), พิมพิสารธมฺโวย ปน วิชิต ปญจ อมิตโกคา (ชนา)
นาม อหะสุ "ไซติโย, ชฎิล, เมณฑโก, ปุณณโก, กากวลลियोติ ฯ

จ ก็ เมณฑกเสฏฐิ เอว อ.เศรษฐีชื่อว่าเมณฑกะนั้นเทียว (โหติ) ย่อมมี เกวล อย่าง
เดียว น หามีได้, ปน ก็ อมิตโกคา (ชนา) นาม ชื่อ อ.ชน ท. ผู้มีโภคะอันนับไม่ได้
แล้ว อิติ คือ "ไซติโย อ.เศรษฐีชื่อว่าไซติยะ, ชฎิล อ.เศรษฐีชื่อว่าชฎิละ, เมณฑโก
อ.เศรษฐีชื่อว่าเมณฑกะ, ปุณณโก อ.เศรษฐีชื่อว่าปุณณกะ, กากวลลियो อ.เศรษฐีชื่อ
ว่ากากวลลียะ" อหะสุ ได้มีแล้ว วิชิต ในแคว้นแคว้น พิมพิสารธมฺโวย ของพระราช
พระนามว่าพิมพิสาร ฯ

ก็เมณฑกเศรษฐีนั้นแหละ ย่อมมีอย่างเดียว หามีได้, ก็ ชื่อว่าพวกชนผู้มีโภคะที่นับไม่
ได้ คือ "ไซติเศรษฐี ชฎิลเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ปุณณกเศรษฐี และกากวลลียเศรษฐี"
ได้มีในแคว้นแคว้นของพระเจ้าพิมพิสาร

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เมณฑกเสฏฐิฯ สุตרכתตาใน
โหติฯ อาขยاتبทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิเสรนต์ถะ เกวล กิริยาวิเสสนะใน โหติ,
ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ปญจ กิติ อมิตโกคา กิติ วิเสสนะของ ชนา นามศัพท์
สังญาโชตกะเข้ากับ ชนาฯ สุตרכתตาใน อหะสุฯ อาขยاتبทกัตตุวจาก พิมพิสาร-
ธมฺโวย สามีสัมพันธะใน วิชิตฯ วิสยาธาระใน อหะสุ "ไซติโย กิติ ชฎิล กิติ เมณฑโก
กิติ ปุณณโก กิติ กากวลลियो กิติ ลิงคัตถะ" อิตศัพท์ สรุปะใน ปญจ อมิตโกคา
ชนา ฯ

๗. เตสุ อัย เมณฑกเสฏฐิ ทสพลสฺส อตฺตโน นครํ สมฺปตฺตภาวํ ฅตฺวา ปุตฺตสฺส
ธนฺนชยเสฏฐิโน ธีตรํ วิสาขํ ทาริกํ ปกุโกสาเปตฺวา อาห "อมฺม ตฺยหิปี มงฺคลํ,
อมฺหากิปี มงฺคลํ; ตว ปริวาเรหิ ปญฺจหิ ทาริกาสเตหิ สทฺธิ ปญฺจ รตฺสตา
นอิ อารุหฺ ปญฺจหิ ทาสีเสเตหิ ปริวฺตา ทสพลสฺส ปจฺจคฺคมนํ กโรหิติ ฯ

เตสุ (เสฏฐิสุ) อัย เมณฑกเสฏฐิ ทสพลสุส อตตโน นครี สมปุตตภาวํ ฌตฺวา (ปุคฺคํ) ปุตฺตสุส
 ฌนญชยเสฏฐิโน ธีตรํ วิสาขํ ทาริกํ ปกฺโกสาเปตฺวา อาห “อมฺม ตฺยหํปิ มงฺคลํ (โหติ),
 อมฺหากํปิ มงฺคลํ (โหติ); (ตฺว) ตว ปริวาเรหิ ปญฺจหิ ทาริกาสเตหิ สทฺธิ ปญฺจ รตสทานิ
 อารุหฺย ปญฺจหิ ทาสีสเตหิ ปริวฺตา ทสพลสุส ปจฺจุกฺคมนํ กโรหีติ ๕

เตสุ (เสฏฐิสุ) อัย เมณฑกเสฏฐิ อ.- ในเศรษฐกิจ ท. เหล่านั้นหนา -เศรษฐกิจชื่อว่า
 เมณฑกะนั้น ฌตฺวา รู้แล้ว ทสพลสุส อตตโน นครี สมปุตตภาวํ ซึ่งความที่-
 แห่งพระทศพล เป็นผู้เสด็จถึงแล้ว ซึ่งพระนคร ของตน (ปุคฺคํ) ยังบุคคล
 ปกฺโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว ทาริกํ ซึ่งนางทาริกา วิสาขํ ชื่อว่าวิสาขา ธีตรํ ผู้
 เป็นธิดา ฌนญชยเสฏฐิโน ของเศรษฐกิจชื่อว่าธัญชัย ปุตฺตสุส ผู้เป็นบุตร อาห กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อนแม่ มงฺคลํ อ.มงคล (โหติ) จะมี ตฺยหํปิ แม่แก่เจ้า, มงฺคลํ
 อ.มงคล (โหติ) จะมี อมฺหากํปิ แม่แก่เรา ท.; ตฺว อ.เจ้า อารุหฺย ขึ้นแล้ว รตสทานิ
 สู้ร้อยแห่งรถ ท. ปญฺจ ห้า สทฺธิ กับ ทาริกาสเตหิ ด้วยร้อยแห่งนางทาริกา ท.
 ปญฺจหิ ห้า ปริวาเรหิ ผู้เป็นบริวาร ตว ของเจ้า ปญฺจหิ ทาสีสเตหิ ปริวฺตา ผู้ อัน
 ร้อยแห่งนางทาสี ท. ห้า แวดล้อมแล้ว กโรหิ จงกระทำ ปจฺจุกฺคมนํ ซึ่งการต้อนรับ
 ทสพลสุส แก่พระทศพล” อิติ ดังนี้ ๕

บรรดาเศรษฐกิจเหล่านั้น เมณฑกเศรษฐกิจ รู้ว่าพระทศพลเสด็จถึงพระนครของตน จึงสั่งคน
 ให้เรียกเด็กหญิงวิสาขา ผู้เป็นธิดาของธัญชัยเศรษฐกิจ ผู้เป็นบุตรมา กล่าวว่า “แม่
 มงคลจะมีแม่แก่เจ้า, มงคลจะมีแม่แก่พวกเรา, เจ้าจงขึ้นรถ ๕๐๐ คัน พร้อมกับเด็ก
 หญิง ๕๐๐ คน ผู้เป็นบริวารของเจ้า มีนางทาสี ๕๐๐ คนแวดล้อม แล้วทำการต้อนรับ
 แก่พระทศพลเถิด”

เตสุ วิเสสณะของ เสฏฐิสุๆ นิทธารณะใน อัย เมณฑกเสฏฐิ อัย วิเสสณะของ เมณฑก-
 เสฏฐิๆ นิทธารณียะและสุทธกัตตนาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทสพลสุส ภาวาทิ-
 สัมพันธะใน สมปุตตภาวํ อตตโน สามีสัมพันธะใน นครีๆ สัมปาปุณียกัมมะใน สมปุตต-
 สมปุตตภาวํ อุตตกัมมะใน ฌตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคํ
 การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุตฺตสุส วิเสสณะของ ฌนญชยเสฏฐิโนๆ สามีสัมพันธะ
 ใน ธีตรํๆ วิเสสณะของ วิสาขํๆ สัจญญาวิเสสณะของ ทาริกํๆ อุตตกัมมะใน
 ปกฺโกสาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อมฺม อาลปนะ มงฺคลํ สุทธกัตตนาใน โหติๆ

อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทฺ อเปกชัตตะเข้ากับ ตฺยหฺง สัมปทานใน โหติ, มงฺคลํ
 สฺุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทฺ อเปกชัตตะเข้ากับ อมฺหากํฯ
 สัมปทานใน โหติ, ตฺวํ สฺุททกัตตาใน กโรหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะ
 ใน ปรีวารเหทิฯ กิติ ปญฺจหิ กิติ วิเสสณะของ ทาริกาเสเตหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สหฺุชฺเ
 กิริยาสมวายะใน อารุยฺห ปญฺจ วิเสสณะของ รทสทานิฯ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน อารุยฺหฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปรีวฺตา ปญฺจหิ วิเสสณะของ ทาสีเสเตหิฯ อนภิทกัตตาใน ปรีวฺตาฯ
 วิเสสณะของ ตฺวํ ทสพลสฺุส สัมปทานใน กโรหิ ปจฺจุคฺคมนฺง อวฺุตตกัมมะใน กโรหิ”
 อิติศัพทฺ อากาละใน อาห ๕

๘. สา “สาธฺุติ ปฏฺิสฺุสฺุณฺเิตฺวา ตถา อกาลิ ๕

สา (วิสาขา) “สาธฺุติ ปฏฺิสฺุสฺุณฺเิตฺวา ตถา อกาลิ ๕

สา (วิสาขา) อ.เด็กหญิงวิสาขานั้น **ปฏฺิสฺุสฺุณฺเิตฺวา** ฟังตอบแล้ว **อติ** ว่า “**สาธฺุ** อ.ดีละ”
อติ ดังนี้ **อกาลิ** ได้กระทำแล้ว **ตถา** เหมือนอย่างนั้น ๕

เด็กหญิงวิสาขานั้น รับคำว่า “ได้จำ” แล้วได้ทำเหมือนอย่างนั้น

สา วิเสสณะของ วิสาขาฯ สฺุททกัตตาใน อกาลิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธฺุ ลิงคัตตะ”
 อิติศัพทฺ อากาละใน ปฏฺิสฺุสฺุณฺเิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาลิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน
 อกาลิ ๕

๙. การณาการณฺสฺุ ปน กุสฺลตฺตฺตา ยาวติกา ยานสฺุส ภูมิ, ยาเนน คนฺตฺวา ยานา
 ปจฺุโจโรหิตฺวา ปตฺติกา ว สตฺถารุ อฺุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺุจาลิ ๕

(อตฺตโน) การณาการณฺสฺุ ปน กุสฺลตฺตฺตา, ยาวติกา ยานสฺุส ภูมิ (อตฺถิ), (วิสาขา) (ตาวติกาย
 ภูมียา) ยาเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺุโจโรหิตฺวา ปตฺติกา (หฺุตฺวา) สตฺถารุ อฺุปสงฺกมิตฺวา
 วนฺทิตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺุจาลิ ๕

ปน ก็ ภูมิ อ.ภาคพื้น **ยานสฺุส** แห่งยาน **ยาวติกา** อันมีประมาณเพียงใด (อตฺถิ)
 มีอยู่, (วิสาขา) อ.เด็กหญิงวิสาขา **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **ยาเนน** ด้วยยาน (ตาวติกาย
 ภูมียา) โดยภาคพื้น อันมีประมาณเพียงนั้น **ปจฺุโจโรหิตฺวา** ลงเฉพาะแล้ว **ยานา** จาก

ยาน ปตติกา เป็นผู้ไปด้วยเท้าเที่ยว (หุตฺวา) เป็น อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว
 สตถาริ ซึ่งพระศาสดา วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว อฏฺฐจาสิ ได้ยืนแล้ว เอกมฺหฺตํ
 ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง (อตฺตโน) การณาการณฺสุ กุสลตฺตา เพราะความที่
 แห่งตน -เป็นผู้ฉลาด ในเหตุและเหตุอันไม่สมควร ท. ๗

ก็ภาคพื้นแห่งยานพาหนะ มีประมาณเท่าใด มีอยู่, เด็กหญิงวิสาขา ก็ไปด้วยยาน โดย
 ภาคพื้นอันมีประมาณเท่านั้น ลงจากยานพาหนะ แล้วเดินไปนั้นแหละ เข้าไปเฝ้าพระ
 ศาสดา ถวายบังคม แล้วได้ยืน ณ ที่สมควร เพราะว่าตนเป็นผู้ฉลาดในเหตุและเหตุอัน
 ไม่ควร

ปนศััพท์ วากยารัมภโศตกะ ยาวติกา วิเสสนะของ ภูมิจฺ สุททกัตฺตาใน อตฺถิจฺ อาชยาต
 บทกัตฺตฺวาจาก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน กุสลตฺตา การณาการณฺสุ วิสยาธาระใน
 กุสลตฺตาฯ เหตุโน อฏฺฐจาสิ ยานสฺสุ สามีสัมพันธะใน ภูมิจฺ, วิสาขา สุททกัตฺตาใน
 อฏฺฐจาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตาวกาลิกาย วิเสสนะของ ภูมิจฺฯ ตติยาวิเสสนะใน
 คนฺตฺวา ยานเนน กรณะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจฺโจโรหิตฺวา ยานา อปาทาน
 ใน ปจฺโจโรหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตฺวา เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ
 ปตฺติกาฯ วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงกมิตฺวา สตถาริ อวตฺตกัมมะ
 ใน อุปสงกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ เอกมฺหฺตํ
 วิสยาธาระใน อฏฺฐจาสิ ๗

๑๐. อถ สฺสา ปุพฺพจิริยวเสน สตฺถา ฌมฺมิ เทเสสิ ๗

อถ อสฺสา (วิสาขา) ปุพฺพจิริยวเสน สตฺถา ฌมฺมิ เทเสสิ ๗

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ.พระศาสดา เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ฌมฺมิ ซึ่งธรรม ปุพฺพจิริย-
 วเสน ด้วยสามารถแห่งความประพฤดีในกาลก่อน อสฺสา (วิสาขา) ของเด็กหญิง
 วิสาขานั้น ๗

ที่นั่น พระศาสดา ทรงแสดงธรรม ด้วยสามารถความประพฤดีในกาลก่อนของเด็กหญิง
 วิสาขานั้น

อถ กาลสัตตมึ สตฺถา สุททกัตฺตาใน เทเสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อสฺสา วิเสสนะ

ของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธ์ใน ปุพพจริยวเสนๆ ตติยาวิเสสนะใน เทเสสิ ทุมม อวุตตกัมมะใน เทเสสิ ฯ

๑๑. สา เทสนาวसानะ ปญจหิ ทาริกาสเทหิ สหุธิ โสตาปตติผล ปติฏฐหิ ฯ

สา (วิสาขา) เทสนาวसानะ ปญจหิ ทาริกาสเทหิ สหุธิ โสตาปตติผล ปติฏฐหิ ฯ

สา (วิสาขา) อ.เด็กหญิงวิสาขานั้น ปติฏฐหิ ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตติผล ในโสตาปตติผล สหุธิ กับ ทาริกาสเทหิ ด้วยร้อยแห่งนางทาริกา ท. ปญจหิ ห้า เทสนาวसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา ฯ

เวลาจบพระเทศนา เด็กหญิงวิสาขานั้น ดำรงอยู่ในโสตาปตติผล พร้อมกับเด็กหญิง ๕๐๐ คน

สา วิเสสนะของ วิสาขายๆ สุทธกัตตาใน ปติฏฐหิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เทสนาวसानะ กาลสัตตมิมิใน ปติฏฐหิ ปญจหิ วิเสสนะของ ทาริกาสเทหิๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิๆ กิริยาสมวายะใน ปติฏฐหิ โสตาปตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฐหิ ฯ

๑๒. เมณฑกเสฏฐิปี โข สตุถาริ อุปสงกมิตฺวา ทุมมกถิ สุตฺวา โสตาปตติผล ปติฏฐาย สุวตนาย นิมนฺเตตฺวา ปุนทิวเส อุตฺตโน นิเวสเน ปถิเตน ขาทนีเยน โภขนีเยน พุทฺธปฺมุขิ ภิกฺขุสงฺฆมิ ปริวิสิตฺวา เอเตเนว อุปาเยน อหฺมมาสิ มหาทานิ อทาสิ ฯ

เมณฑกเสฏฐิปี โข แม้อ.เศรษฐีชื่อว่าเมณฑกทะเล อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา สุตฺวา ฟังแล้ว ทุมมกถิ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ปติฏฐาย ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตติผล ในโสตาปตติผล นิมนฺเตตฺวา ทูลนิมนต์แล้ว สุวตนาย เพื่อภัตตบริโภคนั้นจะมีในวันรุ่งขึ้น ปริวิสิตฺวา อังคาสแล้ว ภิกฺขุสงฺฆมิ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺมุขิ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข ขาทนีเยน ด้วยของอันบุคคลพึงเคี้ยว โภขนีเยน ด้วยของอันบุคคลพึงบริโภค ปถิเตน อันประณีต นิเวสเน ในที่เป็นที่อยู่ อุตฺตโน ของตน ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น อทาสิ ได้ถวายแล้ว มหาทานิ ซึ่งทานใหญ่ อหฺมมาสิ สิ้นกึ่งแห่งเดือน เอเตเนว เอว อุปาเยน ด้วยอุบายนั้นนั้นเทียว ฯ

แม้เมณฑกเศรษฐีแล เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ฟังธรรมกถา ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ทูล
นิมนต์เพื่อภัตตบริโภคนในวันพรุ่งนี้ วันรุ่งขึ้น อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
ด้วยของเคี้ยว ของบริโภคน อันประณีต ที่นิเวศน์ของตน ได้ถวายมหาทาน ตลอดทั้ง
เดือน โดยอุบายนั้นนั่นแหละ

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เมณฑกเสฏฐีๆ สุทธกัตตาใน อทาสีๆ อาชยาดบท
กัตตุวาจก ไชศัพท์ วจนาลังการะ สตุถารั อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน สตุวา ฐมมกถั อวุตตกัมมะใน สตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปติฏฐาย
โศดาปัตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฐายๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิมนเตตวา สุวาตนาย
สัมปทานใน นิมนเตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวิสิตวา ปุนทิวเส กาลสัตตมีใน
ปริวิสิตวา อตตโน สามีสัมพันธะใน นิเวสเนๆ วิสยาธาระใน ปริวิสิตวา ปณีเตน
วิเสสณะของ ขาหนีเยน และ โภชนีเยน ขาหนีเยน กิติ โภชนีเยน กิติ ภาระใน
ปริวิสิตวา พุทธปมุข วิเสสณะของ ภิกษุสงฆ์ๆ อวุตตกัมมะใน ปริวิสิตวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน อทาสี เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอเตนๆ วิเสสณะของ อุปาเยน ๑ ตติยา-
วิเสสณะใน อทาสี อทุมมาส์ อัจจันตสังโยคะใน อทาสี มหาทาน อวุตตกัมมะใน
อทาสี ๕

.....
๑๓. สตุถา ภาททียนนเร ยถาภีรนต์ วิหริตวา ปุกกามิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหริตวา ประทับอยู่แล้ว ยถาภีรนต์ ตามความพอพระทัย
อย่างไร ภาททียนนเร ในเมืองชื่อว่าภัททียะ ปุกกามิ เสด็จหลีกไปแล้ว ๕

พระศาสดา ประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในภัททียนนคร แล้วก็เสด็จหลีกไป

สตุถา สุทธกัตตาใน ปุกกามิๆ อาชยาดบทกัตตุวาจก ภาททียนนเร วิสยาธาระใน
วิหริตวา ยถาภีรนต์ กิริยาวิเสสณะใน วิหริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุกกามิ ๕

.....
๑๔. เตน โช ปน สมเยน พิมพิสโร จ ปเสนทิโกสโล จ อญญมญญั ภคินีปติกา
โหนติ ๕

ปน ก็ เตน โช สมเยน ในสมัยนั้นแล พิมพิสโร จ อ.พระราชาพระนามว่าพิมพิสรา

ด้วย ปเสนทิโกศล จ อ.พระราชาพระนามว่าปเสนทิโกศลด้วย ภคินีปติกา เป็นพระสวามีของพระภคินี อัญมมณฺ์ ของกันและกัน โหนฺติ ย่อมเป็น ฯ

ก็ ในสมัยนั้นแล พระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นพระสวามีของพระภคินี ของกันและกัน

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ เตน วิเสสณะของ สมเยน ๆ ตติยากาลสัตตมีใน โหนฺติ
 ไซศัพท์ วจนาลังการะ พิมพิสารโร ก็ดี ปเสนทิโกศล ก็ดี สุทรกัตตานิ โหนฺติ ๆ
 อาขยาตบทกัตตฺวาจก จ สองศัพท์ ปทสมฺจยัตตะเข้ากับ พิมพิสารโร และ ปเสนทิ-
 โกศล อัญมมณฺ์ สามีสัมพันธะใน ภคินีปติกา ๆ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ ฯ

๑๕. อเถกทิวสํ โกลลราชา จินฺเตสิ “พิมพิสารสฺส วิชิตะ ปญฺจ อมิตโภคา มหาปุณฺณาวสฺนฺติ, มยฺหํ วิชิตะ เอโกปิ ตาทิสํ นตฺถิ; ยนฺนุนาหํ พิมพิสารสฺส สฺนฺติกํ คนฺตุวา เอกํ มหาปุณฺณํ ยาเจยฺยนฺติ ฯ

อถ เอกทิวสํ โกลลราชา จินฺเตสิ “พิมพิสารสฺส วิชิตะ ปญฺจ อมิตโภคา มหาปุณฺณาวสฺนฺติ, มยฺหํ วิชิตะ เอโกปิ ตาทิสํ (ชโน) นตฺถิ; ยนฺนุน อหํ พิมพิสารสฺส สฺนฺติกํ คนฺตุวา เอกํ มหาปุณฺณํ (ชนํ) ยาเจยฺยนฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง โกลลราชา อ.พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศล จินฺเตสิ ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. มหาปุณฺณาว ผู้มีบุญมาก อมิตโภคา ผู้มีโภคะอันนับไม่ได้แล้ว ปญฺจ ห้า วสฺนฺติ ย่อมอยู่ วิชิตะ ในแคว้น พิมพิสารสฺส ของพระราชาพระนามว่าพิมพิสาร, (ชโน) อ.ชน ตาทิสํ ผู้เช่นนั้น เอโกปิ แม้หนึ่ง นตฺถิ ย่อมไม่มี วิชิตะ ในแคว้น มยฺหํ ของเรา; ยนฺนุน ใจนหนอ อหํ อ.เรา คนฺตุวา ไปแล้ว สฺนฺติกํ สู้สำนัก พิมพิสารสฺส ของพระราชาพระนามว่า พิมพิสาร ยาเจยฺยํ ฟิงทูลขอ (ชนํ) ซึ่งชน มหาปุณฺณํ ผู้มีบุญมาก เอกํ คนหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระเจ้าโกศล ทรงดำริว่า “พวกชนผู้มีบุญมาก มีโภคะ นับไม่ถ้วน ๕ คน ย่อมอยู่ในแคว้นของพระเจ้าพิมพิสาร, ชนผู้เช่นนั้นแม้คนหนึ่ง ย่อมไม่มีในแคว้นของเรา, กระไรหนอ เราพึงไปสู้สำนักของพระเจ้าพิมพิสาร แล้ว

ทูลขอชนผู้มีบุญมากสักคน”

อถ กาลสัตตมมี เอกทิวส์ ทุติยากาลสัตตมมีใน จินฺเตสิ โภสลราชา สุททกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก “ปญจ กิติ อมิตโภคา กิติ มหาปญญา กิติ วิเสสนะ ของ ชนาฯ สุททกัตตาใน วสนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวจาก พิมฺพิสารสฺส สามีสัมพันธะ ใน วิชิตฺย วิสยาธาระใน วสนฺติ, อปิตฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ เอโกฯ กิติ ตาทิสฺส กิติ วิเสสนะของ ชโนฯ สุททกัตตาใน นตฺติฯ กิริยาบทกัตตฺวจาก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน วิชิตฺย วิสยาธาระใน นตฺติ, ยนฺนุน สันสยัตตะ อหํ สุททกัตตาใน ยาเจยฺยฯ อาชยาด บทกัตตฺวจาก พิมฺพิสารสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺญนียกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาเจยฺย เอกํ วิเสสนะของ มหาปญฺญํฯ อวุตตกัมมะใน ยาเจยฺย” อิตฺติศฺพท์ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๑๖. โส ตตฺถ คนฺตฺวา รณฺญา กตปฏฺฐิสฺนถาโร “กึการณา อาคโตสิตฺติ ปุญฺโจ “ตุมฺหากํ วิชิตฺย ปญจ อมิตโภคา มหาปญญา วสนฺติ, ตโต เอกํ คเหตุวา คมิสฺสามิตฺติ อาคโตมฺหิ, เตสฺ เม เอกํ เทถาติ อาห ฯ

โส (ราชา) ตตฺถ (นคเร) คนฺตฺวา รณฺญา กตปฏฺฐิสฺนถาโร (रणฺญา) “(ตุ) กึการณา อาคโต อสิ” อิติ ปุญฺโจ “(อห) ‘ตุมฺหากํ วิชิตฺย ปญจ อมิตโภคา มหาปญญา (ชนา) วสนฺติ, (อห) ตโต (ปญจชนโต) เอกํ (ชน) คเหตุวา คมิสฺสามิตฺติ (จินฺตเนน) อาคโต อมฺหิ, (ตุมฺเห) เตสฺ (ปญจชเนสฺ) เม เอกํ (ชน) เทถาติ อาห ฯ

โส (ราชา) อ.พระราชานัน คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตตฺถ (นคเร) ในพระนครนั้ रणฺญา กตปฏฺฐิสฺนถาโร ผู้มีปฏิสันถาร อันพระราชธา ทรงกระทำแล้ว (रणฺญา) ปุญฺโจ ผู้อันพระราชธา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.พระองค์ อาคโต เป็นผู้เสด็จมาแล้ว กึการณา เพราะเหตุอะไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนั้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.หม่อมฉัน อาคโต เป็นผู้มาแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า ‘(ชนา) อ.ชน ท. มหาปญญา ผู้มีบุญมาก อมิตโภคา ผู้มีโภคะอันนับไม่ได้แล้ว ปญจ ห้า วสนฺติ ย่อม อยู่ วิชิตฺย ในแคว้นแคว้น ตุมฺหากํ ของพระองค์, (อห) อ.หม่อมฉัน คเหตุวา พาเอา แล้ว (ชน) ซึ่งชน เอกํ คนหนึ่ง ตโต ปญจชนโต จากชนห้าคนนั้ คมิสฺสามิ จัก ไป’ อิติ ดั่งนั้ อมฺหิ ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ เทถ ของจงพระราชทาน เตสฺ

(ปญจขเนสฺ) เอกัง (ชนฺ) ซึ่ง- ในชนห้ำ ท. เหล่านั้นหนา -ชนคนหนึ่ง เม แก่หม่อมฉันเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชานั้น เสด็จไปในพระนครนั้น ผู้อันพระราชาทรงทำปฏิสันถารแล้ว ตรัสถามว่า “พระองค์ เสด็จมาเพราะเหตุอะไร ?” จึงตรัสว่า “หม่อมฉัน มาด้วยความคิดว่า ‘พวกชนผู้มีบุญมาก มีโภคะนับไม่ถ้วน ๕ คน ย่อมอยู่ในแคว้นแคว้นของพระองค์, หม่อมฉันจักพาเอาชนสักคนหนึ่ง จากคน ๕ คนนั้นไป’ ดังนี้, ขอพระองค์โปรดพระราชทานสักคนในบรรดา ๕ คนเหล่านั้นแก่หม่อมฉันเถิด”

โส วิเสสณะของ ราชาฯ สุธรกัตตทานใน อาหฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ นครเรฯ วิสยาธาระใน คนตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กต- รมฺญา อนภิทกัตตทานใน กต- กตปฏิสนฺธาโร วิเสสณะของ ราชา รมฺญา อนภิทกัตตทานใน ปุฏฺโฐ “ตฺวํ สุธรกัตตทานใน อสิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ก็การณา เหตุใน อสิ อาคโต วิกตีกัตตทานใน อสิ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุฏฺโฐฯ วิเสสณะของ ราชา “อหํ สุธรกัตตทานใน อมฺหิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ‘ปญจ กิติ อมิตโกคา กิติ มหาปฺญญา กิติ วิเสสณะของ ชนาฯ สุธรกัตตทานใน วสนฺติฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน วิชิตฺเตฯ วิสยาธาระใน วสนฺติ, อหํ สุธรกัตตทานใน คมิสฺสามิฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสณะของ ปญจชนโตฯ อปาทานใน คเหตุวา เอกัง วิเสสณะของ ชนฺฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยา ใน คมิสฺสามิ’ อิติศัพท์ สฺรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาวะใน อาคโตฯ วิกตีกัตตทานใน อมฺหิ, ตุมเห สุธรกัตตทานใน เทถฯ อาขยاتبทกัตตฺวาจก เตสฺ วิเสสณะของ ปญจขเนสฺฯ นิทธารณะใน เอกัง ชนฺ เม สัมปทานใน เทถ เอกัง วิเสสณะของ ชนฺฯ นิทธารณียะและ อวุตตกัมมะใน เทถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๗. “มหากุลานิ อมฺเหหิ จาเลตฺตํ น สกฺกาติ ฯ

(พิมพ์ิสารโ) “มหากุลานิ อมฺเหหิ จาเลตฺตํ น สกฺกาติ (อาห) ฯ

(พิมพ์ิสารโ) อ.พระราชานามว่าพิมพ์ิสาร (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหากุลานิ อ.ตระกูลใหญ่ ท. อมฺเหหิ อันเรา ท. น สกฺกา ไม่อาจ จาเลตฺตํ เพื่ออันให้เคลื่อนที่ได้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเจ้าพิมพิสาร ตรัสว่า “พวกเราไม่อาจเพื่อกจะให้ตระกูลใหญ่ๆ ทั้งหลาย เคลื่อนได้”

พิมพิสารโ สุธกัตตาดาน อากะ อากยาดบถกัตตุวาก “มหากุลานิ วุตตกัมมะใน สกุกาๆ กิริยาบถกัมมวาก อมเหหิ อนภิกัตกัตตาดาน สกุกา จาเลตุ้ๆ ตุมัตถสัมปทาน ใน สกุกา นศัพท์ ปฎิเสระใน สกุกา” อิตติศัพท์ อาการะใน อากะ ๫

.....

๑๘. “อหิ อลทฐา น คมิสสามิตี ๫

(ปเสนทิกอสโล) “อหิ อลทฐา น คมิสสามิตี (อากะ) ๫

(ปเสนทิกอสโล) อ.พระราชาพระนามว่าปเสนทิกอสล (อากะ) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.หม่อมฉัน อลทฐา ไม่ได้แล้ว น คมิสสามิ จักไม่ไป” อิติ ดังนี้ ๫

พระเจ้าปเสนทิกอสล ตรัสว่า “หม่อมฉัน ไม่ได้ จักไม่ไป”

ปเสนทิกอสโล สุธกัตตาดาน อากะ อากยาดบถกัตตุวาก “อหิ สุธกัตตาดาน คมิสสามิๆ อากยาดบถกัตตุวาก อลทฐา ปุพพกาลกิริยาใน คมิสสามิ นศัพท์ ปฎิเสระใน คมิสสามิ” อิตติศัพท์ อาการะใน อากะ ๫

.....

๑๙. ราชา อมจเจหิ สหุธิ มนเตตฺวา “ไซตียาทีนั มหากุลานั จาลนั นาม ปจวียา จาลนสทิสั, เมณฑกมมหาเสฎฐิจิสฺส ปุตุโต ธนญชยเสฎฐิจิ นาม อตุถิ, เตน สหุธิ มนเตตฺวาว ปฎิวจัน เต ทสสามิตี วตฺวา ตั ปกโกสาเปตฺวา “ตาด โกสลราชา ‘เอกั ธนเสฎฐิจิ คเหตุวา คมิสสามิตี วทติ, ตุวั เตน สหุธิ คจจนาหิตี ๫

ราชา อมจเจหิ สหุธิ มนเตตฺวา “ไซตียาทีนั มหากุลานั จาลนั นาม ปจวียา จาลนสทิสั (โหติ), เมณฑกมมหาเสฎฐิจิสฺส ปุตุโต ธนญชยเสฎฐิจิ นาม อตุถิ, (อหิ) เตน (ธนญชยเสฎฐิจินา) สหุธิ มนเตตฺวาว ปฎิวจัน เต ทสสามิตี วตฺวา (ราชปฺริสั) ตั (ธนญชยเสฎฐิจิ) ปกโกสาเปตฺวา “ตาด โกสลราชา ‘(อหิ) เอกั ธนเสฎฐิจิ คเหตุวา คมิสสามิตี วทติ, ตุวั เตน (โกสลรณญา) สหุธิ คจจนาหิตี (อากะ) ๫

ราชา อ.พระราชา มนเตตฺวา ทรงปรีกษาแล้ว สหุธิ กัป อมจเจหิ ด้วยอำมาตย์ ท. วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ไซตียาทีนั มหากุลานั จาลนั นาม ชื่อ อ.การ- ยังตระกูล

ใหญ่ ท. มีเศรษฐีชื่อว่าโชติยะเป็นต้น -ให้ห้วนไหว ปจวียา จาลนสทิส เป็นเช่นกับ
 ด้วยการ- ยังแผ่นดิน -ให้ห้วนไหว (โหด) ย่อมเป็น, ธนัญชยเสฏฐิ นาม ชื่อ อ.เศรษฐี
 ชื่อว่าธัญชัย ปุตุโต ผู้เป็นบุตร เมณฑกมหาเสฏฐิส ของมหาเศรษฐีชื่อว่า
 เมณฑกยะ อตถิ มีอยู่, (อห) อ.ข้าพเจ้า มนุเตตวาว ปรีกษาแล้วเทียว สทฐิ กับ
 เตน (ธนัญชยเสฏฐินา) ด้วยเศรษฐีชื่อว่าธัญชัยนั้น ทสฺสามิ จักถวาย ปฏิวจัน
 ซึ่งคำตอบ เต แก่พระองค์” อิติ ดังนี้ (ราชปรีส) ทรงยังราชบุรุษ ปกโกสาเปตวา
 ให้ร้องเรียกแล้ว ต (ธนัญชยเสฏฐิ) ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าธัญชัยนั้น (อาท) ตรัสแล้ว อิติ
 ว่า “ตาด แน่ะพ่อ โกสลราชา อ.พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศล วทติ ย่อมตรัส
 อิติ ว่า ‘(อห) อ.หม่อมฉัน คเหตุวา พาเอาแล้ว ธนเสฏฐิ ซึ่งเศรษฐีผู้มีทรัพย์ เอก
 คนหนึ่ง คมิสฺสามิ จักไป’ อิติ ดังนี้, ตว อ.ท่าน คจจหาจิ จงไป สทฐิ กับ เตน
 โกสลรณญา ด้วยพระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศลนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชา ทรงปรึกษากับเหล่าอำมาตย์ แล้วตรัสว่า “ชื่อว่าการให้ตระกูลใหญ่ทั้งหลาย
 มีโชติยะเศรษฐีเป็นต้นให้เคลื่อนที่ เป็นเช่นกับการทำให้แผ่นดินไหว, มีเศรษฐีชื่อว่า
 ธัญชัย ผู้เป็นบุตรของเมณฑกเศรษฐีอยู่, ข้าพเจ้าปรึกษากับธัญชัยเศรษฐีนั้น จัก
 ถวายคำตอบแก่พระองค์” ดังนี้แล้ว รับสั่งให้ราชบุรุษเรียกธัญชัยเศรษฐีนั้นมา ตรัสว่า
 “พ่อ พระเจ้าโกศล ย่อมตรัสว่า ‘หม่อมฉันจักพาเศรษฐีผู้มีทรัพย์คนหนึ่งไป’ ดังนี้, ท่าน
 จงไปกับด้วยพระเจ้าโกศลนั้นเถิด”

ราชา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวจาก อมจเจหิ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิๆ
 กิริยสมวายะใน มนุเตตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
 จาลนๆ สุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตวจาก โชติยาทีน วิเสสนะของ
 มหากุลานๆ ฉัญฐิการิตกัมมะใน จาลน ปจวียาๆ ฉัญฐิการิตกัมมะใน จาลนสทิสๆ
 วิกติกัตตาใน โหติ, ปุตุโต วิเสสนะของ ธนัญชยเสฏฐิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
 ธนัญชยเสฏฐิๆ สุทธกัตตาใน อตถิๆ อาชยาตบทกัตตวจาก เมณฑกมหาเสฏฐิส
 สามีสัมพันธะใน ปุตุโต, อห สุทธกัตตาใน ทสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตวจาก เตน
 วิเสสนะของ ธนัญชยเสฏฐินาๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิๆ กิริยสมวายะใน
 มนุเตตวาวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทสฺสามิ ปฏิวจันๆ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ เต สัมปทาน
 ใน ทสฺสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกโกสาเปตวา ราชปรีส

การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตวา ตั วิเสสณะของ ธนญชยเสฏฐิจิ อวุตตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตาด อาลปนะ โกสลราชา สุทธกัตตาใน วทติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ‘อหิ สุทธกัตตาใน คมิสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอกิ วิเสสณะของ ธนเสฏฐิจิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน คมิสฺสามิ’ อิตติศัพท อากาละใน วทติ, ตฺว สุทธกัตตาใน คจฺฉาหิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสณะของ โกสลรณฺญาฯ สหิตถตติยาเข้ากั บ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน คจฺฉาหิ’ อิตติศัพท อากาละใน อาห ๕

๒๐. “ตุมฺเหสุ ปหิณฺนเตสุ, คมิสฺสามิ เทวาติ ๕

(ธนญชยเสฏฐิจิ) “ตุมฺเหสุ ปหิณฺนเตสุ, (อหิ) คมิสฺสามิ เทวาติ (อาห) ๕

(ธนญชยเสฏฐิจิ) อ.เศรชฺฐีชื่อว่าธนญชฺช (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเหสุ ครั้นเมื่อพระองค์ ปหิณฺนเตสุ ทรงส่งไปอยู่, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (อหิ) อ.ข้าพระองค์ คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ๕

ธนญชฺชเศรชฺฐี กราบทูลว่า “เมื่อพระองค์ ส่งไปอยู่ หม่อมฉัน ก็จักไป พระเจ้าข้า”

ธนญชยเสฏฐิจิ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ตุมฺเหสุ ลักษณะใน ปหิณฺนเตสุฯ ลักษณะกิริยา, เทว อาลปนะ อหิ สุทธกัตตาใน คมิสฺสามิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก” อิตติศัพท อากาละใน อาห ๕

๒๑. “เตนฺหิ ปริวจฺฉิ กตฺวา คจฺฉ ตาตาติ ๕

(พิมพิสาร) “เตนฺหิ (ตฺว) ปริวจฺฉิ กตฺวา คจฺฉ ตาตาติ (อาห) ๕

(พิมพิสาร) อ.พระราชาพระนามว่าพิมพิสาร (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาด แนะพ่อ เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.เธอ กตฺวา กระทำแล้ว ปริวจฺฉิ ซึ่งการตระเตรียม คจฺฉ จงไปเถิด” อิติ ดังนี้ ๕

พระเจ้าพิมพิสาร ตรัสว่า “พ่อ ถ้าเช่นนั้น เธอจงทำการตระเตรียมแล้วไปเถิด”

พิมพิสาร สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “เตนฺหิ อโยชนันตถะ ตาด

อาลปนะ ตูว์ สุททกัตตานิ คจฺจนฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก ปริวจฺฉํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจน” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ๗

๒๒. โส อตฺตโน กตฺตพฺพุตฺตกํ อกาสิ ๗

โส (ชนนฺชยเสฏฺฐิ) อตฺตโน (อตฺตนา) กตฺตพฺพุตฺตกํ (กิจจ) อกาสิ ๗

โส (ชนนฺชยเสฏฺฐิ) อ.เศรษฐีชื่อว่าธนฺญชยนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว (กิจจ) ซึ่งกิจ อตฺตโน ของตน (อตฺตนา) กตฺตพฺพุตฺตกํ อันสมควรแก่ความเป็นกรรม อันตน พึงกระทำ ๗

ธนฺญชยเศรษฐีนั้น ได้ทำกิจของตน ที่ควรทำแล้ว

โส วิเสสนะของ ธนนฺชยเสฏฺฐิ สุททกัตตานิ อกาสิ อายยาตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน สามีสัมพันธะใน กิจจ อตฺตนา อนภิทกัตตานิ กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพุตฺตกํ วิเสสนะของ กิจจ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๗

๒๓. ราชปิ สฺส มหนฺตํ สกฺกาโร กตฺวา “อิมํ อาทาย คจฺฉถาติ ปเสนทิกอสลราชานํ อญฺโยเชสิ ๗

ราชปิ สฺส (ชนนฺชยเสฏฺฐิสฺส) มหนฺตํ สกฺกาโร กตฺวา “(ตุมุเห) อิมํ (เสฏฺฐิ) อาทาย คจฺฉถาติ (วจเนน) ปเสนทิกอสลราชานํ อญฺโยเชสิ ๗

ราชปิ แม้อ.พระราช กตฺวา ทรงกระทำแล้ว สกฺกาโร ซึ่งสักการะ มหนฺตํ อันใหญ่ อสฺส (ชนนฺชยเสฏฺฐิสฺส) แก่เศรษฐีชื่อว่าธนฺญชยนั้น อญฺโยเชสิ ทรงส่งไปแล้ว ปเสนทิกอสลราชานํ ซึ่งพระราชพระนามว่าปเสนทิกอสล (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.พระองค์ อาทาย ทรงพาเอาแล้ว อิมํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนี้ คจฺฉถ จงเสด็จไปเถิด” อิติ ดังนี้ ๗

แม้พระราช ทรงทำสักการะใหญ่ แก่ธนฺญชยเศรษฐีนั้น ทรงส่งพระเจ้าปเสนทิกอสลไป ด้วยพระดำรัสว่า “ขอพระองค์จงพาเอาเศรษฐีนี้ไปเถิด”

อปิศัพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ ราชาย สุททกัตตานิ อญฺโยเชสิ อายยาตบทกัตตฺวาจก

อสุส วิเสสณะของ ธนัญชยเสฏฐิจัสสจ สัมปทานใน กตวา มหนต วิเสสณะของ สุกการีจ อวุตตกัมมะใน กตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อุกโยเชสิ “ตุมเห สุกทกัตตาใน คจจณจ อาชยาตบทกัตตวาจก อิม วิเสสณะของ เสฏฐิจจ อวุตตกัมมะใน อาทายจ สมานกาลกิริยาใน คจจณ” อิติศัพท สรุปะใน วจเนนจ กระณะใน อุกโยเชสิ ปเสนทโกสลราชาน อวุตตกัมมะใน อุกโยเชสิ ๒

๒๔. โส ต อาทาย สพพตถ เอกเรตติวาเสน คจจนโต เอก ผาสุกกุจจัน ปตวา นิवास คณหิ ๒

โส (ปเสนทโกสโล) ต (ธนัญชยเสฏฐิจ) อาทาย สพพตถ (จาเน) เอกเรตติวาเสน คจจนโต เอก ผาสุกกุจจัน ปตวา นิवास คณหิ ๒

โส (ปเสนทโกสโล) อ.พระราชาพระนามว่าปเสนทโกศลนั้น อาทาย ทรงพาเอาแล้ว ต (ธนัญชยเสฏฐิจ) ซึ่งเศรษฐีชื่อว่าธัญชัยนั้น คจจนโต เสด็จไปอยู่ เอกเรตติวาเสน ด้วยการอยู่สิ้นราตรีเดียว สพพตถ (จาเน) ในที่ทั้งปวง ปตวา เสด็จถึงแล้ว ผาสุกกุจจัน ซึ่งที่อันสำราญ เอก แห่งหนึ่ง คณหิ ทรงถือเอาแล้ว นิवास ซึ่งการพักแรม ๒

พระเจ้าปเสนทโกศลนั้น ทรงพาเอาธัญชัยเศรษฐีนั้น เสด็จไปอยู่ โดยการพักหนึ่งราตรี ในทุกจ ที่ เสด็จถึงที่อันสำราญแห่งหนึ่ง ทรงถือเอาที่พักแรม

โส วิเสสณะของ ปเสนทโกสโลจ สุกทกัตตาใน คณหิจ อาชยาตบทกัตตวาจก ต วิเสสณะของ ธนัญชยเสฏฐิจจ อวุตตกัมมะใน อาทายจ สมานกาลกิริยาใน คจจนโต สพพตถ วิเสสณะของ จาเนจ วิสยาธาระใน คจจนโต เอกเรตติวาเสน ตติยาวิเสสณะใน คจจนโตจ อัพภันตรกิริยาของ ปเสนทโกสโล เอก วิเสสณะของ ผาสุกกุจจันจ สัมปาปฎเญยกัมมะใน ปตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คณหิ นิवास อวุตตกัมมะใน คณหิ ๒

๒๕. อถ น ธนัญชยเสฏฐิจ ปุจจนิ “อิท กสส วิชิตนติ ๒

อถ น (ปเสนทโกสล) ธนัญชยเสฏฐิจ ปุจจนิ “อิท (วิชิต) กสส วิชิต (โหด)” อติ ๒

อด ครั้งนั้น ฌณชยเสฏฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่าธัญชัย ปุจฉิ ทูลถามแล้ว นั (ปเสนทิโกศล) กะพระราชาพระนามว่าปเสนทิโกศลนั้น อิติ ว่า “อิทัง (วิชิตัง) อ.แวนแคว้นนี้ วิชิตัง เป็นแวนแคว้น กสฺส ของใคร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั้น ธัญชัยเศรษฐี ทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “นี่เป็นแวนแคว้นของใคร”

อด กาลสัตตมึ ฌณชยเสฏฐิ สุธกัตตานิ ปุจฉิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ ปเสนทิโกศล ๕ อกถิตกัมมะเน ปุจฉิ “อิทัง วิเสสนะของ วิชิตัง ๕ สุธกัตตานิ โหติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะเน วิชิตัง ๕ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อาการะเน ปุจฉิ ๕

๒๖. “มยหัง เสฏฐิติ ๕

(ราชา) “(อิทัง วิชิตัง) มยหัง (วิชิตัง โหติ) เสฏฐิติ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เสฏฐิ ดูก่อนเศรษฐี (อิทัง วิชิตัง) อ.แวนแคว้นนี้ (วิชิตัง) เป็นแวนแคว้น มยหัง ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชา ตรัสว่า “เศรษฐี แวนแคว้นนี้ เป็นแวนแคว้นของเรา”

ราชา สุธกัตตานิ อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เสฏฐิ อาลปนะ อิทัง วิเสสนะของ วิชิตัง ๕ สุธกัตตานิ โหติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยหัง สามีสัมพันธะเน วิชิตัง ๕ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อาการะเน อาห ๕

๒๗. “กิวฑุโร อิตโต สาวตฺถิติ ๕

(เสฏฐิ) “กิวฑุโร อิตโต (จานโต) สาวตฺถิติ (อตฺถิติ)” อิติ (ปุจฉิ) ๕

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (ปุจฉิ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “สาวตฺถิติ อ.เมืองสาวตฺถิติ (อตฺถิติ) มีอยู่ อิตโต (จานโต) แต่ที่นี้ กิวฑุโร ไกลเพียงไร” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐี ทูลถามว่า “เมืองสาวตฺถิติ ไกลจากที่นี้เท่าไร ?

เสฏฐิ สุธกัตตานิ ปุจฉิ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กิวฑุโร วิเสสนะของ สาวตฺถิติ ๕

สุทรกัตตทาใน อตฺถิ ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺ วิเสสนะของ จานโต ๆ อปาทานใน กิวทฺโร” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ฯ

๒๘. “สตุตโยชนมตฺถเกติ ฯ

(ราชา) “(สาวตฺถิ) สตุตโยชนมตฺถเก (อตฺถิ) อิติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(สาวตฺถิ) อ.เมืองสาวตฺถิ (อตฺถิ) มีอยู่ สตุตโยชนมตฺถเก ในที่สุดแห่งโยชน์เจ็ด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราช ตรัสถามว่า “เมืองสาวตฺถิ มีอยู่ในที่สุด ๗ โยชน์”

ราชา สุทรกัตตทาใน อาห ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “สาวตฺถิ สุทรกัตตทาใน อตฺถิ ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สตุตโยชนมตฺถเก วิสยาคาระใน อตฺถิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๙. “อนฺโตนครี สมฺพาริ, อมฺหากิ ปริชโน มหนฺโต, สเจ โรเจถ, อิวะ วเสยยาม เทวาติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “อนฺโตนครี สมฺพาริ (โหติ), อมฺหากิ ปริชโน มหนฺโต (โหติ), สเจ (ตุมฺเห) โรเจถ, (มยิ) อิวะ (จาเน) วเสยยาม เทวาติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “อนฺโตนครี อ.ภายในแห่งพระนคร สมฺพาริ เป็นที่คับแคบ (โหติ) ย่อมเป็น, ปริชโน อ.ชนผู้เป็นบริวาร อมฺหากิ ของ ข้าพระองค์ ท. มหนฺโต เป็นผู้มาก (โหติ) ย่อมเป็น, สเจ ถ้าว่า (ตุมฺเห) อ.พระองค์ โรเจถ ย่อมทรงพอพระทัยไสร้, เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (มยิ) อ.ข้าพระองค์ ท. วเสยยาม พึงอยู่ อิวะ (จาเน) ในที่นั้นนั่นเอง” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐี กราบทูลว่า “ภายในพระนคร เป็นที่คับแคบ, ชนผู้เป็นบริวารของข้าพระองค์ ทั้งหลาย มีมาก, ถ้าพระองค์ ย่อมทรงพอพระทัยไสร้, พวกข้าพระองค์ พึงอยู่ในที่นี้ นั้นแหละ พระเจ้าข้า”

เสฏฺฐิ สุทรกัตตทาใน อาห ๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “อนฺโตนครี สุทรกัตตทาใน โหติ ๆ

อาชยาตบทกัถตุวจาก สมพารั วิกตีกัถตาใน โหติ, ปริชโน สุททกัถตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัถตุวจาก อมหากั สามีสัมพันธะใน ปริชโน มหนโต วิกตีกัถตาใน โหติ,
 สเจศัพทั ปริกัปปัตถะ ตุมเห สุททกัถตาใน โรเจถฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก, เทว
 อาลปนะ มยั สุททกัถตาใน วเสยยามฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก เอวศัพทั อวธารณะเข้า
 กักับ อิทธฯ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วเสยยาม” อิติศัพทั อาการะใน อาห ฯ

.....
 ๓๐. ราชา “สาธูติ สมปฏิจฉิตวา ตสมึ จาเน นครี มาเปตวา ตสฺส ทตฺวา อคมาสิ ฯ

ราชา “สาธูติ สมปฏิจฉิตวา ตสมึ จาเน นครี มาเปตวา ตสฺส (เสฏฺฐิสิสฺส) ทตฺวา อคมาสิ ฯ

ราชา อ.พระราชสา สมปฏิจฉิตวา ทรงรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ติละ” อิติ ดังนี้
 มาเปตวา ทรงสร้างแล้ว นครี ซึ่งพระนคร ตสมึ จาเน ในที่นั้น ทตฺวา พระราชทาน
 แล้ว ตสฺส (เสฏฺฐิสิสฺส) แก่เศรษฐีนั้น อคมาสิ ได้เสด็จไปแล้ว ฯ

พระราชสา ทรงรับว่า “ได้” แล้วทรงสร้างพระนครในที่นั้น พระราชทานแก่เศรษฐีนั้น ได้
 เสด็จไปแล้ว

ราชสา สุททกัถตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัถตุวจาก “สาธู สัมปฏิจฉนัถถลึงคัถถะ”
 อิติศัพทั อาการะใน สมปฏิจฉิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน มาเปตวา ตสมึ วิเสสนะของ
 จาเนฯ วิสยาธาระใน มาเปตวา นครี อวุตตกัถมะใน มาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ทตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ เสฏฺฐิสิสฺสฯ สัมปทานใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ ฯ

.....
 ๓๑. ตสมึ ปเทเส สายั วสนภูจานสฺส คหิตตฺตา นครสฺส “สาเกตฺตฺนฺเตว นามั อโหสิ ฯ

(เสฏฺฐิฉินา) ตสมึ ปเทเส สายั วสนภูจานสฺส คหิตตฺตา นครสฺส “สาเกตั” อิติ เอว (วจนั) นามั
 อโหสิ ฯ

(วจนั) อ.คำ “สาเกตั” อิติ เอว ว่า “ อ. สาเกต ” ดังนี้นั้นเกี่ยว นามั เป็นชื่อ
 นครสฺส ของพระนคร อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เสฏฺฐิฉินา) ตสมึ ปเทเส สายั
 วสนภูจานสฺส คหิตตฺตา เพราะความที่ แห่งที่เป็นที่อยู่ ในประเทศนั้น เป็นที่
 อันเศรษฐี ถือเอาแล้ว ในเวลาเย็น ฯ

คำว่า “สาเกต” ดั่งนั้นนั่นแหละ ได้เป็นชื่อของพระนคร เพราะว่าเป็นที่ที่อยู่ในประเทศนั้น
 เศรษฐีถือเอาในเวลาเย็น

“สาเกต” ลิงคัตถะ” เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อิติฯ ศัพท สรุปะใน วจนัฯ สุทธกัตตาใน
 อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก เสฏฺฐิโน อนนภิตกัตตาใน คหิต- ตสมิ วิเสสนะของ
 ปเทเสฯ วิสยาธาระใน วสนนฺจฺจานสฺส สายํ กาลสัตตมิใน คหิต- วสนนฺจฺจานสฺส ภาวาทิ-
 สัมพันธะใน คหิตตตตตฯ เหตุโน อโหสิ นามํ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๓๒. สาวตถิยมปิ โข มิคารเสฏฺฐิโน ปุตุโต ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นาม วยปฺปตุโต
 อโหสิ ฯ

ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นาม ชื่อ อ.กุมารชื่อว่าปุณฺณวฑฺฒนะ ปุตุโต ผู้เป็นบุตร มิคาร-
 เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่ามิคาระ สาวตถิยมปิ โข แม่ในเมืองสาวัตถีแล วยปฺปตุโต
 เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งวัย อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

กุมารชื่อว่าปุณฺณวฑฺฒนะ ผู้เป็นบุตรของมิคารเศรษฐี แม่ในเมืองสาวัตถีแล ได้เป็นผู้ถึง
 วัยแล้ว

ปุตุโต วิเสสนะของ ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณฺณวฑฺฒน-
 กุมาโรฯ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
 สาวตถิยฯ วิสยาธาระใน มิคารเสฏฺฐิโน โขศัพท วจนาลังการะ วยปฺปตุโต วิกตีกัตตา
 ใน อโหสิ ฯ

๓๓. อถ นํ มาตาปิตโร วทีสุ “ตาต ตว รุจฺจนนฺจฺจานเ เอกํ ทาริกํ อุปฺชาระหิติ ฯ

อถ นํ (ปุณฺณวฑฺฒนกุมาโร) มาตาปิตโร วทีสุ “(ตุว) ตาต ตว รุจฺจนนฺจฺจานเ เอกํ ทาริกํ
 อุปฺชาระหิติ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. วทีสุ กล่าวแล้ว นํ (ปุณฺณวฑฺฒน-
 กุมาโร) กะกุมารชื่อว่าปุณฺณวฑฺฒนะนั้น อิติ ว่า “ตาต ตูก่อนลูก (ตุว) อ.เธอ
 อุปฺชาระหิ จงพิจารณา ทาริกํ ซึ่งนางทาริกา เอกํ คนหนึ่ง รุจฺจนนฺจฺจานเ ในที่เป็นที่
 ชอบใจ ตว ของเธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น มารดาและบิดา กล่าวกะปุ่นถนัฒนกุมารนั้นว่า “ลูก เธอจงพิจารณานางทาริกา คนหนึ่ง ในที่เป็นที่พอใจของเธอเถิด”

อถ กาลสัตตมี มาตาปิตโร สุทรกัตตาใน วทีสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นัวิเสสณะของ ปุณณวทุฒนกุมารึๆ อกถิตกัมมะใน วทีสุ “ตาด อาลปะนะ ตวั สุทรกัตตาใน อุปธาเรหึๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตว สามีสัมพันธะใน รุจจนฎจาเนๆ วิสยาธาระใน อุปธาเรหึ เอกั วิเสสณะของ ทาริกึๆ อวุดตกัมมะใน อุปธาเรหึ” อิติศัพท์ อาการะใน วทีสุ ๗

๓๔. “มยุหึ เอวรูปาย ภரியาย กิจจัน นตถิติ ๗

(ปุณณวทุฒนกุมารึ) “มยุหึ เอวรูปาย ภரியาย กิจจัน นตถิติ (อาห) ๗

(ปุณณวทุฒนกุมารึ) อ.กุมารชึ้อว่าปุณณวทุฒนันั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิจจัน อ.กิจ ภரியาย ด้วยภรรยา เอวรูปาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป นตถิติ ย่อมไม่มี มยุหึ แก่กระผม” อิติ ดังนี้ ๗

ปุณณวทุฒนกุมาร กล่าววว่า “กิจด้วยภรรยาผู้เห็นปานนี้ ย่อมไม่มีแก่กระผม”

ปุณณวทุฒนกุมารึ สุทรกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิจจัน สุทรกัตตาใน นตถิติๆ กิริยาบทกัตตุวจาก มยุหึ สัมปทานใน นตถิติ เอวรูปาย วิเสสณะของ ภரியายๆ ตติยาวิเสสณะใน กิจจัน” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๓๕. “ปุตุต มา เอวั กริ, กุลั นาม อปุตุตกั น ติฎฐตติติ ๗

(มาตาปิตโร) “ปุตุต (ตวั) มา เอวั กริ, กุลั นาม อปุตุตกั น ติฎฐตติติ (อาหึสุ) ๗

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. (อาหึสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปุตุต ตุก่อนลูก (ตวั) อ.เธอ มา กริ อย่างกระทำแล้ว เอวั อย่างนี้, กุลั นาม ชึ้อ อ.ตระกูล อปุตุตกั ผู้ไม่มีบุตร น ติฎฐนุติ ย่อมไม่ดำรงอยู่” อิติ ดังนี้ ๗

มารดาและบิดา กล่าววว่า “ลูก เธออย่าได้ทำอย่างนี้เลย, ชึ้นชึ้อว่าตระกูลที่ไม่บุตร ย่อมไม่ดำรงอยู่”

มาตาปิตโร สุทธกัตตานิ อหังสุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “ปุตุต อาลปนะ ตวั สุทธกัตตานิ กริๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มาศัพท ปฏิสเสระไน กริ เอวั กริยาวิเสสไนไน กริ, นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ กุลังๆ สุทธกัตตานิ ติฏฐติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อปุตุตกั วิเสสไนของ กุลั นศัพท ปฏิสเสระไน ติฏฐติ” อิติศัพท อากาละไน อหังสุ ๫

๓๖. โส ปุณปุณั วุจจมาโน “เตนหิ ปญจกฤษณสมนุหาคตัง ทาริกัง ลภมาโน ตุมหากัง วจนัง กริสฺสามิตี อห ๫

โส (ปุณณวฑฒนกุมารโ มาตาปิตุหิ) ปุณปุณั วุจจมาโน “เตนหิ (อห) ปญจกฤษณสมนุหาคตัง ทาริกัง ลภมาโน ตุมหากัง วจนัง กริสฺสามิตี อห ๫

โส (ปุณณวฑฒนกุมารโ) อ.กุมารชื่อว่าปุณณวฑฒนนั้น (มาตาปิตุหิ วุจจมาโน ผู้ อันมารดาและบิดา ท. กล่าวอยู่ ปุณปุณั บ่อยๆ อห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้า อย่างนั้น (อห) อ.กระผม ลภมาโน เมื่อได้ ทาริกัง ซึ่งนางทาริกา ปญจกฤษณสมนุหาคตัง ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความงามห้า กริสฺสามิ จักกระทำ วจนัง ซึ่งคำ ตุมหากัง ของท่าน ท.” อิติ ดังนี้ ๫

ปุณณวฑฒนกุมารนั้น ถูกมารดาและบิดากล่าวซ้ำบ่อยๆ จึงกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น กระผม เมื่อได้นางทาริกา ผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง จักทำตามคำของท่านทั้งหลาย”

โส วิเสสไนของ ปุณณวฑฒนกุมารโๆ สุทธกัตตานิ อหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มาตาปิตุหิ อนภิทกัตตานิ วุจจมาโน ปุณปุณั กริยาวิเสสไนไน วุจจมาโนๆ อัปภันตรกริยาของ ปุณณวฑฒนกุมารโ “เตนหิ อุกโยชนัตถะ อห สุทธกัตตานิ กริสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ปญจกฤษณสมนุหาคตัง วิเสสไนของ ทาริกังๆ อวุตตกัมมะไน ลภมาโนๆ อัปภันตรกริยาของ ปุณณวฑฒนกุมารโ ตุมหากัง สามิสัมพันธไน วจนังๆ อวุตตกัมมะไน กริสฺสามิ” อิติศัพท อากาละไน อห ๫

๓๗. “กานิ ปเนตานิ ปญจ กฤษณานิ นาม ตาตาดิ ๫

(มาตาปิตโร) “กานิ ปน เอตานิ ปญจ กฤษณานิ นาม ตาตาดิ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๫

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ตาต ดูก่อนลูก ปน ก็

กल्याณานิ นาม ชื่อ อ.ความงาม ท. ปญจ ห้า เอตานิ เหล่านั้น กานิ เหล่าไหน”
อิติ ดังนี้ ฯ

มารดาและบิดา ถามว่า “ลูก ก็ชื่อว่าความงาม ๕ อย่างเหล่านี้ คืออะไรบ้าง ?”

มาตาปิตโร สุททกัตตานิ ปุจฺฉิสฺสุ อายยาตบทกัตตฺวาจก “ตาต อาลปนะ ปนศัพทํ
วากยารัมภโชตกะ กานิ กิติ เอตานิ กิติ ปญจ กิติ วิเสสนะของ กल्याณานิ นามศัพทํ
สัญญาโชตกะเข้ากับ กल्याณานิ ๑ ลิงคัตตเถ” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๓๘. “เกสกลยาณํ มัสกลยาณํ อฏฺฐจิกฺกลยาณํ จวิกฺกลยาณํ วยกฺกลยาณนฺติ ฯ

(ปุณณวฑฒนกุมารโ) “เกสกลยาณํ มัสกลยาณํ อฏฺฐจิกฺกลยาณํ จวิกฺกลยาณํ วยกฺกลยาณนฺติ (ปญจ
กल्याณานิ)” อิติ (อาห) ฯ

(ปุณณวฑฒนกุมารโ) อ.กุมารชื่อว่าปุณณวฑฒนะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
“(กल्याณานิ) อ.ความงาม ท. ปญจ ห้า อิติ คือ ‘เกสกลยาณํ อ.ความงามแห่งผม
มัสกลยาณํ อ.ความงามแห่งเนื้อ อฏฺฐจิกฺกลยาณํ อ.ความงามแห่งกระดูก จวิกฺกลยาณํ
อ.ความงามแห่งผิวพรรณ วยกฺกลยาณํ อ.ความงามแห่งวัย’ อิติ ดังนี้ ฯ

ปุณณวฑฒนกุมาร กล่าววว่า “ความงาม ๕ อย่าง คือ “ผมงาม เนื้องาม กระดูกงาม ผิว
พรรณงาม วัยงาม”

ปุณณวฑฒนกุมารโ สุททกัตตานิ อาห ๑ อายยาตบทกัตตฺวาจก “เกสกลยาณํ กิติ
มัสกลยาณํ กิติ อฏฺฐจิกฺกลยาณํ กิติ จวิกฺกลยาณํ กิติ วยกฺกลยาณํ กิติ ลิงคัตตเถ” อิติศัพทํ
สรูปะใน ปญจ กल्याณานิ ปญจ วิเสสนะของ กल्याณานิ ๑ ลิงคัตตเถ” อิติศัพทํ
อากาเรใน อาห ฯ

๓๙. มหาปุณฺณาย หิ อิตฺถิยา เกสา โมรกลาปสทิสสา หุตฺวา มุณฺจิตฺวา วิสฺสฏฺฐจา
นิวาสนนฺตํ ปหริตฺวา นีวตฺติตฺวา อุตฺทคฺคา ติฏฺฐนฺติ, อิทํ เกสกลยาณํ นาม ฯ

มหาปุณฺณาย หิ อิตฺถิยา เกสา โมรกลาปสทิสสา หุตฺวา (ตาย อิตฺถิยา) มุณฺจิตฺวา วิสฺสฏฺฐจา
นิวาสนนฺตํ ปหริตฺวา นีวตฺติตฺวา อุตฺทคฺคา (หุตฺวา) ติฏฺฐนฺติ, อิทํ (กฺลยาณํ) เกสกลยาณํ

นาม ๙

หิ จริงอยู่ เกสา อ.ผม ท. อิตฺติยา ของหญิง มหาปฺญญาय ผู้มีบุญมาก โมรกฺลาป-
สทิสฺสา เป็นเช่นกับด้วยกำหางแห่งนกยูง หุตฺวา เป็น (ตาย อิตฺติยา) มุญฺจิตฺวา
วิสฺสฏฺฐา อันหญิงนั้น ปล่อยแล้ว สยายแล้ว ปฺหริตฺวา กระทบแล้ว นิวาสนนฺตํ ซึ่ง
ชายแห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว อุทฺทคฺคา เป็นอวัยวะมีปลายในเบื้อง
บน (หุตฺวา) เป็น ติฏฺฐนฺติ ย่อมตั้งอยู่, อิทํ (กฺลฺยาณํ) อ.ความงามนี้ เกสฺกกฺลฺยาณํ
นาม ชื่อว่าความงามแห่งผม ๙

ความจริง เส้นผมของหญิงผู้มีบุญมาก เป็นเช่นกับกำหางนกยูง ถูกหญิงปล่อยสยาย
แล้ว กระทบชายผ้านุ่ง กลับขึ้นไปข้างบน ย่อมตั้งอยู่, นี้ ชื่อว่าผมงาม

หิตฺัพทํ ทัพทฺทีกรณฺโชตฺกะ เกสา สุทฺธกัตฺตาใน ติฏฺฐนฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก
มหาปฺญญาयฯ วิเสสนะของ อิตฺติยาฯ สามีสัมพันธะใน เกสา โมรกฺลาปสทิสฺสา วิกิตฺ-
กัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสฏฺฐา ตาย วิเสสนะของ อิตฺติยาฯ อนภิท-
กัตฺตาใน วิสฺสฏฺฐา มุญฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิสฺสฏฺฐาฯ วิเสสนะของ เกสา
นิวาสนนฺตํ อวฺตตกัมฺมะใน ปฺหริตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน หุตฺวา อุทฺทคฺคา วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ติฏฺฐนฺติ, อิทํ วิเสสนะ
ของ กฺลฺยาณํฯ ลิงคัตฺถะ นามศัพทํ สัณฺญาโชตฺกะเข้ากับ เกสฺกกฺลฺยาณํฯ วิเสสนะของ
กฺลฺยาณํ ๙

๔๐. ทนฺตาวารณํ พิมฺพผลสทิสฺ วรรณสมฺปนฺนํ สมํ สุขุสฺสิตํ โหติ, อิทํ มํสฺกกฺลฺยาณํ
นาม ๙

ทนฺตาวารณํ พิมฺพผลสทิสฺ วรรณสมฺปนฺนํ สมํ สุขุสฺสิตํ โหติ, อิทํ (กฺลฺยาณํ) มํสฺกกฺลฺยาณํ นาม ๙

ทนฺตาวารณํ อ.เนื้อเป็นเครื่องปิดซึ่งฟัน พิมฺพผลสทิสฺ เป็นเช่นกับด้วยผลแห่งตำลึง
วรรณสมฺปนฺนํ เป็นอวัยวะอันถึงพร้อมแล้วด้วยสี สมํ เป็นอวัยวะเสมอ สุขุสฺสิตํ เป็น
อวัยวะสนิทดีแล้ว โหติ ย่อมเป็น, อิทํ (กฺลฺยาณํ) อ.ความงามนี้ มํสฺกกฺลฺยาณํ นาม
ชื่อว่าคุณงามแห่งเนื้อ ๙

เนื้อปิดฟัน เป็นเช่นกับผลตำลึง ถึงพร้อมด้วยสี เรียบเสมอสนิท, นี้ ชื่อว่าเนื้องาม

ทนต์วารณ สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พิมพผลสทิสํ กัตี วรรณ-
สมฺปนฺนํ กัตี สมํ กัตี สฺมุสฺสิตํ กัตี วิกตีกัตตานิ โหติ, อิํ วิเสสณะของ กลฺยาณํฯ
ลึงคัตตะ นามศัพทํ สัณฺญาไซตตะเข้ากักับ มํสกลฺยาณํฯ วิเสสณะของ กลฺยาณํ ฯ

๔๑. ทนต์วา สุกกา สฺมา อวิวรา อุตฺสาเปตฺวา จปีตวชิรปฺนตี วย สฺมฺจฺฉินฺนสงฺขปฺนตี วย
จ โสภนฺติ, อิํ อฏฺฐิจกฺลฺยาณํ นาม ฯ

ทนต์วา สุกกา สฺมา อวิวรา (ปุคฺคเลน) อุตฺสาเปตฺวา จปีตวชิรปฺนตี วย (จ ปุคฺคเลน)
สมฺจฺฉินฺนสงฺขปฺนตี วย จ โสภนฺติ, อิํ (กฺลฺยาณํ) อฏฺฐิจกฺลฺยาณํ นาม ฯ

ทนต์วา อ.พัน ท. สุกกา ชาว สฺมา เสมอ อวิวรา ไม่มีช่อง โสภนฺติ ย่อมงาม
(ปุคฺคเลน) อุตฺสาเปตฺวา จปีตวชิรปฺนตี วย (จ) ราวกะ อ.ระเบียบแห่งเพชร อัน
บุคฺคล ให่ยกัขึ้นแล้ว ตั้งไว้แล้วด้วย (ปุคฺคเลน) สฺมฺจฺฉินฺนสงฺขปฺนตี วย จ ราวกะ
อ.ระเบียบแห่งสังข์อันบุคฺคลขัตดีแล้วด้วย, อิํ (กฺลฺยาณํ) อ.ความงามนี้ อฏฺฐิจ-
กฺลฺยาณํ นาม ชื่อว่าความงามแห่งกระดูก ฯ

พันทั้งหลาย ชาว เรียบเสมอ ไม่มีช่อง ย่อมงาม ดุจระเบียบเพชร ที่บุคฺคลยกัขึ้นตั้งไว้
แล้ว และดุจระเบียบสังข์ที่บุคฺคลขัตดีแล้ว, นี้ ชื่อว่ากระดูกงาม.

ทนต์วา สุทรกัตตานิ โสภนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุกกา กัตี สฺมา กัตี อวิวรา กัตี
วิเสสณะของ ทนต์วา ปุคฺคเลน อภิหิตกัตตานิ จปีต- อุตฺสาเปตฺวา สฺมานกาลกิริยาใน
จปีตวชิรปฺนตีฯ อุปฺมาลึงคัตตะ ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตตานิ สฺมฺจฺฉินฺน- สฺมฺจฺฉินฺนสงฺข-
ปฺนตี อุปฺมาลึงคัตตะ วย สองศัพทํ อุปฺมาไซตตะเข้ากักับ ปุคฺคเลน อุตฺสาเปตฺวา
จปีตวชิรปฺนตี และ ปุคฺคเลน สฺมฺจฺฉินฺนสงฺขปฺนตี จ สองศัพทํ ปทสมฺจฺฉยัตตะเข้ากักับ
ปุคฺคเลน จปีตวชิรปฺนตี วย และ ปุคฺคเลน สฺมฺจฺฉินฺนสงฺขปฺนตี วย, อิํ วิเสสณะของ
กฺลฺยาณํฯ ลึงคัตตะ นามศัพทํ สัณฺญาไซตตะเข้ากักับ อฏฺฐิจกฺลฺยาณํฯ วิเสสณะของ
กฺลฺยาณํ ฯ

๔๒. กภาพิยา วรรณกาทีหิ อวิลิตฺโตเอว ฉวิวณฺโณ สินฺทุโช นีลุปฺพลทามสทิสो โหติ,
โอทาทาย กณฺณการปฺปฬทามสทิสो โหติ; อิํ ฉวิกฺลฺยาณํ นาม ฯ

กาพียา (อิตฺถียา) วณฺณกาทีหิ (มเลหิ) อวิลิตฺโต เอว จวิวณฺโณ สนิทฺโร นีลุปฺพลทามสทิสो โหติ, โอทาทาย (อิตฺถียา จวิวณฺโณ) กณฺณการปฺปฺพทามสทิสो โหติ; อิทํ (กลฺยาณ) จวิกฺลฺยาณํ นาม ฯ

จวิวณฺโณ อ.สีแห่งผิว **กาพียา (อิตฺถียา)** ของหญิงดำ **วณฺณกาทีหิ (มเลหิ)** **อวิลิตฺโต เอว** อันมลทิน ท. มีไฟเป็นต้น ไม่แปดเปื้อนแล้วนั้นเที่ยว **สนิทฺโร** เป็นผิวดำสนิท **นีลุปฺพลทามสทิสอ** เป็นเช่นกับด้วยพวงดอกกุบลเขียว **โหติ** ย่อมเป็น, **(จวิวณฺโณ)** อ.สีแห่งผิว **โอทาทาย (อิตฺถียา)** ของหญิงขาว **กณฺณการปฺปฺพทามสทิสอ** เป็นเช่นกับด้วยพวงแห่งดอกกระรณิการ์ **โหติ** ย่อมเป็น; **อิทํ (กลฺยาณ)** อ.ความงามนี้ **จวิกฺลฺยาณํ นาม** ชื่อว่าความงามแห่งผิว ฯ

ผิวพรรณของหญิงดำ อันมลทินมีไฟเป็นต้นไม่แปดเปื้อนเลย มีสีดำสนิท เช่นกับพวงดอกกุบลเขียว, ผิวพรรณของหญิงขาว เป็นเช่นกับพวงดอกกระรณิการ์, นี้ ชื่อว่าผิวงาม เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อวิลิตฺโต ๆ วิเสสณะของ จวิวณฺโณ ๆ สุทฺธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวจาก กาพียา วิเสสณะของ อิตฺถียา ๆ สามีสัมพันธะใน จวิวณฺโณ วณฺณกาทีหิ วิเสสณะของ มเลหิ ๆ อนภิทกัตตาใน อวิลิตฺโต สนิทฺโร ก็ดี นีลุปฺพลทามสทิสอ ก็ดี วิกติกัตตาใน โหติ, จวิวณฺโณ สุทฺธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวจาก โอทาทาย วิเสสณะของ อิตฺถียา ๆ สามีสัมพันธะใน จวิวณฺโณ กณฺณการปฺปฺพทามสทิสอ วิกติกัตตาใน โหติ, อิทํ วิเสสณะของ กลฺยาณ ๆ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ จวิกฺลฺยาณ ๆ วิเสสณะของ กลฺยาณ ฯ

๔๓. ทสฺกฺขตฺตํ วิชาตาปี โข ปน สกึ วิชาตา วีย อวิกตโยพฺพนาว โหติ, อิทํ วยกลฺยาณํ นามาคี ฯ

ทสฺกฺขตฺตํ วิชาตาปี โข (อิตฺถิ) ปน สกึ วิชาตา วีย อวิกตโยพฺพนาว เอว โหติ, อิทํ (กลฺยาณ) วยกลฺยาณํ นามาคี ฯ

ปน ก็ (อิตฺถิ) อ.หญิง **วิชาตา โข** แม้ผู้คลอดแล้วแล **ทสฺกฺขตฺตํ** สิบครั้ง **วิชาตา** วียราวกะว่าคลอดแล้ว **สกึ** คราวเดียว **อวิกตโยพฺพนาว** เป็นผู้มีความเป็นแห่งหญิงสาวไปปราศแล้วหาไม่ได้เที่ยว **โหติ** ย่อมเป็น, **อิทํ (กลฺยาณ)** อ.ความงามนี้ **วยกลฺยาณํ**

นาม ชื่อว่าความงามแห่งวัย อิติ ดังนี้แล ฯ

ก็ หญิงผู้คลอดแล้ว ๑๐ ครั้ง ดูกคลอดคราวเดียว เป็นผู้ไม่ล่วงพ้นความเป็นสาวเลย, นี้ ชื่อว่าวัยงาม

ปนศัพท์ วากยารัมภโชนทกะ อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ วิชาตาฯ วิเสสณะของ อิติเถิง
 สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ทสภขตตุ กิริยาวิเสสณะใน วิชาตา
 โชนศัพท์ วณาลังการะ สกั กิริยาวิเสสณะใน วิชาตาฯ อุปมาวิเสสณะของ อิติเถิง วิยศัพท์
 อุปมาโชนทกะเข้ากับ สกั วิชาตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อวิคตโยพพนาฯ วิกติ-
 กัตตาใน โหติ, อิทธิ วิเสสณะของ กลยาณฺเฑ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชนทกะเข้ากับ
 วยกลยาณฺเฑ วิเสสณะของ กลยาณฺเฑ” อิติศัพท์ समाปนะ ฯ

๔๔. อถ สสุ มาตาปิตโร อฏฺฐตุตฺตรสทฺตพฺรหฺมเณ นิมนฺเตตฺวา โภเชตฺวา “ปญฺจกลฺยาณ-
 สมฺนุหาคตา อิตฺถิโย นาม โหนฺตฺติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ สสุ (ปฺนุณฺวทฺตฺนกุมารสฺส) มาตาปิตโร อฏฺฐตุตฺตรสทฺตพฺรหฺมเณ นิมนฺเตตฺวา (เต
 พฺรหฺมเณ) โภเชตฺวา “ปญฺจกลฺยาณสมฺนุหาคตา อิตฺถิโย นาม โหนฺตฺติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น มาตาปิตโร อ.มารดาและบิดา ท. สสุ (ปฺนุณฺวทฺตฺนกุมารสฺส) ของ
 กุมารชื่อว่าปฺนุณฺวทฺตฺนนั้น นิมนฺเตตฺวา เชื้อเชิญแล้ว อฏฺฐตุตฺตรสทฺตพฺรหฺมเณ ซึ่ง
 พฺรหฺมณฺมีร้อยอันยิ่งด้วยพฺรหฺมณฺแปดเป็นประมาณ (เต พฺรหฺมเณ) ยังพฺรหฺมณฺ
 ท. เหล่านั้น โภเชตฺวา ให้บริโภคแล้ว ปุจฺฉิสฺสุ ถามแล้ว อิติ ว่า “อิตฺถิโย นาม ชื่อ
 อ.หญิง ท. ปญฺจกลฺยาณสมฺนุหาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความงามห้า โหนฺติ
 มีอยู่หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น มารดาและบิดาของปฺนุณฺวทฺตฺนกุมารนั้น เชื้อพฺรหฺมณฺ ๑๐๘ คน ให้บริโภค
 แล้วถามว่า “ชื่อว่าหญิงทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง มีอยู่หรือ ?”

อถ กาลสัตฺตมี มาตาปิตโร สุททกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สสุ
 วิเสสณะของ ปฺนุณฺวทฺตฺนกุมารสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มาตาปิตโร อฏฺฐตุตฺตรสท-
 พฺรหฺมเณ อวตฺตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภเชตฺวา เต วิเสสณะของ
 พฺรหฺมเณฯ การิตกัมมะใน โภเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ “ปญฺจกลฺยาณ-

สมนุหาคตา วิเสสนะของ อิตฺถิโย นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิตฺถิโยฯ สุทฺธ-
กัตตาใน โหนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺตฺศัพท์ อากาเรใน ปุจฺจิสฺสุ ฯ

๔๕. “อาม โหนฺตฺติติ ฯ

(เต พุราหฺมณา) “อาม (ปญฺจกฺลฺยาณสมนุหาคตา อิตฺถิโย) โหนฺตฺติติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณฺ ท. เหล่านี้ (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม คว้า
(อิตฺถิโย) อ.หฺมฺิง ท. (ปญฺจกฺลฺยาณสมนุหาคตา) ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความงาม-
ห่า โหนฺติ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหฺมณฺเหล่านี้ กล่าวว่ “คว้า เหล่าหฺมฺิงผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง
มีอยู่”

เต วิเสสนะของ พุราหฺมณาฯ สุทฺธกัตตาใน อาหฺสฺฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “อาม
สัมปฺญิจฺฉนฺตฺตะ ปญฺจกฺลฺยาณสมนุหาคตา วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตตาใน
โหนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก” อิตฺตฺศัพท์ อากาเรใน อาหฺสฺ ฯ

๔๖. “เตนฺหิ เอวรूपิ ทาริกิ ปริเยสฺตํ อฏฺฐ ชนา คจฺฉนฺตฺตฺติ พุทฺธนํ ทตฺวา “อาคตฺกาล
จ โว กาทพฺพิ ชานิสฺสาม, คจฺฉณ, เอวรूपิ ทาริกิ ปริเยสฺถ, ทิฏฺฐกาเล จ อิมิ
ปิลนฺเชยฺยาถาติ สตฺสทฺสคฺขณิกิ สุวณฺณมालํ ทตฺวา อฺยโยเชสฺสุ ฯ

(เต มาตาปิตโร) “เตนฺหิ เอวรूपิ ทาริกิ ปริเยสฺตํ อฏฺฐ ชนา คจฺฉนฺตฺตฺติ (วตฺวา) พุทฺธนํ ทตฺวา
“(มย) อาคตฺกาล จ โว (อมฺเหหิ) กาทพฺพิ (กมฺม) ชานิสฺสาม, (ตฺมฺเห) คจฺฉณ, (ตฺมฺเห)
เอวรूपิ ทาริกิ ปริเยสฺถ, (ตฺมฺเห ตฺมฺเหหิ) ทิฏฺฐกาเล จ อิมิ (สุวณฺณมालํ) ปิลนฺเชยฺยาถาติ
(วจฺเนน) สตฺสทฺสคฺขณิกิ สุวณฺณมालํ ทตฺวา อฺยโยเชสฺสุ ฯ

(เต มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. เหล่านี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ
ถ้าอย่างนั้น ชนา อ.ชน ท. อฏฺฐ แปด คจฺฉนฺตฺ จงไป ปริเยสฺตํ เพื่ออันแสวงหา
ทาริกิ ซึ่งนางทาริกา เอวรूपิ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ให้แล้ว พุทฺธนํ ซึ่ง
ทรัพย์มาก ทตฺวา ให้แล้ว สุวณฺณมालํ ซึ่งระเบียบอันเป็นนิการแห่งทอง สต-
สทฺสคฺขณิกิ อันมีค่าแสนหนึ่ง อฺยโยเชสฺสุ ส่งไปแล้ว (วจฺเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “จ ก็

(มย) อ.เรา ท. **ชานิสฺสาม** จักรู (กมฺม) ซึ่งกรรม (อมฺเหติ) กาดพุพ อั้น- อั้นเรา ท. -พึงกระทำ โว แก่ท่าน ท. **อาคตกาเล** ในกาลเป็นที่มาแล้ว, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. **คจฺจถ** จงไป, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. **ปริเยสถ** จงแสวงหา **ทาริกํ** ซึ่งนางทาริกา **เอวรูปปี** แม้อันมีอย่างนี้เป็นรูป, จ อึ่ง (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. **ปิลนุชฺชเยยถ** พึงประดับ **อิมํ (สุวณฺณมालํ)** ซึ่งระเบียบอันเป็นวิกิการแห่งทอง (ตุมฺเหติ) **ทิกฺกุจกาเล** ในกาลเป็นที่ อั้นท่าน ท. เห็นแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

มารดาและบิดาเหล่านั้น กล่าวว่่า “ถ้าเช่นนั้น พวกชน ๘ คน จงไปเสาะหานางทาริกา ผู้เห็นปานนี้เถิด” ดังนี้แล้ว ให้ทรัพย์จำนวนมาก ให้มัลลยทองมีค่า ๑๐๐,๐๐๐ ส่งไป ด้วยคำว่่า “ก็พวกเราจักรูสิ่งทีควรทำแก่พวกท่าน ในเวลาที่พวกท่านมาแล้ว, พวกท่าน จงไป, จงเสาะหานางทาริกาแม้ผู้เห็นปานนี้, พวกท่านพึงประดับมัลลยทองนี้ ในเวลาที่ พวกท่านเห็นแล้ว”

เต วิเสสณะของ มาตาปิตโรจฺ สุทฺธกัตฺตานิ อูโยเชสฺสุจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก “เตนหิ อูโยชนัตตะ อฏฺฐ วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจนตุจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก เอวรูปปี วิเสสณะของ ทาริกจฺ อวุตตกัมมะใน ปริเยสตุจฺ ตุมฺตถสัมฺปทานใน คจฺจนตุจฺ” อิติศัพท์ อากาละใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา พหุชน อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา “จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ มยฺ สุทฺธกัตฺตานิ ชานิสฺสามจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก อาคตกาเล กาลสัตฺตมึใน ชานิสฺสาม โว สัมปทานใน กาดพุพ อมฺเหติ อนภิทกัตฺตานิ กาดพุพจฺ วิเสสณะของ กมฺมจฺ อวุตตกัมมะใน ชานิสฺสาม, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจถจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ปริเยสถจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก อปิตฺตํ อเปกขัตตะเข้ากับ เอวรูปปี วิเสสณะของ ทาริกจฺ อวุตตกัมมะใน ปริเยสถ, จศัพท์ สัมปิตนัตตะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตานิ ปิลนุชฺชเยยถจฺ อาชยาดบทกัตฺตวาจก ตุมฺเหติ อนภิทกัตฺตานิ ทิกฺกุจ- ทิกฺกุจกาเล กาลสัตฺตมึใน ปิลนุชฺชเยยถ อิมํ วิเสสณะของ สุวณฺณมालจฺ อวุตตกัมมะใน ปิลนุชฺชเยยถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนจฺ กรณะใน ทตฺวา สตสทสฺสคฺคณิกํ วิเสสณะของ สุวณฺณมालจฺ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน อูโยเชสฺสุจฺ ฯ

๔๗. เต มหุตมหนุตานิ นครานิ คนุตวา ปริเยสมานา ปญจกฺลฺยาณสมนฺนาคตํ ทาริกํ
 อทิสฺวา นีวตฺติตฺวา อากจฺจนฺตา วิวฏฺเณทฺตทิวเส สาเกตํ อนุปฺปตฺตา “อชฺช
 อมฺหากํ กมฺมํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ จินฺตยีสฺสุ ๕

เต (พฺรหฺมณา) มหุตมหนุตานิ นครานิ คนุตวา ปริเยสมานา ปญจกฺลฺยาณสมนฺนาคตํ
 ทาริกํ อทิสฺวา นีวตฺติตฺวา อากจฺจนฺตา วิวฏฺเณทฺตทิวเส สาเกตํ อนุปฺปตฺตา “อชฺช อมฺหากํ
 กมฺมํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ จินฺตยีสฺสุ ๕

เต (พฺรหฺมณา) อ.พฺรหฺมณฺ ท. เหล่านี้ คนุตฺวา ไปแล้ว นครานิ สู่พระนคร ท.
 มหุตมหนุตานิ ทั้งใหญ่ทั้งใหญ่ ปริเยสมานา แสวงหาอยู่ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว
 ทาริกํ ซึ่งนางทาริกา ปญจกฺลฺยาณสมนฺนาคตํ ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความงามห้า
 นีวตฺติตฺวา กลับแล้ว อากจฺจนฺตา มาอยู่ อนุปฺปตฺตา ถึงแล้วโดยลำดับ สาเกตํ ซึ่ง
 เมืองสาเกต วิวฏฺเณทฺตทิวเส ในวันแห่งนักษัตรอันเปิดเผยแล้ว จินฺตยีสฺสุ คิดแล้ว
 อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ กมฺมํ อ.การงาน อมฺหากํ ของเรา ท. นิปฺปชฺชิสฺสตี จักสำเร็จ”
 อิติ ดังนี้ ๕

พวกพฺรหฺมณฺเหล่านี้ ไปสู่พระนครทั้งหลาย ทั้งใหญ่ๆ แสวงหา ไม่พบเด็กสาว
 ผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง จึงกลับ ขณะกำลังมา ถึงเมืองสาเกตโดยลำดับ
 ในวันนักษัตรเปิดเผย จึงคิดว่า “วันนี้ การงานของพวกเรา จักสำเร็จ”

เต วิเสสฺนะของ พฺรหฺมณาฯ สุกฺทกตฺตฺตาใน จินฺตยีสฺสุฯ อาชฺยตบทกตฺตฺวาจก มหุตม
 มหนุตานิ วิเสสฺนะของ นครานิฯ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คนุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปริเยสมานาฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ พฺรหฺมณา ปญจกฺลฺยาณสมนฺนาคตํ วิเสสฺนะของ
 ทาริกํฯ อุตฺตกัมมะใน อทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีวตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 อากจฺจนฺตาฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ พฺรหฺมณา วิวฏฺเณทฺตทิวเส กาลสัตฺตมีใน
 อนุปฺปตฺตา สาเกตํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน อนุปฺปตฺตาฯ วิเสสฺนะของ พฺรหฺมณา “อชฺช
 กาลสัตฺตมี กมฺมํ สุกฺทกตฺตฺตาใน นิปฺปชฺชิสฺสตีฯ อาชฺยตบทกตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามิ-
 สัมพันธึใน กมฺมํ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺตยีสฺสุ ๕

๔๘. ตสฺมี ปน นคเร อนุสฺวจฺจรึ วิวฏฺเณทฺตตํ นาม โหติ ๕

ปน ก็ วิภูหนกษัตติ นาม ชื่อ อ.นักษัตรอันเปิดเผยแล้ว โหติ ย่อมมี อนุสัจจรั
 ทุกๆ ปี ตสมิ นคร ในพระนครนั้น ฯ

ก็ขึ้นชื่อว่านักษัตรเปิดเผย ย่อมมีทุกๆ ปี ในพระนครนั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ นามศัพท์ สัญญาโศตกะเข้ากับ วิภูหนกษัตติฯ สุกทกัตตา
 ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตสมิ วิเสสนะของ นครฯ วิสยาธาระใน โหติ
 อนุสัจจรั กิริยาวิเสสนะใน โหติ ฯ

๔๙. ตทา พหือนิกขมนกุลานิปี ปริวารเณ สหุธิ์ เคหา นิกขมิตฺวา อปฺปฏิจฺจนฺเนน สรีเรน
 ปทสว นทีตีร์ คจฺจนฺติ ฯ

ตทา ในกาลนั้น พหือนิกขมนกุลานิปี แม้อ.ตระกูลผู้ไม่ออกไปในภายนอก ท.
 นิกขมิตฺวา ออกไปแล้ว เคหา จากเรือน สหุธิ์ กับ ปริวารเณ ด้วยบริวาร สรีเรน
 มีสรีระ อปฺปฏิจฺจนฺเนน อันไม่ปกปิดแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป นทีตีร์ สูฝ้างแห่งแม่น้ำ
 ปทสว ด้วยเท้าเทียว ฯ

ในคราวนั้น แม้อ.ตระกูลที่ไม่ออกไปข้างนอก ก็ออกจากเรือน พร้อมกับบริวาร มีสรีระที่
 ไม่ปกปิด ย่อมเดินไปสูฝ้างแม่น้ำนั้นแหละ

ตทา กาลสัตตมี อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ พหือนิกขมนกุลานิฯ สุกทกัตตาใน
 คจฺจนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปริวารเณ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ์ฯ กิริยาสมวาเย
 ใน นิกขมิตฺวา เคหา อปาทานใน นิกขมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺจนฺติ
 อปฺปฏิจฺจนฺเนน วิเสสนะของ สรีเรนฯ อิตถัมภูตะของ พหือนิกขมนกุลานิ เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ ปทสวฯ ภาระใน คจฺจนฺติ นทีตีร์ สัมปาปุณเณยัมมะใน คจฺจนฺติ ฯ

๕๐. ตสมิ ทิวเส ขตฺติยมหาสาลาทินิ ปุตฺตาปี “อตุตโน สมานชาติกั มนาปี กุลทาริกั
 ทิสฺวา มาลาคุเลน ปริกฺขิปีสุสามาติ ตั ตั มคฺคั นิสฺสาย ติฏฺฐจฺนฺติ ฯ

ตสมิ ทิวเส ขตฺติยมหาสาลาทินิ (อิสสรขนาน) ปุตฺตาปี (มย) อตุตโน สมานชาติกั มนาปี
 กุลทาริกั ทิสฺวา มาลาคุเลน ปริกฺขิปีสุสามาติ (จินตเนน) ตั ตั มคฺคั นิสฺสาย ติฏฺฐจฺนฺติ ฯ

ตสมิ ทิวเส ในวันนั้น ปุตตปิ แม อ.บุตร ท. (อิสสรชนาน) ของอิสสรชน ท. ขตติยมหาลาทีน มีกษัตริยมหาลาเป็นต้น นิสสาย อาศัยแล้ว ต ต มคคิ ซึ่งหนทางนั้นๆ ติฏจนุติ ย่อมดำรงอยู่ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. ทิสวา เห็นแล้ว กุลทาริกิ ซึ่งนางทาริกาของตระกูล มนาปี ผู้ยังใจให้เอิบอาบ สมานชาติกิ ผู้มีชาติอันเสมอกัน อตตโน ด้วยตน ปริกขิปิสสาม จักคล้อง มาลาคุเลน ด้วยกลุ่มแห่งระเบียบ” อิติ ดังนี้ ฯ

ในวันนั้น แมพวกบุตรของอิสสรชนทั้งหลายมีกษัตริยมหาลาเป็นต้น อาศัยหนทางนั้นๆ ย่อมดำรงอยู่ ด้วยความคิดว่า “พวกเราเห็นหญิงสาวของตระกูล ผู้นำขึ้นใจ ผู้มีชาติอันเสมอกันกับตน จักคล้องด้วยกลุ่มระเบียบ”

ตสมิ วิเสสนะของ ทิวเสๆ กาลสัตตมิ ติฏจนุติ อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ ปุตตปิ สุกทกัตตาใน ติฏจนุติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ขตติยมหาลาทีน วิเสสนะของ อิสสรชนานๆ สามีสัมพันธะใน ปุตตปิ “มย สุกทกัตตาใน ปริกขิปิสสามๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก อตตโน ญฐฐิตติยาวิเสสนะใน สมานชาติกิๆ กิติ มนาปี กิติ วิเสสนะของ กุลทาริกิๆ อุตตกัมมะใน ทิสวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปริกขิปิสสาม มาลาคุเลน ภาระใน ปริกขิปิสสาม” อิติศัพท สรูปะใน จินตเนนๆ ภาระใน นิสสาย ต สองบท วิเสสนะของ มคคิๆ อุตตกัมมะใน นิสสายๆ สมานกาลกิริยาใน ติฏจนุติ ฯ

๕๑. เตปิ พุราหุมนานทีดีเร เอกิ सालं प्रविसृवा अगुञ्जु ५

เตปิ พุราหุมนาน อ.พราหุมน ท. แมเหล่านั้น ปวิสตุวา เข้าไปแล้ว सालं สู่ศาลา เอกิ หลังหนึ่ง นทีดีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำ อगुञ्जु ได้ยืนอยู่แล้ว ๫

พวกพราหุมนแมเหล่านั้น เข้าไปสู่ศาลาหลังหนึ่ง ที่ริมฝั่งแม่น้ำ ได้ยืนอยู่แล้ว

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ เตๆ วิเสสนะของ พุราหุมนานๆ สุกทกัตตาใน อगुञ्जुๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก นทีดีเร วิสยาธาระใน ปวิสตุวา เอกิ วิเสสนะของ सालंๆ สัมปาปญเญยักัมมะใน ปวิสตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อगुञ्จु ๫

๕๒. ตสมि खण्डे विखा पण्डरसोपसुसुत्थेतिका हुत्वा सपुषागणप्रपुष्मिणुतिता

ปณจหิ กุมารีสเตหิ ปริวุตา “นหิ คนตุวา นหายิสสามีติ ตं ปเทสํ ปตุตา ฯ

ตสฺมี ขณเ วิสาขา ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา หุตฺวา สพฺพพการณปฺปฏิมณฺฑิตา ปณจหิ
กุมารีสเตหิ ปริวุตา “(อหํ) นหิ คนตุวา นหายิสสามีติ (จินฺเตตฺวา) ตं ปเทสํ ปตุตา ฯ

ตสฺมี ขณเ ในขณะที่นั้น วิสาขา อ.นางวิสาขา ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา เป็นผู้
อันบุคคลพึงแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนลืบห้ำหรือลืบหก หุตฺวา เป็น สพฺพพการณป-
ปฏิมณฺฑิตา ผู้ประดับแล้วด้วยอาภรณ์ทั้งปวง ปณจหิ กุมารีสเตหิ ปริวุตา ผู้
อันร้อยแห่งเด็กหญิง ท. ห้ำ แวดล้อมแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา
คนตุวา ไปแล้ว นหิ สู่แม่น้ำ นหายิสสามิ จักอาบ” อิติ ดังนี้ ปตุตา ถึงแล้ว ตं
ปเทสํ ซึ่งประเทศนั้น ฯ

ในขณะที่นั้น นางวิสาขา ผู้ที่บุคคลพึงแสดงขึ้นว่ามีอายุ ๑๕ หรือ ๑๖ ปี ประดับด้วย
อาภรณ์ทุกอย่าง มีหญิงสาว ๕๐๐ คนแวดล้อม คิดว่า “เราไปสู่แม่น้ำ จักอาบ” ถึงสถาน
ที่นั้น

ตสฺมี วิเสสนะของ ขณเฯ กาลสัตตมียใน ปตุตา วิสาขา สฺุทฺธกัตฺตานิ ปตุตาฯ กิตฺตบ-
กัตฺตฺวาจก ปณฺณรสโสฬสวสฺสุทฺเทสิกา วิกิตฺกัตฺตานิ หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
สพฺพพการณปฺปฏิมณฺฑิตาฯ วิเสสนะของ วิสาขา ปณจหิ วิเสสนะของ กุมารีสเตหิฯ
อนภิกิตกัตฺตานิ ปริวุตาฯ วิเสสนะของ วิสาขา “อหํ สฺุทฺธกัตฺตานิ นหายิสสามิฯ
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นหิ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คนตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นหายิสสามิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตุตา ตं วิเสสนะ
ของ ปเทสํฯ สัมปาปฺุณียกัมมะใน ปตุตา ฯ

๕๓. อถ โข เมโฆ อฏฺฐหิตฺวา ปาวสุสิ ฯ

อถ โข ครั้งนั้นแล เมโฆ อ.เมฆ อฏฺฐหิตฺวา ตั้งขึ้นแล้ว ปาวสุสิ ตกแล้ว ฯ

ที่นั้นแล เมฆ ตั้งขึ้น แล้วก็ตก

อถ กาลสัตตมีย โขศัพท์ วจนาลังการะ เมโฆ สฺุทฺธกัตฺตานิ ปาวสุสิฯ อาชยาตบท
กัตฺตฺวาจก อฏฺฐหิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวสุสิ ฯ

๕๔. ปญจस्ता กุมาริโย เวเคน คนตุวา सालं ปวิสิสุ ๕

กุมาริโย อ.เด็กหญิง ท. ปญจस्ता ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ คนตุวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว ปวิสิสุ เข้าไปแล้ว सालं สูศาลา ๕

เด็กหญิงประมาณ ๕๐๐ คน ไปโดยเร็ว เข้าไปสู่ศาลา

ปญจस्ता วิเสสนะของ กุมาริโย๑ สุทธกัตตาใน ปวิสิสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจาก เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนตุวา๑ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสิสุ सालं สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิสิสุ ๕

๕๕. พุราหุมนา โอลิเกนุตตา ตาสู เอกปี ปญจกฤษยาณสมนุหาคตํ น ปสิสิสุ ๕

พุราหุมนา โอลิเกนุตตา ตาสู (กุมาริสุ) เอกปี ปญจกฤษยาณสมนุหาคตํ (กุมาริก) น ปสิสิสุ ๕

พุราหุมนา อ.พราหมณ์ ท. โอลิเกนุตตา แลดูอยู่ น ปสิสิสุ ไม่เห็นแล้ว ตาสู (กุมาริสุ) เอกปี ปญจกฤษยาณสมนุหาคตํ (กุมาริก) ซึ่ง- ในเด็กหญิง ท. เหล่านั้น หนา -เด็กหญิง แม้คนหนึ่ง ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความงามห้า ๕

พวกพราหมณ์ แลดู ไม่เห็นกุมาริกาผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ แม้นคนเดียว ในบรรดา กุมาริกาเหล่านั้น

พุราหุมนา สุทธกัตตาใน ปสิสิสุ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจาก โอลิเกนุตตา อัพภันตริกิริยา ของ พุราหุมนา ตาสู วิเสสนะของ กุมาริสุ๑ นิทธารณะใน เอกปี ปญจกฤษยาณ-สมนุหาคตํ กุมาริก อปิตัพท อเปกชัตตะเข้ากับ เอก๑ กิติ ปญจกฤษยาณสมนุหาคตํ กิติ วิเสสนะของ กุมาริก๑ นิทธารณียะและอวุตตกัมมะใน ปสิสิสุ นัตัพท ปฏิเสชะใน ปสิสิสุ ๕

๕๖. วิสาขา ปกตคิมนเนนา सालं ปาวิสิ ๕

วิสาขา ปกตคิมนเนนา เอวา सालं ปาวิสิ ๕

วิสาขา อ.นางวิสาขา ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว सालं สูศาลา ปกตคิมนเนนา เอวา โดยการ

ไปตามปกตินั้นเที่ยว ๆ

นางวิสาขา ได้เข้าไปสู่ศาลา โดยการไปตามปกตินั้นแหละ

วิสาขา สุทรกัตตาใน ปาวีสี ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ปกติกมเนน ๆ ตติยาวิเสสนะใน ปาวีสี สาล สัมปาปุณียกัมมะใน ปาวีสี ๆ

๕๗. วตุถาภรณานิ เตมีสุ ๆ

วตุถาภรณานิ อ.ผ้าและอาภรณ์ ท. เตมีสุ เปียกแล้ว ๆ

ผ้าและอาภรณ์ทั้งหลาย เปียกแล้ว

วตุถาภรณานิ สุทรกัตตาใน เตมีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ๆ

๕๘. พุราหุมนา ตสุสา จตุตตาริ กลยาณานิ ทิสฺวา ทนฺเต ปสฺสิตุกามา “อลสชาติกา อมฺหากํ ฐิตา, เอติสฺสา สามิโก กณฺชิกมตฺตมฺปิ น ลภิสฺสติ มณฺเฑติ อณฺณมณฺณํ กถยีสฺสุ ๆ

พุราหุมนา ตสุสา (วิสาขาย) จตุตตาริ กลยาณานิ ทิสฺวา ทนฺเต ปสฺสิตุกามา (หุตฺวา) “อลสชาติกา (โหติ) อมฺหากํ ฐิตา, เอติสฺสา (ฐิตฺยา) สามิโก กณฺชิกมตฺตมฺปิ (วตฺถุ) น ลภิสฺสติ มณฺเฑติ อณฺณมณฺณํ กถยีสฺสุ ๆ

พุราหุมนา อ.พุราหุมน ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว กลยาณานิ ซึ่งความงาม ท. จตุตตาริ ฐิตสุสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น ปสฺสิตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเห็น ทนฺเต ซึ่งพัน ท. (หุตฺวา) เป็น กถยีสฺสุ กล่าวแล้ว อณฺณมณฺณํ กะกันและกัน อิติ ว่า “ฐิตา อ.ฐิตา อมฺหากํ ของเรา ท. อลสชาติกา เป็นผู้มิชาติแห่งผู้เกียจคร้าน (โหติ) ย่อม เป็น, สามิโก อ.สามิ เอติสฺสา (ฐิตฺยา) ของธิดานั้น น ลภิสฺสติ มณฺเฑ เห็นจะจัก ไม่ได้ (วตฺถุ) ซึ่งวัตถุ กณฺชิกมตฺตมฺปิ แม้สักว่าข้าวปลายเกรียน” อิติ ดังนี้ ๆ

พวกพราหมณ์ เห็นความงาม ๔ อย่าง ของนางวิสาขานั้น ประสงค์จะเห็นพันทั้งหลาย จึงกล่าวว่า “ธิดาของพวกเรา เป็นผู้มิชาติแห่งผู้เกียจคร้าน, สามิของนาง เห็นจะจักไม่ได้วัตถุแม้สักว่าข้าวปลายเกรียนเป็นแน่”

พราหมณา สุทรกัตตทานิ กถียีสฺสฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ
 วิสาขายฺย สามีสัมพันธะใน กลฺยาณานิ จตฺตาริ วิเสสณะของ กลฺยาณานิฯ อวุตต-
 กัมมะใน ทิสฺวาทฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ทนฺเต อวุตตกัมมะใน ปสฺสิตฺตฺกามาฯ วิกติ-
 กัตตทานิ หุตฺวาทฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน กถียีสฺสฺ “ธิตา สุทรกัตตทานิ โหติฯ อายยาตบท
 กัตตฺวาจก อลสชาติกา วิกติกัตตทานิ โหติ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ธิตา, สามิโก
 สุทรกัตตทานิ ลภิสฺสฺติฯ อายยาตบทกัตตฺวาจก เอติสฺสา วิเสสณะของ ธิตฺยาฯ สามี-
 สัมพันธะใน สามิโก อปิตฺทํ อเปกขัตตเถเข้ากัป กณฺชิกมตฺตํฯ วิเสสณะของ วตฺถุํ
 อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสฺติ นตฺทํ ปรฺยเสระใน ลภิสฺสฺติ มณฺเวย สังสยฺตถ” อิติตฺทํ
 อากาเรใน กถียีสฺสฺ อณฺณมณฺณํ อกถิตกัมมะใน กถียีสฺสฺ ฯ

๕๙. อถ เน วิสาขา อาห “กั วเทถ ตุมฺเหติ ฯ

อถ เน (พฺราหฺมณ) วิสาขา อาห “กั วเทถ ตุมฺเหติ ฯ

อถ ครั้งนั้น วิสาขา อ.นางวิสาขา อาห กล่าวแล้ว เน (พฺราหฺมณ) กะพฺราหฺมณฺ ท.
 เหล่านั้น อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท. วเทถ ย่อมกล่าวถึง กั ซึ่งใคร” อิติ ดังนี้ ฯ

ทีนั้น นางวิสาขา กล่าวกะพวกพฺราหฺมณฺเหล่านั้นว่า “พวกท่าน ย่อมกล่าวถึงใคร”

อถ กาลสัตตมี วิสาขา สุทรกัตตทานิ อาหฯ อายยาตบทกัตตฺวาจก เน วิเสสณะของ
 พฺราหฺมณฺฯ อกถิตกัมมะใน อาห “ตุมฺเห สุทรกัตตทานิ วเทถฯ อายยาตบทกัตตฺวาจก
 กั อวุตตกัมมะใน วเทถ” อิติตฺทํ อากาเรใน อาห ฯ

๖๐. “ตํ กเถม อมฺมาติ ฯ

(เต พฺราหฺมณา) “(มยฺ) ตํ กเถม อมฺม” อิติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต พฺราหฺมณา) อ.พฺราหฺมณฺ ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อน
 แม่ (มยฺ) อ.เรา ท. กเถม ย่อมกล่าวถึง ตํ ซึ่งเธอ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพฺราหฺมณฺเหล่านั้น กล่าวว่ “แม่ พวกรเรา ย่อมกล่าวถึงเธอ”

เต วิเสสณะของ พฺราหฺมณฺฯ สุทรกัตตทานิ อาหฺสฺฯ อายยาตบทกัตตฺวาจก “อมฺม

อาลปนะ มยิ์ สุธกัถตาใน กถมมๆ อาขยาตบทกัถตุวจาก ตั อวุตตกัถมมะใน กถมม”
อิตศัพท อาการะใน อาหังสุ ๗

๖๑. มฐุโร กิร ตสฺสา สทฺโท กัสมตาสสฺสโร วีย นิจฺจรติ ๗

มฐุโร กิร ตสฺสา (วิสาขาย) สทฺโท กัสมตาสสฺสโร วีย นิจฺจรติ ๗

กิร ได้ยินว่า สทฺโท อ.เสียง ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น มฐุโร ไผเราะ
นิจฺจรติ ย่อมเปล่งออก กัสมตาสสฺสโร วีย ราวกะ อ.เสียงแห่งกัสมตาส ๗

ทราบวา เสียงของนางวิสาขานั้น ไผเราะ ย่อมเปล่งออก ดุจเสียงกัสมตาส

กิศัพท อนุสสนนัถถะ มฐุโร วิเสสนะของ สทฺโทๆ สุธกัถตาใน นิจฺจรติๆ อาขยาตบท
กัถตุวจาก ตสฺสา วิเสสนะของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธะใน สทฺโท กัสมตาสสฺสโร อุปมา
ลึงคัถถะ วียศัพท อุปมาไซตกะเข้ากับ กัสมตาสสฺสโร ๗

๖๒. อถ เน ปุณ มฐุรสทฺเทน “กัการณา กถเถถาติ ปุจฺฉิ ๗

อถ เน (พฺราหฺมณเ วิสาขา) ปุณ มฐุรสทฺเทน “(ตุมฺเห) กัการณา กถเถ” อิติ ปุจฺฉิ ๗

อถ ครั้งนั้น (วิสาขา) อ.นางวิสาขา ปุจฺฉิ ถามแล้ว เน (พฺราหฺมณเ) กะพฺราหฺมณั ท.
เหล่านัั้น มฐุรสทฺเทน ด้วยเสียงอันไผเราะ ปุณ อิก อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
กถเถ ย่อมกล่าว กัการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดั่งนี้ ๗

ที่นั่น นางวิสาขา ถามพวกพฺราหฺมณัเหล่านัั้น ด้วยเสียงอันไผเราะอิกว่า “พวกท่าน
ย่อมกล่าว เพราะเหตุอะไร?”

อถ กาลสัถตมี วิสาขา สุธกัถตาใน ปุจฺฉิๆ อาขยาตบทกัถตุวจาก เน วิเสสนะของ
พฺราหฺมณเๆ อกถิตกัถมมะใน ปุจฺฉิ ปุณศัพท กิริยาวิเสสนะใน ปุจฺฉิ มฐุรสทฺเทน ภาวะ
ใน ปุจฺฉิ “ตุมฺเห สุธกัถตาใน กถเถๆ อาขยาตบทกัถตุวจาก กัการณา เหตุไฉน กถเถ”
อิตศัพท อาการะใน ปุจฺฉิ ๗

๖๓. “ตว ปริวาริตฺติโย วตฺถาลงฺกาเร อเตเมตฺวา เวเคน สาลํ ปวิฏฺฐา, ตฺยหํ เอตฺตํ กํ จานํ เวเคน อากมนมตฺตมฺปิ นตฺติ, วตฺถาภรณานิ เตเมตฺวา อาคตาสิ; ตสฺมา กถเภาติ ๕

(เต พุราหุมน) “ตว ปริวาริตฺติโย วตฺถาลงฺกาเร อเตเมตฺวา เวเคน สาลํ ปวิฏฺฐา, ตฺยหํ เอตฺตํ กํ จานํ เวเคน อากมนมตฺตมฺปิ (การณ) นตฺติ, (ตฺว) วตฺถาภรณานิ เตเมตฺวา อาคตาสิ; ตสฺมา (มย) กถม” อิติ (ปฺจฺฉิสฺสุ) ๕

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณฺ ท. เหล่านั้น (ปฺจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปริวาริตฺติโย อ.หญิงผู้เป็นบริวาร ท. ตว ของเธอ วตฺถาลงฺกาเร อเตเมตฺวา ไม่ ยั่งผ้าและเครื่องประดับ ท. ให้เปียกแล้ว ปวิฏฺฐา เข้าไปแล้ว สาลํ สู่ศาลา เวเคน โดยเร็ว, (การณ) อ.เหตุ อากมนมตฺตมฺปิ แม้สักว่าการมา เวเคน โดยเร็ว จานํ สู่ที่ เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านี้ ตฺยหํ ของเธอ นตฺติ ย่อมไม่มี, (ตฺว) อ.เธอ วตฺถาภรณานิ ยั่งผ้าและอาภรณ์ ท. เตเมตฺวา ให้เปียกแล้ว อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็น; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (มย) อ.เรา ท. กถม ย่อมกล่าวถึง” อิติ ดังนี้ ๕

พวกพราหมณฺเหล่านั้น ถามว่า “พวกหญิงผู้เป็นบริวารของเธอ ไม่ทำให้ผ้าและเครื่องประดับให้เปียก เข้าไปสู่ศาลาโดยเร็ว, เหตุแม้สักว่าการมาสู่ที่มีประมาณเท่านี้โดยเร็วของเธอ ย่อมไม่มี, เธอทำให้ผ้าและอาภรณ์ทั้งหลายเปียก แล้วจึงมา, เพราะฉะนั้น พวกเราจึงกล่าว”

เต วิเสสนะของ พุราหุมนฯ สุทฺธกตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “ปริวาริตฺติโย สุทฺธกตฺตาใน ปวิฏฺฐาฯ กิตบทกตฺตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ปริวาริตฺติโย วตฺถาลงฺกาเร การิตกัมมะใน อเตเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิฏฺฐา เวเคน ตติยาวิเสสนะใน ปวิฏฺฐา สาลํ สัมปาปฺญเญยกัมมะใน ปวิฏฺฐา, อปีศัพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อากมนมตฺตํ วิเสสนะของ การณฯ สุทฺธกตฺตาใน นตฺติฯ กิริยาบทกตฺตฺวาจก ตฺยหํ สามีสัมพันธะใน อากมน- เอตฺตํ วิเสสนะของ จานํฯ สัมปาปฺญเญยกัมมะใน อากมน- เวเคน ตติยาวิเสสนะใน อากมน-, ตฺว สุทฺธกตฺตาใน อสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก วตฺถาภรณานิ การิตกัมมะใน เตเมตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตาฯ วิกตีกตฺตาใน อสิ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ มยฺ สุทฺธกตฺตาใน กถมฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนานา สุททกัตตาใน ปุจจิสสุ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมุม อาลปนะ ก็ วิเสสณะของ การณฺญ ลิงคัตถะ” อิติศัพท อากาเรใน ปุจจิสสุ ๫

๖๖. “ตาทา จตุตารโ ชนา ชวมานา น โสภนฺติ, อปรมฺปิ เอกํ การณฺ อตฺถิติ ๫

(วิสาข) “ตาทา จตุตารโ ชนา ชวมานา น โสภนฺติ, อปรมฺปิ เอกํ การณฺ อตฺถิติ” อิติ (อาห) ๫

(วิสาข) อ.นางวิสาข (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาทา ข้าแต่พ่อ ท. ชนา อ.ชน ท. จตุตารโ สี่ ชวมานา เมื่อวิง น โสภนฺติ ย่อมไม่งาม, การณฺ อ.เหตุ เอกํ อย่างหนึ่ง อปรมฺปิ แม้อื่นอีก อตฺถิติ มีอยู่” อิติ ดังนี้ ๫

นางวิสาข กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย พวกชน ๔ จำพวก เมื่อวิง จะไม่งาม, เหตุอย่างหนึ่ง แม้อื่นอีก มีอยู่”

วิสาข สุททกัตตาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาทา อาลปนะ จตุตารโ วิเสสณะของ ชนา ๫ สุททกัตตาใน โสภนฺติ ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก ชวมานา อัปภันตกริยาของ ชนา นศัพท ปฏิเสระใน โสภนฺติ, อปศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อปรฺ ๫ กิติ เอกํ กิติ วิเสสณะของ การณฺ ๫ สุททกัตตาใน อตฺถิติ ๫ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิติศัพท อากาเรใน อาห ๫

๖๗. “กตเม จตุตารโ ชวมานา น โสภนฺติ อมฺมาติ ๫

(เต พุราหุมน) “กตเม จตุตารโ (ชนา) ชวมานา น โสภนฺติ อมฺม” อิติ (ปุจจิสสุ) ๫

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณฺ ท. เหล่านั้น (ปุจจิสสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ดูก่อน แม่ (ชนา) อ.ชน ท. จตุตารโ สี่ กตเม เหล่าไหน ชวมานา เมื่อวิง น โสภนฺติ ย่อมไม่งาม” อิติ ดังนี้ ๫

พวกพราหมณฺเหล่านั้น ถามว่า “แม่ พวกชน ๔ จำพวก เหล่าไหนเล่า เมื่อวิง ย่อมไม่งาม ?”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนานา สุททกัตตาใน ปุจจิสสุ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อมุม

อาลปนะ กตเม กิติ จตุตธาโร กิติ วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน โสภนุติฯ อาชยาด
 บทกัตตฺวาจาก ชวมานา อัมภันตริกิริยาของ ชนา นศัพทฺ ปฏฺวิเสระใน โสภนุติ” อิติ
 ศัพทฺ อากากระใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๖๘. “ตาดตา อภิสิตฺโต ราชชา ตาว สพฺพพารณปฺปฏิมณฺฑลิตโต กจฺฉํ พนฺธิตฺวา ราชขุณฺเณ
 ชวมาโน น โสภติ, ‘กี อัย ราชชา คหปติโก วยี ชาวตีติ อญฺญทตฺถุ ครหํ ลภติ,
 สณฺนิกํ คจฺฉนฺโตว โสภติ; รมโย มงฺคลหตฺถิปิ อลงฺกโต ชวมาโน น โสภติ,
 วารณลึพฺพหาย คจฺฉนฺโตว โสภติ; ปพฺพชิตโต ชวมาโน น โสภติ, ‘กี อัย สมฺโณ
 คิหิ วยี ชาวตีติ เกวลํ ครหเมว ลภติ, สมิตคมเนน ปน โสภติ; อิตฺถิ ชวมานา
 น โสภติ, ‘กี เอสา อิตฺถิ ปุริโส วยี ชาวตีติ ครหิตพฺพาว โหติ, ปกตติคมเนน
 โสภติ: อิเม จตุตธาโร ชวมานา น โสภนุติ ตาดตติ ฯ

(วิสาขา) “ตาดตา (มหาชเนน) อภิสิตฺโต ราชชา ตาว สพฺพพารณปฺปฏิมณฺฑลิตโต กจฺฉํ พนฺธิตฺวา
 ราชขุณฺเณ ชวมาโน น โสภติ, (โส ราชชา) ‘กี อัย ราชชา คหปติโก วยี ชาวตีติ อญฺญทตฺถุ
 ครหํ ลภติ, (โส ราชชา) สณฺนิกํ คจฺฉนฺโตว โสภติ; รมโย มงฺคลหตฺถิปิ (ปุกฺคเลน) อลงฺกโต
 ชวมาโน น โสภติ, (โส มงฺคลหตฺถิ) วารณลึพฺพหาย คจฺฉนฺโตว โสภติ; ปพฺพชิตโต ชวมาโน
 น โสภติ, (โส ปพฺพชิตโต) ‘กี อัย สมฺโณ คิหิ วยี ชาวตีติ เกวลํ ครหเมว ลภติ, (โส
 ปพฺพชิตโต) สมิตคมเนน ปน โสภติ; อิตฺถิ ชวมานา น โสภติ, (สา อิตฺถิ) ‘กี เอสา อิตฺถิ
 ปุริโส วยี ชาวตีติ (ชเนหิ) ครหิตพฺพาว โหติ, (สา อิตฺถิ) ปกตติคมเนน โสภติ: อิเม จตุตธาโร
 (ชนา) ชวมานา น โสภนุติ ตาดตา” อิติ (อาห) ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดตา ข้าแต่พ่อ ท. ราชชา อ.พระ
 ราชชา (มหาชเนน) อภิสิตฺโต ผู้ อันมหาชน อภิเชกแล้ว สพฺพพารณปฺปฏิมณฺฑลิตโต
 ผู้ประดับเฉพาะแล้วด้วยอาภรณ์ทั้งปวง พนฺธิตฺวา ทรงเหน็บแล้ว กจฺฉํ ซึ่งพระกัจฉา
 ชวมาโน เสด็จจวิงไปอยู่ ราชขุณฺเณ ที่เนินแห่งพระราชชา น โสภติ ย่อมไม่งาม ตาว
 ก่อน, (โส ราชชา) อ.พระราชชา นั้น ลภติ ย่อมทรงได้ ครหํ ซึ่งการตีเตียน อญฺญทตฺถุ
 โดยแท้ อิติ ว่า ‘อัย ราชชา อ.พระราชชา นี้ ราชวติ ย่อมเสด็จจวิงไป คหปติโก วยี
 ราวกะ อ.คฤหบดี ก็ ทำไม’ อิติ ดังนี้, (โส ราชชา) อ.พระราชชา นั้น คจฺฉนฺโตว เสด็จ
 ไปอยู่ สณฺนิกํ ค่อยๆ เทียว โสภติ ย่อมงาม; มงฺคลหตฺถิ อ.ช้างตัวเป็นมงคล รมโย

ของพระราชา (บุคคล) อลงุกโต ตัวอันบุคคล ประดับแล้ว ชวมาโน วังไปอยู่
 น โสภติ ย่อมไม่งาม, (โส มงคลเหตุ) อ.ข้างตัวเป็นมงคลนั้น คจจนโตว ไปอยู่
 วารณลีฬุหาย ด้วยการเอียงกรายแห่งข้างเที่ยว โสภติ ย่อมงาม; ปพฺพชิต
 อ.บรรพชิต ชวมาโน วังไปอยู่ น โสภติ ย่อมไม่งาม, (โส ปพฺพชิต) อ.บรรพชิตนั้น
 ลภติ ย่อมได้ ครหิ เอว ซึ่งการติเตียน เกวลํ อย่างเตียนนั้นเที่ยว อิติ ว่า ‘อัย
 สมณ อ.สมณะนี้ ธาวติ ย่อมวังไป คิหิ วีย ราวกะ อ.คฤหัสถ์ ก็ ทำไม’ อิติ ดังนี้,
 ปน แต่ว่า (โส ปพฺพชิต) อ.บรรพชิตนั้น โสภติ ย่อมงาม สมิตคมเนน ด้วยการไป
 อันสงบแล้ว; อิตถิ อ.หญิง ชวมาโน วังไปอยู่ น โสภติ ย่อมไม่งาม, (สา อิตถิ)
 อ.หญิงนั้น (ชเนหิ) ครหิตพฺพา เอว เป็นผู้ อันชน ท. ฟังติเตียนเที่ยว อิติ ว่า ‘เอส
 อิตถิ อ.หญิงนี้ ธาวติ ย่อมวัง ปุริโส วีย ราวกะ อ.บุรุษ ก็ ทำไม’ อิติ ดังนี้ (โหติ)
 ย่อมเป็น, (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น โสภติ ย่อมงาม ปกติกมเนน โดยการไปตามปกติ;
 ตาตา ข้าแต่พ่อ ท. (ชนา) อ.ชน ท. จตุตาโร สี อิเม เหล่านี้ ชวมาโน เมื่อวัง
 น โสภนติ ย่อมไม่งาม” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย พระราชาผู้ที่มีมหาชนอภิเชกแล้ว ประดับด้วยอาภรณ์
 ทั้งปวง ทรงเหน็บพระกัจฉา เสด็จวังไปอยู่ที่สนามหลวง ย่อมไม่งามก่อน, พระราชา
 นั้น ย่อมทรงได้ข้อครหาโดยแท้ว่า ‘พระราชานี้ ย่อมเสด็จวังไป ดุจคฤหบดีทำไม’, พระ
 ราชานั้น เสด็จไปค้อยๆนั้นแหละ ย่อมงาม, ข้างมงคลของพระราชา ที่ถูกประดับแล้ว
 เมื่อวัง ย่อมไม่งาม, ข้างมงคลนั้น เดินไปด้วยการเอียงกรายแห่งข้างนั้นแหละ ย่อม
 งาม, บรรพชิต เมื่อวัง ย่อมไม่งาม, บรรพชิตนั้น ย่อมได้ข้อครหาโดยสิ้นเชิงที่เตียวว่า
 ‘สมณะนี้ ย่อมวัง ดุจคฤหัสถ์ทำไม’, แต่ว่าบรรพชิตนั้น ย่อมงาม ด้วยการไปอย่างสงบ,
 หญิง เมื่อวัง ย่อมไม่งาม, หญิงนั้น ฟังถูกพวกชนติเตียนนั้นแหละว่า ‘หญิงนี้ ย่อมวัง
 ดุจบุรุษทำไม’, หญิงนั้น ย่อมงาม ด้วยการไปตามปกติ, พ่อทั้งหลาย พวกชน ๔ จำพวก
 เหล่านี้ เมื่อวัง ย่อมไม่งาม”

วิสาขา สุทรกัตตาโน อาหจฺ อาชยตบทกัตตุวจาก “ตาตา อาลปนะ อภิสิตฺโต
 วิเสสนะของ ราชายฺ สุทรกัตตาโน โสภติจฺ อาชยตบทกัตตุวจาก มหาชนน อนภิท-
 กัตตาโน อภิสิตฺโต ตาว กิริยาวิเสสนะโน โสภติ สพฺพภาภณปฺปฏิมณฺชิโต วิเสสนะของ
 ราชายฺ กจจฺ อวุตตกัมมะโน พนฺธิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน ชวมาโน ราชจฺคณ

วิสาขาธาระใน ชวมาโน ๆ อัมภันตริกิริยาของ ราชา นศััพท์ ปฏิเสธะใน โสภติ, โส
 วิเสสณะของ ราชา ๆ สุทธกัตตาใน ลภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ‘อัย วิเสสณะของ
 ราชา ๆ สุทธกัตตาใน ชาวติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กิศััพท์ ปุจฉนัตถะ คหปติโก
 อุปมาลึงคัตถะ วิยศััพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ คหปติโก” อิติศััพท์ อาการะใน ลภติ
 อญญทตฺถุ กิริยาวิเสสณะใน ลภติ ครหฺ อวุตตกัมมะใน ลภติ, โส วิเสสณะของ ราชา ๆ
 สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สณิกิ กิริยาวิเสสณะใน คจฺฉนฺโต
 เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ คจฺฉนฺโต ๆ อัมภันตริกิริยาของ ราชา, อปีศััพท์ อเปกขัตถะ
 เข้ากับ มงฺคลหตฺถิ ๆ สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก รณฺเณ สามี-
 สัมพันธะใน มงฺคลหตฺถิ ปุคฺคเลน อนภิกิตกัตตาใน อลงฺกโต ๆ วิเสสณะของ มงฺคลหตฺถิ
 ชวมาโน อัมภันตริกิริยาของ มงฺคลหตฺถิ นศััพท์ ปฏิเสธะใน โสภติ, โส วิเสสณะของ
 มงฺคลหตฺถิ ๆ สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก วารณฺสีพฺพหยา ภาระใน
 คจฺฉนฺโต เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ คจฺฉนฺโต ๆ อัมภันตริกิริยาของ มงฺคลหตฺถิ,
 ปพฺพชฺชิตฺโต สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ชวมาโน อัมภันตริกิริยาของ
 ปพฺพชฺชิตฺโต นศััพท์ ปฏิเสธะใน โสภติ, โส วิเสสณะของ ปพฺพชฺชิตฺโต ๆ สุทธกัตตาใน ลภติ ๆ
 อาชยาดบทกัตตฺวาจก ‘อัย วิเสสณะของ สมฺโณ ๆ สุทธกัตตาใน ชาวติ ๆ อาชยาดบท
 กัตตฺวาจก กิศััพท์ ปุจฉนัตถะ คิหิ อุปมาลึงคัตถะ วิยศััพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ คิหิ’
 อิติศััพท์ อาการะใน ลภติ เกวล์ กิริยาวิเสสณะใน ลภติ เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ
 ครหฺ อวุตตกัมมะใน ลภติ, ปนศััพท์ วิเสสโชตกะ โส วิเสสณะของ ปพฺพชฺชิตฺโต ๆ
 สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สมิตคมเนน ภาระใน โสภติ, อิตฺถิ สุทธ-
 กัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ชวมาโน อัมภันตริกิริยาของ อิตฺถิ นศััพท์
 ปฏิเสธะใน โสภติ, สา วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก
 ‘เอสา วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ สุทธกัตตาใน ชาวติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก กิศััพท์
 ปุจฉนัตถะ ปุริโส อุปมาลึงคัตถะ วิยศััพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริโส’ อิติศััพท์
 อาการะใน ครหิตพฺพหา ชเนหิ อนภิกิตกัตตาใน ครหิตพฺพหา เอวศััพท์ อวธารณะเข้ากับ
 ครหิตพฺพหา ๆ วิกิตกัตตาใน โหติ, สา วิเสสณะของ อิตฺถิ ๆ สุทธกัตตาใน โสภติ ๆ อาชยาด
 บทกัตตฺวาจก ปกตฺติคมเนน ภาระใน โสภติ, ตาตา อาลปนะ อิเม กิตฺติ จตฺตาโร กิตฺติ
 วิเสสณะของ ชนา ๆ สุทธกัตตาใน โสภนฺติ ๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ชวมาโน อัมภันตริ-
 กิริยาของ ชนา นศััพท์ ปฏิเสธะใน โสภนฺติ” อิติศััพท์ อาการะใน อาห ๆ

๖๙. “กตมํ ปนํ อปรํ การณํ อมฺมาติ ๕

(เต พุราหฺมณา) “กตมํ ปนํ เอกํ อปรํ การณํ อมฺม” อิติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๕

(เต พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณํ ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถาถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺมํ ดูก่อน แม่ ปนํ ก็ การณํ อ.เหตุ เอกํ อย่างหนึ่ง อปรํ อื่นอีก กตมํ เป็นไฉน” อิติ ดังนี้ ๕

พวกรพราหฺมณฺ์เหล่านั้น ถาถามว่า “แม่ ก็เหตุอย่างหนึ่งอื่นอีก เป็นไฉน ?”

เต วิเสสนะของ พุราหฺมณาฯ สุทรรกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อมฺม อาลปนํ ปนศัพฺทํ วากยารัมภชิตกะ กตมํ กัตี เอกํ กัตี อปรํ กัตี วิเสสนะของ การณํฯ ลิงคัตตะ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสุ ๕

๗๐. “ตาทา มาตาปิตโร นาม ชีตรํ องคปฺปจฺจุงคานิ สณฺุชเปตฺวา โปเสนฺติ, มยํ หิ วิภิกัณฺเณยภณฺุฑํ นาม, อมฺเห ปรกฺลํ เปสนตฺถาย โปเสนฺติ, สเจ ชวมานานํ นีวตฺถ- ทฺุสฺสทกฺกณฺเณ วา อภฺกมิตฺวา ภูมียํ วา ปกฺขลิตฺวา ปติตกาเล หตฺถโถ วา ปาโท วา ภิชฺเชยฺย, กฺลฺลสฺเสว ภาโร ภเวยฺยาม, ปสาธนภณฺุฑํ ปน เตเมตฺวา สฺกฺขิสฺสตี; อิมํ การณํ สลฺลทฺุชิตฺวา น ชาวิทฺมุหิ ตาทาติ ๕

(วิสาฯ) “ตาทา มาตาปิตโร นาม ชีตรํ องคปฺปจฺจุงคานิ สณฺุชเปตฺวา โปเสนฺติ, มยํ หิ (มาตาปิตฺุหิ) วิภิกัณฺเณยภณฺุฑํ นาม (โหม), (มาตาปิตโร) อมฺเห ปรกฺลํ เปสนตฺถาย โปเสนฺติ, สเจ ชวมานานํ (อมฺหากํ) นีวตฺถทฺุสฺสทกฺกณฺเณ วา อภฺกมิตฺวา ภูมียํ วา ปกฺขลิตฺวา ปติตกาเล หตฺถโถ วา ปาโท วา ภิชฺเชยฺย, (มยํ) กฺลฺลสฺส เหว ภาโร ภเวยฺยาม, ปสาธนภณฺุฑํ ปน เตเมตฺวา สฺกฺขิสฺสตี; (อหํ) อิมํ การณํ สลฺลทฺุชิตฺวา น ชาวิทฺมุหิ ตาทา” อิติ (อาห) ๕

(วิสาฯ) อ.นางวิสาฯ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาทา ข้าแต่พ่อ ท. มาตาปิตโร นาม ชื่อ อ.มารดาและบิดา ท. สณฺุชเปตฺวา ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว องคปฺปจฺจุงคานิ ซึ่ง อวัยวะน้อยใหญ่ ท. โปเสนฺติ ย่อมเลี้ยงดู ชีตรํ ซึ่งชิตา, หิ เพราะว่ มยํ อ.ดิฉนํ ท. (มาตาปิตฺุหิ) วิภิกัณฺเณยภณฺุฑํ นาม ชื่อว่เป็นภัณฺุฑะ อันมารดาและบิดา ท. พึงชาย (โหม) ย่อมเป็น, (มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. โปเสนฺติ ย่อมเลี้ยงดู อมฺเห ซึ่งดิฉนํ ท. เปสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การสงไป ปรกฺลํ สฺุตฺระกฺลฺลอื่น, สเจ ถ้าว่ หตฺถโถ วา อ.มือหรือ ปาโท วา หรือว่ อ.เท้า (อมฺหากํ) ของดิฉนํ ท. ชวมานานํ

ผู้วิ่งไปอยู่ ภิขุเชยย ฟิงแตก นิวตถทุสสุกณฺเณ วา อุกุมิตฺวา ภูมียํ วา ปกฺขลิตฺวา ปติตกาเล ในกาลเป็นที่เหยียบแล้ว ที่ชายแห่งผ้าอันตนนุ่งแล้วหรือ หรือว่า ลื่นแล้ว ล้มลงแล้ว ที่ภาคพื้นไซรั, (มย) อ.ดิฉัน ท. ภาโร เป็นภาระ กุลสุส เอว ของตระกูลนั้นเทียว ภเวยยาม ฟิงเป็น, ปน แต่ว่า ปสาธนภณฺฑํ อ.ภันฑะคือ เครื่องประดับ เตเมตฺวา เปียกแล้ว สุภฺขิสฺสตี จักแห่ง, ตาตา ข้าแต่พ่อ ท. (อห) อ.ดิฉัน สุลลฺกฺเขตฺวา กำหนดแล้ว อิมํ การณํ ซึ่งเหตุนี้ ธาวิตา เป็นผู้วิ่งไปแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย มารดาและบิดา ตั้งอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งหลายไว้ด้วยดี ย่อมเลี้ยงดูธิดา, เพราะว่า พวกดิฉัน ชื่อว่าเป็นสิ่งของที่มารดาและบิดาฟิงขาย, มารดาและบิดา ย่อมเลี้ยงดูพวกดิฉัน เพื่อประโยชน์แก่การส่งไปสู่ตระกูลอื่น, ถ้าหากมือหรือเท้าของพวกดิฉันผู้กำลังวิ่งไปอยู่ ฟิงแตก ในขณะที่เหยียบชายผ้านุ่ง หรือลื่นล้มไปที่ภาคพื้นไซรั, พวกดิฉัน ฟิงเป็นภาระของตระกูลนั้นแหละ, แต่สิ่งของคือเครื่องประดับ เปียกแล้ว จักแห้งได้, พ่อทั้งหลาย ดิฉันกำหนดเหตุนี้ จึงไม่วิ่ง”

วิสาขา สุทฺธกัถฺตานิ อาหฺย อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ นามศัพฺทํ สัณฺญา- โชตกะเข้ากับ มาตาปิตโรสุ สุทฺธกัถฺตานิ โปเสนฺติฯ อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก ธีตรํ อวุตตกัถฺมมะไน โปเสนฺติ องคฺปปจฺจฺจนฺนิ อวุตตกัถฺมมะไน สนฺนฺเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน โปเสนฺติ, หิศัพฺทํ เหตุโชตกะ มยํ สุทฺธกัถฺตานิ โหมย อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก มาตาปิตฺุหิ อนภิทกัถฺตานิ วิภิกัถฺนย- นามศัพฺทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วิภิกัถฺนยภณฺฑํฯ วิกติกัถฺตานิ โหมย, มาตาปิตโร สุทฺธกัถฺตานิ โปเสนฺติฯ อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก อมฺเห อวุตตกัถฺมมะไน เปสนฺตฺถาย ปรกฺลํ สัมปาปฺุณฺนียกัถฺมมะไน เปสนฺตฺถายฯ สัมปทานใน โปเสนฺติ, สเจศัพฺทํ ปรกัปปัถฺถะ หตฺโต กัถฺตี ปาโท กัถฺตี สุทฺธกัถฺตานิ ภิขุเชยยฯ อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก ชวมานานํ วิเสสนะของ อมฺหากํฯ สามีสัมพันธะใน ปติตกาเล นิวตถทุสสุกณฺเณ วิสยาระใน อุกุมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปติต- ภูมียํ วิสยาระใน ปกฺขลิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปติตกาเลฯ กาลสัตตมึใน ภิขุเชยย วา สองศัพฺทํ ปทวิกัปปัถฺถะเข้ากับ ชวมานานํ อมฺหากํ นิวตถทุสสุกณฺเณ อุกุมิตฺวา และ ภูมียํ ปกฺขลิตฺวา ปติตกาเล, วา สองศัพฺทํ ปทวิกัปปัถฺถะเข้ากับ หตฺโต และ ปาโท, มยํ สุทฺธกัถฺตานิ ภเวยยามฯ อาชยاتبทกัถฺตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ

กุลสุตฺถุ สามีสัมพันธะใน ภาโรจฺจ วิกตีกัตตทาใน ภเวยฺยยาม, ปนศัพฺพทึ วิเสสชิตฺตะกะ
ปสาธนภณฺฑทึ สุทฺธกัตตทาใน สุกฺขิสฺสตีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตฺวาจก เตเมตฺตฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน สุกฺขิสฺสตี, ตาตา อาลปนฺนะ อหํ สุทฺธกัตตทาใน อมฺหิจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตฺวาจก
อิมํ วิเสสเนชฺชอง การณฺญ อวุตตกัมมมะใน สลฺลกุเชตฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาวิทา
นศัพฺพทึ ปฏฺฐิสฺเรณฺฑตฺตะ ชาวิทา วิกตีกัตตทาใน อมฺหิ” อิติศัพฺพทึ อากาเรใน อาห ๕

๗๑. พุราหฺมณา ตสฺสา กถนกาเล ทนฺตสมฺปตฺตึ ทิสฺวา “เอวฺรุปา โน สมฺปตฺติ น
ทิกฺกุจฺจปุพฺพาทิ ตสฺสา สาธุการึ ทตฺวา “อมฺม ตฺยฺเหเวสา อนฺจฺจวีกาติ วตฺวา ตํ
สุวณฺณมมาลํ ปิลนฺธยีสฺสุ ๕

พุราหฺมณา ตสฺสา (วิสาขาย) กถนกาเล ทนฺตสมฺปตฺตึ ทิสฺวา “เอวฺรุปา โน สมฺปตฺติ
น ทิกฺกุจฺจปุพฺพา (โหติ)” อิติ (จินฺเตตฺตฺวา) ตสฺสา (วิสาขาย) สาธุการึ ทตฺวา “อมฺม ตฺยฺหํ เอ
เวสา (สมฺปตฺติ) อนฺจฺจวีกา (โหติ)” อิติ วตฺวา ตํ สุวณฺณมมาลํ ปิลนฺธยีสฺสุ ๕

พุราหฺมณา อ.พุราหฺมณฺ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ทนฺตสมฺปตฺตึ ซึ่งความถึงพร้อมแห่งพัน
กถนกาเล ในกาลเป็นที่กล่าว ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานัน (จินฺเตตฺตฺวา) คิด
แล้ว อิติ ว่า “สมฺปตฺติ อ.สมบัตติ เอวฺรุปา อันมีอย่างนี้เป็นรูป โน ทิกฺกุจฺจปุพฺพา เป็น
ของอันเรา ท. เห็นแล้วในกาลก่อน (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ให้
แล้ว สาธุการึ ซึ่งสาธุการ ตสฺสา (วิสาขาย) แก่นางวิสาขานัน วตฺวา กล่าวแล้ว
อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อนแม่ เอสา (สมฺปตฺติ) อ.สมบัตินั้น อนฺจฺจวีกา เป็นของสมควร
ตฺยฺหํ เอว แก่เขอนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปิลนฺธยีสฺสุ ประดับแล้ว
ตํ สุวณฺณมมาลํ ซึ่งระเบียบอันเป็นวิการแห่งทองนั้น ๕

พวกพุราหฺมณฺ เห็นสมบัตติแห่งพันในกาลเป็นที่กล่าว ของนางวิสาขานัน คิดว่า “สมบัตติ
อันเห็นปานนี้ เป็นของอันพวกเราไม่เคยเห็นแล้ว” ดังนี้ จึงให้สาธุการแก่นางวิสาขานัน
แล้วกล่าวว่า “แม่ สมบัตินั้น เป็นของสมควรแก่เธอเท่านั้น” แล้วจึงประดับมัลลยทอง
นั้น

พุราหฺมณา สุทฺธกัตตทาใน ปิลนฺธยีสฺสุจฺจ อาชยاتبทกัตตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสเนชฺชอง
วิสาขายจฺจ สามีสัมพันธะใน กถนกาเลจฺจ กาลสัตตมึใน ทิสฺวา ทนฺตสมฺปตฺตึ อวุตตกัมมมะ
ใน ทิสฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตฺวา “เอวฺรุปา วิเสสเนชฺชอง สมฺปตฺติจฺจ สุทฺธกัตตทา

ใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก โน อนภิกทกัตตานิ ทิฏฺฐ- นคัพพํ ปฏฺฐิเสชนัตถะ
 ทิฏฺฐปฺพุพา วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติคัพพํ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ทตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ วิสาขายฯ สัมปทานใน ทตฺวา สาธุการํ อวุตตกัมมะใน
 ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “อมฺม อาลปนะ เอสา วิเสสนะของ สมฺปตฺติฯ
 สฺุททกัตตานิ โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ ตฺยหังฯ
 สัมปทานใน อนฺุจฺฉวิกาฯ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิติคัพพํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ปิลนุชฺชิสฺสุ ตํ วิเสสนะของ สุวณฺณมาลํฯ อวุตตกัมมะใน ปิลนุชฺชิสฺสุ ฯ

๗๒. อถ เน ปุจฺฉิ “กตฺรนครโต อาคตฺตถ ตาตาติ ฯ

อถเน (พฺราหฺมณฺเ วิสาขา) ปุจฺฉิ “(ตฺมฺเห) กตฺรนครโต อาคตา อตฺถ ตาตาติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (วิสาขา) อ.นางวิสาขา ปุจฺฉิ ถามแล้ว เน (พฺราหฺมณฺเ) กะพฺราหฺมณฺ ท.
 เหล่านั้น อิติ ว่า “ตาตา ข้าแต่พ่อ ท. (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว
 กตฺรนครโต จากเมืองไหน อตฺถ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น นางวิสาขา ถามพวักพฺราหฺมณฺเหล่านั้นว่า “พ่อทั้งหลาย พวกท่านมาจากเมือง
 ไหน ?”

อถ กาลสัตฺตมี วิสาขา สฺุททกัตตานิ ปุจฺฉิฯ อาชยตบทกัตตฺวจาก เน วิเสสนะของ
 พฺราหฺมณฺฯ อภิกตีกัมมะใน ปุจฺฉิ “ตาตา อาลปนะ ตฺมฺเห สฺุททกัตตานิ อตฺถฯ
 อาชยตบทกัตตฺวจาก กตฺรนครโต อปาทานใน อาคตาฯ วิกตีกัตตานิ อตฺถ” อิติคัพพํ
 อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๗๓. “สาวตฺถิโต อมฺมาติ ฯ

(เต พฺราหฺมณฺ) “(มยฺ) สาวตฺถิโต (อาคตา อมฺห) อมฺมาติ (อาหฺสฺ) ฯ

(เต พฺราหฺมณฺ) อ.พฺราหฺมณฺ ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ดูก่อน
 แม่ (มยฺ) อ.เรา ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว สาวตฺถิโต จากเมืองสาวัตถี (อมฺห) ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่ “แม่ พวกเรา มาจากเมืองสววัตถี”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนๆ สุททกัตตาใน อหสิสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมม อาลปนะ มยิ สุททกัตตาใน อมุหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สวตถิตโต อปาทานใน อากตๆ วิกตีกัตตาใน อมุห” อิตศัพท อาการะใน อหสิสุ ๫

๗๔. “เสฏฐิจุลล กตริ นามาติ ๫

(วิสาขา) “เสฏฐิจุลล กตริ นามาติ (ปุจฉิ) ๫

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (ปุจฉิ) ถามแลว อิติ วา “เสฏฐิจุลล อ.ตระกูลแห่งเศรษฐี กตริ นาม ชื่อวาตระกูลไหน ?” อิติ ดังนี้ ๫

นางวิสาขา ถามวา “ตระกูลเศรษฐี ชื่อตระกูลไหน ?”

วิสาขา สุททกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “เสฏฐิจุลล ลิงคัตถะ นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ กตริๆ วิเสสณะของ เสฏฐิจุลล” อิตศัพท อาการะใน ปุจฉิ ๫

๗๕. “มิการเสฏฐี นาม อมมาติ ๫

(เต พุราหุมน) “มิการเสฏฐี นาม (เสฏฐิจุลล) อมมาติ (อหสิสุ) ๫

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณ ท. เหล่านั้น (อหสิสุ) กล่าวแลว อิติ วา “อมม ดูกอน แม่ (เสฏฐิจุลล) อ.ตระกูลแห่งเศรษฐี มิการเสฏฐี นาม ชื่อวาเศรษฐีชื่อวามิการะ” อิติ ดังนี้ ๫

พวกพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่ “แม่ ตระกูลเศรษฐีชื่อวามิการะ”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนๆ สุททกัตตาใน อหสิสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมม อาลปนะ นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ มิการเสฏฐีๆ วิเสสณะของ เสฏฐิจุลลๆ ลิงคัตถะ” อิตศัพท อาการะใน อหสิสุ ๫

๗๖. “อวยยุปุตโต โโก นามาติ ฯ

(วิสาขา) “อวยยุปุตโต โโก นามาติ (ปุจฺฉิ) ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (ปุจฺฉิ) ถ้ามแล้ว อิติ ว่า “อวยยุปุตโต อ.บุตรของเจ้าพระคุณ โโก นาม ชื่อว่าอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา ถ้ามว่า “บุตรของเจ้าพระคุณ ชื่อว่าอะไร ?”

วิสาขา สุททกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อวยยุปุตโต ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โโกฯ วิเสสนะของ อวยยุปุตโต” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๗๗. “ปุณฺณวฑฺฒนกุมารโ นาม อมฺมาติ ฯ

(เต พุราหฺมณา) “(อวยยุปุตโต) ปุณฺณวฑฺฒนกุมารโ นาม อมฺมาติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณฺ ท. เหล่านี้ (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อนแม่ (อวยยุปุตโต) อ.บุตรของเจ้าพระคุณ ปุณฺณวฑฺฒนกุมารโ นาม ชื่อว่าปุณฺณวฑฺฒนกุมาร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหฺมณฺเหล่านี้ กล่าววว่า “แม่ บุตรของเจ้าพระคุณ ชื่อว่าปุณฺณวฑฺฒนกุมาร”

เต วิเสสนะของ พุราหฺมณาฯ สุททกัตตาใน อาหฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “อมฺม อาลปนะ อวยยุปุตโต ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณฺณวฑฺฒนกุมารโฯ วิเสสนะของ อวยยุปุตโต” อิติศัพท์ อาการะใน อาหฺสุ ฯ

๗๘. สา “สมานชาติกํ โน กุลนฺติ อธิวาเสตฺวา ปิตุ สาสนํ ปหิณฺนิ “อมฺหากํ รถํ เปเสนฺตฺติ ฯ

สา (วิสาขา) “สมานชาติกํ (โหติ) โน กุลนฺติ (วจนฺน วจนฺ) อธิวาเสตฺวา ปิตุ สาสนํ ปหิณฺนิ “(มาตาปิตโร) อมฺหากํ รถํ เปเสนฺตฺติ (ยาปนเหตุกํ) ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานี้ (วจนฺ) ยังคำ อธิวาเสตฺวา ให้อยู่ทับแล้ว (วจนฺน) ด้วยคำ อิติ ว่า “กุลฺ อ.ตระกูล โน ของเรา ท. สมานชาติกํ เป็นตระกูลมีชาติ

อันเสมอกัน (โหด) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ปหิณิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งชาวสาร ปิตุ แก่บิดา (ฉापनहेतुं) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “(मातापितरो) อ.มารดาและบิดา ท. เปเสนตุ จงส่งมา รถ ซึ่งรถ อมฺหากํ แก่ดิฉัน ท.” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๫

นางวิสาขานัน รับคำด้วยคำว่า “ตระกูลของพวกเรา มีชาติเสมอกัน” ดังนี้แล้ว ก็ส่ง ชาวสารแก่บิดา มีอันให้รู้ว่า “มารดาและบิดา จงส่งรถมาเพื่อพวกดิฉัน” ดังนี้เป็นเหตุ

สา วิเสสนะของ วิสาखाฯ สุทธกัตตาใน ปหิณิฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก “กุลฺ สุทธกัตตา ใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก สมานชาติกํ विकित्तตาใน โหติ โน สามีสัมพันธะ ใน กุล” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนฯ กระณะใน อธิวาเสตฺวา วจัน การิตกัมมะใน อธิวาเสตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณิ ปิตุ สัมปทานใน ปหิณิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน ปหิณิ “मातापितरो सुทธกัตตาใน เปเสนตุฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก อมฺหากํ สัมปทาน ใน เปเสนตุ รถ อวุตตกัมมะใน เปเสนตุ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฉापनहेतुंฯ กิริยวิเสสนะ ใน ปหิณิ ๫

๗/๙. กิญจาปี हि सा आकमनगाले पथसा आकता, सुवण्णमालाय पन् पिल्लुण्णकालोत्त पग्गुจาย तदा कन्हुं न लभति, अिसुरथारिका रथातिहि कज्जन्हुति, अितरा पकटियानं ओग्गिहुन्हुति, जत्तं वा तालपण्णे वा ओपरि गोरोन्हुति, तस्सुमीपि असति, निवत्तुत्तसग्गुत्तसुत्त तसन्हुत्त ओग्गุत्तिपิต्त्วา ओเส चिपन्हुति ओว ๫

กิญจาปี हि सा (วิสาखा) आकमनगाले पथसा आकता, (सा विसाखा) सुवण्णमालाय पन् पिल्लुण्णकालोत्त पग्गुจาย तदा कन्हुं न लभति, अिसुरथारिका रथातिहि (यानेहि) कज्जन्हुति, अितरा (थारिकायो) पकटियानं ओग्गिहुन्हुति, (ता थारिकायो) जत्तं वा तालपण्णे वा ओपरि गोरोन्हुति, तस्सुमीपि (जत्ते वा तालपण्णे वा) असति, (ता थारिकायो) निवत्तुत्तसग्गुत्तसुत्त तसन्हुत्त ओग्गुत्तिपित्त्वा ओसे चिपन्हुति ओว ๫

हि จริงอยู่ सा (วิสาखा) อ.นางวิสาขานัน อาคตา มาแล้ว ปทสา ด้วยเท้า आकमन- गाले ในกาลเป็นที่มา กิญจาปี แม้ก็จริง, पन् ถึงอย่างนั้น (सा विसाखा) อ.นาง วิสาขานัน न लभति ย่อมไม่ได้ कन्हुं เพื่ออันไป तदा เหมือนอย่างนั้น पग्गुจาย จำเดิม पिल्लุण्णกालोत्त แต่กาลเป็นที่ประดับ सुवण्णมालाय ด้วยระเบียบอันเป็น วิการแห่งทอง, अिसुरथारिका อ.เด็กหญิงของอิสรชน ท. कज्जन्हुติ ย่อมไป (यानेहि)

ด้วยยาน ท. รถาที่หิ มีรถเป็นต้น, อิตรา (ทาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. นอกเหนือ อภิรุหนฺติ ย่อมขึ้น ปกติยานกั สูยานน้อยตามปกติ, (ตา ทาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น กโรหนฺติ ย่อมกระทำ **จตุตฺ** วา ซึ่งร่มหรือ **ตาลปณฺณ** วา หรือว่า ซึ่งใบแห่งตาล **อุปริ** ในเบื้องบน, **ตสมฺปิ** (**จตุเต** วา **ตาลปณฺณ** วา) ครั้นเมื่อร่มหรือ หรือว่า ครั้นเมื่อใบแห่งตาล แม่นั้น **อสติ** ไม่มีอยู่, (ตา ทาริกาโย) อ.เด็กหญิง ท. เหล่านั้น **อุกฺขิปฺตฺวา** ยกขึ้นแล้ว **ทสนฺตฺ** ซึ่งชายแห่งผ้า **นิวตฺตฺสาฎกฺสุส** แห่งผ้าสาฎกอันตนุ่งแล้ว **ชิปนฺติ** เอว ย่อมพาดไว้ **อํเส** บนบ้านนั้นเทียว ฯ

แท้จริง นางวิสาขา เดินมาด้วยเท้า ในกาลเป็นที่มา แม้อีกจริง, ถึงอย่างนั้น นางวิสาขานั้น ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปเหมือนอย่างนั้น จำเดิมแต่กาลเป็นที่ประดับด้วยพวงมาลัยทอง, เด็กหญิงของอิสฺรชนทั้งหลาย ย่อมไปด้วยยานพาหนะมีรถเป็นต้น, พวกเด็กหญิงนอกนี้ ย่อมขึ้นสูยานตามปกติ, พวกเด็กหญิงเหล่านั้น ย่อมทำร่มหรือใบตาลข้างบน, แม้เมื่อไม่มีร่มหรือใบตาลนั้น พวกเด็กหญิงเหล่านั้น ก็ยกชายผ้าแห่งผ้าสาฎกที่ตนุ่งขึ้น ย่อมพาดไว้บนบ้านนั้นแหละ

หิศัพฺทํ ทัพฺทึกรณฺโชตกะ สา วิเสสฺนะของ วิสาขายฺ สุทฺธกัตฺตาใน อาคตาจฺ กิตฺตบ- กัตฺตฺวาจก กิณฺจาปิ อนุคฺคหัตฺตะ อาคมนกาเล กาลสัตฺตมฺิใน อาคตา ปทสา ภาวะใน อาคตา, ปนศัพฺทํ วิเสสฺโชตกะ สา วิเสสฺนะของ วิสาขายฺ สุทฺธกัตฺตาใน ลภติจฺ อาชยตฺตบทกัตฺตฺวาจก สุวณฺณมาลาจฺ ภาวะใน ปิลนฺรณกาลโตจฺ อปาทานใน ปฏฺจายจฺ กิริยา- วิเสสฺนะใน คนฺตุํ ตถา กิริยาวิเสสฺนะใน คนฺตุจฺ ตุมัตฺตสัมฺปทานใน ลภติ นศัพฺทํ ปฏฺิเสฐะใน ลภติ, อิศฺรทาริกา สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจนฺตฺิจฺ อาชยตฺตบทกัตฺตฺวาจก รถาที่หิ วิเสสฺนะของ ยานะหิจฺ ภาวะใน คจฺจนฺตฺิ, อิตรา วิเสสฺนะของ ทาริกาโยจฺ สุทฺธกัตฺตาใน อภิรุหนฺตฺิจฺ อาชยตฺตบทกัตฺตฺวาจก ปกติยานกั สัมฺปาปฺุณฺียกัมฺมะใน อภิรุหนฺตฺิ, ตา วิเสสฺนะของ ทาริกาโยจฺ สุทฺธกัตฺตาใน กโรหนฺตฺิจฺ อาชยตฺตบทกัตฺตฺวาจก **จตุตฺ** กัตี **ตาลปณฺณ** กัตี **อวฺุตตกัมฺมะ**ใน **กโรหนฺตฺิ** วา **สองศัพฺทํ** ปทวิกัปฺปัดตะเข้ากักับ **จตุตฺ** และ **ตาลปณฺณ** **อุปริ** วิสยาระใน **กโรหนฺตฺิ**, **อปีศัพฺทํ** **อเปกขัตตะ**เข้ากักับ **ตสมฺปิ**จฺ วิเสสฺนะของ **จตุเต** และ **ตาลปณฺณ** **จตุเต** กัตี **ตาลปณฺณ** กัตี **ลักขณะ**ใน **อสติ**จฺ **ลักขณกิริยา** วา **สองศัพฺทํ** ปทวิกัปฺปัดตะเข้ากักับ **จตุเต** และ **ตาลปณฺณ**, ตา วิเสสฺนะของ ทาริกาโยจฺ สุทฺธกัตฺตาใน **ชิปนฺตฺิ**จฺ อาชยตฺตบทกัตฺตฺวาจก **นิวตฺตฺสาฎกฺสุส**

สามีสัมพันธะใน ทสนุตฺถํ อวุตตกัมมะใน อุกุขิปิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขิปนฺติ
อํเส วิสยาธาระใน ขิปนฺติ เอวคํพทํ อวธารณะเข้ากัษ ขิปนฺติ ฯ

๘๐. ตสฺสา ปน ปิตา ปณฺจ รตฺสทานิ เปเสสิ ฯ

ตสฺสา (วิสาขาย) ปน ปิตา ปณฺจ รตฺสทานิ เปเสสิ ฯ

ปน ก็ ปิตา อ.บิดา ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานัน เปเสสิ ส่งไปแล้ว รต-
สทานิ ซึ่งร้อยแห่งรต ท. ปณฺจ ห้า ฯ

ก็ บิดาของนางวิสาขานัน ส่งรต ๕๐๐ คันไป

ปนคํพทํ วากยารัมภโชตกะ ปิตา สุกฺทกัตฺตาใน เปเสสิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺสา
วิเสสณะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน ปิตา ปณฺจ วิเสสณะของ รตฺสทานิฯ อวุตต-
กัมมะใน เปเสสิ ฯ

๘๑. สา สปริวารา รถํ อารุหฺห คตา ฯ

สา (วิสาขา) สปริวารา รถํ อารุหฺห คตา ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน สปริวารา ผู้เป็นไปกัษด้วยบริวาร อารุหฺห ขึ้นแล้ว
รถํ สู้รต คตา ไปแล้ว ฯ

นางวิสาขานัน พร้อมกับบริวาร ขึ้นรต แล้วก็ไป

สา วิเสสณะของ วิสาขายฯ สุกฺทกัตฺตาใน คตาฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก สปริวารา วิเสสณะ
ของ วิสาขา รถํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อารุหฺหฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คตา ฯ

๘๒. พุราหฺมณาปิ เอกโตว อคฺมํสุ ฯ

พุราหฺมณาปิ แม้ อ.พราหฺมณฺ ท. อคฺมํสุ ได้ไปแล้ว เอกโตว โดยความเป็น
อันเดียวกันเทียว ฯ

แม้พวกพราหฺมณฺ ได้ไปโดยความเป็นอันเดียวกันเทียว

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ พุราหุมนะ สุทรรกัตตานิ อคมंसฺย อาชยาตบทกัตตุวาจก
เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ เอกโตยฺ ตติยาวิเสสเนใน อคมंसฺย ๕

๘๓. อถ เน เสฏฺฐิ ปุจฺฉิ “กุโธ อาคตตฤตาติ ๕

อถ เน (พุราหุมน) เสฏฺฐิ ปุจฺฉิ “(ตุมุเห) กุโธ (จานโต) อาคตา อตุถ” อิติ ๕

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐิ อ.เศรษฐี ปุจฺฉิ ถามแล้ว เน (พุราหุมน) กะพราหมณ์ ท. เหล่า
นั้น อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว กุโธ (จานโต) แต่ที่ไหน
อตุถ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น เศรษฐี ถามพวกพราหมณ์เหล่านั้นว่า “พวกท่าน มาจากที่ไหน ?”

อถ กาลสัตตมี เสฏฺฐิ สุทรรกัตตานิ ปุจฺฉิ อาชยาตบทกัตตุวาจก เน วิเสสณะของ
พุราหุมนะ อภิตกัมมะเน ปุจฺฉิ “ตุมุเห สุทรรกัตตานิ อตุถ อาชยาตบทกัตตุวาจก
กุโธ วิเสสณะของ จานโต ยปาทานใน อาคตา วิกตีกัตตานิ อตุถ” อิตีศัพท์ อาการะ
ใน ปุจฺฉิ ๕

๘๔. “สาวตฤติโต มหาเสฏฺฐิติ ๕

(เต พุราหุมน) “(มยฺ) สาวตฤติโต (อาคตา อมุห) มหาเสฏฺฐิ” อิติ (อาหฺส) ๕

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น (อาหฺส) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฺฐิ
ข้าแต่มหาเศรษฐี (มยฺ) อ.กระผม ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว สาวตฤติโต จากเมือง
สาวตฤติ (อมุห) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พวกพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่า “ท่านมหาเศรษฐี พวกกระผม มาจากเมืองสาวตฤติ”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนะ สุทรรกัตตานิ อาหฺส อาชยาตบทกัตตุวาจก “มหาเสฏฺฐิ
อालปนะ มยฺ สุทรรกัตตานิ อมุห อาชยาตบทกัตตุวาจก สาวตฤติโต ยปาทานใน
อาคตา วิกตีกัตตานิ อมุห” อิตีศัพท์ อาการะใน อาหฺส ๕

๘๕. “เสฏฐิ กตโร นามาติ ๗

(เสฏฐิ) “เสฏฐิ กตโร นาม” อิติ (ปุจฉิ) ๗

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “เสฏฐิ อ.เศรษฐิ กตโร นาม ชื่อว่าอะไร” อิติ ดังนี้ ๗

เศรษฐิ ถามว่า “เศรษฐิ ชื่อว่าอะไร ?”

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก “เสฏฐิ ลิงคัตถะ นามคัพพ สัญญา-
โชตกะเข้ากับ กตโรๆ วิเสสนะของ เสฏฐิ” อิติคัพพ อาการะใน ปุจฉิ ๗

๘๖. “มิจการเสฏฐิ นามาติ ๗

(เต พุราหุณฺณา) “มิจการเสฏฐิ นาม (เสฏฐิ)” อิติ (อาหฺสฺ) ๗

(เต พุราหุณฺณา) อ.พราหุณฺ ท. เหล่านั้น (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เสฏฐิ)
อ.เศรษฐิ มิจการเสฏฐิ นาม ชื่อว่ามิจการเศรษฐิ” อิติ ดังนี้ ๗

พวกพราหุณฺเหล่านั้น กล่าววว่า “ชื่อมิจการเศรษฐิ”

เต วิเสสนะของ พุราหุณฺๆ สุทธกัตตาใน อาหฺสฺๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก “นามคัพพ
สัญญาโชตกะเข้ากับ มิจการเสฏฐิๆ วิเสสนะของ เสฏฐิๆ ลิงคัตถะ” อิติคัพพ อาการะใน
อาหฺสฺ ๗

๘๗. “ปุตุโต โโก นามาติ ๗

(เสฏฐิ) “ปุตุโต โโก นาม” อิติ (ปุจฉิ) ๗

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐิ (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ปุตุโต อ.บุตฺร โโก นาม ชื่อว่าอะไร” อิติ
ดังนี้ ๗

เศรษฐิ ถามว่า “บุตฺร ชื่อว่าอะไร ?”

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยاتبทกัตตฺวจาก “ปุตุโต ลิงคัตถะ นามคัพพ สัญญา-

โชตกะเข้ากับ โภจ วิเสสณะของ ปุตุโต” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๘๘. “ปุณณวฑฒนกุมารโ นามาติ ฯ

(เต พุราหุมน) “ปุณณวฑฒนกุมารโ นาม (ปุตุโต)” อิติ (อาหंस) ฯ

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น (อาหंस) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ปุตุโต) อ.บุตร ปุณณวฑฒนกุมารโ นาม ชื่อว่าปุณณวฑฒนกุมาร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่ “บุตร ชื่อว่าปุณณวฑฒนกุมาร”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนๆ สุททกัตตาใน อาหंसๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปุณณวฑฒนกุมารโ วิเสสณะของ ปุตุโตๆ ลิงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาหंस ฯ

๘๙. “ธนํ กิตตกนฺติ ฯ

(เสฏฐิ) “ธนํ กิตตก” อิติ (ปุจฉิ) ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (ปุจฉิ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ธนํ อ.ทรัพย์ กิตตกํ มีประมาณเท่าไร” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐี ถามว่า “มีทรัพย์ประมาณเท่าไร ?”

เสฏฐิ สุททกัตตาใน ปุจฉิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “กิตตกํ วิเสสณะของ ธนํๆ ลิงคัตถะ” อิตติศัพท์ อาการะใน ปุจฉิ ฯ

๙๐. “จตุตทาฬิส โภภุโย มหาเสฏฐิตี ฯ

(เต พุราหุมน) “จตุตทาฬิส โภภุโย มหาเสฏฐิ” อิติ (อาหंस) ฯ

(เต พุราหุมน) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น (อาหंस) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มหาเสฏฐิ ข้าแต่มหาเศรษฐี โภภุโย อ.โภภุ ท. จตุตทาฬิส สีสิบ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหมณ์เหล่านั้น กล่าวว่ “ท่านมหาเศรษฐี ๔๐ โภภุ”

เต วิเสสณะของ พุราหุมนางๆ สุทธกัตตานิ อาหंसุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “มหาเสฏฐิจิ
อาลปนนะ จตฺตาศีฬ วิเสสณะของ โภทฺฐิโยๆ ลิงคัตตเถ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหंसุ ๫

๙๑. “ธนั ทาว, อมฺหากั ธนั อุปาทาย กากณิกมตฺตํ, ทาริกาย ปน อารกฺขมตฺตตาย
ลทฺธกาลโต ปฏฺจาย ก็ อญฺเณน การณฺเณนาติ อธิวาเสสิ ๫

(เสฏฐิจิ) “ธนั ทาว (โหตุ), (ตํ ธนั) อมฺหากั ธนั อุปาทาย กากณิกมตฺตํ (ธนั โหติ), ทาริกาย
ปน อารกฺขมตฺตตาย (กิริยาย) ลทฺธกาลโต ปฏฺจาย ก็ (ปโยชนั) อญฺเณน การณฺเณนาติ (จินฺตเนน
วจนั) อธิวาเสสิ ๫

(เสฏฐิจิ) อ.เศรฐฐิ (วจนั) ยังคำ อธิวาเสสิ ให้อยู่ทับแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ
ว่า “ธนั อ.ทรรพฺย (โหตุ) จงยกไว้ ทาว กอน, (ตํ ธนั) อ.ทรรพฺยนั้น (ธนั) เป็นทรรพฺย
กากณิกมตฺตํ สักว่ามีกากณิก อุปาทาย เพราะเข้าไปเทียบเคียง ธนั ซึ่งทรรพฺย
อมฺหากั ของเรา ท. (โหติ) ย่อมเป็น, ปน แต่วา ก็ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร
อญฺเณน การณฺ เณ ด้วยเหตุอื่น ปฏฺจาย จำเดิม ทาริกาย อารกฺขมตฺตตาย
(กิริยาย) ลทฺธกาลโต แต่กาล แห่งกิริยา สักว่าการอารักขา เป็นกิริยา อันเด็กหญิง
ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ๫

เศรฐฐิ รับคำ ด้วยคิดว่า “ทรรพฺย จงยกไว้ก่อน, ทรรพฺยนั้น ประมาณกากณิก เพราะ
เทียบเคียงกับทรรพฺยของพวกเรา, แต่วา ประโยชนัอะไรด้วยเหตุอื่น ตั้งแต่กาลแห่ง
กิริยาสักว่าการอารักขา ที่ได้หญิงได้แล้ว”

เสฏฐิจิ เหตุกัตตานิ อธิวาเสสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก “ธนั สุทธกัตตานิ โหตุๆ
อาชยาตบทกัตตวาจก ทาว กิริยาวิเสสณะใน โหตุ, ตํ วิเสสณะของ ธนัๆ สุทธกัตตานิ
โหติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อมฺหากั สามีสัมพันธะใน ธนัๆ อวุตตกัมมะใน
อุปาทายๆ เหตุใน โหติ กากณิกมตฺตํ วิเสสณะของ ธนัๆ วิกติกัตตานิ โหติ, ปนศัพท์
วิเสสชตฺตะ ก็ วิเสสณะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตเถ ทาริกาย อนนฺนิกิตกัตตานิ ลทฺธ-
อารกฺขมตฺตตาย วิเสสณะของ กิริยายๆ สามีสัมพันธะใน ลทฺธกาลโตๆ อปาทานใน
ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสณะใน ปโยชนั อญฺเณน วิเสสณะของ การณฺเณๆ ตติยาวิเสสณะ
ใน ปโยชนั” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนๆ กรณะใน อธิวาเสสิ วจนั การิตกัมมะใน
อธิวาเสสิ ๫

๙๒. โส เตสั สกุการิ กตฺวา เอกาหิ ทฺวิหิ วสาเปตฺวา อุโยเชสิ ฯ

โส (เสฏฐิ) เตสั (พราหมณาน) สกุการิ กตฺวา (เต พราหมเณ) เอกาหิ ทฺวิหิ วสาเปตฺวา
อุโยเชสิ ฯ

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น กตฺวา กระทำแล้ว สกุการิ ซึ่งสักการะ เตสั (พราหมณาน)
แก่พราหมณ์ ท. เหล่านั้น (เต พราหมเณ) ยังพราหมณ์ ท. เหล่านั้น วสาเปตฺวา ให้
อยู่แล้ว เอกาหิ สัวันหนึ่ง ทฺวิหิ สัวันสอง อุโยเชสิ ส่งไปแล้ว ฯ

เศรษฐีนั้น ทำสักการะแก่พวกพราหมณ์เหล่านั้น ให้พวกพราหมณ์เหล่านั้นอยู่ ๑ วัน ๒
วัน แล้วจึงส่งกลับ

โส วิเสสณะของ เสฏฐิๆ สุกทกัตตาใน อุโยเชสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสั วิเสสณะ
ของ พราหมณานๆ สัมปทานใน กตฺวา สกุการิ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
ใน วสาเปตฺวา เต วิเสสณะของ พราหมเณๆ การิตกัมมะใน วสาเปตฺวา เอกาหิ กิติ
ทฺวิหิ กิติ อัจฉนตสังโยคะใน วสาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุโยเชสิ ฯ

๙๓. เต สวาทฺถิ คนฺตฺวา “ลทฺธา โน ทาริกาติ อาโรจยิสฺสุ ฯ

เต (พราหมณา) สวาทฺถิ คนฺตฺวา “ลทฺธา โน ทาริกาติ อาโรจยิสฺสุ ฯ

เต (พราหมณา) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สวาทฺถิ สูเมืองสาวัตถี
อาโรจยิสฺสุ บอกแล้ว อิติ ว่า “ทาริกา อ.เด็กหญิง โน อันข้าพเจ้า ท. ลทฺธา ได้แล้ว”
อิติ ดังนี้ ฯ

พวกพราหมณ์เหล่านั้น ไปเมืองสาวัตถี บอกว่า “เด็กหญิง พวกข้าพเจ้าได้แล้ว”

เต วิเสสณะของ พราหมณาๆ สุกทกัตตาใน อาโรจยิสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สวาทฺถิ
สัมปาปฺถินียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาโรจยิสฺสุ “ทาริกา วุตตกัมมะใน
ลทฺธาๆ กิตบทกัมมวจาก โน อนภิหิตกัตตาใน ลทฺธา” อิติศัพท์ อากาเรใน อาโรจยิสฺสุ
ฯ

๙๔. “กสฺส ชีตาติ ๗

(เสฏฺฐิ) “กสฺส ชีตา” อิติ (ปุจฺฉิ) ๗

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐิ (ปุจฺฉิ) ฅามแล้ว อิติ ว่า “ชีตา อ.ชิตา กสฺส ของใคร” อิติ ดังนั้ ๗
เศรษฺฐิ ฅามว่า “ชิตาของใคร”

เสฏฺฐิ สุกฺกตตทาใน ปุจฺฉิ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กสฺส สามีสัมพันธะใน ชีตา ๗
ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน ปุจฺฉิ ๗

๙๕. “ชนณฺชยเสฏฺฐิโนติ ๗

(เต พุราหฺมณา) “ชนณฺชยเสฏฺฐิโน (ชิตา)” อิติ (อาหังสุ) ๗

(เต พุราหฺมณา) อ.พราหฺมณั ท. เหล่านั้ (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ชิตา) อ.ชิตา
ชนณฺชยเสฏฺฐิโน ของเศรษฺฐิชื่อว่าชนณฺชย” อิติ ดังนั้ ๗

พวกพราหฺมณัเหล่านั้ กล่าวว่า “ชิตาของชนณฺชยเศรษฺฐิ”

เต วิเสสนะของ พุราหฺมณา ๗ สุกฺกตตทาใน อาหังสุ ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ชนณฺชย-
เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน ชีตา ๗ ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหังสุ ๗

๙๖. โส “มหากุสฺส เม ทาริกา ลทฺธา, ชิปฺปิเมว นั้ อาเนตุ ๗ ฏฺฐิตีติ ตตฺถ คมนตฺถั
รณฺโณ อาโรเจสิ ๗

โส (เสฏฺฐิ) “มหากุสฺส เม ทาริกา ลทฺธา, (มยา) ชิปฺปิ เมว นั้ (ทาริกั) อาเนตุ ๗ ฏฺฐิตีติ
(จินฺเตตฺวา) ตตฺถ (นคเร) คมนตฺถั รณฺโณ อาโรเจสิ ๗

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐินั้ (จินฺเตตฺวา) คิถแล้ว อิติ ว่า “ทาริกา อ.เต็กหญิง
มหากุสฺส ของตฺระกุลใหญ่ เม อั้นเรา ลทฺธา ได้แล้ว, (มยา) ชิปฺปิ เมว นั้
(ทาริกั) อาเนตุ อ.อั้น- อั้นเรา -นำมา ซึ่งเต็กหญิงนั้ พลันนั้เทียว ๗ ฏฺฐิตีติ ย่อม
ควร” อิติ ดังนั้ อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว รณฺโณ แก่พระราชา คมนตฺถั เพื่อการไป
ตตฺถ (นคเร) ในพระนครนั้ ๗

เศรษฐีนั้น คิดว่า “เด็กหญิงของตระกูลใหญ่ เราได้แล้ว, การที่เรานำเด็กหญิงนั้นมา พลิ้นนั้นแหละ ย่อมควร” จึงกราบทูลแต่พระราชบิดา เพื่อการไปในพระนครนั้น

โส วิเสสณะของ เสฏฐีจึฏฐ สุธรรคัตตาใน อาโรเจสิจึฏฐ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ทาริกา วุตตกัมมะใน ลหุชาจึฏฐ กิตตบทกัมมะวาจก มหากุลสุส สามีสัมพันธะใน ทาริกา เม อนภิหิตกัตตาใน ลหุชา, อาเนตุ ตุมัตถกัตตาใน วฏฏฐิตึฏฐ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยา อนภิหิตกัตตาใน อาเนตุ เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ ขิปุปุจึฏฐ กิริยาวิเสสณะใน อาเนตุ น วิเสสณะของ ทาริกึฏฐ อวุตตกัมมะใน อาเนตุ” อิติศัพท อาการะใน จินเตตวาจก ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ ตตถ วิเสสณะของ นคเรจึฏฐ วิสยาชาระใน คมนตถึจึฏฐ สัมปทานใน อาโรเจสิ รณโย สัมปทานใน อาโรเจสิ ฯ

๙๗. ราชาน “มหากุล เอต มยา พิมพิสารสุส สนติกา อาเนตวา สาเกเต นิเวสิต, ตสุส สมุมาน กาทู วฏฏฐิตึฏฐ, “อหึปี คมิสสามิติ อาห ฯ

ราชาน “มหากุล เอต มยา พิมพิสารสุส สนติกา อาเนตวา สาเกเต นิเวสิต, (มยา) ตสุส (กุลสุส) สมุมาน กาทู วฏฏฐิตึฏฐ (จินเตตวา) “อหึปี คมิสสามิติ อาห ฯ

ราชาน อ.พระราชาน (จินเตตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “เอต มหากุล อ.ตระกูลใหญ่ นั้น มยา อันเรา อาเนตวา นำมาแล้ว สนติกา จากสำนัก พิมพิสารสุส ของพระราชานพระนามว่าพิมพิสาร นิเวสิต ให้พักอยู่แล้ว สาเกเต ในเมืองสาเกต, (มยา) ตสุส (กุลสุส) สมุมาน กาทู อ.อัน- อันเรา -กระทำ ซึ่งความยกย่อง แก่ตระกูลนั้น วฏฏฐิตึฏฐ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อหึปี แม อ.เรา คมิสสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาน ทรงดำริว่า “ตระกูลใหญ่นั้น อันเรานำมาจากสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร ให้พักอยู่ในเมืองสาเกต, การที่เราทำความยกย่องแก่ตระกูลนั้น ย่อมควร” ดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า “แมเรา ก็จักไป”

ราชาน สุทธกัตตาใน อาหจึฏฐ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เอต วิเสสณะของ มหากุลจึฏฐ วุตตกัมมะใน นิเวสิตจึฏฐ กิตตบทกัมมะวาจก มยา อนภิหิตกัตตาใน นิเวสิต พิมพิสารสุส สามีสัมพันธะใน สนติกาจึฏฐ อุปาทานใน อาเนตวาจึฏฐ ปุพพกาลกิริยาใน นิเวสิต สาเกเต

วิสยาชาระไน นิเวสิตี, กาคูํ ตุมัตถกัตตานิ วฏฺฐติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา
อนภิทกัตตานิ กาคูํ ตสฺส วิเสสนะของ กุลสฺสฯ สัมปทานไน กาคูํ สมฺมานํ อวุตต-
กัมมะไน กาคูํ” อิติศัพทํ อาการะไน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห “อปีศัพทํ
อเปกขัตถะเข้ากัปป อหํฯ สฺุททกัตตานิ คมิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ
อาการะไน อาห ฯ

.....

๙๘. โส “สาธฺุ เทวาทิ วตฺวา ธนญชยเสฏฺฐจิโน สาสนํ เปเสสิ “มยิ อาคจฺจนฺเต, ราชปิ
อาคมิสฺสตี, มหนฺตํ ราชพลํ, เอตฺตกสฺส ชนสฺส กาทพฺพยฺตุตฺกํ กาคูํ สกฺขิสฺสสิ
น สกฺขิสฺสสิตี ฯ

โส (เสฏฺฐจ) “สาธฺุ เทว” อิติ วตฺวา ธนญชยเสฏฺฐจิโน สาสนํ เปเสสิ “มยิ อาคจฺจนฺเต, ราชปิ
อาคมิสฺสตี, มหนฺตํ ราชพลํ, (ตฺว) เอตฺตกสฺส ชนสฺส (ตยา) กาทพฺพยฺตุตฺกํ (กัจจ) กาคูํ
สกฺขิสฺสสิ (อุทาหฺ) น สกฺขิสฺสสิตี (ฉापนเหตุก) ฯ

โส (เสฏฺฐจ) อ.เศรชฺฉินัน วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติ
เทพ สาธฺุ อ.ดีละ” อิติ ดั่งนี้ เปเสสิ ส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาร ธนญชยเสฏฺฐจิโน
แก่เศรชฺฉีชื่อว่าธนญชย (ฉापนเหตุก) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “มยิ ครันเมื่อข้าพเจ้า
อาคจฺจนฺเต มาอยู่, ราชปิ แม้ อ.พระราช อาคมิสฺสตี จักเสด็จมา, ราชพลํ
อ.กำลังพลของพระราช มหนฺตํ หมูใหญ่, (ตฺว) อ.ท่าน สกฺขิสฺสสิ จักอาจ กาคูํ เพื่อ
อันกระทำ (กัจจ) ซึ่งกิจ (ตยา) กาทพฺพยฺตุตฺกํ อันควรแล้วแก่ความเป็นกิจ อันท่าน
พึงกระทำ ชนสฺส แก่ชน เอตฺตกสฺส ผู้มีประมาณเท่านี้หรือ (อุทาหฺ) หรือว่า น
สกฺขิสฺสสิ จักไม่อาจ” อิติ ดั่งนี้ -เป็นเหตุ ฯ

เศรชฺฉินัน กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระเจ้าข้า” แล้วส่งข่าวสารไปแก่
ธนญชยเศรชฺฉี มีอันให้รู้ว่า “เมื่อข้าพเจ้า มาอยู่, แม้พระราช จักเสด็จมา, กำลังพล
ของพระราช หมูใหญ่, ท่านจักอาจเพื่อจะทำกิจที่ควรทำแก่ชนมีประมาณเท่านี้ได้หรือ
หรือจักไม่อาจ” ดั่งนี้เป็นเหตุ

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐจฺ สฺุททกัตตานิ เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เทว อาลปนะ
สาธฺุ สัมปฏิจฉนัตถลึงคัตถะ” อิติศัพทํ อาการะไน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน เปเสสิ
ธนญชยเสฏฺฐจิโน สัมปทานไน เปเสสิ สาสนํ อวุตตกัมมะไน เปเสสิ “มยิ ลักขณะไน

อากาศจณฺเฑาะ สุทกัถตาใน อากมิสฺสติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก, มหนตฺ วิเสสนะของ ราชพลฺลึงกัถตะ, ตฺวํ สุทกัถตาใน สกฺขิสฺสึฯ สองบท อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอตฺตกสฺส วิเสสนะของ ชนสฺสึฯ สัมปทานใน กาทพฺพ- ตยา อนภิตกัถตาใน กาทพฺพ- กาทพฺพยฺตุตกั วิเสสนะของ กิจจํฯ อวุตตกัมมะใน กาทํฯ ตุมตฺถสัมปทานใน สกฺขิสฺสึ อุกาหุ ปุจณนัถตะ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสษะใน สกฺขิสฺสึ” อิติคัพฺทํ สฺรูปะใน ฅาปนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ ฯ

๙๙. อิตโรปิ “สเจปิ ทส ราชานอ อากจณฺเฑติ, อากจณฺเฑตฺติ ปฏฺฐิสาสนํ เปเสสิ ฯ

อิตโรปิ (เสฏฺฐิ) “สเจปิ ทส ราชานอ อากจณฺเฑติ, (เต ราชานอ) อากจณฺเฑตฺติ (ฅาปนเหตุกั) ปฏฺฐิสาสนํ เปเสสิ ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ อิตโรปิ แม้นอกนี้ เปเสสิ ส่งไปแล้ว ปฏฺฐิสาสนํ ซึ่งข่าวสารตอบ (ฅาปนเหตุกั) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “สเจปิ แม้ถ้าว ราชานอ อ.พระราชา ท. ทส สิบพระองค์ อากจณฺเฑติ ย่อมเสด็จมา, (เต ราชานอ) อ.พระราชา ท. เหลานั้น อากจณฺเฑตฺติ ของงเสด็จมาเถิด” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

เศรชฺฐิแม้นอกนี้ ส่งข่าวสารตอบกลับไป มีอันให้รู้ว่า “ถ้ามั่นว่า พระราชา ๑๐ พระองค์ จะเสด็จมา, ขอพระราชาเหล่านั้น จงเสด็จมาเถิด” ดังนี้เป็นเหตุ

อปิคัพฺทํ อเปกขัถตะเข้ากักับ อิตโรฯ วิเสสนะของ เสฏฺฐิฯ สุทกัถตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “อปิคัพฺทํ อเปกขัถตะเข้ากักับ สเจฯ ปรักปัดตะ ทส วิเสสนะของ ราชานอฯ สุทกัถตาใน อากจณฺเฑติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก, เต วิเสสนะของ ราชานอฯ สุทกัถตาใน อากจณฺเฑตฺติฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก” อิติคัพฺทํ สฺรูปะใน ฅาปนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ ปฏฺฐิสาสนํ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

๑๐๐. มิคารเสฏฺฐิ ตาวมหนฺเต นคเร เคหโคปกมตฺตํ จเปตฺวา เสสชนํ อาทาย คณฺตฺวา อทฺถมโยชนมคฺเค จตฺวา “อากตฺมหาติ สาสนํ ปหิณฺนิ ฯ

มิคารเสฏฺฐิ ตาวมหนฺเต นคเร เคหโคปกมตฺตํ (ชน) จเปตฺวา เสสชนํ อาทาย คณฺตฺวา อทฺถมโยชนมคฺเค จตฺวา “(มย) อากตา อมฺห” อิติ (ฅาปนเหตุกั) สาสนํ ปหิณฺนิ ฯ

มิดการเสฏฐิ อ.เศรษฐิชื่อว่ามิดการะ จเปตวา ตั้งไว้แล้ว (ชน) ซึ่งชน เคหโปตกมตต์ สักว่าผู้คุมครองซึ่งเรือน นคร ในเมือง ตาวมหนเต อันใหญ่เพียงนั้น อาทาย พาเอาแล้ว เสสนน ซึ่งชนที่เหลือ คนตวา ไปแล้ว จตวา ดำรงอยู่แล้ว อทุฒโยชน-มคเค ในหนทางกิ่งแห่งโยชน ปหิณิ ส่งไปแล้ว สาสนน ซึ่งชาวสาร (ฃापนเหตุก) มี อันให้รู้- อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อมห ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ - เป็นเหตุ ๫

มิดการเศรษฐิ ตั้งชนสักว่าผู้คุมครองเรือนไว้ในเมืองอันใหญ่ขนาดนั้น พาเอาชนที่เหลือ ไป ดำรงอยู่ในหนทางกิ่งโยชน ส่งชาวสารมีอันให้รู้ว่า “พวกเรา มากันแล้ว” ดังนี้เป็น เหตุ ๫

มิดการเสฏฐิ สุธกัตตทาใน ปหิณิ ๑ อาชยาดบทกัตตวาจาก ตาวมหนเต วิเสสนะของ นคร ๑ วิสยาธาระใน จเปตวา เคหโคปกมตต์ วิเสสนะของ ชน ๑ อวุตตกัมมะใน จเปตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย เสสนน อวุตตกัมมะใน อาทาย ๑ สมานกาลกิริยา ใน คนตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน จตวา อทุฒโยชนมคเค วิสยาธาระใน จตวา ๑ ปุพพ-กาลกิริยาใน ปหิณิ “มย สุธกัตตทาใน อมห ๑ อาชยาดบทกัตตวาจาก อาคตา วิกติ-กัตตทาใน อมห” อิติศัพท์ สรูปะใน ฃापนเหตุก ๑ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณิ สาสนน อวุตตกัมมะใน ปหิณิ ๫

๑๐๑. ธนญชยเสฏฐิ พหุปนณณการ เปเสตวา ธีตรา สทุธิ มนเตสิ “อมม สสุโร กิร เต โกสลรณญา สทุธิ อาคโต, ตสส กตร เคห ปฏิชคคิตพพ, รณโย กตร, อุปราชาติน กตรานีติ ๫

ธนญชยเสฏฐิ พหุปนณณการ เปเสตวา ธีตรา สทุธิ มนเตสิ “อมม สสุโร กิร เต โกสลรณญา สทุธิ อาคโต, (อมเหติ) ตสส (สสุรส) กตร เคห ปฏิชคคิตพพ, (อมเหติ) รณโย กตร (เคห ปฏิชคคิตพพ), (อมเหติ) อุปราชาติน (อิสสรชานน) กตรานี (เคหานี ปฏิชคคิตพพานี)” อิติ ๫

ธนญชยเสฏฐิ อ.เศรษฐิชื่อว่าธนญชย เปเสตวา ส่งไปแล้ว พหุปนณณการ ซึ่ง เครื่องบรรณาการมาก มนเตสิ ปรีक्षाแล้ว สทุธิ กับ ธีตรา ด้วยธิดา อิติ ว่า “อมม ดูก่อนแม่ กิร ไตยินว่า สสุโร อ.พ่อผัว เต ของเธอ อาคโต มาแล้ว สทุธิ กับ

โกศลธมมชา ด้วยพระราชผู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศล, เคหิ อ.เรื่อน กตริ หลังไหน (อมุเหหิ) อันเรา ท. ปฏิชคคิตพพิ พิงจัด ตสฺส (สสุรสฺส) เพื่อพ่อผัวนั้น, (เคหิ) อ.เรื่อน กตริ หลังไหน (อมุเหหิ) อันเรา ท. (ปฏิชคคิตพพิ) พิงจัด รมโย เพื่อพระราช, (เคหานิ) อ.เรื่อน ท. กตรานิ เหล่าไหน (อมุเหหิ) อันเรา ท. (ปฏิชคคิตพพานิ) พิงจัด (อิสฺสรชนานิ) เพื่ออิสฺรชน ท. อุปฺราชาทินิ มีอุปฺราชเป็นต้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ชนัญชัยเศรชฺฐิ สงบรณการจํานวนมากไป ปรึกษากับธิดาวา “แม่ ทราบข่าวว่า พ่อ ผัวของเธอ มาพร้อมกั้บพระเจ้าโกศล, เรื่อนหลังไหน พวกเราพิงปฏิบัติเพื่อพ่อผัวนั้น, เรื่อนหลังไหน พวกเราพิงปฏิบัติเพื่อพระราช, เรื่อนเหล่าไหน พวกเราพิงปฏิบัติเพื่ออิสฺรชนมีอุปฺราชเป็นต้น”

ชนนชยเสฏฺฐิ สุททกั้ตตานิ มนุเตสิฯ อาชยตบทกั้ตตฺวจาก พหุพณฺณาการํ อวุตตกั้มมะไน เปเสตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน มนุเตสิ ธีตรา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะไน มนุเตสิ “อมม อาลปนะ กิรศัพทํ อนุสสวณฺตถะ สสุโร สุททกั้ตตานิ อาคโตะฯ กิตบทกั้ตตฺวจาก เต สามีสัมพันธะไน สสุโร โกศลธมมชา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะไน อาคโตะ, กตริ วิเสสนะของ เคหิฯ วุตตกั้มมะไน ปฏิชคคิตพพิฯ กิตบทกั้มมวจาก อมุเหหิ อนภิตกั้ตตานิ ปฏิชคคิตพพิ ตสฺส วิเสสนะของ สสุรสฺสฯ สัมปทานไน ปฏิชคคิตพพิ, กตริ วิเสสนะของ เคหิฯ วุตตกั้มมะไน ปฏิชคคิตพพิฯ กิตบทกั้มมวจาก อมุเหหิ อนภิตกั้ตตานิ ปฏิชคคิตพพิ รมโย สัมปทานไน ปฏิชคคิตพพิ, กตรานิ วิเสสนะของ เคหานิฯ วุตตกั้มมะไน ปฏิชคคิตพพานิฯ กิตบทกั้มมวจาก อมุเหหิ อนภิตกั้ตตานิ ปฏิชคคิตพพานิ อุปฺราชาทินิ วิเสสนะของ อิสฺสรชนานิฯ สัมปทานไน ปฏิชคคิตพพานิ” อิติศัพทํ อากาเรไน มนุเตสิ ฯ

๑๐๒. ปณฺชิตา เสฏฺฐิธีตรา วชิรคคิตฺธิณณฺณาณา กปฺปสตสทฺสสฺสํ ปตฺติตปฺปตฺถณา อภินิหารสมฺปนฺนา “สสุรสฺส เม อสุกํ เคหิ ปฏิชคคิต, รมโย อสุกํ, อุปฺราชาทินิ อสุกานีติ สํวิทิตฺวา ทาสกมฺมกเร ปกุโกสาเปตฺวา “เอตตกา รมโย กตตพฺพกิจจํ กโรถ, เอตตกา อุปฺราชาทินิ, หตฺถอิสฺสาทโยปิ ตุมฺเหเยว ปฏิชคคิต; อสฺสพณฺธาทโยปิ อาคณฺตฺวา มงฺคลจฺจณฺนิ อนุกฺวิสฺสนฺตีติ สํวิทิตฺ ฯ

ปณฺฑิตา เสฏฺฐจิริตา วชิรคคฺติขิณณฺญาณา กปฺปสตสหสฺสํ ปตฺถิตปฺปตฺถนา อภินิหารสมฺปนฺนา
 “(ตุมุเห) สสุรสฺส เม อสุกํ เคหํ ปฏฺิขคคฺถ, (ตุมุเห) รมฺโย อสุกํ (เคหํ ปฏฺิขคคฺถ), (ตุมุเห)
 อุปราชาทินฺ (อิสฺสรชนาณ) อสุกานิ (เคหานิ ปฏฺิขคคฺถ)” อิติ สวิทฺทิตฺวา (ปฺุคฺล) ทาสกมฺมกเร
 ปกฺโกสาเปตฺวา “เอตฺตกา (ตุมุเห) รมฺโย (ปฺุคฺเลน) กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรถ, เอตฺตกา (ตุมุเห)
 อุปราชาทินฺ (อิสฺสรชนาณ) ปฺุคฺเลน กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรถ), หตฺถิสฺสาทโยปิ (วาหฺนสฺตฺเต)
 ตุมุเห เอว ปฏฺิขคคฺถ; อสฺสพฺนฺธาทโยปิ (ชนา) อาคณฺตฺวา มงฺคฺลจฺฉณฺ อณฺุภวิสฺสนฺตฺติ
 สวิทฺทิตฺ ๕

เสฏฺฐจิริตา อ.ธิตาของเศรชฺฐี ปณฺฑิตา ผู้เป็นบัณฑิต วชิรคคฺติขิณณฺญาณา ผู้มี
 ปัญญาอันคมเพียงดังปลายแห่งเพชร ปตฺถิตปฺปตฺถนา ผู้มีความปรารถนาอัน
 ปรารถนาแล้ว กปฺปสตสหสฺสํ ลิ่นแสนแห่งกัป อภินิหารสมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว
 ด้วยอภินิหาร สวิทฺทิตฺวา จัดแจงแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ปฏฺิขคคฺถ จงจัด
 เคหํ ซึ่งเรือน อสุกํ หลังโน้น สสุรสฺส เพื่อพ่อผัว เม ของเรา, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท.
 (ปฏฺิขคคฺถ) จงจัด (เคหํ) ซึ่งเรือน อสุกํ หลังโน้น รมฺโย เพื่อพระราชา, (ตุมุเห)
 อ.ท่าน ท. (ปฏฺิขคคฺถ) จงจัด (เคหานิ) ซึ่งเรือน ท. อสุกานิ หลังโน้น (อิสฺสร-
 ชนาณ) เพื่ออิสฺรชน ท. อุปราชาทินฺ มีอุปราชเป็นต้น (ปฺุคฺล) ยังบุคคล
 ปกฺโกสาเปตฺวา ให้เรียกแล้ว ทาสกมฺมกเร ซึ่งทาสและกรรมกร ท. สวิทฺทิตฺ จัดแจง
 แล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. เอตฺตกา มีประมาณเท่านี้ กโรถ จงกระทำ
 (ปฺุคฺเลน) กตฺตพฺพกิจฺจํ ซึ่งกิจ อันบุคคล ฟังกระทำ รมฺโย แก่พระราชา, (ตุมุเห)
 อ.ท่าน ท. เอตฺตกา มีประมาณเท่านี้ กโรถ จงกระทำ (ปฺุคฺเลน) กตฺตพฺพกิจฺจํ
 ซึ่งกิจ อันบุคคล ฟังกระทำ (อิสฺสรชนาณ) แก่อิสฺรชน ท. อุปราชาทินฺ มีอุปราช
 เป็นต้น, ตุมุเห เอว อ.ท่าน ท. นั้นเทียว ปฏฺิขคคฺถ จงจัด (วาหฺนสฺตฺเต) ซึ่งสัตว์
 พาหะ ท. หตฺถิสฺสาทโยปิ แม้มีช้างและม้าเป็นต้น; (ชนา) อ.ชน ท. อสฺส-
 พฺนฺธาทโยปิ แม้มีชนผู้ผูกซึ่งม้าเป็นต้น อาคณฺตฺวา มาแล้ว อณฺุภวิสฺสนฺตฺติ จักเสวย
 มงฺคฺลจฺฉณฺ ซึ่งมหรสพอันเป็นมงคล” อิติ ดังนี้ ๕

ธิตาของเศรชฺฐี ผู้เป็นบัณฑิต มีปัญญาคมดุจปลายเพชร มีความปรารถนาที่ปรารถนา
 แล้ว ลิ่นแสนกัป ถึงพร้อมด้วยอภินิหาร จัดแจงว่า “พวกท่าน จงจัดเรือนหลังโน้น เพื่อ
 พ่อผัวของเรา, พวกท่านจงจัดเรือนหลังโน้น เพื่อพระราชา, พวกท่านจงจัดเรือนเหล่า

โน้น เพื่ออิสรชนทั้งหลายมีอุปราชเป็นต้น ใช้คนให้เรียกทาสและกรรมกรมา จัดแจงว่า “พวกท่านมีประมาณเท่านี้ จงทำกิจที่ควรทำแต่พระราชา, พวกท่านมีประมาณเท่านี้ จงทำกิจที่ควรทำแก่อิสรชนทั้งหลายมีอุปราชเป็นต้น, พวกท่านนั้นแหละ จงจัดสัตว์พาหนะแม่มีช้างและม้าเป็นต้น, พวกชนแม่ผู้ผูกม้าเป็นต้น พวกนั้นมาแล้ว จักเสวยมหรสพอันเป็นมงคล”

ปณฺฑิตา วิเสสณะของ เสฏฺฐิฉีตาฯ สุทฺธกัตฺตาใน สัวิทฺติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก วชิรคคตฺติชินณฺญาณา วิเสสณะของ เสฏฺฐิฉีตา กปฺปสตสทสฺส อัจฉนตสังโยคเณ ปตฺติตปตฺตนาฯ กิตฺติ อภินิหารสมฺปนา กิตฺติ วิเสสณะของ เสฏฺฐิฉีตา “ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตา ใน ปฏฺิษคคตฺตฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก สสุรฺส สัมปทานใน ปฏฺิษคคตฺต เม สามิ- สัมพันธเณ สสุรฺส อสุกั วิเสสณะของ เคหฺฯ อวุตตกัมฺมะเณ ปฏฺิษคคตฺต, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน ปฏฺิษคคตฺตฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก รมฺโย สัมปทานใน ปฏฺิษคคตฺต อสุกั วิเสสณะของ เคหฺฯ อวุตตกัมฺมะเณ ปฏฺิษคคตฺต, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน ปฏฺิษคคตฺตฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อุปฺราชาทินฺ วิเสสณะของ อิศฺสรชนานํฯ สัมปทานใน ปฏฺิษคคตฺต อสุกานิ วิเสสณะของ เคหานิฯ อวุตตกัมฺมะเณ ปฏฺิษคคตฺต” อิตฺติศัพท์ อากาเรเน สัวิทฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปุคฺคัลล การิตกัมฺมะเณ ปกฺโกสาเปตฺวา ทาสกมฺมกเร อวุตตกัมฺมะเณ ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สัวิทฺติ “เอตฺตกา วิเสสณะของ ตุมฺเหฯ สุทฺธกัตฺตาใน กโรถฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก รมฺโย สัมปทานใน กตฺตพฺพ- ปุคฺคเลน อนภิตกัตฺตาใน กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพกิจฺจํ อวุตตกัมฺมะเณ กโรถ, เอตฺตกา วิเสสณะของ ตุมฺเหฯ สุทฺธกัตฺตาใน กโรถฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อุปฺราชาทินฺ วิเสสณะของ อิศฺสรชนานํฯ สัมปทานใน กตฺตพฺพ- ปุคฺคเลน อนภิตกัตฺตาใน กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพกิจฺจํ อวุตตกัมฺมะเณ กโรถ, เอวคัศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตุมฺเหฯ สุทฺธกัตฺตา ใน ปฏฺิษคคตฺตฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อปิตฺศัพท์ อเปกขัตฺตเณเข้ากับ หตฺถิอสุสทาโยฯ วิเสสณะของ วาหนสฺตเตฯ อวุตตกัมฺมะเณ ปฏฺิษคคตฺต, อปิตฺศัพท์ อเปกขัตฺตเณเข้ากับ อสุสพฺพธาโยฯ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อนุกฺวิสุสนฺติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อนุกฺวิสุสนฺติ มงฺคลจฺจณฺณํ อวุตตกัมฺมะเณ อนุกฺวิสุสนฺติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรเน สัวิทฺติ ฯ

.....

๑๐๓. ก็การณา ?

“ก็การณา (วิสาขา ตถา สวิทธิ” อิติ ปุจจา) ?

(ปุจจา) อ.อันถาม อิติ ว่า “(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (สวิทธิ) จัดแจงแล้ว (ตถา) เหมือนอย่างนั้น ก็การณา เพราะเหตุอะไร” (อิติ) ดังนี้ ฯ

ถามว่า “นางวิสาขา จัดแจงเหมือนอย่างนั้น เพราะเหตุอะไร ?”

“วิสาขา สุทรกัตตทาใน สวิทธิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ก็การณา เหตุไฉน สวิทธิ ตถา กิริยาวิเสสณะใน สวิทธิ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปุจจาฯ ลิงคัตตะ ฯ

๑๐๔. “มย วิสาขาย มงคณฺฏจานํ คนฺตฺวา น กิณฺจิ ลภิมฺห, อสฺสรกฺขณาทินิ กโรนฺตฺวา สุขํ น วิจิริมฺหาติ เกจิ วตฺตํ มา ลภีสุ ฯ

“มย วิสาขาย มงคณฺฏจานํ คนฺตฺวา น กิณฺจิ (วตฺตํ) ลภิมฺห, (มย) อสฺสรกฺขณาทินิ (กิจฺจานิ) กโรนฺตฺวา สุขํ น วิจิริมฺหาติ เกจิ (ชนา) วตฺตํ มา ลภีสุ” (อิติ วิสฺสชฺชน) ฯ

(วิสฺสชฺชน) อ.อันแก (อิติ) ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. เกจิ บางพวก มา ลภีสุ อยาได้แล้ว วตฺตํ เพื่ออันกล่าว อิติ ว่า ‘มย อ.เรา ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว มงคณฺฏจานํ สูที่อันเป็น มงคณ วิสาขาย ของนางวิสาขา น ลภิมฺห ไม่ได้แล้ว กิณฺจิ (วตฺตํ) ซึ่งวตฺตอะไรๆ, (มย) อ.เรา ท. กโรนฺตฺวา กระทำอยู่ (กิจฺจานิ) ซึ่งกิจ ท. อสฺสรกฺขณาทินิ มีการรักษา ซึ่งมาเป็นต้น น วิจิริมฺหา ไม่เที่ยวไปแล้ว สุขํ สบาย’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

แก้วว่า “พวกชนบางพวก อยาได้เพื่อจะกล่าวว่า ‘พวกเรา ไปสูที่มงคณของนางวิสาขา ไม่ได้วตฺตอะไรๆ เลย, พวกเรา ทำกิจมีการรักษาม่าเป็นต้น ไม่เที่ยวไปสบาย” ดังนี้

“มย สุทรกัตตทาใน ลภิมฺหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก วิสาขาย สามีสัมพันธะใน มงคณฺฏจานํฯ สัมปาปุณฺเฑยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิมฺห นคัพฺท ปฏฺฐิเสสชะใน ลภิมฺห กิณฺจิ วิเสสชะของ วตฺตํฯ อวฺตตกัมมะใน ลภิมฺห, มย สุทรกัตตทาใน วิจิริมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อสฺสรกฺขณาทินิ วิเสสชะของ กิจฺจานิฯ อวฺตตกัมมะ ใน กโรนฺตฺวาฯ อัพภันตฺรกิริยาของ มย สุขํ กิริยาวิเสสชะใน วิจิริมฺหา นคัพฺท ปฏฺฐิเสสชะ ใน วิจิริมฺหา’ อิติศัพท์ อากาละใน วตฺตํ เกจิ วิเสสชะของ ชนาฯ สุทรกัตตทาใน ลภีสุฯ

อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วตตุํ ตุมตตสัฒปทานใน ลภิสฺส มาศัพทํ ปฏิสฺเสระใน ลภิสฺส
อิตติศัพทํ สรุปะใน วิสฺสชชฺชนนฺจ ลิงคัตถะ ๒

๑๐๕. ตํทิวสเมว วิสาขาย ปิตา ปญจสเต สุวณฺณกาเร ปกฺโกสาเปตฺวา “ชิตฺตํ เม
มหาลตาปสาธนํ นาม กโรธาติ รตฺตสุวณฺณสฺส นิกฺขสหสฺสํ ตทนฺรุปานิ จ รชตม
ณิมุตฺตาปวาพวชิราทีนํ ทาเปสิ ๒

ตํทิวส เอว วิสาขาย ปิตา (ปุคฺคลํ) ปญจสเต สุวณฺณกาเร ปกฺโกสาเปตฺวา “(ตุมฺเห) ชิตฺตํ เม
มหาลตาปสาธนํ นาม กโรธาติ (วตฺวา ปุคฺคลํ) รตฺตสุวณฺณสฺส นิกฺขสหสฺสํ ตทนฺรุปานิ จ
รชตมณิมุตฺตาปวาพวชิราทีนํ (รตนาณิ จ) ทาเปสิ ๒

ตํทิวส เอว ในวันนั้นนั้นนี้เกี่ยว ปิตา อ.ปิตา วิสาขาย ของนางวิสาข (ปุคฺคลํ) ยัง
บุคฺคล ปกฺโกสาเปตฺวา ให้อธิบายแล้ว สุวณฺณกาเร ซึ่งบุคฺคลผู้กระทำซึ่งทอง ท.
ปญจสเต ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
กโรธ จงกระทำ มหาลตาปสาธนํ นาม ชื่อซึ่งเครื่องประดับชื่อว่ามหาลดา ชิตฺตํ แก่
ชิตา เมของเรา” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคลํ) ยังบุคฺคล ทาเปสิ ให้อธิบายแล้ว นิกฺขสหสฺสํ ซึ่งพัน
แห่งลิ้ม รตฺตสุวณฺณสฺส แห่งทองมีสีสุก (จ) ด้วย (รตนาณิ) ซึ่งรัตนะ ท. รชตมณิ
มุตฺตาปวาพวชิราทีนํ มีเงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาพ และเพชรเป็นต้น
ตทนฺรุปานิ อันสมควรแก่ทองมีสีสุกนั้น จ ด้วย ๒

ในวันนั้นเอง ปิตาของนางวิสาข ใ้คนให้ไปเรียกช่างทอง ๕๐๐ คน กล่าวว่า “ท่านทั้ง
หลาย จงทำเครื่องประดับชื่อว่ามหาลดา แก่ชิตาของเรา” ดังนี้ ใ้คนให้ให้ลิ้มทองสีสุก
๑,๐๐๐ และรัตนะมีเงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาพ และเพชรเป็นต้น อันสมควร
แก่ทองมีสีสุกนั้น

เอาศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตํทิวสจฺจ ทุตฺติยากาลสัตตมิใน ทาเปสิ ปิตา เหตุกัตตฺวาใน
ทาเปสิจฺจ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก วิสาขาย สามีสัมพันธะใน ปิตา ปุคฺคลํ การิต
กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา ปญจสเต วิเสสนะของ สุวณฺณกาเรจฺจ อวุตตกัมมะใน
ปกฺโกสาเปตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ตุมฺเห สุทฺธกัตตฺวาใน กโรธจฺจ อาชยาตบท
กัตตฺวาจาก ชิตฺตํ สัมปทานใน กโรธ เม สามีสัมพันธะใน ชิตฺตํ นามศัพท์ สัณฺญาชิตฺตะ

เข้ากับ มหาลตาสาธนัฏ อุตตกัฒมะไน กโรธ” อิตศัพท อาการะไน วตุวาฏ ปุพพ-
กาลกิริยาไน ทาเปสิ ปุคคัล การิตกัฒมะไน ทาเปสิ รตตสุวณฺณสุส สามีสัมพันธะไน
นิกุขสหสฺสัฏ อุตตกัฒมะไน ทาเปสิ ตทนุรูปานิ กัถิ รชตมณฺนิมุตฺตาปวาพวชิราทินิ กัถิ
วิเสสนะของ รตนานิฏ อุตตกัฒมะไน ทาเปสิ จ สองศัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ
รตตสุวณฺณสุส นิกุขสหสฺสัฏ และ ตทนุรูปานิ รชตมณฺนิมุตฺตาปวาพวชิราทินิ รตนานิ ๕

๑๐๖. ราชา กติปาหิ วสิตุวา ธนญชยเสฏฺฐิสุส สาสนํ ปหิณิ “น สกฺกา เสฏฺฐิณา อมฺหากํ
ภรณโปสนํ กาทุํ, ทาริกาย คมนกาลํ ชานาตุติ ๕

ราชา กติปาหิ วสิตุวา ธนญชยเสฏฺฐิสุส สาสนํ ปหิณิ “น สกฺกา เสฏฺฐิณา อมฺหากํ
ภรณโปสนํ กาทุํ, (เสฏฺฐิ) ทาริกาย คมนกาลํ ชานาตุติ (ญฺापนเหตุกํ) ๕

ราชา อ.พระราชา วสิตุวา ปรทบอยู่แล้ว กติปาหิ ลินวันเล็กนัอย ปหิณิ ทรงสงัไป
แล้ว สาสนํ ซึ่งขัวสาร ธนญชยเสฏฺฐิสุส แก่เศรษฺฐิซึ่งอวรัณญชัย (ญฺापนเหตุกํ)
มีอันให้รั- อิติ ว่า “เสฏฺฐิณา อันเศรษฺฐิ น สกฺกา”ไม่อาจ กาทุํ เพื่ออันกระทํา ภรณ-
โปสนํ ซึ่งการเลียงและการบารุง อมฺหากํ ซึ่งเรา ท., (เสฏฺฐิ) อ.เศรษฺฐิ ชานาตุ จงรั
คมนกาลํ ซึ่งกาลเป็นที่ไป ทาริกาย ของเด็กหญิง” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๕

พระราชา ปรทบอยู่สิน ๒-๓ วัน ทรงสงัขัวสารไปแก่อันญชัยเศรษฺฐิ มีอันให้รัว่า
“เศรษฺฐิ ไม่อาจเพื่อจะทําการเลียงและการบารุงซึ่งพวกเรา, เศรษฺฐิ จงรักาลเป็นที่ไป
ของเด็กหญิง” ดั่งนี้เป็นเหตุ ๕

ราชา สุททกัถตาไน ปหิณิฏ อาขยาตบทกัถตุวจาก กติปาหิ อัจจันตสังโยคะไน
วสิตุวาฏ ปุพพกาลกิริยาไน ปหิณิ ธนญชยเสฏฺฐิสุสัฏ สัมปทานไน ปหิณิ สาสนํ
อุตตกัฒมะไน ปหิณิ “เสฏฺฐิณา อนภิทกัถตาไน สกฺกาฏ กิริยาบทภาววจาก นศัพท
ปฏิสะธะไน สกฺกา อมฺหากํ จัฎฐิอุตตกัฒมะไน ภรณโปสนัฏ อุตตกัฒมะไน กาทุํ
ตุมัตถสัมปทานไน สกฺกา, เสฏฺฐิ สุททกัถตาไน ชานาตุฏ อาขยาตบทกัถตุวจาก
ทาริกาย สามีสัมพันธะไน คมนกาลัฏ อุตตกัฒมะไน ชานาตุ” อิตศัพท สรุปะไน
ญฺापนเหตุกัฏ กิริยาวิเสสนะไน ปหิณิ ๕

๑๐๗. โสปี รมโย สาสน์ เปเสสิ “อิทานิ วสุสกาโล อาคโต, น สกกา จาตุมาสํ วิจริตุ; ตุมหากํ พลกายสุส ยํ ยํ ลหุํ ฏฏติ, สพพํ ตํ มม ภาโร; มยา เปสิตกาเล เทโว คมิสสุตีติ ฯ”

โสปี (เสฏฐิ) รมโย สาสน์ เปเสสิ “อิทานิ วสุสกาโล อาคโต, (เกนจิ) น สกกา จาตุมาสํ วิจริตุ; ตุมหากํ พลกายสุส ยํ ยํ (วตุ) ลหุํ ฏฏติ, สพพํ ตํ (วตุ) มม ภาโร (โหตุ); มยา เปสิตกาเล เทโว คมิสสุตีติ (ฉาปนเหตุก) ฯ”

โสปี (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีแม่ฉัน เปเสสิ ส่งไปแล้ว สาสน์ ซึ่งข่าวสาร รมโย แก่พระราชา (ฉาปนเหตุก) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “อิทานิ ในกาลนี้ วสุสกาโล อ.กาลแห่งฤดูฝน อาคโต มาแล้ว, (เกนจิ) อันใครๆ น สกกา ไม่อาจ วิจริตุ เพื่ออันเที่ยวไป จาตุมาสํ ตลอดเดือนสี่, ตุมหากํ พลกายสุส ยํ ยํ (วตุ) ลหุํ อ.อัน- อันหมู่แห่งกำลังพล ของพระองค์ -ได้ ซึ่งวัตถุใดๆ ฏฏติ ย่อมควร, ตํ (วตุ) อ.วัตถุอัน สพพํ ทั้งปวง ภาโร เป็นภาระ มม ของข้าพระองค์ (โหตุ) ของจงเป็น; เทโว อ.พระองค์ ผู้สมมุติเทพ คมิสสุติ จักเสด็จไป มยา เปสิตกาเล ในกาลเป็นที่ อันข้าพระองค์ ส่งไปแล้ว” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

แม่เศรษฐีนั้น ส่งข่าวสารไปแด่พระราชา มีอันให้รู้ว่า “บัดนี้ ฤดูฝน มาแล้ว, ใครๆ ก็ไม่สามารถเพื่อจะเที่ยวไปตลอด ๔ เดือน, การที่หมู่กำลังพลของพระองค์ ได้วัตถุใดๆ ย่อมควร, วัตถุอันทั้งหมด จงเป็นภาระของข้าพระองค์, พระองค์ผู้สมมุติเทพ จักเสด็จไป ในคราวที่ข้าพระองค์ส่งไป” ดังนี้เป็นเหตุ

อปีศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ เสฏฐิๆ สุทธกัตตานิ เปเสสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก รมโย สัมปทานใน เปเสสิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ “อิทานิ กาลสัตตมมี วสุสกาโล สุทธกัตตานิ อาคโตๆ กิตบทกัตตวาจก, เกนจิ อนภิหิตกัตตานิ สกกาๆ กิริยาบทภาววาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน สกกา จาตุมาสํ อัจฉันตสังโยคะใน วิจริตุๆ ตุมตถสัมปทานใน สกกา, ลหุํ ตุมตถกัตตานิ ฏฏติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน พลกายสุสๆ ฉัญฐิอนภิหิตกัตตานิ ลหุํ ยํ สองบท วิเสสนะของ วตุๆ อวุตตกัมมะใน ลหุํ, สพพํ กิติ ตํ กิติ วิเสสนะของ วตุๆ สุทธกัตตานิ โหตุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก มม สามีสัมพันธะใน ภาโรๆ วิกิตกัตตานิ โหตุ, เทโว

สุทธกัตตานิ คมิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิทกัตตานิ เปสิต-
เปสิตกาลเ กาลสัตตมึใน คมิสฺสติ” อิตีคัพท สฺรุปะใน ฉापนเหตุกัฯ กิริยาวิเสสนะใน
เปเสสิ ๕

๑๐๘. ตโต ปฏฺจาย สาเกตนคร์ นิจฺจนกฺขตฺตํ วิย อโหสิ ๕

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย สาเกตนคร์ นิจฺจนกฺขตฺตํ วิย อโหสิ ๕

สาเกตนคร์ อ.เมืองสาเกต นิจฺจนกฺขตฺตํ วิย เป็นราวกะว่ามีนัษัตรเป็นนิจ อโหสิ
ได้เป็นแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๕

เมืองสาเกต ได้เป็นเมืองตฺจมีนัษัตรเป็นนิจ ตั้งแต่กาลนั้น

สาเกตนคร์ สุทธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ
อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน อโหสิ นิจฺจนกฺขตฺตํ อุปมาวิกตีกัตตานิ อโหสิ
วียคัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ นิจฺจนกฺขตฺตํ ๕

๑๐๙. ราชานํ อาทิ กตฺวา สพฺเพสํ มาลาคนฺธวตฺถาทินิ ปฏฺยิตฺตานิ เหว โหนฺติ ๕

ราชานํ อาทิ กตฺวา สพฺเพสํ (ชานนํ) มาลาคนฺธวตฺถาทินิ (วตฺถุณี เสฏฺฐินา) ปฏฺยิตฺตานิ เหว
โหนฺติ ๕

(วตฺถุณี) อ.วัตถุ ท. มาลาคนฺธวตฺถาทินิ มีระเบียบ ของหอม และผ้าเป็นต้น
(เสฏฺฐินา) ปฏฺยิตฺตานิ เหว เป็นของ อันเศรษฐึ ตระเตรียมแล้วนั้นเทียว (ชานนํ)
เพื่อชน ท. สพฺเพสํ ทั้งปวง กตฺวา กระทำ ราชานํ ซึ่งพระราชา อาทิ ให้เป็นต้น
โหนฺติ ย่อมเป็น ๕

วัตถุทั้งหลายมีระเบียบ ของหอม และผ้าเป็นต้น เป็นของที่เศรษฐึตระเตรียมแล้ว
นั้นแหละ เพื่อพวกชนทั้งปวง ทำพระราชาให้เป็นต้น

มาลาคนฺธวตฺถาทินิ วิเสสนะของ วตฺถุณีฯ สุทธกัตตานิ โหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ราชานํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา อาทิ วิกตีกัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน ปฏฺยิตฺตานิ
สพฺเพสํ วิเสสนะของ ชานนํฯ สัมปทานใน ปฏฺยิตฺตานิ เสฏฺฐินา อนภิทกัตตานิ

ปฏิบัติทานิ เอวศัพท อวธารณะเข้ากัปป ปฏิยตุทานิ วิกตีกัตตานิ โหนติ ฯ

๑๑๐. เต เต ชนา จินตยีสุ “เสฏฐิ อมหากเมว สกุการิ กโรตีติ ฯ

เต เต ชนา อ.ชน ท. เหล่านั้น จินตยีสุ คิดแล้ว อิติ ว่า “เสฏฐิ อ.เศรษฐี กโรติ ย่อมกระทำ สกุการิ ซึ่งสักการะ อมหาก เอว แก่เรา ท. นั่นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้น พากันคิดว่า “เศรษฐี ย่อมทำสักการะแก่พวกเรานั้นแหละ”

เต สองบท วิเสสนะของ ชนา ๑ สุทรกัตตานิ จินตยีสุ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เสฏฐิ สุทรกัตตานิ กโรติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากัปป อมหาก ๑ สัมปทานิใน กโรติ สกุการิ อวตุตกัมมะใน กโรติ” อิติศัพท อากาเรใน จินตยีสุ ฯ

๑๑๑. เอวํ ตโย มาสา อติกุกนฺตา, ปสาธนํ ปน น ตาว นิฏฺฐาติ ฯ

มาสา อ.เดือน ท. ตโย สาม อติกุกนฺตา ก้าวล่วงแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้, ปน แต่ว่า ปสาธนํ อ.เครื่องประดับ น นิฏฺฐาติ ย่อมไม่สำเร็จ ตาว ก่อน ฯ

๓ เดือน ผ่านไป ด้วยประการฉะนี้, แต่ว่า เครื่องประดับ ยังไม่สำเร็จก่อน

ตโย วิเสสนะของ มาสา ๑ สุทรกัตตานิ อติกุกนฺตา ๑ กิตบทกัตตฺวาจก เอวํ ปการัตถะ, ปนศัพท วิเสสชตกะ ปสาธนํ สุทรกัตตานิ นิฏฺฐาติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท ปฏิเสระใน นิฏฺฐาติ ตาว กิริยาวิเสสนะใน นิฏฺฐาติ ฯ

๑๑๒. กมฺมาธิฏฺฐายิกา อาคณฺตฺวา เสฏฺฐิโน อาโรเจสุ “อณฺณํ อสนฺตํ นาม นตฺถิ, พลกายสฺส ปน ภตฺตปจฺนทารุณี นปโปโหนตีติ ฯ

กมฺมาธิฏฺฐายิกา (ชนา) อาคณฺตฺวา เสฏฺฐิโน อาโรเจสุ “อณฺณํ อสนฺตํ (วตฺถุ) นาม นตฺถิ, พลกายสฺส ปน ภตฺตปจฺนทารุณี น ปโหนติ” อิติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. กมฺมาธิฏฺฐายิกา ผู้ดูแลซึ่งการงาน อาคณฺตฺวา มาแล้ว อาโรเจสุ บอกแล้ว เสฏฺฐิโน แก่เศรษฐี อิติ ว่า “อสนฺตํ (วตฺถุ) นาม ชื่อ อ.วัตถุอันไม่มี อณฺณํ อื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี, ปน แต่ว่า ภตฺตปจฺนทารุณี อ.พินเป็นเครื่องหุงต้มซึ่งภัตท ท.

พลงายสุส เพื่อห่มแห่งกำลังพล น ปโหนติ ย่อมไม่เพียงพอ” อิติ ดังนี้ ๕

พวกชนผู้ดูแลการงาน มาแจ้งแก่เศรษฐีว่า “ขึ้นชื่อว่าวัตถุอันไม่มีอันอื่น ย่อมไม่มี, แต่พืนสำหรับหุงต้มภัตทั้งหลาย เพื่อกำลังพล ย่อมไม่เพียงพอ”

กมฺมาธิฏฐายิกา วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อาโรเจสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อาคนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน อาโรเจสุ เสฏฺฐิโน สัมปทานใน อาโรเจสุ “อณฺณํ กิตฺติ
 อสนนฺตํ กิตฺติ วิเสสนะของ วตฺตุ นามศัพฺพํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วตฺตุฯ สุททกัตตาใน
 นตฺติฯ กิริยาบทกัตตุวจาก, ปนศัพฺพํ วิเสสโชตกะ ภตฺตปจนทารุณี สุททกัตตาใน
 ปโหนติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก พลงายสุส สัมปทานใน ภตฺตปจนทารุณี นศัพฺพํ
 ปฏฺวิเสระใน ปโหนติ” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาโรเจสุ ๕

๑๑๓. “คจฺจนฺถ ตาตา, อิมสฺมี นคเร ปรีชิตฺถนฺนหตฺติสาลาทโย เจว ชิตฺถนฺนกาณี จ เคหาณี
 คเหตุวา ปจถาติ ๕

(เสฏฺฐิ) “(ตุเม) คจฺจนฺถ ตาตา, (ตุเม) อิมสฺมี นคเร ปรีชิตฺถนฺนหตฺติสาลาทโย (สาลาโย) เจว
 ชิตฺถนฺนกาณี จ เคหาณี คเหตุวา ปจถ” อิติ (อาห) ๕

(เสฏฺฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ตุก่อนพ่อ ท. (ตุเม) อ.ท่าน ท.
 คจฺจนฺถ จงไป, (ตุเม) อ.ท่าน ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว (สาลาโย) ซึ่งโรง ท.
 ปรีชิตฺถนฺนหตฺติสาลาทโย มีโรงช่างอันคร่ำคร่าแล้วเป็นต้น เจว ด้วยนั้นเที่ยว เคหาณี
 ซึ่งเรือน ท. ชิตฺถนฺนกาณี อันคร่ำคร่าแล้ว จ ด้วย อิมสฺมี นคเร ในพระนครนี้ ปจถ
 จงหุงต้มเกิด” อิติ ดังนี้ ๕

เศรษฐี กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย พวกท่าน จงไป, พวกท่าน ถือเอาโรงมีโรงช่างเก่าเป็นต้น
 และเรือนเก่าทั้งหลายในพระนครนี้ จงหุงต้มเกิด”

เสฏฺฐิ สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตาตา อาลปนนะ ตุเม สุททกัตตา
 ใน คจฺจนฺถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก, ตุเม สุททกัตตาใน ปจถฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 อิมสฺมี วิเสสนะของ นคเรฯ วิสยาธาระใน คเหตุวา ปรีชิตฺถนฺนหตฺติสาลาทโย วิเสสนะ
 ของ สาลาโยฯ กิตฺติ เคหาณี กิตฺติ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ จฯ
 สองศัพฺพํ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ ปรีชิตฺถนฺนหตฺติสาลาทโย สาลาโย และ ชิตฺถนฺนกาณี

เคหานิ ชินฺณกานิ วิเสสนะของ เคหานิ คเหตุวา ปุพพกาลกิริยาใน ปจถ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๑๔. เอวิ ปจนฺตานปี, อหฺมมาโส อติกฺกนฺโต ฯ

(เตสฺ ชน่าน) เอวิ ปจนฺตานปี, อหฺมมาโส อติกฺกนฺโต ฯ

(เตสฺ ชน่าน) เมื่อชน ท. เหล่านั้น ปจนฺตานปี แม้หุงต้มอยู่ เอวิ อย่างนี้, อหฺมมาโส อ.กึ่งแห่งเดือน อติกฺกนฺโต ก้าวล่วงแล้ว ฯ

เมื่อพวกชนเหล่านั้น แม้หุงอยู่อย่างนี้, ครึ่งเดือน ผ่านไป

เตสฺ วิเสสนะของ ชน่าน ๆ อนาทรใน ปจนฺตาน ๆ อนาทรกิริยา เอวิ กิริยาวิเสสนะใน ปจนฺตาน อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปจนฺตาน, อหฺมมาโส สุกฺกตฺตาใน อติกฺกนฺโต ๆ กิตบทกัตตุวาก ฯ

๑๑๕. ตโต ปฺนปี “ทารุณี นตฺถิติ อาโรจยีสฺสุ ฯ

ตโต (เต ชนา) ปฺนปี “ทารุณี นตฺถิติ อาโรจยีสฺสุ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาโรจยีสฺสุ บอกแล้ว อิติ ว่า “ทารุณี อ.พีน ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ปฺนปี แม้อีก ฯ

ลำดับนั้น พวกชนเหล่านั้น บอกว่า “พีนทั้งหลาย ไม่มี” แม้อีก

ตโต กาลสัตตมี เต วิเสสนะของ ชน่าน ๆ สุกฺกตฺตาในอาโรจยีสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปฺน ๆ กิริยาวิเสสนะใน อาโรจยีสฺสุ “ทารุณี สุกฺกตฺตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตุวาก” อิตติศัพท์ อาการะใน อาโรจยีสฺสุ ฯ

๑๑๖. “อิมสมฺมึ กालเ น สกฺกา ทารุณี ลหฺรุ, ทุสฺสโกฏฺฐาคารานิ วิวริตฺวา ญฺลสาฎฺฐเกหิ วฏฺฐิโย กตฺวา เตลจามฺมึสุ เตเมตฺวา ภตฺตํ ปจถาติ ฯ

(เสฎฺฐิ) “(เกนจ) อิมสมฺมึ กาลเ น สกฺกา ทารุณี ลหฺรุ, (ตุเม) ทุสฺสโกฏฺฐาคารานิ วิวริตฺวา ญฺลสาฎฺฐเกหิ วฏฺฐิโย กตฺวา (ตา วฏฺฐิโย) เตลจามฺมึสุ เตเมตฺวา ภตฺตํ ปจถาติ (อาห) ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรฐฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เกนจิ) อันไครๆ น สกุกา ไม่อาจลหุธุ เพื่ออันได้ ทารุณี ซึ่งพิน ท. อิมสมิ กาล ในกาลนี้, (ตุเมเห) อ.ท่าน ท. วิวริตวา เปิดแล้ว หุสสุโกฏจาการานิ ซึ่งเรือนคลังแห่งผ้า ท. กตวา กระทำแล้ว วภูฎิโย ซึ่งเกลียว ท. ภูสสาฎเกหิ ด้วยผ้าสาฎกเนื้อหยาบ ท. (ตา วภูฎิโย) ยังเกลียว ท. เหล่านั้น เตเมตวา ให้เปียกแล้ว เตลจามิสุ ในตุ่มแห่งน้ำมัน ท. ปจถ จงหุงต้ม ฆตตัม ซึ่งภัตตเถิต” อิติ ดังนี้ ๕

เศรฐฐิ กล่าวว่า “ไครๆ ก็ไม่อาจเพื่อจะได้พินทั้งหลาย ในฤดูกาลนี้, พวกท่าน เปิดเรือนคลังผ้าทั้งหลาย ใช้ผ้าสาฎกเนื้อหยาบทำให้เป็นเกลียว ทำเกลียวเหล่านั้นให้เปียก ในตุ่มน้ำมันทั้งหลาย จงหุงต้มภัตตเถิต”

เสฏฐิ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตวาจก “เกนจิ อนภิตกัตตาใน สกุกาๆ กิริยาบทภาววาจก อิมสมิ วิเสสนะของ กาละๆ กาลสัตตมิใน สกุกา นคัพท ปฏิสะระใน สกุกา ทารุณี อวุตตกัมมะใน ลหุธุๆ ตุมตถสัมปทานใน สกุกา, ตุมเห สุทธกัตตาใน ปจถๆ อาชยาตบทกัตตวาจก หุสสุโกฏจาการานิ อวุตตกัมมะใน วิวริตวาๆ ปุพพกาล กิริยาใน กตวา ภูสสาฎเกหิ ภาระใน กตวา วภูฎิโย วิกตีกัมมะใน กตวาๆ ปุพพกาล กิริยาใน เตเมตวา ตา วิเสสนะของ วภูฎิโยๆ การิตกัมมะใน เตเมตวา เตลจามิสุ วิสยาธาระใน เตเมตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปจถ ฆตตัม อวุตตกัมมะใน ปจถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๑๑๗. เต อชุตมมาสิ ตถา อกัสุ ๕

เต (ชนา) อชุตมมาสิ ตถา อกัสุ ๕

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อกัสุ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น อชุตมมาสิ สิ้นกึ่งแห่งเดือน ๕

พวกชนเหล่านั้น ได้ทำเหมือนอย่างนั้น ทุกกึ่งเดือน

เต วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตาใน อกัสุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อชุตมมาสิ กิริยาวิเสสนะใน อกัสุ ตถา กิริยาวิเสสนะใน อกัสุ ๕

๑๑๘. เหวี่ จตุตทาโร มาสา อติกุกนุตา ฯ

มาสา อ.เดือน ท. จตุตทาโร สี่ อติกุกนุตา ก้าวล่วงแล้ว เหวี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

๔ เดือน ผ่านไป ด้วยประการฉะนี้

จตุตทาโร วิเสสณะของ มาสาฯ สุทรกัถตาใน อติกุกนุตาฯ กิตบทกัถตฺวาจาก เหวี่
ปการัตถะ ฯ

๑๑๙. ปสาธนมปิ นิฎฺฐิตํ ฯ

ปสาธนมปิ แม่ อ.เครื่องประดับ นิฎฺฐิตํ สำเร็จแล้ว ฯ

แม่เครื่องประดับ ก็สำเร็จแล้ว

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปสาธนํฯ สุทรกัถตาใน นิฎฺฐิตํฯ กิตบทกัถตฺวาจาก ฯ

๑๒๐. ตสฺมี ปิลนฺธเน จตฺสฺโส วชิรนาพิโย อุปโยคํ อคมํสุ, มุตฺตานํ เอกาทส นาพิโย,
ปวาพสฺส พาวีสติ นาพิโย, มณีนํ เตตฺตีส นาพิโย ฯ

ตสฺมี ปิลนฺธเน จตฺสฺโส วชิรนาพิโย อุปโยคํ อคมํสุ, มุตฺตานํ เอกาทส นาพิโย (ตสฺมี ปิลนฺธเน
อุปโยคํ อคมํสุ), ปวาพสฺส พาวีสติ นาพิโย (ตสฺมี ปิลนฺธเน อุปโยคํ อคมํสุ), มณีนํ เตตฺตีส
นาพิโย (ตสฺมี ปิลนฺธเน อุปโยคํ อคมํสุ) ฯ

วชิรนาพิโย อ.ทะนานแห่งเพชร ท. จตฺสฺโส สี่ อคมํสุ ได้ถึงแล้ว อุปโยคํ ซึ่งการ
ประกอบเข้า ตสฺมี ปิลนฺธเน ในเครื่องประดับนั้น, นาพิโย อ.ทะนาน ท.
เอกาทส สิบเอ็ด มุตฺตานํ แห่งแก้วมุกดา ท. (อคมํสุ) ได้ถึงแล้ว (อุปโยคํ) ซึ่งการ
ประกอบเข้า (ตสฺมี ปิลนฺธเน) ในเครื่องประดับนั้น, นาพิโย อ.ทะนาน ท. พาวีสติ
ยี่สิบสอง ปวาพสฺส แห่งแก้วประวาพ (อคมํสุ) ได้ถึงแล้ว (อุปโยคํ) ซึ่งการประกอบ
เข้า (ตสฺมี ปิลนฺธเน) ในเครื่องประดับนั้น, นาพิโย อ.ทะนาน ท. เตตฺตีส สามสิบ
สาม มณีนํ แห่งแก้วมณี ท. (อคมํสุ) ได้ถึงแล้ว (อุปโยคํ) ซึ่งการประกอบเข้า (ตสฺมี
ปิลนฺธเน) ในเครื่องประดับนั้น ฯ

เพชร ๔ ทะนาน ได้ถึงการประกอบเข้าในเครื่องประดับนั้น, แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน ได้ถึงการประกอบเข้าในเครื่องประดับนั้น, แก้วประวาพ ๒๒ ทะนาน ได้ถึงการประกอบเข้าในเครื่องประดับนั้น, แก้วมณี ๓๓ ทะนาน ได้ถึงการประกอบเข้าในเครื่องประดับนั้น

จตสุโส วิเสสณะของ วชิรนาพิโย ๆ สุทธกัตตาใน อคมंसุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก จตสุมี วิเสสณะของ ปิลนุชเน ๆ วิสยาธาระใน อุโปยคํ ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมंसุ, เอกาทส วิเสสณะของ นาพิโย สุทธกัตตาใน อคมंसุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก มุตตานํ สามีสัมพันธะใน นาพิโย จตสุมี วิเสสณะของ ปิลนุชเน ๆ วิสยาธาระใน อุโปยคํ ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมंसุ, พาวิสติ วิเสสณะของ นาพิโย สุทธกัตตาใน อคมंसุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปวาพสสุ สามีสัมพันธะใน นาพิโย จตสุมี วิเสสณะของ ปิลนุชเน ๆ วิสยาธาระใน อุโปยคํ ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมंसุ, เตตตีส วิเสสณะของ นาพิโย สุทธกัตตาใน อคมंसุ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก มณีนํ สามีสัมพันธะใน นาพิโย จตสุมี วิเสสณะของ ปิลนุชเน ๆ วิสยาธาระใน อุโปยคํ ๆ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมंसุ ฯ

๑๒๑. อิติ เอเตหิ จ อญเเยหิ จ รตเนหิ นิฏฺจานํ อคมาสิ ฯ

อิติ (ตํ ปิลนุชนํ) เอเตหิ (รตเนหิ) จ อญเเยหิ จ รตเนหิ นิฏฺจานํ อคมาสิ ฯ

(ตํ ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับนั้น อคมาสิ ได้ถึงแล้ว นิฏฺจานํ ซึ่งความสำเร็จ เอเตหิ (รตเนหิ) จ ด้วยรัตนะ ท. เหล่านั้นด้วย อญเเยหิ รตเนหิ จ ด้วยรัตนะ ท. เหล่าอื่นด้วย อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

เครื่องประดับนั้น ได้ถึงความสำเร็จ ด้วยรัตนะทั้งหลายเหล่านั้น และด้วยรัตนะเหล่าอื่นด้วยประการฉะนี้

ตํ วิเสสณะของ ปสาธนํ ๆ สุทธกัตตาใน อคมาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิติศัพท์ ปการัตถะ เอเตหิ วิเสสณะของ รตเนหิ ๆ สองบท กระณะใน อคมาสิ อญเเยหิ วิเสสณะของ รตเนหิ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เอเตหิ รตเนหิ และ อญเเยหิ รตเนหิ นิฏฺจานํ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๒๒. อสุตตมยํ ปสาธนํ, รชเตน สุตตทิกัจจํ กรีสฺสุ, ตํ สีเส ปฏิมุกกํ ปาทปปฏิญฺจี คจฺจติ ฯ
 อสุตตมยํ ปสาธนํ, (สุวณฺณการา) รชเตน สุตตทิกัจจํ กรีสฺสุ, ตํ (ปสาธนํ วิสาขาย) สีเส
 ปฏิมุกกํ ปาทปปฏิญฺจี คจฺจติ ฯ

ปสาธนํ อ.เครื่องประดับ **อสุตตมยํ** อันสำเร็จแล้วด้วยวัตถุอันมิใช่ด้าย, (สุวณฺณ-
 การา) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งทอง ท. **กรีสฺสุ** กระทำแล้ว **สุตตทิกัจจํ** ซึ่งกิจด้วยด้าย
รชเตน ด้วยเงิน, **ตํ (ปสาธนํ)** อ.เครื่องประดับนั้น **คจฺจติ** ย่อมถึง **ปาทปปฏิญฺจี**
 ซึ่งหลังแห่งเท้า (**วิสาขาย**) **ปฏิมุกกํ** อัน- อันนางวิสาขา -สวมแล้ว **สีเส** บนศีรษะ ฯ

เครื่องประดับที่ไม่ได้ทำมาจากด้าย, พวกช่างทองใช้เงินทำกิจด้วยด้าย, เครื่องประดับ
 นั้น ย่อมถึงหลังเท้า ขณะที่นางวิสาขาสวมไว้บนศีรษะ

อสุตตมยํ วิเสสนะของ ปสาธนํๆ ลิงคัตถะ, สุวณฺณการา สุททกัตตาใน กรีสฺสุๆ อาชยาต
 บทกัตตฺวาจก รชเตน ภาระไน กรีสฺสุ สุตตทิกัจจํ อวุตตกัมมะไน กรีสฺสุ, ตํ วิเสสนะของ
 ปสาธนํๆ สุททกัตตาใน คจฺจติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสาขาย อนภิหิตกัตตาใน
 ปฏิมุกกํ สีเส วิสาขาระไน ปฏิมุกกํๆ วิเสสนะของ ปาทปปฏิญฺจีๆ สัมปาปฺถนียกัมมะ
 ใน คจฺจติ ฯ

๑๒๓. ตสฺมี ตสฺมี จาเน มุทุทิกา โยเชตฺวา กตา สุวณฺณมยา คณฺจิกา โหนฺติ, รชตมยา
 ปาสกา, มตฺถกมชฺเฒ เอกา มุทุทิกา, ทฺวีสุ กณฺณปฺปฏิญฺจีสุ เทฺว, คลวากฺเก เอกา,
 ทฺวีสุ ชนฺนุเกสุ เทฺว, ทฺวีสุ กปฺปเรสุ เทฺว, ทฺวีสุ กภฺปิปเทเสสุ เทฺวติ ฯ

(สุวณฺณกาเรหิ) ตสฺมี ตสฺมี จาเน มุทุทิกา โยเชตฺวา กตา สุวณฺณมยา คณฺจิกา โหนฺติ,
 รชตมยา (โหนฺติ) ปาสกา, มตฺถกมชฺเฒ เอกา มุทุทิกา (อตฺถิ), ทฺวีสุ กณฺณปฺปฏิญฺจีสุ เทฺว
 (มุทุทิกา สนฺติ), คลวากฺเก เอกา (มุทุทิกา อตฺถิ), ทฺวีสุ ชนฺนุเกสุ เทฺว (มุทุทิกา สนฺติ), ทฺวีสุ
 กปฺปเรสุ เทฺว (มุทุทิกา สนฺติ), ทฺวีสุ กภฺปิปเทเสสุ เทฺว (มุทุทิกา สนฺติ) อิติ ฯ

คณฺจิกา อ.ลูกตุ้ม ท. (**สุวณฺณกาเรหิ**) อันบุคคลผู้กระทำซึ่งทอง ท. **โยเชตฺวา**
 ประกอบแล้ว **มุทุทิกา** ซึ่งแหวน ท. **กตา** กระทำแล้ว **ตสฺมี ตสฺมี จาเน** ในที่นั้นๆ
สุวณฺณมยา เป็นของสำเร็จแล้วด้วยทอง **โหนฺติ** ย่อมเป็น, **ปาสกา** อ.ห่วง ท.
รชตมยา เป็นของสำเร็จแล้วด้วยเงิน (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น, **มุทุทิกา** อ.แหวน **เอกา**

วงหนึ่ง (อตุถิ) มีอยู่ มตุถกมขุเม ในท่ามกลางแห่งกระหม่อม, (มุตุทิกกา) อ.แหวน
 ท. เทว สอง (สนฺติ) มีอยู่ กณฺณบปฏฺฐิจฺฉุ ที่หลังแห่งหู ท. ทฺวิสุ สอง, (มุตุทิกกา)
 อ.แหวน เอกา วงหนึ่ง (อตุถิ) มีอยู่ คลวากฺเก ที่หลุมแห่งคอ, (มุตุทิกกา) อ.แหวน
 ท. เทว สอง (สนฺติ) มีอยู่ ชนฺนุเกสุ ที่เข้า ท. ทฺวิสุ สอง, (มุตุทิกกา) อ.แหวน ท.
 เทว สอง (สนฺติ) มีอยู่ กปฺปเรสุ ที่ศอก ท. ทฺวิสุ สอง, (มุตุทิกกา) อ.แหวน ท. เทว
 สอง (สนฺติ) มีอยู่ กฏฺิปปเทเสสุ ที่ส่วนแห่งสะเอว ท. ทฺวิสุ สอง อิติ ดังนี้แล ฯ

ลูกุดมทั้งหลาย ช่างทองประกอบแหวนทำในที่นั้นๆ เป็นของสำเร็จด้วยทอง, บ่วง
 ึ่งหลาย เป็นของสำเร็จด้วยเงิน, แหวนหนึ่งวง มีในท่ามกลางกระหม่อม, แหวนสองวง
 มีที่หลังหูทั้งสอง, แหวนหนึ่งวง มีที่หลุมคอ, แหวนสองวง มีที่เข้าทั้งสอง, แหวนสองวง
 มีที่ศอกทั้งสอง, แหวนสองวง มีที่ส่วนแห่งสะเอวทั้งสอง ดังนี้แล

กตา กิติ สุวณฺณมยา กิติ วิเสสนะของ คณฺจิกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ โหนฺติฯ อาชยตบท
 กัตฺตฺวจาก สุวณฺณกาเรหิ อนภิทกัตฺตานิ กตา ตสฺมี สองบท วิเสสนะของ จาเนฯ
 วิสยาคาระใน โยเชตฺวา มุตุทิกกา อวุตตกัมมะใน โยเชตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน กตา,
 ปาสกา สุทฺธกัตฺตานิ โหนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ราชตมยา วิกิตกัตฺตานิ โหนฺติ,
 เอกา วิเสสนะของ มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อตุถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก มตุถกมขุเม
 วิสยาคาระใน อตุถิ, เทว วิเสสนะของ มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ สนฺติฯ อาชยตบท
 กัตฺตฺวจาก ทฺวิสุ วิเสสนะของ กณฺณบปฏฺฐิจฺฉุฯ วิสยาคาระใน สนฺติ, เอกา วิเสสนะของ
 มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อตุถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก คลวากฺเก วิสยาคาระใน อตุถิ,
 เทว วิเสสนะของ มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ สนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ทฺวิสุ วิเสสนะ
 ของ ชนฺนุเกสุฯ วิสยาคาระใน สนฺติ, เทว วิเสสนะของ มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ สนฺติฯ
 อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ทฺวิสุ วิเสสนะของ กปฺปเรสุฯ วิสยาคาระใน สนฺติ, เทว วิเสสนะ
 ของ มุตุทิกกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ สนฺติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวจาก ทฺวิสุ วิเสสนะของ กฏฺิปป
 ฺปเทเสสุฯ วิสยาคาระใน สนฺติ อิติศัพท์ สมাপนะ ฯ

.....

๑๒๔. ตสฺมี โข ปน ปสาธเน เอกํ โมริ กรีสุ ฯ

(สุวณฺณการา) ตสฺมี โข ปน ปสาธเน เอกํ โมริ กรีสุ ฯ

ปน ก็ (สุวรรณการา) อ.บุคคลผู้กระทำซึ่งทอง ท. กรีสู กระทำแล้ว โมริ ซึ่งนกยูง
เอกั ัวหนึ่ง ตสุมิ โข ปสาธเน ในเครื่องประดับนั้นแล ฯ

ก็ พวกช่างทอง ทำนกยูงหนึ่งตัวในเครื่องประดับนั้นแล

ปนศัพท์ วากยารัมภโฆตกะ สุวรรณการา สุททกัตตานิ กรีสูๆ อาชยาตบทกัตตวาจก
ตสุมิ วิเสสนะของ ปสาธเนๆ วิสยาธาระไน กรีสู โขศัพท์ วจนาลังการะ เอกั วิเสสนะ
ของ โมริๆ อุตตกัมมะไน กรีสู ฯ

๑๒๕. ตสฺส ทกฺขินปสฺเส สุวณฺณมยานิ ปญฺจ ปตฺตสฺตานิ อหฺลํ, วามปสฺเส ปญฺจ
ปตฺตสฺตานิ, ตฺถุํ ปวาพมยํ, อกฺขิณี มณฺนิมยานิ, ตถา คีวา จ ปิณฺณานิ จ,
ปตฺตนาพิโย รชตมยา, ตถา ชงฺขมา ฯ

ตสฺส (โมรสฺส) ทกฺขินปสฺเส สุวณฺณมยานิ ปญฺจ ปตฺตสฺตานิ อหฺลํ, (ตสฺส โมรสฺส) วามปสฺเส
ปญฺจ ปตฺตสฺตานิ (อหฺลํ), ตฺถุํ ปวาพมยํ (อโหสิ), อกฺขิณี มณฺนิมยานิ (อหฺลํ), ตถา คีวา จ
ปิณฺณานิ จ (มณฺนิมยานิ อหฺลํ), ปตฺตนาพิโย รชตมยา (อหฺลํ), ตถา ชงฺขมา (รชตมยา
อหฺลํ) ฯ

ปตฺตสฺตานิ อ.ร้อยแห่งขนปีก ท. ปญฺจ ห้า สุวณฺณมยา อันสำเร็จแล้วด้วยทอง
อหฺลํ ได้มีแล้ว ทกฺขินปสฺเส ณ ข้างเบื้องขวา ตสฺส (โมรสฺส) ของนกยูงนั้น, ปตฺต-
สฺตานิ อ.ร้อยแห่งขนปีก ท. ปญฺจ ห้า (อหฺลํ) ได้มีแล้ว วามปสฺเส ณ ข้างเบื้องซ้าย
(ตสฺส โมรสฺส) ของนกยูงนั้น, ตฺถุํ อ.จะงอยปาก ปวาพมยํ เป็นของสำเร็จแล้ว
ด้วยแก้วประพาพ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, อกฺขิณี อ.นัยน์ตา ท. มณฺนิมยานิ เป็นของ
สำเร็จแล้วด้วยแก้วมณี (อหฺลํ) ได้เป็นแล้ว, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น คีวา จ คือ
อ.คอดด้วย ปิณฺณานิ จ คือ อ.แหวหาง ท. ด้วย (มณฺนิมยานิ) เป็นของสำเร็จแล้วด้วย
แก้วมณี (อหฺลํ) ได้เป็นแล้ว, ปตฺตนาพิโย อ.ก้านแห่งขนปีก ท. รชตมยา เป็นของ
สำเร็จแล้วด้วยเงิน (อหฺลํ) ได้เป็นแล้ว, ตถา อ.เหมือนอย่างนั้น ชงฺขมา คือ อ.แข้ง ท.
(รชตมยา) เป็นของสำเร็จแล้วด้วยเงิน (อหฺลํ) ได้เป็นแล้ว ฯ

ขนปีก ๕๐๐ อัน ได้สำเร็จด้วยทอง ณ ที่ข้างเบื้องขวาของนกยูงนั้น, ขนปีก ๕๐๐ อัน
ได้มี ณ ข้างเบื้องซ้ายของนกยูงนั้น, จะงอยปาก ได้สำเร็จด้วยแก้วประพาพ, นัยน์ตา

ทั้งหลาย ได้สำเร็จด้วยแก้วมณี, เช่นกัน คือ คอและแหวหาง ได้สำเร็จด้วยแก้วมณี, ก้านขนปีก ได้สำเร็จด้วยเงิน, เช่นกัน คือ แข็งทั้งหลาย ได้สำเร็จด้วยเงิน

สุกณฺณมยานิ กิตฺติ ปญฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ ปตฺตสตานิฯ สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตสฺส วิเสสนะของ โมรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทกฺขินปฺสฺเสฯ วิสยาธาระใน อเหสุํ, ปญฺจ วิเสสนะของ ปตฺตสตานิฯ สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ตสฺส วิเสสนะของ โมรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วามปฺสฺเสฯ วิสยาธาระใน อเหสุํ, ตุณฺหิ สุทฺธกัตฺตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ปวาพมยํ วิกิตฺกัตฺตานิ อโหสิ, อกฺขิณิ สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก มณฺนิมยานิ วิกิตฺกัตฺตานิ อเหสุํ, ตถา สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก คีวา กิตฺติ ปิณฺณานิ กิตฺติ วิเสสลาภีของ ตถา จ สองคัพฺทํ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ คีวา และ ปิณฺณานิ มณฺนิมยานิ วิกิตฺกัตฺตานิ อเหสุํ, ปตฺตนาพิโย สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก รัชตมยา วิกิตฺกัตฺตานิ อเหสุํ, ตถา สุทฺธกัตฺตานิ อเหสุํฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ชงฺฆมา วิเสสลาภีของ ตถา รัชตมยา วิกิตฺกัตฺตานิ อเหสุํ ฯ

๑๒๖. โส วิสาขาย มตฺถกมฺชฺเฒ ปพฺพตฺตกุญฺเฏ จตฺวา นจฺจนมฺยุโร วีย ชายติ ฯ

โส (โมโร) วิสาขาย มตฺถกมฺชฺเฒ ปพฺพตฺตกุญฺเฏ จตฺวา นจฺจนมฺยุโร วีย ชายติ ฯ

โส (โมโร) อ.นกกยฺงนััน ชายติ ย่อมปรากฏ มตฺถกมฺชฺเฒ ในท่ามกลางแห่งกระหม่อม วิสาขาย ของนางวิสาขา ปพฺพตฺตกุญฺเฏ จตฺวา นจฺจนมฺยุโร วีย ราวกะ อ.นกกยฺง ตัวยืน รำแพน บนยอดแห่งภูเขา ฯ

นกกยฺงนััน ย่อมปรากฏในท่ามกลางกระหม่อมของนางวิสาขา ดุจนกกยฺงตัวยืนรำแพน บนยอดภูเขา

โส วิเสสนะของ โมโรฯ สุทฺธกัตฺตานิ ชายติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก วิสาขาย สามีสัมพันธะใน มตฺถกมฺชฺเฒ วิสยาธาระใน ชายติ ปตฺตตฺตกุญฺเฏ วิสยาธาระใน จตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นจฺจนมฺยุโรฯ อุปมาลึงคัตถะ วียคัพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปพฺพตฺตกุญฺเฏ จตฺวา นจฺจนมฺยุโร ฯ

๑๒๗. ปตตนาพิสหัสสสุส สหุโท ทิพพสงคีตัม วิย ปณจจกิกตฺตริยโฆโส วิย จ ปวตฺตติ ฯ

ปตตนาพิสหัสสสุส สหุโท ทิพพสงคีตัม วิย (จ) ปณจจกิกตฺตริยโฆโส วิย จ ปวตฺตติ ฯ

สหุโท อ.เสียง ปตตนาพิสหัสสสุส แห่งพันแห่งก้านแห่งชนปีก ปวตฺตติ ย่อมเป็นไป
ทั่ว ทิพพสงคีตัม วิย (จ) รวากะ อ.เพลงขับอันเป็นทิพย์ด้วย ปณจจกิกตฺตริยโฆโส วิย
จ รวากะ อ.เสียงกีกัก้องแห่งดนตรีอันประกอบแล้วด้วยองค์ห้าด้วย ฯ

เสียงก้านชนปีกหนึ่งพัน ย่อมเป็นไปทั่ว ดุจเพลงขับทิพย์ และดุจเสียงกีกัก้องของ
ดนตรีที่ประกอบด้วยองค์ ๕

สหุโท สุทธกัตตานิ ปวตฺตติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปตตนาพิสหัสสสุส สามิ-
สัมพันธะใน สหุโท ทิพพสงคีตัม อุปมาลึงคัตถะ ปณจจกิกตฺตริยโฆโส อุปมาลึงคัตถะ
วิย สองศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ทิพพสงคีตัม และ ปณจจกิกตฺตริยโฆโส จศัพท์
ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ทิพพสงคีตัม และ ปณจจกิกตฺตริยโฆโส ฯ

๑๒๘. สนฺติกัม อุกคตาเยว ตสฺส อโมรภาวํ ชานนฺติ ฯ

(ชนา) สนฺติกัม อุกคตา เอว ตสฺส (โมรสฺส) อโมรภาวํ ชานนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อุกคตา เอว เข้าถึงแล้ว สนฺติกัม ซึ่งที่ไกล้นั้นเทียว ชานนฺติ ย่อมรู้
ตสฺส (โมรสฺส) อโมรภาวํ ซึ่งความที่- แห่งนกยูงนั้น -เป็นสัตว์มีไชนกยูง ฯ

พวกชน เข้าถึงที่ไกล้เท่านั้น ย่อมรู้ว่าไม่ไชนกยูง

ชนา สุทธกัตตานิ ชานนฺติ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สนฺติกัม สัมปาปุณียกัมมะใน
อุกคตา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อุกคตา ฯ วิเสสณะของ ชนา ตสฺส วิเสสณะของ
โมรสฺส ฯ ภาวาที่สัมพันธะใน อโมรภาวํ ๑ อวตตกัมมะใน ชานนฺติ ฯ

๑๒๙. ปสาธนํ นวโกฏิคฺคฆนํ อโหสิ ฯ

ปสาธนํ อ.เครื่องประดับ นวโกฏิคฺคฆนํ เป็นของมีราคามีโกฏิเก้าเป็นประมาณ
อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เครื่องประดับ ได้มีราคา ๙ โกฏิ

ปสาธนํ สุททกัตตานิ อโหสิญฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก นวโกฏิอคฺชนกํ วิกตีกัตตานิ
อโหสิ ๕

๑๓๐. สตสหสฺสํ หตฺถกมฺมมฺมูลํ ทียิตฺถ ๕

(เสฏฺฐจินา) สตสหสฺสํ หตฺถกมฺมมฺมูลํ (กตฺวา) ทียิตฺถ ๕

สตสหสฺสํ อ.แสนแห่งทรัพย์ **(เสฏฺฐจินา)** อันเศรษฐี ทียิตฺถ ให้แล้ว **(กตฺวา)** กระทำ
หตฺถกมฺมมฺมูลํ ให้เป็นมูลค่าแห่งหัตถกรรม ๕

เศรษฐีให้ทรัพย์หนึ่งแสน ทำให้เป็นมูลค่าของหัตถกรรม

สตสหสฺสํ วุตตกัมมะเน ทียิตฺถญฺ อายยาตบทกัมมฺวาจก เสฏฺฐจินา อนภิทกัตตานิ
ทียิตฺถ หตฺถกมฺมมฺมูลํ วิกตีกัมมะเน กตฺวาญฺ กิริยาวิเสสเนเน ทียิตฺถ ๕

๑๓๑. “กิสฺส ปน นิสฺสนฺเทน ตายเต ปสาธนํ ลทฺฐนฺติ ๕

“กิสฺส (กมฺมสฺส) ปน นิสฺสนฺเทน ตาย (วิสาขาย) เอตํ ปสาธนํ ลทฺฐํ” อิติ (ปฺจฺฉา) ๕

(ปฺจฺฉา) อ.อันถาม **อิติ** ว่า “**ปน** ก็ **เอตํ ปสาธนํ** อ.เครื่องประดับนั้น **ตาย**
(วิสาขาย) อันนางวิสาขานั้น **ลทฺฐํ** ได้แล้ว **นิสฺสนฺเทน** เพราะวิบากเป็นเครื่องไหล
ออก **กิสฺส (กมฺมสฺส)** แห่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ถามว่า “ก็ เครื่องประดับนั้น นางวิสาขานั้น ได้เพราะวิบากแห่งกรรมอะไร ?”

“ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ เอตํ วิเสสเนของ ปสาธนํญฺ วุตตกัมมะเน ลทฺฐญฺ กิตบท
กัมมฺวาจก กิสฺส วิเสสเนของ กมฺมสฺสญฺ สามีสัมพันธเน นิสฺสนฺเทนญฺ เหตุเน ลทฺฐํ
ตาย วิเสสเนของ วิสาขายญฺ อนภิทกัตตานิ ลทฺฐํ” อิติศัพทํ สรุปะเน ปฺจฺฉาญ
ลึงคัตถะ ๕

๑๓๒. สา กิร กสฺสปสฺมมาสมฺพุทฺฐกาเล วิสฺติยา ภิกฺขุสฺหสฺสสานํ จีวรสาฎกํ ทตฺวา สุตฺตมฺปิ
สุจโยปิ รชนมฺปิ อตฺตโน สนฺตกเมว อทาสิ ๕

“สา (วิสาขา) กิร กสุสปสมมาสมพุททกาเล วิสติยา ภิกขุสทสฺสานํ จีวรสาฎกํ ทตฺวา สุตตมปิ สฺวจิโยปิ รชนมปิ อตฺตโน สนฺตกํ เอว อทาสี” (อิตติ วิสฺสชฺชน) ๕

(วิสฺสชฺชน) อ.อั้นแก่ อิตติ ว่า “กิร ได้ยินว่า **สา (วิสาขา)** อ.นางวิสาขานั้น ทตฺวา ถวายแล้ว **จีวรสาฎกํ** ซึ่งผ้าสาฎกเพื่อจีวร **ภิกขุสทสฺสานํ** เพื่อพันแห่งภิกษุ ท. **วิสติ ยีลปิ** **อทาสี** ได้ถวายแล้ว **สุตตมปิ** ซึ่งด้ายบ้าง **สฺวจิโยปิ** ซึ่งเข็ม ท. บ้าง **รชนมปิ** ซึ่ง วัตถุเป็นเครื่องย้อมบ้าง **สนฺตกํ** อันเป็นของมีอยู่ **อตฺตโน** ของตนนั้นเที่ยว **กสุสป- สมมาสมพุททกาเล** ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ” อิตติ ดังนี้ ๕

แก้ว่า “ทราบมาว่า นางวิสาขานั้น ถวายผ้าสาฎกเพื่อจีวร แก่ภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป ได้ถวายด้ายบ้าง เข็มบ้าง วัตถุเป็นเครื่องย้อมบ้าง อันเป็นของมีอยู่ของตนนั้นแหละ ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ”

“กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ สา วิเสสฺนะของ วิสาขาฯ สฺุททกัตฺตาใน อทาสีฯ อาชยาตบท กัตฺตฺวาจก กสุสปสมมาสมพุททกาเล กาลสัตตมึใน อทาสี วิสติยา วิเสสฺนะของ ภิกขุสทสฺสานํฯ สัมปทานใน ทตฺวา จีวรสาฎกํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อทาสี อปิ สามศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สุตตํ สฺวจิโย และ รชนํ สุตตํ กิติ สฺวจิโย กิติ รชนํ กิติ อวุตตกัมมะใน อทาสี อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตกํ เอวศัพท์ อวชารณะ เข้ากับ สนฺตกํฯ วิเสสฺนะของ สุตตํ สฺวจิโย และ รชนํ” อิตติศัพท์ สรุปะใน วิสฺสชฺชนํฯ ลิงคัตถะ ๕ ๕

๑๓๓. ตสฺส จีวรทานสฺส นิสฺสนุเทน อิมิ ปสาธนํ ลภี ๕

(สา วิสาขา) ตสฺส จีวรทานสฺส นิสฺสนุเทน อิมิ ปสาธนํ ลภี ๕

(สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น **ลภี** ได้แล้ว **อิมิ ปสาธนํ** ซึ่งเครื่องประดับนี้ **นิสฺสนุเทน** เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก **ตสฺส จีวรทานสฺส** แห่งการถวายซึ่งจีวร นั้น ๕

นางวิสาขานั้น ได้เครื่องประดับนี้ เพราะวิบากแห่งการถวายจีวรนั้น

สา วิเสสฺนะของ วิสาขาฯ สฺุททกัตฺตาใน ลภีฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺนะของ

ปณจ (สกุฏสถาน) ตมพภานชนปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) กัมภานชนปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) สุตตวตตโกเสยยวตตปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) สบปิปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) เตลปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) ผาณิตปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) สาลิตตณทุลปุรานิ ปณจ (สกุฏสถาน) นงคผล-
 ฆาลาทิอุปกรณปุรานิ ปณจ สกุฏสถาน อทาสี ฯ

มหาเสฏฐิ อ.มหาเศรษฐี **กตวา** กระทำแล้ว **ปริวจุฉิ** ซึ่งการตระเตรียม **ธิดู** แก่ธิดา **มาเสหิ** โดยเดือน **ท. จตุหิ** สี่ **เอว** ด้วยประการฉะนี้ **ททมาโน** เมื่อให้ **เทยยธมมัม** ซึ่งไทยธรรม **ตสฺสา** (วิสาขาย) แก่นางวิสาขานั้น **อทาสี** ได้ให้แล้ว **สกุฏสถาน** ซึ่ง ร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **กหาปณปุรานิ** อันเต็มด้วยกหาปณะ, **อทาสี** ได้ให้แล้ว **สกุฏสถาน** ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **สุวณฺณภานชนปุรานิ** อันเต็มด้วยภานชน อันเป็นวิการแห่งทอง (**สกุฏสถาน**) ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **รชตภานชน-
 ปุรานิ** อันเต็มด้วยภานชนอันเป็นวิการแห่งเงิน (**สกุฏสถาน**) ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **ตมพภานชนปุรานิ** อันเต็มด้วยภานชนอันเป็นวิการแห่งทองแดง (**สกุฏ-
 สถาน**) ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **กัมภานชนปุรานิ** อันเต็มด้วยภานชนอันเป็น
 วิการแห่งสำริด (**สกุฏสถาน**) ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **สุตตวตตโกเสยย-
 วตตปุรานิ** อันเต็มด้วยผ้าอันสำเร็จแล้วด้วยด้ายและผ้าอันสำเร็จด้วยไหม (**สกุฏ-
 สถาน**) ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **สบปิปุรานิ** อันเต็มด้วยเนยใส (**สกุฏสถาน**)
 ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **เตลปุรานิ** อันเต็มด้วยน้ำมัน (**สกุฏสถาน**) ซึ่งร้อย
 แห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **ผาณิตปุรานิ** อันเต็มด้วยน้ำอ้อย (**สกุฏสถาน**) ซึ่งร้อย
 แห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **สาลิตตณทุลปุรานิ** อันเต็มด้วยข้าวสารแห่งข้าวสาลี **สกุฏ-
 สถาน** ซึ่งร้อยแห่งเกวียน **ท. ปณจ** ห้า **นงคผลฆาลาทิอุปกรณปุรานิ** อันเต็มด้วย
 อุปกรณ์มีไถและฆาลเป็นต้น ฯ

ท่านมหาเศรษฐี ใช้เวลา ๔ เดือน ทำการตระเตรียมแก่ธิดา ด้วยประการฉะนี้ เมื่อให้
 ไทยธรรมแก่นางวิสาขานั้น ได้ให้เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยกหาปณะ, ได้ให้เกวียน
 ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยภานชนทองคำ เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยภานชนเงิน เกวียน
 ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยภานชนทองแดง เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยภานชนสำริด
 เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยผ้าที่ทำจากด้ายและผ้าไหม เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็ม
 ด้วยเนยใส เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยน้ำมัน เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยน้ำอ้อย

เกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วยข้าวสารแห่งข้าวสาลี และเกวียน ๕๐๐ เล่ม อันเต็มด้วย
อุปกรณ์มีไถและผาลเป็นต้น

มหาเสฏฐิ สุททกัตตาใน อทาสิๆ สองบท อาชยตบทกัตตฺวจาก เหว ปรการัตถะ จตุหิ
วิเสสนะของ มาเสหิๆ ตติยาวิเสสนะใน กตฺวา ฐิตฺ สัมปทานใน กตฺวา ปรวิจฺจํ อุตต-
กัมมะใน กตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ททมาโน ตสฺสา วิเสสนะของ วิสาขายๆ สัมปทาน
ใน ททมาโน เทยฺยธมฺมํ อุตตกัมมะใน ททมาโนๆ อพฺพันฺตรกิริยาของ มหาเสฏฐิ
กหาปณฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ,
สุวณฺณภาชนฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ
รชตภาชนฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ
ตมฺพภาชนฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ
กัมสภาชนฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ
สุตฺตวตฺตโกเสยฺยวตฺตปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน
อทาสิ สปิปปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ
เตลฺปุรานิ กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ ฝานิปปุรานิ
กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ สาลิตถฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ นงฺคฺลฝาลาทิอุปกรณ์ปุรานิ
กิตฺติ ปณฺจ กิตฺติ วิเสสนะของ สกฺกฺสทานิๆ อุตตกัมมะใน อทาสิ ๕

๑๓๖. เหว กิรฺสฺส อโหสิ “มม ฐิตาย คตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อสุเกน นาม เม อตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เคหทวารํ ปหิณฺตี; ตสฺมา สพฺพุปฺกรณานิ ทาเปสิ ๕

เอว (จินฺตฺน) กิรฺ อสฺส (เสฏฐิ) อโหสิ “(สา มม ฐิตา) มม ฐิตาย คตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
(วตฺตฺตฺต) เม อตฺตฺต (อตฺตฺต) อติ (วจฺเนน) มา ปรสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) เคหทวารํ ปหิณฺตี; ตสฺมา
(มหาเสฏฐิ ปุคฺคฺล) สพฺพุปฺกรณานิ ทาเปสิ ๕

กิรฺ ได้ยินว่า เหว (จินฺตฺน) อ.ความคิดอย่างนี้ อติ ว่า “(ฐิตา) อ.ฐิตา (มม) ของเรา
(สา) นั้น มา ปหิณฺตี อย่างส่งไปแล้ว เคหทวารํ สู่ประตูแห่งเรือน ปรสฺส (ปุคฺคฺลสฺส)
ของบุคคลอื่น (วจฺเนน) ด้วยคำ อติ ว่า ‘อตฺตฺต อ.ความต้องการ (วตฺตฺต) ด้วยวัตถุ
อสุเกน นาม ชื่อโน้น (อตฺตฺต) มีอยู่ เม แก่เรา’ อติ ดังนี้ คตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต ในที่เป็นที่ไป

แล้ว ธีตาย แห่งธิดา มม ของเรา” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสุส (เสฏฐิสุส) แก่เศรษฐีนั้น; ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (มหาเสฏฐิ) อ.มหาเศรษฐี (บุคคล) ยังบุคคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว สพฺพุปกรณานิ ซึ่งอุปกรรมทั้งปวง ท. ๗

ไต่ยินว่า เศรษฐีนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “ธิดาของเรานั้น อย่าส่งไปสู่ประตูเรือนของ บุคคลอื่น ด้วยคำว่า ‘ความต้องการด้วยวัตถุชิ้นโน้น มีอยู่แก่เรา’ ดังนี้ ในที่เป็นไป แห่งธิดาของเรา, เพราะฉะนั้น ท่านมหาเศรษฐี จึงสั่งให้คนให้อุปกรรมครบทุกอย่าง

กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตถะ เหว วิเสสณะของ จินฺตณฺญ สฺพุทฺทตฺตานิ อโหสิฯ อาชยาตบท กัตตฺวาจก อสุส วิเสสณะของ เสฏฐิสุสฯ สัมปทานโน อโหสิ “สา วิเสสณะของ ธีตายฯ สฺพุทฺทตฺตานิ ปหิณฺญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ธีตา มม สามีสัมพันธะใน ธีตายฯ สามีสัมพันธะใน คตฺถุจําเนญ วิสยาธาระใน ปหิณฺญ ‘อตุโถ สฺพุทฺทตฺตานิ อตุถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพทํ สัณฺญาไซตถะเข้ากับ อสุเกนญ วิเสสณะของ วตฺตุนาญ ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ เม สัมปทานโน อตุถิ’ อิติศัพทํ สรุปะใน วจเนนญ ภาระใน ปหิณฺญ มาศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน ปหิณฺญ ปรสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคผลสุสฯ สามีสัมพันธะใน เคหทวารฺญ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปหิณฺญ” อิติศัพทํ สรุปะใน เหว จินฺตณฺ, ตสฺมา เหตุวตถะ มหาเสฏฐิ เหตุกัตตฺตานิ ทาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคผลํ การิตกัมมะใน ทาเปสิ สพฺพุปกรณานิ อวฺตตกัมมะใน ทาเปสิ ๗

๑๓๗. เอเกกสฺมี รเถ สพฺพาลงฺการปฺปฏฺฐิมณฺฑิตา ติสฺโส ติสฺโส วณฺณทาสโย จเปตฺวา ปณฺจ รตสฺตานิ อทาสิ, “เอตตฺกา นหาเปนฺตโย โภเชนฺตโย อลงฺกโรนฺตโย วิจรธาติ ทิยฯฒสฺสพฺพปริจาริกายอ อทาสิ ๗

(มหาเสฏฐิ) เอเกกสฺมี รเถ สพฺพาลงฺการปฺปฏฺฐิมณฺฑิตา ติสฺโส ติสฺโส วณฺณทาสโย จเปตฺวา ปณฺจ รตสฺตานิ อทาสิ, “เอตตฺกา (ตุเมเห มยฺหึ ธีตรํ) นหาเปนฺตโย โภเชนฺตโย อลงฺกโรนฺตโย วิจรธาติ (วจเนน) ทิยฯฒสฺสพฺพปริจาริกายอ อทาสิ ๗

(มหาเสฏฐิ) อ.มหาเศรษฐี จเปตฺวา ตัวไว้แล้ว วณฺณทาสโย ซึ่งนางวรรณทาสี ท. ติสฺโส ติสฺโส สามญฯ สพฺพาลงฺการปฺปฏฺฐิมณฺฑิตา ผู้ประดับเฉพาะแล้วด้วยเครื่อง อลังการทั้งปวง รเถ บนรถ เอเกกสฺมี คันหนึ่งๆ อทาสิ ได้ให้แล้ว รตสฺตานิ ซึ่งร้อย

แห่งรถ ท. ปญจ ห้า, อทาสี ได้ให้แล้ว ทิยทุสสหัสสปริจาริกายो ซึ่งหญิงผู้รับใช้มี พันที่สองด้วยทั้งกึ่งเป็นประมาณ ท. (วจนเณ) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.เจ้า ท. เอตตกา ผู้มีประมาณเท่านี้ (ธิตร์) ยังธิดา (มยห) ของเรา นหาเปนุติโย ให้อาบอยู่ โภเชนุติโย ให้บริโภคอยู่ อลงกรโหนุติโย ประดับอยู่ วิจรถ จงเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ๕

ท่านมหาเศรษฐี ตั้งนางวรรณทาสีไว้ ฝ่ายละ ๓ คน ผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง บนรถคันหนึ่งๆ ได้ให้รถ ๕๐๐ คัน, ได้ให้หญิงรับใช้ ๑,๕๐๐ คน ด้วยคำว่า “พวกเธอ มีประมาณเท่านี้ จงให้ธิดาของเราอาบ ให้บริโภค ประดับธิดาของเราเที่ยวไปเถิด”

มหาเศรษฐี สุทธกัตตานิ อทาสีๆ สองบท อาชยาตบทกัตตุวาจก เอเกกสมิ วิเสสนะ ของ รเถๆ วิสยาธาระไน จเปตวา สพพาลงการปฏิมณฑิตา กิติ ดิสโส สองบทกิติ วิเสสนะของ วณฺณทาสีโยๆ อวุตตกัมมะไน จเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน อทาสี ปญจ วิเสสนะของ รตสทานิๆ อวุตตกัมมะไน อทาสี, “เอตตกา วิเสสนะของ ตุมุเหๆ สุทธกัตตานิ วิจรถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มยห สามีสัมพันธะไน ธิตร์ๆ การิตกัมมะไน นหาเปนุติโย และ โภเชนุติโย นหาเปนุติโย กิติ โภเชนุติโย กิติ อลงกรโหนุติโย กิติ อัพกันตรกิริยาของ ตุมุเห” อิตคัพท สรูปะไน วจนเณๆ กรณะไน อทาสี ทิยทุสสหัสสปริจาริกายो อวุตตกัมมะไน อทาสี ๕

๑๓๘. อถสส เอตทโหสิ “มม ชิตฺตุ คาโว ทสสามิติ ๕

อถ อสส (มหาเศรษฐีส) เอต (จินฺตน) โหสิ “(อห) มม ชิตฺตุ คาโว ทสสามิติ ๕

อถ ครั้งนั้น เอต (จินฺตน) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “(อห) อ.เรา ทสสามิ จักให้ คาโว ซึ่งโค ท. ชิตฺตุ แก่ธิดา มม ของเรา” อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว อสส (มหาเศรษฐีส) แก่มหาเศรษฐีนั้น ๕

ที่นั้น มหาเศรษฐีนั้น ได้มีความคิดนั้นว่า “เราจักให้โคทั้งหลาย แก่ธิดาของเรา” ดังนี้

อถ กาลสัตตมมี เอต วิเสสนะของ จินฺตนๆ สุทธกัตตานิ โหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสส วิเสสนะของ มหาเศรษฐีสๆ สัมปทานไน โหสิ “อห สุทธกัตตานิ ทสสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะไน ชิตฺตุๆ สัมปทานไน ทสสามิ คาโว อวุตต-

กัมมะใน ทสสามิ” อติศัพท์ สรุปะใน เอตัง จินตณัง ฯ

๑๓๙. โส ปุริเส อาณาเปสิ “คจจถ ภณ, จุพพชสฺส ทวารัง วิวิตฺวา ตีสุ คาวุเตสฺส ติสฺโส เภริโย คเหตุวา ติฏฺจถ, ปุถฺลโต อุตฺถมตฺเต จาเน อุกฺโกสฺส ปสฺเสสฺส ติฏฺจถ, คาวีเน ตโต ปรี คนฺตุ มา เทถ, เอวํ จิตฺกาเล เภริสณฺณํ กเรยฺยาถาติ ฯ

โส (มหาเสฏฺฐิ) ปุริเส อาณาเปสิ “(ตุมฺเห) คจจถ ภณ, (ตุมฺเห) จุพพชสฺส ทวารัง วิวิตฺวา ตีสุ คาวุเตสฺส ติสฺโส เภริโย คเหตุวา ติฏฺจถ, (ตุมฺเห) ปุถฺลโต อุตฺถมตฺเต จาเน อุกฺโกสฺส ปสฺเสสฺส ติฏฺจถ, (ตุมฺเห) คาวีเน ตโต (จานฺโต) ปรี (จานฺ) คนฺตุ มา เทถ, (ตุมฺเห) เอวํ จิตฺกาเล เภริสณฺณํ กเรยฺยาถาติ ฯ

โส (มหาเสฏฺฐิ) อ.มหาเศรษฐีนั้น อาณาเปสิ สั่งบังคับแล้ว ปุริเส ซึ่งบุรุษ ท. อิติ ว่า “ภณ เนพะนาย (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คจจถ จงไป, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. วิวิตฺวา เปิด แล้ว ทวารัง ซึ่งประตู จุพพชสฺส ของคอกน้อย คเหตุวา ถือเอาแล้ว เภริโย ซึ่งกลอง ท. ติสฺโส สาม คาวุเตสฺส ในคาวุต ท. ตีสุ สาม ติฏฺจถ จงยืนอยู่, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ติฏฺจถ จงยืนอยู่ ปสฺเสสฺส ในช้าง ท. อุกฺโกสฺส ทั้งสอง จาเน ในที่ อุตฺถมตฺเต อันมี อุสภะเป็นประมาณ ปุถฺลโต โดยส่วนกว้าง, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มา เทถ ขอจงอย่า ให้ คนฺตุ เพื่ออันไป ปรี (จานฺ) สู้อื่น ตโต (จานฺโต) แต่ที่นั่น คาวีเน แก่แม่โค ท., (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. กเรยฺยาถ ฟังกระทำ เภริสณฺณํ ซึ่งสัญญาณแห่งกลอง จิตฺกาเล ในกาลเป็นที่ยืนแล้ว เอวํ อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

มหาเศรษฐีนั้น สั่งพวkbุรุษว่า “เนพะนาย พวkbท่าน จงไป, จงเปิดประตูของคอกน้อย ถือเอากลองทั้งหลาย ๓ ใบ ใน ๓ คาวุต ยืนอยู่, พวkbท่านจงยืนในช้างทั้งสอง ในที่ ประมาณ ๑ อุสภะ โดยส่วนกว้าง, พวkbท่าน จงอย่าให้เพื่อจะไปสู่อื่น จากที่นั่น แก่แม่ โคทั้งหลาย, พวkbท่าน ฟังทำสัญญาณแห่งกลอง ในกาลเป็นที่ยืนอยู่อย่างนี้”

โส วิเสสนะของ มหาเสฏฺฐิ สุททกัตตาใน อาณาเปสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปุริเส อวุตตกัมมะใน อาณาเปสิ “ภณ อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน คจจถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก, ตุมฺเห สุททกัตตาใน ติฏฺจถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก จุพพชสฺส สามิ- สัมพันธะใน ทวารังฯ อวุตตกัมมะใน วิวิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา ตีสุ วิเสสนะ

ของ คาวุเตสุย วิสยาธาระไน คเหตุวา ติสฺโส วิเสสนะของ เภริโยย อวุตตกัมมะไน
 คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาไน ติฏฺฐถ, ตุมฺเห สฺุททกัตตาไน ติฏฺฐถฯ อาขยาตบท
 กัตตุวาก ปุถฺลโต ตติยาวิเสสนะไน อุสมมตเตย วิเสสนะของ จาเนย วิสยาธาระไน
 ติฏฺฐถ อฺุโอส วิเสสนะของ ปสฺเสสุย วิสยาธาระไน ติฏฺฐถ, ตุมฺเห สฺุททกัตตาไน เทถย
 อาขยาตบทกัตตุวาก คาวินํ สัมปทานไน คนฺตุํ ตโต วิเสสนะของ จานโตย อปาทาน
 ไน ปรีย วิเสสนะของ จานย สัมปาปฺุณียกัมมะไน คนฺตุยฺ ตุมัตถสัมปทานไน เทถ
 มาศัพท ปฏฺิเสระไน เทถ, ตุมฺเห สฺุททกัตตาไน กเรยยาถย อาขยาตบทกัตตุวาก
 เอย กิริยาวิเสสนะไน จิตกาเลย กาลสัตตมีไน กเรยยาถ เภริสญญํ อวุตตกัมมะไน
 กเรยยาถ” อิติศัพท อาการะไน อาณาเปสิ ๕

๑๔๐. เต ตถา อํกัสมฺ ๕

เต (ปฺุริสา) ตถา อํกัสมฺ ๕

เต (ปฺุริสา) อ.บฺุรุษ ท. เหล่านั้น อํกัสมฺ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

พวกบฺุรุษเหล่านั้น ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

เต วิเสสนะของ ปฺุริสาย สฺุททกัตตาไน อํกัสมฺย อาขยาตบทกัตตุวาก ตถา กิริยา-
 วิเสสนะไน อํกัสมฺ ๕

๑๔๑. เต คาวินํ วชโต นิกฺขमितฺวา คาวุตํ คตกาเล เภริสญญํ อํกัสมฺ, ปฺุณ อหฺุฒโยชนํ
 คตกาเล เภริสญญํ อํกัสมฺ, ปฺุณ ติคาวุตํ คตกาเล ปุถฺลโต คมณญจ นีวาเรสุย ๕

เต (ปฺุริสา) คาวินํ วชโต นิกฺขमितฺวา คาวุตํ คตกาเล เภริสญญํ อํกัสมฺ, ปฺุณ อหฺุฒโยชนํ คตกาเล
 เภริสญญํ อํกัสมฺ, (เต ปฺุริสา) ปฺุณ ติคาวุตํ คตกาเล ปุถฺลโต คมณญจ นีวาเรสุย ๕

**เต (ปฺุริสา) อ.บฺุรุษ ท. เหล่านั้น อํกัสมฺ กระทำแล้ว เภริสญญํ ซึ่งสัญญานแห่งกลอง
 วชโต นิกฺขमितฺวา คาวุตํ คตกาเล ในกาลเป็นที่ ออกไปแล้ว จากคอก ไปแล้ว
 ลี้นคาวุตหนึ่ง คาวินํ แห่งแม่โค ท., อํกัสมฺ ได้กระทำแล้ว เภริสญญํ ซึ่งสัญญาน
 แห่งกลอง คตกาเล ในกาลเป็นที่ไปแล้ว อหฺุฒโยชนํ ลี้นกึ่งแห่งโยชนํ ปฺุณ อีก,**

จ แต่ว่า (เต ปุริสา) อ.บุรุษ ท. เหล่านั้น นิวาเรสุ์ ห้ามแล้ว คมนิ ซึ่งการไป ติดาวุต สิ้นควาตุสาม ปุถุโลโต โดยส่วนกว้าง คตกาเล ในกาลเป็นที่ไป ปุณ อีก ๫

พวกบุรุษเหล่านั้น ได้ทำสัญญาณกลอง ในกาลเป็นที่ออกจากคอกแล้วจึงไปได้ ๓ คาวุต แห่งแม่โคทั้งหลาย, ได้ทำเสียงกลอง ในกาลเป็นที่ไปได้ครั้งโยชน่อีก, แต่ พวก บุรุษเหล่านั้น ห้ามการไป ๓ คาวุต โดยส่วนกว้างอีก

เต วิเสสณะของ ปุริสาฯ สุทธกัตตาใน อภิสุฯ สองบท อาชยาตบทกัตตวาจก คาวินิ สามีสัมพันธะใน คตกาเล วชโต อปาทานใน นิภุมิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คตกาเล คาวุต อัจฉันตสังโยคะใน คตกาเลฯ กาลสัตตมิมิใน อภิสุ เภริสณณ อวุตตกัมมะใน อภิสุ, ปุณ กิริยาวิเสสณะใน อภิสุ อหุณโยชน่อ อัจฉันตสังโยคะใน คตกาเลฯ กาลสัตตมิมิใน อภิสุ เภริสณณ อวุตตกัมมะใน อภิสุ, จตัพท วิเสสชตกะ เต วิเสสณะของ ปุริสาฯ สุทธกัตตาใน นิวาเรสุ์ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ปุณ กิริยาวิเสสณะใน นิวาเรสุ์ ติดาวุต อัจฉันตสังโยคะใน คตกาเลฯ กาลสัตตมิมิใน นิวาเรสุ์ ปุถุโลโต ตติยาวิเสสณะใน นิวาเรสุ์ คมนิ อวุตตกัมมะใน นิวาเรสุ์ ๫

๑๔๒. เหว่ ทิมโต ติดาวุตเต ปุถุโลโต อุกสมตเต จาเน คาวियो อญมมณณนิ นิมฺสนฺติโย อฏฺฐจฺสุ ๫

คาวियो อ.แม่โค ท. นิมฺสนฺติโย อฏฺฐจฺสุ ได้ยื่นเสียดสีกันอยู่แล้ว อญมมณณนิ ซึ่งกัน และกัน จาเน ในที่ ติดาวุตเต มีควาตุสามเป็นประมาณ ทิมโต โดยส่วนยาว อุกสมตเต มีอุสภะเป็นประมาณ ปุถุโลโต โดยส่วนกว้าง เหว่ ด้วยประการฉะนี้ ๫

แม่โคทั้งหลาย ได้ยื่นเสียดสีซึ่งกันและกันอยู่ โดยส่วนยาว ในที่ประมาณ ๓ คาวุต โดยส่วนกว้าง ประมาณ ๑ อุสภะ ด้วยประการฉะนี้

คาวियो สุทธกัตตาใน อฏฺฐจฺสุ โดยส่วนยาว เหว่ ปการัตตะ ทิมโต ตติยาวิเสสณะใน ติดาวุตเตฯ วิเสสณะของ จาเน ปุถุโลโต ตติยาวิเสสณะใน อุกสมตเตฯ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน นิมฺสนฺติโย อญมมณณนิ อวุตตกัมมะใน นิมฺสนฺติโยฯ อัปภันตรกิริยาของ คาวियो ๫

๑๔๓. มหาเสฏฐิ “มม ชิตฺตุ เอตตกา คาโว อลฺ, ทวารํ ปิททถาติ วชทวารํ ปิททาเปสิ ๕

มหาเสฏฐิ (ปุริเส) “มม ชิตฺตุ เอตตกา คาโว อลฺ (โหนติ), (ตุเมเห) ทวารํ ปิททถาติ (วจนเน) วชทวารํ ปิททาเปสิ ๕

มหาเสฏฐิ อ.มหาเศรษฐี (ปุริเส) ยิงบุรุษ ท. ปิททาเปสิ ให้ปิดแล้ว วชทวารํ ซึ่ง ประตูแห่งคอก (วจนเน) ด้วยคำ อิติ ว่า “คาโว อ.โค ท. เอตตกา มีประมาณเท่านี้ อลฺ เป็นสัตว์เพียงพอ ชิตฺตุ แก่ธิดา มม ของเรา (โหนติ) ย่อมเป็น, (ตุเมเห) อ.ท่าน ท. ปิททถ จงปิด ทวารํ ซึ่งประตู” อิติ ดังนี้ ๕

มหาเศรษฐี ใช้พวกบุรุษให้ปิดประตูคอก ด้วยคำว่า “โคทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ เพียงพอแก่ธิดาของเรา, พวกท่านจงปิดประตูเถิด”

มหาเสฏฐิ เหตุกัตตาใน ปิททาเปสิ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุริเส การิตกัมมะใน ปิททาเปสิ “เอตตกา วิเสสนะของ คาโว๑ สุททกัตตาใน โหนติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ชิตฺตุ๑ สัมปทานใน อลฺ๑ วิกิตกัตตาใน โหนติ, ตุเมเห สุททกัตตาใน ปิททถ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทวารํ อวุตตกัมมะใน ปิททถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนเน๑ ภาระใน ปิททาเปสิ วชทวารํ อวุตตกัมมะใน ปิททาเปสิ ๕

๑๔๔. ตสฺมี ปิททิตเต, วิสาขาย ปุณฺณผลเน พลวคาโว จ เชนฺโย จ อุปปตติตฺวา นิกฺขมีสุ ๕

ตสฺมี (ทวารเ เตหิ ปุริเสหิ) ปิททิตเต, วิสาขาย ปุณฺณผลเน พลวคาโว จ เชนฺโย จ อุปปตติตฺวา นิกฺขมีสุ ๕

ตสฺมี (ทวารเ) ครั้นเมื่อประตุนั้น (เตหิ ปุริเสหิ) อันบุรุษ ท. เหล่านั้น ปิททิตเต ปิดแล้ว, พลวคาโว จ อ.โคตัวมีกำลัง ท. ด้วย เชนฺโย จ อ.แม่โคนม ท. ด้วย อุปปตติตฺวา นิกฺขมีสุ กระโดดออกไปแล้ว ปุณฺณผลเน เพราะผลแห่งบุญ วิสาขาย ของนางวิสาขา ๕

เมื่อประตุนั้น ถูกพวกบุรุษปิดแล้ว, โคตัวมีกำลังทั้งหลาย และแม่โคนมทั้งหลาย ก็ กระโดดออกไป เพราะผลบุญของนางวิสาขา

ตสฺมี วิเสสนะของ ทวารเ๑ ลักษณะใน ปิททิตเต๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะของ

ปุริเสหิจ อนุภิตกัตตาใน ปิทหิตเต, พลวคาโว กิติ เชนุโย กิติ สุททกัตตาใน นิภขมีสุฏ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิสาขาย สามีสัมพันธะใน ปุณฺณผลนงฺ เหตุโน อุปฺปติตฺวา
 จ สองศัพทฺ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัปป พลวคาโว และ เชนุโย อุปฺปติตฺวา สมานกาลกิริยา
 ใน นิภขมีสุฏ ๕

๑๔๕. มนุสฺसानํ นิวาเรณฺทานเมว, สญฺจิสฺสหฺสฺสา พลวคาโว จ สญฺจิสฺสหฺสฺสา เชนุโย จ
 นิภขนฺดา, ตตฺตกา พลววจฺฉา, ตาสํ เชนฺหนํ อฺสฺมา อนุพฺนฺธา อหฺลฺสุ ๕

มนุสฺसानํ นิวาเรณฺทานํ เอว, สญฺจิสฺสหฺสฺสา พลวคาโว จ สญฺจิสฺสหฺสฺสา เชนุโย จ นิภขนฺดา,
 ตตฺตกา พลววจฺฉา (นิภขนฺดา), ตาสํ เชนฺหนํ อฺสฺมา อนุพฺนฺธา อหฺลฺสุ ๕

มนุสฺसानํ เมื่อมนุษย์ ท. นิวาเรณฺทานํ เอว ห้ามอยู่นั้นเทียว, พลวคาโว อ.โคตฺวมี
 กําลัง ท. สญฺจิสฺสหฺสฺสา มีพันหกลีบเป็นประมาณ จ ด้วย เชนุโย อ.แม่โค ท. สญฺจิสฺส
 หฺสฺสา มีพันหกลีบเป็นประมาณ จ ด้วย นิภขนฺดา ออกไปแล้ว, พลววจฺฉา อ.ลูก
 โคตฺวมีกําลัง ท. ตตฺตกา มีประมาณเท่านั้น (นิภขนฺดา) ออกไปแล้ว, อฺสฺมา อ.โค
 อฺสฺมา ท. ตาสํ เชนฺหนํ ของแม่โคนม ท. เหล่านั้น อนุพฺนฺธา เป็นสัตว์ติดตามแล้ว
 อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

เมื่อพวกมนุษย์ห้ามอยู่นั้นแหละ, โคตฺวมีกําลังประมาณ ๖๐,๐๐๐ ตัว และแม่โคนมอีก
 ๖๐,๐๐๐ ตัว ก็ออกไป, ลูกโคตฺวมีกําลังประมาณเท่านั้น ก็ออกไป, โคอฺสฺมาทั้งหลาย
 ของแม่โคนมเหล่านั้น ได้ติดตามไป,

มนุสฺसानํ อนาทรใน นิวาเรณฺทานํ เอวศัพทฺ อวธารณะเข้ากัปป นิวาเรณฺทานงฺ อนาทร-
 กิริยา, สญฺจิสฺสหฺสฺสา สองบท วิเสสณะของ พลวคาโว และ เชนุโย พลวคาโว กิติ เชนุโย
 กิติ สุททกัตตาใน นิภขนฺดาจก กิตบทกัตตฺวาจก จ สองศัพทฺ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัปป
 สญฺจิสฺสหฺสฺสา พลวคาโว และ สญฺจิสฺสหฺสฺสา เชนุโย, ตตฺตกา วิเสสณะของ พลววจฺฉาจก
 สุททกัตตาใน นิภขนฺดาจก กิตบทกัตตฺวาจก, อฺสฺมา สุททกัตตาใน อหฺลฺสุจก อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ตาสํ วิเสสณะของ เชนฺหนงฺ สามีสัมพันธะใน อฺสฺมา อนุพฺนฺธา วิกิตกัตตาใน
 อหฺลฺสุ ๕

๑๔๖. “กิสฺส ปน นิสฺสนฺแทน เหวํ คาโว คตาดิ ๕

“กิสฺส (กมฺมสฺส) ปน นิสฺสนฺแทน เหวํ คาโว คตาดิ (ปฺจฺฉา) ๕

(ปฺจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “ปน ก็ คาโว อ.โค ท. คตา ไปแล้ว เหวํ อย่างนี้ นิสฺสนฺแทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก กิสฺส (กมฺมสฺส) แห่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ถามว่า “ก็ โคทั้งหลาย ไปอย่างนี้ เพราะวิบากแห่งกรรมอะไร ?”

“ปนคัพฺพํ วากยารมฺภโชตกะ คาโว สุทฺธกัตฺตานิ คตาฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก กิสฺส วิเสสนะของ กมฺมสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺแทนฯ เหตุไฉน คตา เหวํ กิริยาวิเสสนะ ใน คตา” อิติคัพฺพํ สฺรุปะไน ปฺจฺฉาฯ ลิงคัตฺถะ ๕

๑๔๗. นีวาเรณฺตานํ นีวาเรณฺตานํ ทินฺนทานสฺส ผเลน ๕

“(วิสาขาย นีวาเรณฺตานํ นีวาเรณฺตานํ (ทฺหฺรสามเณรานํ) ทินฺนทานสฺส ผเลน (เอวํ คาโว คตา) (อิติ วิสฺสชฺชนํ) ๕

(วิสฺสชฺชนํ) อ.อันแก้ (อิติ) ว่า “คาโว อ.โค ท. (คตา) ไปแล้ว (เอวํ) อย่างนี้ ผเลน เพราะผล (วิสาขาย นีวาเรณฺตานํ นีวาเรณฺตานํ (ทฺหฺรสามเณรานํ) ทินฺนทานสฺส แห่งทาน อันนางวิสาขา ถวายแล้ว แก้ภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. ผู้ห้ามอยู่ๆ” อิติ ดังนี้ ๕

แก้ว่า “โคทั้งหลาย ไปอย่างนี้ เพราะผลแห่งทานที่นางวิสาขาถวายแก่ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย ผู้ห้ามอยู่ๆ”

“คาโว สุทฺธกัตฺตานิ คตาฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก วิสาขาย อนภินฺทกัตฺตานิ ทินฺน- นีวาเรณฺตานํ สองบท วิเสสนะของ ทฺหฺรสามเณรานํฯ สัมปทานใน ทินฺน- ทินฺนทานสฺส สามีสัมพันธะใน ผเลนฯ เหตุไฉน คตา เหวํ กิริยาวิเสสนะใน คตา” อิติคัพฺพํ สฺรุปะไน วิสฺสชฺชนํฯ ลิงคัตฺถะ ๕

๑๔๘. สา กिर กสฺสปสฺมมาสมฺพุทฺธกาเล กิกิสุส รมฺโวย สุตฺตุนฺหนิ ธีตานํ กนิฏฺฐจา สงฺฆมหาสิ นาม หุตฺวา วิสฺตียา ภิกฺขุสฺสหาสนํ ปญฺจโครสทานํ ททมาณา, ทหฺรณญฺจ สามเณรณญฺจ ปตฺตํ ปิทฺทิตฺวา “อลํ อลนฺติ นีวาเรณฺตานิปี, “อิทํ มรฺฐุํ, อิทํ มนาปนฺติ อทาสิ ฯ”

สา (วิสาขา) กिर กสฺสปสฺมมาสมฺพุทฺธกาเล กิกิสุส รมฺโวย สุตฺตุนฺหนิ ธีตานํ กนิฏฺฐจา สงฺฆมหาสิ นาม หุตฺวา วิสฺตียา ภิกฺขุสฺสหาสนํ ปญฺจโครสทานํ ททมาณา ทหฺรณํ จ สามเณรณํ จ ปตฺตํ ปิทฺทิตฺวา “อลํ อลํ” อิติ นีวาเรณฺตานิปี “อิทํ (โกชนํ) มรฺฐุํ (โหติ), อิทํ (โกชนํ) มนาปํ (โหติ)” อิติ (วจนฺน) อทาสิ ฯ

กิริ ได้ยินว่า สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น สงฺฆมหาสิ นาม เป็นผู้ทรงพระนามว่า สังฆมหาสิ กนิฏฺฐจา ผู้เป็นพระกนิษฐา ธีตานํ แห่งพระธิดา ท. สุตฺตุนฺหนิ เจ็ดพระองค์ รมฺโวย ของพระราชา กิกิสุส พระนามว่ากิกิ กสฺสปสฺมมาสมฺพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ หุตฺวา เป็น ททมาณา เมื่อถวาย ปญฺจ-โครสทานํ ถวายซึ่งรสแห่งโคห่า ภิกฺขุสฺสหาสนํ แก่พັນแห่งภิกษุ ท. วิสฺตียา ยี่สิบ อทาสิ ได้ถวายแล้ว (วจนฺน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “อิทํ (โกชนํ) อ.โกชนะนี้ มรฺฐุํ เป็นของมีรสอร่อย (โหติ) ย่อมเป็น, อิทํ (โกชนํ) อ.โกชนะนี้ มนาปํ เป็นของยังใจให้เอิบอาบ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ทหฺรณํ จ แก่ภิกษุหนุ่ม ท. ด้วย สามเณรณํ จ แก่สามเณร ท. ด้วย ปตฺตํ ปิทฺทิตฺวา “อลํ อลํ” อิติ นีวาเรณฺตานิปี แม้ผู้ปิดแล้วซึ่งบาตร ห้ามอยู่ ว่า “อ.พอละๆ” ดังนี้ ฯ

ทราบมาว่า ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ นางวิสาขานั้น มีพระนามว่าสังฆมหาสิ ผู้เป็นพระกนิษฐา บรรดาพระธิดา ๗ พระองค์ของพระราชา พระนามว่ากิกิ เมื่อถวายทานปัจจุโครส แก่ภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป ได้ถวายด้วยคำว่า “โกชนะนี้ มีรสอร่อย, โกชนะนี้ ก็น่าเอิบอาบใจ” แก่ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย แม้ผู้ปิดบาตรห้ามอยู่ว่า “พอแล้ว พอแล้ว”

กิริศัพท์ อนุสฺสวณฺตถะ สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทฺธกัตตาใน อทาสิฯ อาชยาตบท กัตตุวาจก กสฺสปสฺมมาสมฺพุทฺธกาเล กาลสัตฺตมิใน หุตฺวา กิกิสุส สัณฺญาวิเสสนะของ รมฺโวยฯ สามีสัมพันธะใน ธีตานํ สุตฺตุนฺหนิ วิเสสนะของ ธีตานํฯ สามีสัมพันธะใน

กนิฏจาญ วิเสสณะของ สงฺฆทาสี นามคัพพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ สงฺฆทาสีญ วิกิต-
 กัตตาใน หุตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน ททมานา วิสตียา วิเสสณะของ ภิกฺขุสทสฺसानญ
 สัมปทานใน ททมานา ปญจโครสทานญ กิริยาวิเสสณะใน ททมานาญ อพฺภันตรกิริยา
 ของ วิสาชา ทหรานญ กิตฺตี สามเณรานญ กิตฺตี สัมปทานใน อทาสี จ สองคัพพท์ ปท-
 สมุจจยัตตะเข้ากับ ทหรานญ และ สามเณรานญ ปตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปิทฺทิตฺวาญ สมาน-
 กาลกิริยาใน นิวาเรณฺทานญ “อลํ สองบท ปฏฺวีเสชฺฉลิ่งคัตตะ” อิตฺตคัพพท์ อากาเรใน
 นิวาเรณฺทานญ อปิตฺคัพพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ นิวาเรณฺทานญ วิเสสณะของ ทหรานญ และ
 สามเณรานญ “อิทํ วิเสสณะของ โภชนญ สุทฺธกัตตาใน โหติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 มรฺรู วิกิตกัตตาใน โหติ, อิทํ วิเสสณะของ โภชนญ สุทฺธกัตตาใน โหติญ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก มนาปํ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิตฺตคัพพท์ สรุปะใน วจเนนญ ภาวะใน อทาสี ๕

๑๔๙. เหวํ ตสฺส นิสฺสนฺเทน ตา วาริยมานาปิ คาโว นิกฺขมีสุ ๕

เอวํ ตสฺส (ทานสฺส) นิสฺสนฺเทน ตา (ปุริเสหิ) วาริยมานาปิ คาโว นิกฺขมีสุ ๕

คาโว อ.โค ท. ตา (ปุริเสหิ) วาริยมานาปิ แมตฺว อัมบุรฺษ ท. ห้ามอยู่ เหล่านั้น
 นิกฺขมีสุ ออกไปแล้ว นิสฺสนฺเทน เพราะวิบากเป็นเครื่องไหลออก ตสฺส (ทานสฺส)
 แห่งทานนั้น เหวํ อย่างนี้ ๕

โคทั้งหลาย แมตฺวที่ถูกบุรฺษห้ามอยู่เหล่านั้น ก็ออกไปแล้ว เพราะวิบากแห่งทานนั้น
 อย่างนี้

อปิตฺคัพพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ วาริยมานา ตา กิตฺตี วาริยมานา กิตฺตี วิเสสณะของ คาโวญ
 สุทฺธกัตตาใน นิกฺขมีสุญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสณะใน นิกฺขมีสุ ตสฺส
 วิเสสณะของ ทานสฺสญ สามีสัมพันธะใน นิสฺสนฺเทนญ เหตุใ นิกฺขมีสุ ปุริเสหิ อนภิต-
 กัตตาใน วาริยมานา ๕

๑๕๐. เสฏฺฐจินา เอตฺตกสฺส ฐนสฺส ทินฺนกาเล เสฏฺฐิจริยา อาห “ตุมฺเหหิ มยฺหํ ธีตุ สพฺพํ
 สํวิทฺทิตํ, เวยฺยาวจฺจกรา ปน ทาสทาสีโย น สํวิทฺทิตา, กิการณาติ ๕

เสฏฺฐจินา เอตฺตกสฺส ฐนสฺส ทินฺนกาเล เสฏฺฐิจริยา อาห “ตุมฺเหหิ มยฺหํ ธีตุ สพฺพํ (กิจจ)

สัวิทิต์, (ตุมุเหหิ) เวยยาวจจกรร ปน ทาสทาสีโย น สัวิทิตา, กิการณา (เอต ปพพ โหติ)”
อิตติ ฯ

เสฏฐิจริยา อ.ภรรยาของเศรษฐี อาห กล่าวแล้ว อิตติ ว่า “(กิจจ) อ.กิจ สพพ ทั้งปวง
ตุมุเหหิ อันท่าน ท. สัวิทิต์ จัดแจงแล้ว ธีตุ เพื่อธิดา มยหฺ ของเรา, ปน แต่ว่า
ทาสทาสีโย อ.ทาสและทาสี ท. เวยยาวจจกรร ผู้กระทำซึ่งการขวนขวาย (ตุมุเหหิ)
อันท่าน ท. น สัวิทิตา ไม่จัดแจงแล้ว, (เอต ปพพ) อ.ข้อนั้น (โหติ) ย่อมมี
กิการณา เพราะเหตุอะไร” อิตติ ดังนี้ เสฏฐินา เอตตกสฺส ธนสฺส ทินฺนกาเล
ในกาล แห่งทรัพย์ มีประมาณเท่านี้ อันเศรษฐี ให้แล้ว ฯ

ภรรยาของเศรษฐี กล่าวว่า “กิจทั้งปวง พวกท่านจัดแจงเพื่อธิดาของเรา, แต่ว่า ทาส
และนางทาสีทั้งหลาย ผู้ทำการขวนขวาย พวกท่านไม่ได้จัด, ข้อนั้น ย่อมมีเพราะเหตุ
อะไร ?” ในกาลที่เศรษฐีให้ทรัพย์มีประมาณเท่านี้

เสฏฐิจริยา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสฏฐินา อนภิตกัตตาใน
ทินฺน- เอตตกสฺส วิเสสณะของ ธนสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทินฺนกาเลฯ กาลสัตตมีใน
อาห “สปพ วิเสสณะของ กิจจฯ วุตตกัมมะใน สัวิทิต์ฯ กิตบทกัมมวจาก ตุมุเหหิ
อนภิตกัตตาใน สัวิทิต์ มยหฺ สามีสัมพันธะใน ธีตุฯ สัมปทานใน สัวิทิต์, ปนศัพท
วิเสสโชตกะ เวยยาวจจกรร วิเสสณะของ ทาสทาสีโยฯ วุตตกัมมะใน สัวิทิตาฯ
กิตบทกัมมวจาก ตุมุเหหิ อนภิตกัตตาใน สัวิทิตา นศัพท ปฏิเสระใน สัวิทิตา,
เอต วิเสสณะของ ปพพฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิการณา เหตุใด
โหติ” อิตติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๕๑. “มม ธีตริ สสิเนหนิสฺสึเนหานัน ชานนตฺถิ, อหฺ หิ ตาย สทฺธิ อคฺจฺจมานเก คีวายัน
คเหตุวา น ปหิณามิ, ยานัน อารุยฺห คมนกาเลเยว ปน เอตาย สทฺธิ คณฺตุกามา
คจฺจนฺตุ, มา อคณฺตุกามาติ วกฺขามิตี ฯ

(เสฏฐี) “(อมฺเหหิ) มม ธีตริ สสิเนหนิสฺสึเนหานัน (ชานน) ชานนตฺถิ (ทาสทาสีโย น สัวิทิตา),
อหฺ หิ ตาย (ธีตฺรา) สทฺธิ อคฺจฺจมานเก (ชเน) คีวายัน คเหตุวา น ปหิณามิ, (อหฺ) ยานัน
อารุยฺห คมนกาเล เหว ปน (ชนา) เอตาย (ธีตฺรา) สทฺธิ คณฺตุกามา (หฺตุวา) คจฺจนฺตุ,
มา อคณฺตุกามา (ชนา คจฺจนฺตุ)” อิตติ วกฺขามิ” อิตติ (อาห) ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรฐฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ทาสทาสโย) อ.ทาสและทาสี ท. (อมุเหหิ) อันเรา ท. (น สวิทหิตา) ไม่จัดแจงแล้ว ชานนตถุ เพื่อความรู้ (ชานน) ซึ่งชน ท. สสิเนหนิสสิเนหานัน ผู้เป็นไปกับด้วยความรักและมีความรักออกแล้ว อิติริ ในธิดา มม ของเรา, หิ เพราะว่า อห อ.เรา ตาย (ธิตรา) สหุธิ อคจจนมานเก (ชเน) คีวาย คเหตฺวา น ปหิณามิ จะไม่จับแล้ว ซึ่งชน ท. ผู้ไม่ไปอยู่ กับ ด้วยธิดา นั้น ที่คอ ส่งไป, ปน แต่วา (อห) อ.เรา วกฺขามิ จักกล่าว อิติ ว่า ‘(ชนา) อ.ชน ท. คนหตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไป สหุธิ กับ เอตาย (ธิตรา) ด้วยธิดานั้น (หตุวา) เป็น คจจนตฺ จงไป, (ชนา) อ.ชน ท. อคนหตุกามา ผู้ไม่ใคร่เพื่ออันไป มา (คจจนตฺ) จงอย่าไป’ อิติ ดังนี้ ยาน อารุห คมนกาลเอ เอว ในกาลเป็นที่ ขึ้น สูยาน แล้วจึงไปนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรฐฐิ กล่าวว่า “ทาสและนางทาสีทั้งหลาย พวกเรา ไม่จัดแจงไว้ เพื่อจะรู้พวกชนผู้มี ความรักและไม่มีความรักในธิดาของเรา, เพราะว่า เรา จะไม่จับพวกชนผู้ไม่ไปกับด้วย ธิดานั้น ที่คอ แล้วจึงส่งไป, แต่ เราจักกล่าวว่า ‘พวกชนผู้มีความรักจะไปกับด้วย ธิดานั้น จงไป, พวกชนผู้ไม่ประสงค์จะไป จงอย่าไป’ ในกาลเป็นที่ขึ้นสูยานพาหนะแล้ว จึงไปนั้นแหละ”

เสฏฐิ สหุทกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาก “ทาสทาสโย วุตตกัมมะใน สวิทหิตาๆ กิตบทกัมมวาก อมุเหหิ อนภิตกัตตาใน สวิทหิตา มม สามีสัมพันธะใน อิติริๆ วิสยาธาระใน สสิเนหนิสสิเนหานันๆ วิเสสนะของ ชานนันๆ ฉัญฐิวุตตกัมมะใน ชานนตถุๆ สัมปทานใน สวิทหิตา นคัพท ปฏิสเสระใน สวิทหิตา, หิตัพท เหตุโชตกะ อห สหุทกัตตาใน ปหิณามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาก ตาย วิเสสนะของ อิตราๆ สหัตถ- ตติยาเข้ากับ สหุธิๆ กิริยาสมวายะใน อคจจนมานเกๆ วิเสสนะของ ชเนๆ อวุตตกัมมะ ใน คเหตฺวา คีวาย วิสยาธาระใน คเหตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน ปหิณามิ นคัพท ปฏิสเสระใน ปหิณามิ, ปนคัพท วิเสสโชตกะ อห สหุทกัตตาใน วกฺขามิๆ อาชยาตบท กัตตุวาก ยาน สัมปาปฺณียกัมมะใน อารุหๆ ปุพพกาลกิริยาใน คมนกาลเอ เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ คมนกาลเอๆ กาลสัตตมีใน วกฺขามิ ‘ชนา สหุทกัตตาใน คจจนตฺๆ อาชยาตบทกัตตุวาก เอตาย วิเสสนะของ อิตราๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิๆ กิริยาสมวายะใน คนหตุกามาๆ วิกติกัตตาใน หตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน คจจนตฺ,

อคนตุคามมา วิเสสนะของ ชนาๆ สุทธกัตตดาใน คจจนตุๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มาศัพท์ ปฏิสระใน คจจนตุ' อิตศัพท์ อาการะใน วกขามิ" อิตศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๑๕๒. อถ "เสว มม ฐิตา คมิสฺสตีติ คพฺเภ นิสฺสินโน ฐิตโร สมิเป นิสฺสีทาเปตฺวา "อมฺม ปติกุเล วสนฺติยา นาม อิมญจ อิมญจ อาจาร์ รกฺขิตฺตุ วฏฺฏตีติ โอวาทํ อทาสี ๫

อถ (เสฏฺฐี) "เสว มม ฐิตา คมิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) คพฺเภ นิสฺสินโน ฐิตโร สมิเป นิสฺสีทาเปตฺวา "อมฺม ปติกุเล วสนฺติยา นาม (อิตฺติยา) อิมํ จ อิมํ จ อาจาร์ รกฺขิตฺตุ วฏฺฏตีติ โอวาทํ อทาสี ๫

อถ ครั้งนั้น (เสฏฺฐี) อ.เศรฐฐี (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า "ฐิตา อ.ฐิตา มม ของ เรา คมิสฺสตี จักไป เสว ในวันพรุ่งนี้" อิติ ดังนี้ นิสฺสินโน นั่งแล้ว คพฺเภ ในห้อง ฐิตโร ยั้งฐิตา นิสฺสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว สมิเป ในที่ใกล้ อทาสี ใต้ให้แล้ว โอวาทํ ซึ่ง โอวาท อิติ ว่า "อมฺม ตูก่อนแม่ ปติกุเล วสนฺติยา นาม (อิตฺติยา) อิมํ จ อิมํ จ อาจาร์ รกฺขิตฺตุ อ.อัน- อันหญิง ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลสามี -รักษา ซึ่งความประพฤตินี้ ด้วย นี้ด้วย วฏฺฏตีติ ย่อมควร" อิติ ดังนี้ ๫

ที่นั้น เศรฐฐี คิดว่า "ฐิตาของเรา จักไปในวันพรุ่งนี้" นั่งในห้อง ให้ฐิตานั่งในที่ใกล้ ใต้ให้ โอวาทว่า "แม่ การที่หญิงธรรมดาว่าผู้อยู่อยู่ในตระกูลสามี รักษาความประพฤตินี้และนี้ จึงควร"

อถ กาลสัตตมมี เสฏฺฐี สุทธกัตตดาใน อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก "ฐิตา สุทธกัตตดาใน คมิสฺสตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เสว กาลสัตตมมีใน คมิสฺสตี มม สามีสัมพันธะใน ฐิตา" อิตศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสินโน คพฺเภ วิสยาธาระใน นิสฺสินโนๆ วิเสสนะของ เสฏฺฐี ฐิตโร การิตกัมมะใน นิสฺสีทาเปตฺวา สมิเป วิสยาธาระใน นิสฺสีทาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี "อมฺม อาลปนะ รกฺขิตฺตุ ตุมัตถกัตตดาใน วฏฺฏตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปติกุเล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพท์ สัตฺตญฺญา- ไซตกะเข้ากับ วสนฺติยาๆ วิเสสนะของ อิตฺติยาๆ อนภินิหิตกัตตดาใน รกฺขิตฺตุ อิมํ สองบท วิเสสนะของ อาจาร์ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิมํ และ อิมํ อาจาร์ อวุตต- กัมมะใน รกฺขิตฺตุ" อิตศัพท์ สรุปะใน โอวาทํๆ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๫

๑๕๓. อยมปิ มิคารเสฏฺฐิ อนนฺตรคพฺเภ นิสินฺโน ธนญฺชยเสฏฺฐิโน โอวาทํ อสฺโสสิ ฯ

อยมปิ มิคารเสฏฺฐิ อ.เศรษฐีชื่อว่ามิคาระแม่นี้ นิสินฺโน นั่งแล้ว อนนฺตรคพฺเภ ในห้องอันไม่มีระหว่าง อสฺโสสิ ได้ยินแล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท ธนญฺชนเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าธัญชัย ฯ

มิคารเศรษฐีแม่นี้ นั่งอยู่ภายในห้องติดกันนั้นแหละ ได้ยินโอวาทของธัญชัยเศรษฐี

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อยฺย วิเสสนะของ มิคารเสฏฺฐิฯ สุททกัตตาใน อสฺโสสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก อนนฺตรคพฺเภ วิสยาธาระใน นิสินฺโนฯ วิเสสนะของ มิคารเสฏฺฐิ ธนญฺชยเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน โอวาทํฯ อวุตตกัมมะใน อสฺโสสิ ฯ

๑๕๔. โสปี เสฏฺฐิ ธีตฺร เอว โอวาทิ “อมฺม สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อนฺโตอคฺคิ พหิ น นีหริตพฺโพ, พหิอคฺคิ อนฺโต น ปเวเสตพฺโพ, ททนฺตสฺเสว ทาทพฺพ์, อททนฺตสฺสน ทาทพฺพ์, ททนฺตสฺสาปี อททนฺตสฺสาปี ทาทพฺพ์, สฺขํ นิสีทิตพฺพ์, สฺขํ ภูญฺชิตพฺพ์, สฺขํ นิปฺชฺชิตพฺพ์, อคฺคิ ปริจฺจริตพฺโพ, อนฺโตเทวตา นมฺมสฺสิตพฺพาติ อิมํ ทสฺวิธํ โอวาทํ ทตฺวา ปุณฺทิวเส สพฺพา เสนิโย สนฺนิปาเตตฺวา ราชเสนาย มชฺฌเฆ อฏฺฐกฺกมฺมพิเก ปาฏิโกเค คเหตฺวา “สเจ เม คตฺตฺวจาเน ธีตฺถุ โทโส อูปฺปชฺชติ, ตุมฺเหหิ โสเชตพฺโพติ วตฺวา นวโกฏฺฐิอคฺชนเกน มหาลตาปสาธเนน ธีตฺรํ ปสาเชตฺวา นหानจฺจนฺณมฺลกํ จตฺตฺปณฺณาสโกฏฺฐิณํ ทตฺวา ยานํ อารोเปตฺวา สาเกตสฺส สามนฺตา อตฺตโน สนฺตเกสฺสุ อนุราชปฺรมตฺเตสฺสุ จุทฺทสฺสุ ภูตฺตคาเมสฺสุ เภริญฺจาราเปสิ “มม ธีตฺรา สทฺธิ คนฺตุกามา คจฺจนฺตฺตฺติ ฯ

โสปี เสฏฺฐิ ธีตฺร เอว โอวาทิ “อมฺม สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม (อิตฺติยา) อนฺโตอคฺคิ พหิ น นีหริตพฺโพ, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา) พหิอคฺคิ อนฺโต น ปเวเสตพฺโพ, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา วตฺตุ) ททนฺตสฺส เอว (ปฺคฺคฺลสฺส) ทาทพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา วตฺตุ) อททนฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) น ทาทพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา วตฺตุ) ททนฺตสฺสาปี อททนฺตสฺสาปี (ปฺคฺคฺลสฺส) ทาทพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา) สฺขํ นิสีทิตพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา) สฺขํ ภูญฺชิตพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา) สฺขํ นิปฺชฺชิตพฺพ์, (สสุรฺกฺกุล วนฺนติยา นาม อิตฺติยา) อคฺคิ ปริจฺจริตพฺโพ, (สสุรฺกฺกุล

วสนุติยา นาม อิตฺถิยา) อนุโตเทวตา นมฺสฺสิตพฺพาติ อิมํ ทสฺวิธํ โอวาทํ ทตฺวา ปุณฺทิวเส สพฺพา เสนิโย สนนฺปิยาเตตฺวา ราชเสนาย มชฺเฌ อฏฺฐ กุฏุมฺพิเก ปาฏฺวิโกเค (กตฺวา) คเหตฺวา “สเจ เม คตฺถุจาเน ชีตุ โทโส อุปฺปชฺชติ, (โส โทโส) ตุมฺเหหิ โสเชตฺพุโพิติ วดฺวา นวโกฏฺโถ อคฺชนเณน มหาลตาปสาธเนน ชีตฺรํ ปสาเชตฺวา นหฺนาคฺคณฺณมฺลกํ จตฺตฺวาปณฺณาสโกฏฺฐิณํ ทตฺวา ยานํ อารोเปตฺวา (ปุริเส) สาเกตสฺส สามนฺตฺวา อตฺตโน สนฺตเกสฺส อนุรฺราชปฺรมตฺเตสฺส จุทฺทสฺส (อตฺตนา) ภูตฺตคาเมสฺส เภรี จาราเปสิ “มม ชีตฺรา สทฺธิ คนฺตฺกามา (ชนา) คจฺจนฺตฺตฺติ (ฉาปน-เหตุกํ) ฯ”

โสปี เสฏฺฐิ อ.เศรษฐีแม่ฉัน โอวาทิ กล่าวสอนแล้ว ชีตฺรํ ซึ่งชิตา เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “อมฺม ตูก่อนแม่ อนุโตอคฺคิ อ.ไฟในภายใน (อิตฺถิยา) อันหญิง วสนุติยา นาม ชื่อผู้อยู่อยู่ สสรฺกฺุเล ในตระกูลแห่งพ่อฉัน น นีหริตฺพุโพิ ไม่พียงนำออกไป พหิ ในภายนอก, พหิอคฺคิ อ.ไฟในภายนอก (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน น ปเวเสตฺพุโพิ ไม่พียงให้เข้าไป อนุโต ในภายใน, (วตฺถุ) อ.วัตถุ (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน ทาทพฺพิ พึ่งให้ (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล ททฺนตฺสฺส เอว ผู้ให้อยู่ นั้นเทียว, (วตฺถุ) อ.วัตถุ (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน น ทาทพฺพิ ไม่พียงให้ (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล อททฺนตฺสฺส ผู้ไม่ให้ผู้อยู่, (วตฺถุ) อ.วัตถุ (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน ทาทพฺพิ พึ่งให้ (ปุคฺคฺลสฺส) แก่บุคคล ททฺนตฺสฺสํปิ ผู้ให้อยู่บ้าง อททฺนตฺสฺสํปิ ผู้ไม่ให้ผู้อยู่บ้าง, (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน นิสีทิตฺพฺพิ พึ่งนั่ง สุขให้เป็นสุข, (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน ภูชฺชิตฺพฺพิ พึ่งบริโภคนิสฺส ให้เป็นสุข, (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน นิปชฺชิตฺพฺพิ พึ่งนอน สุขให้เป็นสุข, อคฺคิ อ.ไฟ (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน ปริจริตฺพุโพิ พึ่งบ้ำเธอ, อนุโตเทวตา อ.เทวตาในภายใน (อิตฺถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ (สสรฺกฺุเล) ในตระกูลแห่งพ่อฉัน นมฺสฺสิตพฺพา พึ่งกราบไหว้” อิติ ดังนี้ ทตฺวา ครั้นให้แล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท ทสฺวิธํ อันมีอย่างสิบ อิมํ นี้ เสนิโย ยังเสนีย์ ท. สพฺพา ทั้งปวง สนนฺปิยาเตตฺวา ให้ประชุมกันแล้ว ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น คเหตฺวา

ยึดถือเอาแล้ว **กุกุมพีเก** ซึ่งกุกุมพี ท. **อฏฐ** แปล (**กตฺวา**) กระทำ **ปาฏิโกเค** ให้เป็น ผู้รับรอง **มชฺเช** ในท่ามกลาง **ราชเสนาย** แห่งกองทัพของพระราชชา **วตฺวา** กล่าว แล้ว **อิตติ** ว่า “**สเจ** ถ้าว้า **โทโส** อ.โทษ **อุปฺปชฺชติ** จะเกิดขึ้น **ธิตฺตุ** แก่ธิดา **เม** ของ ข้าพเจ้า **คตฺตฺวาเน** ในที่เป็นที่ไปแล้วไซ้, (**โส โทโส**) อ.โทษนั้น **ตุมฺเหติ** อันท่าน ท. **โสเรตฺตพฺโพ** พึ่งให้หมดจด” **อิตติ** ดังนี้ **ปสาเรตฺวา** ประดับแล้ว **ธิตฺริ** ซึ่งธิดา **มหาลตาปสาธเนน** ด้วยเครื่องประดับชื่อว่ามหาลตา **นวกฺกฺวอฺคฺชนเกน** อันมีค่า โกฏิก้าเป็นประมาณ **ทตฺวา** ให้แล้ว **จตฺตฺปฺปณฺณาสโกฏฺธิณฺ** ซึ่งทรัพย์มีโกฏิก้าหับสี่ เป็นประมาณ **นทานจฺจนฺมุลกํ** อันเป็นค่าแห่งจุนเป็นเครื่องอาบ **อาโรเปตฺวา** ยก ขึ้นแล้ว **ยานํ** สู่ยาน (**ปฺริเส**) ยังบุรุษ ท. **เกรี** จาราเปสิ ให้ยังกลองให้เที่ยวไปแล้ว (**อตฺตนา**) **ภุตฺตคาเมสุ** ในหมู่บ้าน **อันตน** รักษาแล้ว **จฺทฺทสฺสุ** สิบสี่ **อนุรารปฺร- มตฺเตสุ** มีเมืองชื่อว่าอนุรารบุรีเป็นประมาณ **สนฺตเกสุ** อันเป็นของมีอยู่ **อตฺตโน** ของตน **สามฺหฺตา** ในที่โดยรอบ **สาเกตสฺสุ** แห่งเมืองสาเกต (**ฉาปนเหตฺกํ**) มีอันให้ รั- **อิตติ** ว่า “(**ชนา**) อ.ชน ท. **คฺนฺตฺกามา** ผู้ใคร่เพื่ออันไป **สทฺธิ** กับ **ธิตฺรา** ด้วยธิดา **มม** ของเรา **คจฺจนฺตฺ จไป**” **อิตติ** ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

เศรษฐีแม่ นั้น กล่าวสอนธิดาอย่างนี้ว่า “แม่ **ไฟ**ใน **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **ไม่**พียงนำออกไปในภายนอก, **ไฟ**นอก **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **ไม่**พียงนำเข้ามาในภายใน, **วัตถุ** **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**ให้แก่บุคคลผู้ให้อยู่เท่านั้น, **วัตถุ** **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **ไม่**พียงให้แก่บุคคลผู้ไม่ให้อยู่, **วัตถุ** **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**ให้แก่บุคคล ผู้ให้บ้าง ผู้ไม่ให้บ้าง, **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**นั่งให้เป็นสุข, **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**บริโภคาให้เป็นสุข, **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**นอนให้เป็นสุข, **ไฟ** **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**บำเรอ, **เทวดา**ภายใน **อันหญิง**ชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อผัว **พียง**กราบไหว้” ดังนี้ ครั้นให้โอวาท ๑๐ ข้อนี้แล้ว ให้เสนีย์ทั้งหมดประชุมกันในวันรุ่งขึ้น ยึดถือเอา **กุกุมพี** ๘ คน ทำให้เป็นผู้รับรองท่ามกลางกองทัพของพระราชชา กล่าวว้า “ถ้าโทษ จะเกิดขึ้นแก่ธิดาของข้าพเจ้าในที่ไปแล้วไซ้, โทษนั้น พวกท่านพียงชำระให้หมดจด” ดังนี้แล้ว **ประดับ**ธิดาด้วยเครื่องประดับชื่อว่ามหาลตา ซึ่งมีราคาประมาณ ๘ โกฏิก้า ให้ **ทรัพย์**ประมาณ ๕๔ โกฏิก้า **อัน**เป็นมูลค่าแห่งจุนเป็นเครื่องอาบ ยกขึ้นสู่ยานพาหนะ ให้ **พวก**บุรุษตีกลองเที่ยวไปในหมู่บ้าน ๑๔ หมู่ที่ตนรักษาดูแล มีเมืองอนุรารบุรีเป็น

ประมาณ อันเป็นสมบัติของตน ในที่โดยรอบแห่งเมืองสาเกต มีอันให้รู้ว่า “พวกชนผู้มีความประสงค์จะไปกับธิดาของเรา ก็จงไป” ดังนี้เป็นเหตุ

อปิศัพพ อเปกขัตถะเข้ากับ โสจ วิเสสณะของ เสฏฐีจจ สุกทกัตตาใน โอวทิจจ อาชยัตต บทกัตตจวาก ธีตโร วุตตกัมมะใน โอวทิจ เอรุ กิริยาวิเสสณะใน โอวทิจ “อมม อาลปนะ อนฺโตอคคิ วุตตกัมมะใน นีหริตพุโพจ กิตตบทกัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน นีหริตพุโพ พหิ วิสยาธาระใน นีหริตพุโพ นศัพพ ปฏิสะระใน นีหริตพุโพ, พหิอคคิ วุตตกัมมะใน ปเวเสตพุโพจ กิตตบทเหตุกัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน ปเวเสตพุโพ อนฺโต วิสยาธาระใน ปเวเสตพุโพ นศัพพ ปฏิสะระใน ปเวเสตพุโพ, วตฺตุ วุตตกัมมะใน ทาทพุพฺพจ กิตตบท กัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน ทาทพุพฺพ เอรุศัพพ อวธารณะเข้ากับ ททนต์สฺสจ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสจ สัมปทานใน ทาทพุพฺพ, วตฺตุ วุตตกัมมะใน ทาทพุพฺพจ กิตตบทกัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน ทาทพุพฺพ อททนต์สฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสจ สัมปทานใน ทาทพุพฺพ นศัพพ ปฏิสะระใน ทาทพุพฺพ, วตฺตุ วุตตกัมมะใน ทาทพุพฺพจ กิตตบทกัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน ทาทพุพฺพ อปิ สองศัพพ อเปกขัตถะเข้ากับ ททนต์สฺส และ อททนต์สฺส ททนต์สฺส กิตฺติ อททนต์สฺส กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสจ สัมปทานใน ทาทพุพฺพ, นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน นิสีทิตพุพฺพจ กิตตบททววาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา สุขิ กิริยาวิเสสณะใน นิสีทิตพุพฺพ, นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน ภูณฺชิตพุพฺพจ กิตตบททววาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา สุขิ กิริยาวิเสสณะใน ภูณฺชิตพุพฺพ, นามศัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาจ วิเสสณะของ อิตฺติยาจ อนภิทกัตตาใน นิปชฺชิตพุพฺพจ กิตตบททววาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา สุขิ กิริยาวิเสสณะใน นิปชฺชิตพุพฺพ, อคคิ วุตตกัมมะใน ปริจฺจิตพุโพจ กิตตบทกัมมวาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศัพพ สัญญา-

โชตกะเข้ากับ วสนุตติยาๆ วิเสสณะของ อิตติยาๆ อนภิตกัตตาใน ปริจริตพุโพ, อนโตเทวดา วุตตกัมมะใน นมสฺสิตพฺพาๆ กิตบทกัมมวจาก สฺสรุเกเล วิสยาธาระใน วสนุตติยา นามคัพพํ สํญญาโชตกะเข้ากับ วสนุตติยาๆ วิเสสณะของ อิตติยาๆ อนภิตกัตตาใน นมสฺสิตพฺพา” อิตติคัพพํ สฺรฺฐปะไน อิมํ ทสฺวิธํ โอวาทํ อิมํ กิตฺติ ทสฺวิธํ กิตฺติ วิเสสณะของ โอวาทํๆ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ลักขณัตถะ ปุณทิวเส กาลสํตตมีใน สนฺนิปาเตตฺวา สพฺพา วิเสสณะของ เสณีโยๆ การิตกัมมะใน สนฺนิปาเตตฺวาๆ ปุพฺพกาล กิริยาใน กตฺวา ราชเสนาเย สามีสัมพันธะใน มชฺเฌๆ วิสยาธาระใน กตฺวา อฏฺฐ วิเสสณะของ กุฏฺฐมฺพิเกๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาท ปาฏฺวิโกเค วิกิตกัมมะใน กตฺวาๆ กิริยาวิเสสณะใน คเหตุวาทๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “สเจ ปริกัปปัตถะ โทโส สฺุทฺธกัตตาใน อฺุปฺปชฺชติๆ อาชยาดบทกัตตฺวจาก เม สามีสัมพันธะใน ธีตฺตุ คตฺถุจฺจาเน วิสยาธาระใน อฺุปฺปชฺชติ ธีตฺตุ สัมปทานใน อฺุปฺปชฺชติ, โส วิเสสณะของ โทโสๆ วุตตกัมมะใน โสเชตพุโพๆ กิตบทเหตุกัมมวจาก ตฺมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน โสเชตพุโพ” อิตติคัพพํ อากาละใน วตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสาเชตฺวา นวโกฏฺฐิอคฺชนเกณ วิเสสณะของ มหาลตาปสาธเนนๆ ภาระใน ปสาเชตฺวา ธีตฺริ อวุตตกัมมะใน ปสาเชตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา นหานจฺจนฺณมฺลกํ วิเสสณะของ จตฺตฺปนฺนุณาสโกฏฺฐิณๆ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเปตฺวา ยานํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อาโรเปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จาราเปสิ ปฺริเส การิตกัมมะใน จาราเปสิ สาเกตสฺส สามีสัมพันธะใน สามนฺตาๆ วิสยาธาระใน จาราเปสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน สนฺตเกสฺสุๆ กิตฺติ อนฺุรราชปฺรมตฺเตสฺสุ กิตฺติ จุทฺทสฺสุ กิตฺติ วิเสสณะของ ภูตฺตคาเมสฺสุ อตฺตนา อนภิตกัตตาใน ภูตฺต- ภูตฺตคาเมสฺสุ วิสยาธาระใน จาราเปสิ เภรี การิตกัมมะใน จาราเปสิ “คนฺตุกามา วิเสสณะของ ชนาๆ สฺุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺตฺตุๆ อาชยาดบท กัตตฺวจาก มม สามีสัมพันธะใน ธีตฺราๆ สหัตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวายะใน คนฺตุกามา” อิตติคัพพํ สฺรฺฐปะไน ฌापนเหตุกๆ กิริยาวิเสสณะใน จาราเปสิ ๕

๑๕๕. สทฺทํ สฺุตฺวาว “อมฺหากํ อยฺยาย คมนกาเล กิ อมฺหากํ อิทาติ จุทฺทสคามา กิณฺจิจิ อเสเสตฺวา นิภฺขมีสฺสุ ๕

สทฺทํ สฺุตฺวา เอว “อมฺหากํ อยฺยาย คมนกาเล กิ (ปโยชน) อมฺหากํ อิท (จาเน)” อิติ (จินฺตเนน) จุทฺทสคามา กิณฺจิจิ อเสเสตฺวา นิภฺขมีสฺสุ ๕

จุกุทศคามมา อ.หมู่บ้านสิบสี่ ท. สุตตวา วังแล้วเที่ยว สทฺทํ ซึ่งเสียง กิณฺจ
 อเสเสตฺวา ไม่ยังใครๆ ให้เหลือแล้ว นิภขมีสุ ออกไปแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด
 อิติ ว่า “ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร อธิ (จาเน) ในที่นี้ อมฺหากํ แก่เรา ท.
 คมนกาล ในกาลเป็นที่ไป อยฺยาย แห่งแม่เจ้า อมฺหากํ ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ ฯ

ชาวบ้าน ๑๔ หมู่บ้าน พอฟังเสียงเท่านั้น ไม่ให้ใครๆ เหลือเลย ออกไป ด้วยความคิด
 ว่า “ประโยชน์อะไรในที่นี้ แก่พวกเรา ในกาลเป็นที่ไปแห่งแม่เจ้าของพวกเขา”

จุกุทศคามมา สุททกัตตาใน นิภขมีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สทฺทํ อวุตตกัมมะใน
 สุตฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อเสเสตฺวา “ก็ วิเสสนะ
 ของ ปโยชนฯ ลิงคัตตะ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน อยฺยายฯ สามีสัมพันธะใน
 คมนกาลฯ กาลสัตตมมีใน ปโยชน อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน จาเน อธิ วิเสสนะของ
 จาเนฯ วิสยาธาระใน ปโยชน” อิติคัพฺพํ สรุปะใน จินฺตเนนฯ กรณะใน นิภขมีสุ กิณฺจ
 การิตกัมมะใน อเสเสตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิภขมีสุ ฯ

๑๕๖. ธนญชยเสฏฺฐจีปิ รมฺโฆ จ มิคารเสฏฺฐจีโน จ สกุการิ กตฺวา โถกํ อนุคนฺตฺวา เตหิ
 สทฺธิ ธีตรํ อฺยุโยเชสิ ฯ

ธนญชยเสฏฺฐจีปิ รมฺโฆ จ มิคารเสฏฺฐจีโน จ สกุการิ กตฺวา โถกํ อนุคนฺตฺวา เตหิ (ชเนหิ) สทฺธิ
 ธีตรํ อฺยุโยเชสิ ฯ

ธนญชยเสฏฺฐจีปิ แม้อ.เศรษฐีชื่อว่าธัญชัย กตฺวา กระทำแล้ว สกุการิ ซึ่งสักการะ
 รมฺโฆ จ แก่พระราชาด้วย มิคารเสฏฺฐจีโน จ แก่เศรษฐีชื่อว่ามิการะด้วย อนุคนฺตฺวา
 ไปตามแล้ว โถกํ หน้อยหนึ่ง อฺยุโยเชสิ ส่งไปแล้ว ธีตรํ ซึ่งธิดา สทฺธิ กับ เตหิ
 (ชเนหิ) ด้วยชน ท. เหล่านั้น ฯ

แม้ธัญชัยเศรษฐี ทำสักการะแก่พระราช และมิการเศรษฐี ติดตามไปหน้อยหนึ่ง แล้ว
 ส่งธิดาพร้อมกับพวกชนเหล่านั้นไป

อปีคัพฺพํ อเปกขัตตะเข้ากับ ธนญชยเสฏฺฐจีฯ สุททกัตตาใน อฺยุโยเชสิฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก รมฺโฆ กิติ มิคารเสฏฺฐจีโน กิติ สัมปทานใน กตฺวา จ สองคัพฺพํ ปท-
 สมุจจยัตตะเข้ากับ รมฺโฆ และ มิคารเสฏฺฐจีโน สกุการิ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพ-

กาลกิริยาใน อนุคนตุวา โถกั กิริยาวิเสสนะใน อนุคนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อุยโยเชสิ เตหิ วิเสสนะของ ชเนหิฯ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐิฯ กิริยาสมวายะใน
อุยโยเชสิ ธีตรั อวุตตกัมมะใน อุยโยเชสิ ฯ

๑๕๗. มิคารเสฏฐิ สพุพปจจนโต ยานเก นิสสิทิตวา คจจนโต พลกายั ทิสฺวา “เก
นามเตเตติ ปุจฺฉิ ฯ

มิคารเสฏฐิ สพุพปจจนโต ยานเก นิสสิทิตวา คจจนโต พลกายั ทิสฺวา “เก นาม เอเต (ชนา)”
อิติ ปุจฺฉิ ฯ

มิคารเสฏฐิ อ.เศรษฐิชื่อว่ามิการะ นิสสิทิตวา หนึ่งแล้ว ยานเก บนยานน้อย สพุพ-
ปจจนโต ในภายหลังแห่งชนทั้งปวง คจจนโต ไปอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว พลกายั ซึ่งหมู่
แห่งกำลังพล ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “เอเต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เก นาม
ชื่อว่าเหล่าไหน” อิติ ดังนี้ ฯ

มิคารเศรษฐิ หนึ่งบนยานพาหนะน้อย ในภายหลังแห่งชนทั้งปวง ไปอยู่ เห็นหมู่กำลังพล
ถามว่า “พวกชนเหล่านั้น ชื่อว่าเหล่าไหน ?”

มิคารเสฏฐิ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สพุพปจจนโต กาลสัตตมีใน
นิสสิทิตวา ยานเก อุปสิเลสิกาธาระใน นิสสิทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คจจนโตฯ
อัพกันตรกิริยาของ มิคารเสฏฐิ พลกายั อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
ปุจฺฉิ “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เกฯ ก็ดี เอเต ก็ดี วิเสสนะของ ชนาฯ ลิงคัตตะ”
อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ฯ

๑๕๘. “สุณิสาย โว เวยยาวจฺจกรร ทาสีทาสาติ ฯ

(กมฺมกรร) “สุณิสาย โว เวยยาวจฺจกรร ทาสีทาสาติ (อาหฺสฺ) ฯ

(กมฺมกรร) อ.กรรกรร ท. (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ทาสีทาสา อ.ทาสีและทาส ท.
เวยยาวจฺจกรร ผู้กระทำซึ่งการขวนขวาย สุณิสาย แก่หญิงสะไภ้ โว ของท่าน ท.”
อิติ ดังนี้ ฯ

พวกกรรกรร กล่าวว่า “นางทาสีและทาสผู้ทำการขวนขวายแก่หญิงสะไภ้ ของท่าน”

กมมกรา สุทรกัตตานิ อาหังสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “เวยยาวจกกรา วิเสสนะของ ทาสีทาสาฯ ลิงคัตตะ สุณิสาย สัมปทานโน เวยยาวจกกรา โว สามีสัมพันธะโน สุณิสาย” อิติศัพท์ อากาละโน อาหังสุฯ

๑๕๙. “เอตตเก โก โปเสสสุติ, โปเถตวา เต ปลาเปถ, อปลายนุเต อโตะ นิกุกุฑมถาติฯ

(เสฏฐิ) “เอตตเก (ชเน) โก โปเสสสุติ, (ตุมุเห) โปเถตวา เต (ชเน) ปลาเปถ, (ตุมุเห) อปลายนุเต (ชเน) อโตะ (จันโต) นิกุกุฑมถาติ (อาห)ฯ

(เสฏฐิ) อ.เศรฐฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โก อ.ใคร โปเสสสุติ จักเลี้ยงดู เอตตเก (ชเน) ซึ่งชน ท. มีประมาณเท่านี้, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. โปเถตวา โบยแล้ว เต (ชเน) ยังชน ท. เหล่านี้ ปลาเปถ จงให้หนีไปเถิด, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. นิกุกุฑมถ จคร่าออก (ชเน) ซึ่งชน ท. อปลายนุเต ผู้ไม่หนีไปอยู่ อโตะ (จันโต) จากที่นี่” อิติ ดังนี้ฯ

เศรฐฐิ กล่าวว่า “ใคร จักเลี้ยงดูพวกชนมีประมาณเท่านี้, พวกท่าน จงโบยพวกชน เหล่านี้ แล้วให้หนีไปเถิด, พวกท่าน จคร่าออกพวกชนผู้ไม่หนีไปจากที่นี่”

เสฏฐิ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “โก สุทรกัตตานิ โปเสสสุติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เอตตเก วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะโน โปเสสสุติ, ตุมุเห เหตุกัตตานิ ปลาเปถฯ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก โปเถตวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน ปลาเปถ เต วิเสสนะของ ชเนฯ การิตกัมมะโน ปลาเปถ, ตุมุเห สุทรกัตตานิ นิกุกุฑมถฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อปลายนุเต วิเสสนะของ ชเนฯ อวุตตกัมมะโน นิกุกุฑมถ อโตะ วิเสสนะของ จันโตฯ อปาทานโน นิกุกุฑมถ” อิติศัพท์ อากาละโน อาหฯ

๑๖๐. วิสาขา ปน “อเปถ, มา วาเรถ, พลเมว พลสุส ฆตตุํ ทสฺสตีติ อาหฯ

วิสาขา ปน “(ตุมุเห) อเปถ, (ตุมุเห) มา วาเรถ, พลํ เอว พลสุส ฆตตุํ ทสฺสตีติ อาหฯ

ปน แต่ว่า วิสาขา อ.นางวิสาขา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. อเปถ จงหนีไป, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. มา วาเรถ จงอย่าห้าม, พลํ เอว อ.กำลังพลนั้นเที่ยว

อถ กาลสัตตมี วิสาขา สุททกัตตาใน จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาวตุถีนคร-
ทวารั สัมปาปุกุณียกัมมะใน สมฺปตตกาเลฯ กาลสัตตมีใน จินฺเตสิ “อหิ สุททกัตตาใน
ปวิสิสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปฏิจจนฺนยานสมิ วิสยาธาระใน นิสสิทิตวา นุคัพท
สังกัปปัตถะ โชคัพท วจนาลังการะ นิสสิทิตวา สมานกาลกิริยาใน ปวิสิสุสามิ อุทาทุ
ปุจจนัตถะ อหิ สุททกัตตาใน ปวิสิสุสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก รเถ อุปสิเลสิกา-
ธาระใน จตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน ปวิสิสุสามิ” อิติคัพท อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๑๖๓. อถสุสา เอตทโหสิ “ปฏิจจนฺนยาเนน เม ปวิสฺนุติยา, มหาลตาปสาธนสฺส วิเสโส น
ปญฺญาสิสฺสตีติ ฯ

อถอสุสา (วิสาย) เอต (จินฺต) โหสิ “(เกนจิ ปจฺเจเนน) ปฏิจจนฺนยาเนน เม ปวิสฺนุติยา,
มหาลตาปสาธนสฺส วิเสโส น ปญฺญาสิสฺสตีติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอต (จินฺต) อ.ความคิดนั้น อิติ ว่า “เม เมื่อเรา ปวิสฺนุติยา เข้าไปอยู่
(เกนจิ ปจฺเจเนน) ปฏิจจนฺนยาเนน ด้วยยาน อันปัจจัยอะไรๆ ปกปิดแล้ว, วิเสโส
อ.ความพิเศษ มหาลตาปสาธนสฺส แห่งเครื่องประดับชื่อว่ามหาลดา น
ปญฺญาสิสฺสตี จักไม่ปรากฏ” อิติ ดังนี้ โหสิ ได้มีแล้ว อสุสา (วิสาย) แก่บาง
วิสายานั้น ฯ

ที่นั้น นางวิสายนั้น ได้มีความคิดนี้ว่า “เมื่อเราเข้าไป มีปัจจัยบางอย่างปกปิดยาน
พาหะ, ความพิเศษแห่งเครื่องประดับชื่อว่ามหาลดา จักไม่ปรากฏ”

อถ กาลสัตตมี เอต วิเสสนะของ จินฺตฺนํฯ สุททกัตตาใน โหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
อสุสา วิเสสนะของ วิสายฯ สัมปทานใน โหสิ “เม อนาทรใน ปวิสฺนุติยาฯ อนาทร-
กิริยา เกนจิ วิเสสนะของ ปจฺเจเนนฯ อนภิตกัตตาใน ปฏิจจนฺ- ปฏิจจนฺนยาเนน
กธนะใน ปวิสฺนุติยา, วิเสโส สุททกัตตาใน ปญฺญาสิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
มหาลตาปสาธนสฺสฯ สามีสัมพันธะใน วิเสโส นคัพท ปฏิเสธะใน ปญฺญาสิสฺสตี”
อิติคัพท สรุปะใน เอต จินฺตฺนํ ฯ

๑๖๔. สา สกนนครสฺส อตฺตานิ ทสฺเสนฺตี รเถ จตฺวา นครี ปาวิสฺสิ ฯ

สา (วิสาขา) สกลนครสุส อุตตธานี ทสฺเสนฺตี รเถ จตฺวา นครํ ปาวิสิ ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ทสฺเสนฺตี แสดงอยู่ อุตตธานี ซึ่งตน สกลนครสุส
แก่นครทั้งสิ้น จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว รเถ บนรถ ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว นครํ สูเมือง ฯ

นางวิสาขานั้น แสดงตนแก่ชาวเมืองทั้งสิ้น ดำรงอยู่บนรถ ได้เข้าไปสูเมือง

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุททกัตตาโน ปาวิสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สกลนครสุส
สัมปทานโน ทสฺเสนฺตี อุตตธานี อวุตตกัมมะโน ทสฺเสนฺตีฯ อัปภันตริกิริยาของ วิสาขา
รเถ วิสยาธาระโน จตฺวาฯ สมานกาลกิริยาโน ปาวิสิ นครํ สัมปาปฺถึนียกัมมะโน ปาวิสิ ฯ

๑๖๕. สาวตถิवासินो วิสาขาย สมฺปตฺตี ทิสฺวา “เอสา กिर วิสาखा नाम, เอวรุपा อยं
สมฺปตฺตี ऐतिसुसा अनुज्जविकाति आहंसु ฯ

สาวตถิवासินอ (ชนา) วิสาขาย สมฺปตฺตี ทิสฺวา “เอสา (อิตฺถิ) กिर วิสาखा नाम (โหติ),
เอวรุปา อยं สมฺปตฺตี ऐतिसุसा เอว (วิสาขาย) अनुज्जविका (โหติ)” อิติ आहंसु ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. สาวตถิवासินอ ผู้อยู่ในเมืองสาวัตถีโดยปกติ ทิสฺวา เห็นแล้ว
สมฺปตฺตี ซึ่งสมบัติ วิสาขาย ของนางวิสาขา आहंसु กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า
เอสา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น วิสาखा นาม เป็นผู้ชื่อว่าวิสาखा (โหติ) ย่อมเป็น, อยं
สมฺปตฺตี อ.สมบัตินี้ เอวรุปา อันมีอย่างนี้เป็นรูป अनुज्जविका เป็นของสมควร
ऐतिसุसा เอว (วิสาขาย) แก่นางวิสาขานั้นนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนผู้อยู่ในเมืองสาวัตถีโดยปกติ เห็นสมบัติของนางวิสาขา พวกนั้นกล่าวว่า “ทราบ
ว่า หญิงนั้น ชื่อว่านางวิสาขา, สมบัตินี้เห็นปานนี้ เป็นของสมควรแก่นางวิสาขาเท่านั้น”

สาวตถิवासินอ วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาโน आहंसुฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
วิสาขาย สามีสัมพันธะโน สมฺปตฺตีฯ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน आहंसु
“กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ เอสา วิเสสนะของ อิตฺถิฯ สุททกัตตาโน โหติฯ อาขยาตบท
กัตตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วิสาขาฯ วิกติกัตตาโน โหติ, เอวรุปา กิติ
อยं กิติ วิเสสนะของ สมฺปตฺตีฯ สุททกัตตาโน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ ऐतिसุसाฯ วิเสสนะของ วิสาขายฯ สัมปทานโน अनुज्जविकाฯ วิกติ-

กัตตานิ โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหสิ ๕

๑๖๖. อิติ สา มหาสมปตติยา เสฏฺฐิโน เคหิ ปาวิสสิ ๕

อิติ สา (วิสาขา) มหาสมปตติยา เสฏฺฐิโน เคหิ ปาวิสสิ ๕

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน ปาวิสสิ ได้เข้าไปแล้ว เคหิ สูเรื้อน เสฏฺฐิโน ของเศรษฐี มหาสมปตติยา ด้วยสมบัติใหญ่ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

นางวิสาขานัน ได้เข้าไปสู่เรื้อนของเศรษฐี ด้วยสมบัติอันใหญ่ ด้วยประการฉะนี้ ๕

สา วิเสสนะของ วิสาขา ๕ สุททกัตตานิ ปาวิสสิ ๕ อาขยาตบทกัตตวาจก อิติศัพท์ ปการัตถะ มหาสมปตติยา กรณะใน ปาวิสสิ เสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน เคหิ ๕ สัมปาปญญิกัมมะใน ปาวิสสิ ๕

๑๖๗. อาคตทิวเส จสฺสา สกลนครวาสิโน “อมุหากิ ธนญชยเสฏฺฐี อตฺตโน นคริ สมปตฺตานิ มหาสกุการิ อกาสิติ ยถาพลํ ปณฺณการิ ปหิณฺสิสุ ๕

อาคตทิวเส จ อสฺสา (วิสาขาย) สกลนครวาสิโน (ขนา) “อมุหากิ ธนญชยเสฏฺฐี อตฺตโน นคริ สมปตฺตานิ มหาสกุการิ อกาสิติ (จินตเนน) ยถาพลํ ปณฺณการิ ปหิณฺสิสุ ๕

จ ก็ อาคตทิวเส ในวันเป็นที่มาแล้ว อสฺสา (วิสาขาย) แห่งนางวิสาขานัน (ขนา) อ.ชน ท. สกลนครวาสิโน ผู้อยู่ในเมืองทั้งสิ้นโดยปกติ ปหิณฺสิสุ ส่งไปแล้ว ปณฺณการิ ซึ่งเครื่องบรรณาการ ยถาพลํ ตามกำลัง (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “ธนญชยเสฏฺฐี อ.เศรษฐีชื่อว่าธนญชย อกาสิ ได้กระทำแล้ว มหาสกุการิ ซึ่ง สักการะใหญ่ อมุหากิ แก่เรา ท. สมปตฺตานิ ผู้ถึงพร้อมแล้ว นคริ ซึ่งเมือง อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ๕

ก็ ในวันเป็นที่มาของนางวิสาขานัน พวกชนผู้อยู่ในเมืองทั้งหมดโดยปกติ ส่งเครื่อง บรรณาการไปตามกำลัง ด้วยความคิดว่า “ธนญชยเศรษฐี ได้ทำสักการะใหญ่แก่พวก เราผู้ถึงเมืองของตน”

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สกลนครวาสิโน วิเสสนะของ ขนา ๕ สุททกัตตานิ ปหิณฺสิสุ ๕

อาชยาดบทกัตตุวจาก อาคตทิวเส กาลสัตตมีใน ปหิณีสฺ อสุสา วิเสสนะของ
 วิสาขายย สามีสัมพันธะใน อาคตทิวเส “ธนญชยเสฏฐิ สุตทกัตตาใน อกาลิย อาชยาด
 บทกัตตุวจาก อมฺหากํ สัมปทานใน อกาลิ อตุตโน สามีสัมพันธะใน นครึย
 สัมปาปฺณียกัมมะใน สมฺปตฺตานึย วิเสสนะของ อมฺหากํ มหาสกุการึ อวุตตกัมมะใน
 อกาลิ” อิตติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนนยฺ ภาวะใน ปหิณีสฺ ยถาพลํ กิริยาวิเสสนะใน
 ปหิณีสฺ ปณฺณาการึ อวุตตกัมมะใน ปหิณีสฺ ๕

๑๖๘. วิสาชา ปหิตปฺปหิตํ ปณฺณาการึ ตสฺมีเยว นครเ อญฺญมณฺเญสฺ กุเลสฺ สพุพตฺถกเมว
 ทาเปสิ ๕

วิสาชา (ปุคฺคลํ เตหิ ชเนหิ) ปหิตปฺปหิตํ ปณฺณาการึ ตสฺมี เหว นครเ อญฺญมณฺเญสฺ กุเลสฺ
 สพุพตฺถกํ เหว (กตุวา) ทาเปสิ ๕

วิสาชา อ.นางวิสาชา (ปุคฺคลํ) ยังบุคฺคล ทาเปสิ ให้ให้แล้ว ปณฺณาการึ ซึ่งเครีอง
 บรรณาการ (เตหิ ชเนหิ) ปหิตปฺปหิตํ อัน-อันชน ท. เหล่านั้น -ทั้งสงมาแล้วทั้งสง
 มาแล้ว (กตุวา) กระทำ สพุพตฺถกํ เหว ให้เป็นของมีประโยชน์ในที่ทั้งปวงนั้นเกี่ยว
 กุเลสฺ ในตระกูล ท. อญฺญมณฺเญสฺ ของกันและกัน ตสฺมี เหว นครเ ในพระนครนั้น
 นั้นเกี่ยว ๕

นางวิสาชา ใช้คนให้ให้เครีองบรรณาการที่พวกชนเหล่านั้นทั้งสงมาแล้วๆ ทำให้เป็น
 ของมีประโยชน์ในทุกที่นั่นแหละ ในตระกูลของกันและกัน ในพระนครนั้นนั่นแหละ

วิสาชา เหตุกัตตาใน ทาเปสิย อาชยาดบทเหตุกัตตุวจาก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน
 ทาเปสิ เตหิ วิเสสนะของ ชเนหิย อนภิตกัตตาใน ปหิตปฺปหิตึย วิเสสนะของ
 ปณฺณาการึย อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตสฺมีย วิเสสนะของ
 นครย วิสยาธาระใน กุเลสฺ อญฺญมณฺเญสฺ วิเสสนะของ กุเลสฺย วิสยาธาระใน กตุวา
 เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สพุพตฺถกึย วิกตีกัมมะใน กตุวาย กิริยาวิเสสนะใน
 ทาเปสิ ๕

๑๖๙. อิติ सा “อิทं मय्हं मातु तेठ, इति मय्हं पितु तेठ, इति मय्हं णातु तेठ, इति

มยหิ ภคินิยา เทถาติ เตสึ เตสึ วยานุรูปุ ปิยวจนั วตุวา ปณฺณการุ เปเสนฺติ,
สกลนฺครวาสินโน ฉาตเก วีย อกาลิ ๕

อิติ สา (วิสาขา) “(ตุมุเห) อิหิ (วตุถุ) มยหิ มาตุ เทถ, (ตุมุเห) อิหิ (วตุถุ) มยหิ ปิตุ เทถ,
(ตุมุเห) อิหิ (วตุถุ) มยหิ ภาคู เทถ, (ตุมุเห) อิหิ (วตุถุ) มยหิ ภคินิยา เทถาติ เตสึ เตสึ
(ชานาน) วยานุรูปุ ปิยวจนั วตุวา ปณฺณการุ เปเสนฺติ, สกลนฺครวาสินโน (ชเน) ฉาตเก วีย
อกาลิ ๕

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน วตุวา กล่าวแล้ว ปิยวจนั ซึ่งคำอันเป็นที่รัก วยานุ-
รูปุ อันสมควรแก่วัย เตสึ เตสึ (ชานาน) ของชน ท. เหล่านั้นๆ อิติ ว่า “(ตุมุเห)
อ.ท่าน ท. เทถ ขอจงให้ อิหิ (วตุถุ) ซึ่งวตุถุนี้ มาตุ แก่มารดา มยหิ ของดิฉัน,
(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. เทถ จงให้ อิหิ (วตุถุ) ซึ่งวตุถุนี้ ปิตุ แก่บิดา มยหิ ของดิฉัน,
(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. เทถ จงให้ อิหิ (วตุถุ) ซึ่งวตุถุนี้ ภาคู แก่พี่ชาย มยหิ ของดิฉัน,
(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. เทถ จงให้ อิหิ (วตุถุ) ซึ่งวตุถุนี้ ภคินิยา แก่น้องสาว มยหิ ของ
ดิฉัน” อิติ ดังนี้ เปเสนฺติ ส่งไปอยู่ ปณฺณการุ ซึ่งเครื่องบรรณาการ อกาลิ
ได้กระทำแล้ว (ชเน) ซึ่งชน ท. สกลนฺครวาสินโน ผู้อยู่ในเมืองทั้งสิ้น ฉาตเก วีย ให้
เป็นราวกะว่าญาติ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

นางวิสาขานัน กล่าวคำที่ไพเราะ ตามสมควรแก่วัยของพวกเขาเหล่านั้นๆ ว่า “ขอพวก
ท่าน จงให้สิ่งนี้ แก่มารดาของดิฉัน, ขอพวกท่าน จงให้สิ่งนี้ แก่บิดาของดิฉัน, ขอพวก
ท่าน จงให้สิ่งนี้ แก่พี่ชายของดิฉัน, ขอพวกท่าน จงให้สิ่งนี้ แก่ น้องสาวของดิฉัน” ดังนี้
ส่งเครื่องบรรณาการไปอยู่ ได้ทำพวกเขาผู้อยู่ในเมืองทั้งสิ้น ให้เป็นดุจญาติๆ ด้วย
ประการฉะนี้

สา วิเสสณะของ วิสาขาๆ สุททกัตตาใน อกาลิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิติศัพท์
ปการัตถะ “ตุมุเห สุททกัตตาใน เทถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิหิ วิเสสณะของ วตุถุๆ
อวุตตกัมมะใน เทถ มยหิ สามีสัมพันธะใน มาตุๆ สัมปทานใน เทถ, ตุมุเห สุททกัตตา
ใน เทถๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิหิ วิเสสณะของ วตุถุๆ อวุตตกัมมะใน เทถ มยหิ
สามีสัมพันธะใน ปิตุๆ สัมปทานใน เทถ, ตุมุเห สุททกัตตาใน เทถๆ อาชยาตบท
กัตตุวาจก อิหิ วิเสสณะของ วตุถุๆ อวุตตกัมมะใน เทถ มยหิ สามีสัมพันธะใน ภาคูๆ

สัมปทานใน เทถ, ตุมเห สุทฐกัตตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทํ วิเสสณะของ
 วตฺตฺย อวุตตกัมมะใน เทถ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ภคินิยาฯ สัมปทานใน เทถ” อิติ-
 ศัพท์ อากาเรใน วตฺวา เตสํ สองบท วิเสสณะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน วยานุรูปฺย
 วิเสสณะของ ปิยวจนํฯ อวุตตกัมมะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสนฺตี ปณฺณาการ
 อวุตตกัมมะใน เปเสนฺตีฯ อัมภันตริกิริยาของ วิสาขา สกนฺครวาลิโน วิเสสณะของ
 ชนํฯ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ฌาตเก อุปฺมาวิกตีกัมมะใน อกาลิ วิกศัพท์ อุปฺมาโชตกะ
 เข้ากับ ฌาตเก ฯ

๑๗๐. อถสฺสา รตฺติภาคสมนฺนุตเร อาชณฺณวพฺวา ย คพฺภวฺภูจฺจํ อโหสิ ฯ

อถ อสฺสา (วิสาขาย) รตฺติภาคสมนฺนุตเร อาชณฺณวพฺวา ย คพฺภวฺภูจฺจํ อโหสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น **คพฺภวฺภูจฺจํ** อ.การออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรภ์ **อาชณฺณวพฺวา**
 ของนางลาตฺวเป็นแม่ของม้าอาชาไนย **อสฺสา (วิสาขาย)** ของนางวิสาขานั้น **อโหสิ**
 ได้มีแล้ว **รตฺติภาคสมนฺนุตเร** ในลำดับแห่งส่วนแห่งราตรี ฯ

ที่นั้น การออกแห่งสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ของลาตฺวเป็นแม่ม้าอาชาไนย ของนางวิสาขานั้น
 ได้มีในช่วงส่วนแห่งราตรี

อถ กาลสํตฺตมี คพฺภวฺภูจฺจํ สุทฐกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺสา
 วิเสสณะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน อาชณฺณวพฺวา รตฺติภาคสมนฺนุตเร กาลสํตฺตมี
 ใน อโหสิ อาชณฺณวพฺวา สามีสัมพันธะใน คพฺภวฺภูจฺจํ ฯ

๑๗๑. สฺวา ทาสีหิ ทณฺฑทึปเก คาหาเปตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา วพฺวี อุณฺโหนทเกน นหาเปตฺวา
 เตเลน มกฺขาเปตฺวา อตฺตโน วสนฺภูจฺจํ เมว อคมาสิ ฯ

สฺวา (วิสาขา) ทาสีหิ ทณฺฑทึปเก คาหาเปตฺวา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา วพฺวี อุณฺโหนทเกน
 นหาเปตฺวา (ทาสีโย) เตเลน มกฺขาเปตฺวา อตฺตโน วสนฺภูจฺจํ เมว อคมาสิ ฯ

สฺวา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น **ทาสีหิ** ยังนางทาสี ท. **คาหาเปตฺวา** ให้ถือเอาแล้ว
ทณฺฑทึปเก ซึ่งประทีปมีด้าม ท. **คนฺตฺวา** ไปแล้ว **ตตฺถ (จาเน)** ในที่นั้น **วพฺวี** ยังแม่

ลา **นหาเปตวา** ให้อาบแล้ว **อุณฺโหทเกณ** ด้วยน้ำอันอุ่น (**ทาสโย**) ยังนางทาสี ท.
มกฺขาเปตวา ให้ทาแล้ว **เตเลน** ด้วยน้ำมัน **อคมาสิ** ได้ไปแล้ว **วสนภูจําหนํ** เอว
 สู้ที่เป็นที่อยู่ **อตฺตโน** ของตนนั้นเทียว ฯ

นางวิสาขา ใช้นางทาสีให้ถือเอาประทีปด้าม ไปในที่นั้น ให้แม่ลาอาบด้วยน้ำอุ่น ใช้นาง
 ทาสีให้ทาด้วยน้ำมัน แล้วได้ไปสู้ที่อยู่ของตนนั้นแหละ

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทฺธกัตฺตาใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ทาสีหิ
 ตติยาการิตกัมมะใน คาหาเปตวา ทนฺทที่ปเก อวุตตกัมมะใน คาหาเปตวาฯ ปุพฺพ
 กาลกิริยาใน คนฺตวา ตตฺถ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นหาเปตวา วพฺว การิตกัมมะใน นหาเปตวา อุณฺโหทเกณ ภาระใน นหาเปตวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน มกฺขาเปตวา ทาสโย การิตกัมมะใน มกฺขาเปตวา เตเลน ภาระใน
 มกฺขาเปตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมาสิ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน วสนภูจําหนํ
 เอวคัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ วสนภูจําหนํฯ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๑๗๒. มิคารเสฏฺฐิ ปุตฺตสฺส อวาทมฺงคฺลํ กโรนฺโต ฐุริหาเร วสนฺตํปี ตถาคตํ อมนสิกตฺวา
 ที่ฆรตฺตํ นคฺคสมณฺสํ ปติฏฺฐิจิตฺนํ เปเมน โจทฺยมาโน “มยฺหิ อยฺยานํปี สกฺกาโร
 กริสฺสามีติ เอกทิวสํ อนนฺกสเตสฺส นวภาชเนสฺส นิริทกปายาสํ ปจาเปตฺวา ปญฺจสเต
 อเจลกํ นิมนฺตาเปตฺวา อนฺโตเคหํ ปเวเสตฺวา “อาคจฺจตุ เม สุณฺนิสา, อรหนฺโต
 วนฺทตฺตติ วิสาขาย สาสนํ ปหิณฺนิ ฯ

มิคารเสฏฺฐิ ปุตฺตสฺส อวาทมฺงคฺลํ กโรนฺโต ฐุริหาเร วสนฺตํปี ตถาคตํ อมนสิกตฺวา ที่ฆรตฺตํ
 นคฺคสมณฺสํ ปติฏฺฐิจิตฺนํ เปเมน โจทฺยมาโน “(อหํ) มยฺหิ อยฺยานํปี สกฺกาโร กริสฺสามีติ
 (จินฺเตตฺวา ปุคฺคํ) เอกทิวสํ อนนฺกสเตสฺส นวภาชเนสฺส นิริทกปายาสํ ปจาเปตฺวา (ปุคฺคํ)
 ปญฺจสเต อเจลกํ นิมนฺตาเปตฺวา (เต อเจลกํ) อนฺโตเคหํ ปเวเสตฺวา “อาคจฺจตุ เม สุณฺนิสา,
 อรหนฺโต วนฺทตฺตติ (ฅาปนเหตุกํ) วิสาขาย สาสนํ ปหิณฺนิ ฯ

มิคารเสฏฺฐิ อ.เศรชฺฐิชื่อว่ามิคาระ กโรนฺโต เมื่อกระทำ อวาทมฺงคฺลํ ซึ่งมงคฺลใน
 เพราะอันนำมา ปุตฺตสฺส แก่บุตร อมนสิกตฺวา ไม่กระทำไว้ในใจแล้ว ตถาคตํ ซึ่ง
 พระตถาคต วสนฺตํปี แม้มืออยู่ ฐุริหาเร ในวิหารอันใกล้ ที่ฆรตฺตํ นคฺคสมณฺสํ

ปติภูจิตน เปเมน โจทียมาโน ผู้ อันความรัก อันตั้งไว้เฉพาะแล้ว ในสมณะเปลือย
 ท. ตลอดราตรีอันยาวนาน ตักเตือนอยู่ (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา
 กริสสามิ จักกระทำ สกุการ์ ซึ่งสักการะ ออยยานปี แม่แก่พระคุณเจ้า ท. มยหฺ ของ
 เรา” อิติ ดังนี้ (บุคคล) ยังบุคคล ปจาเปตวา ให้หุงแล้ว นีรุตกปายาสี ซึ่งข้าว
 ปายาสอันมีน้ำออกแล้ว นวภาชเนสฺ ในภาชนะอันใหม่ ท. อเนกสเตสฺ มีร้อยมิใช่
 หนึ่ง เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง (บุคคล) ยังบุคคล นิมนฺตาเปตวา ให้เชื่อเชิญแล้ว
 อเจลก ซึ่งอเจลกะ ท. ปญฺจสเต ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ (เต อเจลก) ยังอเจลกะ
 ท. เหล่านั้น ปเวเสตวา ให้เข้าไปแล้ว อนฺโตเคหฺ สู่ภายในแห่งเรือน ปหิณฺธิ ส่งไป
 แล้ว สาสนฺ ซึ่งชาวสาร วิสาขาย แก่นางวิสาขา (ฉาปนเหตุก) มีอันให้รู้ อิติ ว่า
 “สุณิสสา อ.ลูกสะใภ้ เม ของเรา อาคจฺจตุ จงมา, วนฺทตุ จงไหว้ อรหนฺโต ซึ่งพระ
 อรหันต์ ท.” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ๕

มิการเศรฐฺจฺจฺ เมื่อทำอาวามงคลแก่บุตร ไม่ทำการใส่ใจพระตถาคตแม้ผู้ประทับอยู่
 ในวิหารอันไกล ผู้อันความรักที่ตั้งไว้ในเหล่าสมณะเปลือยตลอดกาลนาน คอยตักเตือน
 อยู่ จึงคิดว่า “เราจักทำสักการะแม่แก่พระคุณเจ้าทั้งหลายของเรา” ดังนี้แล้ว วันหนึ่ง
 ให้คนหุงข้าวปายาสที่ไม่มีน้ำ ในภาชนะใหม่ทั้งหลายหลายร้อยใบ ให้คนเชื่อเชิญเหล่า
 อเจลกประมาณ ๕๐๐ ให้เข้าไปสู่ภายในเรือน แล้วส่งชาวสารไปแก่นางวิสาขา มีอันให้
 รู้ว่า “ขอลูกสะใภ้ของเรา จงมา, จงไหว้พระอรหันต์ทั้งหลายเถิด” ดังนี้เป็นเหตุ

มิการเสฏฺฐฺจฺ สุททกัตตาโน ปหิณฺธิ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุตุตตสฺ สัมปทานโน กโรนฺโต
 อาวามงคล อวุตตกัมมะโน กโรนฺโต อพฺภันตฺรกีรยาของ มิการเสฏฺฐฺจฺ ฐฺรวิหาเร
 วิสาชาระโน วสนฺตํ อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ วสนฺตํ วิเสสนะของ ตถาคตํ
 อวุตตกัมมะโน อมนสิกตฺวาจก ปุพพกาลกีรยาโน โจทียมาโน ที่จฺรตฺตํ อัจจันตสํโยคะ
 ใน ปติภูจิตน นคฺคสมณฺเสสุ วิสาชาระโน ปติภูจิตน วิเสสนะของ เปเมน อนภิกิต-
 กัตตาโน โจทียมาโน อพฺภันตฺรกีรยาของ มิการเสฏฺฐฺจฺ “อหฺ สุททกัตตาโน กริสสามิ
 อาชยตบทกัตตฺวาจก มยหฺ สามีสัมพันธะโน ออยยาน อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ
 ออยยานํ สัมปทานโน กริสสามิ สกุการ์ อวุตตกัมมะโน กริสสามิ” อิติศัพท์ อาการะโน
 จินเตตฺวาจก ปุพพกาลกีรยาโน ปจาเปตวา บุคคล การิตกัมมะโน ปจาเปตวา เอกทิวส์
 หุติยากาลสัตตมฺมีโน ปจาเปตวา อเนกสเตสฺ วิเสสนะของ นวภาชเนสฺ วิสาชาระโน

ปจาเปตฺวา นิรุทกปายาสํ อวุตตกัมมะใน ปจาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺตาเปตฺวา ปุคฺคํ การิตกัมมะใน นิมนฺตาเปตฺวา ปญฺจสฺเต วิเสสนะของ อเจลกฺก อวุตตกัมมะใน นิมนฺตาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสตฺวา เต วิเสสนะของ อเจลกฺก การิตกัมมะใน ปเวเสตฺวา อนุโตเคหํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปเวเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหิณฺนิ “สุณฺนิสา สุทฺธกัตตาใน อากจฺจตุ และ วนฺทตุ อากจฺจตุ กิตฺติ วนฺทตุ กิตฺติ อาขยฺยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สุณฺนิสา, อรฺหนฺโต อวุตตกัมมะใน วนฺทตุ” อิติศัพฺทํ สฺรุปะใน ฅาปนเหตุกํฯ กิริยาวิเสสนะใน ปหิณฺนิ วิสาขาย สัมปทานใน ปหิณฺนิ สาสนํ อวุตตกัมมะใน ปหิณฺนิ ฯ

๑๗๓. สา “อรฺหนฺโตติ วจฺนํ สุตฺวา โสตาปนฺนา อริยสาวิกา ภูจฺจตุจฺจา หุตฺวา เตสํ โภชนญฺจานํ อากนฺตฺวา เต โอลฺเกตฺวา “เอวรฺูปา หิโรตฺตปฺปวิริหิตา อรฺหนฺโต นาม น โหนฺติ, กสฺมา มํ สสุโร ปกฺโกสาเปสฺสิติ เสฏฺฐิ ครฺหิตฺวา อตฺตโน วสนญฺจานเมว คตา ฯ

สา (วิสาขา) “อรฺหนฺโตติ วจฺนํ สุตฺวา โสตาปนฺนา อริยสาวิกา ภูจฺจตุจฺจา หุตฺวา เตสํ (อเจลกานํ) โภชนญฺจานํ อากนฺตฺวา เต (อเจลก) โอลฺเกตฺวา “เอวรฺูปา หิโรตฺตปฺปวิริหิตา (ชนา) อรฺหนฺโต นาม น โหนฺติ, กสฺมา (ปุคฺคํ) มํ สสุโร ปกฺโกสาเปสฺสิติ เสฏฺฐิ ครฺหิตฺวา อตฺตโน วสนญฺจานํ เอว คตา ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน สุตฺวา ฟังแล้ว วจฺนํ ซึ่งคำ อิติ ว่า “อรฺหนฺโต อ.พระอรฺหนต์ ท.” อิติ ดั่งนี้ อริยสาวิกา เป็นอริยสาวิกา โสตาปนฺนา ผู้โสตาบัน ภูจฺจตุจฺจา เป็นผู้ทั้งร่าเริงแล้วทั้งยินดีแล้ว หุตฺวา เป็น อากนฺตฺวา มาแล้ว โภชนญฺจานํ สู้ที่เป็นที่บริโภค เตสํ (อเจลกานํ) ของอเจลก ท. เหล่านั้น โอลฺเกตฺวา แลดูแล้ว เต (อเจลก) ซึ่งอเจลก ท. เหล่านั้น ครฺหิตฺวา ดีเตียนแล้ว เสฏฺฐิ ซึ่งเศรษฐิ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. หิโรตฺตปฺปวิริหิตา ผู้เว้นแล้วจากหิริและโอดตปปะ เอวรฺูปา ผู้มี อยางนี้เป็นรูป อรฺหนฺโต นาม ชื่อว่าเป็นพระอรฺหนต์ โหนฺติ ย่อมเป็น น หามีได้, สสุโร อ.พ่อสามี (ปุคฺคํ) ยังบุคคล ปกฺโกสาเปสฺสิ ให้ร้องเรียกแล้ว มํ ซึ่งดิฉน กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดั่งนี้ คตา ไปแล้ว วสนญฺจานํ เอว สู้ที่เป็นที่อยู่ อตฺตโน ของตนนั้นเทียว ฯ

นางวิสาขานั้น ฟังคำว่า “พระอรหันต์ทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นอริยสาวิกาผู้โสดาบัน เป็นผู้
ทั้งรำเรงทั้งยินดีแล้ว จึงมาสู่ที่เป็นที่บริโภคมของพวกอเจลกเหล่านั้น แลดูพวกอเจลก
เหล่านั้น แล้วตำหนิเศรษฐีว่า “พวกชนผู้เว้นจากหิริและโอตตปปะเห็นปานนี้ ชื่อว่าเป็น
พระอรหันต์ หามิได้, พ่อสามีไซ้คนให้ร้องเรียกดิฉัน เพราะเหตุอะไร ?” แล้วก็ไปอยู่ที่อยู่
ของตนตามเดิม

สา วิเสสณะของ วิสาขาฯ สุทฐกัตตาใน คตาฯ กิตบภกัตตวาจก “อรหนโตะ ลิงคัตตะ”
อิตติศัพท์ สรุปะใน วจันญ อุตตกัมมะใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตวา โสตาปนะนา
วิเสสณะของ อริยสาวิกาฯ กัตติ ภูจตุฏฐา กัตติ วิกตีกัตตาใน หุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อาคนุตวา เตสสิ วิเสสณะของ อเจลกานันญ สามีสัมพันธะใน โภชนภูจันญ สัมปาปุณีย-
กัมมะใน อาคนุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกตุวา เต วิเสสณะของ อเจลเกฯ อุตต-
กัมมะใน โอลเกตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ครหิตวา “เอวรูปา กัตติ หิโรตตปปริวิทตา
กัตติ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทฐกัตตาใน โหนตติฯ อาชยาตบภกัตตวาจก นามศัพท์
สัจญญาโชตตะเข้ากับ อรหนโตะฯ สัจญญาวิกตีกัตตาใน โหนตติ นศัพท์ ปฏิสเนนัตตะ,
สสุโร เหตุกัตตาใน ปกโกสาเปสิฯ อาชยาตบภเหตุกัตตวาจก กสฺมา เหตุใน
ปกโกสาเปสิ ปุคคัลล การิตกัมมะใน ปกโกสาเปสิ มํ อุตตกัมมะใน ปกโกสาเปสิ”
อิตติศัพท์ อาการะใน ครหิตวา เสฏฐี อุตตกัมมะใน ครหิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
คตา อตตโน สามีสัมพันธะใน วสนภูจันญ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ วสนภูจันญ
สัมปาปุณียกัมมะใน คตา ฯ

๑๗๔. อเจลกา ตํ ทิสฺวา สพฺเพ เอกปฺปหาเรเนว เสฏฺฐี ครหิสุ “กี ตฺวํ คหปติ อญญํ
นาลตฺถ, สมณสฺส โคตมสฺส สาวิกํ มหากาพกณฺณี อิทฺ ปเวเสสิ, เวเคน ตํ อิมสฺมา
เคหา นิกฺกขฺตฺวาเปหิตี ฯ

อเจลกา ตํ (วิสาข) ทิสฺวา สพฺเพ เอกปฺปหาเรน เอว เสฏฺฐี ครหิสุ “กี ตฺวํ คหปติ อญญํ
(อิตฺถิ) น อลตฺถ, (ตฺว) สมณสฺส โคตมสฺส สาวิกํ มหากาพกณฺณี อิทฺ (เคเห) ปเวเสสิ, (ตฺว
ปุคคัลล) เวเคน ตํ (วิสาข) อิมสฺมา เคหา นิกฺกขฺตฺวาเปหิตี ฯ

อเจลกา อ.อเจลก ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขานั้น สพฺเพ ทั้งปวง
ครหิสุ ดิเตียนแล้ว เสฏฺฐี ซึ่งเศรษฐี เอกปฺปหาเรน เอว โดยการประหารคราวเดียว

นั้นเทียว อิติ ว่า “คหปติ ตูก่อนคฤหบดี ตูว อ.ท่าน น อลตถ ไม่ได้ได้แล้ว อญญ (อิตถิ) ซึ่งหญิงอื่น ก็ หรือ, (ตูว) อ.ท่าน มหาภาพกณณิ ยังหญิงผู้เป็นภาพกณณิ ใหญ่ สาวิกิ ผู้เป็นสาวิกา สมณสุส ของพระสมณะ โคตมสุส ผู้โคตม ปเวเสสิ ให้ เข้าไปแล้ว อิธ (เคเห) ในเรือนนี้, (ตูว) อ.ท่าน (ปุคคัล) ยังบุคคล นิกุกุฑาเปหิ จงให้คร่าออก ตัง (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขานั้น อิมสุมา เคหา จากเรือนนี้ เวเคน โดย เร็ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกอเจลกเห็นนางวิสาขานั้น ทุกท่านต่างติเตียนเศรษฐีโดยพร้อมเพรียงกันทีเดียว ว่า “คฤหบดี ท่านไม่ได้หญิงอื่นหรือ, ท่านให้หญิงมหาภาพกณณิผู้เป็นสาวิกาของ พระสมณะโคตมเข้ามาในเรือนนี้, ท่านจงใช้คนให้คร่านางวิสาขานั้น ออกจากเรือน หลังนี้โดยเร็วเถิด”

อเจลกา สุขกัตตาใน ครหีสูฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตัง วิเสสนะของ วิสาขิง อุตต-
กัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ครหีสู สพุเพ วิเสสนะของ อเจลกา เอวคัพท
อวธารณะเข้ากับ เอกปฺปหาเรนฯ ตติยาวิเสสนะใน ครหีสู เสฏฺฐิ อุตตกัมมะใน ครหีสู
“คหปติ อาลปนะ ตูว สุขกัตตาใน อลตถฯ อาชยาตบทกัตตฺวจาก กิศัพท์ ปุจฉนัตถะ
อญญ วิเสสนะของ อิตถิฯ อุตตกัมมะใน อลตถ นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน อลตถ, ตูว
เหตุกัตตาใน ปเวเสสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวจาก สมณสุส สามีสัมพันธะใน สาวิกิ
โคตมสุส วิเสสนะของ สมณสุส สาวิกิฯ วิเสสนะของ มหาภาพกณณิฯ การิตกัมมะใน
ปเวเสสิ อิธวิเสสนะของ เคเหฯ วิสาขาระใน ปเวเสสิ, ตูว เหตุกัตตาใน นิกุกุฑาเปหิฯ
อาชยาตบทเหตุกัตตฺวจาก ปุคคัล การิตกัมมะใน นิกุกุฑาเปหิ เวเคน ตติยาวิเสสนะ
ใน นิกุกุฑาเปหิ ตัง วิเสสนะของ วิสาขิง อุตตกัมมะใน นิกุกุฑาเปหิ อิมสุมา
วิเสสนะของ เคหาฯ อปาทานใน นิกุกุฑาเปหิ” อิติศัพท์ อาการะใน ครหีสู ฯ

๑๗๕. โส “น สกฺกา มยา อิมสั วจนมตฺเตเนว นิกุกุฑาเปตุ, มหากุลสุส สา ฐิตาติ
จินฺเตตฺวา “อญฺยา ทหฺรา นาม ชานิตฺวา วา อชานิตฺวา วา กเรยฺย; ตุมฺเห
ตุณฺหิ โหถาติ เต อญฺโยเซตฺวา มหารเห อาสเน นิสฺสิตฺวา สุวณฺณปาติยํ อปฺโปทกั
มรฺุปายาสั ปริกฺกุชฺติ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) “น สกฺกา มยา (ปุคคัล) อิมสั (อเจลกาน) วจนมตฺเตเนว เอว (การณ)

นิกกุกุฎาเปตฺตุ, มหากุลุสฺส (หิ) สา (วิสาขา) ฐิตา (โหติ) อิติ จินฺเตตฺวา “อยุยา ทหฺรา นาม
 ซานิตฺวา วา อซานิตฺวา วา กเรยฺย; ตุมฺเห ตฺถุหิ โหธาติ (วตฺวา) เต (อเจลก) อฺยุโยเซตฺวา
 มหฺรเห อาสเน นิสฺสิทฺวา สุวณฺณปาตฺยํ อปฺโปทกํ มรฺุปายาสํ ปรีกฺขชฺติ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรฐฺฐินั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “มยา อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ
 (ปฺุคฺล) นิกกุกุฎาเปตฺตุ เพื่ออัน- ยังบุคคล -ให้คร่าออก (การณฺน) เพราะเหตุ วจน-
 มตฺเตน เอว สักว่าคำ อิมสฺ (อเจลกาน) ของอเจลก ท. เหล่านี้ขึ้นเที่ยว, (หิ) เพราะ
 ว่า สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ฐิตา เป็นธิดา มหากุลุสฺส ของตระกูลใหญ่ (โหติ)
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยุยา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ท. ทหฺรา
 นาม ชื่อ อ.หญิงสาว ซานิตฺวา วา รู้แล้วหรือ อซานิตฺวา วา หรือว่าไม่รู้แล้ว กเรยฺย
 ฟิงกระทำ, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ตฺถุหิ เป็นผู้นึง โหถ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้
 อฺยุโยเซตฺวา ส่งไปแล้ว เต (อเจลก) ซึ่งอเจลก ท. เหล่านั้น นิสฺสิทฺวา นั่งแล้ว
 อาสเน บนอาสนะ มหฺรเห อันควรแก่ค่ามาก ปรีกฺขชฺติ ย่อมบริโภค มรฺุปายาสํ
 ซึ่งข้าวมรฺุปายาส อปฺโปทกํ อันมีน้ำน้อย สุวณฺณปาตฺยํ ในถาดอันเป็นวิการแห่งทอง
 ฯ

เศรฐฺฐินั้น คิดว่า “เราไม่อาจเพื่อจะใช้คนให้คร่าออก เพราะเหตุสักว่าคำพูดของพวกเขา
 อเจลกเหล่านี้ได้, เพราะว่า นางวิสาขานั้น เป็นธิดาของตระกูลใหญ่” ดังนี้ จึงกล่าวว่า
 “ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย ธรรมดาว่าหญิงสาว รู้บ้าง ไม่รู้บ้าง ฟิงทำ, พวกท่าน จง
 เป็นผู้นึงเถิด” แล้วก็ส่งพวกอเจลกเหล่านั้นไป นั่งบนอาสนะอันควรค่ามาก บริโภคข้าว
 มรฺุปายาสที่มีน้ำน้อย ในถาดทอง

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ๆ สุทฺธกัตฺตานิ ปรีกฺขชฺติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “มยา
 อนภิตกัตฺตานิ สกฺกา ๆ กิริยาบทภาววาทก นศฺัพทฺ ปฏฺิเสชฺเณ สกฺกา ปฺุคฺล
 การิตกัมมะเน นิกกุกุฎาเปตฺตุ อิมสฺ วิเสสนะของ อเจลกาน ๆ สามีสัมพันธะใน วจน-
 เอวศัพทฺ อวชารณะเข้ากับ วจนमतฺเตน ๆ วิเสสนะของ การณฺน ๆ เหตุใ
 นิกกุกุฎาเปตฺตุ ๆ ตุมฺตถสฺมฺปทานใน สกฺกา, หิตฺัพทฺ เหตุชฺตกะ สา วิเสสนะของ
 วิสาขา ๆ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มหากุลุสฺส สามีสัมพันธะใน
 ฐิตา ๆ วิกตีกัตฺตานิ โหติ” อิติศัพทฺ อาการะใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา
 “อยุยา อาลปนะ นามศัพทฺ สัญฺญาชฺตกะเข้ากับ ทหฺรา ๆ สุทฺธกัตฺตานิ กเรยฺย ๆ

อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ชานิตฺวา กิตฺติ อชานิตฺวา กิตฺติ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเรยฺย วา สอง ศัพท์ ปทวิกับปัดตะเข้ากับ ชานิตฺวา และ อชานิตฺวา, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน โหถฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ตฺถุเห วิกตีกัตตาใน โหถ” อิติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพ- กาลกิริยาใน อโยเชตฺวา เต วิเสสนะของ อเจลกฺก อวุตตกัมมะใน อโยเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิตฺวา มหารเห วิเสสนะของ อาสเนฯ อุปฺปเลสิกาธาระใน นิสฺสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริภุญชติ สุวณฺณปาตยํ วิสยาธาระใน ปริภุญชติ อปฺโปทกํ วิเสสนะของ มรฺุปายาสํ อวุตตกัมมะใน ปริภุญชติ ฯ

๑๗๖. ตสฺมี สมเย เอโก ปิณฺฑจาริกตฺเถโร ปิณฺฑาย จรฺนฺโต ตํ นิเวสนํ ปาวิสึ ฯ

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น ปิณฺฑจาริกตฺเถโร อ.พระเถระผู้เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็น ปกติ เอโก รูปหนึ่ง จรฺนฺโต เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ปาวิสึ ได้เข้าไป แล้ว ตํ นิเวสนํ สู่ที่เป็นที่อยู่นั้น ฯ

ในสมัยนั้น พระเถระผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง เที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ได้ เข้าไปสู่เรือนหลังนั้น

ตสฺมี วิเสสนะของ สมเยฯ กาลสัตตมิมิใน ปาวิสึ เอโก วิเสสนะของ ปิณฺฑจาริกตฺเถโรฯ สุทฺธกัตตาใน ปาวิสึฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก ปิณฺฑาย สัมปทานใน จรฺนฺโตฯ อัปฺภันตฺร -กิริยาของ ปิณฺฑจาริกตฺเถโร ตํ วิเสสนะของ นิเวสนํฯ สัมปวาปุณฺเียกัมมะใน ปาวิสึ ฯ

๑๗๗. วิสาขา สสุรํ วิชฺมานา จิตฺตา ตํ ทิสฺวา “สสุรสฺส อาจิกฺขิตฺตุํ อยฺยตฺถนฺติ, ยถา โส เถรํ ปสฺสติ; เอวํ อปคฺนตฺวา อฏฺฐจาสึ ฯ

วิสาขา สสุรํ วิชฺมานา จิตฺตา ตํ (เถรํ) ทิสฺวา “(มยา) สสุรสฺส อาจิกฺขิตฺตุํ อยฺยตฺถ” อิติ (จินฺเตตฺวา), ยถา โส (สสุโร) เถรํ ปสฺสติ; เอวํ อปคฺนตฺวา อฏฺฐจาสึ ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา วิชฺมานา จิตฺตา ยืนพัดอยู่แล้ว สสุรํ ซึ่งพ่อสามี ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เถรํ) ซึ่งพระเถระนั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา สสุรสฺส อาจิกฺขิตฺตุํ อ.อัน- อันเรา -บอก แก่พ่อสามี อยฺยตฺถ) ไม่ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ อปคฺนตฺวา ไปปราศ แล้ว เอวํ โดย-, โส (สสุโร) อ.พ่อสามีนั้น ปสฺสติ จะเห็น เถรํ ซึ่งพระเถระ ยถา

โดยประการใด, -ประการนั้น **อฏฺฐาสี** ได้ยื่นแล้ว ฯ

นางวิสาขา ยืนพัดวีพอสามีอยู่ เห็นพระเถระนั้น คิดว่า “การที่เราบอกพอสามี ไม่ควร” จึงไปปราศ โดยประการที่พอสามีนั้น จะเห็นพระเถระได้ แล้วได้ยื่นแล้ว

วิสาขา สุทรกัถตตานิ อฏฺฐาสีญ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก สสุริ อวุตตกัถมมะไน วิชมานาญ อัมภันตริกิริยาของ วิสาขา จิตา วิเสสณะของ วิสาขา ตัม วิเสสณะของ เถริญ อวุตตกัถมมะไน ทิสฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺตฺวา “อาจิกฺขิตฺตุํ ตุมฺมตถกัถตตานิ อญฺจตุตฺตํ กิตบทกัถตฺตฺวาจก มยา อนภิหิตกัถตตานิ อาจิกฺขิตฺตุํ สสุรสฺส สัมปทานไน อาจิกฺขิตฺตุํ” อิตฺตัมภี อากาเรไน จินฺเตตฺตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปคฺคฺตฺวา, โส วิเสสณะของ สสุโรญ สุทรกัถตตานิ ปสฺสตีญ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก ยถา ปการัตถะ เถริ อวุตตกัถมมะไน ปสฺสตี, เอว ปการัตถะ อปคฺคฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐาสี ฯ

๑๗๘. โส ปน พาลเถริ ทิสฺวาปิ อปสฺสฺสนฺโต วิย หุตฺวา อโหมฺโข ภูณฺชติ ฯ

โส (สสุโร) ปน พาล (หุตฺวา) เถริ ทิสฺวาปิ อปสฺสฺสนฺโต วิย หุตฺวา อโหมฺโข ภูณฺชติ เอว ฯ

ปน แต่ว่า โส (สสุโร) อ.พอสามีนั้น พาล เป็นคนพาล (หุตฺวา) เป็น ทิสฺวาปิ แม่เห็นแล้ว เถริ ซึ่งพระเถระ อปสฺสฺสนฺโต วิย เป็นราวกะว่าไม่เห็นอยู่ หุตฺวา เป็น อโหมฺโข ผู้มีหน้าในเบื้องล่าง ภูณฺชติ เอว ย่อมบริโภคคนั้นเที่ยว ฯ

แต่พอสามีนั้น เป็นคนพาล แม่เห็นพระเถระแล้ว ก็ทำดูจไม่เห็น กัถหน้า บริโภคนนั้น แผละ

ปนศัมภี วิเสสชิตฺตกะ โส วิเสสณะของ สสุโรญ สุทรกัถตตานิ ภูณฺชติญ อาชยาดบทกัถตฺตฺวาจก พาล วิกิติกัถตตานิ หุตฺวาญ สมานกาลกิริยาใน ทิสฺวา เถริ อวุตตกัถมมะไน ทิสฺวา อปีศัมภี อเปกชัตถะเข้ากับ ทิสฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปสฺสฺสนฺโตญ อูปมาวิกิติกัถตตานิ หุตฺวา วิยศัมภี อูปมาชิตฺตกะเข้ากับ อปสฺสฺสนฺโต หุตฺวา สมานกาลกิริยาใน ภูณฺชติ อโหมฺโข วิเสสณะของ สสุโร เอวศัมภี อวธารณะเข้ากับ ภูณฺชติ ฯ

๑๗๙. วิสาขา “เถริ ทิสฺวาปิ เม สสุโร สมณฺณ น กโรตีติ ฆตฺวา “อติจฺจน ภาเนเต, มยฺหัง สสุโร ปฺรารณฺณ ขาทตีติ อาห ฯ

วิสาขา “เถร ทิสวาปิ เม สสุโร สญญํ น กโรตตี ฌตฺวา “(ตุมุเห) อติจฺจถ ภานเต, มยฺหํ สสุโร ปุราณํ ขาทตีติ อาห ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา ฌตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า “สสุโร อ.พ่อสามี แม่ของเรา ทิสวาปิ แม่เห็นแล้ว เถร ซึ่งพระเถระ น กโรติ ย่อมไม่กระทำ สญญํ ซึ่งความสำคัญ” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.ท่าน อติจฺจถ ของงโปรดข้างหน้าเถิด, สสุโร อ.พ่อสามี มยฺหํ ของดิฉัน ขาทติ ย่อมเกี่ยวกิน ปุราณํ ซึ่งของเก่า” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา รู้ว่า “พ่อสามีของเรา แม่เห็นพระเถระ ก็ไม่ทำความสำคัญ” จึงกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงโปรดข้างหน้าเถิด, พ่อสามีของดิฉัน ย่อมเกี่ยวกินของเก่า”

วิสาขา สุทฺธกตฺตานิ อาห ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก “สสุโร สุทฺธกตฺตานิ กโรติ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก เถร อวุตตกัมมะไน ทิสฺวา อปิศัพท์ อเปกขตฺตงเข้ากับ ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน กโรติ เม สามีสัมพันธไน สสุโร สญญํ อวุตตกัมมะไน กโรติ นศัพท์ ปฏิเสธไน กโรติ” อิติศัพท์ อากาละไน ฌตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตุมุเห สุทฺธกตฺตานิ อติจฺจถ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก, สสุโร สุทฺธกตฺตานิ ขาทติ ฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธไน สสุโร ปุราณํ อวุตตกัมมะไน ขาทติ” อิติศัพท์ อากาละไน อาห ฯ

๑๘๐. โส นิคฺคณฺเจหิ กถิตกาเล อธิวาเสตฺวาปิ “ปุราณํ ขาทตีติ วุตฺตกฺขณฺเวยว หตฺถํ อปเนตฺวา “อิมํ ปายาสํ อิตฺโต หรถ, เอตํ อิมฺสฺมา เคหา นิกฺกทฺทณฺณ, อยํ มํ เวยรูเป มงฺคลกกาลे อสุจิชาทกํ นาม กโรตตีติ อาห ฯ

โส (เสฏฺฐี โกรธ) นิคฺคณฺเจหิ กถิตกาเล อธิวาเสตฺวาปิ (วิสาขาย) “(มยฺหํ สสุโร) ปุราณํ ขาทตีติ วุตฺตกฺขณฺเวยว หตฺถํ อปเนตฺวา “(ตุมุเห) อิมํ ปายาสํ อิตฺโต (จานโต) หรถ, (ตุมุเห) เอตํ (วิสาข) อิมฺสฺมา เคหา นิกฺกทฺทณฺณ, อยํ (วิสาข) มํ เวยรูเป มงฺคลกกาลे อสุจิชาทกํ นาม กโรตตีติ อาห ฯ

โส (เสฏฺฐี) อ.เศรษฐีนั้น (โกรธ) ยังความโกรธ อธิวาเสตฺวาปิ แม่ให้อยู่ทับแล้ว นิคฺคณฺเจหิ กถิตกาเล ในกาลเป็นที่ อันนิครนถ์ ท. กล่าวแล้ว อปเนตฺวา นำไป

ปราศแล้ว หตุถิ ซึ่งมือ (วิสาขาย) วุตตกุขเณ เอว ในขณะที่เป็นที่ อันนางวิสาขา กล่าวแล้วนั้นเทียว อิติ ว่า “(สสุโร) อ.พอสามี มยหฺม ของดิฉัน ขาทติ ย่อมเกี่ยวกิน ปุราณ ซึ่งของเก่า” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. หรือ จง นำไป อิมฺ ปายาสํ ซึ่งข้าวปายาสนี้ อีโต (จานโต) แต่ที่นี้, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. นิกุกุฑมถ จคร่าออกไป เอตํ (วิสาขํ) ซึ่งนางวิสาขานั้น อิมฺสุมมา เคหา จากเรือน นี้, อยํ (วิสาขา) อ.นางวิสาขานี้ กโรติ ย่อมกระทำ มํ ซึ่งเรา อสุจิชาทกํ นาม ชื่อ ว่าเป็นผู้เกี่ยวกินซึ่งของอันไม่สะอาด มงฺคลกाल ในกาลอันเป็นมงคล เอวรูป เอันมืออย่างนี้เป็นรูป” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐีนั้น แม้ระงับความโกรธแล้ว ในกาลเป็นที่พวกนิครนถ์กล่าวแล้ว นำมือออกไป ในขณะที่ที่อันนางวิสาขานั้นแหละกล่าวแล้วว่า “พอสามีของดิฉัน ย่อมเกี่ยวกินของเก่า” แล้วกล่าวว่า “พวกท่าน จงนำข้าวปายาสนี้ออกไปจากที่นี่, พวกท่าน จคร่านางวิสาขานั้น ออกจากเรือนหลังนี้, นางวิสาขานี้ ย่อมทำให้ชื่อว่าเกี่ยวกินของไม่สะอาด ในกาลอันเป็นมงคลเห็นปานนี้”

โส วิเสสนะของ เสฎฐีจฺจ สุทธกัตตาใน อาหจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก โภจํ การิต- กัมมะใน อธิวาเสตฺวา นิคฺคณฺเจหิ อนนภิหิตกัตตาใน กถิต- กถิตกाले กาลสัตตมิมฺใน อธิวาเสตฺวา อปีคัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อธิวาเสตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อปเนตฺวา วิสาขาย อนนภิหิตกัตตาใน วุตต- “สสุโร สุทธกัตตาใน ขาทติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มยหฺม สามีสัมพันธะใน สสุโร ปุราณ อวุตตกัมมะใน ขาทติ” อิติคัพฺพํ อาการะใน วุตต- เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ วุตตกุขเณจฺจ กาลสัตตมิมฺใน อปเนตฺวา หตุถิ อวุตตกัมมะใน อปเนตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุมุเห สุทธกัตตาใน หรือจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อิมฺ วิเสสนะของ ปายาสํจฺจ อวุตตกัมมะใน หรือ อีโต วิเสสนะของ จานโตจฺจ อปาทานใน หรือ, ตุมุเห สุทธกัตตาใน นิกุกุฑมถจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสนะของ วิสาขํจฺจ อวุตตกัมมะใน นิกุกุฑมถ อิมฺสุมมา วิเสสนะของ เคหาจฺจ อปาทานใน นิกุกุฑมถ, อยํ วิเสสนะของ วิสาขาจฺจ สุทธกัตตาใน กโรติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มํ อวุตตกัมมะ ใน กโรติ เอวรูป วิเสสนะของ มงฺคลกालจฺจ กาลสัตตมิมฺใน กโรติ นามคัพฺพํ สัญญา- ไซตทะเข้ากับ อสุจิชาทกํจฺจ อวุตตกัมมะใน กโรติ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อาห ฯ

.....

๑๘๑. ตสมึ โข ปน นิเวสเน สพฺเพ ทาสกมฺมกรรา วิสาขาย สนฺตกาฯ อุปคฺนฺตุ
น วิสฺหนฺติ ฯ

ปน ก็ ทาสกมฺมกรรา อ.ทาสและกรรมกร ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสมึ โข นิเวสเน ในที่
เป็นที่อยู่นั้นแล สนฺตกาฯ ผู้เป็นคนมีอยู่ วิสาขาย ของนางวิสาขา น วิสฺหนฺติ ย่อม
ไม่อาจ อุปคฺนฺตุ เพื่ออันเข้าไปใกล้ ฯ

ก็ พวกทาสและกรรมกรทั้งหมด ในเรือนนั้นแล เป็นคนของนางวิสาขาทั้งนั้น ย่อมไม่
อาจเพื่อจะเข้าไปใกล้

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ สพฺเพ วิเสสนะของ ทาสกมฺมกรราฯ สุทฺธกัตฺตาใน
วิสฺหนฺติฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ตสมึ วิเสสนะของ นิเวสเน โขศัพท์ วจนาลังการะ
นิเวสเนฯ วิสยาธาระใน ทาสกมฺมกรรา วิสาขาย สามีสัมพันธะใน สนฺตกาฯ เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ สนฺตกาฯ วิเสสนะของ ทาสกมฺมกรรา อุปคฺนฺตุ ตุมตฺถสัมปทานใน
วิสฺหนฺติ นศัพท์ ปฏิเสธะใน วิสฺหนฺติ ฯ

๑๘๒. โโก นํ หตฺเถ วา ปาเท วา คณฺหิสฺสตี, มุเชน กเถตุํ สมตฺโถปี นตฺถิ ฯ

โก นํ (วิสาข) หตฺเถ วา ปาเท วา คณฺหิสฺสตี, (ปุคฺคโล) มุเชน กเถตุํ สมตฺโถปี นตฺถิ ฯ

โก อ.ใคร คณฺหิสฺสตี จักจับ นํ (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขานั้น หตฺเถ วา ที่มีหรือ
ปาเท วา หรือว่าที่เท้า, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล สมตฺโถปี แม้เป็นผู้สามารถ กเถตุํ เพื่อ
อันกล่าว มุเชน ด้วยปาก นตฺถิ ย่อมไม่มี ฯ

ใคร จักจับนางวิสาขานั้นที่มีหรือที่เท้า, บุคคล แม้ผู้สามารถเพื่อจะกล่าวด้วยปาก
ก็ไม่มี

โก สุทฺธกัตฺตาใน คณฺหิสฺสตีฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ วิสาขฯ อวุตต-
กัมมะใน คณฺหิสฺสตี หตฺเถ กัถิ ปาเท กัถิ วิสยาธาระใน คณฺหิสฺสตี วา สองศัพท์
ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ หตฺเถ และ ปาเท, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบพ
กัตฺตฺวาจก มุเชน ภาระใน กเถตุํฯ ตุมตฺถสัมปทานใน สมตฺโถฯ อปีศัพท์ อเปกขัตถะ
เข้ากับ สมตฺโถฯ วิกติกัตฺตาใน นตฺถิ ฯ

๑๘๓. วิสาขา สสุรสส กถิ์ สุตวา อาห “ตาด น เอตตเกเนว มยํ นิกุมขมาม, นหํ ตุมเหหิ อุทกตติตโต กุมภทาสี วีย อาনীตา, ธรรมานกมาตาปิตุณํ ชีตโร นาม น เอตตเกเนว นิกุมขมนฺติ; เอเตเนว เม การเณน ปิตา อีชาคมนกาลเอ อฏฺจ กุฏุมพีเก ปกุโกสาเปตวา ‘สเจ เม ชีตุ โทโส อุปฺปชชติ, โสธเยยาถาติ วตวา มํ เตสํ หตฺเถ จเปสิ, เต ปกุโกสาเปตวา มยหํ โทสํ โสธาเปถาติ ฯ”

วิสาขา สสุรสส กถิ์ สุตวา อาห “ตาด น เอตตเกเนว เอว (การเณน) มยํ นิกุมขมาม, น อหํ ตุมเหหิ อุทกตติตโต กุมภทาสี วีย อาনীตา (อมฺหิ), ธรรมานกมาตาปิตุณํ ชีตโร นาม น เอตตเกเนว เอว (การเณน) นิกุมขมนฺติ; (ปุคฺคฺล) เอเตน เอว เม การเณน ปิตา อีช (จาเน) อาคมนกาลเอ อฏฺจ กุฏุมพีเก ปกุโกสาเปตวา ‘สเจ เม ชีตุ โทโส อุปฺปชชติ, (ตุมเห ตํ โทสํ) โสธเยยาถาติ วตวา มํ เตสํ (กุฏุมพีกาณ) หตฺเถ จเปสิ, (ตุมเห ปุคฺคฺล) เต (กุฏุมพีเก) ปกุโกสาเปตวา (เต กุฏุมพีเก) มยหํ โทสํ โสธาเปถ” อิติ ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา สุตวา ฟังแล้ว กถิ์ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าว สสุรสส ของพ่อสามี อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาด ข้าแต่พ่อ มยํ อ.ดิฉัน ท. นิกุมขมาม จะออกไป เอตตเกเนว เอว (การเณน) เพราะเหตุอันมีประมาณเท่านี้ นั่นเทียว น หามิได้, อหํ อ.ดิฉัน ตุมเหหิ อาনীตา เป็นผู้ อันท่าน ท. นำมาแล้ว อุทกตติตโต จากท่าแห่งน้ำ กุมภทาสี วีย ราวกะ อ.นางกุมภทาสี (อมฺหิ) ย่อมเป็น น หามิได้, ชีตโร นาม ชื่อ อ.ชิตา ธรรมานกมาตาปิตุณํ ของมารดาและบิดาผู้ยังทรงอยู่ นิกุมขมนฺติ ย่อมออกไป เอตตเกเนว เอว (การเณน) เพราะเหตุอันมีประมาณเท่านี้ น หามิได้, ปิตา อ.บิดา เม ของดิฉัน (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกมาแล้ว กุฏุมพีเก ซึ่ง กุฏุมพี ท. อฏฺจ แปร อาคมนกาลเอ ในกาลเป็นที่มา อีช (จาเน) ในที่นี้ วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘สเจ ถ้าว่า โทโส อ.โทษ อุปฺปชชติ ย่อมเกิดขึ้น ชีตุ แกกธิดา เม ของข้าพเจ้าไซ้, (ตุมเห) อ.ท่าน ท. (ตํ โทสํ) ยังโทษนั้น โสธเยยาถ ฟังให้หมดจด’ อิติ ดังนี้ จเปสิ วางไว้แล้ว มํ ซึ่งดิฉัน หตฺเถ ในมือ เตสํ (กุฏุมพีกาณ) ของกุฏุมพี ท. เหล่านั้น เอเตน เอว การเณน เพราะเหตุอันนั้นนั่นเทียว, (ตุมเห) อ.ท่าน (ปุคฺคฺล) ยังบุคคล ปกุโกสาเปตวา ให้ร้องเรียกแล้ว เต (กุฏุมพีเก) ซึ่งกุฏุมพี ท. เหล่านั้น (เต กุฏุมพีเก) ยังกุฏุมพี ท. เหล่านั้น โสธาเปถ จงให้ชำระ โทสํ ซึ่งโทษ มยหํ ของดิฉัน” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา พึงคำกล่าวของพ่อสามีแล้ว ก็กล่าวว่า “พ่อ พวกดิฉันจะออกไป เพราะเหตุเพียงเท่านั้น ห้ามได้, ดิฉัน ถูกพวกท่านนำมาจากท่าน้ำ ดุจนางกุมภทาสี ห้ามได้, ธรรมดาว่าธิดาของมารดาและบิดาที่มีชีวิตอยู่ จะออกไปเพราะเหตุเพียงเท่านั้น ห้ามได้, บิดาของดิฉัน ใช้คนให้ไปเรียกกุกุมพี ๘ คน ในกาลเป็นที่มาในที่นี่ แล้วกล่าวว่า ‘ถ้าโทษ ย่อมเกิดขึ้นแก่ธิดาของข้าพเจ้าไซ้ไร, พวกท่าน พึงชำระโทษนั้นให้หมดจดเถิด’ ดังนี้ วางดิฉันไว้ในมือของกุกุมพีเหล่านั้น เพราะเหตุนี้แหละ, พวกท่าน จงให้คนไปเรียกกุกุมพีเหล่านั้น แล้วให้ชำระโทษของดิฉันเถิด”

วิสาขา สุกธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก สสุรสฺส สามีสัมพันธะใน กถึฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตาท อาลปนะ มยํ สุกธกัตตาใน นิกุขมามฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺสณตฺถะ เอวศฺพทํ อวชารณะเข้ากับ เอตตฺถเคนฯ วิเสสณะของ การณนฯ เหตุไฉน นิกุขมาม, อหํ สุกธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺสณตฺถะ ตุมฺเหหิ อนภฺหิตกัตตฺวาใน อาনীตา อุกท- ติตฺตฺโต อปาทานใน อาনীตา กุมภทาสี อุปมาลึงคตฺถะ วิยศฺพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ กุมภทาสี อาনীตา วิกตีกัตตฺวาใน อมฺหิ, นามศฺพทํ สญฺญาโชตกะเข้ากับ ฐิตโรฯ สุกธ- กัตตาใน นิกุขมนฺตฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ธรรมานกมาตาปิตุํ สามีสัมพันธะใน ฐิตโร นศฺพทํ ปฏฺฐิสฺสณตฺถะ เอวศฺพทํ อวชารณะเข้ากับ เอตตฺถเคนฯ วิเสสณะของ การณนฯ เหตุไฉน นิกุขมนฺตฺติ, ปิตา สุกธกัตตาใน จเปลฺสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวา เอวศฺพทํ อวชารณะเข้ากับ เอเตนฯ วิเสสณะของ การณนฯ เหตุไฉน จเปลฺสิ เม สามีสัมพันธะใน ปิตา อิธ วิเสสณะของ จานนฯ วิสยาชาระ ใน อาคมนกาเลฯ กาลสํตตฺตฺมิใน ปกฺโกสาเปตฺวา อฏฺฐ วิเสสณะของ กุกุมฺพิเกฯ อวุตต- กัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา ‘สเจ ปริกัปปตฺถะ โทโส สุกธ- กัตตาใน อุปฺปชฺชตฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน ฐิตฺตฺตฺฯ สัมปทานใน อุปฺปชฺชตฺติ, ตุมฺเห เหตุกัตตาใน โสเชยฺยาถฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะ ของ โทสํฯ การิตกัมมะใน โสเชยฺยาถ’ อิติศฺพทํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปลฺสิ มํ อวุตตกัมมะใน จเปลฺสิ เตสํ วิเสสณะของ กุกุมฺพิกาณํฯ สามีสัมพันธะใน หตฺถेฯ วิสยาชาระใน จเปลฺสิ, ตุมฺเห เหตุกัตตาใน โสธาเปถฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน โสธาเปถ เต วิเสสณะของ กุกุมฺพิเกฯ อวุตตกัมมะใน ปกฺโกสาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โสธาเปถ เต วิเสสณะของ กุกุมฺพิเกฯ การิตกัมมะ

ใน โสธาเปถ มยุห์ สามีสัมพันธะใน โทสัฏ อุตตกัมมะใน โสธาเปถ” อิตติศัพท์ อาการะ
ใน อาห ๕

๑๘๔. เสฏฐี “กลุยาณเ อสา กเถตีติ อฏฺจ กุฏุมพิกเก ปกุกโกสาเปตฺวา “อัย ทาริกา
มงฺคลกกาลे นิสฺสิทิตฺวา สุวณฺณปาตียํ นิริทกปาयाสํ ปริภุญชฺชนตํ มํ ‘อสุจิชาทโกติ
วทติ, อิมิสฺสา โทสํ อาโรเปตฺวา อิมํ อิตโต นิกุกทฺตเถตติ ๕

เสฏฐี “กลุยาณ (วจน) เอสา (วิสาขา) กเถตีติ (จินเตตฺวา ปุคฺคล) อฏฺจ กุฏุมพิกเก
ปกุกโกสาเปตฺวา “อัย ทาริกา มงฺคลกกาลे นิสฺสิทิตฺวา สุวณฺณปาตียํ นิริทกปาयाสํ ปริภุญชฺชนตํ มํ
‘อสุจิชาทโกติ วทติ, (ตุเมเห) อิมิสฺสา (วิสาขาย) โทสํ อาโรเปตฺวา อิมํ (วิสาข) อิตโต (เคหโต)
นิกุกทฺตเถตติ (อาห) ๕

เสฏฐี อ.เศรฐฐี (จินเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “เอสา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน
กเถติ ย่อมกล่าว กลุยาณ (วจน) ซึ่งคำอ้นงาม” อิติ ดังนี้ (ปุคฺคล) ยังบุคค
ปกุกโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว กุฏุมพิกเก ซึ่งกุฏุมพี ท. อฏฺจ แปะด (อาห) กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “อัย ทาริกา อ.เด็กหญิงนี้ วทติ ย่อมกล่าว มํ กะข้าพเจ้า มงฺคลกกาล
นิสฺสิทิตฺวา สุวณฺณปาตียํ นิริทกปาयाสํ ปริภุญชฺชนตํ ผู้นั่งแล้ว ในกาลอันเป็นมงคล
บริโภคอยู่ ซึ่งข้าวปายาสอันมีน้ำออกแล้ว ในถาดอันเป็นวิการแห่งทอง อิติ ว่า
‘อสุจิชาทโก ผู้เคี้ยวกินซึ่งของอันไม่สะอาด’ อิติ ดังนี้, (ตุเมเห) อ.ท่าน ท.
อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว โทสํ ซึ่งโทษ อิมิสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานี
นิกุกทฺตเถต จงคร่าออก อิมํ (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขานี อิตโต (เคหโต) จากเรือนนี้”
อิติ ดังนี้ ๕

เศรฐฐี คิดว่า “นางวิสาขานัน ย่อมกล่าวคำอ้นงาม” ใช้คนให้เรียกกุฏุมพีทั้ง ๘ คนมา
กล่าวว่า “เด็กคนนี้ ย่อมกล่าวกะข้าพเจ้า ผู้นั่งในกาลอันเป็นมงคล บริโภคข้าวปายาส
ไม่มีน้ำ ในถาดทองคำว่า ‘ผู้เคี้ยวกินซึ่งของไม่สะอาด’, พวกท่าน จงช่วยยกโทษของนาง
วิสาขานี แล้วคร่าออกจากเรือนหลังนี้ไปเถิด”

เสฏฐี สุกทกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เอสา วิเสสณะของ วิสาขาย สุกท-
กัตตาใน กเถติ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กลุยาณ วิเสสณะของ วจน ๕ อุตตกัมมะใน

กเถติ” อิติศัพท์ อากาละใน จินเตตตวาทุ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกุสาเปตวาทุ ปุคคัลล
 การิตกัมมะใน ปกุกุสาเปตวาทุ อฏฐ วิเสสณะของ กุฏุมพิกาอฏฐ อวุตตกัมมะใน
 ปกุกุสาเปตวาทุ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “อฏฐ วิเสสณะของ ทาริกาอฏฐ สุตทกัตตาใน
 วทิตุ อาขยاتبทกัตตวาทุ มงคัลลกาลล กาลสัตตมิมิใน นิสสิทิตวาทุ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปริภุญชนตัม สุตทกัตตาใน วิสยาธาระใน ปริภุญชนตัม นิสสิทิตวาทุ อวุตตกัมมะใน
 ปริภุญชนตัม วิเสสณะของ มัง อกเถติกัมมะใน วทิตุ ‘อฏฐทิกาทุ สุตทปะใน อิติอฏฐ ศัพท์
 อากาละใน วทิตุ, ตุมเห สุตทกัตตาใน นิกุกุทฏมอฏฐ อาขยاتبทกัตตวาทุ อิมิสสา
 วิเสสณะของ วิสาขาทุ สามีสัมพันธะใน ทอสอฏฐ อวุตตกัมมะใน อาโรเปตวาทุ ปุพพ
 กาลกิริยาใน นิกุกุทฏมอฏฐ อิมิ วิเสสณะของ วิสาขาทุ อวุตตกัมมะใน นิกุกุทฏมอฏฐ อิตุ
 วิเสสณะของ เคะทิตุ อปาทานใน นิกุกุทฏมอฏฐ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๑๘๕. “เอวํ กิร อมมาตติ ๫

(เต กุฏุมพิกา) “เอวํ กิร อมม” อิติ (ปุจจิสสุ) ๫

(เต กุฏุมพิกา) อ.กุฏุมพี ท. เหล่านั้น (ปุจจิสสุ) ทามแล้ว อิติ ว่า “อมม ตุก่อนแม่
 กิร ไตยิโนว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ๫

พวกกุฏุมพีเหล่านั้น ทามว่า “แม่ ไตยิโนว่า อย่างนั้นหรือ ?”

เต วิเสสณะของ กุฏุมพิกาอฏฐ สุตทกัตตาใน อาหํสอฏฐ อาขยاتبทกัตตวาทุ “อมม
 อาลปะนะ กิรศัพท์ อนุสสวณตเถ เอวํ ลิงคัตเถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํส ๫

๑๘๖. “นาหํ เอวํ วทามิ, เอกสุมิ ปน ปิณฺฑจจาริกตเถเร ชรทวารเอ จิตเต, สสุโร เม
 อปโปทกํ มชฺฐายาสํ ปริภุญชนโต ตํ น มนสิกรโธติ, อหํ ‘มยหํ สสุโร อิมสุมิ
 อตตภาเว ปุณฺณํ น กรโธติ ปุราณปุณฺณเมว ขาทตติ จินเตตตวาทุ ‘อติจจณ ฆนเต,
 มยหํ สสุโร ปุราณํ ขาทตติ อวจํ; เอตถ เม โก โทโสติ ๫

(วิสาขาทุ) “น อหํ เอวํ วทามิ, เอกสุมิ ปน ปิณฺฑจจาริกตเถเร ชรทวารเอ จิตเต, สสุโร เม
 อปโปทกํ มชฺฐายาสํ ปริภุญชนโต ตํ (เถรํ) น มนสิกรโธติ, อหํ ‘มยหํ สสุโร อิมสุมิ อตตภาเว
 ปุณฺณํ น กรโธติ ปุราณปุณฺณํ เอว ขาทตติ จินเตตตวาทุ (ตุมเห) อติจจณ ฆนเต, มยหํ สสุโร

ปุราณ ขาทติติ อวจ; เอตถ (วตถุมหิ) เม โก โทโส (โหติ) อิติ (อาห) ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.ดิฉัน วทามิ ย่อมกล่าว เอว
 อย่างนี้ น หามิได้, ปน แต่ ว่า ปิณฑจจาริกตเถเร ครั้นเมื่อพระเถระผู้เที่ยวไปเพื่อ
 บิณฑบาตเป็นปกติ เอกสมิ รูปหนึ่ง จิต ยินแล้ว ฆรทวารเ ไกลประตูแห่งเรือน,
 สสุโร อ.พ่อสามี เม ของดิฉัน ปริภุชชโโต บริโภคอยู่ มธูปายาส์ ซึ่งข้ามธูปายาส
 อปโปทกั อันมีน้ำน้อย น มนสิกรโติ ย่อมไม่กระทำไว้ในใจ ตั (เถร) ซึ่งพระเถระ
 นั้น, อหิ อ.ดิฉัน จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า ‘สสุโร อ.พ่อสามี มยหิ ของเรา น
 กรโติ ย่อมไม่กระทำ ปุณญั ซึ่งบุญ อิมสมิ อุตตภาเว ในอัทภพนี้ ขาทติ ย่อม
 เคี้ยวกิน ปุราณปุณญั เอว ซึ่งบุญเท่านั้นเที่ยว’ อิติ ดังนี้ อวจ ได้กล่าวแล้ว อิติ ว่า
 ‘ภนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมเห) อ.ท่าน อติจจถ ของงโปรดข้างหน้าเถิด, สสุโร
 อ.พ่อสามี มยหิ ของดิฉัน ขาทติ ย่อมเคี้ยวกิน ปุราณั ซึ่งของเก่า’ อิติ ดังนี้; โก
 โทโส อ.โทษอะไร เอตถ (วตถุมหิ) ในเพราะเรื่องนี้ (โหติ) ย่อมมี เม แก่ดิฉัน” อิติ
 ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา กล่าวว่า “ดิฉัน ไม่ได้กล่าวอย่างนี้, แต่ เมื่อพระเถระผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็น
 วัตรรูปหนึ่ง ยืนอยู่ไกลประตูเรือน, พ่อสามีของดิฉัน บริโภคข้ามธูปายาสที่มีน้ำน้อย
 อยู่ ย่อมไม่ใส่ใจพระเถระนั้นเลย, ดิฉันคิดว่า ‘พ่อสามีของเรา ย่อมไม่ทำบุญในอัทภพ
 นี้ ย่อมเคี้ยวกินบุญเท่านั้นแหละ’ ดังนี้ จึงได้กล่าวว่า ‘ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงโปรดข้าง
 หน้าเถิด, พ่อสามีของดิฉัน ย่อมเคี้ยวกินของเก่า’ ดังนี้, โทษอะไรในเพราะเรื่องนี้ ย่อม
 มีแก่ดิฉันเล่า ?”

วิสาขา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อหิ สุทธกัตตาใน วทามิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพทั ปฏิสเสชนัตถะ เอว กิริยาวิเสสนะใน วทามิ, ปนศัพทั
 วิเสสชตกะ เอกสมิ วิเสสนะของ ปิณฑจจาริกตเถเรฯ ลักษณะใน จิตฯ ลักษณะกิริยา
 ฆรทวารเ สมิปาทธาระใน จิต, สสุโร สุทธกัตตาใน มนสิกรโติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 เม สามีสัมพันธะใน สสุโร อปโปทกั วิเสสนะของ มธูปายาส์ฯ อุตตกัมมะใน
 ปริภุชชโโตฯ อัพภันตรกิริยาของ สสุโร ตั วิเสสนะของ เถรฯ อุตตกัมมะใน มนสิ-
 กรโติ นศัพทั ปฏิสเสชนะใน มนสิกรโติ, อหิ สุทธกัตตาใน อวจฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 ‘สสุโร สุทธกัตตาใน กรโติ และ ขาทติ กรโติ ก็ดี ขาทติ ก็ดี อาชยาตบทกัตตุวจาก

มยหิ สามีสัมพันธะใน สสุโร อิมสมิ วิเสสนะของ อุตตภาเวจ วิสยาธาระใน กโรติ
 ปุณณ อุตตกัมมะใน กโรติ นคัพพ ปฏิสะระใน กโรติ เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ
 ปุราณปุณณจ อุตตกัมมะใน ขาทติ' อิตคัพพ อาการะใน จินเตตวาจ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อวจ 'ภนเต อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตาใน อติจณจ อาชยาตบทกัตตวาจก, สสุโร
 สุทธกัตตาใน ขาทติจ อาชยาตบทกัตตวาจก มยหิ สามีสัมพันธะใน สสุโร ปุราณ
 อุตตกัมมะใน ขาทติ' อิตคัพพ อาการะใน อวจ, โก วิเสสนะของ โทโสจ สุทธกัตตา
 ใน โหติจ อาชยาตบทกัตตวาจก เอตถ วิเสสนะของ วตุณฺหิจ นิमितตสัตตมีใน โทโส
 เม สัมปทานใน โหติ" อิตคัพพ อาการะใน อาห ๕

๑๘๗. "ออยย อิช โทโส นตฺถิ, อุมหากิ ฐิตา ยุตฺตํ กเถติ, ตฺวํ กสฺมา กุชฺฉลลิตี ๕

(เต กุณฺหมพิกา) "ออยย อิช (การณ) โทโส นตฺถิ, อุมหากิ ฐิตา ยุตฺตํ (วจน) กเถติ, ตฺวํ
 กสฺมา กุชฺฉลลิตี (อาหฺสุ) ๕

(เต กุณฺหมพิกา) อ.กุณฺหมพี ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า "ออยย ข้าแต่เจ้า
 โทโส อ.โทษ อิช (การณ) ในเพราะเหตุนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี, ฐิตา อ.ฐิตา อุมหากิ
 ของข้าพเจ้า ท. กเถติ ย่อมกล่าว (วจน) ซึ่งคำ ยุตฺตํ อันควรแล้ว, ตฺวํ อ.ท่าน
 กุชฺฉลลิตี ย่อมโกรธ กสฺมา เพราะเหตุอะไร" อิติ ดังนี้ ๕

พวกกุณฺหมพีเหล่านั้น กล่าวว่ "ข้าแต่เจ้า โทษในเพราะเหตุนี้ ย่อมไม่มี, ฐิตาของพวกเขา
 ข้าพเจ้า ย่อมกล่าวคำอันควรแล้ว, ท่าน ย่อมโกรธเพราะเหตุอะไร?"

เต วิเสสนะของ กุณฺหมพิกาจ สุทธกัตตาใน อาหฺสุจ อาชยาตบทกัตตวาจก "ออยย
 อาลปนะ โทโส สุทธกัตตาใน นตฺถิจ กิริยาบทกัตตวาจก อิช วิเสสนะของ การณจ
 นิमितตสัตตมีใน โทโส, ฐิตา สุทธกัตตาใน กเถติจ อาชยาตบทกัตตวาจก อุมหากิ
 สามีสัมพันธะใน ฐิตา ยุตฺตํ วิเสสนะของ วจนจ อุตตกัมมะใน กเถติ, ตฺวํ สุทธกัตตา
 ใน กุชฺฉลลิจ อาชยาตบทกัตตวาจก กสฺมา เหตุใน กุชฺฉลลิตี" อิตคัพพ อาการะใน
 อาหฺสุ ๕

๑๘๘. "ออยยา เอส ตาว โทโส มา โหตุ, อยํ ปน เอกทิวสํ มชฺฉิมยามะ ทาสทาสีหิ

ปริวรรต ปจฺจนาเคหํ อคมาสีติ ฯ

(เสฏฐิ) “อโยยา เอโส ตาว โทโส มา โหตุ, อโย (วิสาขา) ปน เอกทิวสํ มชฺฌิมยามะ ทาสทาสีหิ ปริวรรต ปจฺจนาเคหํ อคมาสีติ (อาห) ฯ”

(เสฏฐิ) อ.เศรษฐี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อโยยา ข้าแต่เจ้า ท. เอโส โทโส อ.โทษ นั้น มา โหตุ จงอย่ามี ตาว ก่อน, ปน แต่ว่า อโย (วิสาขา) อ.นางวิสาขานี้ ทาสทาสีหิ ปริวรรต ผู้อันทาสและนางทาสี ท. แวดล้อมแล้ว อคมาสี ได้ไปแล้ว ปจฺจนาเคหํ สู่ภายหลังแห่งเรือน มชฺฌิมยามะ ในยามอันมีในท่ามกลาง เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรษฐี กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้าทั้งหลาย โทษนั้น จงอย่ามีก่อน, แต่นางวิสาขานี้ ถูกทาสและนางทาสีแวดล้อมแล้ว ได้ไปข้างหลังบ้าน ในมัชฌิมยาม ในวันหนึ่ง”

เสฏฐิ สุกุทกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อโยยา อาลปนะ เอโส วิเสสนะใน โทโสฯ สุกุทกัตตาใน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตาว กิริยาวิเสสนะใน โหตุ มาศัพทํ ปฏิเสชะใน โหตุ, ปนศัพทํ วิเสสชิตตะ อโย วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุกุทกัตตา ใน อคมาสีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอกทิวสํ ทุตติยากาลสัตตมีในอคมาสี มชฺฌิมยามะ กาลสัตตมีใน อคมาสี ทาสทาสีหิ อนภิหิตกัตตาใน ปริวรรตฯ วิเสสนะของ วิสาขา ปจฺจนาเคหํ สัมปาปุณียกัมมะใน อคมาสี” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ฯ

๑๘๘. “เอวํ กิร อมฺมาติ ฯ

(เต กุฏุมพิกา) “เอวํ กิร อมฺม” อิติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(เต กุฏุมพิกา) อ.กุฏุมพี ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ดูก่อนแม่ กิร ได้ยินว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกกุฏุมพีเหล่านั้น ถามว่า “แม่ ได้ยินว่า อย่างนั้นจริงหรือ ?”

เต วิเสสนะของ กุฏุมพิกา สุกุทกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมฺม อาลปนะ กิรศัพทํ อนุสสวนัตตะ เอวํ ลิงคัตตะ” อิติศัพทํ อากาละใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๑๙๐. “ตาดานา นานิ อญเณน การเณน คตา, อิมสูมี ปน เคเห อาชานียวพวาย วิชาตาย, ‘สญญปี อกตวา นิสิติตุ อยุตตุนติ ทณททีปเก คาหาเปตวา ทาสีหิ สหุธี คนตวา วพวาย วิชาตาย ปริหาริ การาเปสี, เอตถ เม โโก โทโสติ ฯ”

(วิสาข) “ตาดาน น อหิ อญเณน การเณน คตา (อมุหิ), อิมสูมี ปน เคเห อาชานียวพวาย วิชาตาย, (อหิ) ‘(มยา) สญญปี อกตวา นิสิติตุ อยุตตุนติ (จินุเตตวา ปุคคัล) ทณททีปเก คาหาเปตวา ทาสีหิ สหุธี คนตวา (ปุคคัล) วพวาย วิชาตาย ปริหาริ การาเปสี, เอตถ (การเณ) เม โโก โทโสติ (อาห) ฯ”

(วิสาข) อ.นางวิสาข (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดานา ข้าแต่พ่อ ท. อหิ อ.ดิฉฉน คตา เป็นผู้ไปแล้ว อญเณน การเณน เพราะเหตุอื่น อมุหิ ย่อมเป็น น หามิได้, ปน แต่วา อาชานียวพวาย ครั้นเมื่อลาตัวเป็นแม่ของม้าอาชาไนย วิชาตาย คลอดแล้ว อิมสูมี เคเห ไกลเรือนนี้, (อหิ) อ.ดิฉฉน (จินุเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า ‘(มยา) สญญปี อกตวา นิสิติตุ อ.อัน- อันเรา ไม่กระทำ แม่ซึ่งความสำคัญ -แล้วจึงนั่ง อยุตตุนติ ไม่ควรแล้ว’ อิติ ดังนี้ (ปุคคัล) ยังบุคคล คาหาเปตวา ให้ถือเอาแล้ว ทณททีปเก ซึ่ง ประทีปมีตาม ท. คนตวา ไปแล้ว สหุธี กับ ทาสีหิ ด้วยนางทาสี ท. (ปุคคัล) ยัง บุคคล การาเปสี ให้กระทำแล้ว ปริหาริ ซึ่งการจัดการ วพวาย แก่นางลา วิชาตาย ตัวคลอดแล้ว, โโก โทโส อ.โทษอะไร เม ของดิฉฉน เอตถ (การเณ) ในเพราะเหตุนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ”

นางวิสาข กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย ดิฉฉนไม่ได้ไปเพราะเหตุอื่น, แต่ เมื่อลาตัวเป็นแม่ ของม้าอาชาไนย คลอดไกลเรือนหลังนี้, ดิฉฉน คิดว่า ‘การที่เราไม่ให้แม่ความสำคัญแล้ว นั้น ไม่ควรเลย’ แล้วใช้คนให้ถือเอาประทีปตามทั้งหลาย ไปพร้อมกับพวกนางทาสี ใช้ คนให้ทำการจัดการแก่นางลาตัวคลอดแล้ว, โทษอะไรของดิฉฉน ในเพราะเหตุนั้นเล่า ?”

วิสาขา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตาดานา อาลปนนะ อหิ สุททกัตตาใน อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก นศัพท ปฏิสเนนตถะ อญเณน วิเสสนะของ การเณนฯ เหตุใด คตาฯ วิกติกัตตาใน อมุหิ, ปนศัพท วิเสสชิตถะ อาชานียวพวาย ลักษณะใน วิชาตายฯ ลักษณะกิริยา อิมสูมี วิเสสนะของ เคเหฯ วิสาขาระใน วิชาตาย, อหิ เหตุ- กัตตาใน การาเปสีฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ‘นิสิติตุ ตุมัตถกัตตาใน อยุตตุนติฯ”

กิตตบทกัตตฺวาจก มยา อนภินิหิตกัตตฺวาใน นิสิตฺตุ อปีศัพทฺ อเปกขัตตถะเข้ากับ สญญํญ อวุตตกัมมะใน อกตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสิตฺตุ อิตฺติศัพทฺ อากาละใน จินฺเตตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา ปุคฺคัลลํ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา ทณฺฑที่ปเก อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ทาสีหิ สหัตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิญฺญ กิริยาสมวายะใน คนฺตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน การาเปสี ปุคฺคัลลํ การิตกัมมะใน การาเปสี วิชาตาย วิเสสณะของ วพฺวายจก สัมปทานใน การาเปสี ปริหาริ อวุตตกัมมะ ใน การาเปสี, โก วิเสสณะของ โทโสจก ลิงคัตถะ เอตฺถ วิเสสณะของ การณฺญํ นิมิตต- สัตตมึใน โทโส เม สามีสัมพันธะใน โทโส” อิตฺติศัพทฺ อากาละใน อาห ๗

๑๙๑. “ออยฺย อมฺหากํ ธีตา ตว เคเห ทาสีหิปี อกตฺตพฺพกมฺมํ กโรติ, ตฺวํ เอตฺถ กิ โทสํ ปสฺสสีติ ๗

(เต กุญฺญมฺพิกา) “ออยฺย อมฺหากํ ธีตา ตว เคเห ทาสีหิปี อกตฺตพฺพกมฺมํ กโรติ, ตฺวํ เอตฺถ (การณฺ) กิ โทสํ ปสฺสสีติ (อาหํสุ) ๗

(เต กุญฺญมฺพิกา) อ.กุญฺญมฺพี ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยฺย ข้าแต่เจ้า ธีตา อ.ธีตา อมฺหากํ ของข้าพเจ้า ท. กโรติ ย่อมกระทำ ทาสีหิปี อกตฺตพฺพกมฺมํ ซึ่งกรรม แม้อันนางทาสี ท. ไม่พึงกระทำ เคเห ในเรือน ตว ของท่าน, ตฺวํ อ.ท่าน ปสฺสสีติ ย่อมเห็น กิ โทสํ ซึ่งโทษอะไร เอตฺถ (การณฺ) ในเพราะเหตุนั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พวกกุญฺญมฺพีเหล่านั้น กล่าวว่่า “ข้าแต่เจ้า ธีตาของพวกข้าพเจ้า ย่อมกระทำกรรมแม้อัน พวกนางทาสีไม่พึงทำ ในเรือนของท่าน, ท่าน ย่อมเห็นโทษอะไร ในเพราะเหตุนั้น”

เต วิเสสณะของ กุญฺญมฺพิกาจก สุตฺถกัตตฺวาใน อาหํสุจก อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ออยฺย อาลปนะ ธีตา สุตฺถกัตตฺวาใน กโรติจก อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ธีตา ตว สามีสัมพันธะใน เคเหจก วิสยาธาระใน กโรติ อปีศัพทฺ อเปกขัตตถะเข้ากับ ทาสีหิจก อนภินิหิตกัตตฺวาใน อกตฺตพฺพ- อกตฺตพฺพกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรติ, ตฺวํ สุตฺถ- กัตตฺวาใน ปสฺสสีจก อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺถ วิเสสณะของ การณฺญํ นิมิตตสัตตมึใน ปสฺสสีติ กิ วิเสสณะของ โทโสจก อวุตตกัมมะใน ปสฺสสีติ” อิตฺติศัพทฺ อากาละใน อาหํสุ ๗

๑๗๒. “ออยยา อธิราปี ตาว โทโส มา โหตุ, อิมิสฺสา ปน ปิตา อธิราคมนกาลเ อิมิ
โหวทฺหโต คุยฺหปฺปฏิจฺจนฺเน ทส โอวาเท อทาสี, เตสํ อตุถิ น ชานามิ, เตสํ เม
อตุถิ กเถตุ; อิมิสฺสา ปน ปิตา ‘อนฺโตอคฺคิ พหิ น นีหริตฺพุโพติ อาห, สกฺกา นุ
ไซ อมฺเหติ อุกฺโต ปฏิวิสุสฺสเกหฺนํ อคฺคิ อทตฺวา วสิตฺตุนฺติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “ออยยา อธิราปี (วตฺถุมฺหิ) ตาว โทโส มา โหตุ, อิมิสฺสา (วิสาขาย) ปน ปิตา อธิ
(จาเน) อากมนกาลเ อิมิ (วิสาข) โอวทฺหโต คุยฺหปฺปฏิจฺจนฺเน ทส โอวาเท อทาสี, (อห) เตสํ
(โอวาทาน) อตุถิ น ชานามิ, (วิสาขา) เตสํ (โอวาทาน) เม อตุถิ กเถตุ; อิมิสฺสา (วิสาขาย)
ปน ปิตา (สฺสรุกฺุเล วสนฺติยา นาม อิตฺติยา) อนฺโตอคฺคิ พหิ น นีหริตฺพุโพติ อาห, สกฺกา นุ
ไซ อมฺเหติ อุกฺโต (ปสฺสโต) ปฏิวิสุสฺสเกหฺนํ อคฺคิ อทตฺวา วสิตฺตุนฺติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยยา ข้าแต่เจ้า ท. โทโส อ.โทษ มา
โหตุ จงอยามี อธิราปี (วตฺถุมฺหิ) ในเพราะเรื่องแม่นี้ ตาว ก่อน, ปน แต่วา ปิตา
อ.บิดา อิมิสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานี้ โอวทฺหโต เมื่อกล่าวสอน อิมิ (วิสาข)
ซึ่งนางวิสาขานี้ อากมนกาลเ ในกาลเป็นที่มา อธิ (จาเน) ในที่นี้ อทาสี ได้ให้แล้ว
โอวาเท ซึ่งโอวาท ท. ทส สิบ คุยฺหปฺปฏิจฺจนฺเน อันบุคคลพึงชอนและอันบุคคล
ปกปิดแล้ว, (อห) อ.ข้าพเจ้า น ชานามิ ย่อมไม่รู้ อตุถิ ซึ่งเนื้อความ เตสํ
(โอวาทาน) แห่งโอวาท ท. เหล่านั้น, (วิสาขา) อ.นางวิสาขา กเถตุ จงกล่าว อตุถิ
ซึ่งเนื้อความ เตสํ (โอวาทาน) แห่งโอวาท ท. เหล่านั้น เม แก่ข้าพเจ้า, ปน ก็ ปิตา
อ.บิดา อิมิสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘อนฺโตอคฺคิ
อ.ไฟในภายใน (อิตฺติยา) อันหญิง (วสนฺติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ สฺสรุกฺุเล ในตระกูล
แห่งพอสามี น นีหริตฺพุโพ ไม่พึงนำออกไป พหิ ในภายนอก’ อิติ ดังนี้, อมฺเหติ อัน
เรา ท. สกฺกา นุ ไซ อาจหรือหนอแล อุกฺโต (ปสฺสโต) ปฏิวิสุสฺสเกหฺนํ อคฺคิ
อทตฺวา วสิตฺตุนฺติ เพื่ออัน-ไม่ให้ ซึ่งไฟ แก่เรือนของบุคคลผู้คั่นเคยกัน ท. ในข้าง ท. สอง
-แล้วจึงอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐิ กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้าทั้งหลาย โทษจงอยามีในเพราะเรื่องแม่นีก่อนเกิด, แต่บิดา
ของนางวิสาขานี้ เมื่อกล่าวสอนนางวิสาขานี้ ในคราวมาในที่นี้ ได้ให้โอวาท ๑๐ ข้อ
อันชอนเร้นและปิดบัง, ข้าพเจ้าย่อมไม่รู้ความหมายของโอวาทเหล่านั้น, ขอนางวิสาขา
จงกล่าวเนื้อความของโอวาทเหล่านั้นแก่ข้าพเจ้า, ก็บิดาของนางวิสาขานี้ กล่าวว่า

‘ไฟใน อันหญิงซึ่งอยู่อยู่ในตระพอสามี ไม่พียงนำออกไปในภายนอก’ ดังนี้, พวกเรา อาจหรือหนอแลเพื่อจะไม่ให้ไฟแก่เรือนผู้คั่นเคยกัน ในทั้งสองข้าง แล้วจึงอยู่”

เสฏฐิ์ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก “อชฺชยา อาลปนะ โทโส สุทรกัตตานิ โหตุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อปัสสิทฺถ์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิชฺช วิเสสณะของ วตฺตุมฺหิฯ นิमितตัสตตมึใน โหตุ ตาว กิริยาวิเสสณะใน โหตุ มาศิพฺท์ ปฏิเสธะใน โหตุ, ปนศิพฺท์ วิเสสโชตกะ ปิตา สุทรกัตตานิ อทาสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อิมิสฺสา วิเสสณะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน ปิตา อิชฺช วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน อากมนกาเลฯ กาลัสตตมึใน โอวทนุโต อิมิ วิเสสณะของ วิสาขิฯ อวุตตกัมมะใน โอวทนุโตฯ อัปภันตริกิริยาของ ปิตา คุชฺชปฺปฏิจฺจนฺเน กิตี ทส กิตี วิเสสณะของ โอวาทะฯ อวุตตกัมมะใน อทาสิ, อหิ สุทรกัตตานิ ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เตสั วิเสสณะของ โอวาทานิฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน ชานามิ นศิพฺท์ ปฏิเสธะใน ชานามิ, วิสาขา สุทรกัตตานิ กเถตุฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เตสั วิเสสณะของ โอวาทานิฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน กเถตุ เม สัมปทานใน กเถตุ, ปนศิพฺท์ วากยารัมภโชตกะ ปิตา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจก อิมิสฺสา วิเสสณะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน ปิตา ‘อนฺโตอคฺคิ วุตตกัมมะใน นีหริตฺพุโพฯ กิตบทกัมมวาจก สสรุกละ วิสยาธาระใน วสนฺติยา นามศิพฺท์ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วสนฺติยาฯ วิเสสณะของ อิตฺถิยาฯ อนภิหิตกัตตานิ นีหริตฺพุโพ พหิ วิสยาธาระใน นีหริตฺพุโพ นศิพฺท์ ปฏิเสธะใน นีหริตฺพุโพ’ อิตฺติศิพฺท์ อาการะใน อาห, อมฺเหหิ อนภิหิตกัตตานิ สกฺกาฯ กิริยาบทาววาจก นุศิพฺท์ ปุจฺจนันตเถ โชศิพฺท์ วจนา- ลังการะ อุกฺโต วิเสสณะของ ปสฺสโตฯ วิสยาธาระใน ปฏิวิสุสฺสเกหานิฯ สัมปทานใน อทตฺวา อคฺคิ อวุตตกัมมะใน อทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วสิตุฯ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺกา” อิตฺติศิพฺท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๙๓. “เอวํ กิร อมฺมาติ ฯ

(เต กุฏุมฺพิกา) “เอวํ กิร อมฺม” อิติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(เต กุฏุมฺพิกา) อ.กุฏุมฺพี ท. เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ตุก่อนแม่ กิร ได้ยินว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกกุฎุมพีเหล่านั้น ถามว่า “แม่ ได้ยินว่า อย่างนั้นจริงหรือ ?”

เต วิเสสณะของ กุฎุมพีกาๆ สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อมฺม อาลนปะ กิรศัพท อนุสสวานัตถะ เอวํ ลิงคัตถะ” อิติศัพท อาการะไน ปุจฺฉิสุ ๫

๑๙๔. “ตาดตา มยฺหํ ปิตา น เอตํ สนฺธาย กเถสิ, อิทํ ปน สนฺธาย กเถสิ ‘อมฺม ตว สสุสสุสสุสสามิกานํ อคฺฉณํ ทิสฺวา พหิ ตสฺมี ตสฺมี เคเห จตฺวา มา กเถสิตี, เอวรฺูเปน หิ อคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม นตฺถิติ ๫

(วิสาขา) “ตาดตา มยฺหํ ปิตา น เอตํ (อตฺถํ) สนฺธาย กเถสิ, (มยฺหํ ปิตา) อิทํ (อตฺถํ) ปน สนฺธาย กเถสิ ‘(ตฺวํ) อมฺม ตว สสุสสุสสุสสามิกานํ อคฺฉณํ ทิสฺวา พหิ ตสฺมี ตสฺมี เคเห จตฺวา มา กเถสิตี, เอวรฺูเปน หิ อคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม นตฺถิติ (อาห) ๫

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดตา ข้าแต่พ่อ ท. ปิตา อ.บิดา มยฺหํ ของดิฉัน กเถสิ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึงเอา เอตํ (อตฺถํ) ซึ่งเนื้อความนั้น น หามีได้, (ปิตา) อ.บิดา (มยฺหํ) ของดิฉัน กเถสิ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึงเอา อิทํ (อตฺถํ) ซึ่งเนื้อความนี้ อิติ ว่า ‘อมฺม ตูก่อนแม่ (ตฺวํ) อ.เธอ ทิสฺวา เห็นแล้ว อคฺฉณํ ซึ่งโทษมิใช่คุณ สสุสสุสสุสสามิกานํ ของแม่สามี พ่อสามี และสามี ท. ตว ของเธอ จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ตสฺมี ตสฺมี เคเห ในเรื่อนั้นๆ พหิ ในภายนอก มา กเถสิ อย่างกล่าวแล้ว’ อิติ ดังนี้, หิ เพราะว่า อคฺคิ นาม ชื่อ อ.ไฟ สทิสฺโส อันเช่นกับ อคฺคินา ด้วยไฟ เอวรฺูเปน อันมีอย่างนี้เป็นรูป นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๫

นางวิสาขา กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย บิดาของดิฉัน กล่าวหมายถึงเอาเนื้อความนั้น หามีได้, บิดาของดิฉัน กล่าวหมายถึงเอาเนื้อความนี้ว่า ‘แม่ เธอเห็นโทษมิใช่คุณของแม่สามี พ่อสามี และสามี ของเธอ ดำรงอยู่ในเรื่อนั้นๆ ในภายนอก อย่างกล่าวแล้ว’ ดังนี้, เพราะว่า ชื่อว่าไฟอันเช่นกับไฟอันเห็นปานนี้ ย่อมไม่มี”

วิสาขา สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาดตา อาลนปะ ปิตา สุทธกัตตา ไน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะไน ปิตา นศัพท ปฏฺิเสชนัตถะ เอตํ วิเสสณะของ อตฺถํๆ อวฺุตตกัมมะไน สนฺธายๆ กิริยาวิเสสณะไน กเถสิ, ปนศัพท วิเสสชตถะ ปิตา สุทธกัตตาใน กเถสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะไน

ปีตา อิทธิ วิเสสณะของ อตถิณี อวุตตกัมมะใน สนธยาฯ กิริยาวิเสสณะใน กเถสิ ‘อมม อาลปนนะ ตวั สุทธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน สสฺสุ- สสุรสามิกานํ สามีสัมพันธะใน อคฺคณฺญ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา พหิ วิสยาธาระใน จตฺวา ตสฺมี สองบท วิเสสณะของ เคเหฯ วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถสิ มาศัพทํ ปฏฺวิเสสณะใน กเถสิ’ อิติศัพทํ อากาเรใน กเถสิ, หิศัพทํ เหตุไซตกะ สทิสฺโส วิเสสณะของ อคฺคิ นามศัพทํ สัญญาไซตกะเข้ากับ อคฺคิฯ สุทธกัตตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก เอวรูปเน วิเสสณะของ อคฺคินาฯ ตติยา- วิเสสณะใน สทิสฺโส” อิติศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๑๙๕. “อຍຍາ ເອຕ໌ ຕາວ ໂຫຼ, ອີມິສຸສາ ປນ ປິຕາ ‘ພາທິຣ໌ໂຕ ອຄຸຕິ ນ ອນ໌ໂຕ ປເວເສຕພຸໂພຕິ ອາຫ, ກີ ສກຸກາ ອມເຫິ ອນ໌ໂຕອຄຸຕິມຸຫິ ນິພຸພຸເຕ, ພາທິຣ໌ໂຕ ອຄຸຕິ ອນາຫຣິຕຸນຸຕິ ຯ

(เสฏฐิ) “อຍຍາ ເອຕ໌ (ວຈນ໌) ຕາວ ໂຫຼ, ອີມິສຸສາ (ວິສາຂາຍ) ປນ ປິຕາ ‘(ສສຸຣຸເລ ວສນຸຕິຍາ ນາມ ອິຕຸຕິຍາ) ພາທິຣ໌ໂຕ ອຄຸຕິ ນ ອນ໌ໂຕ ປເວເສຕພຸໂພຕິ ອາຫ, ກີ ສກຸກາ ອມເຫິ, ອນ໌ໂຕອຄຸຕິມຸຫິ ນິພຸພຸເຕ, ພາທິຣ໌ໂຕ ອຄຸຕິ ອນາຫຣິຕຸນຸຕິ (ອາຫ) ຯ

(เสฏฐิ) อ.เศรชฐิ (อาท) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อຍຍາ ຫ້າແຕ່ເຈົ້າ ທ. ເອຕ໌ (ວຈນ໌) ອ.ຄໍາ ນັ້ນ ໂຫຼ ຈງຍກໄວ້ ຕາວ ກ່ອນ, ປນ ແຕ່ວ່າ ປິຕາ ອ.ປິຕາ ອີມິສຸສາ (ວິສາຂາຍ) ຂອງນາງ ວິສາຂານີ ອາຫ ກ່ອນ ອີຕິ ວ່າ ‘ອຄຸຕິ ອ.ໄຟ ພາທິຣ໌ໂຕ ຈາກກາຍນອກ (ອິຕຸຕິຍາ) ອັນ ຫຼືງ ວສນຸຕິຍາ ນາມ ຫຼືອຜູ້ຢູ່ຢູ່ ສສຸຣຸເລ ໃນຕະກູລແຫ່ງພ່ອສາມີ ນ ປເວເສຕພຸໂພ ໄມ່ພິ່ງໃຫ້ເຂົ້າໄປ ອນ໌ໂຕ ໃນກາຍໃນ’ ອີຕິ ດັ່ງນີ້, ອມເຫິ ອັນເຮາ ທ. ສກຸກາ ອາຈ, ອນ໌ໂຕອຄຸຕິມຸຫິ ຄຣັ້ນເມື່ອໄຟໃນກາຍໃນ ນິພຸພຸເຕ ດັບແລ້ວ, ອນາຫຣິຕຸ ເພື່ອອັນໄມ່ນໍາມາ ອຄຸຕິ ຫຼື່ງໄຟ ພາທິຣ໌ໂຕ ຈາກກາຍນອກ ກີ ຫຼືອ” ອີຕິ ດັ່ງນີ້ ຯ

เศรชฐิ กล่าวว่า “ຫ້າແຕ່ເຈົ້າທັງຫຼາຍ ຄໍານັ້ນ ຈງຍກໄວ້ກ່ອນເຄີດ, ແຕ່ປິຕາຂອງນາງວິສາຂານີ ກ່ອນ ໄຟຈາກຂ້າງນອກ ຫຼືອອັນຫຼືງຜູ້ຢູ່ຢູ່ໃນຕະກູລພ່ອສາມີ ໄມ່ຄວນໃຫ້ເຂົ້າໄປ ໃນກາຍໃນ’ ດັ່ງນີ້, ເມື່ອໄຟກາຍໃນດັບ ພວກເຮາອາຈຫຼືອ ເພື່ອທີ່ຈະໄມ່ນໍາໄຟຈາກກາຍນອກເຂົ້າ ມາຫຼືອ ?”

เสฏฐิ สุทธกัตตานิ อากะ อายาตบพกัตตวาจก “อัยยา อาลปนะ เอตัง วิเสสณะของ
 วจนัง สุทธกัตตานิ โหตุ อายาตบพกัตตวาจก ตาว กิริยาวิเสสณะใน โหตุ,
 ปนคัพพัง วิเสสโชตกะ ปิตา สุทธกัตตานิ อากะ อายาตบพกัตตวาจก อิมิสสา
 วิเสสณะของ วิสาขายะ สามีสัมพันธะใน ปิตา ‘อคฺคิ วุตตกัมมะใน ปเวเสตพฺโพ
 กิตบพเหตุกัมมวาจก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนุตติยา นามคัพพัง สัญญาโชตกะเข้ากับ
 วสนุตติยา วิเสสณะของ อิตฺติยา อณนิกิตกัตตานิ ปเวเสตพฺโพ พาทิโร อปาทานใน
 ปเวเสตพฺโพ นคัพพัง ปฏิสระใน ปเวเสตพฺโพ อนโธ วิสยาธาระใน ปเวเสตพฺโพ’
 อิตฺติคัพพัง อากะระใน อากะ, อมฺเหติ อณนิกิตกัตตานิ สกุกา กิริยาบพกัตตวาจก
 กิตฺติคัพพัง ปุจฺฉนตฺถะ, อนโธอคฺคิมฺหิ ลักขณะใน นิพฺพุเตยฺ ลักขณกิริยา, พาทิโร
 อปาทานใน อนาหริตฺตํ อคฺคิ อวุตตกัมมะใน อนาหริตฺตํ ตุมฺมตฺถสัมปทานใน สกุกา’
 อิตฺติคัพพัง อากะระใน อากะ ๕

๑๗๖. “เอวํ กิโร อมฺมาติ ๕

(เต กุฏุมฺพิกา) “เอวํ กิโร อมฺม” อิติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๕

(เต กุฏุมฺพิกา) อ.กุฏุมฺพี ท. เหล่านี้ (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามาแล้ว อิติ ว่า “อมฺม ดูก่อนแม่
 กิโร ได้ยินว่า เอวํ อ.อย่างนั้นหรือ” อิติ ดังนี้ ๕

พวกกุฏุมฺพีเหล่านี้ ถาว่า “แม่ ได้ยินว่า อย่างนั้นจริงหรือ ?”

เต วิเสสณะของ กุฏุมฺพิกา สุทธกัตตานิ ปุจฺฉิสฺสุ อายาตบพกัตตวาจก “อมฺม
 อาลปนะ กิโรคัพพัง อณฺสสวณตฺถะ เอวํ ลิงคตฺถะ” อิตฺติคัพพัง อากะระใน ปุจฺฉิสฺสุ ๕

๑๗๗. “ตาทา มยฺหํ ปิตา น เอตัง สนฺชาย กเถสิ, อิทํ ปน สนฺชาย กเถสิ ‘สเจ เต
 ปฏิวิสสกเคหเส อิตฺติโย วา ปุริสา วา สสุสฺสสุรสามิกานํ อคฺคณํ กเถนฺติ, เตหิ กเถตํ
 อากะริตฺวา ‘อสุโก นาม ตุมฺหากํ เอวํ อคฺคณํ กเถตฺติ ปน มา กเถยยาสิตฺติ,
 เอเตน หิ อคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม นตฺถิติ ๕

(วิสาขา) “ตาทา มยฺหํ ปิตา น เอตัง (อตฺถ) สนฺชาย กเถสิ, (มยฺหํ ปิตา) อิทํ (อตฺถ) ปน
 สนฺชาย กเถสิ ‘สเจ เต ปฏิวิสสกเคหเส อิตฺติโย วา ปุริสา วา สสุสฺสสุรสามิกานํ อคฺคณํ

กถนุติ, (ตุ๋) เตหิ (ชเนหิ) กถิต์ (วจน) อหริตฺวา 'อสุโก นาม (ปุคฺคโล) ตุมหากั เอว
 อคฺคณ กถตฺติ ปฺน มา กถยฺยาสีติ, เอเตน หิ อคฺคินา สทิสฺโส อคฺคิ นาม นตฺถิติ (อาห) ๙

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ข้าแต่พ่อ ท. ปีตา อ.บิดา
 มยุหิ ของดิฉัน กถลสิ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายเอา เอตฺ (อตฺถ) ซึ่งเนื้อความนั้น
 น หามีได้, ปน แต่ว่า (ปีตา) อ.บิดา (มยุหิ) ของดิฉัน กถลสิ กล่าวแล้ว สนฺธาย
 หมายเอา อิทฺ (อตฺถ) ซึ่งเนื้อความนี้ อิติ ว่า ‘สเจ ถ้าว้า อิตฺถิโย วา อ.หญิง ท. หรือ
 ปุริสา วา หรือว่า อ.บุรุษ ท. ปฏฺวิสุสฺสกเคหฺสุ ในเรือนของบุคคลผู้คุ้นเคยกัน ท. เต
 ของเธอ กถนุติ ย่อมกล่าว อคฺคณ ซึ่งโทษมิใช่คุณ สสฺสุสฺสรสามิกานํ ของแม่สามี
 พ่อสามีและสามี ท., (ตุ๋) อ.เธอ อหริตฺวา นำมาแล้ว (วจน) ซึ่งคำ เตหิ (ชเนหิ)
 กถิต์ อัน-อันชน ท. เหล่านั้น -กล่าวแล้ว มา กถยฺยาสี ไม่พึงกล่าว ปฺน อีก อิติ ว่า
 ‘(ปุคฺคโล)อ.บุคคล อสุโก นาม ชื่อโน้น กถลสิ ย่อมกล่าว อคฺคณ ซึ่งโทษมิใช่คุณ
 เอว อย่างนี้ ตุมหากั ของท่าน ท.’ อิติ ดังนี้’ อิติ ดังนี้, หิ เพราะว้า อคฺคิ นาม ชื่อ
 อ.ไฟ สทิสฺโส อันเช่นกับ เอเตน อคฺคินา ด้วยไฟนั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๙

นางวิสาขา กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย บิดาของดิฉัน กล่าวหมายเอาเนื้อความนั้น หามีได้,
 แต่บิดาของดิฉัน กล่าวหมายเอาเนื้อความนี้ว่า ‘ถ้าพวกหญิงหรือชาย ในเรือนผู้คุ้นเคย
 กันของเธอ ย่อมกล่าวโทษมิใช่คุณของแม่สามี พ่อสามีและสามี, เธอนำคำที่พวกชน
 เหล่านั้นกล่าวแล้ว ไม่ถึงพึงกล่าวซ้ำว่า ‘บุคคลชื่อโน้น ย่อมกล่าวโทษมิใช่คุณอย่างนี้
 ของพวกท่าน’ ดังนี้, เพราะว้า ชื่อไฟอันเช่นกับไฟนั้น ย่อมไม่มี”

วิสาขา สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยาดบทกตฺตฺวจาก “ตาตา อาลปนะ ปีตา สุทฺธกตฺตา
 ใน กถลสิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวจาก มยุหิ สามีสัมพันธะใน ปีตา นคฺพทฺ ปฏฺวิเสธนตฺถะ
 เอตฺ วิเสสนะของ อตฺถฯ อวุตตกัมมะใน สนฺธายฯ กิริยาวิเสสนะใน กถลสิ, ปนคฺพทฺ
 วิเสสชตฺถะ ปีตา สุทฺธกตฺตาใน กถลสิฯ อาชยาดบทกตฺตฺวจาก มยุหิ สามีสัมพันธะใน
 ปีตา อิทฺ วิเสสนะของ อตฺถฯ อวุตตกัมมะใน สนฺธายฯ กิริยาวิเสสนะใน กถลสิ ‘สเจ
 คฺพทฺ ปรักปตฺถะ อิตฺถิโย กิตฺ ปุริสา กิตฺ สุทฺธกตฺตาใน กถนุติฯ อาชยาดบทกตฺตฺวจาก
 เต สามีสัมพันธะใน ปฏฺวิสุสฺสกเคหฺสุฯ วิสยาธาระใน อิตฺถิโย และ ปุริสา วา สองคฺพทฺ
 ปทวิกปตฺถะเข้ากับ อิตฺถิโย และ ปุริสา สสฺสุสฺสรสามิกานํ สามีสัมพันธะใน อคฺคณฯ
 อวุตตกัมมะใน กถนุติ, ตุ๋ สุทฺธกตฺตาใน กถยฺยาสีฯ อาชยาดบทกตฺตฺวจาก เตหิ

วิเสสณะของ ชเนหิจฺจ อนภิกขิตกัตตานิ กถิตํ วิเสสณะของ วจนํ อวุตตกัมมะใน
 อหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กถเยยฺยาสี ‘นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อสุโก
 วิเสสณะของ ปุคฺคโล สุทฺธกัตตานิ กถิตํ อาชยตบทกัตตฺวจาก ตุมหากํ สามี-
 สัมพันธะใน อคฺคณ เอวํ วิเสสณะของ อคฺคณ อวุตตกัมมะใน กถิตํ’ อิติศัพท์ อากาเรใน
 กถเยยฺยาสี ปุณศัพท์ กิริยาวิเสสณะใน กถเยยฺยาสี มาศัพท์ ปฏิเสระใน กถเยยฺยาสี’ อิติ
 ศัพท์ กถสิ, หิศัพท์ เหตุโชตกะ สทิส วิเสสณะของ อคฺคิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะ
 เข้ากับ อคฺคิจฺจ สุทฺธกัตตานิ นตฺถิจฺจ กิริยาบทกัตตฺวจาก เอเตน วิเสสณะของ อคฺคินา
 ตติยาวิเสสณะใน สทิส’ อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๒

๑๙๘. เอวํ อิมสฺมี การณฺ สา นินฺโทสา อโหสิ ๒

เอวํ อิมสฺมี การณฺ สา (วิสาขา) นินฺโทสา อโหสิ ๒

(สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น นินฺโทสา เป็นหญิงมีโทษออกแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว
อิมสฺมี การณฺ ในเพราะเหตุนี้ เอวํ อย่างนี้ ๒

นางวิสาขานั้น ได้เป็นผู้ไม่มีโทษในเพราะเหตุนี้ อย่างนี้

สา วิเสสณะของ วิสาขา สุทฺธกัตตานิ อโหสิ อาชยตบทกัตตฺวจาก เอวํ กิริยา-
 วิเสสณะใน อโหสิ อิมสฺมี วิเสสณะของ การณฺ นิมิตตสัตตมฺใน นินฺโทสา วิกติ-
 กัตตานิ อโหสิ ๒

๑๙๙. ยถา จ เอตฺถ, เอวํ เสเสสฺสุปี ๒

ยถา จ (สา วิสาขา) เอตฺถ (การณฺ นินฺโทสา อโหสิ), เอวํ (สา วิสาขา) เสเสสฺสุปี (การณฺสุ
 นินฺโทสา อโหสิ) ๒

จ เหมือนอย่างว่า **(สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น (นินฺโทสา) เป็นหญิงมีโทษออกแล้ว**
(อโหสิ) ได้เป็นแล้ว เอตฺถ (การณฺ) ในเพราะเหตุนี้ ยถา ฉนฺโต, (สา วิสาขา)
อ.นางวิสาขานั้น (นินฺโทสา) เป็นหญิงมีโทษออกแล้ว (การณฺสุ) ในเหตุ ท. เสเสสฺสุปี
แม้ที่เหลือ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว เอวํ ฉนฺตํ ๒

เหมือนอย่างว่า นางวิสาขานั้น ได้เป็นผู้ไม่มีโทษ ในเพราะเหตุนั้น ฉันทได้, นางวิสาขานั้น ได้เป็นผู้ไม่มีโทษในเพราะเหตุทั้งหลาย แม้ที่เหลือ ฉันทนั้น

จศัพท์ ตัปป์ภาฏิกกรณโชตกะ สา วิเสสนะของ วิสาขาทุ สุกทกัตตาใน อโหสิฏ อาชยาต-
บทกัตตุวาก ยถา อุปมาโชตกะ เอตถ วิเสสนะของ การณญ นิमितตสัตตมีใน
นิทุโทสาฏ วิกติกัตตาใน อโหสิ, สา วิเสสนะของ วิสาขาทุ สุกทกัตตาใน อโหสิฏ
อาชยาตบทกัตตุวาก เอว อุปเมยโยชตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เสเสสุฏ
วิเสสนะของ การณสุฏ นิमितตสัตตมีใน นิทุโทสาฏ วิกติกัตตาใน อโหสิ ๫

๒๐๐. เตสุ ปน อัย อธิปฺปาโย:

เตสุ (โอวาเทสุ) ปน อัย อธิปฺปาโย:

ปน ก็ **อัย อธิปฺปาโย** อ.อธิบายนี้ **เตสุ (โอวาเทสุ)** ในโอวาท ท. เหล่านั้น ๫

ก็ อธิบายนี้ ในโอวาทเหล่านั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เตสุ วิเสสนะของ โอวาเทสุฏ วิสยาธาระใน อธิปฺปาโย
อัย วิเสสนะของ อธิปฺปาโยฏ ลิงคัตถะ ๫

๒๐๑. ยंपิ हि तसुसा पितरा “อมุม ये तथनुति तेस्सเยव ताตपुणुति वुत्तं, तं ‘याजितं
उपकरणं कहेतुवा ये पण्णित्तेति, तेस्सเยव तातपुणुति सनुयाय वुत्तं ५

ยंपิ (วจน) हि तसुसा (วิสาขาย) पितरा “อมุม ये (ชนา) तथनुति, (वत्तु ตया) तेस्स ऐव
(ชनान) ताตपुणुति वुत्तं, तं (วจน) तसुसा विसाय पितरा) ‘(อตตนา) याजितं उपकरणं
कहेतुवा ये (ชना) पण्णित्तेति, (वत्तु ตया) तेस्स ऐव (ชनान) ताตपुणुति सनुयाय वुत्तं ๫

हि ก็ **ยंपิ (วจน)** อ.คำแม่ใด **ปิตรา** อันบิดา **ตสุसा (วิสาขาย)** ของนางวิสาขานั้น
วุดุต กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “**อมุม** ดูก่อนแม่ **เย (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่าใด **ทथनुติ** ย่อม
ให้, **(วत्ตु)** อ.วัตตุ **(ตยา)** อันเธอ **ทาตพุฬ** ฟังให้ **เตสึ ऐว (ชนान)** แก่ชน ท. เหล่า
นั้นนั่นเทียว” **อิติ** ดังนี้, **ตं (วจน)** อ.คำนั้น **(ปิตรา)** อันบิดา **(ตสุसा วิสาขาย)** ของ
นางวิสาขานั้น **วุดุต** กล่าวแล้ว **สนุยา** หมายถึง **อิติ** ว่า “**เย (ชนา)** อ.ชน ท. เหล่า

ไต่ คเหตุวา ถือเอาแล้ว อุปกรณ์ ซึ่งอุปกรณ์ (อตุตนา) ยาจิต อัน- อันตน - ยืมแล้ว ปฏิเทนุติ ย่อมคินให้, (วตุถุ) อ.วัตตุ (ตยา) อันเชอ ทาตพพ ึงให้ เตส เอว (ชนาน) แก่ชน ท. เหล่านั่นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

ก็ คำแม่ไต่ อันบิดาของนางวิสาขานัน กล่าววว่า “แม่ พวกชนเหล่าไต่ ย่อมให้, เธอควร ให้วัตตุแก่พวกชนเหล่านั้น” ดังนี้, คำนั้น อันบิดาของนางวิสาขานัน กล่าวหมายเอาว่า “พวกชนเหล่าไต่ ถือเอาอุปกรณ์ที่ตนยืมแล้ว ย่อมให้คิน, เธอควรให้วัตตุ แก่พวกชน เหล่าเหล่านั้นนั่นแหละ”

หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อพิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ย่ง วิเสสนะของ วจันง วุตต- กัมมะใน วุตตุ กิตบทกัมมวากก ตสสา วิเสสนะของ วิสาขายง สามีสัมพันธะใน ปิตราจ อนภิตกัตตนาใน วุตตุ “อมุม อาลปนะ เย วิเสสนะของ ชนาจ สุกทกัตตนาใน ทนุติจ อาชยาตบทกัตตวากก, วตุถุ วุตตกัมมะใน ทาตพพจ กิตบทกัมมวากก ตยา อนภิตกัตตนาใน ทาตพพ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตสจ วิเสสนะของ ชนาจจ สัมปทานใน ทาตพพ” อิติศัพท์ อาการะใน วุตตุ, ต วิเสสนะของ วจันง วุตตกัมมะใน วุตตุ กิตบทกัมมวากก ตสสา วิเสสนะของ วิสาขายง สามีสัมพันธะใน ปิตราจ อนภิตกัตตนาใน วุตตุ “เย วิเสสนะของ ชนาจ สุกทกัตตนาใน ปฏิเทนุติจ อาชยาตบท กัตตวากก อตุตนา อนภิตกัตตนาใน ยาจิตจ วิเสสนะของ อุปกรณ์จ อตุตกัมมะใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิเทนุติ, วตุถุ วุตตกัมมะใน ทาตพพจ กิตบท- กัมมวากก ตยา อนภิตกัตตนาใน ทาตพพ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เตสจ วิเสสนะ ของ ชนาจจ สัมปทานใน ทาตพพ” อิติศัพท์ อาการะใน สนุชายจ กิริยาวิเสสใน วุตตุ ๕

๒๐๒. “เย น เทนุติ, เตส น ทาตพพนุติ อิทปี “เย ยาจิตก คเหตุวา น ปฏิเทนุติ, เตส น ทาตพพนุติ สนุชาย วุตตุ ๕

“เย (ชนา) น เทนุติ, (วตุถุ ตยา) เตส (ชนาน) น ทาตพพนุติ อิทปี (วจัน ตสสา วิสาขาย ปิตรา) “เย (ชนา อตุตนา) ยาจิตก (อุปกรณ์) คเหตุวา น ปฏิเทนุติ, (วตุถุ ตยา) เตส (ชนาน) น ทาตพพนุติ สนุชาย วุตตุ ๕

อิทปิ (วจน) อ.คำแม่นี้ อิติ ว่า “เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด น เทนุติ ย่อมไม่ให้, (วตุ) อ.วัตตุ (ตยา) อันเชอ น ทาทพพ์ ไม่พึงให้ เตส (ชนา) แก่ชน ท. เหล่า นั้น” อิติ ดังนี้ (ปิตรา) อันบิดา (ตสุสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น วุตต์ กล่าว แล้ว สนุชาย หมายถึง อิติ ว่า “เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด คเหตุวา ถือเอาแล้ว (อุปกรณ) ซึ่งอุปกรณ (อตตนา) ยาจิตกั อัน- อันตน - ยืมแล้ว น ปฏิเทนุติ ย่อมไม่ คินให้, (วตุ) อ.วัตตุ (ตยา) อันเชอ น ทาทพพ์ ไม่พึงให้ เตส (ชนา) แก่ชน ท. เหล่า นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

คำแม่ที่ว่า “พวกชนเหล่าใด ย่อมไม่ให้, เธอไม่พึงให้วัตตุ แก่พวกชนเหล่านั้น” ดังนี้ อันบิดาของนางวิสาขานั้น กล่าวหมายเอาว่า “พวกชนเหล่าใด ถือเอาอุปกรณที่ตนยืม แล้ว ไม่ให้คืน, เธอไม่พึงให้วัตตุ แก่พวกชนเหล่านั้น”

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ อิทธิ วิเสสนะของ วจน วุตตกัมมะใน วุตต์ กิตบทกัมมวาก “เย วิเสสนะของ ชนา สุททกัตตาใน เทนุติ อาชยาตบทกัตตวาก นศัพท์ ปฏิเสระใน เทนุติ, วตุ วุตตกัมมะใน ทาทพพ์ กิตบทกัมมวาก ตยา อนภิตกัตตา ใน ทาทพพ์ เตส วิเสสนะของ ชนา สัมปทานใน ทาทพพ์ นศัพท์ ปฏิเสระใน ทาทพพ์” อิติศัพท์ สรุปะใน อิทธิ วจน ตสุสา วิเสสนะของ วิสาขาย สามีสัมพันธะ ใน ปิตรา อนภิตกัตตาใน วุตต์ “เย วิเสสนะของ ชนา สุททกัตตาใน ปฏิเทนุติ อาชยาตบทกัตตวาก อตตนา อนภิตกัตตาใน ยาจิตกั วิเสสนะของ อุปกรณ วุตตกัมมะใน คเหตุวา ปุพพกาลกิริยาใน ปฏิเทนุติ นศัพท์ ปฏิเสระใน ปฏิเทนุติ, วตุ วุตตกัมมะใน ทาทพพ์ กิตบทกัมมวาก ตยา อนภิตกัตตาใน ทาทพพ์ เตส วิเสสนะของ ชนา สัมปทานใน ทาทพพ์ นศัพท์ ปฏิเสระใน ทาทพพ์” อิติศัพท์ อากาเรใน สนุชาย กิริยาวิเสสนะใน วุตต์ ฯ

๒๐๓. “ททนตสุสาปี อททนตสุสาปี ทาทพพุนุติ อิทธิ ปน “ทลิตุเทสุ ฌาติमितเตสุ สมปตเตสุ, เต ปฏิทาตุ สกโกนตุ วา มา วา, เตส ทาทุเมว วฏฐิตีติ สนุชาย วุตต์ ฯ

“(วตุ ตยา) ททนตสุสาปี อททนตสุสาปี (ชนส) ทาทพพุนุติ อิทธิ (วจน ตสุสา วิสาขาย ปิตรา) ปน “ทลิตุเทสุ ฌาติमितเตสุ สมปตเตสุ, เต (ฌาติमितตา) ปฏิทาตุ สกโกนตุ วา

มา (ปฏิทาตุ สกโกนตุ) วา, (ตยา) เตส (ฅาติमितฺตาน) ทาตุ เอว วฏฺฏติติ สนฺธาย วุตฺต ๕
 ปน ก็ อิทํ (วจน) อ.คํานี้ อิติ ว่า “(วตฺถ) อ.วัตฺถ (ตยา) อันธอ ทาทพฺพํ พิงให้
 (ชนสฺส) แก่ชน ททนฺตสฺสาปิ ผู้ให้ยู่บ้าง อททนฺตสฺสาปิ ผู้ไม่ให้ยู่บ้าง” อิติ ดังนี้
 (ปีตรา) อันบิดา (ตสฺสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานัน วุตฺต กล่าวแล้ว สนฺธาย
 หมายเอา อิติ ว่า “ฅาติमितฺเตสฺส ครั้นเมื่อฅาติและมิตร ท. ทลิตฺเตสฺส ผู้ขัดสน
 สมฺปตฺเตสฺส ถึงพร้อมแล้ว, เต (ฅาติमितฺตา) อ.ฅาติและมิตร ท. เหล่านั้น สกโกนตุ
 จงอาจ ปฏิทาตุ เพื่ออันให้คิน วา หรือ วา หรือว่า มา (สกโกนตุ) จงอย่าอาจ
 (ปฏิทาตุ) เพื่ออันให้คิน, (ตยา) เตส (ฅาติमितฺตาน) ทาตุ เอว อ.อัน- อันธอ -ให้
 แก่ฅาติและมิตร ท. เหล่านั้น วฏฺฏติติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๕

ก็คํานี้ว่า “เธอพิงให้วัตฺถ แก่คนที่ให้บ้าง ไม่ให้บ้าง” ดังนี้ อันบิดาของนางวิสาขานัน
 กล่าวหมายเอาว่า “เมื่อฅาติและมิตรทั้งหลายผู้ขัดสน ถึงพร้อมแล้ว, พวกฅาติและ
 มิตรเหล่านั้น สามารถเพื่อจะให้คิน หรือว่าไม่สามารถเพื่อจะให้คิน, การที่เธอให้แก
 ฅาติและมิตรเหล่านั้นนั้นแหละ ย่อมควร”

ปนศัพฺพํ วากยารมฺภโชตกะ อิทํ วิเสสณะของ วจนฺ ๑ วุตตกัมมะใน วุตตฺ ๑ กิตบทกัมม
 วาจก “วตฺถ วุตตกัมมะใน ทาทพฺพ ๑ กิตบทกัมมวาจก ตยา อนภิตกัตตาใน ทาทพฺพ
 อปี สองศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ ททนฺตสฺส และ อททนฺตสฺส ททนฺตสฺส กิติ อททนฺตสฺส
 กิติ วิเสสณะของ ชนสฺส ๑ สัมปทานใน ทาทพฺพ” อิติศัพฺพํ สรุปะใน อิทํ วจนฺ ตสฺสา
 วิเสสณะของ วิสาขาย ๑ สามีสัมพันธะใน ปีตรา ๑ อนภิตกัตตาใน วุตฺต “ทลิตฺเตสฺส
 วิเสสณะของ ฅาติमितฺเตสฺส ๑ ลักษณะใน สมฺปตฺเตสฺส ๑ ลักษณะกิริยา, เต วิเสสณะของ
 ฅาติमितฺตา ๑ สุธกัตตาใน สกโกนตุ ๑ สองบท อาขยاتبทกัตตฺวาจก ปฏิทาตุ ตุมัตถ-
 สัมปทานใน สกโกนตุ มาศัพฺพํ ปฏิเสธะใน สกโกนตุ วา สองศัพฺพํ ปทวิกัปปีตถะเข้า
 กับ ปฏิทาตุ สกโกนตุ และ มา ปฏิทาตุ สกโกนตุ, เอวศัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ
 ทาตุ ๑ ตุมัตถกัตตาใน วฏฺฏติติ ๑ อาขยاتبทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตาใน ทาตุ
 เตส วิเสสณะของ ฅาติमितฺตาน ๑ สัมปทานใน ทาตุ” อิติศัพฺพํ อากาธะใน สนฺธาย ๑
 กิริยาวิเสสณะใน วุตฺต ๕

๒๐๔. “สุขุํ นิสํทิตพพุนฺทิต อิทํปี “สสุสสุสสุสสามิเก ทิสฺวา วุฏฺจาทพพฺพฺจฺจาเน นิสํทิตุํ น
วฏฺฏตีตติ สนฺธาย วุตฺตํ ๕

“(สสุรกุลเล วสนฺตียา นาม อิตฺถียา) สุขุํ นิสํทิตพพุนฺทิต อิทํปี (วจนํ ตสฺสา วิสาขาย ปิตฺรา)
“(ตยา) สสุสสุสสุสสามิเก ทิสฺวา (อตฺตนา) วุฏฺจาทพพฺพฺจฺจาเน นิสํทิตุํ น วฏฺฏตีตติ สนฺธาย
วุตฺตํ ๕

อิทํปี (วจนํ) อ.คํแม่นี้ อิติ ว่า “(อิตฺถียา) อันหญิง (วสนฺตียา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่
สสุรกุล ในตระกูลแห่งพ่อสามี นิสํทิตพพํ ฟังนัง สุขุํ ให้เป็นสุข” อิติ ดังนี้ (ปิตฺรา)
อํนบิดา (ตสฺสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานัน วุตฺตํ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึงเอา
อิติ ว่า “(ตยา) สสุสสุสสุสสามิเก ทิสฺวา (อตฺตนา) วุฏฺจาทพพฺพฺจฺจาเน นิสํทิตุํ
อ.อัน- อันเธอ เห็น ซึ่งแม่สามี พ่อสามี และสามี ท. -แล้วจึงนัง ในที่ อันตน ฟังลุกขึ้น
น วฏฺฏตีตติ ย่อมไม่ควร” อิติ ดังนี้ ๕

คํแม่นี้ว่า “อันหญิงชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อสามี ควรนังให้เป็นสุข” ดังนี้ อํนบิดาของ
นางวิสาขานัน กล่าวหมายเอาว่า “การที่เธอเห็นแม่สามี พ่อสามี และสามี แล้วจึงนังใน
ที่อันตนควรลุกขึ้น ย่อมไม่ควร”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิทํ วิเสสนะของ วจนํ วุตตกัมมะใน วุตตํ กิตบท-
กัมมวาก “นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ วสนฺตียา วิเสสนะของ อิตฺถียา
อนภิตกัตตานิ นิสํทิตพพํ กิตบทภาววาก สสุรกุล วิสยาธาระใน วสนฺตียา สุขุํ
กิริยาวิเสสนะใน นิสํทิตพพํ” อิตีศัพทํ สรุปะใน อิทํปี วจนํ ตสฺสา วิเสสนะของ
วิสาขาย สามีสัมพันธ์ใน ปิตฺรา อนภิตกัตตานิ วุตฺตํ “นิสํทิตุํ ตุมตถกัตตานิ
วฏฺฏตีตติ อาชยาตบทกัตตวาก ตยา อนภิตกัตตานิ นิสํทิตุํ สสุสสุสสุสสามิเก
อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ปุพพกกาลกิริยาใน นิสํทิตุํ อตฺตนา อนภิตกัตตานิ
วุฏฺจาทพพ- วุฏฺจาทพพฺพฺจฺจาเน วิสยาธาระใน นิสํทิตุํ นศัพทํ ปฏฺิเสสนะใน วฏฺฏตีตติ”
อิตีศัพทํ อากาธะใน สนฺธาย กิริยาวิเสสนะใน วุตฺตํ ๕

๒๐๕. “สุขุํ ภูณฺชิตพพุนฺทิต อิทํ ปน “สสุสสุสสุสสามิเกหิ ปุเรตรํ อภูณฺชิตฺวา เต ปรีวิสิตฺวา
สพฺเพหิ ลทฺทาลทฺธํ ฌตฺวา ปจฺฉา สยํ ภูณฺชิตุํ วฏฺฏตีตติ สนฺธาย วุตฺตํ ๕

“(สสุรกุล เวสนุตติยา นาม อิตติยา ภตต) สุขิ ภูษิตพพุนติ อิหิ (วจน ๓ สสุสา วิสาขาย ปิตรา) ปน “(ตยา) สสุสสุสรสามิเกหิ ปุเรตร อกุชิตวา เต (สสุสสุสรสามิเก) ปิริวิสิตวา สพเพหิ (สสุสสุสรสามิเกหิ) ลทฐาลทฐ (วตุถุ) ฃตวา ปจจนา สย ภูษิตตุ วมุฏฐิตติ สนุชาย วุตตุ ๫

ปน ก็ อิหิ (วจน) อ.คำนี้ อิติ ว่า “(ภตต) อ.ภต (อิตติยา) อันหญิง (เวสนุตติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ สสุรกุล ในตระกูลแห่งพ่อสามี ภูษิตพพ ฝั่งบริโภค สุขิ ให้ เป็นสุข” อิติ ดังนี้ (ปิตรา) อันบิดา (๓ สสุสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น วุตตุ กล่าวแล้ว สนุชาย หมายถึง อิติ ว่า “(ตยา) สสุสสุสรสามิเกหิ ปุเรตร อกุชิตวา เต (สสุสสุสรสามิเก) ปิริวิสิตวา สพเพหิ (สสุสสุสรสามิเกหิ) ลทฐาลทฐ (วตุถุ) ฃตวา ปจจนา สย ภูษิตตุ อ.อัน- อันเธอ ไม่บริโภคแล้ว ก่อนกว่า กว่าแม่สามี พ่อสามีและสามี ท. เลี้ยงดูแล้ว ซึ่งแม่สามี พ่อสามีและสามี ท. เหล่านั้น รู้ ซึ่งวัตถุ อันแม่สามี พ่อสามีและสามี ท. ทั้งปวง ได้แล้วและไม่ได้แล้ว -แล้วจึงบริโภค ด้วยตนเอง ในภายหลัง วมุฏฐิตติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ๫

ก็คำนี้ว่า “ภต อันหญิงชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อสามี ควรบริโภคให้เป็นสุข” ดังนี้ อันบิดาของนางวิสาขานั้น กล่าวหมายเอาว่า “การที่เธอไม่บริโภคก่อนกว่าแม่สามี พ่อสามีและสามี เลี้ยงดูแม่สามี พ่อสามีและสามีเหล่านั้น รู้สิ่งของที่แม่สามี พ่อสามี และสามีเหล่านั้น ได้แล้วและที่ยังไม่ได้ แล้วจึงบริโภคด้วยตนเองในภายหลัง จึงควร”

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อิหิ วิเสสนะของ วจน ๓ วุตตกัมมะใน วุตตุ กิตบทกัมมะ วาจก “ภตต วุตตกัมมะใน ภูษิตพพ ๓ กิตบทกัมมะวาจก นามศัพท์ สันญฐาโชตกะเข้า กับ เวสนุตติยา วิเสสนะของ อิตติยา ๓ อนภินิหิตกัตตาใน ภูษิตพพ สสุรกุล วิสาขายาระใน เวสนุตติยา สุขิ กิริยาวิเสสนะใน ภูษิตพพ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิหิ วจน ๓ สสุสา วิเสสนะของ วิสาขาย ๓ สามิสัมพันธะใน ปิตรา ๓ อนภินิหิตกัตตาใน วุตตุ “ภูษิตตุ ๓ ตุมัตถกัตตาใน วมุฏฐิตติ ๓ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตยา อนภินิหิตกัตตาใน ภูษิตตุ สสุสสุสรสามิเกหิ ๓ อปาทานใน ปุเรตร ๓ กิริยาวิเสสนะใน อกุชิตวา ๓ ปุพพกาลกิริยาใน ปิริวิสิตวา เต วิเสสนะของ สสุสสุสรสามิเก ๓ อวุตตกัมมะใน ปิริวิสิตวา ๓ ปุพพกาลกิริยาใน ฃตวา สพเพหิ วิเสสนะของ สสุสสุสรสามิเก ๓ อนภินิหิตกัตตาใน ลทฐาลทฐ ๓ วิเสสนะของ วตุถุ ๓ อวุตตกัมมะใน ฃตวา ๓ ปุพพกาลกิริยาใน ภูษิตตุ ปจจนา กาลสัตตมึใน ภูษิตตุ สย ๓ กรณะใน ภูษิตตุ” อิติศัพท์ อาการะใน สนุชาย ๓ กิริยาวิเสสนะ

ใน วุตต์ ๗

๒๐๖. “สุขุํ นิปชชิตพพุนฺติ อิหํปี “สสุสสุสสุสสามิเกหิ ปุเรตริํ สยนํ อารุยห น นิปชชิตพพํ, เตสํ กตตพพยุตฺตํ วัตตปปฏิวตฺตํ กตฺวา ปจฺฉา สยํ นิปชชิตุํ ยุตฺตุนฺติ อิหํ สนฺธาย วุตฺตํ ๗

“(สสุรกุลฺ เวสนฺติยา นาม อิตฺติยา) สุขุํ นิปชชิตพพุนฺติ อิหํปี (วจนํ ตสฺสา วิสาขาย ปิตฺรา) “(ตยา) สสุสสุสสุสสามิเกหิ ปุเรตริํ สยนํ อารุยห น นิปชชิตพพํ, (ตยา) เตสํ (สสุสสุสสุสสามิกานํ อตฺตนา) กตตพพยุตฺตํ วัตตปปฏิวตฺตํ กตฺวา ปจฺฉา สยํ นิปชชิตุํ ยุตฺตุนฺติ อิหํ (อตฺถํ) สนฺธาย วุตฺตํ ๗

อิหํปี (วจนํ) อ.คำแม่นี้ อิติ ว่า “(อิตฺติยา) อันหญิง (เวสนฺติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ สสุรกุล ในตระกูลแห่งพ่อสามี นิปชชิตพพํ ฟังนอน สุขุํ ให้เป็นสุข” อิติ ดังนี้ (ปิตฺรา) อันบิดา (ตสฺสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น วุตฺตํ กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึงเอา อิหํ (อตฺถํ) ซึ่งเนื้อความนี้ อิติ ว่า “(ตยา) อันเธอ สสุสสุสสุสสามิเกหิ ปุเรตริํ สยนํ อารุยห น นิปชชิตพพํ ไม่ฟังขึ้น สู้ที่เป็นที่นอน ก่อนกว่า กว่แม่สามี พ่อสามีและสามี ท. แล้วนอน, (ตยา) เตสํ (สสุสสุสสุสสามิกานํ อตฺตนา) กตตพพยุตฺตํ วัตตปปฏิวตฺตํ กตฺวา ปจฺฉา สยํ นิปชชิตุํ อ.อัน- อันเธอ กระทำแล้ว ซึ่งวัตร ใหญ่และวัตรน้อย อันควรแล้วแก่ความเป็นวัตร อันตน ฟังกระทำ แก่แม่สามี พ่อสามี และสามี ท. เหล่านั้น แล้วจึงนอน ด้วยตนเอง ในภายหลัง ยุตฺตํ ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗

คำแม่นี้ว่า “อันหญิงชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อสามี ฟังนอนให้เป็นสุข” ดังนี้ บิดาของนาง วิสาขานั้น กล่าวหมายเอาว่า “เธอไม่ควรขึ้นสู่ที่นอนก่อนกว่าแม่สามี พ่อสามี และสามี แล้วจึงนอน, การที่เธอทำวัตรน้อยใหญ่ที่ควรทำแก่แม่สามี พ่อสามี และสามีเหล่านั้น แล้วตนเองจึงนอนในภายหลัง จึงควร”

อุปศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ อิหํๆ วิเสสนะของ วจนํๆ วุตตกัมมะใน วุตต์ๆ กิตตบทกัมมะ วาจก “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ เวสนฺติยาๆ วิเสสนะของ อิตฺติยาๆ อนภินิหิตกัตตานิ นิปชชิตพพํๆ กิตตบททาวาจก สสุรกุล วิสาขาระใน เวสนฺติยา สุขุํ กิริยาวิเสสนะใน นิปชชิตพพํ” อิติศัพท์ สรุปะใน อิหํปี วจนํ ตสฺสา วิเสสนะของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธะใน ปิตฺราๆ อนภินิหิตกัตตานิ วุตฺตํ “ตยา อนภินิหิตกัตตานิ นิปชชิตพพํๆ

วสนุติยา นามศัพท์ สัตถุญาโชตกะเข้ากับ วสนุติยาฯ วิเสสนะของ อิตถิยาฯ อนภิตกัตตาโน ปริจริตพุโพ” อิตถิศัพท์ สรุปะใน อิหิ วจัน ทสสา วิเสสนะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน ปิตราฯ อนภิตกัตตาโน วุตตัม “ปสสิตุ้ ตุมัตถกัตตาโน วฏฐิติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตยา อนภิตกัตตาโน ปสสิตุ้ อปิ สามศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สสสุ สสุริ และ สามิกิ สสสุ กิติ สสุริ กิติ สามิกิ กิติ อวุตตกัมมะใน ปสสิตุ้ อคคิกขนุหิ กิติ อุครราชาน กิติ อุปมาวิกติกัมมะใน กตวา วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ อคคิกขนุหิ และ อุครราชาน จศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ อคคิกขนุหิ วิย และ อุครราชาน วิย กตวา กิริยาวิเสสนะใน ปสสิตุ้” อิตถิศัพท์ อาการะใน สนุชยาฯ กิริยาวิเสสนะใน วุตตัม ฯ

๒๐๘. “อนโตะเวตตา นมสสิตพุพาติ อิหิปี “สสุรุกุเล สสุรุกุจ สามิกุจ เทวตัม วิย กตวา ทฏฐุ วฏฐิตีติ สนุชยา วุตตัม ฯ

“(สสุรุกุเล วสนุติยา นาม อิตถิยา) อนโตะเวตตา นมสสิตพุพาติ อิหิปี (วจัน ทสสา วิสาขาย ปิตรา) “(ตยา) สสสุ จ สสุริ จ สามิกิ จ เทวตัม วิย กตวา ทฏฐุ วฏฐิตีติ สนุชยา วุตตัม ฯ

อิหิปี (วจัน) อ.คำแม่นี้ อิติ ว่า “อนโตะเวตตา อ.เทวดาในภายใน ท. (อิตถิยา) อันหญิง (วสนุติยา นาม) ชื่อผู้อยู่อยู่ สสุรุกุเล ในตระกูลแห่งพ่อสามี นมสสิตพุพา ฟิงกราบไหว” อิติ ดังนี้ (ปิตรา) อันบิดา (ตสสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น วุตตัม กล่าวแล้ว สนุชยา หมายถึง อิติ ว่า “(ตยา) สสสุ จ สสุริ จ สามิกิ จ เทวตัม วิย กตวา ทฏฐุ อ.อัน- อันเธอ -เห็น ซึ่งแม่สามีด้วย ซึ่งพ่อสามีด้วย ซึ่งสามีด้วย กระทำให้เป็นราวกะว่าเทวดา วฏฐิติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

คำแม่นี้ว่า “เทวดาภายใน อันหญิงชื่อผู้อยู่อยู่ในตระกูลพ่อสามี ฟิงกราบไหว” อันบิดา ของนางวิสาขานั้น กล่าวแล้ว หมายถึงว่า “การที่เธอเห็นแม่สามี พ่อสามี และสามี ทำให้เป็นดุจเทวดา ย่อมควร”

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิหิฯ วิเสสนะของ วจันฯ วุตตกัมมะใน วุตตัม กิตบทกัมมะ วาจก “อนโตะเวตตา วุตตกัมมะใน นมสสิตพุพาฯ กิตบทกัมมะวาก สสุรุกุเล วิสยา- ชาระใน วสนุติยา นามศัพท์ สัตถุญาโชตกะเข้ากับ วสนุติยาฯ วิเสสนะของ อิตถิยาฯ

อนภิตกัตตตานิ นมสฺสิตพฺพา” อิตฺตํ สฺรุปะเน อิทํปี วจันํ ตสฺสา วิเสสณะของ
 วิสาขายจฺ สามีสัมพันธะเน ปีตฺราจฺ อนภิตกัตตตานิ วุตฺตํ “ทฏฺฐํ ตุมตถกัตตตานิ
 วฏฺฐติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ตยา อนภิตกัตตตานิ ทฏฺฐํ สสฺสุํ กิตฺติ สฺสุรํ กิตฺติ สามิกํ
 กิตฺติ อวุตตกัมมะเน ทฏฺฐํ จ สามตฺตํ ปทสมฺมจยฺตถะเข้ากับ สสฺสุํ สฺสุรํ และ สามิกํ
 เทวตํ อุปมาวิทิกัมมะเน กตฺวา วิยตฺตํ อุปมาโชตกะเข้ากับ เทวตํ กตฺวา กิริยา-
 วิเสสณะเน ทฏฺฐํ” อิตฺตํ อากาละเน สนฺธายจฺ กิริยาวิเสสณะเน วุตฺตํ ๗

๒๐๙. เหวํ เสฏฺฐิ อิมะสํ ทสนฺหนํ โอวาทานํ อตฺถํ สุตฺวา ปฏฺวิจัน อปสฺสนฺโต อโรมุโข
 นิสิตฺติ ๗

เสฏฺฐิ อ.เศรษฺฐิ สุตฺวา ฟังแล้ว อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ โอวาทานํ แห่งโอวาท ท. ทสนฺหนํ
 ลิบ อิมะสํ เหล่านี้ อปสฺสนฺโต ไม่เห็นอยู่ ปฏฺวิจัน ซึ่งคำโต้แย้ง อโรมุโข ผู้มีหน้า
 ในเบื้องล่าง นิสิตฺติ นั่งแล้ว เหวํ อย่างนี้ ๗

เศรษฺฐิ ฟังเนื้อความของโอวาท ๑๐ ข้อเหล่านี้แล้ว ไม่เห็นคำโต้ตอบ จึงนั่งก้มหน้า
 อย่างนี้

เสฏฺฐิ สฺุทกัตตตานิ นิสิตฺติจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสณะเน นิสิตฺติ อิมะสํ
 กิตฺติ ทสนฺหนํ กิตฺติ วิเสสณะของ โอวาทานจฺ สามีสัมพันธะเน อตฺถจฺ อวุตตกัมมะเน
 สุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาเน อปสฺสนฺโต ปฏฺวิจัน อวุตตกัมมะเน อปสฺสนฺโตจฺ อพฺภันตร-
 กิริยาของ เสฏฺฐิ อโรมุโข วิเสสณะของ เสฏฺฐิ ๗

๒๑๐. อถ นํ กุฏฺฐมฺพิกา “กึ เสฏฺฐิ อญฺโฆปี อมฺหากํ ฐิตฺตุ โทโส อตฺถิตฺติ ปุจฺฉิสฺสุ ๗

อถ นํ (เสฏฺฐิ) กุฏฺฐมฺพิกา “กึ เสฏฺฐิ อญฺโฆปี อมฺหากํ ฐิตฺตุ โทโส อตฺถิตฺติ ปุจฺฉิสฺสุ ๗

อถ ครั้งนั้น กุฏฺฐมฺพิกา อ.กุฏฺฐมฺพิ ท. ปุจฺฉิสฺสุ ถ้ามแล้ว นํ (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฺฐินั้น อิติ
 ว่า “เสฏฺฐิ ข้าแต่เศรษฺฐิ โทโส อ.โทษ อญฺโฆปี แม้อื่น ฐิตฺตุ ของธิดา อมฺหากํ ของ
 ข้าพเจ้า ท. อตฺถิตฺติ มีอยู่ กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ๗

ที่นั้น พวกกุฏฺฐมฺพิ ถ้ามเศรษฺฐินั้นว่า “ท่านเศรษฺฐิ โทษแม้อย่างอื่นของธิดาของพวกเรา
 มีอยู่หรือ?”

อด กาลสัตตมณี กุฎุมพิกา สุทรกัตตานิ ปุจฉิณฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ
เสฏฺฐิณฺฯ อวุตตกัมมะเน ปุจฉิณฺสุ “เสฏฺฐิ อาลปนนะ อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากักับ อณฺโณฯ
วิเสสณะของ โทโสฯ สุทรกัตตานิ อตฺถิณฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิศัพทํ ปุจฉนัตตะ
อมุหากํ สามีสัมพันธะเน ธีตฺถุฯ สามีสัมพันธะเน โทโส” อิติศัพทํ อาการะเน ปุจฉิณฺสุ ฯ

๒๑๑. “นตฺถิ อชฺชยาติ ฯ

(เสฏฺฐิ) “(อณฺโณปิ ตุมุหากํ ธีตฺถุ โทโส) นตฺถิ อชฺชยา” อิติ (อาห) ฯ

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อชฺชยา ข้าแต่เจ้า ท. (โทโส) อ.โทษ
(ธีตฺถุ) ของธิดา (ตุมุหากํ) ของท่าน ท. (อณฺโณปิ) แม้อื่นอีก นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ
ดังนี้ ฯ

เศรชฺฐิ กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้าทั้งหลาย โทษของธิดาของพวกท่านแม้อื่น ย่อมไม่มี”

เสฏฺฐิ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อชฺชยา อาลปนนะ อปีศัพทํ
อเปกขัตตะเข้ากักับ อณฺโณฯ วิเสสณะของ โทโสฯ สุทรกัตตานิ นตฺถิณฺฯ กิริยาบท
กัตตฺวาจก ตุมุหากํ สามีสัมพันธะเน ธีตฺถุฯ สามีสัมพันธะเน โทโส” อิติศัพทํ อาการะเน
อาห ฯ

๒๑๒. “อด กสฺมา นํ นิทฺโทสํ อการณฺเน เคาหา นิกุกทฺตฺวาเปสึติ ฯ

(เต กุฎุมพิกา) “อด (ภาเว สนฺเต), กสฺมา (ตฺวํ ปุคฺคลํ) นํ (วิสาขํ) นิทฺโทสํ อการณฺเน เคาหา
นิกุกทฺตฺวาเปสึติ (อาหฺสุ) ฯ

(เต กุฎุมพิกา) อ.กุฎุมพี ท. เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อด (ภาเว)
ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, (ตฺวํ) อ.ท่าน (ปุคฺคลํ) ยังบุคคล
นิกุกทฺตฺวาเปสิ ย่อมให้คร่าออก นํ (วิสาขํ) ซึ่งนางวิสาขานั้น นิทฺโทสํ ผู้มีโทษออก
แล้ว เคาหา จากเรือน อการณฺเน เพราะเหตุอันไม่สมควร กสฺมา เพราะเหตุอะไร”
อิติ ดังนี้ ฯ

พวกกุฎุมพีเหล่านั้น กล่าวว่ “เมื่อความเป็นอย่างนั้นมีอยู่, ท่านใช้คนให้คร่านางวิสาขา

นั่นผู้ไม่มีโทษออกจากเรือน เพราะเหตุอันไม่สมควร เพราะเหตุอะไร ?”

แต่ วิเสสณะของ กุฎุมพิกาฯ สุทธกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, ตฺวํ เหตุกัตตาใน นิกฺกทฺตฺวาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใน นิกฺกทฺตฺวาเปสิ นํ กิตฺติ นินฺทฺโทสํ กิตฺติ วิเสสณะของ วิสาขํฯ อวุตตกัมมะใน นิกฺกทฺตฺวาเปสิ อการณฺน เหตุใน นิกฺกทฺตฺวาเปสิ เคหา อปาทานใน นิกฺกทฺตฺวาเปสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุฯ

๒๑๓. เอวํ วุตฺเต, วิสาขา อาห “ตาดตา กิณฺจาปี มยฺหํ สสุรสฺส วจเนน ปจฺมเมว คมนํ น ยุตฺตํ, ปีตา ปน เม อาคมนกาเล มม โทสโสธฺนตฺถาย มํ ตุมฺหากํ หตฺเถ จเปสิ, ตุมฺเหหิ จ เม นินฺทฺโทสกาโว ฌาโต, อิทานิ มยฺหํ คนฺตุํ ยุตฺตฺนฺติ ทาสีทาเส “ยานาทินิ สชฺชาเปถาติ อาณาเปสิฯ

เอวํ (วจเน เตหิ กุฎุมพิกเกหิ) วุตฺเต, วิสาขา อาห “ตาดตา กิณฺจาปี มยฺหํ สสุรสฺส วจเนน ปจฺมเวย คมนํ น ยุตฺตํ, ปีตา ปน เม อาคมนกาเล มม โทสโสธฺนตฺถาย มํ ตุมฺหากํ หตฺเถ จเปสิ, ตุมฺเหหิ จ เม นินฺทฺโทสกาโว ฌาโต, อิทานิ มยฺหํ คนฺตุํ ยุตฺตฺนฺติ ทาสีทาเส “(ตุมฺเห อณฺณมณฺณ) ยานาทินิ (วาหนานิ) สชฺชาเปถาติ อาณาเปสิฯ

เอวํ (วจเน) ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (เตหิ กุฎุมพิกเกหิ) อันกุฎุมพี ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, วิสาขา อ.นางวิสาขา อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดตา ข้าแต่พ่อ ท. คมนํ อ.การไป ปจฺมํ เวย ก่อนนั้นเที่ยว วจเนน ตามคำ สสุรสฺส ของพ่อสามี มยฺหํ ของดิฉัน น ยุตฺตํ ไม่สมควรแล้ว กิณฺจาปี แม้ก็จริง, ปน ถึงอย่างนั้น ปีตา อ.บิดา เม ของดิฉัน จเปสิ วางไว้แล้ว มํ ซึ่งดิฉัน หตฺเถ ในมือ ตุมฺหากํ ของท่าน ท. มม โทสโสธฺนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การยังโทษ ของดิฉัน ให้หมดจด อาคมนกาเล ในกาลเป็นที่มา, จ กิ เม นินฺทฺโทสกาโว อ.ความที่- แห่งดิฉัน -เป็นผู้มีโทษออกแล้ว ตุมฺเหหิ อันท่าน ท. ฌาโต รู้แล้ว, อิทานิ ในกาลนี้ มยฺหํ คนฺตุํ อ.อัน- อันดิฉัน -ไป ยุตฺตํ ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ อาณาเปสิ สันบังคับแล้ว ทาสีทาเส ซึ่งนางทาสีและทาส ท. อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. (อณฺณมณฺณ) ยังกันและกัน สชฺชาเปถ จงให้ตระเตรียม (วาหนานิ) ซึ่งพาหนะ ท. ยานาทินิ มียานเป็นต้น” อิติ ดังนี้ฯ

เมื่อพวกกุมภมพีเหล่านั้น กล่าวคำอย่างนี้แล้ว, นางวิสาขา ก็กล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย การไปก่อนนั้นเทียว ตามคำของพ่อสามีของดิฉัน ไม่ควรแล้ว แม้ก็จริง, ถึงอย่างนั้น บิดาของดิฉัน วางดิฉันไว้ในมือของพวกท่าน เพื่อประโยชน์แก่การชำระโทษของดิฉัน ในกาลเป็นที่มา, ก็ ความที่ดิฉันเป็นผู้ไม่มีโทษ พวกท่านทราบแล้ว, บัดนี้ การที่ดิฉันไปควรแล้ว” ดังนี้ จึงสั่งพวกทาสและนางทาสีว่า “พวกท่าน จงช่วยกันเตรียมพาหนะทั้งหลายมียานเป็นต้น”

เอวี่ วิเสสณะของ วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจฺจ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ กุญฺญมพีเกหิ ญ อนภิทกัตตทาใน วุตเต, วิสาขา สุตฺถกัตตทาใน อาห และ อาณาเปสิ อาห กิติ อาณาเปสิ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ คมนํ สุตฺถกัตตทาใน ยุตฺตํ กิตบทกัตตฺวาจก กิญจาปี อนุคคหัตตะ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน สสุรสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน วจเนญ ตติยาวิเสสณะใน ยุตฺตํ เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ปจฺมจฺจ กิริยาวิเสสณะใน ยุตฺตํ นศัพฺพํ ปฏฺวิเสสณะใน ยุตฺตํ, ปนศัพฺพํ อรุจิสฺสฺสนัตตะ ปิตา สุตฺถกัตตทาใน จเปสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน อาคมนกาเลจฺจ กาลสัตตมีใน จเปสิ มม สามีสัมพันธะใน โทสโสธนตฺถายจฺจ สัมปทานใน จเปสิ มํ อวุตตกัมมะใน จเปสิ ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน หตฺถเอจฺจ วิสยชาระใน จเปสิ, จศัพฺพํ วากยารัมภชิตฺถกะ นิทฺโทสกาโว วุตตกัมมะใน ฉาโตจฺจ กิตบทกัมมวาจก ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตทาใน ฉาโต เม ภาวาทิสัมพันธะใน นิทฺโทสกาโว, อิทานิ กาลสัตตมี คนฺตุํ ตุมัตถกัตตทาใน ยุตฺตํ กิตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ ญฺญูจฺจ อนภิทกัตตทาใน คนฺตุํ” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาห ทาสีทาเส อวุตตกัมมะใน อาณาเปสิ “ตุมฺเห เหตุกัตตทาใน สชฺชชฺชาเปถจฺจ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อณฺณมณฺณญํ การิตกัมมะใน สชฺชชฺชาเปถ ยานาทีนิ วิเสสณะของ วาหนานิจฺจ อวุตตกัมมะใน สชฺชชฺชาเปถ” อิติศัพฺพํ อาการะใน อาณาเปสิ ฯ

๒๑๔. อถ นํ เสฏฺฐิจฺจ เต กุญฺญมพีเก คเหตุวา “อมฺม มยา อชานิตฺวา กถิตํ, ชมาหิ เมติ อาห ฯ

อถ นํ (วิสาข) เสฏฺฐิจฺจ เต กุญฺญมพีเก คเหตุวา “อมฺม (วจน) มยา อชานิตฺวา กถิตํ, (ตุว) ชมาหิ เมติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐิจฺจ อ.เศรชฺชฺจ คเหตุวา พาเอาแล้ว เต กุญฺญมพีเก ซึ่งกุมภมพี ท. เหล่า

นั้น **อาห** กล่าวแล้ว **น** (**วิสาข**) กะนางวิสาขานั้น **อติ** ว่า “**อมม** ดูก่อนแม่ (**วจน**)
อ.คำ **มยา** อันเรา **อชานิตฺวา** ไม้รู้แล้ว **กถิต** กล่าวแล้ว, (**ตฺว**) อ.เธอ **ขมาหิ** จงอด
โทษ **เม** แก่เรา” **อติ** ดังนี้ ฯ

ที่นั่น **เศรษฐี** พาเอากุฎุมพืเหล่านั้น กล่าวกะนางวิสาขานั้นว่า “แม่ คำ อันเราไม้รู้แล้ว
กล่าวแล้ว, ขอเธอจงอดโทษแก่เราเถิด”

อถ กาลสัตตมี **เสฏฐี** สุทธกัตตาใน **อาห** ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **น** วิเสสนะของ
วิสาข ๆ อกถิตกัมมะใน **อาห** เต วิเสสนะของ **กุฎุมพิก** ๆ อวุตตกัมมะใน **ค** เหตุวาท
ปุปพกาลกิริยาใน **อาห** “**อมม** **อาลปน**ะ **วจน** วุตตกัมมะใน **กถิต** ๆ **กิต**บทกัมมวาท
มยา **อน**ภิตกัตตาใน **กถิต** **อชานิตฺวา** ปุปพกาลกิริยาใน **กถิต**, **ตฺว** สุทธกัตตาใน
ขมาหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก **เม** สัมปทานใน **ขมาหิ**” **อติ**ศัพท์ **อ**กากระใน **อาห** ฯ

๒๑๕. “**ตาต** **ตุมหาก** **ขมิตพ** **ตาว** **ขมาหิ**, **อ** **ปน** **พุทฺธสาสเน** **อ** **เวจฺจปฺปสนฺนุสฺส**
กุลสฺส **ธิตา**, **น** **มย** **วินา** **ภิกฺขุสงฺเขน** **วตฺตาม**, **สเจ** **มม** **รฺจียา** **ภิกฺขุสงฺข**
ปฏฺิซคฺคิตฺถ **ลภามิ**, **วสิสฺสามิ**ติ ฯ

(วิสาข) “**ตาต** (**อ** **มยา**) **ตุมหาก** **ขมิตพ** (**โทส**) **ตาว** **ขมาหิ**, **อ** **ปน** **พุทฺธสาสเน**
อ **เวจฺจปฺปสนฺนุสฺส** **กุลสฺส** **ธิตา** (**อม**หิ), **น** **มย** **วินา** **ภิกฺขุสงฺเขน** **วตฺตาม**, **สเจ** (**อ**) **มม**
รฺจียา **ภิกฺขุสงฺข** **ปฏฺิซคฺคิตฺถ** **ลภามิ**, (**อ**) **วสิสฺสามิ**ติ (**อาห**) ฯ

(วิสาข) **อ**.นางวิสาข (**อาห**) กล่าวแล้ว **อติ** ว่า “**ตาต** **เข้า**แต่พ่อ (**อ**) **อ**.ดิฉัน
ขมาหิ **ยอม**อดโทษ (**โทส**) **ซึ่ง**โทษ (**มยา**) **ขมิตพ** **อัน**- **อัน**ดิฉัน -**พึง**อดโทษ
ตุมหาก **แก่**ท่าน **ตาว** **ก่อน**, **ปน** **แต่**ว่า **อ** **อ**.ดิฉัน **ธิตา** **เป็น**ธิตา **กุลสฺส** **ของ**
ตระกูล **อ** **เวจฺจปฺปสนฺนุสฺส** **ผู้**เลื่อมใสอันไม้หวนไหวแล้ว **พุทฺธสาสเน** **ใน**พระพุท
ศาสนา (**อม**หิ) **ยอม**เป็น, (**มย**) **อ**.ดิฉัน **ท**. **น** **วตฺตาม** **ยอม**ไม้เป็นไป **วินา** **เว้น**
ภิกฺขุสงฺเขน **จาก**หมู่แห่งภิกษุ, **สเจ** **ถ้า**ว่า (**อ**) **อ**.ดิฉัน **ลภามิ** **จะ**ได้ **ปฏฺิซคฺคิตฺถ**
เพื่ออันเลี้ยงดู **ภิกฺขุสงฺข** **ซึ่ง**หมู่แห่งภิกษุ **รฺจียา** **ตาม**ความชอบใจ **มม** **ของ**ดิฉันไซ้,
(**อ**) **อ**.ดิฉัน **วสิสฺสามิ** **จัก**อยู่” **อติ** ดังนี้ ฯ

นางวิสาข กล่าววว่า “พ่อ **ดิฉัน**ยอมอดซึ่งโทษที่ดิฉันควรอดแก่ท่าน, แต่ดิฉัน **เป็น**ธิตา

ของตระกูลผู้เลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธศาสนา, พวกดิฉัน ย่อมไม่เป็นไป เว้นจาก ภิกษุสงฆ์, ถ้าดิฉัน ย่อมได้เพื่อจะปฏิบัติภิกษุสงฆ์ตามความพอใจไซ้, ดิฉัน จักอยู่”

วิสาขา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตาด อาลปนะ อหิ สุทรกัตตานิ ขมามีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มยา อนภิตกัตตานิ ขमितพพิ ตุมหากัม สัมปทานใน ขमितพพิฯ วิเสสนะของ โทสึฯ อวุตตกัมมะใน ขมามี ดาว กิริยาวิเสสนะใน ขมามี, ปนศัพท วิเสสโชตกะ อหิ สุทรกัตตานิ อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก พุทฺธสาสนเน วิสยาธาระใน อเวจฺจปฺปสนฺนสฺสฯ วิเสสนะของ กุลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ธีตาฯ วิกิต- กัตตานิ อมฺหิ, มยิ สุทรกัตตานิ วตฺตามฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท ปฏฺธิเสระใน วตฺตาม วินา กิริยาวิเสสนะใน วตฺตาม ภิกษุสงฺฆเน ตติยาอปาทานใน วินา, สเจศัพท ปริกัปปัตถะ อหิ สุทรกัตตานิ ลภามีฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก มม สามีสัมพันธะใน รุจียาฯ ตติยาวิเสสนะใน ลภามี ภิกษุสงฺฆ อวุตตกัมมะใน ปฏฺธิชคฺคิตุํฯ ตุมตถสัมปทาน ใน ลภามี, อหิ สุทรกัตตานิ วสิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๑๖. “อมม ตฺวึ ยถารุจียา ตว สมณเ ปฏฺธิชคฺคาหิติ อาห ๕

(เสฏฺฐิ) “อมม ตฺวึ ยถารุจียา ตว สมณเ ปฏฺธิชคฺคาหิติ อาห ๕

(เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐิ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ตูก่อนแม่ ตฺวึ อ.เธอ ปฏฺธิชคฺคาหิ จงเลี้ยงดู สมณเ ซึ่งสมณะ ท. ตว ของเธอ ยถารุจียา ตามความชอบใจเถิด” อิติ ดังนี้ ๕

เศรชฺฐิ กล่าวว่า “แม่ เธอจงเลี้ยงดูสมณะทั้งหลายของเธอ ตามความชอบใจเถิด”

เสฏฺฐิ สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “อมม อาลปนะ ตฺวึ สุทรกัตตานิ ปฏฺธิชคฺคาหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยถารุจียา ตติยาวิเสสนะใน ปฏฺธิชคฺคาหิ ตว สามีสัมพันธะใน สมณเฯ อวุตตกัมมะใน ปฏฺธิชคฺคาหิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๑๗. วิสาขา ทสพลํ นิมนตาเปตฺวา ปฺนทิวเส นิเวสนํ ปเวเสสิ ๕

วิสาขา (ปุคฺคัล) ทสพล นิมนฺตาเปตฺวา (ทสพล) ปุณฺทิวเส นิเวสนํ ปเวเสสิ ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา (ปุคฺคัล) ยังปุคฺคัล นิมนฺตาเปตฺวา ให้นิมนฺต์แล้ว ทสพล ซึ่งพระทศพล (ทสพล) ทูลยังพระทศพล ปเวเสเส ให้เสด็จเข้าไปแล้ว นิเวสนํ สู้ที่เป็นที่อยู่ ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ฯ

นางวิสาขา ใช้คนให้ไปนิมนต์พระทศพล ในวันรุ่งขึ้น ให้เสด็จเข้าไปสู่นิเวศน์

วิสาขา เหตุกัตฺตาใน ปเวเสสิ ฯ อาชยาดบเหตุกัตฺตฺวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน นิมนฺตาเปตฺวา ทสพล อวุตตกัมมะใน นิมนฺตาเปตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปเวเสสิ ทสพล การิตกัมมะใน ปเวเสสิ ปุณฺทิวเส กาลสัตตมีใน ปเวเสสิ นิเวสนํ สัมปาปุณฺเียกัมมะใน ปเวเสสิ ฯ

๒๑๘. นคฺคสมณานิ สตุฏฺ มิคารเสฏฺฐิโน เคหคณนภาวํ สุตฺวา คนฺตฺวา เคหํ ปริวารेतฺวา นิสีทิสฺสุ ฯ

นคฺคสมณานิ แมํ อ.สมณะเปลือย ท. สุตฺวา ฟังแล้ว เคหคณนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันไปสู่เรือน มิคารเสฏฺฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่ามิคาระ สตุฏฺ แห่งพระศาสดา คนฺตฺวา ไปแล้ว ปริวารेतฺวา ล้อมแล้ว เคหํ ซึ่งเรือน นิสีทิสฺสุ นั่งแล้ว ฯ

แม้พวกสมณะเปลือย ฟังความเป็นคือการมาสู่เรือนของมิคารเศรษฐี แห่งพระศาสดา ไปแล้ว ล้อมเรือนนั่งแล้ว

อปิตฺพทํ อเปกขัตฺตะเข้ากัป นคฺคสมณา ฯ สุทฺธกัตฺตาใน นิสีทิสฺสุ ฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก สตุฏฺ สามีสัมพันธะใน คณน- มิคารเสฏฺฐิโน สามีสัมพันธะใน เคห- เคหคณนภาวํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริวารेतฺวา เคหํ อวุตตกัมมะใน ปริวารेतฺวา ฯ สمانกาลกิริยาใน นิสีทิสฺสุ ฯ

๒๑๙. วิสาขา ทฺกฺขิโณทกํ ทตฺวา “สพฺโพ สกฺกาโร ปฏฺิยาทีโธ, สสุโร เม อาคนฺตฺวา ทสพลํ ปรีวิสตฺติ สาสนํ เปเสสิ ฯ

วิสาขา ทฺกฺขิโณทกํ ทตฺวา “สพฺโพ สกฺกาโร (มยา) ปฏฺิยาทีโธ, สสุโร เม อาคนฺตฺวา ทสพลํ

ปริวิสตฺติ (ฉาปนเหตุกั) สาสน์ เปเสสิ ๕

วิสาขา อ.นางวิสาขา ทตฺวา ถวายแล้ว ทกฺขิโณทกั ซึ่งนำเพื่อทักษิณา เปเสสิ ส่ง
ไปแล้ว สาสน์ ซึ่งข่าวสาร (ฉาปนเหตุกั) มีอันให้รู้- อิติ ว่า “สกุภาโร อ.สักการะ
สพฺโพ ทั้งปวง (มยา) อันดิฉัน ปฏิยาทิโต จัดแจงแล้ว, สสุโร อ.พ่อสามี เม ของ
ดิฉัน อาคนฺตฺวา มาแล้ว ปริวิสตฺ จงอังกาส ทสพลั ซึ่งพระทศพล” อิติ ดังนี้ -เป็น
เหตุ ๕

นางวิสาขา ถวายนำทักษิโณทก แล้วส่งข่าวสารไปมีอันให้รู้ว่า “สักการะทุกอย่าง ดิฉัน
ตระเตรียมแล้ว, ขอพ่อสามีของดิฉัน มาแล้ว จงอังกาสพระทศพลเถิด” ดังนี้เป็นเหตุ

วิสาขา สุกฺทกัตฺตานิ เปเสสิ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ทกฺขิโณทกั อวุตตกัมมะใน
ทตฺวา๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ “สพฺโพ วิเสสนะของ สกุภาโร๕ วุตตกัมมะใน
ปฏิยาทิโต๕ กิตบทกัมฺวาจก มยา อนภิทกัตฺตานิ ปฏิยาทิโต, สสุโร สุกฺทกัตฺตานิ
ปริวิสตฺ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สสุโร อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา
ใน ปริวิสตฺ ทสพลั อวุตตกัมมะใน ปริวิสตฺ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฉาปนเหตุกั๕ กิริยา-
วิเสสนะใน เปเสสิ สาสน์ อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ๕

๒๒๐. อถ นั อาคนฺตฺกามั อาชีวกา “มา โข ตฺวํ คหปติ สมณฺสฺส โคตมฺสฺส สนฺติกั
คจฺฉาติ นิวาเรสุ ๕

อถ นั (เสฏฺฐิ) อาคนฺตฺกามั อาชีวกา “มา โข ตฺวํ คหปติ สมณฺสฺส โคตมฺสฺส สนฺติกั คจฺฉาติ
นิวาเรสุ ๕

อถ ครั้งนั้น อาชีวกา อ.อาชีวก ท. นิวาเรสุ ห้ามแล้ว นั (เสฏฺฐิ) ซึ่งเศรษฐีนั้น
อาคนฺตฺกามั ผู้ใคร่เพื่ออันมา อิติ ว่า “คหปติ ดูก่อนคฤหบดี ตฺวํ อ.ท่าน มา โข
คจฺฉ จงอย่าไปแล สนฺติกั สู้สำนัก สมณฺสฺส ของพระสมณะ โคตมฺสฺส ผู้โคตม” อิติ
ดังนี้ ๕

ที่นั้น พวกอาชีวก จึงห้ามเศรษฐีนั้น ผู้ประสงค์จะมาว่า “ดูก่อนคฤหบดี ขอท่าน จงอย่า
ไปแลสู้สำนักของพระสมณะโคตมเลย”

อถ กาลสัตตมี อาชีวกา สุทธกัตตาใน นินาเรสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสนะ
 ของ เสฏฺฐิ ๆ อวุตตกัมมะใน นินาเรสุ อากนฺตฺวาม วิเสสนะของ เสฏฺฐิ “คหปติ อาลปนะ
 ตฺวํ สุทธกัตตาใน คจฺจ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาศัพทฺ ปรฺฏิเสระใน คจฺจ ไชศัพท
 วจนาลังการะ สมณสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ โคตมสฺส วิเสสนะของ สมณสฺส สนฺติกํ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจ” อิติศัพทฺ อาการะใน นินาเรสุ ฯ

๒๒๑. โส “สุณิสสา เม สยเมว ปรีวิสตุติ ปหิณิ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) “สุณิสสา เม สย เอว ปรีวิสตุติ (ฅาปนเหตุกํ สาสนํ) ปหิณิ ฯ

โส (เสฏฺฐิ) อ.เศรชฺฐินั้น ปหิณิ สงไปแลว (สาสนํ) ซึ่งขาวสาร (ฅาปนเหตุกํ) มีอัน
 ใหรั- อิติ ว่า “สุณิสสา อ.ลฺลฺกสะภา เม ของเรา ปรีวิสตุ จงอังกาส สย เอว ดวยตนเอง
 นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

เศรชฺฐินั้น สงขาวสารไปมีอันใหรัว่า “ลฺลฺกสะภาของเรา จงอังกาสดวยตนเองนั้นแหละ”
 ดังนี้เป็นเหตุ

โส วิเสสนะของ เสฏฺฐิ ๆ สุทธกัตตาใน ปหิณิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สุณิสสา สุทธ-
 กัตตาใน ปรีวิสตุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สุณิสสา เอวศัพท
 อวธารณะเข้ากับ สย ๆ ภาวะใน ปรีวิสตุ” อิติศัพทฺ สฺรฺปะใน ฅาปนเหตุก ๆ กิริยา-
 วิเสสนะใน สาสนํ อวุตตกัมมะใน ปหิณิ ฯ

๒๒๒. สา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสิตฺวา, นิฏฺฐิตฺเต ฆตฺตกฺิจฺเจ, ปฺน สาสนํ เปเสสิ
 “สสุโร เม อากนฺตฺวา ฆมฺมกถํ สฺนฺนาตฺตฺติ ฯ

สา (วิสาขา) พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสิตฺวา, นิฏฺฐิตฺเต ฆตฺตกฺิจฺเจ, ปฺน สาสนํ เปเสสิ
 “สสุโร เม อากนฺตฺวา ฆมฺมกถํ สฺนฺนาตฺตฺติ (ฅาปนเหตุกํ) ฯ

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ปรีวิสิตฺวา อังกาสแลว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกฺขุ
 พุทฺธปฺปมฺขํ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข, ฆตฺตกฺิจฺเจ ครั้นเมื่อกิจดวยภัตร นิฏฺฐิต
 เสร็จแลว, เปเสสิ สงไปแลว สาสนํ ซึ่งขาวสาร ปฺน อิก (ฅาปนเหตุกํ) มีอันใหรั-
 อิติ ว่า “สสุโร อ.พ่อสามี เม ของดิฉัน อากนฺตฺวา มาแลว สฺนฺนาตฺตฺ จงฟัง ฆมฺมกถ

ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งกรรม” อิติ ดังนี้ -เป็นเหตุ ฯ

นางวิสาขานั้น อังคาสภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข, เมื่อเสร็จภัตตกิจแล้ว, ส่ง
ข่าวนางไปอีก มีอันให้รู้ว่า “พ่อสามีของดิฉัน จงมาฟังธรรมกถาเถิด” ดังนี้เป็นเหตุ

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุททกัตตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก พุทฺธปฺปมฺขํ
วิเสสนะของ ภิกษุสงฆ์ฯ อวุตตกัมมะใน ปริวิสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ,
ภตฺตกิจเจ ลักษณะใน นิฏฺฐิตฺวาฯ ลักษณะกิริยา, ปุณ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ สาสน
อวุตตกัมมะใน เปเสสิ “สสุโร สุททกัตตาใน สฺนฺนาตฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เม
สามีสัมพันธะใน สสุโร อาคนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สฺนฺนาตฺฯ ฐมฺมกถํ อวุตตกัมมะใน
สฺนฺนาตฺฯ” อิติศัพท์ สรุปะใน ฎาปนเหตุกํฯ กิริยาวิเสสนะใน เปเสสิ ฯ

๒๒๓. อถ นํ “อิทานิ อคมนํ นาม อติวิย อยุตฺตนฺติ ฐมฺมํ โสตุกามตาย คจฺจนฺตํ ปุณ
เต อาหํสุ “เตนหิ สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ฐมฺมํ สฺนฺนฺโต พหิสานฺนํ นิสิตฺตฺวา สฺนฺนาหิติ
ปุเรตรเมวสฺส คนฺตฺวา สาณิ ปริกฺขิปีสฺสุ ฯ

อถ นํ (เสฏฺฐิ) “อิทานิ อคมนํ นาม อติวิย อยุตฺตนฺติ (จินฺเตตฺวา อตฺตโน) ฐมฺมํ โสตุกามตาย
คจฺจนฺตํ ปุณ เต (อเจลก) อาหํสุ “เตนหิ (ตฺว) สมณฺสฺส โคตมฺสฺส ฐมฺมํ สฺนฺนฺโต พหิสานฺนํ
นิสิตฺตฺวา สฺนฺนาหิติ ปุเรตร เอว อสฺส (เสฏฺฐิสฺส) คนฺตฺวา สาณิ ปริกฺขิปีสฺสุ ฯ

อถ ครั้งนั้น เต (อเจลก) อ.อเจลก ท. เหล่านี้ อาหํสุ กล่าวแล้ว นํ (เสฏฺฐิ) กะ
เศรษฺฐินั้น “อิทานิ อคมนํ นาม อติวิย อยุตฺตนฺติ (จินฺเตตฺวา อตฺตโน) ฐมฺมํ
โสตุกามตาย คจฺจนฺตํ ผู้คิดแล้ว ว่า “ในกาลนี้ ชื่อ อ.การไม่ไป ไม่ควรแล้ว อย่างยิ่ง”
ดังนี้ ไปอยู่ เพราะความที่- แห่งตน -เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฟัง ซึ่งกรรม ปุณ อีก อิติ ว่า
“เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.ท่าน สฺนฺนฺโต ฟังอยู่ ฐมฺมํ ซึ่งกรรม สมณฺสฺส ของพระ
สมณะ โคตมฺสฺส ผู้โคตม นิสิตฺตฺวา สฺนฺนาหิ จงนั่งฟังแล้ว พหิสานฺนํ ในภายนอก
แห่งมาน” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ปุเรตร เอว ก่อนกว่านั้นเที่ยว อสฺส (เสฏฺฐิสฺส)
กว่าเศรษฺฐินั้น ปริกฺขิปีสฺสุ ล้อมแล้ว สาณิ ซึ่งผ้ามาน ฯ

ครั้งนั้น พวกอเจลกเหล่านี้ กล่าวกะท่านเศรษฺฐินั้น ผู้คิดว่า “บัดนี้ การไม่ไป ไม่ควร
อย่างยิ่ง” ดังนี้ แล้วกำลังไป เพราะว่าตนประสงค์จะฟังธรรมอีกว่า “ถ้าเช่นนั้น ขณะ

ท่าน พังกรรมของพระสมณะโคตมอยู่ จงนั่งฟังในภายนอกมานเถิด” ดังนี้แล้ว ไปก่อน
กว่าเศรษฐีนั้นที่เดียว แล้วจึงล้อมผ้ามาน

อถ กาลสัตตมมี เต วิเสสณะของ อเจลกาท สุทธกัตตาใน อาหสิ และ ปริกขิปีสู อาหสิ
กัตติ ปริกขิปีสู กัตติ อาชยาตบทกัตตวาจาก น วิเสสณะของ เสฏฐิ อกถิตกัมมะใน
อาหสิ “อิทานิ กาลสัตตมมี นามคัพพ สัญญาชิตตะเข้ากับ อคมนนุ สุทธกัตตาใน
อยุตตตัง กิตตบทกัตตวาจาก อติวีย กิริยาวิเสสณะใน อยุตตตัง” อิตติคัพพ อาการะใน
จินเตตตวา ปุพพกาลกิริยาใน คจจนตัง อตตโน ภาวาทิสัมพันธะใน โสตุกามตาย ฌมม
อวุตตกัมมะใน โสตุ- โสตุกามตาย เหตุโน คจจนตัง วิเสสณะของ เสฏฐิ ปุนคัพพ
กิริยาวิเสสณะใน อาหสิ “เตนหิ อุกโยชนัตตะ ตวั สุทธกัตตาใน สุนาหิ อาชยาตบท
กัตตวาจาก สมณสุส สามีสัมพันธะใน ฌมม โคตมสุส วิเสสณะของ สมณสุส ฌมม
อวุตตกัมมะใน สุนนโต อพภันตรกิริยาของ ตวั พหิสานนีย วิสยาชาระใน นิสสิทวา
ปุพพกาลกิริยาใน สุนาหิ” อิตติคัพพ อาการะใน อาหสิ เอวคัพพ อวชาระเข้ากับ
ปุเรตตัง กิริยาวิเสสณะใน คนตวา อสุส วิเสสณะของ เสฏฐิสสุ จัญญูปาทานใน
ปุเรตตัง คนตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปริกขิปีสู สานนีย อวุตตกัมมะใน ปริกขิปีสู ๕

๒๒๔. โส คนตวา พหิสานนีย นิสสิท ๕

โส (เสฏฐิ) คนตวา พหิสานนีย นิสสิท ๕

โส (เสฏฐิ) อ.เศรษฐีนั้น คนตวา ไปแล้ว นิสสิท นั่งแล้ว พหิสานนีย ในภายนอกแห่ง
มาน ๕

เศรษฐีนั้น ไปนั่งที่ภายนอกมาน

โส วิเสสณะของ เสฏฐิ สุทธกัตตาใน นิสสิท อาชยาตบทกัตตวาจาก คนตวา ปุพพกาล-
กิริยาใน นิสสิท พหิสานนีย วิสยาชาระใน นิสสิท ๕

๒๒๕. สตุถา “ตวั พหิสานนีย วา นิสสิท ปรุกุฑเต วา ปเรเสเล วา ปเรจุกวาเพ วา ปน
นิสสิท, อหัง พุกุโธ นาม สุกโกมิ ตัง มม สททัง สาเวตุนตติ มหาชมพุกุชชเช คเหตุวา
จาเลนโต วีย อมตวสุส วสุสนโต วีย จ ฌมม เตเสตัง อนุปุพพิถถ อารภิ ๕

สตถา “ตวิ พหิสานินิ วา นิสิตฺท ปรกุกุเท วา ปรเสเล วา ปรจกุกวาเพ วา ปน นิสิตฺท, อหํ พุกุโร นาม (หุตฺวา) สกุกมิ ตํ มม สทฺทํ สาเวตฺตุนฺติ (วตฺวา) มหาชมฺพุกุขนฺเช คเหตุวา จาเลนฺโต วิย อมตวสฺสํ วสฺสนฺโต วิย จ ฌมฺมํ เทเสตฺถํ อณฺุพฺพุทฺธิกํ อารกฺิ ๙

สตถา อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “ตวิ อ.ท่าน **นิสิตฺท** จงนั่ง **พหิสานินิ** ในภายนอกแห่งม่าน **วา** หรือ **วา** หรือว่า **ปรกุกุเท** ที่ฝาแห่งเรือนของบุคคลอื่น (**นิสิตฺท**) จงนั่ง **ปรเสเล** ที่ภูเขาหินอื่น **วา** หรือ **วา** **ปน** ก็หรือว่า **นิสิตฺท** จงนั่ง **ปรจกุกวาเพ** ที่จักรวาลอื่น, **อหํ** อ.เรา **พุกุโร นาม** ชื่อว่าเป็นพระพุทฺธเจ้า (**หุตฺวา**) เป็น **สกุกมิ** ย่อมอาจ **ตํ** **สาเวตฺถํ** เพื่ออัน ยังท่าน ให้ได้ยิน **สทฺทํ** ซึ่งเสียง **มม** ของเรา” **อิติ** ดังนี้ **มหาชมฺพุกุขนฺเช คเหตุวา จาเลนฺโต วิย (จ)** รวากะว่าทรงจับแล้ว ซึ่งลำต้นของต้นหว้าใหญ่ ท.ให้หวั่นไหวอยู่ด้วย **อมตวสฺสํ วสฺสนฺโต วิย จ** รวากะว่าทรง ยังฝนอันเป็นอมตะ ให้ตกอยู่ด้วย **อารกฺิ** ทรงเริ่มแล้ว **อณฺุพฺพุทฺธิกํ** ซึ่งวาจา เป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ **เทเสตฺถํ** เพื่ออันทรงแสดง **ฌมฺมํ** ซึ่งธรรม ๙

พระศาสดา ตรัสว่า “ท่าน จงนั่งนอกม่าน ที่ฝาเรือนของบุคคลอื่น ที่ภูเขาหินอื่น ก็หรือว่า จงนั่งที่จักรวาลอื่นก็ตาม, เรา ชื่อว่าเป็นพระพุทฺธเจ้า ย่อมอาจเพื่อที่จะให้ท่านได้ยินเสียงของเรา” ดังนี้ ดุจทรงจับต้นหว้าใหญ่ทั้งหลาย แล้วให้ไหวอยู่ และดุจทำฝนอมตะให้ตกอยู่ ทรงเริ่มอณฺุพฺพุทฺธิกาทา เพื่อจะแสดงธรรม

สตถา สุกุทกัตตาใน อารกฺิ ๙ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ตวิ สุกุทกัตตาใน นิสิตฺท ๙ สองบท อาชยาดบทกัตตฺวาจก พหิสานินิ กิตฺติ ปรกุกุเท กิตฺติ ปรเสเล กิตฺติ ปรจกุกวาเพ กิตฺติ วิสยาธาระใน นิสิตฺท วา สีสักพฺทํ ปทวิกปฏิตถะเข้ากับ พหิสานินิ ปรกุกุเท ปรเสเล และ ปรจกุกวาเพ ปนศักพฺทํ วากยารัมภโชตกะ, อหํ สุกุทกัตตาใน สกุกมิ ๙ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นามศักพฺทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ พุกุโร ๙ วิกติกัตตาใน หุตฺวา ๙ สมานกาลกิริยาใน สกุกมิ ตํ การิตกัมมะใน สาเวตฺถํ มม สามีสัมพันธะใน สทฺทํ ๙ อวุตตกัมมะใน สาเวตฺถํ ตุมตถสัมปทานใน สกุกมิ” **อิติศักพฺทํ** อาการะใน วตฺวา ๙ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา มหาชมฺพุกุขนฺเช อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ๙ ปุพพกาลกิริยาใน จาเลนฺโต ๙ อุปมาอัพภันตรกิริยาของ สตถา อมตวสฺสํ การิตกัมมะใน วสฺสนฺโต ๙ อุปมาอัพภันตรกิริยาของ สตถา วิย สองศักพฺทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ มหาชมฺพุกุขนฺเช คเหตุวา จาเลนฺโต และ อมตวสฺสํ วสฺสนฺโต, จ สองศักพฺทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ

มหาชมพูพุกุชเช คเหตุวา จาเลนุโต วีย และ อมตวสุสั วสุสนุโต วีย, ทุมม อวุตต-
กัมมะใน เทเสตุๆ ตุมตถสัมปทานใน อารภิ อนุப்புพิกถ อวุตตกัมมะใน อารภิ ฯ

๒๒๖. สมุมาสมพุทเช ปน ทุมม เทเสนเต, ปุโรโต จิตาปี ปจจนโต จิตาปี จกุกวาพสตุ
จกุกวาพสสุส อติภกมิตวา จิตาปี อกนิฏฐภวเน จิตาปี “สตถา มยฺเหว
โโอลเกติ, มยฺเหว ทุมม เทเสตีติ วทนฺติ ฯ

สมุมาสมพุทเช ปน ทุมม เทเสนเต, ปุโรโต จิตาปี ปจจนโต จิตาปี จกุกวาพสตุ
จกุกวาพสสุส อติภกมิตวา จิตาปี อกนิฏฐภวเน จิตาปี (ชนา) “สตถา ม เหว โโอลเกติ,
(สตถา) มยฺเหว ทุมม เทเสตีติ วทนฺติ ฯ

ปน ก็ สมุมาสมพุทเช ครั้นเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เทเสนเต ทรงแสดงอยู่ ทุมม
ซึ่งธรรม, (ชนา) อ.ชน ท. จิตาปี แม้ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า จิตาปี
แม้ผู้ดำรงอยู่แล้ว ปจจนโต ในที่ข้างหลัง จกุกวาพสตุ จกุกวาพสสุส อติภกมิตวา
จิตาปี แม้ผู้ ก้าวล่วง ซึ่งร้อยแห่งจักรวาล ซึ่งพันแห่งจักรวาล ดำรงอยู่แล้ว จิตาปี แม้
ผู้ดำรงอยู่แล้ว อกนิฏฐภวเน ในภพชื่อว่าอกนิษฐ วทนฺติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “สตถา
อ.พระศาสดา โโอลเกติ ย่อมทรงแลดู ม เหว ซึ่งเรานั้นเทียว, (สตถา) อ.พระศาสดา
เทเสติ ย่อมทรงแสดง ทุมม ซึ่งธรรม มยฺเหว แก่เรานั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

ก็ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมอยู่, พวกชน แม้ผู้ดำรงอยู่ในที่ข้างหน้า
แม้ผู้ดำรงอยู่ในที่ข้างหลัง แม้ผู้ดำรงอยู่ก้าวล่วง ๑๐๐ จักรวาล ๑,๐๐๐ จักรวาล แม้ผู้
ดำรงอยู่ในอกนิษฐภพ ย่อมกล่าวว่า “พระศาสดา ย่อมทรงแลดูเราเท่านั้น, พระศาสดา
ย่อมทรงแสดงธรรมแก่เรานั้นแหละ”

ปนศัพท์ วากยารัมภโฆตกะ สมุมาสมพุทเช ลักษณะใน เทเสนเตๆ ลักษณะกิริยา ทุมม
อวุตตกัมมะใน เทเสนเต, อปี สศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ จิตาๆ สืบท วิเสสนะของ
ชนาๆ สุทธกัตตาใน วทนฺติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุโรโต วิสยาธาระใน จิตา ปจจนโต
วิสยาธาระใน จิตา จกุกวาพสตุ กิติ จกุกวาพสสุส กิติ อวุตตกัมมะใน อติภกมิตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน จิตา อกนิฏฐภวเน วิสยาธาระใน จิตา “สตถา สุทธกัตตาใน
โโอลเกติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ มๆ อวุตตกัมมะใน

โอโลเกติ, สตุถา สุทธกัตตานิ เทเสติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก เอวคัพพ อวชาธนะ
เข้ากับ มยหังฯ สัมปทานโน เทเสติ ฆมม อวุตตกัมมะโน เทเสติ” อิติคัพพ อากาธะโน
วาทุนติ ฯ

๒๒๗. สตุถา หิ ตํ ตํ โอโลเกนุโต วีย เตน เตน สทุธิ สลลปนุโต วีย จ โหติ ฯ

สตุถา หิ ตํ ตํ (ชน) โอโลเกนุโต วีย (จ) เตน เตน (ชเนน) สทุธิ สลลปนุโต วีย จ โหติ ฯ

หิ จริงอยู่ สตุถา อ.พระศาสดา โอโลเกนุโต วีย เป็นราวกะว่าทรงแลดูอยู่ ตํ ตํ
(ชน) ซึ่งชนนั้นๆ (จ) ด้วย สลลปนุโต วีย เป็นราวกะว่าทรงสนทนาอยู่ สทุธิ กับ
เตน เตน (ชเนน) ด้วยชนนั้นๆ จ ด้วย โหติ ย่อมเป็น ฯ

แท้จริง พระศาสดา เป็นดูจทรงแลดูชนนั้นๆ อยู่ และเป็นดูจทรงสนทนากับด้วยชน
นั้นๆ อยู่

หิศัพท์ ทัพพิกธมโขตกะ สตุถา สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ
สองบท วิเสสนะของ ชนฯ อวุตตกัมมะโน โอโลเกนุโตฯ อุปมาวิกติกัตตานิ โหติ
วีย สองศัพท์ อุปมาโขตกะเข้ากับ ตํ ตํ ชน โอโลเกนุโต และ เตน เตน ชเนน สทุธิ
สลลปนุโต, จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตํ ตํ ชน โอโลเกนุโต วีย และ เตน เตน
ชเนน สทุธิ สลลปนุโต วีย, เตน สองบท วิเสสนะของ ชนนั้นๆ สหัตถตติยาเข้ากับ
สทุธิฯ กิริยาสมวาเยโน สลลปนุโตฯ อุปมาวิกติกัตตานิ โหติ ฯ

๒๒๘. จนุทูปมา กิร พุทธา, ยถา จนุโท คคณมชเณ จิโต “มยหัง อุปริ จนุโท, มยหัง
อุปริ จนุโทติ สัพพสตุตทานิ ขายติ; เอวเมว ยตุถ กตุถจิ จิตานัน อภิมุเข จิตา
วีย ขายนุติ ฯ

จนุทูปมา กิร พุทธา, ยถา จนุโท คคณมชเณ จิโต “มยหัง อุปริ จนุโท (จิโต), มยหัง
อุปริ จนุโท (จิโต)” อิติ สัพพสตุตทานัน ขายติ; เอวเมว ยตุถ กตุถจิ (จानะ) จิตานัน (ชานัน)
อภิมุเข จิตา วีย ขายนุติ ฯ

กิร ได้ยินว่า พุทธา อ.พระพุทธรเจ้า ท. จนุทูปมา มีพระจันทร์เป็นเครื่องเปรียบ จิตา
วีย ราวกะว่าดำรงอยู่แล้ว อภิมุเข ในที่เฉพาะหน้า (ชานัน) ของชน ท. จิตานัน

กิริ ได้ยินว่า อิทิ (ผล) อ.ผลนี้ ผล เป็นผล เตส (พทุธาน) อลงกตสีส จินุทิตวา
 สอญชนอกุขินิ อุปปาฏเตวา หทยมส์ อพพตเตตวา ปรสสุ (บุคคลส)
 ทาสตุถาย ชาลิสทิสเ ปุตเต กณหาชินาสทิสา ธีโตร มททิสทิสา ปชาปติโย
 ปริจจชิตวา ทินุหนทานสสุ แห่งทาน อันพระพุทเจ้า เหล่านั้น ผู้ทรงตัดแล้ว ซึ่ง
 ศีระอันถูกประดับแล้ว ควักออกแล้ว ซึ่งนัยน์ตาอันหยอดดี ท. เพิกขึ้นแล้ว ซึ่งเนื้อ
 แห่งหทัย สละรอบแล้ว ซึ่งบุตร ท. ผู้เซ่นกับด้วยชาลี ซึ่งธิดา ท. ผู้เซ่นกับด้วย-
 กัณหาชิชา ซึ่งปชาบดี ท. ผู้เซ่นกับด้วยพระนางมัทรี เพื่อประโยชน์แก่ความเป็นทาส
 ของบุคคลอื่น ให้แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ทราบมาว่า ผลนี้ เป็นผลแห่งทาน อันพระพุทเจ้าเหล่านั้น ผู้ทรงตัดศีระที่ประดับ
 แล้ว ควักนัยน์ตาที่หยอดดีแล้วออก เพิกเนื้อหทัยขึ้น ปริจจบุตรทั้งหลาย ผู้เซ่นกับ
 ชาลี ธิดาทั้งหลาย ผู้เซ่นกับกัณหาชิชา ปชาบดีทั้งหลาย ผู้เซ่นกับพระนางมัทรี เพื่อ
 ประโยชน์แก่ความเป็นทาสของบุคคลอื่น ให้แล้ว

กิริศัพท์ อนุสสวนตถะ อิทิ วิเสสณะของ ผล ๆ สุททกัตตาโน โหติ ๆ อาชยาตบท
 กัตตวาจก เตส วิเสสณะของ พทุธาน ๆ จัญฐีอนภิตกัตตาโน ทินุ- อลงกตสีส
 อวุตตกัมมะโน จินุทิตวา ๆ สมานกาลกิริยาโน ทินุ- สอญชนอกุขินิ อวุตตกัมมะโน
 อุปปาฏเตวา ๆ สมานกาลกิริยาโน ทินุ- หทยมส์ อวุตตกัมมะโน อพพตเตตวา ๆ
 สมานกาลกิริยาโน ทินุ- ปรสสุ วิเสสณะของ บุคคลส ๆ สามีสัมพันธะโน ทาสตุถาย ๆ
 สัมปทานโน ปริจจชิตวา ชาลิสทิสเ วิเสสณะของ ปุตเต ๆ อวุตตกัมมะโน ปริจจชิตวา
 กณหาชินาสทิสา วิเสสณะของ ธีโตร ๆ อวุตตกัมมะโน ปริจจชิตวา มททิสทิสา วิเสสณะ
 ของ ปชาปติโย ๆ อวุตตกัมมะโน ปริจจชิตวา ๆ สมานกาลกิริยาโน ทินุ- ทินุหนทานสสุ
 สามีสัมพันธะโน ผล ๆ วิกติกัตตาโน โหติ ฯ

๒๓๐. มิคารเสฏฐีปี, ตถาคเต ฆมมเทสน์ วินิวตเตนเต วินิวตเตนเต, พหิสานียิ นิสินโนว
 สหสสนยปปฏิมณฺฑิตเ โสตาปตติผลเ ปติฏฺจาย อจลสทฺธาย สมณฺหาคโต ตีสุ
 รตเนสุ นิกงฺโข หุตฺวา สาณิกณฺณิ อุกฺขิปิตฺวา อากนฺตฺวา สุณิสาย ถนํ มุเขน
 คเหตฺวา “ตฺวํ เม อชฺชโต ปฏฺจาย มาตาทิ ตํ มาติฏฺจจาเน จเปสิ ฯ”

มิคารเสฏฐีปี, ตถาคเต ฆมมเทสน์ วินิวตเตนเต วินิวตเตนเต, พหิสานียิ นิสินโนว สหสสนยป-

ปฏิภณทิเต โสตาปัตติผล ปติฏฺจาย อจลสทฺธา ย สมฺนาคโต ตีสุ รตนเสสุ นิกฺกงฺโข หุตฺวา
 สาณิกณฺณ อุกฺขิปีตฺวา อาคนฺตฺวา สุณิสาย ถนฺ มุเชน คเหตฺุวา “ตฺวํ เม อชฺชโต ปฏฺจาย มาตา
 (อสิ)” อิติ (วตฺวา) ตํ (วิสาข) มาติฏฺจฺจาเน จเปสิ ฯ

มิกฺคารเสฏฺฐีปี แม อ.เศรชฺฐีชื่อว่ามิกฺการะ, ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต ฅมฺมเทสํ
 ทรงยังพระธรรมเทศนา วินิวตฺเตนฺเต ให้เป็นไปวิเศษอยู่ วินิวตฺเตนฺเต ให้เป็นไป
 วิเศษอยู่, นิสินฺโน นิ่งแล้วเที่ยว พหิสานฺนํ ในภายนอกแห่งมาน ปติฏฺจาย ดำรง
 อยู่เฉพาะแล้ว โสตาปัตติผล ในโสตาปัตติผล สหสฺสนยปฺปฏิภณฺทิเต อันประดับ
 แล้วด้วยนัยเป็นพัน สมฺนาคโต มาตามพร้อมแล้ว อจลสทฺธา ด้วยศรัทธาอันไม่
 หวั่นไหว นิกฺกงฺโข เป็นผู้มีความสงสัยออกแล้ว รตนเสสุ ในรัตนะ ท. ตีสุ สาม
 หุตฺวา เป็น อุกฺขิปีตฺวา ยกขึ้นแล้ว สาณิกณฺณ ซึ่งมุมแห่งผ้ามาน อาคนฺตฺวา มา
 แล้ว คเหตฺุวา คาบแล้ว ถนฺ ซึ่งถัน สุณิสาย ของลูกสะไภ้ มุเชน ด้วยปาก (วตฺวา)
 กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺวํ อ.เชอ มาตา เป็นมารดา เม ของเรา ปฏฺจาย จำเดิม
 อชฺชโต แต่วันนี้ (อสิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ จเปสิ ตั้งไว้แล้ว ตํ (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขา
 นั้น มาติฏฺจฺจาเน ในตำแหน่งแห่งมารดา ฯ

แม้มิกฺการเศรชฺฐี, เมื่อพระตถาคต ให้พระธรรมเทศนาเป็นไปอยู่, นิ่งในภายนอกมาน
 ดำรงอยู่ในโสตาปัตติผล อันประดับด้วย ๑,๐๐๐ นัย ประกอบด้วยศรัทธาอันไม่หวั่น
 ไหว หมดความสงสัยในพระรัตนตรัย ยกมุมผ้ามานขึ้น มาใช้ปากคาบถันของลูกสะไภ้
 กล่าวว่า “เธอ เป็นมารดาของเรา จำเดิมแต่วันนี้” ตั้งนางวิสาขานั้น ไว้ในตำแหน่ง
 มารดา

อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ มิกฺการเสฏฺฐีจฺจ สฺสทกัตตาเน จเปสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก,
 ตถาคเต ลักษณะใน วินิวตฺเตนฺเตจฺจ สองบท ลักษณะกิริยา ฅมฺมเทสํ การิตกัมมะใน
 วินิวตฺเตนฺเต, พหิสานฺนํ วิสยาธาระใน นิสินฺโน เอวตฺทํ อวชฺชาระเข้ากับ นิสินฺโนจฺจ
 วิเสสนะของ มิกฺการเสฏฺฐี สหสฺสนยปฺปฏิภณฺทิเต วิเสสนะของ โสตาปัตติผลจฺจ
 วิสยาธาระใน ปติฏฺจายจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺนาคโต อจลสทฺธา ภาระใน
 สมฺนาคโตจฺจ วิเสสนะของ มิกฺการเสฏฺฐี ตีสุ วิเสสนะของ รตนเสสุจฺจ วิสยาธาระใน
 นิกฺกงฺโขจฺจ วิกตีกัตตาเน หุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุกฺขิปีตฺวา สาณิกณฺณ อวุตต-
 กัมมะใน อุกฺขิปีตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺุวา

สุณิสาย สามีสัมพันธะใน ๓๓๑ อุตตกัมมะใน คเหตุวา มุเขน ภาระใน คเหตุวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เม สามี-
 สัมพันธะใน มาตา อชฺชโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน อสิ มาตา วิกติ-
 กัตฺตานิ อสิ” อิติศัพฺท อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ ตํ วิเสสนะของ
 วิสาขาฯ อุตตกัมมะใน จเปสิ มาติฏฺจจาเน วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

๒๓๑. ตโต ปฏฺจาย มิคารมาตา นาม ชาตา ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย (สา วิสาขา) มิคารมาตา นาม ชาตา ฯ

(สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น มิคารมาตา นาม เป็นผู้ชื่อว่ามิคารมารดา ชาตา
 เกิดแล้ว ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

นางวิสาขานั้น เป็นผู้ชื่อว่ามิคารมารดา ตั้งแต่นั้นมา

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทฺธกัตฺตานิ ชาตาฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ
 กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ชาตา นามศัพฺท สัณฺญาโชตกะเข้ากับ
 มิคารมาตาฯ วิกติกัตฺตานิ ชาตา ฯ

๒๓๒. ปจฺจมาภาเค ปุตุตฺตํ ลภิตฺวา “มิกาโรติสฺส นามํ อกาสิ ฯ

(สา วิสาขา) ปจฺจมาภาเค ปุตุตฺตํ ลภิตฺวา “มิกาโร” อิติ (วจนํ) อสฺส (ปุตุตฺตสฺส) นามํ อกาสิ ฯ

(สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว ปุตุตฺตํ ซึ่งบุตร ปจฺจมาภาเค ในกาล
 อันเป็นส่วนภายหลัง อกาสิ ได้กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “มิกาโร อ.มิการะ”
 อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ อสฺส (ปุตุตฺตสฺส) ของบุตรนั้น ฯ

นางวิสาขานั้น ได้บุตร ในกาลภายหลัง ได้ตั้งชื่อของบุตรนั้นว่า “มิการะ”

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อกาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺจมาภาเค
 กาลสัตฺตมีใน ลภิตฺวา ปุตุตฺตํ อุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อกาสิ “มิกาโร
 ลิงคัตฺตะ” อิติศัพฺท สฺรุปะใน วจนํฯ อุตตกัมมะใน อกาสิ อสฺส วิเสสนะของ ปุตุตฺตสฺสฯ
 สามีสัมพันธะใน นามํฯ วิกติกัมมะใน อกาสิ ฯ

๒๓๓. มหาเสฏฐี สุณิสาย ฌัน วิสสชฺเชตฺวา คนฺตฺวา ภควโต ปาเทสุ ปติตฺวา ปาเท ปาณินิ จ ปริสมฺพาหนโต มุเขน จ ปริจุมฺพฺนโต “มิกาโร อหิ ฆนฺเตติ ติกฺขตฺตํ นามิ สาเวตฺวา “อหิ ฆนฺเต เอตฺตํ กาลิ ‘เอตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ น ชานามิ, อิทานิ เม สุณิสํ นิสฺสาย ฌาตํ, สพฺพา อปายทฺทุกฺขา มุตฺโตมฺหิ, สุณิสฺสา เม อิมิ เคหิ อากจฺฉนฺตี มม อตฺถาย หิตาย สุขาย อากตฺตาติ วตฺวา อิมิ คาถมาห

“โสหิ อชฺช ปชานามิ ยตฺถ ทินฺนํ มหปฺผลํ,
อตฺถาย วต เม ภทฺทา สุณิสฺสา ฆรมาคตฺตาติ ฯ

มหาเสฏฐี สุณิสาย ฌัน วิสสชฺเชตฺวา คนฺตฺวา ภควโต ปาเทสุ ปติตฺวา ปาเท ปาณินิ จ ปริสมฺพาหนโต มุเขน จ ปริจุมฺพฺนโต (สตฺถาร) “มิกาโร (อมฺหิ) อหิ ฆนฺเตติ ติกฺขตฺตํ นามิ สาเวตฺวา “อหิ ฆนฺเต เอตฺตํ กาลิ ‘เอตฺถ (สาสเน ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ทาน) มหปฺผลํ (โหติ)’ อิติ น ชานามิ, (ทานผล) อิทานิ เม สุณิสํ นิสฺสาย ฌาตํ, (อหิ) สพฺพา อปายทฺทุกฺขา มุตฺโตมฺหิ, สุณิสฺสา เม อิมิ เคหิ อากจฺฉนฺตี มม อตฺถาย หิตาย สุขาย อากตฺตาติ วตฺวา อิมิ คาถาหา

“โส อหิ อชฺช (ตํ เขตฺตํ) ปชานามิ,
ยตฺถ (เขตฺเต ปุคฺคเลน) ทินฺนํ (ทาน) มหปฺผลํ (โหติ),
อตฺถาย วต เม ภทฺทา สุณิสฺสา ฆริ อากตฺตาติ ฯ

มหาเสฏฐี อ.มหาเศรษฐี วิสสชฺเชตฺวา ปล่อยแล้ว ฌัน ซึ่งถัน สุณิสาย ของลูกสะใภ้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ปติตฺวา หมอบแล้ว ปาเทสุ ใกล้พระบาท ท. ภควโต ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปริสมฺพาหนโต นวดโดยรอบอยู่ ปาเท ซึ่งพระบาท ท. ปาณินิ ด้วยฝ่ามือ ท. จ ด้วย ปริจุมฺพฺนโต หอมโดยรอบอยู่ มุเขน ด้วยปาก จ ด้วย (สตฺถาร) ทูลยังพระศาสดา สาเวตฺวา ให้ได้ยินแล้ว นามิ ซึ่งชื่อ ติกฺขตฺตํ สามครั้ง อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหิ อ.ข้าพระองค์ มิกาโร เป็นผู้ชื่อว่ามิคาระ (อมฺหิ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหิ อ.ข้าพระองค์ น ชานามิ ย่อมไม่รู้ อิติ ว่า ‘(ทาน) อ.ทาน (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ อันอันบุคคล -ถวายแล้ว เอตฺถ (สาสเน) ในพระศาสนานี้ มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ (กาลิ) ตลอดกาล เอตฺตํ อันมีประมาณเท่านี้, (ทานผล) อ.ผลแห่งทาน เม อันข้าพระองค์ นิสฺสาย อาศัยแล้ว สุณิสํ ซึ่งลูกสะใภ้ ฌาตํ รู้แล้ว

อิทานิ ในกาลนี้, (อหิ) อ.ข้าพระองค์ มุตโต เป็นผู้พ้นแล้ว อปายทุกุขา จากทุกข์ ในอบาย สพฺพา ทั้งปวง อมฺหิ ย่อมเป็น, สุณิสสา อ.ลูกสะใภ้ เม ของข้าพระองค์ อาคจฺจนฺตี เมื่อมา อิมิ เคะหิ สู้เรื่อนนี้ อาคตา มาแล้ว อตฺถาย เพื่อประโยชน์ หิตาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูล สุขาย เพื่อความสุข มม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิมิ คาคํิ ซึ่งคาคานี อิติ ว่า

“(ทานิ) อ.ทาน (บุคฺคเลน) ทินฺนํ อัน- อันบุคคล -ให้แล้ว ยตฺถ (เขตเต) ในเขตใด มหฺพผลํ เป็นทานมีผลมาก (โหติ) ย่อมเป็น, โส อหิ อ.ข้าพระองค์นั้น ปชานามิ ย่อมรู้ทั่ว (ตํ เขตตํ) ซึ่งเขตนั้น อชฺช ในวันนี้, สุณิสสา อ.ลูกสะใภ้ ภทฺทา ผู้เจริญ อาคตา มาแล้ว มฺริ สู้เรื่อน อตฺถาย วัต เพื่อประโยชน์หนอ เม แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ

มหาเศรษฐี ปล่อยถันของลูกสะใภ้ ไปหมอบใกล้พระบาททั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้า ใช้ฝ่ามือนวดพระบาททั้งหลายโดยรอบ และใช้ปากจุมพิต ทูลให้พระศาสดาได้ยิน ชื่อ ๓ ครั้งว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ มีชื่อว่ามิตคาระ” แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ ย่อมไม่รู้ว่า ‘ทานที่บุคคลถวายแล้วในพระศาสนานี้ มีผลมาก’ ดังนี้ ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้, ผลทาน ข้าพระองค์อาศัยลูกสะใภ้ รู้แล้วในบัดนี้, ข้าพระองค์ เป็นผู้พ้นจากทุกข์ในอบายทั้งปวง, ลูกสะใภ้ของข้าพระองค์ เมื่อมาสู่เรื่อนหลังนี้ มาแล้ว เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์” ดังนี้แล้ว กราบทูลคาคานีว่า

ทานที่บุคคลให้แล้วในเขตใด มีผลมาก, ข้าพระองค์นั้น ย่อมรู้ เขตนั้น ในวันนี้, ลูกสะใภ้ผู้เจริญ มาสู่เรื่อน เพื่อประโยชน์ แก่ข้าพระองค์หนอ”

มหาเสฏฺฐิ สุทฺรกัตฺตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก สุณิสสาย สามีสัมพันธะใน ๓ หน้ฯ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติวาท ภาควโต สามีสัมพันธะใน ปาทฺเอสฺสุฯ วิสยาธาระใน ปตฺติวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปริสฺมฺพาทฺหนฺโต ปาทฺเอ อวุตตกัมมะใน ปริสฺมฺพาทฺหนฺโต ปาณิหิ ภาวะใน ปริสฺมฺพาทฺหนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มหาเสฏฺฐิ จ สองศัพฺพท์ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ

ปาเท ปาณินิ ปริสมุพาหนโต และ มุเชน ปริจุมพฺโต มุเชน ภาระเนน ปริจุมพฺโตฯ อัมภันตริกิริยาของ มหาเสฏฺฐิ สตุถารุ การิตกัมมะใน สาเวตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุทธกัตตานิ อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มิคาโร สันญญาวิกตีกัตตานิ อมุหิ” อิติศัพฺท อากาเรเนน สาเวตฺวา ดิกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสเนน สาเวตฺวา นามิ อวุตตกัมมะใน สาเวตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุทธกัตตานิ ชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺตํ วิเสสเนของ กาลํฯ อัจจันตสํโยคะเนน ชานามิ ‘ทินฺนํ วิเสสเนของ ทานํฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตฺถ วิเสสเนของ สาสเนฯ วิสยาธาระเนน ทินฺนํ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ ทินฺนํ มหปฺผลํ วิกตีกัตตานิ โหติ’ อิติศัพฺท อากาเรเนน ชานามิ นศฺพทํ ปฏฺฐิเสธเนน ชานามิ, ทานผลํ วุตตกัมมะใน ฅาตํฯ กิตบทกัมมวจาก อิทานิ กาลสัตตมึ ฅาตํ เม อนภิตกัตตานิ ฅาตํ สุนิสํ อวุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฅาตํ, อหิ สุทธกัตตานิ อมุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สพฺพา วิเสสเนของ อปายทฺทุกฺขาฯ อปาทานเนน มุตฺโตฯ วิกตีกัตตานิ อมุหิ, สุนิสฺสา สุทธกัตตานิ อากตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธเนน สุนิสฺสา อิมํ วิเสสเนของ เคะหํฯ สัมปาปฺณียกัมมะใน อากจฺจนฺตึฯ อัมภันตริกิริยาของ สุนิสฺสา มม สัมปทานเนน อตฺถาย หิตาย และ สุขาย อตฺถาย กิตฺติ หิตาย กิตฺติ สุขาย กิตฺติ สัมปทานเนน อากตา” อิติศัพฺท อากาเรเนน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสเนของ คาคํฯ อวุตตกัมมะใน อาห

“โส วิเสสเนของ อหิฯ สุทธกัตตานิ ปชานามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมึเนน ปชานามิ ตํ วิเสสเนของ เขตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ปชานามิ, ทินฺนํ วิเสสเนของ ทานํฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยตฺถ วิเสสเนของ เขตฺเตฯ วิสยาธาระเนน ทินฺนํ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตานิ ทินฺนํ มหปฺผลํ วิกตีกัตตานิ โหติ, ภทฺทา วิเสสเนของ สุนิสฺสาฯ สุทธกัตตานิ อากตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก อตฺถาย สัมปทานเนน อากตา วตศัพฺทํ อัจจณฺริยัตถะ เม สัมปทานเนน อตฺถาย ฆรํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อากตา” อิติศัพฺทํ สฺรุปะเนน อิมํ คาคํ ฯ

๒๓๔. วิสาขา ปุณทิวสตุถายปิ สตุถาริ นิมนุเตสิ ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา นิมนุเตสิ ทูลนิมนต์แล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา
 ปุณทิวสตุถายปิ แม้เพื่อประโยชน์แก่ภัตตรปริโภคอันจะมีในวันรุ่งขึ้น ฯ

นางวิสาขา ทูลนิมนต์พระศาสดา แม้เพื่อประโยชน์แก่ภัตตรปริโภคอันจะมีในวันรุ่งขึ้น

วิสาขา สุทธกัตตาใน นิมนุเตสิ ฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ
 ปุณทิวสตุถาย ฯ สัมปทานใน นิมนุเตสิ สตุถาริ อวุตตกัมมะใน นิมนุเตสิ ฯ

๒๓๕. ปุณทิวเสปิ สสุสุ โสตาปัตติผล ปตฺตา ฯ

สสุสุ อ.แม่สามี ปตฺตา บรรลุแล้ว โสตาปัตติผล ซึ่งโสตปาตติผล ปุณทิวเสปิ แม้ใน
 วันรุ่งขึ้น ฯ

แม่สามีบรรลุโสตปาตติผล แม้ในวันรุ่งขึ้น

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ ปุณทิวเส ฯ กาลสัตตมีใน ปตฺตา สสุสุ สุทธกัตตาใน
 ปตฺตา ฯ กิตบทกัตตุวจาก โสตาปัตติผล สัมปาปุณียกัมมะใน ปตฺตา ฯ

๒๓๖. ตโต ปฎุจาย ตํ เคหิ สาสนุสสุ วิฎฐทวาริ อโหสิ ฯ

ตโต (กาลโต) ปฎุจาย ตํ เคหิ สาสนุสสุ วิฎฐทวาริ อโหสิ ฯ

ตํ เคหิ อ.เรือนหลังนั้น วิฎฐทวาริ เป็นเรือนมีประตูอันเปิดแล้ว สาสนุสสุ เพื่อพระ
 ศาสนา อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปฎุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

เรือนหลังนั้น ได้มีประตูเปิดเพื่อพระศาสนา จำเดิมแต่นั้นมา

ตํ วิเสสนะของ เคหิ ฯ สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสนะ
 ของ กาลโต ฯ อปาทานใน ปฎุจาย ฯ กิริยาวิเสสนะใน อโหสิ สาสนุสสุ สัมปทานใน
 วิฎฐทวาริ ฯ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๒๓๗. ตโต เสฏฐี จินุเตสิ “พหูปกการา เม สุณิสสา, ปณณาการมสฺสา กริสฺสามิ, เอติสฺสา हि ภारियं ปสาธนं, นิจฺจกาลं ปสาธิตุं น สกฺกา, สลฺลหุภมฺสฺสา ทิวา จ รตฺโต จ สพฺพิริยาปเถสุ ปสาธนโยคฺคํ ปสาธนं กาเรสุสามีติ สตสฺสสฺสคฺขณิกं ขนฺมภูจฺกํ นาม ปสาธนं กาเรตฺวา, ตสฺมี นิฏฺฐิตฺเต, พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺขมํ นิมนฺเตตฺวา สกฺกจฺจํ โภเชตฺวา วิสาขํ โสฬสฺสิ คนฺโฑทกขมฺภฺเหทิ นหาเปตฺวา สตฺถุ สมฺมุเข จเปตฺวา สตฺถารํ วนฺทาเปสิ ฯ

ตโต เสฏฐี จินุเตสิ “พหูปกการา (โหติ) เม สุณิสสา, (อหํ) ปณณาการํ อสฺสา (สุณิสาย) กริสฺสามิ, เอติสฺสา (สุณิสาย) हि ภारियं ปสาธนं, (สุณิสาย) นิจฺจกาลं ปสาธิตุं น สกฺกา, (อหํ ปุคฺคลํ) สลฺลหุภํ อสฺสา (สุณิสาย) ทิวา จ รตฺโต จ สพฺพิริยาปเถสุ ปสาธนโยคฺคํ ปสาธนं กาเรสุสามีติ (สฺวณฺณการํ) สตสฺสสฺสคฺขณิกं ขนฺมภูจฺกํ นาม ปสาธนं กาเรตฺวา, ตสฺมี (ปสาธเน) นิฏฺฐิตฺเต, พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺขมํ นิมนฺเตตฺวา สกฺกจฺจํ โภเชตฺวา วิสาขํ โสฬสฺสิ คนฺโฑทกขมฺภฺเหทิ นหาเปตฺวา สตฺถุ สมฺมุเข จเปตฺวา (วิสาขํ) สตฺถารํ วนฺทาเปสิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น เสฏฐี อ.เศรษฐี จินุเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สุณิสสา อ.ลูกสะใภ้ เมของเรา พหูปกการา เป็นหญิงมีอุปการะมาก (โหติ) ย่อมเป็น, (อหํ) อ.เรา กริสฺสามิ จักกระทำ ปณณาการํ ซึ่งเครื่องบรรณาการ อสฺสา (สุณิสาย) แก่ลูกสะใภ้ นั้น, हि ก็ ปสาธนํ อ.เครื่องประดับ เอติสฺสา (สุณิสาย) ของลูกสะใภ้ นั้น ภारियं หนัก, (สุณิสาย) อันลูกสะใภ้ น สกฺกา ไม่อาจ ปสาธิตุं เพื่ออันประดับ นิจฺจกาลं ตลอดกาลเป็นนิจ, (อหํ) อ.เรา (ปุคฺคลํ) ยังบุคคล กาเรสุสามิ จักให้กระทำ ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับ สลฺลหุภํ อันเบาพร้อม ปสาธนโยคฺคํ อันควรแก่การประดับ สพฺพิริยาปเถสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. ทิวา จ ในเวลากลางวันด้วย รตฺโต จ ในเวลากลางคืนด้วย อสฺสา (สุณิสาย) แก่ลูกสะใภ้ นั้น” อิติ ดังนี้ (สฺวณฺณการํ) ยังบุคคลผู้กระทำซึ่งทอง กาเรตฺวา ให้กระทำแล้ว ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับ ขนฺมภูจฺกํ นาม ชื่อว่าขนมภูจฺกํ สตสฺสสฺสคฺขณิกํ อันมีค่าแสนหนึ่ง, ตสฺมี (ปสาธเน) ครั้นเมื่อเครื่องประดับนั้น นิฏฺฐิตฺเต เสร็จแล้ว, นิมนฺเตตฺวา นิมนต์แล้ว ภิกฺขุสงฺขมํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมฺขํ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข โภเชตฺวา ให้ฉันแล้ว สกฺกจฺจํ โดยเคารพ วิสาขํ ยังนางวิสาขา นหาเปตฺวา ให้อาบแล้ว คนฺโฑทกขมฺภฺเหทิ ด้วยหม้อแห่งน้ำอันเจือด้วยของหอม ท. โสฬสฺสิ สิบหก จเปตฺวา พักไว้แล้ว สมฺมุเข ในที่พร้อม

พระพักตร์ **สตถุ** ของพระศาสดา (**วิสาขา**) ยิงนางวิสาขา **วณฑาเปสิ** ให้ถวายเป็นบึงแล้ว **สตถุถาริ** ซึ่งพระศาสดา ฯ

ในลำดับนั้น เศรษฐี คิดว่า “ลูกสะใภ้ของเรา เป็นผู้มึนอุปการะมาก, เราจักทำบรรณาการแก่ลูกสะใภ้, ก็เครื่องประดับของลูกสะใภ้, หนัก, ลูกสะใภ้ไม่อาจเพื่อจะประดับตลอดกาลเป็นนิจได้, เราจักใช้ให้คนทำเครื่องประดับที่เบาๆ อันควรแก่การประดับในทุกอิริยาบถ ในเวลากลางวันและกลางคืน แก่ลูกสะใภ้” ดังนี้ แล้วใช้ช่างทองให้ทำเครื่องประดับชื่อว่า **ฉนวนมัญจุกะ** มีราคา ๑๐๐,๐๐๐ เมื่อเครื่องประดับสำเร็จแล้ว นิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้ฉันโดยเคารพ ให้นางวิสาขาอาบน้ำที่เจือด้วยของหอม ๑๖ หม้อ พักไว้ข้างหน้าพระพักตร์ของพระศาสดา ให้นางวิสาขาถวายเป็นบึงพระศาสดา

ตโต กาลสัตตมี เสฏฐิ สุททกัตตาใน จินเตสิ และเหตุกัตตาใน วณฑาเปสิ จินเตสิ อาชยตบทกัตตฺวาจก วณฑาเปสิ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก “สุณิสสา สุททกัตตาใน โหติ ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก พหุปรการา วิคิตกัตตาใน โหติ เม สามีสัมพันธะใน สุณิสสา, อหิ สุททกัตตาใน กริสฺสามิ ฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปณฺณการิ อวุตตกัมมะใน กริสฺสามิ อสฺสา วิเสสณะของ สุณิสสา ฯ สัมปทานใน กริสฺสามิ, หิตฺทพฺ ทวการัมภ-ไชตตะ ภาริย วิเสสณะของ ปสาธนฺ ๑ ลิงคัตตะ เอติสฺสา วิเสสณะของ สุณิสสา ฯ สามีสัมพันธะใน ปสาธน, สุณิสสา อนภิตกัตตาใน สกฺกา ฯ กิริยาบทภาววจก นิจจกัล อัจฉนตสังโยคะใน ปสาธิตุํ ๑ ตุมตถสัมปทานใน สกฺกา นตฺทพฺ ปฏิเสธะใน สกฺกา, อหิ เหตุกัตตาใน การุสฺสามิ ฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน การุสฺสามิ สลฺลหุํ วิเสสณะของ ปสาธน อสฺสา วิเสสณะของ สุณิสสา ฯ สัมปทานใน การุสฺสามิ ทิวา กิตฺติ รตฺโต กิตฺติ กาลสัตตมีใน ปสาธนโยคํ จ สองตฺทพฺ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ ทิวา และ รตฺโต สพฺพิริยาปเถสุ วิสยาธาระใน ปสาธนโยคํ ๑ วิเสสณะของ ปสาธน ๑ อวุตตกัมมะใน การุสฺสามิ” อิติตฺทพฺ อาการะใน จินเตสิ สุวณฺณการิ การิตกัมมะใน การุสฺสามิ สตสฺสสฺสคฺขณิกํ กิตฺติ ฃนฺมมฺมจกํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปสาธน นามตฺทพฺ สัณฺญาไชตตะเข้ากับ ฃนฺมมฺมจกํ ปสาธน อวุตตกัมมะใน การุสฺสามิ ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺเตตฺวา, ตสฺมี วิเสสณะของ ปสาธน ๑ ลักขณะใน นิฏฺฐิตะ ๑ ลักขณ-กิริยา, พุทฺธปฺมุขํ วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆํ ๑ อวุตตกัมมะใน นิมนฺเตตฺวา ๑ ปุพฺพกาล-

กิริยาใน โภเชตฺวา สกุกจํ กิริยาวิเสสนะใน โภเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นหาเปตฺวา
 วิสาขํ การิตกัมมะใน นหาเปตฺวา โสฬสฺหิ วิเสสนะของ คนฺโธทกมฺภฺเหตีฯ ภาวะใน
 นหาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สมมุเขฯ วิสาขาระ
 ใน จเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทาเปลิ วิสาขํ การิตกัมมะใน วนฺทาเปลิ สตุถาริ
 อวุตตกัมมะใน วนฺทาเปลิ ฯ

๒๓๘. สตุถา อนุโมทนํ กตฺวา วิหาริ เอว คโต ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา คโต เสด็จ
 ไปแล้ว วิหาริ เอว สูวิหารนั้นเที่ยว ฯ

พระศาสดา ทรงทำการอนุโมทนา แล้วเสด็จไปสูวิหารนั้นแหละ

สตุถา สุททกัตตาใน คโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก อนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน คโต เอวศัพทํ อวชารณะเข้ากับ วิหาริฯ สัมปาปุณียกัมมะใน คโต ฯ

๒๓๙. วิสาขาปิ ตโต ปฏฺจาย ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺตี สตุถุ สนฺติกา อฏฺฐจ วเร
 ลภิตฺวา คคณตเล จนฺทเลขา วิย ปณฺณายมาณา ปุตุตธีตาทิ วุฑฺฒิ ปาปุณิ ฯ

วิสาขาปิ ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย ทานาทินิ ปุณฺณานิ กโรนฺตี สตุถุ สนฺติกา อฏฺฐจ วเร ลภิตฺวา
 คคณตเล จนฺทเลขา วิย ปณฺณายมาณา ปุตุตธีตาทิ วุฑฺฒิ ปาปุณิ ฯ

วิสาขาปิ แม้อ.นางวิสาขา กโรนฺตี กระทำอยู่ ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท. ทานาทินิ มีทาน
 เป็นต้น ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว วเร ซึ่งพร ท.
 อฏฺฐจ แปดข้อ สนฺติกา จากสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ปณฺณายมาณา ปรากฏอยู่
 จนฺทเลขา วิย รวากะ อ.รอยขีดแห่งพระจันทร์ คคณตเล บนพื้นแห่งท้องฟ้า
 ปาปุณิ ถึงแล้ว วุฑฺฒิ ซึ่งความเจริญ ปุตุตธีตาทิ กับด้วยบุตรและธิดา ท. ฯ

แม้นางวิสาขา ทำบุญทั้งหลายมีทาน เป็นต้น จำเดิมแต่กาลนั้น ได้พร ๘ ข้อ จากสำนัก
 พระศาสดา ปรากฏอยู่ดุจรอยแห่งพระจันทร์ บนพื้นท้องฟ้า ถึงความเจริญกับด้วยบุตร
 และธิดาทั้งหลาย

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ วิสาขาฯ สุททกัตตาใน ปาปุณิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 ตโต วิเสสณะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสณะใน กโรนุติ ทานาที่นิ
 วิเสสณะของ ปุณฺณานิฯ อวุตตกัมมะใน กโรนุติฯ อัพภันตรกิริยาของ วิสาขา สตุถุ
 สามีสัมพันธะใน สนฺติกาฯ อปาทานใน ลภิตวา อฏฺจ วิเสสณะของ วเรฯ อวุตตกัมมะใน
 ลภิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปณฺณายมานา คคณตเล วิสยาธาระใน จนฺทเลขาฯ
 อุปมาลึงคัตถะ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ คคณตเล จนฺทเลขา ปณฺณายมานา
 อัพภันตรกิริยาของ วิสาขา ปุตุตธิตาหิ สหัตถตตติยาใน ปาปุณิ วุฑฺฒิ สัมปาปุณฺณิ-
 กัมมะใน ปาปุณิ ฯ

๒๔๐. ตสฺสา กิร ทส ปุตุตา ทส ธีตโร อหฺลฺสุ, เตสฺ อเอกกสฺส ทส ทส ปุตุตา จ
 ธีตโร จ อหฺลฺสุ, เตสฺปิ อเอกกสฺส ทส ทส ปุตุตา จ ธีตโร จาติ: เอวมสฺสา
 ปุตุตนตฺตปนตฺตสนฺตานวเสน ปวตฺตานิ วิสาธิกานิ จตฺตารี สตานิ อฏฺจ จ
 ปาณสหฺสฺसानิ อหฺลฺสุ ฯ

ตสฺสา (วิสาขาย) กิร ทส ปุตุตา ทส ธีตโร อหฺลฺสุ, เตสฺ (ปุตุเตสฺ) อเอกกสฺส (ปุตุตสฺส) ทส
 ทส ปุตุตา จ ธีตโร จ อหฺลฺสุ, เตสฺปิ (ปุตุเตสฺ) อเอกกสฺส (ปุตุตสฺส) ทส ทส ปุตุตา จ
 ธีตโร จ (อหฺลฺสุ) อิติ: เอวํ อสฺสา (วิสาขาย) ปุตุตนตฺตปนตฺตสนฺตานวเสน ปวตฺตานิ วิสาธิกานิ
 จตฺตารี สตานิ (จ) อฏฺจ จ ปาณสหฺสฺसानิ อหฺลฺสุ ฯ

กิร ได้ยินว่า ปุตุตา อ.บุตร ท. ทส สิบ ธีตโร อ.ธิดา ท. ทส สิบ ตสฺสา (วิสาขาย)
 ของนางวิสาขานั้น อหฺลฺสุ ได้มีแล้ว, ปุตุตา อ.บุตร ท. จ ด้วย ธีตโร อ.ธิดา ท. จ
 ด้วย ทส สิบ ทส สิบ เตสฺ (ปุตุเตสฺ) อเอกกสฺส (ปุตุตสฺส) ของ- ในบุตร ท. เหล่า
 นั้นหนา -บุตรคนหนึ่งๆ อหฺลฺสุ ได้มีแล้ว, ปุตุตา อ.บุตร ท. จ ด้วย ธีตโร อ.ธิดา ท.
 จ ด้วย ทส สิบ ทส สิบ เตสฺ (ปุตุเตสฺ) อเอกกสฺส (ปุตุตสฺส) ของ- ในบุตร ท. เหล่า
 นั้นหนา -บุตรคนหนึ่งๆ อหฺลฺสุ ได้มีแล้ว อิติ ดังนี้แล: สตานิ อ.ร้อย ท. จตฺตารี สี่
 วิสาธิกานิ อันยังด้วยยี่สิบ (จ) ด้วย ปาณสหฺสฺसानิ อ.พันแห่งสัตว์ ท. อฏฺจ แปด จ
 ด้วย ปวตฺตานิ อันเป็นไปทั่วแล้ว ปุตุตนตฺตปนตฺตสนฺตานวเสน ด้วยสามารถ
 แห่งการสืบต่อแห่งบุตร หลาน และเหลน อสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น
 อหฺลฺสุ ได้มีแล้ว เอวํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สี่เส บนศรัทธะ, (สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น โสฬสวสุสุทเทสิกา วย เป็นราวกะว่า
หญิงผู้อันบุคคลพึงแสดงขึ้นว่ามีกาลฝนลึบหก อโหสิ ได้เป็นแล้ว นิจจัม เป็นนิจ ๫

นางวิสาขา ได้ดำรงอยู่สิ้น ๑๒๐ ปี ด้วยตนเอง, ชื่อว่าผมหงอก แม้เส้นเดียว ก็ไม่ได้มี
บนศรัทธะเลย, นางวิสาขานั้น เป็นดุษฎีถูกแสดงว่ามีอายุ ๑๖ ปีเป็นนิจ

วิสาขา สุททกัตตาใน อฏฐาสิฏ อายยาตบทกัตตุวาจก สยั กระทบใน อฏฐาสิ วิสวสุสสตัดัง
ัจฉันตสังโยคะใน อฏฐาสิ, อปิตัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เอกัง วยเสสนะของ ปลิตัง นาม
ศัพท์ สัตถุญาชิตกะเข้ากับ ปลิตัง สุททกัตตาใน อโหสิฏ อายยาตบทกัตตุวาจก สี่เส
วิสาขาธาระใน อโหสิ นศัพท์ ปฏิเสธะใน อโหสิ, สา วิเสสนะของ วิสาขาฏ สุททกัตตา
ใน อโหสิฏ อายยาตบทกัตตุวาจก นิจจัม กิริยาวิเสสนะใน อโหสิ โสฬสวสุสุทเทสิกา
อุปมาวิกตีกัตตาใน อโหสิ วยศัพท์ อุปมาชิตกะเข้ากับ โสฬสวสุสุทเทสิกา ๫

๒๔๒. ตัม ปุตตนตตปริวารัม วิหารัม คจจนตัม ทิสวา “กตมา เอตถ วิสาขาติ ปฏิปุจจिताโร
โหนติ ๫

(ชนา) ตัม (วิสขัม) ปุตตนตตปริวารัม วิหารัม คจจนตัม ทิสวา “กตมา เอตถ (อิตถีสสุ) วิสาขาติ
ปฏิปุจจिताโร โหนติ ๫

(ชนา) อ.ชน ท. ทิสวา เห็นแล้ว ตัม (วิสขัม) ซึ่งนางวิสาขานั้น ปุตตนตตปริวารัม
ผู้มีบุตรและหลานเป็นบริวาร คจจนตัม ผู้ไปอยู่ วิหารัม สุวิหาร ปฏิปุจจिताโร เป็นผู้
ถามกลับ อิติ ว่า “เอตถ (อิตถีสสุ) วิสาขา อ.- ในหญิง ท. เหล่านี้หนา -นางวิสาขา
กตมา คนไหน” อิติ ดังนี้ ๫

พวกชน เห็นนางวิสาขานั้น ผู้มีบุตรและหลานเป็นบริวาร ผู้กำลังไปวิหาร เป็นผู้ถาม
กลับว่า “ในบรรดาหญิงเหล่านี้ นางวิสาขาคนไหน ?”

ชนา สุททกัตตาใน โหนติฏ อายยาตบทกัตตุวาจก ตัม กิตติ ปุตตนตตปริวารัม กิตติ
วิเสสนะของ วิสาขัง อวุตตกัมมะใน ทิสวา วิหารัม สัมปาปุณเณยกัมมะใน คจจนตัม
วิเสสนะของ วิสาขัม ทิสวา ปุพพกาลกิริยาใน โหนติ “กตมา วิเสสนะของ วิสาขา เอตถ
วิเสสนะของ อิตถีสสุ นิทธารณะใน วิสาขาฏ นิทธารณเณยะและลึงคัตถะ” อิตติศัพท์
สรูปะใน ปฏิปุจจिताโรฏ วิกตีกัตตาใน โหนติ ๫

๒๔๓. เย นั คจฺจนฺตึ ปสฺสนฺติ, “อิทานิ โลกั คจฺจตุ, คจฺจมานาว โน อยฺยา โสภตึติ จินฺเตนฺติ ๕

เย (ชนา) นั (วิสาขั) คจฺจนฺตึ ปสฺสนฺติ, (เต ชนา) “(อมฺหากั อยฺยา) อิทานิ โลกั คจฺจตุ, คจฺจมานา เอว โน อยฺยา โสภตึติ จินฺเตนฺติ ๕

เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปสฺสนฺติ ย่อมเห็น นั วิสาขั ซึ่งนางวิสาขานัั้น คจฺจนฺตึ ผู้ไปอยู่, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น จินฺเตนฺติ ย่อมคิด อิติ ว่า “(อยฺยา) อ.แม่เจ้า (อมฺหากั) ของเรา ท. คจฺจตุ จงไป โลกั หน้อยหนึ่ง อิทานิ ในกาลนี้, อยฺยา อ.แม่เจ้า โน ของเรา ท. คจฺจมานา เอว ผู้ไปอยู่นัั้นเทียว โสภติ ย่อมงาม” อิติ ดั่งนี้ ๕

พวกชนเหล่าใด ย่อมเห็นนางวิสาขานัั้น ผู้กำลังไปอยู่, พวกชนเหล่านั้น คิดว่า “แม่เจ้าของพวกเรา จงไปหน้อยหนึ่ง ในบัดนี้, แม่เจ้าของพวกเรา ผู้กำลังไปนั้นแหละ ย่อมงาม”

เย วิเสสนะของ ชนา๑ สุทฺธกัตฺตานิ ปสฺสนฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก นั กัตึ คจฺจนฺตึ กัตึ วิเสสนะของ วิสาขั๑ อวฺตตกัมมะเน ปสฺสนฺติ, เต วิเสสนะของ ชนา๑ สุทฺธกัตฺตานิ จินฺเตนฺติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อยฺยา สุทฺธกัตฺตานิ คจฺจตุ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อมฺหากั สามีสัมพันธะใน อยฺยา อิทานิ กาลสัตตมีใน คจฺจตุ โลกั กิริยาวิเสสนะใน คจฺจตุ, อยฺยา สุทฺธกัตฺตานิ โสภติ๑ อาชยาตบทกัตฺตวาจก เอวคััพพั อวฺชารณะเข้า กับ คจฺจมานา๑ วิเสสนะของ อยฺยา โน สามีสัมพันธะใน อยฺยา” อิติคััพพั อากาละใน จินฺเตนฺติ ๕

๒๔๔. เย นั จิตฺ นิสินฺนั นิปนฺนั ปสฺสนฺติ, “อิทานิ โลกั นิปชฺชตุ, นิปนฺนาว โน อยฺยา โสภตึติ จินฺเตนฺติ ๕

เย (ชนา) นั (วิสาขั) จิตฺ นิสินฺนั นิปนฺนั ปสฺสนฺติ, (เต ชนา) “(อมฺหากั อยฺยา) อิทานิ โลกั นิปชฺชตุ, นิปนฺนา เอว โน อยฺยา โสภตึติ จินฺเตนฺติ ๕

เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปสฺสนฺติ ย่อมเห็น นั (วิสาขั) ซึ่งนางวิสาขานัั้น จิตฺ

ผู้ยืนอยู่แล้ว นิสินฺหนุ ผู้นั่งแล้ว นิปนฺหนุ ผู้นอนแล้ว, (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น จินฺเตนฺตติ ย่อมคิด อิติ ว่า “(อยุยา) อ.แม่เจ้า (อมฺหากํ) ของเรา ท. นิปชฺชตุ จงนอน โลกํ หน้อยหนึ่ง อิทานิ ในกาลนี้, อยุยา อ.แม่เจ้า โน ของเรา ท. นิปนฺนา เอว ผู้นอนแล้วแล โสภติ ย่อมงาม” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่าใด ย่อมเห็นนางวิสาขานั้น ผู้ยืน ผู้นั่ง ผู้นอน, พวกชนเหล่านั้น ย่อมคิดว่า “แม่เจ้าของพวกเรา จงนอนหน้อยหนึ่งในบัดนี้, แม่เจ้าของพวกเรา ผู้นอนแล้วนั้น แหละ ย่อมงาม”

ये วิเสสणे च नाना सुवर्णकृतानि प्रसन्नदिग् आयत्तवर्णकृतवृत्तानि न गीति जितं गीति निसिन्नु गीति निपन्नु गीति विसेสणे च विसाखे अदुत्तकम्मणे प्रसन्नदि, ते विसेสणे च नाना सुवर्णकृतानि जिनฺเตนฺตदिग् आयत्तवर्णकृतवृत्तानि “अयुया सुवर्णकृतानि निपचฺชตุग् आयत्तवर्णकृतवृत्तानि अम्หากं सामिसम्मण्णे च अयुया अิทानि कालसत्तम्मि च निपचฺชตุ โลกं किरियाविसेสणे च निपचฺชตุ, अयुया सुवर्णकृतानि सोภतिग् आयत्तवर्णकृतवृत्तानि एवत्तप्प अवारणे च निपन्नाग् विसेสणे च अयुया नो सामिसम्मण्णे च अयुया” अित्तिप्प अकारणे च जिनฺเตนฺदि च

๒๔๕. อิติ सा “जत्तुसु अरियापणेषु अस्सुअरियापणे नाम न सोภतीति न वत्तत्तप्पा ओहसि च

อิติ सा (วิสาขา เกนจิ) “(วิสาขา) จत्ตुสु อรियाปणेषु อस्सุअรियाปणे नाम น सोภतीติ น วत्ตत्ตप्पा ओหสि च

सा (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น (เกนจิ) วตฺตตฺตप्पा เป็นผู้ อันใครๆ ฟังกล่าว อิติ ว่า “(วิสาขา) อ.นางวิสาขา น โสภติ ย่อมไม่งาม จत्ตुสु อรियाปणेषु อस्सุअรियाปणे नाम ชื่อใน- ในอริยาบถ ท. สีหนา-อริยาบถโน้น” อิติ ดังนี้ ओहसि ได้เป็นแล้ว น หามิได้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

นางวิสาขานั้น ได้เป็นผู้อันใครๆ ไม่ควรกล่าวว่า “นางวิสาขา ย่อมไม่งามในบรรดา อริยาบถทั้ง ๔ อริยาบถชื่อโน้น” ด้วยประการฉะนี้

सा विसेसणे च विसाखे सुवर्णकृतानि ओहसिग् आयत्तवर्णकृतवृत्तानि अित्तिप्प पकारित्ते เกनจิ अनिहितकृतानि वत्तत्तप्पा “विखा सुवर्णकृतानि सोภतिग् आयत्त-

บทกัตตฺวาจก จตุสฺ วิเสสนะของ อิริยาปเถสุญ นิทธารณะใน อสฺกอิริยาปเถ นามคํพท์
 สํญญาโชตกะเข้ากัป อสฺกอิริยาปเถญ นิทธารณียะและวิสยาธาระใน โสภติ นคํพท์
 ปฏิเสธะใน โสภติ” อิติคํพท์ อาการะใน วุตตพฺพา นคํพท์ ปฏิเสธนัตถะ วุตตพฺพา
 วิกติกัตตาใน อโหสิ ๫

๒๔๖. ปญจนฺ โข ปน หตฺถินิํ ถามิํ ชาเรติ ๫

(สา วิสาขา) ปญจนฺ โข ปน หตฺถินิํ ถามิํ ชาเรติ ๫

ปน กิํ (สา วิสาขา) อ.นางวิสขานันฺ ชาเรติ ย่อมทรงไว้ ถามิํ ซึ่งกำลัง หตฺถินิํ
 แห่งข้าง ท. ปญจนฺ โข ห้าเชือกแล ๫

กิํ นางวิสขานันฺ ย่อมทรงกำลังของข้าง ๕ เชือกแล

ปนคํพท์ วากยารัมภโชตกะ สา วิเสสนะของ วิสาขาญ สุกฺกัตตาใน ชาเรติญ อาขยาต-
 บทกัตตฺวาจก ปญจนฺ วิเสสนะของ หตฺถินิํ โขคํพท์ วจนาลังการะ หตฺถินิํ สามิ-
 สัมพันธะใน ถามิํญ อวุตตกัมมะใน ชาเรติ ๫

๒๔๗. ราชชา “วิสขา กิร ปญจนฺ หตฺถินิํ ถามิํ ชาเรตีติ สุตฺวา ตสฺสา วิหาริํ คนฺตฺวา
 ธมฺมิํ สุตฺวา อากมนเวลาย ถามิํ วิมฺลิตฺกามา หตฺถิํ วิสฺสชฺชาเปสิ ๫

ราชชา “วิสขา กิร ปญจนฺ หตฺถินิํ ถามิํ ชาเรตีติ สุตฺวา ตสฺสา (วิสขาย) วิหาริํ คนฺตฺวา
 ธมฺมิํ สุตฺวา อากมนเวลาย ถามิํ วิมฺลิตฺกามา (หุตฺวา ราชปฺริสฺ) หตฺถิํ วิสฺสชฺชาเปสิ ๫

ราชชา อ.พระราชชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า วิสขา อ.นางวิสขา
 ชาเรติ ย่อมทรงไว้ ถามิํ ซึ่งกำลัง หตฺถินิํ แห่งข้าง ท. ปญจนฺ ห้า” อิติ ดั่งนี้
 วิมฺลิตฺกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันทดลอง ถามิํ ซึ่งกำลัง วิหาริํ คนฺตฺวา ธมฺมิํ สุตฺวา
 อากมนเวลาย ในเวลาเป็นที่ ไปแล้ว สุวิหาร พัง ซึ่งธรรม แล้วจึงมา ตสฺสา
 (วิสขาย) ของนางวิสขานันฺ (หุตฺวา) เป็น (ราชปฺริสฺ) ทรงยังราชปฺริสฺ
 วิสฺสชฺชาเปสิ ให้ปล่อยแล้ว หตฺถิํ ซึ่งข้าง ๫

พระราชชา ทรงสดับว่า “เล่าลือมาว่า นางวิสขา ย่อมทรงกำลังของข้าง ๕ เชือก” ดั่งนี้

เป็นผู้ประสงค์จะทดลองกำลัง ในเวลาเป็นที่ไปสู่วิหาร พังกรรมแล้วจึงมา ทรงรับสั่งให้
ราชบุรุษปล่อยช้าง

ราชา เหตุกัตตาดำใน วิสสุชชาเปสิ ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุดวจาก “กิริศัพท อนุสสวนัตถะ
วิสาขา สุกุทธกัตตาดำใน ชาเรติ ๆ อาชยาตบทกัตตุดวจาก ปญจนัน วิเสสณะของ หตุถีน ๆ
สามีสัมพันธะใน ถามัน ๆ อวุตตกัมมะใน ชาเรติ” อิติศัพท อาการะใน สุตวา ๆ ปุพพกาล
กิริยาใน หุตวา ตสสา วิเสสณะของ วิสาขาย ๆ สามีสัมพันธะใน อาคมน- วิหาร
สัมปาปญเญยกัมมะใน คนุตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา ฆมม อวุตตกัมมะใน สุตวา ๆ
ปุพพกาลกิริยาใน อาคมนเวลา ๆ กาลสัตตมีใน วิมสิตูกาโม ถามัน อวุตตกัมมะใน
วิมสิตูกาโม ๆ วิกตีกัตตาดำใน หุตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสุชชาเปสิ ราชปุริส การิต-
กัมมะใน วิสสุชชาเปสิ หตุถี อวุตตกัมมะใน วิสสุชชาเปสิ ฯ

๒๔๘. โส โสณห์ อุกุขิปิตวา วิสาขากิมุโข อคมาสิ ฯ

โส (หตุถี) โสณห์ อุกุขิปิตวา วิสาขากิมุโข อคมาสิ ฯ

โส (หตุถี) อ.ข้างนั้น อุกุขิปิตวา ยกขึ้นแล้ว โสณห์ ซึ่งวง วิสาขากิมุโข ตัวมีหน้า
เฉพาะต่อนางวิสาขา อคมาสิ ได้ไปแล้ว ฯ

ข้างนั้น ยกวงขึ้น มีหน้าต่อนางวิสาขา ได้วิ่งไปแล้ว

โส วิเสสณะของ หตุถี ๆ สุกุทธกัตตาดำใน อคมาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตุดวจาก โสณห์ อวุตต-
กัมมะใน อุกุขิปิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อคมาสิ วิสาขากิมุโข วิเสสณะของ หตุถี ฯ

๒๔๙. ตสสา ปริวาริตุถิโย ปญจสตา เอกจจา ปลาเยสิ, เอกจจา น อปริจจชิตวา,
“กิมิทนุติ วุตเต, “ราชา กิร เต อยเย ถามัน วิมสิตูกาโม หตุถี วิสสุชชาเปสิติ
วทีสุ ฯ

ตสสา (วิสาขาย) ปริวาริตุถิโย ปญจสตา เอกจจา ปลาเยสิ, (ตสสา วิสาขาย ปริวาริตุถิโย)
เอกจจา น (วิสาข) อปริจจชิตวา, “กั อิท (การณ)” อิติ (วจน วิสาขาย) วุตเต, “ราชา กิร
เต อยเย ถามัน วิมสิตูกาโม (หุตวา ราชปุริส) หตุถี วิสสุชชาเปสิติ วทีสุ ฯ

ปริวาริตถิโย อ.หญิงผู้เป็นปริวาร ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขา ปญจสตามีร้อยห้าเป็นประมาณ เอกจจา บางพวก ปลายีสฺสู หนีไปแล้ว, (ปริวาริตถิโย) อ.หญิงผู้เป็นปริวาร ท. (ตสฺสา วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น เอกจจา บางพวก อปริจจชิตฺวา ไม่สละแล้ว หน้ (วิสาข) ซึ่งนางวิสาขานั้น, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “อิทํ (การณ) อ.เหตุนี้ ก็ อะไร” อิติ ดังนี้ (วิสาขาย) อันนางวิสาขา วุตฺเต กล่าวแล้ว, วทิสฺสู กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อญฺเย ข้าแต่แม่เจ้า กิร ได้ยินว่า ราชา อ.พระราชาวิมลิตฺกามาโม เป็นผู้ทรงประสงค์เพื่ออันทดลอง ถามํ ซึ่งกำลัง เต ของท่าน (หุตฺวา) เป็น (ราชปฺริส) ทรงยังราชบุรุษ วิสฺสชฺชาเปสิ ให้ปล่อยแล้ว หตฺถิ ซึ่งข้าง” อิติ ดังนี้ ๕

หญิงผู้เป็นปริวารทั้งหลายประมาณ ๕๐๐ คน ของนางวิสาขานั้น บางพวก ก็หนีไป บางพวกไม่สละนางวิสาขานั้น, เมื่อนางวิสาขากล่าวว่า “เหตุนี้อะไร?”, ก็กล่าวว่า “แม่เจ้า ทราบมาว่า พระราชาทรงมีความประสงค์จะทดลองกำลังของท่าน จึงให้ราชบุรุษปล่อยข้าง”

ปริวาริตถิโย สฺุททกตฺตานิ ปลายีสฺสู ภายตบทกตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสฺนะของ วิสาขาย ๓ สามีสัมพันธะใน ปริวาริตถิโย ปญจสตาก็ดี เอกจจา ก็ดี วิเสสฺนะของ ปริวาริตถิโย, ปริวาริตถิโย สฺุททกตฺตานิ วทิสฺสู ภายตบทกตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสฺนะของ วิสาขาย ๓ สามีสัมพันธะใน ปริวาริตถิโย เอกจจา วิเสสฺนะใน ปริวาริตถิโย หน้ วิเสสฺนะของ วิสาข ๓ อุตตกัมมะใน อปริจจชิตฺวา ๓ ปุพพกาลกิริยาใน วทิสฺสู, “ก็ ก็ดี อิทํ ก็ดี วิเสสฺนะของ การณ ๓ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สฺุรฺปะใน วจน ๓ ลักษณะใน วุตฺเต ๓ ลักษณะกิริยา วิสาขาย อนภิทกตฺตานิ วุตฺเต, อญฺเย อาลปนะ กิรศัพท์ อนุสฺสวณตฺเต ๓ ราชา เหตุกตฺตานิ วิสฺสชฺชาเปสิ ๓ ภายตบทเหตุกตฺตฺวาจก เต สามีสัมพันธะใน ถาม ๓ อุตตกัมมะใน วิมฺลิตฺกามาโม ๓ วิกตีกตฺตานิ หุตฺวา ๓ ปุพพกาลกิริยาใน วิสฺสชฺชาเปสิ ๓ ราชปฺริส ๓ การิตกัมมะใน วิสฺสชฺชาเปสิ ๓ หตฺถิ ๓ อุตตกัมมะใน วิสฺสชฺชาเปสิ” อิติศัพท์ อากากระใน วทิสฺสู ๕

๒๕๐. วิสาขา “อิมํ ทิสฺวา ก็ ปลายิตฺเตน, กถนฺนุ โข ตํ คณฺหิสฺสสามิติ จินฺเตตฺวา “สเจ ตํ ทพฺหํ คณฺหิสฺสสามิ, วินฺสฺเสยฺยาติ ทฺวิหิ องฺคุลฺลฺหิ โสณฺุทาย คเหตุวา

ปฏิบัติปณามะสิ ฯ

วิสาขา “อิมฺ (หตุถิ) ทิสฺวา กิ (ปโยชน) ปลายิตฺเตน, (อห) กถํ นุ โข ตํ (หตุถิ) คณฺหิสฺสามิตี จินฺเตตฺตวา “สเจ (อห) ตํ (หตุถิ) ทพฺพํ คณฺหิสฺสามิ, (โส หตุถิ) วินฺสฺเสยฺยาติ (จินฺเตตฺตวา) ทฺวี่หิ อํกุสิหิ โสณฺทาย คเหตฺวา (หตุถิ) ปฏิปฺปณามะสิ ฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “กิ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร อิมฺ (หตุถิ) ทิสฺวา ปลายิตฺเตน ด้วยการเห็น ซึ่งข้าง แล้วจึงหนีไป, (อห) อ.เรา คณฺหิสฺสามิ จักจับ ตํ (หตุถิ) ซึ่งข้างนั้น กถํ นุ โข อย่างไรหนอแล” อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าวา (อห) อ.เรา คณฺหิสฺสามิ จักจับ ตํ (หตุถิ) ซึ่งข้างนั้น ทพฺพํ ให้มันไซ้, (โส หตุถิ) อ.ข้างนั้น วินฺสฺเสยฺย พึงฉิบหาย” อิติ ดังนี้ คเหตฺวา จับแล้ว โสณฺทาย ทิ้งวง อํกุสิหิ ด้วยนิ้ว ท. ทฺวี่หิ สอง (หตุถิ) ยังข้าง ปฏิปฺปณามะสิ ให้น้อมกลับแล้ว ฯ

นางวิสาขา คิดว่า “ประโยชน์อะไร ด้วยการเห็นข้างแล้วหนีไป, เราจักจับข้างนั้น อย่างไรหนอแล” ดังนี้ แล้วคิดว่า “ถ้าเราจักจับข้างนั้นให้มันไซ้, ข้างนั้น พึงฉิบหาย” ดังนี้ จึงใช้นิ้วมือ ๒ นิ้ว จับทิ้งวง แล้วผลักข้างให้น้อมกลับไป

วิสาขา เหตุกัตฺตานิ ปฏิปฺปณามะสิฯ อาชยตบทเหตุกัตฺตวาจก “กิ วิเสสฺนะของ ปโยชนํ ลิงคัตตะ อิมฺ วิเสสฺนะของ หตุถิฯ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปลายิตฺเตนฯ ตติยาวิเสสฺนะไน ปโยชน, อหํ สฺุทกัตฺตานิ คณฺหิสฺสามิฯ อาชยตบท กัตฺตวาจก กถํ นุ ปุจฺฉนัตตะ โขศัพฺพํ วจนาลังการะ ตํ วิเสสฺนะของ หตุถิฯ อวุตตกัมมะไน คณฺหิสฺสามิ” อิติศัพฺพํ อากาเรไน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน จินฺเตตฺตวา “สเจศัพฺพํ ปริกัปปัตตะ อหํ สฺุทกัตฺตานิ คณฺหิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก ตํ วิเสสฺนะของ หตุถิฯ อวุตตกัมมะไน คณฺหิสฺสามิ ทพฺพํ วิกตีกัมมะไน คณฺหิสฺสามิ, โส วิเสสฺนะของ หตุถิฯ สฺุทกัตฺตานิ วินฺสฺเสยฺยฯ อาชยตบทกัตฺตวาจก” อิติศัพฺพํ อากาเรไน จินฺเตตฺตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน คเหตฺวา ทฺวี่หิ วิเสสฺนะของ อํกุสิหิฯ ภาระไน คเหตฺวา โสณฺทาย วิสยาราระไน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปฏิปฺปณามะสิ หตุถิ การิตกัมมะไน ปฏิปฺปณามะสิ ฯ

๒๕๑. หตถิ อตตทานํ สณฺจาทุํ นาสกฺขิ, ราชงฺคเณ อุกฺกุฏฺโถ หุตฺวา ปติ ๗

หตถิ อตตทานํ สณฺจาทุํ น อสกฺขิ, ราชงฺคเณ อุกฺกุฏฺโถ หุตฺวา ปติ ๗

หตถิ อ.ช้าง น อสกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว สณฺจาทุํ เพื่ออันตำรงอยู่ด้วยดี อตตทานํ
ซึ่งตน, อุกฺกุฏฺโถ เป็นสัตว์กระโหยง หุตฺวา เป็น ปติ ล้มลงแล้ว ราชงฺคเณ ที่เนิน
แห่งพระราชธา ๗

ช้าง ไม่ได้ आजเพื่อจะตำรงตนอยู่ด้วยดีได้, เป็นสัตว์กระโหยง ล้มลงที่สนามหลวง

หตถิ สุกฺกตฺตาใน อสกฺขิ และ ปติ อสกฺขิ กิติ ปติ กิติ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อตตทานํ
อวุตตกัมมะใน สณฺจาทุํๆ ตุมตถสัมปทานใน อสกฺขิ นศัพท์ ปฏฺิเสระใน อสกฺขิ,
ราชงฺคเณ วิสยาธาระใน หุตฺวา อุกฺกุฏฺโถ วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน
ปติ ๗

๒๕๒. มหาชน โสธาการํ อทาสิ ๗

มหาชน อ.มหาชน อทาสิ ได้ให้แล้ว สาธุการํ ซึ่งสาธุการ ๗

มหาชน ได้ให้สาธุการ

มหาชน สุกฺกตฺตาใน อทาสิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สาธุการํ อวุตตกัมมะใน
อทาสิ ๗

๒๕๓. สา สปริวารา โสตุถินา เคหํ อคมาสิ ๗

สา (วิสาขา) สปริวารา โสตุถินา เคหํ อคมาสิ ๗

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น สปริวารา ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร อคมาสิ ได้ไปแล้ว
เคหํ สูเรื่อน โสตุถินา โดยสวัสดิ์ ๗

นางวิสาขานั้น พร้อมกับบริวาร ได้ไปสู่เรื่อนโดยสวัสดิ์

สา วิเสสนะของ วิสาขาๆ สุกฺกตฺตาใน อคมาสิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก สปริวารา
วิเสสนะของ วิสาขา โสตุถินา ตติยาวิเสสนะใน อคมาสิ เคหํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน

อคมาลี ฯ

๒๕๔. เตน โข ปน สมเยน สาวตถิยั วิสาขา มิคารมาตา พหุปุตุตา โหติ พหุนตุตา
อโรคปุตุตา อโรคนตุตา อภิมงฺคลสมฺมตา ฯ

เตน โข ปน สมเยน สาวตถิยั วิสาขา มิคารมาตา พหุปุตุตา โหติ พหุนตุตา อโรคปุตุตา
อโรคนตุตา (มหาชเนน) อภิมงฺคลสมฺมตา ฯ

ปน ก็ เตน โข สมเยน ในสมัยนั้นแล วิสาขา อ.นางวิสาขา มิคารมาตา ผู้มีการ
มารดา พหุปุตุตา เป็นผู้มียุตรมาก พหุนตุตา เป็นผู้มีหลานมาก อโรคปุตุตา
เป็นผู้มียุตรผู้ไม่มีโรค อโรคนตุตา เป็นผู้มีหลานผู้ไม่มีโรค (มหาชเนน) อภิมงฺคล-
สมฺมตา เป็นผู้ อันทหาชน รู้ด้วยดีว่าผู้เป็นมงคลยิ่ง โหติ ย่อมเป็น สาวตถิยั ในเมือง
สาวัตถี ฯ

ก็ ในสมัยนั้นแล นางวิสาขาผู้มีการมารดา เป็นผู้มียุตรมาก เป็นผู้มีหลานมาก เป็นผู้มียุตร
ผู้ไร้โรค เป็นผู้มีหลานผู้ไร้โรค เป็นผู้อันทหาชนสมมุติว่าเป็นมงคลยิ่ง ในเมือง
สาวัตถี

ปนศัพท์ วากยารัมภโชคตะ เตน วิเสสนะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมมีใน โหติ
ไชศัพท์ วจนาลังการะ วิสาขา สุตฺรกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาวตถิยั
วิสยาธาระใน โหติ มิคารมาตา ก็ดี พหุปุตุตา ก็ดี พหุนตุตา ก็ดี อโรคปุตุตา ก็ดี
อโรคนตุตา ก็ดี อภิมงฺคลสมฺมตา ก็ดี วิกติกัตตาใน โหติ มหาชเนน อนภิทกัตตาใน
อภิมงฺคลสมฺมตา ฯ

๒๕๕. ตาวตเกสุ ปุตฺตนตฺตสหฺสเสสุ เอโกปิ อนฺตรา มรณปฺปโต นาม นาโหสิ ฯ

ตาวตเกสุ ปุตฺตนตฺตสหฺสเสสุ เอโกปิ (ปุตฺโต วา นตุตา วา) อนฺตรา มรณปฺปโต นาม
น อโหสิ ฯ

ตาวตเกสุ ปุตฺตนตฺตสหฺสเสสุ เอโกปิ (ปุตฺโต วา นตุตา วา) อ.- ในพันแห่งบุตร
และหลาน ท. มีประมาณเท่านั้นหนา -บุตรหรือ หรือว่าหลาน แม้คนหนึ่ง มรณป-
ปโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความตาย อนฺตรา ในระหว่าง อโหสิ ได้เป็นแล้ว

น หามีได้ ฯ

ในบรรดาบุตรและหลานหลายพันมีประมาณเท่านั้น บุตรหรือหลานแม่คนหนึ่ง ชื่อว่า เป็นผู้ถึงความตายในระหว่างกลางคัน ไม่ได้มีเลย

ดาวตเกสุ วิเสสณะของ ปุตฺตุนตฺตสหัสเสสุญฺ นิตฺถารณะใน เอกปิ ปุตฺโต วา นตฺตา วา อปีศัพฺทํ อเปกชฺตถะเข้ากับ เอกเญ วิเสสณะของ ปุตฺโต และ นตฺตา ปุตฺโต กิตฺติ นตฺตา กิตฺติ นิตฺถารณียะและสุทฺธกัตตานิ อโหสิญฺ อาขยาดบทกัตตฺวาจก วา สองศัพฺทํ ปทวิกปปัดถะเข้ากับ ปุตฺโต และ นตฺตา อนฺตรา วิสยาธาระใน มรณปฺปุตฺโต นามศัพฺทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ มรณปฺปุตฺโตญฺ วิกตีกัตตานิ อโหสิ นศัพฺทํ ปฏิเสธะใน อโหสิ ฯ

๒๕๖. สาวตฺถีวาสีโน มงฺคเลสุ จเณสุ วิสาขํ ปจฺมํ นิมฺนเตตฺตวา โภเชนฺติ ฯ

สาวตฺถีวาสีโน (ชนา) มงฺคเลสุ จเณสุ วิสาขํ ปจฺมํ นิมฺนเตตฺตวา (วิสขา) โภเชนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. สาวตฺถีวาสีโน ผู้อยู่ในเมืองสาวตฺถีโดยปกติ นิมฺนเตตฺตวา เชื่อเชิญ แล้ว วิสาขํ ซึ่งนางวิสขา จเณสุ ในงานฉลอง ท. มงฺคเลสุ อันเป็นมงคล ปจฺมํ ก่อน (วิสขา) ยังนางวิสขา โภเชนฺติ ย่อมให้บริโภค ฯ

พวกชนผู้อยู่ในเมืองสาวตฺถีโดยปกติ เชิญนางวิสขา ในงานฉลองทั้งหลายที่เป็นมงคล ก่อน แล้วให้บริโภค

สาวตฺถีวาสีโน วิเสสณะของ ชนาญฺ เหตุกัตตานิ โภเชนฺติญฺ อาขยาดบทเหตุกัตตฺวาจก มงฺคเลสุ วิเสสณะของ จเณสุญฺ วิสยาธาระใน นิมฺนเตตฺตวา วิสาขํ อวุตตกัมมะใน นิมฺนเตตฺตวา ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน นิมฺนเตตฺตวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน โภเชนฺติ วิสาขํ การิตกัมมะใน โภเชนฺติ ฯ

๒๕๗. อถะกฺสมิ อฺสุสวทิวเส มหาชเน มณฺฑิตปฺปสาธิตะ ชมฺมสฺสวานาย วิหาริ คจฺจณฺเต, วิสาขापิ นิมฺนตฺติตฺถุจฺจาเน ภูยชิตฺตวา มหาลตาปสาธนํ ปสาเชตฺตวา มหาชเนน สทฺธิ วิหาริ คนฺตฺตวา อภรณานิ มุญฺจิตฺตวา ทาสียา อทาสี, ยํ สนฺธาย วุตฺตํ “เตน โข ปน สมเยน สาวตฺถียํ อฺสุสโว โหติ, มนุสฺสา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตวา อารามํ คจฺจณฺติ ฯ วิสาขापิ มิคารมาตา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตวา วิหาริ คจฺจติ ฯ อถโฆ วิสาขา มิคารมาตา

อาภรณ์านี มุญจิตวา อุตตราสุงเค ภาณทิกั พนธิตวา ทาสียา อทาสี “หนุท เช อิมั ภาณทิกั คณหาหีติ ๕

อถ เอกสมี่ อุตฺสวทิวเส มหาชเน มณฺฑิตปฺปสาธิตะ ฐมฺมสฺสวนาย วิหารั คจฺจนฺเต, วิสาขาปิ นิมนฺติตถฺจฺจาเน ภูมฺชิตวา มหาลตาปสาธนั ปสาธเตวา มหาชเนน สทฺธิ วิหารั คนฺตวา อาภรณ์านี มุญจิตวา (ตฺสฺสา) ทาสียา อทาสี, (วจนั ฐมฺมสฺงคาหกาจริเยน) ยั (ทาสี) สนฺธาย วุตฺตัม “เตน โข ปน สมเยน สวาทฺถิยั อุตฺสโว โหติ, มนฺุสฺสา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตา อารามั คจฺจนฺติ, วิสาขาปิ มิคารมาตา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตา วิหารั คจฺจติ ๕ อถ โข วิสาขา มิคารมาตา อาภรณ์านี มุญจิตวา อุตตราสุงเค ภาณทิกั พนธิตวา ทาสียา อทาสี ‘หนุท เช (ตุว) อิมั ภาณทิกั คณหาหี’ (อิติ วจเนน)” อิติ ๕

อถ ครั้งนั้น เอกสมี่ อุตฺสวทิวเส ในวันแห่งมหรสพวันหนึ่ง มหาชเน ครั้นเมื่อ มหาชน มณฺฑิตปฺปสาธิตะ ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว คจฺจนฺเต ไปอยู่ วิหารั สู้วิหาร ฐมฺมสฺสวนาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม, วิสาขาปิ แม้อ.นางวิสาขา ภูมฺชิตวา บริโภคแล้ว นิมนฺติตถฺจฺจาเน ในที่เป็นที่อันบุคคลเชื่อเชิญแล้ว ปสาธเตวา ประดับ แล้ว มหาลตาปสาธนั ซึ่งเครื่องประดับชื่อวามาลตา คนฺตวา ไปแล้ว วิหารั สู้วิหาร สทฺธิ กับ มหาชเนน ด้วยมหาชน มุญจิตวา เปลื้องแล้ว อาภรณ์านี ซึ่งอาภรณ์ ท. อทาสี ได้ให้แล้ว (ตฺสฺสา) ทาสียา แก่-, (วจนั) อ.คำ อิติ ว่า “ปน ก็ เตน โข สมเยน ในสมัยนั้นแล อุตฺสโว อ.มหรสพ โหติ ย่อมมี สวาทฺถิยั ในเมือง สวตฺถิ, มนฺุสฺสา อ.มนุษย์ ท. อลงฺกตปฺปฏิยตฺตา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป อารามั สู่อาราม, วิสาขาปิ แม้อ.นางวิสาขา มิคารมาตา ผู้เป็น มิคารมารดา อลงฺกตปฺปฏิยตฺตา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว คจฺจติ ย่อมไป วิหารั สู้วิหาร, อถ โข ครั้งนั้นแล วิสาขา อ.นางวิสาขา มิคารมาตา ผู้มีคารมารดา มุญจิตวา เปลื้องแล้ว อาภรณ์านี ซึ่งอาภรณ์ ท. พนธิตวา ผูกแล้ว ภาณทิกั ให้เป็น ห่ออันมีภักทะ อุตตราสุงเค ที่ผ้าสะไบเฉียง อทาสี ได้ให้แล้ว ทาสียา แก่ นางทาสี (วจเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า ‘เช นะแม่สาวใช้ หนุท เชิญเถิด (ตุว) อ.เธอ คณหาหี จงถือเอา อิมั ภาณทิกั ซึ่งห่ออันมีภักทะนี้’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ (ฐมฺมสฺงคาหกา- จริเยน) อันพระธรรมสังคากาจารย์ วุตฺตัม กล่าวแล้ว สนฺธาย หมายถึง ยั (ทาสี) ซึ่งนางทาสีได้, -นางทาสีนั้น ๕

ที่นั่น ในวันมหรสพวันหนึ่ง เมื่อมหาชนผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว กำลังไปสู่วิหาร เพื่อฟังธรรม, แม่นางวิสาขา บริโภคแล้วในที่เป็นที่เชื่อเชิญ ประดับเครื่องประดับ มหาลดา ไปสู่วิหารพร้อมกับมหาชน เปลื้องอาภรณ์ทั้งหลาย แล้วได้ให้แก่นางทาสี คนที่พระธรรมสงคาหกาจารย์กล่าวหมายเอาว่า “ก็ในสมัยนั้นแล มหรสพย่อมมี ในเมืองสาวัตถี, พวกมนุษย์ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ย่อมไปสู่อาราม, แม่นาง วิสาขาผู้มีคารมารดา ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ก็ไปสู่วิหาร, ที่นั่นแล นางวิสาขา ผู้มีคารมารดา เปลื้องอาภรณ์ทั้งหลาย ผูกให้เป็นห่อมีกัณฐะที่ผ้าสะไบเฉียง แล้วมอบ ให้แก่นางทาสีด้วยคำว่า “แน่แม่สาวใช้ เชิญเถิด เธอจงช่วยถือห่ออันมีกัณฐะนี้”

อถ กาลสัตตมมี เอกสมมี วิเสสนะของ อุตฺตทิวเสจฺจ กาลสัตตมมีใน อทาสี มหาชน เน ลักขณะใน คจฺจนฺเตจฺจ ลักขณกิริยา มณฺฑิตปฺปสาธิตเ วิเสสนะของ มหาชน เน ฌมฺมสุสวานาย สัมปทานใน คจฺจนฺเต วิหาริ สัมปทาปฺปณียกัมมะใน คจฺจนฺเต, อปีศัพทึ อเปกขัตตะเข้ากับ วิสาขาจฺจ สุทฺธกัตตาใน อทาสีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก นิมนฺติตฏฺฏ- จาเน วิสยาธาระ ใน ภูณฺจิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสาเชตฺวา มหาลดาปสาธน์ อวุตตกัมมะใน ปสาเชตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา มหาชน เน สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิจฺจ กิริยาสมวายะใน คนฺตฺวา วิหาริ สัมปทาปฺปณียกัมมะใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา ใน มุณฺจิตฺวา อาภรณานิ อวุตตกัมมะใน มุณฺจิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ตสฺสา วิเสสนะของ ทาสียาจฺจ สัมปทาใน อทาสี, วจฺน์ วุตตกัมมะใน วุตตฺจ กิตฺตบทกัมมวจาก ฌมฺมสงคาหกาจริเยน อนภีหิตกัตตาใน วุตตฺ ยํ วิเสสนะของ ทาสีจฺจ อวุตตกัมมะใน สนฺธายจฺจ กิริยาวิเสสนะใน วุตตฺ “ปนศัพทึ วากยารัมภโชตกะ เตน วิเสสนะของ สมเยนจฺจ ตตฺติยากาลสัตตมมีใน โหติ โขศัพทึ วจฺนาลังการะ สาวตฺถิยํ วิสยาธาระใน โหติ อุตฺตสฺสว สุทฺธกัตตาใน โหติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก, มนุสฺสา สุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อลงฺกตปฺปฎฺธิยตฺตา วิเสสนะของ มนุสฺสา อารามํ สัมปทาปฺปณี- ยกัมมะใน คจฺจนฺติ, อปีศัพทึ อเปกขัตตะเข้ากับ วิสาขาจฺจ สุทฺธกัตตาใน คจฺจนฺติจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มิคารมาตา กิตฺติ อลงฺกตปฺปฎฺธิยตฺตา กิตฺติ วิเสสนะของ วิสาขา วิหาริ สัมปทาปฺปณียกัมมะใน คจฺจนฺติ, อถ กาลสัตตมมี โขศัพทึ วจฺนาลังการะ วิสาขา สุทฺธ- กัตตา ใน อทาสีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มิคารมาตา วิเสสนะของ วิสาขา อาภรณานิ อวุตตกัมมะใน มุณฺจิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน พนฺธิตฺวา อุตฺตฺตราสงฺเค วิสยาธาระใน พนฺธิตฺวา ภณฺฑิกํ วิกิตกัมมะใน พนฺธิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ทาสียา สัมปทาน

ใน อทาสี ‘เซ อาลปนนะ หนุท อุยโยชนันตถะ ตุวั สุททกัตตานิ คณหาหิฯ อาชยาตบท กัตตวาจก อิมิ วิเสสนะของ ภณฺทิกิฯ อวุตตกัมมะไน คณหาหิ’ อิติศัพท สรุปะไน วจเนนฯ ภาระไน อทาสี” อิติศัพท สรุปะไน วจณิ ฯ

๒๕๘. สา กิริ วิหาริ คจจนฺตี “เอวรูปิ มหคฺฆิ ปสาธนํ สีเส ปฏิมุกกํ ยาว ปาทปปฏิญฺจึ อลงการิ อลงกริตฺวา วิหาริ ปวิสิตุํ อยฺตุตฺตฺนฺติ ตํ มุญฺจิตฺวา ภณฺทิกิ กตฺวา อตฺตโน ปุญฺเณเนว นิพฺพตฺตาย ปญฺจเหตุตฺถิตฺถามธฺราย ทาสียา หตฺเถ อทาสี ฯ

สา (วิสาขา) กิริ วิหาริ คจจนฺตี “(มยา) เอวรูปิ มหคฺฆิ ปสาธนํ (มยา) สีเส ปฏิมุกกํ ยาว ปาทปปฏิญฺจึ อลงการิ (กตฺวา) อลงกริตฺวา วิหาริ ปวิสิตุํ อยฺตุตฺตฺนฺติ (จินฺเตตฺวา) ตํ (ปสาธนํ) มุญฺจิตฺวา ภณฺทิกิ กตฺวา อตฺตโน ปุญฺเณเนว เหว นิพฺพตฺตาย ปญฺจเหตุตฺถิตฺถามธฺราย ทาสียา หตฺเถ อทาสี ฯ

กิริ ได้ยินว่า สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น คจจนฺตี ไปอยู่ วิหาริ สู้วิหาร (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) เอวรูปิ มหคฺฆิ ปสาธนํ (มยา) สีเส ปฏิมุกกํ ยาว ปาทปปฏิญฺจึ อลงการิ (กตฺวา) อลงกริตฺวา วิหาริ ปวิสิตุํ อ.อัน-อันเรา ประดับแล้ว ซึ่งเครื่องประดับ อันมีค่ามาก อันมีอย่างนี้เป็นรูป กระทำ ให้เป็น เครื่องประดับ อันเรา สวมแล้ว ที่ศีรษะ เพียงใด ซึ่งหลังแห่งเท้า -เข้าไป สู้วิหาร อยฺตุตฺตํ ไม่ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ มุญฺจิตฺวา เปลื้องแล้ว ตํ (ปสาธนํ) ซึ่งเครื่องประดับ นั้น กตฺวา กระทำแล้ว ภณฺทิกิ ให้เป็นห่ออันมีภณฺทะ อทาสี ได้ให้แล้ว หตฺเถ ในมือ ทาสียา ของนางทาสี ปญฺจเหตุตฺถิตฺถามธฺราย ผู้ทรงไว้ซึ่งกำลังแห่งข้างห้าเชือก นิพฺพตฺตาย ผู้บังเกิดแล้ว ปุญฺเณเนว เหว เพราะบุญ อตฺตโน ของตนนั้นเทียว ฯ

ได้ยินว่า นางวิสาขานั้น ขณะไปสู้วิหาร ก็คิดว่า “การที่เราประดับเครื่องประดับอันมีค่า มากเห็นปานนี้ ทำให้เป็นเครื่องประดับอันเราสวมไว้ที่ศีรษะจนถึงหลังเท้า เข้าไปสู่ วิหาริ ไม่สมควรเลย” ดังนี้แล้ว ก็เปลื้องเครื่องประดับนั้น ทำให้เป็นห่อมีภณฺทะ แล้วได้ ให้ไว้ไม่มีของนางทาสี ผู้ทรงกำลังห้าเชือก ๕ เชือก ผู้บังเกิดเพราะบุญของตนนั้น แหละ

กิริศัพท อนุสสวนันตถะ สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุททกัตตานิ อทาสีฯ อาชยาตบท

กัตตฺวาจก วิหารํ สัมปวาปุณียกัมมะใน คจฺจนฺตึฏ อัมภันตฺรกริยาของ วิสาขา “ปฺวิสิตฺตํ ตุมฺถกัตตวาใน อยุตฺตํ กิตฺตทกัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตวาใน ปฺวิสิตฺตํ เอวรูป กิตฺติ มหคฺขม กิตฺติ วิเสสนะของ ปสาธนํ อยุตตกัมมะใน อยงฺกริตฺวา มยา อนภิตกัตตวาใน ปฏิมุกกํ สีเส วิสยาธาระใน ปฏิมุกกํ วิเสสนะของ อยงฺการํ ยาวศัพฺท กิริยาวิเสสนะ ใน กตฺวา ปาทปฏิจฺจ อยุตตกัมมะใน ยาว อยงฺการํ วิคตีกัมมะใน กตฺวา ฏ กิริยา- วิเสสนะใน อยงฺกริตฺวา ฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺวิสิตฺตํ วิหารํ สัมปวาปุณียกัมมะใน ปฺวิสิตฺตํ” อิตฺติศัพฺท อากาธะใน จินฺเตตฺวา ฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน มุญฺจิตฺวา ตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ อยุตตกัมมะใน มุญฺจิตฺวา ฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ภณฺตฺกํ อยุตตกัมมะใน กตฺวา ฏ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี อยุตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปุณฺณ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ปุณฺณ อยุเหตุใน นิพฺพตฺตาย ฏ กิตฺติ ปญฺจเหตุตฺถิตฺถามธฺราย กิตฺติ วิเสสนะของ ทาสียา ฏ สามีสัมพันธะใน หตฺเถ ฏ วิสยาธาระใน อทาสี ๫

๒๕๙. สวา เอว ตํ คณฺหิตฺตํ สกฺโกติ, เตน ตํ อาห “อมฺม อิมํ ปสาธนํ คณฺห, สตฺถุ สนฺติกา นีวตฺตนาเล ปสาธเสสฺสามิ นนฺติ ๫

สวา (ทาสี) เอว ตํ (ปสาธนํ) คณฺหิตฺตํ สกฺโกติ, เตน (วิสยา) ตํ (ทาสี) อาห “อมฺม (ตฺว) อิมํ ปสาธนํ คณฺห, (อห) สตฺถุ สนฺติกา นีวตฺตนาเล ปสาธเสสฺสามิ น (ปสาธน)” อิตฺติ ๫

สวา เอว (ทาสี) อ.นางทาสีนั้นนั้นทึยว สกฺโกติ ย่อมอาจ คณฺหิตฺตํ เพื่อบันถือเอา ตํ (ปสาธน) ซึ่งเครื่องประดับนั้น, เตน เพราะเหตุนี้ (วิสยา) อ.นางวิสยา อาห กล่าวแล้ว ตํ (ทาสี) กะนางทาสีนั้น อิตฺติ ว่า “อมฺม แนะแม่ (ตฺว) อ.เชอ คณฺห จงถือเอา อิมํ ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับนี้, (อห) อ.เรา ปสาธเสสฺสามิ จักประดับ น (ปสาธน) ซึ่งเครื่องประดับนี้ นีวตฺตนาเล ในกาลเป็นที่กลับ สนฺติกา จากสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา” อิตฺติ ดั่งนี้ ๫

นางทาสีนั้นนั้นแหละ ย่อมอาจเพื่อบันถือเอาเครื่องประดับนั้น, เพราะฉะนั้น นางวิสยา จึงกล่าวกะนางทาสีนั้นว่า “แม่ เธอจงถือเอาเครื่องประดับนี้, เราจักประดับเครื่องประดับนั้น ในกาลเป็นที่กลับจากสำนักของพระศาสดา”

เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ สวา วิเสสนะของ ทาสี ฏ สฺททกัตตวาใน สกฺโกติ ฏ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ปสาธนํ ๑ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตุํ ๑ ตุมฺตถสัมปทาน ใน สกฺโกติ, เตน เหน็ดวัตถะ วิสาขา สุททกัตตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ทาสี ๑ อกถิตกัมมะใน อาห “อมฺม อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน คณฺห ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสณะของ ปสาธนํ ๑ อวุตตกัมมะใน คณฺห, อหํ สุททกัตตาใน ปสาเชสุสामी ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกา ๑ อปาทานใน นีวตฺตนกาเล ๑ กาลสัตตมึใน ปสาเชสุสामी นํ วิเสสณะของ ปสาธนํ ๑ อวุตตกัมมะใน ปสาเชสุสामी” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๒๖๐. ตํ ปน ทตฺวา ฃนฺมฏฺจกํ ปสาธนํ ปสาเชตฺวา สตุถารํ อฺปสงฺกมิตฺวา ฃมฺมํ อสุโสสิ ๕

(วิสาขา) ตํ (ปสาธน) ปน ทตฺวา ฃนฺมฏฺจกํ ปสาธนํ ปสาเชตฺวา สตุถารํ อฺปสงฺกมิตฺวา ฃมฺมํ อสุโสสิ ๕

ปน ก็ (วิสาขา) อ.นางวิสาขา ทตฺวา ครั้นให้แล้ว ตํ (ปสาธน) ซึ่งเครื่องประดับนั้น ปสาเชตฺวา ประดับแล้ว ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับ ฃนฺมฏฺจกํ ชื่อว่าฃนฺมฏฺจจะ อฺปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อสุโสสิ ได้ฟังแล้ว ฃมฺมํ ซึ่งธรรม ๕

ก็ นางวิสาขา ครั้นให้เครื่องประดับนั้นแล้ว ก็ประดับเครื่องประดับชื่อว่าฃนฺมฏฺจจะ เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ได้ฟังธรรมแล้ว

ปนศัพฺท วากยารัมภไซตถะ วิสาขา สุททกัตตาใน อสุโสสิ ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ปสาธนํ ๑ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ๑ ลักษณะตถะ ฃนฺมฏฺจกํ สัณฺญาวิเสสณะของ ปสาธนํ ๑ อวุตตกัมมะใน ปสาเชตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฺปสงฺกมิตฺวา สตุถารํ อวุตตกัมมะใน อฺปสงฺกมิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสุโสสิ ๑ ฃมฺมํ อวุตตกัมมะใน อสุโสสิ ๕

๒๖๑. ฃมฺมสุสฺวานาวसानะ ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อฺภูจายาสนา ปกฺกามิ ๕

(วิสาขา) ฃมฺมสุสฺวานาวसानะ ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อฺภูจาย อาสนา ปกฺกามิ ๕

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา **วณฺหิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **ภควนฺตํ** ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า **ธมฺมสุสฺวานาวสฺาเน** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งการฟังซึ่งธรรม **อุฏฺฏาย** ลุกขึ้นแล้ว **อาสนฺา** จากอาสนะ **ปฏฺกามิ** หลีกไปแล้ว ฯ

นางวิสาขา ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ในกาลจบการฟังธรรม ลุกขึ้นจากอาสนะ แล้วหลีกไป

วิสาขา สุทฺธกัตฺตาใน ปฏฺกามิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ธมฺมสุสฺวานาวสฺาเน กาลสัตฺตมึ ใน **วณฺหิตฺวา** **ภควนฺตํ** อวุตตกัมฺมะใน **วณฺหิตฺวา**ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน **อุฏฺฏาย**ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน **ปฏฺกามิ** **อาสนฺา** **อปาทาน**ใน **อุฏฺฏาย** ฯ

๒๖๒. **สาปิสฺสา ทาสี** ตํ **ปสาธนํ** **ปมฺมุฏฺฐา** ฯ

สาปิสฺสา (วิสาขาย) **ทาสี** ตํ **ปสาธนํ** **ปมฺมุฏฺฐา** ฯ

สาปิสฺสา **ทาสี** อ.นางทาสีแม่ฉัน **ปมฺมุฏฺฐา** หลงลืมแล้ว **ตํ** **ปสาธนํ** ซึ่งเครื่องประดับนั้น **อสุสฺสา (วิสาขาย)** ของนางวิสาขานั้น ฯ

นางทาสีแม่ฉัน หลงลืมเครื่องประดับนั้น ของนางวิสาขานั้น

อปีตฺัพทํ อเปกขัตตะเข้ากัปฺ สากฺ วิเสสนะของ **ทาสี**ฯ **สุทฺธกัตฺตา**ใน **ปมฺมุฏฺฐา**ฯ กิตบทกัตฺตฺวาจก **อสุสฺสา** วิเสสนะของ **วิสาขาย**ฯ **สามิสัมพันธ**ะใน **ปสาธนํ** **ตํ** วิเสสนะของ **ปสาธน**ฯ อวุตตกัมฺมะใน **ปมฺมุฏฺฐา** ฯ

๒๖๓. **ธมฺมํ** **สุตฺวา** **ปน** **ปฏฺกนฺตฺตาย** **ปริสาย**, **สเจ** **กิญฺจิ** **ปมฺมุฏฺฐํ** **โหติ**, **ตํ** **อาณนฺทตฺเถโร** **ปฏฺฐิสฺสามะติ** ฯ

ธมฺมํ **สุตฺวา** **ปน** **ปฏฺกนฺตฺตาย** **ปริสาย**, **สเจ** **กิญฺจิ** (วตฺถุ ปุคฺคเลน) **ปมฺมุฏฺฐํ** **โหติ**, **ตํ** (วตฺถุ) **อาณนฺทตฺเถโร** **ปฏฺฐิสฺสามะติ** ฯ

ปน **กิ** **ปริสาย** ครั้นเมื่อบริษัท **สุตฺวา** ฟังแล้ว **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **ปฏฺกนฺตฺตาย** หลีกไปแล้ว, **สเจ** ถ้าว้า **กิญฺจิ** (วตฺถุ) อ.วัตถุอะไรๆ (ปุคฺคเลน) **ปมฺมุฏฺฐํ** เป็นของ อันบุคคล หลงลืมไว้แล้ว **โหติ** ย่อมเป็นไฉรั, **อาณนฺทตฺเถโร** อ.พระอาณนทผู้เถระ **ปฏฺฐิสฺสามะติ**

ย่อมเก็บงำ **ตัม (วตถุ)** ซึ่งวตถุนั้น ๆ

ก็ เมื่อบริษัทพึงธรรมแล้ว ก็หลีกไป, ถ้าวตถุอะไรๆ ที่บุคคลหลงลืมไว้, พระอานนทเถระ ย่อมเก็บงำวตถุนั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ปริสาย ลักษณะใน ปกุกนุตายๆ ลักษณะกิริยา ทุมมํ อวุตตกัมมะใน สุตตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกนุตาย, สเจศัพทํ ปริกัปปัตตะ กิณฺจ วิเสสณะของ วตถุๆ สุททกัตตานิ โหติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ปุคฺคเลน อนภิทกัตตานิ ปมฺมุจฺจํ วิกตีกัตตานิ โหติ, อานนฺทเถโร สุททกัตตานิ ปฏิสาเมติๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ตัม วิเสสณะของ วตถุๆ อวุตตกัมมะใน ปฏิสาเมติ ๆ

๒๖๔. อิติ โส ตัม ทิวสํ มหาลตาปสฺสาร์ณํ ทิสฺวา สตฺถุ อโรเจสิ “ภนฺเต วิสาขา ปสฺสาร์ณํ ปมฺมุสฺสีตฺวา คตฺตาติ ฯ

อิติ โส (อานนฺทเถโร) ตัม ทิวสํ มหาลตาปสฺสาร์ณํ ทิสฺวา สตฺถุ อโรเจสิ “ภนฺเต วิสาขา ปสฺสาร์ณํ ปมฺมุสฺสีตฺวา คตฺตาติ ฯ

โส (อานนฺทเถโร) อ.พระอานนฺทผู้เถระนั้น **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **มหาลตาปสฺสาร์ณํ** ซึ่งเครื่องประดับชื่อวามหาลดา **ตัม ทิวสํ** ในวันนั้น **อโรเจสิ** กราบทูลแล้ว **สตฺถุ** แก่พระศาสดา **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **วิสาขา** อ.นางวิสาขา **ปมฺมุสฺสีตฺวา** หลงลืมแล้ว **ปสฺสาร์ณํ** ซึ่งเครื่องประดับ **คตฺตา** ไปแล้ว” **อิติ** ดังนี้ **อิติ** ด้วยประการฉะนี้ ๆ

พระอานนทเถระนั้น เห็นเครื่องประดับมหาลดา ในวันนั้น กราบทูลแก่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางวิสาขา หลงลืมเครื่องประดับ ไปแล้ว” ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ **อานนฺทเถโร**ๆ **สุททกัตตานิ** **อโรเจสิ**ๆ **อาชยาตบทกัตตวาจาก** **อิตติศัพท์** ปกรัตตะ **ตัม** วิเสสณะของ **ทิวสํ**ๆ **ทุตติยา**กาลสัตตมิมิใน **ทิสฺวา** **มหาลตาปสฺสาร์ณํ** **อวุตตกัมมะ**ใน **ทิสฺวา**ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **อโรเจสิ** **สตฺถุ** สัมปทานใน **อโรเจสิ** “**ภนฺเต** **อาลปนะ** **วิสาขา** **สุททกัตตานิ** **คตฺตา**ๆ **กิตบทกัตตวาจาก** **ปสฺสาร์ณํ** **อวุตตกัมมะ**ใน **ปมฺมุสฺสีตฺวา**ๆ **ปุพพกาลกิริยา**ใน **คตฺตา**” **อิตติศัพท์** **อาการะ**ใน **อโรเจสิ** ๆ

๒๖๕. “เอกมนุเต จเปหิ อานนุทาทิ ๕

(สตถา) “(ตุว์) เอกมนุเต จเปหิ อานนุทาทิ (อาห) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “อานนุท ตุก่อนอานนุท (ตุว์) อ.เธอ จเปหิ จงเก็บไว้ เอกมนุเต ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่งเถิด” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ตรัสว่า “อานนุท เธอจงเก็บไว้ ณ ที่สมควรเถิด”

สตถา สุกตัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก “อานนุท อาลปนะ ตุว์ สุกตัตตา ใน จเปหิ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก เอกมนุเต วิสยาธาระใน จเปหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๒๖๖. เถโร ตํ อุกุขิปิตวา โสปาณปสุเส ลคฺเคตฺวา จเปสิ ๕

เถโร ตํ (ปสาธน) อุกุขิปิตวา โสปาณปสุเส ลคฺเคตฺวา จเปสิ ๕

เถโร อ.พระเถระ อุกุขิปิตวา ยกขึ้นแล้ว ตํ (ปสาธน) ซึ่งเครื่องประดับนั้น ลคฺเคตฺวา จเปสิ คล้องเก็บไว้แล้ว โสปาณปสุเส ที่ข้างแห่งบันได ๕

พระเถระ ยกเครื่องประดับนั้นขึ้น คล้องเก็บไว้ที่ข้างบันได

เถโร สุกตัตตาใน จเปสิ ๕ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ วิเสสนะของ ปสาธน ๕ อวุตต-
กัมมะใน อุกุขิปิตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน จเปสิ โสปาณปสุเส วิสยาธาระใน ลคฺเคตฺวา ๕
สมานกาลกิริยาใน จเปสิ ๕

๒๖๗. วิสาขापि सुपियाय सत्थि “आकनुत्तुकमिकिलानातिं गदुत्तपुपुत्तुत्तं खानिसुसामिति
อนुत्โตविहारे विजि ๕

วิสาขापि सुपियाय सत्थि “(อห) आकनुत्तुकมिकिलानาतिं (ภิกขุณ มया) गदुत्तपुपुत्तुत्तं (ภิกขु)
खानिसुसामिति (จินตเนन) अनुत्तोविहारे विजि ๕

วิสาขापि แม อ.นางวิสาข วิจริ เทียวไปแล้ว अनुत्โตविहाเร ในภายในแห่งวิหาร
सत्थि กับ सुपियाय ด้วยนางสุปียา จินตเนน ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(อห) อ.เรา

ชานิสฺสามิ จักฺขุ (กิจจ) ซึ่งกิจ (มยา) กตฺตพฺพุตฺตกั อั้นควรแล้วแก่ความเป็นกิจ
อั้นเรา ฟิงกระทำ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. อาคนฺตุกคฺมิกคิลานาทีนํ มีภิกษุผู้จรมมา
ผู้จะเดินทาง และผู้ป่วยไข้เป็นต้น” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้นางวิสาขา เทียวไปในภายในวิหาร พร้อมกับนางสุปปียา ด้วยความคิดว่า “เราจักรู้
กิจที่ควรแก่กิจอั้นเราฟิงทำ แก่ภิกษุทั้งหลาย มีภิกษุผู้จรมมา ผู้จะเดินทาง และผู้ป่วยไข้
เป็นต้น”

อปิตฺพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ วิสาขาฯ สุทฺธกัตฺตาใน วิจฺริฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก
สุปปียาย สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน วิจฺริ “อหํ สุทฺธกัตฺตาใน
ชานิสฺสามิฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก อาคนฺตุกคฺมิกคิลานาทีนํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺฯ
สัมปทานใน กตฺตพฺพ- มยา อนภิทกัตฺตาใน กตฺตพฺพุตฺตกัฯ วิเสสนะของ กิจจฯ
อวุตตกัมมะใน ชานิสฺสามิ” อิติตฺพทํ สฺรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาระใน วิจฺริ อนฺโตวิหาระ
วิสาขาธาระใน วิจฺริ ฯ

๒๖๘. ตา ปน อุปาสิกาโย อนฺโตวิหาระ ทิสฺวา สบฺปิมีฐเตลาทีหิ อตุถิกา ปกตียาว
ทหฺรา จ สามเณฺรา จ ภาลกาทีนํ คเหตุวา อุปสงฺกมฺนฺติ ฯ

ตา ปน อุปาสิกาโย อนฺโตวิหาระ ทิสฺวา สบฺปิมีฐเตลาทีหิ (วตฺถุหิ) อตุถิกา ปกตียาว ทหฺรา
จ สามเณฺรา จ ภาลกาทีนํ (ภาชนานิ) คเหตุวา อุปสงฺกมฺนฺติ ฯ

ปน ก็ ทหฺรา จ อ.ภิกษุหนุ่ม ท. ด้วย สามเณฺรา จ อ.สามเณร ท. ด้วย อตุถิกา
ผู้มีความต้องการ (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุ ท. สบฺปิมีฐเตลาทีหิ มีเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำมัน
เป็นต้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตา อุปาสิกาโย ซึ่งอุปาสิกา ท. เหล่านั้น อนฺโตวิหาระ
ในภายในแห่งวิหาร ปกตียาว ตามปกติเทียว คเหตุวา ถือเอาแล้ว (ภาชนานิ)
ซึ่งภาชนะ ท. ภาลกาทีนํ มีถาดเป็นต้น อุปสงฺกมฺนฺติ ย่อมเข้าไปหา ฯ

ก็ ภิกษุหนุ่มทั้งหลาย และสามเณรทั้งหลาย ผู้มีความต้องการด้วยวัตถุทั้งหลาย มี
เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำมันเป็นต้น เห็นอุปาสิกาเหล่านั้น ในภายในวิหารตามปกติทีเดียว
ถือเอาภาชนะทั้งหลาย มีถาดเป็นต้น ย่อมเข้าไปหา

ปนตฺพทํ วากยารัมภโชตกะ ทหฺรา กิตฺติ สามเณฺรา กิตฺติ สุทฺธกัตฺตาใน อุปสงฺกมฺนฺติฯ

อาชยาตบทกัตตฺวาจก จ สองศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ทหฺรา และ สามเณฺรา ตา วิเสสนะของ อุปาสิกาโยฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา อนุโตวิหาเร วิสยาธาระใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมฺนฺติ สปิยมชฺฐเตลาทีนํ วิเสสนะของ วตฺถุหิฯ ภาระใน อตฺถิกาฯ วิเสสนะของ ทหฺรา และ สามเณฺรา เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ปกฺติยาฯ ตติยาวิเสสนะใน ทิสฺวา ภาลกาทีนํ วิเสสนะของ ภาชนานิฯ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมฺนฺติ ฯ

๒๖๙. ตสมึปี ทิวเส ตถา กรีสฺสุ ฯ

(เต ทหฺรสามเณฺรา) ตสมึปี ทิวเส ตถา เอว กรีสฺสุ ฯ

(เต ทหฺรสามเณฺรา) อ.ภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. เหล่านั้น กรีสฺสุ กระทำแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเที่ยว ตสมึปี ทิวเส ในวันแม้นั้น ฯ

พวกภิกษุหนุ่มและสามเณรเหล่านั้น ทำเหมือนอย่างนั้น แม้นวันนั้น

เต วิเสสนะของ ทหฺรสามเณฺราฯ สุททกัตตฺวาใน กรีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ตสมึฯ วิเสสนะของ ทิวเสฯ กาลสัตตมึใน กรีสฺสุ เอวศัพทํ อวธารณะ เข้ากับ ตถาฯ กิริยาวิเสสนะใน กรีสฺสุ ฯ

๒๗๐. อเถกํ คิลานํ ทิสฺวา สุปฺปิยา “เกนโตโย อยฺยสุสฺสาติ ปุจฺจิตฺวา, “ปฏิจฺฉาถนีเยนาติ วุตฺเต, “โหตุ อยฺย, เปเสสฺสามีติ ทฺติยทิวเส กปฺปิยมํสํ อลภนฺตี อตฺตโน อูรุมฺเสนา กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปฺน สตฺถริ ปสาเทน ปากฺติกสรีราว อโหสิ ฯ

อถ เอกํ คิลานํ (ภิกขุ) ทิสฺวา สุปฺปิยา “เกน (วตฺถุนา) อโตโย อยฺยสุส (โหติ)” อิติ ปุจฺจิตฺวา, “ปฏิจฺฉาถนีเยน (มฺเสนา อตฺโตโย มยฺหํ โหติ)” อิติ (วเจเน เตน ภิกขุณา) วุตฺเต, “(เอโส อตฺโตโย) โหตุ อยฺย, (อหํ) เปเสสฺสามีติ (วตฺวา) ทฺติยทิวเส กปฺปิยมํสํ อลภนฺตี อตฺตโน อูรุมฺเสนา (อตฺตนา) กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา ปฺน สตฺถริ ปสาเทน ปากฺติกสรีราว อโหสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น สุปฺปิยา อ.นางสุปฺปิยา ทิสฺวา เห็นแล้ว (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ คิลานํ ผู้ป่วย ไข้ เอกํ รูปหนึ่ง ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “อโตโย อ.ความต้องการ เกน (วตฺถุนา) ด้วยวัตถุอะไร (โหติ) ย่อมมี อยฺยสุส แก่พระคุณเจ้า” อิติ ดังนี้, (วเจเน)

ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “(อตุโถ) อ.ความต้องการ (มंसเน) ด้วยเนื้อ ปฏิจฉาหนิเยน อัน ฟิงถูกปกปิด (โหติ) ย่อมมี (มยหฺ) แก่อาตมา” อิติ ดังนี้ (เตน ภิกขุณา) อันภิกษุ นั้น วุตเต กล่าวแล้ว, (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อยุย ข้าแต่พระคุณเจ้า (เอโส อตุโถ) อ.ความต้องการนั้น โหตุ จงยกไว้, (อหฺ) อ.ดิฉัน เปเสสฺสามิ จักส่งมา” อิติ ดังนี้ อลภนฺตี เมื่อไม่ได้ กปฺปิยมํสฺ ซึ่งเนื้อที่เป็นกัปปิยะ ทุตฺยทิวเส ในวันที่สอง กตุวา กระทำแล้ว (อตุตนา) กตฺตพฺพกิจฺจํ ซึ่งกิจ อันตน ฟิงกระทำ อูรมฺเสน ด้วยเนื้อแห่ง ขาอ่อน อตุตโน ของตน ปากติกสรีราว เป็นผู้มีสรีระอันตั้งอยู่ตามปกติเที่ยว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปสาเทน เพราะความเลื่อมใส สตฺถริ ในพระศาสนา ปุณ อีก ๗

ที่นั่น นางสุปปิยา เห็นภิกษุรูปหนึ่ง จึงถามว่า “ความต้องการด้วยวัตถุอะไร มีแก่ พระคุณเจ้า”, เมื่อภิกษุ นั้นกล่าวว่า “ความต้องการด้วยเนื้อที่ควรปกปิด ย่อมมีแก่ อาตมา”, จึงกล่าวว่า “พระคุณเจ้า ความต้องการนั้น จงยกไว้, ดิฉันจักส่งมา” ดังนี้ เมื่อ ไม่ได้เนื้อที่เป็นกัปปิยะ ในวันที่ ๒ จึงทำกิจที่ตนควรทำ ด้วยเนื้อขาอ่อนของตน ได้เป็น ผู้มีสรีระอันตั้งอยู่ตามปกตินั้นแหละอีก เพราะความเลื่อมใสในพระศาสนา

ถ กาลสัตตมี สุปปิยา สุทฺธกัตตาโน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอกํ กิตฺติ คิลานํ กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺฉิตฺวา “อตุโถ สุทฺธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เกน วิเสสณะของ วตุณฺหาฯ ตติยาวิเสสณะ ใน อตุโถ อยุยสฺส สัมปทานโน โหติ” อิติศัพฺท อากาเรโน ปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน อลภนฺตี, “อตุโถ สุทฺธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปฏิจฉาหนิเยน วิเสสณะของ มंसเนฯ ตติยาวิเสสณะใน อตุโถ มยหฺ สัมปทานโน โหติ” อิติศัพฺท สฺรูปะโน วจเนฯ ลักษณะโน วุตเตฯ ลักษณะกิริยา เตน วิเสสณะของ ภิกขุณา อนภินฺต- กัตตาโน วุตเต, “อยุย อาลปนะ เอโส วิเสสณะของ อตุโถฯ สุทฺธกัตตาโน โหตุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก, อหฺ สุทฺธกัตตา โน เปเสสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิติศัพฺท อากาเรโน วตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อลภนฺตี ทุตฺยทิวเส กาลสัตตมีโน อลภนฺตี กปฺปิยมํสฺ อวุตตกัมมะโน อลภนฺตีฯ อัปภันตฺรกิริยาของ สุปปิยา อตุตโน สามีสัมพันธะโน อูรมฺเสนฯ ภาวะโน กตฺตพฺพ- อตุตนา อนภินฺตกัตตาโน กตฺตพฺพ- กตฺตพฺพกิจฺจํ อวุตตกัมมะโน กตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน อโหสิ ปุณ กิริยาวิเสสณะใน อโหสิ สตฺถริ วิสยาธาระโน ปสาเทนฯ เหตุโน ปากติกสรีราว เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ

ปากตีกสรีราๆ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ๕

๒๗๑. วิสาขาปี คิลานะ ทหเร จ สามเณเร จ โอลเกตุวา อญเณน ทวาเรน นิขุมิตวา
 วิกหารูปจาเร จิตา “อมุม ปสาธน์ อาหาร, ปสาธเสสุสามีติ อาห ๕

วิสาขาปี คิลานะ ทหเร จ สามเณเร จ โอลเกตุวา อญเณน ทวาเรน นิขุมิตวา วิกหารูปจาเร
 จิตา “อมุม (ตุว) ปสาธน์ อาหาร, (อห) ปสาธเสสุสามีติ อาห ๕

วิสาขาปี แม อ.นางวิสาขา โอลเกตุวา แลดูแล้ว ทหเร จ ซึ่งภิกษุหนุ่ม ท. ด้วย
 สามเณเร จ ซึ่งสามเณร ท. ด้วย คิลานะ ผู้ป่วยไข้ นิขุมิตวา ออกไปแล้ว
 ทวาเรน โดยประตุ อญเณน อื่น จิตา ยืนแล้ว วิกหารูปจาเร ที่อุปัจาระแห่งวิกหาร
 อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมุม ดูก่อนแม่ (ตุว) อ.เธอ อาห จงนำมา ปสาธน์
 ซึ่งเครื่องประดับ, (อห) อ.เรา ปสาธเสสุสามี จักประดับ” อิติ ดังนี้ ๕

แม่นางวิสาขา แลดูภิกษุหนุ่มทั้งหลายและสามเณรทั้งหลาย ผู้ป่วยไข้ ออกไปโดย
 ประตุอื่น ยืนที่ใกล้อุปัจาระวิกหาร กล่าววว่า “แม่ เธอจงนำเครื่องประดับมา, เราจัก
 ประดับ”

อปีศัพท อเปกขัตตะเข้ากัษ วิสาขาๆ สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 คิลานะ วิเสสนของ ทหเร และ สามเณเร ทหเร กิติ สามเณเร กิติ อวุตตกัมมะใน
 โอลเกตุวา จ สองศัพท ปทสมุจจยัตตะเข้ากัษ ทหเร และ สามเณเร โอลเกตุวา
 ปุพพกาลกิริยาใน นิขุมิตวา อญเณน วิเสสนะของ ทวาเรนๆ ตติยาวิเสสนะใน
 นิขุมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จิตา วิกหารูปจาเร ๕ วิสยาธาระใน จิตาๆ วิเสสนะของ
 วิสาขา “อมุม อาลปนะ ตุว สุททกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปสาธน์
 อวุตตกัมมะใน อาห, อห สุททกัตตาใน ปสาธเสสุสามีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก”
 อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๒๗๒. ตสมิ ขเณ สา ทาสี ปมมุสสิตุวา นิขุนตภาว ฌตวา “อเยเย ปมมุจุมหิตี อาห ๕

ตสมิ ขเณ สา ทาสี ปมมุสสิตุวา (อตุตโน) นิขุนตภาว ฌตวา “(อห) อเยเย ปมมุจจา อมุหิ”
 อิติ อาห ๕

ตสมิ ขณ ในขณะนั้น สา ทาสี อ.นางทาสีนั้น ปมมุสุสิตวา หลงลืมแล้ว ฅตวา
 ฐแล้ว (อตุตโน) นิกขนุตภาว ซึ่งความที่- แห้งตน -เป็นผู้ออกไปแล้ว อาห กล่าว
 แล้ว อิติ ว่า “อຍຍ ฆ้าแต่แม่เจ้า (อห) อ.ดิฉัน ปมมุฎจา เป็นผู้หลงลืมแล้ว อมุหิ
 ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ในขณะนั้น นางทาสีนั้น หลงลืมแล้ว ฐว่าตนออกไปแล้ว จึงกล่าวว่า “แม่เจ้า ดิฉันเป็นผู้
 หลงลืมแล้ว”

ตสมิ วิเสสณะของ ขณๆ กาลสัตตมิมิใน อาห สา วิเสสณะของ ทาสีๆ สุกทกัตตาใน
 อาหๆ อาขยาตบทกัตตวาจก ปมมุสุสิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ฅตวา อตุตโน
 ภาวาทิสัมพันธะใน นิกขนุตภาวๆ อวุตตกัมมะใน ฅตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห
 “อຍຍ อาลปนะ อห สุกทกัตตาใน อมุหิๆ อาขยาตบทกัตตวาจก ปมมุฎจา วิกติกัตตา
 ใน อมุหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๗๓. “เตนหิ คนตุวา คณหิตวา เอหิ; สเจ ปน มยหฺม อຍຍေန อานนฺทตฺเถเรณ
 อุกฺขิปปิตฺวา อณฺณสฺมิมิ จาเน จปิ ตํ โหติ, มา อาหเรยฺยาสฺสิ, อຍຍสฺสเวย ตํ มยา
 ปริจฺจตฺตุนฺติ ๕

(วิสาขา) “เตนหิ (ตุว) คนตุวา คณหิตวา เอหิ; สเจ ปน (ปสาธน) มยหฺม อຍຍေန
 อานนฺทตฺเถเรณ อุกฺขิปปิตฺวา อณฺณสฺมิมิ จาเน จปิ ตํ โหติ, (ตุว) มา อาหเรยฺยาสฺสิ, อຍຍสฺส เวย
 ตํ (ปสาธน) มยา ปริจฺจตฺต” อิติ (อาห) ๕

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุว) อ.เธอ
 คนตุวา ไปแล้ว คณหิตวา ถือเอาแล้ว เอหิ จงมา; ปน ก็ สเจ ถ้าว่า (ปสาธน)
 อ.เครื่องประดับ มยหฺม อຍຍေန อานนฺทตฺเถเรณ อุกฺขิปปิตฺวา อณฺณสฺมิมิ จาเน จปิ ตํ
 เป็นของ อันพระอานนทผู้เถระ ผู้เป็นพระคุณเจ้า ของเรา ยกขึ้นแล้ว เก็บไว้แล้ว ในที่
 อื่น (โหติ) ย่อมเป็นไซ้, (ตุว) อ.เธอ มา อาหเรยฺยาสฺสิ อย่าพียงนำมา, ตํ (ปสาธน)
 อ.เครื่องประดับนั้น มยา อันเรา ปริจฺจตฺตํ สละรอบแล้ว อຍຍสฺส เวย แก่พระคุณ
 เจ้านั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๕

นางวิสาขา กล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอไปถือเอา แล้วจงมา, ก็ถ้าว่า เครื่องประดับ เป็น

ของที่พระอานนทเถระผู้เป็นพระคุณเจ้าของเรา ยกขึ้นเก็บไว้แล้วในที่อื่นไซ้ไร, เธอ ไม่ฟังนำมา, เครื่องประดับนั้น เราสละแก่พระคุณเจ้านั้นแหละ”

วิสาขา สุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก “เตนหิ อุกุโยชนัตถะ ต๑ว สุทธกัตตาใน เอหิ๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก คน๑ต๑วา ปุพพกาลกิริยาใน คน๑หิต๑ว๑ว ปุพพกาลกิริยาใน เอหิ, ปนศัพท๑ วากยารัมภ๑ช๑ต๑ก๑ะ ส๑เจศ๑พท๑ ปร๑ก๑ป๑ป๑ต๑ถ๑ะ ป๑สาธ๑น๑ สุทธกัตตาใน โห๑ติ๑ อาชยาตบทกัตต๑วจาก ม๑ย๑ห๑ ส๑ามี๑ส๑ม๑พ๑น๑ระ๑ใน๑ อ๑ย๑เย๑น๑๑ วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ๑ อ๑าน๑น๑ุ๑ท๑เถ๑เร๑น๑๑ อ๑น๑ภ๑ิ๑ห๑ิต๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ จ๑ปี๑ต๑ อ๑ก๑ุ๑ชิ๑ปี๑ต๑วา๑ ปุพพกาลกิริยาใน๑ จ๑ปี๑ต๑ อ๑ณ๑ณ๑สุ๑มี๑ วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ๑ จ๑า๑เน๑๑ วิ๑ส๑ยา๑ชา๑ระ๑ใน๑ จ๑ปี๑ต๑๑ วิ๑ก๑ติ๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ โห๑ติ, ต๑ว๑ สุ๑ธ๑ท๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ อา๑ห๑เร๑ย๑ยา๑สิ๑๑ อา๑ช๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ัต๑ต๑ว๑จาก๑ มา๑ศ๑ัพ๑ท๑ ป๑ฏิ๑เส๑ระ๑ใน๑ อา๑ห๑เร๑ย๑ยา๑สิ, ต๑ วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ๑ ป๑สา๑ธ๑น๑๑ ว๑ุ๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะ๑ใน๑ ป๑ริ๑จ๑จ๑ต๑ต๑๑ ก๑ิ๑ต๑บ๑ท๑ก๑ัม๑ม๑ว๑จาก๑ เอ๑ว๑ศ๑ัพ๑ท๑ อ๑ว๑ชา๑ระ๑ณะ๑เข้า๑ก๑บ๑ อ๑ย๑ย๑สุ๑ส๑๑ ส๑ัม๑ป๑ทา๑น๑ใน๑ ป๑ริ๑จ๑จ๑ต๑ต๑ ม๑ยา๑ อ๑น๑ภ๑ิ๑ห๑ิต๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ ป๑ริ๑จ๑จ๑ต๑ต๑” อ๑ิ๑ติ๑ศ๑ัพ๑ท๑ อ๑า๑กา๑ระ๑ใน๑ อา๑ห ๑

๒๗๔. ชานาติ กิร सा “มนุสฺसानํ ปมฺมุจ्जग्घนฺทกํ เถโร ปฏฺฐิสฺสามेतฺติ; ตสฺมา เอวมาห ๑

ชานาติ กิร सा (วิสาขา) “มนุสฺसानํ ปมฺมุจ्จग्घนฺทกํ เถโร ปฏฺฐิสฺสามेतฺติ; ตสฺมา (สา วิสาขา) เอวํ อาห ๑

กิร ได้ยินว่า **สา (วิสาขา)** อ.นางวิสาขานั้น **ชานาติ** ย่อมรู้ **อิติ** ว่า “**เถโร** อ.พระเถระ **ปฏฺฐิสฺสามेतฺติ** ย่อมเก็บงำ **มนุสฺसानํ ปมฺมุจ्จग्घนฺทกํ** ซึ่งภักตอะ อันมนุษย์ ท. หลงลืมแล้ว” **อิติ** ดังนี้; **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **(สา วิสาขา)** อ.นางวิสาขานั้น **อาห** กล่าวแล้ว **เอวํ** อย่างนี้ ๑

ทราบว่ นางวิสาขานั้น ย่อมรู้ว่า “พระเถระ ย่อมเก็บงำภักตอะที่พวกมนุษย์หลงลืมไว้”, เพราะฉะนั้น นางวิสาขานั้น จึงกล่าวอย่างนี้

กิรศัพท๑ อ๑น๑ุ๑ส๑ส๑ว๑น๑ต๑ถ๑ะ๑ सा๑ วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ๑ วิ๑สา๑ขา๑๑ สุ๑ธ๑ท๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ ช๑า๑นา๑ติ๑๑ อา๑ช๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ัต๑ต๑ว๑จาก๑ “**เถโร**๑ สุ๑ธ๑ท๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑ **ปฏฺฐิสฺสามेतฺติ**๑๑ อา๑ช๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ัต๑ต๑ว๑จาก๑ **มนุสฺसानํ**๑ **จ๑ณ๑ฐ๑ี**-**อ๑น๑ภ๑ิ๑ห๑ิต๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑** **ป๑ม๑มุ๑จ๑จ๑-** **ป๑ม๑มุ๑จ๑จ๑ग्घ๑น๑ท๑กํ**๑ **อ๑ว๑ุ๑ต๑ต๑ก๑ัม๑มะ๑ใน๑** **ป๑ฏิ๑เส๑ระ๑**”๑ อ๑ิ๑ติ๑ศ๑ัพ๑ท๑ อ๑า๑กา๑ระ๑ใน๑ ช๑า๑นา๑ติ,๑ **ตสฺมา**๑ **เห๑ต๑ว๑ัต๑ถ๑ะ**๑ **สา**๑ **วิ๑เส๑สน๑ะ๑ของ๑** **วิ๑สา๑ขา๑๑**๑ **สุ๑ธ๑ท๑ก๑ัต๑ตา๑ใน๑** **อา๑ห๑**๑

อาชยาตบทกัตตฺวาจก เหว กิริยาวิเสสนะใน อาห ฯ

๒๗๕. เถโรปี ตํ ทาสี ทิสฺวา “กิมตฺถํ อาคตาสิตี ปุจฺจิตฺวา, “อฺยฺยาย เม ปสาธนํ ปมฺมุสฺสิตฺวา อาคตมฺหีตี วุตฺเต, “เอตฺสฺมี เม โสปาณปฺสฺเส จปีตํ, คณฺหาหีตี อาห ฯ

เถโรปี ตํ ทาสี ทิสฺวา เหว “(ตุวํ) กิมตฺถํ อาคตา อสิ” อิติ ปุจฺจิตฺวา, “(อหํ) อฺยฺยาย เม ปสาธนํ ปมฺมุสฺสิตฺวา อาคตา อมฺหิ” อิติ (วฺจเน ทาสฺยา) วุตฺเต, “(เอตํ ปสาธนํ) เอตฺสฺมี เม โสปาณปฺสฺเส จปีตํ, (ตุวํ) คณฺหาหิ” อิติ อาห ฯ

เถโรปี แมํ อ.พระเถระ ทิสฺวา เหว เห็นแล้ว ตํ ทาสี ซึ่งนางทาสีนั่นนั้นเกี่ยว ปุจฺจิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุวํ) อ.เธอ อาคตา เป็นผู้มาแล้ว กิมตฺถํ เพื่อประโยชน์อะไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, (วฺจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อหํ) อ.ดิฉัน ปมฺมุสฺสิตฺวา หลงลืมแล้ว ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับ อฺยฺยาย ของแม่เจ้า เม ของดิฉัน อาคตา เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (ทาสฺยา) อันนางทาสี วุตฺเต กล่าวแล้ว, อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(เอตํ ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับนั้น เม อันอาตมา จปีตํ เก็บไว้แล้ว เอตฺสฺมี โสปาณปฺสฺเส ที่ข้างแห่งบันไดนั้น, (ตุวํ) อ.เธอ คณฺหาหิ จงถือเอาเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พระเถระ พอเห็นนางทาสีนั่นเท่านั้น ก็ถามว่า “เธอ มาเพื่อประโยชน์อะไร?”, เมื่อนางทาสีกล่าวว่า “ดิฉัน หลงลืมเครื่องประดับของแม่เจ้าของดิฉัน จึงมาแล้ว”, ก็กล่าวว่า “เครื่องประดับนั้น อาตมาเก็บไว้ที่ข้างบันไดนั้น, เธอจงถือเอาเถิด”

อปิตฺัพฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ เถโร สุทฺธกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ทาสี ฯ อวุตฺตกัมมะใน ทิสฺวา เหวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ทิสฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุวํ สุทฺธกัตตาใน อสิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิมตฺถํ สัมปทานใน อาคตา ฯ วิกตีกัตตาใน อสิ” อิติตฺัพฺทํ อากาเรใน ปุจฺจิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห, “อหํ สุทฺธกัตตาใน อมฺหิ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฺยฺยาย สามีสัมพันธะใน ปสาธนํ เม สามีสัมพันธะใน อฺยฺยาย ปสาธนํ อวุตฺตกัมมะใน ปมฺมุสฺสิตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคตา ฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติตฺัพฺทํ สรุปะใน วฺจเน ฯ ลักขณะใน วุตฺเต ฯ ลักขณกิริยา ทาสฺยา อนภิตกัตตาใน วุตฺเต, “เอตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ ฯ อวุตฺตกัมมะใน

จปีต ๆ กิตบทกัมมวจาก เอตสมี วิเสสนะของ โสปานปสเส เม อนภิตกัตตานิ จปีต โสปานปสเส วิสยาธาระไน จปีต, ตว สุทธกัตตานิ คณหาหิจ อาชยาตบทกัตตวจาก”
 อิตีศัพท อาการะไน อาห ๫

๒๗๖. สา “ออยย ตุมหากิ หตเถน อามภูจภณทกิ มยหิ ออยยาย อนาหรณียิ กตนุติ
 วตวา ตุจจนตถาว คนตวา “กิ อมมาติ วิสาขาย ปุจจา ตมตถิ อโรเจสิ ๫

สา (ทาสี) “ออยย ตุมหากิ หตเถน อามภูจภณทกิ มยหิ ออยยาย (เกนจิ) อนาหรณียิ กตนุติ
 วตวา ตุจจนตถา เอว คนตวา “กิ อมมาติ วิสาขาย ปุจจา ต อตถิ อโรเจสิ ๫

สา (ทาสี) อ.นางทาสีนัน วตวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ออยย ข้าแต่เจ้า ตุมหากิ
 หตเถน อามภูจภณทกิ อ.ภักทะ อันมือของท่าน จับต้องแล้ว ออยยาย อันแม่เจ้า
 มยหิ ของดิฉัน กตึ กระทำแล้ว (เกนจิ) อนาหรณียิ ให้เป็นของ อันใครๆ ไม่พึง
 นำมา” อิติ ดังนี้ ตุจจนตถา เอว ผู้มีมือเปล่านั้นเที่ยว คนตวา ไปแล้ว วิสาขาย
 ปุจจา ผู้ อันนางวิสาขา ถามแล้ว อิติ ว่า “อมม ตูก่อนแม่ ก็ อ.อะไร” อิติ ดังนี้
 อโรเจสิ บอกแล้ว ต อตถิ ซึ่งเนื้อความนั้น ๫

นางทาสีนัน กล่าวว่า “ข้าแต่เจ้า ภักทะที่มีมือของท่านจับต้องแล้ว แม่เจ้าของดิฉัน
 ทำให้เป็นของที่ใครๆ ไม่พึงนำมา” ดังนี้ จึงมีมือเปล่าเท่านั้นไป ถูกนางวิสาขาถามว่า
 “แม่ อะไร ?” จึงบอกเนื้อความนั้น

สา วิเสสนะของ ทาสีๆ สุธกัตตานิ อโรเจสิๆ อาชยาตบทกัตตวจาก “ออยย อาลปนะ
 อามภูจภณทกิ วุตตกัมมะไน กตึๆ กิตบทกัมมวจาก ตุมหากิ สามีสัมพันธะไน
 หตเถนๆ อนภิตกัตตานิ อามภูจ- มยหิ สามีสัมพันธะไน ออยยายๆ อนภิตกัตตานิ
 กตึ เกนจิ อนภิตกัตตานิ อนาหรณียิๆ วิกติกัมมะไน กตึ” อิตีศัพท อาการะไน
 วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาไน คนตวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตุจจนตถาๆ วิเสสนะ
 ของ ทาสี คนตวา ปุพพกาลกิริยาไน ปุจจา “อมม อาลปนะ ก็ ปุจจนตถลึงคัตถ”
 อิตีศัพท อาการะไน ปุจจา วิสาขาย อนภิตกัตตานิ ปุจจาๆ วิเสสนะของ ทาสี ต
 วิเสสนะของ อตถิๆ อวุตตกัมมะไน อโรเจสิ ๫

๒๗๗. “อมม นَاهิ มม อยฺเยน อามภูจฺภณฺทกํ ปิลนุธิสฺสามิ, ปรึจฺจตุตฺตํ มยา, อยฺยานํ ปน ปฏฺยชฺคฺคิตุํ ทุกฺขํ, ตํ วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยภณฺทํ อุปนฺนสฺสามิ, คจฺฉ ตํ อหฺราหิตี ๕

(วิสาขา) “อมม น อหิ มม อยฺเยน อามภูจฺภณฺทกํ ปิลนุธิสฺสามิ, (ตํ ปสาธนํ) ปรึจฺจตุตฺตํ มยา, อยฺยานํ ปน ปฏฺยชฺคฺคิตุํ ทุกฺขํ (โหติ), (อหิ) ตํ (ปสาธนํ) วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยภณฺทํ อุปนฺนสฺสามิ, (ตุวํ) คจฺฉ, (ตุวํ) ตํ (ปสาธนํ) อหฺราหิตี (อาห) ๕

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อมม ตูก่อนแม่ อหิ อ.เรา น ปิลนุธิสฺสามิ จักไม่ประดับ มม อยฺเยน อามภูจฺภณฺทกํ ซึ่งภณฑะ อันพระคุณเจ้า ของดิฉัน จับต้องแล้ว, (ตํ ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับนั้น (มยา) อันเรา ปรึจฺจตุตฺตํ สละ รอบแล้ว, ปน แต่ว่า อยฺยานํ ปฏฺยชฺคฺคิตุํ อ.อัน- อันพระคุณเจ้า ท. ปฏิบัติ ทุกฺขํ เป็น ความลำบาก (โหติ) ย่อมเป็น, (อหิ) อ.เรา วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว ตํ (ปสาธนํ) ซึ่ง เครื่องประดับนั้น อุปนฺนสฺสามิ จักน้อมเข้าไป กปฺปิยภณฺทํ ซึ่งภณฑะอันเป็นกบปิยะ, (ตุวํ) อ.เธอ คจฺฉ จงไป, (ตุวํ) อ.เธอ อหฺราหิ จงนำมา ตํ (ปสาธนํ) ซึ่งเครื่องประดับนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

นางวิสาขา กล่าวว่า “แม่ เราจักไม่ประดับภณฑะที่พระคุณเจ้าของดิฉันจับต้องแล้ว, เครื่องประดับนั้น เราสละแล้ว, แต่การที่พระคุณเจ้าทั้งหลายปฏิบัติ เป็นความลำบาก, เราสละเครื่องประดับนั้น จักน้อมกบปิยภณฑะเข้าไป, เธอจงไป, เธอจงนำเครื่องประดับ นั้นมา”

วิสาขา สุทฺธกัถตาโน อาห ๕ อาชยตบทกัถตฺวาจก “อมม อาลปนฺนํ อหิ สุทฺธกัถตาโน ปิลนุธิสฺสามิ ๕ อาชยตบทกัถตฺวาจก นคัप्พํ ปฏฺยเสระโน ปิลนุธิสฺสามิ มม สามิ- สัมพันธะโน อยฺเยน ๕ อนภิทกัถตาโน อามภูจ- อามภูจฺภณฺทกํ อวุตตกัมมะโน ปิลนุธิสฺสามิ, ตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ ๕ วุตตกัมมะโน ปรึจฺจตุตฺตํ ๕ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิทกัถตาโน ปรึจฺจตุตฺตํ, ปนคัप्พํ วิเสสชฺเชตฺวา ปฏฺยชฺคฺคิตุํ ตุมตถกัถตาโน โหติ ๕ อาชยตบทกัถตฺวาจก อยฺยานํ ๕ ญฺฐึอนภิทกัถตาโน ปฏฺยชฺคฺคิตุํ ทุกฺขํ ๕ วิทิก- กัถตาโน โหติ, อหิ สุทฺธกัถตาโน อุปนฺนสฺสามิ ๕ อาชยตบทกัถตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ ๕ อวุตตกัมมะโน วิสฺสชฺเชตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาโน อุปนฺนสฺสามิ กปฺปิยภณฺทํ อวุตตกัมมะโน อุปนฺนสฺสามิ, ตวํ สุทฺธกัถตาโน คจฺฉ ๕ อาชยตบทกัถตฺวาจก, ตวํ สุทฺธ-

กัตตานิ อหาราหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ปสาธนฺฯ อวุตตกัมมะใน
อหาราหิ” อิติศัพท์ อากาละใน อหฯ

๒๗๘. สา คนตุวา อหริฯ

สา (ทาสี) คนตุวา อหริฯ

สา (ทาสี) อ.นางทาสีนั้น คนตุวา ไปแล้ว อหริ นำมาแล้วฯ

นางทาสีนั้น ไปนำมาแล้ว

สา วิเสสณะของ ทาสีฯ สุกทกัตตานิ อหริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนตุวา ปุพพ-
กาลกิริยาใน อหริฯ

๒๗๙. วิสาขา ตํ อปิลนฺธิตฺวา กมฺมาเร ปกุโกสาเปตฺวา อคฺขมาเปสิฯ

วิสาขา ตํ (ปสาธน) อปิลนฺธิตฺวา (ปุคฺคล) กมฺมาเร ปกุโกสาเปตฺวา (กมฺมาเร) อคฺขมาเปสิฯ

วิสาขา อ.นางวิสาขา อปิลนฺธิตฺวา ไม่ประดับแล้ว ตํ (ปสาธน) ซึ่งเครื่องประดับนั้น
(ปุคฺคล) ยังบุคฺคล ปกุโกสาเปตฺวา ให้ร้องเรียกแล้ว กมฺมาเร ซึ่งช่าง ท. (กมฺมาเร)
ยังช่างทอง ท. อคฺขมาเปสิ ให้ตีราคาแล้วฯ

นางวิสาขา ไม่ประดับเครื่องประดับนั้น ใช้คนให้เรียกช่างทองทั้งหลาย ให้ช่างทองตี
ราคา

วิสาขา เหตุกัตตานิ อคฺขมาเปสิฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ ปสาธนฺฯ
อวุตตกัมมะใน อปิลนฺธิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุโกสาเปตฺวา ปุคฺคล การิตกัมมะ
ใน ปกุโกสาเปตฺวา กมฺมาเร อวุตตกัมมะใน ปกุโกสาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อคฺขมาเปสิ กมฺมาเร การิตกัมมะใน อคฺขมาเปสิฯ

๒๘๐. เตหิ “นว โภฏฺเวย อคฺขมติ, การาปณฺยิ ปน สตสทฺสสนฺติ วุตฺเต, ปสาธนฺฯ ยานะ
จเปตฺวา “เตนหิ ตํ วิภิกฺกณฺธาติ อหฯ

เตหิ (กมฺมาเรหิ) “(ตํ ปสาธนํ) นว โภกฺกียอ อคฺขตฺติ, การารปณฺธิยํ (โหติ) ปน สตสหสฺสนฺตฺติ (วจน) วุตฺเต, (วิสาขา) ปสาธนํ ยานะ จเปตฺวา “เตนหิ (ตุมฺเห) ตํ (ปสาธนํ) วิภิกฺกณฺณตฺติ อาห ๕

(วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(ตํ ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับนั้น อคฺขตฺติ ย่อมถึงคำ โภกฺกียอ ซึ่งภิกฺกีย ท. นว แก้ว, ปน แต่ว่า สตสหสฺสนฺตฺติ อ.แสนแห่งทรัพย์ การารปณฺธิยํ เป็นที่ตั้งแห่งการยังบุคคลให้กระทำ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ เตหิ (กมฺมาเรหิ) อันช่าง ท. เหล่านั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว, (วิสาขา) อ.นางวิสาขา จเปตฺวา วางไว้แล้ว ปสาธนํ ซึ่งเครื่องประดับ ยานะ บนยาน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. วิภิกฺกณฺณตฺติ จงชาย ตํ (ปสาธนํ) ซึ่งเครื่องประดับนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่อพวกช่างทองเหล่านั้น กล่าวว่ “เครื่องประดับนั้น ย่อมถึงคำ ๙ โภกฺกีย, แต่คำช่างผู้ทำ ๑๐๐,๐๐๐” ดังนี้, นางวิสาขา วางเครื่องประดับไว้บนยานพาหนะ กล่าวว่ “ถ้าเช่นนั้น พวกท่าน จงชายเครื่องประดับนั้น”

วจน ลักษณะใน วุตฺเต๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะของ กมฺมาเรหิ๑ อนภิกฺกิตกัตตาใน วุตฺเต “ตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ๑ สฺุทธกัตตาใน อคฺขตฺติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก นว วิเสสนะของ โภกฺกีย๑ สัมปาปฺุณฺธิยํกัมมะใน อคฺขตฺติ, ปนศัพฺทํ วิเสสชิตฺตะกะ สตสหสฺสนฺตฺติ สฺุทธกัตตาใน โหติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก การารปณฺธิยํ วิภิกฺกิตกัตตาใน โหติ” อิติศัพฺทํ สฺุรูปะใน วจน, วิสาขา สฺุทธกัตตาใน อาห๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปสาธนํ อวุตต-กัมมะใน จเปตฺวา ยานะ วิสยารชระใน จเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “เตนหิ อฺุชโยชนันตฺตะ ตุมฺเห สฺุทธกัตตาใน วิภิกฺกณฺณตฺติ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปสาธนํ๑ อวุตตกัมมะใน วิภิกฺกณฺณตฺติ” อิติศัพฺทํ อาการะใน อาห ๕

๒๘๑. ตตฺตํ ฌนํ ทตฺวา คณฺหิตุํ น โภจฺจि สกฺขิสฺสตี, ตํ หิ ปสาธนํ ปสาเชตฺตุํ อณฺุจฺจวิกา อิตฺติโย ทูลลภา ๕

ตตฺตํ ฌนํ ทตฺวา คณฺหิตุํ น โภจฺจิ สกฺขิสฺสตี, ตํ หิ ปสาธนํ ปสาเชตฺตุํ อณฺุจฺจวิกา อิตฺติโย ทูลลภา (โหนฺติ) ๕

โภจฺจิ อ.ใคร๑ น สกฺขิสฺสตี จักไม่อาจ ตตฺตํ ฌนํ ทตฺวา คณฺหิตุํ เพื่ออันให้ ซึ่ง ทรัพย์ มีประมาณเท่านั้น แล้วจึงถือเอา, หิ เพราะว่ อิตฺติโย อ.หญิง ท. อณฺุจฺจวิกา

ผู้สมควร ปสาธตุ์ เพื่ออันประดับ ตั ปสาธน์ ซึ่งเครื่องประดับนั้น ทูลลา เป็นผู้
อันบุคคลได้โดยยาก (โหนติ) ย่อมเป็น ฯ

ใครๆ จักไม่อาจเพื่อจะให้ทรัพย์มีประมาณเท่านั้น แล้วจึงจับได้, เพราะว่า พวกหญิง
ผู้ควรเพื่อประดับเครื่องประดับนั้น หาได้ยาก

โกจิ สุทรกัตตาใน สกขิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตตฺตํ วิเสสนะของ ชนฺฯ อุตต-
กัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิตุ์ฯ ตุมตฺตสัมปทานใน สกขิสฺสตี นศัพท์
ปฏฺิเสระใน สกขิสฺสตี, หิตัพท์ เหตุไซตกะ อนุจฉวิกาฯ วิเสสนะของ อิตฺถิโยฯ สุทร-
กัตตาใน โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตั วิเสสนะของ ปสาธนฺฯ อุตตกัมมะใน
ปสาธตุ์ฯ ตุมตฺตสัมปทานใน อนุจฉวิกา ทูลลา วิกตีกัตตาใน โหนติ ฯ

๒๘๒. ปจวีมณฺฑลสฺมี หิ ติสฺโสว อิตฺถิโย มหาลตาปสาธน์ ลภีสุ “วิสาขา มหาอุปาสิกา,
พณฺธุลมลลเสนาปติสฺส ภริยา มลลิกา, พาราณสีเสฏฺฐิโน ธีตาติ; ตสฺมา วิสาขา
สยเมว ตสฺส มุลฺลํ ทตฺวา สตสฺสหาสิกา นวโกฏฺฐิโย สกฏฺเฐ อารोเปตฺวา วิหารี
เนตฺวา สตุถารี วนฺหิตฺวา “ภานฺเต มยฺหิ อยฺเยน อานนฺทตฺเถเรน มม ปสาธน์
หตฺเถน อามฏฺจํ, เตนามฏฺจกาลโต ปฏฺฐาย น สกฺกา มยา ปิลนฺธิตุ์, ตั ปน
‘วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยํ อุปเนสฺสามีติ วิกิถฺนาเปนฺตี อณฺณํ คณฺหิตุ์ สมตฺถํ อทิสฺวา
อหเมวสฺส มุลฺลํ คาทาเปตฺวา อาคตา, จตฺตุสฺส ปจฺจเยสฺส กตฺรปฺปจฺจเย อุปเนมิ
ภานฺเตติ ฯ

ปจวีมณฺฑลสฺมี หิ ติสฺโสว อิตฺถิโย มหาลตาปสาธน์ ลภีสุ “วิสาขา มหาอุปาสิกา, พณฺธุลมลล-
เสนาปติสฺส ภริยา มลลิกา, พาราณสีเสฏฺฐิโน ธีตาติ; ตสฺมา วิสาขา สย เอว ตสฺส
(ปสาธนฺสฺส) มุลฺลํ ทตฺวา สตสฺสหาสิกา นวโกฏฺฐิโย สกฏฺเฐ อารอเปตฺวา วิหารี เนตฺวา สตุถารี
วณฺหิตฺวา “ภานฺเต มยฺหิ อยฺเยน อานนฺทตฺเถเรน มม ปสาธน์ หตฺเถน อามฏฺจํ, เตน
(อานนฺทตฺเถเรน) อามฏฺจกาลโต ปฏฺฐาย น สกฺกา มยา ปิลนฺธิตุ์, (ปุคฺคฺล) ตั (ปสาธน์) ปน
(อห) วิสฺสชฺเชตฺวา กปฺปิยํ (ภานฺท) อุปเนสฺสามีติ (จินฺตเนน) วิกิถฺนาเปนฺตี อณฺณํ (ปุคฺคฺล)
คณฺหิตุ์ สมตฺถํ อทิสฺวา อห เอว (ปุคฺคฺล) สสฺส (ปสาธนฺสฺส) มุลฺลํ คาทาเปตฺวา อาคตา (อมฺหิ),
(อห) จตฺตุสฺส ปจฺจเยสฺส กตฺรปฺปจฺจเย อุปเนมิ ภานฺเตติ (อาห) ฯ

หิ จจริงอยู่ **อิตติโย** อ.หญิง ท. **ติสฺโสว** สามเทียว **ปจฺวิมณฺทลสมฺมึ** ในมณฑลแห่งแผ่นดิน **อิตติ** คือ “**วิสาขา** อ.นางวิสาขา **มหาอุปาสิกา** ผู้มหาอุบาสิกา, **มลลิกา** อ.นางมัลลิกา **ภริยา** ผู้เป็นภรรยา **พหุชฺฌมฺลลเสนาปติสฺส** ของเสนาบดีของกษัตริย์มัลละ ชื่อว่าพันธุละ, **ธิดา** อ.ธิดา **พาราณสีเสฏฺฐจิโน** ของเศรษฐีในเมืองพาราณสี” **ลภิสฺสุ** ได้แล้ว **มหาลดาปสาธน์** ซึ่งเครื่องประดับชื่อวามหาลดา; **ตสฺมา** เพราะเหตุนั้น **วิสาขา** อ.นางวิสาขา **ทตฺวา** ให้แล้ว **มุลฺ** ซึ่งมูลค่า **ตสฺส (ปสาธนสฺส)** แก่เครื่องประดับนั้น **สยฺ** เอว ด้วยตนเองนั้นเทียว **อาโรเปตฺวา** ยกขึ้นแล้ว **นวกโฏโย** ซึ่งโกฏิกำ ท. **สตสฺหสฺสาธิกา** อันยังด้วยแสนแห่งทรัพย์ **สกุเณ** บนเกวียน **เหตุวา** นำไปแล้ว **วิหาริ** สู่วิหาร **วณฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **สตุถาริ** ซึ่งพระศาสดา **อาห** กราบทูลแล้ว **อิตติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ปสาธน์** อ.เครื่องประดับ **มม** ของหม่อมฉัน **อาณนฺทตฺเถเรน** อันพระอาณนทผู้เถระ **อโยเยน** ผู้เป็นเจ้า **มยฺหิ** ของหม่อมฉัน **อามฺภูจํ** จับต้องแล้ว **หตุเถน** ด้วยมือ, **มยา** อันหม่อมฉัน **น** **สกุกา** ไม่อาจ **ปิลนฺธิตุ** เพื่ออันประดับ **ปฏฺจาย** จำเดิม **เตน (อาณนฺทตฺเถเรน)** **อามฺภูจกกาลโต** แต่กาลเป็นที่ **อันพระอาณนทผู้เถระนั้น** จับต้องแล้ว, **ปน** แต่ว่า **อหิ** เอว อ.หม่อมฉัน นั้นเทียว (**ปคฺคฺล**) ยังบุคคล **วิกฺกิตฺวา** เหน็ดให้ชายอยู่ **ตํ (ปสาธน์)** ซึ่งเครื่องประดับ นั้น (**จิหฺตเนน**) ด้วยอันคิด **อิตติ** ว่า ‘**อหิ** อ.เรา **วิสฺสชฺเชตฺวา** สละแล้ว **อุปฺเนสฺสามิ** จักน้อมเข้าไป (**ภณฺทํ**) ซึ่งภณฑะ **กปฺปิยํ** อันเป็นกับปิยะ’ **อิตติ** ดังนี้ **อทิสฺวา** ไม่เห็น แล้ว **อญฺญํ (ปคฺคฺล)** ซึ่งบุคคลอื่น **สมตฺถํ** ผู้สามารถ **คณฺหิตุ** เพื่ออันถือเอา (**ปคฺคฺล)** ยังบุคคล **คาหาเปตฺวา** ให้ถือเอาแล้ว **มุลฺ** ซึ่งมูลค่า **อสฺส (ปสาธนสฺส)** แห่งเครื่องประดับนั้น **อาคตา** เป็นผู้มาแล้ว (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (**อหิ**) อ.หม่อมฉัน **อุปฺเนมิ** จะน้อมนำเข้าไป **จตุสฺ** **ปจฺจเยสฺ** **กตฺรปฺปจฺจเย** ซึ่ง-ในปัจจย ท. **สีหนฺนา** -ปัจจยเหล่าไหน ท.” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

แท้จริง พวกหญิง ๓ คนเท่านั้น ในมณฑลปฐพี คือ “นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางมัลลิกาผู้เป็นภรรยาของพันธุละเสนาบดีของเจ้ามัลละ ธิดาของเศรษฐีในเมืองพาราณสี” ได้เครื่องประดับมหาลดา, เพราะฉะนั้น นางวิสาขา ให้มูลค่าแก่เครื่องประดับนั้น ด้วยตนเองนั้นแหละ ยกทรัพย์แก่โกฏิกับอีกหนึ่งแสนไว้บนเกวียน นำไปสู่วิหาร ถวายบังคมพระศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เครื่องประดับของหม่อมฉัน พระอาณนทเถระผู้เป็นเจ้าของหม่อมฉัน ใช้มือจับต้องแล้ว, หม่อมฉัน ไม่อาจเพื่อจะ

ระดับ จำเดิมแต่กาลที่พระอนนทเถระนั้น จับต้องแล้ว, แต่หม่อมฉันนั้นแหละ ใช้คนให้ขายเครื่องประดับนั้นอยู่ ด้วยความคิดว่า “เราสละแล้ว จักน้อมภักทนะที่เป็นกัปปิยะเข้ามา” ไม่เห็นบุคคลอื่นผู้สามารถเพื่อจะถือเอา ใช้คนให้ถือเอามูลค่าของเครื่องประดับนั้น มาแล้ว, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน จะน้อมเข้าไปในบรรดาปัจจัย ๔ ปัจจัยเหล่าไหน ?”

หิศัพท ทัฬหิกรณโชตกะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ดิสฺโสจฺ วิเสสนะของ อิตฺถิโยจฺ สุทฺธกัตตาใน ลภิสฺสุจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺวิมณฺฑลสมฺมึ วิสยาธาระใน อิตฺถิโยมหาลตาปสาธน์ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสุ “วิสยา ลิงคัตตะ มหาอุปาสิกา วิเสสนะของ วิสยา, พนฺธุลมลลเสนาปติสฺสุจฺ สามีสัมพันธะใน ภริยาจฺ วิเสสนะของ มลลิกาจฺ ลิงคัตตะ, พาราณสีเสฏฺฐิจิโน สามีสัมพันธะใน ธีตาจฺ ลิงคัตตะ” อิตฺติศัพทฺ สฺรุปะใน ดิสฺโสจฺ อิตฺถิโย, ตสฺมา เหตุวัตตะ วิสยา สุทฺธกัตตาใน อาหจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ สยจฺ ภาระใน ทตฺวา ตสฺส วิเสสนะของ ปสาธนฺสจฺ สามีสัมพันธะใน มฺลจฺ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเปตฺวา สตสฺสสฺสาธิกา วิเสสนะของ นวโกฏฺฐิโยจฺ อวุตตกัมมะใน อาโรเปตฺวา สกฺกฺเว อุปลิเลสิกาธาระใน อาโรเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน เนตฺวา วิหารํ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน เนตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺหิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺหิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ปสาธน์ อวุตตกัมมะใน อามฺภูจฺจ กิตฺตบทกัมมวาทก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน อยฺเยนจฺ วิเสสนะของ อานนฺทเถเรณจฺ อนภิทกัตตาใน อามฺภูจฺจ มม สามีสัมพันธะใน ปสาธน์ หตฺเถน ภาระใน อามฺภูจฺจ, มยา อนภิทกัตตาใน สกฺกาจฺ กิริยาบทภาววาทก เตน วิเสสนะของ อานนฺทเถเรณจฺ อนภิทกัตตาใน อามฺภูจฺจ-อามฺภูจฺกาลโต อปาทานใน ปฏฺฐายจฺ กิริยาวิเสสนะใน สกฺกา นศฺพทฺ ปฏฺฐิเสระใน สกฺกา ปิลนฺธิตฺถุ ตุมฺตถสัมฺปทานใน สกฺกา, ปนศฺพทฺ วิเสสโชตกะ เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อหจฺ สุทฺธกัตตาใน อุมฺหิจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคัลล การิตกัมมะใน วิกฺกึณาเปนฺตี ตํ วิเสสนะของ ปสาธน์ อวุตตกัมมะใน วิกฺกึณาเปนฺตี ‘อหํ สุทฺธกัตตาใน อุปเนสฺสามิจฺ อาขยาตบทกัตตฺวาจก วิสฺสชฺเชตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปเนสฺสามิ กปฺปิยํ วิเสสนะของ ภณฺฑทฺจฺ อวุตตกัมมะใน อุปเนสฺสามิ’ อิตฺติศัพทฺ สฺรุปะใน จินฺตเนนจฺ ภาระใน วิกฺกึณาเปนฺตีจฺ อัปภันตฺรกิริยาของ อหํ อญฺญํ วิเสสนะของ ปุคฺคัลลจฺ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺถุ ตุมฺตถสัมฺปทานใน สมตฺถจฺ วิเสสนะของ ปุคฺคัลลจฺ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาจฺ

บุพพกาลกิริยาใน คาหาเปตฺวา บุคฺคัลลํ การิตกัมมะใน คาหาเปตฺวา อสฺส วิเสสนะของ
ปสาทรนสฺสฯ สามีสัมพันธะใน มุลล์ฯ อวุตตกัมมะใน คาหาเปตฺวาฯ บุพพกาลกิริยาใน
อาคตฺตาฯ วิกตีกตฺตาใน อมฺหิ, ภาเนเต อาลปนฺนะ อหํ สฺุทฺธกตฺตาใน อุปเนมิฯ อาชยตบพ
กตฺตฺวาจก จตฺตฺสู วิเสสนะของ ปจฺจเยสฺสุฯ นิทธารณะใน กตฺรปจฺจเยฯ นิทธารณียะและ
อวุตตกัมมะใน อุปเนมิ” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ฯ

๒๘๓. “ปาจันทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฺภูจฺฉานํ กาทฺตุ เต ยุตฺตํ วิสาเขตฺติ ฯ

(ภควา) “ปาจันทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฺภูจฺฉานํ กาทฺตุ เต ยุตฺตํ วิสาเขตฺติ (อาห) ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วิสาเขตฺติ ดูก่อนนางวิสาขา
ปาจันทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฺภูจฺฉานํ กาทฺตุ เต อ.อัน- อันธอ -กระทำ ซึ่งที่เป็นที่อยู่
เพื่อพระสงฆ์ ไกล่ประตฺนในทิสฺปราชินฺ ยุตฺตํ ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า “ดูก่อนนางวิสาขา การที่เธอทำที่เป็นที่อยู่เพื่อพระสงฆ์
ไกล่ประตฺนในทิสฺปราชินฺ ควรแล้ว”

ภควา สฺุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยตบพกตฺตฺวาจก “วิสาเขตฺติ อาลปนฺนะ กาทฺตุ ตุมตฺถกตฺตา
ใน ยุตฺตํฯ กิตตบพกตฺตฺวาจก ปาจันทฺวาเร สมฺปาธาระใน กาทฺตุ สงฺฆสฺส สัมปทานใน
กาทฺตุ วสนฺภูจฺฉานํ อวุตตกัมมะใน กาทฺตุ เต อนภิทิตกตฺตาใน กาทฺตุ” อิติศัพฺพ อากาเรใน
อาห ฯ

๒๘๔. “ยุตฺตํ ภาเนเตติ วิสาชา ตฺถุจฺฉานสา นวโกภฺบิหิ ภูมิมฺเวย คณฺหิ, อปฺราหิ นวโกภฺบิหิ
วิหารํ กาทฺตุ อารภิ ฯ

(มยา ปาจันทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฺภูจฺฉานํ กาทฺตุ) ยุตฺตํ ภาเนเตติ (วตฺวา) วิสาชา ตฺถุจฺฉานสา
นวโกภฺบิหิ ภูมิมฺเวย คณฺหิ, อปฺราหิ นวโกภฺบิหิ วิหารํ กาทฺตุ อารภิ ฯ

วิสาชา อ.นางวิสาขา (วตฺวา) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
(มยา ปาจันทฺวาเร สงฺฆสฺส วสนฺภูจฺฉานํ กาทฺตุ) อ.อัน- อันหม่อมฉัน กระทำ ซึ่งที่เป็น
ที่อยู่ เพื่อพระสงฆ์ ไกล่ประตฺนในทิสฺปราชินฺ ยุตฺตํ ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ ตฺถุจฺฉานสา ผู้
มีใจอันยินดีแล้ว คณฺหิ ถือเอาแล้ว ภูมิมฺเวย ซึ่งพื้นที่นั้นเทียวก นวโกภฺบิหิ ด้วยโกภฺบิเก้า

ท., อารภิ เริ่มแล้ว กาคู่ เพื่ออันกระทำ วิหาริ ซึ่งวิหาร นวโกฏิหิ ด้วยโกฏิเก้า ท. อปราหิ เหล่าอื่นอีก ๗

นางวิสาขา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การที่หม่อมฉันทำที่เป็นที่อยู่ที่อยู่เพื่อพระสงฆ์ ไกล่ประตุในทศปราชิน ควรแล้ว” มีใจยินดี ถือเอาพื้นที่เท่านั้น ด้วยทรัพย์ ๙ โกฏิ, เริ่มจะสร้างวิหารอีก ๙ โกฏินอกนี้

วิสาขา สุททกัตตาใน อารภิจ อาชยตบทกัตตวาจาก “ภนเต อาลปนะ กาคู่ ตุมัตถกัตตาใน ยุตตุง กิตตบทกัตตวาจาก มยา อนภิตกัตตาใน กาคู่ ปาจันทวาเร สมิปาธาระใน กาคู่ สงฆสส สัมปทานใน กาคู่ วสนภูจัน อวุตตกัมมะใน กาคู่” อิติศัพท์ อาการะใน วตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ตุฏจมานสาจ วิเสสนะของ วิสาขา นวโกฏิหิ ภาระใน คณหิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ภูมิจ อวุตตกัมมะใน คณหิ, อปราหิ วิเสสนะของ นวโกฏิหิจ ภาระใน กาคู่ วิหาริ อวุตตกัมมะใน กาคู่ ตุมัตถสัมปทานใน อารภิจ

๒๘๕. อเอกทิวสั สตุถา ปจจุสสมเย โลกั โวลเณโต เทวโลกา จวิตวา ภทฺทียนนคเร เสฏฺฐิจุเล นิพพตตสส ภทฺทียสส นาม เสฏฺฐิจุตตสส อุปนิสสยสมปตฺตี ทิสฺวา อนาถปิณฑิกสส เคเห ภตฺตกัจจ กตฺวา อุตฺตรทวารากิมุโข อโหสิ ๗

อถ เอกทิวสั สตุถา ปจจุสสมเย โลกั โวลเณโต เทวโลกา จวิตวา ภทฺทียนนคเร เสฏฺฐิจุเล นิพพตตสส ภทฺทียสส นาม เสฏฺฐิจุตตสส อุปนิสสยสมปตฺตี ทิสฺวา อนาถปิณฑิกสส เคเห ภตฺตกัจจ กตฺวา อุตฺตรทวารากิมุโข อโหสิ ๗

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสั ในวันหนึ่ง สตุถา อ.พระศาสดา โวลเณโต ทรงตรวจดูอยู่ โลกั ซึ่งสัตว์โลก ปจจุสสมเย ในสมัยเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว อุปนิสสยสมปตฺตี ซึ่งความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัย เสฏฺฐิจุตตสส ของบุตรของเศรษฐี ภทฺทียสส นาม ชื่อว่าภทฺทียะ เทวโลกา จวิตวา ภทฺทียนนคเร เสฏฺฐิจุเล นิพพตตสส ผู้เคลื่อนแล้ว จากเทวโลก บังเกิดแล้ว ในตระกูลของเศรษฐีในเมือง ชื่อว่าภทฺทียะ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว ภตฺตกัจจ ซึ่งกิจด้วยภัตฺร เคเห ในเรือน อนาถปิณฑิกสส ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ อุตฺตรทวารากิมุโข เป็นผู้ที่มีพระ

พัทตร์เฉพาะต่อประตูในทิศเหนือ **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง พระศาสดา ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัย ของบุตรของเศรษฐี ชื่อว่าภททियะ ผู้เคลื่อนจากเทวโลก แล้วบังเกิดในตระกูลเศรษฐี ในเมืองชื่อว่าภททियะ ทรงทำภทตริก ในเรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้เป็นผู้มีพระพัทตร์ต่อประตูในทิศเหนือ

อถ กาลสัตตมมี เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมมีใน อโหสิ สตุถา สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺจฺจฺสมเย กาลสัตตมมีใน โวลเณโต โลกํ อุตตกัมมะใน โวลเณโตฯ อัมภันตริกิริยาของ สตุถา เทวโลกา อปาทานใน จวิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺตสฺส ภาทฺทियนคเร วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตสฺส เสฏฺฐิจฺกุละ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺตสฺสฯ วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺปฺตฺตสฺส นามศัพท์ สันญญาไซตตะเข้ากับ ภาทฺทियสฺสฯ วิเสสนะของ เสฏฺฐิจฺปฺตฺตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อุปนิสฺสยสมปตฺตีฯ อุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อนาถปิณฑิกสฺส สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน กตฺวา ภตฺตกิจจํ อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อโหสิ อุตฺตรทวารารามุโข วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๒๘๖. ปกตฺติยาปี สตุถา วิสาชยา เคเห ภิกฺขุ คณฺหิตฺวา ทกฺขินทฺวารเณ นิกฺขมิตฺวา เขตฺตวเน วสตี, อนาถปิณฑิกสฺส เคเห ภิกฺขุ คณฺหิตฺวา ปาจฺฉินทฺวารเณ นิกฺขมิตฺวา ปุพฺพารามะ วสตี ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา **คณฺหิตฺวา** ทรงรับแล้ว **ภิกฺขุ** ซึ่งภิกษา **เคเห** ในเรือน **วิสาชยา** ของนางวิสาขา **นิกฺขมิตฺวา** เสด็จออกไปแล้ว **ทกฺขินทฺวารเณ** โดยประตูในทิศใต้ **วสตี** ย่อมประทับ **เขตฺตวเน** ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน, **คณฺหิตฺวา** ทรงรับแล้ว **ภิกฺขุ** ซึ่งภิกษา **เคเห** ในเรือน **อนาถปิณฑิกสฺส** ของเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ **นิกฺขมิตฺวา** เสด็จออกไปแล้ว **ปาจฺฉินทฺวารเณ** โดยประตูในทิศปราจีน **วสตี** ย่อมประทับ **ปุพฺพารามะ** ในปุพพราม **ปกตฺติยาปี** แม้โดยปกติ ฯ

พระศาสดา ทรงรับภิกษาในเรือนของนางวิสาขา เสด็จออกไปโดยประตูในทิศใต้ ย่อมประทับในพระเขตวัน ครั้นทรงรับภิกษาในเรือนของอนาถปิณฑิกเศรษฐีแล้ว ก็เสด็จ

ออกไปโดยประตูในทิศปราจีน ย่อมประทับอยู่ในปุพพาราม แม้โดยปกติ

สตถา สุทธกัตตาใน วสติฯ สองบท อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปกตียาฯ ตติยาวิเสสนะใน ใน วสติ วิสาขาย สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน คณฺหิตฺวา ภิภฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิภฺขมิตฺวา ทภฺขินทฺวาเรน ตติยาวิเสสนะใน นิภฺขมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วสติ เชตวเน วิสยาธาระ ใน วสติ, อนาถปิณฺฑิกสุส สามีสัมพันธะใน เคเหฯ วิสยาธาระใน คณฺหิตฺวา ภิภฺขํ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิภฺขมิตฺวา ปาจีนทฺวาเรน ตติยาวิเสสนะ ใน นิภฺขมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วสติ ปุพฺพารามะ วิสยาธาระใน วสติ ฯ

๒๘๗. อุตฺตรทฺวารํ สนฺธาย คจฺจนฺตํ เอว ภควนฺตํ ทิสฺวา “จาริกํ ปกฺกมิสฺสุตฺตีติ ชานนฺติ ฯ

(ชนา) อุตฺตรทฺวารํ สนฺธาย คจฺจนฺตํ เอว ภควนฺตํ ทิสฺวา “(สตฺถา) จาริกํ ปกฺกมิสฺสุตฺตีติ ชานนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า คจฺจนฺตํ เอว ผู้เสด็จไปอยู่นั้นเทียว สนฺธาย หมายถึงเอา อุตฺตรทฺวารํ ซึ่งประตูในทิศเหนือ ชานนฺติ ย่อมรู้ อิติ ว่า “(สตฺถา) อ.พระศาสดา ปกฺกมิสฺสุตฺติ จักเสด็จหลีกไป จาริกํ สูที่จาริก” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชน เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เสด็จไปอยู่นั้นแหละ หมายถึงเอาประตูในทิศเหนือ ย่อมรู้ว่า “พระศาสดา จักเสด็จหลีกไปสู่ที่จาริก”

ชนา สุทธกัตตาใน ชานนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุตฺตรทฺวารํ อวุตตกัมมะใน สนฺธายฯ กิริยาวิเสสนะใน คจฺจนฺตํ เอวตฺทํ อวชารณะเข้ากับ คจฺจนฺตํฯ วิเสสนะของ ภควนฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ชานนฺติ “สตฺถา สุทธกัตตาใน ปกฺกมิสฺสุตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จาริกํ สัมปาปุณฺณยกัมมะใน ปกฺกมิสฺสุตฺติ” อิตติศัพท์ อากาเรใน ชานนฺติ ฯ

๒๘๘. วิสาขापि त्तिवस्स “स्तथा अत्तरवारारिमुखे कोटि सुत्तव वकेन कन्तुव वन्तिता आह “चारिकं कन्तुगामत्त गन्तेति ฯ

วิสาขาปี ต่ทิวส์ “สตถา อุตตรทวารากิมุโข คโตติ สุตวาว เวเคน คนตุวา วนทิตวา อาห
“(ตุมุเห) จาริกิ คนตุกามา อตถ ฆนเตติ ฯ

วิสาขาปี แม่ อ.นางวิสาขา สุตวาว ฟังแล้วเที่ยว อิติ ว่า “สตถา อ.พระศาสดา
อุตตรทวารากิมุโข ผู้มีพระพักตร์เฉพาต่อประตูในทิศเหนือ คโต เสด็จไปแล้ว” อิติ
ดังนี้ ต่ทิวส์ ในวันนั้น คนตุวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว วนทิตวา ถวายบังคมแล้ว
อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมุเห) อ.พระองค์
คนตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเสด็จไป จาริกิ สู่ที่จาริก อตถ ย่อมเป็นหรือ” อิติ
ดังนี้ ฯ

แม่นางวิสาขา พอฟังว่า “พระศาสดา มีพระพักตร์ต่อประตูในทิศเหนือ เสด็จไปแล้ว”
ในวันนั้น ไปแล้วโดยเร็ว ถวายบังคม กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์
มีความประสงค์เพื่อจะเสด็จไปสู่ที่จาริกหรือ ?”

อปีศัพท อเปกษัตถะเข้ากับ วิสาขาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตุวาจก
ต่ทิวส์ ทุตติยากาลสัตตมีใน สุตวา “สตถา สุทธกัตตาใน คโตฯ กิตบทกัตตุวาจก อุตตร-
ทวารากิมุโข วิเสสนะของ สตถา” อิติศัพท อาการะใน สุตวา เอวศัพท อวธารณะเข้า
กับ สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา เวเคน ตติยาวิเสสนะใน คนตุวาฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน วนทิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ฆนเต อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตาใน
อตถฯ อาชยตบทกัตตุวาจก จาริกิ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุกามาฯ วิกตีกัตตาใน
อตถ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๒๘๙. “อาม วิสาเขตติ ฯ

(สตถา) “อาม (เอว) วิสาเขตติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วิสaxe ดูก่อนนางวิสาขา อาม
เจริญพร (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนนางวิสาขา เจริญพร อย่างนั้น”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตุวาจก “วิสaxe อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉ-

นัตถะ เอวํ ลิงคัตถะ” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๒๙๐. “ภนฺเต เอตฺตํ ฐนํ ปริจฺจชิตฺวา ตุมฺหากํ วิหารํ กาเรมิ, นิวตฺตถ ภนฺเตติ ๕

(วิสาขา) “(อห) ภนฺเต เอตฺตํ ฐนํ ปริจฺจชิตฺวา (ปุคฺคล) ตุมฺหากํ วิหารํ กาเรมิ, (ตุมฺเห) นิวตฺตถ ภนฺเตติ (อาห) ๕

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (อห) อ.หม่อมฉัน ปริจฺจชิตฺวา บริจาคนแล้ว ฐนํ ซึ่งทรัพย์ เอตฺตํ มีประมาณเท่านี้ (ปุคฺคล) ยังบุคคล กาเรมิ ย่อมให้กระทำ วิหารํ ซึ่งวิหาร ตุมฺหากํ เพื่อพระองค์, ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ นิวตฺตถ ขอจงเสด็จกลับ” อิติ ดังนี้ ๕

นางวิสาขา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันบริจาคนทรัพย์มีประมาณเท่านี้ ให้ช่างสร้างวิหารเพื่อพระองค์, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ จงเสด็จกลับ”

วิสาขา สุกฺทกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหํ เหตุกัตตา ใน กาเรมิ ๕ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก เอตฺตํ วิเสสนะของ ฐนํ ๕ อวุตตกัมมะใน ปริจฺจชิตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน กาเรมิ ปุคฺคล การิตกัมมะใน กาเรมิ ตุมฺหากํ สัมปทาน ใน กาเรมิ วิหารํ อวุตตกัมมะใน กาเรมิ, ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุกฺทกัตตาใน นิวตฺตถ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ อากาละใน อาห ๕

๒๙๑. “อนิวตฺตคฺมนํ อิทํ วิสาเขตติ ๕

(สตุถา) “อนิวตฺตคฺมนํ (โหติ) อิทํ (คฺมน) วิสาเขตติ (อาห) ๕

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “วิสาเข ดูก่อนนางวิสาขา อิทํ (คฺมน) อ.การไปนี้ อนิวตฺตคฺมนํ เป็นการไปไม่กลับ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูก่อนนางวิสาขา การไปนี้ เป็นการไม่กลับ”

สตุถา สุทธกัตตทาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก “วิสาเข อาลปนะ อิหิ วิเสสณะของ
 คมน๑ สุทธกัตตทาใน โหติ๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก อนิวตตคมน๑ วิกติกัตตทาใน โหติ”
 อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๒๙๒. สา “อทุธา เหตุสมปนฺนํ กณฺจิ ปสฺสติ ภควาติ จินฺเตตฺวา “เตนหิ ภาณฺเต มยฺหิ
 กตาทวิขานนํ เอกํ ภิกฺขุํ นีวตฺตาเปตฺวา คจฺจณฺธาติ อาห ๕

สา (วิสาขา) “อทุธา เหตุสมปนฺนํ กณฺจิ ปสฺสติ ภควาติ จินฺเตตฺวา “เตนหิ (ตุมฺเห) ภาณฺเต มยฺหิ
 กตาทวิขานนํ เอกํ ภิกฺขุํ นีวตฺตาเปตฺวา คจฺจณฺธาติ อาห ๕

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ภควา อ.พระผู้มีพระภาค
 เจ้า ปสฺสติ ย่อมทรงเห็น กณฺจิ ซึ่งใครๆ เหตุสมปนฺนํ ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยเหตุ
 อทุธา แน่นแท้” อิติ ดังนี้ อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภาณฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.พระองค์ ภิกฺขุํ ยังภิกษุ เอกํ รูปหนึ่ง มยฺหิ กตาท-
 วิขานนํ ผู้รู้ซึ่งกิจ อันหม่อมฉัน กระทำแล้วและยังไม่กระทำแล้ว นีวตฺตาเปตฺวา
 ให้กลับแล้ว คจฺจณฺธ จงเสด็จไปเถิด” อิติ ดังนี้ ๕

นางวิสาขานัน คิดว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ย่อมทรงเห็นใครๆ ผู้ถึงพร้อมด้วยเหตุ
 แน่นแท้” กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์ โปรดให้ภิกษุรูป
 หนึ่ง ผู้รู้กิจที่ทำแล้วและที่ยังไม่ได้ทำ ให้กลับแล้ว จงเสด็จไปเถิด”

สา วิเสสณะของ วิสาขา๑ สุทธกัตตทาใน อาห๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก “ภควา สุทธ-
 กัตตทาใน ปสฺสติ๑ อาขยาตบทกัตตวาจาก อทุธา กิริยาวิเสสณะใน ปสฺสติ เหตุสมปนฺนํ
 วิเสสณะของ กณฺจิ๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺสติ” อิติศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาล
 กิริยาใน อาห “ภาณฺเต อาลปนะ เตนหิ อุกฺโขชนฺตถะ ตุมฺเห สุทธกัตตทาใน คจฺจณฺธ๑
 อาขยาตบทกัตตวาจาก มยฺหิ ฌณฺฐีอนภินิตกัตตทาใน กตาท- กตาทวิขานนํ กิติ
 เอกํ กิติ วิเสสณะของ ภิกฺขุํ๑ การิตกัมมะใน นีวตฺตาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจณฺธ”
 อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๕

๒๙๓. “ยํ โรเจสิ, ตสฺส ปตฺตํ คณฺห วิสาเขตฺติ ๕

(สตถา) “(ตฺว) ยํ (ภิกขุ) โรเจสิ, (ตฺว) ตสฺส (ภิกขุสฺส) ปตฺตํ คณฺห วิสาเขตติ (อาห) ๫

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ โรเจสิ ย่อมชอบใจ ยํ (ภิกขุ) ซึ่งภิกขุรูปใด, วิสาเข ดูก่อนนางวิสาขา (ตฺว) อ.เธอ คณฺห จงรับเอา ปตฺตํ ซึ่งบาตร ตสฺส (ภิกขุสฺส) ของภิกขุรูปนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดา ตรัสว่า “เธอ ย่อมชอบใจภิกขุรูปใด, ดูก่อนนางวิสาขา เธอจงรับบาตร ของภิกขุรูปนั้นเถิด”

สตถา สุกฺตทตฺตานิ อาหฺย อาชยตบทกตฺตฺวาจก “ตฺวํ สุกฺตทตฺตานิ โรเจสิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ยํ วิเสสฺนฺของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมฺใน โรเจสิ, วิสาเข อาลปฺนฺ ตฺวํ สุกฺตทตฺตานิ คณฺหฺย อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสฺนฺของ ภิกขุสฺสฯ สามิ- สัมพันธฺใน ปตฺตํฯ อวุตตกัมมฺใน คณฺห” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๒๙๔. สา กิณฺจปิ อานนฺทตฺเถโร ปิยายติ, “มหาโมคคฺลฺลนฺตฺเถโร อิทฺธิมา, เอตํ เม นิสฺสาย กมฺมํ ลหุํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ ปน จินฺเตตฺวา เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ ๫

สา (วิสาขา) กิณฺจปิ อานนฺทตฺเถโร ปิยายติ, (สา วิสาขา) “มหาโมคคฺลฺลนฺตฺเถโร อิทฺธิมา (โหติ), เอตํ (มหาโมคคฺลฺลนฺตฺเถโร) เม นิสฺสาย กมฺมํ ลหุํ นิปฺปชฺชิสฺสตีติ ปน จินฺเตตฺวา เถรสฺส ปตฺตํ คณฺหิ ๫

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน ปิยายติ ย่อมรัก อานนฺทตฺเถโร ซึ่งพระอานนทผู้เถระ กิณฺจปิ แมกัจริง, ปน ถึงอย่างนั้น (สา วิสาขา) อ.นางวิสาขานัน จินฺเตตฺวา คิด แล้ว อิติ ว่า “มหาโมคคฺลฺลนฺตฺเถโร อ.พระมหาโมคคัลลนฺตฺเถระ อิทฺธิมา เป็นผู้ มีฤทธิ์ (โหติ) ย่อมเป็น, กมฺมํ อ.การงาน เม ของเรา นิปฺปชฺชิสฺสตีติ จักสำเร็จ ลหุํ เร็ว นิสฺสาย เพราะอาศัย เอตํ (มหาโมคคฺลฺลนฺตฺเถโร) ซึ่งพระมหาโมคคัลลนฺตฺเถระผู้เถระนั้น” อิติ ดังนี้ คณฺหิ รับเอาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร เถรสฺส ของพระเถระ ๫

นางวิสาขานัน ย่อมรักพระอานนทเถระ แมกัจริง, ถึงอย่างนั้น นางวิสาขานัน ก็คิดว่า “พระมหาโมคคัลลนฺตฺเถระ มีฤทธิ์, การงานของเรา จักสำเร็จได้เร็ว เพราะอาศัย พระมหาโมคคัลลนฺตฺเถระนั้น” ดังนี้ จึงรับบาตรของพระเถระ

สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทรกัตตานิ ปิยายติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กิญจาปิ
 อรุจิสฺสุนัถะ อานนุทเถโร อุตตกัมมะใน ปิยายติ, ปนศัพทํ อนุคคหัตถะ
 สา วิเสสนะของ วิสาขาฯ สุทรกัตตานิ คณฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 “มหาโมคคฺลฺลานตฺเถโร สุทรกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทธิมา วิกิตติ-
 กัตตานิ โหติ, กมฺมํ สุทรกัตตานิ นิปฺปชฺชิสฺสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสนะ
 ของ มหาโมคคฺลฺลานตฺเถโรฯ อุตตกัมมะใน นิสฺสาย เม สามีสัมพันธะใน กมฺมํ นิสฺสาย
 เหตุไฉน นิปฺปชฺชิสฺสตี ลหุํ กิริยาวิเสสนะใน นิปฺปชฺชิสฺสตี” อิติศัพทํ อาการะใน
 จินฺนเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คณฺหิ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ปตฺตํฯ อุตตกัมมะใน
 คณฺหิ ฯ

๒๙๕. เถโร สตฺถารํ โอลิเกสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ โอลิเกสิ แลดูแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ฯ

พระเถระ แลดูพระศาสดา

เถโร สุทรกัตตานิ โอลิเกสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตฺถารํ อุตตกัมมะใน โอลิเกสิ
 ฯ

๒๙๖. สตฺถา “ตว ปริวาระ ปญฺจสเต ภิกฺขุ คเหตุวา นีวตฺต โมคคฺลฺลานาติ ฯ

สตฺถา “(ตว) ตว ปริวาระ ปญฺจสเต ภิกฺขุ คเหตุวา นีวตฺต โมคคฺลฺลานาติ (อาห) ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “โมคคฺลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ
 (ตว) อ.เธอ คเหตุวา พาเอาแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. ปญฺจสเต ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ
 ปริวาระ ผู้เป็นบริวาร ตว ของเธอ นีวตฺต จงกลับเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “โมคคัลลานะ เธอพาเอาภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้เป็นบริวารของ
 เธอจงกลับเถิด”

สตฺถา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “โมคคฺลฺลาน อาลปนะ ตวํ สุทร-
 กัตตานิ นีวตฺตฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตว สามีสัมพันธะใน ปริวาระฯ กิตฺติ ปญฺจสเต

กิติ วิเสสณะของ ภิกขุๆ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาๆ สมานกาลกิริยาใน นิวุตต” อิติศัพท์
 อาการะใน อาห ๕

๒๙๗. โส ตถา อกาลิ ๕

โส (มหาโมคคัลลานตเถโร) ตถา อกาลิ ๕

โส (มหาโมคคัลลานตเถโร) อ.พระมหาโมคคัลลานะผู้เถระนั้น อกาลิ ได้กระทำแล้ว
 ตถา เหมือนอย่างนั้น ๕

พระมหาโมคคัลลานเถระนั้น ได้ทำเหมือนอย่างนั้น

โส วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานตเถโรๆ สุททกัตตาใน อกาลิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก
 ตถา กิริยาวิเสสณะใน อกาลิ ๕

๒๙๘. ตสฺसानุภาเวน ปญฺญาสสฺมุจฺจโยชนานิปี รุกฺขตถาย จ ปาสาณตถาย จ คตา มนุสฺสา
 มหฺนเต มหฺนเต รุกฺเข จ ปาสาเณ จ คเหตุวา ตํทิวสฺเมว อากจฺจนฺติ, เหว สกฺเฏ
 รุกฺขปาสาเณ อาโรเปนฺตา กิลมฺนฺติ, น อุกฺโข ภณฺชติ, น จิรฺสฺเสว เทวภูมิกํ
 ปาสาทํ กรีสุ ๕

ตสฺส (มหาโมคคัลลานตเถรสฺส) อานุภาเวน ปญฺญาสสฺมุจฺจโยชนานิปี รุกฺขตถาย จ
 ปาสาณตถาย จ คตา มนุสฺสา มหฺนเต มหฺนเต รุกฺเข จ ปาสาเณ จ คเหตุวา ตํทิวสฺ เอว
 อากจฺจนฺติ, (ชนา) เหว สกฺเฏ รุกฺขปาสาเณ อาโรเปนฺตา กิลมฺนฺติ, น อุกฺโข ภณฺชติ, (ชนา)
 น จิรฺสฺเสว เทวภูมิกํ ปาสาทํ กรีสุ ๕

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. คตา ผู้ไปแล้ว ปญฺญาสสฺมุจฺจโยชนานิปี แม้สิ้นโยชน์ห้าสิบหรือ
 หกสิบ รุกฺขตถาย จ เพื่อประโยชน์แก่ต้นไม้ด้วย ปาสาณตถาย จ เพื่อประโยชน์
 แก่แผ่นดินด้วย คเหตุวา ถือเอาแล้ว รุกฺเข จ ซึ่งต้นไม้ ท. ด้วย ปาสาเณ จ ซึ่งแผ่น
 หิน ท. ด้วย มหฺนเต มหฺนเต อันใหญ่ๆ อากจฺจนฺติ ย่อมมา ตํทิวสฺ เอว ในวันนั้น
 นั้นเที่ยว อานุภาเวน ด้วยอานุภาพ ตสฺส (มหาโมคคัลลานตเถรสฺส) ของพระมหา
 โมคคัลลานะผู้เถระนั้น, (ชนา) อ.ชน ท. อาโรเปนฺตา ยกขึ้นอยู่ รุกฺขปาสาเณ
 ซึ่งต้นไม้และแผ่นดิน ท. สกฺเฏ บนเกวียน เหว กิลมฺนฺติ ย่อมไม่ลำบากนั้นเที่ยว,

อกุโฆ อ.เพลลา น ภณชติ ย่อมไม่หัก, (ชนา) อ.ชน ท. กรีสู กระทำแล้ว ปาสาทิ
ซึ่งปราสาท เทวภูมิก็ อันประกอบแล้วด้วยชั้นสอง น จิรสเสว โดยกาลไม่นาน
นั้นเทียว ฯ

พวกมนุษย์ผู้ไปแม่สิ้น ๕๐ หรือ ๖๐ โยชน เพื่อประโยชน์แก่ต้นไม้ และเพื่อประโยชน์
แก่แผ่นดิน ถือเอาต้นไม้ทั้งหลาย และแผ่นดินทั้งหลาย ทั้งใหญ่ๆ ย่อมมาในวันนั้นนั้น
แหละ ด้วยอำนาจของพระมหาโมคคัลลานเถระนั้น, พวกชน ยกต้นไม้และแผ่นดิน
ขึ้นบนเกวียน ย่อมไม่ลำบากเลย, เพลลา ย่อมไม่หัก, พวกชน สร้างปราสาท ๒ ชั้น โดย
กาลไม่นานนัก

คตา วิเสสนะของ มนุสสาๆ สุทธกัตตาใน อากจันตติๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตสฺส
วิเสสนะของ มหาโมคคัลลานเถระสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อานุภาเวนๆ ภาระใน
อากจันตติ อปิตัพท อเปกชัตตะเข้ากับ ปณณาสสฏฺฐิจโยชนานิๆ อัจจันตสังโยคะใน
คตา รุกชตฺถาย กิติ ปาสาณตฺถาย กิติ สัมปทานใน คตา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะ
เข้ากับ รุกชตฺถาย และ ปาสาณตฺถาย มหฺนเต สองบท วิเสสนะของ รุกฺเข และ
ปาสาณ รุกฺเข กิติ ปาสาณ กิติ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตตะ
เข้ากับ รุกฺเข และ ปาสาณ คเหตุวา ปุพพกาลกิริยาใน อากจันตติ เอวศัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ ตํทิวสฺสๆ ทุตติยากาลสัตตมีใน อากจันตติ, ชนา สุทธกัตตาใน กิลมนฺติๆ
อาชยาดบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นๆ ศัพท์ ปฏิเสชนะใน กิลมนฺติ สกฺเฏ
วิสยาธาระใน อาโรเปนฺตา รุกชปาสาณ อวุตตกัมมะใน อาโรเปนฺตาๆ อพฺพันฺตรกิริยา
ของ ชนา, อกุโฆ สุทธกัตตาใน ภณชติๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสชนะใน
ภณชติ, ชนา สุทธกัตตาใน กรีสฺสุๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิเสชนะใน จิรสฺส
เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จิรสฺสๆ จัฏฐิตติยาวิเสสนะใน กรีสฺสุ เทวภูมิก็ วิเสสนะของ
ปาสาทิๆ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ ฯ

๒๙๙. “เหตุจากรุกมียิ ปณจ คพฺภสทานิ อุปริภูมิยิ ปณจ คพฺภสทานีติ คพฺภสทสฺส-
ปฏิมณฺฑีโต ปาสาทิ อโหสิ ฯ

“เหตุจากรุกมียิ ปณจ คพฺภสทานิ อุปริภูมิยิ ปณจ คพฺภสทานีติ คพฺภสทสฺสปฏิมณฺฑีโต ปาสาทิ
อโหสิ ฯ

ปราสาท อ.ปราสาท **คพุกสหสุสปฏิมณฺหิโต** ประดับแล้วด้วยพินแห่งห้อง **อิตติ** คือ “**คพุกสถานิ** อ.ร้อยแห่งห้อง **ท. ปญจ** ห้า **เหฏฐาภูมิมิ** ที่ชั้นในภายใต้, **คพุกสถานิ** อ.ร้อยแห่งห้อง **ท. ปญจ** ห้า **อุปริภูมิมิ** ที่ชั้นในเบื้องบน” **อโหสิ** ได้มีแล้ว ฯ

ได้มีปราสาท ประดับด้วย ๑,๐๐๐ ห้อง คือ “ที่ชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง ที่ชั้นบน ๕๐๐ ห้อง”

คพุกสหสุสปฏิมณฺหิโต วิเสสนะของ ปราสาทๆ สุกทกัตตานิ อโหสิๆ อาชยาตบท กัตตวาจก “**เหฏฐาภูมิมิ** วิสยาธาระใน ปญจ **คพุกสถานิ** ปญจ วิเสสนะของ คพุกสถานิๆ ลิงคัตตะ **อุปริภูมิมิ** วิสยาธาระใน ปญจ **คพุกสถานิ** ปญจ วิเสสนะของ คพุกสถานิๆ ลิงคัตตะ” **อิตติศัพท์** สรุปะใน **คพุกสหสุสปฏิมณฺหิโต** **ปราสาท** ฯ

.....
๓๐๐. **สตถา** **นหวิ** **มาเสหิ** **จาริก** **จริตฺวา** **ปุณ** **สาวตฺถิ** **อคมาสิ** ฯ

สตถา อ.พระศาสดา **จริตฺวา** เสด็จเที่ยวไปแล้ว **จาริก** สู่ที่จาริก **มาเสหิ** โดยเดือน **ท. นหวิ** แก้ว **อคมาสิ** ได้เสด็จมาแล้ว **สาวตฺถิ** สู่เมืองสาวตถิ **ปุณ** อีก ฯ

พระศาสดา เสด็จเที่ยวไปสู่ที่จาริก โดย ๙ เดือน ได้เสด็จไปสู่เมืองสาวตถิอีก

สตถา **สุทกัตตานิ** **อคมาสิ**ๆ **อาชยาตบท**กัตตวาจก **นหวิ** วิเสสนะของ **มาเสหิ**ๆ **ตติยาวิเสสนะ**ใน **จริตฺวา** **จาริก** **สัมปาปุณิ**ยกัมมะใน **จริตฺวา**ๆ **ปุพพกาล**กิริยาใน **อคมาสิ** **ปุณ** **กิริยาวิเสสนะ**ใน **อคมาสิ** **สาวตฺถิ** **สัมปาปุณิ**ยกัมมะใน **อคมาสิ** ฯ

.....
๓๐๑. **วิสาขายปี** **ปราสาท** **กมฺม** **นหวิ** **เอว** **มาเสหิ** **นิฏฺฐิต** ฯ

กมฺม อ.การงาน **ปราสาท** ในปราสาท **วิสาขายปี** แม่ของนางวิสาข **นิฏฺฐิต** สำเร็จแล้ว **มาเสหิ** โดยเดือน **ท. นหวิ** **เอว** แก้วนั้นเที่ยว ฯ

การงานในปราสาทของนางวิสาข สำเร็จโดย ๙ เดือนเท่านั้น

กมฺม **สุทกัตตานิ** **นิฏฺฐิต**ๆ **กิตบท**กัตตวาจก **อปีศัพท์** **อเปกขัตตะ**เข้ากับ **วิสาขาย**ๆ **สามีสัมพันธะ**ใน **ปราสาท**ๆ **วิสยาธาระ**ใน **กมฺม** **เอวศัพท์** **อวชารณะ**เข้ากับ **นหวิ**ๆ **วิเสสนะ**ของ **มาเสหิ**ๆ **ตติยาวิเสสน**ใน **นิฏฺฐิต** ฯ

.....

๓๐๒. ปาสาทกัญญา ฆนโกฏิมรตตสุวณฺเณเนว สฎฺฐิจุทกขมฺมคฺคณฺหนกั กาเรสิ ฯ

(วิสาขา ปุคฺคัล) ปาสาทกัญญา ฆนโกฏิมรตตสุวณฺเณเนว เอว สฎฺฐิจุทกขมฺมคฺคณฺหนกั กาเรสิ ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา (ปุคฺคัล) ยังกุคคฺล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว ปาสาทกัญญา ซึ่งยอดแห่งปราสาท สฎฺฐิจุทกขมฺมคฺคณฺหนกั ให้เป็นที่รับซึ่งหม้ออันเต็มแล้วด้วยน้ำหกลีบหม้อ ฆนโกฏิมรตตสุวณฺเณเนว เอว ด้วยทงมีสีสุกอันบุคคฺลพึงบุโดยความเป็นแห่งนั้นเทียว ฯ

นางวิสาขา ใช้คนให้สร้างยอดปราสาท ให้เป็นรับหม้อน้ำ ๖๐ หม้อ ด้วยทงสีสุกที่บุโดยความเป็นแห่งนั้นแหละ

วิสาขา เหตุกัตตฺตาใน กาเรสิ ฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺตฺวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน กาเรสิ ปาสาทกัญญา อวุตตกัมมะใน กาเรสิ เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากัป ฆนโกฏิมรตตสุวณฺเณเนว ฯ ทรณะใน กาเรสิ สฎฺฐิจุทกขมฺมคฺคณฺหนกั วิกิตกัมมะใน กาเรสิ ฯ

๓๐๓. “สตุถา เขตวณฺนมหาวิหารี คจฺจตฺตีติ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนั กตฺวา สตุถาริ อตฺตโน วิหาริ เนตฺวา ปฏฺธิญฺญั คณฺหิ “ภนฺเต อิมั จาตุมฺมาสั ภิกฺขุสงฺขมฺ อเหตฺวา อิเชว วสถ, ปาสาทมหิ กิริสฺสามีติ ฯ

(วิสาขา) “สตุถา เขตวณฺนมหาวิหารี คจฺจตฺตีติ สุตฺวา ปจฺจุคฺคมนั กตฺวา สตุถาริ อตฺตโน วิหาริ เนตฺวา ปฏฺธิญฺญั คณฺหิ “(ตุมฺเห) ภนฺเต อิมั จาตุมฺมาสั ภิกฺขุสงฺขมฺ อเหตฺวา อิธ เอว (วิหารเ) วสถ, (อหิ) ปาสาทมหิ กิริสฺสามีติ (อาห) ฯ

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “สตุถา อ.พระศาสดา คจฺจตฺติ ย่อมเสด็จไป เขตวณฺนมหาวิหารี สู่พระมหาวิหารชื่อว่าเขตวัน” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ปจฺจุคฺคมนั ซึ่งการต้อนรับ เนตฺวา นำเสด็จไปแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดาวิหารี สูวิหาร อตฺตโน ของตน คณฺหิ รับเอาแล้ว ปฏฺธิญฺญั ซึ่งปฏฺธิญฺญา (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ คเหตฺวา ทรงพาเอาแล้ว ภิกฺขุสงฺขมฺ ซึ่งหมู่แห่งภิกฺขุ วสถ ของจงประทับอยู่ อิธ เอว (วิหารเ) ในวิหารนี้นั้นเทียว อิมั จาตุมฺมาสั ตลอดเดือนสิ้นนี้, (อหิ) อ.หม่อมฉัน กิริสฺสามิ จักกระทำ ปาสาทมหิ ซึ่งการฉลองซึ่งปราสาท” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขา พังว่า “พระศาสดา ย่อมเสด็จไปสู่พระเชตวันมหาวิหาร” จึงทำการต้อนรับ นำเสด็จพระศาสดาไปสู่วิหารของตน รับเอาปฎิญา แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระองค์ทรงพาทิภิกษุสงฆ์ ประทับอยู่ในวิหารนี้เท่านั้น ตลอด ๔ เดือนนี้, หม่อมฉันจักทำการฉลองปราสาท”

วิสาขา สุกถกัตตาใน อาหะ อาชยตบทกัตตวาจก “สตถา สุกถกัตตาใน คจจติฯ อาชยตบทกัตตวาจก เชตวันมหาวิหาร สัมปาปฎิณียกัมมะใน คจจติ” อิติศัพท์ อากาละใน สุตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ปจจุคคมนตรี อวุตตกัมมะใน กตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เนตวา สตถาร อวุตตกัมมะใน เนตวา อตตโน สามีสัมพันธะใน วิหารฯ สัมปาปฎิณียกัมมะใน เนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิ ปฎิญาญ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺहे สุกถกัตตาใน วสถฯ อาชยตบทกัตตวาจก อิม วิเสสชะของ จาตุมุมาสังฯ อัจจันตสังโยคะใน วสถ ภิกษุสงฆ์ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน วสถ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิทฯ วิเสสชะของ วิหาเรฯ วิสยาธาระใน วสถ, อห สุกถกัตตาใน กริสสามิฯ อาชยตบทกัตตวาจก ปาสาทมห อวุตตกัมมะใน กริสสามิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

.....
๓๐๔. สตถา อธิวาเสสิ ๫

สตถา (นิมนฺตน) อธิวาเสสิ ๫

สตถา อ.พระศาสดา (นิมนฺตน) ยังค่านิมนต์ อธิวาเสสิ ให้อยู่ทับแล้ว ๫

พระศาสดา ทรงรับค่านิมนต์แล้ว

สตถา เหตุกัตตาใน อธิวาเสสิฯ อาชยตบทเหตุกัตตวาจก นิมนฺตน การิตกัมมะใน อธิวาเสสิ ๫

.....
๓๐๕. สา ตโต ปฎุจาย พุทฺธปมุขสฺส ภิกษุสงฺฆสฺส วิหาเรเวว ทานํ เทติ ๫

สา (วิสาขา) ตโต (กาลโต) ปฎุจาย พุทฺธปมุขสฺส ภิกษุสงฺฆสฺส วิหาเร เอว ทานํ เทติ ๫

สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น เทติ ย่อมถวาย ทาน ซึ่งทาน วิหาเร เอว ในวิหาร

นั่นเทียว **ภิกษุสงฆ์** แก่หมู่แห่งภิกษุ **พุทธปรมุข** มีพระพุทธรูปเป็นประมุข **ปฏุจาย** จำเดิม **ตโต (กาลโต)** แต่กาลนั้น ฯ

นางวิสาขานั้น ย่อมถวายทานในวิหารนั้นแหละ แก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประมุข จำเดิมแต่กาลนั้น

สา วิเสสณะของ วิสาขาฯ สุทรรกัตตานิ เทติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตโต วิเสสณะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏุจายฯ กิริยาวิเสสณะใน เทติ พุทธปรมุขสงฆ์ วิเสสณะของ ภิกษุสงฆ์ฯ สัมปทานใน เทติ เอวคัพพ อวชารณะเข้ากับ วิหารเอฯ วิสาขาระใน เทติ ทานํ อวุตตกัมมะใน เทติ ฯ

๓๐๖. อถสุสา เอกา สหายิกา สหสสุคฺขณิกํ เอกํ วตฺถํ อาทาย อาคนฺตุวา “สหายิกเอ อหํ อิมํ วตฺถํ ตว ปาสาทเอ ภูมฺมตฺถรณสงฺเขเปเน อตฺถริตฺตูกามา, อตฺถรณฺญจानํ เม อาจิกฺขถาติ อาห ฯ

อถ อสุสา (วิสาขาย) เอกา สหายิกา สหสสุคฺขณิกํ เอกํ วตฺถํ อาทาย อาคนฺตุวา “สหายิกเอ อหํ อิมํ วตฺถํ ตว ปาสาทเอ ภูมฺมตฺถรณสงฺเขเปเน อตฺถริตฺตูกามา (อมฺหิ), (ตุมฺเห) อตฺถรณฺญจานํ เม อาจิกฺขถาติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น สหายิกา อ.หฺมฺยิสหาย เอกา คนหนึ่ง อสุสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น อาทาย ถือเอาแล้ว วตฺถํ ซึ่งผ้า เอกํ ผืนหนึ่ง สหสสุคฺขณิกํ อันมีค่าหนึ่ง พัน อาคนฺตุวา มาแล้ว อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สหายิกเอ แนะหฺมฺยิสหาย อหํ อ.ดิฉฺน อตฺถริตฺตูกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันปลูลาด อิมํ วตฺถํ ซึ่งผ้าผืนนี้ ปาสาทเอ ในปราสาท ตว ของเธอ ภูมฺมตฺถรณสงฺเขเปเน โดยสังเขปแห่งการปลูลาดที่ภาคพื้น (อมฺหิ) ย่อมเป็น, (ตุมฺเห) อ.เธอ อาจิกฺขถ ของจงบอก อตฺถรณฺญจานํ ซึ่งที่เป็นที่ปลูลาด เม แก่ดิฉฺนเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น หฺมฺยิสหายคนหนึ่ง ของนางวิสาขานั้น ถือเอาผ้าผืนหนึ่ง มีราคา ๑,๐๐๐ มากกล่าว ว่า “แนะหฺมฺยิสหาย ดิฉฺน มีความประสงค์จะปลูลาดผ้านี้ ในปราสาทของท่าน โดยสังเขปแห่งการปลูลาดที่พื้น, ขอท่านจงบอกที่เป็นที่ปลูลาด แก่ดิฉฺนเถิด”

อถ กาลสัตตมึ เอกา วิเสสณะของ สหายิกาฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบท กัตตุวาจก อสสา วิเสสณะของ วิสาขายฯ สามีสัมพันธะใน สหายิกา สหสสุคณนิกั กัตติ เอกั กัตติ วิเสสณะของ วตุถัฯ อวุตตกัมมะใน อาหฯฯ สมานกาลกิริยาใน อาคนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สหายิกะ อาลปนะ อหึ สุทธกัตตาใน อมฺหิฯ อาชยาตบท กัตตุวาจก อิมั วิเสสณะของ วตุถัฯ อวุตตกัมมะใน อตฺถริตุกามา ตว สามีสัมพันธะใน ปาสาเทฯ วิสยาธาระใน อตฺถริตุกามา ภูมุตตฺถรณสงฺเขเปน ตติยาวิเสสณะใน อตฺถริตุกามาฯ วิกตีกัตตาใน อมฺหิ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน อาจิกฺขถฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อตฺถรณญฺจานั อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขถ เม สัมปทานใน อาจิกฺขถ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๓๐๗. “สหายิกะ สเจ ตฺยาหึ ‘โอภาโส นตฺถิติ วกฺขามิ, ตฺวึ ‘เม โอภาสั อทาตุกามาติ มณฺณิสฺสสฺสิ, สยเมว ปาสาทสฺส เทว ภูมฺโย คพฺภสฺสจ โอลเกตฺวา อตฺถรณญฺจานั ชานาหิติ ฯ

(วิสาขฯ) “สหายิกะ สเจ เต อหึ ‘โอภาโส นตฺถิติ วกฺขามิ, ตฺวึ ‘(ตฺวึ) เม โอภาสั อทาตุกามา (อสิ) อิติ มณฺณิสฺสสฺสิ, (ตฺวึ) สยึ เอว ปาสาทสฺส เทว ภูมฺโย (จ) คพฺภสฺสจ จ โอลเกตฺวา อตฺถรณญฺจานั ชานาหิติ (อาห) ฯ

(วิสาขฯ) อ.นางวิสาขฯ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สหายิกะ แนะหฺญิงฺสหาย สเจ ถ้าวา อหึ อ.เรา วกฺขามิ จักกล่าว เต แก่เธอ อิติ ว่า ‘โอภาโส อ.โอภาส นตฺถิ ย่อม ‘ไม่มี’ อิติ ดังนี้, ตฺวึ อ.เธอ มณฺณิสฺสสฺสิ จักสำคัญ อิติ ว่า ‘(ตฺวึ) อ.เธอ อทาตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไม่ให้ โอภาสั ซึ่งโอภาส เม แก่เรา (อสิ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, (ตฺวึ) อ.เธอ โอลเกตฺวา แลดูแล้ว ภูมฺโย ซึ่งชั้น ท. เทว สอง (จ) ด้วย คพฺภสฺสจ ซึ่ง พันแห่งห้อง จ ด้วย ปาสาทสฺส แห่งปราสาท สยึ เอว ด้วยตนเองนั้นเกี่ยว ชานาหิ จรุง อตฺถรณญฺจานั ซึ่งที่เป็นที่ปลูลาด” อิติ ดังนี้ ฯ

นางวิสาขฯ กล่าวว่า “แนะหฺญิงฺสหาย ถ้าเราจักกล่าวแก่เธอว่า ‘ไม่มีโอภาส’ ดังนี้, เธอ จักสำคัญว่า ‘เธอ เป็นผู้ประสงค์เพื่อจะไม่ให้โอภาสแก่เรา’, เธอ แลดูทั้ง ๒ ชั้นและ ๑,๐๐๐ ห้อง ของปราสาท ด้วยตนเองนั้นแหละ แล้วจรุงซึ่งที่เป็นที่ปลูลาด”

วิสาขา สุทธกัถตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก “สหายิกเก อาลปนนะ สเจศัพฺพท์ ปริกัปปัตถะ อหิ สุทธกัถตาใน วกฺขามิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เต สัมปทานใน วกฺขามิ ‘โอกาโส สุทธกัถตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกัถตฺวาจก’ อิตติศัพฺพท์ อากากระใน วกฺขามิ, ตฺวํ สุทธกัถตาใน มณฺณิสฺสสฺสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ‘ตฺวํ สุทธกัถตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เม สัมปทาใน อทาตุ- โอกาสํ อวุตตกัถมมะใน อทาตุกามาฯ วิกตีกัถตาใน อสิ’ อิตติศัพฺพท์ อากากระใน มณฺณิสฺสสฺสิ, ตฺวํ สุทธกัถตาใน ชานาหิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอวศัพฺพท์ อวธารณะเข้ากับ สยัฯ กระณะใน โอลิเกตุวา ปาสาทสฺส สามีสัมพันธะใน ภูมियो และ คพฺภสฺสสฺสํ เทว วิเสสนะของ ภูมियोฯ กิติ คพฺภสฺสสฺสํ กิติ อวุตตกัถมมะใน โอลิเกตุวา จ สองศัพฺพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เทว ภูมियो และ คพฺภสฺสสฺสํ โอลิเกตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานาหิ อตฺถรณญฺจานํ อวุตตกัถมมะใน ชานาหิ” อิตติศัพฺพท์ อากากระใน อาหฯ

๓๐๘. สวา สหสฺสคฺคฺขณิกั วตฺถํ คเหตุวา ตตฺถ ตตฺถ วิจฺรนฺตี ตโต อปฺปตฺรมุลฺลํ วตฺถํ อทิสฺวา “นาหิ อิมสฺสมิ ปาสาทะ ปุณฺณภาคํ ลภามิตี โทมนสฺสปฺปตฺตา เอกสฺสมิ จาเน โรทฺหตี อฏฺฐจาสิฯ

สวา (สหายิกา) สหสฺสคฺคฺขณิกั วตฺถํ คเหตุวา ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) วิจฺรนฺตี ตโต (อตฺตโน วตฺถโต) อปฺปตฺรมุลฺลํ วตฺถํ อทิสฺวา “น อหิ อิมสฺสมิ ปาสาทะ ปุณฺณภาคํ ลภามิตี โทมนสฺสปฺปตฺตา เอกสฺสมิ จาเน โรทฺหตี อฏฺฐจาสิฯ

สวา (สหายิกา) อ.หญิงสหายนั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว วตฺถํ ซึ่งผ้า สหสฺสคฺคฺขณิกั อันมีค่าหนึ่งพัน วิจฺรนฺตี เทียวไปอยู่ ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้นๆ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว วตฺถํ ซึ่งผ้า อปฺปตฺรมุลฺลํ อันมีค่าน้อยกว่า ตโต (อตฺตโน วตฺถโต) กว่าผ้า ของตน นั้น โทมนสฺสปฺปตฺตา ผู้ถึงแล้วซึ่งความโทมนัส อิติ ว่า “อหิ อ.เรา น ลภามิ จะไม่ได้ ปุณฺณภาคํ ซึ่งส่วนแห่งบุญ อิมสฺสมิ ปาสาทะ ในปราสาทหลังนี้” อิติ ดังนี้ โรทฺหตี อฏฺฐจาสิ ได้ยื่นร้องให้อยู่แล้ว เอกสฺสมิ จาเน ในที่แห่งหนึ่งฯ

หญิงสหายนั้น ถือเอาผ้ามีราคา ๑,๐๐๐ เทียวไปในที่นั้นๆ ไม่เห็นผ้าที่ราคาน้อยกว่า กว่าผ้าของตนนั้น ถึงความโทมนัสว่า “เรา จะไม่ได้ส่วนบุญในปราสาทหลังนี้” ดังนี้ ได้ยื่นร้องให้อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง

สา วิเสสณะของ สหายิกาฯ สุทธกัตตาใน อฏฐาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 สหสสุคณนิกั วิเสสณะของ วตถั อวุตตกัมมะใน คเหตุวฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิจรนุตี
 ตตถ สองบท วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วิจรนุตีฯ อัพกันตรกิริยาของ สหายิกา
 ตโต วิเสสณะของ วตถโต อตตโน สามีสัมพันธะใน วตถโตฯ อปาทานใน อปปรตมุลฯ
 วิเสสณะของ วตถัฯ อวุตตกัมมะใน อทิสวฯ ปุพพกาลกิริยาใน -ปตฺตา “อหุ สุทธ-
 กัตตาใน ลภามิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพทั ปฏฺฐิเสระใน ลภามิ อิมสมุ วิเสสณะ
 ของ ปาสาเทฯ วิสยาธาระใน ลภามิ ปุณฺณภาคั อวุตตกัมมะใน ลภามิ” อิตติศัพทั
 อากาเรใน -ปตฺตา โทมนสุสปตฺตา วิเสสณะของ สหายิกา เอกสมุ วิเสสณะของ
 จาเนฯ วิสยาธาระใน อฏฐาสิ โรทฺหตี อัพกันตรกิริยาของ สหายิกา ฯ

๓๐๙. อถ นั อานนฺทตฺเถโร ทิสฺวา “กสฺมา โรทฺหิตฺติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ นั (อิตฺถิ) อานนฺทตฺเถโร ทิสฺวา “(ตฺว) กสฺมา โรทฺหิตฺติ ปุจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น อานนฺทตฺเถโร อ.พระอานนทผู้เถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว นั (อิตฺถิ) ซึ่งหญิง
 นั้น ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตฺว) อ.เธอ โรทฺหิตฺติ ย่อมร้องให้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร”
 อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น พระอานนทเถระ เห็นหญิงนั้น จึงถามว่า “เธอร้องให้ทำไม ?”

อถ กาลสัตตมึ อานนฺทตฺเถโร สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นั วิเสสณะ
 ของ อิตฺถิฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ “ตฺว สุทธกัตตาใน โรทฺหิตฺติ
 อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺมา เหตุใด โรทฺหิตฺติ” อิตติศัพทั อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๓๑๐. สา ตมตฺถั อารุเจสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) ตั อตฺถั อารุเจสิ ฯ

สา (อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อารุเจสิ บอกแล้ว ตั อตฺถั ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ

หญิงนั้น บอกเนื้อความนั้น

สา วิเสสณะของ อิตฺถิฯ สุทธกัตตาใน อารุเจสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตั วิเสสณะของ

อตุตถกัมมะใน อารโหเจสิ ฯ

๓๑๑. เถโร “มา จินฺตยิ, อหิ เต อตุตถกัมฺมจํ อจิกฺขิสฺสามิตี วตฺวา “โสปาณฺ ปาทปฺปญฺจนกํ กตฺวา อตุตฺตราหิ, ภิกฺขุ ปาเท โหวิตฺวา ปจฺมํ ตตฺถ ปาหิ ปฺปญฺจิตฺวา อนฺโต ปวิสิสฺสนฺติ, เวนฺเต มหปฺผลํ ภวิสฺสตีตี อาห ฯ

เถโร “(ตุ) มา จินฺตยิ, อหิ เต อตุตถกัมฺมจํ อจิกฺขิสฺสามิตี วตฺวา “(ตุ) โสปาณฺ ปาทปฺปญฺจนกํ กตฺวา อตุตฺตราหิ, ภิกฺขุ ปาเท โหวิตฺวา ปจฺมํ ตตฺถ (วตฺถ) ปาหิ ปฺปญฺจิตฺวา อนฺโต ปวิสิสฺสนฺติ, เหว (ภาเว สนฺเต), เต มหปฺผลํ ภวิสฺสตีตี อาห ฯ

เถโร อ.พระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.ท่าน มา จินฺตยิ อย่าคิดแล้ว, อหิ อ.อาตมา อจิกฺขิสฺสามิ จักบอก อตุตถกัมฺมจํ ซึ่งเป็นที่ปูลาด เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.ท่าน อตุตฺตราหิ จงปูลาด กตฺวา กระทำ ปาทปฺปญฺจนกํ ให้เป็นผ้าเช็ดซึ่งเท้า โสปาณฺ ที่บันได, ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. โหวิตฺวา ล้างแล้ว ปาเท ซึ่งเท้า ท. ปฺปญฺจิตฺวา เช็ดแล้ว ปาหิ ซึ่งเท้า ตตฺถ (วตฺถ) ที่ผ้านั้น ปจฺมํ ก่อน ปวิสิสฺสนฺติ จักเข้าไป อนฺโต ในภายใน, เหว (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็น อย่างนี้ (สนฺเต) มีอยู่, มหปฺผลํ อ.ผลใหญ่ ภวิสฺสตี จักมี เต แก่ท่าน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระ กล่าวว่า “ท่าน อย่าคิดไปเลย, อาตมาจักบอกที่เป็นที่ปูลาดแก่ท่าน” ดังนี้แล้ว ก็กล่าวว่า “ท่าน จงปูลาด ทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้าทั้งหลาย ที่บันได, พวกภิกษุ ล้างเท้าทั้งหลาย เช็ดเท้าที่ผ้านั้นก่อน จักเข้าไปข้างใน, เมื่อเป็นเช่นนั้น, ผลใหญ่ จักมีแก่ท่าน”

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ตุ สุทฺธกัตฺตาใน จินฺตยิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพฺทํ ปฏฺิเสระใน จินฺตยิ, อหิ สุทฺธกัตฺตาใน อจิกฺขิสฺสามิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เต สัมปทานใน อจิกฺขิสฺสามิ อตุตถกัมฺมจํ อตุตถกัมมะใน อจิกฺขิสฺสามิ” อิติศัพฺทํ อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ตุ สุทฺธกัตฺตาใน อตุตฺตราหิ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โสปาณฺ วิสยาธาระใน อตุตฺตราหิ ปาทปฺปญฺจนกํ วิกตีกัมมะใน กตฺวา ๑ กิริยาวิเสสนะใน อตุตฺตราหิ, ภิกฺขุ สุทฺธกัตฺตาใน ปวิสิสฺสนฺติ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปาเท อตุตถกัมมะใน โหวิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฺปญฺจิตฺวา ปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน ปฺปญฺจิตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ วตฺถ ๑ วิสยาธาระใน ปฺปญฺจิตฺวา

(วิสาข) โอสานทิวเส ภิกขุสงฺฆสฺส จีวรสาฎกเก อทาสี ฯ

(วิสาข) อ.นางวิสาข **อทาสี** ได้ถวายแล้ว **จีวรสาฎก** ซึ่งผ้าสาฎกเพื่อจีวร ท. **ภิกขุสงฺฆสฺส** แก่หมู่แห่งภิกษุ **โอสานทิวเส** ในวันเป็นที่สิ้นสุดลง ฯ

ในวันสุดท้าย นางได้ถวายผ้าสาฎกเพื่อจีวรแก่ภิกษุสงฆ์

โอสานทิวเส กาลสัตตมมีใน อทาสี วิสาข สุกฺตทตฺตานิ อทาสีฯ อาชยตบทกัตตุวจาก ภิกขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน อทาสี จีวรสาฎกเก อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๓๑๕. สงฺฆนวกเณ ลทฺธจีวรสาฎกา สหสฺสํ อคฺขีสุ ฯ

สงฆนวกเณ (ภิกขุณา) ลทฺธจีวรสาฎกา สหสฺสํ อคฺขีสุ ฯ

สงฆนวกเณ (ภิกขุณา) ลทฺธจีวรสาฎกา อ.ผ้าสาฎกเพื่อจีวร อันภิกษุ ผู้ใหม่ในสงฆ์ ได้แล้ว **อคฺขีสุ** ถึงค่าแล้ว **สหสฺสํ** ซึ่งพันแห่งทรัพย์ ฯ

ผ้าสาฎกเพื่อจีวรทั้งหลาย ที่ภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์ได้แล้ว ถึงค่า ๑,๐๐๐

ลทฺธจีวรสาฎกา สุกฺตทตฺตานิ อคฺขีสุฯ อาชยตบทกัตตุวจาก สงฆนวกเณ วิเสสนะ ของ ภิกขุณาฯ อนภิตกัตตานิ ลทฺธ- สหสฺสํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อคฺขีสุ ฯ

๓๑๖. สพฺเพสํ ปตฺตานิ ปฺปรเตว ภาสชฺชํ อทาสี ฯ

(วิสาข) สพฺเพสํ (ภิกขุณฺ) ปตฺตานิ ปฺปรเตว ภาสชฺชํ อทาสี ฯ

(วิสาข) อ.นางวิสาข **ปตฺตานิ** ยงฺบาตฺร ท. **สพฺเพสํ (ภิกขุณฺ)** ของภิกษุ ท. ทั้งปวง **ปฺปรเตว** ให้เต็มแล้ว **อทาสี** ได้ถวายแล้ว **ภาสชฺชํ** ซึ่งเภสัช ฯ

นางวิสาข ยงฺบาตฺรของภิกษุทุกรูปให้เต็ม แล้วได้ถวายเภสัช

วิสาข สุกฺตทตฺตานิ อทาสีฯ อาชยตบทกัตตุวจาก สพฺเพสํ วิเสสนะของ ภิกขุณฺฯ สามีสัมพันธะใน ปตฺตานิฯ การิตกัมมะใน ปฺปรเตวฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ภาสชฺชํ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๓๑๗. ทานปริจจาคะ นว โภภโย อคมัสุ ๕

โภภโย อ.โภภโย ท. นว เก้า อคมัสุ ได้ไปแล้ว ทานปริจจาคะ ในการบริจาคซึ่งทาน ๕
ทรัพย์ ๙ โภภโย ได้ไปในการบริจาคทาน

นว วิเสสนะของ โภภโยๆ สุกทกัตตาใน อคมัสุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ทานปริจจาคะ
วิสยาธาระใน อคมัสุ ๕

๓๑๘. อิติ “วิหารสสุ ภูมิกคหณ นว โภภโย, วิหารการาปน นว, วิหารมเห นวาทิ
สพพาปิ สตุตวิสติ โภภโย พุทสาสเน ปริจจชิ ๕

อิติ (วิสขา) “วิหารสสุ ภูมิกคหณ นว โภภโย, วิหารการาปน นว (โภภโย), วิหารมเห
นว (โภภโย)” อิติ สพพาปิ สตุตวิสติ โภภโย พุทสาสเน ปริจจชิ ๕

(วิสขา) อ.นางวิสขา ปริจจชิ บริจาคแล้ว โภภโย ซึ่งโภภโย ท. สตุตวิสติ ยี่สิบเจ็ด
สพพาปิ แม่ทั้งปวง พุทสาสเน ในพระพุทสาสนา อิติ คือ “โภภโย ซึ่งโภภโย ท.
นว เก้า ภูมิกคหณ ในเพราะการถือเอาซึ่งภาคพื้น วิหารสสุ แห่งวิหาร, (โภภโย)
ซึ่งโภภโย ท. นว เก้า วิหารการาปน ในเพราะการให้กระทำซึ่งวิหาร, (โภภโย) ซึ่ง
โภภโย ท. นว เก้า วิหารมเห ในเพราะการฉลองซึ่งวิหาร” อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๕

นางวิสขา บริจาคทรัพย์ ๒๗ โภภโยแม่ทั้งหมดในพระพุทสาสนา คือ “๙ โภภโย ในเพราะ
การถือเอาพื้นที่แห่งวิหาร, ๙ โภภโย ในเพราะการให้สร้างวิหาร, ๙ โภภโย ในเพราะการ
ฉลองวิหาร” ด้วยประการฉะนี้

วิสขา สุกทกัตตาใน ปริจจชิๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อิติศัพท์ ปการัตตะ “วิหารสสุ
สามีสัมพันธะใน ภูมิกคหณๆ นิमितตัสตตมีใน โภภโย นว วิเสสนะของ โภภโยๆ
ลึงคัตตะ, วิหารการาปน นิमितตัสตตมีใน โภภโย นว วิเสสนะของ โภภโยๆ ลึงคัตตะ,
วิหารมเห นิमितตัสตตมีใน โภภโย นว วิเสสนะของ โภภโยๆ ลึงคัตตะ” อิติศัพท์
สรุปะใน สพพาปิ สตุตวิสติ โภภโย อปิศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สพพาๆ กิติ
สตุตวิสติ กิติ วิเสสนะของ โภภโยๆ อวุตตกัมมะใน ปริจจชิ พุทสาสเน วิสยาธาระใน
ปริจจชิ ๕

๓๑๙. อิตถิภาเว จตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐจิกฺขสฺส เคะเห วสฺมานาย เอรูโป ปริจฺจาโค นาม
อณฺณิสฺสา นตฺถิ ฯ

อิตถิภาเว จตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐจิกฺขสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) เคะเห วสฺมานาย เอรูโป ปริจฺจาโค นาม
อณฺณิสฺสา (อิตฺถิยา) นตฺถิ ฯ

ปริจฺจาโค นาม ชื่อ อ.การบริจาด เอรูโป อันมีอย่างนี้เป็นรูป นตฺถิ ย่อมไม่มี
อณฺณิสฺสา (อิตฺถิยา) แก่หญิงอื่น อิตถิภาเว จตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐจิกฺขสฺส (ปุคฺคฺลสฺส)
เคเห วสฺมานาย ผู้ดำรงอยู่แล้ว ในความเป็นแห่งหญิง อยู่อยู่ ในเรือน ของบุคคล
ผู้มีความเห็นผิด ฯ

ชื่อว่าการบริจาดเห็นปานนี้ ย่อมไม่มี แก่หญิงอื่น ผู้ดำรงอยู่ในความเป็นหญิง อยู่อยู่ใน
เรือนของบุคคลผู้เป็นมิฉฉาทิฏฐิ

เอรูโป วิเสสนะของ ปริจฺจาโค นามศัพท์ สันญญาชตฺกะเข้ากับ ปริจฺจาโค ๆ สุทฺธ-
กัตตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตฺวาจก อิตถิภาเว วิสยาธาระใน จตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน วสฺมานาย มิจฺฉาทิฏฺฐจิกฺขสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคฺลสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน เคะเห ๆ
วิสยาธาระใน วสฺมานาย ๆ กิตฺติ อณฺณิสฺสา กิตฺติ วิเสสนะของ อิตฺถิยา ๆ สัมปทานใน
นตฺถิ ฯ

๓๒๐. สา วิหารมฺหสฺส นินฺนิจิตฺทิวเส วฑฺฒมานกฺจฉายาย ปุตฺตนตฺตปริวูตา “ยํ ยํ มยา
ปุพฺเพ ปตฺถิตํ, สพฺพเมว มตฺถกํ ปตฺตนนฺติ ปาสาทํ อนุปริยายนฺตี ปญฺจหิ คาถาหิ
มรฺุรฺสทฺเทน อิมํ อุทานํ อุทาเนสิ

“กทาหํ นวปฺปาสาทํ	สุชามตฺตดิกลปนํ
วิหารทานํ ทสฺสามิ,	สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต ฯ
‘กทาหํ มณฺจปฺิจญฺจ,	ภิสฺสิพฺมโพนานาหิ จ
เสนาสนภณฺฑํ ทสฺสามิ,	สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต ฯ
‘กทาหํ สลากภตฺตํ,	สุจิมฺสฺสฺสฺสจหนํ
โกชนทานํ ทสฺสามิ,	สงฺกปฺโป มยฺห ปูริโต ฯ
‘กทาหํ กาสิกวตฺถํ	โฆมกปฺปาสิกาหิ จ

จิวรทาน์ ทสฺสามิ, สงฺกปฺโป มยฺห ปฺริโต ๕
 ‘กทาหิ สปฺปิหนนฺตี มรฺุเตลณฺจ ผาณิตฺ
 เกสชฺชทาน์ ทสฺสามิ, สงฺกปฺโป มยฺห ปฺริโตติ ๕

สา (วิสาข) วิหารมหสฺส นินฺุจิตทิวเส วฑฺฒมานกจฺฉายาย (เวลาย) ปุตฺตนตฺตปริวุตา “ยํ ยํ (ผล) มยา ปุพฺเพ ปตฺถิตฺ, สพฺพ เอว (ตํ ผล) มตฺถกํ ปตฺตนฺติ (จินฺเตตฺวา) ปาสาทํ อหฺุปริยายนฺตี ปญฺจหิ คาถาหิ มรฺุสทฺเทน อิมํ อุทาน์ อุทาเนสิ

“กทา อหํ นวปฺปาสาทํ สุรामตฺติกเลปนํ
 วิหารทาน์ (กตฺวา) ทสฺสามิ’ (อิตฺ) สงฺกปฺโป มยฺหํ ปฺริโต ๕
 ‘กทา อหํ มณฺจปฺิจํ จ, ภิสฺสิทิมุโพหนานิ จ
 เสนาสนภณฺทํ (กตฺวา) ทสฺสามิ’ (อิตฺ) สงฺกปฺโป มยฺหํ ปฺริโต ๕
 ‘กทา อหํ สลากภตฺตํ สุจิมํสุปเสจหนํ
 โภชนทาน์ (กตฺวา) ทสฺสามิ’ (อิตฺ) สงฺกปฺโป มยฺหํ ปฺริโต ๕
 ‘กทา อหํ กาสิกวตฺถํ โขมกปฺปาสิกานิ จ
 จิวรทาน์ (กตฺวา) ทสฺสามิ’ (อิตฺ) สงฺกปฺโป มยฺหํ ปฺริโต ๕
 ‘กทา อหํ สปฺปิหนนฺตี (จ) มรฺุเตลํ จ ผาณิตฺ (จ)
 เกสชฺชทาน์ (กตฺวา) ทสฺสามิ’ (อิตฺ) สงฺกปฺโป มยฺหํ ปฺริโตติ ๕

นินฺุจิตทิวเส ในวันเป็นทีเสริจสิ่น วิหารมหสฺส แห่งการฉลองซึ่งวิหาร สา วิสาข อ.นางวิสาขานั้น ปุตฺตนตฺตปริวุตา ผู้อันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว (เวลาย) ใน เวลา วฑฺฒมานกจฺฉายาย อันมีเงาอันเจริญอยู่ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิตฺ ว่า “ยํ ยํ (ผล) อ.ผลใด ๆ (มยา) อันเรา ปตฺถิตฺ ปรารธนาแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน, (ตํ ผล) อ.ผลนั้น สพฺพ เอว ทั้งปวงนั้นเทียว ปตฺตํ ถึงแล้ว มตฺถกํ ซึ่งทีสุด” อิตฺ ดังนี้ อหฺุปริยายนฺตี เวียนรอบอยู่ ปาสาทํ ซึ่งปราสาท อุทาเนสิ เปล่งแล้ว อิมํ อุทาน์ ซึ่งอุทาน์นี้ มรฺุสทฺเทน ด้วยเสียงอันไพเราะ คาถาหิ ด้วยคาถา ท. ปญฺจหิ ห้า อิตฺ ว่า

“สงฺกปฺโป อ.ความดำริ (อิตฺ) ว่า ‘กทา ในกาลไร อหํ อ.เรา ทสฺสามิ จักถวาย นวปฺปาสาทํ ซึ่งปราสาทใหม่ สุรामตฺติกเลปนํ อันฉาบทาด้วยปูนขาวและดินเหนียว (กตฺวา) กระทำ

วิหารทาน์ ให้เป็นวิหารทาน' (อิตติ) ดังนี้ ปุริโต เต็มแล้ว มยห์ แก่เรา,

สงกบโป อ.ความดำริ (อิตติ) ว่า 'กทา ในกาลไร อหฺ อ.เรา ทสฺสามิ จักถวาย มยฺจปีจํ จ ซึ่งเตียงและตั้งด้วย ภิสสิ- พิมุโพหนานิ จ ซึ่งฟูกและหมอน ท. ด้วย (กตฺวา) กระทำ เสนาสนภณฺทํ ให้เป็นเสนาสนะภณฺท' (อิตติ) ดังนี้ ปุริโต เต็มแล้ว มยห์ แก่เรา,

สงกบโป อ.ความดำริ (อิตติ) ว่า 'กทา ในกาลไร อหฺ อ.เรา ทสฺสามิ จักถวาย สลากภตฺตํ ซึ่งสลากภตฺร สฺจิมฺสฺสุปเสจหนฺ อันเข้าไปเจือด้วยเนื้ออันสะอาด (กตฺวา) กระทำ โภชนทาน์ ให้เป็นโภชนทาน' (อิตติ) ดังนี้ ปุริโต เต็มแล้ว มยห์ แก่เรา,

สงกบโป อ.ความดำริ (อิตติ) ว่า 'กทา ในกาลไร (อหฺ) อ.เรา ทสฺสามิ จักถวาย กาสิกวตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลนำมาแล้วจาก แวนแคว้นชื่อว่ากาสิ (จ) ด้วย โขมกปฺปาสิกานิ จ ซึ่งผ้า เปลือกไม้และผ้าฝ้าย ท. ด้วย (กตฺวา) กระทำ จีวรทาน์ ให้เป็นจีวรทาน' (อิตติ) ดังนี้ ปุริโต เต็มแล้ว มยห์ แก่เรา,

สงกบโป อ.ความดำริ (อิตติ) ว่า 'กทา ในกาลไร อหฺ อ.เรา ทสฺสามิ จักถวาย สบฺปิหนนฺตี (จ) ซึ่งเนยใสและเนยข้นด้วย มณฺฑเตลฺลํ จ ซึ่งน้ำผึ้งและน้ำมันด้วย ผาณฺตี (จ) ซึ่งน้ำอ้อยด้วย (กตฺวา) กระทำ เภสชฺชทาน์ ให้เป็นเภสชฺชทาน' (อิตติ) ดังนี้ ปุริโต เต็มแล้ว มยห์ แก่เรา" อิตติ ดังนี้ ฯ

ในวันทำงานฉลองปราสาทเสร็จสิ้น นางวิสาขานั้น แวดล้อมด้วยบุตรหลาน ในเวลาเที่ยงวัน คิดว่า "ผลใดๆ ที่เราปรารถนาแล้วในกาลก่อน, ผลนั้นทั้งหมดที่เดียว ถึงที่สุดแล้ว" เดินเวียนรอบปราสาท เปล่งอุทานนี้ ด้วยเสียงที่ไพเราะด้วย ๕ คาถาว่า

"ความดำริว่า 'เมื่อไร เราจักถวายปราสาทใหม่ ที่ฉาบด้วยปูนขาวและดินเหนียว ทำให้เป็นวิหารทาน' ดังนี้ เต็มแล้วแก่เรา, ความดำริว่า 'เมื่อไร เราจักถวายเตียง ตั้ง ฟูก และหมอน ทำให้เป็นเสนาสนะภณฺท' ดังนี้ เต็มแล้วแก่เรา,

ความดำริว่า ‘เมื่อไร เราจักถวายสลากัฏฐ อันเข้าไปเจือด้วย
 เนื้ออันสะอาด ทำให้เป็นโภชนทาน’ ดังนี้ เต็มแล้วแก่เรา,
 ความดำริว่า ‘เมื่อไร เราจักถวายผ้าที่นำมาจากแคว้นกาสิ ผ้า
 เปลือกไม้ และผ้าฝ้าย ทำให้เป็นจีวรทาน’ ดังนี้ เต็มแล้วแก่เรา,
 ความดำริว่า ‘เมื่อไร เราจักถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน
 และน้ำอ้อย ให้เป็นเภสัชทาน’ ดังนี้ เต็มแล้วแก่เรา

สา วิเสสณะของ วิสาขาฯ สุทธกัตตาใน อุทานสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก วิหารมหสุส
 สามีสัมพันธะใน นิฏฐิตทิวเสฯ กาลสัตตมีใน วฑฒมานกจฉายายฯ วิเสสณะของ
 เวลายฯ กาลสัตตมีใน -ปริวุตา ปุตุตตตตปริวุตา วิเสสณะของ วิสาขา “ ยี่ สองบพ
 วิเสสณะของ ผลึฯ วุตตกัมมะใน ปตฺถิตึฯ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภิตกัตตาใน
 ปตฺถิตึ ปุพฺเพ กาลสัตตมีใน ปตฺถิตึ, เอวคัพทึ อวธารณะเข้ากับ สพฺพึ กิตึ ตึ กิตึ
 วิเสสณะของ ผลึฯ สุทธกัตตาใน ปตฺตึฯ กิตบทกัตตุวาจก มตฺถกั สัมปทาปุณียกัมมะใน
 ปตฺตึ” อิตคัพทึ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนฺุปริยายนฺุตี ปาสาทึ
 อวุตตกัมมะใน อนฺุปริยายนฺุตีฯ อภันทรกิริยาของ วิสาขา ปณฺุจหิ วิเสสณะของ
 คาถาหึฯ กรณะใน อุทานสิ มฐุสทฺเทน กรณะใน อุทานสิ อิมิ วิเสสณะของ อุทานึฯ
 อวุตตกัมมะใน อุทานสิ

“กทา กาลสัตตมีใน ทสฺสามิ อหึ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก นวปฺปาสาทึ อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ
 สฺฐามตฺติกเลปนึ วิเสสณะของ นวปฺปาสาทึ วิหารทานึ วิกิต-
 กัมมะใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน ทสฺสามิ’ อิตคัพทึ สฺรูปะใน
 สงฺกปฺโปฯ สุทธกัตตาใน ปุริโตฯ กิตบทกัตตุวาจก มยฺหึ
 สัมปทานใน ปุริโต,

“กทา กาลสัตตมีใน ทสฺสามิ อหึ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิฯ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก มณฺุจปิจฺจึ กิตึ ภิสสิมฺโพหนานิ กิตึ
 อวุตตกัมมะใน ทสฺสามิ จ สองคัพทึ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ
 มณฺุจปิจฺจึ และ ภิสสิมฺโพหนานิ เสนาสนภณฺุฑึ วิกิตกัมมะใน
 กตฺวาฯ กิริยาวิเสสณะใน ทสฺสามิ’ อิตคัพทึ สฺรูปะใน สงฺกปฺโปฯ
 สุทธกัตตาใน ปุริโตฯ กิตบทกัตตุวาจก มยฺหึ สัมปทานใน

ปุริโตะ,

“กทา กาลสัตตมึใน ทสฺสามิ อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสามิ ๑
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สลาภภตฺตํ อวฺตตกัมมะใน ทสฺสามิ
 สฺจุจิมฺส
 กตฺวา ๑ กิริยาวิเสสฺส
 สฺสุทฺธกัตฺตาใน ปุริโตะ ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน
 ปุริโตะ,

“กทา กาลสัตตมึใน ทสฺสามิ อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสามิ ๑
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กาสิกวตฺตํ กัถิ โขมกปฺปาสิกานิ กัถิ
 อวฺตตกัมมะใน ทสฺสามิ จ สองศัพฺพํ ปทสมฺมุจยัตฺถะเข้ากับ
 กาสิกวตฺตํ และ โขมกปฺปาสิกานิ จีวรทานํ วิกติกัมมะใน
 กตฺวา ๑ กิริยาวิเสสฺส
 สฺสุทฺธกัตฺตาใน ปุริโตะ ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน
 ปุริโตะ,

“กทา กาลสัตตมึใน ทสฺสามิ อหํ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสามิ ๑
 อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สปฺปินฺนวินีตํ กัถิ มรฺชฺเตลล์ กัถิ ผาณินฺตํ กัถิ
 อวฺตตกัมมะใน ทสฺสามิ จ สามศัพฺพํ ปทสมฺมุจยัตฺถะเข้ากับ
 สปฺปินฺนวินีตํ มรฺชฺเตลล์ และ ผาณินฺตํ เกสชฺชทานํ วิกติกัมมะใน
 กตฺวา ๑ กิริยาวิเสสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 สฺสุทฺธกัตฺตาใน ปุริโตะ ๑ กิตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน
 ปุริโตะ” อิติศัพฺพํ สฺสรุปะใน อิมิ อุกทานํ ๑

๓๒๑. ภิกฺขุ ตสฺสสา สทฺทํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรจยีสฺสุ “ภานฺเต อมฺเหหิ เอตฺตเก อทฺธานเ
 วิสาขาย คายนํ นาม น ทิฏฺฐปฺพุพฺพํ, สา อชฺช ปุตฺตฺนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อนุปริยายติ, กิณฺนุ ขวสฺสา ปิตฺตํ กุปิตํ, อุกาหุ อุมฺมตฺติกา ชาตาดิ ๑

ภิกฺขุ ตสฺสสา (วิสาขาย) สทฺทํ สุตฺวา สตฺถุ อาโรจยีสฺสุ “ภานฺเต อมฺเหหิ เอตฺตเก อทฺธานเ
 วิสาขาย คายนํ นาม น ทิฏฺฐปฺพุพฺพํ (โหติ), สา (วิสาขา) อชฺช ปุตฺตฺนตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปาสาทํ อนุปริยายติ, กิณฺนุ โข อสฺสา (วิสาขาย) ปิตฺตํ กุปิตํ, อุกาหุ (วิสาขา) อุมฺมตฺติกา

ชาตาดิ ๕

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. สุตวา ฟังแล้ว สทฺทํ ซึ่งเสียง ตสฺสา (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น อาโรจยีสฺส กราบทูลแล้ว สตถุ แก่พระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คายนํ นาม ชื่อ อ.การขั้บร้อง วิสาขาย ของนางวิสาขา อมฺเหติ ทิฏฺฐปฺพุพฺพํ เป็น กิริยา อันข้าพระองค์ ท. เห็นแล้วในกาลก่อน อทฺธานเ สิ้นกาลยาวนาน ท. เอตตเก อันมีประมาณเท่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, สา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ปุตฺตนตฺตปริวฺตฺตา ผู้อันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว อชฺช ในวันนี้ คายมานา ขั้บอยู่ อนุปริยายติ ย่อมเวียนรอบ ปาสาทํ ซึ่งปราสาท, ปิตตํ อ.ตี อสฺสา (วิสาขาย) ของ นางวิสาขานั้น กุปีตํ กำเรียบแล้ว กิณฺนุ โข หรือหนอแล, อุทาทุ หรือว่า (วิสาขา) อ.นางวิสาขา อุมฺมตฺติกา เป็นบ้า ชาตา เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุทั้งหลาย ฟังเสียงของนางวิสาขานั้น กราบทูลแต่พระศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ชื่อว่าการขั้บร้องของนางวิสาขา พวกข้าพระองค์ไม่เคยเห็นสิ้นกาลยาวนาน มีประมาณเท่านี้, นางวิสาขานั้น มีบุตรหลานแวดล้อม ในวันนี้ ขั้บร้องอยู่ ย่อมเวียน รอบปราสาท, ดีของนางวิสาขานั้น กำเรียบหรือหนอแล หรือว่านางวิสาขา เป็นบ้าไป แล้ว”

ภิกษุ สุตฺถกัตฺตานิ อาโรจยีสฺส อายยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสฺสนะของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธะใน สทฺทํ อวฺตตกัมฺมะใน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรจยีสฺส สตถุ สัมปทานใน อาโรจยีสฺส “ภนฺเต อาลปนะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ คายนํ สุตฺถกัตฺตานิ โหติ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก อมฺเหติ อนภิตกัตฺตานิ ทิฏฺฐ- เอตตเก วิเสสฺสนะของ อทฺธานเ อัจจันตสังโยคะใน ทิฏฺฐปฺพุพฺพํ วิสาขาย สามีสัมพันธะใน คายนํ นศัพท์ ปฏฺวิเสธนัตตะ ทิฏฺฐปฺพุพฺพํ วิกิตกัตฺตานิ โหติ, สา วิเสสฺสนะของ วิสาขายๆ สุตฺถ- กัตฺตานิ อนุปริยายติ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก อชฺช กาลสัตตมี ปุตฺตนตฺตปริวฺตฺตา วิเสสฺสนะของ วิสาขา คายมานา อัมภันตริกิริยาของ วิสาขา ปาสาทํ อวฺตตกัมฺมะใน อนุปริยายติ, ปิตตํ สุตฺถกัตฺตานิ กุปีตํ กิตบทกัตฺตฺวาจก กิณฺนุ ปุจณนัตตะ โขศัพท์ วจนาลังการะ อสฺสา วิเสสฺสนะของ วิสาขายๆ สามีสัมพันธะใน ปิตตํ, อุทาทุ ปุจณนัตตะ วิสาขา สุตฺถกัตฺตานิ ชาตาๆ กิตบทกัตฺตฺวาจก อุมฺมตฺติกา วิกิตกัตฺตานิ ชาตา” อิติศัพท์ อากาละใน อาโรจยีสฺส ๕

๓๒๒. สตุถา “น ภิกขเว มยหิ ธีตา คายติ, อตฺตโน ปนสฺสา อชฺฌาสิโน ปริปุณฺโณ, สสา ‘ปตฺถิตปฺปตฺถนา เม มตฺถกํ ปตฺตาติ ตุฏฺฐมานสสา อุทานํ อุทาเนนฺตี วิจรตีติ วตฺวา, “กทา ปน ภนฺเต ตาย ปตฺถนา ปตฺถิตาติ วุตฺเต, “สุณิสฺสธ ภิกขเวติ, “สุณิสฺสาม ภนฺเตติ วุตฺเต, อตีตํ อหริ: “ภิกขเว อีโต กปฺปสฺตสฺสสมตฺถเก ปทุมุตฺโตโร นาม พุทฺโธ โลเก นิพฺพตฺติ, ตสฺส วสฺสสฺสสฺสสฺส อายุ อโหสิ, ขีณาสวานํ สตฺสสฺสสฺสสฺส ปริวารो, นครํ หํสวตี นาม, ปิตา สุนฺนุโท นาม ราชา, มาตา สุชาตา นาม เทวี ฯ”

สตุถา “น ภิกขเว มยหิ ธีตา คายติ, อตฺตโน ปน อสฺสา (มยหิ ธีตฺยา) อชฺฌาสิโน ปริปุณฺโณ, สสา (มยหิ ธีตา) ‘ปตฺถิตปฺปตฺถนา เม มตฺถกํ ปตฺตาติ ตุฏฺฐมานสสา อุทานํ อุทาเนนฺตี วิจรตีติ วตฺวา, “กทา ปน ภนฺเต ตาย (วิสาขาย) ปตฺถนา ปตฺถิตาติ (วจนฺเต เทหิ ภิกขุหิ) วุตฺเต, “(ตฺมฺเห) สุณิสฺสธ ภิกขเวติ (วตฺวา), “(มยฺ) สุณิสฺสาม ภนฺเตติ (วจนฺเต เทหิ ภิกขุหิ) วุตฺเต, อตีตํ (วตฺถุ) อหริ: “ภิกขเว อีโต (ภทฺทกปฺปโต) กปฺปสฺตสฺสสมตฺถเก ปทุมุตฺโตโร นาม พุทฺโธ โลเก นิพฺพตฺติ, ตสฺส (พุทฺธสฺส) วสฺสสฺสสฺสสฺส อายุ อโหสิ, ขีณาสวานํ สตฺสสฺสสฺสสฺส ปริวารो (อโหสิ), นครํ หํสวตี นาม, ปิตา สุนฺนุโท นาม ราชา (อโหสิ), มาตา สุชาตา นาม เทวี (อโหสิ) ฯ”

สตุถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ธีตา อ.ธิดา มยหิ ของเรา คายติ ย่อมขับ น หามิได้, ปน แต่ว่า อชฺฌาสิโน อ.อัครยาศัย อตฺตโน ของตน (ธีตฺยา) ของธิดา (มยหิ) ของเรา อสฺสา นั้น ปริปุณฺโณ เต็มรอบ แล้ว, สสา (มยหิ ธีตา) อ.ธิดา ของเรา นั้น ตุฏฺฐมานสสา มีใจยินดีแล้ว อิติ ว่า ‘ปตฺถิตปฺปตฺถนา เม อ.ความปรารถนา อันเรา ปรารถนาแล้ว ปตฺตา ถึงแล้ว มตฺถกํ ซึ่งที่สุด’ อิติ ดังนี้ อุทาเนนฺตี วิจรติ ย่อมเที่ยวเปล่งอยู่ อุทานํ ซึ่งอุทาน” อิติ ดังนี้, (วจนฺเต) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ ปตฺถนา อ.ความ ปรารถนา ตาย (วิสาขาย) อันนางวิสาขานั้น ปตฺถิตา ปรารถนาแล้ว กทา ในกาล ไร” อิติ ดังนี้ (เทหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, (วตฺวา) ตรัส แล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. สุณิสฺสธ จักฟังหรือ” อิติ ดังนี้, (วจนฺเต) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. สุณิสฺสาม จักฟัง” อิติ ดังนี้ (เทหิ ภิกขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูล

แล้ว, อาหารทรงนำมาแล้ว **อดีต (วตถุ)** ซึ่งเรื่อง อันเป็นไปล่วงแล้ว **อดีต** ว่า “**ภิกขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **พุทโธ** อ.พระพุทเจ้า **ปทุมุตตระ** นาม ชื่อว่าปทุมุตตระ **นิพพตติ** ทรงบังเกิดแล้ว **โลก** ในโลก **กปปสตสหสสมตถเก** ในที่สุดแห่งแสนแห่งกับ **อิต** (**ภททุกปโต**) แต่ภททกปนี้, **วสสสตสหส** อ.แสนแห่งปี **อายุ** เป็นพระชนมายุ **ตส** (**พุทส**) ของพระพุทเจ้านั้น **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว, **สตส** อ.แสน **ชีณาสวาน** แห่งพระชีณาสพ ท. **ปริวาร** เป็นปริวาร (**อโหสิ**) ได้เป็นแล้ว, **นคร** อ.พระนคร **หंसวดี** นาม ชื่อว่าหंसวดี, **บิดา** อ.พระบิดา **ราชา** เป็นพระราชา **สุนโท** นาม พระนามว่าสุนันทะ (**อโหสิ**) ได้เป็นแล้ว, **มาตา** อ.พระมารดา **เทวี** เป็นพระเทวี **สุชาดา** นาม พระนามว่าสุชาดา (**อโหสิ**) ได้เป็นแล้ว ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “**ภิกษุทั้งหลาย** วิชาของเรา ย่อมขบร้อง หามิได้, แต่อรรถาัยของตน ของวิชาของเรานั้น เต็มบริบูรณ์แล้ว, วิชาของเรานั้น มีใจยินดีว่า ‘ความปรารถนาที่เราปรารถนาแล้ว ถึงที่สุดแล้ว’ ดังนี้ ย่อมเที่ยวเปล่งอุทานอยู่”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความปรารถนา อันนางวิสาขานั้นปรารถนาไว้แล้ว เมื่อไร”, จึงตรัสว่า “พวกเธอ จักฟังหรือ **ภิกษุทั้งหลาย**”, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้น กราบทูลว่า “จักฟังพระเจ้าข้า”, จึงทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสว่า “**ภิกษุทั้งหลาย** พระพุทเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงบังเกิดในโลก ในที่สุดแสนกับ แต่ภททกปนี้, หนึ่งแสนปี ได้เป็นพระชนมายุของพระพุทเจ้าพระองค์นั้น, พระชีณาสพหนึ่งแสนรูป ได้เป็นปริวาร, พระนครชื่อว่าหंसวดี, พระบิดา ได้เป็นพระราชา พระนามว่าสุนันทะ, พระมารดา ได้เป็นพระเทวี พระนามว่าสุชาดา

สตถา **สุททกัตตา**ใน **อาหาริ** **อาชยาดบทกัตตุวจาก** “**ภิกขเว** **อาลปนะ** **ชิตา** **สุททกัตตา** ใน **กายติ** **อาชยาดบทกัตตุวจาก** **นคัพท** **ปฏิสเนนตถะ** **มยห** **สามีสัมพันธะ**ใน **ชิตา**, **ปนคัพท** **วิเสสชิตกะ** **อชฺฌาสโย** **สุททกัตตา**ใน **ปริปุณฺเณ** **กิตบทกัตตุวจาก** **อตฺตโน** **สามีสัมพันธะ**ใน **อชฺฌาสโย** **อสฺสา** **วิเสสณะ**ของ **ชิตฺยา** **มยห** **สามีสัมพันธะ**ใน **ชิตฺยา** **สามีสัมพันธะ**ใน **อชฺฌาสโย**, **สา** **วิเสสณะ**ของ **ชิตา** **สุททกัตตา**ใน **วิจรติ** **อาชยาดบทกัตตุวจาก** **มยห** **สามีสัมพันธะ**ใน **ชิตา** ‘**ปตฺติตปตฺถนา** **สุททกัตตา**ใน **ปตฺตา** **กิตบทกัตตุวจาก** **เม** **อนภิตกัตตา**ใน **ปตฺติต-** **มตฺถก** **สัมปาปฺณียกัมมะ**ใน **ปตฺตา**’ **อิตคัพท** **อากาเร**ใน **ตุฏฺจมานสา** **วิเสสณะ**ของ **ชิตา** **อุทาน** **อวุตตกัมมะ**ใน **อุทานเนตี**

อัมภันทรกิริยาของ ธีตา' อิตีศัพท์ อาการะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา,
 “ภนฺเต อาลปนฺเน ปนศัพฺท วากยารมฺภโฆตฺกเก ปตฺถนา วุตตกัมมฺเใน ปตฺถิตาจฺ กิตฺตพ
 กัมมวาทก กทา กาลสัตตมฺเใน ปตฺถิตา ตาย วิเสสนฺของ วิสาขายจฺ อนภิตกัตฺตาใน
 ปตฺถิตา” อิตีศัพท์ สฺรูปะใน วจเนจฺ ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนฺของ
 ภิกฺขุหิจฺ อนภิตกัตฺตาใน วุตฺเต, “ภิกฺขเว อาลปนฺเน ตุมฺเห สฺุทฺทกัตฺตาใน สฺุณฺนิสฺสุถจฺ
 อาขยตบทกัตฺตฺวาจก” อิตีศัพท์ อาการะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหริ, “ภนฺเต
 อาลปนฺเน มยฺ สฺุทฺทกัตฺตาใน สฺุณฺนิสฺสุทฺตมจฺ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก” อิตีศัพท์ สฺรูปะใน
 วจเนจฺ ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนฺของ ภิกฺขุหิจฺ อนภิตกัตฺตาใน
 วุตฺเต, อตีตฺ วิเสสนฺของ วตฺถุจฺ อวุตตกัมมฺเใน อาหริ “ภิกฺขเว อาลปนฺเน นามศัพฺท
 สัณฺญาโฆตฺกเกเข้ากัป ปทุมฺตฺตโรจฺ วิเสสนฺของ พุทฺโธจฺ สฺุทฺทกัตฺตาใน นิพฺพตฺติจฺ
 อาขยตบทกัตฺตฺวาจก อิตฺ วิเสสนฺของ ภทฺทกปฺปโตจฺ อปาทานใน กปฺปสฺตสฺสทฺส
 มตฺถเกจฺ กาลสัตตมฺเใน นิพฺพตฺติ โลเก วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ, วสฺสสฺตสฺส สฺุทฺ
 ทกัตฺตาใน อโหสิจฺ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนฺของ พุทฺธสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน
 อายจฺ วิกิตกัตฺตาใน อโหสิ, สฺตสฺสทฺส สฺุทฺทกัตฺตาใน อโหสิจฺ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก
 ชีณาสวานํ สามีสัมพันธะใน สฺตสฺสทฺส ปริวาโร วิกิตกัตฺตาใน อโหสิ, นครํ ลิงคัถ
 นามศัพฺท สัณฺญาโฆตฺกเกเข้ากัป หังสวตีจฺ วิเสสนฺของ นครํ, ปิตา สฺุทฺทกัตฺตาใน อโหสิจฺ
 อาขยตบทกัตฺตฺวาจก นามศัพฺท สัณฺญาโฆตฺกเกเข้ากัป สุนนโทยจฺ วิเสสนฺของ ราชาจฺ
 วิกิตกัตฺตาใน อโหสิ, มาตา สฺุทฺทกัตฺตาใน อโหสิจฺ อาขยตบทกัตฺตฺวาจก นามศัพฺท
 สัณฺญาโฆตฺกเกเข้ากัป สฺุชาตาทจฺ วิเสสนฺของ เทวีจฺ วิกิตกัตฺตาใน อโหสิ ๕

๓๒๓. ตสฺส สฺตถฺ อคฺคฺปุฏฺฐายิกา อฺุปาสิกา อฏฺฐจ วเร ยาจิตฺวา มาติฏฺฐาเน จตฺวา สฺตถฺอารี
 จตฺุหิ ปจฺเจยฺหิ ปฏฺิซคฺคณฺตี สายํ ปาตํ อฺุปฏฺุจันํ คจฺจติ ๕

อฺุปาสิกา อ.อฺุปาสิกา **อคฺคฺปุฏฺฐายิกา** ผู้เป็นอฺุปฏฺุฐายิกาผู้เลิศ **ตสฺส สฺตถฺ** ของพระ
 ศาสดานัน **ยาจิตฺวา** ทูลขอแล้ว **วเร** ซึ่งพร **ท. อฏฺฐจ** แปร **จตฺวา** ดำรงอยู่แล้ว
มาติฏฺฐาเน ในตำแหน่งแห่งมารดา **ปฏฺิซคฺคณฺตี** ปฏิบัติอยู่ **สฺตถฺอารี** ซึ่งพระศาสดา
 ปจฺเจยฺหิ ด้วยปัจจัย **ท. จตฺุหิ** สี่ **คจฺจติ** ย่อมไป **อฺุปฏฺุจันํ** สู้ที่เป็นที่บำรุง **สายํ**
 ในเวลาเย็น **ปาตํ** ในเวลาเช้า ๕

อุบาลิกาผู้เป็นอุปัฏฐายิกาผู้เลิศของพระศาสดานั้น ทูลขอพร ๘ ข้อ ดำรงอยู่ในตำแหน่ง มารดา ปฏิบัติพระศาสดาอยู่ ด้วยปัจจัย ๔ ย่อมไปสู่ที่บำรุงในเวลาเย็น ในเวลาเช้า

อคคุปฏุจายิกา วิเสสณะของ อุปาสิกาฯ สุทธกัตตาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สตุถุฯ สามีสัมพันธะใน อคคุปฏุจายิกา อฏฺฐ วิเสสณะของ วเรฯ อวุตตกัมมะใน ยาจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา มาติฏฺฐาเน วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏิชคฺคฺนฺตี สตุถารํ อวุตตกัมมะใน ปฏิชคฺคฺนฺตี จตุหิ วิเสสณะของ ปจฺจเยหิฯ ภาระใน ปฏิชคฺคฺนฺตีฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ อุปาสิกา สายํ กิตฺติ ปาตํ กิตฺติ กาลสัตตมีใน คจจติ อุปฏฺฐาณํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คจจติ ฯ

๓๒๔. ตสฺสา เอกา สหายิกา ตาย สหฺริ นีพฺทฺธํ วิหารํ คจจติ ฯ

ตสฺสา (อุปาสิกาฯ) เอกา สหายิกา ตาย (อุปาสิกาฯ) สหฺริ นีพฺทฺธํ วิหารํ คจจติ ฯ

สหายิกา อ.หญิงสหาย เอกา คนหนึ่ง ตสฺสา (อุปาสิกาฯ) ของอุบาลิกานั้น คจจติ ย่อมไป วิหารํ สุวิหาร สหฺริ กับ ตาย (อุปาสิกาฯ) ด้วยอุบาลิกานั้น นีพฺทฺธํ เนื่องนิจ ฯ

หญิงสหายคนหนึ่งของนางอุบาลิกานั้น ย่อมไปสู่วิหารพร้อมกับอุบาลิกานั้นเนื่องนิจ

एका วิเสสณะของ สหายิกาฯ สุทธกัตตาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ อุปาสิกาฯฯ สามีสัมพันธะใน สหายิกา ตาย วิเสสณะของ อุปาสิกาฯฯ สหฺตตตติยาเข้ากับ สหฺริฯ กิริยาสมวายะใน คจจติ นีพฺทฺธํ กิริยาวิเสสณะใน คจจติ วิหารํ สัมปาปฺถึยกัมมะใน คจจติ ฯ

๓๒๕. สา ตสฺสา สตุถารา สหฺริ วิสฺสาเสน กถนญจ วลฺลภภาวญจ ทิสฺวา “กินฺนุ โข กตฺวา เอวํ พุทฺธานํ วลฺลภา โหตีติ จินฺเตตฺวา สตุถารํ ปุจฺฉิ “ภนฺเต เอสา อิตฺถิ ตุมฺหากํ ก็ โหตีติ ฯ

สา (สหายิกา) ตสฺสา (อุปาสิกาฯ) สตุถารา สหฺริ วิสฺสาเสน กถน จ วลฺลภภาว จ ทิสฺวา “(อัย อิตฺถิ) ก็ นุ โข (กम्म) กตฺวา เอวํ พุทฺธานํ วลฺลภา โหตีติ จินฺเตตฺวา สตุถารํ ปุจฺฉิ “ภนฺเต เอสา อิตฺถิ ตุมฺหากํ ก็ โหตีติ ฯ

สา (สหายิกา) อ.หญิงสหายนั้น ทิสวา เห็นแล้ว กถน์ ซึ่งการกราบทูล วิสสาเสน ด้วยความคุ่นเคย จ ด้วย วลุลภภาวี่ จ ซึ่งความเป็นแห่งหญิงผู้คุ่นเคยด้วย สทฐี กับ สตุถารา ด้วยพระศาสดา ตสฺสา (อุปาสิกาย) แห่งอุปาสิกาณั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อัย อิตฺถิ) อ.หญิงนี้ กตฺวา กระทำแล้ว (กมฺม) ซึ่งกรรม ก็ หนุ โข ะไร หนอแล วลุลภา เป็นผู้คุ่นเคย พุทฺธานํ ของพระพุทฺธเจ้า ท. โหติ ย่อมเป็น เหว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ เอสา อิตฺถิ อ.หญิงนั้น โหติ ย่อมเป็น ก็ ะไร ตุมฺหากิ แก่พระองค์” อิติ ดังนี้ ๕

หญิงสหายนั้น เห็นการกราบทูลด้วยความคุ่นเคย และความที่หญิงนั้นเป็นผู้คุ่นเคย กับด้วยพระศาสดา แห่งอุปาสิกาณั้น ก็คิดว่า “หญิงนี้ทำกรรมอะไรหนอแล จึงเป็นผู้คุ่นเคยของพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายอย่างนี้” ดังนี้แล้ว จึงทูลถามพระศาสดาว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ หญิงนั้น เป็นอะไรแก่พระองค์”

สา วิเสสนะของ สหายิกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะ ของ อุปาสิกายฯ สามีสัมพันธะใน กถน์ และ วลุลภ สตุถารา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฐีฯ กิริยาสมวายะใน กถน์ และ วลุลภ วิสสาเสน ภาระใน กถน์ฯ กิติ วลุลภภาวี่ กิติ อวุตตกัมมะใน ทิสวา จ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ วิสสาเสน กถน์ และ วลุลภภาวี่ ทิสวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อัย วิเสสนะของ อิตฺถิฯ สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็ วิเสสนะของ กมฺม ุศัพท์ ปุจฺฉนัตถะ โขศัพท์ วจนา ลังการะ กมฺม อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โหติ เหว กิริยาวิเสสนะใน โหติ พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน วลุลภาฯ วิกติกัตฺตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ สตุถาริ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “ภนฺเต อาลปนะ เอสา วิเสสนะของ อิตฺถิฯ สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺหากิ สัมปทาน ใน โหติ ก็ กิริยาวิเสสนะใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจฺฉิ ๕

๓๒๖. “อุปฏฺฐายิกานิ อคฺคาติ ๕

(สตุถา) “(สา อิตฺถิ) อุปฏฺฐายิกานิ (อิตฺถินิ) อคฺคา (โหติ)” อิติ (อาห) ๕

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น อคคา เป็นผู้เลิศ (อิตถิน) กว่าหญิง ท. อุปปุจฉายิกาน์ ผู้เป็นอุปปุจฉายิกา (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

พระศาสดา ตรัสว่า “หญิงนั้น เป็นผู้เลิศกว่าหญิงทั้งหลาย ผู้เป็นอุปปุจฉายิกา”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สา วิเสสนะของ อิตถิ ๫ สุทธกัตตา ใน โหติ ๫ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปปุจฉายิกาน์ วิเสสนะของ อิตถิน ๫ จัญฐีอปาทานใน อคคา ๫ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๓๒๗. “ภนฺเต ก็ กตฺวา อุปปุจฉายิกาน์ อคคา โหตีติ ๫

(สา อิตถิ) “ภนฺเต (สา อิตถิ) ก็ (กมฺ) กตฺวา อุปปุจฉายิกาน์ (อิตถิน) อคคา โหตีติ (อาห) ๫

(สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น (อาห) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น กตฺวา กระทำแล้ว ก็ (กมฺ) ซึ่งกรรมอะไร อคคา เป็นผู้เลิศ (อิตถิน) กว่าหญิง ท. อุปปุจฉายิกาน์ ผู้เป็นอุปปุจฉายิกา โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๫

หญิงนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หญิงนั้น ทำกรรมอะไร จึงเป็นผู้เลิศกว่า หญิงทั้งหลาย ผู้เป็นอุปปุจฉายิกา”

สา วิเสสนะของ อิตถิ ๫ สุทธกัตตาใน อาห ๫ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเสสา วิเสสนะของ อิตถิ ๫ สุทธกัตตาใน โหติ ๫ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสนะของ กมฺ ๫ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๫ ปุพพกาลกิริยาใน โหติ อุปปุจฉายิกาน์ วิเสสนะของ อิตถิน ๫ จัญฐีอปาทานใน อคคา ๫ วิกติกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๫

๓๒๘. “กปฺปสตสหสฺสํ ปตฺถนํ ปฏฺเจตฺวาติ ๫

(สตถา “สา อิตถิ) กปฺปสตสหสฺสํ ปตฺถนํ ปฏฺเจตฺวา (อุปปุจฉายิกาน์ อิตถิน อคคา โหติ) อิติ อาห) ๫

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น ปฏฺเจตฺวา

ตั้งไว้แล้ว **ปตฺถนั** ซึ่งความปรารถนา **กปฺปสฺตสฺหสฺสั** สิ้นแสนแห่งกัป (อคฺคา) เป็นผู้เลิศ **อิตฺถินั** กว่าหญิง ท. (**อุปฺภูจายิกานั**) ผู้เป็นอุปัฏฐายิกา (**โหติ**) ย่อมเป็น” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “หญิงนั้น ตั้งความปรารถนาไว้สิ้น ๑๐๐,๐๐๐ กัป เป็นผู้เลิศกว่าหญิงทั้งหลาย ผู้เป็นอุปัฏฐายิกา”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “สา วิเสสนะของ อิตฺถีจฺย สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺย อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก กปฺปสฺตสฺหสฺสั อัจจันตสังโยคะใน ปฏฺฐเจตฺวา ปตฺถนั อวุตตกัมมะใน ปฏฺฐเจตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน โหติ อุปฺภูจายิกานั วิเสสนะของ อิตฺถินัจฺย ฌณฺฐีอูปาทานใน อคฺคาจฺย วิกตีกัตฺตาใน โหติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาหฺย ฯ

๓๒๙. “อิทานิ ปฏฺฐเจตฺวา ลหุญฺญํ สกฺกา ฆนฺเตติ ฯ

(สา อิตฺถี) “(มยา) อิทานิ ปฏฺฐเจตฺวา ลหุญฺญํ สกฺกา ฆนฺเตติ (อาหฺย) ฯ

(สา อิตฺถี) อ.หญิงนั้น (อาหฺย) กราบทูลแล้ว อิตฺติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยา) อันหม่อมฉัน สกฺกา อาจ อิทานิ ปฏฺฐเจตฺวา ลหุญฺญํ เพื่ออัน- ปรารถนา ในกาลนี้ -แล้วจึงได้หรือ” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

หญิงนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันอาจเพื่อจะปรารถนาในบัดนี้แล้วจึงได้หรือ ?”

สา วิเสสนะของ อิตฺถีจฺย สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปะนมะ อนภิทกัตฺตาใน สกฺกาจฺย กิริยาบทภาววจก อิทานิ กาลสัตฺตมีใน ปฏฺฐเจตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน ลหุญฺญํ ฌมฺตตสัมปทานใน สกฺกา” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน อาหฺย ฯ

๓๓๐. “อาม สกฺกาติ ฯ

(สตฺถา) “อาม (ตยา อิทานิ ปฏฺฐเจตฺวา ลหุญฺญํ สกฺกา” อิตฺติ (อาหฺย) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาหฺย) ตรัสแล้ว อิตฺติ ว่า “อาม เออ (ตยา) อันเธอ สกฺกา อาจ อิทานิ ปฏฺฐเจตฺวา ลหุญฺญํ เพื่ออัน- ปรารถนา ในกาลนี้ -แล้วจึงได้” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “เจริญพร เธออาจเพื่อจะปรารถนาในบัดนี้ แล้วจึงได้”

สตถา สุททกัตตานิ อหาญ อายยาตบทกัตตวาจก “อาม สัมปฏิจันตเถ ตยา
อนภิตกัตตานิ สกุกาญ กิริยาบทภาววาจก อิทานิ กาลสัตตมีใน ปฏฺเจตฺวาญ
ปุปพกาลกิริยาใน ลหุญฺญํ ตุมัตถสัมปทานใน สกุกา” อิตีศัพท อากาเรใน อหา ๕

๓๓๑. “เตนหิ ภานเต ภิกขุสทสทสเสน สทฺธิ สตุตทาหํ มยฺหํ ภิกขุ คณฺหเถติ อหา ๕

(สา อิตฺถิ) “เตนหิ ภานเต (ตุมฺเห) ภิกขุสทสทสเสน สทฺธิ สตุตทาหํ มยฺหํ ภิกขุ คณฺหเถติ
อหา ๕

(สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อหา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภานเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.พระองค์ คณฺหเถ ขอจงรับ ภิกขุ ซึ่งภิกษา มยฺหํ ของ
หม่อมฉัน สตุตทาหํ ตลอดวันเจ็ด สทฺธิ กับ ภิกขุสทสทสเสน ด้วยแสนแห่งภิกษุ”
อิติ ดังนี้ ๕

หญิงนั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์พร้อมภิกษุ
๑๐๐,๐๐๐ รูป จงรับภิกษาของหม่อมฉัน ตลอดหนึ่งสัปดาห์”

สา วิเสสนะของ อิตฺถิญฺญํ สุททกัตตานิ อหาญ อายยาตบทกัตตวาจก “ภานเต อาลปะนะ
เตนหิ อุโยชนันตเถ ตุมฺเห สุททกัตตานิ คณฺหเถญฺญํ อายยาตบทกัตตวาจก ภิกขุ-
สทสทสเสน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิญฺญํ กิริยาสมวาเยใน คณฺหเถ สตุตทาหํ อัจจันต-
สังโยคะใน คณฺหเถ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ภิกขุญฺญํ อวุตตกัมมะใน คณฺหเถ” อิตีศัพท
อากาเรใน อหา ๕

๓๓๒. สตถา อธิวาเสสิ ๕

สตถา (นิมนฺตนํ) อธิวาเสสิ ๕

สตถา อ.พระศาสดา (นิมนฺตนํ) ยังคำนิมนต์ อธิวาเสสิ ให้อยู่ทับแล้ว ๕

พระศาสดา ทรงรับคำนิมนต์แล้ว

สตถา เหตุกัตตาใน อธิวาเสสิญ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจาก นิมนตน์ การิตกัมมะใน
อธิวาเสสิ ๗

๓๓๓. สา สตตาทํ ทานํ ทตฺวา โอสานทิวเส จีวรสาฎกเก ทตฺวา สตถารํ วนฺทิตฺวา ปาทมฺเ
นิปฺชชิตฺวา “ภนฺเต นานํ อิมสฺส ทานสฺส ผลเณ เทวิสฺสรียาทินํ อญฺญตรํ ปฏฺฐเจมิ,
ตุมฺหาทิสฺสส พุทฺธสฺส สนฺติเก อญฺจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺฐาเน จตฺวา จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ
ปฏฺิษคฺคิตฺุ สมตฺถานํ อคฺคา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ ปฏฺฐเจสิ ๗

สา (อิตถิ) สตตาทํ ทานํ ทตฺวา โอสานทิวเส จีวรสาฎกเก ทตฺวา สตถารํ วนฺทิตฺวา ปาทมฺเ
นิปฺชชิตฺวา “ภนฺเต น อหํ อิมสฺส ทานสฺส ผลเณ เทวิสฺสรียาทินํ (อิสฺสรียานํ) อญฺญตรํ
(อิสฺสรียํ) ปฏฺฐเจมิ, (อหํ) ตุมฺหาทิสฺสส พุทฺธสฺส สนฺติเก อญฺจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺฐาเน จตฺวา
จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ ปฏฺิษคฺคิตฺุ สมตฺถานํ (อิตถินํ) อคฺคา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ ปฏฺฐเจสิ ๗

สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน สตตาทํ ตลอดวันเจ็ด
ทตฺวา ถวายแล้ว จีวรสาฎกเก ซึ่งผ้าสาฎกเพื่อจีวร ท. โอสานทิวเส ในวันเป็นที่สิ้น
สุดลง วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา นิปฺชชิตฺวา หมอบแล้ว
ปาทมฺเ ที่ใกล้แห่งพระบาท ปฏฺฐเจสิ ตั้งไว้แล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา
อิตถิ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.หม่อมฉัน ปฏฺฐเจมิ ย่อมปรารถนา
เทวิสฺสรียาทินํ (อิสฺสรียานํ) อญฺญตรํ (อิสฺสรียํ) ซึ่ง- แห่งความเป็นใหญ่ ท. มีความ
เป็นใหญ่กว่าเทวดาเป็นต้นหนา -ความเป็นใหญ่ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผลเณ เพราะผล
อิมสฺส ทานสฺส แห่งทานนี้ น หามิได้, (อหํ) อ.หม่อมฉัน อคฺคา เป็นผู้เลิศ (อิตถินํ)
กว่าหญิง ท. สมตฺถานํ ผู้สามารถ ตุมฺหาทิสฺสส พุทฺธสฺส สนฺติเก อญฺจ วเร
ลภิตฺวา มาติฏฺฐาเน จตฺวา จตฺตฺหิ ปจฺจเยหิ ปฏฺิษคฺคิตฺุ เพื่ออัน- ได้แล้ว ซึ่งพร ท.
แปด ในสำนัก ของพระพุทธเจ้า ผู้เช่นกับพระองค์ ดำรงอยู่ ในตำแหน่งแห่งมารดา
-แล้วจึงปฏิบัติ ด้วยปัจจัย ท. สํ ภเวยฺยํ พึงเป็น” อิตถิ ดังนี้ ๗

หญิงนั้น ถวายทานหนึ่งสัปดาห์ ถวายผ้าสาฎกเพื่อจีวรทั้งหลาย ในวันสุดท้าย ถวาย
บังคมพระศาสดา หมอบแทบพระบาท แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ หม่อมฉัน ย่อมปรารถนาความเป็นใหญ่อย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาความเป็นใหญ่
กว่าเทวดาเป็นต้น เพราะผลแห่งทานนี้ หามิได้, หม่อมฉัน พึงเป็นผู้เลิศกว่าหญิง

ทั้งหลาย ผู้สามารถเพื่อจะได้พร ๘ ข้อในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นกันกับพระองค์ ดำรงอยู่ในตำแหน่งแห่งมารดา แล้วจึงปฏิบัติด้วยปัจจัย ๔”

สา วิเสสนะของ อิตถีนุ สุทธกัตตาใน ปฏฺเจสิ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุตทาห์ อัจฉนตสังโยคะใน ทตุวา ทานํ อุตตตกัมมะใน ทตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทตุวา โอสานทิวเส กาลสัตตมีใน ทตุวา จีวรสาฎเก อุตตตกัมมะใน ทตุวาฯ ปุพพกาลกิริยา ใน วนุทิตฺวา สตุถารํ อุตตตกัมมะใน วนุทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชฺชิตฺวา ปาทมฺมุเล วิสยาธาระใน นิปชฺชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏฺเจสิ “ภนฺเต อาลปนะ อหํ สุทธกัตตาใน ปฏฺเจมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัพท์ ปฏฺเษรณัตถะ อิมสฺส วิเสสนะของ ทานสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ผละนฺฯ เหตุํใน ปฏฺเจมิ เทวิสฺสรียาทินํ วิเสสนะ ของ อิสฺสรียานํฯ นิทธารณะใน อญฺจตรํ อิสฺสรียํ อญฺจตรํ วิเสสนะของ อิสฺสรียํฯ นิทธารณียะและอุตตตกัมมะใน ปฏฺเจมิ, อหํ สุทธกัตตาใน ภเวยฺยํ อาชยาตบท กัตตฺวาจก ตุมฺหาทิสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระ ใน ลภิตฺวา อญฺจ วิเสสนะของ วัเรฯ อุตตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จตุวา มาติฎฺฐาเน วิสยาธาระใน จตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏฺชคฺคิตฺตุํ จตุหิ วิเสสนะของ ปจฺจเยหิฯ ภาระใน ปฏฺชคฺคิตฺตุํ ตุมฺตถสัมฺปทานํใน สมตฺถานํฯ วิเสสนะของ อิตถีนุํฯ ญัฎฺฐิอฺปาทานํใน อคฺคาฯ วิกตีกัตตาใน ภเวยฺยํ” อิตคัพท์ สฺรุปะใน ปตฺถนํฯ อุตตต- กัมมะใน ปฏฺเจสิ ฯ

๓๓๔. สตุถา “สมิซฺฉมิสฺสติ นุ โข อิมิสฺสา ปตฺถนาติ อนาคตํ อาวชฺเชนฺโต กปฺปสฺตสฺส อโโลเกตุวา “กปฺปสฺตสฺสปรียะसानะ โคตโม นาม พุทฺโธ อฺปฺปชฺชิสฺสติ, ตทา ตวํ วิสาธา นาม อฺปาสิกา หุตฺวา ตสฺส สนฺติเก อญฺจ วัเร ลภิตฺวา มาติฎฺฐาเน จตุวา จตุหิ ปจฺจเยหิ ปฏฺชคฺคินฺตินํ อฺปฏฺฐายิกานํ อคฺคา ภวิสฺสตีติ อาห ฯ

สตุถา “สมิซฺฉมิสฺสติ นุ โข อิมิสฺสา (อิตถียา) ปตฺถนาติ (จินฺเตตุวา) อนาคตํ อาวชฺเชนฺโต กปฺปสฺตสฺส อโโลเกตุวา “กปฺปสฺตสฺสปรียะसानะ โคตโม นาม พุทฺโธ อฺปฺปชฺชิสฺสติ, ตทา ตวํ วิสาธา นาม อฺปาสิกา หุตฺวา ตสฺส (พุทฺธสฺส) สนฺติเก อญฺจ วัเร ลภิตฺวา มาติฎฺฐาเน จตุวา จตุหิ ปจฺจเยหิ ปฏฺชคฺคินฺตินํ อฺปฏฺฐายิกานํ (อิตถีนุ) อคฺคา ภวิสฺสตีติ อาห ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา (จินฺเตตุวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “ปตฺถนา อ.ความปรารถนา

อิมิสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนี้ สมฺชฺฉิมฺมสฺสตี นุ โข จักสำเร็จหรือหนอแล” อิติ ดังนี้
 อาวชฺเชนฺโต ทรงไคร่ครวญอยู่ อนาคตํ ซึ่งอนาคตกาล โอลฺโลเกตฺวา ทรงตรวจดูแล้ว
 กปฺปสฺตสฺส สิ้นแสนแห่งกัปป อาห ตรีสฺแล้ว อิติ ว่า “กปฺปสฺตสฺสปรโยสานเ
 ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งแสนแห่งกัปป พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า โคตโม นาม
 พระนามโคตม อุปฺปชฺชิสฺสตี จักอุบัติขึ้น, ตทา ในกาลนั้น ตฺว อ.เธอ อุปาสิกา เป็น
 อุปาสิกา วิสาขา นาม ชื่อว่าวิสาขา หุตฺวา เป็น ลภิตฺวา ได้แล้ว วเร ซึ่งพร ท.
 อฏฺฐ แปร สฺนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (พุทฺธสฺส) ของพระพุทฺธเจ้านั้น จตฺวา ดำรงอยู่
 แล้ว มาติฏฺฐาเน ในตำแหน่งแห่งมารดา อคฺคา เป็นผู้เลิศ (อิตฺถินํ) กว่าหญิง ท.
 อุปฺภจายิกานํ ผู้เป็นอุปัชฺฌายิกา ปฏฺิษคฺคฺคฺนฺตีหํ ผู้ปฏิบัติอยู่ ปจฺจเยหิ ด้วยปัจจัย ท.
 จตฺตฺหิ สึ ภวิสฺสสิ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ทรงดำริว่า “ความปรารถนาของหญิงนี้ จักสำเร็จหรือหนอแล” ทรง
 ไคร่ครวญถึงอนาคตกาลอยู่ ทรงตรวจดูสิ้นแสนกัปป ก็ตรัสว่า “ในที่สุดแห่งแสนกัปป
 พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าโคตม จักเสด็จอุบัติขึ้น, ในคราวนั้น เธอ เป็นอุปาสิกาชื่อว่า
 วิสาขา ได้พร ๘ ข้อในสำนักของพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ดำรงอยู่ในตำแหน่งมารดา
 จักเป็นผู้เลิศกว่าหญิงทั้งหลาย ผู้เป็นอุปัชฺฌายิกา ผู้ปฏิบัติด้วยปัจจัย ๘”

สตฺถา สฺุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ปตฺถนา สฺุทฺธกัตฺตาใน
 สมฺชฺฉิมฺมสฺสตีฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นุสฺสํพฺทํ สังกัปปิตถะ โขสฺสํพฺทํ วจนาลังการะ
 อิมิสฺสา วิเสสนะของ อิตฺถิยาฯ สามีสัมพันธะใน ปตฺถนา” อิตฺตฺสํพฺทํ อาการะใน
 จินฺนเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาวชฺเชนฺโต อนาคตํ อวุตตกัมมะใน อาวชฺเชนฺโตฯ
 อัมภันทรกิริยาของ สตฺถา กปฺปสฺตสฺส อัจฉันตสังโยคะใน โอลฺโลเกตฺวาฯ ปุพฺพกาล
 กิริยาใน อาห “กปฺปสฺตสฺสปรโยสานเ กาลสัตตมฺมิใน อุปฺปชฺชิสฺสตี นามสฺสํพฺทํ สัณฺญา-
 โชตกะเข้ากับ โคตโมฯ วิเสสนะของ พุทฺโธฯ สฺุทฺธกัตฺตาใน อุปฺปชฺชิสฺสตี, ตทา กาล-
 สัตตมฺมิ ตฺว สฺุทฺธกัตฺตาใน ภวิสฺสสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นามสฺสํพฺทํ สัณฺญาโชตกะเข้า
 กับ วิสาขาฯ วิเสสนะของ อุปาสิกาฯ วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ลภิตฺวา
 ตสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สฺนฺติเกฯ วิสยาธาระใน ลภิตฺวา อฏฺฐ
 วิเสสนะของ วเรฯ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา มาติฏฺฐาเน
 วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ภวิสฺสสิ จตฺตฺหิ วิเสสนะของ ปจฺจเยหิฯ ภาวะ

ใน ปฏิจจคนุทีนัง กิตี อุกฺกุจายิกานัง กิตี วิเสสณะของ อตฺถีนัง ฌฎฐีอุปาทานใน
 อคฺคาจ วิกตีกิตฺตานิ ภวิสฺสสิ” อิตฺตัพพ อากาเรใน อาห ๕

๓๓๕. ตสฺสา सा สมฺปตฺติ เสว ลทฺทพฺพา วีย อโหสิ ๕

ตสฺสา (อิตฺถิยา) सा สมฺปตฺติ (ตาย อิตฺถิยา) เสว เอว ลทฺทพฺพา วีย อโหสิ ๕

สา สมฺปตฺติ อ.สมฺบัตินัน ตสฺสา (อิตฺถิยา) ของหญิงนั้น (ตาย อิตฺถิยา) ลทฺทพฺพา
 วีย เป็นราวกะว่า อันหญิงนั้น ฟังได้ เสว เอว ในวันพรุ่งนี้เทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕
 สมฺบัตินัน ของหญิงนั้น ได้เป็นดจอันหญิงนั้นฟังได้ในวันพรุ่งนี้ทีเดียว

สา วิเสสณะของ สมฺปตฺติจ สฺททกิตฺตานิ อโหสิจ อาชยตบทกิตฺตวาจก ตสฺสา
 วิเสสณะของ อิตฺถิยาจ สามีสัมพันธะใน สมฺปตฺติ ตาย วิเสสณะของ อิตฺถิยาจ อนภิต-
 กิตฺตานิ ลทฺทพฺพา เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ เสวจ กาลสัตตมี ลทฺทพฺพาจ อุปมา-
 วิกตีกิตฺตานิ อโหสิ วยคัพพ อุปมาชตทกะเข้ากับ ตาย อิตฺถิยา เสว ลทฺทพฺพา ๕

๓๓๖. सा यवतायुकिं पुण्णं गत्वा ततो जूता त्वेव लोके निपुत्तदिट्ठा त्वेमनुस्सेसु
 संस्रन्ती गस्सपสม्माสมพุत्थกาเล गिगिस्स काสิरण्णो สत्तตฺตุนัน ธีตานิ กนิฏฺฐา
 สงฺฆทาสี นาม หุตฺวา ปรกฺกัลลํ อคนฺตฺวา ตาหิ ภคินีหิ สทฺธิ ทิฆรตฺตํ
 ทานาทินิ ปุณฺณานิ กत्वा กสฺสปสมฺมาสมพุत्थปาทฺมฺลลปิ “อนาคเต ตุมฺหาทิสฺสส
 พุत्थสฺส สนฺติเก อฏฺฐจ วเร ลภิตฺวา มาติฏฺฐจาเน จตฺวา จตฺตูปฺจจยทายิกานัง อคฺคา
 ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ; ตโต ปฏฺฐาย ปน ท्वेमनुस्सेสु संส्रन्ती อิมสฺมี อตฺตภาเว
 เมณฺฑกเสฏฺฐิจิปฺตตสฺส ฐนณฺชยเสฏฺฐิจิโน ธีตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, มยฺหํ สาสเน พฺหุณี
 ปุณฺณานิ อกาสิ ๕

สา (อิตฺถิ) ยวตฺตายุกิं ปุณฺณํ กत्वा ตโต (อตฺตภาวโต) จूตา ท्वेว ลोके นิพฺพตฺติตฺวา
 ท्वेमनुस्सेสु संส्रन्ती กสฺสปสมฺมาสมพุत्थกาเล กิगิस्स काสิरणฺณो สत्ตตฺตุนัน ธีตานิ กนิฏฺฐา
 สงฺฆทาสี นาม หุตฺวา ปรกฺกัลลํ อคนฺตฺวา ตาหิ ภคินีหิ สทฺธิ ทิฆรตฺตํ ทานาทินิ ปุณฺณานิ
 กत्वा กสฺสปสมฺมาสมพุत्थปาทฺมฺลลปิ “(อห) อนาคเต ตุมฺหาทิสฺสส พุत्थสฺส สนฺติเก อฏฺฐจ วเร
 ลภิตฺวา มาติฏฺฐจาเน จตฺวา จตฺตูปฺจจยทายิกานัง (อิตฺถีน) อคฺคา ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ; (สา

อิตถิ) ตโต (กาลโต) ปฏุจาย ปน เทวมนุสเสสุ สัสนหุตี อิมสุมิ อตตภาเว เมณฑกเสฏฐิปุตตสสุ
ธนญชยเสฏฐิโน ธีตา หุตวา นิพพตติ, มยหํ สาสเน พหุณี ปุณณานิ อกาสิ” (อิตติ) ๕

สา (อิตถิ) อ.หญิงนั้น กตวา กระทำแล้ว ปุณณํ ซึ่งบุญ ยาวตายุํ ลี้้นกาลกำหนด
เพียงใจแห่งอายุ จุตตา เคลื่อนแล้ว ตโต (อตตภาวัต) จากอัทภาพนั้น
นิพพตติตวา บังเกิดแล้ว เทวโลกะ บนเทวโลก สัสนหุตี ท่องเที่ยวไปอยู่ เทว-
มนุสเสสุ ในเทวดาและมนุษย์ ท. สงฆมหาสิ นาม เป็นผู้ทรงพระนามว่าสังฆมหาสิ
กนิฏฐา ผู้เป็นพระกนิษฐา ธีตานิ แห่งพระธิดา ท. สตตุนนํ เจ็ดพระองค์ กาสีรัญโณ
ของพระราชารู้เป็นใหญ่ในแคว้นกาสิ กิกิสสุ พระนามว่ากิกิ กสสปสมมาสมพุทฺธ-
กาเล ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ หุตวา เป็น อคนตวา
ไม่เสด็จไปแล้ว ปรกฺลํ สุตระกฺลอื่น กตวา ทรงกระทำแล้ว ปุณณานิ ซึ่งบุญ ท.
ทานาทินิ มีทานเป็นต้น ทิฆรตฺตํ ลี้นราตรีอันยาวนาน สทฺธิ กับ ตาหิ ภคินีหิ
ด้วยพระพี่นาง ท. เหล่านั้น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา อิติ
ว่า “(อหํ) อ.หม่อมฉัน ลภิตวา ได้แล้ว วเร ซึ่งพร ท. อฏฺฐ แปร สหฺติเก ในสำนัก
พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า ตุมฺหาทิสฺส ผู้เช่นกับพระองค์ อนาคเต ในอนาคตกาล
จตวา ดำรงอยู่แล้ว มาติฏฐาเน ในตำแหน่งแห่งมารดา อคฺคา เป็นผู้เลิศ (อิตถินํ)
กว่าหญิง ท. จตฺตปฺปจฺจยทายิกานํ ผู้ถวายซึ่งปัจจัยสี่ ภเวยฺยํ ฟิงเป็น” อิติ ดังนี้
กสสปสมมาสมพุทฺธปาทมฺมุเลปิ แม้ในที่ไกลแห่งพระบาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่ากัสสปะ; ปน ก็ (สา อิตถิ) อ.หญิงนั้น สัสนหุตี ท่องเที่ยวไปอยู่ เทว-
มนุสเสสุ ในเทวดาและมนุษย์ ท. ปฏุจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ธีตา
เป็นธิดา ธนญชยเสฏฐิโน ของเศรษฐีชื่อว่าธัญชัย เมณฑกเสฏฐิปุตตสสุ ผู้เป็น
บุตรของเศรษฐีชื่อว่าเมณฑกะ อิมสุมิ อตตภาเว ในอัทภาพนี้ หุตวา เป็น
นิพพตติ บังเกิดแล้ว, อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปุณณานิ ซึ่งบุญ ท. พหุณี มาก สาสเน
ในพระศาสนา มยหํ ของเรา” (อิตติ) ดังนี้ ๕

หญิงนั้น ทำบุญจนตลอดชีวิต เคลื่อนจากอัทภาพนั้นแล้ว บังเกิดบนเทวโลก ท่องเที่ยว
ไปในเทวดาและมนุษย์ มีพระนามว่าสังฆมหาสิ เป็นพระกนิษฐาแห่งพระธิดา ๗ พระองค์
ของพระราชารู้เป็นใหญ่ในแคว้นกาสิ พระนามว่ากิกิ ในกาลแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่ากัสสปะ ไม่เสด็จไปสู่ตระกูลอื่น ทรงทำบุญทั้งหลายมีทานเป็นต้น ลี้นกาล

หุตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิพพตฺติ, มยุหํ สามีสัมพันธะใน สาสนะญ วิสยาธาระใน
 อกาลสิ พหุณี วิเสสนะของ ปุณฺณานิฯ อวุตตกัมมะใน อกาลสิ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตีตัง
 วตฺถุํ ฯ

๓๓๗. “อิติ โข ภิกฺขเว น มยุหํ ฐิตา คายติ, ปตฺถิตปฺปตฺถนาย ปน นิพฺพตฺตี ทิสฺวา
 อุทานํ อุทานะตีติ วตฺวา สตฺถา ฐมฺมํ เทเสนฺโต “ภิกฺขเว ยถา นาม เจโก
 มาลาการโ อานาปุพฺพานํ มหนฺตํ ราสี กตฺวา นานปฺปการะ มาลาคุณะ กโรติ;
 เอเวเมว วิสาขาย นานปฺปการานิ กุสลานิ กาคฺตุํ จิตฺตํ นมตีติ วตฺวา อิมํ คาถมาห
“ยถาปิ ปุพฺพราสิมฺหา กยิรา มาลาคุณะ พหุ:
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุหนฺติ ฯ

“อิติ โข ภิกฺขเว น มยุหํ ฐิตา คายติ, (มยุหํ ฐิตา อตฺตนา) ปตฺถิตปฺปตฺถนาย ปน นิพฺพตฺตี
 ทิสฺวา อุทานํ อุทานะตีติ วตฺวา สตฺถา ฐมฺมํ เทเสนฺโต “ภิกฺขเว ยถา นาม เจโก มาลาการโ
 นานาปุพฺพานํ มหนฺตํ ราสี กตฺวา นานปฺปการะ มาลาคุณะ กโรติ; เอเวเมว วิสาขาย
 นานปฺปการานิ กุสลานิ กาคฺตุํ จิตฺตํ นมตีติ วตฺวา อิมํ คาถํ อาห

“(มาลาการโ) ยถาปิ ปุพฺพราสิมฺหา กยิรา มาลาคุณะ พหุ:
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุหนฺติ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ฐิตา อ.ธิดา
 มยุหํ ของเรา คายติ ย่อมขบร็อง น หามิได้, ปน แต่ว่า (ฐิตา) อ.ธิดา (มยุหํ) ของ
 เรา ทิสฺวา เห็นแล้ว นิพฺพตฺตี ซึ่งความสำเร็จ (อตฺตนา) ปตฺถิตปฺปตฺถนาย แห่ง
 ความปรารถนา อันตน ปรารถนาแล้ว อุทานะติ ย่อมเปล่ง อุทานํ ซึ่งอุทาน อิติ โข
 ด้วยประการฉะนี้แล” อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม วตฺวา ตรัส
 แล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. มาลาการโ อ.นายมาลาการ เจโก ผู้ฉลาด
 กตฺวา กระทำแล้ว ราสี ซึ่งกอง มหนฺตํ อันใหญ่ นานาปุพฺพานํ แห่งดอกไม้ต่าง ๆ ท.
 กโรติ ย่อมกระทำ มาลาคุณะ ซึ่งกลุ่มแห่งระเบียบ นานปฺปการะ อันมีประการต่าง ๆ
 ยถา นาม ชื่อฉันใด; จิตฺตํ อ.จิต วิสาขาย ของนางวิสาขา นมตีติ ย่อมน้อมไป
 กาคฺตุํ เพื่ออันกระทำ กุสลานิ ซึ่งกุศล ท. นานปฺปการานิ อันมีประการต่าง ๆ เอเว-
 เมว ฉะนั้นนั้นนันทิเยว” อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“(มาลาการโ) อ.นายมาลาการ กยิรา พิงกระทำ มาลาคุณ
ซึ่งกลุ่มแห่งระเบียบ ท. พหู มาก ปุพฺผราสิมหา จากกอง
แห่งดอกไม้ ยถาปี แมัจฉไน; กุสล อ.กุศล พหู มาก มจฺเจน
อันสัตว์ผู้จะตาย ชาเตน ผู้เกิดแล้ว กตฺตพฺพ พิงกระทำ เอว
ฉนนัน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดา ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชาติของเรา ย่อมขบรับรอง หามิได้, แต่ชาติของเรา
เห็นความสำเร็จแห่งความปรารถนาที่ตนปรารถนาแล้ว ย่อมเปล่งอุทาน ด้วยประการ
ฉนี้แล” เมื่อทรงแสดงธรรม จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย นายมาลาการผู้ฉลาด ทำดอกไม้
ชนิดต่างๆ กองใหญ่ ย่อมทำให้เป็นกลุ่มระเบียบนานับประการ ชื่อฉฉไน, จิตของนาง
วิสาขา ย่อมโน้มไปเพื่อจะทำกุศลทั้งหลายนานับประการ ฉนนันนั้นแหละ” จึงตรัส
พระคาถานี้ว่า

“นายมาลาการ พิงทำกลุ่มระเบียบจำนวนมาก จากกองดอกไม้
แมัจฉไน, กุศลมาก อันสัตว์ผู้เกิดแล้ว ควรทำ ฉนนัน”

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺ อายตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺนํ ฐิตา สุทฺธกัตฺตา
ใน คายติฯ อายตบทกัตฺตฺวาจก อิตฺติศัพท์ ปการัตถะ โชศัพท์ วจนาลังการะ นศัพท์
ปฏิเสชนัตถะ มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ฐิตา, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ ฐิตา สุทฺธกัตฺตาใน
อุทานะติฯ อายตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ฐิตา อตฺตนา อนภิตกัตฺตา
ใน ปตฺถิต- ปตฺถิตปฺปตฺถนายฯ สามีสัมพันธะใน นิปฺผลตฺตีฯ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
ปฺพพกาลกิริยาใน อุทานะติ อุทานํ อวฺตตกัมมะใน อุทานะติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน
วตฺวาฯ ปฺพพกาลกิริยาใน เทเสนฺโต ฐมฺมํ อวฺตตกัมมะใน เทเสนฺโตฯ อพฺภันตรกิริยา
ของ สตฺถา “ภิกฺขเว อาลปนฺนํ เจโก วิเสสณะของ มาลาการโฯ สุทฺธกัตฺตาใน กโรติฯ
อายตบทกัตฺตฺวาจก ยถา นาม อุปฺมาโชตกะ นานาปุพฺผานํ สมฺมุหสัมพันธะใน ราสี
มหนฺตํ วิเสสณะของ ราสีฯ อวฺตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปฺพพกาลกิริยาใน กโรติ นานป-
ปกาเร วิเสสณะของ มาลาคุณะฯ อวฺตตกัมมะใน กโรติ, จิตฺตํ สุทฺธกัตฺตาใน นมฺติฯ
อายตบทกัตฺตฺวาจก เอวเมว อุปฺเมยโยชิตกะ วิสาขาย สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ
นานปฺปการานํ วิเสสณะของ กุสลานํฯ อวฺตตกัมมะใน กาคฺตุฯ ตุมฺตถสัมปทานใน นมฺติ”
อิตฺติศัพท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปฺพพกาลกิริยาใน อาห อิมํ วิเสสณะของ คาคฺตุฯ อวฺตต-

กัมมะใน อาห

“มาลาการโธ สุทธกัตตาใน กยิราๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ยถาปี อุปมาโชตกะ ปุปฺพราสิมฺหา อปาทานใน กยิรา พหุ
วิเสสณะของ มาลาการุณๆ อวุตตกัมมะใน กยิรา, พหุ วิเสสณะ
ของ กุสล้งๆ วุตตกัมมะใน กตตพพ้งๆ กิตบทกัมมวจาก เอว
อุปเมยโยชิตกะ ชาเตน วิเสสณะของ มจฺเจนๆ อนภีหิตกัตตา
ใน กตตพพ้ง” อิติศัพท์ สรุปะใน อิมิ คามิ ๕

๓๓๘. ตตฺถ “**ปุปฺพราสิมฺหาติ:** นานปฺปการานํ ปุปฺพานํ ราสิมฺหา ๕

ตตฺถ (ปเทสุ) “**ปุปฺพราสิมฺหาติ:** (ปทสฺส) “นานปฺปการานํ ปุปฺพานํ ราสิมฺหา” (อิตติ อิตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**ราสิมฺหา** จากกอง **ปุปฺพานํ** แห่งดอกไม้ ท. **นานป-**
ปการานํ อันมีประการต่างๆ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท ตตฺถ (ปเทสุ) “**ปุปฺพ-**
ราสิมฺหาติ (ปทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บท ว่า “**ปุปฺพราสิมฺหา**” ดังนี้ ๕

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “**ปุปฺพราสิมฺหา**” ความว่า จากกองดอกไม้ทั้งหลาย นานป-

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุๆ นิทธารณะใน ปทสฺส “**ปุปฺพราสิมฺหา**” สรุปะใน อิตติๆ ศัพท์
สรุปะใน ปทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “**นานปฺปการานํ** วิเสสณะของ
ปุปฺพาน้งๆ สมุหสัมพันธ์ใน ราสิมฺหาๆ อปาทานใน กยิรา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถๆ
ลึงคัตถะ ๕

๓๓๙. **กยิราติ:** กเรยฺย ๕

“**กยิราติ:** (ปทสฺส) “**กเรยฺย**” (อิตติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “**กเรยฺย** ฟังกระทำ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท
“**กยิราติ** ว่า “**กยิรา**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**กยิรา**” ความว่า ฟังทำ

“กยิรา” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “กเรยฺย อาชยต
 บทกัตตฺวาจก ของ มาลาการโ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๓๔๐. **มาลาคุณ พหูติ:** เอกโต วรรณิกมาลาภิเกทา นานปฺปการา มาลาวิกติโย ๫

“มาลาคุณ พหูติ: (ปททฺวยสฺส) “เอกโต วรรณิกมาลาภิเกทา นานปฺปการา มาลาวิกติโย” (อิตติ
 อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “มาลาวิกติโย ซึ่งชนิดแห่งระเบียบ ท. นานปฺปการา
 อันมีประการต่างๆ เอกโต วรรณิกมาลาภิเกทา อันต่างด้วยระเบียบมีชั่ว ช้างเดียว
 เป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “มาลาคุณ พหูติ ว่า
 “มาลาคุณ พหู” ดังนี้ ๫

สองบทว่า “มาลาคุณ พหู” ความว่า ชนิดพวงมาลัยนานปฺปการ มีระเบียบมีชั่ว
 ช้างเดียวเป็นต้นเป็นประเภท

“มาลาคุณ พหู” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปททฺวยสฺส๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ
 “เอกโต ตติยวิเสสณะใน วรรณิกมาลาภิเกทา๑ กิติ นานปฺปการา กิติ วิเสสณะของ
 มาลาวิกติโย๑ อวุตตกัมมะใน กยิรา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑ ลิงคัตถะ ๫

๓๔๑. **มจฺเจนาติ:** มริตพฺพสภาวตาย มจฺจิติ ลทฺธนาเมน สตุเตน จีวรทานาภิเกทํ พหุํ
 กุสลํ กตฺตพฺพํ ๫

“มจฺเจนาติ: (ปทสฺส) “(อตุตโน) มริตพฺพสภาวตาย มจฺจิติ ลทฺธนาเมน สตุเตน จีวรทานาภิ-
 เกทํ พหุํ กุสลํ กตฺตพฺพํ” (อิตติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “กุสลํ อ.กุศล พหุํ มาก จีวรทานาภิเกทํ อันมีการถวาย
 ซึ่งจีวรเป็นต้นเป็นประเภท สตุเตน อันสัตว์ ลทฺธนาเมน อันมีชื่ออันได้แล้ว มจฺจิติ
 ว่ามัจจะ (อตุตโน) มริตพฺพสภาวตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มีอันจะพึงตาย
 เป็นสภาวะ กตฺตพฺพํ พึงกระทำ” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “มจฺเจนาติ ว่า
 “มจฺเจน” ดังนี้ ๫

บทว่า “มัจเจน” ความว่า กุศลมาก มีการถวายเป็นต้นเป็นประเภท อันสัตว์ผู้ซื่อ
อันได้แล้วว่า “มัจจะ” เพราะว่าจะตนจะต้องตายเป็นสภาพ ควรทำ

“มัจเจน” สรุปะใน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทส๑๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “จีวรทานาภิ-
เภทํ กิติ พุํ กิติ วิเสสชะของ กุสล๑๑ วุตตกัมมะใน กตตพพ๑๑ กิตตพพ๑๑ มวจาก
อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะใน มริตพพสภาวะตาย๑ เหตุใน ลทุชฌาเมน “มัจโจ” สรุปะใน
อิติ๑ ศัพท์ อากาเรใน ลทุช- ลทุชฌาเมน วิเสสชะของ สตุเตน๑๑ อนภิหิตกัตตานิ
กตตพพ๑๑ อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๑๑ ลิงคัตถะ ๗

๓๔๒. ตตถ ปุปุผลราสิคคหณิ พหุปุปุผลทสสนตถิ ๗

ตตถ (คากาย) ปุปุผลราสิคคหณิ พหุปุปุผลทสสนตถิ (โหติ) ๗

ปุปุผลราสิคคหณิ อ.ปุปุผลราสิคศัพท์ **ตตถ (คากาย)** ในพระคากานั้น **พหุปุปุผล-
ทสสนตถิ** มีประโยชน์ในการแสดงซึ่งดอกไม้จำนวนมาก **(โหติ)** ย่อมเป็น ๗

ปุปุผลราสิคศัพท์ ในพระคากานั้น มีประโยชน์ในการแสดงดอกไม้จำนวนมาก

ปุปุผลราสิคคหณิ สุกทกัตตานิ โหติ๑ อาชยตบทกัตตวาจก ตตถ วิเสสชะของ
คากาย๑๑ วิสยาชาระใน ปุปุผลราสิคคหณิ พหุปุปุผลทสสนตถิ วิกติกัตตานิ โหติ ๗

๓๔๓. สเจ หิ อปฺปานิ ปุปุผานิ โหนฺติ, มาลาการโ จ เจโก เนว พหุ มาลาคุเณ กาคุํ
สกุโกติ; อจเจโก ปน อปฺเปสุปิ พหุสุปิ ปุปุผesu วิชชมาเนสุ น สกุโกติเยว; พหุสุ
ปน ปุปุผesu สติ, เจโก มาลาการโ ทกฺโข กุสโล พหุ มาลาคุเณ กโรติ; เอวเมว
สเจ เอกจฺจสฺส สทฺธา มนฺทา โหติ, โภคา จ พหุ สํวิชฺชนฺติ, เนว สกุโกติ พหุนิ
กุสลานิ กาคุํ, มนฺทาย จ ปน สทฺชาย มนฺทesu จ โภคesu, น สกุโกติ; อุพาราย จ
ปน สทฺชาย มนฺทesu จ โภคesu, น สกุโกติเยว; อุพาราย จ ปน สทฺชาย อุพารesu
จ โภคesu สติ, สกุโกติ; ตถารูปาว วิสาขา อุปาสิกา, ตํ สนฺธาเยตํ วุตฺตํ

“ยถาปี ปุปุผลราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหุ;

เอวํ ชาเตน มัจเจน กตตพพํ กุสลํ พหุนฺติฯ

(ยถา) สเจ หิ อปฺปานิ ปุပ္ผานิ โหนฺติ, มาลาการโ จ เจโก เนว พหุ มาลาคุเณ กาคู สกโกติ; อจฺเจโก (มาลาการโ) ปน, อปฺเปสฺสึ พหุสฺสึ วิชฺชมาเนสฺ, น สกโกติ เอว; พหุสฺ ปน ปุပ္ผेषฺ สติ, เจโก มาลาการโ ทกฺโข กุสลโ (หุตฺวา) พหุ มาลาคุเณ กโรติ; เอวเมว สเจ เอกจฺจสฺส (ปุคฺคฺลสฺส) สทฺธา มนฺทา โหติ, โภคา จ พหุ สฺวิชฺชนฺติ, (โส ปุคฺคฺโล) เนว สกโกติ พหฺนึ กุสลานิ กาคู, มนฺทาย จ ปน สทฺธาย (สมานาย) มนฺเทสฺ จ โภเคสฺ (สนฺเตสฺ), (โส ปุคฺคฺโล) น สกโกติ; อุพาราย จ ปน สทฺธาย (สมานาย) มนฺเทสฺ จ โภเคสฺ (สนฺเตสฺ), (โส ปุคฺคฺโล) น สกโกติ เอว; อุพาราย จ ปน สทฺธาย (สมานาย) อุพารेषฺ จ โภเคสฺ สติ, (โส ปุคฺคฺโล) สกโกติ; ตถารูปา เอว (โหติ) วิสาขา อุปาสิกา, ตํ (คาถาจาณํ ภควตา) เอตํ (วิสาขํ) สนฺธาย วุตฺตํ

“(มาลาการโ) ยถาปิ ปุပ္ผราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหุ:

เอว ชาเตน มจฺเจเน

กตฺตพฺพํ กุสลํ พหฺนฺติ ฯ

หิ จริยังฺย สเจ ถ้าว่า ปุပ္ผานิ อ.ดอกไม้ ท. อปฺปานิ อันน้อย โหนฺติ ย่อมมีไชร้, จ ก็ มาลาการโ อ.นายมาลาการ เจโก ผู้ฉลาด เนว สกโกติ ย่อมไม่อาจนั้นเกี่ยว กาคู เพื่ออันกระทำ มาลาคุเณ ซึ่งกลุ่มแห่งระเบียบ ท. พหุ มาก; ปน ส่วนว่า (มาลาการโ) อ.นายมาลาการ อจฺเจโก ผู้ไม่ฉลาด, ปุပ္ผेषฺ ครั้นเมื่อดอกไม้ ท. อปฺเปสฺสึ น้อยบ้าง พหุสฺสึ มากบ้าง วิชฺชมาเนสฺ มีอยู่, น สกโกติ เอว ย่อมไม่อาจ นั้นเกี่ยว; ปน ส่วนว่า ปุပ္ผेषฺ ครั้นเมื่อดอกไม้ ท. พหุสฺ มาก สติ มีอยู่, มาลาการโ อ.นายมาลาการ เจโก ผู้เฉียบแหลม ทกฺโข เป็นผู้ขยัน กุสลโ เป็นผู้ฉลาด (หุตฺวา) เป็น กโรติ ย่อมกระทำ มาลาคุเณ ซึ่งกลุ่มแห่งระเบียบ ท. พหุ มาก (ยถา) อันใด; สเจ ถ้าว่า สทฺธา อ.ศรัทธา (ปุคฺคฺลสฺส) ของบุคคล เอกจฺจสฺส บางคน มนฺทา เป็น ธรรมชาติน้อย โหติ ย่อมเป็นไชร้, จ ส่วนว่า โภคา อ.โภคะ ท. พหุ มาก สฺวิชฺชนฺติ มีอยู่ไชร้, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น เนว สกโกติ ย่อมไม่อาจนั้นเกี่ยว กาคู เพื่ออันกระทำ กุสลานิ ซึ่งกุศล ท. พหฺนึ มาก, จ ปน ก็แล สทฺธาย ครั้นเมื่อ ศรัทธา มนฺทาย เป็นของน้อย (สมานาย) มีอยู่ (จ) ด้วย โภเคสฺ ครั้นเมื่อโภคะ ท. มนฺเทสฺ เป็นของน้อย (สนฺเตสฺ) มีอยู่ จ ด้วย, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น น สกโกติ ย่อมไม่อาจ; จ ปน ก็แล สทฺธาย ครั้นเมื่อศรัทธา อุพาราย เป็นธรรมชาติโอพาร (สมานาย) มีอยู่ (จ) ด้วย โภเคสฺ ครั้นเมื่อโภคะ ท. มนฺเทสฺ เป็นของน้อย (สนฺเตสฺ) มีอยู่ จ ด้วย, (โส ปุคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น น สกโกติ เอว ย่อมไม่อาจนั้นเกี่ยว;

จ ปน ก็แล สทุธาย ครั้นเมื่อศรัทธา อุฬาราย เป็นธรรมชาติโอฬาร (สมานาย) มีอยู่ (จ) ด้วย โภคะสุ ครั้นเมื่อโภคะ ท. อุฬาราย เป็นของโอฬาร สติ มีอยู่ จ ด้วย, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สกฺโกติ ย่อมอาจ; อุปาสิกา อ.อุปาสิกา วิสาขา ชื่อว่า วิสาขา ตถารูปา เอว เป็นผู้มือนั้นเป็นรูปเทียว (โหติ) ย่อมเป็น, ตํ (คาถาจารย์) อ.คำอันเป็นพระคาถานั้น อิติ ว่า

“(มาลาการโ) อ.นายมาลาการ กยิรา ฟิงกระทำ มาลาคุณ
ซึ่งกลุ่มแห่งระเบียบ ท. พหู มาก ปุพฺพราสิมฺหา จากกอง
แห่งดอกไม้ ยถาปิ แม้ฉันใด; กุสลํ อ.กุศล พหุํ มาก มจฺเจน
อันสัตว์ผู้จะตาย ชาเตน ผู้เกิดแล้ว กตฺตพฺพิ ฟิงกระทำ เอว
ฉันนั้น” อิติ ดังนี้

(ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุตฺตํ ตรัสแล้ว สนฺธาย ทรงหมายเอา เอตํ (วิสาขํ) ซึ่งนางวิสาขานั้น ๆ

ความจริง ถ้าดอกไม้ทั้งหลาย มีจำนวนน้อยไซ้, ก็นายมาลาการผู้ฉลาด ย่อมไม่อาจ เพื่อจะทำกลุ่มระเบียบทั้งหลายมากได้นั้นแหละ, ส่วนนายมาลาการผู้ไม่ฉลาด เมื่อมีดอกไม้ทั้งหลาย น้อยบ้าง มากบ้าง ย่อมไม่อาจเลยทีเดียว, ส่วนเมื่อมีดอกไม้มาก, นายมาลาการผู้เฉียบแหลม ผู้ขยัน ผู้ฉลาด ย่อมทำกลุ่มระเบียบทั้งหลายมากได้ ฉันใด, ถ้าศรัทธาของบุคคลบางคน มีน้อยไซ้, ส่วนโภคะทั้งหลาย มีมากไซ้, บุคคลนั้น ย่อมไม่อาจเพื่อจะทำกุศลทั้งหลายมากได้โดยแท้, ก็แล เมื่อมีศรัทธาน้อย และเมื่อโภคะทั้งหลาย ก็มีน้อย, บุคคลนั้น ย่อมไม่อาจ, ก็แล เมื่อมีศรัทธาโอฬาร และเมื่อโภคะทั้งหลาย มีน้อย, บุคคลนั้น ย่อมไม่อาจนั้นแหละ, เมื่อมีศรัทธาโอฬาร และเมื่อโภคะทั้งหลาย ก็มีโอฬาร, บุคคลนั้น ย่อมอาจ, อุปาสิกาชื่อว่าวิสาขา เป็นผู้เห็นปานนั้นนั้นแหละ, พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสคำที่เป็นคาถานั้นว่า

“นายมาลาการ ฟิงทำกลุ่มระเบียบจำนวนมาก จากกองดอกไม้
แม้ฉันใด, กุศลมาก อันสัตว์ผู้เกิดแล้ว ควรทำ ฉันนั้น”

ทรงหมายเอานางวิสาขานั้น

หิศัพฺทํ ทัพฺหิกรณฺโชตกะ สเจศฺพฺทํ ปริกัปปัตถะ อปฺปานิ วิเสสนะของ ปุพฺพานิ
สุทฺธกัตฺตานิ โหนฺติฯ อายยาตบทกัตฺตฺวาจก ยถา อุปฺมาโชตกะ, จศัพฺทํ วากยารมฺภ-

โชตกะ มาลาการุ สุธกัถตาใน สกโกติ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เจโก วิเสสณะของ
 มาลาการุ เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ น๑ คัพท์ ปฏิสเสระใน สกโกติ พหุ วิเสสณะของ
 มาลาการุ อวตตกัมมะใน กาทุ๑ ตุมัถถสัมปทานใน สกโกติ, ปนคัพท์ วิเสสโชตกะ
 อจเจโก วิเสสณะของ มาลาการุ๑ สุธกัถตาใน สกโกติ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก
 อปี สองคัพท์ อเปกขัถตะเข้ากับ อปเปสุ และ พหุสุ อปเปสุ กัถิ พหุสุ กัถิ วิเสสณะของ
 ปุปุเผลสุ๑ ลัษณะใน วิชชมาเนสุ๑ ลัษณกิริยา นคัพท์ ปฏิสเสระใน สกโกติ เอวคัพท์
 อวธารณะเข้ากับ สกโกติ, ปนคัพท์ ปักขันตรโชตกะ พหุสุ วิเสสณะของ ปุปุเผลสุ๑
 ลัษณะใน สติ๑ ลัษณกิริยา, เจโก วิเสสณะของ มาลาการุ๑ สุธกัถตาใน กโรติ๑
 อาชยาตบทกัถตฺวาจก ทกฺโข กัถิ กุสโล กัถิ วิกติกัถตาใน หุตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน
 กโรติ พหุ วิเสสณะของ มาลาการุ อวตตกัมมะใน กโรติ; สเจคัพท์ ปริกัปปัถตะ
 สทฺธา สุธกัถตาใน โหติ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก เอวเมว อุปเมยโยชิตกะ เอกจฺจสุส
 วิเสสณะของ ปุคฺคผลสุสุ๑ สามีสัมพันธะใน สทฺธา มนฺทา วิกติกัถตาใน โหติ, จคัพท์
 ปักขันตรโชตกะ โภคา สุธกัถตาใน สัวิชชนติ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก พหุ วิกติ-
 กัถตาใน สัวิชชนติ, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุธกัถตาใน สกโกติ๑ อาชยาตบท
 กัถตฺวาจก เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ น๑ คัพท์ ปฏิสเสระใน สกโกติ พหุ วิเสสณะ
 ของ กุสลานิ๑ อวตตกัมมะใน กาทุ๑ ตุมัถถสัมปทานใน สกโกติ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ
 สทฺธา ลัษณะใน สมานาย๑ ลัษณกิริยา มนฺทาย วิกติกัถตาใน สมานาย, โภเคสุ
 ลัษณะใน สนฺเตสุ๑ ลัษณกิริยา มนฺเทสุ วิกติกัถตาใน สนฺเตสุ จคัพท์ วากย-
 สมุจฺจยัถตะเข้ากับ มนฺทาย สทฺธาย สมานาย และ มนฺเทสุ โภเคสุ สนฺเตสุ, โส
 วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุธกัถตาใน สกโกติ๑ อาชยาตบทกัถตฺวาจก นคัพท์ ปฏิสเสระ
 ใน สกโกติ; จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สทฺธาย ลัษณะใน สมานาย๑ ลัษณกิริยา อุพาราย
 วิกติกัถตาใน สมานาย โภเคสุ ลัษณะใน สนฺเตสุ๑ ลัษณกิริยา มนฺเทสุ วิกติกัถตา
 ใน สนฺเตสุ จคัพท์ วากยสมุจฺจยัถตะเข้ากับ อุพาราย สทฺธาย สมานาย และ มนฺเทสุ
 โภเคสุ สนฺเตสุ, โส วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุธกัถตาใน สกโกติ๑ อาชยาตบท
 กัถตฺวาจก นคัพท์ ปฏิสเสระใน สกโกติ เอวคัพท์ อวธารณะเข้ากับ สกโกติ; จ ปน
 นิปาตสมฺมุหะ สทฺธาย ลัษณะใน สมานาย๑ ลัษณกิริยา อุพาราย วิกติกัถตาใน
 สมานาย, โภเคสุ ลัษณะใน สติ๑ ลัษณกิริยา อุพาราย วิกติกัถตาใน สติ จคัพท์
 วากยสมุจฺจยัถตะเข้ากับ อุพาราย สทฺธาย สมานาย และ อุพาราย โภเคสุ สติ,

โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน สกฺโกตฺติจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก; วิสาขา
 สัณฺญาวิเสสณะใน อุปาสิกาจฺ สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัप्พทํ
 อวชารณฺเษเข้ากัปฺ ตถารูปาจฺ วิกิตฺกัตฺตาใน โหติ, ตํ วิเสสณะของ คภาวจฺนจฺ วุตต-
 กัมมะใน วุตฺตจฺ กิตฺตบทกัมฺมวาจก ภควตา อนภิกิตฺกัตฺตาใน วุตฺตํ เอตํ วิเสสณะของ
 วิสาขจฺ อวุตตกัมมะใน สนฺธายจฺ กิริยาวิเสสณะใน วุตฺตํ

“มาลาภาโร สุทฺธกัตฺตาใน กยิราจฺ อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก
 ยถาปิ อุปฺมาโชตฺกะ ปุปฺปฺพรสิมฺหา อปาทานใน กยิรา พหุ
 วิเสสณะของ มาลาคุณฺเษจฺ อวุตตกัมมะใน กยิรา, พหุ วิเสสณะ
 ของ กุสลจฺ วุตตกัมมะใน กตฺตพฺพจฺ กิตฺตบทกัมฺมวาจก เอว
 อุปฺเมยฺยโชตฺกะ ชาเตน วิเสสณะของ มจฺเจนจฺ อนภิกิตฺกัตฺตา
 ใน กตฺตพฺพ” อิติคัप्พทํ สฺรุปะเน ตํ คภาวจฺน ๕

๓๔๔. เทสनावसानะ พหุ โสตาปนฺนาทโย อหะสุ ๕

เทสनावसानะ พหุ (ชนา) โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) อหะสุ ๕

เทสनावसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา พหุ (ชนา) อ.ชน ท. มาก
 โสตาปนฺนาทโย (อริยปุคฺคลา) เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น อหะสุ
 ได้เป็นแล้ว ๕

เวลาจบพระเทศนา ชนเป็นจำนวนมาก ได้เป็นพระอริยบุคคลมีพระโสตาบันเป็นต้น

เทสनावसानะ กาลสัตฺตมีใน อหะสุ พหุ วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทฺธกัตฺตาใน อหะสุจฺ
 อาชยฺยาตบทกัตฺตฺวาจก โสตาปนฺนาทโย วิเสสณะของ อริยปุคฺคลาจฺ วิกิตฺกัตฺตาใน
 อหะสุ ๕

๓๔๕. มหาชนสุส สาตฺถิกา เทสนา ชาตาติ ๕

เทสนา อ.พระเทศนา สาตฺถิกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ ชาตา
 เกิดแล้ว มหาชนสุส แก่มหาชน อิติ ดั่งนี้แล ๕

พระเทศนา เกิดเป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดั่งนี้แล

เทสนา สุทธกัตตานิ ชาตาทู กิตบทกัตตวาจก มหาชนสุส สัมปทานใน ชาตา
สาตุถิกา วิกติกัตตานิ ชาตา อิตีศัพท์ สมานะ ๒

.....
วิสาขาวตุถ ๒

วิสาขาวตุถ (นิฏฐิต) ๒

วิสาขาวตุถ อ.เรื่องนางวิสาขา (นิฏฐิต) จบแล้ว ๒

วิสาขาวตุถ สุทธกัตตานิ นิฏฐิต ๆ กิตบทกัตตวาจก ๒

จบเรื่องนางวิสาขา

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

วิสาขาวตฤ

เป็นฉันทวิธีตั้งปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

วิสาขาย วตฤ วิสาขาวตฤ. (วิสาข + วตฤ)

วตฤ อ.เรื่อง วิสาขาย แห่งนางวิสาขา วิสาขาวตฤ ชื่อว่าวิสาขาวตฤ. (เรื่องนางวิสาขา)

สตัดวสลิกาโล

เป็นฉันทวิธีตั้งปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตัด วสฺลํนิ สตัดวสฺลํนิ. (สตัด + วสฺล) อสมาทารทิตุสสมาส
วสฺลํนิ อ.ปี ท. สตัด เจ็ด สตัดวสฺลํนิ ชื่อว่าสตัดวสฺล. (๗ ปี)

๒. สตัดวสฺลํนิ อสฺลํ อตฺถิตติ สตัดวสฺลิกา, วิสาข. (สตัดวสฺล + อิกปัจจย) อัสสัดติ-
ศัพท์ิต

สตัดวสฺลํนิ อ.ปีเจ็ด ท. อสฺลํ (วิสาขาย) แห่งนางวิสาขานั้น อตฺถิตติ มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (สฺลํ วิสาข) อ.นางวิสาขานั้น สตัดวสฺลิกา ชื่อว่าสตัดวสฺลิกา (มี ๗ ปี), ได้แก่นางวิสาข.

๓. สตัดวสฺลิกาย กาล สตัดวสฺลิกาล. (สตัดวสฺลิกา + กาล) ฉันทวิธีตั้งปุริสสมาส

กาล อ.กาล สตัดวสฺลิกาย (วิสาขาย) แห่งนางวิสาขา ผู้มีกาลฝนเจ็ด สตัดวสฺลิกาล
ชื่อว่าสตัดวสฺลิกาล. (กาลที่นางวิสาขามีอายุ ๗ ขวบ)

เสลพราหมณาทย, ชนา

เป็นฉันทวิธีทวิพทลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

เสลพราหมณ อายิ เยสนฺติ เสลพราหมณาทย, ชนา. (เสลพราหมณ + อายิ)

เสลพราหมณ อ.พราหมณชื่อว่าเสละ อายิ เป็นต้น เยสฺ (ชนาน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อตฺถิตติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น เสลพราหมณาทย ชื่อว่าเสลพราหมณาทย (มี
พราหมณชื่อว่าเสละเป็นต้น), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

โพธเนยยพนธวา

เป็นฉัฏฐิตูปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โพธน์ อรทนต์ติ โพธเนยยา. (โพธน + เณยยปัจจัจย) สังสัจจฐาทิอเนกัตตตัตติต
(เย สัตตา) อ.สัตว์ ท. เหล่าไต อรทนต์ติ ย่อมควรร โพธน์ ซึ่งอันตรัสรู้ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต สัตตา) อ.สัตว์ ท. เหล่านั้น โพธเนยยา ชื่อว่าโพธเนยย. (ผู้ควรรซึ่งอันตรัสรู้, ผู้ควรรตรัสรู้)
๒. โพธเนยยานิ พนธวา โพธเนยยพนธวา. (โพธเนยย + พนธว) ฉัฏฐิตูปปริสส์มาส
พนธวา อ.สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ ท. โพธเนยยานิ แห่งสัตว์ผู้ควรรซึ่งอันตรัสรู้ ท. โพธเนยย-
พนธวา ชื่อว่าโพธเนยยพนธว. (สัตว์ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งสัตว์ผู้ควรรซึ่งอันตรัสรู้)

อุปนิสส์ยสมปตติ

เป็นฉัฏฐิตูปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- อุปนิสส์ยสส สมปตติ อุปนิสส์ยสมปตติ. (อุปนิสส์ย + สมปตติ)
สมปตติ อ.ความถึงพร้อม อุปนิสส์ยสส แห่งอุปนิสส์ย อุปนิสส์ยสมปตติ ชื่อว่าอุปนิสส์ยสมปตติ.
(ความถึงพร้อมแห่งอุปนิสส์ย)

มหาภิกขุสงฆปริวารโ, สตถา

เป็นฉัฏฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีฉัฏฐิตูปปริสส์มาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุณี สงโฆ ภิกขุสงโฆ. (ภิกขุ + สงฆ) ฉัฏฐิตูปปริสส์มาส
สงโฆ อ.หมู่ ภิกขุณี แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)
๒. มหนโต จ โส ภิกขุสงโฆ จาติ มหาภิกขุสงโฆ. (มหนโต + ภิกขุสงฆ) วิเสสนบุพพบท
กัมมธารยสมาส
มหนโต จ อ.หมู่ใหญ่ด้วย โส อ.หมู่ใหญ่นั้น ภิกขุสงโฆ จ เป็นหมู่แห่งภิกษุด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มหาภิกขุสงโฆ ชื่อว่ามหาภิกขุสงฆ. (หมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่, ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่)
๓. มหาภิกขุสงโฆ ปริวารโ ยสสาติ มหาภิกขุสงฆปริวารโ, สตถา. (มหาภิกขุสงฆ +
ปริวาร) ฉัฏฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส
มหาภิกขุสงโฆ อ.หมู่แห่งภิกษุหมู่ใหญ่ ปริวารโ เป็นบริวาร ยสสา (สัตตุโน) แห่งพระ

คำสาตาไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โล่ สัตถา) อ.พระคำสทานั้น มหาภิกษุสงฆ์ปริวาร ชื่อว่ามหาภิกษุสงฆ์ปริวาร (มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวาร), ได้แก่พระคำสตา.

มหาปุณณิสา, ชนา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺตานิ ปุณฺณานิ เยสนฺติ มหาปุณฺณิสา, ชนา. (มหนฺต + ปุณฺณ)

ปุณฺณานิ อ.บุญ ท. มหนฺตานิ อันมาก เยส (ชนา) แห่งชน ท. เหล่าไต (สนฺติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ มหาปุณฺณิสา ชื่อว่ามหาปุณฺณิสา (มีบุญมาก), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เสฏฺฐิฉนฺ

เป็นฉัฏฐีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐิสฺส ฉนฺ เสฏฺฐิฉนฺ. (เสฏฺฐิ + ฉน)

ฉนฺ อ.ตำแหน่ง เสฏฺฐิสฺส แห่งเศรษฐี เสฏฺฐิฉนฺ ชื่อว่าเสฏฺฐิฉนฺ. (ตำแหน่งเศรษฐี)

เชฏฺฐกกริยา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐกา จ ส่า กริยา จาติ เชฏฺฐกกริยา. (เชฏฺฐกา + กริยา)

เชฏฺฐกา จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย ส่า อ.ผู้เจริญที่สุดนี้ กริยา จ เป็นกรรยาดด้วย อติ เพราะเหตุนี้ เชฏฺฐกกริยา ชื่อว่าเชฏฺฐกกริยา. (กรรยาผู้เจริญที่สุด, กรรยาลวง)

เชฏฺฐกปฺตโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐโก จ โส ปฺตโต จาติ เชฏฺฐกปฺตโต. (เชฏฺฐก + ปฺตโต)

เชฏฺฐโก จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนี้ ปฺตโต จ เป็นบุตรด้วย อติ เพราะเหตุนี้ เชฏฺฐกปฺตโต ชื่อว่าเชฏฺฐกปฺตโต. (บุตรผู้เจริญที่สุด, บุตรคนโต)

อมิตโมคชา, ชนา

เป็นฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. น มิตา อมิตา, โมคชา. (น + มิต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(โมคชา) อ.โมคชะ ท. (บุคคลเลน) อันบุคคล มิตา นับแล้ว น ไม่ได้ อมิตา ชื่อว่าอมิต
(อันบุคคลนับไม่ได้), ได้แก่โมคชะทั้งหลาย.

๒. อมิตา โมคชา เยสนติ อมิตโมคชา, ชนา. (อมิต + โมค) ฉัฏฐีทวีปตูลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

โมคชา อ.โมคชะ ท. อมิตา อันบุคคลนับไม่ได้แล้ว เยสั (ชนา) แห่งชน ท. เหล่าใด
(สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อมิตโมคชา ชื่อว่าอมิตโมค (ผู้มีโมคชะ
อันบุคคลนับไม่ได้แล้ว), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

สมปัตตภาโว, อตตภา

เป็นฉัฏฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปัตตสส ภาโว สมปัตตภาโว. (สมปัตต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น สมปัตตสส (อตตโน) แห่งตน ผู้ถึงพร้อมแล้ว สมปัตตภาโว ชื่อว่าสมปัตต-
ภาว. (ความที่ตนเป็นผู้ถึงพร้อมแล้ว)

ทารिकासตานิ

เป็นฉัฏฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาริกานั สตานิ ทารिकासตานิ. (ทาริกา + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. ทาริกานั แห่งเด็กหญิง ท. ทารिकासตานิ ชื่อว่าทารिकास. (เด็กหญิงหนึ่งร้อย)

รตสตานิ

เป็นฉัฏฐีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตานั สตานิ รตสตานิ. (รต + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. รตานั แห่งรต ท. รตสตานิ ชื่อว่ารตส. (รตหนึ่งร้อยคัน)

ทาสีสถานิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์สามาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสี้นิ สถานิ ทาสีสถานิ. (ทาสี + สด)

สดานิ อ.ร้อย ท. ทาสี้นิ แห่งทาสี ท. ทาสีสถานิ ชื่อว่าทาสีสด. (ทาสีหนึ่งร้อยคน)

การณาการณานิ

เป็นอิติวิตรโยควันทสสามาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสามาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ยุตตานิ การณานิ อการณานิ. (น + การณ) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสามาส
การณานิ อ.เหตุ ท. น ยุตตานิ อันไม่สมควร อการณานิ ชื่อว่าอการณ. (เหตุอันไม่
สมควร)

๒. การณานิ จ อการณานิ จ การณาการณานิ. (การณ + อการณ) อิติวิตรโยควันท
สสามาส

การณานิ จ อ.เหตุ ท. ด้วย อการณานิ จ อ.เหตุอันไม่สมควร ท. ด้วย การณา-
การณานิ ชื่อว่าการณาการณ. (เหตุและเหตุอันไม่สมควร)

กุศลลตต

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

กุศลลาภ ภาวโว กุศลลตต. (กุศลลา + ตตปัจจัย)

ภาวโว อ.ความเป็น กุศลลาภ อตตโน แห่งตน ผู้ฉลาด กุศลลตต ชื่อว่ากุศลลตต. (ความเป็นผู้
ฉลาด)

บุพพจริยวโส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์สามาส โดยมีสัตตมิตปรัสน์สามาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. บุพเพ จริยิ บุพพจริยิ. (บุพเพ + จริย) สัตตมิตปรัสน์สามาส

จริยิ อ.ความประพฤติ บุพเพ ในกาลก่อน บุพพจริยิ ชื่อว่าบุพพจริย. (ความประพฤติใน
กาลก่อน)

๒. ปุพพจริยสฺส วโส ปุพพจริยวโส. (ปุพพจริย + วส) ฦฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส
วโส อ.อานาจ ปุพพจริยสฺส แห่งความประพตฺติในกาลก่อน ปุพพจริยวโส ชื่อว่าปุพพจริย
วส. (อานาจแห่งความประพตฺติในกาลก่อน)

สฺวาทนาย

เป็นอํพยยตฺตํทิต มิวิเคราะหฺว่า
เสว ภาวํ สฺวาทนํ, ภาตตํ. (เสว + ตนปจฺจย)
(ภาตตํ) อ.ภักตร ภาวํ อันจะมี เสว ในวันพรຸงนี้ สฺวาทนํ ชื่อว่าสฺวาทน (อันจะมีในวันพรຸงนี้), ไต
แกภักตร.

พฺพุทฺธปฺมุโข, ภาภุชฺสงฺโฆ

เป็นฦฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า
พฺพุทฺธ ปฺมุโข ยสฺสาติ พฺพุทฺธปฺมุโข, ภาภุชฺสงฺโฆ. (พฺพุทฺธ + ปฺมุโข)
พฺพุทฺธ อ.พระพฺพุทฺธเจ้า ปฺมุโข เป็นประมุข ยสฺส (ภาภุชฺสงฺฆสฺส) แห่งหฺมูแห่งภาภุชฺเต (อตฺติ) มี
อยู่ อิตฺติ เพราะเหตุนี้ (โส ภาภุชฺสงฺโฆ) อ.หฺมูแห่งภาภุชฺนั้น พฺพุทฺธปฺมุโข ชื่อว่าพฺพุทฺธปฺมุข (มีพระพฺพุทฺธเจ้า
เป็นประมุข), ไตแกภาภุชฺสงฺฆ.

ภาภุชฺสงฺโฆ

เป็นฦฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า
ภาภุชฺชนํ สงฺโฆ ภาภุชฺสงฺโฆ. (ภาภุชฺ + สงฺฆ)
สงฺโฆ อ.หฺมู ภาภุชฺชนํ แห่งภาภุชฺ ท. ภาภุชฺสงฺโฆ ชื่อว่าภาภุชฺสงฺฆ. (หฺมูแห่งภาภุชฺ, ภาภุชฺสงฺฆ)

อหฺตฺตมาโส

เป็นอมาทฺติปฺรตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า
มาสฺสฺส อหฺตฺตํ อหฺตฺตมาโส. (อหฺตฺต + มาส)
อหฺตฺตํ อ.กึ่ง มาสฺสฺส แห่งเต็อน อหฺตฺตมาโส ชื่อว่าอหฺตฺตมาส. (กึ่งเต็อน, ครึ่งเต็อน)

มหาทาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์จ ตํ ทานญจาติ มหาทานํ. (มทนต์ + ทาน)

มทนต์ จ อ.ใหญ่ด้วย ตํ อ.ใหญ่นั้น ทานํ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาทาน
ชื่อว่ามหาทาน. (ทานใหญ่, มหาทาน)

ยถาภิรนต์

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยีสภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ยํ ยํ อภิรนต์ ยถาภิรนต์. (ยถา + อภิรนต์)

อภิรนต์ อ.ความพอพระทัย ยํ ยํ ไตไต ยถาภิรนต์ ชื่อว่ายถาภิรนต์. (ความพอพระทัยอย่างไร,
ตามความพอพระทัย, ตามความพอใจ)

ภคินีปติกา

เป็นฉฐัฐิปปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ภคินิยา ปติกา ภคินีปติกา, ราชาโน. (ภคินี + ปติ)

(ราชาโน) อ.พระราช่า ท. ปติกา ผู้เป็นพระสวามี ภคินิยา ของพระภคินี ภคินีปติกา ชื่อว่า
ภคินีปติก (เป็นพระสวามีของพระภคินี, เป็นสามีของน้องสาว), ได้แก่พระราช่าทั้งหลาย.

ดาทีโส

เป็นกัตตุรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ตมิว นํ ปสส์ตีติ ดาทีโส, บุคคโล. (ตสทหุปปท + ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + กุวิ
ปัจฉัย)

(บุคคโล) อ.บุคคล ปสส์ตี ย่อมเห็น นํ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น ตํ (บุคคล) อิว เพียงตั้ง
ซึ่งบุคคลนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ ดาทีโส ชื่อว่าดาทีส (ผู้เช่นนั้น), ได้แก่บุคคล.

กตปฏิสนธารโ, โกลลราชา

เป็นจตุตถีทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

กโต ปฏิสนธารโ ยสสาติ กตปฏิสนธารโ, โกลลราชา. (กต + ปฏิสนธาร)

ปฏิสนธารโ อ.การปฏิสนธาร (รณญา) อันพระราชา กโต ทรงกระทำแล้ว ยสส (โกลลรณโย) แก่พระเจ้าโกศลโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โกลลราชา) อ.พระเจ้าโกศลนั้น กตปฏิสนธารโ ชื่อว่ากตปฏิสนธาร (ผู้ทรงมีปฏิสนธารอันทำแล้ว, ทรงทำปฏิสนธารแล้ว), ได้แก่พระเจ้าโกศล.

มหากุลานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

มหุตานิ จ ตานิ กุลานิ จาติ มหากุลานิ. (มหุต + กุล)

มหุตานิ จ อ.ใหญ่ ท. ด้วย ตานิ อ.ใหญ่ ท. เหล่านั้น กุลานิ จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหากุลานิ ชื่อว่ามหากุล. (ตระกูลใหญ่)

โชติยาทีนิ, มหากุลานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

โชติโย อาทิ เยสนนติ โชติยาทีนิ, มหากุลานิ. (โชติย + อาทิ)

โชติโย อ.เศรษฐีชื่อว่าโชติยะ อาทิ เป็นต้น เยส (มหากุลานิ) แห่งตระกูลใหญ่ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ มหากุลานิ) อ.ตระกูลใหญ่ ท. เหล่านั้น โชติยาทีนิ ชื่อว่าโชติยาที (มีเศรษฐีชื่อว่าโชติยะเป็นต้น), ได้แก่ตระกูลใหญ่ทั้งหลาย.

จาลนสทิส, จาลน

เป็นตติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

จาลเนน สทิส จาลนสทิส, จาลน. (จาลน + สทิส)

(จาลน) อ.การให้เคลื่อน สทิส อันเข้ากับ (มหาปฐวียา) จาลเนน ด้วยการ ยังแผ่นดินใหญ่ ให้หวั่นไหว จาลนสทิส ชื่อว่าจาลนสทิส (เช่นกับด้วยการทำให้หวั่นไหว), ได้แก่การให้หวั่นไหว.

กตตพพยุตตกั, กิจจัม

เป็นจตุตถิปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กตตพพสส ยุตตกั กตตพพยุตตกั, กิจจัม. (กตตพพ + ยุตตก)

(กิจจัม) อ.กิจ ยุตตกั อันควรแล้ว (อุตตนา) กตตพพสส (กิจจัสส) แก่กิจ อันอันตน พึงกระทำ
กตตพพยุตตกั ชื่อว่ากตตพพยุตตก (ควรแก่กิจอันตนพึงทำ), ได้แก่กิจ.

เอกรตติวาโส

เป็นทุติยัตตปุริสส์มาส โดยมีอสมาหารทิกุสสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกา จ ส่า รตติ จาติ เอกรตติ. (เอกา + รตติ) อสมาหารทิกุสสมา

เอกา จ อ.หนึ่งด้วย ส่า อ.หนึ่งนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง
เอกรตติ ชื่อว่าเอกรตติ. (ราตรีเดียว)

๒. เอกรตติ วาโส เอกรตติวาโส. (เอกรตติ + วาโส) ทุติยัตตปุริสส์มาส

วาโส อ.การอยู่ เอกรตติ ลึนราตรีหนึ่ง เอกรตติวาโส ชื่อว่าเอกรตติวาโส. (การอยู่ลึนราตรี
หนึ่ง)

ผาสุกกัจจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผาสุกกัจจ ตั จานญจาติ ผาสุกกัจจัน. (ผาสุก + จาน)

ผาสุกั จ อ.เป็นที่ผาสุกด้วย ตั อ.เป็นที่ผาสุกนั้น จานั จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง
ผาสุกกัจจัน ชื่อว่าผาสุกกัจจัน. (ที่เป็นที่ผาสุก)

สตัดโยชนมตถกั

เป็นจตุตถิปุริสส์มาส โดยมีอสมาหารทิกุสสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตัด โยชนานิ สตัดโยชนานิ. (สตัด + โยชน) อสมาหารทิกุสสมา

โยชนานิ อ.โยชนั ท. สตัด เจ็ด สตัดโยชนานิ ชื่อว่าสตัดโยชน. (เจ็ดโยชนั)

๒. สตัดโยชนานั มตถกั สตัดโยชนมตถกั. (สตัดโยชน + มตถก) จตุตถิปุริสส์มาส

มตถกั อ.ที่สุด สตัดโยชนานั แห่งโยชนัเจ็ด ท. สตัดโยชนมตถกั ชื่อว่าสตัดโยชนมตถก.
(ที่สุด ๗ โยชนั)

อนโตนคร

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยัภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นครสส อนโต อนโตนคร. (อนโต + นคร)

อนโต ในภายใน นครสส แห่งเมือง อนโตนคร ชื่อว่าอนโตนคร. (ภายในเมือง)

ปริชโน

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารโ จ โส ชโน จาติ ปริชโน. (ปริ + ชน)

ปริวารโ จ อ.ผู้เป็นบริวารด้วย โส อ.ผู้เป็นบริวารนั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปริชโน ชื่อว่าปริชโน. (ชนผู้เป็นบริวาร)

วสนฏจानิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญจ ตั จานญจาติ วสนฏจानิ. (วสน + จาน)

วสนิ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตั อ.เป็นที่อยู่นั้น จานิ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ชื่อว่าวสนฏจานิ. (ที่เป็นที่อยู่)

คทิตตตติ

เป็นภาวตทิตติ มีวิเคราะห์ว่า

คทิตสส ภาโว คทิตตตติ. (คทิต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น (เสฏฐิณา) คทิตสส (วสนฏจานิสส) แห่งที่เป็นที่อยู่ อันอันเศรษฐิ ถือเอา
แล้ว คทิตตตติ ชื่อว่าคทิตตตติ. (ความที่เศรษฐิถือเอาแล้ว)

วยปตโต, ปุณณวฑฒนกุมารโ

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วยิ ปตโต วยปตโต, ปุณณวฑฒนกุมารโ. (วย + ปตต)

(ปุณณวฑฒนกุมารโ) อ.ปุณณวฑฒนกุมาร ปตโต ผู้ถึงแล้ว วยิ ซึ่งวยิ วยปตโต ชื่อว่าวยปตต
(ผู้ถึงวยิ), ไต้แก่ปุณณวฑฒนกุมาร)

มาตาปิตโร

เป็นอิติปริตรโยคทวันท์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิต)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

รุจจนฏจान์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รุจจนฏจ ตั จานณจาทิ รุจจนฏจान์. (รุจจน + จาน)

รุจจนั จ อ.เป็นที่ชอบใจด้วย ตั อ.เป็นที่ชอบใจนั้น จานั จ เป็นที่ด้วย รุจจนฏจान์ ชื่อว่า
รุจจนฏจान. (ที่เป็นที่ชอบใจ)

เอวรูปา, ภริยา

เป็นฉฐฐีทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอวี่ รูปึ ยสส์ลาติ เอวรูปา, ภริยา. (เอวี่ + รูป)

เอวี่ อ.อย่างนี้ รูปึ เป็นรูป ยสส์ลา (ภริยาย) แห่งภรรยาไต (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(ลา ภริยา) อ.ภรรยาอื่น เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูปา (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป, ผู้เห็นปานนี้), ได้แก่ภรรยา.

อปุตตกั, กุลั

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นตติ ปุตโต ยสส์ลาติ อปุตตกั, กุลั. (น + ปุตต)

ปุตโต อ.บุตร ยสส์ (กุลสส์) ของตระกูลไต นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั กุลั)
อ.ตระกูลนั้น อปุตตกั ชื่อว่าอปุตตก (ผู้ไม่มีบุตร), ได้แก่ตระกูล

ปณจกฤษยาณสนนาคตา, ทาริกา

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีอสมหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณจ กฤษยานิ ปณจกฤษยานิ. (ปณจ + กฤษยาณ) อสมหารทิสมาส

กฤษยานิ อ.ความงาม ท. ปณจ ท้า ปณจกฤษยานิ ชื่อว่าปณจกฤษยาณ. (ความงามท้า)

๒. ปญจกल्याณเถติ สมนุหาคตา ปญจกल्याณสมนุหาคตา, ทาริกา. (ปญจกल्याณ + สมนุหาคตา) ตติยาตปปริสส์มาส

(ทาริกา) อ.เต็กทญิง สมนุหาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว ปญจกल्याณเถติ ด้วยความงามห้า

ท. ปญจกल्याณสมนุหาคตา ชื่อว่าปญจกल्याณสมนุหาคตา (ผู้ประกอบด้วยความงาม ๕ อย่าง), ได้แก่ เต็กทญิง.

เกสกल्याณ

เป็นฉัญฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เกส่าน กल्याณ เกสกल्याณ. (เกส + กल्याณ)

กल्याณ อ.ความงาม เกส่าน แห่งผม ท. เกสกल्याณ ชื่อว่าเกสกल्याณ. (ความงามแห่งผม)

มัสกल्याณ

เป็นฉัญฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มัสสัส กल्याณ มัสกल्याณ. (มัส + กल्याณ)

กल्याณ อ.ความงาม มัสสัส แห่งเนื้อ มัสกल्याณ ชื่อว่ามัสกल्याณ. (ความงามแห่งเนื้อ)

อฏฐิกल्याณ

เป็นฉัญฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อฏฐิสัส กल्याณ อฏฐิกल्याณ. (อฏฐิ + กल्याณ)

กल्याณ อ.ความงาม อฏฐิสัส แห่งกระดูก อฏฐิกल्याณ ชื่อว่าอฏฐิกल्याณ. (ความงามแห่งกระดูก)

ฉวิกल्याณ

เป็นฉัญฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉวิกยา กल्याณ ฉวิกกल्याณ. (ฉวิก + กल्याณ)

กल्याณ อ.ความงาม ฉวิกยา แห่งผิวพรรณ ฉวิกกल्याณ ชื่อว่าฉวิกกल्याณ. (ความงามแห่งผิวพรรณ)

วยกฤษณ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วยสส กฤษณ วยกฤษณ. (วย + กฤษณ)

กฤษณ อ.ความงาม วยสส แห่งวัย วยกฤษณ ชื่อว่าวยกฤษณ. (ความงามแห่งวัย)

โมรกลาปสทิส, เกสา

เป็นตติยัตปรัสนมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โมรสส กลาไป โมรกลาไป. (โมร + กลาไป) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

กลาไป อ.กำหนด โมรสส แห่งนกยูง โมรกลาไป ชื่อว่าโมรกลาไป. (กำหนดนกยูง)

๒. โมรกลาเปน สทิส โมรกลาปสทิส, เกสา. (โมรกลาไป + สทิส) ตติยัตปรัสนมาส

(เกสา) อ.ดม ท. สทิส อันเข้ากับ โมรกลาเปน ด้วยกำหนดแห่งนกยูง โมรกลาปสทิส

ชื่อว่าโมรกลาปสทิส (เข้ากับกำหนดนกยูง), ได้แก่ดมทั้งหลาย.

นิวาสนนโต

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวาสนสส อนโต นิวาสนนโต. (นิวาสน + อนโต)

อนโต อ.ชาย นิวาสนสส แห่งผ้าเป็นเครื่องนุ่ง นิวาสนนโต ชื่อว่านิวาสนนโต. (ชายผ้า)

อุทตคตา, เกสา

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพพิสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทต อคโค เยสนติ อุทตคตา, เกสา. (อุทต + อคค)

อคโค อ.ปลาย อุทต ในเบื้องบน เยสน (เกส่าน) แห่งดม ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ

เพราะเหตุนั้น (เต เกสา) อ.ดม ท. เหล่านั้น อุทตคตา ชื่อว่าอุทตค (มีปลายในเบื้องบน), ได้แก่ดม
ทั้งหลาย.

ทนต์วารณ

เป็นทนต์ชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทนต์านิ อวารณ ทนต์วารณ. (ทนต์ + อวารณ)

อวารณ อ.เนื้อเป็นเครื่องปิด ทนต์านิ ซึ่งฟัน ท. ทนต์วารณ ชื่อว่าทนต์วารณ. (เนื้อปิดฟัน)

พิมพผลลทิส, ทนต์วารณ

เป็นทนต์ชาติปุริสส์มาส โดยมีจัญฐิตปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พิมพลล์ ผล พิมพผล. (พิมพ + ผล) จัญฐิตปุริสส์มาส

ผล อ.ผล พิมพลล์ แห่งตำลึง พิมพผล ชื่อว่าพิมพผล. (ผลตำลึง)

๒. พิมพผลเลน ลทิส พิมพผลลทิส, ทนต์วารณ. (พิมพผล + ลทิส) ทนต์ชาติปุริสส์มาส

(ทนต์วารณ) อ.เนื้อเป็นเครื่องปิดซึ่งฟัน ลทิส อันเช่นกับ พิมพผลเลน ด้วยผลแห่งตำลึง พิมพ-
ผลลทิส ชื่อว่าพิมพผลลทิส (อันเช่นกับผลตำลึง), ได้แก่เนื้อปิดฟัน.

วณณสมปนฺน, ทนต์วารณ

เป็นทนต์ชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วณณณ สมปนฺน วณณสมปนฺน, ทนต์วารณ. (วณณ + สมปนฺน)

(ทนต์วารณ) อ.เนื้อเป็นเครื่องปิดซึ่งฟัน สมปนฺน อันถึงพร้อมแล้ว วณณณ ด้วยสี วณณสมปนฺน
ชื่อว่าวณณสมปนฺน (ถึงพร้อมด้วยสี), ได้แก่เนื้อปิดฟัน.

จปีตวชิรปฺนตี

เป็นจัญฐิตปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จปีตานิ จ ตานิ วชิรานิ จาติ จปีตวชิรานิ. (จปีต + วชิร) วิเสสนบุพพทกัมมชารย
สมา

จปีตานิ จ อ.อันบุคคลตั้งไว้แล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันบุคคลตั้งไว้แล้ว ท. เหล่านั้น
วชิรานิ จ เป็นเพชรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จปีตวชิรานิ ชื่อว่าจปีตวชิร. (เพชรที่บุคคลตั้งไว้แล้ว)

๒. จปีตวชิรานํ ปนฺตี จปีตวชิรปฺนตี. (จปีตวชิร + ปนฺตี) จัญฐิตปุริสส์มาส

ปนฺตี อ.แถว จปีตวชิรานํ แห่งเพชรอันบุคคลตั้งไว้แล้ว ท. จปีตวชิรปฺนตี ชื่อว่าจปีตวชิร-

ปณฺดี. (แถวเพชรที่บุคคลตั้งไว้แล้ว, ระเบียบเพชรที่บุคคลตั้งไว้แล้ว)

สมุจฺฉินฺนสงฺขปณฺดี

เป็นฉฏฐีตปฺปริสฺสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมุจฺฉินฺนา จ เต สงฺขา จาติ สมุจฺฉินฺนสงฺขา. (สมุจฺฉินฺน + สงฺข) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สมุจฺฉินฺนา จ อ.อันบุคคลชัดดีแล้ว ท. ด้วย เต อ.อันบุคคลชัดดีแล้ว ท. เหล่านั้น สงฺขา จ เป็นสังข์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมุจฺฉินฺนสงฺขา ชื่อว่าสมุจฺฉินฺนสงฺข. (สังข์อันบุคคลชัดดีแล้ว)

๒. สมุจฺฉินฺนสงฺขานํ ปณฺดี สมุจฺฉินฺนสงฺขปณฺดี. (สมุจฺฉินฺนสงฺข + ปณฺดี) ฉฏฐีตปฺปริสฺสมาส ปณฺดี อ.แถว สมุจฺฉินฺนสงฺขานํ แห่งสังข์อันบุคคลชัดดีแล้ว ท. สมุจฺฉินฺนสงฺขปณฺดี ชื่อว่าสมุจฺฉินฺนสงฺขปณฺดี. (แถวสังข์ที่บุคคลชัดดีแล้ว, ระเบียบแห่งสังข์ที่บุคคลชัดดีแล้ว)

วณฺณกาทีนํ, มลานิ

เป็นฉฏฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวิเคราะห์ทั่ว

วณฺณโก อาทิ เยสนฺติ วณฺณกาทีนํ, มลานิ. (วณฺณก + อาทิ)

วณฺณโก อ.ไฝ อาทิ เป็นต้น เยสํ (มลานิ) แห่งมลทิน ท. เหล่าใด (อดฺธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ มลานิ) อ.มลทิน ท. เหล่านี้ วณฺณกาทีนํ ชื่อว่าวณฺณกาที (มีไฝเป็นต้น), ได้แก่มลทินทั้งหลาย.

ฉวิวณฺโณ

เป็นฉฏฐีตปฺปริสฺสมาส มิวิเคราะห์ทั่ว

ฉวิยา วณฺโณ ฉวิวณฺโณ. (ฉวิ + วณฺณ)

วณฺโณ ลี ฉวิยา แห่งผิว ฉวิวณฺโณ ชื่อว่าฉวิวณฺณ. (สีผิว, ผิวพรรณ)

นินฺนุปลทามสฺทิสํ, ฉวิวณฺโณ

เป็นตติยตปฺปริสฺสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และฉฏฐีตปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. นินฺนุจ ตํ อุปลทญฺจาติ นินฺนุปลํ. (นินฺนุ + อุปล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นีล จ อ.เขียวด้วย ต อ.เขียวนั้น อุปล จ เป็นดอกอุบลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นีลปล ชื่อว่านีลปล. (ดอกอุบลเขียว)

๒. นีลปลสส ทาม นีลปลสทาม. (นีลปล + ทาม) จัญฐิตปุริสสมาส
ทาม อ.พวง นีลปลสส แห่งดอกอุบลเขียว นีลปลทาม ชื่อว่านีลปลทาม. (พวงดอก
อุบลเขียว)

๓. นีลปลทามาเมน สทิส นีลปลทามสทิส, จวิณเณ. (นีลปลทาม + สทิส) ตติยา-
ตปุริสสมาส

(จวิณเณ) อ.สีแห่งผิว สทิส อันเช่นกับ นีลปลทามาเมน ด้วยพวงแห่งดอกอุบลเขียว
นีลปลทามสทิส ชื่อว่านีลปลทามสทิส (อันเช่นกับด้วยพวงดอกอุบลเขียว), ได้แก่สีผิว.

กณณิกาปุပ္พทามสทิส

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กณณิกาปุပ္พาน ทาม กณณิกาปุပ္พทาม. (กณณิกาปุပ္พ + ทาม) จัญฐิตปุริสสมาส
ทาม อ.พวง กณณิกาปุပ္พาน แห่งดอกกณณิการ ท. กณณิกาปุပ္พทาม ชื่อว่ากณณิกา-
ปุပ္พทาม. (พวงดอกกณณิการ)

๒. กณณิกาปุပ္พทาเมน สทิส กณณิกาปุပ္พทามสทิส, จวิณเณ. (กณณิกาปุပ္พทาม +
สทิส) ตติยาตปุริสสมาส

(จวิณเณ) อ.สีแห่งผิว สทิส อันเช่นกับ กณณิกาปุပ္พทาเมน ด้วยพวงแห่งดอกกณณิการ
กณณิกาปุပ္พทามสทิส ชื่อว่ากณณิกาปุပ္พทามสทิส (เช่นกับพวงดอกกณณิการ), ได้แก่สีผิว.

ทสกขตตุ

เป็นอพยยัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ทสสุ วาเรสุ ทสกขตตุ. (ทส + กขตตุปัจจัย)

วาเรสุ ในวาระ ท. ทสสุ ลิบ ทสกขตตุ ชื่อว่าทสกขตตุ. (ลิปครั้ง)

อวิตโตโยพพนา

เป็นปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. ยุวสัส ภาโว โยพพนฺ. (ยุว + ฌบัจจย) ภาวตฺทิต
ภาโว อ.ความเป็น ยุวสัส แห่งหนุ่มสาว โยพพนฺ ชื่อว่าโยพพน. (ความเป็นหนุ่มสาว)
๒. น วิคตํ อวิคตํ, โยพพนฺ. (น + วิคต)
(โยพพน) อ.ความเป็นแห่งหนุ่มสาว วิคตํ ไปปราศแล้ว น ทาไมได้ อวิคตํ ชื่อว่าอวิคต (ไม่ไปปราศแล้ว), ได้แก่ความเป็นหนุ่มสาว.
๓. อวิคตํ โยพพนํ ยสฺสาติ อวิคตโยพพนา, อิตฺถิ. (อวิคต + โยพพน) ปญฺจมีทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล
โยพพน อ.ความเป็นแห่งหนุ่มสาว อวิคตํ ไม่ไปปราศแล้ว ยสฺสา (อิตฺถิยา) จากหญิงใด (อิตฺถิ) มีอยู่ อิตฺถิ เพราะเหตุนั้น (สา อิตฺถิ) อ.หญิงนั้น อวิคตโยพพนา ชื่อว่าอวิคตโยพพนา (ผู้มีความเป็นหนุ่มสาวไม่ไปปราศแล้ว, ผู้ยังคงความเป็นสาว) ได้แก่หญิง.

อภฺจตุตรสฺตพฺราหฺมณา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาล โดยมิตติยาตปฺปฺริสฺสมาล และนัฏฐิวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาลอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อภฺจฺทิต อุตฺตรํ อภฺจตุตรํ, สฺตํ. (อภฺจ + อุตฺตร) ตติยาตปฺปฺริสฺสมาล
(สฺต) อ.ร้อย อุตฺตรํ อันยํ อภฺจฺทิต ด้วยแปด ท. อภฺจตุตรํ ชื่อว่าอภฺจตุตร (อันยํด้วยแปด), ได้แก่หนึ่งร้อย.
๒. อภฺจตุตรํ สฺตํ เยสนฺติ อภฺจตุตรสฺตา, พฺราหฺมณา. (อภฺจตุตร + สฺต) นัฏฐิวิปทตุลยา
ธิกรณพหุพีทิสมาล
สฺตํ อ.หนึ่งร้อย อภฺจตุตรํ อันยํด้วยแปด เยสฺ (พฺราหฺมณานํ) แห่งพฺราหฺมณ ท. เหล่าใด (อิตฺถิ) มีอยู่ อิตฺถิ เพราะเหตุนั้น (เต พฺราหฺมณา) อ.พฺราหฺมณ ท. เหล่านั้น อภฺจตุตรสฺตา ชื่อว่าอภฺจตุตรสฺต (มีร้อยอันยํด้วยแปด), ได้แก่พฺราหฺมณทั้งหลาย.
๓. อภฺจตุตรสฺตา จ เต พฺราหฺมณา จาติ อภฺจตุตรสฺตพฺราหฺมณา. (อภฺจตุตรสฺต + พฺราหฺมณา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาล
อภฺจตุตรสฺตา จ อ.ผู้มีร้อยอันยํด้วยแปด ท. ด้วย เต อ.ผู้มีร้อยอันยํด้วยแปด ท. เหล่า
นั้น พฺราหฺมณา จ เป็นพฺราหฺมณด้วย อิตฺถิ เพราะเหตุนี้ อภฺจตุตรสฺตพฺราหฺมณา ชื่อว่าอภฺจตุตรสฺต-
พฺราหฺมณ. (พฺราหฺมณมี ๑๐๘ คน)

พทุธน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุณจ ตั ธนญจาติ พทุธน. (พทุ + ธน)

พทุ จ อ.อันมากด้วย ตั อ.อันมากนั้น ธน จ เป็นศัพท์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พทุธน
ชื่อว่าพทุธน. (ทรัพย์มาก)

อาคตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตญจ ตั กาโล จาติ อาคตกาโล. (อาคต + กาล)

อาคต จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่มาแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ อาคตกาโล ชื่อว่าอาคตกาล. (กาลเป็นที่มาแล้ว)

ทัญจกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทัญจญจ ตั กาโล จาติ ทัญจกาโล. (ทัญจ + กาล)

ทัญจ จ อ.เป็นที่ถูกเห็นแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่ถูกเห็นแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทัญจกาโล ชื่อว่าทัญจกาล. (กาลเป็นที่ถูกเห็นแล้ว)

สตสทสสคฺขนิกา, สฺวณฺณมาลา

เป็นสังสฺฐาฑิอเนกัตถตติต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตสทสส อคฺขณํ สตสทสสคฺขณ. (สตสทสส + อคฺขณ) เป็นสมาทาทคฺคฺสมาส

อคฺขณํ อ.ค่า สตสทสส สนนหนึ่ง สตสทสสคฺขณ ชื่อว่าสตสทสสคฺขณ. (ค่าหนึ่งสนน)

๒. สตสทสสคฺขณน นียุตตา สตสทสสคฺขนิกา, สฺวณฺณมาลา. (สตสทสสคฺขณ + นิคปจจย)

สังสฺฐาฑิอเนกัตถตติต

(สฺวณฺณมาลา) อ.ระเบียบอันเป็นวการแห่งทอง นียุตตา อันประกอบแล้ว สตสทสสคฺขณน
ด้วยค่าสนนหนึ่ง สตสทสสคฺขนิกา ชื่อว่าสตสทสสคฺขนิกา (ประกอบด้วยค่าสนนหนึ่ง), ได้แก่ระเบียบทอง.

สรวณณมมาลา

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

สรวณณสส์ วิกาโร มาลา สรวณณมมาลา. (สรวณณ + มาลา)

มาลา อ.ระเหยย วิกาโร อันเป็นวิการ สรวณณสส์ แห่งทอง สรวณณมมาลา ชื่อว่าสรวณณมมาลา.
(ระเหยยอันเป็นวิการแห่งทอง, ระเหยยทอง)

มหนุตมหนุตานี, นครานี

เป็นนิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนุตานี จ ตานี มหนุตานี จาติ มหนุตมหนุตานี, นครานี. (มหนุต + มหนุต)

ตานี (นครานี) อ.พระนคร ท. เหล่านั้น มหนุตานี จ อันใหญ่ด้วย มหนุตานี จ อันใหญ่ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ มหนุตมหนุตานี ชื่อว่ามหนุตมหนุต (ทั้งใหญ่ทั้งใหญ่), ได้แก่พระนครทั้งหลาย.

วิภูนภขตตทิวโส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิภูณจ ต่ นภขตตจจาติ วิภูนภขตต. (วิภูณ + นภขตต)

วิภูณ จ อ.อันเปิดเผยแล้วด้วย ต่ อ.อันเปิดเผยแล้วนั้น นภขตต จ เป็นนัษัตรด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ วิภูนภขตต ชื่อว่าวิภูนภขตต. (นัษัตรอันเปิดเผยแล้ว)

๒. วิภูนภขตตสส์ ทิวโส วิภูนภขตตทิวโส. (วิภูนภขตต + ทิวโส) ฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส

ทิวโส อ.วัน วิภูนภขตตสส์ แห่งนัษัตรอันเปิดเผยแล้ว วิภูนภขตตทิวโส ชื่อว่าวิภูน-
ภขตตทิวโส. (วันแห่งนัษัตรเปิดเผย)

อนุสัจจรี

เป็นอุปสัคคบุพพะ อพยยีสภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัจจรี สัจจรี อนุ อนุสัจจรี. (อนุ + สัจจรี)

สัจจรี สัจจรี อนุ ทุกๆ ปี อนุสัจจรี ชื่อว่าอนุสัจจรี. (ทุกๆ ปี)

วิภูวนกษัตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิภูวนจ ตํ นกษัตติจติ วิภูวนกษัตติ. (วิภู + นกษัตติ)

วิภู จ อ.อันเปิดเผยแล้วด้วย ตํ อ.อันเปิดเผยแล้วนั้น นกษัตติ จ เป็นนักรัตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วิภูวนกษัตติ ชื่อว่าวิภูวนกษัตติ. (นักรัตอันเป็นเผยแล้ว)

พทอนิกขมนกุลานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส และสัตตมัตตปุริสสมาส อยู่ในภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น นิกขมนานิ อนิกขมนานิ, กุลานิ. (น + นิกขมน) นินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส (กุลานิ) อ.ตระกูล ท. นิกขมนานิ ผู้ออกไป น หามิได้ อนิกขมนานิ ชื่อว่าอนิกขมน (ผู้ไม่ออกไป), ได้แก่ตระกูลทั้งหลาย.

๒. พทิ อนิกขมนานิ พทอนิกขมนานิ, กุลานิ. (พทิ + อนิกขมน) สัตตมัตตปุริสสมาส (กุลานิ) อ.ตระกูล ท. อนิกขมนานิ ผู้ไม่ออกไป พทิ ในภายนอก พทอนิกขมนานิ ชื่อว่าพทอนิกขมน (ผู้ไม่ออกไปในภายนอก), ได้แก่ตระกูลทั้งหลาย.

๓. พทอนิกขมนานิ จ ตานิ กุลานิ จติ พทอนิกขมนกุลานิ. (พทอนิกขมน + กุล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

พทอนิกขมนานิ จ อ.ผู้ไม่ออกไปในภายนอก ท. ด้วย ตานิ อ.ผู้ไม่ออกไปในภายนอก ท. เหล่านี้ กุลานิ จ เป็นตระกูล ท. ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พทอนิกขมนกุลานิ ชื่อว่าพทอนิกขมนกุล. (ตระกูลผู้ไม่ออกไปในภายนอก)

อปปฏิจจนนํ, สรีรํ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปฏิจจนนํ อปปฏิจจนนํ, สรีรํ. (น + ปฏิจจนน)

(สรีรํ) อ.สรีระ (แกนจิ ปจฺจเยน) ปฏิจจนนํ อันปัจจยอะไรๆ ปกปิดแล้ว น หามิได้ อปปฏิจจนนํ ชื่อว่าอปปฏิจจนน (ไม่ถูกปัจจยอะไรๆ ปกปิด), ได้แก่สรีระ.

นทีตีร์

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

นทียา ตีร์ นทีตีร์. (นที + ตีร์)

ตีร์ อ.ฝั่ง นทียา แห่งแม่น้ำ นทีตีร์ ชื่อว่านทีตีร์. (ฝั่งแม่น้ำ)

ขตติยมหาลาทยโ, อิสรชนา

เป็นฉันทลักษณ์ทศลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนุตรบทกัมมธรรยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขตติโย จ โส มหาลาโล จาติ ขตติยมหาลาโล. (ขตติโย + มหาลาโล) วิเสสนุตรบทกัมมธรรยสมาส

ขตติโย จ อ.กษัตริย์ด้วย โส อ.กษัตริย์นั้น มหาลาโล จ เป็นผู้มหาคาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ขตติยมหาลาโล ชื่อว่าขตติยมหาลาล. (กษัตริย์ผู้มหาคาล)

๒. ขตติยมหาลาโล อาทิ เยสนติ ขตติยมหาลาทยโ, อิสรชนา. (ขตติยมหาลาล + อาทิ) ฉันทลักษณ์ทศลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ขตติยมหาลาโล อ.กษัตริย์มหาคาล อาทิ เป็นต้น เยส (อิสรชนาน) แห่งอิสรชน ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อิสรชนา) อ.อิสรชน ท. เหล่านั้น ขตติยมหาลาทยโ ชื่อว่าขตติยมหาลาทย (มีกษัตริย์มหาคาลเป็นต้น), ได้แก่อิสรชนทั้งหลาย.

สมานชาติกา, กุลทาริกา

เป็นฉันทลักษณ์ทศลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมานา ชาติ ยสสาติ สมานชาติกา, กุลทาริกา. (สมานา + ชาติ)

ชาติ อ.ชาติ สมานา อันเสมอกัน ยสสา (กุลทาริกาย) แห่งเด็กหญิงแห่งตระกูล (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา กุลทาริกา) อ.เด็กหญิงแห่งตระกูลนั้น สมานชาติกา ชื่อว่าสมานชาติกา (ผู้มีชาติเสมอกัน), ได้แก่เด็กหญิงแห่งตระกูล.

กฤษทาริกา

เป็นภัญญิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฤษส ทาริกา กฤษทาริกา. (กฤษ + ทาริกา)

ทาริกา อ.เด็กหญิง กฤษส แห่งตระกูล กฤษทาริกา ชื่อว่ากฤษทาริกา. (เด็กหญิงแห่งตระกูล)

มาลาคุโล

เป็นภัญญิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาลา คุโล มาลาคุโล. (มาลา + คุล)

คุโล อ.กลุ่ม มาลา แห่งระเบียบ มาลาคุโล ชื่อว่ามาลาคุล. (กลุ่มระเบียบ)

ปณณรลโสฬสวสุทเทสิกา, วิสาชา

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวาลัททตถสังขโยภยบทพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณณรล วา โสฬส วา วสุธานี ปณณรลโสฬสวสุธานี. (ปณณรล + โสฬส + วสุ) วาลัททตถสังขโยภยบทพหุพพิทิสมาส

วสุธานี อ.ปี ท. ปณณรล วา ลีบทำหรือ โสฬส วา หรือว่า ลีบทก ปณณรลโสฬส-วสุธานี ชื่อว่าปณณรลโสฬสวสุ. (๑๕ หรือ ๑๖ ปี)

๒. ปณณรลโสฬสวสุธานี อสสา อตถิติ ปณณรลโสฬสวสุสา, วิสาชา. (ปณณรลโสฬสวสุ + ณปัจจย) อัสสัตติตัทธิต

ปณณรลโสฬสวสุธานี อ.กาลณ ๑๕ หรือ ๑๖ ท. อสสา (วิสาชาย) ของนางวิสาชานั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น ปณณรลโสฬสวสุสา ชื่อว่าปณณรลโสฬสวสุสา (มีกาลณ ๑๕ หรือ ๑๖), ได้แก่นางวิสาชา

๓. ปณณรลโสฬสวสุธานี อิติ อุกุเทสิกา ปณณรลโสฬสวสุทเทสิกา, วิสาชา. (ปณณรล-โสฬสวสุ + อิติ + อุกุเทสิกา) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส

วิสาชา อ.นางวิสาชา อุกุเทสิกา อันบุคคลพึงแสดงขึ้น ปณณรลโสฬสวสุธานี อิติ ว่ามีกาลณ ๑๕ หรือ ๑๖ ปณณรลโสฬสวสุทเทสิกา ชื่อว่าปณณรลโสฬสวสุทเทสิกา (อันบุคคลพึงแสดงขึ้น ว่ามีกาลณ ๑๕ หรือ ๑๖), ได้แก่นางวิสาชา.

สหพพารณุปปฏิมณฺหิตา, วิสาขา

เป็นตติยาดัตตปุริสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหพพานิ จ ตานิ อามรณานิ จาติ สหพพารณานิ. (สหพ + อามรณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สหพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อามรณานิ จ เป็นเครื่อง อามรณด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหพพารณานิ ชื่อว่าสหพพารณ. (เครื่องอามรณทั้งปวง)

๒. สหพพารณเณทิ ปฏิมณฺหิตา สหพพารณุปปฏิมณฺหิตา, วิสาขา. (สหพพารณ + ปฏิมณฺหิตา) ตติยาดัตตปุริสสมาส

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา ปฏิมณฺหิตา ผู้ทรงระดับแล้ว สหพพารณเณทิ ด้วยเครื่องอามรณ ทั้งปวง ท. สหพพารณุปปฏิมณฺหิตา ชื่อว่าสหพพารณุปปฏิมณฺหิตา (ผู้ทรงระดับด้วยเครื่องอามรณทั้งปวง), ได้แก่นางวิสาขา.

ปกติคณฺ

เป็นตติยาดัตตปุริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

ปกติยา คณฺ ปกติคณฺ. (ปกติ + คณ)

คณฺ อ.การไป ปกติยา ตามปกติ ปกติคณฺ ชื่อว่าปกติคณ. (การไปตามปกติ)

วตถาภรณานิ

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มิวิเคราะห์ว่า

วตถาภรณานิ จ อามรณานิ จ วตถาภรณานิ. (วตถ + อามรณ)

วตถาภรณานิ จ อ.ผ้า ท. ด้วย อามรณานิ จ อ.อามรณ ท. ด้วย วตถาภรณานิ ชื่อว่าวตถาภรณ. (ผ้าและอามรณ)

ปลฺลิตฺตุกาภา, พุราหฺมณนา

เป็นจตุตถีดัตตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ มิวิเคราะห์ว่า

ปลฺลิตฺตุ กามเณตีติ ปลฺลิตฺตุกาภา, พุราหฺมณนา. (ปลฺลิตฺตุสทฺทูปปท + กมุ กนฺหิตฺย ในความใคร่ + ณปัจจย)

(เย พุราทมณา) อ.พราหมณ์ ท. เหล่าใด กาเมเนติ ย่อมใคร่ ปลื้ติ เพื่ออันเห็น อิติ เพราะเหตุนั้น (เต พุราทมณา) อ.พราหมณ์ ท. เหล่านั้น ปลื้ติตุกามา ชื่อว่าปลื้ติตุกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันเห็น), ได้แก่พราหมณ์ทั้งหลาย.

อลลข่าติกา, อิตา

ทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหั่ว

อลลลลล ข่าติ ยลลลลล อลลลลลลล, อิตา. (อลลล + ข่าติ)

ข่าติ อ.ข่าติ อลลลลลล (บุคคลลลล) แห่งบุคคล ผู้เกียจคร้าน ยลลลล (อิตาย) แห่งอิตาใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ลลล อิตา) อ.อิตานั้น อลลลลลลล ชื่อว่าอลลลลลลล (ผู้มีข่าติแห่งบุคคลผู้เกียจคร้าน), ได้แก่อิตา.

กณชีกมตต์, วตตุ

เป็นณฐิติทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหั่ว

กณชีกา มตตา ยลลลลลล กณชีกมตต์, วตตุ. (กณชีกา + มตตา)

กณชีกา อ.ข่าวปลายเกเรียน มตตา เป็นประมาณ ยลลล (วตตุลลล) แห่งวตตุใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต วตตุ) อ.วตตุนั้น กณชีกมตต์ ชื่อว่ากณชีกมตต์ (มีข่าวปลายเกเรียนเป็นประมาณ, ลกว่าข่าวปลายเกเรียน), ได้แก่วตตุ.

กัสดาลลลโร

เป็นณฐิติต้ปปริลลลลลล มีวิเคราะหั่ว

กัสดาลลลล ลโร กัสดาลลลลโร. (กัสดาล + ลโร)

ลโร อ.เลียง กัสดาลลลล แห่งกัสดาล กัสดาลลลลโร ชื่อว่ากัสดาลลลลโร. (เลียงกัสดาล)

มตุรลลโท

เป็นวิเลสนบุพพทกัสมธารยลลลลล มีวิเคราะหั่ว

มตุโร จ ลลล ลลลโท จาติ มตุรลลโท. (มตุร + ลลลโท)

มตุโร จ อ.อันโพเราะด้วย ลลล อ.อันโพเราะนั้น ลลลโท จ เป็นเลียงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มตุรลลโท ชื่อว่ามตุรลลโท. (เลียงอันโพเราะ)

ปริวาริตถิโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารรา จ ตา อิตถิโย จาติ ปริวาริตถิโย. (ปริวาร + อิตถิโย)

ปริวารรา จ อ.ผู้เป็นปริวาร ท. ด้วย ตา อ.ผู้เป็นปริวาร ท. เหล่านั้น อิตถิโย จ เป็นหญิงด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปริวาริตถิโย ชื่อว่าปริวาริตถิ. (หญิงผู้เป็นปริวาร, หญิงปริวาร)

วตถาลงการา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตถานิ จ อลงการา จ วตถาลงการา. (วตถ + อลงการ)

วตถานิ จ อ.ผ้า ท. ด้วย อลงการา จ อ.เครื่องอลังการ ท. ด้วย วตถาลงการา ชื่อว่า วตถาลงการ. (ผ้าและเครื่องอลังการ)

อาคมนมตต์, การณ

เป็นฉฐฐีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมน มตตา ยสส์าติ อาคมนมตต์, การณ. (อาคมน + มตตา)

อาคมน อ.การมา มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (การณยสส์) แห่งเหตุใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต การณ) อ.เหตุนี้ อาคมนมตต์ ชื่อว่าอาคมนมตต์ (มีการมาเป็นประมาณ, ลักกว่าการมา), ได้แก่เหตุ.

พลวตรา, วิสาขา

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สพพา อีมา พลวตตี, อยมีมาส วิเสเสน พลวตตีติ พลวตรา, วิสาขา. (พลวตตุ + ตร ปัจจัย)

อีมา (อิตถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านี้ สพพา ทั้งปวง พลวตตี เป็นหญิงมีกำลัง (โหนดิ) ย่อม เป็น, อัย (วิสาขา) อ.นางวิสาขานี้ พลวตตี เป็นผู้มีกำลัง วิเสเสน โดยพิเศษ อีมาส (อิตถิน) กว่า หญิง ท. เหล่านี้ (โหนดิ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ (อัย วิสาขา) อ.นางวิสาขานี้ พลวตรา ชื่อว่า พลวตรา (ผู้มีกำลังกว่า), ได้แก่นางวิสาขา.

สหพพารณปฏิมณทิต, ราชา

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. สหพพานิ จ ตานิ อารณานิ จาติ สหพพารณานิ. (สหพ + อารณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สหพพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อารณานิ จ เป็นเครื่องอารณด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหพพารณานิ ชื่อว่าสหพพารณ. (เครื่องอารณทั้งปวง)

๒. สหพพารณทิต ปฏิมณทิต สหพพารณปฏิมณทิต, ราชา. (สหพพารณ + ปฏิมณทิต) ตติยัตปปริสสมาส

(ราชา) อ.พระราชา ปฏิมณทิต ผู้ทรงระดับแล้ว สหพพารณทิต ด้วยเครื่องอารณทั้งปวง ท. สหพพารณปฏิมณทิต ชื่อว่าสหพพารณปฏิมณทิต (ผู้ทรงระดับด้วยเครื่องอารณทั้งปวง), ได้แก่พระราชา.

ราชชคณ

เป็นฉนฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

รณเณ องคณ ราชชคณ. (ราช + องคณ)

องคณ อ.เนน รณเณ ของพระราชา ราชชคณ ชื่อว่าราชชคณ. (เนนของพระราชา, สนามทลวง)

มงคทตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

มงคณจ ต ทตติ จาติ มงคทตติ. (มงค + ทตติ)

มงคล จ อ.ตัวเป็นมงคลด้วย ต อ.ตัวเป็นมงคลนั้น ทตติ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มงคทตติ ชื่อว่ามงคทตติ. (ข้างตัวเป็นมงคล, ข้างมงคล)

วารณลืพทา

เป็นฉนฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

วารณลล ลืพทา วารณลืพทา. (วารณ + ลืพทา)

ลืพทา อ.การเยื้องกราย วารณลล แห่งข้าง วารณลืพทา ชื่อว่าวารณลืพทา. (การเยื้องกรายแห่งข้าง)

สมิตคมน

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมิตตญจ ตํ คมนญจาทิ สมิตคมน. (สมิต + คมน)

สมิตํ จ อ.อันสงบด้วย ตํ อ.อันสงบนั้น คมนํ จ เป็นการไปด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สมิตคมน ชื่อว่าสมิตคมน. (การไปอันสงบ)

องคปจจุงคาน

เป็นอิตริตโรคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

องคานิ จ ปจจุงคานิ จ องคปจจุงคาน. (องค + ปจจุงค)

องคานิ จ อ.อวัยวะใหญ่ ท. ด้วย ปจจุงคานิ จ อ.อวัยวะน้อย ท. ด้วย องคปจจุงคาน ชื่อว่าองคปจจุงค. (อวัยวะใหญ่น้อย)

วิกุกิณียภณท

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิกุกิณียญจ ตํ ภณทญจาทิ วิกุกิณียภณท. (วิกุกิณีย + ภณท)

วิกุกิณียํ จ อ.อันมารดาและบิดาพึงชายด้วย ตํ อ.อันมารดาและบิดาพึงชายนั้น ภณทํ จ เป็นภักษะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วิกุกิณียภณท ชื่อว่าวิกุกิณียภณท. (ภักษะอันมารดาบิดาพึงชาย)

เปสนตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปสนสฺสํ อตถาย เปสนตถาย. (เปสน + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ เปสนสฺสํ แก่การส่งไป เปสนตถาย ชื่อว่าเปสนตถ. (ประโยชน์แก่การส่งไป)

ปรกุล

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรญจ จ ตํ กุลญจาทิ ปรกุล. (ปร + กุล)

ปรํ จ อ.อื่นด้วย ตํ อ.อื่นนั้น กุลํ จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรกุล ชื่อว่าปรกุล. (ตระกูลอื่น)

นิเวศตทูลสภกณโณ

เป็นฉัฏฐิตปฺปริสสมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิเวศตญจ ตํ ทูลสภจาติ นิเวศตทูลส. (นิเวศต + ทูลส) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
นิเวศตํ จ อ.อันตนนุ่งแล้วด้วย ตํ อ.อันตนนุ่งแล้วนั้น ทูลสํ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะ
เหตุหนึ่ง นิเวศตทูลสํ ชื่อว่านิเวศตทูลส. (ผ้าที่ตนนุ่งแล้ว)
๒. นิเวศตทูลสสสส กณโณ นิเวศตทูลสภกณโณ. (นิเวศตทูลส + กณณ) ฉัฏฐิตปฺปริสสมาส
กณโณ อ.มม นิเวศตทูลสสสส แห่งผ้าอันตนนุ่งแล้ว นิเวศตทูลสภกณโณ ชื่อว่านิเวศต-
ทูลสภกณณ. (มมผ้าที่ตนนุ่งแล้ว)

ปัตติตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- ปัตติตญจ ตํ กาลิ จาติ ปัตติตกาโล. (ปัตติต + กาล)
- ปัตติตํ จ อ.เป็นที่ตกไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ตกไปแล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุหนึ่ง ปัตติตกาโล ชื่อว่าปัตติตกาล. (กาลเป็นที่ตกไป)

ปสาธนภณทํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- ปสาธนญจ ตํ ภณทญจาติ ปสาธนภณทํ. (ปสาธน + ภณท)
- ปสาธนํ จ อ.เป็นเครื่องประดับด้วย ตํ อ.เป็นเครื่องประดับนั้น ภณทํ จ เป็นภณทด้วย อิติ
เพราะเหตุหนึ่ง ปสาธนภณทํ ชื่อว่าปสาธนภณท. (ภณทเป็นเครื่องประดับ)

กถนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- กถนญจ ตํ กาลิ จาติ กถนกาโล. (กถน + กาล)
- กถนํ จ อ.เป็นที่กล่าวด้วย ตํ อ.เป็นที่กล่าวนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง
กถนกาโล ชื่อว่ากถนกาล. (กาลเป็นที่กล่าว)

ทนต์สมปตติ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทนต์านํ สมปตติ ทนต์สมปตติ. (ทนต์ + สมปตติ)

สมปตติ อ.สมบัติ ทนต์านํ แห่งพัน ท. ทนต์สมปตติ ชื่อว่าทนต์สมปตติ. (สมบัติแห่งพัน)

เอวรูปา, สมปตติ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิกรณพหุพีติสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอวํ รูปํ อสสาติ เอวรูปา, สมปตติ. (เอวํ + รูป)

เอวํ อ.อย่างนี้ รูปํ เป็นรูป อสสา (สมปตติยา) แห่งสมบัตินั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (สา สมปตติ) อ.สมบัตินั้น เอวรูปา ชื่อว่าเอวรูปา (มีอย่างนี้เป็นรูป, เห็นปานนี้), ได้แก่สมบัติ.

ทิจฺจบุพฺพา, สมปตติ

เป็นยตุตตตสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจฺจา บุพฺพนฺติ ทิจฺจบุพฺพา, สมปตติ. (ทิจฺจา + บุพฺพ)

(สมปตติ) อ.สมบัติ (อมเทหิ) ทิจฺจา อันเรา ท. เห็นแล้ว บุพฺพ ในกาลก่อน อติ เพราะเหตุ
นั้น ทิจฺจบุพฺพา ชื่อว่าทิจฺจบุพฺพา (เคยเห็นแล้ว), ได้แก่สมบัติ.

กตรนคร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตรณฺจ ตํ นครณฺจาติ กตรนฺคร. (กตร + นคร)

กตรํ จ อ.ไหนด้วย ตํ อ.ไหนนั้น นครํ จ เป็นเมืองด้วย อติ เพราะเหตุนี้ กตรนฺคร
ชื่อว่ากตรนฺคร. (เมืองไหน)

เสฏฺฐิคุล

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฺฐิสฺส คุลํ เสฏฺฐิคุล. (เสฏฺฐิ + คุล)

คุลํ อ.ตระกูล เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐี เสฏฺฐิคุล ชื่อว่าเสฏฺฐิคุล. (ตระกูลเศรษฐี)

อชยชุตโต

เป็นฉฏฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชยชุตต ชุตโต อชยชุตโต. (อชย + ชุตต)

ชุตโต อ.ชุตต อชยชุตต ของเจ้าพระคุณ อชยชุตโต ชื่อว่าอชยชุตต. (ชุตตของเจ้าพระคุณ)

สมานชาติกั, กุล

เป็นฉฏฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมานา ชาติ ชุตตชาติ สมานชาติกั, กุล. (สมานา + ชาติ)

ชาติ อ.ชาติ สมานา อันเสมอกัน ชุตต (กุลชุตต) แห่งตระกูลใด (อตติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ นั้น สมานชาติกั ชื่อว่าสมานชาติก (มีชาติเสมอกัน), ได้แก่ตระกูล.

อาคมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนาญจ ตั กาลอ จาติ อาคมนาโล. (อาคมนา + กาล)

อาคมนั จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุ นั้น อาคมนาโล ชื่อว่าอาคมนาโล. (กาลเป็นที่มา)

ปิลนุชนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิลนุชญาจ ตั กาลอ จาติ ปิลนุชนาโล. (ปิลนุช + กาล)

ปิลนุชนั จ อ.เป็นที่ระดับด้วย ตั อ.เป็นที่ระดับนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อติ เพราะเหตุ นั้น ปิลนุชนาโล ชื่อว่าปิลนุชนาโล. (กาลเป็นที่ระดับ)

อิสสรทาริกา

เป็นฉฏฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิสสรชุตต ทาริกา อิสสรทาริกา. (อิสสร + ทาริกา)

ทาริกา อ.เด็กหญิง อิสสรชุตต ของอิสสรชน อิสสรทาริกา ชื่อว่าอิสสรทาริกา. (เด็กหญิงของอิสสร-
ชน)

รถาทินี, ยานานิ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รโถ อาทิ เยสนฺติ รถาทินี, ยานานิ. (รถ + อาทิ)

รโถ อ.รถ อาทิ เป็นต้น เยสฺ (ยานานิ) แห่งยาน ท. เหล่าใด (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (ตานิ ยานานิ) อ.ยาน ท. เหล่านั้น รถาทินี ชื่อว่ารถาทิ (มีรถเป็นต้น), ได้แก่ยานพาหนะทั้งหลาย.

ปกตियานกั

เป็นตติยัตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปกตिया ยานกั ปกตियานกั. (ปกติ + ยานก)

ยานกั อ.ยาน ปกตिया ตามปกติ ปกตियานกั ชื่อว่าปกตियานก. (ยานตามปกติ)

ตาลปณฺณิ

เป็นฉันทลักษณ์ตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตาลลฺล ปณฺณิ ตาลปณฺณิ. (ตาล + ปณฺณ)

ปณฺณิ อ.ใบ ตาลลฺล แห่งตาล ตาลปณฺณิ ชื่อว่าตาลปณฺณ. (ใบตาล)

นิวัตตสํวโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวัตโต จ โส สํวโก จาติ นิวัตตสํวโก. (นิวัตต + สํวก)

นิวัตโต จ อ.อันตนนุ่งแล้วด้วย โส อ.อันตนนุ่งแล้วนั้น สํวโก จ เป็นผ้าสํวกด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ นิวัตตสํวโก ชื่อว่านิวัตตสํวก. (ผ้าสํวกที่ตนนุ่งแล้ว)

ทสนฺโต

เป็นฉันทลักษณ์ตปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทลลฺล อนฺโต ทสนฺโต. (ทล + อนฺต)

อนฺโต อ.ชาย ทลลฺล แห่งผ้า ทสนฺโต ชื่อว่าทสนฺต. (ชายผ้า)

สปริวารา, กุมาริกา

เป็นสทบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปริวารเณ ยา วตตตีติ สปริวารา, กุมาริกา. (สท + ปริวาร)

ยา (กุมาริกา) อ.เด็กหญิงโต วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปริวารเณ ด้วยบริวาร อิติ เพราะเหตุ นั้น (สา กุมาริกา) อ.เด็กหญิงนั้น สปริวารา ชื่อว่าสปริวารา (ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร, พร้อมกับบริวาร, มีบริวาร), ได้แก่เด็กหญิง.

จตตาลีโกฎโย

เป็นอสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตตาลีโกฎโย จตตาลีโกฎโย. (จตตาลี + โกฎโย)

โกฎโย อ.โกฎ ท. จตตาลีโกฎโย สีสบ จตตาลีโกฎโย ชื่อว่าจตตาลีโกฎโย. (๔๐ โกฎโย)

กาคณิกมตต์, ฌน

เป็นฉฐฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาคณิก มตตยา ยสสาติ กาคณิกมตต์, ฌน. (กาคณิก + มตตยา)

กาคณิก อ.กาคณิก มตตยา เป็นประมาณ ยสสา (ฌนสสา) แห่งทริพยโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น กาคณิกมตต์ ชื่อว่ากาคณิกมตต์ (มีกาคณิกเป็นประมาณ, สักว่ากาคณิก), ได้แก่ทริพย.

อารกขมตตยา, กิริยา

เป็นฉฐฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อารกโข มตตยา ยสสาติ อารกขมตตยา, กิริยา. (อารกข + มตตยา)

อารกโข อ.การอารักขา มตตยา เป็นประมาณ ยสสา (กิริยา) แห่งกิริยาโต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น อารกขมตโต ชื่อว่าอารกขมตต (มีการอารักขาเป็นประมาณ, สักว่าการอารักขา), ได้แก่กิริยา.

ลทกกาโล

เป็นนิเสสันบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทกญจ ตํ กาลโ จาติ ลทกกาโล. (ลท + กาล)

ลทกํ จ อ.เป็นที่อันเขาได้แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่อันเขาได้แล้วนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ลทกกาโล ชื่อว่าลทกกาล. (กาลเป็นที่อันเขาได้แล้ว)

เอกาท

เป็นอสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกํ อทํ เอกาท. (เอก + อท)

อทํ อ.วัน เอกํ หนึ่ง เอกาท ชื่อว่าเอกาท. (หนึ่งวัน)

ทวิท

เป็นสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทว อทานิ ทวิท. (ทวิ + อท)

อทานิ อ.วัน ท. เทว สอง ทวิท ชื่อว่าทวิท. (สองวัน)

มหากุล

เป็นนิเสสันบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตญจ ตํ กุลญจาติ มหากุล. (มหนต + กุล)

มหนตํ จ อ.ใหญ่ด้วย ตํ อ.ใหญ่นั้น กุล จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหากุล ชื่อว่ามหากุล. (ตระกูลใหญ่)

ราชพล

เป็นฉฺฐิสฺสตีปฺปวิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รณฺโณ พลํ ราชพล. (ราช + พล)

พลํ อ.กำลังพล รณฺโณ ของพระราช่า ราชพล ชื่อว่าราชพล. (กำลังพลของพระราช่า)

กาตพพยุดตกั, กิจจ

เป็นจตุตถิตตปปริสสมาส มิวิเคราะห์ว่า

กาตพพสส ยุดตกั กาตพพยุดตกั, กิจจ. (กาตพพ + ยุดตก)

(กิจจ) อ.กิจ ยุดตกั อันควรแล้ว (อตุตนา) กาตพพสส (กิจจสส) แก่กัจ อันอันตน พิงกระทำ
กาตพพยุดตกั ชื่อว่ากาตพพยุดตก (ควรแก่กัจอันตนพิงทำ), ได้แก่กัจ.

เคทโคปกมตโต, ชโน

เป็นจณัฐทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีทิตยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. เคท โคเปตติ เคทโคปกโก. (เคทสททูปปท + คูป โคปเน ในการคัมครอง + ฌวูปัจจย)
ทิตยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กิตันตสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด โคเปติ ย่อมคัมครอง เคท ซึ่งเรือน อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เคทโคปกโก ชื่อว่าเคทโคปก. (ผู้คัมครองเรือน, ผู้ดูแลบ้าน)

๒. เคทโคปกโก มตตา ยสสาติ เคทโคปกมตโต, ชโน. (เคทโคปก + มตตา) จณัฐทวิปท
ตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

เคทโคปกโก อ.บุคคลผู้คัมครองซึ่งเรือน มตตา เป็นประมาณ ยสส (ชนสส) แห่งชโน
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ชโน) อ.ชนนั้น เคทโคปกมตโต ชื่อว่าเคทโคปกมตโต (ผู้มีผู้คัมครอง
เรือนเป็นประมาณ, ลักว่าผู้คัมครองเรือน), ได้แก่ชน.

เสสชโน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

เสส จ โส ชโน จาติ เสสชโน. (เสส + ชน)

เสส จ อ.ที่เหลือด้วย โส อ.ที่เหลือนั้น ชโน จ เป็นชนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เสสชโน
ชื่อว่าเสสชน. (ชนที่เหลือ)

อชฏมโยชนมคโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทวิปทภินาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์
ดังนี้

๑. โยชนัสส อหุณิ ยสสาติ อหุณโยชโน, มคฺโค. (อหุณ + โยชน) ทวิปทภินนาธิกรณ-
พหุพพีทิสมาล

อหุณิ อ.กึ่ง โยชนัสส แห่งโยชนิ ยสสา (มคฺคัสส) แห่งหนทางใต้ (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส มคฺโค) อ.หนทางนั้น อหุณโยชโน ชื่อว่าอหุณโยชน (มีกึ่งแห่งโยชนิ), ได้แก่หนทาง.

๒. อหุณโยชโน จ โส มคฺโค จาติ อหุณโยชนมคฺโค. (อหุณโยชน + มคฺค) วิเสสนบุพพ-
บทกัมมธารยสมาล

อหุณโยชโน จ อ.อันมีกึ่งแห่งโยชนิด้วย โส อ.อันมีกึ่งแห่งโยชนินั้น มคฺโค จ เป็นหนทาง
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อหุณโยชนมคฺโค ชื่อว่าอหุณโยชนมคฺค. (หนทางมีครึ่งโยชนิ)

อุปราชาทโย, อิศสรชนา

เป็นฉฎฐีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อุปราชา อาทิ เยสนติ อุปราชาทโย, อิศสรชนา. (อุปราช + อาทิ)

อุปราชา อ.อุปราช อาทิ เป็นต้น เยส (อิสสรชนา) แห่งอิสสรชน ท. เหล่าใต้ (อตุติ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อิศสรชนา) อ.อิสสรชน ท. เหล่านี้ อุปราชาทโย ชื่อว่าอุปราชาทิ (มีอุปราช
เป็นต้น), ได้แก่อิสสรชนทั้งหลาย.

เสฎฐิจิตตา

เป็นฉฎฐีตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

เสฎฐิจิตตํ จิตตา เสฎฐิจิตตา. (เสฎฐิจิ + จิต)

จิตตา อ.จิตตา เสฎฐิจิตตํ ของเศรษฐี เสฎฐิจิตตา ชื่อว่าเสฎฐิจิตตุ. (จิตตาของเศรษฐี)

อภินิหารสมปนนา, เสฎฐิจิตตา

เป็นตติยัตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อภินิหารเณ สมปนนา อภินิหารสมปนนา, เสฎฐิจิตตา. (อภินิหาร + สมปนนา)

(เสฎฐิจิตตา) อ.จิตตาของเศรษฐี สมปนนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว อภินิหารเณ ด้วยอภินิหาร อภินิหาร-
สมปนนา ชื่อว่าอภินิหารสมปนนา (ผู้ถึงพร้อมด้วยอภินิหาร), ได้แก่จิตตาของเศรษฐี.

วชิรคตติชิตนญญาณา, เสฏฺฐิจีตยา

เป็นปฐมายตถ อุปมานบุพพทพหุพพีทิสมาส โดยมิถัญญีตปุริสสมาส และญญีทวิปทลยาธิกรณพหุพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วชิรลล อคคฺ วชิรคคฺ. (วชิร + อคค) ญญีตปุริสสมาส

อคคฺ อ.ปลาย วชิรลล แห่งเพชร วชิรคคฺ ชื่อว่าวชิรคค. (ปลายเพชร)

๒. ติจินํ ฌาณํ ยลลํ ติจินญญาณา, เสฏฺฐิจีตยา. (ติจิน + ฌาณ) ญญีทวิปทลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส

ฌาณํ อ.ปัญญา ติจินํ อังกล้า ยลลํ (เสฏฺฐิจีตยา) แห่งธิดาของเศรษฐีใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ล้า เสฏฺฐิจีตยา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น ติจินญญาณา ชื่อว่าติจินญญาณา (ผู้มีปัญญาอังกล้า), ได้แก่ธิดาของเศรษฐี.

๓. วชิรคคฺ อิว ติจินญญาณา อยนติ วชิรคคตติชิตนญญา, เสฏฺฐิจีตยา. (วชิรคค + ติจินญญาณา) ปจมายตถ อุปมานบุพพทพหุพพีทิสมาส

อัย (เสฏฺฐิจีตยา) อ.ธิดาของเศรษฐีนี้ ติจินญญาณา ผู้มีปัญญาอังกล้า วชิรคคฺ อิว เพียงตั้ง อ.ปลายแห่งเพชร วชิรคคตติชิตนญญาณา ชื่อว่าวชิรคคตติชิตนญญาณา (ผู้มีปัญญาอังกล้าดุจปลายเพชร), ได้แก่ธิดาของเศรษฐี.

ปตติตปตถนา, เสฏฺฐิจีตยา

เป็นตติยาทวิปทลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปตติตา ปตถนา ยายาติ ปตติตปตถนา, เสฏฺฐิจีตยา. (ปตติตา + ปตถนา)

ปตถนา อ.ความปรารถนา ยาย (เสฏฺฐิจีตยา) อ.ธิดาของเศรษฐีใด ปตติตา ปรารถนาแล้ว อติ เพราะเหตุนั้น (ล้า เสฏฺฐิจีตยา) อ.ธิดาของเศรษฐีนั้น ปตติตปตถนา ชื่อว่าปตติตปตถนา (มีความปรารถนาอันปรารถนาแล้ว), ได้แก่ธิดาของเศรษฐี.

ทาสกมมกรา

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ทาสา จ กมมกรา จ ทาสกมมกรา. (ทาส + กมมกร)

ทาสา จ อ.ทาส ท. ด้วย กมมกรา จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมมกรา ชื่อว่าทาสกมมกร. (ทาสและกรรมกร)

กตตพพกิจจ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตตพพณจ ตํ กิจจณจาติ กตตพพกิจจ. (กตตพพ + กิจจ)

กตตพพ จ อ.อันพึงถูกกระทำด้วย ตํ อ.อันพึงถูกกระทำนั้น กิจจ จ เป็นกิจด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตตพพกิจจ ชื่อว่ากตตพพกิจจ. (กิจที่ควรทำ)

หตติอัสสาทโย

เป็นฉัฎฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. หตติ อ. อัสสา จ หตติอัสสา. (หตติ + อัสสา) อิตรียศทวันทสมาส

หตติ จ อ.ข้าง ท. ด้วย อัสสา จ อ.ม้า ท. ด้วย หตติอัสสา ชื่อว่าหตติอัสส. (ข้างและม้า)

๒. หตติอัสสา อาทิ เยสนติ หตติอัสสาทโย, วาหนสตุตา. (หตติอัสส + อาทิ) ฉัฎฐี-
ทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

หตติอัสสา อ.ข้างและม้า ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วาหนสตุตานิ) แห่งสัตว์พาหนะ ท. เหล่า
ใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต วาหนสตุตา) อ.สัตว์พาหนะ ท. เหล่านั้น หตติอัสสาทโย
ชื่อว่าหตติอัสสาทิ (มีข้างและม้าเป็นต้น), ได้แก่สัตว์พาหนะทั้งหลาย.

อัสสพนธาทโย, ชนา

เป็นฉัฎฐีทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีทุดิยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อัสเส พนโธ อัสสพนโธ. (อัสส + พนธ) ทุดิยาตปปริสสมาส

พนโธ อ.ชนผู้ผูก อัสเส ซึ่งม้า ท. อัสสพนโธ ชื่อว่าอัสสพนธ. (ชนผู้ผูกม้า)

๒. อัสสพนโธ อาทิ เยสนติ อัสสพนธาทโย, ชนา. (อัสสพนธ + อาทิ) ฉัฎฐีทวีป-
ทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อัสสพนโธ อ.ชนผู้ผูกซึ่งม้า อาทิ เป็นต้น เยส (ชนาน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อัสสพนธาทโย ชื่อว่าอัสสพนธาทิ (มีชนผู้ผูกม้า
เป็นต้น), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

มงคลจจนโณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มงคลยจ ตั จโน จาติ มงคลจจนโณ. (มงคล + จณ)

มงคล จ อ.อันเป็นมงคลด้วย ตั อ.อันเป็นมงคลนั้น จโน จ เป็นมทรสพด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น มงคลจจนโณ ชื่อว่ามงคลจจน. (มทรสพอันเป็นมงคล)

มงคลกุจანი

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มงคลยจ ตั จานญจาติ มงคลกุจანი. (มงคล + จาน)

มงคล จ อ.อันเป็นมงคลด้วย ตั อ.อันเป็นมงคลนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น มงคลกุจანი ชื่อว่ามงคลกุจาน. (ที่อันเป็นมงคล)

อสรรกษณาทีน, กิจจანი

เป็นฉัฎฐีทวีปทตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส โดยมีฉัฎฐีตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อสร้าน รกษณ อสรรกษณ. (อสร + รกษณ) ฉัฎฐีตปุริสสมาส

รกษณ อ.การรกษา อสร้าน ซึ่งมา ท. อสรรกษณ ชื่อว่าอสรรกษณ. (การรกษาม่า)

๒. อสรรกษณ อาทิ เยสนุติ อสรรกษณาทีน, กิจจანი. (อสรรกษณ + อาทิ) ฉัฎฐี-

ทวีปทตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส

อสรรกษณ อ.การรกษาซึ่งมา อาทิ เป็นต้น เยส (กิจจანი) แห่งกิจ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตานิ กิจจანი) อ.กิจ ท. เหล่านั้น อสรรกษณาทีน ชื่อว่าอสรรกษณาที (มีการรกษาม่าเป็นต้น), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

รตตสุวณณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตตยจ ตั สุวณณญจาติ รตตสุวณณ. (รตต + สุวณณ)

รตต จ อ.อันมีสีสุกด้วย ตั อ.อันมีสีสุกนั้น สุวณณ จ เป็นทองด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น รตตสุวณณ ชื่อว่ารตตสุวณณ. (ทองมีสีสุก)

นิกขสทลล์

เป็นฉัฏฐิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกขานัน สทลล์ นิกขสทลล์. (นิกข + สทลล์)

สทลล์ อ.พัน นิกขานัน แห่งลิม ท. นิกขสทลล์ ชื่อว่านิกขสทลล์. (ลิมหนึ่งพัน)

รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน, รตนานิ

เป็นฉัฏฐิตตปุริสส์มาส โดยมีอิติไตรตโยคทวันสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รชตมณิ จ มณิ จ มุตตา จ ปวาฬวชิราทีน วชิราทีน รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน. (รชต + มณิ + มุตตา + ปวาฬ + วชิรา) อิติไตรตโยคทวันสมาส

รชตมณิ จ อ.เงินด้วย มณิ จ อ.แก้วมณีด้วย มุตตา จ อ.แก้วมุกดาด้วย ปวาฬ จ อ.แก้วประพาฬด้วย วชิราทีน จ อ.เพชรด้วย รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน ชื่อว่ารชตมณิมุตตาปวาฬวชิรา. (เงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาฬ และเพชร)

๒. รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน อาที เยสนนิตติ รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน, รตนานิ. (รชต-มณิมุตตาปวาฬวชิรา + อาที) ฉัฏฐิตตปุริสส์มาส

รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน อ.เงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาฬ และเพชร ท. อาที เป็นต้น เยสน (รตนานิ) แห่งรัตนะ ท. เหล่าไค (สนนิตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุฉะนั้น (ตานิ รตนานิ) อ.รัตนะ ท. เหล่านั้น รชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน ชื่อว่ารชตมณิมุตตาปวาฬวชิราทีน (มีเงิน แก้วมณี แก้วมุกดา แก้วประพาฬ และเพชรเป็นต้น), ได้แก่วรรณะทั้งหลาย.

ตทนุรูปานิ, รตนานิ

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ตลล์ อนุรูปานิ ตทนุรูปานิ. (ต + อนุรูป)

(รตนานิ) อ.รัตนะ ท. อนุรูปานิ อันสมควร ตลล์ (รัตนสุวรรณตลล์) แก่ทองมีสีสุกนั้น ตทนุรูปานิ ชื่อว่าตทนุรูป. (สมควรแก่ทองมีสีสุกนั้น)

กติปาห

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปี อห กติปาห. (กติปี + อห)

อห อ.วัน กติปี อันเล็กนอย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กนอย, เพียงสองสามวัน)

ภรณโปสน

เป็นสมาทารทวันทสมาส มีวิเคราะห์

ภรณญจ โปสนญจ ภรณโปสน. (ภรณ + โปสน)

ภรณ จ อ.การเลี้ยงด้วย โปสน จ อ.การบำรุงด้วย ภรณโปสน ชื่อว่าภรณโปสน. (การเลี้ยงและการบำรุง)

วสสกาล

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสสสส กาล วสสกาล. (วสส + กาล)

กาล อ.กาล วสสสส แห่งฤดูฝน วสสกาล ชื่อว่าวสสกาล. (กาลแห่งฤดูฝน)

จาดุมมาส

เป็นสมาทารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตตารอ มาสา จาดุมมาส. (จตุ + มาส)

มาส อ.เดือน ท. จตตารอ ลี จาดุมมาส ชื่อว่าจาดุมมาส. (๔ เดือน)

เปสิตกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปสิตญจ ต กาล จาติ เปสิตกาล. (เปสิต + กาล)

เปสิต จ อ.เป็นที่ถูกส่งไปแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ถูกส่งไปแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย ิตติ เพราะเหตุนั้น เปสิตกาล ชื่อว่าเปสิตกาล. (กาลเป็นที่ถูกส่งไปแล้ว)

นิจจนกขตต์

เป็นทนต์ชาติปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจจํ นกขตต์ นิจจนกขตต์. (นิจจ + นกขตต)

นกขตต์ อ.นักร้อง นิจจํ เนื่องนิตยํ นิจจนกขตต์ ชื่อว่านิจจนกขตต. (นักร้องเนื่องนิตยํ)

มาลาคนธวตถาทีนิ, วตถุณี

เป็นฉัฐวิทูปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิติตรีตรโยคทวันท์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาลา จ คนธัว จ วตถญจ มาลาคนธวตถาทีนิ. (มาลา + คนธ + วตถ) อิติตรีตรโยคทวันท์มาส

มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คนธัว จ อ.ของหอมด้วย วตถํ จ อ.ผ้าด้วย มาลาคนธวตถาทีนิ ชื่อว่ามาลาคนธวตถ. (ระเบียบ ของหอม และผ้า)

๒. มาลาคนธวตถาทีนิ อาทิ เยสํนติ มาลาคนธวตถาทีนิ, วตถุณี. (มาลาคนธวตถ + อาทิ) ฉัฐวิทูปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

มาลาคนธวตถาทีนิ อ.ระเบียบ ของหอม และผ้า ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (วตถุณี) แห่งผ้า ท. เหล่าใด (สํนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตถุณี) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น มาลาคนธวตถาทีนิ ชื่อว่ามาลาคนธวตถาทีนิ (มีระเบียบ ของหอม และผ้าเป็นต้น), ได้แก้วัตถุทั้งหลาย.

พหุพณณาการโ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุ จ โส ฺพณณาการโ จาติ พหุพณณาการโ. (พหุ + พณณาการ)

พหุ จ อ.อันมากด้วย โส อ.อันมากนั้น พณณาการโ จ เป็นเครื่องบรรณาการด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น พหุพณณาการโ ชื่อว่าพหุพณณาการ. (เครื่องบรรณาการอันมาก)

กมฺมาธิฏฺจายิกา

เป็นทนต์ชาติปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กมฺมํ อธิฏฺจายิกา กมฺมาธิฏฺจายิกา, ชฺนา. (กมฺม + อธิฏฺจายิกา)

(ชฺนา) อ.ช่น ท. อธิฏฺจายิกา ผู้ดูแล กมฺมํ ซึ่งการงาน กมฺมาธิฏฺจายิกา ชื่อว่ากมฺมาธิฏฺจายิกา

(ผู้ดูแลการงาน), ได้แก่งั้นทั้งหลาย.

ผลกาโย

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลาณ กาย โผลกาโย. (พล + กาย)

กาโย อ.หมู่ พลาณ ก้างกำลังพล ท. พลกาโย ชื่อว่าพลกาย. (หมู่กำลังพล)

ภตตปจนทารุณี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัฏฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตานิ ปจนานิ ภตตปจนานิ. (ภตต + ปจน) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

ปจนานิ อ.เป็นเครื่องทง ท. ภตตานิ ซึ่งภตท ท. ภตตปจนานิ ชื่อว่าภตตปจน. (เป็นเครื่องทงภตท)

๒. ภตตปจนานิ จ ตานิ ทารุณี จาติ ภตตปจนทารุณี. (ภตตปจน + ทารุ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ภตตปจนานิ จ อ.เป็นเครื่องทงซึ่งภตท ท. ด้วย ตานิ อ.เป็นเครื่องทงซึ่งภตท ท. เหล่านั้น ทารุณี จ เป็นพินด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ภตตปจนทารุณี ชื่อว่าภตตปจนทารุ. (พินเป็นเครื่องทงภตท)

ปริชิตฺถนทตติสาลาทีโย, สาลา

เป็นฉัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฏฐิต์ปุริสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทตฺตีนี สาลา ทตฺติสาลา. (ทตฺตี + สาลา) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

สาลา อ.โรง ทตฺตีนี ก้างข้าง ท. ทตฺติสาลา ชื่อว่าทตฺติสาลา. (โรงข้าง)

๒. ปริชิตฺถนา จ ส่า ทตฺติสาลา จาติ ปริชิตฺถนทตฺติสาลา. (ปริชิตฺถนา + ทตฺติสาลา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปริชิตฺถนา จ อ.อันคร่ำคร่ำแล้วด้วย ส่า อ.อันคร่ำคร่ำแล้วนั้น ทตฺติสาลา จ เป็นโรง ก้างข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปริชิตฺถนทตฺติสาลา ชื่อว่าปริชิตฺถนทตฺติสาลา. (โรงข้างที่คร่ำคร่ำ)

๓. ปริชิตฺถนทตฺติสาลา อาทิ ยาสนฺติ ปริชิตฺถนทตฺติสาลาทีโย, สาลา. (ปริชิตฺถนทตฺติสาลา + อาทิ) ฉัฏฐิต์วิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปรีชิตนทตติสาลา อ.โรงแห่งข้างอันคร่ำคร่าแล้ว อาทิ เป็นต้น ยาส์ (สาลาน) แห่งโรง
ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา สาลาโย) อ.โรง ท. เหล่านั้น ปรีชิตนทตติ-
สาลาทีโย ชื่อว่า ปรีชิตนทตติสาลาที (มีโรงข้างที่คร่ำคร่าเป็นต้น), ได้แก่โรงทั้งหลาย.

อทุฒมาส

เป็นอมาทีปรตปปริสสมาส

มาสสฺส อทุฒฺ อทุฒมาส. (อทุฒ + มาส)

อทุฒฺ อ.กึ่ง มาสสฺส แห่งเดือน อทุฒมาส ชื่อว่าอทุฒมาส. (กึ่งเดือน, ครึ่งเดือน)

ทุสฺสโกฏจาคารานิ

เป็นฉฺฐิตฺตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุสฺสานํ โกฎจาคารานิ ทุสฺสโกฏจาคารานิ. (ทุสฺส + โกฎจาคาร)

โกฏจาคารานิ อ.เรือนคลัง ท. ทุสฺสานํ แห่งผ้า ท. ทุสฺสโกฏจาคารานิ ชื่อว่าทุสฺสโกฏจาคาร.
(เรือนคลังผ้า)

อูลสาฎกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อูลา จ เต ส่าฎกา จาติ อูลสาฎกา. (อูล + ส่าฎก)

อูลา จ อ.เนื้อหยาบ ท. ด้วย เต อ.เนื้อหยาบ ท. เหล่านั้น ส่าฎกา จ เป็นผ้าสาฎกด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ อูลสาฎกา ชื่อว่าอูลสาฎก. (ผ้าสาฎกเนื้อหยาบ)

เตลจาทฺติโย

เป็นฉฺฐิตฺตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เตลานํ จาทฺติโย เตลจาทฺติโย. (เตล + จาทฺติ)

จาทฺติโย อ.ตุ่ม ท. เตลานํ แห่งน้ำมัน ท. เตลจาทฺติโย ชื่อว่าเตลจาทฺติ. (ตุ่มน้ำมัน)

วชิรนาพิโย

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วชิรานํ นาพิโย วชิรนาพิโย. (วชิร + นาพิ)

นาพิโย อ.ทะนาน ท. วชิรานํ แห่งเพชร ท. วชิรนาพิโย ชื่อว่าวชิรนาพิ. (ทะนานแห่งเพชร)

อสุตตมยํ, ปสาธนํ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. น สุตตํ อสุตตํ. (น + สุตต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

สุตตํ อ.ต้าย น หามีได้ อสุตตํ ชื่อว่าอสุตต. (ไม่ใช่ต้าย)

๒. อสุตเตน นิปผนฺนํ อสุตตมยํ, ปสาธนํ. (อสุตต + มยปัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต

(ปสาธน) อ.เครื่องประดับ นิปผนฺนํ สำเร็จแล้ว อสุตเตน ด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ต้าย อสุตตมยํ ชื่อว่าอสุตตมย (สำเร็จด้วยสิ่งที่ไม่ใช่ต้าย), ได้แก่เครื่องประดับ.

สุตตกิจจํ

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุตเตน กิจจํ สุตตกิจจํ. (สุตต + กิจจ)

กิจจํ อ.กิจ สุตเตน ด้วยต้าย สุตตกิจจํ ชื่อว่าสุตตกิจจ. (กิจด้วยต้าย)

ปาทปิฎฺจิ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทานํ ปิฎฺจิ ปาทปิฎฺจิ. (ปาท + ปิฎฺจิ)

ปิฎฺจิ อ.หลัง ปาทานํ แห่งเท้า ท. ปาทปิฎฺจิ ชื่อว่าปาทปิฎฺจิ. (หลังเท้า)

สุวณฺณมยา, คณฺจิกา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สุวณฺณเณ นิปผนฺนา สุวณฺณมยา, คณฺจิกา (สุวณฺณ + มยปัจจย)

(คณฺจิกา) อ.ลูกตุ้ม ท. นิปผนฺนา สำเร็จแล้ว สุวณฺณเณ ด้วยทอง สุวณฺณมยา ชื่อว่าสุวณฺณมย

(สำเร็จด้วยทอง, ทำด้วยทอง), ได้แก่ลูกตุ้มทั้งหลาย.

รชตมยา, ปาสกา

เป็นสังข์สุวรรณาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

รชเตน นิปยุตนา รชตมยา, ปาสกา. (รชต + มยปัจจัย)

(ปาสกา) อ.ห้วง ท. นิปยุตนา สำเร็จแล้ว รชเตน ด้วยเงิน รชตมยา ชื่อว่ารชตมย (สำเร็จด้วยเงิน, ทำด้วยเงิน), ได้แก่ห้วงทั้งหลาย.

มตตกมชฺโฒ

เป็นฉัฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตตกสล์ มชฺโฒ มตตกมชฺโฒ. (มตตก + มชฺโฒ)

มชฺโฒ อ.ท่ามกลาง มตตกสล์ แห่งกระหม่อม มตตกมชฺโฒ ชื่อว่ามตตกมชฺโฒ. (ท่ามกลางกระหม่อม)

กณฺณปปิฏฺจิ

เป็นฉัฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณฺณานํ ปิฏฺจิ กณฺณปปิฏฺจิ. (กณฺณ + ปิฏฺจิ)

ปิฏฺจิ อ.หลัง กณฺณานํ แห่งหู ท. กณฺณปปิฏฺจิ ชื่อว่ากณฺณปปิฏฺจิ. (หลังหู)

คฺลวาทฺถกา

เป็นฉัฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คฺลสฺส วาทฺถกา คฺลวาทฺถกา. (คฺล + วาทฺถ)

วาทฺถกา อ.หลุม ท. คฺลสฺส แห่งคอ คฺลวาทฺถกา ชื่อว่าคฺลวาทฺถกา. (หลุมคอ)

กฺวิปฺปเทสํ

เป็นฉัฐฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กฺวิยา ปเทสํ กฺวิปฺปเทสํ. (กฺวิ + ปเทส)

ปเทสํ อ.ส่วน กฺวิยา แห่งสะเอว กฺวิปฺปเทสํ ชื่อว่ากฺวิปฺปเทส. (ส่วนสะเอว)

ทกฺขิณปฺสฺส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทกฺขิณ โจ สฺส ปฺสฺส จาติ ทกฺขิณปฺสฺส. (ทกฺขิณ + ปฺสฺส)

ทกฺขิณ โจ อ.เบื้องขวาด้วย สฺส อ.เบื้องขวานั้น ปฺสฺส โจ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทกฺขิณปฺสฺส ชื่อว่าทกฺขิณปฺสฺส. (ข้างเบื้องขวา)

สฺวณฺณมยานิ, ปญจ ปตฺตสฺตานิ

เป็นสังสฺฐาทิอเนกัตถตฺทิต มิวีเคราะห์ว่า

สฺวณฺณน นิปฺพนฺนานิ สฺวณฺณมยานิ, ปญจ ปตฺตสฺตานิ. (สฺวณฺณ + มยปัจจย)

(ปตฺตสฺตานิ) อ.ร้อยแห่งขณปีก ท. (ปญจ) ทำ นิปฺพนฺนานิ สำเร็จแล้ว สฺวณฺณน ด้วยของ
สฺวณฺณมยานิ ชื่อว่าสฺวณฺณมย (สำเร็จด้วยของ, ทำด้วยของ), ได้แก่ขณปีก ๕๐๐ ขน.

ปญจ, ปตฺตสฺตานิ

เป็นหฺมฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปตฺตานํ สฺตานิ ปตฺตสฺตานิ. (ปตฺต + สฺต)

สฺตานิ อ.ร้อย ท. ปตฺตานํ แห่งขณปีก ท. (ปญจ) ทำ ปตฺตสฺตานิ ชื่อว่าปตฺตสฺต. (ขณปีก ๕๐๐
ขน)

วามปฺสฺส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

วาม โจ สฺส ปฺสฺส จาติ วามปฺสฺส. (วาม + ปฺสฺส)

วาม โจ อ.เบื้องซ้ายด้วย สฺส อ.เบื้องซ้ายนั้น ปฺสฺส โจ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วามปฺสฺส ชื่อว่าวามปฺสฺส. (ข้างเบื้องซ้าย)

ปวาฬมยํ, ตฺถุฑฺฑํ

เป็นสังสฺฐาทิอเนกัตถตฺทิต มิวีเคราะห์ว่า

ปวาฬนฺ นิปฺพนฺนํ ปวาฬมยํ, ตฺถุฑฺฑํ. (ปวาฬ + มยปัจจย)

ตฤณท์ อ.จะงอยปาก นิพนธ์สำเร็จแล้ว ปวาเพน ด้วยแก้วประวาท ปวาพมย์ ชื่อว่าปวาพมย (สำเร็จด้วยแก้วประวาท, ทำด้วยแก้วประวาท)

มณีนยาณี, อุกุซนิ

เป็นสังข์ลูฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

มณินา นิพนธ์นาณี มณีนยาณี, อุกุซนิ. (มณี + มยปัจจัย)

(อุกุซนิ) อ.นัยน์ตา ท. นิพนธ์นาณี สำเร็จแล้ว มณินา ด้วยแก้วมณี มณีนยาณี ชื่อว่ามณีนยา (สำเร็จด้วยแก้วมณี, ทำด้วยแก้วมณี), ได้แก่นัยน์ตาทั้งหลาย.

ปุตตนาพิโย

เป็นฉิ่งลูฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปุตตนา นพิโย ปุตตนาพิโย. (ปุตต + นาพิ)

นาพิโย อ.ก้าน ท. ปุตตนา แห่งชนปีก ท. ปุตตนาพิโย ชื่อว่าปุตตนาพิ. (ก้านชนปีก)

ปพพตกุฎ

เป็นฉิ่งลูฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพตสส์ กุฎ ปพพตกุฎ. (ปพพต + กุฎ)

กุฎ อ.ยอด ปพพตสส์ แห่งภูเขา ปพพตกุฎ ชื่อว่าปพพตกุฎ. (ยอดภูเขา)

นัจจนมยุโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นัจจนนัจ ต่ มยุโร จาติ นัจจนมยุโร. (นัจจน + มยุร)

นัจจน จ อ.ตัวลำแพนด้วย ต่ อ.ตัวลำแพนนั้น มยุโร จ เป็นนัจจนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นัจจนมยุโร ชื่อว่านัจจนมยุร. (นัจจนตัวลำแพน)

ปุตตนาฬิสทสส์

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาล โดยมีฉัฎฐิตปุริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตตนาฬิ นาฬิโย ปุตตนาฬิโย. (ปุตต + นาฬิ) ฉัฎฐิตปุริสสมาล
นาฬิโย อ.ก้าน ท. ปุตตนาฬิ แห่งชนปีก ท. ปุตตนาฬิโย ชื่อว่าปุตตนาฬิ. (ก้านชนปีก)
๒. ปุตตนาฬินิ สทสสิ ปุตตนาฬิสทสสิ. (ปุตตนาฬิ + สทสสิ) ฉัฎฐิตปุริสสมาล
สทสสิ อ.พัน ปุตตนาฬินิ แห่งก้านแห่งชนปีก ท. ปุตตนาฬิสทสสิ ชื่อว่าปุตตนาฬิสทสสิ.

(ก้านชนปีก ๑,๐๐๐ ก้าน)

ทิพพสงคิตติ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ทิพพญจ ตั สงคิตตญจาทิ ทิพพสงคิตติ. (ทิพพ + สงคิต)

ทิพพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ตั อ.อันเป็นทิพย์นั้น สงคิตติ จ เป็นเพลงขับด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ทิพพสงคิตติ ชื่อว่าทิพพสงคิตติ. (เพลงขับอันเป็นทิพย์, เพลงขับทิพย์)

ปญจจติกตริยโมโส

เป็นฉัฎฐิตปุริสสมาล โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ องคานิ ปญจจทานิ. (ปญจ + องค) อลมาทาทิคุสมาล
องคานิ อ.องค์ ท. ปญจ ท้า ปญจจทานิ ชื่อว่าปญจจค. (องค์ ๕)
๒. ปญจจเคทิ นียุตติ ปญจจติกั, ตริยั. (ปญจจค + ฦกปัจจัจย) สงสิฎฐาทิอเนกัตถตติชิต
(ตริยั) อ.ดนตรี นียุตติ อันประกอบแล้ว ปญจจเคทิ ด้วยองค์ห้า ท. ปญจจติกั ชื่อว่า
ปญจจติก (ประกอบด้วยองค์ ๕), ได้แก่ดนตรี.
๓. ปญจจติกญจ ตั ตริยญจาทิ ปญจจติกตริยั. (ปญจจติก + ตริย) วิเสสนบุพพบทกัมม-
ชารยสมาล

ปญจจติกั จ อ.อันประกอบแล้วด้วยองค์ห้าด้วย ตั อ.อันประกอบแล้วด้วยองค์ห้า
ตริยั จ เป็นดนตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปญจจติกตริยั ชื่อว่าปญจจติกตริย. (ดนตรีอันประกอบด้วย
องค์ ๕)

๔. ปญจจติกตริยสสิ โมโส ปญจจติกตริยโมโส. (ปญจจติกตริย + โมโส) ฉัฎฐิตปุริสสมาล
โมโส อ.เสียง ปญจจติกตริยสสิ แห่งดนตรีอันประกอบด้วยองค์ห้า ปญจจติกตริยโมโส

ชื่อว่าปณฺจกติกุริยโณสฺ. (เสียงดนตรีอันประกอบด้วยองค์ ๕)

อโมรภาโว

เป็นฉันทวิธีตั้งปรัสนมาส โดยมึนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น โมโร อโมโร. (น + โมร) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

โมโร อ.นกกยง น ทามีได้ อโมโร ชื่อว่าอโมโร. (ไม่ใช่่นกกยง)

๒. อโมรสส ภาโว อโมรภาโว. (อโมร + ภาว) ฉันทวิธีตั้งปรัสนมาส

ภาโว อ.ความเป็น (ตสส โมรสส) อโมรสส แห่งนกกยงนั้น ไม่ใช่่นกกยง อโมรภาโว ชื่อว่าอโมรภาว. (ความที่นกกยงนั้นไม่ใช่่นกกยง)

นวกโณอคฺชนกํ, ปสาธนํ

เป็นฉันทวิธีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีฉันทวิธีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นว โณอโย มตฺตา ยสฺสาติ นวโกณิ, อคฺชนํ. (นว + โณอ) ฉันทวิธีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

โณอโย อ.โณอ ท. นว แก้ว มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (อคฺชนสฺส) แห่งราคาไต (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ อคฺชนํ) อ.ราคานั้น นวโกณิ ชื่อว่านวกโณอ (มี ๙ โณอเป็นประมาณ), ได้แก่ราคา.

๒. นวโกณิ อคฺชนํ ยสฺสาติ นวโกณิอคฺชนกํ, ปสาธนํ. (นวโกณิ + อคฺชน) ฉันทวิธีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อคฺชนํ อ.ราคา นวโกณิ อันมีโกณิเก้าเป็นประมาณ ยสฺส (ปสาธนสฺส) แห่งเครื่องประดับไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับนั้น นวโกณิอคฺชนกํ ชื่อว่านวกโณอ-อคฺชนก (มีราคามี ๙ โณอเป็นประมาณ), ได้แก่เครื่องประดับ.

ทตฺถกมฺมมูลํ

เป็นฉันทวิธีตั้งปรัสนมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ทตฺถกมฺมสฺส มูลํ ทตฺถกมฺมมูลํ. (ทตฺถกมฺม + มูล)

มูล์ อ.ค่า ทตถกมมุสฺส แห่งหัตถกรรม ทตถกมมุสฺส ชื่อว่าทตถกมมุสฺล. (ค่าหัตถกรรม, ค่าแรงงาน)

วีลติ, ภิกขุสทฺสฺสานิ

เป็นฉนฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภิกขุณฺเํ สทฺสฺสานิ ภิกขุสทฺสฺสานิ. (ภิกขุ + สทฺสฺ)

สทฺสฺสานิ อ.พัน ท. ภิกขุณฺเํ แห่งภิกขุ ท. (วีลติ) ยี่สิบ ภิกขุสทฺสฺสานิ ชื่อว่าภิกขุสทฺสฺ. (ภิกขุ ๒๐,๐๐๐ รูป)

จีวรสาฎโก

เป็นจตุตถิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

จีวรสฺสฺ สาฎโก จีวรสาฎโก. (จีวร + สาฎก)

สาฎโก อ.ผ้าสาฎก จีวรสฺสฺ เพื่อจีวร จีวรสาฎโก ชื่อว่าจีวรสาฎก. (ผ้าสาฎกเพื่อจีวร)

จีวรทานํ

เป็นทุตติยาดฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

จีวรํ ทานํ จีวรทานํ. (จีวร + ทาน)

ทานํ อ.การถวาย จีวรํ ซึ่งจีวร จีวรทานํ ชื่อว่าจีวรทาน. (การถวายจีวร)

มหาลตาปสาธนํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มหาลตา จ ส่า ปสาธนญฺจาติ มหาลตาปสาธนํ. (มหาลตา + ปสาธน)

มหาลตา จ อ.ชื่อว่ามหาลตาด้วย ส่า อ.ชื่อว่ามหาลตานัน ปสาธนํ จ เป็นเครื่องประดับด้วย
อิติ เพราะเหตุนัน มหาลตาปสาธนํ ชื่อว่ามหาลตาปสาธน. (เครื่องประดับชื่อว่ามหาลตา)

อิทธิมยปตตจีวรํ, จีวรทานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมีสมาทานทวนทสฺมาอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อิทธิยา นิปฺพนฺนิ อิทธิมยํ, ปตตจีวรํ. (อิทธิ + มยปัจจย) สํสํฐฺฐาเทยนกัถตถตฺทิต

(ปัตตจีวร) อ.บาตรและจีวร นิพนธ์ อันสำเร็จแล้ว อิทธิยา ด้วยฤทธิ อิทธิมย์ ชื่อว่า อิทธิมย์ (สำเร็จด้วยฤทธิ), ได้แก่บาตรและจีวร.

๒. ปโตโต จ จีวรญจ ปตตจีวร. (ปตต + จีวร) สมาหารทวันทสมาส

ปโตโต จ อ.บาตรด้วย จีวร จ อ.จีวรด้วย ปตตจีวร ชื่อว่าปตตจีวร. (บาตรและจีวร)

๓. อิทธิมยญจ จ ตํ ปตตจีวรญจาติ อิทธิมยปตตจีวร. (อิทธิมย + ปตตจีวร) วิเสสน-
บุพพบทกัมมธารยสมาส

อิทธิมย์ จ อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิด้วย ตํ อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธินั้น ปตตจีวร จ
เป็นบาตรและจีวรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อิทธิมยปตตจีวร ชื่อว่าอิทธิมยปตตจีวร. (บาตรและจีวรอันสำเร็จ
ด้วยฤทธิ)

กथाปณปุรานิ

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กथाปณเท ปุรานิ กथाปณปุรานิ, ปณจ, สกฏสตานิ. (กथाปณ + ปุร)

(สกฏสตานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปณจ) ท้า ปุรานิ อันเต็ม กथाปณเท ด้วยกथाปณะ ท.
กथाปณปุรานิ ชื่อว่ากथाปณปุร (อันเต็มด้วยกथाปณะ), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

ปณจ, สกฏสตานิ

เป็นฉัฏฐัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

(ปณจ) สกฏานํ สตานิ สกฏสตานิ. (สกฏ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. สกฏานํ แห่งเกวียน ท. (ปณจ) ท้า สกฏสตานิ ชื่อว่าสกฏสต. (๕๐๐ เล่ม
เกวียน)

สฺวณฺณภาชนปุรานิ

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีฉัฏฐัตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สฺวณฺณสฺส วิการา ภาชนานิ สฺวณฺณภาชนานิ. (สฺวณฺณ + ภาชน) ฉัฏฐัตปปริสสมาส

ภาชนานิ อ.ภาชนะ ท. วิการา อันเป็นวิการ สฺวณฺณสฺส แห่งทอง สฺวณฺณภาชนานิ ชื่อว่า
สฺวณฺณภาชน.(ภาชนะทอง)

๒. สฺวณฺณภาชนเท ปุรานิ สฺวณฺณภาชนปุรานิ, ปณจ สกฏสตานิ. (สฺวณฺณภาชน + ปุร)

ตติยัตปปริสสมาส

(สกฏสตาน) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ทำ ปุรานิ อันเต็ม สุธณณภาชนะที ด้วยภาชนะ อันเป็นวการแห่งทอง ท. สุธณณภาชนะปุรานิ ชื่อว่าสุธณณภาชนะปุ (อันเต็มด้วยภาชนะทอง), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

รชตภาชนะปุรานิ

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รชตสส วการา ภาชนะนิ รชตภาชนะนิ. (รชต + ภาชนะ) จัญฐิตปุริสสมาส
ภาชนะนิ อ.ภาชนะ ท. วการา อันเป็นวการ รชตสส แห่งเงิน รชตภาชนะนิ ชื่อว่า
รชตภาชนะ. (ภาชนะเงิน)
๒. รชตภาชนะที ปุรานิ รชตภาชนะปุรานิ, ปญจ สกฏสตาน. (รชตภาชนะ + ปุ) ตติยา
ตปุริสสมาส

(สกฏสตาน) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ทำ ปุรานิ อันเต็ม รชตภาชนะที ด้วยภาชนะ อันเป็นวการแห่งเงิน ท. รชตภาชนะปุรานิ ชื่อว่ารชตภาชนะปุ (อันเต็มด้วยภาชนะเงิน), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

ตมพภาชนะปุรานิ

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตมพสส วการา ภาชนะนิ ตมพภาชนะนิ. (ตมพ + ภาชนะ) จัญฐิตปุริสสมาส
ภาชนะนิ อ.ภาชนะ ท. วการา อันเป็นวการ ตมพสส แห่งทองแดง ตมพภาชนะนิ ชื่อว่า
ตมพภาชนะ. (ภาชนะทองแดง)
๒. ตมพภาชนะที ปุรานิ ตมพภาชนะปุรานิ, ปญจ สกฏสตาน. (ตมพภาชนะ + ปุ) ตติยา
ตปุริสสมาส

(สกฏสตาน) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ทำ ปุรานิ อันเต็ม ตมพภาชนะที ด้วยภาชนะ อันเป็นวการแห่งทองแดง ท. ตมพภาชนะปุรานิ ชื่อว่าตมพภาชนะปุ (อันเต็มด้วยภาชนะทองแดง), ได้แก่ เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

กัสมภาชนะปุรานิ

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กัสมสส วการา ภาชนะนิ กัสมภาชนะนิ. (กัสม + ภาชนะ) จัญฐิตปุริสสมาส

ภาชนะ อ.ภาชนะ ท. วิการา อันเป็นวิการ กัสส์ แห่งสำริด กัสส์ภาชนะนี้ ชื่อว่ากัสส์ภาชนะ. (ภาชนะสำริด)

๒. กัสส์ภาชนะที ปุรานี กัสส์ภาชนะปุรานี, ปญจ สกฏสทานิ. (กัสส์ภาชนะ + ปุร) ตติยาตปุริสส์มาส

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ท้า ปุรานี อันเต็ม กัสส์ภาชนะที ด้วยภาชนะอันเป็นวิการแห่งสำริด ท. กัสส์ภาชนะปุรานี ชื่อว่ากัสส์ภาชนะปุร (อันเต็มด้วยภาชนะอันเป็นวิการแห่งสำริด), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

สุดตวตถโกเสยยวตถปุรานี

เป็นตติยาตปุริสส์มาส โดยมีตติยาตปุริสส์มาส ตติยาตปุริสส์มาส และอิตรัตริโยคทวันทสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุดเตน นิปพนน์ วตถิ์ สุดตวตถิ์. (สุดต + วตถ) ตติยาตปุริสส์มาส

วตถิ์ อ.ผ้า นิปพนน์ อันสำเร็จแล้ว สุดเตน ด้วยด้าย สุดตวตถิ์ ชื่อว่าสุดตวตถ. (ผ้าที่สำเร็จด้วยด้าย, ผ้าที่ทำจากด้าย)

๒. โกเสยเยน นิปพนน์ วตถิ์ โกเสยยวตถิ์. (โกเสยย + วตถ) ตติยาตปุริสส์มาส

วตถิ์ อ.ผ้า นิปพนน์ อันสำเร็จแล้ว โกเสยเยน ด้วยไหม โกเสยยวตถิ์ ชื่อว่าโกเสยยวตถ. (ผ้าที่สำเร็จด้วยไหม, ผ้าที่ทำจากไหม)

๓. สุดตวตถถญจ โกเสยยวตถถญจ สุดตวตถโกเสยยวตถทานิ. (สุดตวตถ + โกเสยยวตถ) อิตรัตริโยคทวันทสมาส

สุดตวตถิ์ จ อ.ผ้าอันสำเร็จแล้วด้วยด้ายด้วย โกเสยยวตถิ์ จ อ.ผ้าอันสำเร็จแล้วด้วยไหม ด้วย สุดตวตถโกเสยยวตถทานิ ชื่อว่าสุดตวตถโกเสยยวตถ. (ผ้าที่สำเร็จด้วยด้ายและผ้าที่สำเร็จด้วยไหม)

๔. สุดตวตถโกเสยยวตถเทที ปุรานี สุดตวตถโกเสยยวตถปุรานี, ปญจ สกฏสทานิ. (สุดตวตถโกเสยยวตถ + ปุร) ตติยาตปุริสส์มาส

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ท้า ปุรานี อันเต็ม สุดตวตถโกเสยยวตถเทที ด้วยผ้าอันสำเร็จแล้วด้วยด้ายและผ้าอันสำเร็จแล้วด้วยไหม ท. สุดตวตถโกเสยยวตถปุรานี ชื่อว่าสุดตวตถโกเสยยวตถปุร (อันเต็มด้วยผ้าที่สำเร็จด้วยด้ายและผ้าที่สำเร็จด้วยไหม), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

สปปิปุรานิ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

สปปิธิ ปุรานิ สปปิปุรานิ, ปญจ สกฏสทานิ. (สปปิ + ปุร)

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ห้า ปุรานิ อันเต็ม สปปิธิ ด้วยเนยใส ท. สปปิ-
ปุรานิ ชื่อว่าสปปิปุร (อันเต็มด้วยเนยใส), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

เตลปุรานิ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

เตเลติ ปุรานิ เตลปุรานิ, ปญจ สกฏสทานิ. (เตล + ปุร)

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ห้า ปุรานิ อันเต็ม เตเลติ ด้วยน้ำมัน ท. เตล-
ปุรานิ ชื่อว่าเตลปุร (อันเต็มด้วยน้ำมัน), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

ผาณิตปุรานิ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ผาณิตเทติ ปุรานิ ผาณิตปุรานิ, ปญจ สกฏสทานิ. (ผาณิต + ปุร)

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ห้า ปุรานิ อันเต็ม ผาณิตเทติ ด้วยน้ำอ้อยขบ ท.
ผาณิตปุรานิ ชื่อว่าผาณิตปุร (อันเต็มด้วยน้ำอ้อยขบ), ได้แก่เกวียน ๕๐๐ เล่ม.

สาฬิตตมฺหุสปุรานิ

เป็นตติยัตตปุริสสมาส โดยมีจฺมฺฐิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. สาฬินํ ตมฺหุสทานิ สาฬิตตมฺหุสทานิ. (สาฬิ + ตมฺหุส) จฺมฺฐิตตปุริสสมาส

ตมฺหุสทานิ อ.ข้าวสาร ท. สาฬินํ แห่งข้าวสาฬิ ท. สาฬิตตมฺหุสทานิ ชื่อว่าสาฬิตตมฺหุส.
(ข้าวสารแห่งข้าวสาฬิ)

๒. สาฬิตตมฺหุสเลติ ปุรานิ สาฬิตตมฺหุสปุรานิ, ปญจ สกฏสทานิ. (สาฬิตตมฺหุส + ปุร)

ตติยัตตปุริสสมาส

(สกฏสทานิ) อ.ร้อยแห่งเกวียน ท. (ปญจ) ห้า ปุรานิ อันเต็ม สาฬิตตมฺหุสเลติ ด้วยข้าวสาร
แห่งข้าวสาฬิ ท. สาฬิตตมฺหุสปุรานิ ชื่อว่าสาฬิตตมฺหุสปุร (อันเต็มด้วยข้าวสารแห่งข้าวสาฬิ), ได้แก่เกวียน

๕๐๐ เล่ม)

นงคผลผลาทีอุปกกรมปูรานิ

เป็นตติยชาติปฐวีรสสมาส โดยมัสมาหารทวนทสมาส จัณฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล และ วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. นงคผลผล จ ฉาล จ นงคผลผล. (นงคผล + ผล) สมาหารทวนทสมาส

นงคผล จ เป็นไถด้วย ฉาล จ อ.ผลด้วย นงคผลผล ชื่อว่านงคผลผล. (ไถและผล)

๒. นงคผลผล อาที เยสนุติ นงคผลผลาทีนิ, อุปกกรมานิ. (นงคผลผล + อาที) จัณฐี- ทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

นงคผลผล อ.ไถและผล อาที เป็นต้น เยสนุติ (อุปกกรมานิ) แห่งอุปกกรม์ ท. เหล่าใด (อุตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อุปกกรมานิ) อ.อุปกกรม์ ท. เหล่านี้ นงคผลผลาทีนิ ชื่อว่านงคผลผลาที (มีไถและผลเป็นต้น) ได้แก่อุปกกรม์ทั้งหลาย.

๓. นงคผลผลาทีนิ จ ตานิ อุปกกรมานิ จาติ นงคผลผลาทีอุปกกรมานิ. (นงคผลผลาที + อุปกกรม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นงคผลผลาทีนิ จ อ.อันมีไถและผลเป็นต้น ท. ด้วย ตานิ อ.อันมีไถและผลเป็นต้น ท. เหล่านี้ อุปกกรมานิ จ เป็นอุปกกรม์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นงคผลผลาทีอุปกกรมานิ ชื่อว่านงคผลผลาทีอุปกกรม. (อุปกกรม์มีไถและผลเป็นต้น)

๔. นงคผลผลาทีอุปกกรมณี ปูรานิ นงคผลผลาทีอุปกกรมปูรานิ, ปญจ สกฏสตานิ. (นงคผลผลาทีอุปกกรม + ปูร) ตติยชาติปฐวีรสสมาส

(สกฏสตานิ) อ.ร้อยแห่งเกี่ยว ท. (ปญจ) ทำ ปูรานิ อันเต็ม นงคผลผลาทีอุปกกรมณี ด้วยอุปกกรม์มีไถและผลเป็นต้น ท. นงคผลผลาทีอุปกกรมปูรานิ ชื่อว่านงคผลผลาทีอุปกกรมปูร (อันเต็ม ด้วยอุปกกรม์มีไถและผลเป็นต้น) ได้แก่เกี่ยว ๕๐๐ เล่ม.

คตฏจान

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

คตฏจ ต จานญจาติ คตฏจान. (คต + จาน)

คต จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตฏจาน ชื่อว่าคตฏจาน. (ที่เป็นที่ไปแล้ว)

เคททวาร

เป็นฉนฺธิตฺตปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

เคทลฺล ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)

ทวาร อ.ประตุ เคทลฺล แห่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตุเรือน)

สพฺพุปฺภรณานิ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

สพฺพานิ จ ตานิ อุปฺภรณานิ จาติ สพฺพุปฺภรณานิ. (สพฺพ + อุปฺภรณ)

สพฺพานิ จ อ.ทังปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทังปวง ท. เหล่านั้น อุปฺภรณานิ จ เป็นอุปฺภรณด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น สพฺพุปฺภรณานิ ชื่อว่าสพฺพุปฺภรณ. (อุปฺภรณทังปวง)

สพฺพาลงฺการปฺปฏิมณฺฑิตา, ฆณฺฑทาลิโย

เป็นตติยาดฺปฺริสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. สพฺเพ จ เต อลงฺการา จาติ สพฺพาลงฺการา. (สพฺพ + อลงฺการ) วิเสสนบุพฺพทกัมม
ธารยสฺมาส

สพฺเพ จ อ.ทังปวง ท. ด้วย เต อ.ทังปวง ท. เหล่านั้น อลงฺการา จ เป็นเครื่องอลังการ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สพฺพาลงฺการา ชื่อว่าสพฺพาลงฺการ. (เครื่องอลังการทังปวง)

๒. สพฺพาลงฺการเรหิ ปฏิมณฺฑิตา สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา, ฆณฺฑทาลิโย. (สพฺพาลงฺการ +
ปฏิมณฺฑิตา) ตติยาดฺปฺริสฺสมาส

(ฆณฺฑทาลิโย) อ.นางวรรณทาลิ ท. ปฏิมณฺฑิตา ประดับเฉพาะแล้ว สพฺพาลงฺการเรหิ ด้วย
เครื่องอลังการทังปวง สพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา ชื่อว่าสพฺพาลงฺการปฏิมณฺฑิตา (ผู้ประดับด้วยเครื่อง
อลังการทังปวง), ไต่แก้ววรรณทาลิทั้งหลาย.

ทียทฺฒสทฺสฺสปริจาริกาโย

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีตติยาดฺปฺริสฺสมาส และฉนฺธิทวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพุพิท
สมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. อชาเฒน ทฺติยํ ทียทฺฒ. (อชาเฒ + ทฺติย) ตติยาดฺปฺริสฺสมาส

ทศกัณฐ์ อ.ที่สง อชุตยเมธ ด้วยทั้งกึ่ง ทิยชุตยเมธ ชื่อว่าทิยชุตยเมธ. (หนึ่งครึ่ง)

๒. ทิยชุตยเมธ สหสส์ มตตดา ยาสันติ ทิยชุตยเมธสหสส์, ปริจาริกาโย. (ทิยชุตยเมธ + สหสส์ + มตตดา) ฉัฎฐีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

สหสส์ อ.พัน ทิยชุตยเมธ ที่สงด้วยทั้งกึ่ง มตตดา เป็นประมาณ ยาส (ปริจาริกาน) แห่ง ทญีงรับใช้ ท. เหล่าไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตา ปริจาริกาโย) อ.ทญีงรับใช้ ท. เหล่านี้ ทิยชุตยเมธสหสส์ ชื่อว่าทิยชุตยเมธสหสส์ (มี ๑,๕๐๐ คนเป็นประมาณ), ไตแก่ทญีงรับใช้ทั้งหลาย.

๓. ทิยชุตยเมธสหสส์ จ ตา ปริจาริกาโย จาติ ทิยชุตยเมธสหสส์ปริจาริกาโย. (ทิยชุตยเมธสหสส์ + ปริจาริกา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมมาล

ทิยชุตยเมธสหสส์ จ อ.พันที่สงด้วยทั้งกึ่งเป็นประมาณ ท. ด้วย ตา อ.พันที่สงด้วยทั้งกึ่ง เป็นประมาณ ท. เหล่านี้ ปริจาริกาโย จ เป็นทญีงรับใช้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิยชุตยเมธสหสส์ ปริจาริกาโย ชื่อว่าทิยชุตยเมธสหสส์ปริจาริกา. (ทญีงรับใช้มี ๑,๕๐๐ คนเป็นประมาณ)

จุฬวช

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมมาล มีวิเคราะห์ว่า

จุฬวช ตั วชญจาติ จุฬวช. (จุฬ + วช)

จุฬ จ อ.น้อยด้วย ตั อ.น้อยนี้ วช จ เป็นคอกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จุฬวช ชื่อว่าจุฬวช. (คอกน้อย)

อุสภมตต, จาน

เป็นฉัฎฐีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

อุสภ มตตดา ยสสชาติ อุสภมตต, จาน. (อุสภ + มตตดา)

อุสภ อ.อุสภะ มตตดา เป็นประมาณ ยสส (จานสส) แห่งที่ไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตั จาน) อ.ที่นี้ อุสภมตต ชื่อว่าอุสภมตต (มีอุสภะเป็นประมาณ), ไตแก่ที่.

จิตกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมมาล มีวิเคราะห์ว่า

จิตตจ ตั กาโล จาติ จิตกาโล. (จิต + กาล)

จิต จ อ.เป็นที่ดำรงอยู่แล้วด้วย ตั อ.เป็นที่ดำรงอยู่แล้วนี้ กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ

เหตุนั้น จิตกาลโล ชื่อว่าจิตกาล. (กาลเป็นที่ดำรงอยู่แล้ว, กาลเป็นที่ยืนอยู่แล้ว, กาลเป็นที่ตั้งอยู่แล้ว)

เมริสญญา

เป็นฉนฺธิต้ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เมริยา สญญา เมริสญญา. (เมรี + สญญา)

สญญา อ.สญญา เมริยา แห่งกลอง เมริสญญา ชื่อว่าเมริสญญา. (สญญาแห่งกลอง)

อหุณโยชนั

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โยชนสส อหุณ อหุณโยชนั. (อหุณ + โยชน)

อหุณ อ.กั โยชนสส แห่งโยชนั อหุณโยชนั ชื่อว่าอหุณโยชนั. (ครึ่งโยชนั)

ติคารุต, จานั

เป็นฉนฺธิต้วิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตีณิ คารุตานิ ยสสาติ ติคารุต, จานั. (ติ + คารุต)

คารุตานิ อ.คารุต ท. ตีณิ สาม ยสส (จานสส) แห่งที่ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (ต้ จานั) อ.ที่นั้น ติคารุต ชื่อว่าติคารุต (มี ๓ คารุต), ไต้แก่ที่.

วษทวารั

เป็นฉนฺธิต้ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วษสส ทวารั วษทวารั. (วษ + ทวาร)

ทวารั อ.ประตู วษสส แห่งคอก วษทวารั ชื่อว่าวษทวาร. (ประตูคอก)

ปุณณผลั

เป็นฉนฺธิต้ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณณสส ผลั ปุณณผลั. (ปุณณ + ผล)

ผลั อ.ผล ปุณณสส แห่งบุญ ปุณณผลั ชื่อว่าปุณณผล. (ผลบุญ)

พลวคาโว

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลวนโต จ เต คาโว จาติ พลวคาโว. (พลวนโต + โค)

พลวนโต จ อ.ตัวมีกำลัง ท. ด้วย เต อ.ตัวมีกำลัง ท. เหล่านี้ คาโว จ เป็นโคด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลวคาโว ชื่อว่าพลวโค. (โคตัวมีกำลัง)

สฎฐิสทสสา, พลวคาโว

สฎฐิ สทสสานิ มตตา เยสนติ สฎฐิสทสสา, พลวคาโว. (สฎฐิ + สทสส + มตตา)

สทสสานิ อ.พัน ท. สฎฐิ ทกลีบ มตตา เป็นประมาณ เยส (พลวคุณ) แห่งโคตัวมีกำลัง ท. (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต พลวคาโว) อ.โคตัวมีกำลัง ท. เหล่านี้ สฎฐิสทสสา ชื่อว่าสฎฐิสทสสา (มี ๖๐,๐๐๐ ตัวเป็นประมาณ, มีประมาณ ๖๐,๐๐๐ ตัว), ได้แก่โคตัวมีกำลัง.

พลววจฉา

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลวนตี จ ตา วฉา จาติ พลววจฉา. (พลวนตี + วฉา)

พลวนตี จ อ.ตัวมีกำลัง ท. ด้วย ตา อ.ตัวมีกำลัง ท. เหล่านี้ วฉา จ เป็นแม่โคด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลววจฉา ชื่อว่าพลววจฉา. (แม่โคตัวมีกำลัง)

ทินนทาน

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทินนญจ ตํ ทานญจาติ ทินนทาน. (ทินน + ทาน)

ทินน จ อ.อันถูกให้แล้วด้วย ตํ อ.อันถูกให้แล้วนี้ ทาน จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทินนทาน ชื่อว่าทินนทาน. (ทานที่ถูกให้แล้ว, ทานที่ให้แล้ว)

ปญจโครสทาน

เป็นทุตยาดับปฐิสสมาส โดยมีฉฐิต์ปฐิสสมาส และอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ควสส รสา โครสา. (โค + รส) ฉฐิต์ปฐิสสมาส

- รสา อ.รส ท. ควสุส ของโค ไครสา ชื่อว่าไครส. (รสของโค)
๒. ปญจ ไครสา ปญจไครสา. (ปญจ + ไครส) อสมาทาทิคุสมาส
 ไครสา อ.รสของโค ท. ปญจ ห้า ปญจไครสา ชื่อว่าปญจไครส. (รสของโค ๕)
๓. ปญจไครเส ทานํ ปญจไครสทานํ. (ปญจไครส + ทาน) ทุตติยาตปปริสสมาส
 ทานํ อ.การถวาย ปญจไครส ซึ่งรสของโคห้า ท. ปญจไครสทาน ชื่อว่าปญจไครสทาน.
 (การถวายรสโค ๕, การถวายปญจไครส)

ทินนกาโล

- เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทินนญจ ตํ กาลิ จาติ ทินนกาโล. (ทินน + กาล)
- ทินนํ จ อ.เป็นที่ถูกให้แล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ถูกให้แล้วนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น ทินนกาโล ชื่อว่าทินนกาล. (กาลเป็นที่ถูกให้แล้ว)

เสฏฺฐิกริยา

- เป็นฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เสฏฺฐิสฺส กริยา เสฏฺฐิกริยา. (เสฏฺฐิ + กริยา)
- กริยา อ.ภรรยา เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐี เสฏฺฐิกริยา ชื่อว่าเสฏฺฐิกริยา. (ภรรยาของเศรษฐี)

เวยฺยววจฺจกรา

- เป็นทุตติยาตปปริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตुरुป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า
 เวยฺยววจฺจํ กโรนฺตีติ เวยฺยววจฺจกรา, ทาสทาสีโย. (เวยฺยววจฺจสทูปปท + กร กรณ
 ในการกระทำ + อปัจจย)
- (ยา ทาสทาสีโย) อ.ทาสและทาสี ท. เหล่าใด กโรนฺติ ย่อมกระทำ เวยฺยววจฺจํ ซึ่งการชวนชววย
 อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา ทาสทาสีโย) อ.ทาสและทาสี ท. เหล่านั้น เวยฺยววจฺจกรา ชื่อว่าเวยฺยววจฺจกรา
 (ผู้ทำการชวนชววย), ได้แก่ทาสและทาสีทั้งหลาย.

ทาสทาสีโย

อิตรัตริโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทาสา จ ทาสีโย จ ทาสทาสีโย. (ทาส + ทาสี)

ทาสา จ อ.ทาส ท. ด้วย ทาสีโย จ อ.ทาสี ท. ด้วย ทาสทาสีโย ชื่อว่าทาสทาสี. (ทาสและทาสี)

สลีเนทนิสลีเนทา, ชนา

เป็นอิตรัตริโยคทวันทสฺมาส โดยมีสหบุพพทพทพพิทิสฺมาส และปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพทพพิทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สท ลีเนเทน เย วตตนฺตึติ สลีเนทา, ชนา. (สท + ลีเนท) สหบุพพทพทพพิทิสฺมาส เย (चना) อ.ชน ท. เหล่าใด วตตนฺติ ย่อมเป็นไป สท กับ ลีเนเทน ด้วยความรัก อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สลีเนทา ชื่อว่าสลีเนท (ผู้เป็นไปกับด้วยความรัก, ผู้มีความรัก), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

๒. นิศฺคโต ลีเนโท เยทีติ นิสฺลีเนทา, ชนา. (นิ + ลีเนท) ปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพทพพิทิสฺมาส

ลีเนโท อ.ความรัก นิศฺคโต ไปปราศแล้ว เยที (ชเนที) จากชน ท. เหล่าใด อิติ เพราะเหตุ นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นิสฺลีเนทา ชื่อว่านิสลีเนท (ผู้มีความรักไปปราศแล้ว, ผู้ไม่มีความรัก), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

๓. สลีเนทา จ นิสฺลีเนทา จ สลีเนทนิสลีเนทา, ชนา. (สลีเนท + นิสฺลีเนท) อิตรัตริโยคทวันทสฺมาส

(चना) อ.ชน ท. สลีเนทา จ ผู้เป็นไปกับด้วยความรักด้วย นิสฺลีเนทา จ ผู้มีความรักไปปราศแล้วด้วย สลีเนทนิสลีเนทา ชื่อว่าสลีเนทนิสลีเนท (ผู้มีความรักและผู้ไม่มีความรัก), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

อคฺจฺจมานกา, ชนา

เป็นนนิบาตบุพพททกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น คจฺจมานกา อคฺจฺจมานกา, ชนา. (น + คจฺจมาน)

(चना) อ.ชน ท. คจฺจมานกา ผู้ไปอยู่ น ทามิได้ อคฺจฺจมานกา ชื่อว่าอคฺจฺจมานก (ผู้ไม่ไปอยู่), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

คมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คมนาจ ตั กาลิ จาติ คมนาโล. (คมนา + กาล)

คมนั จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตั อ.เป็นที่ไปนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมนา-
กาลิ ชื่อว่าคมนา. (กาลเป็นที่ไป)

คนตุกามา, ชนา

เป็นจตุตตีตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

คนตุ กามาเนตตีติ คนตุกามา, ชนา. (คนตุสทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ฌปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ คนตุ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนี้ (เต
ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ คนตุกามา ชื่อว่าคนตุกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะไป, ผู้ประสงค์จะไป), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

อคนตุกามา, ชนา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส, กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

น คนตุ กามาเนตตีติ อคนตุกามา, ชนา. (น + คนตุสทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่
+ ฌปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด น กามาเนติ ย่อมไม่ใคร่ คนตุ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนี้
(เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ อคนตุกามา ชื่อว่าอคนตุกามา (ผู้ไม่ใคร่เพื่อจะไป, ผู้ไม่ประสงค์จะไป), ได้แก่
ชนทั้งหลาย.

อนนตรคพโภ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพททพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺธิ อนนฺตรํ ยสฺสาติ อนนฺตรโ, คพโภ. (น + อนนฺตร) นนิบาตบุพพททพพิทิสมาส
อนนฺตรํ อ.ระหว่าง ยสฺส (คพภสฺส) แห่งห้องนั้น นตฺธิ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
คพโภ) อ.ห้องนั้น อนนฺตรโ ชื่อว่าอนนฺตร (ไม่มีระหว่าง), ได้แก่ห้อง.

๒. อนนฺตรโ จ โส คพโภ จาติ อนนฺตรคพโภ. (อนนฺตร + คพภ) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

อนนฺตรโ จ อ.อันไม่มีระหว่างด้วย โส อ.อันไม่มีระหว่างนั้น คพโภ จ เป็นห้องด้วย อิติ

เพราะเหตุนี้ อนุตรคพโก ชื่อว่าอนุตรคพภ. (ห้องไม่มีระหว่าง, ห้องติดกัน)

สรุกล

เป็นฉันทวิธีตั้งปริสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

สรุกล กุล สรุกล. (สรุ + กุล)

กุล อ.ตระกูล สรุกล แห่งพ่อสามี สรุกล ชื่อว่าสรุกล. (ตระกูลพ่อสามี)

อนุโตอคติ

เป็นสัตตมิตตั้งปริสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

อนุโต อคติ อนุโตอคติ. (อนุโต + อคติ)

อคติ อ.ไฟ อนุโต ในภายใน อนุโตอคติ ชื่อว่าอนุโตอคติ. (ไฟภายใน)

พหิอคติ

เป็นสัตตมิตตั้งปริสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

พหิ อคติ พหิอคติ. (พหิ + อคติ)

อคติ อ.ไฟ พหิ ในภายนอก พหิอคติ ชื่อว่าพหิอคติ. (ไฟภายนอก)

อนุโตเทวดา

เป็นสัตตมิตตั้งปริสสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

อนุโต เทวดา อนุโตเทวดา. (อนุโต + เทวดา)

เทวดา อ.เทวดา อนุโต ในภายใน อนุโตเทวดา ชื่อว่าอนุโตเทวดา. (เทวดาในภายใน)

ทลวิธ, โอวาโท

เป็นฉันทวิธีทวิบาทุยาธิกรณพหุพพิทสมาส มีวิเคราะห์ทั่ว

ทล วิธานิ ยลลลล ทลวิธ, โอวาโท. (ทล + วิธ)

วิธานิ อ.อย่าง ท. ทล ลีบ ยลลล (โอวาทลล) แห่งโอวาทนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น ทลวิธ ชื่อว่าทลวิธ (มี ๑๐ ข้อ), ได้แก่โอวาท.

ราชเสนา

เป็นฉัฏฐิต์ปุปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รณฺโณ เสนา ราชเสนา. (ราช + เสนา)

เสนา อ.กองทัพ รณฺโณ ของพระราชา ราชเสนา ชื่อว่าราชเสนา. (กองทัพของพระราชา)

คตฺตฺตฺจฺจฺจฺจ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตฺตฺจฺจฺจฺจ ตํ จานญฺจจติ คตฺตฺจฺจฺจฺจ. (คต + จาน)

คตํ จ อ.เป็นที่ไปแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คตฺตฺจฺจฺจฺจ ชื่อว่าคตฺตฺจฺจฺจฺจ. (ที่เป็นที่ไป)

นวโกฏฺโฏอคฺคณกํ, มหาลตาปสาธนํ

เป็นฉัฏฐิต์ทวิปทฺตฺยธาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฏฐิต์ทวิปทฺตฺยธาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. นว โกฏฺโฏโย มตฺตา ยสฺสาติ นวโกฏฺโฏ, อคฺคณ. (นว + โกฏฺโฏ) ฉัฏฐิต์ทวิปทฺตฺยธาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

โกฏฺโฏโย อ.โกฏฺโฏ ท. นว เก้า มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (อคฺคณยสฺส) แห่งราคาไต
(สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ อคฺคณ) อ.ราคานั้น นวโกฏฺโฏ ชื่อว่านวโกฏฺโฏ. (มี ๙ โกฏฺโฏเป็นประมาณ)

๒. นวโกฏฺโฏ อคฺคณ ยสฺสาติ นวโกฏฺโฏอคฺคณกํ, มหาลตาปสาธนํ. (นวโกฏฺโฏ + อคฺคณ) ฉัฏฐิต์-
ทวิปทฺตฺยธาธิกรณพหุพีทิสมาส

นวโกฏฺโฏ อ.มีโกฏฺโฏเก้าเป็นประมาณ อคฺคณ เป็นราคา ยสฺส (มหาลตาปสาธนยสฺส) แห่ง
เครื่องประดับชื่อว่ามหาลตาไต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ มหาลตาปสาธน) อ.เครื่องประดับ
ชื่อว่ามหาลตานั้น นวโกฏฺโฏอคฺคณกํ ชื่อว่านวโกฏฺโฏอคฺคณก (มีราคามี ๙ โกฏฺโฏเป็นประมาณ), ได้แก่เครื่อง
ประดับชื่อว่ามหาลตา,

นทานจฺจฺจฺจจฺจ

เป็นฉัฏฐิต์ปุปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นทานญจ ตั จุณณญจาติ นทานจุณณ. (นทาน + จุณณ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส นทาน ญ อ.อันเป็นเครื่องอาบด้วย ตั อ.อันเป็นเครื่องอาบนั้น จุณณ จ เป็นจุณด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นทานจุณณ ชื่อว่านทานจุณณ. (จุณเป็นเครื่องอาบ)
๒. นทานจุณณสส์ มุลกั นทานจุณณมุลกั. (นทานจุณณ + มุลก) จัฎฐิตัปปริสส์มาส มุลกั อ.ค่า นทานจุณณสส์ แห่งจุณเป็นเครื่องอาบ นทานจุณณมุลกั ชื่อว่านทานจุณณมุลก. (ค่าแห่งจุณเป็นเครื่องอาบ)

จตุปปณณาสโกฏิฉนั

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีจัฎฐิตวิปทตุยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ ดังนี้

๑. จตุปปณณาส โกฏิโย มตตา ยสส์สาติ จตุปปณณาสโกฏิ, ฉนั. (จตุปปณณาส + โกฏิ) จัฎฐิตวิปทตุยาธิกรณพหุพพิทิสมาส
 โกฏิโย อ.โกฏิ ท. จตุปปณณาส ทำลิสสี่ มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (ฉนสส์) แห่งทรัพย์ ไต (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตั ฉน) อ.ทรัพย์นั้น จตุปปณณาสโกฏิ ชื่อว่าจตุปปณณาสโกฏิ (มี ๕๔ โกฏิเป็นประมาณ), ได้แก่ทรัพย์.
๒. จตุปปณณาสโกฏิ จ ตั ฉนญจาติ จตุปปณณาสโกฏิฉนั. (จตุปปณณาสโกฏิ + ฉน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส
 จตุปปณณาสโกฏิ จ อ.มีโกฏิทำลิสสี่เป็นประมาณด้วย ตั อ.มีโกฏิทำลิสสี่เป็นประมาณนั้น ฉนั จ เป็นทรัพย์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จตุปปณณาสโกฏิฉนั ชื่อว่าจตุปปณณาสโกฏิฉน. (ทรัพย์มี ๕๔ โกฏิเป็นประมาณ)

อนุราธปุรมตตา, ฎุตตคามา

เป็นจัฎฐิตวิปทตุยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อนุราธปุรั มตตา เยสนติ อนุราธปุรมตตา, ฎุตตคามา. (อนุราธปุรั + มตตา)
 อนุราธปุรั อ.เมืองอนุราธะ มตตา เป็นประมาณ เยส (ฎุตตคามานั) แห่งหมู่บ้านอันถูกบริโภค แล้ว ท. เหล่าไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ฎุตตคามา) อ.หมู่บ้านอันถูกบริโภคแล้ว ท. เหล่านั้น อนุราธปุรมตตา ชื่อว่าอนุราธปุรมตต (มีเมืองอนุราธะเป็นประมาณ), ได้แก่หมู่บ้านที่ถูกบริโภค แล้วทั้งหลาย)

ภุตตคามา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภุตตา จ เต คามา จาติ ภุตตคามา. (ภุตต + คาม)

ภุตตา จ อ.อันถูกบริโภคแล้ว ท. ด้วย เต อ.อันถูกบริโภคแล้ว ท. เหล่านั้น คามา จ เป็น
หมู่บ้านด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ภุตตคามา ชื่อว่าภุตตคามา. (หมู่บ้านที่ถูกบริโภคแล้ว)

จุททลคามา

อสมาทารทิกุสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จุททล คามา จุททลคามา. (จุททล + คาม)

คามา อ.หมู่บ้าน ท. จุททล ลิปสี่ จุททลคามา ชื่อว่าจุททลคามา. (๑๔ หมู่บ้าน)

สพพปจจมา

เป็นฉฐฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพล ปจจมา สพพปจจมา. (สพพ + ปจจมา)

ปจจมา ในภายหลัง สพเพล (ขนาน) แห่งชน ท. ทั้งปวง สพพปจจมา ชื่อว่าสพพปจจมา. (ภายหลังแห่งชนทั้งปวง)

พลกาโย

เป็นฉฐฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลนั กายโย พลกาโย. (พล + กาย)

กายโย อ.หมู่ พลนั แห่งกำลังพล ท. พลกาโย ชื่อว่าพลกาย. (หมู่แห่งกำลังพล)

ทาสีทาส่า

อิตริตรโยคทวันทลสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสีโย จ ทาส่า จ ทาสีทาส่า. (ทาสี + ทาส)

ทาสีโย จ อ.ทาสี ท. ด้วย ทาส่า จ อ.ทาส ท. ด้วย ทาสีทาส่า ชื่อว่าทาสีทาส. (ทาสีและ
ทาส)

เลททุททุททาทินี, วัตถุณี

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทสุภาษิตกรณพหูพีทิสมาส โดยมีอิทธิไตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เลททุท จ ทณโท จ เลททุททุททาท. (เลททุท + ทณท) อิทธิไตรโยคทวันทสมาส

เลททุท จ อ.กัอนดินด้วย ทณโท จ อ.ท่อนไม้ด้วย เลททุททุททาทา ชื่อว่าเลททุททุทท. (กัอนดินและท่อนไม้)

๒. เลททุททุททาท อาทิ เยสนันติ เลททุททุททาทินี, วัตถุณี. (เลททุททุทท + อาทิ) ฉันทลักษณ์ประเภทสุภาษิตกรณพหูพีทิสมาส

เลททุททุททาท อ.กัอนดินและท่อนไม้ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วัตถุณี) แห่งวัตถุ ท. เหล่าไต (สนันติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานี วัตถุณี) อ.วัตถุ ท. เหล่านั้น เลททุททุททาทินี ชื่อว่าเลททุททุททาทินี (มีกัอนดินและท่อนไม้เป็นต้น), ได้แก่วัตถุทั้งหลาย.

สาวตตินครทวาริ

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทสุภาษิต โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สาวตติ จ ส่า นครทวาติ สาวตตินคร. (สาวตติ + นคร) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

สาวตติ จ อ.ชื่อว่าสาวตติด้วย ส่า อ.ชื่อว่าสาวตตินั้น นคร จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สาวตติสนคร ชื่อว่าสาวตตินคร. (เมืองชื่อว่าสาวตติ)

๒. สาวตตินครสส ทวาริ สาวตตินครทวาริ. (สาวตตินคร + ทวาร) ฉันทลักษณ์ประเภทสุภาษิต

ทวาริ อ.ประตู สาวตตินครสส แห่งเมืองชื่อว่าสาวตติ สาวตตินครทวาริ ชื่อว่าสาวตตินครทวาร. (ประตูเมืองสาวตติ)

สมปตตกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมปตโต จ โส กาล จาติ สมปตตกาล. (สมปตต + กาล)

สมปตโต จ อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วด้วย โส อ.เป็นที่ถึงพร้อมแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สมปตตกาล ชื่อว่าสมปตตกาล. (กาลเป็นที่ถึงพร้อมแล้ว)

ปฏิจจนนยานัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิจจนนณจ ตํ ยานณจาทิ ปฏิจจนนยานัน. (ปฏิจจนน + ยาน)

ปฏิจจนนํ จ อ.อันถูกปกปิดแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกปกปิดแล้วนั้น ยานํ จ เป็นยานด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปฏิจจนนยานัน ชื่อว่าปฏิจจนนยาน. (ยานอันถูกปกปิดแล้ว)

สกจนคร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกจนจ ตํ นครณจาทิ สกจนคร. (สกจน + นคร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สกจนํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น นครํ จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สกจนคร ชื่อว่าสกจนคร. (เมืองทั้งสิ้น)

สาวตตีวาสโน, ชนา

เป็นสัตตमितุปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, ตัสสีสสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

สาวตติยํ วสนติ สีเลนาติ สาวตตีวาสโน, ชนา. (สาวตติสทูปปท + วส นิวาเส ในการ อยู่ + ณีปัจจย)

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนติ ย่อมอยู่ สาวตติย ในเมืองสาวตตี สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สาวตตีวาสโน ชื่อว่าสาวตตีวาส (ผู้อยู่ในเมืองสาวตตี โดยปกติ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

มหาสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนตี จ ส่า สมปตติ จาทิ มหาสมปตติ. (มหนตี + สมปตติ)

มหนตี จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาสมปตติ ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่)

อาคตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตญจ ตํ ทิวโส จาติ อาคตทิวโส. (อาคต + ทิวส)

อาคตํ จ อ.เป็นที่มาแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่มาแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคตทิวโส ชื่อว่าอาคตทิวส. (วันเป็นที่มาแล้ว)

สกลนครวาสีโน, ชนา

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สกลญจ ตํ นครญจาติ สกลนคร. (สกล + นคร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น นคร จ เป็นเมืองด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกล-นคร ชื่อว่าสกลนคร. (เมืองทั้งสิ้น)

๒. สกลนคเร วสนฺติ สีเสนาติ สกลนครวาสีโน, ชนา. (สกลนครสทฺทูปปท + วสฺ นินฺวาเส ในกาโร + ณีปัจจยฺ) สัตตมัตตปุริสสมาส, กัตตุรูป, ตัสสีลสาธนะ

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ สกลนคเร ในเมืองทั้งสิ้น สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สกลนครวาสีโน ชื่อว่าสกลนครวาสี (ผู้อยู่ในเมืองทั้งสิ้นโดยปกติ), ไต่แก่งั้นทั้งหลาย.

มหาสกุกาโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺโต จ โส สกุกาโร จาติ มหาสกุกาโร. (มหนฺต + สกุการ)

มหนฺโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น สกุกาโร จ เป็นสักการะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาสกุกาโร ชื่อว่ามหาสกุการ. (สักการะใหญ่)

ยถาพล

เป็นนิบาตบุพพะ อพยยิวาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พลํ อนตฺตํกมิตฺวา ยถาพล. (ยถา + พล)

อนตฺตํกมิตฺวา ไม่ข้ามแล้ว พลํ ซึ่งกำลัง ยถาพล ชื่อว่ายถาพล. (ตามกำลัง)

ปทิตปปทิตโต, ปณณากาโร

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปทิตโต จ โส ปทิตโต จาติ ปทิตปปทิตโต, ปณณากาโร. (ปทิต + ปทิต)

โส (ปณณากาโร) อ.เครื่องบรรณาการนั้น ปทิตโต จ อันถูกส่งไปแล้วด้วย ปทิตโต จ อันถูกส่งไปแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปทิตปปทิตโต ชื่อว่าปทิตปปทิต (ทั้งถูกส่งไปแล้วทั้งถูกส่งไปแล้ว), ได้แก่เครื่องบรรณาการ)

ปิยวจน

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิยญจ ตํ วจนญจาติ ปิยวจน. (ปิย + วจน)

ปิยํ จ อ.อันเป็นที่รักด้วย ตํ อ.อันเป็นที่รักนั้น วจนํ จ เป็นคำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปิยวจน ชื่อว่าปิยวจน. (คำอันเป็นที่รัก, คำไพเราะ)

รตติภาคสมนตร

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีจัญฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตติยา ภาโค รตติภาโค. (รตติ + ภาค) จัญฐิตปุริสสมาส

ภาโค อ.ส่วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโค ชื่อว่ารตติภาค. (ส่วนราตรี)

๒. รตติภาคสส สมนตร รตติภาคสมนตร. (รตติภาค + สมนตร) จัญฐิตปุริสสมาส

สมนตร อ.ลำดับ รตติภาคสส แห่งส่วนแห่งราตรี รตติภาคสมนตร ชื่อว่ารตติภาคสมนตร. (ลำดับแห่งส่วนแห่งราตรี)

อาชณณวพวา

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาชณณสส วพวา อาชณณวพวา. (อาชณณ + วพวา)

วพวา อ.นางลาตัวเป็นแม่ อาชณณสส ของม้าตัวอาชาไนย อาชณณวพวา ชื่อว่าอาชณณวพวา. (นางลาตัวเป็นแม่ของม้าตัวอาชาไนย)

คพภวภูฏจัน

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. คพภะ ช่าโต คพภะ, สัตโต. (คพภ + ฌบัจจย) สั้งสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต
(สัตโต) อ.สัตว์ ช่าโต ผู้เกิดแล้ว คพภะ ในครรรภ คพภะ ชื่อว่าคพภ. (สัตว์ผู้เกิดแล้ว
ในครรรภ)
๒. คพภัสส์ ภูฏจัน คพภภูฏจัน. (คพภ + ภูฏจัน)
ภูฏจัน อ.การออก คพภัสส์ แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ คพภภูฏจัน ชื่อว่าคพภภูฏจัน.
(การออกแห่งสัตว์ผู้เกิดแล้วในครรรภ)

ทณททีปก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทณทโท อสส์ลา อตติติ ทณทา. (ทณท + ฌบัจจย) อัสสัถิตัตถิต
ทณทโท อ.ด้าม อสส์ลา (ทีปกาย) แห่งประทีปนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ลา
ทีปก) อ.ประทีปนั้น ทณทา ชื่อว่าทณทา (มีด้าม), ได้แก่ประทีป.
๒. ทณทา จ ล่า ทีปก จาติ ทณททีปก. (ทณทา + ทีปก) วิเสสนบุพพทกัมม-
ธารยส์มาส
ทณทา จ อ.อันมีด้ามด้วย ล่า อ.อันมีด้ามนั้น ทีปก จ เป็นประทีปด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น ทณททีปก ชื่อว่าทณททีปก. (ประทีปมีด้าม)

อุณโททกั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- อุณทญจ ตั อุทกญจาติ อุณโททกั. (อุณท + อุทก)
- อุณทกั จ อ.อันร้อนด้วย ตั อ.อันร้อนนั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อุณโททกั ชื่อว่าอุณโททก. (น้ำร้อน, น้ำอุ่น)

วสนฏฺจนํ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนญจ ตํ จานญจาติ วสนฏฺจนํ. (วสน + จาน)

วสนํ จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.เป็นที่อยู่นั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสนฏฺจนํ
ชื่อว่าวสนฏฺจน. (ที่เป็นที่อยู่)

อาวาหมฺจลํ

เป็นสัตตมิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาวาเห มฺจลํ อาวาหมฺจลํ. (อาวาห + มฺจล)

มฺจลํ อ.มจล อาวาเห ในเพราะการนำมา อาวาหมฺจลํ ชื่อว่าอาวาหมฺจล. (มจลในเพราะ
การนำมา)

อฺรวิหารโ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อฺโร จ โส วิหารโ จาติ อฺรวิหารโ. (อฺร + วิหาร)

อฺโร จ อ.อันใกล้ด้วย โส อ.อันใกล้นั้น วิหารโ จ เป็นวิหารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อฺรวิหารโ ชื่อว่าอฺรวิหาร. (วิหารอันใกล้)

ทิมฺรตฺตํ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิมฺา จ สํ รตฺติ จาติ ทิมฺรตฺตํ. (ทิมฺา + รตฺติ)

ทิมฺา จ อ.ยาวนานด้วย สํ อ.ยาวนานนั้น รตฺติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทิมฺรตฺตํ ชื่อว่าทิมฺรตฺต. (ราตรีอันยาวนาน)

นคฺคสฺมณฺา

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

นคฺคา จ เต สฺมณฺา จาติ นคฺคสฺมณฺา. (นคฺค + สฺมณ)

นคฺคา จ อ.เปลือย ท. ด้วย เต อ.เปลือย ท. เหล่านี้ สฺมณฺา จ เป็นสมณะด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ นคฺคสฺมณฺา ชื่อว่านคฺคสฺมณ. (สมณะเปลือย)

อเนกस्तานี, นวภาษานานี

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอกํ อเนกํ, สต์. (น + เอก) นิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส
เอกํ อ.หนึ่ง น ทามิได้ อเนกํ ชื่อว่าอเนก (มีใช้หนึ่ง), ได้แก่ร้อย.

๒. อเนกํ สต์ เยสนฺติ อเนกस्तานี, นวภาษานานี. (อเนก + สต์) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สต์ อ.ร้อย อเนกํ มีใช้หนึ่ง เยสฺ (นวภาษานานี) แห่งภาษณะใหม่ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น อเนกस्तานี ชื่อว่าอเนกสฺต (มีร้อยมีใช้หนึ่ง, มีหลายร้อย), ได้แก่ภาษณะใหม่.

นวภาษานานี

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นวนานี จ ตานี ภาษานานี จาติ นวภาษานานี. (นว + ภาษน)

นวนานี จ อ.ใหม่ ท. ด้วย ตานี อ.ใหม่ ท. เหล่านั้น ภาษานานี จ เป็นภาษณะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นวภาษานานี ชื่อว่านวภาษน. (ภาษณะใหม่)

นिरุทกปายาโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีปัญจมีทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิคคตํ อุทกํ ยสฺมาติ นีรุทโก, ปายาโส. (นิ + อุทก) ปัญจมีทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

อุทกํ อ.น้ำ นิคคตํ ไปปราศแล้ว ยสฺมา (ปายาสา) จากข้าวปายาโสใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปายาโส) อ.ข้าวปายาสนั้น นีรุทโก ชื่อว่านिरุทก (มีน้ำออกแล้ว, ไม่มีน้ำ), ได้แก่ข้าวปายาโส.

๒. นีรุทโก จ โส ปายาโส จาติ นีรุทกปายาโส. (นีรุทก + ปายาโส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

นีรุทโก จ อ.อันมีน้ำออกแล้วด้วย โส อ.อันมีน้ำออกแล้วนั้น ปายาโส จ เป็นข้าวปายาโส

ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น นิรุทกปายาสโล ชื่อว่านิรุทกปายาส. (ข้าวปายาสที่ไม่มีน้ำ)

อนฺโตเคทฺ

เป็นนิบาตบุพพะกะ อัပ္พยีสมาวสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

เคทฺสลฺ อนฺโต อนฺโตเคทฺ. (อนฺโต + เคท)

อนฺโต ในภายใน เคทฺสลฺ แห่งเรือน อนฺโตเคทฺ ชื่อว่าอนฺโตเคท. (ภายในเรือน)

ทฎฺจตุฎฺจฺ, วิสาขา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสฺมาล มีเคราะหฺว่า

ทฎฺจฺ จ สฺา ตุฎฺจฺ จาติ ทฎฺจตุฎฺจฺ, วิสาขา. (ทฎฺจ + ตุฎฺจ)

สฺา (วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น ทฎฺจฺ จ ร่าเริงแล้วด้วย ตุฎฺจฺ จ ยินตีแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ทฎฺจตุฎฺจฺ ชื่อว่าทฎฺจตุฎฺจ (ทั้งร่าเริงแล้วทั้งยินตีแล้ว), ไต้แก่นางวิสาขา.

โกชนฺฎฺจฺจฺ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

โกชนฺญจ ตํ จานญจาติ โกชนฺฎฺจฺจฺ. (โกชน + จาน)

โกชนํ จ อ.เป็นที่บริโศคด้วย ตํ อ.เป็นที่บริโศคนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น โกชนฺฎฺจฺจฺ ชื่อว่าโกชนฺฎฺจฺจฺ. (ที่เป็นที่บริโศค)

ทโรตตฺตฺปฺวิริทฺตา, ชฺนา

เป็นปัจญจมีตฺตฺปฺริสฺสฺมาล โดยมีสฺมาหารทวันทสฺมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. ทิริ จ โธตตฺตฺปฺญจ ทโรตตฺตฺปฺ. (ทิริ + โธตตฺตฺปฺ) สฺมาหารทวันทสฺมาล

ทิริ จ อ.ความละอายใจด้วย โธตตฺตฺปฺ จ อ.ความเกรงกลัวบาปด้วย ทโรตตฺตฺปฺ ชื่อว่า ทโรตตฺตฺปฺ. (ความละอายใจและความเกรงกลัวบาป, ทิริและโธตตฺตฺปฺ)

๒. ทโรตตฺตฺปฺสฺมา วิริทฺตา ทโรตตฺตฺปฺวิริทฺตา, ชฺนา. (ทโรตตฺตฺปฺ + วิริท) ปญฺจมีตฺตฺปฺริสฺสฺมาล

(ชฺนา) อ.ชฺน ท. วิริทฺตา ผู้เว้นแล้ว ทโรตตฺตฺปฺสฺมา จากทิริและโธตตฺตฺปฺ ทโรตตฺตฺป-

วิริทิตา ชื่อว่าทิวโรตตปุวิริทิต (เว้นจากทิวโรและโอดตปุปะ), ได้แก่ชนทั้งหลาย.

เอกปุปหาโร

เป็นอสมาหารทิวโรตตปุวิริทิต มีวิเคราะห์ว่า

เอโก ปหาโร เอกปุปหาโร. (เอก + ปหาโร)

ปหาโร อ.การประหาร เอโก ครั้งเดียว เอกปุปหาโร ชื่อว่าเอกปุปหาร. (การประหารครั้งเดียว)

วจนมตต์, การณ

ณัฐวิทิวโรตตปุวิริทิต มีวิเคราะห์ว่า

วจน มตตา ยสสาติ วจนมตต์, การณ. (วจน + มตตา)

วจน อ.คำ มตตา เป็นประมาณ ยสสา (การณยสสา) แห่งเหตุใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ
นั้น (ติ การณ) อ.เหตุ นั้น วจนมตต์ ชื่อว่าวจนมตต์ (มีคำเป็นประมาณ, ลักว่าคำ), ได้แก่เหตุ.

สวณณปาติ

เป็นณัฐวิทิวโรตตปุวิริทิต มีวิเคราะห์ว่า

สวณณยสสา วิกาโร ปาติ สวณณปาติ. (สวณณ + ปาติ)

ปาติ อ.ถาด วิกาโร อันเป็นวิการ สวณณยสสา แห่งทอง สวณณปาติ ชื่อว่าสวณณปาติ. (ถาด
ทอง)

อปปุโปทโก, มธุปายาส

ณัฐวิทิวโรตตปุวิริทิต มีวิเคราะห์ว่า

อปปุ อุกกั ยสสาติ อปปุโปทโก, มธุปายาส. (อปปุ + อุกก)

อุกกั อ.น้ำ อปปุ อันน้อย ยสสา (มธุปายาสยสสา) แห่งข้าวมธุปายาสใด (อติ) มีอยู่ อติ
เพราะเหตุ นั้น (โส มธุปายาส) อ.ข้าวมธุปายาสนั้น อปปุโปทโก ชื่อว่าอปปุโปท (มีน้ำน้อย), ได้แก่ข้าว
มธุปายาส.

ปัญหปาตีกตเถโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปัญหปาตาย จรณสีโล ปัญหปาติโก, เถโร. (ปัญหปาต + ฌิกปัจจัจย) ลังลักฎฐาทิ-
อเนกัตถัตถิต

(เถโร) อ.พระเถระ ปัญหปาตาย จรณสีโล ผู้มีการเที่ยวไป เพื่อบิณฑบาต เป็นปกติ
ปัญหปาติโก ชื่อว่าปัญหปาติก (ผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ), ได้แก่พระเถระ.

๒. ปัญหปาติโก จ โส เถโร จาติ ปัญหปาติกตเถโร. (ปัญหปาติก + เถร) วิเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาส

ปัญหปาติโก จ อ.ผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติด้วย โส อ.ผู้มีการเที่ยวไปเพื่อ
บิณฑบาตเป็นปกตินั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปัญหปาติกตเถโร ชื่อว่า
ปัญหปาติกตเถร. (พระเถระผู้มีการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาตเป็นปกติ)

อโธมุโข, พุราทมโณ

เป็นทวีปทินนาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อโธ มุขํ ยสสาติ อโธมุโข, สสุโร. (อโธ + มุข)

มุขํ อ.หน้า อโธ ในเบื้องต่ำ ยสส (สสุรส) แห่งพ่อสามีไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส สสุโร) อ.พ่อสามีนั้น อโธมุโข ชื่อว่าอโธมุข (ผู้มีหน้าในเบื้องต่ำ), ได้แก่พ่อสามี.

กถิตกาลโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กถิตญจ ตํ กาลโ จาติ กถิตกาลโ. (กถิต + กาล)

กถิตํ จ อ.เป็นที่ถูกกล่าวแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ถูกกล่าวแล้วนั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น กถิตกาลโ ชื่อว่ากถิตกาล. (กาลเป็นที่ถูกกล่าวแล้ว)

วุดตกขโณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดตญจ ตํ ขโณ จาติ วุดตกขโณ. (วุดต + ขณ)

วุดต์ จ อ.เป็นที่ถูกกล่าวแล้วด้วย ต่ อ.เป็นที่ถูกกล่าวแล้วนั้น ขโณ จ เป็นขณะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วุดตขโณ ชื่อว่าวุดตขณ. (ขณะเป็นที่ถูกกล่าวแล้ว)

มงคลกาล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มงคลญจ ต่ กาล จาติ มงคลกาล. (มงคล + กาล)

มงคล จ อ.อันเป็นมงคลด้วย ต่ อ.อันเป็นมงคลนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มงคลกาล ชื่อว่ามงคลกาล. (กาลอันเป็นมงคล)

อสุจิชาทโก

เป็นทุตียาตปปริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น สฺจิ อสุจิ. (น + สฺจิ) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

สฺจิ อ.ของอันสะอาด น ทามีได้ อสุจิ ชื่อว่าอสุจิ. (ของไม่สะอาด)

๒. อสุจึ ชาทตีติ อสุจิชาทโก, พราทมโณ. (อสุจิสทฺทูปท + ชาท ภกฺขณ ในการเคี้ยว-กิน + ญฺจย) กิตันตสมาส, กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(โย พราทมโณ) อ.พราทมณฺโต ชาทติ ย่อมเคี้ยวกิน อสุจึ ซึ่งของอันไม่สะอาด อิติ เพราะเหตุนี้ (โส พราทมโณ) อ.พราทมณฺนั้น อสุจิชาทโก ชื่อว่าอสุจิชาทโก (ผู้เคี้ยวกินของไม่สะอาด), ได้แก่พราทมณฺ.

ทาสกมฺมกร

อิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาส จ กมฺมกร จ ทาสกมฺมกร. (ทาส + กมฺมกร)

ทาส จ อ.ทาส ท. ด้วย กมฺมกร จ อ.กรรมกร ท. ด้วย ทาสกมฺมกร ชื่อว่าทาสกมฺมกร. (ทาสและกรรมกร)

อุทกติตถ์

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะหว่า

อุทกสส์ ติตถ์ อุทกติตถ์. (อุทก + ติตถ)

ติตถ์ อ.ท่า อุทกสส์ แห่งน้ำ อุทกติตถ์ ชื่อว่าอุทกติตถ. (ท่าน้ำ)

ธรมานกมาตาปิตโร

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีอิตรียศทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ) อิตรียศทวันทสมาส

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิต. (มารดาและบิดา)

๒. ธรมานกา จ เต มาตาปิตโร จาติ ธรมานกมาตาปิตโร. (ธรมานก + มาตาปิตุ)

วิเสสณบุพพทกัมมธารยส์มาส

ธรมานกา จ อ.ผู้ทรงอยู่ ท. ด้วย เต อ.ผู้ทรงอยู่ ท. เหล่านั้น มาตาปิตโร จ เป็นมารดาและบิดาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ธรมานกมาตาปิตโร ชื่อว่าธรมานกมาตาปิต. (มารดาและบิดาผู้ทรงอยู่)

อาคมนกาโล

เป็นวิเสสณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะหว่า

อาคมนญจ ตั กาลอ จาติ อาคมนกาโล. (อาคมน + กาล)

อาคมน จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาคมนกาโล ชื่อว่าอาคมนกาล. (กาลเป็นที่มา)

ฆรทวาริ

เป็นฉัฏฐิต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะหว่า

ฆรสส์ ทวาริ ฆรทวาริ. (ฆร + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู ฆรสส์ แห่งเรือน ฆรทวาริ ชื่อว่าฆรทวาร. (ประตูเรือน)

ปราณปุณณ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปราณณจ ตํ ปุณณณจาติ ปราณปุณณ. (ปราณ + ปุณณ)

ปราณํ จ อ.เก่าด้วย ตํ อ.เก่านั้น ปุณณํ จ เป็นบุญด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปราณปุณณ
ชื่อว่าปราณปุณณ. (บุญเก่า)

มชฺฌิมยาม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มชฺฌิมโม จ โส ยามิ จาติ มชฺฌิมยาม. (มชฺฌิม + ยาม)

มชฺฌิมโม จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย โส อ.อันมีในท่ามกลางนั้น ยามิ จ เป็นยามด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมยาม ชื่อว่ามชฺฌิมยาม. (ยามอันมีในท่ามกลาง, มชฺฌิมยาม)

ปจฺจาคะห์

นิบาตบุพพะ อพยยีสภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทส์ล ปจฺจา ปจฺจาคะห์. (ปจฺจา + เคท)

ปจฺจา ในภายหลัง เคทส์ล แห่งเรือน ปจฺจาคะห์ ชื่อว่าปจฺจาคะห์. (ภายหลังเรือน)

อกตตพพกมฺม

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น กตตพพํ อกตตพพํ, กมฺม. (น + กมฺม) นิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส

(กมฺม) อ.กรรม (ทาสีที) กตตพพํ อ.นางทาสี ท. ฟังกระทำ น ทามีได้ อกตตพพํ
ชื่อว่าอกตตพพ (ไม่ฟังถูกทำ), ได้แก่กรรม.

๒. อกตตพพณจ ตํ กมฺมณจาติ อกตตพพกมฺม. (อกตตพพ + กมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมม
ธารยส์มาส

อกตตพพํ จ อ.อ.นางทาสีไม่ฟังทำด้วย ตํ อ.อ.นางทาสีไม่ฟังทำนั้น กมฺม จ เป็นกรรม
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อกตตพพกมฺม ชื่อว่าอกตตพพกมฺม. (กรรมที่นางทาสีไม่ฟังทำ)

ญาติโย จ มิตตา จ ญาติมิตตา. (ญาติ + มิตตา)

ญาติโย จ อ.ญาติ ท. ด้วย มิตตา จ อ.มิตร ท. ด้วย ญาติมิตตา ชื่อว่าญาติมิตต. (ญาติ และมิตร)

วุฒจาทพพญานัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วุฒจาทพพญจ ต จานญจาทิ วุฒจาทพพญานัน. (วุฒจาทพ + จาน)

วุฒจาทพพิ จ อ.อันตนพิงลุกขึ้นด้วย ต อ.อันตนพิงลุกขึ้นนั้น จานัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วุฒจาทพพญานัน ชื่อว่าวุฒจาทพพญานน. (ที่อันตนควรลุกขึ้น)

ลทธาลทธิ, วตถ

เป็นวาลัททตถทวันทลมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทธิ วา อลทธิ วา ลทธาลทธิ, วตถ. (ลทธ + อลทธ)

(วตถ) อ.วตถ (สัสสูสสูรสามิเกติ) ลทธิ วา อันแม่สามี พ่อสามี และสามี ท. ได้แล้วหรือ อลทธิ วา หรือไม่ได้แล้ว ลทธาลทธิ ชื่อว่าลทธาลทธ (อันแม่สามี พ่อสามี และสามี ได้แล้วหรือไม่ได้แล้ว)

กตตพพยุตตก, วตตปปฎิวตต

เป็นจตุตถิตตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กตตพพสส ยุตตก กตตพพยุตตก, วตตปปฎิวตต. (กตตพพ + ยุตตก)

(วตตปปฎิวตต) อ.วัตรใหญ่และวัตรน้อย ยุตตก อันควรแล้ว กตตพพสส (วตตสส) แก้ววัตร อันตน พิงกระทำ กตตพพยุตตก ชื่อว่ากตตพพยุตตก (อันควรแก้ววัตรอันตนพึงทำ)

วตตปปฎิวตต

เป็นสสมาททวันทลมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตตญจ ปฎิวตตญจ วตตปปฎิวตต. (วตต + ปฎิวตต)

วตต จ อ.วัตรใหญ่ด้วย ปฎิวตต จ อ.วัตรน้อยด้วย วตตปปฎิวตต ชื่อว่าวตตปปฎิวตต. (วัตรใหญ่และวัตรน้อย)

อศคิกขนุโธ

เป็นจัญญิตตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อศคิสส ขนุโธ อศคิกขนุโธ. (อศคิ + ขนุธ)

ขนุโธ อ.กอง อศคิสส แห่งไฟ อศคิกขนุโธ ชื่อว่าอศคิกขนุธ. (กองไฟ)

อูรคราชา

วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อูรโต จ โส ราชา จาติ อูรคราชา. (อูรค + ราช)

อูรโต จ อ.นาคด้วย โส อ.นาคนั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อูรค-
ราชา ชื่อว่าอูรคราชา. (นาคตัวพระราชา, พญานาค, นาคราช)

โทสโสธนตถาย

เป็นจตุตถิตตปปริสสมาส โดยมีจัญญิตตปปริสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. โทสานิ โสธนั โทสโสธนั. (โทส + โสธน) จัญญิตตปปริสสมาส

โทสานิ โสธนั อ.การ ยังโทษ ท. ให้หมดจด โทสโสธนั ชื่อว่าโทสโสธน. (การชำระโทษ)

๒. โทสโสธนสส อตถาย โทสโสธนตถาย. (โทสโสธน + อตถ) จตุตถิตตปปริสสมาส

อตถาย เพื่อประโยชน์ โทสโสธนสส แก่การยังโทษให้หมดจด โทสโสธนตถาย ชื่อว่าโทส
โสธนตถ. (ประโยชน์แก่การยังโทษให้หมดจด, ประโยชน์แก่การชำระโทษ)

นิทโทสภาโว

เป็นจัญญิตตปปริสสมาส โดยมีปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. นิคคโต โทโส ยสสาติ นิทโทสา, วิสาชา. (นิ + โทส) จัญญิตตปปริสสมาส
สมาส

โทโส อ.โทษ นิคคโต ไปปราศแล้ว ยสสา (วิสาชา) จากนางวิสาชาโต (อตถิ) มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น นิทโทสา ชื่อว่านิทโทสา (มีโทษออกแล้ว, ไม่มีโทษ),
ได้แก่นางวิสาชา.

๒. นิทโทสาย ภาโว นิทโทสภาโว. (นิทโทสา + ภาว) จัญญิตตปปริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น นิโทส่าย (วิสาขาย) แห่งนางวิสาขา ผู้มีโทษออกแล้ว นิโทสภาโว
ชื่อว่านิโทสภาว. (ความที่นางวิสาขาไม่มีโทษ, ความที่นางวิสาขาไม่มีความผิด)

ยานาทินี, วาหนานี

เป็นฉัญฉฐวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยานี อาทิ เยสนุติ ยานาทินี, วาหนานี. (ยาน + อาทิ)

ยานี อ.ยาน อาทิ เป็นต้น เยส (วาหนานี) แห่งพาหะ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ทานี วาหนานี) อ.พาหะ ท. เหล่านั้น ยานาทินี ชื่อว่ายานาทิ (มียานเป็นต้น), ได้แก่พาหะ
ทั้งหลาย.

อเวจจปปลนนี, กุล

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อเวจจ ปลนนี อเวจจปปลนนี, กุล. (อเวจจ + ปลนนี)

(กุล) อ.ตระกูล ปลนนี อันเลื่อมใสแล้ว อเวจจ ไม่ทวนไหว อเวจจปปลนนี ชื่อว่าอเวจจปปลนน
(อันเลื่อมใสไม่ทวนไหว), ได้แก่ตระกูล.

เคทคมนภาโว

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยทุตียาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เคท คมนิ เคทคมน. (เคท + คมนิ) ทุตียาตปุริสสมาส

คมนิ อ.การไป เคท ลู้อเรียน เคทคมน ชื่อว่าเคทคมน. (การไปลู้อเรียน)

๒. เคทคมนเมว ภาโว เคทคมนภาโว. (เคทคมน + ภาว) อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส

เคทคมนี เอว อ.การไปลู้อเรียนนั้นเที่ยว ภาโว เป็นความเป็น เคทคมนภาโว ชื่อว่าเคท-
คมนภาว. (ความเป็นคือการไปลู้อเรียน)

ทกฺชโณทก

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกฺชโณทก อุกทก ทกฺชโณทก. (ทกฺชโณทก + อุกทก)

อุทก อ.น้ำ ทกฺชโณทก เพื่อทกฺชโณทก ทกฺชโณทก ชื่อว่าทกฺชโณทก. (น้ำเพื่อทกฺชโณทก)

อาคนตุกาโม

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคนตุ กามาตติ อาคนตุกาโม, เสฏฐิ. (อาคนตุสทหุปปท + กมุ กนติย ในความใคร่ + ฌปจจย) จตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตुरुป, กัตตูลาธนะ

(โย เสฏฐิ) อ.เศรษฐิโต กามาติ ย่อมใคร่ อาคนตุ เพื่ออันมา อิติ เพราะเหตุนั้น (โส เสฏฐิ) อ.เศรษฐินั้น อาคนตุกาโม ชื่อว่าอาคนตุกาม (ผู้ใคร่เพื่อจะมา), ได้แก่เศรษฐิ.

พทุธปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉฐฐิทวีปทุธยาธิกรณพทุพพิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธ ปมฺโข ยสสาติ พทุธปมฺโข, ภิกขุสงฺโฆ. (พทุธ + ปมฺโข)

พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสส (ภิกขุสงฺฆสส) แห่งหมู่แห่งภิกษุใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุสงฺโฆ) อ.หมู่แห่งภิกษุนั้น พทุธปมฺโข ชื่อว่าพทุธปมฺโข (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข), ได้แก่ภิกษุสงฺฆ.

ภิกขุสงฺโฆ

เป็นฉฐฐิัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณฺโ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ)

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุณฺโ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

ภตตภิจจ

เป็นตติยาตถิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน ภิจจ ภตตภิจจ. (ภตต + ภิจจ)

ภิจจ อ.ภิจ ภตเตน ด้วยภัตต ภตตภิจจ ชื่อว่าภตตภิจจ. (ภิจด้วยภัตต)

โสตุคามตา

เป็นภาวตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โสตุ กามาตติ โสตุกาโม, อตตา. (โสตุสทหุปปท + กมุ กนติย ในความใคร่ + ฌปจจย) จตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตुरुป, กัตตูลาธนะ

(โย อตตดา) อ.ตนไต กาเมติ ย่อมใคร่ โสตุํ เพื่ออันฟัง อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อตตดา) อ.ตนนั้น โสตุกาโม ชื่อว่าโสตุกาม (ผู้ใคร่เพื่ออันฟัง), ได้แก่ตน

๒. โสตุกามสฺส ภาวโ โสตุกามตา. (โสตุกาม + ตาปัจจย) ภาวตฺถิตติ

ภาวโ อ.ความเป็น โสตุกามสฺส (อตตลฺล) แห่งตน ผู้ใคร่เพื่ออันฟัง โสตุกามตา ชื่อว่า โสตุกามตา. (ความที่ตนเป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟัง)

พหิสำณิ

เป็นอมาทิปรตฺตปุริสฺสมาสฺ มีวิเคราะห์ว่า

สำณิยา พหิ พหิสำณิ. (พหิ + สำณิ)

พหิ ในภายนอก สำณิยา แห่งมาน พหิสำณิ ชื่อว่าพหิสำณิ. (ภายนอกมาน)

ปรกุกุโ

เป็นภุมฺมิตฺตปุริสฺสมาสฺ มีวิเคราะห์ว่า

ปรสฺส กุกุโ ปรกุกุโ. (ปร + กุกุ)

กุกุโ อ.ฝาเรือน ปรสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลอื่น ปรกุกุโ ชื่อว่าปรกุกุ. (ฝาเรือนของบุคคลอื่น)

ประเสโล

เป็นวิเสสฺนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะห์ว่า

ปโร จ โส เสโล จาติ ประเสโล. (ปร + เสล)

ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น เสโล จ เป็นภูเขาทินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ประเสโล ชื่อว่าประเสล. (ภูเขาทินอื่น)

ปรจกุกวฬิ

เป็นวิเสสฺนบุพพทกัมมธารยสฺมาสฺ มีวิเคราะห์ว่า

ปรญจ ตํ จกุกวฬิญจาติ ปรจกุกวฬิ. (ปร + จกุกวฬิ)

ปรํ จ อ.อื่นด้วย ตํ อ.อื่นนั้น จกุกวฬิ จ เป็นจักรวาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปร-จกุกวฬิ ชื่อว่าปรจกุกวฬิ. (จักรวาลอื่น)

มหาชมฺพุกฺขณโธ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมิวิเสสฺนบุพฺพทกัสมฺมธารยฺสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺนี้

๑. มหฺนตี จ สํ ชมฺพุ จาติ มหฺนตี + ชมฺพุ วิเสสฺนบุพฺพทกัสมฺมธารยฺสมาส
 มหฺนตี จ อ.ใหญ่ด้วย สํ อ.ใหญ่นั้น ชมฺพุ จ เป็นต้นทว่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 มหฺนตี ชื่อว่ามหฺนตี. (ต้นทว่าใหญ่)
๒. มหฺนตี ชมฺพุ ชนฺโธ มหฺนตี + ชมฺพุ + ชนฺธ) ฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส
 ชนฺโธ อ.ลำดับ มหฺนตี ชมฺพุ แห่งต้นทว่าใหญ่ มหฺนตี ชื่อว่ามหฺนตี. (ลำดับทว่าใหญ่)

อมตวสฺส

เป็นวิเสสฺนบุพฺพทกัสมฺมธารยฺสมาส มิวิเคราะหฺนี้

- อมตญจ ตํ วสฺสญจาติ อมตวสฺส. (อมต + วสฺส)
 อมตํ จ อ.อันเป็นอมตด้วย ตํ อ.อันเป็นอมตนั้น วสฺสํ จ เป็นฝนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อมตวสฺส ชื่อว่าอมตวสฺส. (ฝนอมต)

อนฺุพฺพพิกธา

เป็นตติยาดฺปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺนี้

- อนฺุพฺพเพน กธา อนฺุพฺพพิกธา. (อนฺุพฺพ + กธา)
 กธา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว อนฺุพฺพเพน โดยลำดับ อนฺุพฺพพิกธา ชื่อว่าอนฺุพฺพพิกธา. (วาจาเป็น
 เครื่องกล่าวโดยลำดับ)

จกฺกวาฬสฺต

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺนี้

- จกฺกวาฬานํ สฺต จกฺกวาฬสฺต. (จกฺกวาฬ + สฺต)
 สฺต อ.ร้อย จกฺกวาฬานํ แห่งจักรวาล ท. จกฺกวาฬสฺต ชื่อว่าจกฺกวาฬสฺต. (หนึ่งร้อยจักรวาล)

จกฺกวาฬสฺสสฺส

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺนี้

จกุกวาพ่าน์ สหสฺสํ จกุกวาพสฺสหสฺสํ. (จกุกวาพ + สหสฺสํ)

สหสฺสํ อ.พัน จกุกวาพ่าน์ แห่งจักรวาล ท. จกุกวาพสฺสหสฺสํ ชื่อว่าจกุกวาพสฺสหสฺส. (พันจักรวาล)

จนฺตูปมา, พุทฺธา

เป็นภุมมิตฺติทวิปตฺตยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

จนฺโต อุปมา เยสนฺติ จนฺตูปมา, พุทฺธา. (จนฺต + อุปมา)

จนฺโต อ.พระจันทร์ อุปมา เป็นเครื่องเปรียบ เยสฺ (พุทฺธานํ) แห่งพระพุทฺธเจ้า ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต พุทฺธา) อ.พระพุทฺธเจ้า ท. เหล่านี้ จนฺตูปมา ชื่อว่าจนฺตูปมา (มีพระจันทร์เป็นเครื่องเปรียบ), ได้แก่พระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย.

คคณมฺขุโณ

เป็นภุมมิตฺติตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

คคณสฺส มฺขุโณ คคณมฺขุโณ. (คคณ + มฺขุณ)

มฺขุโณ อ.ท่ามกลาง คคณสฺส แห่งท้องฟ้า คคณมฺขุโณ ชื่อว่าคคณมฺขุณ. (ท่ามกลางท้องฟ้า)

สพฺพสฺตตา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สพฺเพ จ เต สฺตตา จาติ สพฺพสฺตตา. (สพฺพ + สฺตต)

สพฺเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านี้ สฺตตา จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพฺพสฺตตา ชื่อว่าสพฺพสฺตต. (สัตว์ทั้งปวง, สรรพสัตว์)

อลงฺกตสีสํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อลงฺกตญจ ตํ สีสฺญจาติ อลงฺกตสีสํ. (อลงฺกต + สีส)

อลงฺกตํ จ อ.อันถูกประดับแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกประดับแล้วนั้น สีสํ จ เป็นศิระหฺด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อลงฺกตสีสํ ชื่อว่าอลงฺกตสีส. (ศิระหฺที่ถูกประดับแล้ว)

สุถนชนอกจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุถนชนานิ จ ตานิ ออกจันิ จาติ สุถนชนอกจันิ. (สุถนชน + ออกจันิ)

สุถนชนานิ จ อ.อันทยอดตี ท. ด้วย ตานิ อ.อันทยอดตี ท. เหล่านั้น ออกจันิ จ เป็นนัยน์ตา ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สุถนชนอกจันิ ชื่อว่าสุถนชนอกจันิ. (นัยน์ตาที่ทยอดตี)

ททยมส์

เป็นจณัฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ททยสส์ มส์ ททยมส์. (ททย + มส์)

มส์ อ.เนื่อ ททยสส์ แห่งททย ททยมส์ ชื่อว่าททยมส์. (เนื่อททย)

ทาสตถาย

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาสสส์ อตถาย ทาสตถาย. (ทาส + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ทาสสส์ แก่ความเป็นทาส ทาสตถาย ชื่อว่าทาสตถ. (ประโยชน์แก่ความเป็นทาส)

ขาลิสทิสำ, ปุตตา

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขาลินำ สทิสำ ขาลิสทิสำ, ปุตตา. (ขาลี + สทิส)

(ปุตตา) อ.บุตร ท. สทิสำ อันเช่นกับ ขาลินำ ด้วยขาลี ขาลิสทิสำ ชื่อว่าขาลิสทิส (เช่นกับ ขาลี), ได้แก่บุตรทั้งหลาย.

กณหาจันาสทิสำ, อิตโร

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณหาจันาย สทิสำ กณหาจันาสทิสำ, อิตโร. (กณหาจันำ + สทิสำ)

(อิตโร) อ.ธิดา ท. สทิสำ อันเช่นกับ กณหาจันาย ด้วยกณหาจันำ กณหาจันาสทิสำ ชื่อว่า กณหาจันาสทิสำ (เช่นกับกณหาจันำ), ได้แก่ธิดาทั้งหลาย.

มททิสทิสสา, ปชาปติโย

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มททิสสา สทิสสา มททิสทิสสา, ปชาปติโย. (มททิส + สทิสสา)

ปชาปติโย อ.ปชาปติ ท. สทิสสา อันเช่นกับ มททิสสา ด้วยพระนางมัทรี มททิสทิสสา ชื่อว่า มททิสทิสสา (เช่นกับพระนางมัทรี), ได้แก่ปชาปติ.

สทสสนยปปฏิมณชิต, โสตาปัตติผล

เป็นตติยชาติปุริสสมาส โดยมีอสมหารทศุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สทสสนิ นยา สทสสนยา. (สทสสน + นยา) อสมหารทศุสมาส

นยา อ.นัย ท. สทสสนิ หนึ่งพัน สทสสนยา ชื่อว่าสทสสนย. (หนึ่งพันนัย)

๒. สทสสนเยติ ปฏิมณชิต สทสสนยปปฏิมณชิต, โสตาปัตติผล. (สทสสนย + ปฏิมณชิต)

ตติยชาติปุริสสมาส

(โสตาปัตติผล) อ.โสตาปัตติผล ปฏิมณชิต อันประดับเฉพาะแล้ว สทสสนเยติ ด้วยนัยหนึ่ง พัน ท. สทสสนยปปฏิมณชิต ชื่อว่าสทสสนยปปฏิมณชิต (ประดับด้วยนัยหนึ่งพัน), ได้แก่โสตาปัตติผล.

อจลสทฐา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ ดังนี้

๑. น จลา อจลา, สทฐา. (น + จลา) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

(สทฐา) อ.ศรัทธา จลา อันทวันไหว น ทาไม้ได้ อจลา ชื่อว่าอจลา (ไม่ทวันไหว), ได้แก่ ศรัทธา.

๒. อจลา จ ล่า สทฐา จาติ อจลสทฐา. (อจลา + สทฐา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย สมาส

อจลา จ อ.อันไม่ทวันไหวด้วย ล่า อ.อันไม่ทวันไวนั้น สทฐา จ เป็นศรัทธาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อจลสทฐา ชื่อว่าอจลสทฐา. (ศรัทธาอันไม่ทวันไหว, ศรัทธาไม่คลอนแคลน)

นิกงงโจ, พราทมโณ

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิกคตา กงขา ยสฺมาติ นิกงงโจ, พราทมโณ. (นิ + กงขา)

กงขา อ.ความสงสัย นิกคตา ไปปราศแล้ว ยสฺมา (พราทมณา) จากพราทมณเฑ (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล พราทมโณ) อ.พราทมณเฑนั้น นิกงงโจ ชื่อว่านิกงง (มีความสงสัยออกแล้ว, ไม่มีความสงสัย, ทมตความสงสัย), ได้แก่พราทมณเฑ.

สาณิกณโณ

เป็นัญฐิตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาณิยา กณโณ สาณิกณโณ. (สาณิ + กณณ)

กณโณ อ.มูม สาณิยา แห่งผ้ามาน สาณิกณโณ ชื่อว่าสาณิกณณ. (มูมผ้ามาน)

มาติฏฺจาน

เป็นวิเสสโนปมทกัมมธารยสฺมาส

มาตา อิว จาน มาติฏฺจาน. (มาตุ + จาน)

จาน อ.ตำแหน่ง มาตา อิว เพียงตั้ง อ.มารดา มาติฏฺจาน ชื่อว่ามาติฏฺจาน. (ตำแหน่งดุจมารดา)

ปจฺจมาภาโค

เป็นสัตตมิตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจฺจมา ภาโค ปจฺจมาภาโค. (ปจฺจมา + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน ปจฺจมา ในภายทล้ง ปจฺจมาภาโค ชื่อว่าปจฺจมาภาค. (ส่วนในภายทล้ง)

มทปฺผล, ทาน

เป็นัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์ ผล ยสฺสาติ มทปฺผล, ทาน. (มทนต์ + ผล)

ผล อ.ผล มทนต์ อันใหญ่ ยสฺส (ทานสฺส) แห่งทานเฑ (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ ทาน) อ.ทานนั้น มทปฺผล ชื่อว่ามทปฺผล (มีผลใหญ่, มีผลมาก), ได้แก่ทาน.

อปายทุกข์

เป็นสัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อปาเยสุ ทุกข์ อปายทุกข์. (อปาย + ทุกข์)

ทุกข์ อ.ความทุกข์ อปาเยสุ ในอบาย ท. อปายทุกข์ ชื่อว่าอปายทุกข์. (ความทุกข์ในอบาย)

ปูนทิวสตุถาย

เป็นสัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปูนทิวเส อตถาย ปูนทิวสตุถาย. (ปูนทิวส + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ปูนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ปูนทิวสตุถาย ชื่อว่าปูนทิวสตุถ. (ประโยชน์ในวันรุ่งขึ้น)

วิภูทวาริ, เคหิ

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิภู ทวาริ ยสสาติ วิภูทวาริ, เคหิ. (วิภู + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู วิภู อันเปิดแล้ว ยสส (เคหสส) แห่งเรือนใด (อตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (ดี เคหิ) อ.เรือนนั้น วิภูทวาริ ชื่อว่าวิภูทวาร (มีประตูอันเปิดแล้ว), ได้แก่เรือน.

พหุปการรา, สฺถินิสฺสา

เป็นฉัฏฐิทวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พหุ อุปการรา ยสสาติ พหุปการรา, สฺถินิสฺสา. (พหุ + อุปการ)

อุปการรา อ.อุปการะ ท. พหุ มาก ยสสา (สฺถินิสฺสาย) แห่งลูกสะใภ้ใด (อตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (สา สฺถินิสฺสา) อ.ลูกสะใภ้ นั้น พหุปการรา ชื่อว่าพหุปการรา (มีอุปการะมาก), ได้แก่ลูกสะใภ้.

นิจจกาโล

เป็นทุตติยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจจ กาลอ นิจจกาโล. (นิจจ + กาล)

กาลอ อ.กาล นิจจ เนื่องนิตยฺ นิจจกาโล ชื่อว่านิจจกาล. (กาลเนื่องนิตยฺ)

สพพิริยาปถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ จ เต อิริยาปถา จาติ สพพิริยาปถา. (สพเพ + อิริยาปถ)

สพเพ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย เต อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น อิริยาปถา จ เป็นอิริยาปถด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สพพิริยาปถา ชื่อว่าสพพิริยาปถ. (ทุกอิริยาปถ)

ปสาธนโยคคํ, ปสาธนํ

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสาธนสฺส โยคคํ ปสาธนโยคคํ, ปสาธนํ. (ปสาธน + โยคค)

โยคคํ อ.อันควร ปสาธนสฺส แก่การประดับ ปสาธนโยคคํ ชื่อว่าปสาธนโยคค (อันควรแก่การประดับ), ได้แก่เครื่องประดับ.

สตสทสฺสคฺขณิกํ, ปสาธนํ

เป็นสังสฺฐฐาทิวเนกัตถตตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สตสทสฺสํ อคฺขณํ สตสทสฺสคฺขณํ. (สตสทสฺส + อคฺขณ) สมาหารทิวคฺขณ

อคฺขณํ อ.ค่า สตสทสฺสํ หนึ่งแสน สตสทสฺสคฺขณํ ชื่อว่าสตสทสฺสคฺขณ. (ค่าหนึ่งแสน)

๒. สตสทสฺสคฺขณเนน นิยุตฺตํ สตสทสฺสคฺขณิกํ, ปสาธนํ. (สตสทสฺสคฺขณ + ฦกปจจย)

สังสฺฐฐาทิวเนกัตถตตทิต

(ปสาธนํ) อ.เครื่องประดับ นิยุตฺตํ อันประกอบแล้ว สตสทสฺสคฺขณเนน ด้วยค่าหนึ่งแสน สตสทสฺสคฺขณิกํ ชื่อว่าสตสทสฺสคฺขณิก (ประกอบด้วยค่าหนึ่งแสน), ได้แก่เครื่องประดับ.

คนุโธทกขฺมา

เป็นตติยัตตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คนุธญจ ตํ อุทกญจาติ คนุโธทกํ. (คนุธ + อุทก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

คนุธํ จ อ.หอมด้วย ตํ อ.หอมนี้ อุทกํ จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คนุโธทกํ ชื่อว่าคนุโธทก. (น้ำหอม)

๒. คนุโธทเกน ปุณฺณนา ขฺมา คนุโธทกขฺมา. (คนุโธทก + ขฺมา) ตติยัตตปุริสสมาส

ขฺมา อ.หม้อ ท. ปุณฺณนา อันเต็มแล้ว คนุโธทเกน ด้วยน้ำหอม คนุโธทกขฺมา ชื่อว่า

คนุโธทกมณฺเฑ. (หม้อที่เต็มด้วยน้ำหอม)

ปุตุตตีตโร

เป็นอิติปริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตุโต จ ตีตา จ ปุตุตตีตโร. (ปุตุต + ตีตุ)

ปุตุโต จ อ.บุตรด้วย ตีตา จ อ.ธิดาด้วย ปุตุตตีตโร ชื่อว่าปุตุตตีตุ. (บุตรและธิดา)

ปุตุตตตปนตตสนตทานวโส

เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีอิติปริตรโยคทวันทสมาส และฉัญฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตุโต จ นตตทา จ ปนตตทา จ ปุตุตตตปนตตตโร. (ปุตุต + นตตุ + ปนตตุ)
อิติปริตรโยคทวันทสมาส

ปุตุโต จ อ.บุตรด้วย นตตทา จ อ.หลานด้วย ปนตตทา จ อ.เหลนด้วย ปุตุตตต-
ปนตตตโร ชื่อว่าปุตุตตตปนตต. (บุตร หลาน และเหลน)

๒. ปุตุตตตปนตตทานิ สนตทานิ ปุตุตตตปนตตสนตทานิ. (ปุตุตตตปนตต + สนตทาน)
ฉัญฐิต์ปุริสสมาส

สนตทานิ อ.การสืบต่อ ปุตุตตตปนตตทานิ แห่งบุตร หลาน และเหลน ท. ปุตุตตตปนตต-
สนตทานิ ชื่อว่าปุตุตตตปนตตสนตทาน. (การสืบต่อแห่งบุตร หลาน และเหลน)

๓. ปุตุตตตปนตตสนตทานสส วโส ปุตุตตตปนตตสนตทานวโส. (ปุตุตตตปนตตสนตทาน +
วส) ฉัญฐิต์ปุริสสมาส

วโส อ.สามารถ ปุตุตตตปนตตสนตทานสส แห่งการสืบต่อแห่งบุตร หลาน และเหลน
ปุตุตตตปนตตสนตทานวโส ชื่อว่าปุตุตตตปนตตสนตทานวส. (สามารถแห่งการสืบต่อแห่งบุตร หลาน และ
เหลน)

วิสวสสสตี

เป็นฉัญฐิต์ปุริสสมาส โดยมีอสมหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิส วสسانی วิสวสسانی. (วิส + วสส) อสมหารทิกุสมาส

วสسانی อ.ปี ท. วิส ยี่สิบ วิสวสسانی ชื่อว่าวิสวสส. (ยี่สิบปี)

๒. วิสวสฺสํ สํ วิสวสฺสํ. (วิสวสฺส + สํ) ฦสิฏฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล
 สํ อ.รํอย วิสวสฺสํ หนํปีสิบ ท. วิสวสฺสํ ชื่อว่าวิสวสฺสํ. (๑๒๐ ปี)

โสฬสฺสฺสุทฺเทสิกา, วิสาชา

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัสมธารยสฺมาล โดยมิฦสิฏฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาลอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ตั้งนี้

๑. โสฬสฺ วสฺสํนิ ยสฺสํติ โสฬสฺวสฺสา, วิสาชา. (โสฬสฺ + วสฺส) ฦสิฏฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล
 พุทฺพิทิสฺมาล

วสฺสํนิ อ.ปี ท. โสฬสฺ สิบท ยสฺสา (วิสาย) หนํนางวิสายไต (อติ) มีอยู่ อติ
 เพราะเหตุนี้ (สํ วิสาชา) อ.นางวิสายนั้น โสฬสฺวสฺสา ชื่อว่าโสฬสฺวสฺสา (มีกาลฝน ๑๖), ใต้แก
 นางวิสาย.

๒. โสฬสฺวสฺสา อติ อุตฺเทสิกา โสฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา, วิสาชา. (โสฬสฺวสฺสา + อุตฺเทสิกา)
 สัมภาวนาบุพพทกัสมธารยสฺมาล

(วิสาย) อ.นางวิสาย อุตฺเทสิกา อํบุคคลพึงยกแสดงขึ้น โสฬสฺวสฺสา อติ ว่ามีกาลฝน
 สิบท โสฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา ชื่อว่าโสฬสฺวสฺสุทฺเทสิกา (ผู้อํบุคคลพึงยกแสดงขึ้นว่ามีกาลฝน ๑๖), ใต้แก
 นางวิสาย.

ปุตฺตนตฺตปริวาร, วิสาชา

เป็นฦสิฏฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล โดยมีอิตฺตริตฺตํปฺปฺริสฺสํมาลอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ตั้งนี้

๑. ปุตฺโต จ นตฺตา จ ปุตฺตนตฺตาโร. (ปุตฺต + นตฺต) อิตฺตริตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล

ปุตฺโต จ อ.บุตรด้วย นตฺตา จ อ.หลานด้วย ปุตฺตนตฺตาโร ชื่อว่าปุตฺตนตฺต. (บุตรและ
 หลาน)

๒. ปุตฺตนตฺตาโร ปริวาริ ยสฺสํติ ปุตฺตนตฺตปริวาร, วิสาชา. (ปุตฺตนตฺต + ปริวาร) ฦสิฏฺฐิตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล
 ทวิปฺทตฺตํปฺปฺริสฺสํมาล

ปุตฺตนตฺตาโร อ.บุตรและหลาน ท. ปริวาริ เป็นบริวาร ยสฺสา (วิสาย) ของนางวิสาย
 ไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สํ วิสาชา) อ.นางวิสายนั้น ปุตฺตนตฺตปริวาร ชื่อว่าปุตฺต-
 นตฺตปริวาร (มีบุตรและหลานเป็นบริวาร), ใต้แกนางวิสาย.

อสุกอิริยาปโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุโก จ โส อิริยาปโต จาติ อสุกอิริยาปโต. (อสุก + อิริยาปโต)

อสุโก จ อ.โน้นด้วย โส อ.โน้นนั้น อิริยาปโต จ เป็นอิริยาปโตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อสุกอิริยาปโต ชื่อว่าอสุกอิริยาปโต. (อิริยาปโตโน้น)

อาคมนเวลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนญจ ตั เวลา จาติ อาคมนเวลา. (อาคมน + เวลา)

อาคมน จ อ.เป็นที่มาด้วย ตั อ.เป็นที่มานั้น เวลา จ เป็นเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อาคมนเวลา ชื่อว่าอาคมนเวลา. (เวลาเป็นที่มา)

วิมลิตุกาโม, ราชา

เป็นจตุตถัตถ์ปฐิสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตูลาณะ มีวิเคราะห์ว่า

วิมลิตุ กามาตติ วิมลิตุกาโม, ราชา. (วิมลิตุสัพทูปปท + กมุ กนติย ในความใคร่ + ณ
ปัจฉย)

(โย ราชา) อ.พระราชโอรส กามาตติ ย่อมทรงใคร่ วิมลิตุ เพื่ออันทตลอง อิติ เพราะเหตุนั้น
(โส ราชา) อ.พระราชโอรส วิมลิตุกาโม ชื่อว่าวิมลิตุกาโม (ผู้ทรงใคร่เพื่อจะทตลอง), ได้แก่พระราชโอรส.

วิสาขามิมุโข, ทตติ

เป็นทวีปทภินนาธิกรณพหุพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสาขาย อมิมุโข ยสสาติ วิสาขามิมุโข, ทตติ. (วิสาขาย + อมิมุโข)

อมิมุโข อ.หน้าเฉพาะ วิสาขาย ต่อนางวิสาขาย ยสสา (ทตติโน) แห่งข้างใต้ (อตติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (โส ทตติ) อ.ข้างนั้น วิสาขามิมุโข ชื่อว่าวิสาขามิมุข (มีหน้าตรงต่อนางวิสาขาย), ได้แก่
ข้าง.

ปริวาริตถโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ปริวารรา จ เต อิตถโย จาติ ปริวาริตถโย. (ปริวาร + อิตถ)

ปริวารรา จ อ.ผู้เป็นปริวาร ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นปริวาร ท. เหล่านั้น อิตถโย จ เป็นหญิงด้วย อิตถ เพราะเหตุ นั้น ปริวาริตถโย ชื่อว่าปริวาริตถ. (หญิงผู้เป็นปริวาร)

ปญจสตา, ปริวาริตถโย

เป็นภคฺฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ปญจ สตานิ มตฺตา ยาสฺนติ ปญจสตา, ปริวาริตถโย. (ปญจ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปญจ ท้า มตฺตา เป็นประมาณ ยาสฺ (ปริวาริตถิน) แห่งหญิงผู้เป็นปริวาร ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิตถ เพราะเหตุ นั้น (ตา ปริวาริตถโย) อ.หญิงผู้เป็นปริวาร ท. เหล่านั้น ปญจสตา ชื่อว่าปญจสตา (ผู้มีร้อยท้าเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐ คน), ได้แก่งหญิงปริวารทั้งหลาย.

สปริวารรา, วิสาชา

เป็นสทบุพพททพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

สท ปริวารเทหิ ยา วตตตีติ สปริวารรา, วิสาชา.

(ยา วิสาชา) อ.นางวิสาชาใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปริวารเทหิ ด้วยปริวาร ท. อิตถ เพราะเหตุ นั้น (สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น สปริวารรา ชื่อว่าสปริวารรา (ผู้เป็นไปกับด้วยปริวาร, พร้อมกับปริวาร), ได้แก่งนางวิสาชา.

พหุปุตฺตา, วิสาชา

เป็นภคฺฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

พหุ ปุตฺตา ยสฺสาติ พหุปุตฺตา, วิสาชา. (พหุ + ปุตฺต)

ปุตฺตา อ.บุตร ท. พหุ มาก ยสฺสา (วิสาชาย) ของนางวิสาชาใด (สนฺติ) มีอยู่ อิตถ เพราะเหตุ นั้น (สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น พหุปุตฺตา ชื่อว่าพหุปุตฺตา (มีบุตรมาก), ได้แก่งนางวิสาชา.

พทุนตดา, วิสาขา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพทุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุ นตดาโร ยสส์ลาคี พทุนตดา, วิสาขา. (พทุ + นตตุ)

นตดาโร อ.หลาน ท. พทุ มาก ยสส์ล (วิสาขาย) ของนางวิสาขาใด (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ล้า วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น พทุนตดา ชื่อว่าพทุนตดา (ผู้มีหลานมาก), ได้แก่นางวิสาขา.

อโรคปุตตา, วิสาขา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพทุพีทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพทุพีทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. นตติ โรโค เยสนธิ อโรคา, ปุตตา. (น + โรค) นิบาตบุพพทพทุพีทิสมาส โรโค อ.โรค เยส (ปุตตาน) ของบุตร ท. เหล่าใด นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุตตา) อ.บุตร ท. เหล่านี้ อโรคา ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่บุตรทั้งหลาย.

๒. อโรคา ปุตตา ยสส์ลาคี อโรคปุตตา, วิสาขา. (อโรค + ปุตต) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพทุพีทิสมาส

ปุตตา อ.บุตร ท. อโรคา ผู้ไม่มีโรค ยสส์ล (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ล้า วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น อโรคปุตตา ชื่อว่าอโรคปุตตา (ผู้มีบุตรผู้ไม่มีโรค), ได้แก่นางวิสาขา.

อโรคนตดา, วิสาขา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพทุพีทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพทุพีทิสมาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. นตติ โรโค เยสนธิ อโรคา, นตดาโร. (น + โรค) นิบาตบุพพทพทุพีทิสมาส โรโค อ.โรค เยส (นตตาน) ของหลาน ท. เหล่าใด นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (เต นตดาโร) อ.หลาน ท. เหล่านี้ อโรคา ชื่อว่าอโรค (ผู้ไม่มีโรค), ได้แก่หลานทั้งหลาย.

๒. อโรคา นตดาโร ยสส์ลาคี อโรคนตดา, วิสาขา. (อโรค + นตตุ) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพทุพีทิสมาส

นตดาโร อ.หลาน ท. อโรคา ผู้ไม่มีโรค ยสส์ล (วิสาขาย) ของนางวิสาขานั้น (สนธิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ล้า วิสาขา) อ.นางวิสาขานั้น อโรคนตดา ชื่อว่าอโรคนตดา (ผู้มีหลานผู้ไม่มี)

โรค), ได้แก่นางวิสาขา.

อภิมงคสสมมตา, วิสาขา

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อภิมงคส อิติ สสมมตา อภิมงคสสมมตา, วิสาขา. (อภิมงคส + สสมมตา)

(วิสาขา) อ.นางวิสาขา สสมมตา ผู้อันมหาชน รู้พร้อมแล้ว อภิมงคส อิติ ว่าเป็นมกคยง อภิมงคสสมมตา ชื่อว่าอภิมงคสสมมตา (ผู้ทีมหาชนสมมุติว่าเป็นมกคยง), ได้แก่นางวิสาขา.

ปุตตนตตสทสสานิ

เป็นจัญฐิตปุริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตตา จ นตตาโร จ ปุตตนตตาโร. (ปุตต + นตต) อิตรียคทวันทสมาส
 ปุตตา จ อ.บุตร ท. ด้วย นตตาโร จ อ.หลาน ท. ด้วย ปุตตนตตาโร ชื่อว่าปุตต-
 นตต. (บุตรและหลาน)
๒. ปุตตนตตานิ สทสสานิ ปุตตนตตสทสสานิ. (ปุตตนตต + สทส) จัญฐิตปุริสสมาส
 สทสสานิ อ.พัน ท. ปุตตนตตานิ แห่งบุตรและหลาน ท. ปุตตนตตสทสสานิ ชื่อว่า
 ปุตตนตตสทส. (บุตรหลานเป็นพัน)

มรณปปตโต, ปุคคโล

เป็นทุติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรณ ปตโต มรณปปตโต, ปุคคโล. (มรณ + ปตต)

(ปุคคโล) อ.บุคคล ปตโต ผู้ถึงแล้ว มรณ ซึ่งความตาย มรณปปตโต ชื่อว่ามรณปปต (ผู้ถึง
 ความตาย), ได้แก่บุคคล.

มณชิตปุปสาธิต, มหาชน

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณชิต จ โส ปสาธิต จาติ มณชิตปุปสาธิต, มหาชน. (มณชิต + ปสาธิต)

โส (มหาชน) อ.มหาชนนั้น มณชิต จ ผู้ประตบแล้วด้วย ปสาธิต จ ผู้ตคแต่งแล้วด้วย
 อิติ เพราะเหตุนั้น มณชิตปุปสาธิต ชื่อว่ามณชิตปุปสาธิต (ผู้ทั้งประตบแล้วทั้งตคแต่งแล้ว), ได้แก่
 มหาชน.

ธมมส์ส่วน

เป็นฉันทวิธานุสสรณ์ มีวิเคราะห์ว่า

ธมมส์ ส่วน ธมมส์ส่วน. (ธมม + ส่วน)

ส่วน อ.การฟัง ธมมส์ ซึ่งธรรม ธมมส์ส่วน ชื่อว่าธมมส์ส่วน. (การฟังธรรม)

นิมนต์ตัญจน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิมนต์ตัญจน ตัญจนตัญจน นิมนต์ตัญจน. (นิมนต์ + ตัญจน)

นิมนต์ ตัญจน อ.เป็นที่นิมนต์แล้วด้วย ตัญจน อ.เป็นที่นิมนต์แล้วนั้น ตัญจน ตัญจน เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิมนต์ตัญจน ชื่อว่านิมนต์ตัญจน. (ที่เป็นที่นิมนต์แล้ว)

อลงกตปฎิยตดา, มนุสสา

เป็นวิเสสนนภยทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อลงกต ตัญจน ตัญจนตัญจน ออลงกตปฎิยตดา, มนุสสา. (อลงกต + ปฎิยตดา)

ตัญจน (มนุสสา) อ.มนุษย์ ท. เหล่านั้น ออลงกต ตัญจน ตัญจน ผู้ประดับแล้วด้วย ปฎิยตดา ตัญจน ผู้ตกแต่งแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ออลงกตปฎิยตดา ชื่อว่าอลงกตปฎิยตดา (ผู้ทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว), ได้แก่มนุษย์ทั้งหลาย.

ภณทิก

เป็นอัสสตีตตีตตีต มีวิเคราะห์ว่า

ภณทานิ อัสสา อตตีตติ ภณทิก, ติกา. (ภณท + อิกปัจจย)

ภณทานิ อ.ภณท ท. อัสสา (ติกา) แห่งที่นั้น อตตีต มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา ติกา) อ.ที่นั้น ภณทิก ชื่อว่าภณทิก (มีภณท), ได้แก่ทอ, ฤง.

มทคัม, ปสาธน

เป็นฉันทวิธานุสสรณ์ มีวิเคราะห์ว่า

มทคัม อคัม อัสสาติ มทคัม, ปสาธน. (มทค + อคัม)

อคัม อ.ค่า มทคัม มาก อัสสา (ปสาธน) แห่งเครื่องประดับนั้น (อตตีต) มีอยู่ อิติ เพราะ

เหตุนี้ (ต้ ปสาณ) อ.เครื่องประดับนั้น มหคฺมฺ ชื่อว่ามหคฺม (มีค่ามาก), ได้แก่เครื่องประดับ.

ปาทปิฎฺจ

เป็นฉฺฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาทสฺส ปิฎฺจ ปาทปิฎฺจ. (ปาท + ปิฎฺจ)

ปิฎฺจ อ.หลัง ปาทสฺส แห่งเท้า ปาทปิฎฺจ ชื่อว่าปาทปิฎฺจ. (หลังเท้า)

ปญฺจหตฺติตถามธฺรา, ทาสี

เป็นทุตฺติยาดปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอสมฺมาหฺรทิสฺสมาส และฉฺฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปญฺจ หตฺติโน ปญฺจหตฺติโน. (ปญฺจ + หตฺติ) อสมฺมาหฺรทิสฺสมาส

หตฺติโน อ.ข้าง ท. ปญฺจ ห้า ปญฺจหตฺติโน ชื่อว่าปญฺจหตฺติ. (ข้าง ๕ เชือก)

๒. ปญฺจหตฺติโน ธาโม ปญฺจหตฺติธามา. (ปญฺจหตฺติ + ธาโม) ฉฺฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

ธามา อ.เรียวแรง ปญฺจหตฺติโน แห่งข้าง ๕ เชือก ท. ปญฺจหตฺติธามา ชื่อว่าปญฺจหตฺติ-
ธามา. (เรียวแรงแห่งข้าง ๕ เชือก)

๓. ปญฺจหตฺติธามํ ธาเรตีติ ปญฺจหตฺติธามธฺรา, ทาสี. (ปญฺจหตฺติธามสฺทหฺรูปปท + ธร
ธารณ ในการทรงไว้ + อปฺจจฺย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตฺตฺนตฺสมาส, ทุตฺติยาดปฺปฺริสฺสมาส

(ยา ทาสี) อ.นางทาสีใด ธาเรติ ย่อมทรงไว้ ปญฺจหตฺติธามํ ซึ่งเรียวแรงแห่งข้าง ๕
เชือก อิติ เพราะเหตุนี้ (ส่า ทาสี) อ.นางทาสีนั้น ปญฺจหตฺติธามธฺรา ชื่อว่าปญฺจหตฺติธามธฺรา
(ผู้ทรงเรียวแรงแห่งข้าง ๕ เชือก), ได้แก่นางทาสี.

นิวตฺตนกาโล

เป็นวิเสสนบุพฺพทกฺกมธฺรยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิวตฺตนญฺจ ตํ กาโล จาติ นิวตฺตนกาโล. (นิวตฺตน + กาล)

นิวตฺตนํ จ อ.เป็นที่กลับด้วย ตํ อ.เป็นที่กลับนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิวตฺตนกาโล ชื่อว่านิวตฺตนกาล. (กาลเป็นที่กลับ)

ธมฺมสฺสวณาวสานํ

เป็นฉฺฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีฉฺฉฺฉิตฺตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

สัปปีมตุเตลาทีนิ, วตฺตุนิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิตฺติตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สัปปี จ มตุ จ เตลณฺจ สัปปีมตุเตลาทีนิ. (สัปปี + มตุ + เตล) อิตฺติตรโยคทวันทสฺมาส
 สัปปี จ อ.เนยใส่ด้วย มตุ จ อ.น้ำฝิ่งด้วย เตล จ อ.น้ำมันด้วย สัปปีมตุเตลาทีนิ
 ชื่อว่าสัปปีมตุเตล. (เนยใส่ น้ำฝิ่ง และน้ำมัน)

๒. สัปปีมตุเตลาทีนิ อาที เยสนฺติ สัปปีมตุเตลาทีนิ, วตฺตุนิ. (สัปปีมตุเตล + อาที) ฉัฏฐี-
 ทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

สัปปีมตุเตลาทีนิ อ.เนยใส่ น้ำฝิ่ง และน้ำมัน ท. อาที เป็นต้น เยส (วตฺตุนิ) แห่งวตฺตุนิ ท.
 เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดาที วตฺตุนิ) อ.วตฺตุนิ ท. เหล่านั้น สัปปีมตุเตลาทีนิ ชื่อว่า
 สัปปีมตุเตลาทีนิ (มีเนยใส่ น้ำฝิ่ง และน้ำมันเป็นต้น), ได้แก่วตฺตุนิทั้งหลาย.

อตฺติกา, ททรสามเณรา

เป็นอัสนัตฺติตฺติตฺติ มีวิเคราะหฺว่า

อตฺโต เตลฺ อตฺติติ อตฺติกา, ททรสามเณรา. (อตฺต + อิกปจฺจย)

อตฺโต อ.ความตองการ เตลฺ (ททรสามเณราน) ของภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. เหล่านั้น อตฺติ
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ททรสามเณรา) อ.ภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. เหล่านั้น อตฺติกา ชื่อว่า
 อตฺติกา (ผู้มีความตองการ), ได้แก่ภิกษุหนุ่มและสามเณรทั้งหลาย.

วิหารูปจาโร

เป็นฉัฏฐีตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วิหารสฺส อูปจาโร วิหารูปจาโร. (วิหาร + อูปจาร)

อูปจาโร อ.อูปจาระ วิหารสฺส แห่งวิหาร วิหารูปจาโร ชื่อว่าวิหารูปจาร. (อูปจาระแห่งวิหาร)

นิกฺขนตภาโว

เป็นฉัฏฐีตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิกฺขนตสฺส ภาโว นิกฺขนตภาโว. (นิกฺขนต + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น นิกฺขนตสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้ออกไปแล้ว นิกฺขนตภาโว ชื่อว่านิกฺขนต-
 ภาว. (ความที่ตนออกไปแล้ว)

तालकाथिनि, गाथनानि

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

तालको आति ऐसन्दि तालकाथिनि, गाथनानि. (तालक + आति)

तालको अ.तात् आति เป็นต้น ऐसं (गाथनानि) แห่งกาथने ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ गाथनानि) अ.กาथने ท. เหล่านั้น तालकाथिनि ชื่อว่าतालकाथि (มีतात्เป็นต้น), ได้แก่ गाथनेทั้งหลาย.

तुटियतिवोस

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

तुटियो ज वोस तिवोस जाति तुटियतिवोस. (तुटिय + तिवोस)

तुटियो ज अ.ที่ส่งด้วย वोस อ.ที่ส่งนั้น तिवोस ज เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น तुटिय-तिवोस ชื่อว่าतुटियतिवोस. (วันที่ ๒)

กบปิยมล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กบปิยญจ ตं मल्लज्जाति कबपियमल. (कबपिय + मल)

कबपियं ज अ.อันเป็นกบปิยะด้วย ตं อ.อันเป็นกบปิยะนั้น मल्लं ज เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น कबपियमल ชื่อว่าकबपियमल. (เนื้อที่เป็นกบปิยะ)

ओरुमल

เป็นฉัฏฐีตปฺปุริสสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ओरुसल मल ओरुमल. (ओरु + मल)

मल्लं अ.เนื้อ ओरुसल แห่งกาओน ओरुमล ชื่อว่าओरुमล. (เนื้อกาओน)

कततपुपकिज्ज

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

कततपुपञ्ज तं किज्जज्जाति कततपुपकिज्ज. (कततपुप + किज्ज)

कततपुप्पं ज अ.อันตนพึงกระทำด้วย ตं อ.อันตนพึงกระทำนั้น किज्जं ज เป็นกิจด้วย อิติ เพราะ

เหตุนี้ กตตพพิจจํ ชื่อว่ากตตพพิจจ. (กิจที่ตนควรทำ)

ปากติกสิริรา, สุปิยา

เป็นฉฐฐิทธิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปกติยา จิตํ ปากติกํ, สิริ. (ปกติ + ฌิกปัจจย) สังสฐฐาทิอเนกัตถตติต

(สิริ) อ.สิริระ จิตํ อันตั้งอยู่แล้ว ปกติยา ตามปกติ ปากติกํ ชื่อว่าปากติก (ตั้งอยู่ตามปกติ), ไต้แก่สิริระ)

๒. ปากติกํ สิริ ฆสสาติ ปากติกสิริรา, สุปิยา. (ปากติก + สิริ) ฉฐฐิทธิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สิริ อ.สิริระ ปากติกํ อันตั้งอยู่แล้วตามปกติ ฆสสา (สุปิยา) ของนางสุปิยาไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา สุปิยา) อ.นางสุปิยานั้น ปากติกสิริรา ชื่อว่าปากติกสิริรา (มีสิริระอันตั้งอยู่ตามปกติ), ไต้แก่นางสุปิยา.

ปมมุจจภณทกํ

เป็นวิเสสนบุพพทกํมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปมมุจจภณจ ตํ ภณทกญจาติ ปมมุจจภณทกํ. (ปมมุจจ + ภณทก)

ปมมุจจ จ อ.อันหลงลืมทั่วแล้วด้วย ตํ อ.อันหลงลืมทั่วแล้วนั้น ภณทกํ จ เป็นภณทกด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปมมุจจภณทกํ ชื่อว่าปมมุจจภณทก. (ภณทกที่หลงลืมไว้)

ตจจทตธา, ทาสี

เป็นฉฐฐิทธิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตจจ ทตโต ฆสสาติ ตจจทตธา, ทาสี. (ตจจ + ทตต)

ทตโต อ.มือ ตจจจ อันเปล่า ฆสสา (ทาสี) ของนางทาสีไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (สา ทาสี) อ.นางทาสีนั้น ตจจทตธา ชื่อว่าตจจทตธา (ผู้มีมือเปล่า), ไต้แก่นางทาสี.

กปิยภณทกํ

เป็นวิเสสนบุพพทกํมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กบปิยญจ ตํ ภณฺทญฺจาติ กบปิยภณฺทํ. (กบปิย + ภณฺท)

กบปิยํ จ อ.อันสมควรด้วย ตํ อ.อันสมควรนั้น ภณฺทํ จ เป็นภันทะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
กบปิยภณฺทํ ชื่อว่ากบปิยภณฺท. (ภันทะอันสมควร, ภันทะอันเป็นกบปิยะ)

การาปณฺยํ, สดสฺทสฺสํ

เป็นสังสกฺฐราทือเนกัตตตฺทิตฺติ มิวีเคราะหฺว่า

การาปณฺสฺสํ จิตฺตํ การาปณฺยํ, สดสฺทสฺสํ. (การาปณ + อียปจฺจย)

(สดสฺทสฺสํ) อ.หนึ่งแสน จิตฺตํ อันเป็นที่ตั้ง การาปณฺสฺสํ แห่งการยังบุคคลให้กระทำ การาปณฺยํ
ชื่อว่าการาปณฺย (เป็นที่ตั้งแห่งการใช้บุคคลให้ทำ), ได้แก่ทรัพย์หนึ่งแสน.

ปจฺวีมณฺทลํ

เป็นฉฺฐิตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

ปจฺเวีย มณฺทลํ ปจฺวีมณฺทลํ. (ปจฺวี + มณฺทล)

มณฺทลํ อ.มณฺทล ปจฺเวีย แห่งแผ่นดิน ปจฺวีมณฺทลํ ชื่อว่าปจฺวีมณฺทล. (มณฺทลแห่งแผ่นดิน)

สดสฺทสฺสํสาธิกา, นวโกฏฺเฑีย

เป็นตติยาตฺตปฺปฺริสฺสํมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

สดสฺทสฺสํเสณํ อธิกา สดสฺทสฺสํสาธิกา, นวโกฏฺเฑีย. (สดสฺทสฺสํ + อธิกา)

(นวโกฏฺเฑีย) อ.เก้าโกฏิ ท. อธิกา อันยิ่ง สดสฺทสฺสํเสณํ ด้วยแสน สดสฺทสฺสํสาธิกา ชื่อว่า
สดสฺทสฺสํสาธิกา (อันยิ่งด้วยแสน, บวกเพิ่มด้วยหนึ่งแสน), ได้แก่เก้าโกฏิ.

นวโกฏฺเฑีย

อสฺมาทาทฺตคฺุสฺมาสํ มิวีเคราะหฺว่า

นว โกฏฺเฑีย นวโกฏฺเฑีย. (นว + โกฏฺเฑีย)

โกฏฺเฑีย อ.โกฏิ ท. นว เก้า นวโกฏฺเฑีย ชื่อว่านวโกฏฺเฑีย. (๙ โกฏิ)

อามฏจกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อามฏจญจ ตํ กาโล จาติ อามฏจกาโล. (อามฏจ + กาล)

อามฏจํ จ อ.เป็นที่จับต้องแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่จับต้องแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อามฏจกาโล ชื่อว่าอามฏจกาล. (กาลเป็นที่จับต้องแล้ว)

กตรปจจยา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตเร จ เต ปจจยา จาติ กตรปจจยา. (กตร + ปจจย)

กตเร จ อ.เหล่าไหน ท. ด้วย เต อ.เหล่าไหน ท. เหล่านี้ ปจจยา จ เป็นปัจจัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กตรปจจยา ชื่อว่ากตรปจจย. (ปัจจัยเหล่าไหน)

ปาจันทวาร

เป็นสัตตมิตต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาจัน ทวารํ ปาจันทวาร. (ปาจัน + ทวาร)

ทวารํ อ.ประตู ปาจัน ในทิศปราจัน ปาจันทวารํ ชื่อว่าปาจันทวาร. (ประตูทิศปราจัน)

ตฏจมานสา, วิสาชา

เป็นฉฏฐีทวีปทตฺสยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตฏจํ มานสํ ยสฺสาติ ตฏจมานสา, วิสาชา. (ตฏจ + มานส)

มานสํ อ.ใจ ตฏจํ อันยินดีแล้ว ยสฺสา (วิสาชาย) ของนางวิสาชาไต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น ตฏจมานสา ชื่อว่าตฏจมานสา (ผู้มีใจอันยินดีแล้ว), ได้แก่นางวิสาชา.

ปจจฺจกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจฺจโส จ โส กาโล จาติ ปจจฺจกาโล. (ปจจฺจ + กาล)

ปจจฺจโส จ อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ.อันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น กาโล

จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปจจุสกาลโล ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลอันขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, ไกล่
รุ่ง, ไกล่สว่าง)

เสฏฐิกุล

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐิสส กุล เสฏฐิกุล. (เสฏฐิ + กุล)

กุล อ.ตระกูล เสฏฐิสส ของเศรษฐี เสฏฐิกุล ชื่อว่าเสฏฐิกุล. (ตระกูลเศรษฐี)

เสฏฐิปุตโต

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสฏฐิสส ปุตโต เสฏฐิปุตโต. (เสฏฐิ + ปุตโต)

ปุตโต อ.บุตร เสฏฐิสส ของเศรษฐี เสฏฐิปุตโต ชื่อว่าเสฏฐิปุตโต. (บุตรเศรษฐี)

อุปนินสยสมปตติ

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปนินสยสส สมปตติ อุปนินสยสมปตติ. (อุปนินสย + สมปตติ)

สมปตติ อ.ความถึงพร้อม อุปนินสยสส แห่งอุปนินสย อุปนินสยสมปตติ ชื่อว่าอุปนินสยสมปตติ.

(ความถึงพร้อมแห่งสมบัติ)

อุตตรทวารามิโข, สตถา

เป็นทวิภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีสัตตमित์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุตเตร ทวาร อุตตรทวาร. (อุตตร + ทวาร) สัตตमित์ปุริสสมาส

ทวาร อ.ประตู อุตเตร ในทิศเหนือ อุตตรทวาร ชื่อว่าอุตตรทวาร. (ประตูในทิศเหนือ)

๒. อุตตรทวารสส อมิมุข ยสสาติ อุตตรทวารามิโข, สตถา. (อุตตรทวาร + อมิมุข)

ทวิภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส

อมิมุข อ.พระพักตร์เฉพาะ อุตตรทวารสส ต่อประตูในทิศเหนือ ยสส (สตุฏโน) แห่งพระ
ศาสดาโต (อตุถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล สตถา) อ.พระศาสดานั้น อุตตรทวารามิโข ชื่อว่า
อุตตรทวารามิมุข (มีพระพักตร์เฉพาะต่อประตูในทิศเหนือ), ได้แก่พระศาสดา.

ทกฺขิณทวาร

เป็นสัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกฺขิณ ทวาร ทกฺขิณทวาร. (ทกฺขิณ + ทวาร)

ทวาร อ.ประตุ ทกฺขิณ ในทิตไต้ ทกฺขิณทวาร ชื่อว่าทกฺขิณทวาร. (ประตุในทิตไต้)

อตุตฺรทวาร

เป็นสัตตมิตต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุตฺเร ทวาร อตุตฺรทวาร. (อตุตฺร + ทวาร)

ทวาร อ.ประตุ อตุตฺเร ในทิตเห็นอ อตุตฺรทวาร ชื่อว่าอตุตฺรทวาร. (ประตุในทิตเห็นอ)

คนตุกามา, ตุมเท

เป็นจตุตถิตต์ปปริสส์มาส, กิตันตสมาส, กัตตฺรูป, กัตตฺสาณะ มีวิเคราะห์ว่า

คนตุ กามาเนตติ คนตุกามา, ตุมเท. (คนตุสทูปปท + กมุ กนฺตฺย ในความใคร่ + ณปัจจย)

(เย ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ คนตุ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ตุมเท) อ.ท่าน ท. เหล่านั้น คนตุกามา ชื่อว่าคนตุกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะไป), ไต้แก่ท่านทั้งหลาย.

อนิวตฺตคฺมน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนินบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ตั้งนี้

๑. น นิวตฺต อนิวตฺต, คมน. (น + นิวตฺต) นินบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

(คมน) อ.การไป นิวตฺต อันกลับแล้ว น หามิไต้ อนิวตฺต ชื่อว่าอนิวตฺต (ไม่กลับแล้ว),
ไต้แก่การไป.

๒. อนิวตฺตญจ ตํ คมนญจาติ อนิวตฺตคฺมน. (อนิวตฺต + คมน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

อนิวตฺต จ อ.อันไม่กลับแล้วด้วย ตํ อ.อันไม่กลับแล้วนั้น คมน จ เป็นการไปด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อนิวตฺตคฺมน ชื่อว่าอนิวตฺตคฺมน. (การไปที่ไม่กลับมาแล้ว)

เหตุสมปนโน, โกจิ

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เหตุนา สมปนโน เหตุสมปนโน, โกจิ. (เหตุ + สมปนน)

(โกจิ) อ.ใครๆ สมปนโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว เหตุนา ด้วยเหตุ เหตุสมปนโน ชื่อว่าเหตุสมปนน (ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยเหตุ), ได้แก่ใครๆ.

กตาคตวิษานนโก, ภิกษุ

เป็นฉัฏฐีตปุริสส์มาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส และวิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น กตานิ ออกตานิ, กิจจานิ. (น + กต) นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส

(กิจจานิ) อ.กิจ ท. กตานิ อันหม่อมฉันกระทำแล้ว น หามิได้ ออกตานิ ชื่อว่าออกต (อันหม่อมฉันไม่ทำแล้ว), ได้แก่กิจทั้งหลาย.

๒. กตานิ จ ตานิ ออกตานิ จาติ กตาคตานิ, กิจจานิ. (กต + ออกต) วิเสสโนภยบทกัมมธารยส์มาส

ตานิ (กิจจานิ) อ.กิจ ท. เหล่านั้น กตานิ จ ทั้งอันหม่อมฉันกระทำแล้วด้วย ออกตานิ จ ทั้งอันหม่อมฉันไม่กระทำแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กตาคตานิ ชื่อว่ากตาคต (ทั้งถูกกระทำแล้วทั้งไม่ถูกกระทำแล้ว)

๓. กตาคตานิ วิษานนโก กตาคตวิษานนโก, ภิกษุ. (กตาคต + วิษานนโก) ฉัฏฐีตปุริสส์มาส

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ วิษานนโก ผู้รู้แจ้ง กตาคตานิ (กิจจานิ) ซึ่งกิจ ท. อันหม่อมฉันทั้งกระทำแล้วทั้งอันหม่อมฉันไม่กระทำแล้ว กตาคตวิษานนโก ชื่อว่ากตาคตวิษานนโก (ผู้รู้กิจที่หม่อมฉันทำแล้วทั้งไม่ทำแล้ว), ได้แก่ภิกษุ.

ปณณาสส์ภุจโยชนานิ

เป็นวาลัททตถะ สังขโยภบทพหุพีทิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปณณาส วา สภุจ วา โยชนานิ ปณณาสส์ภุจโยชนานิ. (ปณณาส + สภุจ + โยชน)

(โยชนานิ) อ.โยชน์ ท. ปณณาส วา ทำสับ ท. หรือ สภุจ วา หรือว่าทกลีบ ปณณาสส์ภุจโยชนานิ ชื่อว่าปณณาสส์ภุจโยชน. (ทำสับหรือทกลีบโยชน์)

รูกขตตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รูกขสฺส อตถาย รูกขตตถาย. (รูกข + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ รูกขสฺส แก่ต้นไม้ รูกขตตถาย ชื่อว่ารูกขตถ. (ประโยชน์แก่ต้นไม้)

ปาสาณตถาย

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาสาณสฺส อตถาย ปาสาณตถาย. (ปาสาณ + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ปาสาณสฺส แก่ก้อนหิน ปาสาณตถาย ชื่อว่าปาสาณตถ. (ประโยชน์แก่ก้อนหิน)

รูกขปาสาณา

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รูกโข จ ปาสาโณ จ รูกขปาสาณา. (รูกข + ปาสาณ)

รูกโข จ อ.ต้นไม้ด้วย ปาสาโณ จ อ.ก้อนหินด้วย รูกขปาสาณา ชื่อว่ารูกขปาสาณ. (ต้นไม้และก้อนหิน)

เทวภูมิโก, ปาสาโท

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกตตตทิตต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทว ภูมิโย เทวภูมิโย. (ทวิ + ภูมิ) อสมาหารทิตตสมาส

ภูมิโย อ.ขึ้น ท. เทว สอง เทวภูมิโย ชื่อว่าเทวภูมิ. (สองขึ้น)

๒. เทวภูมิทิ นิยุตโต เทวภูมิโก, ปาสาโท. (เทวภูมิ + ฦกปัจจย) สังสฺฐฐาทิอเนกตตตทิตต

(ปาสาโท) อ.ปราสาท นิยุตโต อันประกอบแล้ว เทวภูมิทิ ด้วยขึ้นสอง ท. เทวภูมิโก ชื่อว่าเทวภูมิ (ประกอบด้วยสองขึ้น), ได้แก่ปราสาท.

เทภูจามุมิ

เป็นสัดตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทภูจา มุมิ เทภูจามุมิ. (เทภูจา + มุมิ)

มุมิ อ.ขึ้น เทภูจา ในภายใต้ เทภูจามุมิ ชื่อว่าเทภูจามุมิ. (ขึ้นข้างล่าง, ขึ้นใต้ถุน)

ปณจ, คพภสตานิ

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

(ปณจ) คพภานัน สตานิ คพภสตานิ. (คพภ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. คพภานัน แห่งห้อง ท. (ปณจ) ห้า คพภสตานิ ชื่อว่าคพภสต. (๕๐๐ ห้อง)

อุปริภูมิ

เป็นสัดตมีตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปริ ภูมิ อุปริภูมิ. (อุปริ + ภูมิ)

ภูมิ อ.ขึ้น อุปริ ในเบื้องบน อุปริภูมิ ชื่อว่าอุปริภูมิ. (ขึ้นบน)

คพภสทสสปฎิมณทิต, ปาสาท

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีฉัฏฐิต์ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คพภานัน สทสสิ คพภสทสสิ. (คพภ + สทสสิ) ฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส

สทสสิ อ.พัน คพภานัน แห่งห้อง ท. คพภสทสสิ ชื่อว่าคพภสทสสิ. (หนึ่งพันห้อง)

๒. คพภสทสเสน ปฎิมณทิต คพภสทสสปฎิมณทิต, ปาสาท. (คพภสทสสิ + ปฎิมณทิต)

ตติยัตปปริสส์มาส

(ปาสาท) อ.ปราสาท ปฎิมณทิต อันประดับแล้ว คพภสทสเสน ด้วยพันแห่งห้อง คพภสทสสปฎิมณทิต ชื่อว่าคพภสทสสปฎิมณทิต (ประดับด้วยหนึ่งพันห้อง), ได้แก่ปราสาท.

ฆนโกฎิมรตตสุวณณ

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตตตตจ ตํ สุวณณตตจจติ รตตสุวณณ. (รตต + สุวณณ) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

รตต จ อ.สี่สูกด้วย ตํ อ.สี่สูกนั้น สุวณณ จ เป็นทองด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รตต-
สุวณณ ชื่อว่ารตตสุวณณ. (ทองสี่สูก)

๒. โกฎิมตตจ จ ตํ รตตสุวณณตตจจติ โกฎิมรตตสุวณณ. (โกฎิม + รตตสุวณณ) วิเสสน-
บุพพทกัมมชารยสมาส

โกฏิมี จ อ.อันบุคคลพึงบูด้วย ต อ.อันบุคคลพึงบูนั้น รตตสูวณณิ จ เป็นทองสีสุกด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ โภภิมรตตสูวณณิ ชื่อว่าโภภิมรตตสูวณณิ. (ทองสีสุกอันบุคคลพึงบู)

๓. ขนเน โภภิมรตตสูวณณิ ขนโภภิมรตตสูวณณิ. (ขน + โภภิมรตตสูวณณิ) ตติยาตปปริส
สมาส

โภภิมรตตสูวณณิ อ.ทองสีสุกอันบุคคลพึงบู ขนเน โดยความเป็นแห่ง ขนโภภิมรตตสูวณณิ
ชื่อว่าขนโภภิมรตตสูวณณิ. (ทองสีสุกอันบุคคลพึงบูโดยความเป็นแห่ง)

สฎจิชุกทขฎคคณททกั

เป็นฉฎฐิตปปริสสมาส โดยมีฉฎฐิตปปริสสมาส และอสมาทททคคสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อุททสส ขฎฐา อุททขฎฐา. (อุทท + ขฎฐ) ฉฎฐิตปปริสสมาส

ขฎฐา อ.หม้อ ท. อุททสส แห่งน้ำ อุททขฎฐา ชื่อว่าอุททขฎฐ. (หม้อน้ำ)

๒. สฎจิชุก อุททขฎฐา สฎจิชุกอุททขฎฐา. (สฎจิชุก + อุททขฎฐ) อสมาทททคคสมาส

อุททขฎฐา อ.หม้อแห่งน้ำ ท. สฎจิชุก ทกลีบ สฎจิชุกอุททขฎฐา ชื่อว่าสฎจิชุกอุททขฎฐ. (หม้อน้ำ ๖๐

หม้อ)

๓. สฎจิชุกอุททขฎฐานั คณททกั สฎจิชุกอุททขฎฐคคณททกั. (สฎจิชุกอุททขฎฐ + คณททก) ฉฎฐิต-
ตปปริสสมาส

คณททกั อ.การถือเอา สฎจิชุกอุททขฎฐานั ซึ่งหม้อแห่งน้ำทกลีบ ท. สฎจิชุกอุททขฎฐคคณททกั
ชื่อว่าสฎจิชุกอุททขฎฐคคณททก. (การถือเอาหม้อน้ำ ๖๐ หม้อ)

จาทุมมาส

เป็นสมาทททคคสมาส มีวิเคราะห้ว่า

จตตารไ มาสา จาทุมมาส. (จต + มาส)

มาส อ.เดือน ท. จตตารไ ลี จาทุมมาส ชื่อว่าจาทุมมาส. (๔ เดือน)

ปาสาทมโท

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ปาสาท มโท ปาสาทมโท. (ปาสาท + มท)

มโหี อ.การฉลอง ปาสาห์ ซึ่งปราสาท ปาสาทมโหี ชื่อว่าปาสาทมท. (การฉลองปราสาท)

สหสศคฺชนิกิ, วัตถุ

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. สหสสั อคฺชนิ สหสศคฺชนิ. (สหสส + อคฺชน) สมารททคฺสมาส

อคฺชนิ อ.ค่า สหสสั พันหนึ่ง สหสศคฺชนิ ชื่อว่าสหสศคฺชน. (ค่าพันหนึ่ง)

๒. สหสศคฺชนเนน นิยุตฺติ สหสศคฺชนิกิ, วัตถุ. (สหสศคฺชน + นิกปัจจย) สังสัฎฐาทิ-
อเนกัตถัตถิต

(วัตถุ) อ.ผ้า นิยุตฺติ อันประกอบแล้ว สหสศคฺชนเนน ด้วยค่าพันหนึ่ง สหสศคฺชนิกิ ชื่อว่า
สหสศคฺชนิกิ (ประกอบด้วยค่าหนึ่งพัน), ได้แก่ผ้า.

ภุมมตฺตรณสงฺเขโป

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสัตตมัตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภุมฺเม อตฺตรณิ ภุมมตฺตรณิ. (ภุมฺม + อตฺตรณ) สัตตมัตตปุริสสมาส

อตฺตรณิ อ.เป็นเครื่องปูลาด ภุมฺเม ที่พื้น ภุมมตฺตรณิ ชื่อว่าภุมมตฺตรณ. (เป็นเครื่องปูลาด
ที่พื้น)

๒. ภุมมตฺตรณิ อิติ สงฺเขโป ภุมมตฺตรณสงฺเขโป. (ภุมมตฺตรณ + สงฺเขป) สัมภาวนาบุพพ-
ทกัมมธารยสมาส

สงฺเขโป อ.สังเขป ภุมมตฺตรณิ อิติ ว่าเป็นเครื่องปูลาดที่พื้น ภุมมตฺตรณสงฺเขโป ชื่อว่า
ภุมมตฺตรณสงฺเขป. (สังเขปว่าเป็นเครื่องปูลาดที่พื้น)

อตฺตริตฺตูกามา, อิตฺติ

เป็นจตุตถัตตปุริสสมาส, กิตันตสมาส, กัตตรูป, กัตตสุสาณะ มีวิเคราะห์ว่า

อตฺตริตฺติ กามาเตติ อตฺตริตฺตูกามา, อิตฺติ. (อตฺตริตฺตฺสุทฺทูปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ณ
ปัจจย)

(ยา อิตฺติ) อ.หญิงใด กามาเตติ ย่อมใคร่ อตฺตริตฺติ เพื่ออันปูลาด อิติ เพราะเหตุนั้น (สา อิตฺติ)
อ.หญิงนั้น อตฺตริตฺตูกามา ชื่อว่าอตฺตริตฺตูกามา (ผู้ใคร่เพื่อจะปูลาด), ได้แก่หญิง.

อตุตถณญจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุตถณญจ ต จานญจาติ อตุตถณญจัน. (อตุตถณ + จัน)

อตุตถณ จ อ.เป็นที่ปลูลาดด้วย ต อ.เป็นที่ปลูลาดนั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อตุตถณญจัน ชื่อว่าอตุตถณญจัน. (ที่เป็นที่ปลูลาด)

อทาทุกามา, วิสาชา

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ทาทุ อทาทุ. (น + ทาทุ) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

ทาทุ เพื่ออันให้ น ทามีได้ อทาทุ ชื่อว่าอทาทุ. (เพื่ออันไม่ให้, เพื่อจะไม่ให้)

๒. อทาทุ กาเมตติ อทาทุกามา, วิสาชา. (น + ทาทุ) จตุตถัตถิปุริสสมาส, กิตันตสมาส,
กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ

(ยา วิสาชา) อ.นางวิสาชาเเต กาเมติ ย่อมใคร อทาทุ เพื่ออันไม่ให้ อิติ เพราะเหตุนี้
(สา วิสาชา) อ.นางวิสาชานั้น อทาทุกามา ชื่อว่าอทาทุกามา (ผู้ไม่ประสงค์จะให้), ไต่แก่นางวิสาชา.

คพภสทลล

เป็นฉฐฐิติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คพภาน สทลล คพภสทลล. (คพภ + สทลล) ฉฐฐิติปุริสสมาส

สทลล อ.พัน คพภาน แห่งห้อง ท. คพภสทลล ชื่อว่าคพภสทลล. (หนึ่งพันห้อง)

อปปตรมูล, วตถ

เป็นฉฐฐิติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สพพาน อิมาน อปปาน, อิทมิเมล วิเสสน อปปนติ อปปตริ, มูล. (อปป + ต
ปัจจย) วิเสสตัดิต

อิมาน (มูลาน) อ.มูลค่า ท. เหล่านี้ สพพาน ทั้งปวง อปปาน เป็นของน้อย (โทนติ)
ย่อมเป็น, อิท (มูล) อิมล (มูลาน) อ. แห่งมูลค่า ท. เหล่านี้หนา มูลค่านี้ อปป เป็นของน้อย
วิเสสน โดยพิเศษ (โทติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนี้ อปปตริ ชื่อว่าอปปตริ (น้อยกว่า), ไต่แก่มูลค่า.

๒. อปฺปตรํ มุลํ ยสฺสาติ อปฺปตรมุลํ, วตถํ. (อปฺปตร + มุล) จัณฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณ-
พทฺพิทิสฺมาล

มุล อ.มูลค่า อปฺปตร อันน้อยกว่า ยสฺส (วตถฺย) แห่งผ้าไต (อติ) มีอยู่ อติ เพราะ
เหตุนั้น (ตัว วตถ) อ.ผ้านั้น อปฺปตรมุล ชื่อว่าอปฺปตรมุล (มีมูลค่าน้อยกว่า), ได้แก่ผ้า.

ปุณฺณภาโค

เป็นจันฐิตฺปฺริสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปุณฺณสฺส ภาโค ปุณฺณภาโค. (ปุณฺณ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน ปุณฺณสฺส แห่งบุญ ปุณฺณภาโค ชื่อว่าปุณฺณภาค. (ส่วนบุญ)

โทมนสฺสฺปตฺตา, อิตฺติ

เป็นทุตฺติยาดฺปฺริสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

โทมนสฺสํ ปตฺตา โทมนสฺสฺปตฺตา, อิตฺติ. (โทมนสฺส + ปตฺตา)

(อติ) อ.หญิง ปตฺตา ถึงแล้ว โทมนสฺส ซึ่งความโทมนัส โทมนสฺสฺปตฺตา ชื่อว่าโทมนสฺสฺป-
ปตฺตา (ผู้ถึงความโทมนัส), ได้แก่หญิง.

ปาทฺปุณฺณกํ

เป็นจันฐิตฺปฺริสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปาทฺสฺสํ ปุณฺณกํ ปาทฺปุณฺณกํ. (ปาท + ปุณฺณก)

ปุณฺณกํ อ.เป็นเครื่องเซ็ด ปาทฺสฺส ซึ่งเท้า ปาทฺปุณฺณกํ ชื่อว่าปาทฺปุณฺณก. (เป็นเครื่องเซ็ดเท้า)

มทฺปผลํ, ทานํ

เป็นจันฐิตฺวิปทฺตุลยาธิกรณพทฺพิทิสฺมาล มีวิเคราะห์ว่า

มทฺหตฺ ตฺสํ ยสฺสาติ มทฺปผลํ, ทานํ. (มทฺหต + ผล)

ผล อ.ผล มทฺหตฺ อันใหญ่ ยสฺส (ทานสฺส) แห่งทานใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตัว
ทาน) อ.ทานนั้น มทฺปผล ชื่อว่ามทฺปผล (มีผลใหญ่, มีผลมาก), ได้แก่ทาน.

อัสลลุกขิตฎุจານั

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมินนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. น สลลุกขิตั อัสลลุกขิตั, จานั. (น + สลลุกขิต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
(จานั) อ.ที่ สลลุกขิตั เป็นที่อันถูกกำหนดแล้ว น หามิได้ อัสลลุกขิตั ชื่อว่าอัสลลุกขิต
(เป็นที่ไม่ถูกกำหนดแล้ว), ได้แก่ที่.

๒. อัสลลุกขิตญจ ตั จานญจาติ อัสลลุกขิตฎุจານั. (อัสลลุกขิต + จาน) วิเสสนบุพพท-
กัมมธารยสมาส

อัสลลุกขิตั จ อ.เป็นที่ไม่ถูกกำหนดแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่ไม่ถูกกำหนดแล้วนั้น จานั จ
เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อัสลลุกขิตฎุจานั ชื่อว่าอัสลลุกขิตฎุจาน. (ที่เป็นที่ไม่ถูกกำหนดแล้ว)

โอสานทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โอสานญจ ตั ทิวโส จาติ โอสานทิวโส. (โอสาน + ทิวส)

โอสานั จ อ.เป็นที่สิ้นสุดลงด้วย ตั อ.เป็นที่สิ้นสุดลงนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ โอสานทิวโส ชื่อว่าโอสานทิวส. (วันสุดท้าย)

จิวรสากุภา

เป็นจตุตถิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จิวรสัส สากุภา จิวรสากุภา. (จิวร + สากุ)

สากุภา อ.ผ้าสากุ ท. จิวรสัส เพื่อจิวร จิวรสากุภา ชื่อว่าจิวรสากุ. (ผ้าสากุเพื่อจิวร)

สงฆนวก

เป็นสัตตमितตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงฆ นวก สงฆนวก, ภิกขุ. (สงฆ + นวก)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ นวก ผู้ใหม่ สงฆ ในสงฆ์ สงฆนวก ชื่อว่าสงฆนวก (ผู้ใหม่ในสงฆ์), ได้แก่
ภิกขุ.

ลหุจิวรสำภูกา

เป็นนิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจตุตถิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จิวรสส สำภูกา จิวรสำภูกา. (จิวร + สำภูก) จตุตถิปุริสสมาส

สำภูกา อ.ผ้าสำภูก ท. จิวรสส เพื่อจิวร จิวรสำภูกา ชื่อว่าจิวรสำภูก. (ผ้าสำภูกเพื่อจิวร)

๒. ลหุตา จ เต จิวรสำภูกา จาติ ลหุจิวรสำภูกา. (ลหุ + จิวรสำภูก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ลหุตา จ อ.อันถูกได้แล้ว ท. ด้วย เต อ.อันถูกได้แล้ว ท. เหล่านั้น จิวรสำภูกา จ เป็นผ้าสำภูกเพื่อจิวรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ลหุจิวรสำภูกา ชื่อว่าลหุจิวรสำภูก. (ผ้าสำภูกเพื่อจิวรที่ถูกได้แล้ว)

ทานปริจจาคโค

เป็นทุตติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาน ปริจจาคโค ทานปริจจาคโค. (ทาน + ปริจจาค)

ปริจจาคโค อ.การบริจาค ทาน ซึ่งทาน ทานปริจจาคโค ชื่อว่าทานปริจจาคโค. (การบริจาคตาน)

ภูมิตคทณ

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภูมิตคทณ ภูมิตคทณ. (ภูมิ + คทณ)

คทณ อ.การถือเอา ภูมิตคทณ ซึ่งพื้นดิน ภูมิตคทณ ชื่อว่าภูมิตคทณ. (การถือเอาพื้นดิน)

วิหารการาปน

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหารสส การาปน วิหารการาปน. (วิหาร + การาปน)

การาปน อ.การยังบุคคลให้กระทำ วิหารสส ซึ่งวิหาร วิหารการาปน ชื่อว่าวิหารการาปน. (การให้ช่างสร้างวิหาร)

วิหารมโท

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิหาร มโท วิหารมโท. (วิหาร + มท)

มโท อ.การฉลอง วิหาร ซึ่งวิหาร วิหารมโท ชื่อว่าวิหารมท. (การฉลองวิหาร)

อิตติภาโว

เป็นอิตติตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตติยา ภาโว อิตติภาโว. (อิตติ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อิตติยา แห่งหญิง อิตติภาโว ชื่อว่าอิตติภาว. (ความเป็นหญิง)

มัจฉาทิฎฐิโก, ชโน

เป็นอัสสตีตัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มัจฉา ทสสน มัจฉาทิฎฐิ. (มัจฉา + ทิฎฐิ) ปาติบุพพทกัมมธารยสมาส
ทสสน อ.ความเห็น มัจฉา ผิต มัจฉาทิฎฐิ ชื่อว่ามัจฉาทิฎฐิ. (ความเห็นผิต)

๒. มัจฉาทิฎฐิ อสส อตถิตติ มัจฉาทิฎฐิโก, ชโน. (มัจฉาทิฎฐิ + อิกปัจจย) อัสสตีตัตถิต
มัจฉาทิฎฐิ อ.ความเห็นผิต อสส (ชนส) แห่งชนนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
ชโน) อ.ชนนั้น มัจฉาทิฎฐิโก ชื่อว่ามัจฉาทิฎฐิโก (ผู้มีความเห็นผิต), ได้แก่ชน.

นิฎฐิตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิฎฐิตตวจ ต ทิวโส จาติ นิฎฐิตทิวโส. (นิฎฐิต + ทิวส)

นิฎฐิต จ อ.เป็นที่สำเร็จแล้วด้วย ต อ.เป็นที่สำเร็จแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น นิฎฐิตทิวโส ชื่อว่านิฎฐิตทิวส. (วันเป็นที่สำเร็จแล้ว, วันเสร็จสิ้น)

วฑฒมานกัจฉายา, เวลา

เป็นสัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วฑฒมานกา ฉายา ยสสาติ วฑฒมานกัจฉายา, เวลา. (วฑฒมานกา + ฉายา)

ฉายา อ.เงา วทฒมานกกา อันเจริญอยู่ ยลล (เวลา) ในเวลาใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (สา เวลา) อ.เวลานั้น วทฒมานกจฉายา ชื่อว่าวทฒมานกจฉายา (มีเงาอันเจริญอยู่, เวลาเที่ยงวัน), ได้แก่เวลา.

ปุตตนตตปริวุตา, วิสาขา

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุตตา จ นตตาโร จ ปุตตนตตาโร. (ปุตต + นตต) อิตรียคทวันทสมาส
 ปุตตา จ อ.บุตร ท. ด้วย นตตาโร จ อ.หลาน ท. ด้วย ปุตตนตตาโร ชื่อว่าปุตต-
 นตต. (บุตรและหลาน)
๒. ปุตตนตตติ ปริวุตา ปุตตนตตปริวุตา, วิสาขา. (ปุตตนตต + ปริวุตา) ตติยัตปปริสสมาส
 (วิสาขา) อ.นางวิสาขา ปุตตนตตติ ปริวุตา ผู้ันบุตรและหลาน ท. แวดล้อมแล้ว
 ปุตตนตตปริวุตา ชื่อว่าปุตตนตตปริวุต (ผู้ันบุตรและหลานแวดล้อมแล้ว), ได้แก่นางวิสาขา.

มธุรสทโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- มธุโร จ โส สทโท จาติ มธุรสทโท. (มธุร + สทท)
- มธุโร จ อ.อันไพเราะด้วย โส อ.อันไพเราะนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อติ เพราะเหตุนั้น
 มธุรสทโท ชื่อว่ามธุรสทท. (เสียงไพเราะ)

นวปาสาทโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- นโว จ โส ปาสาทโท จาติ นวปาสาทโท. (นว + ปาสาท)
- นโว จ อ.อันใหม่ด้วย โส อ.อันใหม่นั้น ปาสาทโท จ เป็นปราสาทด้วย อติ เพราะเหตุนั้น
 นวปาสาทโท ชื่อว่านวปาสาท. (ปราสาทใหม่)

สุธามตติกลปน, ปาสาทโท

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุธา จ มตติกา จ สุธามตติกา. (สุธา + มตติกา) อิตรียคทวันทสมาส

สุธา จ อ.ปุณขาวด้วย มตติกา จ อ.ดินเหนียวด้วย สุธามตติกา ชื่อว่าสุธามตติกา. (ปุณขาวและดินเหนียว)

๒. สุธามตติกาที เลปโน สุธามตติกาเลปโน. (สุธามตติกา + เลปน) ตติยาตปุริสสมาส (ปราสาท) อ.ปราสาท เลปโน อัญญาทา สุธามตติกาที ด้วยปุณขาวและดินเหนียว ท. สุธามตติกาเลปโน ชื่อว่าสุธามตติกาเลปน (อัญญาทาด้วยปุณขาวและดินเหนียว), ได้แก่ปราสาท.

มณจปัจจ

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มณจณจ ปัจณจ มณจปัจจ. (มณจ + ปัจ)

มณจ จ อ.เตยงด้วย ปัจจ จ อ.ตั้งด้วย มณจปัจจ ชื่อว่ามณจปัจจ. (เตยงและตั้ง)

ภสิพิมโพหนานิ

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภสิ จ พิมโพหนณจ ภสิพิมโพหนานิ. (ภสิ + พิมโพหน)

ภสิ จ อ.ฟูกด้วย พิมโพหน จ อ.ทมอนด้วย ภสิพิมโพหนานิ ชื่อว่าภสิพิมโพหน. (ฟูกและทมอน)

เสนาสนภณฐิ

เป็นสัตตมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสนาสเน ภณฐิ เสนาสนภณฐิ. (เสนาสน + ภณฐ)

ภณฐิ อ.ภณฐะ เสนาสเน ในเสนาสนะ เสนาสนภณฐิ ชื่อว่าเสนาสนภณฐ. (ภณฐะในเสนาสนะ, เสนาสนภณฐิ)

สลากภตติ

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สลากาย ทินนุ ภตติ สลากภตติ. (สลากา + ภตติ)

ภตติ อ.ภัตถ ทินนุ อัญบุคคลถวายแล้ว สลากาย ตามสลาก สลากภตติ ชื่อว่าสลากภตติ. (ภัตถที่บุคคลถวายตามสลาก, สลากภัตถ)

สุจิม์สุปเสจัน

เป็นตติยชาติปุริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุจิ จ ต มัณญจาติ สุจิม์. (สุจิ + มัณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส
 สุจิ จ อ.อันสะอาดด้วย ต อ.อันสะอาดนั้น มัณ จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 สุจิม์ ชื่อว่าสุจิม์. (เนื้อสะอาด)
๒. สุจิม์เสน อุปเสจัน สุจิม์สุปเสจัน, สลากภตต์. (สุจิม์ + อุปเสจัน) ตติยชาติปุริสส์มาส
 (สลากภตต์) อ.สลากภตฺร อุปเสจัน อันเข้าไปเจือ สุจิม์เสน ด้วยเนื้ออันสะอาด สุจิม์สุป-
 เสจัน ชื่อว่าสุจิม์สุปเสจัน (เข้าไปเจือด้วยเนื้อสะอาด), ได้แก่สลากภตฺร.

กาลิกวตถ์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาลิโต อาณีต กาลิก, วตถ์. (กาลิ + ฌกัจจย) สัจจฐาโทเนกตตตทิต
 (วตถ์) อ.ผ้า อาณีต อันบุคคลนำมาแล้ว กาลิโต จากแคว้นกาลิ กาลิก ชื่อว่ากาลิก (อัน
 บุคคลนำมาจากเมืองกาลิ), ได้แก่ผ้า.
๒. กาลิกญจ ต วตถญจาติ กาลิกวตถ์. (กาลิก + วตถ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส
 กาลิก จ อ.อันบุคคลนำมาแล้วด้วย ต อ.อันบุคคลนำมาแล้วนั้น วตถ จ เป็นผ้าด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ กาลิกวตถ์ ชื่อว่ากาลิกวตถ. (ผ้าที่บุคคลนำมาจากแคว้นกาลิ)

โฆมกุปปาลิกานิ

เป็นอิตริตรโยคทวันท์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- โฆมญจ กุปปาลิกญจ โฆมกุปปาลิกานิ. (โฆม + กุปปาลิก)
- โฆม จ อ.ผ้าเปลือกไม้ด้วย กุปปาลิก จ อ.ผ้าฝ้ายด้วย โฆมกุปปาลิกานิ ชื่อว่าโฆมกุปปาลิก.
 (ผ้าเปลือกไม้และผ้าฝ้าย)

สปปินวนิต

เป็นสสมาทรวนทส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

- สปปิ จ นวนิตญจ สปปินวนิต. (สปปิ + นวนิต)

สปี จ อ.เนยใสด้วย นวนีต จ อ.เนยข้นด้วย สปีนวนีต ชื่อว่าสปีนวนีต. (เนยใสและเนยข้น)

มธุเตล

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มธุ จ เตลญจ มธุเตล. (มธุ + เตล)

มธุ จ อ.น้ำผึ้งด้วย เตล จ อ.น้ำมันด้วย มธุเตล ชื่อว่ามธุเตล. (น้ำผึ้งและน้ำมัน)

ทิจฺจปุพฺพ, คายน

เป็นยตุตตตสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจฺจ ปุพฺพนติ ทิจฺจปุพฺพ, คายน. (ทิจฺจ + ปุพฺพ)

(คายน) อ.การจับ (อุมเทหิ) อันข้าพระองค์ ท. ทิจฺจ เห็นแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุ นั้น ทิจฺจปุพฺพ ชื่อว่าทิจฺจปุพฺพ (เคยเห็นแล้ว), ได้แก่การจับ.

ปตฺติตปฺตตนา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตฺติตา จ ส่า ปตฺตนา จาติ ปตฺติตปฺตตนา. (ปตฺติต + ปตฺตนา)

ปตฺติตา จ อ.อันตนปรารธนาแล้วด้วย ส่า อ.อันตนปรารธนาแล้วนั้น ปตฺตนา จ เป็นความปรารธนาด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปตฺติตปฺตตนา ชื่อว่าปตฺติตปฺตตนา. (ความปรารธนาที่ตนปรารธนาแล้ว)

กปฺปสฺตสฺทสฺสมตฺตก

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสสมาส โดยมีจฺญฐิตฺตปฺปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปฺปานํ สฺตสฺทสฺสํ กปฺปสฺตสฺทสฺสํ. (กปฺป + สฺตสฺทสฺส) จฺญฐิตฺตปฺปฺริสสมาส

สฺตสฺทสฺสํ อ.แสน กปฺปานํ แห่งกปฺ ท. กปฺปสฺตสฺทสฺสํ ชื่อว่ากปฺปสฺตสฺทสฺส. (แสนกป)

๒. กปฺปสฺตสฺทสฺสสฺสํ มตฺตกํ กปฺปสฺตสฺทสฺสมตฺตกํ. (กปฺปสฺตสฺทสฺส + มตฺตก) จฺญฐิตฺตปฺปฺริสสมาส

มตฺตกํ อ.ที่สุด กปฺปสฺตสฺทสฺสสฺสํ แห่งแสนแห่งกป กปฺปสฺตสฺทสฺสมตฺตกํ ชื่อว่ากปฺป-สฺตสฺทสฺสมตฺตก. (ที่สุดแห่งแสนกป)

วสฺสตสฺสทสฺส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสฺสานํ สตสฺสทสฺสํ วสฺสตสฺสทสฺสํ. (วสฺส + สตสฺสทสฺส)

สตสฺสทสฺสํ อ.แสน วสฺสานํ แห่งปี ท. วสฺสตสฺสทสฺสํ ชื่อว่าวสฺสตสฺสทสฺส. (แสนปี)

อศฺศุปฺภฺจายิกา, อฺปาสิกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อศฺศุ จ สํ อฺปาสิกา จาติ อศฺศุปฺภฺจายิกา, อฺปาสิกา. (อศฺศุ + อฺปาสิกา)

อศฺศุ จ อ.ผู้เลิศด้วย สํ อ.ผู้เลิศนั้น อฺปาสิกา จ เป็นอฺปาสิกาด้วย ยิตติ เพราะเหตุ
นั้น อศฺศุปฺภฺจายิกา ชื่อว่าอศฺศุปฺภฺจายิกา (อฺปาสิกาผู้เลิศ), ได้แก่อฺปาสิกา.

วสฺสภฺภาโว

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสฺสภฺภา อ.ภาโว วสฺสภฺภาโว. (วสฺสภฺ + ภาโว)

ภาโว อ.ความเป็น วสฺสภฺภา (อิตฺติยา) แห่งหญิง ผู้คุ้นเคย วสฺสภฺภาโว ชื่อว่าวสฺสภฺภาว.
(ความเป็นหญิงผู้คุ้นเคย)

ภิกฺขุสฺตสฺสทสฺส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกฺขุณํ สตสฺสทสฺสํ ภิกฺขุสฺตสฺสทสฺสํ. (ภิกฺขุ + สตสฺสทสฺส)

สตสฺสทสฺสํ อ.แสน ภิกฺขุณํ แห่งภิกฺษุ ท. ภิกฺขุสฺตสฺสทสฺสํ ชื่อว่าภิกฺขุสฺตสฺสทสฺส. (ภิกฺษุหนึ่งแสน)

ปาทฺมุลํ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาทฺสํ มฺลํ ปาทฺมุลํ. (ปาท + มฺล)

มฺลํ อ.ใกล้ ปาทฺสํ แห่งเท้า ปาทฺมุลํ ชื่อว่าปาทฺมุล. (ใกล้เท้า)

เทวิสสรียาทินิ, อิสสรียานิ

เป็นฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีสัตตมัตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทเว อิสสรียํ เทวิสสรียํ. (เทเว + อิสสรีย) สัตตมัตปุริสสมาส

(อิสสรีย) อ.ความเป็นใหญ่ เทเว ในเทวโลก เทวิสสรีย ชื่อว่าเทวิสสรีย. (ความเป็นใหญ่ในเทวโลก)

๒. เทวิสสรียํ อาทิ เยสนฺติ เทวิสสรียาทินิ, อิสสรียานิ. (เทวิสสรีย + อาทิ) ฉัฏฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

เทวิสสรีย อ.ความเป็นใหญ่ในเทวโลก อาทิ เป็นต้น เยส (อิสสรียานิ) แห่งความเป็นใหญ่
ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ทานิ อิสสรียานิ) อ.ความเป็นใหญ่ ท. เหล่านี้
เทวิสสรียาทินิ ชื่อว่าเทวิสสรียาทิ (มีความเป็นใหญ่ในเทวโลกเป็นต้น), ได้แก่ความเป็นใหญ่ทั้งหลาย.

ตุมหาทิส

เป็นกัมมรูป, กัมมสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ตุมฺเห วีย ทิสฺสติ ตุมฺหาทิส. (ตุมฺหฺสทฺทฺยปฺท + ทิสฺ เปกฺขณฺ ในกาเรตุ + กฺวิบังจฺย)

(อัยํ ปุคฺคโล) อ.บุคคลนี้ ทิสฺสติ ย่อมถูกเห็น ตุมฺเห วีย รวากะ อ.ท่าน ท. อิติ เพราะเหตุ
นี้ ตุมฺหาทิส ชื่อว่าตุมหาทิส. (ผู้เห็นกับท่าน)

กปฺปสฺตสฺทสฺสปริโยสานํ

เป็นฉัฏฐีตปุริสสมาส โดยมีฉัฏฐีตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปฺปสฺส สฺตสฺทสฺสํ กปฺปสฺตสฺทสฺสํ. (กปฺป + สฺตสฺทสฺส) ฉัฏฐีตปุริสสมาส

สฺตสฺทสฺสํ อ.แสน กปฺปสฺส แห่งกัป กปฺปสฺตสฺทสฺส ชื่อว่ากปฺปสฺตสฺทสฺส. (แสนกัป)

๒. กปฺปสฺตสฺทสฺสสฺสํ ปริโยสานํ กปฺปสฺตสฺทสฺสปริโยสานํ. (กปฺปสฺตสฺทสฺส + ปริโยสาน) ฉัฏฐีตปุริสสมาส

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง กปฺปสฺตสฺทสฺสสฺสํ แห่งแสนแห่งกัป กปฺปสฺตสฺทสฺส-
ปริโยสานํ ชื่อว่ากปฺปสฺตสฺทสฺสปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งแสนกัป)

ยาวตายุกั

เป็นนิบาตบุพพกะ อัมพยัภาวสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อายุสฺส ยตตโก ปริจฺเจโท ยาวตายุกั. (ยาวตา + อายุ)
 ปริจฺเจโท อ.การกำหนด ยตตโก อันมีประมาธเพียงใด อายุสฺส แห่งอายุ ยาวตายุกั ชื่อว่า
 ยาวตายุก. (กำหนดเพียงใดแห่งอายุ)

เทวมนุสฺสา

เป็นอิติปริยตโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 เทวา จ มนุสฺสา จ เทวมนุสฺสา. (เทว + มนุสฺส)
 เทวา จ อ.เทวดา ท. ด้วย มนุสฺสา จ อ.มนุษย์ ท. ด้วย เทวมนุสฺสา ชื่อว่าเทวมนุสฺส. (เทวดา
 และมนุษย์)

กสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธกาโล

เป็นฉัฏฐิตีปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กาโล กสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธกาโล. (กสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธ + กาล)
 กาโล อ.กาล กสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธสฺส แห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนฺปะ กสฺสปล-
 มฺมาสมฺพุทฺธกาโล ชื่อว่ากสฺสปลมฺมาสมฺพุทฺธกาล. (กาลแห่งพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนฺปะ)

ปรกฺล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปรยจ ตํ กุลญฺจาติ ปรกฺล. (ปร + กุล)
 ปร จ อ.อื่นด้วย ตํ อ.อื่นนั้น กุล จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปรกฺล ชื่อว่า
 ปรกฺล. (ตระกูลอื่น)

ทานาทินิ, ปุณฺณานิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทานํ อาทิ เยสนฺติ ทานาทินิ, ปุณฺณานิ. (ทาน + อาทิ)
 ทานํ อ.ทาน อาทิ เป็นต้น เยสนฺ (ปุณฺณานิ) แห่งบุญ ท. เหล่าใด (อุตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะ

เหตุนี้ (ตานิ ปุณฺณานิ) อ.บุญ ท. เหล่านี้ ทานาทินิ ชื่อว่าทานาทิ (มีทานเป็นต้น), ได้แก่บุญทั้งหลาย.

กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทมูลํ

เป็นกสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาส โดยมิกสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. กสฺสปลสมมาสมพุทฺธสฺส ปาทา กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทา. (กสฺสปลสมมาสมพุทฺธ + ปาท)
กสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาส

ปาทา อ.พระบาท ท. กสฺสปลสมมาสมพุทฺธสฺส ของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนฺปะ
กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทา ชื่อว่ากสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทา. (พระบาทของพระกัสนฺปะสัมมาสัมพุทฺธเจ้า)

๒. กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทานํ มูลํ กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทมูลํ. (กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทา +
มูล) กสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาส

มูล อ.ใกล้ กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทานํ แห่งพระบาทของพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่า
กัสนฺปะ กสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทมูลํ ชื่อว่ากสฺสปลสมมาสมพุทฺธปาทมูล. (ใกล้พระบาทของพระสัมมา-
สัมพุทฺธเจ้าพระนามว่ากัสนฺปะ)

จตุปปจฺจยทายิกา, อุปาสิกาโย

เป็นกสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอสนมาหารทิสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตั้งนี้

๑. จตฺตารโ ปจฺจยา จตุปปจฺจยา. (จตุ + ปจฺจย) อสนมาหารทิสฺสมาส

ปจฺจยา อ.ปัจจย ท. จตฺตารโ สี่ จตุปปจฺจยา ชื่อว่าจตุปปจฺจย. (ปัจจย ๔)

๒. จตุปปจฺจเย เทนฺตีติ จตุปปจฺจยทายิกา, อุปาสิกาโย. (จตุปปจฺจย + ทา ทาเน ในการ
ให้ + อนุปัจจย) กัตตฺตฺรูป, กัตตฺตฺสาธนะ, กิตฺนตฺสมาส, กสิฏฐิตปฺปรีสฺสมาส

(ยา อุปาสิกาโย) อ.อุปาสิกา ท. เหล่าใด เทนฺติ ย่อมถวาย จตุปปจฺจเย ซึ่งปัจจยสี่ ท.
อิตติ เพราะเหตุนี้ (ตา อุปาสิกาโย) อ.อุปาสิกา ท. เหล่านี้ จตุปปจฺจยทายิกา ชื่อว่าจตุปปจฺจยทายิกา
(ผู้ถวายปัจจย ๔), ได้แก่อุปาสิกาทั้งหลาย.

นानาปุปฺผานิ

เป็นปาทีบุพฺพทกัมมธารยฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

นानา ปุปฺผานิ นานาปุปฺผานิ. (นानา + ปุปฺผ)

ปูปผานี อ.ดอกไม้ ท. นานา ต่างๆ นานาปูปผานี ชื่อว่านานาปูปผ. (ดอกไม้อื่นๆ)

นานปุปการา, มาลาคุณา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพหิติสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ปกาโร เยสนนติ นานปุปการา, มาลาคุณา. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ เยสน (มาลาคุณาน) แห่งกลุ่มแห่งระเบียบ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต มาลาคุณา) อ.กลุ่มแห่งระเบียบ ท. เหล่านั้น นานปุปการา ชื่อว่า นานปุปการ (มีประการต่างๆ), ได้แก่กลุ่มระเบียบทั้งหลาย.

มาลาคุณา

เป็นฉันทลักษณ์ตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาลานํ คุณา มาลาคุณา. (มาลา + คุณ)

คุณา อ.กลุ่ม ท. มาลานํ แห่งระเบียบ ท. มาลาคุณา ชื่อว่ามาลาคุณ. (กลุ่มระเบียบ)

นานปุปการานิ, กุศลานิ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลยาธิกรณพหุพหิติสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ปกาโร เยสนนติ นานปุปการานิ, กุศลานิ. (นานา + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ นานา ต่างๆ เยสน (กุศลาน) แห่งกุศล ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กุศลาน) อ.กุศล ท. เหล่านั้น นานปุปการานิ ชื่อว่านานปุปการ (มีประการต่างๆ), ได้แก่กุศลทั้งหลาย.

ปูปผราลี

เป็นฉันทลักษณ์ตปฺปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปูปผานํ ราลี ปูปผราลี. (ปูปผ + ราลี)

ราลี อ.กอง ปูปผานํ แห่งดอกไม้ ท. ปูปผราลี ชื่อว่าปูปผราลี. (กองดอกไม้)

วณฺฏิกมลาทิกเภาทา

เป็นตติยาดัตตปุริสสํมาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส และจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสํมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. วณฺฏโฏ อสฺสํ อตฺถิตฺติ วณฺฏิกกา, มาลา. (วณฺฏ + อิกปจฺจย) อัสสํตฺถิตฺตฺถิต
 วณฺฏโฏ อ.จิว อสฺสํ (มาลา) แห่งระเบียบนั้น อตฺถิตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สํมาลา) อ.ระเบียบนั้น วณฺฏิกกา ชื่อว่าวณฺฏิกกา (มีจิว), ได้แก่ระเบียบ.

๒. วณฺฏิกกา จ สํ มาลา จาติ วณฺฏิกมลา. (วณฺฏิกกา + มาลา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส

วณฺฏิกกา จ อ.อันมีจิวด้วย สํ อ.อันมีจิวนี้ มาลา จ เป็นระเบียบด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วณฺฏิกมลา ชื่อว่าวณฺฏิกมลา. (ระเบียบอันมีจิว)

๓. วณฺฏิกมลา อาทิตฺติ ยาสนฺติ วณฺฏิกมลาทโย, มาลา. (วณฺฏิกมลา + อาทิตฺติ) จัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสํมาส

วณฺฏิกมลา อ.ระเบียบอันมีจิว อาทิตฺติ เป็นต้น ยาสนฺติ (มาลานํ) แห่งระเบียบ ท. เหล่าใด (อตฺถิตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตา มาลา) อ.ระเบียบ ท. เหล่านี้ วณฺฏิกมลาทโย ชื่อว่าวณฺฏิกมลาทิก (มีระเบียบมีจิวเป็นต้น), ได้แก่ระเบียบทั้งหลาย.

๔. วณฺฏิกมลาทิกิ เภาทา วณฺฏิกมลาทิกเภาทา, มาลาวิกติโย. (วณฺฏิกมลาทิกิ + เภา) ตติยาดัตตปุริสสํมาส

(มาลาวิกติโย) อ.ชนิดแห่งระเบียบ ท. เภาตา อันต่าง วณฺฏิกมลาทิกิ (มาลาทิกิ) ด้วย ระเบียบ ท. มีระเบียบอันมีจิวเป็นต้น วณฺฏิกมลาทิกเภาทา ชื่อว่าวณฺฏิกมลาทิกเภาทา (อันต่างด้วยระเบียบมีระเบียบมีจิวเป็นต้น), ได้แก่ชนิดแห่งระเบียบทั้งหลาย.

มาลาวิกติโย

เป็นจัญญูตตปุริสสํมาส มิวิเคราะห์ว่า

มาลานํ วิกติโย มาลาวิกติโย. (มาลา + วิกติ)

วิกติโย อ.ชนิด ท. มาลานํ แห่งระเบียบ ท. มาลาวิกติโย ชื่อว่ามาลาวิกติ. (ชนิดระเบียบ)

มริตพพัสภาวตา

เป็นภาวด์ทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. มริตพโพ สภาโว ยสฺสาติ มริตพพสภาโว, อตฺตา. (มริตพพ + สภาว) ฌมฺฐิตฺวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส

มริตพโพ (สฺตโต) อ.ลัตว์ ผู้จะพึงตาย สภาโว เป็นสภภาพ ยสฺส (อตฺตโน) แห่งตนใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อตฺตา) อ.ตนนั้น มริตพพสภาโว ชื่อว่ามริตพพสภาว (มีอันจะพึง
ตายเป็นสภภาพ), ได้แก่ตน.

๒. มริตพพสภาวสฺส ภาวโ มริตพพสภาวตา. (มริตพพสภาว + ตาปัจจจัย) ภาวด์ทิต

ภาวโ อ.ความเป็น มริตพพสภาวสฺส (อตฺตโน) แห่งตน ผู้มีอันจะพึงตายเป็นสภภาพ
มริตพพสภาวตา ชื่อว่ามริตพพสภาวตา. (ความที่ตนมีอันจะพึงตายเป็นสภภาพ)

ลทฺธนาโม, สฺตโต

เป็นตติยาตฺวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลทฺธํ นามํ เยนาติ ลทฺธนาโม, สฺตโต. (ลทฺธ + นาม)

นามํ อ.ชื่อ เยน (สฺตเตน) อันลัตว์ใด ลทฺธํ ได้แล้ว อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สฺตโต) อ.ลัตว์
นั้น ลทฺธนาโม ชื่อว่าลทฺธนาม (มีชื่ออันได้แล้ว), ได้แก่ลัตว์.

จิรวรทานาภิเภทํ, กุสลํ

เป็นตติยาตฺปปริสฺสมาส โดยมีฌมฺฐิตฺปปริสฺสมาส และฌมฺฐิตฺวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีทิสฺมาสอยู่
ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จิรวรสฺส ทานํ จิรวรทาน. (จิรวร + ทาน) ฌมฺฐิตฺปปริสฺสมาส

ทานํ อ.การถวาย จิรวรสฺส ซึ่งจิรวร จิรวรทาน ชื่อว่าจิรวรทาน. (การถวายจิรวร)

๒. จิรวรทานํ อาทิ เยสนฺติ จิรวรทานาทินิ, กุสลานิ. (จิรวรทาน + อาทิ) ฌมฺฐิตฺวิปทตุลยาธิ-
กรณพหุพพีทิสฺมาส

จิรวรทานํ อ.การถวายซึ่งจิรวร อาทิ เป็นต้น เยสฺ (กุสลานิ) แห่งกุศล ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ กุสลานิ) อ.กุศล ท. เหล่านั้น จิรวรทานาทินิ ชื่อว่าจิรวรทานาติ (มีการ
ถวายจิรวรเป็นต้น), ได้แก่กุศลทั้งหลาย.

๓. จีวรทานาทีทึ เกทํ จีวรทานาทีเกทํ, กุสลํ. (จีวรทานาที + เกท) ตติยาตปุริสสฺมาส (กุสล) อ.กุศล เกทํ อันตํ จีวรทานาทีทึ (กุสเลท) ด้วยกุศล ท. มีการถววยซึ่งจีวร เป็นต้น จีวรทานาทีเกทํ ชื่อว่าจีวรทานาทีเกท (อันตํด้วยกุศลมีการถววยจีวรเป็นต้น), ได้แก่กุศล.

พหุปุပ္ผทสฺสนตฺถิ, ปุပ္ผราสีคฺคทณฺ

เป็นฉฺฉฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพทิตสฺมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส และฉฺฉฐีตปุริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พหุณี จ ตานิ ปุပ္ผานิ จาติ พหุปุပ္ผานิ. (พหุ + ปุပ္ผ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส พหุณี จ อ.อันมาก ท. ด้วย ตานิ อ.อันมาก ท. เหล่านั้น ปุပ္ผานิ จ เป็นดอกไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พหุปุပ္ผานิ ชื่อว่าพหุปุပ္ผ. (ดอกไม้มาก)

๒. พหุปุပ္ผานํ ทสฺสนํ พหุปุပ္ผทสฺสนํ. (พหุปุပ္ผ + ทสฺสน) ฉฺฉฐีตปุริสสฺมาส ทสฺสนํ อ.อันแสดง พหุปุပ္ผานํ ซึ่งดอกไม้มาก ท. พหุปุပ္ผทสฺสนํ ชื่อว่าพหุปุပ္ผทสฺสน. (อันแสดงดอกไม้มาก)

๓. พหุปุပ္ผทสฺสนํ อตฺถิ ยสฺสาติ พหุปุပ္ผทสฺสนตฺถิ, ปุပ္ผราสีคฺคทณฺ. (พหุปุပ္ผทสฺสน + อตฺถ) ฉฺฉฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพทิตสฺมาส

พหุปุပ္ผทสฺสนํ อ.อันเห็นซึ่งดอกไม้มาก อตฺถิ เป็นอรรถ ยสฺส (ปุပ္ผราสีคฺคทณฺสฺส) แห่ง คัพทว่าปุပ္ผราสี (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ ปุပ္ผราสีคฺคทณฺ) อ.คัพทว่าปุပ္ผราสีนั้น พหุปุပ္ผทสฺสนตฺถิ ชื่อว่าพหุปุပ္ผทสฺสนตฺถ (มีอันแสดงดอกไม้มากเป็นอรรถ), ได้แก่ปุပ္ผราสีคัพท.

เทสนาวสานํ

เป็นฉฺฉฐีตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

เทสนาย อวสานํ เทสนาวสานํ. (เทสนา + อวสาน)

อวสานํ อ.เป็นที่สิ้นสุดลง เทสนาย แห่งพระเทศนา เทสนาวสานํ ชื่อว่าเทสนาวสาน. (เป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

โสตาปนนาทโย, อริยบุคคลา

เป็นฉฺฉฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพทิตสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสดาปนโน อาทิ เยสนนติ โสดาปนนาทโย, อริยบุคคลา. (โสดาปน + อาทิ)

โสดาปนโน อ.พระโสดาบัน อาทิ เป็นต้น เยสน (อริยบุคคลา) แห่งพระอริยบุคคล ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อริยบุคคลา) อ.พระอริยบุคคล ท. เหล่านั้น โสดาปนนาทโย ชื่อว่าโสดาปนนาท (มีพระโสดาบันเป็นต้น), ได้แก่พระอริยบุคคลทั้งหลาย.

สาตติกา

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตฺถิ อสฺสา อตฺถิตฺติ อตฺถิกา, วาจา. (อตฺถ + อิก) อัสนัตติตฺติตฺติ

อตฺถิ อ.ประโยชน์ อสฺสา (วาจา) แห่งวาจานั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา) อ.วาจานั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สห อตฺถิกาย ยา วตฺตตีติ สาตฺติกา, เทสนา. (สห + อตฺถิกา) สหบุพพบทพหุพีทิสมาส

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วตฺตติ ย่อมเป็นไป สห กับ อตฺถิกาย (วาจา) ด้วยวาจา อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตฺติกา ชื่อว่าสาตฺติกา (อันเป็นไปกับ ด้วยวาจาอันมีประโยชน์), ได้แก่เทศนา.

คำศัพท์กริยานำรู้
กริยาคุณพากย์และกริยาในระหว่าง (อาชยาด-กิตก์)

อกต	น + กร กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) ไม่กระทำแล้ว
อกตวา	น + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	ไม่กระทำแล้ว
อกัถ์	อ + กร กรณ ในการกระทำ + ถ์	ได้กระทำแล้ว
อกาลี	อ + กร กรณ ในการกระทำ + อี	ได้กระทำแล้ว
อกิลเมตวา	น + กิลมฺ เจเท ในความลำบาก + เณ + ตวา	ไม่ (ยัง...) ให้ลำบากแล้ว
อกุพพนต	น + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนต	ไม่กระทำอยู่, เมื่อไม่กระทำ
อกุกมิตวา	อา + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เหยียบแล้ว
อกโกสนต	อา + กุสฺ อกโกเส ในการตำ + อ + อนต	ตำอยู่, เมื่อตำ
อกโกลิตวา	อา + กุสฺ อกโกเส ในการตำ + ตวา	ตำแล้ว
อคนตวา	น + คมฺ คติมฺท ในการไป + ตวา	ไม่ไปแล้ว
อคมถ์	อ + คมฺ คติมฺท ในการไป + ถ์	ได้ไปแล้ว
อคมาลี	อ + คมฺ คติมฺท ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคคณฺหนต	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + อนต	ไม่เรียนเอาอยู่, เมื่อไม่เรียนเอา
อคคเทตวา	น + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ไม่ถือเอาแล้ว
อคคเทลี	อ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + อี	ได้ถือเอาแล้ว, ได้เรียนเอาแล้ว
อคฺคต	อคฺค มุเลย ในความมีราคา + อ + ต	ยอมถึงค่า
อคฺคมาเปลี	อคฺค มุเลย ในความมีราคา + ฌาเป + อี	(ยัง...) ให้ตราค่าแล้ว
อคฺคมีถ์	อคฺค มุเลย ในความมีราคา + ถ์	ถึงค่าแล้ว
อจฺฉินฺทิตวา	อา + ฉินฺท ทวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	แบ่งซึ่งเอาแล้ว, ถอดแล้ว
อชานิตวา	น + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + ฌา + ตวา	ไม่รู้อแล้ว
อชฺโฆตฺตาเตตวา	อชฺ + อว + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + เณ+ตวา	ร่อนลงแล้ว, โฉบลงแล้ว (จ.)
อชฺโฆตฺตอรนต	อชฺ + อว + ทร วิตถาเว ในการแผ่ไป + อ + อนต	ท่วมทับอยู่, เมื่อท่วมทับ
อชฺโฆตฺตอริตวา	อชฺ + อว + ทร อตถรณ ในการปูลาด + ตวา	ท่วมทับแล้ว
อฏฺฐจถ์	อ + จา คตินิวตติมฺท ในการห้ามการไป + ถ์	ได้ยืนแล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว
อฏฺฐจาลี	อ + จา คตินิวตติมฺท ในการห้ามการไป + อี	ได้ยืนแล้ว, ได้ดำรงอยู่แล้ว

อดิทุกนุต	อดิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวล่วงแล้ว
อดิทุกมิตฺวา	อดิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ก้าวล่วงแล้ว
อดิทุกาเมหฺนติ	อดิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ก้าวล่วง
อดิจิราขนฺต	อดิ + จิร + อาข + อนฺต	ประพตฺติชกข์เข้ายั้งอยู่
อดิจฺจนฺต	อดิ + อิสฺ อนุเวสฺเน ในการแสวงหา + อ + ฏ	จงโปรดข้างหน้าเถิด
อดต	อสฺ ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ฏ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อดตฺตราทิ	อา + ตฺร อดตฺรเณ ในการปูลาด + อ + ทิ	จงปูลาด
อดตฺติ	อสฺ ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	มีอยู่
อดเตเมตฺวา	น + ติมฺ กิเลเท ในความเปียก + เณ + ตฺวา	ไม่ (ยัง...) ให้เปียกแล้ว
อททนฺต	น + ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนฺต	ไม่ให้อยู่, เมื่อไม่ให้
อทํสฺ	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อฺ	ได้ให้แล้ว
อทาสฺ	อ + ทา ทาเน ในการให้ + อี	ได้ให้แล้ว
อทิสฺฺวา	น + ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + ตฺวา	ไม่เห็นแล้ว
อททสฺ	อ + ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + อา	ได้เห็นแล้ว
อทเเสนฺต	น + ทิสฺ อฺจฺจารเณ ในการแสดง + เณ + อนฺต	ไม่แสดงอยู่, เมื่อไม่แสดง
อติฏฺฐจาสฺ	อติ + จา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	อธิษฐานแล้ว
อติปฺเปต	อติ + ป + อี คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	(อัน...) ประสงค์เอาแล้ว
อติวาเสตฺวา	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว
อติวาเสนฺต	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้อยู่ทับอยู่, ระวัง, ระวัง
อติวาเสสิ	อติ + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + เณ + อี	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, ระวังแล้ว
อนนฺตฺวาต	น + อา + ฏา อวโพนฺเณ ในการรู้ + ต	(อัน...) ไม่รู้ทั่วแล้ว
อนตฺติทุกมิตฺวา	น + อดิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	ไม่ก้าวล่วงแล้ว
อนวเสเสตฺวา	น + อว + สิสฺ วิเสเส ในการทำให้ต่างกัน + เณ + ตฺวา	ไม่ให้เหลือลงแล้ว
อนาจิภฺชิตฺวา	น + อา + จิภฺช วิยตฺตฺยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตฺวา	ไม่บอกแล้ว
อนาณตฺต	น + อาณ เปรฺสเน ในการส่งไป + ต	(อัน...) ไม่สั่งแล้ว
อนาทรณฺน	น + อา + ทฺร ทฺรเณ ในการนำไป + อนฺน	(อัน...) ไม่พียงนำมา
อนิวตฺตฺน	น + นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + อนฺต	ไม่กลับอยู่, เมื่อไม่กลับ
อนิวตฺติตฺวา	น + นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	ไม่กลับแล้ว

อนุคนตวา	อนุ + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ตามไปส่งแล้ว
อนุชานาถ	อนุ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ถ	ขອງอนุญาติ
อนุภูจหนต	น + ภู + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนุต	ไม่ลุกขึ้นอยู่, เมื่อไม่ลุกขึ้น
อนุภูจาเปนต	น + ภู + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป + อนุตไม่ (ยัง...) ให้ตั้งขึ้นอยู่	
อนุปคนตวา	น + อุป + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ไม่เข้าไปใกล้แล้ว
อนุปภูจปีต	น + อุป + ฏป ฏปเน ในการตั้งไว้ + ฒ + ต	(อัน...) ไม่เข้าไปตั้งไว้แล้ว (จ.)
อนุปพพชิตวา	อนุ + ป + วจ คติมฺหิ ในการถึง + ตวา	บวชตามแล้ว
อนุปพพชิสฺ	อนุ + ป + วจ คติมฺหิ ในการถึง + ุ	บวชตามแล้ว
อนุปริยายติ	อนุ + ปริ + ติ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ	ข้อมเวียรอบ
อนุปริยายหนฺติ	อนุ + ปริ + ติ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต + ติ	เวียรอบอยู่
อนุปวิสิตวา	อนุ + ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ตวา	เข้าไปแล้วโดยลำดับ
อนุปทจจ	น + อุป + ทน ทิสาย ในความเบียดเบียน + ตวา	ไม่เข้าไปกระทบแล้ว
อนุปตต	อนุ + ป + อป ปาปุณเน ในการถึง + ต	ถึงแล้วโดยลำดับ
อนุพนธ	อนุ + พนธ พนธเน ในการติดตาม + ต	ติดตามแล้ว
อนุพนธหนต	อนุ + พนธ พนธเน ในการผูก + อ + อนุต	ติดตามไปอยู่, เมื่อติดตามไป
อนุพนธิสฺ	อนุ + พนธ พนธเน ในการผูก + ุ	ติดตามแล้ว
อนุภวิสฺสนฺติ	อนุ + ภู สฺตตาย ในความมี, ความเป็น + สฺสนฺติ	จักเสวย
อนุภโถติ	อนุ + ภู สฺตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ข้อมเสวย
อนุยุญชติ	อนุ + ญช โยเค ในการประกอบ + อ + ติ	ข้อมตามประกอบ
อนุสาลีตวา	อนุ + สาลฺ อนุสิฏฺจิมฺหิ ในการพร่ำสอน + ตวา	สั่งสอนแล้ว
อนุสฺสรนต	อนุ + สร จินฺตาย ในความคิด + อ + อนุต	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนุสฺสรนฺติ	อนุ + สร จินฺตาย ในความคิด + อ + อนุต + (อิ)	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
อนุวาย	อนุ + ภา + ติ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
อปกทุณนต	อป + กทฺ อากทฺเน ในการคร่ำ + อ + อนุต	คร่ำไปปราศอยู่, เมื่อคร่ำไปปราศ
อปคนตวา	อป + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ไปปราศแล้ว
อปนิต	อป + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำไปปราศแล้ว
อปเนตวา	อป + นี นเย ในการนำไป + ตวา	นำไปปราศแล้ว
อปริจิต	น + ปริ + จิ จเย ในการสั่งสม + ต	ไม่คุ้นเคยแล้ว

อปริจจชิตวา	น + ปริ + จช จาเค ในกาละ + ตวา	ไม่ละแล้ว, ไม่บริจาคแล้ว
อปลายนุต	น + ปลาย ปลายเน ในกาละ + อ + อนุต	ไม่หนีไปอยู่, เมื่อไม่หนีไป
อปลสนุต	น + ทิส เพกขเน ในกาละ, การเห็น + อ + อนุต	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปิลนชิตวา	น + ปิลนช ปลาธเน ในกาละ + ตวา	ไม่ระดับแล้ว
อปปญตต	น + ป + ฌป นิกขิเปเน ในกาละใส่เข้าไป + ต	(อัน...) ไม่พลาดแล้ว
อปปฏิจจนน	น + ปติ + ฌท อปวารเน ในกาละปกปิด + ต	ไม่ปกปิดแล้ว
อปปฏิจคต	น + ปติ + ชคต โปสนเน ในกาละเลี้ยงดู + ต	(อัน...) ไม่ปฏิบัติแล้ว
อปปฎิพาทิย	น + ปติ + พาท ปยตเน ในความพยายาม + ฌย	(อัน...) ไม่พึงห้าม
อปปตต	น + ป + อป ปาปุณเน ในกาละให้ถึง + ต	ไม่ถึงแล้ว, ไม่บรรลุแล้ว
อปปสนน	น + ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + ต	ไม่เลื่อมใสแล้ว
อเปต	อป + อธิ คตมทิ ในกาละไป + อ + ฌ	จงหลีกเลี่ยง
อภาสิ	อ + ภาส วิยตติย วาจาย ในกาละพูด + อธิ	ได้กล่าวแล้ว, ได้ตรัสแล้ว
อภิว	อภิ + ภู สตตาย ในความมี, ความเป็น + อธิ	ครอบงำแล้ว
อภिरุหนติ	อภิ + รุท ชนเน ในกาละเกิด + อ + อนุติ	ย่อมขึ้นเฉพาะ
อภिरุทิตวา	อภิ + รุท ชนเน ในกาละเกิดขึ้น + ตวา	ขึ้นเฉพาะแล้ว
อภิวาเทนติ	อภิ + วที วุทเทเน ในกาละกราบไหว้ + ฌ + อนุติ	ย่อมกราบไหว้ (จ.)
อภิสัมพุธาน	อภิ + สัม + พุช อวโพธเน ในกาละรู้ + ฌาน	รู้อยู่, เมื่อรู้
อภิสิตติ	อภิ + สิจ ฌรณเน ในกาละไหล, รัต, รัต + อธิ	อภิเชกแล้ว
อภิสิตต	อภิ + สิจ ปคฌรณเน ในกาละไหล, รัต, รัต + ต	อภิเชกแล้ว
อภิสิตต	อภิ + สิจ เสงเน ในกาละไหล, รัต, รัต + ต	(อัน...) อภิเชกแล้ว
อภุชชนุต	น + ภุช พยวทรเน ในกาละกลืนกิน + อ + อนุต	ไม่บริโภคอยู่, เมื่อไม่บริโภค
อภุชชิตวา	น + ภุช พยวทรเน ในกาละกลืนกิน + ตวา	ไม่บริโภคแล้ว
อมนลิกิตวา	น + มน + กร กรณเน ในกาละกระทำ + ตวา	ไม่กระทำไว้ในใจแล้ว
อมท	อสม ภุช ในความมี, ความเป็น + อ + ม	ย่อมเป็น
อมทา	อสม ภุช ในความมี, ความเป็น + มทา	มีแล้ว, เป็นแล้ว
อมท	อสม ภุช ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อชุตต	น + ชุช โยเค ในกาละประกอบ + ต	ไม่ครบแล้ว, ไม่ประกอบแล้ว
อลงกต	อลัม ภุชเน ในกาละระดับ + กร กรณเน + ต	(อัน...) ระดับแล้ว

อลงกรโหนดิ	อล + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนุดิ	ย่อมประดับ
อลงกรโหนดิ	อล + ภูสเน ในการประดับ + กร กรณ...+โอ+อนุด+อิ	ประดับอยู่, เมื่อประดับ
อลงการาเปตวา	อล + กร กรณ ในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ประดับแล้ว
อลตถ	อ + ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้ได้แล้ว
อลทธา	น + ลภ ลาภ ในการได้ + ตวา	ไม่ได้แล้ว
อลภนุด	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนุด	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลภนุดิ	น + ลภ ลาภ ในการได้ + อ + อนุด + อี	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลลียิสฺ	อา + ลี ทรว ในการละลาย + ย + อฺ	ติดแล้ว (ฏ,จ,ท)
อวตวา	น + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ตวา	ไม่กล่าวแล้ว
อวิตต	น + วิ + คม คตมฺท ในการไป + ต	ไม่ไปปราศแล้ว
อวิจเรตวา	น + วิ + จร จรณ ในการเที่ยวไป + ฌ + ตวา	ไม่พิจารณาแล้ว, ไม่เที่ยวไปแล้ว
อวิชายิตวา	น + วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + ตวา	ไม่คลอดแล้ว (ท.)
อวินาเสนุด	น + วิ + นส อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ฌ + อนุด	ไม่ (ยัง...) ให้พินาศอยู่
อวิลิตต	น + วิ + ลิป เลปน ในการฉาบ,ทา,ลูบไล้ + ต	ไม่แปดเปื้อนแล้ว
อวิสฺสชฺเชตวา	น + วิ + สฺชชี จาเต ในการสละ + ฌ + ตวา	ไม่ปล่อยแล้ว, ไม่สละแล้ว (จ.)
อวิเทเจตวา	น + วิ + เทจ พาทเน ในการเปียดเบียน + ตวา	ไม่เปียดเบียนแล้ว
อเวกเขยย	อว + อิกข ทสฺสเน ในการดู,การเห็น + อ + เขยย	พึงพิจารณา
อสกโกนุด	น + สก สตตมฺท ในความสามารถ + โอ + อนุด	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสกฺกช	อ + สก สตตมฺท ในความอาจ + อฺณา + อี	ได้อาจแล้ว
อสกฺกช	อ + สก สตตมฺท ในความอาจ + อฺณา + อี	ไม่อาจแล้ว
อสกฺกชิสฺ	อ + สก สตตมฺท ในความอาจ + อฺณา + อฺ	ได้อาจแล้ว
อสฺสชฺฌายนุด	น + ส + อธิ + อี อชฺฌยเน ในการสาธยาย +อ+อนุด	ไม่สาธยายอยู่, เมื่อไม่สาธยาย
อสมฺมุนาทริตวา	น + ส+อนุ+อา+ ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	ไม่นำมาพร้อมแล้ว
อสมฺมาจรนุด	น+ส+อา+ จร จรณ ในการประพุดิ + อ + อนุด	ไม่ประพุดิตัวยติอยู่, เมื่อไม่ประพุดิตัวยติ
อสมฺปตต	น + ส + ป + อป ปาปนเน ในการให้ถึง + ต	ไม่ถึงพร้อมแล้ว
อสิ	อสิ ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + ลี	ย่อมมี, ย่อมเป็น
อสิมิ	อสิ ภาวิ ในความมี, ความเป็น + อ + มิ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

อสุล	อสุ ภาวี ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
อสุลสาเทติ	อา + สาท สาทเน ในความยินดี + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ยินดี
อสุลสุณนุต	น + ลุ ลวณ ในการฟัง + ณา + อนุต	ไม่ฟังอยู่, เมื่อไม่ฟัง
อสุลโลสิ	อ + ลุ ลวณ ในการฟัง + ฌ + อี	ได้ฟังแล้ว
อเสเสตวา	น + ลิส อสัพพยุชฺเช ใน การไม่ประกอบทั้งหมด + เณ + ตวา	ไม่ (ยัง...) ให้เหลือแล้ว
อเทจยนุต	น + เทจ พาทเน ในการเบียดเบียน + ฌย + อนุต	ไม่เบียดเบียนอยู่ (จ.)
อเทเจนุต	น + เทจ พาทเน ในการเบียดเบียน + เณ + อนุต	ไม่เบียดเบียนอยู่ (จ.)
อเทลุ	อ + ทู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อัง	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + ทู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาคจจนุต	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต	มาอยู่, เมื่อมา
อาคจจนุตติ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุตติ	ย่อมมา
อาคจจนุตตี	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต + (อี)	มาอยู่, เมื่อมา
อาคจจนุตตุ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุตตุ	จงมา
อาคจเจยยาถ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยยาถ	พึงมา
อาคต	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาคนุตวา	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	มาแล้ว
อาคมยมาน	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ฌย + มาน	คอยทำอยู่, รอคอยอยู่ (จ.)
อาคมิสฺสตี	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + สฺสตี	จักมา
อาคมิสฺสนุตติ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + สฺสนุตติ	จักมา
อาคมิสฺสุ	อา + คมุ คติมฺหิ ในการไป + อัง	มาแล้ว
อาจิกฺข	อา + จิกฺข วยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงบอก
อาจิกฺขถ	อา + จิกฺข วยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อ + ถ	ขอจงบอก
อาจิกฺขิ	อา + จิกฺข วยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + อี	บอกแล้ว
อาจิกฺขิสฺสามิ	อา + จิกฺข วยตฺตยํ วาจายํ ในการพูดชัด + สฺสามิ	จักบอก
อาณมาเปสิ	อาณ อาณตฺตยํ ในการสั่ง + ณาเป + อี	สั่งแล้ว, บังคับแล้ว (กัตตุรูป)
อาทาย	อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	พาเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว
อาเนต	อา + เน นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำมาแล้ว
อาเนตวา	อา + เน นเย ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว

อาเนถ	อา + นี นย ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมา
อาเนยยาถ	อา + นี นย ในการนำไป + อ + เอยยาถ	พียงนำมา
อาเนลี	อา + นี นย ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาเนทิ	อา + นี นย ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาปชฺชติ	อา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมถึง, ย่อมต้อง
อาปุจฺฉิตวา	อา + ปุจฺฉ ปุจฺฉเน ในการถาม + ตวา	อ้ามาแล้ว
อาภุชิตฺวา	อา + ภุช โภจฺฉิเล ในการตต,งอ + ตวา	คู้แล้ว
อามภุจ	อา + มล อามลฺเน ในการจับต้อง + ต	(อัน...) จับต้องแล้ว
อามนฺเตตฺวา	อา + มนฺต อวทาเน ในการร้องเรียก + เณ + ตวา	เรียกแล้ว (จ.)
อามนฺเตลี	อา + มนฺต อวทาเน ในการร้องเรียก + เณ + อี	ร้องเรียกแล้ว (จ.)
อารพภ	อา + รภ รภลฺเส ในการเริ่มต้น + ตวา	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารภิ	อา + รภ รภลฺเส ในการเริ่มต้น + อี	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารภิสฺ	อา + รภ รภลฺเส ในการเริ่มต้น + อฺ	เริ่มแล้ว, ปรารภแล้ว
อารุยท	อา + รุท ชนฺเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นแล้ว, สวมแล้ว
อาโรจยิสฺ	อา + รุจ เทลฺเน ในการบอก, แสดง + ฌย + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจตฺวา	อา + รุจ เทลฺเน ในการบอก, แสดง + เณ + ตวา	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจยฺยาสี	อา + รุจ เทลฺเน ในการแสดง + เณ + เอยยาสี	พียงบอก (จ.)
อาโรเจลี	อา + รุจ เทลฺเน ในการบอก, แสดง + เณ + อี	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺ	อา + รุจ เทลฺเน ในการบอก, แสดง + เณ + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเปตฺวา	อา + รูป ชนฺเน ในการเกิด + เณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อาโรเปนฺต	อา + รุท ชนฺเน ในการเกิด + เณ + อนฺต	ยกขึ้นอยู่, เมื่อยกขึ้น (จ.)
อาโรเปลี	อา + รูป ชนฺเน ในการเกิด + เณ + อี	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อวชฺเชนฺต	อา + วชฺช อวชฺเชเน ในการใคร่ครวญ + อ + อนฺต	ใคร่ครวญอยู่, เมื่อใคร่ครวญ
อวทติ	อา + วท ปาปฺถเน ในการถึง + อ + ติ	ย่อมนำมา
อวาลาเปตฺวา	อา + วล นีวาเล ในการอยู่ + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
อวิภูต	อาวิ + ภู สฺตตายํ ในความมี, ความเป็น + ต	มีแจ่มแจ้งแล้ว
อาสฺตต	อา + สนฺชฺ สนฺเช ในความเกี่ยวข้อง + ต	ข้องแล้ว
อาท	พฺรุ วิทยตฺติยํ วาจาญํ ในการพูด + อ	กล่าวแล้ว

อาทร	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทรถ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมา
อาทรนุติ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + อนุต + (อิ)	นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาทราทิ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทริ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาทริตวา	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาทริยติ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + ย + เต	(อัน...) ย่อมนำมา
อาทริยมาน	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + ย + มาน	(อัน...) นำมาอยู่, เมื่อนำมา
อาทริสุ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อุมุ	นำมาแล้ว
อาทเรยยาลิ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + เอยยาลิ	พียงนำมา
อาทสุ	พुरु วิยตติยัม วาจาญ ในการพูดขัด + อุ	กล่าวแล้ว
อิจจติ	อิสฺ อิจจาย ในความปรารถนา + อ + ติ	ย่อมปรารถนา
อิจจสิ	อิสฺ อิจจาย ในความปรารถนา + อ + สิ	ย่อมปรารถนา
อุกุกถนิจติ	อุ + กกุสิ อชฺฌมเน ในความเบื่อหน่าย + ต	เบื่อหน่ายแล้ว, ระอาแล้ว, กระสัน ขึ้นแล้ว
อุกุกถนิจตวา	อุ + กกุสิ อชฺฌมเน ในความเบื่อหน่าย + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว, ระอาแล้ว, กระสัน ขึ้นแล้ว
อุกุกชิปีตวา	อุ + ชิปี โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ยกขึ้นแล้ว
อุคคทิต	อุ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) เรียงเอาแล้ว
อุกุกจหนต	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + อนุต	ลุกขึ้นอยู่, เมื่อลุกขึ้น
อุกุกจทิ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ลุกขึ้นแล้ว
อุกุกจทิตวา	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ตั้งขึ้นแล้ว, ลุกขึ้นแล้ว
อุกุกจทิสฺสามิ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + สฺสามิ	จักลุกขึ้น
อุกุกจทึ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	ลุกขึ้นแล้ว
อุกุกจทิสฺ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อุมุ	ตั้งขึ้นแล้ว, ลุกขึ้นแล้ว
อุกุกจาทพพ	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตพพ	(อัน...) พียงลุกขึ้น
อุกุกจา	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุกุกจิต	อุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นแล้ว, ลุกขึ้นแล้ว

อุตุตริตวา	อุ + ตร ตรเณ ในการข้าม + ตวา	ข้ามขึ้นแล้ว
อุทปาที	อุ + อ + ปท คติมุที ในการไป + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว (ที.)
อุทานเติ	อุทาน + เณ + ตี	ย่อมเปล่ง (นามธาตุ)
อุทานเณตี	อุทาน + เณ + อนต + อี	เปล่งอยู่, เมื่อเปล่ง (นามธาตุ)
อุทานเณตี	อุทาน + เณ + อี	เปล่งแล้ว
อุททิสตี	อุ + ทิส อุจจารเณ ในการสวด, แสดง + อ + ตี	ย่อมแสดง
อุททิสถ	อุ + ทิส อุจจารเณ ในการสวด, แสดง + อ + ถ	จงแสดง
อุปกจจนต	อุป + คมฺ คติมุที ในการไป + อ + อนต	เข้าไปใกล้อยู่, เมื่อเข้าไปใกล้
อุปกต	อุป + คมฺ คติมุที ในการไป + ต	เข้าถึงแล้ว
อุปกนตวา	อุป + คมฺ คติมุที ในการไป + ตวา	เข้าไปหาแล้ว
อุปกุยตีตวา	อุป + कुท สัรวเณ ในการปกปิด + ย + ตวา	เข้าไปคุ้มแล้ว
อุปกุฉิขุชี	อุป + ฉิที ทวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ย + อี	เข้าไปตัดแล้ว
อุปกุฉินน	อุป + ฉิที ทวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	(อัน...) เข้าไปตัดแล้ว
อุปกุจเปตี	อุป + ถป ถปน ในการตั้งไว้ + เณ + ตี	ย่อมเข้าไปตั้งไว้ (จ.)
อุปกุจทิสสาม	อุป + จา คตินิวตติมุที ในการห้ามการไป + สสาม	จักบำรุง, จักอุปัฏฐาก
อุปกุจियมาน	อุป + จา คตินิวตติมุที ในการห้ามการไป + ย + มาน	(อัน...) บำรุงอยู่, อุปัฏฐากอยู่
อุปฐาเรนต	อุป + ฐร วิมัสเณ ในการไคร่ครวญ + เณ + อนต	ไคร่ครวญอยู่, เมื่อไคร่ครวญ (จ.)
อุปฐาเรตี	อุป + ฐร อุปฐาเรณ ในการไคร่ครวญ + เณ + ที	จงไคร่ครวญ, จงพิจารณา (จ.)
อุปนีสีทนต์	อุป + นิ + สท คตยวสาเณ ในการสิ้นสุดการไป + อ + อนต	ย่อมเข้าไปนั่งใกล้
อุปนิต	อุป + นี นเย ในการนำไป + ต	(อัน...) นำเข้าไปใกล้แล้ว
อุปนมิ	อุป + นี นเย ในการนำไป + อ + มิ	ย่อมนำเข้าไปใกล้
อุปนีสสามิ	อุป + นี นเย ในการนำไป + สสามิ	จักนำเข้าไปใกล้
อุปปริกขิสส์ตี	อุป + ปรี + อิกข ทสสเณ ในการดู, เห็น + สส์ตี	จักไคร่ครวญ, จักพิจารณา
อุปลิมปีตวา	อุป + ลิป เจปน ในการฉาบทา, สือบไล่ + ตวา	ฉาบทาแล้ว
อุปลงกมนตี	อุป + ลัง + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนต	ย่อมเข้าไปหา
อุปลงกมิ	อุป + ลัง + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + อี	เข้าไปหาแล้ว
อุปลงกมิตวา	อุป + ลัง + กมฺ ปทวิกเจเป ในการก้าวเท้า + ตวา	เข้าไปหาแล้ว
อุปาทาย	อุป + อา + ทา อาทาเณ ในการถือเอา + ตวา	เข้าไปถือเอาแล้ว, เทียบเทียบ

อุบุปชฺชติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมเกิดขึ้น (ท.)
อุบุปชฺชํ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	เกิดขึ้นแล้ว (ท.)
อุบุปชฺชิตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตฺวา	เกิดขึ้นแล้ว, อุบัติขึ้นแล้ว
อุบุปชฺชิสฺสติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสติ	จักอุบัติขึ้น, จักเกิดขึ้น (ท.)
อุบุปตฺตฺวา	อุ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺวา	กระโดดขึ้นแล้ว, เหาะขึ้นไปแล้ว
อุบุปนฺน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เกิดขึ้นแล้ว
อุบุปาฏฺตฺวา	อุ + ปฏ คติยํ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้หลุดออกแล้ว, คว้าขึ้น
อุบุปาเทตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุพุพฺพเตตฺวา	อุ + วตฺตฺว วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ขาดออกแล้ว
อุพุพฺพฬ	อุ + วฬ ปยตเน ในความพยายาม + ต	(อัน...) เบียดเบียนแล้ว
อุยฺโยเชตฺวา	อุ + ยฺช โยเต ในการประกอบ + เณ + ตฺวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยฺโยเชสิ	อุ + ยฺช โยเต ในการประกอบ + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยฺโยเชสิ	อุ + ยฺช โยเต ในการประกอบ + เณ + อุมฺ	ส่งไปแล้ว (จ.)
อุยฺโยเชติ	อุ + ยฺช โยเต ในการประกอบ + เณ + ทิ	จงส่งไป (จ.)
อุลฺลงฺกิตฺวา	อุ + ลกฺมิ อุลฺลงฺเก ในการกระโดด, เหาะ, เห็น	เหาะขึ้นไปแล้ว
อุลฺลสาเปตฺวา	อุ + ลี อุลฺลสเย ในการยกขึ้น + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้ยกขึ้นแล้ว, ให้ตั้งขึ้นแล้ว
เอติ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงมา
โอจฺฉินฺนต	อว + จิ จเย ในการสั่งสม + นา + อนฺต	เลือกเก็บอยู่, เมื่อเลือกเก็บ
โอตฺตริตฺวา	อว + ตร ตรเณ ในการข้าม + ตฺวา	ข้ามลงแล้ว
โอโลภยฺมาน	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + ฌย + มาน	แลดูอยู่, เมื่อแลดู (จ.)
โอโลเกตฺพฺพ	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + ตพฺพ	(อัน...) พึงแลดู (จ.)
โอโลเกติ	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + ติ	ย่อมแลดู (จ.)
โอโลเกตฺวา	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + ตฺวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอโลเกนฺต	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + อนฺต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
โอโลเกยฺย	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + เอยฺย	พึงแลดู, พึงตรวจดู (จ.)
โอโลเกสิ	อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, การเห็น + เณ + อี	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอวทฺนต	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อ + อนฺต	กล่าววสฺนอนอยู่, เมื่อกล่าววสฺนอน
โอวทฺติ	อว + วท วียตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + อี	กล่าววสฺนอนแล้ว

โอทียิ	อว + ทา ทาณิมฺหิ ในความเลื่อม + ย + อี	ล้างแล้ว
กทุณฺนต	กทุณฺ อากทุณฺเน ในการคร่ำ + อ + อนุต	คร่ำมาอยู่, เมื่อคร่ำมา
กต	กร กรณฺ ในการกระทำ + ต	(อัน...) กระทำแล้ว
กตตพฺพ	กร กรณฺ ในการกระทำ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งกระทำ
กตฺวา	กร กรณฺ ในการกระทำ + ตฺวา	กระทำแล้ว
กถยีสฺ	กถ กถเน ในการกล่าว + ณย + อฺ	กล่าวแล้ว, บอกแล้ว (จ.)
กถาเปสฺสํมี	กถ กถเน ในการกล่าว + ณาเป + สฺสํมี	(ยัง...) ให้บอก
กถิต	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว
กเถติ	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ติ	ย่อมกล่าว (จ.)
กเถตุ	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ตุ	จงบอก (จ.)
กเถตฺวา	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ตฺวา	กล่าวแล้ว (จ.)
กเถถ	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ถ	ย่อมกล่าว (จ.)
กเถนฺต	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว (จ.)
กเถม	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + ม	ย่อมกล่าว (จ.)
กเถยฺยาสี	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + เอยฺยาสี	พึ่งกล่าว (จ.)
กเถลี	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + อี	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กเถลฺ	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + อฺ	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กเถสฺสํมี	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + สฺสํมี	จ้กกล่าว (จ.)
กเถหิ	กถ กถเน ในการกล่าว + เน + หิ	จงบอก (จ.)
กนฺทนฺต	กนฺท โรทเน ในการร้องไห้ + อ + อนุต	คร่ำครวญอยู่, ร้องไห้อยู่
กปฺเปตฺ	กปฺป เจทเน ในการตัด + เน + ตุ	จงฟัน, จงตัด (จ.)
กปฺเปตฺวา	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + เน + ตฺวา	สำเร็จแล้ว (จ.)
กปฺเปนฺต	กปฺป เจทเน ในการตัด + เน + อนุต	ฟันอยู่, เมื่อฟัน, ตัดอยู่ (จ.)
กปฺเปลี	กปฺป วิธิมฺหิ ในการจัดแจง + เน + อี	สำเร็จแล้ว (จ.)
กมฺปิ	กปิ กมฺปน ในความทวนไทว + อี	ทวนไทวแล้ว
กมฺเปตฺวา	กปิ กมฺปน ในความทวนไทว + เน + ตฺวา	(ยัง...) ให้ทวนไทวแล้ว
กยิรา	กร กรณฺ ในการกระทำ + ยิร + เอยฺย	พึ่งกระทำ
กริ	กร กรณฺ ในการกระทำ + อี	กระทำแล้ว

กริตถ	กร กรณ ในการกระทำ + ตถ	กระทำแล้ว
กริสฺสตี	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสตี	จักกระทำ
กริสฺสตี	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสตี	จักกระทำ
กริสฺสาม	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสาม	จักกระทำ
กริสฺสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำ
กริสฺ	กร กรณ ในการกระทำ + อฺ	กระทำแล้ว
กรเยย	กร กรณ ในการกระทำ + โย + เอยย	พึงกระทำ
กรเยยฺ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + เอยฺย	พึงกระทำ
กรเยยถ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + เอยยถ	พึงกระทำ
กรโรถ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + ถ	จงกระทำ
กรโรนติ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + อนฺติ	ย่อมกระทำ
กรโรนตี	กร กรณ ในการกระทำ + โย + อนฺต + อี	กระทำอยู่, เมื่อกระทำ
กรโรนตุ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + อนฺตุ	จงกระทำ
กรโรมิ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + มิ	ย่อมกระทำ
กรโรหิ	กร กรณ ในการกระทำ + โย + หิ	จงกระทำ
กาตพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พึงกระทำ
การาเปสี	กร กรณ ในการเกิด + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรติ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตี	(ยัง...) ย่อมให้กระทำ
กาเรตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรนฺต	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อนฺต	(ยัง...) ให้กระทำอยู่, เมื่อให้กระทำ
กาเรมิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + มิ	(ยัง...) ย่อมให้กระทำ
กาเรสี	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรสฺล	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + สฺล	(ยัง...) จักให้กระทำ
กาเรสฺสามิ	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้กระทำ
กิลนฺต	กิลมฺ เจเต ในความลำบาก + ต	ลำบากแล้ว, เหนื่อยแล้ว
กิลมฺนฺติ	กิลมฺ เจเต ในความลำบาก + อ + นฺติ	ย่อมลำบาก
กิลินฺจ	กิลิสฺ อุปตปมฺลิเน ในความเร่าร้อนและเศร้าหมอง + ต	เศร้าหมองแล้ว
กุกฺขณฺต	กุกฺ โกเป ในความกำเริบ + ย + นฺต	โกรธอยู่, เมื่อโกรธ (ที.)

กฤษณนุติ	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + ย + อนุติ	ย่อมโกรธ (ท.)
กฤษณสี	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + ย + สี	ย่อมโกรธ
กฤษณิตวา	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + (ย) + ตวา	โกรธแล้ว
กฤษณสีสตี	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + ย + สีสตี	จักโกรธ (ท.)
กฤษ	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + ต	โกรธแล้ว
กฤษิต	กฤษ โทเป ในความกำเริบ + ต	กำเริบแล้ว, โกรธแล้ว
กฤษิตติ	กฤษ โทเป ในการกำเริบ + ย + ตติ	ย่อมกำเริบ (ท.)
กรุเต	กร กรณ ในการกระทำ + โอ + เต	ย่อมกระทำ
โกฏฐิตวา	โกฏฐ เชน ในการตัด + เณ + ตวา	ทาบแล้ว (จ.)
ขมาเปตวา	ขมุ ขนติย ในความอดทน + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมามี	ขมุ ขนติย ในความอดทน + อ + มี	ย่อมอดโทษ
ขมาทิ	ขมุ ขนติย ในความอดทน + อ + ทิ	จงอดโทษ
ขมิตพพ	ขมุ ขนติย ในความอดทน + ตพพ	(อัน...) พึงอดโทษ
ขาทติ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + ตติ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทนุติ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + อนุติ	เคี้ยวกินอยู่, เมื่อเคี้ยวกิน
ขาทิต	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อี	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทิสสนุติ	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + สสนุติ	จักเคี้ยวกิน
ขาทิสสาม	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + สสาม	จักเคี้ยวกิน
ขาทิสสามิ	ขาท ภกฺขณ ในการกิน + สสามิ	จักเคี้ยวกิน
ขายติ	ขา ปากฏ ในความปรากฏ + อ + ตติ	ย่อมปรากฏ
ขายนุติ	ขา ปากฏ ในความปรากฏ + อ + อนุติ	ย่อมปรากฏ
จิตต	จิป โนทเน ในการตัดไป + ต	(อัน...) ชัดไปแล้ว, ยิงไปแล้ว
จิปนุติ	จิป โนทเน ในการตัดไป + อ + อนุติ	ย่อมตัดไป
จิปิต	จิป โนทเน ในการตัดไป + อี	ชัดไปแล้ว, ยิงไปแล้ว
คจฺจ	คมุ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป
คจฺจติ	คมุ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ตติ	ย่อมไป
คจฺจตุ	คมุ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ตตุ	จงไป
คจฺจถ	คมุ คตฺมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงไป

คจจนุต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจนุตติ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุติ	ย่อมไป
คจจนุตตี	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต + (อ)	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจนุตตุ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุตุ	จงไป
คจจนมาน	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + มาน	ไปอยู่, เมื่อไป
คจจนาม	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ม	จะไป
คจจนาทิ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงไป
คจจสิสํสามิ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + สํสามิ	จักไป
คจเจ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยย	พึงไป
คจเจยฺย	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + เอยย	พึงไป
คณปาเปถ	คณ สงฺขยาเน ในการนับ + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้นับ
คณปาเปหนุต	คณ สงฺขยาเน ในการนับ + ณาเป + อนุต	(ยัง...) ให้นับอยู่, เมื่อให้นับ
คณพ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + ทิ	จงจับ, จงรับ, จงถือเอา
คณพถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + ถ	ขอจงรับ, ขอจงถือเอา
คณพหนุต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + อนุต	ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
คณพหนุตติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + อนุติ	ย่อมรับ
คณพหนุตติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + ติ	ย่อมเรียนเอา, ย่อมรับเอา
คณพหนุตถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + ถ	(ยัง...) ย่อมให้ถือเอา
คณพหนุตติ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + ทิ	จงถือเอา
คณพหนุตตี	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + อี	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณพหนุตตฺวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + ตฺวา	ถือเอาแล้ว, รับเอาแล้ว
คณพหนุตตฺสตี	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + สฺสตี	จักจับ
คณพหนุตตฺสสามิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณฑา + สฺสสามิ	จักถือเอา
คต	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ต	ไปแล้ว, เสด็จไปแล้ว
คณตพพ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตพพ	(อัน...) พึ่งไป
คณตฺวา	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	ไปแล้ว
คณตฺถ	คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตฺถ	ไปแล้ว
คณตฺสตี	คมุ คติมฺหิ ในการไป + สฺสตี	จักไป

คมิส์สัด	คมุ คติมฺท ในการไป + สฺสัด	จักไป
คมิส์สนฺติ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + สฺสนฺติ	จักไป, จักถึง
คมิส์สาม	คมุ คติมฺทิ ในการไป + สฺสาม	จักไป
คมิส์สามิ	คมุ คติมฺทิ ในการไป + สฺสามิ	จักไป
คยท	คท อุปาทาน ในการถือเอา + ญ	(อัน...) พึงถือเอา, ควรถือเอา
ครทิตพพ	ครท นิหฺทายฺ ในการติเตียน + ตพพ	(อัน...) พึงติเตียน
ครทิตวา	ครท นิหฺทายฺ ในการติเตียน + ตวา	ติเตียนแล้ว
ครทิสฺ	ครท นิหฺทายฺ ในการติเตียน + อฺ	ติเตียนแล้ว
คเวสนฺต	คเวสฺ มคฺคเน ในการแสวงหา + อ + อนฺต	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
คทิต	คท อุปาทาน ในการถือเอา + ต	(อัน...) รับเอาแล้ว, ถือเอาแล้ว
คเหตุพพ	คท อุปาทาน ในการถือเอา + ตพพ	(อัน...) พึงถือเอา
คเหตุวา	คท อุปาทาน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
คยติ	คฺติ สฺทเท ในการทำเสียง + อ + ติ	ย่อมขับร้อง
คยมาน	คฺติ สฺทเท ในการทำเสียง + อ + มาน	ขับร้องอยู่, เมื่อขับร้อง
คทาเปตฺวา	คท อุปาทาน ในการถือเอา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้จับแล้ว, ให้ถือเอาแล้ว
ฆฏิตฺวา	ฆฏฺ อีหฺายฺ ในความพยายาม + ตวา	เพียรแล้ว
ฆาตฺตาเปนฺต	ทน ทิสฺสายฺ ในการเบียดเบียน + ณาเป + อนฺต	(ยัง...) ให้ฆ่าอยู่, เมื่อให้ฆ่า
ฆาตฺติยมาน	ทน ทิสฺสายฺ ในความเบียดเบียน + ฌ + ย + มาน	(อัน...) ให้ฆ่าอยู่, เมื่อให้ฆ่า
ฆาตฺสฺสตี	ทน ทิสฺสายฺ ในการเบียดเบียน + ฌ + สฺสตี	(ยัง...) จักให้ฆ่า
ฆาตฺสฺสามิ	ทน ทิสฺสายฺ ในการเบียดเบียน + ฌ + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ฆ่า
จกฺกมนฺต	กมุ ปทวิกฺเจเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺต	จงกรมอยู่, เมื่อจงกรม
จกฺกนฺต	จกฺ จาเค ในการสละ + อ + อนฺต	สละอยู่, เมื่อสละ
จรติ	จร จรเณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + อ + ติ	ย่อมเที่ยวไป, ย่อมประพฤติ
จรนฺต	จร จรเณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + อ + อนฺต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จรมาน	จร จรเณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + อ + มาน	เที่ยวไปอยู่, ประพฤติอยู่
จริตฺวา	จร จรเณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + ตวา	เที่ยวไปแล้ว, ประพฤติแล้ว
จเร	จร จรเณ ในการเที่ยวไป, ประพฤติ + อ + อยฺย	พึงเที่ยวไป
จวิตฺวา	จฺ จวเน ในการเคลื่อน + ตวา	เคลื่อนแล้ว, ตายแล้ว

จาราเปลิ	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้เที่ยวไปแล้ว
จาเลนต	จล จลน ในความทวนไทว + เณ + อนต	(ยัง...) ไทวอยู่, เมื่อให้ไทว
จินตยิ	จินต จินตยํ ในความคิด + ฌย + อี	คิดแล้ว, ตาริแล้ว (จ.)
จินตยีสฺ	จินต จินตยํ ในความคิด + ฌย + อฺ	คิดแล้ว (จ.)
จินเตตพพ	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + ตพพ	(อัน...) พังคิด (จ.)
จินเตตวา	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + ตวา	คิดแล้ว (จ.)
จินเตนติ	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + อนติ	ย่อมคิด (จ.)
จินเตลี	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว (จ.)
จินเตลี	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + อี	คิดแล้ว (จ.)
จินเตสฺสามิ	จินต จินตยํ ในความคิด + เณ + สฺสามิ	จักคิด (จ.)
จุต	จ จวเน ในการเคลื่อน + ต	เคลื่อนแล้ว, ตายแล้ว
โจทียมาน	จท โจทเน ในการกล่าวหา + เณ + ย + มาน	(อัน...) เตือนอยู่, เมื่อเตือน (จ.)
จททยีสฺ	จทท จททเน ในการทัก + ฌย + อฺ	ทักแล้ว (จ.)
จททเตตวา	จทท จททเน ในการทัก + เณ + ตวา	ทักแล้ว (จ.)
จททเทถ	จทท จททเน ในการทัก + เณ + ถ	จงทัก (จ.)
ฉาต	ฉา ฉาทนสมิ ในการปกปิด + ต	หิวแล้ว
ฉินทนต์	ฉิทธิ ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ฆ + อนติ	ย่อมตัด
ฉินทิตฺวา	ฉิทธิ ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ตัดแล้ว
ฉินทิสฺ	ฉิทธิ ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อฺ	ตัดแล้ว
ฉินทเขยฺ	ฉิทธิ ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + อ+เอเขยฺ	พังตัด
เฉตวาน	ฉิทธิ ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวาน	ตัดแล้ว
ชวฺมาน	ชฺ ชวเน ในการไปเร็ว + ฆ + มาน	แล่นไปอยู่, เมื่อแล่นไป
ชทิตฺวาน	ทหา จาเค ในการสลະ + ตวาน	ละแล้ว, สละแล้ว
ชํต	ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดแล้ว
ชํนต	ฉา อวคฺมเน ในการรู้ + ณา + อนต	รู้อยู่, เมื่อรู้
ชํนตติ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + อนติ	ย่อมรู้
ชํนตฺ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ต	จงรู้
ชํนาเปตพพ	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ณาเป + ตพพ	(อัน...) พังให้รู้

ชานาเปลิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้รู้แล้ว
ชานาม	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ม	ย่อมรู้
ชานามิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + มิ	ย่อมรู้
ชานาทิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ทิ	จงรู้
ชานิตวา	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	รู้แล้ว
ชานิสส์สาม	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ส์สาม	จักรู้
ชานิสส์สามิ	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ส์สามิ	จักรู้
ชานะยย์	ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ะยย์	พึงรู้
ชาเลตวา	ชล ทิตติย ในความรุ่งเรือง + ณะ + ตวา	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว
ชัญณก	ชร์ วโยทานิมติ ในความเลื่อมวัย + ต	เก่าแล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ฌตต	ฌเน จินตาย ในความคิด, พง, ฌ + ต	แผดเผาแล้ว
ฌตวา	ณา อวโพธเน ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว
ฌาต	ณา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
จตวา	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + ตวา	ตั้งอยู่แล้ว, ตำรงอยู่แล้ว, ยืนแล้ว
จปีต	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ณะ + ต	(อัน...) วางไว้แล้ว, ตั้งไว้แล้ว (จ.)
จเปตวา	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ณะ + ตวา	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว, เว้น (จ.)
จเปลิ	ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + ณะ + อี	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
จเปทิ	ถป ถปเน ในการวางไว้ + ณะ + ทิ	จงวางไว้, จงตั้งไว้ (จ.)
จิต	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + ต	ยืนแล้ว, ตำรงอยู่แล้ว
ทสิตวา	ทสิ ทสิเน ในการกัด + ตวา	คาบแล้ว, กัดแล้ว
ตชฺเชสส์ติ	ตชฺช ภสส์เน ในการตำ, ช่มชู่ + ณะ + ส์ติ	จักคุกคาม (จ.)
ตฎตฎาษนต	ตฎตฎ + อาษ + ษนต	ประพฤติเพียงตั้งตฎะตฎะอยู่
ติกัจฉาเปติ	กิต โรคาปนยเน ในการนำออกซึ่งโรค + ฉ+ณาเป+ติ	(ยัง...) ย่อมให้เชี่ยวชาญ
ติฎจ	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อ + ทิ	จงยืน, จงตำรงอยู่
ติฎจติ	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อ + ติ	ย่อมตั้งอยู่, ย่อมตำรงอยู่
ติฎจตุ	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อ + ตุ	จงตำรงอยู่
ติฎจถ	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อ + ถ	จงยืน, จงหยุดอยู่, จงตำรงอยู่
ติฎจหนติ	จา คตินิวตติมติ ในการห้ามการไป + อ + หนติ	ย่อมตั้งอยู่, ย่อมตำรงอยู่, ย่อมยืน

ดีเรตวา	ดีร	กมฺมณฺเฐจฺจาปเน ในกรณฺยังการงานให้สำเร็จ+ณ+ตฺวา พิจารณาแล้ว (จ.)	
ตุฏฺฐ	ตุสฺ	ปีติมฺหิ ในความยินดี + ต	ยินดีแล้ว
ตุลิตฺวา	ตุสฺ	ปีติมฺหิ ในความยินดี + ตฺวา	ยินดีแล้ว
เตมีสุ	ติม	กิเลเท ในความเป็ยก + ณ + อํ	เป็ยกแล้ว (ฏ,จ,ท)
เตเมตฺวา	ติม	กิเลเท ในความเป็ยก + ณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็ยกแล้ว
โถเมนฺต	โถม	ถเว ในกรณฺสรเรริญฺ + ณ + อนฺต	ชมเชยอยู่, เมื่อชมเชย (จ.)
ทกฺขิสฺสสฺถ	ทิสฺ	เพกฺขณ ในกรณฺดู, การเห็น + สฺสสฺถ	จักเห็น
ทตฺวา	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + ตฺวา	ให้แล้ว, ถวายแล้ว
ททฺนฺต	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + อ + อนฺต	ให้อยู่, เมื่อให้
ททฺนฺติ	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + อ + อนฺติ	ยอมให้
ททฺมาน	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + อ + มาน	ให้อยู่, เมื่อให้
ทमित	ทมฺ	ทมเน ในกรณฺฝึก + ต	(อัน...) ทรมานแล้ว, ฝึกแล้ว
ทमितฺวา	ทมฺ	ทมเน ในกรณฺฝึก + ตฺวา	ทรมานแล้ว, ฝึกแล้ว
ทเมตฺวา	ทมฺ	ทมเน ในกรณฺฝึก + ณ + ตฺวา	ฝึกแล้ว, ทรมานแล้ว (จ.)
ทสฺเสยฺสุ	ทิสฺ	อุจฺจารณ ในกรณฺสวด,แสดง + ณฺย + อํ	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสาม	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + สฺสาม	จักให้
ทสฺสามิ	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + สฺสามิ	จักให้
ทสฺเสตฺวา	ทิสฺ	อุจฺจารณ ในกรณฺสวด, แสดง + ณ + ตฺวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสนฺต	ทิสฺ	อุจฺจารณ ในกรณฺสวด, แสดง + ณ + อนฺต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ทสฺเสนฺติ	ทิสฺ	อุจฺจารณ ในกรณฺสวด,แสดง + ณ + อนฺต + อี	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ทสฺเสสิ	ทิสฺ	อุจฺจารณ ในกรณฺสวด, แสดง + ณ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
ทาทพฺพ	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งให้
ทาเปสิ	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + ณฺาเป + อี	(ยัง...) ใ้ให้แล้ว
ทาเปสฺสามิ	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + ณฺาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ให้
ทิฏฺฐ	ทิสฺ	เพกฺขณ ในกรณฺดู,การเห็น + ต	(อัน...) เห็นแล้ว
ทินฺน	ทา	ทาเน ในกรณฺให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว
ทิสฺวา	ทิสฺ	เพกฺขณ ในกรณฺดู,การเห็น + ตฺวา	เห็นแล้ว
ทิสฺสิ	ทิสฺ	เพกฺขณ ในกรณฺดู,การเห็น + ย + สิ	ยอมปรากฎ (ท.)

ทียนุติ	ทา ทาเน ในการให้ + ย + อนุเต	(อัน...) ให้อยู่
ทียิตถ	ทา ทาเน ในการให้ + ย + อา	(อัน...) ให้แล้ว
ทูลลภ	ทุ + ลภ ลาภ ในการได้ + ข	อันบุคคลได้โดยยาก
เทติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ติ	ย่อมถวาย
เทถ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ถ	จงให้
เทนุติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนุติ	ย่อมให้
เทนตุ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนุตุ	จงให้
เทเสติ	ทิสึ อัจจารณ ในการสวด,แสดง + เณ + ติ	ย่อมแสดง (จ.)
เทเสตวา	ทิสึ อติสฺซฺชเน ในการสวด,แสดง + เณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
เทเสนุต	ทิสึ อัจจารณ ในการสวด,แสดง + เณ + อนุต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
เทเสสิ	ทิสึ อติสฺซฺชเน ในการแสดง + เณ + ฮี	แสดงแล้ว (จ.)
เทหิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ทิ	จงให้
ธาวะติ	ธร ธารณ ในการทรงไว้ + เณ + ติ	ย่อมทรงไว้ (จ.)
ธาวะนุต	ธร ธารณ ในการทรงไว้ + เณ + อนุต	ทรงไว้อยู่, เมื่อทรงไว้ (จ.)
ธาวติ	ธารุ เวคคตฺยํ ในการไปเร็ว + อ + ติ	ย่อมวิ่ง
ธาวิต	ธารุ เวคคตฺยํ ในการไปเร็ว + ต	วิ่งแล้ว
ฐุมายนุต	ฐุม + อาย + อนุต	ประพุดิเพียงตั้งควันไฟอยู่
ฐุมายิ	ฐุม + อาย + ฮี	ประพุดิเพียงตั้งควันไฟแล้ว
โธวติ	โธรุ โธวเน ในการล้าง + อ + ติ	ย่อมล้าง, ย่อมชำระ
โธวนตุ	โธรุ โธวเน ในการล้าง + อ + อนุตุ	จงล้าง, จงชำระ
โธวาเปสิ	โธรุ โธวเน ในการชำระ + ณาเป + ฮี	(ยัง...) ให้ล้างแล้ว, ให้ชำระแล้ว
โธวิตวา	โธรุ โธวเน ในการล้าง + ตวา	ล้างแล้ว
โธวิสลํามิ	โธรุ โธวเน ในการล้าง + ลํามิ	จักล้าง, จักชำระ
นฏฺจ	นสฺ อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ต	ฉิบหายแล้ว
นปฺปโทนุติ	น + ป + ทู สตฺตยาญํ ในควมมี, เป็น + อ + อนุติ	ย่อมไม่เพียงพอ
นมติ	นม นเต ในการน้อมลง + อ + ติ	ย่อมน้อมไป
นมสลิตพฺพ	นมสฺส วนฺทเน ในการกราบไหว้ + ตพฺพ	(อัน...) พึงกราบไหว้
นทาตวา	นทา โสธเน ในการทำให้หมดจด + ตวา	อาบแล้ว

นหาเปตวา	นหา โสธเน ในการชำระให้หมดจด + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อาบแล้ว
นหาเปนุตี	นหา โสธเน ในการให้หมดจด + ณาเป + อนุต + อี	(ยัง...) ให้อาบอยู่
นหายถ	นหา โสธเน ในการทำให้หมดจด + ย + ถ	จงอาบ (ที.)
นหายิตวา	นหา โสเจ ในการชำระ + ตวา	อาบแล้ว
นหายิสฺสามิ	นหา โสธเน ในการทำให้หมดจด + ย + สฺสามิ	จักอาบ (ที.)
นาเสฺนฺติ	นสฺ วินาเส ในความพินาศ + ฌ + อนุติ	(ยัง...) ย่อมให้พินาศ
นิกฺกขุณฺณ	นิ + กขุณฺณ อากขุณฺเน ในการลาก, ฆุต, คร่า, ตึง + อ + ธิ	จงคร่าออก
นิกฺกขุณฺณถ	นิ + กขุณฺณ อากขุณฺเน ในการลาก, ฆุต, คร่า, ตึง + อ + ถ	จงคร่าออก
นิกฺกขุณฺณาเปสฺสิ	นิ + กขุณฺณ อากขุณฺเน ในการลาก, ฆุต, คร่า, ตึง + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้คร่าออกแล้ว
นิกฺกขุณฺณาเปสฺสิ	นิ + กขุณฺณ อากขุณฺเน ในการลาก, ฆุต, คร่า, ตึง + ณาเป + ธิ	(ยัง...) จงให้คร่าออก
นิกฺขณฺตุ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขณฺนฺติ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุติ	ย่อมออกไป
นิกฺขณฺมา	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + ม	จะออกไป
นิกฺขณฺมิ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิกฺขณฺมิตฺวา	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิกฺขณฺมึสฺ	นิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	ออกไปแล้ว
นิฆฺนฺสฺนฺตี	นิ + ฆฺนฺสฺ ฆฺนฺสฺเน ในการขัด, ถู, เช็ด + อ + อนุต + อี	เสียดสีอยู่, เมื่อเสียดสี
นิจฺจรฺติ	นิ + จฺร เฆทเน ในการตัด + อ + ติ	ย่อมแปลง
นิจฺจจฺาติ	นิ + จฺา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อ + ติ	ย่อมสำเร็จ
นิจฺจจฺิต	นิ + จฺา คตฺตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	สำเร็จแล้ว, จบแล้ว
นิทฺททายนฺติ	นิทฺทา + อาย + อนุติ	ย่อมประพตฺติทลฺบ (ธฺาตุบฺัจจย)
นิปฺชฺชฺตุ	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + ต	จงนอน (ที.)
นิปฺชฺชฺาเปตฺวา	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + (ย) + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นอนแล้ว
นิปฺชฺชฺี	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อี	นอนแล้ว (ที.)
นิปฺชฺชฺิตพฺพ	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งนอน
นิปฺชฺชฺิตฺวา	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + (ย) + ตวา	หมอบแล้ว, นอนแล้ว
นิปฺชฺชฺึสฺ	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ย + อฺ	นอนแล้ว (ที.)
นิปฺนฺน	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	นอนแล้ว

นิปฺยชฺฉิสุลฺลติ	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สุลฺลติ	จักนอน (ท.)
นิพฺพตฺต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อี	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺติตฺตวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	บังเกิดแล้ว
นิพฺพายิ	นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ดับแล้ว (ท.)
นิพฺพิหนฺน	นิ + วิทฺ ตฺมุจฺฉิ ในความยินดี + ต	เบื่อหน่ายแล้ว
นิพฺพตฺ	นิ + วา คติมฺหิ ในการไป + ต	ดับแล้ว
นิมนฺตฺวาเปตฺตวา	นิ + มนฺตฺ นิมนฺตฺเน ในการเชื้อเชิญ + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้มนต์แล้ว, ให้เชื้อเชิญ..
นิมนฺตฺติ	นิ + มนฺตฺ นิมนฺตฺเน ในการเชื้อเชิญ + ณา + ต	(อัน...) มินต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺตฺเตตฺตวา	นิ + มนฺตฺ นิมนฺตฺเน ในการเชื้อเชิญ + ณา + ตฺวา	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺตฺเตสิ	นิ + มนฺตฺ นิมนฺตฺเน ในการเชื้อเชิญ + ณา + อี	นิมนต์แล้ว, เชื้อเชิญแล้ว (จ.)
นิมนฺตฺเตหิ	นิ + มนฺตฺ นิมนฺตฺเน ในการเชื้อเชิญ + ณา + หิ	จงนิมนต์, จงเชื้อเชิญ (จ.)
นิมุขฺชาเปตฺติ	นิ + มุขฺชฺ โอลีทฺเน ในการตำลง + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ตำลง
นิมุขฺชฺ	นิ + มุขฺชฺ โอลีทฺเน ในการตำลง + อี	ตำลงแล้ว
นิยฺยยาเทสิ	นิ + ยตฺ นียฺยยาตฺเน ในการมอบให้ + ณา + อี	มอบให้แล้ว (จ.)
นิวตฺต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ต	กลับแล้ว
นิวตฺต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + หิ	จงกลับ
นิวตฺตถ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ถ	จงกลับ
นิวตฺตสุลฺล	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + สุลฺล	จงกลับ
นิวตฺตฺวาเปตฺตวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวตฺตติ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อี	กลับแล้ว
นิวตฺตติต	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณา + ต	(อัน...) ให้กลับแล้ว
นิวตฺตติตฺตวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตฺวา	กลับแล้ว
นิวตฺตติสุ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อุมฺ	กลับแล้ว
นิวตฺเตตฺตวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณา + ตฺวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวตฺเตยฺยยาถ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + เอยฺยยาถ	พึงกลับ
นิวาเรตฺตวา	นิ + วรฺ นีวาร์เณ ในการห้าม + ณา + ตฺวา	ห้ามแล้ว (จ.)
นิวาเรนฺต	นิ + วรฺ อาวาร์เณ ในการปิดกั้น + ณา + อนุต	ห้ามอยู่, เมื่อห้าม (จ.)

นิวาเรลี	นิ + วร นิวารณ ในการห้าม + เณ + อี	ห้ามแล้ว (จ.)
นิวาเรลฺ	นิ + วร อวารณ ในการปิดกั้น + เณ + อุ	ห้ามแล้ว (จ.)
นิวาเสตฺวา	นิ + วส อจฺจาทน ในการนุ่งห่ม + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ตั้งแล้ว, นุ่งแล้ว
นิเวลีต	นิ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + ต	(อัน...) ให้อยู่แล้ว
นิเวเสลี	นิ + วิส พฺยาปเน ในการแผ่ไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้ตั้งแล้ว
นิสินฺน	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งแล้ว
นิสีท	นิ+ สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ทิ	จงนั่ง
นิสีทถ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อ + ถ	จงนั่ง
นิสีทนฺต	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +อ+อนฺต	นั่งอยู่, เมื่อนั่ง
นิสีทาเปตฺวา	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +ณฺาเป+ตฺวา(ยัง...) ให้นั่งแล้ว	
นิสีทาเปลฺ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป +ณฺาเป+อุ	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิสีทิ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อี	นั่งแล้ว
นิสีทิตฺตพฺพ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งนั่ง
นิสีทิตฺวา	นิ+ สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ตฺวา	นั่งแล้ว
นิสีทิสฺสามิ	นิ+ สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + สฺสามิ	จักนั่ง
นิสีทิสฺ	นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + อุ	นั่งแล้ว
นิลฺสาย	นิ + ลี สเย ในการนอน + ตฺวา	อาศัยแล้ว
นีหริตฺตพฺพ	นี + ทร ทฺรณ ในการนำไป + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งนำออกไป
นีหริตฺวา	นี + ทร ทฺรณ ในการนำไป + ตฺวา	นำออกไปแล้ว
เนตฺวา	นี นเย ในการนำไป + ตฺวา	นำไปแล้ว
เนลฺสามิ	นี นเย ในการนำไป + สฺสามิ	จักนำไป
ปกาสเนนฺต	ป + กาส ปกาสเน ในการประกาศ + เณ + อนฺต	ประกาศอยู่, เมื่อประกาศ (จ.)
ปกกนฺต	ป + กมุ ปทฺวิฏฺเญเป ในการก้าวเท้า + ต	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกกมิลฺลิตฺติ	ป + กมุ ปทฺวิฏฺเญเป ในการก้าวเท้า + ลฺลิตฺติ	จักหลีกเลี่ยง
ปกกมิลฺ	ป + กมุ ปทฺวิฏฺเญเป ในการก้าวเท้า + อุ	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกกามิ	ป + กมุ ปทฺวิฏฺเญเป ในการก้าวเท้า + อี	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกโกสฺติ	ป + กุส อฺวทาเน ในการร้องเรียก + อ + ติ	ย่อมร้องเรียก
ปกโกสฺสาเปตฺวา	ป + กุส อฺวทาเน ในการร้องเรียก + ณฺาเป + ตฺวา	(ยัง...) ใ้ร้องเรียกแล้ว

ปกโกสาเปลิ	ป + กุส อวทาน ในการร้องเรียก + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้อวทานร้องเรียกแล้ว
ปกโกลิตวา	ป + กุส อวทาน ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปกขลิตวา	ป + ขล จลเน ในความท้วนไหว + ตวา	สิ้นแล้ว
ปกจิตต	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ใส่เข้าไปแล้ว
ปกจิป	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + อี	ใส่เข้าไปแล้ว
ปกจิปตวา	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ใส่เข้าไปแล้ว
ปกจิปีส	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + อัง	ใส่เข้าไปแล้ว
ปจ	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + ทิ	จกหุง
ปจติ	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + ทิ	ย่อมหุง
ปจถ	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + ถ	จกหุง
ปจนุต	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + อนุต	หุงอยู่, เมื่อหุง
ปจาเปตวา	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อวทานแล้ว
ปจามิ	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + อ + มิ	ย่อมหุง
ปจินุต	ป + จิ จเย ในการลั่งส้ม + นา + อนุต	เลือกเก็บอยู่, เมื่อเลือกเก็บ
ปจนิสสามิ	ป + จิ จเย ในการลั่งส้ม + นา + สสามิ	จักเลือกเก็บ
ปจิสสามิ	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + สสามิ	จักหุง
ปจจมาน	ปจ ปาเก ในการหุง, ต้ม + ย + มาน	(อัน...) หุงอยู่, เมื่อหุง
ปจจเวกษนุต	ปติ + อว + อิกษ ทสสนเน ในการดู, การเห็น + อ+อนุต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
ปจจเวกษิตพพ	ปติ + อว + อิกษ ทสสนเน ในการดู, การเห็น + ตพพ	(อัน...) พังพิจารณา
ปจจาตมิ	ปติ + อว + คมุ คติมุทิ ในการไป + อี	กลับมาแล้ว
ปจจาสิสนนติ	ปติ + อว + สิส อิจจาย ในความปรารถนา + อ+อนุต	ย่อมหวังเฉพาะ
ปจจุตคนตวา	ปติ + อว + คมุ คติมุทิ ในการไป + ตวา	ต้อนรับแล้ว
ปจจุฏเจนติ	ปติ+อว+ จา คตนิวัตติมุทิ ในการห้ามการไป + อ+อนุต	ย่อมลุกขึ้นต้อนรับ
ปจโจโรทิตวา	ปติ + อว + รุท ชนเน ในการเกิด + ตวา	ลงเฉพาะแล้ว
ปเจสสติ	ป + จิ จเย ในการลั่งส้ม + สสติ	จักเลือก
ปชชสนนติ	ป + ชล ทิตติมุทิ ในความรุ่งเรือง + อ + อนุต	โพลงอยู่, เมื่อโพลง
ปณตต	ป + ฌป นิกขิปเน ในการใส่เข้าไป + ต	(อัน...) ปลูกแล้ว
ปณตทาเปติ	ป + ฌป นิกขิปเน ในการใส่เข้าไป + ฌ + ต	ย่อมปลูก, ย่อมบัญญัติ (จ.)

ปณฺญาเปตฺวา	ป + ฌป นิกฺขิปเน ในกาโรไล้เข้าไป + ฌ + ตฺวา	ปูลาดแล้ว, บัญญัติแล้ว (จ.)
ปณฺญาเปลฺลํ	ป + ฌป นิกฺขิปเน ในกาโรไล้เข้าไป + ฌ + อํ	ปูลาดแล้ว (จ.)
ปณฺญายติ	ป + ฌา อวโพนฺ ในกาโรรู้ + ย + ติ	ยอมปรากฏ (ท.)
ปณฺญายนฺติ	ป + ฌา อวโพนฺ ในกาโรรู้ + ย + อนฺติ	ยอมปรากฏ (ท.)
ปณฺญายิสฺสํ	ป + ฌา อวโพนฺ ในกาโรรู้ + ย + อํ	ปรากฏแล้ว (ท.)
ปณฺญาयมาณ	ป + ฌา อวโพนฺ ในกาโรรู้ + ย + มาณ	ปรากฏอยู่, เมื่อปรากฏ
ปณฺญายิสฺสตี	ป + ฌา อวโพนฺ ในกาโรรู้ + ย + สฺสตี	จักปรากฏ (ท.)
ปฏิกกนฺต	ปติ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในกาโรก้าวเท้า + ต	ก้าวกลับแล้ว
ปฏิจจ	ปติ + อิ คตฺมฺหิ ในกาโรไป + ตฺวา	อาศัยแล้ว
ปฏิจจมนฺ	ปติ + ฌท อปฺวารเณ ในกาโรปกปิด + ต	(อัน...) ปกปิดแล้ว
ปฏิจจมาเปสิ	ปติ + อิสฺ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ฌาเป + อี	(ยัง...) ใ้รับแล้ว
ปฏิจฺชคฺคตี	ปติ + ชฺคฺค โปสฺเน ในกาโรเลี้ยงดู + ฌ + ติ	ยอมปรนนิบัติ, ย่อมปฏิบัติ
ปฏิจฺชคฺคถ	ปติ + ชฺคฺค รกฺษเณ ในกาโรรักษา + ฌ + ถ	จงปฏิบัติ
ปฏิจฺชคฺคนฺตี	ปติ + ชฺคฺค รกฺษเณ ในกาโรรักษา + ฌ + อนฺต + (อี)	ปฏิบัติอยู่, เมื่อปฏิบัติ
ปฏิจฺชคฺคาคฺหิ	ปติ + ชฺคฺค รกฺษเณ ในกาโรรักษา + ฌ + หิ	จงปฏิบัติ
ปฏิจฺชคฺคิตฺตพฺพ	ปติ + ชฺคฺค รกฺษเณ ในกาโรรักษา + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งปฏิบัติ
ปฏฺิเทนฺติ	ปติ + ทา ทาเน ในกาโรให้ + ฌ + อนฺติ	ยอมให้ตอบ
ปฏฺิปาเทยฺยาลิ	ปติ + ปท คตฺมฺหิ ในกาโรไป + ฌ + ฌยฺยาลิ	(ยัง...) พึ่งให้ถึงเฉพาะ
ปฏฺิปปณฺมาเมสิ	ปติ + ป + นม นเต ในกาโรน้อมลง + ฌ + อี	(ยัง...) ใ้หมกกลับแล้ว
ปฏฺิพทฺธ	ปติ + พทฺ พนฺธเน ในกาโรผูก + ต	เนื่องเฉพาะแล้ว
ปฏฺิมณฺทิต	ปติ + มทฺ มณฺทเน ในกาโรประดับ + ต	(อัน...) ประดับแล้ว
ปฏฺิมุกก	ปติ + มุจ จาเต ในกาโรสละ + ต	ส่วมแล้ว
ปฏฺิยตฺต	ปติ + ยต นฺยฺยาดเน ในกาโรมอบให้ + ต	(อัน...) ตกแต่งแล้ว
ปฏฺิยตฺต	ปติ + ยต สฺชฺชเน ในกาโรเตรียม + ต	(อัน...) เตรียมแล้ว
ปฏฺิยาคิต	ปติ + ยต นฺยฺยาดเน ในกาโรมอบให้ + ฌ + ต	(อัน...) ใ้เตรียมแล้ว (จ.)
ปฏฺิลภิ	ปติ + ลภ ลาภ ในกาโรได้ + อี	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏฺิลภิตฺวา	ปติ + ลภ ลาภ ในกาโรได้ + ตฺวา	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏฺิวสตี	ปติ + วส นฺวาเส ในกาโรอยู่ + ฌ + ติ	ยอมอาศัยอยู่

ปฏิวชิษณิสต์ติ	ปติ + วิช ตาพเน ในการแทงตลอด + ย + ส์สฺติ	จักแทงตลอด (ท.)
ปฏิสำเมติ	ปติ + สฺม ปติสำมมฺหิ ในการเก็บ + เณ + ติ	ย่อมเก็บบ้าง (จ.)
ปฏิสฺสณิตฺวา	ปติ + สฺ สวเณ ในการฟัง + ณา + ตฺวา	ฟังตอบแล้ว, รับคำแล้ว
ปฏฺเจติ	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + ติ	ย่อมปรารถนา (จ.)
ปฏฺเจตฺวา	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + ตฺวา	ปรารถนาแล้ว
ปฏฺเจหนฺต	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + หนฺต	ปรารถนาอยู่, เมื่อปรารถนา (จ.)
ปฏฺเจมิ	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + มิ	ย่อมปรารถนา (จ.)
ปฏฺเจสิ	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + ฮี	ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปติ	ปต ปตเน ในการตกไป + ฮี	ล้มลงแล้ว
ปติฏฺจฺหิ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฮี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจฺหิสฺ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฮฺ	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจาเปสิ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป + ฮี	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจาป	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตฺวา	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติฏฺจฺจติ	ปติ + จา คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปตติต	ปต ปตเน ในการตกไป + ต	ล้มลงแล้ว
ปตติตฺวา	ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺวา	ตกลงแล้ว
ปตต	ป + อป ปาปฺถเน ในการถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตตถ	ป + ทร วิตฺถาเร ในการแผ่ไป + ต	แผ่ไปแล้ว
ปตตฺถิต	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + ต	(อัน...) ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตตฺถติ	ปตถ ปตถเน ในความปรารถนา + เณ + ติ	ย่อมปรารถนา (จ.)
ปตฺวา	ป + อป ปาปฺถเน ในการให้ถึง + ตฺวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปปฺโปติ	ป + อป ปาปฺถเน ในการถึง + โฮ + ติ	ย่อมถึง
ปพฺพชฺ	ป + วชฺ คติมฺหิ ในการถึง + ฮี	บรรลุแล้ว
ปมชฺช	ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ย + ฮี	ประมาทแล้ว (ท.)
ปมตต	ป + มท อุมฺมาเท ในความบ้า + ต	ประมาทแล้ว
ปมมฺภูจ	ป + มฺลฺ สฺมฺโมเส ในความหลงลืม + ต	หลงลืมแล้ว
ปมมฺลฺลิตฺวา	ป + มฺลฺ สฺมฺโมเส ในความหลงลืม + ตฺวา	หลงลืมแล้ว
ปยุตต	ป + ยุชฺ โยเค ในการประกอบ + ต	ประกอบแล้ว

ปราชาติ	ปรา + ชี ชเย ในความชณะ + ต	พ่ายแพ้แล้ว
ปริกขิปัสสาม	ปริ + ขิป โนทเน ในการขัดไป + สสาม	จักล่อม
ปริกขิปัส	ปริ + ขิป โนทเน ในการขัดไป + อุ	ล่อมแล้ว
ปริคิลนต	ปริ + คิล นิตเร ในการกลืนกิน + อ + อนต	กลืนอยู่, เมื่อกลิ้น
ปริคฺยหนติ	ปริ + คฺย สวรรณ ในการปกปิด + ย + อนติ	ข่อมซ้อน, ข่อมปกปิด (ท.)
ปริคคทิต	ปริ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ต	(อัน...) ถือเอารอบแล้ว
ปริจริตพพ	ปริ + จร จรณ ในการประพุดติ + ตพพ	(อัน...) พึงปรนนิบัติ
ปริจุมพหนต	ปริ + จุมพ วทณสโยค ในการประกอบด้วยปาก +อ+อนต	จูบโศยรอบอยู่
ปริจจซี	ปริ + จจ จาเค ในการสละ + อี	บริจาคแล้ว, สละรอบแล้ว
ปริจจซีตฺวา	ปริ + จจ จาเค ในการสละ + ตฺวา	สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริจจซีสสาม	ปริ + จจ จาเค ในการสละ + สสาม	จักสละรอบ
ปริจจตต	ปริ + จจ จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) สละรอบแล้ว, บริจาคแล้ว
ปริชิตฺถน	ปริ + ชร วโยทานิมุติ ในความเสื่อมวัย + ต	เก่าแล้ว, คร่ำคร่าแล้ว
ปริเทวนต	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + อ + อนต	คร่ำครวญอยู่, ร้องไห้อยู่
ปริเทเวตต	ปริ + เทว เทวเน ในการร้องไห้ + ตต	คร่ำครวญแล้ว
ปริปฺถน	ปริ + ปฺร ปฺรณ ในการเต็ม + ต	เต็มรอบแล้ว, บริบูรณ์แล้ว
ปริปฺริ	ปริ + ปฺร ปฺรณ ในการให้เต็ม + อี	เต็มรอบแล้ว
ปริภินทิสฺ	ปริ + ภิท วิทธารณ ในการทำลาย + อุ	ยุยงแล้ว
ปริภฺยต	ปริ + ภช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ต	ข่อมบริโภค
ปริภฺยต	ปริ + ภช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + ถ	จงบริโภค
ปริภฺยต	ปริ + ภช พยวทรณ ในการกลืนกิน + อ + อนต	บริโภคอยู่, เมื่อบริโภค
ปริภฺยตฺวา	ปริ + ภช พยวทรณ ในการกลืนกิน + ตฺวา	บริโภคแล้ว
ปริมชฺซีตฺวา	ปริ + มชฺช ปริมชฺชเน ในการนวด + ตฺวา	นวดแล้ว
ปริยาปฺถนติ	ปริ + อา + อป ปาปเน ในการถึง + อุณา + อนติ	ข่อมเรียนเอา
ปริยาปฺถนีสสาม	ปริ + อา + อป ปาปเน ในการถึง + อุณา + สสาม	จักเรียนเอา
ปริเยสถ	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + ถ	จงแสวงหา
ปริเยสมาน	ปริ + เอส ปริเยสเน ในการแสวงหา + อ + มาน	แสวงหาอยู่, เมื่อแสวงหา
ปริวาเรตฺวา	ปริ + วร อวารณ ในการปิดกั้น + ณ + ตฺวา	แวดล้อมแล้ว

ปรีวิศตุ	ปรี + วิส โปสน ในการเลี้ยงดู + อ + ต	จงอังกาส, จงเลี้ยงดู
ปรีวิศนตุ	ปรี + วิส โปสน ในการเลี้ยงดู + อ + อนตุ	จงอังกาส, จงเลี้ยงดู
ปรีวิสิ	ปรี + วิส โปสน ในการเลี้ยงดู + อี	อังกาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปรีวิสิตวา	ปรี + วิส โปสน ในการเลี้ยงดู + ตวา	อังกาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปรีวิสิสู	ปรี + วิส โปสน ในการเลี้ยงดู + อู่	อังกาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปรีวตุ	ปรี + วร ลัวเรน ในการปิด + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปรีสมุพาทนต	ปรี + ส + พาท ปยตเน ในความพยายาม +อ+อนต	นวดอยู่, คลึงอยู่
ปลาเปตวา	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ฌาเป + ตวา	(ยัง...) หนีไปแล้ว
ปลาเปถ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ฌาเป + ถ	(ยัง...) จงหนีไป
ปลาเปสสาม	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ฌาเป + สสาม	(ยัง...) จักหนีไป
ปลายิ	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อี	หนีไปแล้ว
ปลายิต	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ต	หนีไปแล้ว
ปลายิตวา	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + ตวา	หนีไปแล้ว
ปลายิสู	ปลาย ปลายเน ในการหนีไป + อู่	หนีไปแล้ว
ปลาติ	ปล คติมิท ในการไป + อ + ติ	ยอมเที่ยวไป, ยอมบินไป
ปวตตุ	ป + วตุ วตตเน ในความเป็นไป + ต	เป็นไปทั่วแล้ว
ปวตตติ	ป + วตุ วตตเน ในความเป็นไป + อ + ติ	ยอมเป็นไปทั่ว
ปวตเตตวา	ป + วตุ วตตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
ปวตเตสิ	ป + วตุ วตตเน ในการเป็นไป + ฌ + อี	(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
ปวิฏจ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิสนติ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + อนต + (อ)	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสิตวา	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ตวา	เข้าไปแล้ว
ปวิสิสนนติ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + สสนติ	จักเข้าไป
ปวิสิสนสามิ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + สสามิ	จักเข้าไป
ปวิสิสู	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + อู่	เข้าไปแล้ว
ปเวเสตพพ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ฌ + ตพพ	(อัน...) พึงให้ใส่เข้ามา
ปเวเสตวา	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว
ปเวเสสิ	ป + วิส ปเวสน ในการเข้าไป + ฌ + อี	(ยัง...) ให้เข้าไปแล้ว

ปล้นุน	ป + สท ปล่าเท ในความเลื่อมใส + ต	เลื่อมใสแล้ว
ปลลิตฺวา	ป + สลฺ โถมเน ในการสรรเสริญ + ตวา	สรรเสริญแล้ว
ปล่าเชตฺวา	ป + ส่าธ ปล่าธเน ในการประดับ + เณ + ตวา	ประดับแล้ว (จ.)
ปล่าเชสฺส่ามิ	ป + ส่าธ ปล่าธเน ในการประดับ + เณ + สฺล่ามิ	จักประดับ (จ.)
ปลลิตฺวา	ป + สท คตฺยวาล่าเน ในการสิ้นสุดการไป + ตวา	เลื่อมใสแล้ว
ปลลฺติ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + ติ	ย่อมเห็น
ปลลฺถ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + ถ	จงดู
ปลลฺลนฺติ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + อนุติ	ย่อมเห็น
ปลลฺลสิ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + สิ	ย่อมเห็น
ปลลฺสิ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + สิ	เห็นแล้ว
ปลลฺลิตฺวา	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + ตวา	เห็นแล้ว
ปลลฺลิสฺสถ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + สฺลฺถ	จักเห็น, จักดู
ปลลฺลิสฺ	ทิสฺ เพกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อํ	เห็นแล้ว
ปทรนฺต	ป + ทฺร ปทฺหาเร ในการตี + อ + อนุต	ตีอยู่, ประหารอยู่
ปทรฺปาตฺวา	ป + ทฺร ปทฺหาเร ในการตี + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ไม้ตีแล้ว, ให้ประหารแล้ว
ปทรฺตฺวา	ป + ทฺร ปทฺหาเร ในการตี + ตวา	กระทบแล้ว, ตีแล้ว, ประหารแล้ว
ปทฺหาย	ป + ทฺหา จาเค ในการสลະ + ตวา	ละแล้ว, สลະแล้ว
ปทฺธิณฺนฺต	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + อนุต	ส่งไปอยู่, เมื่อส่งไป
ปทฺธิณฺนํมิ	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + มิ	ย่อมส่งไป
ปทฺธิณฺนิ	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + อี	ส่งไปแล้ว
ปทฺธิณฺนิตฺวา	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + ตวา	ส่งไปแล้ว
ปทฺธิณฺนิสฺ	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + อํ	ส่งไปแล้ว
ปทฺธิณฺนยฺยาถ	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + เอยฺยยาถ	พึงส่งไป
ปทฺธิณฺนยฺยํ	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ณา + เอยฺยยํ	พึงส่งไป
ปทฺทิต	ป + ทฺธิ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
ปาจาเปติ	ปจ ป่าเก ในการทุง, ต้ม + ณาเป + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ทุง
ปาเชนฺต	ปชฺ คตฺติมฺทฺธิ ในการไป + เณ + อนุต	ขับไปอยู่, ต้อนไปอยู่ (จ.)
ปาติต	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ต	(อัน...) ให้ตกไปแล้ว

ปาเตนติ	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้ตกไป
ปาปุณฺธิ	ป + อป ปาปุณฺเณ ในการถึง + อุณา + อี	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาปุณฺธิสฺ	ป + อป ปาปุณฺเณ ในการให้ถึง + อุณา + อฺ	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาเปติ	ป + อป ปาปุณฺเณ ในการให้ถึง + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ถึง, ย่อมให้บรรลุ
ปาเปตฺวา	ป + อป ปาปุณฺเณ ในการให้ถึง + เณ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลุแล้ว
ปาเปสิ	ป + อป ปาปุณฺเณ ในการให้ถึง + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลุแล้ว
ปายาสี	ป + อ + ยา คติมุทิต ในการไป + อี	ได้ดำเนินไปแล้ว
ปาเลติ	पाल รกฺษเณ ในการรักษา + เณ + ติ	ย่อมรักษา (จ.)
ปาวสฺสี	ป + อา + วสฺสฺ เสาเก ในการรถ, ราว + อี	ตกแล้ว
ปาวิสี	ป + อ + วิสฺ ปเวสเณ ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว
ปิพฺท	อปิ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อ + ถ	จงปิด
ปิพฺทหนฺต	อปิ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + อ + หนฺต	ปิดอยู่, เมื่อปิด
ปิพฺทาเปสิ	อปิ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ปิดแล้ว
ปิพฺทิต	อปิ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ต	(อัน...) ปิดแล้ว
ปิพฺทิตฺวา	อปิ + ธา ธารเณ ในการทรงไว้ + ตฺวา	ปิดแล้ว
ปิยายติ	ปี ปีติมุทิต ในความยินดี, รัก + ย + ติ	ย่อมรัก, ย่อมผูกพัน (ท.)
ปิลนฺธยีสฺ	ปิลนฺธ ปิลนฺธเณ ในการประดับ + ฌย + อฺ	ประดับแล้ว (จ.)
ปิลนฺธิสฺสํามิ	ปิลนฺธ ปิลนฺธเณ ในการประดับ + สฺสํามิ	จักประดับ
ปิลนฺธเยยฺยาถ	ปิลนฺธ ปิลนฺธเณ ในการประดับ + เณ + เอยฺยาถ	พึงประดับ (จ.)
ปิวิตฺวา	ปา ปาเน ในการดื่ม + ตฺวา	ดื่มแล้ว
ปุจฺจติ	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + อ + ติ	ย่อมถาม
ปุจฺจติ	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + อี	ถามแล้ว
ปุจฺจติต	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุจฺจติตฺวา	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + ตฺวา	ถามแล้ว
ปุจฺจสิสฺ	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + อฺ	ถามแล้ว
ปุญฺจติตฺวา	ปุญฺจ โสฺธเณ ในการชำระ + ตฺวา	เช็ดแล้ว
ปุญฺจ	ปุจฺจ ปุจฺจเณ ในการถาม + ต	(อัน...) ถามแล้ว
ปุริต	ปุร ปุรเณ ในการเต็ม + เณ + ต	เต็มรอบแล้ว (จ.)

ปุเรตวา	ปุร ปุเรน ในการเต็ม + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เต็มแล้ว
เปเสติ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ติ	ย่อมส่งไป (จ.)
เปเสตวา	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสถ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ถ	ขอจงส่งไป (จ.)
เปเสนฺติ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนฺติ	ย่อมส่งไป (จ.)
เปเสนฺติ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนฺต + (อิ)	ส่งไปอยู่, เมื่อส่งไป (จ.)
เปเสนฺตุ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + อนฺตุ	จงส่งไป (จ.)
เปเสลิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ลี	ส่งไปแล้ว (จ.)
เปเสสฺสามิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + สฺสามิ	จักส่งไป (จ.)
เปเสทิ	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ทิ	จงส่งไป (จ.)
โปถาเปตวา	โปถ โปถเน ในการโทย + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้โทยแล้ว
โปถตวา	โปถ โปถเน ในการโทย + เณ + ตวา	โทยแล้ว (จ.)
โปถลึ	โปถ โปถเน ในการโทย + เณ + ลี	โทยแล้ว (จ.)
โปเสนฺติ	โปส โปสเน ในการเลี้ยงดู + เณ + อนฺติ	ย่อมเลี้ยงดู (จ.)
โปเสสฺสติ	โปส โปสเน ในการเลี้ยง + เณ + สฺสติ	จักเลี้ยงดู (จ.)
ผรติ	ผร ผรเน ในการแผ่ไป + อ + ติ	ย่อมแผ่ไป
พฺนฺติตวา	พฺนฺต พฺนฺตเน ในการผูก + ตวา	ผูกแล้ว
พฺนฺตณฺต	พฺนฺต อวโพธเน ในการรู้ + ย + อนฺต	รู้อยู่, เมื่อรู้, ตรัสรู้, เมื่อตรัสรู้ (ท.)
พฺยาสฺตต	วิ + อา + สฺนฺชฺ ส่งเค ในความข้องอยู่ + ต	ข้องแล้ว, เกี่ยวข้องแล้ว, ติดแล้ว
ภณฺชฺติ	ภณฺชฺ มทฺทเน ในการทำลาย, ผ่า + อ + ติ	ย่อมหัก
ภวิสฺสติ	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี,ความเป็น + สฺสติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสนฺติ	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี,ความเป็น + สฺสนฺติ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสลึ	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี,ความเป็น + สฺสลึ	จักเป็น
ภเวยฺยํ	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี,ความเป็น + อ + เอยฺยํ	พึงมี, พึงเป็น
ภเวยฺยาม	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี,ความเป็น + อ + เอยฺยาม	พึงมี, พึงเป็น
ภาเวณฺต	ภฺว สฺตตฺตํ ในความมี, เป็น + เณ + อนฺต	(ยัง...) ให้เจริญอยู่, เมื่อให้เจริญ
ภาสฺนฺต	ภาส วยตฺตฺยํ วาจาญ ในการพูดชัด + อ + อนฺต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
ภิชฺชฺมาน	ภิท ภิชฺชฺเน ในการแตก-หัก-ทำลาย + ย + มาน	แตกอยู่, เมื่อแตก (ท.)

มิชชีตวา	มิท มิชฺเชเน ในการแตก + ตวา	แตกแล้ว
มิชฺเชยฺย	มิท มิชฺเชเน ในการแตก + ย + เอยฺย	เพิ่งแตก, เพิ่งหัก (ท.)
มิหฺทิสฺสุ	มิท วิหารเณ ในการทำลาย + ฮฺ	ทำลายแล้ว
มิหฺน	มิท มิชฺเชเน ในการแตก + ต	แตกแล้ว, หักแล้ว
มิหฺน	มิท มิชฺเชเน ในการแตก + ต	แตกแล้ว
ภุชฺติ	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + อ + ต	ยอมบริโภค
ภุชฺนฺติ	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + อ + อนฺติ	ยอมบริโภค
ภุชฺติตฺตพฺพ	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + ตพฺพ	(อัน...) เพิ่งบริโภค
ภุชฺตีตฺตวา	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว
ภุชฺตีสฺสาม	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + สฺสาม	จกบริโภค
ภุชฺเชยฺย	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + อ + เอยฺย	เพิ่งบริโภค
ภุชฺตวา	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว
โภเชตฺตวา	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + เณ + ตวา	(ยัง..) ให้บริโภคแล้ว
โภเชนฺติ	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + เณ + อนฺติ	(ยัง...) ย่อมให้บริโภค
โภเชนฺตี	ภุชฺ พยวทรเณ ในการกลืนกิน + เณ + อนฺต + (อฺ)	(ยัง...) ให้บริโภคอยู่
มกฺขาเปตฺตวา	มกฺข มกฺขเน ในการทา, ลูกล้าง + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ทาแล้ว
มณฺณิสฺสฺสลิ	มณ ณาเณ ในการรู้ + ย + สฺสลิ	จกสำคัญ (ท.)
มต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ต	ตายแล้ว
มนสิกโรติ	มน + กร กรเณ ในการกระทำ + โอ + ต	ยอมกระทำไว้ในใจ
มนสิกาตฺตพฺพ	มน + กร กรเณ ในการกระทำ + ตพฺพ	(อัน...) เพิ่งกระทำไว้ในใจ
มนฺเตตฺตวา	มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ตวา	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มนฺเตสิ	มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ + ฮฺ	ปรึกษาแล้ว (จ.)
มรฺนฺต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + อ + อนฺต	ตายอยู่, เมื่อตาย
มริตฺตพฺพ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ตพฺพ	(อัน...) เพิ่งตาย
มริตฺตวา	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + ตวา	ตายแล้ว
มาเปตฺตวา	มาป มาปเน ในการสร้าง + เณ + ตวา	สร้างแล้ว (จ.)
มาริต	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + เณ + ต	(อัน...) ให้ตายแล้ว
มาเรตฺตพฺพ	มร ปาณจาเต ในการสละชีวิต + เณ + ตพฺพ	(อัน...) เพิ่งให้ตาย

มาเรตวา	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
มาเรถ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้ตาย
มาเรสสามิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + สสามิ	(ยัง...) จักให้ตาย
มุจสิสนฺติ	มุจ โมกุเข ในความหลุดพ้น + ย + สสนฺติ	จักหลุดพ้น (ท.)
มุจสิสุ	มุจ โมกุเข ในความหลุดพ้น + ย + อํ	ไหลออกแล้ว, พ้นแล้ว (ท.)
มุญจิตวา	มุจ จาเค ในการสละ + ตวา	ปล่อยแล้ว, สบายแล้ว, เปล่งแล้ว
มุตต	มุจ โมกุเข ในความหลุดพ้น + ต	พ้นแล้ว
โมจยิสฺสุ	มุจ โมจเน ในการปล่อย + ฌย + อํ	ปล่อยแล้ว (จ.)
โมเจถ	มุจ โมจเน ในการปล่อย + เณ + ถ	จงปล่อย (จ.)
ยาจมาน	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + มาน	อ้อนวอนอยู่, ขอบอยู่
ยาจิ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อี	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิต	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ต	(อัน...) ขอแล้ว
ยาจิตวา	ยาจ ยาจเน ในการขอ + ตวา	ขอแล้ว, อ้อนวอนแล้ว
ยาจิสฺสุ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อํ	ขอแล้ว
ยาเจยฺยํ	ยาจ ยาจเน ในการขอ + อ + เอยฺยํ	พึงขอ
ยิฏฺฐ	ยช ปุชํ ในการบูชา + ต	(อัน...) บูชาแล้ว, บวงสรวงแล้ว
ยุตต	ยช โยเค ในการประกอบ + ต	ควรแล้ว, ประกอบแล้ว
โยเชตฺวา	ยช โยเค ในการประกอบ + เณ + ตวา	ประกอบแล้ว
รกฺขนฺต	รกฺข รกฺขเณ ในการรักษา + อ + นฺต	รักษาอยู่, เมื่อรักษา
รกฺขนฺติ	รกฺข รกฺขเณ ในการรักษา + อ + นฺติ	ย่อมรักษา
รกฺขจิตฺวา	รกฺข รกฺขเณ ในการรักษา + ตวา	รักษาแล้ว
รณฺขินฺต	รณฺช ราเค ในความกำหนด + ย + นฺติ	ย่อมยินดี (ท.)
รณฺขนฺติ	รณฺ กิฬายํ ในการเล่น + ฌย + นฺติ	(ยัง...) ย่อมให้รื่นรมย์
รณฺสิ	รณฺ กิฬายํ ในการเล่น + อ + สิ	ย่อมรื่นรมย์
โรเจถ	รฺจ ปิติมฺหิ ในความพอใจ + เณ + ถ	ย่อมพอใจ (จ.)
โรเจสิ	รฺจ ปิติมฺหิ ในความยินดี + เณ + สิ	ย่อมพอใจ (จ.)
โรทนฺติ	รฺท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + นฺต + อี	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
โรทมาน	รฺท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + มาน	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้

โรทลี	รฺท อสฺสฺวิโมจเน ในการปล่อยน้ำตา + อ + ลี	ยอมร้องไห้
โรเสนฺต	รฺส โกธ ในความโกรธ + อ + หนฺต	โกรธอยู่
ลคฺค	ลคฺ สงฺเข ในความข้องอยู่ + ต	ข้องแล้ว
ลขฺชิต	ลขฺชึ ลขฺชํ ในความละลาย + ต	ละลายแล้ว
ลทฺธ	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลทฺธพฺพ	ลภ ลาภ ในการได้ + ตพฺพ	(อัน...) พึงได้
ลภตฺติ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + ตฺติ	ยอมได้
ลภนฺตฺติ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + หนฺตฺติ	ยอมได้
ลภมาน	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ได้อยู่, เมื่อได้
ลภามิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + มิ	ยอมได้
ลภิ	ลภ ลาภ ในการได้ + อี	ได้แล้ว
ลภิตฺวา	ลภ ลาภ ในการได้ + ตฺวา	ได้แล้ว
ลภิมฺห	ลภ ลาภ ในการได้ + มฺห	ได้แล้ว
ลภิสฺสฺติ	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสฺติ	จักได้
ลภิสฺสฺลึ	ลภ ลาภ ในการได้ + สฺสฺลึ	จักได้
ลภิสฺ	ลภ ลาภ ในการได้ + อฺ	ได้แล้ว
วภฺขามิ	วภฺ วยตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + สฺลํามิ	จกกล่าว
วภฺเชตฺวา	วภฺชึ จาเค ในการสละ + ฌ + ตฺวา	เว้นแล้ว (จ.)
วญฺเจสิ	วญฺจ วญฺจเน ในการหลอกลวง + ฌ + อี	ลวงแล้ว (จ.)
วภฺภูตฺติ	วภฺ วมฺภูเน ในความสมควร + อ + ตฺติ	ยอมควร, ย่อมเหมาะสม
วทฺตฺนฺต	วทฺตฺน วทฺตฺนเน ในความเจริญ + อ + หนฺต	เจริญอยู่, เมื่อเจริญ
วทฺตฺนมาน	วทฺตฺน วทฺตฺนเน ในความเจริญ + อ + มาน	เจริญอยู่, เมื่อเจริญ
วณฺณนฺต	วณฺณ ฤตฺติยํ ในการสรรเสริญ + ฌ + หนฺต	สรรเสริญอยู่, เมื่อสรรเสริญ (จ.)
วณฺณนฺตฺติ	วณฺณ ฤตฺติยํ ในการสรรเสริญ + ฌ + หนฺตฺติ	ยอมสรรเสริญ (จ.)
วตฺตพฺพ	วจ วยตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตพฺพ	(อัน...) พึงกล่าว
วตฺตตาม	วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + อ + ม	ยอมเป็นไป
วตฺตเตตฺวา	วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เป็นไปแล้ว
วตฺวา	วจ วยตฺติยํ วาจาญํ ในการพูดชัด + ตฺวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว, กราบพูลแล้ว

วทติ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + ติ	ย้อมกล่าว
วทนุต	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกล่าว
วทนุตติ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + อนุตติ	ย้อมกล่าว
วทามิ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + มิ	ย้อมกล่าว
วทิสฺ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อฺ	กล่าวแล้ว
วทเถถ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + เถ	จงกล่าว
วทเอสสิ	วท วิยตติยัม วาจายัม ในกาการพุดซัด + อ + สสิ	ย้อมกล่าว
วทนุตุ	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + อ + ตุ	จงไหว้
วทนุทนุต	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + อ + อนุต	กราบไหว้อยู่, เมื่อกราบไหว้
วทนุทมาน	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + อ + มาน	ไหว้อยู่, เมื่อไหว้
วทนุททาเปสิ	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ไหว้แล้ว
วทนุทิตวา	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + ตวา	ไหว้แล้ว
วทนุทิสฺสามิ	วทนุท วทนุทเน ในกาการกราบไหว้ + สฺสามิ	จักไหว้
วสฺติ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + ติ	ย้อมอยู่
วสฺถ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + ถ	จงอยู่
วสฺนุต	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺนุตติ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + อนุตติ	ย้อมอยู่
วสฺนุตตี	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + อนุต + อี	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺมาน	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + มาน	อยู่อยู่, เมื่ออยู่
วสฺอาเปตวา	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อยู่แล้ว
วสฺอาเปนุต	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + ณาเป + อนุต	(ยัง...) ให้อยู่อยู่, เมื่อให้อยู่
วสฺสามิ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อ + มิ	จะอยู่
วสฺสิ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + อี	อยู่แล้ว
วสฺสิตวา	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + ตวา	อยู่แล้ว
วสฺสิสฺสาม	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + สฺสาม	จักอยู่
วสฺสิสฺสามิ	วสฺ นิวาเส ในกาการอยู่ + สฺสามิ	จักอยู่
วสฺสฺนุต	วสฺสฺ เสเก ในกาการรด, ราด + อ + อนุต	ตกอยู่, เมื่อตก
วสฺสฺสิ	วสฺสฺ เสเก ในกาการรด, ราด + อี	ตกแล้ว

วเส้ยยาม	วส นีวาเส ในกรออยู่ + อ + เอยยาม	พั่งอยู่
วาเจด	วจ วิยตติย วาจาย์ ในกรพุดซัด + เณ + ถ	จงบอก (จ.)
วายนนต	วายม อุลลสาเท ในกรวามพยายาม + อ + อนนต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วายมิตวา	วายม อุลลสาเท ในกรวามพยายาม + ตวา	พยายามแล้ว
วาริต	วร นีวารณ ในกรท้าม + เณ + ต	(อัน...) ท้ามแล้ว (จ.)
วาริยามาน	วร นีวารณ ในกรท้าม + เณ + ย + มาน	(อัน...) ท้ามอยู่, เมื่อท้าม (จ.)
วาเรถ	วร นีวารณ ในกรท้าม + เณ + ถ	จงท้าม (จ.)
วิกิกริ	วิ + กิร วิกิรณ ในกรเรียรย + อี	เกลี้ยลงแล้ว
วิกิกริตวา	วิ + กิร วิกิรณ ในกรเรียรย + ตวา	ไปรยแล้ว
วิกิถณต	วิ + กิ ทพพวิณิมเย ในกรแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา + ถ	จงขาย
วิกิถณาเปนตี	วิ + กิ ทพพวิณิมเย ในกรแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + ณาเป+อนนต+ออี (ยัง...) ให้อขายอยู่	
วิกิขิตต	วิ + ขิป โนทเน ในกรซัดไป + ต	ฟุ้งซ่านแล้ว
วิตจจติ	วิ + คมฺ คติมฺหิ ในกรไป + อ + ต	ยอมไปปราศ
วิจรติ	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + อ + ต	ยอมเที่ยวไป
วิจรถ	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + อ + ถ	จงเที่ยวไป
วิจรนตี	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + อ + อนนต + อี	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจริ	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + อี	เที่ยวไปแล้ว
วิจริต	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + ต	(อัน...) เที่ยวไปแล้ว
วิจริตวา	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
วิจริมฺทา	วิ + จร จรณ ในกรเที่ยวไป + มฺทา	เที่ยวไปแล้ว
วิจินนต	วิ + จิ จเย ในกรสั่งสม + นา + อนนต	เลือกอยู่, เมื่อเลือก
วิจินาติ	วิ + จิ จเย ในกรสั่งสม + นา + ต	ยอมเลือก
วิจินาเปตวา	วิ + จิ จเย ในกรสั่งสม + นา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อคั่นแล้ว
วิจินิสฺสติ	วิ + จิ จเย ในกรสั่งสม + นา + สฺสติ	จักเลือก
วิเจสฺสติ	วิ + จิ จเย ในกรสั่งสม + นา + สฺสติ	จักเลือก
วิษาท	วิ + ชน ชนเน ในกรเกิด + ต	คลอดแล้ว
วิษานิสฺสติ	วิ + ณา อวโพนเน ในกรรู้ + นา + สฺสติ	จ้กรู้แจ้ง, จ้กรู้พิเศษ
วิษายิ	วิ + ชน ชนเน ในกรเกิด + ย + อี	คลอดแล้ว (ที.)

วิชายิตวา	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + ตวา	ตลอดแล้ว
วิษุขมาน	วิท ภาเว ในความมี,ความเป็น + ย + มาน	มีอยู่ (ท.)
วิเชสฺสติ	วิ + เชสฺ คเต ในการไป + อ + ติ	รู้แจ้งอยู่, ย่อมรู้แจ้ง, จะรู้แจ้ง
วิทิตวา	วิท ญาเณ ในความรู้ + ตวา	รู้แล้ว
วินสฺเสยฺย	วิ + นสฺ อทสฺสเน ในการไม่เห็น + ย + เอยฺย	พึงฉิบหาย (ท.)
วินาเสสฺสติ	วิ + นสฺ วินาเส ในความพินาศ + เณ + สฺสติ	(ยัง...) จักให้พินาศ
วินิจฺฉยิ	วิ + นิ + จิ จเย ในการสั่งสม + อี	วินิจฉยแล้ว
วินิวตฺเตนฺต	วิ + นิ + วตุ วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + อนุต	(ยัง...) ให้เป็นไปพิเศษอยู่
วินิวิชฺฌิตวา	วิ + นิ + วิธ ตาพฺเน ในการแทง + (ย) + ตวา	แทงแล้ว, เจาะแล้ว
วิภาต	วิ + ภา ทิตฺตยํ ในความรุ่งเรือง + ต	สว่างแล้ว
วิรวนฺต	วิ + รุ สทฺเท ในการทำเสียง + อ + อนุต	ร้องอยู่, เมื่อร้อง
วิลปนฺติ	วิ + ลป วิลปนเ ในการร้องคร่ำครวญ +อ+อนุต+(อี)	บ่นเพ้ออยู่, เมื่อบ่นเพ้อ
วิวฏฺฐ	วิ + วร สัรวเณ ในการปิด + ต	(อัน...) ปิดแล้ว
วิวิทฺวา	วิ + วร สัรวเณ ในการปิด + ตวา	ปิดแล้ว
วิสทฺหติ	วิ + สทฺ อุสฺสาเท ในความพยายาม + อ + อนุติ	ย่อมอาจ, ย่อมสามารถ
วิสฺสชฺชาเปสี	วิ + สชฺช จาเค ในการสละ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ปล่อยแล้ว, ให้สละแล้ว
วิสฺสชฺเชตฺวา	วิ + สชฺช จาเค ในการสละ + เณ + ตวา	ปล่อยแล้ว, สละแล้ว, เปล่งแล้ว
วิสฺสชฺเชตฺวา	วิ + สชฺช จาเค ในการสละ + เณ + ตวา	ปล่อยแล้ว, สละแล้ว, เปล่งแล้ว
วิสฺสชฺเชสิ	วิ + สชฺช จาเค ในการสละ + เณ + อี	แก้แล้ว, ปล่อยแล้ว, เปล่งแล้ว
วิสฺสฏฺฐ	วิ + สชฺช จาเค ในการสละ + ต	(อัน...) ปล่อยแล้ว
วิสฺสฏฺฐ	วิ + สสฺ วิสฺสาเส ในความคุ้นเคย + ต	คุ้นเคยแล้ว
วิเสเสตฺวา	วิ + ลิสฺ วิเสเส ในการทำให้พิเศษ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้พิเศษ
วิทฺรติ	วิ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วิทฺรนฺต	วิ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่, เมื่อประทับ
วิทฺริตฺวา	วิ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + ตวา	อยู่แล้ว
วิษฺมาน	วิษฺ พิงฺเน ในการพัด + อ + มาน	พัดอยู่, เมื่อพัด
วีตฺปนฺติ	วิ + อติ + ปต ปตเน ในการตกไป + อ + อนุติ	ย่อมตกไปล่วงวิเศษ
วุจฺจมาน	วจฺ วิยตฺตยํ วาจาย ในการพูดชัด + ย + มาน	(อัน...) กล่าวอยู่

วฏฺจาทพฺพ	วิ + อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตพฺพ	(อัน...) ฟังลุกขึ้น
วฏฺจาย	วิ + อุ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ออกแล้ว
วุตฺต	วจ วยตฺติยํ วาจายํ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, กราบพูลแล้ว
วูปสฺมิ	วิ + อุป + สฺมฺ อุปลฺเม ในความสงบ + อี	เข้าไปสงบแล้ว
วูปสฺมฺมฺติ	วิ + อุป + สฺมฺ อุปลฺเม ในความสงบ + ย + ติ	ยอมเข้าไปสงบ (ท.)
เวทิตพฺพ	วิท ญาเณ ในความรู้ + เณ + ตพฺพ	(อัน...) ฟังทราบ (จ.)
โวโรเปนฺติ	วิ + อว + รุป ชนฺเน ในการเกิด + เณ + อนฺติ	ยอมปลงลง (จ.)
โวโลเกนฺต	วิ + อว + โลก ทลฺสฺเน ในการดู, เห็น + เณ + อนฺต	แลดูอยู่, เมื่อแลดู (จ.)
สํกฺกฺเขยฺยํ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณฺหา + เขยฺยํ	ฟังอาจ
สํกฺโกติ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความสามารถ + โอ + ติ	ยอมอาจ, ย่อมสามารถ
สํกฺโกนฺต	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + โอ + อนฺต	จงอาจ
สํกฺโกม	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + โอ + ม	ยอมอาจ
สํกฺโกมิ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + โอ + มิ	ยอมอาจ
สํกฺโกสิ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + โอ + สิ	ยอมอาจ
สํกฺกฺสิสฺสฺติ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณฺหา + สฺสฺติ	จักอาจ
สํกฺกฺสิสฺสฺสิ	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณฺหา + สฺสฺสิ	จักอาจ
สํกฺกฺสิสฺสาม	สํกฺ สตฺติมฺหิ ในความอาจ + อุณฺหา + สฺสาม	จักอาจ
สํจฺฉิกริสฺสฺติ	สํจฺฉิ + กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสฺติ	จักกระทำให้แจ้ง
สํชฺชฺาเปถ	สํชฺชฺ สํชฺเต ในการปรุงแต่ง + ณาเป + ถ	(ยัง...) จงให้เตรียม
สํชฺชฺายติ	สํ + อธิ + อธิ อชฺชฺายเน ในการสาธยาย + อ + ติ	ยอมสาธยาย
สํชฺชฺายิตฺวา	สํ + อธิ + อธิ อชฺชฺายเน ในการสาธยาย + ตวา	สาธยายแล้ว
สํณฺจเปตฺวา	สํ + ถป ถปเน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว (จ.)
สํณฺจาเปตฺวา	สํ + จา คตินิวัตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ดำรงอยู่ด้วยดีแล้ว
สํนฺติ	อส ภาวึ ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺติ	มีอยู่
สํนฺชฺาย	สํ + ฐา ฐารเณ ในการทรงไว้ + ตวา	หมายเอา
สํนฺนิปตฺติ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ต	ประชุมกันแล้ว
สํนฺนิปตฺติตฺวา	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	ประชุมกันแล้ว
สํนฺนิปตฺติสฺ	สํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + อฺ	ประชุมกันแล้ว

สนธิปาเตตวา	ลํ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว
สนธิสินฺหน	ลํ + นิ + สท คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ต	นั่งพร้อมกันแล้ว, ประชุมกันแล้ว
สนฺหนาคต	ลํ + อนุ + อา + คมฺ คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สมาคต	ลํ + อา + คมฺ คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ต	มาพร้อมกันแล้ว, ประชุมกันแล้ว
สมาจฺรติ	ลํ + อา + จฺร จฺรเณ ในการประพฤติ + อ + ติ	ย่อมประพฤติด้วยดี
สฺมาน	อส ภาวฺ ในความมี,ความเป็น + อ + มาน	มีอยู่, เป็นอยู่
สมฺชฺฌิณฺสฺสตี	ลํ + อธิ อธิยํ ในความสำเร็จ + ย + สฺสตี	จักสำเร็จ (ท.)
สมฺมุจฺฉินฺน	ลํ+อุ+ ฉิทิ ทฺวิธากรเณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ต	ตัดขาดด้วยดีแล้ว
สมฺมุจฺฉติ	ลํ + อุ + จา คตฺนิวตฺตมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + อี	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺมุจฺจาเปลิ	ลํ+อุ+ จา คตฺนิวตฺตมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺมุจฺจาเปลฺลํ	ลํ+อุ+ จา คตฺนิวตฺตมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ณาเป+อุ	(ยัง...) ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺมุจฺจาย	ลํ + อุ + จา คตฺนิวตฺตมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺมุจฺจติ	ลํ + อุ + จา คตฺนิวตฺตมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สมฺปชฺชฺชติ	ลํ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ย + ติ	ย่อมถึงพร้อม, ย่อมสำเร็จ (ท.)
สมฺปชฺชฺชจฺฉิ	ลํ + ปติ + อิลฺลํ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + อี	รับเฉพาะแล้ว
สมฺปชฺชฺชจฺฉิตฺวา	ลํ + ปติ + อิลฺลํ อิจฺฉายํ ในความปรารถนา + ตวา	รับพร้อมแล้ว
สมฺปตฺต	ลํ + ป + อป ปาปฺตฺนเณ ในการถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปนฺน	ลํ + ปท คตฺมฺทฺธิ ในการถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาเปลิ	ลํ + ป + อป ปาเปเน ในการให้ถึง + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงพร้อมแล้ว
สมฺมสนฺนต	ลํ + มลฺ อามสฺเน ในการจับต้อง + อ + อนุต	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
สโมธาเนนฺต	สโมธาน + เณ + อนุต	(ยัง...) ให้ประชุมลงอยู่ (นามธาตุ)
สโมสฺริตฺวา	ลํ + อว + สฺร คตฺมฺทฺธิ ในการไป + ตวา	ประชุมกันแล้ว
ลํยฺตฺต	ลํ + ยฺชฺ โยเค ในการประกอบ + ต	ประกอบแล้ว
สฺรนฺต	สฺร จินฺตายํ ในความคิด + อ + อนุต	ระลึกถึงอยู่, เมื่อระลึกถึง
สฺริตฺวา	สฺร จินฺตายํ ในความคิด + ตวา	ระลึกถึงแล้ว
สฺลลฺกฺเขตฺวา	ลํ + ลกฺข องฺกเณ ในการทำเครื่องหมาย + เณ + ตวา	กำหนดแล้ว (จ.)
สฺลลฺปนฺต	ลํ + ลป สฺลลาเป ในการเจรจา + อ + อนุต	เจรจาอยู่, เมื่อเจรจา
ลํวิชฺชฺชนฺติ	ลํ + วิท ภาเว ในความมี,ความเป็น + ย + อนุติ	ย่อมมีปรากฏ (ท.)

ลวิททิ	ล + วิ + ธา กรณ ในการกระทำ + อี	จัดแจงแล้ว
ลวิททิต	ล + วิ + ธา กรณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) จัดแจงแล้ว
ลวิททิตวา	ล + วิ + ธา กรณ ในการกระทำ + ตวา	จัดแจงแล้ว
ลวิธาตพพ	ล + วิ + ธา กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พังจัดแจง
ลสรนุตี	ล + สร คติมุทิ ในการไป + อ + อนุต + อี	ท่องเที่ยวไปอยู่, เมื่อท่องเที่ยวไป
ลสาทยนติ	ลสาท ลาทเน ในความยินดี + ฌย + อนุติ	(ยัง...) ย่อมให้ยินดี
ลสาเวตวา	ล + สวณ ในการฟัง + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้ฟังแล้ว
ลสิกขาเปนุต	ลสิกข วิชฺโชปาทาเน ในการถือเอาซึ่งวิชา + ฌาเป+อนุต	(ยัง...) ให้ศึกษาอยู่
ลสกถิต	ล + กถ กถเน ในการกล่าว + ฌ + ต	(อัน...) กล่าวไว้ดีแล้ว
ลสกุปพนุต	ล + กร กรณ ในการกระทำ + โอ + อนุต	กระทำดีอยู่, เมื่อกระทำดี
ลสกขิสลตี	ลสกข อนาคต ในความไม่เอื้อเพื่อ + สลตี	จักแห่ง
ลสชาต	ล + ชน ชนเน ในการเกิด + ต	เกิดดีแล้ว
ลสนนุต	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + อนุต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
ลสนนุตี	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + อนุต + อี	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
ลสนาตุ	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + ต	จงฟัง
ลสนาติ	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + ทิ	จงฟัง
ลสนิ	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + อี	ฟังแล้ว
ลสนิสลสถ	ล + สวณ ในการฟัง + สลสถ	จักฟัง
ลสนิสลสาม	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + สลสาม	จักฟัง
ลสนิสลสามิ	ล + สวณ ในการฟัง + ฌา + สลสามิ	จักฟัง
ลสตุต	ล + ป สเป ในการนอน + ต	หลับแล้ว
ลสตุวา	ล + สวณ ในการฟัง + ตวา	ฟังแล้ว
ลสเทลิต	ล + ทิส อุจจารณ ในการสวด, แสดง + ฌ + ต	(อัน...) แสดงไว้ดีแล้ว
ลสนิททิกุจ	ล + นิ + ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเป็น + ต	(อัน...) แสดงไว้ดีแล้ว
ลสนิวตต	ล + นิ + วส นิวาเส ในการนุ่ง + ต	นุ่งดีแล้ว
ลสปารุต	ล + ป + อา + วร สวรณ ในการปกปิด + ต	ห่มดีแล้ว
ลสสุลลิต	ล + สล สลสน ในการศึกษา + ต	(อัน...) กระทบดีแล้ว
ลสภาลิต	ล + ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวดีแล้ว

โลจิตต	สฺจ โสเก ในความเศร้าโศก + ตถ	เศร้าโศกแล้ว
โลธาเปถ	สฺจ สฺขุสมเน ในความหมดจด + เณ + ถ	(ยัง...) จงให้หมดจด, จงชำระ
โลเขตพพ	สฺจ สฺขุธิยํ ในความหมดจด + เณ + ตพพ	(อัน...) พึ่งให้หมดจด, พึ่งชำระ
โลเขยยาถ	สฺจ สฺขุสมเน ในความหมดจด + เณ + เขยยาถ	(ยัง...) พึ่งให้หมดจด, พึ่งชำระ
โลภนฺติ	สฺภ ทิตฺติมฺหิ ในความรุ่งเรือง + อ + อนฺติ	ย่อมงาม
ทฏฺจ	ทสฺ ทาเส ในความร่าเริง + ต	ร่าเริงแล้ว
ทรถ	ทร ทรเณ ในการนำไป + อ+ ถ	จงนำไป
ทราเปตฺวา	ทร ทรเณ ในการนำไป + ณาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้นำไปแล้ว, ถอดออกแล้ว
ทฺตุตฺวา	ทฺ สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + ตฺวา	เป็นแล้ว
โทติ	ทฺ สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น
โทตุ	ทฺ สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + ตุ	จงมี, จงเป็น, จงสำเร็จ, จงยกไว้
โทนฺติ	ทฺ สฺตฺตํ ในความมี, ความเป็น + อ + อนฺติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

บรรณานุกรม

- พระพุทธรักษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ปจโม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธรักษาจารย์. **ธมฺมปทฎกถา (ตติโย ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุ่มงคลเถระ, ธมฺมปทฎกถาคาถาโยชนา, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวรสามโพธิมหาเถระ, ธมฺมปทฎกถากฎีกา, ศิษย์หลวงพ่อดัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรูปปิยเถระ. **ปทรูปสิทธิ**. พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ ปรีวรรต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรศาสตร์ไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. **ชาตวัตถสังคหปาฐนีสสยะ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , ธรรมบท ภาค ๓ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., ธรรมบทภาคที่ ๓ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพโลภิกขุ, ธรรมบทและธมฺมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๓, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, ธรรมบท ภาคที่ ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๕๕๘.
- พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร :

บริษัท สหมิตรพรีนตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

————, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรีนตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

————, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรีนตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

————, โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรีนตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.

————, **รูปสิทธิที่ปณี**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.

พระมหานิชยม อุตฺตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยาकरण ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๔๙.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงษ์ อุดมปญโญ (เข็มนันท์)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดสุทธาโกชน์ ๓๙ ถนนฉลองกรุง แขวงลาดยาว เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๒๐
ผลงาน	๑. รูปลัทธิที่ป็นี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามายาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมมาติกาสำหรับวินิจจัยสิกขาบท ๑๒. มงคลัตถที่ป็นีแปล ภาค ๑ ๑๓. มลทินปัญหาปกรณ์แปล ๑๔. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ ๑๕. ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๒

